3 1761 08117041 7

Purchased for the
LIBRARY *of the*
UNIVERSITY OF TORONTO
from the
KATHLEEN MADILL BEQUEST

HANDBOUND
AT THE
UNIVERSITY OF

NAŠE DOBA

REVUE

PRO

VĚDU, UMĚNÍ A ŽIVOT SOCIÁLNÍ.

Vydavatel:
Jan Laichter.

Redaktor:
Prof. Dr. Frant. Drtina.

ROČNÍK XXVIII.

1920 – 1921.

MAJITEL A NAKLADATEL JAN LAICHTER V PRAZE.

AP
52
N35
roč. 28

LIBRARY
AUG 25 1966
UNIVERSITY OF TORONTO

111361

VEŠKERÁ PRÁVA VYHRAZENA.

Obsah ročníku osmadvacátého.

Články.

Po letních prázdninách... O—ý 1
Jubileum Komenského. Napsal Frant. Drtina. 4
Kde se narodil Jan Amos Komenský? Napsal Jiří V. Klíma. 9
Několik rysů z politické činnosti J. A. Komenského po válce třicetileté. Napsal J. V. Novák. (Z pozůstalosti spisovatelovy.) 14
Ant. Jaroslav Puchmajer. Ke stému výročí jeho smrti (dne 20. září 1920) napsal Dr. Miloš Weingart. 27, 105
K chystanému pojištění proti nezaměstnanosti. Napsal E. Štern. 35, 113, 191
Školství a osvěta v Jugoslavii. S náčrtem programu českojihoslov. kulturní jednoty. Podává prof. Dr. Josef Páta. 43, 121, 197, 274, 347, 443
Malá dohoda. O—ý. 81
Z politické činnosti J. A. Komenského. Ve výtahu přednesl na slavnostní schůzi 15. list. 1920 v Pantheonu Zem. Musea Václav Novotný. 84, 161
O správě národního školství ve Velké Praze. Napsal Dr. Jos. Keprta. 94, 171
O poměru československém. Úvaha filologická a politická. Napsal Dr. Miloš Weingart 181, 259
Dva pokusy. O—ý. 241
Ernest Denis. Vzpomínka, již přednesl Václav Novotný. 243
O návrhu zákona k obřadnostem smlouvy manželské. Referuje prof. dr. Ladislav Haškovec. 250
Frederik van Eeden. Napsal Miloš Seifert. 284, 357
Po výkladu ministra Beneše. O—ý. 321
Fr. L. Rieger či Ad. Iv. Dobrjanskij? Napsal František Tichý. . . . 325
K novému sociálnímu řádu. Napsal inž. dr. Rud. Kučera. 334, 431
Krise katolické církve. (K diskusi s prof. J. Pekařem.) O—ý. . . . 401
Masarykova filosofie a osvobozovací dílo. Napsal Fr. Drtina. 406
Duchovní obrození jako základ obnovení světa. Napsal Vladimír Hoppe. 417, 500
Napoleon a my. Napsal Jan Bedřich Novák. 481
Max Dvořák †. Píše Dr. Vojtěch Birnbaum. 490
Moderní panslavism. Napsal Dr. N. van Wijk, profesor slavistiky na universitě v Lejdě. Přeložil F. M. 494
České a německé školy střední v českých zemích ve škol. roce 1920-21. Napsal Ant. Jirák. 514
Ruská literatura, věda a školství za diktatury proletariátu. Napsal Jiří Polívka. 523, 590, 679, 750
Reakce. O—ý. 561
Moderní člověk a národ. Napsal Emil Svoboda. 564, 665
Strany v jihoslovanské konstituantě. Píše M. Tausk-Tvrtkovič. 572, 673, 746
Školní důvěrnice. Napsal Ph. Dr. Josef Keprta. 581
Básnictví Homérovo a moderní. Napsal Ot. Vaňorný. . . . 597, 684, 755
Alois Jirásek. Napsal Miloslav Hýsek. 641
Koedukace na středních školách. Napsal Dr. Ant. Kudrnovský. . 652, 730
Problém hodnocení. Napsal Dr. In. A. Bláha. 658, 738
František Drtina. Lístek k 60. narozeninám. Napsal Jiří V. Klíma. . . 721
Na okraj dne. O—ý. 727

Rozhledy.

Veřejné hospodářství.

Investiční rozpočty a jejich schopnost ukrývati schodky rozpočtů řádných. — Ubohost obecních financí a jejich nutné ozdravění. — Neustálý pokles československé koruny a stoupání drahoty. — Naprostá nepostačitelnost pracovních důchodů. — Nebezpečí špatně placeného úřednictva státního. — Marné boje proti lichvě. 50

Rovnováha v rozpočtu a platy státního úřednictva i učitelské. — Demise finančního ministra Engliše pro zvrácení finanční rovnováhy rozpočtové poslaneckou sněmovnou. — Jak se Němcům křivdí ve státním rozpočtu školském, nadpráví všeho školství německého proti českému v historických zemích českých. — Ubohost všech evropských měn, ale zvláště ve střední Evropě. Naše neustálá odvislost od německé říše v tom směru. 132

Světová vlna zlevňovací, přesun mezi nabídkou a poptávkou. Příčiny jeho. K nám tato vlna dospěla poměrně pozdě a oslabena. — Totéž lze pozorovati i v Německu. Hlavní příčinou je v obou případech podcenění valuty v poměru ke kupní síle peněžní jednotky: v Německu podcenění to způsobují velká břemena, jež musí v budoucnosti nésti, a zmenšená poplatní síla, u nás hospodářská souvislost s Německem. Je však potěšitelným, že se toto podcenění v poslední době přece zmenšilo, i třeba pracovati k úplnému odstranění jeho. 693

Podcenění valuty má značné účinky na výrobu, působíc při statcích vyvážených jako vývozní prémie, při statcích dovážených jako ochranné clo; zvyšuje se jím tedy zaměstnanost domácího dělnictva, ale způsobuje též stoupání cen. Účinky ty lze zřetelně pozorovat i u nás. V průmyslu vystupuje více účinek první; světová krise výrobní jeví se sice i u nás, avšak značně seslabena. Při zemědělské výrobě zase, kde se výroba nedá tak zvětšit, vystupuje více účinek na ceny. Kdyby byla tendence ta mohla volně působit, bylo by bývalo následkem rapidní stoupání cen. Proto bylo nutno zavésti vázané hospodářství; tím jsme si uspořili též bolestnou krisi zemědělskou. Nyní však, kdy světové ceny obilí značně klesly, bylo možno přikročiti k uvolnění. Třeba však i tu povlovného přechodu. 769

Veřejné právo.

Poměr mezi státem a církví v čsl. republice. Napsal prof. dr. Antonín Hobza. 210, 294

Československý národ. 530

Zahraniční.

Zahraniční. 129, 212, 291

Zahraniční debata v Národním shromáždění. — Pařížská konference Nejvyšší Rady spojenců: válečná náhrada Německa. — Návrh Loucheurův na pomoc Rakousku, samostatná státní eksistence Lotyšska, Estonska, Gruzie. 371

Londýnská konference. — Otázky blízkého východu. — Německé reparační nabídky. — Nepokoje v Rusku. — Odchod Wilsonův a nastoupení Hardingovo. 453

Rusko-anglická obchodní smlouva. — Polská ústava. — Pád Kronštadtu. — Mír rusko-polský. — Hornoslezský plebiscit. — Avantura Karla Habsburka. 533

Boj dohody s Německem. Vnitřní politika Německa od podpisu versaillského míru do 1. května 1921. Otázka připojení Č. S. R. k sankcím. Povstání v Horním Slezsku. Politickovojenská úmluva československo-rumunská. 604

Sjezd ruského velkoprůmyslu v Paříži a IV. všeruský sjezd sovětů lidového hospodářství v Moskvě. — Nové směrnice hospodářské politiky sovětského Ruska. — Události na Dálném Východě. — Návštěva prince Hirohita v Evropě. 690

Věci sociální

Před sociálními boji na celém světě. — Prvé rozsudky nad provinilými z prosincového puče. — Jak čeliti sociální nespokojenosti: represáliemi nebo opravami na poli sociálním? — Z činnosti zákonodárné v republice Československé: nová změna zákona o nemocenském pojištění dělníků. — Program další činnosti ministerstva sociální péče 297
Naše bytové zákonodárství. — Rozhodčí soudy mzdové. — Stabilisace mezd 436
Positivní politika socialistická . 600
Dělnictvo československé republiky v bojích obranných. — Stávka a výluka kovodělníků a dřevodělníků. — Boj bankovního úřednictva. — Stabilisace a snižování mezd a platů. — Společný postup odborových organisací českého a německého dělnictva v Československu. . . 773

Národní škola

Poznámky k všeučitelskému sjezdu prázdninovému. 52
Národní školství ve státním rozpočtu. — Státní školy národní. — Poslanec dr. Lukavský o poměru českého nár. školství k německému. 216
Masarykův výchovný ústav. — Návrh škol. insp. Vojty Beneše. — Myšlenkový základ ústavu. 374
Otázka akad. vzdělání učitelstva národních škol. — Návrh rámcového zákona. — Ministerská anketa o otázce. — Projev akademického senátu 607

Střední škola.

Nové střední školy. — Návrh zákona služební pragmatiky profesorů a učitelů středoškolských. — Návrhy reformy školství a vyučování v Chorvatsku. 136
Lidová střední škola. — Požadavky středoškolských profesorů. . . 377
Školský řád středních škol v čsl. republice. — Střední školy na výstavě vývoje českého školství 1774—1848. Reforma učebné osnovy na obchod. akademiích v čsl. republice. . . 536

Školství vysoké.

Změny v organisaci škol vysokých u nás i v cizině. — Další snahy reformní. — Nesnáze vědeckých ústavů po válce světové. . . . 55
Lékařská fakulta v Paříži. — Publikace společnosti přátel. med. fakulty. — Z dějin fakulty. — Přístup na fakultu. — Studie k doktorátu. — Zkoušky. — Cizí studující. — Diplom »doktora mediciny« na univ. pařížské. — Zvláštní ústavy při med. fakultě. — Dittrichův spis: Die neue Universität. — Cíl universitního studia. — Pojem učitele universitního a učence-badatele. — Sloučení obou cílů. — Poměr universit k vědeckým ústavům výzkumným. — Revise státních zkoušek. — Pravý úkol university: pěstění jednoty duševní. — Poměr university k ministerstvu. — Některé návrhy opravné po stránce správní. 460

Lidová výchova.

Jan Amos Komenský a lidová výchova. — Lidové školy a potřeba zpráv o jejich činnosti vnější i vnitřní. — Biograf a jeho význam pro lidovou výchovu. 219
Přednáška Mr. Alberta Mansbridge o výchově dospělých. — World Association for Adult Education. — Lidovýchova na Slovensku. — Svobodné učení selské. — Proti nemírným a nepřístojným zábavám lidovým! — Kinematograf kultuře a národu! 540

Výchovná péče o mládež.

Péče o dorost. 140
Pozoruhodný ústav pro děti v Anglii. — Ústředí prázdninové péče. . 610

Literatura.

Krásná.

Baar J. Š., Hu nás. 226
Baudyšová Libuše, Kvasící mládí. 465
Platný Lev, Tři. 702
Bojko R., O Boha, život a můj lid. 463
Borecký Jaromír, Na cizím. . . 226
Bubelová Lila, Dítě. 617
Budinský Karel, Hlasy stínů. . . 548
Buzkováv Pavla, Mámy v úsvitu. 616
Dalimil, Novým jazykem přepsal V. Flajšhans. 146
Engelmüller Fedor D., Vášně Slunce i Luny. 63
Frank Leonhard, Člověk je dobrý. 145
Gebauerová Marie, Na zemi. . 465
Hamza Frant., Šimon, kouzelník latinských škol něm.-brodských. 61
Hašek Jarosl., Dva tucty povídek. 702
Havlasa Jan, Krajiny v oblacích. 382
Hradecký J. R., Čekatelé štěstí. 303
Hradecký J. R., Stav. 381
Hruška Emerich Al., Okna do cizího štěstí. 770
Jahoda J., Střepinky. 703
Jesenská Růž., Pohledy do duší. 614
Jirko Miloš, Cesta. 224
John Jaromír, Večery na slamníku. 546
Juda K., Slezské dialogy. . . . 701
Jurčinová Eva, Návrat a jiné novely. 703
Klostermann Karel, Zmizelá osada. 777
Lešehrad Emanuel, Růžový kříž. 464
Mahen Jiří, Měsíc. 466
Mastičkář (v přepisu Frt. Krčmy) 145
Mrštík Alois, Hore Váhom. . . 62
Müldner Josef, Poslední Kentaur. 145
Odvalil Frant., Co v duši zaléhalo 301
Pasovský Jaroslav, Stojaté vody. 778
Procházka Fr. S., Děti I., II. . 382
Procházka Fr. S., Kytička poesie. 383
Řeháková Anna, Tři dalmatské povídky. 617
Řehulka Jaroslav, Ministranti. . 382
Sova Antonín, Krvácející bratrství. 546
Sula Pavel, Pokušitelé. 702
Sumín Jiří, Spása. 225
Schäfer Otomar, Vtělení Pampylasovo. 547
Špolc H., Luhačovický románek. 382
Štorch-Marien Ot., Vzkázání mojí milé. 780
Šrámek Fráňa, Tělo. 60
Schwarzová Růžena, Vítězové. . 617
Táborský F., Zimní večery v naší veselé republice. 303
Tajovský Gregor, Spisy. Sv. I. . 302
Těsnohlídek R., Liška Bystrouška. 144
Thomayer Josef, Sebr. spisy II. . 303
Tilschová Anna Maria, Město. . 225
Vachek Emil, Sup. 143
Vondruška Felix A., Povídky z Pošumaví. 778
Votočková-Lauermannová, Inčiny povídky. 62
Vrba Jan, Osudy. 382
Ziegloserová Anna, Trpké poháry. 466
Ziegloserová A., Klamná vítězství. 616
Zýbal František, Pěl ptáček. . . 780
Župan Franta, Pohádky a povídky. I. 301

Poučná a knižní zprávy.

Balej František, O nového člověka. Sv. II. 553
Bainville Jacques, Les consequences politiques de la paix. . . . 240
Baték Dr. Alex. S., Volné sdružení hlasů. 708
Bienstock J. W., Histoire du mouvement revolutionnaire en Russie. 80
Brožek Kamil, Reforma školské správy v československ. sepublice. . 67
Cloarec Paul, La politique et la méthode. 239
Cohen-Portheim Paul: Asien als Erzieher. 159
Čálek a Pešek, Listová čítanka. . 552
Čítanka pre ľudové školy. . . . 552
Delbrück Hans, Regierung und Volkswille. 640
Dillon Ed. J., The Inside Story of the Peace Conference. . . 320
Fleischner Jindřich, Chrám práce. 146
Flieder Dr., Robert, Zemský výbor v království Českém. . . 703
Gamma, Vánoce I. a II. 385
Goedeckemeyer Albert: Die Idee vom ewigem Frieden. 399
Got Ambroise L'Allemagne a l'oeuvre. 319
Hálek Vítězslav, Sebrané spisy. XI. 305
Hamann Otto, Der misverstandne Bismarck. 640
Hanausek Dr. J., Následky války, jak je pozoroval lékař. . . . 388
Handbuch der Politik. 160
Haškovec Prok. Mir., Proudy. 620
Henderson Ch. R., Základy sociální péče. 621

Hikl K., Listy českého probuzení. 65
Hohmeister Rudolf, Život v pravěku. 68
Holitscher Arthur, Drei Monate in Soviet-Russland. 719
Horčička Josef, Osvobozené mládeži. 553
M. Jana Husi Korespondence a dokumenty. Vydal V. Novotný. 467
M. Jan Hus v životě a památkách českého lidu. 469
Chudoba F., Básníci, věštci a bojovníci. 706
Izart J., Pracující Belgie. . . . 148
Jedlička Dr. Jar., Jana Ev. Purkyně korespondence. I. . . . 63
Jungbauer, Vyučování čtení. . . 552
Kádner Otakar, Jeho osobnost a dílo. Sborník. 228
Keynes John M., The economie consequences of the peace. . . 160
Kjellén dr. Rudolf, Die Grossmächte und die Weltkrise. . . 158
Klíma J. V., Sborník vzpomínek a prací vydaný k poctě prof. dra Frant. Drtiny. 780
Komenský Jan Amos. Jednoho jest potřebí. 549
Kožíšek Josef, Poupata. 551
Kožíšek Jos. a Tůma, Ráno. . . 552
Krejčí F. V., Naše osvobození. . 308
Kučera Fr. a Tschorn Dr. Rud., Příručka všeobecného vzdělání. 707
Levy Herman, Soziologische Studien über das englische Volk. . 320
Loubert Jacques, L'avenir de la democratie. 240
Machar J. S., Vzpomíná se. . . 470
Masaryk osvoboditel. Sborník. . 227
Merhout Cyril, Dokumenty našeho osvobození. 308
Mírové čtení pro českou mládež. 149
Morgenthau Henry, Vingt — six mois en Turquie. 80
Mužík Frant., Květen. 552
Natorp Paul, Social-Idealismus. . 160
Nepokoj Jan, Učebnica jazyka francúzského pre školy obecanské. 552
Němcová Božena, Korespondence. III. 307
Novák Arne, Studie o Janu Nerudovi. 230
Pražák Albert, Čítanka pre prvú triedu slov. stredných škôl. . 552
Příručka. Výběr úvah politických i jiných. 67
Raphael Gaston, Walther Rathenau. 80
Redlich Josef, Das österreichische Staats- und Reichsproblem. . . 319
Rieger Ing. J., Most v kultuře lidstva. 148
Rivet Charles, Des alliés de demain Les Tchecoslovaques. . . 239
Ruedorffer J. J., Die drei Krisen. 399
Ruyssen Th., De la Guerre et Droit. 79
Sborník prací věnovaných prof. Dr. L. Niederlovi k padesátým narozeninám. 228
Slonin Marek, Le Bolschevisme vu par un Russe. 560
Soukup Dr. Frant., Syn dělníka vítězem nad Habsburky. . . 228
Stanojevič Stanoje, Dějiny národa srbského. 383
Suk V. F., Jan Neruda. 231
Sydney Herbert, Nationality and its Problems. 399
Szilassy Bar. J. von, Der Untergang der Donau-Monarchie. 719
Scheidemann Philipp, Der Zusammenbruch. 559
Shelley P. B., Výbor z prosy. I., II. 304
Schmoller Gustav, Zwanzig Jahre deutscher Politik. 159
Tille V., Myšlenky Boženy Němcové. 67
Tönnies Ferd., Marx, Leben und Lehre. 639
Úlehla Josef, Úvaha o budoucí volné škole československé. . . 618
Wassermann Jacob, Mein Weg als Deutscher und Jude. . . . 719
Weber Max, Gesammelte politische Schriften. 559
Wells H. G., Russia in the Shadows. 398
Veselý J., A. Pravoslav Veselý. . 307
Z dějin české literatury. Sborník statí věnovaný Jaroslavu Vlčkovi k šedesátinám od jeho spolupracovníků a žáků. Pořadá Mil. Hájek a Jan Jakubec. . 229

Po životě náboženském a církevním.

Státní uznání. 69
Provisorní stav otázek církevně-politických. — Křivolakost vývoje. — Československá církev. — Slovensko. — Před sčítáním lidu. 388
Slovensko. — Československá církev. — Nové náboženské hnutí. — Obrodné hnutí čsl. studentstva. . 709

Ženské hnutí.

Paní Charlie G. Masaryková. — Ochrana dělnic. — Zrušení plodu. 231

Náš cíl. — Naše zájmy. 471
Churavící manželství. 621

Umění.

Výtvarné umění. . . 149, 391, 628

Divadlo.

Divadlo. Činohra. 308, 474
Divadlo. Činohra: Eduard Lederer-Leda, Zrádce. — Ivan Olbracht, Pátý akt. — A. P. Čechov, Medvěd. Když má člověk rýmu. — Osip Dymov, Dáma v lila klobouku. — Leib Perez, Stávka. — Frank Wedekind, Zámek Wetterstein. — Gunar Heilberg, Tragedie lásky. — William Shakespeare, Coriolan. — Oscar Wilde, Ideální manžel. — Jules Renard, Domácí chléb. Modlářka. — Georges Duhamel, Světlo. — François Porché, Čapka a šišák. 625

Pohostinské hry členů Uměleckého divadla moskevského. 713
Divadlo. Činohra: Fráňa Šrámek, Zvony. — Václav Kliment Klicpera, Zlý jelen. — Euripides, Medeia. — Sofokles, Slídiči. — William Shakespeare, Sen noci svatojanské. Jean Racine: Bajazet. — Jean de La Fontaine, Kouzelný pohár. — Alfred de Musset, Rozmary Marianniny. — Georg Büchner, Smrt Dantonova. — Henrik Ibsen, Divoká kachna. — Roberto Bracco, Nevěrná. Arnold Benett, Veliká událost H. R. Lenormand, Tournée. 783

Hudba.

K. B. Jirák, Houslová sonata. Žalm XXIII. pro sbor a orchestr. — Vítězslav Novák. Šest. sonatin. — Jar. Tomášek, Ženě, cyklus písní. . 235

Rudolf Karel, Klavírní variace, smyčcový kvartet, symf. báseň »Démon«. — Bol. Vomáčka. — Klavírní sonata, písňový cyklus »Oltář«. — Šakova Filharmonie. 554

Zprávy.

Oslavy J. A. Komenského v listopadu 1920. — Komenský a české školy obecné. 72

František Bílý †. — Fr. X. Svoboda. — Jednota Filosofická v Praze. 155

Dorost Červeného kříže. — (Junior red. cross. Návrh.). 314

Vyznamenání české vědecké práce v cizině. — Jednota filosofická. — Redakční sdělení 397

Otto Willmann. — Opravy. . . 470
Jan Koloušek †. — Za univ. prof. dr. Bohumilem Kučerou — František Čupr. 632
Oslavy Komenského v amerických školách. — Z dějin ruské školy na Podkarpatské Rusi. 716
Společnost jako organism ideový. — Morální paedagogika. Československo-Jihoslovanská Liga. — Dante. 788

LIBRARY
AUG 25 1966
UNIVERSITY OF TORONTO

Po letních prázdninách . . .

111611

Úvodník květnového čísla Naší Doby, nazvaný »Po volbách do Národního Shromáždění«, charakterisuje politickou situaci jako dobu myšlenkové krise, kterou politické strany česko-slovenské procházejí. Díváme-li se dnes po půl roce na vnitřní státní politickou situaci, poznáváme na prvý ráz, že rozklad vočekávaný politickými a sociálními událostmi světovými v stranický organismus národní, dosud neustal, ale že se ještě spíše stupňuje.

Krise sociální demokracie, na jaře t. r. latentní, stala se prvním létě zjevnou. Skupina komunistická, hýčkaná politickou tolerancí sociální demokracie, domnívala se na počátku podzimní politické kampaně patrně, že během posledního půl roku dosti sesílila, aby mohla svoje síly změřiti se starým hnutím sociálně demokratickým. Zcela v duchu Leninových teorií, jehož hegelovská dialektika přímočáře směřuje proti účasti dělnických poslanců v každé demokratické vládě vůbec za diktaturou proletariátu a za sociálním převratem, rozpoutala mezi sociálně demokratickým dělnictvem československým boj proti vlastnímu vedení, bouříc proti účasti sociálně demokratických poslanců-ministrů ve vládě a pro vstup české sociální demokracie v třetí (moskevskou) internacionálu. Vedení sociálně demokratické odpovědělo na útoky komunistické skupiny demisí ministrů a odložením svatováclavského sjezdu strany nejdříve na Vánoce a pak na listopad r. 1920. K zjevné roztržce došlo, když komunistická frakce nepodrobila se — posilována jsouc zahraniční situací sovětového Ruska, válčícího současně vítězně s Polskem — rozhodnutí strany, ale svolala protisjezd a obsadila hlavní list sociálně demokratický »Právo Lidu« (Rudé Právo) svými zástupci.

Od svatováclavského sjezdu máme v republice dvě sociálně demokratické strany, obě dovolávající se duchového dědictví

Marxova. Třebas by však komunistická frakce stavěla sebe více do popředí dogmatickou svoji příslušnost k marxismu, přece jest jen duchovým levobočkem Marxovy školy, právě tak — možno-li zde srovnávati — jako různé orientální, gnostické sekty, které se dovolávaly na počátku křesťanství své identity s učením Kristovým. V obou původní učení bylo pomíšeno s prvky cizími, zde s anarchismem, vyloučeným před půlstoletím po velkých vnitřních bojích ze sociální demokracie, onde s orientální hellenistickou mystikou.

V důsledku zářijových událostí musil v sociální demokracii vzplanouti boj tím spíše, ježto jenom masy přiklonice se k té či oné straně mohou jej rozhodnouti. A tu posice sociálně demokratického vedení proti komunistické skupině vedené drem. Šmeralem není tak beznadějná, jak by se zdálo. Sice vůdcové strany mnoho zanedbali, přenechávajíce masy širokým heslům radikální agitace a přechovávajíce z nepochopené politické tolerance ve straně hnutí cizí již ryzí myšlence sociálně demokratické. Ale v masách zůstala i tak značná příchylnost k straně, kterou většina jejích zodpovědných veteránů viděla vzrůstati z malých počátků, pronásledovaných rakouskými vládami, až k nynější velikosti její, největší to politické strany československé. Ve vedení komunistů pak není reků, kterých mají zapotřebí k úspěchu radikální frakce... A tak jest pravděpodobno, že i touto krisí projde sociální demokracie československá bez úhony a posílena ještě ve vnitřní pevnosti, podobně jako křesťanství překonalo v podobné situaci útok orintálního hellenismu.

Poněvadž však po odstoupení socialistických ministrů nebylo možno sestaviti kabinet parlamentní, a poněvadž bez socialistických hlasů není většiny v Národním Shromáždění, musilo se sáhnouti k východisku z nouze: k u k a b i n e t u ú ř e d n i c k é m u. K podobnému východisku sahalo se vždy a sahá se i v zemích nejústavnějších, když strany anebo parlament prodělávají krise a je třeba času k řešení jejich. U nás úřednický kabinet poněkud nepříjemně překvapil politickou veřejnost, protože jeho název přespříliš upomíná na proslulé »úřednické« kabinety rakouské. Myslím, že neprávem; v Rakousku byl úřednický kabinet nástrojem absolutismu, který však u nás jest vyloučen — nehledíme-li i k osobě presidentově, tak vzdálené celým životem a smýšlením politickým všemu absolutismu — samou ústavou, zaručující periodické svolávání parlamentu.

Sám o sobě jest úřednický kabinet nutným zlem, provisoriem s úkoly po výtce administrativními a reorganisačními. Politické strany ujmuvši se po převratu vlády, podlomily nebezpečně státní autoritu. Část viny leží v nich. Ale část v poměrech mimo ně. Oceňujeme-li jejich správu spravedlivě, poznáme, že část desorganisace státní správy, na niž jsme si uvykli svalovati vše, co se nám v politickém životě nelíbí, spadá více na vrub přestavby státního ústroje, přestavovaného z nejtiživějšího válečného absolutismu pojednou hned v nejtolerantnější republikánský správní režim, nežli na neschopnost jich. Ale ani neschopnost správní nesmíme vyloučiti; tatáž, ne-li větší část viny padá na diletující všehoschopnost některých politických resortních správců . . . Bude jistě velmi zajímavý problém zjistiti jednou, nebylo-li lépe hned po převratě r. 1918 počíti s úřednickou vládou, jež by převedla státní správu do normálních kolejí a odevzdala ji vybudovanou vládě parlamentní, než aby se přikročilo po dvouleté parlamentární vládě k vládě úřednické . . . *O—ý.*

Jubileum Komenského.

Napsal Fr. Drtina.

Národ československý a vzdělaný svět oslaví způsobem důstojným 15. listopadu světlou památku čtvrtstoletého úmrtí velikého J. Amosa Komenského. Budeme všichni s myslí vděčnou vzpomínati muže, jenž za svého žití a působení na úsvitě nové doby představoval ušlechtilé sloučení vzdělání klasického a reálného s pravou křesťanskou zbožností, muže, k němuž všichni vzdělaní národové starého i nového světa pohlížejí se svrchovanou úctou. Uznávají v něm velikého reformátora na poli výchovy, zakladatele školství obecného, budovatele vzdělání lidového, muže, který právem byl nazván učitelem národů, neboť nejen spisy svými, nýbrž i osobně působil mezi Čechy, Poláky, Němci, Angličany, Švédy, Maďary, Holanďany, spřátelen byl s vynikajícími duchy tehdejší Italie i Francie. Komenského díla byla již za jeho života překládána do předních jazyků evropských i asijských, znali jej přední státníci jeho doby, volali parlament anglický i švédský, aby školství jim opravil, zvala jej prý i Amerika, aby se ujal správy koleje Harvardské. Komenský znal se s Descartem i Miltonem, snad i Hobbesem a Herbertem z Cherbury, myšlenkově měl mnoho příbuzného s Lockem, ač osobně se asi neznali. Palacký čítal jej mezi nejpamátnější muže všech věků, Masaryk napsal o něm, že »osvěcoval a oteploval zároveň«. Michelet nazval jej krásným geniem, Galeim vychování, Adolf Harnack, známý teolog německý jmenuje jej »velikým vůdcem a vychovatelem«. Dnes naplňuje se předpověď Leibnicova, lidé všech národů velebí Komenského za to, v co doufal, co konal a přál si.[1]

[1] V originále: Tempus erit, quo te, Comeni, turba bonorum Factaque spesque tuas, vota quoque ipsa colet.

Dlouho Komenský nebyl uznáván, byl zapomínán, podezříván památka jeho znesvěcována a osočována. Národ československý nesměl ani zvěděti, čím mu Komenský byl a o co usiloval pro nápravu škol, zvýšení osvěty, pro osvobození a štěstí národa. Absolutism Metternichův, reakce Bachova, liberalism Hasnerův, to vše chovalo v sobě nepřátelství zaslepené a předpojaté k československému duchu. Ale přece květnový zákon školský z r. 1869 splnil v národě Komenského požadavek velikého pedagoga po rovném vzdělání všech způsobem vývoji dětskému přirozeným. Ale přes to z důvodů dynastických vláda rakouská r. 1892 zakázala oslavu Komenského třístých narozenin na školách. Měla špatné svědomí. Přes veškerou reakci, kterou školskou novelou z r. 1883 byla snížena úroveň vzdělání žactva (úlevy) i učitelstva a připuštěn na školu vliv církve katolické proti duchu ústavy, národ český neklesl, nezmalomyslněl, ale užívaje některých výhod zákona, chopil se svépomoci, postavil se v čelo pokroku a demokracie v bývalém Rakousku, budoval z vlastních prostředků své školství a připravoval půdu k osvobození, podmínky nekrvavé revoluce naší vedené Masarykem za světové války. Neboť jen národ uvědomělý, vzdělaný, politicky vyspělý a mravně i povahově zcelený a ujednocený mohl revoluci tuto připraviti a v ní zvítěziti. Dnes pak nastal čas, aby školy a ústavy osvětové v osvobozené vlasti naší obnovily se a zdokonalily v duchu Komenského. Náleží nám tázati se, jaký je tento duch.

Idea humanitní a ušlechtilého internacionalismu ve shodě s vroucím patriotismem v celém životním díle Komenského vzájemně se pronikají a organicky doplňují. Komenský žije a pracuje pod vlivem renesance a reformace. Je muž ušlechtilý, křesťanský, český bratr, jest však zároveň osvícenec, chápe současné myšlenkové chvění, je spolu žák Bacona Verulamského, je vrstevník velikého Descarta, věří v dosah a sílu lidské myšlenky, tuší pokrok moderní techniky a panství člověka nad přírodou. Sám chce národu a lidstvu ukazovati k lepší budoucnosti.

Pěkně vystihl T. G. Masaryk pronikavé a blahodějné působení J. A. Komenského slovy: »On osvěcuje a otepluje zároveň, a to snad odtud, že celý jeho názor světový, jeho myšlení a bažení vytrysklo z toho velikého úsilí po nápravě věcí veřejných.«

Idea humanitní ovládá celé jeho snažení, veškerou jeho životní práci. Jí jest posvěceno jeho usilování výchovné a didaktické, jeho práce pansofické i snahy irenické, jeho pojímání

současných událostí náboženských a politických, jeho věštecké zření dob příštích, krásnější budoucnosti lidstva a národa. Je zvláštní universálnost jeho genia. Základní vlastnosti duše jeho je harmonie, plná touhy a důvěry. Myšlenka Chelčického jím proniká, a touží po tom, aby se splnila slova písma: »Pokoj lidem a dobrá vůle.« Vzpruhou neúnavné jeho životní práce je přesvědčení základní, »že ti, kdo se narodili, l i d m i se narodili s tím hlavním cílem, aby byli l i d m i, t. j. rozumnými tvory, jevícími podobnost se Stvořitelem.«

A s ideou humanitní vzácnou harmonii tvoří u Komenského jeho u š l e c h t i l é v l a s t e n e c t v í. Komenský je skrz na skrz český člověk, »česky píše, poněvadž národu svému píše, a nikdy nebylo úmyslem jeho jiným jazykem něco vydávati.«

Jeho vroucí, upřímné cítění národní jest posvěceno humanitním a životním přesvědčením. Jeho vlastenectví nezná zášti: češství chce povznésti na princip pokroku v kulturním vývoji celého lidstva, a po tom vroucně touží, aby národ zaujal čestné místo mezi ostatními národy vyspělostí, vzdělaností a ušlechtilostí. Trápí se nad nečinností lidí českých, »lítostivá nad krajanů nedbanlivostí pojímá jej bolest«, a po tom touží, aby jazyk český byl stále vzděláván a ozdobován, a národ náš, »aby nechtěl toliko zdaleka plaziti se za národy ostatními, ale před nimi aby na dráze pokroku uvědoměle kráčel v před.« Proto volá s roztrpčením slova, která i dnes mají svůj význam: »Zda můžeme dále to snášeti, aby každý pro sebe žil a zcela nic, aby se nedělo pro čest vlasti?«

A tak tento veliký náš český člověk, »ušlechtilý muž touhy«, vyzývá lidstvo, aby nastoupilo na slibnou a spasnou cestu, aby se sestoupilo k poradě obecné a podniklo dílo veliké všelidského sbratření.

Komenský srovnává tento svůj ideál pansofický a humanitní se žebříkem Jakobovým: »tam bude lidstvo vyvedeno ze všeho viditelného k neviditelnému, ze země k velebnosti boží, aby zde v nehybném středu, v klidu, v konečném bodu svých toužení a žádání nalezlo pokoj i napilo se z pramene původního všeho štěstí života lidského.«

Oslavujeme velebnou památku Komenského ve vlastním státě, ve svobodné československé republice. Splnila se dokonale Komenského v ě š t b a, národ československý »přijal požehnání

od Hospodina Boha svého a zůstal ratolestí rostoucí podle vod.« Ano, po přejití vichřic hněvu uvaleného na nás pro hříchy naše vrátila se nám šťastně vláda věcí našich.

A tudíž plniti máme velebný odkaz Komenského, abychom obnovili a napravili školy ve vlastech svých. Vzpomínejme jen té doby hrozné, kdy Komenský s družinou svých českých bratří po hrozném zklamání připravuje se opustiti vlast. Shromáždili se všichni kolem něho u Bílé Třemešné a v zármutku a strachu o budoucnost národa nezřekli se naděje pevné, že vrátí se jednou vláda věcí jeho národu českému, že vrátí se nám milosrdenství boží, a pojali úmysl a slíbili si, stane-li se tak jednou, že v nové, osvobozené vlasti první péči budou věnovati povznesení osvěty, mravnosti, obnovení a napravení školství českého národa. To je vzácný odkaz předků našich, odkaz Komenského.

Přešla tři století. Stejně jako Komenský je Masaryk muž touhy (vir desiderii), ale nikoli již touhy nesplněné, zklamané, ale touhy naplněné, radostné, vítězné a šťastné. Sloučiv v bytosti své v krásné harmonii Žižku a Chelčického, odešel po vzoru Komenského do vyhnanství, obětoval štěstí osobní a rodinné, aby pokračoval ve zmařené, přerušené práci Komenského, aby národu připravil jeho osvobození. Díval se ve svém filosoficko-náboženském přesvědčení na dějiny a osud českého národa pod zorným úhlem věčnosti a z tohoto základu a bohatého zdroje čerpal svou velikou sílu. Jemu, jak již napsal v České otázce, »byla česká otázka otázkou po osudech člověčenstva, otázkou mravní, otázkou svědomí, spravedlnosti«, věřil pevně s Kollárem, že historie národů není nahodilá, ale že se v ní projevuje určitý plán prozřetelnosti. A jest úkolem každého národa ten plán světový postihnouti, místo své v něm poznati, určiti a dle toho poznání s nejplnějším vědomím postupovati při veškeré práci i politické. A v osudném roce 1914 Masaryk poznal, pochopil smysl světové války, viděl, že jde o boj veliký mezi snahami německého imperialismu, zbudovati německou světovou nadvládu, a mezi úsilím moderní demokracie, vytvořiti světovou organisaci národů všech na základě rovnoprávnosti, svobody, sebeurčení a samosprávy.

V tomto přesvědčení odešel za hranice a stal se nám osvoboditelem, Komenským vítězným.

Nuže, dnes při vzpomínce na Komenského tím více máme si slíbit, chceme-li zachovati věrnost odkazu Komenského a osvobozovacímu dílu Masarykovu. Buďme si věrni, milujme se, pracujme a nikdo ať v této práci nezklame. Masaryk napsal již ve své České otázce: »Jsme sice národ Komenského, pečovali a usilovali jsme o své školství, ale to dělají i národové, kteří Komenského neměli. My o školství a jeho zvelebení, o filosofii, vědu a umění měli bychom se starati mnohem více a jinak nežli národové ostatní. Školství a jeho zdar musil by býti naší přední a hlavní péčí národní a politickou. To je odkaz Komenského a našich českých bratří.« Buďme si po této stránce plně vědomi zodpovědnosti nejen před svým národem, nýbrž přede všemi národy, s nimiž se budeme stýkati a spolupracovati. Následujme svorně vzácného příkladu Komenského a Masaryka, nechť nikdo nezklame!

Kde se narodil Jan Amos Komenský?

Napsal Jiří V. Klíma.

O rodiště Komenského byl veden spor, a dosud někteří badatelé mají za spornou otázku, narodil-li se Komenský v Nivnici či v Uherském Brodě či v Komně u Bojkovic na panství Novosvětlovském. Bude snad proto zajímati stručný přehled celé sporné otázky.

Dnešní stav její je tento: Prof. Otakar Kádner v II. díle Dějin pedagogiky (v pozn. na str. 325) má spor po článku faráře Jelínka (Záhady ze života J. A. Komenského v Čas. Čes. Musea 1910) za definitivně rozhodnutý pro Uherský Brod, kdežto přednímu našemu komeniologovi Janu Kvačalovi (podle 1. sešitu Archivu pro badání o životě a spisech J. A. Komenského z r. 1910) odůvodňování Jelínkovo nestačilo, a ve své knize o Komenském z r. 1914 se sice nemůže rozhodnouti ani pro Nivnici ani pro Uherský Brod, ale v chronologickém přehledu životopisných dat Komenského uvádí přece Nivnici jako rodiště. Ke Kvačalovi se připojil v Čas. Mat. Mor. 1912 i brněnský profesor St. Souček. Nedávno zesnulý prof. Jan V. Novák ve svém velikém životopise Komenského, jehož první sešit se právě dotiskuje, vypravuje o narození Komenského, že se 28. března 1592 narodil Martinu Komenskému usedlému a žijícímu v Uherském Brodě syn Jan, ale rodiště nejmenuje a zmiňuje se pouze o pochybnostech, zvláště Kvačalových.

Pro Nivnici svědčí doklady velmi závažné: vlastní podpisy Komenského z dob jeho studií v cizině (podle Jelínka 9 ve třech latinských tvarech: Nivnicensis, Nivnicenus, Nivanus), zejména podpisy při zápisech v universitních matrikách v Herborně r. 1611 (Niwniczensis), v Heidelberce r. 1613 (Nivanus) i na herbornských prvotinách akademických spisů filosofických z r. 1612 (Niwniczenus) a posléze na rukopisné knize Koperní-

kově nyní v Praze v Nostitzské knihovně chované (De revolutionibus orbium coelestium), kterou Komenský v Heidelberce získal a 17. ledna 1614 podepsal (Johannes Amos Nivanus). Více jenom jako narážkou na tyto podpisy je pozdější pseudonym (kabalistický?) z r. 1644 Huldricus de Neufeld, který Zoubek a po něm Jelínek (v ČČM 1910, 4) vykládá: Huldricus = Huldreich = Liebling = Miláček = Amos; Neufeld = niva, de Neufeld = Nivanus. Průkazná síla těchto uvedených dokladů závisí na tom, lze-li zjistiti, co udávalo jméno místní při imatrikulacích na studiích připojované, zda vždy jen rodiště, jak tvrdí Kvačala r. 1892 ve svém životopise Komenského a jak tvrdil řediteli Slaměníkovi z Přerova (podle Věstníku Ústř. Spolku Jednot Učitelských na Moravě r. 1909) bibliotekář v Heidelberce, či také někdy poslední bydliště, jak poukazovali Vrbka (Leben und Schicksale des Johann Amos Comenius, Znaim 1892) i Slavík (v Čas. Mat. Mor. 1904). Komenský po smrti otcově r. 1604 náležel a od května 1605 asi také bydlil v Nivnici a mohl se tedy r. 1611 podepsati podle bydliště svých poručníků i podle svého posledního bydliště vlastního. Jelínek (v citovaném článku na str. 6) má za to, že tím podán výklad, který Kvačala žádal v Čas. Musea Olom. (1891, 151) slovy: »aspoň kdyby se pro podpis Nivnicensis dalo nějaké vysvětlení nalézti.« Jak jsme již připomenuli, Kvačalovi však Jelínkovo vysvětlení nestačí.

Pro rodiště v Uherském Brodě mluví důvodů několik. Hunnobrodensis Moravus je označen Komenský r. 1644 v protokolech městské rady v Elblągu, kde Komenský od r. 1642 do 1648 přebýval. R. 1650 se Komenský podpisuje takto sám také na knižním vydání svých prvotin školských v Saryšském Potoku (Primitiae laborum scholasticorum in illustri Patakino gymnasio), a odtud přešel podpis tento (mechanicky či s rozmyslem) i do III. dílu Sebraných spisů didaktických (Opera didactica omnia), vydaných r. 1657 v Amsterodamě. Tam tyto řeči potocké byly znovu otištěny a na str. 72 čteme: A Johanne Amoso Comenio Hunnobrodensi Moravo. Tato označení uvádějící výslovně původ Komenského z Uherského Brodu, zastanci Nivnice (na př. Kvačala) vykládali tím, že Uherským Brodem Komenský chtěl prý usnadniti v cizině povšechnou orientaci uvedením většího města, v Uhrách pak vzbuditi dokonce slovem Hunnobrodensis sympatie. Proti tomuto zřejmě násilnému výkladu namítl již Fr. Rajchl (ve výroční zprávě reálky v Uh.

Brodě r. 1915), že muži takové světové pověsti, který byl pozvan do Anglie od parlamentu, který jednal se švédským kancléřem Oxenstjernou a kterého právě pro tuto pověst kníže Rákóczy dvakráte volal do Uher. Komenskému tehdy již 58letému nebylo třeba se vlichocovati v přízeň uherskou takovýmto divným, malichernym způsobem. Ostatně na Komenského mapě Moravy, tehdy již dosti rozšířené, byla Nivnice právě tak jako Uherský Brod.

Uherský Brod je posléze uveden jako rodiště výslovně na náhrobním nápise, který Kvačala nalezl v Britském Museu a otiskl v cit. článku v Čas. Musea Olomouckého. 5. řádek od konce tohoto epitafu zní: Natus die 28. Martii MDXCII. Hunnobrodae Moravorum. Epitaf dal napsati hned po smrti Komenského vlastní syn jeho Daniel a tím přibyl pro rodiště Komenského v Uherském Brodě doklad velmi závažný, ač-li nechceme průkaznost jeho zlehčovati námitkou, že syn nemusil (ale jistě mohl z vypravování otcova) znáti přesně rodiště otcovo.

Pro ves Komni jako rodiště Komenského máme jen jediné přímé a výslovné svědectví spolužáka Komenského Drabíka, vyslovené arcit teprve v stařeckých letech Drabíkových, ale proti ostatním dokladům pocházejícím přímo od Komenského nemůže býti důkazem. Za to lze tvrditi, že předkové Komenského pocházeli z fojtství (dědičného statku rychtářského) v Komni, odkud tedy — jak již Palacký r. 1829 napsal — slavné dnes příjmení Komenský vzalo svůj původ.

Doplňkem všech těchto dokladů jsou výtěžky podrobného prozkoumání archivů uherskobrodského i okolních, z nichž se objevilo, že v Nivnici r. 1592 mezi 169 usedlými nenalezeno jména Komenský, kdežto v Uherském Brodě jsou zápisy o otci Komenského Martinovi již od r. 1572, kdy jako muž již samostatný odevzdával půllánu roli nad městem. R. 1593 zastupoval tamní sbor ve sporu o sádek. K tomuto dokladu uvádějí obhájci Uherského Brodu, že si nelze mysliti, že by takové zastupování bratří byli svěřili novému usedlíku nebo občanu odjinud volanému. Zápisy z r. 1602, podle něhož se Martin připověděl do nákladnického cechu právovárečných občanů a dva z r. 1603, podle něhož koupil dvůr v Neradicích, i podobné dva zápisy z r. 1603 a 1604 v Registrech purkrechtních dědiny Komně o platech z gruntu Adama Janova Martinovi Komenskému do Brodu ukazují, že Martin Komenský byl zámožný a že ještě r. 1603 byl

živ. Ale asi počátkem r. 1604 zemřel, jak svědčí jednak zápis v registrech dotčeného cechu nákladnického, že »dáno [vdově] Koměnskej k pohřbu 1 libra [vosku]«, jednak zápisy v registrech sládčiny Komně, že se vzpomenutý plat položil 1605 Kozákovi do Nivnice, 1606 Urbanovi, poručníkům sirotka Jana, kteří r. 1607 a 1608 přijímají také splátky dluhu otci s výslovným určením »pro sirotka Jana na učení«. S tímto údajem o smrti otce Martina souhlasí, co Komenský sám r. 1655 ve spise Lux e tenebris napsal o Strážnici, »kde mi bylo žíti od smrti mých rodičů u tety půldruha roku 1604 a 1605«, t. j. asi do května 1605, kdy Bočkajovi povstalci uherští vpadli do Strážnice a město vypálili. Tehdy snad i dům tety Komenského Zuzany, provdané za Martina Nohala z Branek, lehl popelem. R. 1611 dům tento byl prodán jako spáleniště.

Nesouhlas jeví se však s jiným vlastnoručním zápisem Komenského v lešenské knize bratrských privilegií, do níž ke zprávě o povolení, »aby tu (v Uherském Brodě) hned blízko při zboru podle špitálu bratrského byl vlastní jejich kerchov«, Komenský učinil při slově kerchov znaménko a ke stejnému znaménku na okraji připsal vlastní rukou tato slova: »Na kterémž [kerchově] při kaplici pohřbený leží Martin Komenský 1602 [následují asi tři slova dnes nečitelná], k němu přiložena Anna, manželka jeho, a za tím Lidmila, pak Zuzana, dcery jejich. Což poznamenává, paměť rodičů svých sobě připomínaje Jan A. Komenský, léta 1670 Februario Amsterdami hospes [v únoru jsa v Amsterodamu hostem].« V Uherském Brodě byla tedy pochována celá rodina Komenského, ale paměť Komenského, podle Müllera i Kvačaly v letopočtech nespolehlivá, omýlila starce 78letého 9 měsíců před smrtí i v letopočtě úmrtí otcova.

Shrneme-li všecko, co tu sneseno, vidíme, že sice není takového přímého dokladu o rodišti Komenského, jaký máme o přesně doloženém dni jeho narození, ale že přes to lze nepředpojatým usuzováním z uvedených dokladů dojíti závěru alespoň pravděpodobného. Zastanci Nivnice vycházejí z předpokladu, že se v matrikách zapisovalo vždy rodiště; potom ovšem nelze přívlastek Hunnobrodensis, který ke svému jménu připojuje padesátiletý muž požívající po celé Evropě znamenité pověsti, vykládati jinak než jako vědomé odchýlení Komenského od pravdy. Ježto obdobného odchýlení jiného u Komenského nenalézáme, nelze s psychologického hlediska výkladu tohoto hájiti a třeba

zvoliti možnost druhou. U mladíka 19letého lze spíše připustiti, že nevážil odpovědi na otázku odkud? zvláště když jsou doklady podobné, že se lidé psali a jmenovali podle svého posledního bydliště a ne vždy podle rodiště, v němž Komenský jako úplný sirotek od 12. roku nežil.

Lze si jistě dobře představiti, že se Komenský jako padesátiletý muž — maje v Elblongu předložiti městské radě svá generalia — rozpomenul na své rodiště a od té doby se psal Hunnobrodensis. Pro tento psychologický výklad mluví také všecky známé doklady o jeho rodině, proti kterým obhájci předpokladu, že Nivnicensis je zápis podle rodiště, jsou nuceni k výkladu zase hledanému, že otec Komenského byl sice usedlý v Uherském Brodě, ale že se syn jeho mohl naroditi v Nivnici za nahodilé návštěvy matčiny a pod.

Podle výkladu, jak se dnes přirozeně podává, zůstane již Uherskému Brodu čest a sláva, že se v jeho zdech narodil a své nejútlejší mládí do 12. roku, jistě nejblaženější dobu svého života ztrávil jeden z nejlepších a nejslavnějších, ale také osudem nejkrutěji zkoušených a pronásledovaných synů našeho národa, Jan Amos Komenský. Uherskobrodští měli tedy dobré právo, když zahájili letošní naše vzpomínky při 250. výročí smrti Komenského tím, že označili pamětní desku i dům stojící dnes asi na místě rodného domu Komenského, jak jej zjistil místní badatel p. učitel Jan Kučera.

4. X. 1920.

Několik rysů z politické činnosti J. A. Komenského po válce třicetileté.

Napsal J. V. Novák.

(Z pozůstalosti spisovatelovy.)

Psalo se v červenci r. 1671, když před hrdelním soudem v Prešpurce stál stařec 85letý, vetchý a sešlý, jenž obviněn byl z velezrády na panujícím rodu Habsburském, z nepravého předstírání daru prorockého a jiných závažných zločinů. Líčení skončilo odsouzením obžalovaného k potupné a mukyplné popravě, která ihned provedena. Obžalovaný stařec byl pověstný prorok Lednický Mikuláš Drabík, někdejší kněz bratrský v Drahotuši u Hranic na Moravě, potom usazený ve vyhnanství v Uhřích, původně spolužák Komenského, v posledních dobách života slavného učitele národův a vševědce, neblaze pověstný svým vlivem na jeho činnost literární. Že na tom soudě ozývalo se častěji jméno posledního biskupa církve českobratrské, jen o málo měsíců před tím zesnulého, je přirozeno, neboť Komenský byl překladatelem a vydavatelem pověstných proroctví Drabíkových, jež nazval nejprve »Lux in tenebris« (Světlo v temnostech), později doplněná a nádherněji vypravená s mnohými obrazy »Lux e tenebris« (Světlo z temností). Obsah proroctví těch je většinou politický, a tehdy rozmanitými prostředky pečováno bylo o to, aby zvěděli o nich panovníci evropští, kteří jen poněkud byli účastni sporů tehdejších jak náboženských, tak i politických.

Vedle latinského spracování proroctví, již dávno známého, od samého Komenského pořízeného, r. 1893 vynořila se na Moravě pozůstalost Drabíkova, jež uschována byla po smrti prorokově patrně na Slovensku v ústraní dotud neznámém, kam zastrčena byla po vykonané popravě, nyní pak získána jest pro Museum království Českého. Kromě českého rukopisu proroctví,

rozsáhlého kvartu, psaného nečitelným písmem Drabíkovým, je to několik rukopisných brožur, které objasňují poměr Drabíkův k některým kněžím Jednoty, mimo to však obsahují nejednu zmínku o Komenském a dokazují značnou závislost jeho smýšlení politického na proroctvích Drabíkových. Některé brožury takové, které obsahují také přímá obvinění Drabíkova, poslány byly Komenskému jako biskupovi bratrské církve již dříve, do našeho Musea pak dostaly se prostřednictvím Palackého a Purkyňovým již po r. 1850, tak že spisů těch je dosti značná řada.

Čeho se nedovídáme z nich, doplňují nám zmínky v korespondenci Komenského, jejíž zbytky nedávno vydal ve dvou svazcích nákladem České Akademie prof. Jan Kvačala z Jurjeva na Rusi, jakož i několik spiskův jeho obsahu politického, jež vznikly vesměs po válce třicetileté, kdy Komenský zaujímal již jako biskup vynikající postavení politické. Také z nich nabýváme něco světla o tom, co se dálo v těch letech se strany Jednoty bratrské za tím účelem, aby dosaženo bylo návratu do vlasti, k němuž nedošlo mírem Westfálským. Všecky ty doklady nasvědčují tomu, že i Komenský užil všeho svého vlivu, jehož požíval ve světě učeném i politickém, ku provedení posledního toho významného cíle.

Jestliže v první době činnosti spisovatelské Komenský jeví se nám jako muž o blaho národa svého pečlivý, jenž nejprve pomýšlí na povznesení jeho tím, že zjednává mu známost veškerenstva věcí na světě (Theatrum, založ. r. 1612) a opatřiti mu chce vstup ve svět učený rozsáhlým slovníkem latinsko-českým a česko-latinským (Thesaurus linguae Bohemicae, sbíraný v l. 1612—1656, shořel v Lešně 1656), v době války třicetileté má cíle vyšší, obnoviti a obroditi ve vlasti vše, co válkou ve vzdělanosti bylo poškozeno. Z toho úmyslu povstává programní dílo, k němuž v Lešně jen odborné a částečné doplňky podával, totiž Didaktika; česká vznikla r. 1627, dokončena r. 1631, latinské spracování v letech 1633—1638. Rozprava časová z r. 1631 »O obnovení škol v království Českém« lokalisuje provedený koncept pro potřeby krajanů. V týchž letech povstává návrh obnovy církve v Čechách, »Haggaeus redivivus«, nedávno nalezený v Žitavě a vydaný již drem Jos. Müllerem. Akutní stala se otázka ta vpádem saským do Čech a opanováním Prahy r. 1631. Bratří sice nespěchali hned za vojskem německým jako lutheráni, ale příčinou

toho byla především menší důvěra v trvalost úspěchů saských; mimo to v Sasku ochrany došli jen lutheráni. Po Valdštejnově opanování Prahy vidíme, že pochybnosti své viděli odůvodněny, a tu počínají zraky své obraceti k cizím mocnostem, když nejbližší sousedé nemohli dosíci úspěchů trvalých. Komenský sám doufal nejprve v pomoc z Anglie, kde spřízněn byl král Fridrich Falcký s panujícím rodem, a doufal v ni hlavně od té doby, kdy se ukázalo, že mladý Bohuslav Leščínský kloní se ke katolictví, k němuž i přistoupil.

Spis »Via lucis« (Cesta světla) v Anglii vzniklý r. 1641 má již program částečně politický, vedle knih a škol všeobecných sbor učenců z celého světa sebraný rozhodovati by měl jako nejvyšší tribunál ve sporech mezinárodních, k němu odvolávati se měli, kdož trpí kde ve světě jaké bezpráví. Podniknut byl ten spis teprve v Anglii, když Komenský zvěděl, že povolán jest parlamentem ke zřízení koleje pro své myšlenky vševědné.

Pomoci, jíž se nadál, Anglie tehdy poskytnouti nemohla, neboť r. 1642 zapletena byla v dlouhou a krvavou válku občanskou, proto Komenský přijal nabídku švédskou, která se mu poprvé naskytla již r. 1639: od té mocnosti mohl rovněž očekávati pomoci politické. V naději, že Švédové ujmou se při jednání s říší Německou a Rakouskem jeho církve, ponořil se znovu v moře didaktických knih, jak mu k tomu radil kancléř Axel Oxenstierna, ač Komenský tuto práci pokládal tehdy již jen za věc vedlejší a spřádal velikolepé myšlenky o napravení světa. Tou prací strávil šest let života, nikoli nejklidnějších ani nejšťastnějších, protože pomoc ze Švéd od Ludvíka Geera zvláště v posledních letech plynula nehojně a nepravidelně, mimo to pomocníci jeho nikterak se neosvědčili. Jestliže neúnavný pracovník přece vytrval, bylo to asi v naději, že při jednání o mír, k němuž se tehdy schylovalo, Švédové jako příslušníci náboženství podobného nezapomenou na české bratrské exulanty. R. 1646 Komenský při odevzdávání svých prací zvláštní komisi znalců měl také audienci u královny Kristiny, jež se zajímala o záměry vševědné. Také od ní čekal pomoc vyhnancům. Výmluvným toho dokladem je zachovaný list ze dne 11. října 1648, v němž Komenský, zvěděv o výsledku jednání v Osnabrucku, obrací se ke kancléři švédskému Oxenstiernovi s úpěnlivou prosbou o přímluvu u královny, aby aspoň v poslední době mírového jednání jich neopouštěli. S tím souvisí list biskupovi švédskému Janu

Matthiae, v němž jako biskup biskupovi podává zprávy o poměrech ubohé své církve, jež má naději pouze v mocných souvěrcích, a dokládá, že výhody pro ni získati nebude spojeno s velikou obtíží, protože dle zpráv vynikajícího muže z Vídně přinesených vše je při dvoře císařském tak zmateno, že přijmou jakékoli podmínky od vítězného Švédska, jen když dosáhnou míru. Omluvný list, Oxenstiernovi poslaný dne 1. listopadu 1649, protože Komenský zvěděl, že dřívější žádost jeho vzbudila ve Švédsku nelibost, zřejmě poukazuje na zklamané naděje posledního biskupa české církve, jenž v té době již byl zaujal čestné místo v Lešně. Jestliže tu tiskem vydával spisy pro Švédy pořízené, dělo se to zajisté proto, že chtěl závazek přejatý skutečně provésti, že se chtěl vybaviti z povinnosti, která měla tehdy proň již málo příjemného, ač dostalo se mu za práci jeho uznání jmenované již komise, od Švédů na prozkoumání zřízené.

Kynulať v té době již Bratřím jiná naděje v samém sousedství říše Rakouské, totiž od bojovného rodu knížat Rákócziův, kteří právě vešli v bližší spojení s rodinou někdejšího krále českého Fridricha Falckého a také do své říše přijali některé vyhnance české. O nich doufáno, že pomohou zbytkům Jednoty bratrské do vlasti. Proto Komenský nastoupil sice r. 1648 jako nově zvolený biskup své místo v Lešně, ale již po necelých dvou letech vidíme ho vstupovati v nový úkol školský v Šaryšském Potoce, kam vedla jej i proroctví Drabíkova, poukazující na knížete Sedmihradského jako mstitele, jenž provede, čeho evangelíci dotud marně jinde očekávali.

Úsilovná práce v Potoce správě škol věnovaná nebyla ve všem všudy provázena zdárným výsledkem, neboť Komenský záhy shledal, že Uhry zvláště ve východní své části v mnohých stránkách za jinými zeměmi jsou pozadu, ale tu dává se také poprvé do spisků přímo politických, jichž tendence je zřejmá.

První z nich nalezen byl nedávno prof. Kvačalou v Lešně a určen byl mladému knížeti Zikmundovi Rákóczimu, mladšímu bratru panujícího knížete, který byl velmi vzdělán a snahám Komenského rozuměl nejlépe. Nazván jest spisek tento »Sermo secretus Nathanis in Davidem« (Tajná řeč proroka Nathana k Davidovi) a podán byl při příležitosti sňatku knížete Zikmunda s Jindřiškou, dcerou krále Fridricha Falckého. Spisovatel mu předkládá, že tímto svazkem mladý kníže převezme takřka úlohu Gedeona sklíčených a utiskovaných církví evange-

lických. V době sňatku tak vznešeného zajisté sejde se při dvoře knížecím dosti osob vynikajících, povedou se hovory politické, a tu právě mladý kníže vhodným jednáním může povznésti nejen svou rodinu a národ, ale působiti též mocně ve svém sousedstvu, ba v celé Evropě, zvláště také mezi Turky, posléze pro celý svět vykonati všelico prospěšného.

K tomu připojena jest druhá řeč, ještě prý tajnější, v níž dává se návod ku potlačení Babylona, při čemž kníže propůjčí se za nástroj Boží. Obsah tohoto spisu druhého ještě určitěji je politický, není nesnadno uhodnouti, kdo se tu míní Babylonem.

Zdali myšlenky tu vyslovené došly ohlasu, jednalo-li se při sňatku knížecím o takových předmětech politických, není nám ovšem odjinud známo, jisto však je, že předčasná smrt knížete Zikmunda zmařila mnohou naději Komenského a jiných vyhnanců českých.

Jiří II. Rákóczi, starší bratr a druhý panující kníže z toho rodu, neměl ovšem tolik smyslu pro potřebu povznésti svůj lid vzděláním, jako jeho matka s bratrem, ale bojovnost a udatnost jeho mohla se obrátiti také směrem západním. Proto Komenský napsal pro něho spisek obsahu širšího, národohospodářského, nazvaný »Gentis felicitas« (Štěstí národu), který určen byl ovšem především pro Uhry, ale v lecčem má význam širší, všelidský. Šťastný národ je Komenskému ten, který je samostatný, svéprávný, který náležitě se dovede zdůrazniti v poměru k sousedům, který však také uvnitř země rozvíjí náležitě své síly. Dosahuje se toho významu spořádáním poměrů církevních a vzdělanostních, ke kterým nejvíce přispívají náležitě urovnané školy. Ty pečují o dorost, ty mají v rukou budoucnost národa. Při tom však kulturní povznesení šťastného národa má ještě účel vedlejší, aby lid doma mocný a vzdělaný s náležitým důrazem uplatniti mohl svůj význam mezi sousedy a pro příslušníky své víry mohl všelico vykonati tam, kde snad je utiskují. Připadá nám při čtení toho spisku, jako by slavný biskup Jednoty byl viděl do budoucnosti, kdy nastane doba, že váha politická některého státu bude se uplatňovati u státu jiného, arci že v oboru poněkud jiném, nežli uvádí, totiž v oboru národnostním. Přesunulo se totiž těžiště myšlení od zájmů náboženských k zájmům národnostním, a tu leckdy význam politický mocně působí ve prospěch nebo na škodu některé národnosti, po případě i některého stavu.

Doplňky k tématu spiskům politickým, v nichž osvědčuje se zřejmě, že Komenský dovedl také významné myšlenky praktické pronášeti, shledáváme v některých zachovaných listech té doby, kde posílaje rádcům knížete Jiřího II. některá proroctví Mikuláše Drabíka na uváženou, upozorňuje na význam toho, až ty věci dojdou provedení, o čemž jinak nemůže býti pochybnosti.

Jakou měrou ostatně Komenský již v té době stával se osobností politickou, patrno z listu, v němž se činí zmínka o agitacích Komenského, již i dvoru vídeňskému známých. O pobytu v Saryšském Potoce pak zajisté se vědělo, že Jednota, propouštějíc biskupa na místo, kde nemohl přímo zastávati svého úřadu pastýřského, měla při tom zajisté jiné cíle, zvláště když pobyt ten trval skoro čtyři léta.

Po návratě do Lešna (v létě r. 1654) Komenský přejímá úplně politickou úlohu v tehdejších zmatcích. Nebylo arci pravda, co mu vyčítala šlechta polská, že s příslušníky své církve způsobil válku švédsko-polskou, ale o politickém působení jeho nebylo již pražádné pochybnosti. Měl své zvláštní posly, patrně spolehlivé muže z Jednoty, pomocí jichž pilně se sděloval s přáteli o všecky události politické a průběh jejich posuzoval podle proroctví Drabíkových, ač se předpovědi jeho v době dřívější častěji neosvědčily.

Že Poláci mohli vysloviti takové podezření proti Komenskému, v tehdejším jejich postavení politickém a v poměru jejich ku Bratřím jest odůvodněno. Švédové, jak zajisté obecně známo z románu Sienkiewiczova »Potopa«, vtrhli do Polsky, zaplavili ji úplně, ba dorazili brzo až na jižní konec její, tak že jali se obléhati Krakov. Při tom města Lešna způsobem až nápadným bylo ušetřeno, ba dokonce vložena do města švédská posádka, by obyvatelstvo bylo bezpečno přede vpády sousedních zemanův nebo měst, jichž území potopou švédskou bylo zachváceno. Nebezpečenství od Poláků příslušníkům církve bratrské hrozícího značně přibylo v té době spiskem pouze politickým, tehdy několikráte vydaným, jehož původství Komenský nikterak neupírá. Jest to oslavná řeč na krále švédského Karla X. Gustava (Panegyricus Carolo Gustavo, vyd. v l. 1655—57), která i odvetu literární na straně polské způsobila (Obrana proti oslavné řeči, Apologeticus contra Panegyricum). My víme ovšem, že města Lešna ušetřeno bylo z úcty ke Komenskému, poněvadž jméno jeho mezi Švédy bylo skutečně proslulé, v od-

sluhu pak za to, že muž tak vynikající napsal oslavu rekovného krále švédského.

Komenskému samému raděno tehdy také od upřímného přítele anglického, Samuele Hartliba, by se uchýlil někam v ústraní před hrozící zkázou, ale výstraha byla marná. Nechtěl své církve opustiti, jak zřejmo z jednoho zachovaného kázání, ale snad ani nemohl, poněvadž bezpečnost v zemi byla tak malá, že mu nedaleko za hradbami městskými zajisté hrozilo to, čemu přece neušel. Pohroma, která jej konečně stihla, když Poláci vrazili do města, posádku švédskou přiměli k odchodu a město vypálili, je dosti známa, protože ji sám vylíčil a později několikráte se o ní zmiňuje. Postižen jí byl netoliko pilný spisovatel, pozbyv většiny rukopisů svých děl, tolik let skládaných, snad i některých cizích, jež byly v opatrování jeho jako biskupa, ale i celý náš národ. Takový slovník zajisté, jaký po 45 let sestavoval Komenský a který známe aspoň z malých zbytků, sotva se kdy podaří sestaviti, a co máme říci o dílech vševědných, když ani rozsáhlosti myšlenek Komenského nejsme si zcela povědomi!

Válečné úspěchy Švédů přiměly konečně k vojenskému zakročení také knížete Jiřího Rákócziho, že dal se s nimi ve spolek proti králi polskému Janu Kazimírovi. Domníval se patrně, že k vrchnímu panství v Multánsku a Valašsku bude moci připojiti nějakou část rozhárané Polsky, které hrozila opravdová zkáza, tím pak že se mu povede založiti mocnou a rozsáhlou říši mezi Rakouskem a Rusí.

Ráde vé jeho, jak nám svědčí listy Komenského, dali se posléze přemluviti stálými domluvami proroka Drabíka, rozhodli se pro účastenství v boji, a vůdce Kemeny po dlouhém a rozsáhlém zbrojení účastnil se výpravy proti Polákům, ale s nešťastným výsledkem, neboť celé vojsko jeho zajato a posláno na Krim. Kníže sám pak ještě jednou se zmohl a bránil se hrdinsky proti vojskům tureckým až do r. 1660.

V listech Komenského a jeho známých dosti je zmínek o těchto bojích, z nichž patrno, s jakým zájmem sledován průběh jejich těmi, kdož věřili v pravdomluvnost neblahého věštce Drabíka, tehda již šíře známého a pověstného, jehož vidění, často velmi zmatená a sobě odporující, Komenský posílával i na knížecí dvůr sedmihradský, pokud jen mohl se nadíti sluchu.

Ze soukromé korespondence mezi prorokem a pomocníkem, jak Drabík často jmenuje Komenského, docházíme ovšem po-

znání, že bývaly zásadní spory mezi oběma starci, neboť Komenský často kárá chtivost a neomalenost opilého a hrabivého věštce, jehož četná rodina, z almužen odevšad prorokovi posílaných vesele žijící, sousedstvu často zavdávala podnět k oprávněným výtkám. Tím spíše tedy můžeme si vysvětliti: nechuť některých kněží bratrských, v okolí Drabíkově žijících, k celému tomu pásmu lži a výmyslu, kterému se v té době takový význam mohl přikládati. Nejvíce bojoval proti nim pan Vetterin (patrně Strejček zvaný), který byl asi také původcem zkoušky, r. 1661 prorokovi uložené, při níž Drabík odpřisáhl strašlivou přísahou pravdivost všech svých proroctví, ale zároveň osvědčil neobyčejnou na svůj věk vášnivost. Patrno z ní, kolik síly životní bylo ještě v starci, tehdy již 75letém.

Rukopis proroctví Drabíkových podá zajisté ještě nejednu podrobnost k tehdejším poměrům politickým, třebas názor životní a úroveň vzdělání visionářova byla neobyčejně nízká, jak patrno z historických zápisků v jeho Deníku (Diariu), rovněž v Museu chovaném.

Po pádu Lešna, jak známo, Komenský přijal nabídku p. Vavřince z Geer, syna Ludvíkova, by uchýlil se k němu do Amsterodamu a již u něho zůstal. Přátelé doplňovali mu knihovnu, něco vyhrabáno z popelu jeho domu, a tak slavný stařec brzo se opět vzpamatoval ze svého neštěstí, zvláště když znamenal, jak uctivého přijetí dostalo se mu v městě světovém a jak má snadnou příležitost pokračovati ve vydávání toho, co měl k tisku hotovo nebo co ještě chystal. Čtyři tiskárny hned se mu ohlásily, že vydají vše, co jim nabídne. První práci věnoval sebrání spisů školských, a dílo jeho vzbudilo úžas ve všech kruzích, které kdy se školou měly nějaký styk. Tu pak domníval se Komenský, že nastala příhodná doba, by vydal proroctví Drabíkova, by politickým poměrům té doby dal žádoucí směr ve prospěch své církve.

Nazval tato proroctví »Světlem v temnostech«, jak již řečeno, a pomocí svého příznivce, muže bohatého a dobrotivého, bedlivě se staral o to, aby kniha dostala se do rukou také vynikajícím osobnostem politickým po Evropě.

Důležitou a významnou úlohu měl při tom Švýcar Jan Jakub Redinger, překladatel spisů Komenského, někdejší reformovaný kněz, potom učitel v Amsterodamě na soukromé škole, podle myšlenek Komenského tu zřízené. Ten vypravil

byl r. 1664 na útraty p. Vavřince Geera do Paříže, aby sjednal pozornost politických osobností při dvoře krále Ludvíka XIV. pro vidění Drabíkova; jednal tu s leckterým vynikajícím diplomatem na doporučení Komenského, ale brzo se znelíbil pro veliké útraty a nádherné vystupování, jež nikterak nebylo úmyslem těch mužů, kteří ho vyslali. Proto byl také dosti brzy odvolán.

V té době Komenský vydal tiskem spisek politický, již dříve v opisech kolující a do několika jazyku přeložený, který nazval »Syllogismus orbis terrarum practicus« (Praktický závěr světový). Složení jeho klásti lze v dobu po pádě Lešna, vydání tiskové do r. 1665, kdy vzrůstající mezi Francií a Rakouskem řevnivost předpovídala brzké vypuknutí nepřátelství. Spisek má ráz logického závěru: Podmínky míru Osnabruckého končily slibem, že strany podepsané budou smluv učiněných hájiti všemožně, třebas i zbraní proti každému, kdo by je nějak chtěl porušiti. To je Komenskému návěští hořejší. Dolejší návěští je bulla papeže Innocence X. ze dne 20. listopadu 1650, který prohlašuje onen mír za neplatný, zároveň prohlášení nástupce jeho Alexandra VII., který též přímo jedná proti tomu míru. Poněvadž pak některá znamení poukazují k tomu, že papežství, a co s ním je spojeno, chýlí se ku pádu, hajitelé míru Osnabruckého měli by přistoupiti ku provedení nutného z obou návěští závěru, totiž vystoupiti v tak vhodnou dobu proti rušiteli míru v křesťanstvu.

Spisek určen byl zejména králi francouzskému Ludvíkovi XIV., jehož vliv mezi katolíky počínal tehdy Rakousku býti nemilý, tak že nekatolíci mohli se odtud nadíti seslabení významu říše rakouské, třebas Ludvík sám stále se jevil horlivým katolíkem. Je známo, že řevnivost mezi těmi státy posléze propukla tehdy, když se jednalo o rozsáhlé dědictví Rakousku náležející v sousedství francouzském (r. 1701).

Z Francie Redinger vypravil se ve službách Komenského také do tureckého tábora v Uhřích, aby tu odevzdal výtisk nového (II.) vydání proroctví Drabíkových. Povedlo se mu, co zamýšlel, a šťastně se vrátil z Budína do Švýcar. Pokud se týče účelu, který tu byl sledován, nutno říci, že s Turky se tehdy opravdu vážně počítalo, protože byli trvale usídlení v Uhřích; kdyby nějakým prostředkem bylo možno obrátiti je na křesťanství, myslelo se, že by pak s národem tak mocným všelicos mohlo se provésti. V proroctvích Drabíkových činí se také o Turcích

leckde zmínka, o přívalu jejich na Vídeň vědělo se, že jest odvrácen vyjednáváním Heřmana Černína z Chudenic (r. 1645) pouze na nějaký čas, kdyby tedy dvůr turecký seznámen byl s křesťanstvím, mínilo se, že by ve prospěch nekatolíků nejedné vymoženosti se mohlo dosíci.

Skutečně hledán též v těch letech na pořízení překladu písem sv. do jazyka tureckého znalec, který mezi učenci též nalezen a překlad pořízen. Komenský pak chystal se poslati sultánovi skvostný výtisk tohoto překladu s příslušnou dedikací, jejíž koncept z vlastní ruky Komenského chová se posud v českém Museu. Je zajímavý v nejedné příčině netoliko pro svou obratnou mluvu diplomatickou, ale ještě více pro důvody, jež tu Komenský uvádí pro to, aby sultán se svým národem přestoupil na víru křesťanskou. Vychází Komenský od víry v jednoho Boha, jíž se shoduje Mojžíš s proroky, Kristus s apoštoly, k nimž připojil se posléze i Mohamed jako věřící. Kniha jeho, Alkoran, jest nyní v rukou křesťanských, poněvadž přeložena byla z arabštiny do latiny a vytištěna již v XVI. stol. Slušno tedy, aby také Turci měli v rukou tu knihu, která obsahuje nepochybné zjevení boží, jak tomu mnoho důkazů nasvědčuje, a která také vůli boží podává leckde dokonaleji, nežli všecky jiné knihy.

Komenský dobře poznával, co znamená pro jeho církev vyhnanství. Bratří nebyli nikdy živlem útočným mezi jinými křesťany, spíše trpícím, kajícím, po případě ustupujícím všelikému násilí. Když dostali se mezi jinověrce, buď přijímali pohodlnější jejich mravy, méně dbali své vlastní přísné kázně, nebo ustupovali a často přijímali také jako dar od Pána Boha čiré bezpráví. Máme toho přímý doklad na jejich postupu v Lešně. Do r. 1548, nežli se tam dostali první vyhnanci čeští po válce šmalkaldské, bylo to nepatrné městečko. Potom se povzneslo, ale pravého významu nabylo teprve po r. 1628, kdy obrátil se tam druhý proud vypovězenců bratrských. Poněvadž pak v městě měli většinu, odevzdán jim přirozeně také hlavní chrám. Avšak po r. 1640 věc se změnila, jakmile mladý Bohuslav Leščínský nastoupil dědictví po otci. Přestoupil totiž brzo na katolictví, chrám hlavní pak zaujali jesuité, kdežto Bratří nuceni byli dáti se do stavby nové vlastní svatyně, která také r. 1650 dokončena byvši, vysvěcena Komenským jakožto biskupem církve. Takové příklady, jichž bylo dosti na snadě, přirozeně vedly Komenského k tomu, že hledal všemožně návrat do vlasti, kde sice také Bratří

žili vedle jinověrců, ale nebylo tu tolik nepřízně, byli doma, mohli by opět zaujmouti svůj majetek, mohli by účastniti se všelikých vymožeností vzdělanostních, s něž sami nebyli, jsouce v cizině většinou chudi a na cizí milost odkázáni.

Komenský svými knihami školskými, z nichž Brána jazyků již za života jeho dosáhla několika set vydání, jakož i snahami vševědnými dosáhl po světě učeném veliké slávy. Kdyby se byla korespondence jeho úplně zachovala, vidělo by se, jaké množství mužů vynikajících počítal mezi své přátele. Ctitelé jeho v Anglii, Francii a ve Švédsku náleželi mezi muže nejvznešenější. Což tedy divu, že nadál se ze známosti té prospěchu také pro svou církev, jejímž vrchním pastýřem stal se v dobách nejtrudnějších. Po jeho příchodu do Amsterodamu byly také knihy pro potřebu jeho církve první, jež v tamějších tiskárnách česky tiskl; mínim jádro bible čili Manuálník, zpěvník a katechismus, který nahraditi mohl aspoň částečně Bratřím to, čeho se jim tehdy nejvíce nedostávalo, živé slovo víry, pocházející z úst kazatelských, jež dle zásad bratrských mělo býti útěchou a povzbuzením. V »Kšaftu umírající matky Jednoty bratrské« praví: »Věřím i já Bohu, že po přejití vichřic hněvu, hříchy našimi na hlavy naše uvedeného, vláda věcí tvých se k tobě zase navrátí, ó lide český, a pro tu naději tebe dědicem činím všeho toho, co jsem koli po předcích svých byla zdědila a přes těžké a nesnadné časy přechovávala, nýbrž i v čemkoli dobrém skrze práci synů mých a požehnání boží rozhojnění jsem přijala, to všecko tobě zcela odkazuji a oddávám,« totiž lásku k pravdě boží, lásku k písmu sv. nově upravenému pro Čechy v dokonalosti nebývalé, lásku k řádu církevnímu a kázni, která zvláště v Jednotě se zachovávala, horlivost v sloužení Bohu, lásku a horlivost ve zdokonalování a hlazení mateřského jazyka, posléze lásku ke cvičením a vychovávání mládeže.

To byl tedy dle Komenského ideál, o kterém pracovala církev jeho a jenž po ní zůstati měl potomstvu, kdyby úplně zašla; a že zajde, tušil již poslední biskup podle všech příznaků, které se mu tehdy jevily. Přece však pomoci jí chtěl dle svých sil, a činnost jeho politická směřovala právě k tomu cíli.

Ale proč užíval při tom pomoci Drabíkovy, muže zlopověstného, jenž od mnoha let oddán jsa opilství prohlašoval za zjevení a proroctví, co nebylo nežli plodem rozníceného, chorobné obrazivosti? Odpověď k tomu podávají nám opět politické poměry teh-

dejší. Když po bitvě bělohorské v nesmírnou bídu, hmotnou i mravní, stržen byl panstvem i národ, vyskytlo se v Čechách a v zemích okolních množství proroků, kteří těšili sklíčené obyvatelstvo marnými nadějemi, že zase bude lépe, že není možno, aby Bůh trpěti nechal bezútěšně tolik lidí nevinných, kteří poukazovali na tento obrat politický jako možný, ba očekávaný. Komenský seznámil se s takovým prorokem, jirchářem Krištofem Kotterem, ve Šprotavě ve Slezsku a uvěřil mu, vida neobyčejné úspěchy prostého toho muže a slyše pozoruhodné věci, které předpovídal. Proto také proroctví jeho přeložil do češtiny, jež i brzo potom vytištěna. Kotter předpovídal hlavně návrat Fridricha Falckého do Čech, čemuž tehdy ještě leckdo věřil. Do Slezska tehdy poslán byl, aby vyjednal svým souvěrcům pobyt v Lešně, kam se chtěli právě z vlasti stěhovati.

Když se vrátil do vlasti, pobýval opět v Podkrkonoší v Branné a v Bílé Třemešné za Králové Dvorem. Tu pak byl sám svědkem pozoruhodných výjevů. Na zámečku v Třemešné, u paní Esthery Sádovské ze Sloupna, která tu bydlila se třemi syny, v opatrování meškala dívka zajímavá, totiž Kristina Poňatovská, dcera polského šlechtice a kněze bratrského Juliána Poňatovského; ta trpěla histerií, a tu mívala záchvaty nervové, při kterých vídala všelicos z budoucnosti, zvláště také o válkách v ty doby vedených. Komenský byl přítomen některým záchvatům a pronášená slova zaznamenával. Kdysi dán prý také dívce pokyn, aby se odebrala do Jičína, ke dvoru Albrechta z Valdštejna, jemuž prý měla předpověděti předčasný a násilný konec života. Vydala se tedy v zimě na cestu, a ježto Valdštejn zrovna nebyl přítomen, odevzdala list jeho choti, pak se opět vrátila. Tato dívka k vánocům r. 1627 pod ochranou Komenského a jeho choti vydala se též přes Žacléř do Lešna, tu pak v nemoci jednoho dne upadla v stav takové strnulosti, že již měla býti pohřbena, když tu opět vstala jako z mrtvých a prorokovala. Mnoho těch proroctví spoň částečně se vyplnilo, jako i smrt Valdštejnova. Není divu tedy, že tomu Komenský věřil, co sám viděl a co mělo do sebe tolik pravděpodobnosti.

Drabíka znal z mládí; slyšel sice o něm potom všelicos nechvalného, ale nemohl uvěřiti, že by Bůh nemohl si zvoliti za nádobu svou i muže méně hodného, uzná-li toho potřebu.

O možnosti, ba jistotě včasné nápravy poměrů tehdejších také Komenský byl přesvědčen, vždyť nastati měla za nedlouho

nová doba. Byl to poslední věk neshod a bídy, jimž učiní konec tisíciletá říše Kristova: jak tedy nevěřiti?

V záhybech každé duše zbožné skrývá se přesvědčení o zásluhách člověka, které dojdou jednou odplaty; čím více to bylo tehdy, kdy tolik lidí trpících nevinně očekávalo záhy úplného polepšení všeho toho, co jim tolik bolestí způsobilo. A Komenský věru nebyl mezi nimi poslední, přehlížíme-li osudy jeho životní. Nejen pozbyl majetku, nejen oloupen o plody práce duševní, nejen často nepochopen v nejpřednějších svých pracích, ale potkalo to jeho, jenž takovým byl přítelem míru, tolik oň usiloval, jenž radil ku pokoji, kde jen mohl, ba jehož činnost literární přímo budila touhu po žádoucím svatém pokoji, při kterém by se mohlo provésti vše to, co dobrého pro lidstvo chystal. Nebylo tedy proň hanbou, býti pomocníkem toho, jenž dle domnění jeho byl hlásnicí vůle Boží, jehož vůle jen zastupovala vůli toho, který dává pokoj, jakého svět nemůže dáti.

Ale jako naděje jiných dobrých lidí tehdejších, tak i Komenského zůstaly marnými. Zemřel jako poslední biskup své církve v daleké cizině, popel jeho pojala země cizí, a rovněž stalo se téměř všem příslušníkům jeho církve. Z nich jen Karel z Žerotína umřel ve vlasti a uložen v hrobce na svém statku braniborském. Ale v někdejší osadě Komenského, moravském Fulneku, pod popelem protireformačním uchovala se jiskra, která přenesena byvši do nového prostředí stala se základem nového plamene, zaniceného v cizině, ale udržujícího ducha, jímž se vyznačovala nejčeštější církev česká, Jednota bratrská. Tuto jiskru pomáhal udržovati nejzdárnější její člen, slavný poslední biskup Komenský.

Antonín Jaroslav Puchmajer.

Ke stému výročí jeho smrti (dne 20. září 1920) napsal Dr. Miloš Weingart.

O vy zlaté, drahé chvíle
šťastné světa mladosti!

Puchmajer, Věk pastýřský (1797).

Bylo na jaře roku 1791; jasně hořelo slunce na nebeském klenutí a rozlívalo oživující dech svůj po květoucích sadech. V císařské bibliothéce bylo skoro prázdno. Jen zde onde vypisoval některý mladík citáty z foliantu v tuhých, kožených deskách. Zvláštní pilnost okazovali ale dva posluchači filosofie, kteří sedíce v koutku u okna, bedlivě do kněh hleděli a brzy to, brzy ono sobě sdělovali. Jeden psal a druhý diktoval. Měli před sebou španělský slovník a román »Lazarillo de Tormes«, kterýž oba do německého jazyka překládali. S velikou živostí počínal si při tom zvláště mladík dvaadvacíti let, útlé, nevelké postavy. Na první pohled zdál se býti nepatrným mužíčkem; když mu ale pohlédl člověk do temných, pronikavých očí, tu věděl hned, že v té slabé tělesní schránce bystrý duch přebývá.« Byl to Puchmajer.

Těmito slovy počíná Josef Kajetán Tyl své srdečné vzpomínky na Šebestiána Hněvkovského »Pomněnky z hrobu nejstaršího Čecha« v Květech 1847, v nichž roztomile vylíčil, jak Hněvkovský získal Puchmajera pro české spisovatelství, jak se mladí přátelé spolu s Vojtěchem Nejedlým hnoždili pokusy o české verše, jak se obrátili o radu k Dobrovskému, jak vyšel jejich první almanach, a jaké bylo jejich další působení a stáří. Tyl zde pouze zpracoval svým lehkým plynným slohem první životopis Puchmajerův, jejž před sto lety sepsal kněz řádu premonstrátského Josef Vojtěch Sedláček »ze sbírky sobě od některých jeho přátel podané« a jejž připojil k posmrtnému vydání Puchmajerova Rýmovníku (v Plzni 1824).

Podle authentických zpráv Sedláčkových bylo ono odpoledne v universitní knihovně památné. Horlivý překladatel ze španěl-

štiny do němčiny zastihl tam totiž tehdy Hněvkovského nad Mikulášem Konáčem z Hodíškova a s úsměškem se ho tázal, »co s těmi starými škvárami? nechce-li dokonce českým spisovatelem býti?«, načež mu Hněvkovský bystře namítl, že on se svou němčinou nosí dříví do lesa.

Nebudeme zajisté jenom přátelské potyčce přičítati získání Puchmajera pro českou literaturu, ani té okolnosti, že pražský knihkupec Diesbach odmítl vydati ukončený již německý překlad veselých španělských kousků. Byly to spíše vlivy Prahy vůbec, a zvláště nadšené výklady profesora Vydry v posluchárně klementinské, které mladého filosofa navrátily jeho původu. Byl[1] Puchmajer rodák z kraje čistě českého — z Týna nad Vltavou, z tamější měšťanské rodiny (otec jeho byl jirchář) — a teprve na latinských školách, na piaristském gymnasiu v Čes. Budějovicích, dostal onen německý nátěr, jako i jiní jeho vrstevníci a jako i později Jungmann.

Navrácen českému jazyku, pomýšlel sice ještě na to, aby svého nešťastného Lazarilla přeložil znovu do češtiny, ale od toho jej censor František Faustin Procházka zradil, »uvodě, že by vyjevená taškářství poběhlíků se přetvařujících Čechům k žádnému prospěchu nebyla« (Sedláček str. XII.). A Puchmajer se již pokoušel o české verše; ale ještě podle pravidel starého Václava Rosy (z jeho gramatiky r. 1672), tedy z knihy tenkrát již sto let staré, učící ovšem poesii časoměrné.

První Puchmajerův pokus byl »Život venkovský«, přepracovaný potom (v prvním almanachu r. 1795) na »Život bytu v kraji«. Tyto verše, i pokusy Puchmajerových přátel Hněvkovského a Vojtěcha Nejedlého, nemohly se ovšem líbiti Procházkovi, když mu je přinesli na ukázku, takže jim musil poraditi, aby studovali nejdříve českou gramatiku. Teprve uzákonění českého přízvuku jakožto principu metrického, jak je provedl Josef Dobrovský dodatkem k Pelclově mluvnici (1795), vyvedlo mladé přátele z nejistoty, a tak téhož roku objevuje se již jejich první almanach redakcí Puchmajera, tehdy právě vysvěceného

[1] Sedláček (str. VI. l. c.) uvádí den narození 11. ledna 1769. Vlček (Děj č. lit. II, 1, str. 210) 7. ledna. Křestní jméno Puchmajerovo bylo jen Antonín; jména Jaroslav jal se užívati později z vděčnosti ke hrab. Sternberkovi za udělení fary v Radnicích — podle jeho slavného předka (Sedláček str. XIV.).

theologa: »Sebránj Básnj a Zpěwů, wydané od Ant. nina Puchmayera, swazek prwnj, nákladem wydawatelowým w Praze 1795«, s podobiznou Dobrovského, s věnováním knížky jemu, »nové prozodye české původowi«, a s nadšenou předmluvou o něm. První almanach měl neblahý osud: když se slavila v Týně nad Vltavou primice novosvěceného jeho redaktora, vypukl tam požár, a při tom shořelo mnoho exemplářů almanachu právě vydaného; proto jest první svazek bibliografickou vzácností (Sedláček str. XIII.).

Další život Puchmajerův probíhal idylicky: začal působiti ve Ktiši na Krumlovsku, kaplanoval po různých místech, zvláště v Prachaticích, až r. 1806 podporou hrab. Jáchyma ze Šternberka dostal bohatou faru v Radnicích u Plzně a byl tak trvale spojen se svými přáteli Vojtěchem Nejedlým, farářem v Mirošově u Rokycan, a s Šebestiánem Hněvkovským, působícím tehdy v Žebráce. Žebrák, Velíz, Mirošov, Radnice, Plzeň bývala místa jejich schůzek, a venkovské fary oživovaly upřímnými přátelskými obědy a družným besedováním. Osobních starostí valně nebylo, až na nějaké ty »mravence v noze«, a slavné výroční návštěvy zpestřovaly klidný proud všedních dnů: ke jmeninám, kdy čeká »srdečného přítele« Vojtěcha, »Bestu« (Hněvkovského) a ostatní druhy, objednával pan farář pět koroptví a jednoho zajíce, kdežto maso, pivo a »šišky« má doma. Při besedě po obědě se čte óda Sedláčkova, v níž autor oslovuje oslavence: »Ty jsi hvězda na slovanském obzoru«, »jemuž největší dar přáli bohové«, jemu přiděluje věnec, »nímž Tě ověnčují milionové«.

Zůstalť Puchmajer i na venkově literárně činný a při tom i obratný redaktor a soustřeďovatel ostatních veršovců, a tak mohl vydati ještě čtyři almanachy, 1797, 1798, 1802, 1814; třetí až pátý s názvem »Nové básně«. Druhý byl věnován Procházkovi, třetí Jáchymovi ze Šternberka, čtvrtý Františkovi ze Šternberka, pátý Kašparovi ze Šternberka. Roku 1818, tedy ještě na konci života, chystal Puchmajer svazek šestý (Sedláček str. XXIV.), ale k vydání již nedošlo. Nemoc ho přemohla a donutila uchýliti se do Prahy do nemocnice, kdež i zemřel poměrně mlád — v 51 letech — a odpočívá na Olšanech. Ke konci života bylo jeho největší radostí, když mu Milota Zdirad Polák poslal bobkový věnec z hrobu Virgiliova. Obliba Puchmajerova mezi přáteli byla opravdu všeobecná a upřímná, jak dokazují časté básně na něho psané nebo jemu věnované v almanaších, a pohrobní ódy jeho

přátel, otištěné v Rýmovníku, kde Sedláček shrnul přátelský obdiv v apostrofě:

Za Homérem duch tvůj mocný letí,
pne se k svému bratru Horáci.

*

Český Horác! S jakým pohnutím béřeme dnes po sto letech do ruky zažloutlé, švabachové jeho almanachy »z pastýřského věku« naší poesie! Kolik upřímného nadšení a lopotné snahy bylo u těchto mladých veršovců, kteří se teprve musili pracně obeznamovati se základními zákony svého vlastního mateřského jazyka, a neměli, oč by své úsilí pevně opřeli! Neboť co bylo před nimi v novočeské poesii, to byly právě jen almanachy, ještě značně rozpačitější, než jejich vlastní. První veršovou publikací na prahu obrození bylo souborné vydání žákovských pokusů, složených odchovanci profesora poetiky na staroměstském gymnasiu akademickém Fr. Ant. Schönfelda, kteréž jejich učitel vydal ve dvou sešitech r. 1775 s názvem Einige Übersetzungen von Schülern der Dichtkunst an der Hohenschule zu Prag; byly to neumělé parafrase Vergiliových eklog. Deset let potom vystoupil známý nadšenec pro vlastenské divadlo Václav Thám rovněž dvousvazkovou sbírkou »Básně v řeči vázané« 1785, ale z nedostatku mladých sil musil ji doplniti ukázkami z poesie doby střední, zejména ze Zdoroslavíčka Fr. Kadlinského, jehož tu ovšem přestrojil po vkusu doby, takže v těchto horkých milostných zpěvech nezasvěcenec sotva pozná předělanou katolickou mystiku. Ani Kramerius sbírka »Noví čeští zpěvové pro krásné pohlaví« (1788) neznamená rozhodný krok na dráze k české poesii. Tyto těžké začátky lze lehce pochopiti, připomeneme-li si, jak chudá je celá literatura doby střední na skladby veršové, zvláště odečteme-li duchovní písně, jež ovšem kromě chrámu nežily vlastně literárním životem. Jestliže tedy si probuzenská prósa pracně klestila cestu k zapomenutým či málo známým pokladům století šestnáctého, aby vybředla ze svých počátečních nesnází, probuzenská poesie neměla takřka co hledati. K tomu ještě přistupovala nejistota v samém principu formálním. Humanismus zavedl k nám časoměru, kterou přijali i Bratří a opakovaly po sobě starší české gramatiky, zvláště Rosova (1672). Tento metrický princip, sám o sobě nesnadný a češtině vůbec se příčící, způsobil jen zmatky a zavaloval básníkům cestu novými potížemi.

Potiže ty živě znázornil Hněvkovský svými známými humornými slovy, zaznamenanými u Sedláčka a pak u Tyla: »přece tomu něco schází, ačkoli nevím co. To mají být iamby, není-li pravda? Když je hodně skanduji, tedy to tak vypadá; když je čtu ale hodně po česku, jak jsem zvyklý mluviti, tedy v tom není chod iambický; to to skáče přes ploty a strouhy, že v tom nemohu právě tak jako ve svých verších žádnou lahodu nalézti; a já si přece myslím, že musí být na verších slyšet, že to jsou verše, když je čtu, jak se přirozeně čísti mají, ale ne když je zpívám, krčím a natahuji, že na nich ani památky českého zvuku nezbude...«

V těchto rozpacích bylo přirozené, že si mladí adepti Parnassu hledali vzory, a poněvadž jich neměli doma, tedy vzory cizí. Již způsob, jakým vystupovali na veřejnost — souborné publikace, almanachy, byl napodobením ciziny. V Německu byly tehdy takové sborníky v módě; vzpomeňme jen na známý Musen-Almanach, vydaný v Gotinkách 1770. Ale i Němci přijali tuto módu odjinud, totiž z Francie. U českých veršovců zde ovšem spolupůsobila ta okolnost, že zejména v době vydání prvního svazku žádný z nich neměl ještě dosti skladeb k samostatnému vystoupení; cenné pak při tom bylo, že aspoň všichni zůstávali sjednoceni, a tak tato literární družina měla jistý význam i pro národní jednotu, neboť čítala mezi své členy od čtvrtého svazku také Slováka, Bohuslava Tablice.

Leč i obsah almanachů vyrůstal namnoze z cizí půdy, a nikoli z vlastní. Zejména právě první almanach je napojen módním tehdy proudem básnickým, anakreontikou. Lehké popěvky o lásce a dívkách, o víně a životní rozkoši skládají tu jak sám Puchmajer, tak Hněvkovský, bratří Nejedlí, Prokop Šedivý a ostatní; Božena, Běla, Tonča, Nanka, Zdiborka, Běta, Lenka atd. zaplňují z valné části tyto rozmilované veršíky. A podobně je tomu i v ostatních svazcích, kde Puchmajer, zatím již rozšafný, svědomitý kaplan, nadšeně opěvá jakousi Jelu, obšírně parafrasuje Bürgera v »Ladinu přenocování« s refrainem:

Kdos se posud lásky štítil,
láskou slaď svůj zejtra čas!
kdos již sladkou lásku cítil,
miluj, miluj zejtra zas! (II. 1797, str. 41 sl.)

a kde velebí své blahobytné zátiší a vrchol štěstí vidí opět v milostné rozkoši:

Přijď, ó milý máj!
Spoj mne s jedinkou,
po níž toužím v ráji,
spoj mne s Evinkou!

(III, 1798, str. 106, »Můj ráj«.)

Tyto lehké popěvky, rozmarně laškující a škádlivě hopkující po hladině života, bezstarostně opomíjející všecky jeho hloubky a tůně, přilétaly málo k těžkému úsilí českých jejich skladatelů a českých čtenářův, ale vyrostly ovšem organicky z rozmařilého prostředí blahobytné a rozkošnické šlechty francouzské v době Ludvíka XV. jak básnický projev světového názoru epikurejského, jako graciésní květ rokoka. Jako rokoková móda v kroji, v umění výtvarném, hudbě a uměleckém průmyslu, tak i rokoková móda literární šla pak z Francie vítězně Evropou, ale s postupem na východ klesala i do vrstev nešlechtických a ztrácela na své gracii i na logickém podkladu. V německé epice a próse neúnavný Wieland, v drobné lyrice pohostinný »papa Gleim« dopomohli jí k nesmírné oblibě ve spořádané společnosti měšťanské, Gessnerovy Idylly (1756) a Dafnis (t.) okouzlily německé čtenářstvo, a tak nezbytně přišla rokoková poesie i k nám, ovšem až šedesát ba až osmdesát let po prvním rozkvětu ve své vlasti. Centrální naše poloha, období úpadku a řídkost tehdejších styků literárních vysvětlují s dostatek toto opoždění. A tak zatím již ve Francii vydal Voltaire všecka svá hlavní díla, vyšel Rousseauův Emile (1762), publikoval Diderot a Condillac, ba do konce Beaumarchais již rozbouřil veřejnost svými dravými komediemi (Lazebník Sevillský 1775, Figarova svatba 1784), v Německu vedle idylliků a anakreontiků vystoupil již Klopstock s Messiášem (1749), Lessing a Herder se všemi svými hlavními díly, ba dokonce již i mladý Goethe (Utrpení mladého Werthera 1774, Ifigenie na Tauridě 1787, Egmont 1788, Tasso 1790, Faust 1790) — a u nás jsme teprve počínali s přežilou již anakreontikou. Co vše bylo třeba dohánětí! Kdyby skutečnost nepoučovala o výsledku, vznikla by až tesknà obava o to, zda vůbec bylo lze vše ztracené doplniti.

V úplném přijetí cizí módy rokokové nebyla ostatně družina Puchmajerova osamocena na území slovanském. Napudrovaná, copánková poesie prošla téměř celým světem slovanským. Móda almanachů je na Rusi dokumentována almanachy

Karamzinovými Aonidy (v Moskvě v 3 svazcích 1796, 1797, 1798/9) téměř současně jako v Čechách; lehké, hravé a rozmařilé rokoko bylo domovem na dvoře Kateřiny II.; na Ukrajině Ivan Kotľarevškyj zpracoval r. 1798 mateřským jazykem parodii na Vergilovu Aeneidu z péra vídeňského exjesuity Blumauera, z něhož i náš Puchmajer překládal (v prvním almanachu »Větrník«), a tím dal základ k novodobé literatuře ukrajinské; u Srbochorvatů Řehoř Terlaić († 1811) sepsal v selankovité náladě rokoka »Zábavu jednoho letního jitra čili podiv nad krásami přírody«. Nejvíce však zasáhla rokoková móda tu literaturu slovanskou, která tehdy byla poměrně v nejbližším styku s Francií a kde i šlechtická společnost jí poskytla nejvhodnějšího prostředí — totiž literaturu polskou. Doba Stanislava Augusta vyznačuje se vůbec vládou vlivu francouzského, a poesie této doby jest vyznačena anakreontismem: Naruszewicz přeložil celého Anakreonta (1774), Kniažnin znova (1779 a 1788/9), milostnou lyrikou anakreontickou zabývají se Węgierski, Trembecki, Szymanowski. Horác a Vergiliovy idyly opět a opět převáděny do polštiny (Horáce přel. Naruszewicz 1775, Vergilia Kochanowski 1754). Francouzští spisovatelé rokoka — Lafontaine, Gresset se svým Zeleným papouškem, Montesquieu s Chrámem knidským — horlivě čteni a popošťováni. Podle těchto vzorů skládány výtvory původní (sborník Sielanki polskie, 8 sv., ve Varšavě 1778): selanka a anakreontik polský stoi XVIII. jsou pozoruhodné dokumenty kulturně historické. Tento směr literatury polské pak byl silným podnětem družině Puchmajerově, neboť Puchmajer sám i jeho přátelé nepřijímali západní módu přímo ze západu, nýbrž oklikou přes Polsko: většina literárního díla Puchmajerova nejsou než parafrase, jejichž polské předlohy zjistil prof. Máchal docela přesně. Tak Polska, jež ve XIV. století od Čechů přijala počátky literatury a zahájila své písemnictví přepisy literárních památek staročeských, téměř po půltisíciletí splatila svůj dluh, působíc obrodně na počátky poesie novočeské.

*

Polský vliv dosvědčil Puchmajer sám, když vydával báseň Chrám Gnjdský (w Praze 1804).[1] Je to zpracování pikantního románku, jejž mimochodem napsal slavný státník a pak

[1] první zpěv byl přeložen již r. 1802 v IV. svazku Almanachů.

president Montesquieu, a nic není tak příznačné pro vlivy, jimž Puchmajer podléhal, jako okolnost, že z velkého politika a právníka nepoznalo české obecenstvo Esprit des lois (1748), ale právě Temple de Gnide (1725). Puchmajer provodil překlad předmluvou, v níž zřejmě jmenuje svou předlohu — polské zpracování Szymanowského — a vřele doporučuje vlastencům jazyk a literaturu polskou, o níž podává také hojný bibliografický přehled.[1] Ostatně bylo by lze i bez toho poznati na první pohled, odkud Puchmajer čerpal, neboť Montesquieu napsal svůj románek prósou, kdežto Puchmajer veršem; a verše ty lze řádku za řádkou srovnávati s předlohou polskou. (Dokončení.)

[1] »Poznamenání některých básnířů slovanských«: polští na 5 str., ruští a ilyrští jen na 1 straně.

K chystanému pojištění proti nezaměstnanosti.[1]

Napsal JUDr. Evžen Štern.

I. *Úvod.*

Od počátku devatenáctého století, od rozšíření strojní tovární velkovýroby, vyrábějící ne již jako dřívější řemeslná výroba pro spotřebitele na objednávku přímo, nýbrž do zásoby pro vzdálená tržiště, ve vědě národohospodářské hovoří se o krisích obchodních čili odbytových, nejsprávněji nazývaných výrobními. Vznikají z občasné průmyslové poměrně nadvýroby, kdy vyskytuje se na trhu daleko více tovarů nežli koupěchtivost a koupěschopnost trhu spotřebuje a tím zastavuje se přechodně další pravidelný chod výroby. Světové hospodářství prochází střídavými obdobími výrobního rozmachu a následující pak tísně s nuceným omezením výroby. Proto jednotlivé průmyslové státy hledají stále nových tržišť pro své výrobky a podnikají boje o kolonie, aby získaly a monopolisovaly nová odbytiště pro své tovary.[2]

Hospodářské krise znamenají pro zaměstnance postižených odvětví hromadnou nucenou prázdeň, nezaměstnanost. Při sčítání obyvatelstva v Německu 31. prosince 1900 bylo ve velkoměstech s počtem více než 100.000 obyvatel napočítáno pouze 2·43% nezaměstnaných. Během roku 1901 následkem nadvýroby ve vedoucích průmyslových odvětvích vypukla hospodářská krise. Jastrov odhaduje, že v době vystupňované krise v listopadu 1901 postiženo bylo omezením práce plných 23% říšskoněmeckého dělnictva nezaměstnaností.

---

[1] O hospodářských krisích viz str. 40 až 60 autorova spisu »Socialism a imperialism«, Praha 1918.

[2] Vládní osnova zákona o státním příspěvku k podpoře v nezaměstnanosti.

Nezaměstnanost se však vyskytuje i v dobách normálních. Při sčítání lidu v Rakousku dne 31. prosince 1900 byli ve dvaceti význačných průmyslových střediscích Rakouska též počítáni nezaměstnaní a v těchto městech došlo se k následujícím číslům:

	Všeho obyv.:	Nezaměstnaných:	Na 100 obyv. nezaměstn.:
ve velkoměstech nad 100 obyv.	2,576.239	48.999	1·90
v ostatních městech menších	251.909	2.084	0·83
Praha I.—VII.	194.469	3.375	1·74
Karlín, Vinohrady, Smíchov, Žižkov	178.317	3.719	2·09
Litoměřice a předměstí	45.526	508	1·11
Plzeň	65.820	312	0·47
Brno	104.798	1.012	0·97

Hlavní kádr nezaměstnaných činí svobodní, jich poměr k ženatým nezaměstnaným činil přibližně 2 : 1. Největší počet nezaměstnaných byl v době po odbytí vojenské aktivní služby anebo starších padesáti let.

Následující data z Prahy nám ukáží, že při tomto sčítání nezaměstnaných, ač konalo se uprostřed zimy, nešlo namnoze o přechodnou nezaměstnanost. Dne 31. prosince 1900 na 100 nezaměstnaných v % bylo nezaměstnáno:

	1—7 dnů:	8—90 dnů:	Déle než 90 dnů:
Následkem nemoci	1·61	50·06	48·33
Následkem jiných důvodů	9·06	60·63	30·31
Bez udání důvodů	2·46	33·33	64·21

	Následkem nemoci:	Z jiných příčin:	Bez udání příčiny:
Vídeň	20·69	67·65	11·66
Praha s předměst.	23·57	75·29	1·14
Plzeň	26·28	66·99	6·73
Litoměřice	33·30	60·57	6·13
Brno	35·83	55·51	8·66

Před tímto společenským zlem, před tímto nebezpečím, nezaviněným jednotlivcem, nýbrž dnešní společenskou soustavou, je nutno postižené zaměstnance chrániti veřejnou péčí a poskytnouti jim eksistenční minimum jiným způsobem, nemůže-li jim společnost zaopatřiti práci a tím uspokojiti jejich právo na práci.

Společnost musí však činiti tak nejenom v zájmu těchto postižených jednotlivců, nýbrž přímo ve vlastním zájmu, neboť nezaměstnanost jest nejnebezpečnějším zřídlem společenských zel.

Nezaměstnaný dělník v krátké době spotřebuje své úspory, pokud jaké má, vyčerpá úvěr za potraviny, nezaplatí nájmu domácímu, pozbude možnosti uchrániti sebe a svoji rodinu před hladem, před fysickou a mravní zkázou. Zkušenost a statistiky dokazují, že hromadná nezaměstnanost byla vždy doprovázena a dlouho ještě sledována sociálními nepokoji a výbuchy, rozvratem rodin, stoupající všeobecnou zločinností, žebrotou dětí, tuláctvím a krádežemi mužů a množící se prostitucí žen.

Musí-li společnost čeliti zlu nezaměstnanosti za normálních dob, ukládá jí v míře daleko větší tuto povinnost současná neklidná doba, v níž hromadná nezaměstnanost vznikla jako důsledek všeobecné hospodářské poruchy, způsobené světovou válkou. Bylo-li správně tvrzeno, že vyplácení vyživovacích příspěvků za války zachovalo do značné míry Rakousku klid ve vnitrozemí, potřebný k vedení války, ježto jinak ženy a děti, zbavené všeobecnou mobilisací živitelů, byly by bývaly vehnány do vzpoury, pak dnešní podpory v nezaměstnanosti přes veškeré své nepříznivé průvodní znaky udržely nám v prvých počátcích republiky klid a umožňují nám politický a hospodářský přechod z válečného hospodářství do mírového, vyčkání rozvinutí se normální výroby a normálních poměrů.

Rozpadnutí Rakouska znamenalo náhlou neorganickou demobilisaci a zastavení rozsáhlého válečného průmyslu, jejž nebylo možno bezprostředně převésti v mírové hospodářství. Nedostávalo se surovin a polotovarů potřebných k rozvinutí mírového hospodářství a obtíže dopravní, neurovnané poměry valutové, pokles uhelné těžby a značné vysílení celého světového hospodářství stále bránily a dosud brání potřebnému rozvinutí výroby.

Podceňovali jsme poválečnou krisi, doufali jsme, že brzy pomine, počítali jsme s rychlou pomocí ciziny; i domnívali jsme se, že zavedené podpory v nezaměstnanosti budou se vypláceti pouze několik měsíců. A tak původní působnost zákona o podpoře nezaměstnaných ze dne 17. prosince 1919 č. 63 sb. z. a n. byla stanovena pouze od 15. prosince 1918 do 15. února 1919, prodloužena pak do 15. března 1919, později do 15. dubna 1919 až zákonem z 10. dubna 1919 č. 195 sb. z. a n. ponechán zákon o podpoře nezaměstnaných nadále v platnosti na dobu neurčitou. Ministr sociální péče byl pak zmocněn (nař. ze dne 27. března 1919 č. 157 sb. z. a n. čl. II.), aby vyplácení podpor v nezaměstnanosti buď zastavil vůbec, nebo pro jednotlivá odvětví výrobní neb ob-

vody územní, když pracovní příležitost všeobecně nebo v tom kterém odvětví neb území dostatečnou měrou vzroste. Rozsah podpory v nezaměstnanosti bylo však možno pouze omezit, ne však dosud plně zastaviti.

Uvedeme několik čísel o poválečné nezaměstnanosti u nás, pokud je již úředně zjištěna:

Zákon o podpoře v nezaměstnanosti nabyl platnosti dne 15. prosince 1918, avšak demobilisační výbory, kterým bylo svěřeno provádění zákona, vstoupily v život nestejnoměrně v druhé polovině prosince 1918. Mohly tedy býti základem statistiky teprve výkazy za měsíc leden 1919 a další. Je tedy přehled za rok 1919 následující:

Počet nezaměstnaných osob
podporovaných podle zákona ze dne 10. prosince 1918
č. 63 sb. zák. a nař.

Země:	Leden	Únor	Březen	Duben	Květen	Červen
Čechy	179.714	210.518	206.246	183.195	151.624	138.076
Morava	33.009	41.778	36.953	28.038	23.572	20.377
Slezsko	14.435	14.480	10.076	6.472	5.057	4.597
Celkem	227.158	226.776	253.275	217.705	180.253	163.070

Země:	Červenec	Srpen	Září	Říjen	Listop.	Prosinec
Čechy	150.121	127.666	104.902	86.208	89.167	90.037
Morava	17.035	12.114	5.638	5.097	5.235	5.102
Slezsko	4.227	4.015	3.824	3.575	3.808	3.460
Celkem	171.383	143.795	114.364	94.880	98.210	98.599

Úhrnná výplata pak činila do konce roku 1919:

	Na podporách:	Na správních nákladech:
Čechy	210,506.027·18	1.777.487·79
Morava	26,575.283·16	254.398·13
Slezsko	9,574.767·86	105.743·61
Slovensko	97.717.064·94	48.070·—
Celkem	344.373.143·14 Kč	2,185.699·53 Kč

Dohromady bylo tedy vyplaceno do 31. prosince 1919 346,558.842·57 Kč.

V následujícím období r. 1920 demobilisační výbory byly zrušeny, čímž odpadly značné správní výlohy, rozvíjením se hospodářské činnosti a působením ministerstva sociální péče poda-

řilo se vyplácení podpor velmi podstatně omeziti a na číslech udávajících počet nezaměstnaných osob, podporovaných přímo státem, je tendence klesající dobře patrna. Zvláště značný je úbytek na jaře koncem března, kdy byly podnikány nouzové práce a začalo zaměstnání v zemědělství. Pozorujeme, že od ledna do června t. r. klesla celková nezaměstnanost na třetinu.

Přehled podporovaných příslušníků republiky Československé dle zákona ze dne 10. prosince 1918 č. 63 sb. zák. a nař. v období leden až červen 1920.

Země:	Leden	Únor	Březen	Duben	Květen	Červen
Čechy	86754	84292	73885	46810	37202	27361
Morava	4408	4699	4952	2768	2512	2124
Slezsko	4164	3460	2525	1891	1274	375
Celkem	95326	92451	81362	51463	40988	29850

Za první čtvrtletí roku 1920 bylo vyplaceno:

Na podporách v nezaměstnanosti i s refundacemi:	Na správ. nákladech:
Čechy 31,611.639·17	345.636·42
Morava 1,634.181·29	27.993·46
Slezsko 1,173.001·24	14.058·52
Celkem 34,418.821·70 Kč	387.688·40 Kč

Za druhé čtvrtletí roku 1920 nelze dosud udati přesných čísel. Okrouhle bylo vyplaceno 11,830.000 Kč na podporách přímo a 2,000.000 Kč na refundacích; celkem tedy 13,830.000 Kč.

Koncem června a v následující době nastalo nové zhoršení ve výrobě průmyslové hlavně v průmyslu tekstilním, vyvolané nedostatkem odbytu hotových tovarů. Stoupající valuta naší měny v cizině přerušila vývoz našich výrobků do ciziny, hlavně tovarů tekstilních, jichž je u nás taková nadvýroba, že se musí hledati odbyt za hranicemi. Současně nastalo v některých cizích státech klesání cen zboží, což vyvolalo jistou zdrželivost také u domácích konsumentů, čímž i domácí trh byl podvázán. Přebytek výroby v některých odvětvích průmyslu dostoupil takové výše, že další hromadění zásob není hospodářsky možno; zastavuje a omezuje se tedy výroba, čímž zvyšuje se dále stávající nezaměstnanost dělnictva, která postihuje hlavně — vedle jiných oborů — obor tekstilní.

Kromě dosud uvedených podpor příslušníků republiky Československé bylo vyplaceno za první pololetí roku 1920

příslušníkům republiky Německé . . . Kč 170.558·84
příslušníkům republiky Rakouské . . Kč 41.523·70

Podpory v nezaměstnanosti ve formě u nás platné byly zavedeny i v jiných státech Evropy po dobu poválečné krise a to nejen v Německu, Rakousku, Uhrách a Polsku, nýbrž i pro demobilisované a zaměstnance válečných podniků též v Anglii, Francii a Italii.

Forma nynějšího udělování podpor je možna pouze jako forma přechodní. S ní nelze vystačiti na delší dobu, nýbrž je nutno hledati formy jiné.

Především je nutno nezaměstnané zařaďovati do výrobního chodu pomocí zprostředkovatelen práce. Rozšíření a zdokonalení stávající sítě veřejných zprostředkovatelen práce má být docíleno samostatnou osnovou zákona o zprostředkování práce, jež bude Národnímu shromáždění předložena současně s osnovou o prázdňovém pojištění. (Osnova zákona o státním příspěvku k podpoře v nezaměstnanosti.)

V době nedostatku soukromého podnikání ve všech oborech je nutno potírati hromadnou nezaměstnanost veřejnými nouzovými pracemi. Avšak i tento účinný prostředek není všelékem. Nelze totiž vždy a všude v dostatečné míře počíti s veřejnými pracemi, nelze též veškerých nezaměstnaných použíti při nouzových pracích, které zpravidla vyžadují značné tělesné zdatnosti a po případě fysické dovednosti, avšak hlavně není každá nouzová práce v době drahoty materiálu, vysokých mezd a vyčerpanosti veřejných financí účelná a úsporná, jak právě zdráhání se samosprávných těles provádět nouzové práce dostatečně dokázalo.

Proto při poslední novelisaci zákona o podpoře nezaměstnaných (zákon ze dne 17. října 1919 č. 569 sb. z. a n.) zmocněny okresní politické správy nařídíti samosprávným svazům svých obvodů (obcím, okresním zastupitelstvům a okresním silničním výborům), aby ihned začaly s pracemi, jež dlužno vykonati ve veřejném zájmu a při nichž lze zaměstnati větší počet nezaměstnaných osob. Z příkazu může se odvolati obec, přesahuje-li rozpočet nakázaných prací 50.000 K a u okresu 250.000 K. Při těchto pracích je především zaměstnávati osoby, které by jinak

ly nárok na podporu v nezaměstnanosti a stát přispívá sta-
níkovi dvěma třetinami mzdy, obvyklé v místě, nejvýše však
K denně.

Spořivost jednotlivců a podporování její nepadá mnoho
váhu: průměrný dělník, stejně jako úředník se stálým skrov-
ním platem zpravidla hospodaří z ruky do úst a nenašetří mnoho
o dobu nezaviněné prázdně a brzy své úspory vyčerpá. Pře-
le-li se však tato spořivost na pole hromadného vzá-
mného zajišťování se, přiblíží se k formám pojiš-
ní, pak i tato drobná svépomoc vzájemnou solidaritou dovede
iti značně možnému risiku nezaměstnanosti. Proto pod-
ry v nezaměstnanosti v dnešní formě, jež
át poskytuje ze svých prostředků, je nutno
střídat pojištěním, na které by dělníci
mi částečně přispívali.

Avšak v oboru sociálního pojišťování jsou otázky pojištění
nezaměstnanosti opravdu nejobtížnější, neboť nemoc, úraz, in-
ditu a stáří je možno poměrně snadno objektivně zjistiti a vy-
řiti; odlišiti však nezaviněnou nezaměstnanost od zaviněné.
jně jako zameziti její prodlužování je velice obtížno.

II. *Prázdňové pojištění v cizině.*

Obtíže poznáme, vylíčíme-li jednotlivé způsoby prázdňového
ištění v cizině.

Veřejné prázdňové zajištění možno tříditi na pojištění po-
né, dobrovolné a na podporování podle gentské soustavy.

a) Povinné pojištění.

Povinné pojištění zavedli nejprve v kantoně sv. Havla ve
ýcarsku v roce 1895. Všichni dělníci bydlící v kantoně sv. Havla
nenší mzdou než 5 fr. denně, vyjímaje učně a mladistvé děl-
y s menší mzdou než 2 fr., podléhali pojistné povinnosti. Po-
né premie vybírané od dělníků činily 15, 20 a 30 ct týdně podle
e denní mzdy, požitky vypláceny jim pak byly od 1 fr. 80 ct
do 2 fr. 40 ct denně po 60 dnů v roce. Avšak již na podzim
ku 1896, tedy po jednoročním trvání tohoto kantonálního po-
ného pojištění proti nezaměstnanosti bylo přikročeno k likvi-

daci kantonální prázdňové pokladny. Systém povinného pojiště se neosvědčil, a v důsledku zkušeností ve sv. Havlu město B silej v referendu a Curych ve velké radě zavrhly povinné po štění proti nezaměstnanosti.

Ve sv. Havlu totiž sezónní dělníci vybrali největší část po por, aniž jejich příspěvky dosahovaly výše příspěvků ostatní dělníků s menším risikem nezaměstnanosti. Kantonální poklad pak neměla dosti účinných prostředků ke kontrole a zabrán zneužívání podpor v nezaměstnanosti. Prokázalo se též, že v d bách vážných hospodářských krisí nelze péči o nezaměstnané on ziti na okrsek velkého města, ježto v takovém případě jsou p padně menší města více postižena, je-li v nich umístěn průmy nejdříve nebo nejvíce krisí postižený. Proto opravdu účinné p jištění prázdňové je nutno prováděti jednotně v celém státn území.

(Pokračování)

Školství a osvěta v Jugoslavii.

S náčrtem programu československojihoslovanské kulturní jednoty.

Podává prof. dr. Josef Páta.

Naše staré a upřímné přátelství s Jugoslavií bylo neobyčejně posíleno vzájemnými boji za světové války a bylo po převratu několikráte velmi srdečně zdůrazněno při vzájemných návštěvách buď u nás anebo na slovanském jihu. Společně jsme bojovali proti Rakousku, společně jsme také vítězili a současně dne 28. října 1918 prohlásili své svobodné státy. Jihoslované sloučili ve svém státě Srby, Chorvaty a Slovince, my zase svorně se Slováky položili základy k novému životu... Bylo samozřejmo, že ve stycích vzájemných budeme pokračovati úsilovněji než kdy před tím, neboť bylo to v náš společný prospěch a bylo to v zájmu Slovanstva všeho. Proto jsme pokračovali ve starých stycích a navazovali nové ve všech oborech svého národního života tak, abychom vytvořili podle možnosti téměř jeden stát, spojený stejnými zájmy, stejným duchem a stejnými snahami pokud jde o cíl, byť i snad náhledy občas byly jiné a cesty k cíli nešly vždy souběžně. Vzájemné úsilí politické bylo korunováno zdarem: vytvoření státního našeho spolku s Jugoslavií a v důsledku toho i utvoření Malé dohody jest jeho ovocem. Ale tím je dán teprve podklad pro další spolupráci, spolupráci, která se nyní může a také musí díti s podporou státní na obou stranách.

Z nejdůležitějších věcí přítomné doby je co nejtěsnější spojení hospodářské a současně i provedení kulturní jednoty, t. j. sblížení ve věcech školských a osvětových tak, aby naše školy byly od nejnižšího stupně až do nejvyššího proniknuty jihoslovanstvím stejně jako jihoslovanské školy věděním o nás. My se musíme seznámit s krásnou řečí našich jihoslovanských bratří, my se musíme dobře seznámit s našimi jihoslovanskými bratřími, zrovna jako se chceme seznámit se všemi ostatními Slovany. Z toho důvodu hned po převratu mnozí naši kolegové začali vyučovati dobrovolně na jednotlivých ústavech

srbochorvatštině a slovinštině, z toho důvodu žádám, aby ve
školních čítankách byly látky jihoslovanské, aby tyto látky byly
v reorganisovaném našem školství vůbec, budován spořádaný
kulturní program, jak víme z úvahy prof. dra Fr. Drtiny
v měsíčníku »Jugoslavija« z r. 1916, jak víme z článku dra Pavla
v 5. č. XXVII. r. Naší doby a jak dále ještě zevrubněji vyložím.
Hojně bylo o té věci mluveno a jednáno v Jihoslovanské komisi
pražské, která od března 1919 pod vedením prof. dra Daneše
(a nyní prof. dra Dvorského) a hlavně za přispění vyslance
dra B. Šimpánka mnoho pracovala a také vykonala ve prospěch
vzájemnosti českojihoslovanské. Jihoslovanská komise věděla
dobře o hotové již školské konvenci jihoslovansko-francouzské a
přála si, aby podobná konvence a to možnému rozsáhlejší byla
sjednána též mezi námi a Jugoslavií. Bylo potřebí dáti věci pevný
základ. Proto byla svolána z podnětu Jihoslovanské komise na
17. dubna t. r. zvláštní porada do našeho Ministerstva školství
a národní osvěty, na níž byly na základě mého referátu probrány
všechny možnosti a nutnosti práce. Šlo hlavně o jazykové kursy,
o vydání jihoslovanských čítanek pro naše školy a pro náš lid,
o zřízení jihoslovanských lektorátů na našich odborných a vyš-
ších školách, o studium naší mládeže a naší inteligence na slovan-
ském jihu, o zájezdy atd., o čež měl dáti zvláštní jihoslovanský
referent v ministerstvu školství. Bylo samozřejmé mínění, že
mimo v ministerstvu školství vybudovati zvláštní slovan-
ské oddělení, jehož začátkem měl býti jihoslovanský referát.
Při rozhovoru se zjistilo, že dnes nemáme dosti poučení o jihoslo-
vanském školství. Kdežto Jihoslované mají v ruce dobrou pří-
ručku o našem školství a naší osvětě, sestavenou prof. dr.
Drtinou a vydanou Jihoslovanskou komisí k zájezdu jihoslo-
vanských novinářů v březnu t. r., my máme posud jen školské
přehledy, které sestavil Antonín Jirák ve sborníku »Slo-
vanstvo« v r. 1912 a stručný náčrt jihoslovanského školství ve
zmíněném kulturním programu Drtinově. Abychom získali aspoň
nějaký přehled dnešního stavu školského a osvětového v Jugo-
slavii, sestavil jsem zvláštní dotazník, v němž jsem se tázal na
dnešní školské poměry v Jugoslavii, na stav a množství škol
všeho druhu, jakož i na osvětovou činnost v Jugoslavii vůbec.

Sestaviti dnes přehled jihoslovanského škol-
ství není věci snadnou. Jihoslované nemají posud sami takové-
ho přehledu, neboť péče o školství a osvětu není u nich

v jedněch rukou: ačkoliv vrchní správu má ministerstvo školské v Bělehradě, přece administrativně spadá školství jihoslovanské pod několik oblastí a to: běleh radské ministerstvo pečuje o školství ve Starém a Novém Srbsku, ve Vojvodině a na Černé Hoře, v Záhřebě je samostatná administrativa (tzv. povjereništvo za prosvetu i vere) pro školství v Chorvatsku, Slavonii a Mezimuří, v Lublani pro slovinské školy, ve Splitu pro Dalmacii a v Sarajevě pro Bosnu a Hercegovinu. Jak vidíme, Jihoslované sice dne 28. října 1918 prohlásili svou jednotu, ale jejich ty té jsou dnes jsou hodně vzdáleni. A jednota ve školství je jistě na místě nejdůležitějším! Jihoslovanské školství je dnes ve stadiu vývoje. Vidíme to v četných rozhovorech o reformě školské, jak jsou otiskovány v jihoslovanských odborných školských revuích i v denním tisku a jak také bylo zřejmo z nedávného sjezdu jihoslovanského učitelstva. Těžko je tudíž již dnes podávati soustavný přehled jihoslovanského školství. Nicméně podařilo se mně prostřednictvím Jihoslovanské komise a s přispěním našeho běleh radského vyslanectví — a to zejména dra St. Brandejse — získati aspoň řadu příspěvků pro jakýsi přehled dnešního školství a osvěty v Jugoslavii.

Zprávy o stavu dnešního školství a osvěty v Jugoslavii byly podávány v odpověď na můj dotazník a byly poslány naší Jihoslovanské komisi. Mimo to byly na žádost Komise poslány též Ministerstvu školství pro případnou potřebu. Domnívám se však, že i naše širší veřejnost se zajímá o tyto věci, a proto otiskuji získané zprávy pro informaci i pro podnět k další práci. Výslovně podotýkám, že zprávy ty nejsou rovnoměrné, nicméně jsou dobrým základem pro práci další; mimo to jsou nutné pro všechny ty, kteří by chtěli snad studovati v Jugoslavii. Data se týkají většinou školního roku 1919—20.

Dr. Brandejs sestavil zprávu o školství a osvětě v srbské oblasti. Úvodem napsal několik slov o všeobecných podmínkách vývoje dnešního školství v Jugoslavii, jež tu uvedu. Praví tu doslovně:

„Jihoslovanský národ, usazený vesměs v zemích, kde válka světová a částečně dřívější války nejvíce zuřily, a to zvláště národ srbský, je už přes osm let stále ve zbraních. Všichni zdraví muži byli na vojně, ženy musily doma úsilovně pracovat, chtěly-li svá pole dostatečně obdělat a tak pro svou rodinu po-

třebnou výživu nalézti. Pro nedostatek pracovních sil přibírány k polním i řemeslnickým pracím děti, což ovšem mělo velký neblahý vliv na návštěvu škol a v důsledku toho i na výsledky školního vyučování. Dále: učitelé byli také většinou ve válce, a při jejich národním a vlasteneckém cítění nepřekvapuje, že jich mnoho, velmi mnoho padlo nebo zemřelo následkem války. Statistika těchto učitelských ztrát je hrozná. Tisíce škol bylo pro nedostatek učitelů zavřeno nebo, což bylo pro Srby mnohem trapnější, byly za okupace obsazeny rakouskými učiteli, a ti srbskou mládež jistě nevychovávali v duchu národním, slovanském. Po válce přibírány nové síly učitelské, většinou mladičké, nebo s nedostatečným předběžným vzděláním, takže i po té stránce úspěch vyučování klesl pod průměr. S psychologického stanoviska třeba poznamenati, že dětská mysl i studentský duch nesly se za války skoro výlučně směrem válečných událostí, a po válce znovu objevuje se parasit politikaření na srbských školách jak mezi mládeží tak mezi učitelstvem, takže se nevěnuje všechna schopnost poznávací výhradně vzdělavací činnosti a sledování nových poznatků ze života kulturního a hospodářského. Aby se účastníkům války a všem, kteří trpí důsledky války, udělaly úlevy po stránce trvání studií, byly jednotlivé ročníky zkráceny, látka zmenšována, zkoušky ulehčovány, což jistě také nepřispělo k zvýšení úrovně vzdělání.

Také hospodářské podmínky nejsou většinou příznivé: rozložitost hospodářských stavení ve Starém Srbsku, uzavřenost osad a vzájemná veliká vzdálenost v Banátě, horská rozptýlenost slovinských vsí a důsledky národnostního útisku slovinského školství, chudoba dalmatského vnitrozemí, úplná hospodářská vyčerpanost Bosny a Hercegoviny, to vše má svůj zcela zvláštní vliv i na školství oněch krajů SHS. Snad jen některé kraje Chorvatska a Slavonie udržely si stav svého školství jakž takž normální. Administrativní rozčtvrcení trojjediného národa srbochorvatsko-slovinského bylo už dříve jeho největším neštěstím, jehož důsledky trpí dosud. Všechny nynější krajiny Jugoslavie — kromě Srbska a Černé Hory — úpěly pod tlakem Němců, Maďarů (a také Italů), kteří znajíce důležitost školství pro národní život i kulturu, kladli všemožné překážky vybudování a zvelebování národního školství. Samostatné státy srbské však samy o sobě byly příliš slabé, aby mohly býti vzorem ostatním jihoslovanským zemím po stránce školského vývoje.

Pokud však naše informace sahají, pracuje se všemi silami rchlém vybudování sítě nutných škol středních, aby jednak icky posílily myšlenku sjednoceného království, jednak aby doplnily řady inteligence válkou prořídlé, aby i jazykově ížily různé ty krajiny národnostně mnohdy ještě málo lomělé.«

Charakteristika tato je celkem případná; možno snad jen podotknout, že bezprostředně před balkánskou válkou 1911 bylo v bělehradském ministerstvu horlivě pracováno organisaci srbského školství na podkladě zcela moderním. oval o tom dr. Vl. Petković, který dnes rovněž má na sta- organisaci jihoslovanského školství.

Podávám dále data, jak mně byla drem Brandejsem a jed- vými referenty jihoslovanskými poskytnuta a jak se mně řilo je vlastním zkoumáním vyšetřiti.

Údaje

o národním školství a lidové osvětě v Srbsku.

I. *Správa a dozor.*

Všechny národní — obecné školy, i druhé ústavy pro lidové lání jsou pod správou ministerstva osvěty, kde jest tní oddělení pro základní vyučování a lidové vzdělání, jemuž e stojí přednosta (chef: načelnik) s potřebným počtem úřed- a.

Bezprostřední dozor nad obecnými školami a jinými ústavy lidovýchovu vykonávají čtyři inspektoři, jeden stálý školní ektor, profesor pedagog a 95 dočasných školních inspektorů d starších a lepších učitelů.

Hlavní osvětová rada skládá se z nejlepších učitelů univer- ch, gymnasijních a obecných škol a jejich funkce spočívá ně v tom, že ministerstvu podávají ve smyslu zákonů své ění o užití určitých zákonných předpisů ve zvláštních pří- ch, že spoluúčinkují při vypracování účelných plánů a pro- nů, posuzují učebnice, doporučují a posuzují knihy určené ktuře žákům všech škol, pro žákovské i učitelské knihovny, jinými slovy: hlavní osvětová rada jest poradním sborem při sterstvu osvěty.

Ministerstvo osvěty ustanovuje všechny učitele všech škol, vyšších i nižších, pomocných, ambulantních, analfabetských škol, opatroven atd., a placeni jsou ze státního budžetu.

II. *Zakládání a vydržování škol.*

Školy zakládají a vydržují školní obce, a chudým školním obcím pomáhá i stát. Školní budovy a učitelské byty stavějí se podle předepsaných plánů se strany ministerstva osvěty.

III. *Statistika škol a oddělení.*

a) Obecných škol.

1. Škol jest	2.164
2. Oddělení jest	4.041

b) Vyšších a pokračovacích škol.

1. Vyšších obecných škol jest	7
2. Pokračovací školy jsou	2
c) Školských stanic (ekspositur) .	72
d) Pomocných škol	3
e) Ambulantních	12
f) Kursů pro analfabety	76
g) Dětských opatroven	18
h) Škol pro venkovské hospodyně	7

IV. *Statistika žáků.*

1. Počet všech žáků v obecných školách :	154.976
2. Počet žáků ve všech státních školách .	4.075

V. *Statistika učitelů a učitelek.*

1. Stálých učitelů a učitelek	3.096
2. Zatímných učitelů a učitelek . . .	187
3. Čekatelů učitelské způsobilosti . . .	275
4. Učitelských zástupců	65
5. Pěstounek	18
6. Katechetů (muslomanů)	226
	3.867

VI. *Učitelské školy.*

Pro vzdělání učitelů a učitelek obecných škol jsou 4 mužské a 2 ženské učitelské školy a jedna bohoslovecká učitelská škola.

Do těchto škol přijímají se kandidáti, kteří absolvovali nejméně čtyři třídy gymnasia, a učení v nich trvá 4 roky a kandidáti při ukončení studií skládají učitelskou zkoušku a po složené zkoušce ustanovují se jako stálí učitelé a učitelky. Kdo nesloží této zkoušky, ustanovuje se jako zatímní učitel neb učitelka.

Čekatelé učitelského úřadu a zástupci učitelští jsou ty osoby, které mají neúplné středoškolské vzdělání a ustanovují se podle potřeby v době nedostatku kvalifikovaných učitelů a učitelek.

VII. *Státní výdaje.*

Souhrnné státní výdaje na všechny učitelské školy, oddělení pro lidovýchovu i plat všech učitelů a učitelek národních škol odhadnuty jsou pro rozpočet 1920 celkem asi 40 miliony dinarů.

O školství ve Vojvodině.[1]

I. *Obecných škol* jest

v Torontale	229
Temešvárská ž.	61
Bačka	283
Baranja	285
	858

Z toho jest: srbochorvatských 320, slovenských 16, ruských 6, českých 1, německých 191, rumunských 40, maďarských 256, židovských 28.

Gymnasií 13: Baja, Bela Crkva, Vel. Bečkerek, Vel. Kikinda, Vršac (real. gymn.), Novi Vrbas, Novi Sad (2 + 1 žen.), Pančevo, Senta, Sombor, Subotica. Mimo to soukromé slovenské gymnasium v Petrovci.

Učitelských škol: Baja 1, Sombor 2, Subotica 1, Novi Sad 1.

Obchodních škol: Vel. Bečkerek 1, Novi Sad 2, Sombor 3, Subotica 3, Pančevo 1.

(Pokračování.)

[1] O statistice této spolupracoval Dr. K. Paul, který na jaře t. r. dlel v Novém Sadě za studijními úkoly.

ROZHLEDY.

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

Investiční rozpočty a jejich schopnost ukrývati schodky rozpočtu řadných. — Ubohost obecních financí a jejich nutné ozdravění. — Neustálý pokles československé koruny a stoupání drahoty. — Naprostá nepostačitelnost pracovních důchodů. — Nebezpečí špatně placeného úřednictva státního. —

Marné boje proti lichvě.

Ohlášený státní rozpočet československý bude na r. 1921 bez deficitu ačkoli státní vydání se zvětšují téměř o 4 miliardy Kč proti rozpočtu roku předešlého, který byl uzavírán schodkem 2¾ miliard Kč. Schodek sice bude také, ale jen na vydání investiční, která přiměřeně zase snad zvětší státní jmění.

Potud je tato zpráva z ministerstva financí potěšující, ale vše budiž ještě podmíněno provedením rozpočtu samého, zvláště správným rozdělením vydání běžných od vydání vskutku investičních. Za starého Rakouska také byl investiční zvláštní rozpočet, ale byl pouze k zakrývání běžných schodků. Vydání, která byla každoročními pravidelnými, prohlásila se za investiční a finanční ministr pak mohl t. zv. řádný rozpočet vylíčiti za velmi příznivý i když končil pořádným deficitem. Lest ta ovšem byla lehko odhalena a na konec zase investiční zvláštní rozpočet z rakouských předloh finančních musil zmizeti.

Bude nutno doporučiti finančnímu ministru velikou opatrnost, ab kterýkoli opravený železniční vůz nebo pošramocená lokomotiva uveden zase v chod, nebyly správou železniční účtovány za investici. Vůbec je pojem investic velmi pružný a vlastní investicí je pouze to, co v budoucnosti ukryje nejen úroky a umořování investičního dluhu, nýbrž kromě toho slibuje i další výtěžky.

Ohromným a jistě nad míru obtížným úkolem pro státní správu je sanace samosprávných, zvláště obecních financí, když vlastně zemské správy byly sestátněny. Obce tonou v dluzích a vypůjčují si dále také na nejobyčejnější běžná vydání: hospodářství to hrozí takovými konci, že všechny obecní příjmy budou pohlceny úroky obecních dluhů, ba že na konec i ně ani nestačí. Zároveň už je kde co zdaněno a není vyhlídky na nové v datnější důchody.

Nezbývá než aby pomáhal stát; neboť na konec úpadek obecních f nancí zle by zasáhl také finance státní. Slibuje se z ministerstva finan obcím část výnosu daně domovní, daň ze zábav, čtvrtina daně z obra zboží, když její vybírání převezmou a větší část z výnosu daně z přírůstk

hodnoty. Ale všechny tyto zdroje daňové obcím nestačí snad ani na malý zlomek skutečných nynějších a budoucích vydání. Bude potřebí vydatnějších pramenů daňových, které stát musí obcím ze svého povoliti. Také jiné důchody obecní bude nutno posíliti. Obce samy navrhují vyvlastnění všech městských nezastavených pozemků, z jejichž později vzrostlé hodnoty by se daly snad hraditi zvláště náklady obecních dluhů. Ale vedle povážlivosti vyvlastňování by tato pomoc účinkovala teprve v dosti vzdálené budoucnosti. Pro okamžitou nouzi obecních financí byla by nutna pomoc rychlejší.

*

Stabilisace naší koruny nechce se nijak dostavovati. Československá koruna pomalu ale vytrvale klesá a není viděti žádné speciální snahy, aby se tento vývoj zlepšil! Kromě toho je viděti, že naši československou korunu a její budoucnost mezinárodní trh neposuzuje nijak příznivěji nežli na př. německou říšskou marku nebo bulharského lva. Finanční ministr naznačoval příští ustálení ceny koruny asi na osmině hodnoty předválečné, ale dolar je téměř za 80 Kč, tedy koruna není ani na šestnáctině předválečné ceny.

Dolar stál před válkou pouze 2·02 K rakousko-uherské, proto při ceně 80 Kč byla cena jeho 16½krát vyšší.

A ceny na volném trhu přizpůsobují se ponenáhlu této tak hrozně poklesle ceně československé koruny. Když 1 kg sádla se prodává za 44 Kč, znamenalo by to cenu nikoli šestnáctkrát, nýbrž aspoň dvacetkrát vyšší nežli ještě počátkem války. Máslo, které se prodává až za 64 K = 1 kg, je jistě aspoň 25krát dražší než počátkem války. Není to lepší ani s mlékem, masem ani s vejci, a kdo má dražší chléb a mouku, platí je jistě aspoň 15 až 20krát dráž než před válkou. Cukr z nové kampaně bude jistě desetkrát dražší. Oděv, prádlo a obuv nedostane se ani za dvaceteronásobnou cenu nežli byla před válkou. A uhlí je jistě dvacetkrát dražší. Jestliže se ukazuje na lacinější bydlení, nesmí se zapomínati, že kdo nemá zajištěného bytu, musí platiti (v podnájmu) ceny úžasné, o kterých se dříve ani nesnilo.

Má-li tedy někdo ročního platu nebo mzdy 30.000 Kč, směla by se to ceniti v předválečných penězích nyní nejvýš asi za 2000 frs. To však byl tehdy důchod nuzný, naprosto nedostatečný. Odkud se tu může kdo stále odvažovati tvrzení, že zvyšování mzdy a platů je příčinou drahoty? Naopak mzdy a pevné platy daleko, daleko pokulhávají za drahotou a při stálém zhoršování měny nezbude než platy k tomu aspoň poněkud přizpůsobiti. Nynější přizpůsobování nešlo ani do čtvrtiny nebo pětiny toho, co reálně dostával člověk s pevným platem před válkou. Ostatní důchody se změněným cenovým poměrům dávno již přizpůsobily, jen u důchodů pracovních nikdo to jaksi pochopiti nechce, že jsou zhola nedostatečny a lidského žití nedůstojny. Nejlépe placené rodiny úřednické sotva se do syta najedí a nějak ošuměle ošatí; na ukojení jiných potřeb ani pomysliti nemohou, nemají-li nějakých jiných zdrojů důchodových nežli své hubené platy.

Je v tom ohromné nebezpečí pro sám stát, neplatí-li své úřednictvo tak, aby mohlo po lidsku býti živo. Tím se podporuje korupce a mravní

zkáza podere se všude do veřejné správy. Nestačí-li důchody řádné, budou se hledati a také se budou ochotně dávati důchody neřádné, nedovolené.

Proti všemu tomu zlu je naprosto málomocným a zbytečným mluvení o lichvě a hoření proti ní. Je lichva jistě zavržitelna i trestuhodná, ale žádné trestné stíhání její nemůže zastaviti nebo zmírniti zdražování, když jedenkráte kupní moc peněz trvaleji poklesla a když se k tomu stavu všechny důchody již s úspěchem přizpůsobily. Pokutování lichvy přiostřuje a urychluje postup drahoty: lichvář je pouze přinucen na nebezpečí svého zdražování a jeho trestnosti odpovídati ještě vyšším zdražováním. Pro něho pokuty, vězení a po případě špatná pověst stávají se jen dalšími provozními náklady.

Kdyby byla jen jakási nynějším j i s t ě v š e o b e c n ě z m e n š e n ý m p o t ř e b á m přiměřená zásoba zboží, bylo by proti přílišnému zdražování a lichvaření nejlepším lékem: uvolniti obchod s nejpotřebnějšími věcmi. Bohužel nejdůležitějšího zboží, totiž potravin se dosud nedostává. Ale ani tu nepomůže přitužovati veřejné zásobování, spíše přičiňovati se vším způsobem o zvětšení domácího těžení a o usnadnění cizího přívozu ze zemí sousedních na jihu a na východě, kde lze očekávati již brzy přebytek žní nad domácí spotřebu.

V Praze 15. října 1920. *Jan Koloušek.*

NÁRODNÍ ŠKOLA.

Poznámky k všeučitelskému sjezdu prázdninovému.

Živý ruch myšlenkový, který vyznačoval učitelské schůze v prvních dnech po osvobození, byl příznačným jevem také všeučitelského sjezdu prázdninového. Účastnilo se ho na 7000 učitelův a učitelek. Vysoce slavnostního rázu dodala mu účast osvoboditele národa a tím také školy, presidenta Masaryka, který demokratickým způsobem, který jest podstatnou známkou jeho vynikající osobnosti, k učitelstvu na sjezdu dvakráte promluvil.

Ukázav, že s pouty národa padla i pouta učitelstva, že učitel není dnes již stále hlídaným otrokem, vyzval učitelstvo k výchově pravdivé, která žádá, aby učitel pravdě nejen učil, aby také pravdu celým svým životem vyznával. Zdůraznil základní požadavek osvobozené školy, to jest převychování jejího učitelstva.

»O dítě, abych to tak řekl, nemám starosti, ale o neděti, to převychování netýká se dětí, nýbrž nás všech. Odrakouštění, kterého si přejeme, to musíte provésti vy na sobě. Učitel není jen učitelem, ale on jest živým příkladem a příklad dělá více než mluvení. Když dítě pozná, že učitel sám směřuje k něčemu, že tu energii v hledání pravdy, kterou slovy vštěpujeme, sám prokazuje a vykonává, pak bude dítě získáno spolupráci.«

Pan president vystihl správně, jak strašně těžkým úkolem jest převychovati dospělé. Pobělohorským jezuitům dalo převychování národa přes sto let úsilovné práce. Třeba přiznati, že převychovali národ náš dobře dle

svých úmyslu. Tak dobře, že když byl vydán uprostřed druhé polovice osmnáctého století toleranční patent, odchýlilo se pouze pár procent národa od pravdy římské k pravdě husitské. Tak dobře jsme byli převychováni jezuity pobělohorskými, že dnes ještě slova Havlíčkova o shození černé hazuky a podupání bílé kanžičky, znějí k převážné většině našeho národa hluše. Nad slova milovaného politického buditele jest našemu národu milejší náboženská bezbarvost v pobělohorském římském rouše. Naše ruce byly dost silné k rozbití Rakouska, jsou však úžasně slabé, mají-li podat ruku zpět přes Bílou horu ke Komenskému, Chelčickému, Husovi — k celé předbělohorské minulosti. Ach, jak těžké jest převychování dospělých i po dosažení politické samostatnosti. Dají se lépe převychovati děti školní, když dnes ještě svěřuje v národní škole světský učitel jejich výchovu na dvě hodiny týdně římskému učiteli duchovnímu?

Učitelstvo národních škol zaplavilo osvobozenou českou veřejnost spoustou reformních návrhů promyšlených i nepromyšlených, dobrých i špatných. Kolik jich bylo však ve školách uskutečněno? Nejde tu dosud po dvou létech svobody namnoze vše dle starých šablon rakouského byrokratismu? Pan president to dobře vycítil, když k učitelstvu pravil, že jest lépe chytiti se jednoho dobrého návrhu ve škole a ten uskutečniti, než vychrliti návrhů spoustu a neprovésti ani jediného.

Také ve školství nelze bez pohromy a beze škod provésti převrat radikální přes noc. I tu osvědčuje se lépe evoluce než revoluce, i tu všechen pokrok děje se dle slov Havlíčkových nejlépe na cestě nenásilné a stupňovitě. Komenský pak nenapsal si nadarmo na titulní list své Didaktiky veliké heslo: »Omnia sponte fluant! Absit violentia rebus«, t. j. všechno nechť plyne samovolně. Násilnost nechť z věcí ustoupí!

Byla-li práce ve škole národní vysoce zodpovědnou za doby rakouské, je tím zodpovědnější za národní svobody. »Cítím odpovědnost s vámi, pravil president republiky demokraticky k účastníkum sjezdu ve Španělském sále, a vy ji musíte cítiti se mnou; když jste postavili kantora v čelo republiky, toť všichni kantoři mají povinnost trochu mu pomáhat.«

Každá pomoc ve škole směřující ke konsolidaci poměrů ve státě je prací a opět prací. Který učitel dnes ve škole nepracuje ani tolik, kolik pracoval za Rakouska, podrývá kořeny republiky. Naučit mládež ve škole pracovat dovede jen učitel pracovitý a jen takový pomáhá ve zbudování republiky. Lenoch základy republiky jen podrývá.

Na sjezdu byla přetřásána dlouhá řada otázek. Zachytit plný obraz sjezdu bude možno, až vyjde o něm publikace, neboť bylo jednáno nejen ve schůzích plenárních, ale i ve mnohých sekcích umístněných v různých budovách současně.

Mnoho bolestného přednesli na sjezdu menšinoví učitelé. Je žádoucno, aby povolané kruhy odstraňovaly jim z cesty překážky v jejich namnoze svízelném postavení. Je to zejména otázka vhodných místností pro množství menšinových škol, které byly v prvním čase svobody kvapem zřízeny, dále otázka náležitého jich opatření nábytkem a pomůckami a umožnění přechodu menšinovým učitelům na místa ve vnitrozemí.

Živý rozhovor vzbudila na sjezdu otázka volení ředitelů škol učitelským sborem. Americký host sjezdový ředitel J. Zmrhal snesl řadu důvodů proti volbě ředitelů. Přes to však dobrá polovina účastníků vyslovila se pro jejich volbu. Přijat byl návrh kompromisní, aby učitelé si své ředitele volili, ale jen z těch členů sboru, kteří v budoucnosti dostanou od školních úřadů titul ředitelský. Měli by to býti všichni učitelé v VII. hodn. třídě, kteří budou míti od úřadů alespoň dobrou kvalifikaci.

V Praze, v předměstích a některých městech, kde není naturálních bytů pro ředitele ve školních budovách, otázka volitelnosti ředitelů nenarazila by na velké překážky. Hůře by bylo však v obcích, kde správcové škol mají byt naturální. Nastalo by pak při změnách v osobách ředitelských někde každoročně stěhování. A pak, jak by volil dvoučlenný sbor na venkovských dvojtřídkách, jichž jest převážná většina? Jinou z námitek proti volbě ředitelů jest, projevil-li by ředitel zvolený sborem na rok o školu náležitou péči, když by volba jeho byla jen na rok platná? Či měl by úřad ředitele školy při právu jeho volení sborem klesnouti pouze na technického administrativního úředníka, na prostředkovatele mezi sborem a úřady?

Staré rakouské školní úřady dosazovaly na místa ředitelů národních škol po většině osoby dobrého rakouského smýšlení, sklonné ke klerikalismu. Ohled na jejich inteligenci, na jejich schopnost školu opravdu duchovně vést a řídit, členy učitelského sboru ku promyšlené práci školní slovem a hlavně příkladem povzbuzovat, rozhodoval-li vůbec, rozhodoval teprve ve druhé řadě. Byrokratičtí ředitelé z období rakouského různými směšnostmi a malichernostmi se namnoze zprotivovali svým podřízeným druhům v povolání. A tu jest psychologická příčina, proč dnes značná část učitelstva horuje pro volitelnost ředitelů škol učitelským sborem.

Také mechanická zásada absolutního staršinství při rozhodování o ředitelech školy nebyla a není vždycky správnou. Učitelský sjezd proto opustil při obsazovacích zásadách požadavek, aby se přihlíželo jedině k zásadě staršinství. Bylo naopak přijato, aby služební stáří nebylo jediným měřítkem při obsazování. Přihlížením ke schopnosti a zdatnosti přispěje se k tomu, že odstraní se u mnohých pohodlnost, netečnost a přivodí se hybnost, ruch, čilost, ušlechtilé závodění do školské práce. Podmínkou k tomu bude, aby školní dozorci kvalifikovali učitelskou práci na citlivých vážkách svého svědomí a bez ohledů k jakýmkoli vedlejším nátlakům a přáním.

Nerozřešenou na sjezdu zůstala otázka společného vyučování hochů s děvčaty. Koedukace na velké většině venkovských škol ve skutečnosti je zavedena a vžita, a přece nelze říci, že by mravnost venkovské mládeže byla menší, než mládeže městské, kde jsou hoši od děvčat při vyučování přísně odděleni. Alois Jirásek ve svých »Pamětech« dobře vystihl, že přítomnost děvčat při vyučování hochy povzbuzuje k dobrému a mírnému chování a že tedy působí vychovatelsky příznivě. Po stránce pak pohlavně-vychovávací je důležito, aby se jedno pohlaví učilo dívat na druhé již ve škole přirozeně a nepředpojatě a aby přílišným oddělováním nebyla mysl mládeže zaplavována pohlavně nebezpečnými dráždivými představami.

Výstavní odbor sjezdový s Československým pedagogickým ústavem Komenského, s ministerstvem školství a národní osvěty a s ministerstvem zdravotnictví uspořádaly školskou výstavu spojenou se sjezdem. Měla svůj koutek hanby, který ukazoval, jak někteří učitelé a učitelky neobstáli mravně ve veliké době, kdy president Masaryk se svými druhy a pomocníky pracoval a bojoval o vrácení české státní samostatnosti.

Potěšitelným zjevem sjezdovým je ustavení se České obce učitelské. Od počátku tohoto století bylo učitelstvo československé ve stavu rozlučování. Sjezd pražský je opět zcelil v mohutnou obec, v níž zastoupeny jsou všechny dosavadní zemské organisace. V uplynulém dvacítiletí byly to hlavně zájmy hmotné, které kalily učitelskou jednotu. Nehledělo se, jak by získaly poměrně nejvíce všechny kategorie učitelské a tím současně celek, ale jedny kategorie posuzovaly příslušné návrhy dle toho, je-li dost veliká diference hmotná mezi nimi. Dnes po dosažení hodnostních tříd státního úřednictva, při nichž je učitelstvo obecných škol zařazeno trvale do skupiny C a učitelstvo škol měšťanských do skupiny B odpadnou bohdá v budoucnosti úporné boje o úpravu mezi jednotlivými kategoriemi a energie věnovaná těmto bojům bude moci býti přenášena do boje za statky ideálnější a zejména do práce směřující k vytvoření československé svobodné školy.

Jedné pouze kategorii učitelstva neučiněno v republice všude po právu a to učitelkám škol mateřských. Péči o tyto školky mají dnes obce a tím lze vysvětliti, že byly do dnešních dnů ještě pěstounky, které v době, kdy rovnostní zákon zrovnoprávnil učitelky industriální s učitelstvem škol obecných a zajistil jim dosažení sedmé třídy hodnostní, živořiti mohly se 100 až 200 Kč měsíční almužny. Pokročilé obce ovšem k této hanbě se nesnížily. Vinohradská obec na př. platila za války učitelky svých mateřských škol značně lépe, než země učitelstvo obecných a měšťanských škol.

ŠKOLSTVÍ VYSOKÉ.

Změny v organisaci škol vysokých u nás i v cizině. — Další snahy reformní. — Nesnáze vědeckých ústavů po válce světové.

Tři velmi závažné a důležité změny staly se v organisaci našeho školství vysokého v posledních měsících. Především zákonem ze dne 19. února 1920 definitivně rozřešen dlouholetý spor o poměru pražských universit, o jehož poslední fasi podrobně bylo promluveno v posledních těchto rozhledech. Česká universita prohlášena pokračovatelkou starobylého vysokého učení Karlova, vráceno ji jméno university Karlovy, rozváženo dále společenství jmění a práv sboru universit a pověřeno ministerstvo školství a národní osvěty, aby, vyslechnouc zúčastněné činitele, spravedlivě rozdělilo jmění společné. Tak konečně odstraněny křivdy spáchané na českém národě r. 1882, kdy rozdělena pražská universita na dvě podle pověstného loktě vídeňského, takže polovici německé dostalo se všeho dosyta, kdežto česká vybavena žebrácky a macešsky.

Nařízením vlády republiky československé ze dne 24. června 1920 provedena nová úprava filosofických fakult obou pražských universit v ten rozum, že fakulty tyto dosud jednotné rozděleny na filosofickou (se všemi obory filologie a historie) a přírodovědeckou (s vědami přírodovědeckými a matematickými). Opatření toho, jež dávno již provedeno bylo v cizině (mimo Německo, kde jest dosud jen výjimkou), bylo u nás již dávno třeba, neboť fakulta filosofická časem rozrostla se u nás již v tak složitý celek, že nebylo ho možná ovládnouti. Jistou potíž při dělení fakulty působily jen stolice filosofické (v užším smyslu slova), které na konec rozděleny mezi obě fakulty, takže tedy i fakulta přírodovědecká bude míti nyní u nás své vlastní filosofy.

Konečně provedena podobná úprava také na vysokých školách technických. Dělívaly se u nás na odbory (odpovídající universitním fakultám), ale sbor jejich byl jednotný, svou početností již malý parlament, kde proto o čistě odborných věcech kromě profesorů odboru rozhodovali také ostatní členové celého sboru profesorského techniky, kteří — abychom mluvili eufemisticky — nemívali pro věc potřebného zájmu. Usnesením ministerské rady ze dne 20. srpna 1920 byl zrušen dosavadní statut, založený v podstatě ještě na organisaci technik z r. 1869 a bylo stanoveno, že České vysoké učení technické v Praze (tak zní úřední název nynější) bude se odtud děliti na pět speciálních škol vysokých: pro stavební inženýrství, kulturní inženýrství, vysokou školu architektury a pozemního stavitelství, vysokou školu strojního a elektrotechnického inženýrství, konečně vysokou školu chemicko-technologického inženýrství; každá z těchto škol má nyní vlastní sbor a vlastní autonomii (ovšem v rámci celé techniky), kdežto t. řeč. obecné oddělení, které zatím jest ponecháno vedle všech pěti škol speciálních, bude spravovati senát techniky. Slibují se také ještě další oddělení, která časem prý budou zřízena a k technice přičleněna; dosud se tak stalo s oddělením zemědělského a lesního inženýrství, jež eksistovalo při technice pražské jako náhrada za scházející vysoké školy samostatné toho druhu v Čechách (na Moravě je nová vysoká škola zemědělská v Brně); také vysoká škola obchodní je zatím ponechána ještě při technice, ale jen pro letošní rok.

Ve vývoji druhé české university v Brně stal se o prázdninách další krok tím, že jmenováni první řádní a mimořádní profesoři fakult filosofické a přírodovědecké a to většinou ze soukromých docentů university pražské. Bohužel krise bytová těžce dolehla i na tuto školu, neboť dostalo se jí pro začátek tak směšně nepatrného počtu učeben, že nemůže zatím ani provésti zápis.

*

Nové školy vysoké otevřeny byly v poslední době v cizině neb se připravují pro nejbližší období. V Berlíně má býti koncem tohoto roku zřízena vysoká škola politická a státoobčanská o čtyřech sekcích, přístupná všem vrstvám občanstva; je podle všeho napodobením proslulé pařížské école libre des sciences politiques a chce prý přispěti také k duchovní obrodě Německa. V polovici května byla dále v Berlíně slavnostní přednáškou prof. Biera otevřena Die deutsche Hochschule für Leibesübungen,

jež patrně má zase tělesné obroditi poražené Německo. V Abo otevřena (resp. obnovena) universita, zatím o fakultě filosofické, přírodovědecké a státovědecké, jejíž prvním rektorem jest sociolog Westermarck; v Jurjevě, kde před válkou byla universita ruská (kdysi německá), zřízena první vysoká škola estonská, na níž mají vyučovati Němci a Skandinavci; loni otevřena katolická universita v Lublíně o 4 fakultách. Jak nedostatečně jsou o nových školách vysokých zpravovány i odborné časopisy, toho výmluvným důkazem jest tato »informace« v časopise Akademische Rundschau str. 25: Die Tschechische Universität Pressburg ist am 15. November im Beisein des Präsidenten Masaryk eröffnet worden. Ihre Theologische Fakultät wurde im Dezember nach Olmütz verlegt. Die medizinische Fakultät ist vorläufig ungarisch, die philosophische deutsch, nur in der juristischen wird tschechisch gelehrt. Podivuhodná snůška nesmyslů a nepravd!

Největší změny v úpravě vysokoškolských studií dějí se ovšem, jak je pochopitelno v Německu. Bylo především již loni v září v Prusku, kde se dosud soustavně vzpírali připuštění učitelů obecnoškolských na universitu, ministerstvem vydáno nařízení, že se dovoluje všem učitelům po službě nejméně dvouleté zápis na universitu, kde se po studiu šestisemestrovém budou moci podrobiti zkoušce z filosofie a pedagogiky v rozsahu určeném pro středoškolské profesory nebo zkoušce z věd státních; rovněž mohou se nyní po předepsaných universitních studiích hlásiti i ke státním zkouškám profesorským i k doktorátu, složí-li dříve včas doplňující zkoušku maturitní, mohou konečně po doplňující maturitě studovat i práva a medicinu. Tím konečně je usnadněn přístup na universitu i nadaným absolventům učitelských ústavů a tím také patrně chce vláda pruská zlomiti odpor a nepřízeň universitních kruhů proti učitelstvu obecné školy. Nepřekvapuje, že se zase university namnoze postavily proti nařízení tomu, že prý poskytuje učitelům příliš mnoho výhod a že již nyní prý mnozí nadšenci učitelé, kteří spěchali na universitu, sedí »se svěšenými křídly«. Přes to příkladu pruského následovala nejnověji i vláda virtemberská, která otevřela učitelstvu za podobných podmínek i universitu v Tubinkách i techniku ve Štutgartě.

Pro drahotu tisku upouští se i v Německu nyní od povinnosti, aby kandidát doktorátu předkládal předepsaný počet tištěných disertací (byl někde stanoven rozsahem i několika set exemplářů) a sbory profesorské se snaží spokojiti jen krátkými tištěnými výtahy (vedle úplných exemplářů psaných). Je zajímavo, že snad všecky filosofické fakulty německé se vyslovily pro to, aby toto opatření bylo vskutku jen přechodní a dočasné, neboť právě v tištěných disertacích se vidí prostředek kontroly se strany veřejnosti a ovšem i prospěch vědy samé.

Velmi důležité nařízení bylo právě vydáno v Prusku o zkouškách na fakultě lékařské. Odtud budou — patrně místo nebo vedle rigoros — dvě státní zkoušky, které budou skýtati oprávnění k vykonávání lékařské prakse: předběžná zkouška po pěti semestrech studia bude obsahovati disciplíny přípravné (anatomii, fysiologii, fysiku, chemii, zoologii a botaniku), kdežto po dalších 5 semestrech bude vlastní lékařská zkouška z pathologické anatomie ze všeobecné pathologie, lékařství vnitřního a chirurgie, gynekologie

a porodnictví, očního lékařství, léčení duševně chorých a zdravovědy. Po státních zkouškách je každý kandidát povinen aspoň rok stráviti na klinice neb v nemocnici. Současně zavedeny i zvláštní zkoušky z lékařství zubního.

Nejméně oprav se děje na universitách anglických, odjakživa konservativních. Kdežto za války byly skoro prázdné, nastal od jara 1919 na nich takový příliv, že na jediné universitě musilo býti odmítnuto přes 1000 posluchačů. Zajímavo je a rozumí se, že Němci s radostí zaznamenávají právě toto faktum — že právě z kruhů studentských v nejstarších universitách anglických ozvaly se hlasy, aby vláda anglická ustala od své kolísavé politiky vůči Němcům a znovu navázala s nimi přátelské styky (Internationale Erziehungs-Rundschau 1920, 66).

*

Také v tomto oboru nepřestávají se po válce objevovati nové a nové návrhy opravné. Tak basilejský profesor Otto Braun měl letos v dubnu v Berlíně přednášku na schůzi známého sdružení Bund entschiedener Schulreformer, kde se přimlouval mimo jiné za to, aby nebylo jediné přednášky bez následujícího rozhovoru, aby vůbec cvičení seminární byla v popředí, aby zachováno bylo sloučení badatelské a učitelské činnosti v osobě profesorově a přihlíženo zvláště k vynikající schopnosti učitelské, aby ve sboru zasedali profesoři a docenti docela rovnoprávně, aby v 65 letech musil profesor býti zbaven zkoušení a jiné třídní činnosti, aby university otevřeny byly všem občanům i bez maturitního vysvědčení a zvláště učitelům. Samostatnost studia, nikoli dření (Büffeln) zdůraznil zvláště F. E. Otto Schultze (Student und Universität. Zwei Vorträge 1919), kdežto Richard Benz (Über den Nutzen der Universität für die Volksgemeinschaft 1920) vytýká příliš teoretický ráz studia, kdežto by prece prý všecko učivo na universitě tradované mělo býti podáváno jako praktické umění (ein praktisches Können, eine praktische Kunst). Dnešní university prý vůbec připravují pro praktická povolání akademická nedostatečně a pro dnešní kulturní výchovu docela nic. Benz proto (jako Ostwald a j.) chce oddělit od sebe Hochschulen der theoretischen Wissenschaft (s právem uděleti akademické grady) od Fachhochschulen (školy pro vzdělání k praktickým povoláním a činnosti kulturní mezi lidem). Sám Wilh. Ostwald znova pojednal o reformě vysokých škol v kratičké brožuře Grundsätzliches zur Erziehungs-Reform 1919, st. 11 sl.; i on chce hlavní váhu přidati cvičením seminárním, ale oddělit od sebe profesory badatelské a ty, jichž úkolem jest samo učení (pro ony by se měly zřizovati zvláštní vědecké ústavy). Místo fakult by chtěl Ostwald míti raději oddělení podle vědeckých institutů. Připomínám, že vskutku v Německu utvořila se i sdružení profesorů určitých oborů ze všech škol vysokých bez ohledu na fakulty i zvláštní pracovní společnost všech filosofických fakult.

Při tom je potěšující, že si návrhy reformní počínají více všímati i vlastního života studentského. Tak Otto Braun ve spisku: Der Student und die neue Zeit. Eine Einführung in die Aufgaben der akademischen Jugend (Stuttgart 1920) ukazuje, že se university musí zdemokratisovati, aby vskutku vychovávaly muže činu a vůdce národa a ne samé učence; přehnaný nacionalismus všeněmecký musí se odmítnout, za to musí se ob-

jektivně a kriticky i na universitě pěstovati věda o Německu (Deutschkunde) ve službách politické a občanské výchovy; konečně musí němečtí posluchači plniti i sociální své poslání v lidu. Jako hlavní povinnost posluchačů zdůrazňuje Walther Berendsohn (Die Ethik studentischen Lebens 1920) sebevzdělání, vyslovuje se ostře proti pitkán. a ukazuje podrobně, jak se staré ideály německé vysoké školy mají uplatnit jmenovitě v studiu germanistiky; student vysokoškolský má v sobě živiti i smysl pro umění, pro politický a sociální život, ale hlavně a především má hleděť, aby si vypěstil svůj světový názor, účastnil se činnosti svobodných sdružení (Freistudentenschaften, a navštívil i ústavy zahraniční — jak patrno všecko desideria, která mutatis mutandis mají platnost také pro naše studenty.

*

Také ve Francii cítí se po válce zvýšená potřeba nové úpravy všeho školství, jemuž již před válkou byly činěny rozmanité výtky. Union française uspořádala loni v únoru až červnu řadu přednášek o otázkách reformních za neobyčejné účasti učenců, politiků, průmyslníků, spisovatelů atd. a za předsednictví Georgesa Hersenta. (Výtahy z přednášek přináší časopis L'éducation 1919, 216 a 1920, 1). V přednášce deváté pojednal pařížský univ. prof. Diehl o reformě fakulty filosofické, jíž vytýká nadbytek zkoušek, přílišné pěstění teoretické učenosti a malý zřetel k pěstění individuality (pas d'éveil de la personnalité). „Jak věci nyní jsou, je fakulta filosofická pouze místem, kde profesoři vzdělávají profesory, kdežto by přece její působení mělo daleko více se šířiti i do lidu a umožniti větší přístup i ženám i cizincům; také poměr profesorů navzájem k zákum potřebuje sblížení a zvroucnění. Od fakult přírodovědeckých očekává Painlevé, že nahradí v brzku hrozné mezery způsobené válkou a že s hloubkou teorie spojí vzdělání praktické; proto je Painlevé pro specialisaci studia co největší, ale také proti rozptylování, čemuž lze čeliti jen tím, že se vybéře jisty počet aplikací praktických k studiu dokonalému a kritickému. Konečně pro studia technická přeje si Guillet, ředitel technického školství v ministerstvě obchodu, aby střední školy vrátily se od předčasné specialisace k hlubšímu vzdělání humanitnímu s oběma jazyky klasickými neb aspoň latinou, aby dále pro přípravu k technickému studiu se zřizovaly zvláštní přípravné třídy matematické, aby na technice měly přednášky teoretické ráz encyklopedický a většího místa dostalo se cvičením praktickým; konečně si přeje i zvláštních opatření pro další studium inženýrů již absolvovaných. Jak patrno, jsou i tam celkem tytéž návrhy jako u nás neb v Německu.

*

Pokles měny a všeobecné podražení všech potřeb dolehly těžce také na vědecké ústavy vysokoškolské u nás i v cizině: lze mluviti o jejich krisi, ba i nebezpečenství zániku. Tak fysikální ústav berlínské university disponoval před válkou ročním důchodem 48.000 Mk, které tehdy úplně stačily; dnes prohlašuje ředitel ústavu, prof. Rubens (podle zprávy v Revue de l'enseignement des langues vivantes 1920, 305), že ústav nemůže dále působiti. Platy personálu stouply o 500%, gram platiny, který stál před válkou 7 Mk, stojí dnes 300 Mk, předplatné na Physical Magazin ze 40 Mk

stouplo na 1000 Mk, otop místo 3000 Mk vyžaduje dnes sám 24.000, takže zkrátka jen pro laboratoř je potřebí ročně 300.000 Mk! Bibliotéka university berlínské není na tom lépe, neboť může si dnes opatřiti sotva čtvrtinu knih, co dříve a místo 2300 revuí předválečné doby může dnes předplácetí sotva 140. Německá knihovna (Die deutsche Bücherei) v Mnichově požaduje místo 200.000 Mk nyní celý milion, Germanisches Museum v Norimberce chce příplatek 600.000 Mk. Docela podobné stesky se ozývají ve Francii a ovšem i u nás, při čemž bohužel není vidět dosud nejmenší známky obratu k lepšímu. *Kd*

LITERATURA.

Krásná.

Fráňa Šrámek: Tělo. Román. Praha 1919. (Nakladatel Fr. Borový v Praze.) — *František Hamza:* Šimon kouzelník latinských škol německobrodských. (Nakladatel Jos. R. Vilímek v Praze. Vilímkova knihovna, R. XX.) — *Al. Mrštík:* Hore Váhom. Obrazy z Tater. V Praze 1919. (Nakladatelství J. Otto.) — *Olga Votočková-Lauermannová:* Inčiny povídky. V Praze 1919. Nákladem Jana Laichtera. Pěkné knihy pro mládež, pořádá Marie Gebauerová.) *Fedor D. Engelmüller:* Vášně Slunce i Luny. V Praze 1920. (Nakladatel B. Stýblo v Praze.)

Román Šrámkův jest románem o poměru muže k ženě, pokud jest podmíněn erotikou. I dochází k výsledku, že erotický poměr mezi mužem a ženou jest určován jediným: tělem. Výsledek ten osobuje si přímo platnost generalisující these, z podrobnosti, důkladnosti, s jakou autor rozebírá fysické i vnitřní momenty svého případu, mluví o tom silné jeho přesvědčení. Ovšem autor má pravdu v případě svého mladého muže, inženýra Kotery. To však není ještě důkazem, že by při erotickém poměru muže a ženy byla naprosto vyloučena všechna ušlechtilost a jemnost touhy po pohlavním splynutí, že by vylučovalo duši; není poměr muže k ženě opravdově erotický myslitelný bez duše a s pouhým tělem. Případ románu Šrámkova jen ukazuje, jak omezené dovede být, a to velmi, velmi často, nivcau lidí spojujících se pro život, jak cynicky a hrubě dovedou přistoupit k nejvznešenějšímu aktu, k němuž člověka volá majestát přírody. Mohl by tudíž román Šrámkův být novou obžalobou toho, co manželství, soužití muže se ženou vrhá v zvrácenost, tak jako sobectví, vypočítavost, smyslné požitkářství. Ale Šrámek je daleko vší obžaloby. Soustředil se úplně na svého mladého, zdravého, inteligentního muže, který od chvíle, kdy po prvé se v něm ozve mužství, beze všech romantických skoků uvědomí si prudký tah svého mládí, chce nástroj svého těla uchopit a hrát všem dívkám, kterým se chce při něm tančit, a v této animální útočnosti přistoupí k první dívce, která se mu namane, dosáhne svého a učiní ji svou ženou. Ukazuje se, že při tom ukvapeném kroku proniknul ušlechtilejší rys jeho bytosti, nad nějž byl silnější pocit zdravé smyslnosti, a od něho doufá ve zvnitřnění svého poměru k Máně. Ukáže se však také, že naděje jeho byla marná: Máňa je nízké stvoření, neschopné hlubšího vznětu; postřehne-

me-li na vteřinu jeho zachvěv, zaplaší jej její rafinovanost, žádostivost pohodlí a dobrého bydla, marnivost; zdá se na chvíli, že při muži a dětech má pocit štěstí a bude jinou, když však muž musí do války, zatočí se jí z toho hlava, neboť »Máňa neumí čekat, Máňa neumí být nešťastná«. Zůstane, jakou byla, a k tomu snad ani nebylo třeba zrovna války.

Je velkou předností díla, jak autor plasticky dovedl zachytit své dva mladé lidi o sobě i v momentech jejich prvních styků, sblížení a soužití, muže rozvlněného žádostivostí těla, ženu v její zvídavé i zkušené pasivnosti, líbivé záludnosti a vnitřní prázdnotě. Není na nich nic vytoretisováno, jsou určitý, skutečný případ, jehož jednotlivosti, průběh a důsledky autor studuje a zaznamenává s důkladností klinických zápisů. Na jednom místě díla představuje si muže, který prostudoval veškeru látku vztahující se k ženě a lásce v takové šíři, jako ještě nikdo před ním, takže na příklad jen jeho soukromé poznámky k bovarysmu tvoří malou horu osmerkového papíru, který znalosti takto nabyté utvrdil ještě studiem přímo u pramene, vrhaje se z dobrodružství v dobrodružství, muže, který byl při tom lékařem, filosofem a básníkem, vše proto, aby dokonale poznal ženu a lásku: tak si vede při svých lidech sám Fráňa Šrámek. Jeho smysl pro skutečnost a nízkou úroveň erotického projevu ženy vede jej při tom co do formy k naturalismu, jemuž holost fakta nejednou jde nad estetický vkus a neostýchá se překročiti meze běžného jemnocitu, jen když tím fakt objeví se v celé drsnosti a animálnost ve své nezakrytosti. Autorův naturalism projevuje se také v případech paralelních i v prostředí, v němž se jeho hlavní postavy pohybují. Formálně příznačné také jest, jak usiluje docíliti výraznosti parabolisováním a zosobňováním, představy si zdvoj- až ztrojnásobňuje, abstrakta konkretisuje.

Objemná kniha F r a n t i š k a H a m z y je práce velké piety a vroucího lokálního patriotismu; »z duše svého rodného kraje ji vypsal a vypravuje«. Německobrodské gymnasium má svou historii, kterou zasáhlo do počátku našeho probuzení. Šlo v ní o jeho eksistenci, o vzbuzení a udržení národního sebevědomí. V čele ústavu i mezi členy jeho sboru, příslušníky kláštera želivského, bývali lidé nečeští, panští, římští; ale proti nim postavili se lidé čeští, demokratičtí, husitští, a okolní lid stál buď při těch neb oněch. Boj za dobrou věc národa, pokud jí mohl přispěti německobrodský ústav, vytrvalost a protivenství těch, kteří se ho nelekali, a konečné vítězství tvoří kulturně-historický podklad knihy. Na něm pak autor vytyčuje postavu patera a profesora Šimona, rodáka ze Zálesí, který v nejkritičtějších chvílích odvrátí nebezpečí hrozící ústavu od kláštera i císařských úřadů, překoná kde jakou překážku a podmaní si i největší protivníky. Jeho síla, takřka kouzelná, má imponovati tím víc, že se při všem tom rozejde i s církevní vrchností a řádem; vzdá se celibátu a otevřeně se hlásí k ženě a dceře bez újmy svého kněžství.

To vše skýtá jistě s dostatek věcné látky, jest jenom třeba, aby se jí dostalo hodnotného zpracování literárního. Ale tu k národně procítěnému zájmu autorovu marně hledáme literární aequivalent. Nezdolal obsáhlé látky, nedovedl využíti momentů, v nichž je nesporně dramatická síla, nedovedl jednotlivosti vybudovat v úměrný celek umělecké konstrukce, nemá

vývojové perspektivy dějové, ba ani kronikářské přehlednosti, a stilisticky nevystačuje na vděčný námět, zápase s potížemi začátečníka. Nezachrání díla ani to, že v ně uvedl také postavu Dobrovského, způsobem, který se naprosto vymyká tradiční představě o tomto velikém muži, jak utkvěla v českých myslích literární historií i románem Smilovského: autor z něho činí skleslého starce, který mluví na příklad takto: »Potěšoval jsem se kancionály . . . Ó, jaká moc, sláva a radost je ve starých knihách slovanského národa!« »Odpočinu až v hrobě. Mé povolání mě neodolatelně pohání, abych pracoval pro blaho všech lidí. Jsem povinen ustavičně pracovati nejprve svému národu.« »Chci se vás optat, co mám vyřídit Sigmundovi, Čermáčkovi, Prokopovi, jsem už věru zralý posel do věčnosti . . .« A při tom z velikých kapes starého kabátu vybírá marcipán, jablka, oříšky, obrázky, aby obdaroval dítě. Nic by nevadilo, kdyby tradiční názor o něm byl povalen, ale muselo by to být umělecky ověřeno; toho však v díle není. Nepovznese díla výše ani to, že ideové pasáže dotýkají se velkých jmen v dějinách lidského ducha, Husa, Voltaira, Humeho, Rousseaua, Goetha, Schillera, Herdera, Kanta, neboť místa taková jsou pouhou traktátovou zmínkou ex post, nikoli organicky včleněna v sám děj. Historický a kulturně historický román má v naší literatuře dobrý zvuk, ale dílo Hamzovo mu kovovosti nepřidá: jest to jen dílo dobré vůle.

Při knize Mrštíkově musí člověku poskočit srdce radostí; radostí nad tím, že to krásné, milé Slovensko jest opět naše. Pozná a vycítí z autorových obrazů znova, co krásy a svéráznosti jsme jím získali a jak by bylo bolestné, kdybychom ho neměli. Když jím Mrštík putoval, do všech těch přírodních krás a dějinných reminiscencí mísil se mu tklivý a hněvný smutek nad jeho odcizením. Z jeho řádek mluví touha míti to, co nám bylo urváno, na nejkrásnějších místech a v nejmilejších chvílích ta bolest jej přepadá. Zajde do Jasanové, vzpomene Ctiboha Zocha a povzdechne, jak tu u něho láska k lidu zatoužila po vítězství v beznadějném boji s mocí Maďarska, jak ve věrném přátelství vzbouřila se tu k boji tichá, snivá, poddajná slovenská krev, jak v překrásném hněvu odtud vybuchla jejich duše na obranu pošpiněného trůnu lidskosti a svobody, jak odtud v divoké kletbě rozlehla se Váhem divě krásná jejich řeč. Rozhlíží se v Ravúci po kostele, kochá se pohledem na krásné postavy mužů, děvčic a starců, a s dojmutím slyší stesk rechtora u varhan, jak jsou rádi, když mezi ně přijdou Češi, aby si jim postěžovali a pozasteskli: »Ach Slovensko bědné! Maďarstvo nás utiskuje, už aj pred maďarskými úradmi vobášit sa musíme. Ai ve škole do nás maďarštinu vpalujú. — A náš lud bědny a nevedomy. Dieťa na Slovensku tratia svoju reč a stávajú se Maďaroumi!« Proto je kniha Mrštíkova dnes tím včasnější a vítanější, neboť dovede posílit naši lásku ke Slovensku a pobízí je vyhledávat. Tím spíš, když autor ve svých stručných obrazech dovede vyzvednout markantnost, malebnost, jedinečnost slovenské přírody, rázovitost lidí a jejich způsobu života s okem umělecky vnímavým a s případným výrazem, třebaže někdy místo nesnadného vystižení formálního vypomáhá si pouhým obdivem; ale vždy tak činí temperamentně a s vřelým cítěním slovanským.

Povídky Olgy Votočkové-Lauermannové jsou psány s ma-

terským jemnocitem a snahou výchovnou. Ta nese se zvláště k tomu, aby děti poznaly hlavně lidi jak náleží hodné, ačkoli je té hodnosti někdy tolik, že ji najdeme opravdu jen v pohádkách. Účelu pěkných knih pro mládež povídky Lauermannové dobře vyhoví.

V jedné ze svých novel Fedor D. Engelmüller horuje o spisovatelích, píšících o silné radosti ze života, s jediným zákonem: »Uměním, hlásajícím krásu a krásu a krásu, vyzývajícím, aby se šlo k ní přímo, snad i bezohledně.« Představuje si takového spisovatele v rudém obleku a rudém pásu na klobouku, s kordem a loutnou, jdoucího světem jako »Rytíř Umění, zápasící, milující, zpívající za hvězdné noci, či samoten uprostřed luhů z pouhé radosti ze života«. A v téže novele (»Severní a jižní moře«) mluví o sličném, ušlechtilém muži, který každým slovem i pohybem vyjadřuje touhu po umění a kráse, jemuž svět jest báječným palácem, z jehož oken možno zříti mnoho velkolepých, úchvatné krásných pohledů, v jehož umělecky zladěných síních svítí v šeru koutů mramor soch, a celým palácem táhne se tajemně vonný dech. Takovým spisovatelem a mužem chtěl by být Fedor D. Engelmüller sám. Jemu sestává život ze samých uměleckých a estetických vznětů, z ustavičného požitku, omamné vůně, žhavého jasu. Poněvadž život takový není, nezbývá mu, než aby s upachtěním opožděného, nečasového romantika vymýšlel situace, které by vše to nahradily. A výsledek je samá neživotnost, smyšlenka. Při tom nemá tolik obrazotvornosti, aby aspoň něco přibližného sugeroval, svou formou nedostupuje svých vidin, utápí se v neurčitosti a dělanosti. Jeho věty a periody jsou únavné stilistické cvičení, jimž nedodají výraznosti velká začáteční písmena a la Pouhé Dívání Na Lesy. Není v knize odstavce, který by obsahoval hlubší myšlenku, při níž bychom se mohli pozastavit, k níž by se nám zachtělo se vrátit. Matný reflex cizích vzorů, Wildea, Baudelaira, Gautiera.

— *ejč* —

Poučná.

Dr. Jar. Jedlička: Jana Ev. Purkyně korespondence I. (Unie.) — *K. Hikl:* Listy českého probuzení. (Nákladem F. Topiče.) *V. Tille:* Myšlenky Boženy Němcové. (Otázky a názory XLVIII. Nakladatel Jan Laichter.) — Příručka. Výběr úvah politických i jiných. V Praze 1918. Nákladem tiskového odboru České Státoprávní Demokracie. — *Kamil Buzek:* Reforma školské správy v československé republice. V Praze nákladem dědictví Komenského 1919. — *Rudolf Hofmeister:* Život v pravěku. S kresbami J. Konůpka. (Nákladem J. Otty.)

Dr. Jaroslav Jedlička: Jana Ev. Purkyně korespondence I. (Unie.)

Jedličkovo vydání Korespondence J. E. Purkyně bude asi širší veřejnost nejvíce zajímati ze všech významných vědeckých podniků, jimiž v posledních letech pracuje český svět lékařský o poznání a docenění geniálního tohoto fysiologa, ušlechtilého člověka a vroucně cítícího Čecha. (Lhotákovo vydání spisů, Amerlingova monografie, četné studie v různých časopisech.)

Nejcennější částí knihy jest korespondence s Palackým, již tím, že máme zachovány zde listy obou dopisovatelů, kdežto jinak máme jen listy Purkyňovi adresované. (Byl učiněn pokus získati i korespondenci, neuloženou v zemském museu? Hlavně Purkyňovy listy hraběnce Desfoursové stály by jistě za námahu.)

Purkyně žil s Palackým v literárním přátelství a za svého vratislavského pobytu dopisoval si s ním hojně; z listů jeho vidíme celou šíři a hloubku jeho zájmů a jeho vlastenecké horlivosti. Vedle vlastní své epochální práce odborné, při níž naráží na mnohou nepřízeň poměrů, se Purkyně účastní horlivě vědeckého úsilí vratislavského, národního ruchu mezi slovanským posluchačstvem (zakládá spolek »Dalman«); při tom bedlivě sleduje vývoj českého života literárního a vědeckého, radě a pomáhaje. Pro Museum, pro Palackého i Šafařika zjišťuje bohemica slezská a obstarává jejich opisy, v Lešně objevuje důležitá Komeniana (mezi nimi i český originál Veliké didaktiky) a obezřele vede jednání o jejich koupi pro Prahu. Pro své pražské přátele zprostředkuje dodávání ruských a polských časopisů, jež se do Rakouska oklikou přes Německo dostaly snáze než přímo. — Se svého vysokého, světového hlediska jasně vidí potřeby mladého národa a vyvíjející se literatury pozoruje, jak prospěšná by jí mohla býti filosofie anglická a jak nebezpečný je »horempochodný způsob rozumování škol nejnovějších německých«, Fichtů, Schellingů a Hegelů; zdůrazňuje důležitost dobrých překladů, zušlechtujících vkus a získávajících nové kruhy čtenářstva české knize, vyslovuje myšlenku české akademie a literárního všeslovanského časopisu atd. — Dojemně působí jeho zápas o české slovo: vším svým studiem a působením byl odcizován své mateřštině; cítí to a usilovně se snaží překonati tyto nepříznivé vlivy horlivou četbou české literatury a i vlastní tvorbou: z této snahy vznikly především jeho překlady Schillera a Torquata Tassa. Přes to jsou jeho listy z doby vratislavské ještě plny germanismů a polonismů.

Z ostatních listů (některé byly již otištěny, na př. listy Němcové) nejpoutavější jsou listy Purkyňovy přítelkyně, hraběnky Adély Desfoursové; ne ani tak pro poznání Purkyňovo, jako osobnosti autorčinou, jež je typickou představitelkou romantických žen z prvé polovice 19. století, ctitelek Jeana Paula a Rachel Levinové, okouzlených Schulzovou Růží a Cecilií, citově vzrušených, vídeucích i v nejšedivějším životě jen velké okamžiky a tragická gesta.

Přepis listů i korektura provedeny velmi pečlivě (až na menší chyby ve jménech a některé nesprávnosti — Neureutherem není v korespondenci Purkyňově míněn německý historický malíř, nýbrž pražský knihkupec Ant. Boček čten a vyložen nesprávně jako berlínský filolog; Dennici míněn časopis J. Malého, nikoli ruskopolská Jutrzenka-dennica atd.) Méně možno býti spokojenu s řaděním listů a s poznámkami. Listy (mimo větší celky jako jest korespondence s Palackým, hr. Desfoursovou atd.) seřaděny jsou prostě abecedně, čímž smíšeny jsou listy z nejrůznějších dob, nejrůznějšího obsahu (odborně vědecké, vlastenecké i intimní) a nejrůznějšího významu; mnohé listy (prosebné dopisy zcela cizích osob) bylo možno vynechat. Poznámky omezují se příliš na výklad vlastních jmen, někdy zbytečně

šírný, opakují se často; při tom nevykládají, což jest prvním jejich úkolem, vztahů a poměrů, čtenáři neznámých.

Jinak jest toto vydání Purkyňovy korespondence činem pěkným a za nešních poměrů tiskových statečným. *V. Šmilauer.*

K. Hikl: Listy českého probuzení. (Nákladem F. Topiče.) U jiných vyspělých národů je vhodnými četnými vydáními postaráno to, aby jejich vzdělanci poznali a také prožili vybranou korespondenci ých předních duchů jako doplňky jejich děl literárních, my Čechoslováci áme k zevrubnému poznávání intimního života svých buditelů ještě příny národní. »Listy českého probuzení« byla k tomu nastoupena šťastná sta.

Práce Hiklova není dílo odborně vědecké, je to výbor dopisů českých uditelů, »pořízený s hlediska vlasteneckého«. Od obvyklých výborů pobného druhu liší se již tím, že jeho autorem je odborník, který vedle vodobého písemnictví českého zabývá se dobou obrozenskou, specielně pak bou Jungmannovou. Proto již zaslouží kniha větší pozornosti, poněvadž ké může býti dobrým vzorem nebo varovným příkladem pořadatelům, teří se často bez odborných a průpravných znalostí pokoušejí o práce dobné.

Publikace Hiklova má tři části, prakticky a účelně uspořádané, z nichž ostřední podává vlastní výbor dopisů (84 čísla), úvod pak a poznámky rostředkují vztah mezi čtenářem a mrtvými osobnostmi.

Úvod, rozvržený do šesti kapitol, podává ideový přehled látky do výoru pojaté. První kapitola načrtává krátký historický a kulturně historický přehled doby pobělohorské, až do doby josefinské, vykládá otázku eského probuzení, dotýká se úkolů literárního dějepisu, zařazuje na náležité místo význam korespondence spisovatelů ve vědě literárně historické, yjadřuje poměr spisovatelova díla k jeho korespondenci. Na konci katoly vysvětlil pořadatel účel a uspořádání výboru, vyložil své zřetele nitřní i zásady vydavatelské. Úvod byl psán v lednu a v únoru 1918. Tím e vysvětluje živé analogisování přítomnosti s dobou probuzení na konci 8. a na začátku 19. století. Nelze se zabývati v mezích tohoto referátu ednotlivými analogiemi, poukazuji jen na to, že mnohé z vývodů Hiklových abyly dnes opět plné platnosti, což myslícímu a vidoucímu čtenáři vyjasní e samo sebou.

Nás zajímají jiné stránky publikace, totiž, jak vydavatel splnil úkol, terý si sám položil: »dokumentárně ukázati čtenáři obtíže a překážky, jež : našim vlastencům stavěly v cestu, sledovati jejich národní práci, zachytiti us jejich živé víry a naděje na překonaných pochybách znovu a znovu zkvějící« (str. 9), a vše ostatní, co s výborem souvisí, osvětlení příkladů »neomné a důvěryplné víry a práce«. Jak se dotkl zásadních otázek, aby vyžil čtenáři neodborníku podstatu a úkol literární historie, pokud studuje ské probuzení národní. Východiskem jest mu zásada, že každá věda ozptyluje báje o nadpřirozeném zasahování nadsmyslných živlů do fysiých dění«. V tomto rámci pak seznamuje s postupem literárního histoka, vykládá pragmatismus literárně historický a přechází k významu kospondence. Dotýká se přehledně dějin a organisace vydávání buditelských

dopisů. Podav jakýsi pohled do vědecké práce a seznámiv nás s vlastn postupem svého výboru, přechází v jednotlivých kapitolách úvodu k líč ideových stránek vybrané korespondence. Hlediska jeho při tom jsou: v spívání a rozvíjení řeči spisovné; literární poměry doby; česká minulo politické snažení našich buditelů; styky s cizinou.

Odborník a bystrý znalec jest si stále vědom poslání své knihy pouč stručně a srozumitelně všechny kruhy čtenářstva, aby se nový život v s mostatném státě vyvíjel v uvědomělém vztahu k těm, kdož po nových čase toužili, za ně bojovali, ale jich se nedočkali. Svého úkolu zhostil se H čestně. Jeho edice může býti vzorem jiným, jež snad budou pořádány účelem podobným, — a přáli bychom si, aby se tak dálo častěji. Vše lze cítiti živý osobní vztah k materiálu, na kterém buduje vydavatel sv výbor, povědomí souvislosti mezi dobou přítomnou a dobou buditelsk Hiklova slova nejsou hledaná, za to tím srdečnější, ukazujíce příklad, je dali »mrtví vlastenci« generaci svobodného národa, »český národ ve svý buditelích modernímu vzdělanému lidstvu«, »příklad obětavé, tiché prá trpělivého sebezapření, nadlidského boje pro myšlenku svobody, práva života.«

Vlastní výbor »Listů českého probuzení« podává 84 čísla, tedy po jistě značný na dílo populární. O uspořádání výboru vyslovil se Hikl sá (str. 10): »Chronologický postup není přesně srovnán podle dat, nýbrž m šlenka národního probuzení má býti ukázána ve volných skupinách dopi soustřeďujících se kolem význačné osobnosti.« Osobnosti ty jsou: D brovský, Jungmann, Palacký, Kollár, Šafařík, Čelakovský, Havlíček, H celet, Němcová, Šembera. Z korespondence těchto buditelů a jejich dopis vatelů snažil se vydavatel vybrati po několika listech, ve kterých by obrážely pokud možná všechny ideje a snahy, vytčené v kapitolách úvo ních, ovšem s různými odstíny jednotlivých charakterů. Výbor Hiklův j po této stránce celkem úplně šťastný. Nejsnáze lze posouditi volbu Hiklo na těch listech, jež vybral z kritických vydání korespondencí, veřejno přístupných, kdy velice jemně a pečlivě dovedl vytknouti základní ry osobností a povah. Nelze opět dosti připomínati, jakou zvláštní cenu p účel knihy má stálé vědomí a uvědomování si živých otázek, jež spoj přítomnost s minulostí.

Poznámky k jednotlivým číslům jsou velmi cenné pro širší okruh č nářstva. Obsahují stručný výklad literárně historický, historický a živo pisný, poukazy k literatuře předmětu a ke kritickým vydáním koresponden odkud může čtenář snadno vědomosti své doplniti.

O Hiklově edici lze říci s dobrým svědomím, že je vzorná, že váž pojímá úkol i potřebu popularisační. Na zamýšlený druhý díl »Listů české probuzení« lze se jen upřímně těšiti. Jestliže se čtenář, který neztratil c cela smysl pro vážné otázky, večte pozorně do ukázek svědomitě podaný poznává i v dnešní době, téměř naprosto odvrácené od tradice národní k ř ným jiným cílům, že nejsou přežilá hesla a city předků, nýbrž spíše, nutno obávati se, jak bude možno udržeti to, oč se snažili velikáni naše obrození. A kniha Haklova zůstane krásným dokumentem upřímného ús o národní výchovu.

Jan Sajic

V. Tille: Myšlenky Boženy Němcové. (Otázky a názory XLVIII. Nakladatel Jan Laichter.)

Kdo by pochyboval o Boženě Němcové, že byla geniální ženou, nechť vezme do ruky nevelký spis, do něhož V. Tille z knih a dopisů Boženy Němcové vybral řadu myšlenek. Je to poklad životní moudrosti naší velké spisovatelky, ovšem poklad moudrosti, vybojované mnohými zkušenostmi, bolestmi i nejtěžším utrpením. Tille knihu uspořádal v jakýsi kruh četby, v němž by čtenář nalezl direktivu, posilu a vzpruhu pro svůj vnitřní i vnější život a jenž by však zároveň byl jasným i výstižným obrazem spisovatelčiných názorů na důležité problémy životní i otázky národní a sociální. Rozvrhl knihu na tyto oddíly: Zpověď, Láska a manželství, Mateřství a děti, Ženy, Babička, Lid, Služebnost, Národnost, Slovensko, Hoře a smrt, Smír, Přátelství a přirozenost, Literatura a hudba, Úsloví. Výběr je pořízen se spolehlivostí a pietou známého znalce a životopisce Boženy Němcové. *N.*

Příručka. Výběr úvah politických i jiných. V Praze 1918. Nákladem tiskového odboru České Státoprávní Demokracie.

Kniha, jež byla patrně myšlena jako historický dokument nově se tvořící všenárodní strany demokratické a měla tedy z denního tisku této strany souborně podati důležité články, které by neprávem jinak byly záhy zapadly, měla hned při svém vzniku zajímavý osud. S tiskem jejím se totiž počalo již v posledním roce války a podle přání vydavatelova měla kniha přispěti svým dílem k posílení národní důvěry a národní energie v dobách, kdy rozhodný zápas byl nejzuřivější, a kdy Německo napínalo všecky své síly, aby mohlo v poslední chvíli neodvratnému osudu. Mezi tiskem dostavily se nepřekonatelné obtíže a nesnáze technické, tempo vydání se značně zvolnilo tak, že zatím s porážkou ústředních mocností také osud naší vlasti byl definitivně rozhodnut a s jinými důsledky odstraněn také nesnesitelný tlak válečné censury. Bylo proto možno, že aspoň dodatečně všude připojena nyní místa, která kdysi censura shledala závadnými a jež tedy musila býti prvotně i v tomto souborném přetisku vypuštěna.

Tak se sborník posily národního vědomí stal do jisté míry dějinným dokumentem a sbírkou materiálu, který právě proto jenom získal na ceně. Stati politické, jak je pochopitelno, převládají, a to jednak různé projevy stran a poslanců českých a slovanských, jednak články o nové úpravě našeho státu, ale vedle nich své místo mají i vybrané stati obsahu lidovýchovného, kulturního, literárně historického, národohospodářského atd., takže celkový dojem jest bez odporu pestrý, snad až příliš pestrý. Je to tedy celkem dobrá čítanka občanské výchovy demokratické a v pravdě české; jmenovitě pro lidové knihovny hodí se výběr ten dobře již proto, že články v denních časopisech uveřejněné, jak známo, příliš brzy upadají v zapomenutí, třebas by podávaly výklady a názory sebe aktuálnější. *A.*

Kamil Buzek: Reforma školské správy v československé republice. V Praze nákladem dědictví Komenského 1919.

Spis známého školského odborníka vznikl v době, kdy se v ministerstvě školství počali chystati k novému zákonu o školách obecných, z něhož

zatím provedena jen jedna část. Buzek tu chtěl podle vlastních slov [illegible] prací dáti podklad těmto úvahám školských odborníků, právníků a politiků a přispěti tak k tomu, aby se, pokud možná, dohodli o zásadách, podle nichž by měly býti sdělány návrhy příslušných zákonů; nebot není sporu o tom, že dosavadní naše ustanovení toho druhu naprosto již zastarala a nevyhovují potřebám nové doby a nového státu. Podle Buzka reforma správy školské má se díti na třech principech: centralisticky má býti zákonodárstvím i správou zaručeno ono minimum vzdělanostní všech občanů státních bez rozdílu, jehož je potřebí, aby stát uhájil svých kulturních a hospodářských posic v soutěži s ostatními vzdělanými státy; jinak budiž obcím i krajům nechána volnost, chtějí-li své školství a všecky výchovné instituce vyvíjeti nad tuto úroveň zákonem stanovenou a upraviti si školu podle zvláštních potřeb místních, kulturního ovzduší svého a ovšem také podle své síly finanční. Při tom z požadavku demokratisace plyne, že musí býti právě občanstvu přiznán rozhodující vliv v úřadech, ale zároveň že má býti školská správa co nejvíce zodborněna. A konečně správa školství a veřejné výchovy má býti naprosto oddělena od správy politické, kdežto dosud, jak známo, na př. okresním školním radám napořád předsedal [illegible]ník politický a tedy de facto neodborník.

Na základě těch zásad podává tu Buzek v druhé části svého spisku dokonale propracovaný a promyšlený návrh nové úpravy školské správy ve všech odborech a instancích, návrh, který má jen jeden nedostatek, že totiž napořád má na mysli především úpravu správy škol obecných a neřeší naležitě otázku současné změny ve správě jiných kategorií školních, jmenovitě středních a odborných. Přes tento základní nedostatek lze návrh pokládati za zdařilý a co hlavního, i prakticky možný. [illegible]

Rudolf Hofmeister: **Život v pravěku.** S kresbami J. Konůpka. (Nákladem J. Otty.) — V poslední době mluvívá se u nás hodně o laické morálce, která by byla uvedena do škol na místě dosavadního vyučování náboženství. Ve Francii již laickou morálku mají a částečně opírají ji též o něco podobného, o čem jedná kniha Hofmeisterova. Ukazuje se dítěti na minulost lidstva, na dlouhý a pracný vývoj náš na zemi, na ten stálý rozvoj, k němuž každý má svou hřivnou přispěti. Čteme-li zajímavou knihu R. Hofmeistra, vidíme, že i on měl něco takového na mysli, ne sice se zřetelem na školní dítě, nýbrž spíše na široký kruh čtenářstva. V tom smyslu lze nazvati jeho knihu populární, nikoli vědeckou. Hofmeister sice buduje na poznatcích vědeckých, ale směšuje je s dohady a domněnkami, aniž přísně vědecky rozlišuje. Je rád i trochu básníkem a filosofem. Jeho filosofie vychází od hmoty a končí hmotou (Kap. »Píseň hmoty«.) Dí, že všechen vývoj člověka byl v prapočátcích veden hmotou a nesmrtelná píseň hmoty zníti prý bude nad shaslým světem ideálů a myšlenek, vítězná a nezničitelná opanovatelka Kosmu. Ale třeba nelze s touto autorovou filosofií souhlasit, kniha jeho zasluhuje, aby byla čtena. Nutí zamyslit se, trochu ponořit se do záhad věčnosti a může být i pobídkou k spolupráci na úkolech lidstva. Má tyto kapitoly: Pravznik, Draci, Sinatherium a Pithecanthropus erectus, První člověk, První zločin, Záhada lidské mluvy, Lovci mamutů, Předvěký prales, Diluvium, Konec mamutů, Býk, Píseň hmoty. *P.*

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

Státní uznání.

Československá církev, založená na začátku letošního roku secesí celé řady kněží z církve římsko-katolické, došla v uplynulých dnech státního uznání se strany ministerstva školství a národní osvěty. Tím se vyjasnila a ustálila její právní posice. Ale nelze říci, že by se tím vyjasnilo stanovisko naší republiky jako státu k církvi. Jest jisto, že se církvi československé dostalo jen toho, nač má nárok jakožto náboženská společnost, která svým řádem, učením, zřízením vyhovuje podmínkám, jež zákony dosud platné stanoví pro církve v úpravě jejich vztahů k veřejnosti, po stránce právní a veřejnoprávní. Není tím ovšem ještě vyřízeno vše, oč československé církvi jde. Jakožto dědictví starého právního řádu po Rakousku převzal československý stát spolu se státním uznáním také závazky rázu finančního, ano skoro lze říci, že tyto závazky finanční byly nejen nejpatrnějším důsledkem státního uznání, nýbrž téměř jeho podstatou. Aspoň církve, myslím, kladou právě na tuto výhodu státního uznání největší důraz a k vůli ní se podrobují předpisům, které ostatně nejsou nijak tíživé ani nedůstojné. Také v důsledcích toho, když se jedná o otázku rozluky mezi církví a státem, jest stránka finančních závazků nejakutnější, nejpalčivější, nejnesnadnější a bude asi rozhodným bodem. Československá církev dosáhla státním uznáním první etapy a první podmínky pro svou eksistenční otázku. Není pochyby, že na tomto podkladě bude hledět budovati dál a konkretněji. Vedoucí správě církve se dosud zdálo, že stát nadržuje církvi římsko-katolické tím, že nové organisaci zdržuje státní uznání jako podmínku k dalším právním krokům nezbytnou. Nevěříme, že by na straně státu byla bývala nějaká animosita proti novému útvaru. Prostě vyřízení jistých formalit a úvahy o právních důsledcích vyžadují delšího času. Na druhé straně chápeme, že nová církev byla netrpělivá. Nyní se jí dostalo, čeho potřebovala, a bude zajímavo stopovati, jak nový právní stav bude účinkovati na vnitřní život i vnější rozvoj církve.

Vznik Československé církve jest i mimo hranice našeho státu a národa stopován s velikým zájmem. V cizině se hledí na vzrůst nové náboženské společnosti s podobným interesem, jako před několika málo desetiletími na vznik hnutí marjavitského v Polsku. Na obou zjevech jest zajímavo to, že se tu tvoří nová náboženská společnost v lůně katolicismu a celkem v jeho rámci, nová církev v podstatě sice katolická, ale odlišná hlavně v kardinálním bodu svého poměru k Římu, což u katolicismu není jen otázkou organisační. Náboženská veřejnost v cizině sleduje od samého začátku všecky kroky českých kněží v jejich odporu proti Římu velmi živě. Jedny zajímají jejich počiny jako hnutí náboženské, druhé jako hnutí církevní. Nejživější zájem jest asi v kruzích starokatolických, poněvadž s nimi má československá církev nejvíc vnitřní příbuznosti. Ale mimo to sledují novou společnost také napjatě církve biskupské v protestantismu, jmenovitě zase episkopální církev anglická a americká, která tu vidí vyrůstati církev příbuznou aspoň

zřízením. Konečně sluší se zmíniti též o slovanských církvích pravoslavných, které zde tuší možnost navázati styky s jedním slovanským národem, ve kterém podle historického vývoje a podle zeměpisné polohy pravoslaví nenalezlo půdy, ve kterém však sporadicky v určitých momentech dějinných vždy znovu se jevily nacionální sympatie k náboženství největšího slovanského národa. Jsou i pravoslavní Slované, kteří zde tuší širší a hlubší možnost: zapustiti kořeny pravoslavné do české půdy. Nevím, zda-li se staly nějaké praktické pokusy o takovýto styk a vliv, ale že o tom bylo uvažováno aspoň teoreticky, jest patrno z nejednoho projevu, který byl registrován i v českých listech. Nevíme, jaké stanovisko by zaujala církev československá k takovýmto námětům.[1] Nám nestranným se zdá, že právě zde by bylo styčných bodů nejméně, kromě zájmu národnostního. Určitý směr vývojový se zdá naznačovati zpráva, že česká větev církve starokatolické splynula s novou církví československou, ale patrně ne celá.

Uznáním církve starokatolické — opakuji — nevyjasnilo se stanovisko naší republiky jako státu k církvi vůbec. Přiznávám, že za nynějších okolností, pod zákony dosud platnými a v době vysloveně přechodné a pokusné republika nemohla jednati jinak, než dopřáti nové církvi, která o to žádá, a vyhovuje podmínkám, stejných výhod a výsad, jež povoluje jiným církvím. Ale zásadně jsou tu nejasnosti, ano komplikace, a nedůslednosti. Jak na straně státu tak na straně církve. Naše nová státní ústava nezná státní církve a nemá ustanovení o státním uznání. Chápeme, že dosavadní církve až do nové jasné úpravy nehýbají svým poměrem ke státu. Ale proč žádá o uznání církev nová? Jest přirozeno, že ani stát neruší právního poměru, který mocí setrvačnosti trvá ke starým církvím; ale proč dává nové církvi uznání? Proč ji nepoukáže na to, že takového uznání není potřebí a že stát na základě nové ústavy nového státního uznání nedává? — At nemyslí někdo, že nepřejeme československé církvi výhody státního uznání; naopak stojíme na zásadě: všem měřit stejným loktem. Řešíme pouze otázku zásadní teoreticky. — Patrně pokládá stát za správné v této době nehotovosti nezaujímati vůbec žádného zásadního a hlavně ne definitivního stanoviska, nýbrž rozhodovati případ od případu podle okamžitých potřeb a odkládati konečné jednotné rozřešení až na dobu pozdější.

Kdy nastane konečné a jednotné rozřešení spletité a choulostivé otázky poměru mezi státem a církví u nás v našem novém a mladě nehotovém státě, to zdá se ubíhati stále hloub do mlh nejasnosti. Máme dojem, že naše republika jedinou vhodnou dobu k radikálnímu řešení ve smyslu rozluky promeškala, totiž dobu hned po převratu, dokud vládl Národní výbor a zákony dávalo revoluční Národní shromáždění. Tehdy bylo nesporně možno utvořiti nový právní stav. To se nestalo. Místo toho se přijaly všelijaké hrozivé resoluce, které jen pobouřily a probudily duchy odporu. Od té doby každá vláda přejímá program rozluky, každý odstupující a nastupující ministr o rozluce mluví, ale nic se neřeší. Nechci říci, že se nic nepřipravuje, ale my nezasvěcení, odkázáni jenom na zprávy polooficiální, se

[1] Několik dní po napsání hořejších vět pronikla zpráva o velmi konkrétním sblížení. (Doplněno při korektuře.)

nemůžeme zbaviti dojmu, že hlavním účelem všech úvah jest a bude: najíti nějaký přijatelný kompromis. Hned po volbách, když se tvořila první vláda na podkladě parlamentních stran z volby vyšlých, se zdálo jednu chvíli, že nadešla doba ke konečnému řezu, to když strana národně sociální učinila svůj vstup do vlády závislým na přijetí určitého a rozhodně rozlukového stanoviska do vládního programu. Bez strany národně sociální nebyla vláda možna. Tedy: pravý okamžik! Ale vláda nic takového nepřijala a neprohlásila; neslyšeli a nečetli jsme, že by strana národně sociální byla změnila, zmírnila, opustila své stanovisko, ale do vlády vstoupila. Patrně nějaký kompromis snad ani ne výslovně smluvený, ale mlčky přijatý, nějaký odklad bezpochyby vítaný všem, i těm, kteří rozluku činili podmínkou své účasti ve vládě. Snad návrh z téže strany vyšlý v novém parlamentě byl výsledkem toho kompromisu: strana neustoupila od svého stanoviska v rozluce, ale přestala požadovati, aby její hledisko nová vláda učinila svým, a spokojila se podáním návrhu, o kterém se bude jednat a uvažovat. Návrh byl předložen ve sněmovně a tuším přijat. Ale nedávno jsme slyšeli oficiální nebo poloofficiální prohlášení, že otázka rozluky resp. nové úpravy mezi církví a státem se nebude řešit cestou parlamentní, nýbrž diplomatickou. Při tom jsme četli, že papežská stolice souhlasí s rozlukou. Papežská stolice souhlasí, — to jest, jde o rozluku, která jí nebude nepříjemna, nebude hrozivá. Diplomatická cesta — to jest ne zákon, jejž si dá naše republika svou sněmovnou, nýbrž ujednání, dohoda, kompromis. Která strana při takovém kompromisu učiní ústupky na účet a na újmu důslednosti o tom, tuším, nebude mnoho pochyb. Jde ovšem o to, jakého druhu budou tyto ústupky, jakého rázu bude celý kompromis. Že se naše republika nevyhne kompromisům a neobejde bez kompromisů, zdá se vynuceno dobou, stavem republiky, celým kompleksem jiných otázek, nehledě ani ku zvláštním poměrům slovenským. Jen o to jde, že se radikalismem ohlašovaným agitačně, a prakticky ochromeným všelijakými ohledy nic nepořídí a naopak věc sama poškodí. Jest jisto, že před půldruhým rokem jsme bez radikálních programů mohli míti rozluku lepší a důslednější a důstojnější než dnes po všech ohlašovaných císařských řezech. Když jest kompromis nutností, tedy dbejme, aby republika nezadala sobě a nepoškodila společnou dobrou věc pokroku.

ZPRÁVY.

Oslavy J. A. Komenského v listopadu 1920.[1] Letošní oslavy Komenského při 250. výročí jeho smrti připadajícím na 15. listopad 1920 budou míti pohnutky dvojí. Nebudeme jen vzpomínati velikého učitele národů a pedagogického reformátora i spisovatele s opravdovou vděčností za všecky jeho veliké dary duchovní, poprvé také budeme moci doceniti jeho neumdlévající úsilí vrátiti národu našemu ztracenou samostatnost duchovní i politickou, i když tato touha Komenského nebyla splněna v století XVII., nýbrž teprve v XX. století Masarykem.

Jest jistě dojemné, že nás na tuto povinnost národní upomenul hlouček zahraničních Čechů usedlých v Amsterodamě a v Naardenu, kde se naši krajané pokládají za strážce posvátných pro nás míst posledního pobytu a hrobu Komenského. Dva české společky Amsterodamské, československý spolek J. A. Komenský a čes. spolek Osvěta, jejichž cesty nešly vždy souběžně, svorně si podaly loni ruce v sdružení, jež si vytklo za úkol postaviti v Naardenu na památku zrození státu československého poprsí J. A. Komenského. V Naardenu jest již od r. 1802 poblíže Utrechtské brány mohyla s nápisem také českým (Jan Amos Komenský, učitel národů, rodem Moravan, jazykem Čech, povoláním bohoslovec. Vděčné potomstvo). Na tuto mohylu naši krajané chtěli při letošním výročí vztýčiti poprsí. Aby nebyl porušen dobový ráz mohyly krásně obrostlé břečťanem, vyhlédáno pro poprsí místo vhodnější v blízkém parku, když nemohlo býti postaveno přímo u nové obecné školy naardenské ve Vilemínině parku, kterou Naardenští nazvali Comenius—School. Na prosbu o příspěvky, která se v listopadu 1919 objevila také v českých novinách, president T. G. Masaryk jako jeden z prvních věnoval na poprsí 4000 franků. Nejčileji se ujal myšlenky holandských Čechů kruh přátel zahraničních Čechů Frič v Praze, který chtěje upozorniti na tyto snahy, uspořádal spolu s čsl. pedagogickým ústavem J. A. Komenského 12. listopadu 1919 v Měšťanské besedě pražské přednášku stát. taj. Dra Fr. Drtiny »J. A. Komenský, věštec československé svobody«. Po přednášce konána schůze zástupců všech vědeckých i národních korporací, z níž vyšlo několik podnětů.

1. Byl ustaven komitét, který se měl starati o zřízení poprsí v Naardenu. Ale brzy začal uvažovati o tom, neměl-li by býti zřízen

[1] Předneseno na schůzi výboru pro oslavy Komenského 14. října 1920 v ministerstvu školství a národní osvěty.

velký pomník nikoli v tichém Naardenu, jenž se stal jenom náhodně místem pohřbení Komenského a jest vzdálen všeho cizineckého ruchu světového, ale v blízkém Amsterodamě, kde Komenský pobýval ve svém životě třikrát a tam také pro posledních třináct let svého pohnutého života nalezl pohostinný útulek. Tím ovšem komitét postaven před úkol nepoměrně obtížnější a odpovědnější, než byl původní záměr Čechů amsterodamských.

Velikým uměleckým dílem z rukou českých umělců vzešlým náš národ poprvé má býti representován před očima celého světa. Podnik malého sdružení zahraničních krajanů vzrostl tím na věc celého našeho státu a jeho zahraniční pověsti. Komitét si sice vyžádal lhůtu 10 roků, v nichž se zřením k dnešním hospodářským i valutárním poměrům pomník má býti vybudován, ale stejně bude potřebí veliké a vydatné podpory celé české veřejnosti, aby veliký tento úkol mohl býti proveden před očima ciziny ke cti našeho národa a našeho mladého státu, aby mohlo býti vybudováno dílo hodné památky Komenského, aby viděla cizina, jak vděčný osvobozený národ uctívá svého nejvěrnějšího syna. Nepodceňujme ani hospodářské stránky tohoto podniku. Nemylme se: v cizině dosud dovedou oceniti mravní hodnoty takového počínání a nepochybujme, že každý halíř věnovaný na věc takovéto hodnoty mravní, vrátí se nám zase nejen morálními, nýbrž i hmotnými zisky hospodářskými.

Našim korporacím, ústavům, závodům i zámožným jednotlivcům naskýtá se příležitost oslaviti ve dnech listopadových památku Komenského peněžitým příspěvkem, jejž přijímá pokladník komitétu min. taj. Dr. R. Klimeš v Praze III., Karmelitská 8 (na účet pošt. spoř. č. 203.269).

Základní kámen z rodného kraje Komenského do pomníku věnovala městská rada v Uherském Brodě, měděnou, umělecky tepanou schránku na pergamenovou listinu do základního kamene provedla a věnovala paní Valerie Háchlová-Myslivečková.

Základní kámen jest pískovcový balvan, pocházející z lomu Prádlisk u Lukačovic a byl do Uh. Brodu dopraven v době protireformační na pomník na Horním náměstí. Nebylo ho však použito a zesnulý Václav Kounic věnoval jej musejní společnosti. Nyní určen za základní kámen do pomníku amsterodamského.

V Amsterodamě samém jest o pomník zájem opravdu neočekávaný. Městská rada amsterodamská již 26. července oznámila čsl. vyslanci prof. P. Maxovi, že přijala — vysoce jej ceníc — československý návrh na zřízení pomníku, pokládajíc si za štěstí pracovati společně na jeho uskutečnění.

24. září byla v Amsterodamě porada o založení komitétu na oslavu památky J. A. Komenského v Holandsku. Čestnými předsedy budou purkmistr města Amsterodamu, ministr zahraničních věcí a ministr školství, čestným členem předseda akademie věd, slavný profesor lejdské university Lorenz. Členy komitétu budou zástupci všech kulturních a školských organisací. Hlavní komité se sídlem v Amsterodamě bude míti subkomitéty v jednotlivých universitních městech, kde rovněž budou uspořádány oslavy. Počátek oslav byl stanoven na úmrtní den Komenského 15. listopadu. Toho

dne bude v Amsterodamě slavnostně položen základní kámen k pomníku a v aule university bude přednáška prof. dra Drtiny. Ve dnech příštích budou slavnostní přednášky pořádané universitami v ostatních městech a v Naardenu. Ve dnech slavnostních budou v Holandsku také koncerty Českého kvarteta, v Holandsku vždy vítaného, v Amsterodamě asi 22. listopadu.

Místo, které městská rada pro pomník vybrala, je opravdu krásné a významné: před novou budovou dívčího lycea, která uzavírá dlouhý, krásný pohled od Bondelparku a která bude se svými průjezdy krásným pozadím pomníku. S obou stran ulice bude vroubena řadou topolů a uprostřed ulice bude stati pomník. Starosta města sdělil našemu vyslanci, že ho došly projevy díků a radosti obyvatelstva čtvrti, v níž bylo místo pro pomník vyhledáno. Obyvatelstvo a zejména výbor lycea, jež je školou soukromou, pokládá si za velkou čest, že bude míti ve svém středu pomník muže tak vynikajícího.

Výrazem stejného zájmu jsou i články holandských listů o Komenském, na př. 8. září v deníku »De Nieuwe Courant«; v »Telegraphu« oceňuje dílo Komenského S. Kalff, v ilustrované »Panorama« pak známý etitel Komenského, farář F. W. Drijver z Naardenu doprovází obrázky Komenského, jeho obydlí ve Fuineku, hrobu ve valonském kostele v Naardenu i mohyly naardenské slovy právě tak instruktivními, jako srdečnými.

Propagační oddělení zahraničního ministerstva připravilo kromě francouzské a anglické brožury o Komenském s význačnými jeho podobiznami i vedle holandské knížky o vlasti Komenského holandsky psaný Pozdrav českých dětí holandským dětem z per spisovatele Karla Maška a prof. dra St. Nikolaua, s výborem nejpěknějších obrázků od Alše, Manesa, Čermáka, Švabinského, Úprky a Němejce a s pohledem na Prahu.

Pro slavnostní dny bude poslán do Amsterodamu i pohledový film Prahy.

Původní přání Čechů amsterodamských splnil kruh přátel zahraničních Čechů Frič. Ze sbírek, jež vykonal, dal odlíti do bronzu a poslal do Naardenu starší poprsí od Josefa Strachovského. O jeho umístění v parku již zmíněném na podstavci z cihel s kamennou deskou, opatřenou nápisem českým a holandským postarají se Čechové amsterodamští sami.

I jiné přání jejich bude splněno. Na domě (v Keisersgracht č. 125) stojícím na místě starého domu, zbořeného r. 1009, v němž Komenský bydlíval v rodině pana de Geer, bude nad vchodem ve výši prvního poschodí vytesán do kamenné desky český nápis: »Zde žil J. A. Komenský 1657 až 1670.«

O všecky tyto přípravy k oslavám Komenského v Holandsku a k postavení pomníku v Amsterodamě má největší zásluhy vyslanec čsl. republiky v Haagu prof. P. Maxa, který se myšlenky ujal s opravdovým nadšením a horlivostí neumdlévající.

A posléze: do Komenského musea v Naardenu dopraveny ochotou prof. dra A. Frinty spisy Komenského a vznáší se tímto prosba ke všem nakladatelům spisů Komenského i o něm, aby věnovali po výtisku museu naardenskému. Knihy pro ně možno zasílati pedagogickému ústavu

Komenského v Praze III., Letenská 5, s označením: pro museum mládenské.

II. Již ze schůze 12. listopadu 1919 vyšel podnět, aby oslavy listopadové byly včas připraveny. Jejich pořad byl nyní stanoven takto: Ve dnech 31. října, 1. a 2. listopadu bude konán kurs universitních extensí s 12 přednáškami profesorů Drtiny (2), Chlupa (4) a Hanuše (6) pro přednašeče při oslavách. Kursy vysokoškolských ekstensí konají se i na venkově, v Kutné Hoře (s přednáškami pisatele těchto řádků, profesorů: Hrejsy a Urbánka).

V neděli 14. listopadu budou pořádány po celé republice ve všech městech i po venkově lidové oslavy s přednáškami, recitacemi a zpěvy. V Praze v Smetanově síni Obecního domu uspořádá Osvětový svaz dopoledne tryznu s přednáškou pisatele těchto řádků, písněmi bratrskými přednesenými Spolkem pro pěstování protestantské hudby za řízení sbormistra Jaromíra Urbance a s orchestrálními čísly Šakovy Filharmonie. I v předměstích budou obdobné slavnosti na př. v Žižkově bude večer v Masarykově přednáškové síni přednáška prof. dra Alex. Batka. V Brně bude oslava dvojí: akademická v aule české techniky, kde promluví profesor duchovědné fakulty Masarykovy university prof. St. Souček a oslava lidová, pořádaná učitelstvem a osvětovými korporacemi. V Bratislavě bude při slavnosti pořádané universitou Komenského spolu s úřady přednáška prof. dra Rudolfa Urbánka: Komenský a česká otázka v době pobělohorské. Vyvrcholením oslav bude slavnostní shromáždění v Pantheonu musejním v pondělí 15. listopadu v 11 hodin dopoledne, při němž vedle proslovu předsedy slavnostního výboru ministra školství a národní osvěty dra Josefa Šusty bude míti přednášku profesor českých dějin university Karlovy dr. Václav Novotný. Lesku dostane se tomuto shromáždění přítomností presidenta T. G. Masaryka, který přijal protektorát všech těchto oslav, i vzácného přítele našeho národa francouzského dějepisce našeho E. Denise.

Na všech přednáškách, které budou většinou v rukou dějepisců, bude jistě na první pohled patrný rozdíl proti našim dřívějším oslavám Komenského. Kdežto dříve byl a musil býti zdůrazňován význam Komenského jako pedagogického reformatora, filosofa, básníka nebo náboženského člověka, nyní teprve bude možno všestranně osvětliti dějinný význam Komenského jako mluvčího našeho národa za hranicemi v době, kdy doma ve vlasti národ byl násilím přinucen zapříti své dřívější ideály i své touhy po samostatném, svébytném životě politickém i duchovním.

Poprvé bude možno ukázati, jak se Komenský po celý život nepřestal starati o to, jak by Čechám byla vrácena ztracená samostatnost, jak stále hledal spojení s nepřáteli Habsburků, kteří nás této samostatnosti i svobody politické a duchovní zbavili.

Na neděli předchozí 7. listopadu připadá náhodou 300. výročí bitvy bělohorské. Právě na Komenském, na jednom z nejlepších a nejušlechtilejších duchů, jaké zrodila naše vlast, který ve svém strastiplném životě, na své bludné pouti vyhnanstvím až na dno zakusil kruté následky naší porážky bělohorské, může býti ukázáno, jaké cesty Komenským hlásané vy-

vedly náš národ ze tmy, do níž nás chtěla ponořiti zloba dvou našich nejúhlavnějších nepřátel: Habsburků a jesuitů.

Velmi vhodným doplňkem oslav, kterým se Komenský objeví v celé své veliké činnosti spisovatelské i v rozsáhlém spojení listovém s nejpřednějšími soudobými osobnostmi všech velikých národů světových, bude výstava Komenského uspořádaná ve velkém výstavním sále vedle Pantheonu knihovny zemského musea za součinnosti všech pražských knihoven (universitní i Strahovské), zemské knihovny brněnské, Musea Komenského v Praze i v Přerově, i nejstaršího žijícího komeniologa prof. Josefa Šmahy. Výstava bude zahájena ve dnech slavnostních a potrvá celý měsíc; katalog k ní vydaný, zaznamenávající, kde které dílo Komenského je v naší republice chováno, bude míti trvalou cenu jako vědecká bibliografická příručka pro další usilovnější studium děl Komenského. Obdobná výstavka má býti uspořádána také v Brně péčí Zemské knihovny brněnské, která obsahuje vzácné bohatství Komenian.

V Pantheonu musejním bude také vystaven náhrobní kámen naardenský, chovaný nyní v zemském museu, s některými památkami obrazovými.

Na všech školách v republice československé (i na nečeských) budou konány 15. listopadu školní slavnosti, při nichž se žactvu vyloží národní i světový význam našeho velikého, všemi národy oslavovaného a velebeného reformátora pedagogického. Pro děti budou uchystány letáčky s podobiznou a citáty, ve prospěch Bolzanova sirotčince byla vydána v pěkné a levné úpravě Ovensova podobizna s doprovodem od Olgy Klimové. Pro dospělejší mládež jsou 4. svazek Bohatýrstva od řed. Karla Štecha a spisek Fr. Kučery vydaný jako 4. svazeček obrázků z dějin české reformace »Dětem země Husovy«.

Oslavy Komenského vzbudily a přirozeně vzbudí ještě celý ruch nakladatelský a objevily se již nebo ohlašují hojné publikace obrazové i knižní. Velký obraz Brožíkův vydala neotypií Unie, nový Brunnerův portrét nakladatelství Rašínovo, litografii od Lad. Šalouna nakladatelství Zora v Karlíně, Štencův závod vydá velkou nástěnnou rytinu i barevnou reprodukci Ovensova obrazu.

Veliký podnik moravského učitelstva Veškeré spisy Jana Amosa Komenského, jejichž vydávání bylo po šesti svazcích za války zastaveno, ohlašují sešitové vydání 7. (XVIII.) svazku, jehož 1. sešit bude obsahovati 3 archy Manuálníku z r. 1658 (Jádro celé Bible svaté, vydané podle rukopisu z r. 1623 řed. dra Jindřicha Hrozného). Cestu světla, česky dosud nevydanou vydal v překladě Šmahově p. Alois Svoboda v Troji, Hlubinu bezpečnosti s úvodem prof. Součka nakladatel Kvasnička. Nová jsou i dvě bibliofilská vydání: Labyrintu světa (u Bradáčů) a Smutného hlasu s doprovodem Arne Nováka z nakladatelství Aventina. Slavné latinské Triertium catholicum (Trojumění obecné), jedno z posledních děl Komenského (předmluva datována šest neděl před smrtí Komenského), bude vydáno Štencovým grafickým ústavem z fotozinkografických ploten, které před lety dal zhotoviti z jediného výtisku z r. 1681 chovaného v knihovně strahovské zvěčnělý profesor pražské techniky

ctitel Komenského Tilšer. Vydání bude míti vzhled originálu a stane se istě knihou hledanou po celém vzdělaném světě.

Školská divadelní hra Komenského Diogenes kynik znovu na ivě v novém překladě prof. dra J. Hendricha bude vydána v Budějovi- ích a bude hrána poprvé 6. listopadu pro studentstvo v Intimním divadle na Smíchově.

Unum necessarium chystá v překladě prof. Ludvíkovského Otázkách a názorech nakladatelství Laichterovo; Melantrich je vydal ve výtahu Josefa Černého, který napsal pro Rašínovo nakladatelství pěknou li- lovou knížku o J. A. Komenském a pro nakladatele Zmatlíka a Paličku pisek Hlasatel lidskosti a učitel vyššího života J. A. K.

Socialistickým čtenářům vyložil Komenského jako apoštola lidství dr. Fr. Benák. Dědictví Komenského vydalo k oslavám 1. sešit velikého živo- opisu Komenského od zvěčnělého prof. dra J. V. Nováka a knihu o Ko- enském z r. 1914 od prof. Jana Kvačaly, kterou ze slovenského (i němec- kého) vydání k českému vydání upravil pisatel těchto řádků, který uspo- řádal i Komenského číslo České Osvěty s básní Macharovou, přednáškou Ortinovou a novým otiskem nejlepší české stati o Komenském od prof. Ot. Kádnera z II. dílu Dějin pedagogiky a hojnými poznámkami o spisech, životopisech i podobiznách Komenského.

V Občanské knihovně vyšla přednáška řed. Karla Štecha, od něhož je také vzpomenutá pěkná knížka ve sbírce Bohatýrstvo. Pomůcku pro po- řadatele školních slavností vydalo nakladatelství Rašínovo.

Chorály českobratrské (zvláště z kancionálu Komenského z r. 1659) v úpravě Jar. Urbance pro smíšený sbor vydal Mojmír Urbánek s názvem Památce Komenského. Současně vydán i sešit chorálů husitských a bratr- ských Památce Husově.

Pořadatelstva oslav budou míti tedy dosti pomůcek k přednáškám, recitacím i přednesům hudebním.

III. Jiný podnět vzešlý ze schůze 12. listopadu 1919 nebude možno sice provésti k oslavám, ale zaslouží si, aby nezapadl, nýbrž byl uskutečněn zahraničním odborem Národní rady československé, Ústřední Maticí Škol- skou i dětským odborem Českého srdce jako trvalá památka na Komen- ského, který se po celý život staral o návrat vyhnanců do vlasti a při prvním záblesku naděje na návrat ihned osnoval návrhy, jak pro ně zříditi nejlepší školy. Na dotčené schůzi přijat návrh, aby byla zřízena škola Komen- ského pro děti Čechů zahraničních nebo aby tyto děti posí- lány byly do rodin českých učitelů a tím se jim dostalo výchovy v českém ovzduší a v duchu národním, aby kvítky těch větévek českého stromu ná- rodního, jež vyrůstají za hranicemi našeho domova, mohly vyrůsti na vý- sluní našeho svérázného života českého.

IV. Hudbou daleké budoucnosti je posléze návrh, aby komitét, až dokonči pomník v Amsterodamě, vzal na sebe i úkol postaviti pomník Komenskému v Praze. Je jisto, že k tomuto pomníku jednou dojde, musí dojíti, ale dříve bylo by třeba připravovati k němu porozumění v srd- cích širokých vrstev, aby každý Čech, každý žáček české školy dobře chápal

…jenam Komenského snah nejen pro českou školu, ale i pro naše politick… a duchovní osvobození.

V tom by byla nejlepší oslava a nejlepší pomník Komenského, proto… sláva nejhlubší a pomník nejtrvalejší. *Jiří V. Klíma.*

Komenský a české školy obecné. Politické příběhy Čech … povstání proti Habsburkům r. 1618 způsobily, že národ český po staletí n… směl ani zvěděti, co Komenský navrhoval pro opravu škol a pro štěstí n… roda svého.

Teprve za Marie Terezie (1774) zřizují se v zemích českých při farác… první školy obecné. V nich vyučuje se mimo náboženství jen čtení, psaní … počtům a metodami zcela bezduchými. Jen do městských škol, germanisuj… ích, jsou připuštěny vedle trivia také realie, zručnosti, počátky nauk hosp… dářských a průmyslových.

Když r. 1848 pominul absolutismus Metternichův, národ český, jemu… Palacký teprve r. 1829 směl osvětliti život a dílo Komenského, počíná čís… jeho spisy didaktické (Didaktika česká 1849) a počíná se dožadovati úprav… škol národních v duchu Komenského. Nejprve hlásí se právo vyučovati … všech školách mateřských jazykem žáků jako jazykem vyučovacím a prá… svého dosahuje. Potom podává Dr. Amerling revolučnímu »Národnímu v… boru« návrh nové soustavy školské, založené plně na myšlenkách Kome… ského. Osnuje učivo koncentricky, dává přednost realiím před předměty fo… málně vzdělávajícími, šetře ve všem přirozeného prostředí žákova. Amerli… navrhuje také úpravu budov školních, při nichž žádá školní musea, dílny … zahrady, jako po nich toužil Komenský. Politická reakce pohřbila vš… všechny opravy školské a konkordátem podřídila školy církvi katolick… (1855); dovolila jen, aby do čítanek vloženy byly články z realií, dle nich… potom bylo ve školách učeno.

Teprve po porážce Rakouska u Hradce Králové n… stává období liberalismu. R. 1867 vydán jest základní zákon stá… ní, v němž dozor nad školami zase vyhrazen státu, který uznal také rov… právo všech národních jazyků na školách. Z ducha tohoto zákona vyplyn… r. 1869 nový zákon školský. Nová škola obecná jest interkonfesijní. K n… boženství, čtení, psaní a počtům přidává jako povinné předměty učebné m… řictví, země- a dějepis, přírodovědu, kreslení, zpěv, tělocvik a ženské ruč… práce. Školy zřizují se všude, kde jest v obvodu 4 km 40 dětí školou p… vinných. Docházka povinná zavádí se od 6—14 let. Pro ty, kdož nechtí … školy střední, zřizují se školy měšťanské (od 11—14 let).

Teprve květnový zákon školský z r. 1869 splnil v n… rodě Komenského požadavek velikého pedagoga po ro… ném vzdělání všech způsobem vývoji dětskému přiř… zeným. Po r. 1870 vštěpují se kandidátům učitelství učebné zásady a m… tody Komenského, a učitelstvo české upravuje dle nich vyučování ve vše… předmětech školy národní. Tím také překonává učitelstvo reakci, která škol… novelou z r. 1883 zavedla nerovnost vzdělání po venkově a ve městech, sn… žila učitelské vzdělání a zesílila ve školství vliv Říma.

Národ český využil plné výhod zákona školského. Z prostředků vlas… ních (obcí, okresů, zemí) vybudoval hustou síť škol až po nejmenší vesničk…

a školy tyto podaly jednotné vzdělání všem jeho vrstvám. Proto stál národ český vždy v čele pokroku a demokracie v bývalém Rakousku, a opíraje se o národ takto po 50 let vzdělávaný, mohl prof. Masaryk vybudovati za války světové české legie a nekrvavou revolucí vybudovati republiku československou.

O čem Komenský snil, spisuje 1627 první svou Didaktiku, se vyplnilo: Vláda věcí vrátila se do rukou lidu českého a napravení zašlostí lidských uskutečnilo se mládeže dobrým vedením.

Národní školy v osvobozené vlasti Komenského záhy obnoví se plně v jeho duchu. Učitel i žáci budou moci nyní mluviti a jednati v ní dle pravdy. Základy učiva upraví se tak, aby harmonicky zaměstnávaly hlavu, srdce i ruku, vycházejíce na všech stupních od přirozeného vývoje dětského. Mezi předměty školy národní zařazeny budou řemeslné práce a vyučování morálce. Výchova předškolní vybuduje se v duchu Informatoria, a ke škole národní připojí se obecně povinné školy pokračovací. *Tůma.*

Zprávy knižní a literární. Th. Ruyssen, De la Guerre au Droit. Paris 1920. XII—304 p. — Autor, jenž jest profesorem filosofie na université v Bordeaux a jenž je znám svým bojem za myšlenku všeobecného odzbrojení a všeobecného míru, napsal většinu stránek této knihy ještě během války. Ač jest celým srdcem zaujat pro myšlenku míru a ač praví se svatým přesvědčením, že nesmí býti zklamána víra prostého francouzského vojáka, jenž věřil, že se bije proto, aby ušetřil své děti krutostí, jichž byl sám poděšeným svědkem a bezděčným vykonavatelem, přece autor při řešení problému, zdali válka jest nutností, zdali jest zjevem s periodickou zákonitostí se opakujícím, nedává se strhnouti citem k žádné deklamaci. Způsobem soustředěným, logikou jasnou přesvědčuje, že lze zasahovati do proudu dějinných skutečností vůlí řízenou ideami, o jejichž zrození a vzrůst sami se musíme přičiniti. Jako motto své knihy napsal slova Edgarda Quineta: »Il n'y a d'irrévocable que le destin que nous nous faisons à nous mêmes.« A proto završuje všechny paralely mezi válkou poslední a válkami předchozími. Porovnáním dojde se naopak k názoru o překvapující novosti poslední světové krise. V ní nejednalo se o nic méně, nežli o to, podle jaké právní koncepce, ve jménu které filosofie, lidstvo bude se organisovati. Řešení německé nenabylo vrchu, což jest štěstím pro celou civilisaci, neboť jen demokracie jsou svou podstatou mírumilovné a jsou »le régime du droit, de ce droit dont la guerre est la négation«. V monarchiích ctižádost dynastií a převaha kruhů vojenských jest trvalým pramenem války. I v roce 1914 zavdala poslední příčinu k válce otázka dynastická, vedle ovšem příčin hlubších, z nichž asi hlavní byla ta, že »národ vychovaný ve škole filosofie absolutna, prohlásil, že stát, jenž jest tvůrcem práva, sám podřízen právu žádnému, že moc státu, prostředek to jeho potřeb, jest jediným pramenem práva, jeho to práva a že jest mimo to sám soudcem svých potřeb«. Než válka vznikla i proto, poněvadž státy nechopily se na mírových konferencích v Haagu s náležitou vážností mezinárodně zákonodárného díla. Jinak byly by již před válkou vyvolaly v život ligu národů na udržení míru, jíž by se centrální mocnosti jistě nebyly odvážily vyhlásiti

války. K utvoření ligy mělo by se nyní bez váhání přikročiti, zde by měl světový tisk nasaditi všechny páky, aby zburcoval veřejné mínění. Nejbližším úkolem evropského lidstva musí býti utvoření svazu demokracií, Spojených to států evropských, při čemž nesmělo by se brániti ani těm přistoupiti, kdož byli ještě včera nepřáteli. Všechny minulé spory jsou malé v porovnání s tím, oč jde nyní, totiž, aby v budoucnosti nespravovalo svět ve jménu evangelia násilí asi půl tuctu velikých imperialistických celků, nepřipouštějících ve svých sporech jiného řešení, nežli řešení zbraní, dále, aby uvnitř těchto velikých organismů podřízené skupiny ethnické zbaveny byly nutnosti voliti mezi dvěma osudy, z nichž žádný není lepší druhého, totiž buďto se asimilovati anebo otročiti, a konečně, aby malé státy měly právo žíti bez poručníkování a kontroly velikých. Jedním slovem suverenita nesmí býti pouze údělem mocných, jelikož ona v tomto případě odsuzuje lidstvo, aby se ničilo v periodických katastrofách. — J. W. Bienstock, Histoire du mouvement révolutionnaire en Russie. T. I: 1700—1804. Paris 1920. — 320. p. — 12 francs. Spis jest první části zamýšlené trojdílné historie ruského revolučního hnutí. Sneseno je sem celé ono množství faktů, které skytá látka dějin ruské revoluce až po r. 1894. Při vypravování jest zachováván pokud možná pořádek chronologický, jež autor porušuje pouze tehdá, jestliže pro porozumění je nutno navrátiti se k některému předmětu nebo něco předeslati. Každému, kdo má zájem o Rusko, a těch je nyní nemálo, kniha poslouží jako cenná příručka, podávajíc pohromadě to, co jinak bylo by nutno roztroušeně hledati v rozmanitých dílech ruské revoluční literatury, at již se jedná třeba o poučení o vzniku terorismu na Rusi, nebo o vzniku strany sociálně-demokratické a přenesení marxismu na Rus Plechanovem a Axelrodem. — Gaston Raphael: Walther Rathenau. Les idées et ses projet-d'organisation économique. Paris 1919—286 p. Studie tato podává souhrnný obraz zajímavého tohoto německého sociálního filosofa a zároveň jednoho z náčelníků těžkého průmyslu německého, již měli na neblahý německý imperialism předválečný tak ohromný vliv. Ovšem činnost Rathenauova za války, kdy byl hlavním strůjcem soustavného ničení belgického průmyslu dá se těžko uvésti v soulad s jeho sociálně reformní touhou po novém člověku a nové společnosti, plnící jeho spisy, jichž myšlenky jsou zde v pěkné soustavě uvedeny. — Henry Morgenthau. Vingt-six mois en Turquie. Paris 1919. 348 p. Spisovatel byl vyslancem Spojených států amerických v Cařihradě při vypuknutí války a ještě dlahnou dobu potom. Zažil všechny ty dramatické okamžiky, jimiž se světová válka na půdě Cařihradu vyznamenávala, tak na př. připlutí německých válečných lodí »Goeben« a »Breslau«, jež unikly anglickým a francouzským pronásledovatelům, a ovšem také marné útočení Spojenců na Dardanely. Jeho postavení skytalo mu příležitost seznati všechny nitky intrik, jimiž Německo svým vyslancem Wangenheimem pracovalo, aby připoutalo Turecko politicky ke svému bloku a vtáhlo je do války, a skytalo mu příležitost poznati důkladně všechny vedoucí osobnosti v Turecku jako Talaata, Envera, Djemala, jichž portrety kreslí výstižnými tahy. *K. R*

LIBRARY
AUG 25 1966
UNIVERSITY OF TORONTO

Malá Dohoda.

Alianční smlouva, kterou 14. srpna 1920 podepsali zástupcové Srbů, Horvatů a Slovinců a zahraniční ministr československý, určila patrně na dlouhou budoucí dobu směrnice zahraniční politiky obou států. Sice ve čtvrtém článku bělehradské smlouvy stanoví se doba trvání nových ujednání pouze na dva roky, ale nikdo nepochybuje, že by kdy v budoucích časech nedošlo k jejímu prodloužení. Osudy obou států jsou na tolik spiaty vzájemnými interesy politickými a hospodářskými, že Bůh dá marně budou se těšiti ti, kteří s netajeným přáním, jež jest otcem myšlenky, mluví o možném neúspěchu a rozchodu Malé Dohody.

Tekst dohody, jejž obě vlády v nedávno minulých dnech uveřejnily, jest vojenskou konvencí namířenou proti snahám maďarským. Gentrijská vláda budapešťská nedovedla se až dosud smířiti se stavem věcí, jak jej vytvořily mírové smlouvy, zejména mírová smlouva trianonská. Stále a stále hledá záminky, aby mohla se vyvléci ze závazků uložených jí mírovou smlouvou, stále a stále zbrojí, aby náhlým přepadením svých sousedů mohla obnoviti nadvládu své kasty nad územími národnostně jí nepatřícími. Hledíc realisovati svůj sen o integritě zemí koruny svatoštěpánské neštítí se maďarská propaganda a politika žádných prostředků ani hrozeb, ani proseb, ani násilí, ani zase ryze asijské podlízavosti. Všude hledá pomocníky pro svůj »osvobozovací boj«, bojovaný za ty, již osvobozeni býti nechtějí. A nutno říci, že obratná její propaganda dovedla najíti je všude, kde buď z nepochopení anebo z ryzího zpátečnictví nedovedli se dosud smířiti s dismembrací Rakouska a Uher a se zalíbením a s laskavým okem hledí na »křesťanský, legitimistický a monarchický« kurs v Maďarsku, podporujíce jeho aspirace. V pestrém kruhu přátel a příznivců jeho nacházíme v bratrském

objetí a v přátelské směsici jak habsburskou propagandu ze Švýcar dirigovanou, tak internacionální reakci opírající se o římskou církev a západnickou aristokracii i plutokracii peněžní, i jisté kruhy na Quai d'Orsay... Nejen u bývalých spojenců a nepřátel Dohody, ale i mezi Dohodou samou dovedla maďarská propaganda získati příznivce... A nejen příznivce, nýbrž byla jednou i dosti blízka určitým velmi reálním ziskům.

Proti maďarským hrozbám otevřeně novým státům hrozícím namířena jest vojenská aliance jihoslovansko-československá. Ozývá se z ní mohutná vůle miliónů osvobozených z jařma asijskogermánského, hlásající starým utlačovatelům, aby zanechali vší naděje... Ještě většího významu dostalo se však vojenské alianci obou států tím, že bezprostředně na to přistoupil k ujednáním bělehradským třetí člen: království rumunské. Vlády rumunská a československá sice dosud nepublikovaly nějaké ujednání mezi oběma státy, ale podle souhlasných prohlášení zahraničních ministrů rumunského a československého došly k shodným názorům a k prohlášením obě strany vížícím.

Vláda bukurešťská projevila asi již při návštěvě dra Beneše souhlas s politikou společného postupu proti jakémukoliv porušení mírových smluv se strany Maďarska. Než přístupem Rumunska a diplomatickými akcemi zahraničního ministra rumunského p. Take Jonescu, které ve prospěch nové dohody podnikl u západních velmocí, se původní, úzká základna nového společenství rozšířila. Při návštěvě p. Take Jonescu v Praze byla rozšířená základna nového politického souručenství schválena patrně i druhými účastníky. Od té doby nejde více pouze o garancii mírové smlouvy trianonské, nýbrž o garancii všech mírových smluv a z nich následujícího nového uspořádání poměrů v střední Evropě. Na místě úzké vojenské konvence mezi třemi státy, slibujícími sobě vzájemnou pomoc proti nepřátelskému sousedovi, vzniká blok tří států o 45 mil. lidí, který chce v politických i hospodářských otázkách postupovati jednotně. Tak z maďarského nebezpečí a ze snahy zajistiti malým národům vliv na uspořádání poválečných poměrů středoevropských vyrostlo nové seskupení politické: Malá Dohoda. Vyrostla současně, jakmile si interesované státy uvědomily nutnost společného postupu proti reakci z Maďarska se šířící.

V důsledku vývoje, jímž Malá Dohoda prošla, mají v ní místo všichni členové rodiny »malých národů« usazených mezi

zálivem finským až na poloostrov peloponézský, kteří chtějí poctivě pracovati k tomu, aby nové uspořádání střední Evropy, usnesené mírovými smlouvami pařížskými, bylo řádně prováděno. Politické směrnice Malé Dohody připouští rozšíření její až k oné koncepci, již v Nové Evropě narýsoval pres. Masaryk. Nepochybuji ani dost málo, že kruh členů Malé Dohody bude již ve velmi blízkých časích rozšířen a že poroste tak, že z malé dohody vyroste vždy větší a větší Malá Dohoda. *O—ý.*

Z politické činnosti J. A. Komenského.

Ve výtahu přednesl na slavnostní schůzi dne 15. listopadu 1920 v Pantheonu Zemského Musea

Václav Novotný.

Způsobila to spíše náhoda, že se mi dostalo cti promluviti v dnešní slavnostní schůzi, náhoda krutá, jež vyrvala z našeho středu muže v dnešních poměrech k tomuto úkolu takořka předurčeného, profesora dra J. V. Nováka. Vzpomínám-li ho v tuto chvíli, činím tak mimo jiné i z toho důvodu, že cítím povinnost vysloviti díky jeho vážené paní choti za laskavost, s níž svolila, abych směl užiti jeho díla, i pokud zůstalo ještě v rukopise. Zároveň však tím více cítím tíhu břemene, které jsem na se vzal. Mám na svou omluvu jenom nevyhnutelnost, jíž jsem se podvolil a jež snad mne opravňuje žádati pro sebe o značnou míru shovívavosti.

Bylo to právě dnes týden, kdy celý národ náš vzpomínal události v dějinách našich jedné z nejsmutnějších, třístého výročí bitvy Bělohorské. Na dnešní slavnostní schůzi shromáždili jsme se, abychom vzpomněli události v jistém směru snad ještě tragičtější, od níž nás odděluje čtvrt tisíciletí. Dnešním dnem 15. listopadu dovršuje se dvoustý padesátý rok od chvíle, kdy v Amsterodamě, daleko do své vlasti, ale ve vzpomínkách na ni a v nevychladlé lásce k ní zemřel jeden z nejušlechtilejších, nejslavnějších, ale snad také osudem nejštvanějších synů jejich, Moravan rodem, národností Čech, Jan Amos Komenský.

Padesátiletí, jež dělí obě události, o nichž jsem se zmínil, jest jistě nejstrašlivějším obdobím našich dějin. České dějiny v té době jsou jakoby rozpolceny. Jevištěm jejich stává se téměř celý tehdejší svět, ač jim ani domácí půda nepřestává býti, a jest věru nesnadno rozhodnouti, v které jejich části odehrává se tragedie dojemnější, tklivější, bolestnější.

Na bojištích celého světa krvácejí čelní synové našeho národa v cizích službách, ale v přesvědčení, že slouží dobré věci

své, v bídě a strádání, v nářku a v slzách emigrace, ve zklamání a zoufalství o to větším, oč výše se vzpínaly a směly vzpínati touhy a očekávání, ve smutku a beznaději vybíjí se tehdejší česká otázka. Nepřestala sice býti součástkou dějin světových, ne však tak, aby byla myšlenkou vedoucí, nýbrž tak, že jejich proudem jest zmítána, stále víc se stávajíc přítěží, jež při dané příležitosti bude odvržena vůbec. A zatím na domácí půdě rýsuje se obraz snad ještě temnější a hroznější.

Vítězi nelze upírati práva trestati přemožené. A lze i pochopiti nenávist Ferdinandovu k těm, kdo se chtěli zbaviti jeho vlády, lze věřiti, že ve svém fanatismu, který byl v jeho povaze jedinou vlastností větší, než jeho omezenost, opravdu měl za to, že vyhlazením kacířů koná skutek bohumilý. Ale i když všecko uvážíme a pochopíme, nic tím nelze změniti na pravdě, že celé dějiny světové neznají pomsty podlejší, než byla ta, jež stihla Čechy po Bílé hoře. Nejen proto, že více než devět desetin země bylo zkonfiskováno, že na sta nejlepších lidí zbaveno všeho a vydáno útrapám a trýzni vyhnanství, že kvetoucí země vylidněny, že celý národ zničen, ale také proto, že to vše vykonáno téměř bez účelu a jistě bez prospěchu, že vítěz z toho ožebračení tisíců téměř nic neměl, že ty ohromné miliony rozkradeny od dobrodruhů a zločinců a rozplýtvány marnotratnou zbožností. leda že část kořisti dovedla urvati drzá ruka hrabivého fanatismu, a že strana, která zničila národ, jásala nad vítězstvím církve katolické, jak před 72 lety napsal Tomek.

A přece ani tento příšerný obraz ohavnosti spuštění na místě svatém není ještě vrcholem naší národní bídy a ponížení, ty měly vyzněti ještě hrozněji. Nelze si představiti tragiky větší než jest ta, že v r. 1648 švédský pokus o dobytí Prahy, jenž snad poněkud aspoň mohl ještě mírovému jednání dáti nový směr, že tento poslední pokus, jenž mohl šťastně rozhodnouti osud tisíců vyhnanců, v prvním rozmachu zaráží — český student vedený Jesuitou, jak to krásně vystihl Machar ve své básni »Vidění z r. 1648«.

Odtud jen dá se vysvětliti, že v našich dějinách po oné strašné době pobělohorské následuje doba ještě strašnější, doba úplného úpadku hmotného i mravního, jehož hloubku snad jen tím lze změřiti, že v něm byl umožněn dějinný poďvod jeden z největších, jímž světlá památka Husova měla býti nahrazena úctou Jana z Pomuka. Nezáleží na tom, že také při tom aspoň v některých vrstvách i vlastenecký moment spolu mohl působiti.

neboť v tom právě tkví naše největší a nejstrašlivější bída tehdejší. A může-li se nám naše potomní obrození národní, i když si uvědomujeme jeho příčiny, jeviti přece téměř zázrakem, jest to právě tím, že dovedlo poznati celou tu hloubku onoho ponížení, že je dovedlo odmítnouti, že se dovedlo vrátit k tradicím naší veliké minulosti a slávy. Krásně formuloval toto poznání Masarykovo náš přítel E. Denis slovy, že jest to Komenský, jehož prostřednictvím herold národního probuzení Dobrovský podává ruku mučeníku Kostnickému.

Ten osudný rozpor, v němž se ocitl náš národ se svými panovníky povoláním Habsburků, na venek již tím se jeví, že právě jeho nejkrásnější a nejvřelejší vzpomínky ho s dynastií rozváděly, že jeho nejslavnější mužové jeho králům jevili se zcela jinak. Stačí vzpomenouti jediného M. Jana Husa, toho Husa, jehož se Komenský tak často dovolává, k němuž tolikrát se vrací, k němuž se znovu a znovu hlásí jakožto k původci šťastnějšího a lepšího obratu v duševním životě národa — toho prokletého kacíře, nad jehož jméno nebylo snad u dynastie nenáviděnějšího. A Komenský sám?

Bylo by neskromností, kdybych ve shromáždění, jako jest dnešní, osmělil se mluviti o významu pedagogických snah Komenského, o jeho zásluhách didaktických, o ceně jeho studií pansofických. A jistě jen s obavou, že budu zneužívati pozornosti věcmi známými, smím se dotknouti toho, jaký byl úděl tohoto muže, celým světem ctěného, v jeho vlastní domovině.

Z nejvzdálenějších a nejodlehlejších končin, z krajin stojících na výši souvěké kultury i ze zemí téměř polobarbarských, od severu i jihu, ze západu i z východu, volají ho k sobě, aby užili jeho výtečných služeb, jen k těm, jimž především chtěl sloužiti a prospěti, nesmí zavítati, jen do své vlasti nesmí se navrátiti a téměř padesát let svého života nucen jest jísti tvrdý chléb vyhnance, snášeti bídu a úzkosti, trpěti protivenství a příkoří.

Počet jeho přátel a ctitelů roste co den, všickni se obdivují jeho učenosti a práci, »vir clarissimus« zní pravidelně jeho oslovení. »Celý svět mu bude zavázán za jeho dílo, kterého by nebyl mohl dokonati nikdo jiný než on, nebo aspoň ne tak, jako on« míní r. 1643 Wohlzogen. Vznešený měšťan norimberský Pöhmer již r. 1636 netají se míněním, že Komenský jest »nejvýtečnější nástroj boží, opatřený zvláštními dary k opravě škol«. »Princeps

atque architectus eruditionis« nazývá ho nakladatel Michal Endter r. 1658. Zikmundovi Rákóczymu jeví se r. 1650 mužem, jenž mu byl poslán zvláštní přízní božÍ, jehož příchodu očekával s netrpělivostí, kladá v něj všecky své naděje.

Volají ho do Anglie, do Švédska, do Sedmihrad, snad i do Ameriky, a není to nikdo menší než sám slavný Richelieu, který se pokouší získati ho pro Francii. což pak jen smrt kardinála zmařila, — jen ve své vlasti nesmí se objeviti, všude číhá naň nebezpečenství. Asi roku 1653 uherský šlechtic nějaký vypravuje komusi z Bratří, že císař má tři zapřisáhlé nepřátele, z nichž vedle Duraea výslovně jmenován Komenský. To bylo nebezpečenství, kterého nebylo možno podceňovati. Od císaře, který se neostýchal říci, že kollej Karlovu, nedostane-li se jí Jesuitům, raději dá zbořiti a na její místo postaví katovnu a pranýř, na věčnou hanbu kacířské a rebelantské university, od tohoto císaře nebylo lze očekávati, že by své pomsty ušetřil svého nepřítele, třeba celým světem slaveného. A nebylo jeho zásluhou, že touto novou skvrnou nerozmnožil počtu ostatních.

Nejsem první, komu se při tomto líčení vynořuje vzpomínka na události nedávné, naopak, není téměř možno, aby se nevynořila. Jak dávno tomu, co jsme se všichni chvěli o život učence, jenž stejně jako Komenský — ani toho srovnání nepronášíme poprve — bloudil světem, pracuje o svobodu své vlasti, a rovněž není zásluhou těch, kdo mu strojili nástrahy, že se jim nepodařilo, že dílo jeho skončeno vítězstvím. Jistě však tento pro nás tak šťastný výsledek nemůže býti ujmou tomu, jehož podobné snahy nebyly úspěchem provázeny, právě naopak tím vřelejší vzpomínka i pochopení smí dnes platiti muži, jenž se o to pokusil před třemi stoletími, třebas tenkrát pracoval marně.

Bílá hora byla způsobena mnohými příčinami. Mezi nimi čteme nejčastěji obviňování tehdejší české šlechty. Byl bych poslední, který by jí chtěl ve všem hájiti, nicméně po pravdě nutno říci, že výtky zacházejí někdy a zpravidla příliš daleko. Jest pravda, kdyby každý byl konal svou povinnost tak, jako ji vykonal na př. Jan Albrecht Smiřický a několik jiných, kteří bohužel byli výminkami, kdyby ty značné sumy zlata, které při bezhlavém útěku v sám den bitvy byly zůstaveny na levém břehu Vltavy a padly potom za kořist vítězi, v čas byly obráceny bývaly na účely povstání, snad i průběh jeho mohl býti jiný. A bylo by možno připojiti výtky jiné a jiné, jako vůbec nemáme práva po-

chybovati o vinách a hříších vůdců odboje, když nám je oznamují sami účastníci povstání, mezi nimi i Komenský. Ale právě Komenský to byl, který v tu chvíli nalezl i krásné slovo, výtkou i obranu pronášející, když roku 1623 ve svém »Truchlivém« napsal: »K tomu příliš mnozí na to, že pře dobrá jest, spoléhali, a málo na to, aby ji také dobře vedli, pamatovali . . .«

Zde jsme u jádra věci. Ano, naše pře byla dobrá a připustíme-li, že nebyla vždy dobře vedena, neznamená to, že nebyla také dobře začata. Chvíle nebyla volena zcela nevhodně, a namítá-li se, že odboj zahájen předčasně, lze s našeho stanoviska týmž a větším právem namítnouti, že ti, jimž náležela povinnost všímati si ho, přišli pozdě.

Nikterak nezastírajíce chyb, které se staly, smíme přece říci, že nebyly to tyto chyby, nebo aspoň ne jenom ony, které přispěly k naší porážce, tu že zavinila především evangelická Unie, že ji zavinila pošetilá politika anglického krále Jakuba a v neposlední řadě také Francie. Její vyslanec s hrůzou viděl, k čemu přispěl — až po porážce. Ale k činu dovedla se Francie vzmužiti teprve tehdy, kdy otěže vlády přejal veliký Richelieu, tedy v době, kdy pro nás již bylo pozdě, třeba to v tu chvíli nebylo ještě patrno.

Ani porážka nemohla zabíti naději. A byl to zejména »zimní král« Friedrich Falcký, v němž ani nejhroznější skutečnost nedovedla jeho naději zničiti. Není snad druhého knížete, jemuž by historie, zdajíc se býti spravedliva, tolik byla ublížila. Ovšem panovníkem vynikajícím Friedrich nebyl, ale jistě historie, pokoušejíc se zachytiti jeho zjev, stála příliš pod dojmem jeho konečného nezdaru. A směl-li již před 45 léty Jar. Goll právem se ho ujmouti proti zkreslenému zveličování jeho neúčasti v bitvě samé a přispěl-li i jinak k jeho spravedlivějšímu posuzování, smíme dnes jíti na této cestě ještě dále. Jistě k jeho konečnému pádu přispěl i jeho zbabělý útěk hned po bitvě, ale lze říci, že Friedrich skutek tento odčinil svým postupem dalším, a lze plně pochopiti, proč naděje exulantů k jeho postavě upínaly se tak dlouho. Ani jeho kroky o jejich splnění nedovedou vždy imponovati, ani když nezapomínáme nepříznivého vlivu, jakým ho poutala neblahá politika jeho anglického tchána. Ale jedné věci v tom řetěze chabých odhodlání a mužných ústupů nelze přehlížeti. I ve chvílích, kdy usiloval o svůj návrat na český trůn, i ve chvílích, kdy byl ochoten se ho zříci, Friedrich měl na mysli své české poddané, a mezi výjimkami, jež kladl, nikdy nechyběla

plná amnestie pro exulanty. A již za to zasluhoval té dojemné přichylnosti, s jakou k němu lnuli, mezi jinými také Komenský.

Víme teprve od nedávna a jen z nejasné narážky, že Komenský již v začátcích Friedrichových nebyl bez účastenství, jež právě ho donutilo hned po bitvě Bělohorské skrývati se před nástrahami. Ale jistě nebyla tato okolnost sama příčinou jeho potomních styků s ním, k nimž vlastně došlo téměř náhodou. Nemohu se tu nedotknouti věcí známých, jak Komenský na výzvědné cestě do Polska r. 1625 poznal proroctví sprottavského jircháře Krištofa Kottera, jak přes původní nedůvěru i svědectvím vážných mužů i věštbami samými byl přesvědčen, že uvěřil v jejich božský původ.

Bylo možno neuvěřiti, když proroctví slibovala, čeho si pronásledovaní tolik přáli: jejich návrat do vlasti a Friedrichův na trůn český? Komenský, silnému dojmu neodolav, přeložil proroctví ihned do češtiny a poslal svému tchánu do Čech, aby také souvěrcům po různu se skrývajícím byla útěchou. V tu chvíli ještě netušil, že této útěchy bude moci poskytnouti i tomu, jehož se proroctví týkala. Když roku 1626 Friedrichovi více než kdy před tím otevírala se naděje na návrat do Čech, nešťastný král zatoužil seznámiti se s proroctvími, s jejichž původcem se byl na útěku z Čech ve Vratislavi setkal. I nyní ještě přání královo jeho věrným bylo rozkazem.

Zemský hejtman moravský, tou dobou exulant v Berlíně, Ladislav Velen z Žerotína dal ihned pořídit opis, který osobně mínil dodati králi, tenkrát bydlícímu v Haagu. Když však choroba znemožnila mu cestu, svěřil tento úkol Komenskému, právě náhodou v Berlíně pobývajícímu. A Komenský neváhal podstoupiti namáhavou pout, aby se zavděčil svému králi. Neubráníme se mocnému dojmu, když čteme, jak ještě r. 1664, tedy téměř po čtyřiceti letech a 32 let po smrti toho, jehož se proroctví týkala, Komenský vzpomíná chvíle, kdy proroctví odevzdával »našemu nejjasnějšímu králi Friedrichovi«, a dojemná láska, s níž lnul k němu i jeho rodině, objeví se nám ještě častěji. Pochopíme také, že uvěřil novým proroctvím slibujícím návrat Friedrichův i české emigrace, když byl přesvědčen, že o jejich upřímnosti ještě méně smí pochybovati, nežli o Kotterových. Objevilať se v jeho bezprostředním okolí a prorokyně byla jeho téměř schovanka Kristina Poňatovská, čistá, prostá, ač chorobná dívka, u níž každý podvod jistě byl vyloučen.

Než v těchto proroctvích vedle postavy vracejícího se krále Friedricha objevuje se také zjev jiný, zjev lva severního, přicházejícího v čele národů severních, ušlechtilá postava rekovného krále Gustava Adolfa, k němuž jako k osvoboditeli, nevzdávajíce se naděje na návrat Friedrichův, obracejí se zraky exulantů. Víra jejich, namnoze i oněmi proroctvími sílená, jest pevná a nedá se zviklati, ani když proroctví selhávají, když oba ti mužové, od nichž měla přijíti spása, Gustav Adolf i Friedrich, zhynuli v jednom roce 1632, před splněním proroctví.

Krátce před tím zdálo se opravdu, že tentokráte naděje emigrace nebudou zklamány; r. 1631 za vpádu saského dosti značný počet exulantů, zejména v Míšni a okolí usedlých, v ochraně kurfirsta saského vrací se do Čech k svému majetku, k svým úřadům, a také ti, kdo nespěchali nebo nemohli spěchati, nepochybovali, že doba vysvobození se blíží. V tehdejších projevech Komenského najdeme četné zmínky o nadcházejícím návratu, o brzkém konci útrap, o nedaleké obnově čisté víry evangelia ve vlasti. Komenský snad ze všech nejvíce těšil se tomu, jistě on to byl, který šťastný obrat pojímal nejvážněji. Jest známo častější přiznání Komenského, nejúplněji r. 1661 v listě Montanovi vyslovené: »Nikdy jsem neměl v úmyslu něco po latinsku psáti nebo vydati, jen národu svému abych knihami mateřským jazykem psanými prospěti hleděl, již v mládí pojala mne touha a neopustila po těchto padesát let.« Jestliže celá činnost Komenského jest výmluvným potvrzením těchto slov, nejvýmluvnějším jest jeho činnost v tuto právě chvíli.

Očekávaje pevně, že nyní k návratu do vlasti dojde, Komenský několika spisy upozorňoval, čeho bude třeba, aby osvobozený národ neupadl v chyby předků, a jeho česky psaná, slavná Didaktika přináší skvělé návrhy na obnovení a zvelebení škol v království Českém, neboť jen odtud může vzejíti zlepšení. A v přesvědčení o správnosti této cesty, třeba nové, volá vzrušen: »Neříkej žádný: ‚Co my tak neobyčejnou věc začíti máme? Nech počnou Francouzové, Angličané neb Němci! Podíváme se, jak se jim zdaří!' Nebuďme, nebuďme prosím tak leniví, abychom po jiných toliko vždy hleděli a za jinými se plaziti chtěli. Nech nás také někdy v něčem jiní před sebou vidí.« A v naději budoucího úspěchu připojuje závěrem: »Navržení krátké o obnovení škol v království Českém.« Nelze jinak, než opakovati krásná slova, jež zde poznamenává E. Denis: »Neznám v historii nic ob-

divuhodnějšího a dojemnějšího nad toto rozhodnutí chudého kněze, jenž, zatím co Lichtenštejnovi dragoni mučí jeho národ, myslí na znovuzrození vlasti výchovou.«

Ve spise pak Haggaeus redivivus z téhož r. 1632, »při návratu z Babylona« psaném, vedle ostrých zmínek o stavu předbělohorském a přísných výtek, slovy starozákonního proroka vybízí krajany k polepšení, sjednocení, zvelebení škol, ale také k napravení všeho řádu, úpěnlivě volaje: »Polehčte břemen chudým poddaným«.

Bolestné zklamání ani tentokrát nedovedlo ubohým odníti naděje. Hned r. 1634 Markéta Salomena Slavatová, rodem Smiřická v žádosti kancléři Oxenstiernovi praví doslovně: »naše úplné zachránění se blíží a dlouho žádané osvobození koruny České bohudíky stojí již v plném květu a zeleni.« A naděje její sdílejí tisíce jiných. Ani Komenský není výjimkou, najdeme v jeho spisech návrhy četných oprav, »dá-li Bůh osvobození« a očekávání konce útrap, brzkého již, vyslovováno tu vždy znova.

Naši exulanti, sami stále více strádajíce, nemohli si nevšimnouti, jak také naše vlast stále více hyne svízely válečnými, a jak ji hubí i ti, kdo jediní mohli přinésti pomoc. Jistě ani Komenskému neušlo to a nebylo to lhostejné. Ale jenu jsou Švédové »metlou boží«, již rozhněvaný tvůrce stihá své věrné, aby radost jejich byla tím větší, až ukrátí hněv svůj a dá osvobození. Bylo to téměř zoufalé postavení, v němž Švédové opravdu jevili se jedinými spasiteli. Než Komenský nezoufá, naopak neleká se obětí, jimiž by tuto ochranu a pomoc pojistiti mohl.

Jeho spisy učinily již tou dobou jeho jméno slavným po celém světě, o málo let později anglický parlament volá ho do Anglie a chystá podporu jeho prácem pro dobro všeho lidstva. Ale když vnitřní spory anglické neposkytovaly záruky zdaru, r. 1642 Komenský, odmítaje lákavá pozvání jiná, přijímá nabídku švédskou, aby s podporou Ludvíka van Geera, holandského kupce ve Švédsku zbohatlého, reformoval švédské školy a napsal pro ně učebnice. Léta ve švédských službách v Elblągu ztrávená jsou jistě z nejtrpčích chvil celého jeho života, na protivenství tak bohatého. Ne sice po stránce hmotné, ač ani zde nebylo bez zklamání, ale pro to ponižování, kterého se mu tak často dostávalo, pro to nechápání jiných povinností jeho i od samotného kancléře, pro ty výtky nedbalosti se strany skrblického mecenáše. Právem mluví Kvačala o oběti, kterou tenkrát Komenský přinesl

své církvi a své vlasti, jimž chtěl sebezapíravým setrváním v slibu, někdy až ponižujícím, udržeti slibovanou ochranu.

Bohužel i tato obět byla přinesena marně. Jest pravda, že Švédové české emigrace nezapomněli zcela, že v mírovém jednání westfalském otázka česká, byť nesměle, ozvala se přece, že ještě po dojednání míru stal se se švédské strany pokus zmírniti osud českých vyhnanců a že na švédský popud i říšští stavové přimlouvali se u císaře. A neméně jest pravda, že v tu chvíli vyplnění tohoto požadavku mohlo se zdáti téměř nemožností. Ale při tom všem a přes to vše neubráníme se pocitu hořkosti, a faktum, že Čechové byli od Švédů opuštěni, nestává se tím nepravdou.

Zachvěje se jistě srdce každému, kdo čte ty úpěnlivé prosby českých exulantů do Švédska v dobách pozdějších, ale zachvěje se netoliko nad tou bídou, nýbrž i proto, že slyšíme zdušený hlas prosebníka, kde měl právo mluviti sebevědomý věřitel. Jestliže již r. 1634 směl Jan Filemon v žádosti Oxenstiernovi, aby nezapomínal práv exulantů, poukázati, že žádá jménem těch, »jejichž pokrevenci, otcové, synové, bratří a příbuzní sloužili nejjasnějšímu králi švédskému ve válkách«, ty četné vdovy a paní šlechtické, jež nedostatkem puzeny, hledaly podpory švédské, mohly zdůrazniti své prosby poukazem na své příbuzné, kteří na své útraty a i z jejich jmění najímali celé pluky a setniny ve službách švédských, ti shrbení starci, jejichž synové ve službách těch bojovali za vlast, směli trpce vzpomínati té chvíle, »kdy jsme byli z míru úplně vyloučeni, což milému Bohu ponecháváme«, jako bylo bez počtu těch, kteří smrtí za vznešený účel byli zbaveni smutné povinnosti žebrati.

Největší zajisté bylo zklamání Komenského, neboť nehledě k velikým službám, jež Švédům prokázal, mohl se opírati o dalekosáhlé přípovědi sama kancléře. Jemu byl Oxenstierna již r. 1643 po jeho důvěrníku Petrovi Figulovi učinil vzkaz, který opravňoval k nejsmělejším nadějím: »Oznamte tehdy našim jménem všem svým krajanům,« zněla jeho slova, »že my nad jich způsobem máme outrpnost a co největšeji na nás bude, že se o to starati a přičiňovati chceme, aby zouplna při všech všudy svých věcech a svobodách byli zůstavení a ty na budoucí časy zachovány, a království České z nich se těšilo, tak jakž sluší a náleží na království ... sv. říše. .. Pakliže bychom k tomu skrze přátelské jednání (jak se pak toho sotva nadějeme) podle vinše

a žádosti naší přivésti nemohli, leč by pán Bůh našim armádám žehnati neráčil, tehdy při nejmenším aby byli do toho způsobu přivedeni a postaveni, v kterémž zůstávali. Kteří tehdy způsobem vojenským nám pomáhati a své věci zastávati nemohou a neumějí, nechť aspoň bojují proti obecnému nepříteli a jeho moci ustavičnými modlitbami.« A také další jeho připovědi a pokyny o přípravách nemohly býti pochopeny mylně.

Zní o tom jistě narážka na tento slib, když Komenský obraceje se na kancléře tklivým dopisem (z 1. října 1648), vzpomíná slz, jimiž exulanti podporovali švédská vítězství, úpěnlivě volaje o přispění v poslední chvíli: »Popatřte na národ, na který Kristus první z evropských popatřiti ráčil, vytrhnuv jej z temnot Antikristových, a který dříve než ostatní národové obdrželi osvícení, plné století snesl zuřivost běsnění Antikristova.« A slovy stejně jímavými obrací se na jiného rádce královnina, biskupa Matthiae.

Komenský jistě měl právo mluviti důrazně, přece však, když Oxenstierna cítil se uražen, Komenský (1. listopadu 1649) připojil vysvětlení: »Bolest má, již jsem tenkrát vyjádřil, nebyla soukromá (a není ještě), nýbrž veřejná. Ne že jsem opouštěn já, nebo část nás stejné víry, ale že celý národ.« A prorocky znějí slova jeho: »Mocný jest ještě Bůh ukázati sousedům našim, že opustivše nás, sebe samy opustili . . .«

Snad přece ještě, zní nám z těchto omluv a výzev, není ztraceno vše, snad přece ještě mocný kancléř může pomoci. Ale r. 1650 mír Westfálský byl ratifikován. V tu chvíli Komenský vydává svůj Kšaft umírající matky Jednoty Bratrské, ten úchvatný výkřik největší bolesti, jakou kdy mohlo pocítiti srdce lidské. A přece i zde, v tomto dojemném vtělení bez naděje a zklamání, slyšíme mohutná ona slova: »Živ buď, národe posvěcený . . .«

(Dokončení.)

O správě národního školství ve Velké Praze.

Napsal Dr. Josef Keprta.

I.

Nutnost jednotné správy školské ve Velké Praze.

Zákon z 6. února 1920 č. 114, jímž se slučuje 36 obcí s městem Prahou v jednu obec pod společným jménem »Hlavní město Praha«, nabude účinnosti 1. ledna 1921.

Ze 37 dosud samostatných obcí utvoří se jedna veliká obec s ústředním zastupitelstvem, jež bude jednati a rozhodovati o všech důležitých věcech společných. Kdo sleduje zájem obecních zastupitelstev na vývoji národního školství v Praze a v obcích sousedních a přemýšlí o něm, uzná, že národní školství je právě jednou z těchto důležitých věcí společných. Je proto podivno a těžko pochopitelno, že v odst. 1. § 14. citovaného zákona se stanoví, že organisace a příslušnost úřadů školských podobně jako politických, finančních a berních zůstává zatím nezměněna.

Všechny tyto obce tvoří již vlastně hospodářský, sociální a kulturní celek; sloučení jednotlivých částí, jež dosud odloučeně byly spravovány, jest jen vnějším výrazem vnitřního sjednocovacího vývoje, jímž staré, přežilé a dnešním poměrům neodpovídající formy se odstraňují a nahrazují úpravou vhodnější.

Správu národního školství v Praze a v obcích sousedních, jež se mají s Prahou sloučiti, obstarává dosud 5 okresních školních rad, z nichž 4 jsou venkovské (v Karlíně, na Žižkově, na Král. Vinohradech a na Smíchově) a jedna pražská, a 34 místní školní rady. Místní školní rady jsou zřízeny pouze v obcích předměstských, v Praze jejich úkoly zastává okresní školní rada.

Citovaným zákonem má se sice utvořit z několika obcí obec jediná s ústřední jednotnou správou, školská správa má však

zůstati nezměněna a roztříštěna mezi několik školních úřadů, které jsou úplně samostatné bez jakéhokoli spojení. Kdyby po utvoření Velké Prahy školská správa měla zůstati nezměněna, jak žádá § 14. citovaného zákona, spravovalo by národní školství v hlavním městě republiky 5 okresních úřadů školních, které by nebyly v nijakém vzájemném styku, jež by stály vedle sebe úplně samostatně a jež by byly k ústřednímu zastupitelstvu v nestejném poměru.

Pražská okresní školní rada, jejímž předsedou by byl primátor a již by jako dosud podléhaly národní školy v I.—VIII. části Prahy, dělila by se o školskou správu s ústředním zastupitelstvem, které by dále neslo osobní i věcný náklad na národní školy v těchto částech Prahy, provádělo presentace učitelů, jmenovalo vedlejší učitele a industriální učitelky a udílelo učitelstvu dovolené. V nově připojených částech hlavního města školskou správu by vedly venkovské okresní školní rady docela samostatně. Pod jejich správu by náležely jednak školy pražské v obcích sloučených s Prahou, jednak školy venkovské v části jejich školního okresu, jež nebyla s Prahou sloučena. Zájem venkovských okresních školních rad by kolísal mezi pražskou a venkovskou částí školního okresu. Kde venkovští členové by měli početní neb mravní převahu, klonil by se zájem okresní školní rady k části venkovské a působil by na pražské školství nepříznivě, rozkladně. Ústřední zastupitelstvo nemělo by na jednání těchto venkovských okresních školních rad žádného vlivu, poněvadž jejich předsedy zůstali by dále dosavadní přednostové okresní politické správy a mezi členy by byli občané nepřipojených obcí venkovských, kteří by sice měli právo rozhodovati o pražském školství, ale neměli by na jeho rozvoji nijakého zájmu. Čtyři venkovské okresní školní rady (karlínská, smíchovská, vinohradská a žižkovská) podle § 26. zákona z 24./II. 1873 č. 17 jednaly by o zřizování, úpravě a rozšiřování škol, o úpravě školních obvodů, jmenovaly by místní dozorce pro jednotlivé školy, což by divně působilo, poněvadž v Praze dosud městská rada pro každou školní budovu jmenuje zvláštního hospodářského inspektora, ustanovovaly by všechno učitelstvo, udílely by mu dovolenou — ovšem pouze v částech obce, která by jim školskou správou podléhala. Jejich prakse by byla přirozeně různá; neměly by nijakého pojítka, byly by podřízeny toliko zemské školní radě.

Venkovským okresním školním radám v nově připojených částech byly by podřízeny místní školní rady, jež by podle § 11. zákona z 24./II. 1873 č. 16 sestavovaly školní rozpočty, které by předkládaly místnímu výboru, případně ústřednímu zastupitelstvu. Kdyby o rozpočet vznikl spor mezi místní školní radou a ústředním zastupitelstvem, rozhodovala by o něm podle § 14. zákona z 24./II. 1873 venkovská okresní školní rada, což by pro ústřední zastupitelstvo bylo jistě pokořující. Spory při značném počtu místních školních rad (34) ve Velké Praze, při roztříštěnosti školní správy a při nedostatku ústředního vyrovnávacího orgánu by byly dosti časté, poněvadž jednotlivé místní školní rady přirozeně by se snažily využiti společných finančních zdrojů veliké obce ku prospěchu místního školství bez ohledu na celkový stav školství v obci.

Důsledky nesjednocené správy školské pocítilo by též učitelstvo. 1700 učitelů a učitelek v hlavním městě republiky netvořilo by jediného mocného celku, ovládaného společnými ideovými i hmotnými zájmy a pracujícího společně pro blaho a rozkvět školství, ale bylo by rozděleno těžko překročitelnými hranicemi pěti školních okresů v pět menších oddělených skupin, administrativně úplně samostatných. Pražské učitelstvo v částech nově připojených bylo by spojeno s učitelstvem venkovským svého okresu školního v jeden svazek, ale úplně by bylo odděleno od učitelstva vnitřní Prahy.

Slovem správa pražského školství národního byla by roztříštěna v 5 samostatných nezávislých okresů, o jednotné úpravě a vedení pražského školství nemohlo by býti řeči. Došlo by k nevídanému a neobvyklému zjevu, že školní děti a školy jedné obce náležely by k pěti různým okresům školním.

Za takových okolností nemohla by obec prováděti jednotnou, velkorysou školskou politiku podle určitého, předem promyšleného plánu, poněvadž každý okres by postupoval samostatně bez ohledu na celek. Nebylo by zde jednotícího prvku, jednotící myšlenky, která by dodávala národnímu školství ve Velké Praze určitého charakteru a životního smyslu, která by je sjednocovala v jednotný organism školský, jehož život je podmíněn vývojem hospodářských, sociálních a kulturních poměrů v obci. Obec by ztrácela přehled o školství a těžko by si uvědomovala, že má ke školství ve všech pěti okresích stejné povinnosti, neboť poměr ústředního

zastupitelstva ke všem školním úřadům nebyl by stejný. Pražská okresní školní rada byla by ústřednímu zastupitelstvu vždy bližší složením, pravomocí a působností; přirozeným důsledkem tohoto poměru by bylo jiné měřítko, jehož by se uživalo i bez nějakého úmyslu pro školy vnitřní Prahy. To by těžce nesly nově připojené části Prahy, ve kterých národní školství po léta úmyslně bylo zanedbáváno (na př. v Břevnově, v Dejvicích, v Kobylisích atd.) odpíráním občanských škol i jinak, a cítily by to jako sociálně nespravedlivou křivdu. Kulturní jednota v obci by byla ohrožena, sloučení sousedních obcí s Prahou v hlavní město republiky na poli kulturním a školském zůstalo by úplně neplodným.

Důsledkem těchto neudržitelných poměrů by byl silný tlak občanstva v nově připojených částech, aby školská správa hlavního města byla sjednocena a vyrovnána. Tento sjednocovací proud byl by posilován učitelstvem připojených částí, které usilovně se snaží z důvodů stavovských docíliti jednotné školské správy v celé Praze.

Tomuto spojenému úsilí nebylo by možno dlouho odolati a dříve či později muselo by se přikročiti k utvoření společné správy školské.

Bylo by tudíž pro pražské školství daleko výhodnější utvořiti hned společný úřad školní pro Velkou Prahu bez nějakého provisoria, jež by nevyhovovalo. Věc je tím snadnější, že dosavadní okresní školní úřady v Praze a v předměstích mají již brzy býti zrušeny a nahrazeny správními komisemi školními. Vláda je zmocněna odstavcem 2. § 38. zákona z 9./4. 1920 č. 292 na dobu přechodní zříditi orgán, který by funkce zrušených úřadů zatímně vykonával. Bylo by nejvýhodnější, aby tento orgán byl zřízen přesně podle § 3. zákona z 9./4. 1920 č. 292, jímž se stanoví, že v hlavním městě Praze zřídí se samostatná školní rada téhož složení a s touže pravomocí jako župní rady školní.

Proti společnému školnímu úřadu pro Velkou Prahu mohly by býti toliko námitky rázu finančního. Do merita věci se v této úvaze nechci pouštěti. Rozřešení finanční otázky není však tak nesnadné, jak se na první pohled zdá; stát by převzal náklad osobní a všechny zúčastněné obce — především ovšem Praha — by se zavázaly přispívati k úhradě školských nákladů příspěv-

kem v dosavadní výši. Tím by se vlastně dnešní poměry nijak podstatně nezměnily, poněvadž již dnes nese stát největší část příslušného nákladu.

II.

Přehled národního školství ve Velké Praze.

Podati jednotný obraz národního školství ve Velké Praze je dost nesnadné, poněvadž v obcích, jež se mají sloučiti s Prahou v hlavní město republiky, netvoří školství dosud jediného celku, ale je roztříštěno v pět úplně samostatných částí. Sestrojiti jednotný obraz lze toliko umělou syntesou jednotlivých částí, pokud potřebné pomůcky jsou po ruce; tento obraz bude toliko ideální a nevystihne úplně skutečnosti.

Na připojené tabulce podán jest číselný výkaz národního školství ve Velké Praze ve škol. roce 1919—20. Jmény Karlín, Smíchov, Vinohrady, Žižkov rozumějí se části školních okresů, jež se mají sloučiti s Prahou. Jen dosavadní pražský školní okres připadne celý příští školní obci hlavního města Prahy, ze školního okresu karlínského, žižkovského, vinohradského a smíchovského připojí se části nestejně veliké.

Ve Velké Praze je podle připojené tabulky 89 škol občanských o 391 třídách a 157 škol obecných o 1141 třídách, celkem 246 škol o 1532 třídách.

Stav školství vyjadřuje se obyčejně průměrným počtem dětí ve třídě; čím méně dětí ve třídě, tím snadnější práce učitelova a tím lepší výsledky, aspoň teoreticky, třebas tu a tam v praksi byly odchylky od tohoto pravidla.

Průměrný počet dětí v jedné třídě

Okres	školy občan.	školy obec.
Karlín	39	50
Smíchov	*54*	*54*
Kr. Vinohrady	46	49
Žižkov	41	45
Praha	37	41

Číselný přehled národního školství ve Velké Praze.

(Sestaveno podle zpráv jednotlivých okresních školních rad.)

Okres:	Školy občanské:													Školy obecné:																	
	Počet občan. škol				Počet tříd			Počet			Počet zapsaných dětí			Počet obec. škol	Počet obecných škol						Počet tříd			Počet učitelů			Počet zapsaných dětí				
	chlapeckých	dívčích	koedukačních	celkem	postupných	pobočných	celkem	ředitelů	odbor. učitelů	celkem	v občanských škol. chlapec. (chlapců)	v občanských škol. dívčích (dívek)	celkem	chlapeckých	dívčích	smíšených	celkem	šestitřídních	pětitřídních	čtyřtřídních	trojtřídních	dvoutřídních	jednotřídních	postupných	pobočných	celkem	řídících	učitelů	celkem	v obecných škol. chlapec. (chlapců)	v obecných škol. dívčích (dívek)	celkem
Karlín	4	4	—	8	24	9	33	8	30	38	607	686	1293	5	3	8	14	1	12	—	—	—	1	76	11	87	10	86	96	?	?	4392
Smíchov	9	8	—	17	43	19	62	5	68	83	1582	1798	3380	8	6	16	30	1	26	—	2	1	—	144	98	242	27	215	242	6719	6383	13102
Kr. Vinohrady	11	12	—	23	65	33	98	16	101	117	2040	2469	4509	15	15	6	36	—	36	—	—	—	—	180	126	306	35	260	295	7537	7467	15004
Žižkov	6	6	1	13	42	14	56	13	57	70	1037	1249	2286	10	10	3	23		23	—	—	—	—	115	63	178	23	163	186	?	?	7990
Praha	14	14	—	28	*) 84	58	*) 142	28	164	192	2356	2972	**) 5328	29	24	1	54	—	53	1	—	—	—	269	59	***) 328	32	303	335	7157	6326	13483
Celkem	44	44	1	89	258	133	391	80	420	500	7622	9174	16796	65	58	34	157	2	150	1	2	1	1	784	357	1141	127	1027	1154	?	?	53971

*) Do toho počtu není pojato 6 jednoročních učebných při občanských školách. — **) Do počtu nejsou počítány děti, které chodily do jednoročních učebných kursů při občanských školách; bylo jich 149. — ***) Kromě toho ještě 9 pomocných tříd, v nichž bylo 172 dětí.

Nejméně dětí na třídu připadá v Praze, kde školství se vyvíjelo nejrychleji, poněvadž hospodářské, kulturní a sociální podmínky pro vývoj školství byly nejpříznivější. Tento zjev je zároveň důkazem, že široká samospráva, vyhrazená pražské obci ve věcech školních, byla vývoji pražského školství národního jen ku prospěchu; osvícená autonomie může učiniti a za příznivých podmínek také činí pro vývoj školství více než země nebo stát. Stačí poukázati na Smíchovsko s 54 dětmi ve třídě, aby vynikl rozdíl mezi obcí a státem (zemí) v péči o školu.

Vývoj školství v jednotlivých částech Velké Prahy dál se nestejnoměrně, rozdílně, jak je patrno z rozdílného průměrného počtu dětí ve třídě. Z rozdílného vývoje školství v jednotlivých částech v minulosti plynou i důsledky pro nejbližší budoucnost; kde vývoj byl zdržován a opozdil se za pokrokem hospodářským, kulturním a sociálním, tam bude se školství v blízké budoucnosti vyvíjeti nejrychleji, aspoň kvantitativně. Ve vnitřní Praze je vývoj téměř dokončen. Ano, některé školy ve vnitřní Praze pro malý počet dětí bude nutno snad zrušiti. V těchto částech je třeba obrátiti plnou pozornost k vnitřnímu zhodnocení školství, od kvantity ke kvalitě a vytvořiti typ pravé české velkoměstské školy národní.

Školství Velké Prahy je značně vyvinuté a nese charakter školství velkoměstského. Školy jsou velikou většinou vícetřídní, často s četnými pobočkami a s neupravenými obvody školními; v některých školách je veliké množství dětí, že jsou přeplněné, v jiných jich je málo. Žactvo je většinou podle pohlaví oddělené. Občanských škol je poměrně mnoho. Školní budovy jsou zpravidla veliké, bez zahrad, s malými dvorky, většinou šeré, nepřívětivé. Pavilonový způsob staveb se neujal patrně pro vyšší náklad. Ke školám obecným druží se třídy pomocné pro děti ve vývoji opožděné. Mimo to jsou zřízeny pro děti nepln osmyslné školy zvláštní, většinou soukromé, na př. v Praze soukromá škola pro hluchoněmé a 2 české soukromé školy pro slepé děti.

Ve Velké Praze je 157 veřejných škol obecných, z nichž je 150 škol pětitřídních (95%). Ve 123 obecných školách je žactvo odděleno podle pohlaví, pouze 34 školy (27%) mají žactvo smíšené. Smíšené školy jsou zpravidla v předměstských obcích venkovských, od Prahy vzdálenějších, proto okresy neb

části okresů, v nichž jsou venkovské obce, vykazují více škol smíšených než okresy převahou městské.

Na Karlínsku	ze	14	škol	obec.	je	8	škol	smíšených,	t. j. 57%
» Smíchovsku	»	30	»	»	»	16	»	»	t. j. 54%
» Vinohradsku	»	36	»	»	»	6	»	»	t. j. 16%
» Žižkovsku	»	23	»	»	»	3	»	»	t. j. 13%
v Praze	»	54	»	»	»	1	»	»	t. j. 1·8%

Nyní se většinou uznává, že spoluvýchova obou pohlaví ve školách obecných a občanských po vzoru výchovy rodinné a společenské má mnoho předností. Na venkově, kde je pravidlem, velmi dobře se osvědčuje. Dívky působí zjemňujícím vlivem na hochy, a hoši zase naopak povzbuzují dívky k větší samostatnosti v myšlení, k rozhodnosti a opravdovosti v jednání. Obě pohlaví při vyučování různým předmětům podle svých zvláštních vloh a schopností se doplňují a často ušlechtilým způsobem závodí nejen ve vědomostech, ale též v chování, v úpravě obleku, v čistotě těla. Těchto výsledků se docílí ovšem jen tehdy, jsou-li obě pohlaví početně v rovnováze; je-li jedno pohlaví v mizivé menšině, nelze zjistiti blahodárný vliv spoluvýchovy, spíše naopak. K takovým zkušenostem se došlo v Praze, kde byla zavedena spoluvýchova obou pohlaví v jednoročních učebných kursech při občanských školách, a podle souhlasného mínění učitelstva v těchto kursech zaměstnaného velmi dobře se osvědčila, ač podmínky pro spoluvýchovu byly zde málo příznivé. Děti, které po celých 8 let chodily do škol podle pohlaví oddělených, najednou byly vyučovány společně a to v době pohlavního dospívání. A přece výsledky byly velmi příznivé a jevily se nejen ve škole, ale též na vycházkách a na výletech společně podnikaných, kdy se dopřává mládeži značné volnosti. Proto byl učiněn v Praze další pokus a v letošním školním roce byla zavedena ve dvou prvních třídách obecné školy koedukace na zkoušku, aby bylo možno soustavně studovati účinky koedukace ve velkoměstě od nejnižšího stupně až k stupni nejvyššímu.

Podle průměrného počtu dětí na jednu školu lze souditi, jak hustě jsou v jednotlivých částech školy rozloženy.

Na Karlínsku	připadá	1	obec.	šk.	průměrně na	314 dětí
» Smíchovsku	»	1	»	»	»	436 »
» Vinohradsku	»	1	»	»	»	416 »
» Žižkovsku	»	1	»	»	»	347 »
v Praze	»	1	»	»	»	252 »

V Praze je síť obecných škol nejhustší, na Smíchovsku a na Vinohradsku nejřidší. Nejvíce škol bude nutno tudíž zřizovati na Smíchovsku a na Vinohradsku.

Velmi nápadný je poměr poboček k postupným třídám; na školách obecných připadá na 784 tříd postupných 457 poboček, na školách občanských na 258 tříd postupných 133 poboček. Zvlášť nápadný počet poboček je na školách občanských v Praze, kde při 84 postupných třídách je 58 poboček, a na obecných školách na Vinohradsku, jež mají při 180 postupných třídách 126 poboček. Karlínsko a Žižkovsko má poměrně malý počet poboček; podvojné školy a školy o mnoha pobočkách byly tam rozděleny ve školy samostatné, kdežto na př. v Praze tento vývoj ještě dokonán nebyl.

Ve Velké Praze je celkem 89 občanských škol, letos přibudou ještě 2 neb 3 další.

						1 občan. škola připadá
Na Karlínsku . .	z 22	škol	národ. jest	8	škol občan. (36%):	na 710 dětí;
na Smíchovsku .	z 47	»	»	» 17	» » (35%);	» 864 »
na Vinohradsku .	z 59	»	»	» 23	» » (30%)	» 848 »
na Žižkovsku . .	z 36	»	»	» 13	» » (36%):	» 780 »
v Praze . . .	z 82	»	»	» 28	» » (34%):	» 671 »

Ještě lépe vynikne poměr škol občanských ke školám obecným, přirovnáme-li počet tříd na školách obecných k počtu tříd na školách občanských.

Na Karlínsku . .	ze 120	tříd	vůbec	je	33	tříd	na	školách	občan.	(27%);
na Smíchovsku .	ze 308	»	»	»	62	»	»	»	»	(20%);
na Vinohradsku .	ze 404	»	»	»	98	»	»	»	»	(24%);
na Žižkovsku . .	z 234	»	»	»	56	»	»	»	»	(24%);
v Praze	z 470	»	»	»	142	»	»	»	»	(30%);

Nejvíce tříd na občanských školách jest tudíž ve vnitřní Praze, poměrně nejméně jich má Smíchovsko a po něm hned Vinohradsko.

Při občanských školách ve Velké Praze je letos zřízeno 15 jednoročních učebných kursů (čtvrtých ročníků).

Občanské školy velkoměstské liší se velmi značně od občanských škol venkovských městeček, nikoli snad učitelstvem a osnovami, ale žactvem. Ve velkoměstě, zvláště v Praze a v předměstích, odchází většina dětí ze škol obecných do škol středních; ve školách občanských zůstávají obyčejně jen děti, od nichž nelze čekati úspěchů ve studiích. Zvláště chlapecké občanské školy velkoměstské poskytují přímo názorný příklad přebraného žactva, ač nyní též na dívčích školách občanských se tento zjev začíná jeviti. Občanské školy velkoměstské stojí proto níž než občanské školy venkovské, v nichž se soustřeďují nejnadanější děti celého okolí. Práce na nich je obtížnější a namáhavější než na školách venkovských, poněvadž učitel musí vybírati z učebné látky toliko věci nejdůležitější a metodu svou stále přizpůsobovati, aby i méně nadaní žáci potřebné poznatky si osvojili o stali se schopnými postupně vnikati do věcí složitějších. Snad se nám podaří v blízké budoucnosti vytvořiti zvláštní typ velkoměstské školy občanské, která se bude lišiti od občanské školy venkovské zdůrazňováním věcí praktických. Děti, které jdou ve velkoměstě do občanské školy, mají jen málo porozumění pro abstraktní teorie, a proto je třeba jiným způsobem je zaujmouti a získati. Zvláštní charakter velkoměstské školy občanské musí se obrážeti v učebných osnovách, v učebnicích, v rukodělných pracích. Chce-li občanská škola velkoměstská dále se vyvíjeti, musí se přiblížiti praksi a životu a zanechati přílišného teoretisování, musí se státi školou v pravdě lidovou, pracovní, činnou, v níž děti hlavou i rukama se účastní práce. Bylo by chybou, kdyby učitel jen souvisle vykládal, žák pasivně poslouchal a potom teprve doma sám se učil. Takový způsob vyučování by občanskou školu velkoměstskou odcizil lidu i životu a dětem by neprospěl; pro učitele je ovšem pohodlnější, poněvadž nevyžaduje přemýšlení a tvoření.

Proto mělo by se pomýšleti na zřizování dílen pro rukodělné práce při školách občanských, v nichž děti mohly by se věnovati praktickému zaměstnání, při němž by se zužitkovaly teoretické poznatky, získané při vyučování. Pro rukodělné práce je v Praze pouze jediná dílna ve školní budově na

Janském náměstí, připravuje se však zřizování dalších dílen. Pro dívky by se měly zřizovati při občanských školách kuchyně, v nichž by se učily vařiti. V Praze je 1 školní kuchyně pěkně zařízená v budově dívčí školy ve Vojtěšské ulici. Letos se v ní učí vařiti žákyně dvou jednoročních učebných kursů při občanských školách.

Pražské školy mají krásný přednáškový sál se skioptikonem ve Vladislavově ulici. Doporučovalo by se opatřiti jej školním biografem, v němž by se předváděly zvlášť vybrané filmy, pro žactvo vhodné.

V blízké budoucnosti bude nutno ve Velké Praze doplnit síť škol obecných a občanských zřízením nových a rozdělením dosavadních škol, nově upraviti obvody školní a intensivní prací školní usilovati o vytvoření zvláštního typu velkoměstské školy. O tom bude nutno pojednati jindy šíře.

(Dokonč.)

Antonín Jaroslav Puchmajer.

Ke stému výročí jeho smrti (dne 29. září 1920) napsal
Dr. Miloš Weingart.

(Dokončení.)

Předkládaje rozpustilou historku mladého kdysi hrdiny pařížských salonů, náš spořádaný venkovský pan kaplan pokládal za potřebné doporučiti ji přízni čtenářů přímluvnými slovy: »Nechť brouká vodnokrevný na báseň, která sladký rozněcuje oheň; či chce, aby čtoucímu při ní srdce ozáblo?« A před tím: »Jeden z pramenů, kteří srdce naše štěstím a rozkoší nejsladčí zavlažují, jest bez odporu láska. A báseň tato ukazuje, jaký je tok pramene tohoto, když jest tichý a jasný«... Ale toto »nevinné vyobrazení předmětů nejpříjemnějších«, s kterým Puchmajer myslil především na mládence a panny, není tak docela nevinné. Aspoň při líčení mytologických obrazů, jimiž byla vyzdobena Venušina svatyně v Gnídu (v »písni« prvé), potřásá čtenář povážlivě hlavou; stejně prosby dívek a hochů k Venuši o lásku v »písni« druhé, jejich společné hry v »písni« třetí a zálibné líčení průvodu dívek, kde Puchmajer s potěšením vypočítává všecky »bělohubé nymfy«, »houfy panenek pěkných«, nádherné Indky, otužilé Sparťanky, černovlasé Egyptanky a světlé Korinťanky, jimž »přes plece bílé zprstýnkovatělé se rusé hrnuly vlásky«, svědčí o vyvinutém smyslu pro životní radost. Ostatně Puchmajer, aby bujnost těchto obrázků poněkud zmírnil, oblékl je do vážnějšího roucha — hexametru (viz předml. XIII). V těchto líčeních a ještě v závěrečném obraze oběti a slavnostního průvodu na počest Venušinu leží těžiště knížky; vlastní milostná historie o dvou láskách je celkem vedlejší a neumělou výplní rozpustilé knížky, která by dnes v novém vydání jistě mnohého potěšila.[1]

*

[1] Při překladu Chrámu gnidského prokázal Puchmajer snahu zčeštovací, a tak zde vystupují Láda, Milostky, Krasopaní, Milina, Žižlila, pak dívka, jež »prostnost má Mařeny«, atd.

Ale křivdili bychom Puchmajerovi i jeho přátelům, kdybychom je podle těchto ukázek chtěli pokládati za mělké epikurejce. To spadalo na rub jejich předlohám, a tak také vysvětlila věc naše literární historie. Ale jsou tu přece ještě některé body, nedosti zdůrazněné. V dosavadním pojetí je nebezpečí, že obraz Puchmajerův bude jednostranně zkreslen do anakreontismu. Ale ve skutečnosti tomu nebylo tak. Proti čistě anakreontským popěvkům milostným a rozkošnickým bych zdůraznil v almanaších poměrně časté opěvování »věku pastýřského«, klidného »živobytí v kraji«, bezpečného venkovského zátiší, a vzpomněl bych, jak podle slov Sedláčkových Puchmajera těšívalo v pozdějších letech život svůj v pokoji tráviti a »na bouřící svět a jeho motaniny a hasnoucí slávu s upokojeným srdcem v tichosti zhlížeti«. Tento idylismus či dokonce quietismus je nyní pochopitelný nám, když jsme přežili světovou válku; také my jsme v přívalu katastrofálních zpráv žárlivě střehli svého maličkého koutku, svého drahého zátiší, a za dlouhých zimních večerů, abychom nemusili trnouti, co nám druhý den přinese, pevně uzamčeni vyhledávali jsme sladké básníky ticha, klidu a jasna, aby nás potěšili a dali nám zapomenouti. V této čistě lidské úzkosti slabých a ohrožených, v této potřebě útěchy a zapomenutí na těžkosti doby, chtěl bych viděti kus příčiny k tomu, že almanachy tak důsledně ignorovaly proud soudobých událostí, kdy krvavé zmatky francouzské revoluce, válečná trýzeň napoleonská a hospodářský úpadek vrhaly své těžké stíny do malého života našich pradědů. Ne tedy životní rozkošnictví, ale jakési hnutí sebezáchovné pomáhalo tehdy u nás udržovati přežilou již módu pseudoklasického idylismu: kdežto bezstarostná rozmařilost rokoka v předrevoluční Francii byla zavíráním očí před tím, co přijde, napodobení rokokových selanek u nás bylo z části únikem z toho, co právě tísnilo.

Mimo to však je třeba zdůrazniti, že vylíčený směr daleko není jediný ani převažující v činnosti Puchmajerově; naopak, nepočítáme-li Chrám Gnídský a máme-li na mysli jen drobné básně v jeho almanaších, pak v á ž n ý c h je vlastně v í c e. Nebof všecko veršování Puchmajerovo bralo se t r o j í m s m ě r e m:

Kromě anakreontiky byly to b a j k y a za třetí ó d y, poesie hymnická. I obě tato druhá odvětví byla tehdejší literární módou. Bajky Lafontainovy (po prvé 1668), samy sice značně starší než rokoková »poesie légère«, zapadly dobře do vkusu je-

jího svým malířským smyslem pro přírodu a morálním indiferentismem. A tak bajka, která ve středověku vyplnila tolik místa ve starších literaturách, v nové formě znovu šla vítězně Evropou: v Německu vydal bajky Gellert (1746) a Lessing (1759), v Polsku Jakobowski zpracoval Bajky Ezopovy (ve Varšavě 1775), na Rusi později klasické dokonalosti v bajkách dosáhl »děduška« Krylov. Puchmajer, jak dokázal zvláště Máchal, následoval přímo Lafontainea jen výjimečně, většinou se velmi těsně držel polských jeho žáků, jmenovitě Kniažnina.

Poesie ód a hymnů konečně je doložena ve Francii Lebrunem (Odes), v Německu oblíbenými skladbami Gellertovými (Geistliche Oden und Lieder, v Lipsku 1757), na Rusi Děržaninem a Cheraskovem, v Polsku opět Kniažninem, jehož zase těsně následoval Puchmajer. A tak náš básník v témže svazku, kde v ódě příteli Hněvkovskému parafrasuje Horácovo »Carpe diem!« a kde rozkošnicky si libuje sladkost dívčích rtíků —

Med-li sladší dáti může,
nežli usty(!) pěkná Jela,
libá včela? (Str. 65.)

v témže svazku v obsáhlé »Ódě o nepokojnosti duše z prozřetedlnosti božské« podle 72. žalmu nalézá největší útěchu ve svém pokorném křesťanství:

V boji krutém nade všecku míru,
šťastně sem(!) svou svatou zdržel víru,
nejdražší, o Pane! poklad Tvůj.
Z cesty Tvé mé nohy, ač se chvíly,
předce nevyklouzly v žádnou chvíli.
(Sv. II., 1797, str. 114.)

Z trojího směru Puchmajerovy poesie původní — anakreontiky, bajek a ód duchovních — první vyniká největší lehkostí veršů, které jakoby nesly na svých křídlech nezkažený pel lidové písně, v druhém, v bajkách, je nejvíce jeho vlastní tvůrčí práce, zvláště v jejich vtipné lokalisaci do českého venkova, v třetí však je nejvíce z vlastního nitra, ze skutečného názoru básníkova. Pokud ovšem lze při tom mluviti o původnosti, ukázal definitivně Jaroslav Vlček, jenž právem zdůraznil, že odchylné názory tehdejší doby na původnost básníkovu vylučují možnost, mluviti zde

o plagování (První nč. šk. bás., str. 51 sl.). Dodati k tomu třeba, že této původnosti postupem let Puchmajerovi přibývalo, neboť čím dále, tím více ubývá ovšem mladicky rozdováděné lehké lyriky popěvkové a přibývá rozšafné moudrosti bajkové i vážně rozjímavých zpěvů duchovních. Jest tedy, což se někdy přehlíží, v básnické činnosti Puchmajerově patrný v ý v o j; že Puchmajer i v pokročilejších letech si hledal nové cesty, ukazuje překlad I. zpěvu Homérovy Iliady, z něhož část po prvé uveřejnil v pátém svazku almanachů a celý ve »Fialkách«, (kteréžto souborné vydání jeho básní vydal teprve r. 1835 Vojt. Sedláček).

A konečně v jedné věci je Puchmajer opravdu s v ů j: ve svém založení v l a s t e n e c k é m. Českost svou projevil nejlépe veskrze přiléhavým přizpůsobením bajek českému venkovu a české přírodě, takže jeho prostosrdečné, bodře hovorné a klidně poučující bajky se právem staly na celé století učitelkami generací; ale českost svou zdůraznil také třemi výslovnými projevy básnickými, z nichž první, adresovaný hrab. Františku z Šternberka a nazývaný také »Hlas Čecha« (v čele IV. svazku 1802), v dojemných strofách opakuje stesky na úbisk českého jazyka, jež již před tím básník ve výbuchu zoufalství napsal (»Hlas volajícího na poušti«, prosaická předmluva k II. sv. 1797), druhý je proslulá první novočeská Óda na Jana Žižku z Trocnova (v tomtéž čtvrtém svazku), a třetí je z posledních let života projev radosti nad známým nařízením z r. 1816 o potřebě českého jazyka, »Na jazyk český« (ve Fialkách). Ba i jednu jeho bajku chtěl bych vykládati jako národně-politickou allegorii, totiž »Vlk a jehně« v II. almanachu (1797), tedy v témž, kde je i onen zoufalý Hlas volajícího na poušti; jako výstraha soukmenovcům zní mi zde jeho závěrečné poučení o vlku, který roztrhal nevinné jehně: »Vida, tu máš při a právo vlčí. Což brav na to: hrozí se a mlčí.«

Ale nejvíce byl Puchmajer český svým celoživotním ú s i l í m f o r m á l n í m: měl v sobě dar přirozeného a čistého c i t u j a z y k o v é h o, jenž mu nikdy nedal, aby se dopustil nějakých germanismů, polonismů, gallicismů či latinismů, přes to, že vlastně pořád jen překládal, citu, jenž pozdvihl jeho verše k nebývalé ryzosti jazykové, jaká ani za šedesát let po něm nebyla bohužel ctižádostí našich i předních básníků. Měl také živý d a r r h y t m i c k ý, jenž vedl jeho pokusy od počátku k plynnosti a metrické správnosti.

*

Na to se totiž zapomíná, že Puchmajer nebyl jen básník, nýbrž také význačný ve své době theoretik umění básnického. Nespokojil se tím, že si v mladých letech osvojil zákony Dobrovského, nýbrž naopak, stále piloval na jejich zdokonalení: kromě třetího každý svazek jeho almanachů obsahuje ve formě předmluvy či doslovu výklady o rýmu, o přízvuku a prosodii české, takže, odečteme-li svazek první, kde mluví jen o zásadách Dobrovského, máme tři vlastní Puchmajerovy pokusy o teorii prosodickou. Teorie Puchmajerova je ovšem vlastně jen pozměněním nauky Dobrovského: hlavní přízvuk slovní tu zůstává v neztenčené platnosti, vedlejšího Puchmajer ještě nezná právě tak jako Dobrovský, a co nového zavádí, jest jen ze zřetele k rozmanitosti; dopouští totiž někdy vedlejší přízvuk metrický na nepřízvučné slabiky dlouhé. Puchmajer zůstal věrným přívržencem poesie přízvučné i potom, když Počátky českého básnictví r. 1818 vzbudily onen neblahý spor o časomíru; ještě na konci života dodělával přízvučný překlad I. zpěvu Iliady. A s Puchmajerem zůstali přízvuku věrni i jeho přátelé: Vojtěch Nejedlý napsal na obranu přízvuku alegorickou báseň Bohyně r. 1819, která ovšem tehdy tiskem nevyšla (vyd. až 1910 v Čes. Akademii Ferd. Strejček), a Šebestián Hněvkovský vydal proti Počátkům Zlomky o českém básnictví r. 1820.

Obšírný teoretický doprovod, s nímž Puchmajer své almanachy vysílal, dává tušiti, že básně v nich, a jeho vlastní zvláště, byly mu také vlastně praktickým demonstrováním nových základů české poesie, a odtud též můžeme vysvětlovati jejich tvarovou rozmanitost. Po stránce metrické i jazykové jsou nejplynnější jeho lehké písně; bajky stojí už o něco níže a ódy větších rozměrů (na př. na Žižku) bývají leckdy kostrbaté. Básně z mladších let, bližší vlivu Dobrovského, jsou formálně dokonalejší než pozdější. Zejména překlad z Iliady, ač Puchmajer tu užil k pomoci německého překladu Vossova, je chatrný i co do přesnosti i co do metrické uhlazenosti, a nevyrovná se ani obdobnému pokusu Palkovičovu ani práci Jana Nejedlého.

Nejpamátnější a nejtěžší metrický výkon Puchmajerův jsou přízvučné hexametry, jimiž zpracoval Chrám Gnídský. Učinil tak výslovně (předml. str. XIII.) proto, aby dokázal ohebnost českého verše i na nejtěžším přízvučném metru a aby poučil mladší básníky, že nemají básniti časoměrně. »Když jazyk německý, ten nejtvrdší a nejhrubší snad pod nebem jazyk v rukou

Klopstockových podati (sic) se musil, čímž tedy lehčeji ten náš český jazyk, tak ohebný a zvučný jako líbezný . . .?«

Samostatný byl Puchmajer jako teoretik českého r ý m u. Kromě výkladů v almanaších podal o něm soustavné poučení úvodem ke svému R ý m o v n í k u, k němuž sbíral látku po 15 let, ale jehož vydání se nedočkal (vydal jej až r. 1824 Vojt. Sedláček). Tato příručka, již Puchmajer sám nazval »Saurymj čili rymovnj sklad«, je ovšem v jádře praktickým slovníkem rýmů, a je poučno jej čísti, abychom si uvědomili, na jakém tehdy stupni byla česká poesie, odkud ji bylo třeba pozdvihovati. Puchmajer tu rýmuje mezi jiným: srch — mrch, pádel — sádel, slepejše — pejše, zhoubě — troubě, ženě — štěně, tchoři — škvoři, smejčí — krejčí, ana — Anna — hana — manna — panna — obrana — hrana — ochrana — strana — smetana — vanna, Drážďany — varhany, kanec — poslanec — fukanec — žvanec — mazanec, citara — příškvara, traňk — šraňk, zdrávas — mamlas, blecha — střecha, blesk — plesk, Lenka — pálenka — jelenka — majolenka — holenka — Apolenka — plénka atd. atd.

*

Avšak Puchmajer měl pro svou činnost ještě širší ideové základy než vědomí národní: Puchmajer měl již také živé c í t ě n í s l o v a n s k é, patrně ovšem vlivem svého mistra Dobrovského. On první v novočeské krásné literatuře měl u nás orientaci na slovanský východ; jeho přiklonění k polským vzorům literárním nebylo nahodilé ani povrchní, nýbrž vycházelo z hlubokého pochopení potřeb českých a otázky slovanské, jak ukazuje jeho památná předmluva ke chrámu Gnídskému. Zaměstnává ho tu »pěkná myšlenka, která by srdce všech slovenských (sic) spisovatelů rozplápolati měla, totiž sjednocení se všech Slovanů« (XIV.), myslí na sblížení aspoň Poláků s Čechy a dokazuje jeho užitečnost (XVI.): »My Čechové v tak hustých tmách předsudků vězíme, že majíce za to, že nelze, by z východních luk literatury slovanské nějaká pěkná vůně k nám zavanouti mohla, to jen do sebe lokáme, co nám zefír od západních německých a jiných polí, byť to časem i večerní nezdravou parou obtěžkané bylo, zavívá a nosí. A tím se stává, že obírajíce se jen franštinou, angličinou, zvlášť němčinou a jinou těm podobnou nezdárnou cizozemštinou, sami se den po dni víc a více, smím-li tak říci,

dčešťujem a odslovaňujem . . .« »Nešťastný národ polský . . ., azykem s námi sbratřený, může se nám státi studnicí nevyváženou básní nejpříjemnějších.« Dvojí z toho vzejde užitek: básníci čeští si ušetří polovici práce, a nebude obavy, »že tou nemotornou poněmčilou češtinou vše se pokazí a zmate.«

Slovanské cítění jazykové, zde osvědčené, dokázal pak kutky; nejen Pravopisem rusko-českým 1805, nýbrž i na konci ivota svou obšírnou mluvnicí ruského jazyka. Puchmajerova Lehrgebäude der russischen Sprache (v Praze 820, o 288 str., stála 6 zlatých!) ukazuje nejen titulem, nýbrž obsahem, že je žačkou Dobrovského, a právem starý mistr hválil na ní (v předmluvě) spisovatelovu pilnost, jasnost praidel, vhodné příklady, obratné sestavení rozptýlených poznámek, ůbec metodický postup.[1]

*

Kromě literární činnosti básnické a naukové rozuměl Puchmajer dobře také důležitosti práce lidovýchovné. Pro příklad spoluobčanům založil na holém, pustém vrchu u Radnic zaadu Puchmírku, (dosvědčuje Sedláček l. c.) a psal návody práci zemědělské: Krátké poučení o hospodářství polním v Praze 1817) a Pojednání o bylinářství v Čechách (1819); výhovného rázu jsou i jeho posmrtně vydaná Nedělní kázání 1825) a Sváteční kázání (1826, obé v Praze). Velmi pozoruodné jest, že roku 1818 založil v Radnicích první venkovskou tenářskou společnost. Její otevření bylo tehdy událostí docela ovou; sjeli se vznešení hosté, konal se slavný průvod »oudů« é společnosti do chrámu, bylo »osvícení, z moždířů střílení, pěvy a hudby«, takže po celé měsíce se o tom vypravovalo, a nedna obec tohoto příkladu následovala. O významu čtenářských esed pro naše obrození netřeba ani mluviti.

*

A tak Puchmajer básník, překladatel, redaktor, poetický eoretik, průkopník slovanské myšlenky a lidovýchovný pra-

---

[1] Mimochodem: Puchmajerův cit jazykový se projevil také první českou mluvničkou cikánštiny, Románi čib. (1821). O vzniku této zajímavé knížky, jíž poprvé vstoupil do české literatury romantický živel cikánský, poznamenává Vojt. Sedláček (l. c. XXVI.): Krátce před smrtí Puchmajerovou chytili v Radnicích cikány. Puchmajer jal se rozmlouvati s cikánským hochem, studoval pak v zimě i hantýrku a tak sestavil mluvničku. — Též k slovníku Dobrovského sesbíral nejvíce příspěvků (t. str. XXII.).

covník, dobrý, čestný přítel a oblíbený duchovní správce zůstává nám osobou drahou, ne sic jako český Horác či velký umělec ale jako poctivý organisátor a druh těch, kdož s čistým ohněm a neklesající věrou v nejtěžších okolnostech připravovali náš kulturně silný dnešek.

*

Literatura: Spisy Puchmajerovy v citovaných původních vydáních; 1. svazek v almanachu v přetisku České akademie 1917; druhý byl též přetištěn, ale dosud nerozeslán. Život Puchmajerův od Jos. V. Sedláčka v Rýmovníku, v Plzni 1824. Sebr. básně A. Puchmajera, s životopisem vyd. J. Ježek (Nár. bibl. LXVII, v Praze 1881). Jar. Vlček, První novočeská škola básnická, v Praze u Bursíka a Kohouta 1895; Dějiny české literatury II, 1 (1898), hlava šestá; Literatura česká XIX. stol. I² (u Laichtra 1911), hlava devátá. — J. Máchal, Ant. J. Puchmajer (v Praze 1895 nákl. vlast.). — J. Jakubec, Dějiny č. literatury (u Laichtra 1911), str. 422 sl. — Literatura, citovaná u Vlčka, Máchala a Jakubce. — Josef Král, O prosodii české, LFil 20, (1893), 90 sl., 337 sl.; 21, (1894), 1 sl., 161 sl. — Josef Straka, Vossovy překlady z Homéra a vliv jejich na nejstarší české, LFil 40 (1913), str. 412/3. — Vojt. Nejedlého Bohyně, vyd. F. Strejček v Č. Akademii 1910. — J. K. Tyl, Pomněnky z hrobu nejstaršího Čecha, »Květy« 1847. — G. Lanson, Histoire de la littérature française⁸, Paris 1906. — G. Könnecke, Deutscher Literaturatlas, Marburg 1909. — Al. Brückner, Dějiny literatury polské, přel. B. Prusík, v Praze u Laichtra 1906. — Dzieje literatury pięknej w Polsce, część I., (v Krakovské Akademii 1918): Ig. Chrzanowski, Poezya polska za czasów Stanisława Augusta, str. 286 sl. — Pypin-Sparovič, Historie literatur slovanských, přel. Al. Kotík, 2 sv., v Praze 1880/1. — Vlastní jubilejní článek v Nár. Listech dne 29. září 1920.

K chystanému pojištění proti nezaměstnanosti.

Napsal JUDr. Evžen Štern.

(Pokračování.)

Státní povinné pojištění proti nezaměstnanosti zavedeno bylo v Anglii v roce 1911 v rámci Lloyd Georgovy velké sociálně pojišťovací reformy (Part II. of the National Insurance Act 1911, článek 84—107) ve spojení s pojištěním nemocenským, invalidním a starobním. Avšak i tu bylo prázdňové pojištění omezeno na obory v širším slova smyslu stavební (veřejné práce, stavby budov, lodí, strojů, vagonů, dále slévárny a pily). Za války pak bylo toto pojištění rozšířeno přechodně na válečný průmysl. Týdně činí příspěvky 5 p, z čehož 2½ p platí zaměstnavatel a 2½ p zaměstnanec. Stát pak připlácí ročně $^1/_3$ z obnosu, vybraného za rok od zaměstnanců a zaměstnavatelů na příspěvcích pro fond nezaměstnaných. Požitky pojištěného činí při stavbách a veřejných pracích 6 a u ostatních oborů 7 sh týdně, avšak pojistné vyplácí se během 1 roku nejdéle 15 týdnů a každý týden požitků musí vždy býti kryt předcházejícími 5 týdny příspěvkovými.

Toto pojištění bylo omezeno na obor v širším slova smyslu stavební, poněvadž při povinném veřejném pojištění rozšířeném na veškeré obory výroby, těžko jednotně určiti výši příspěvků a požitky vzhledem k různému nebezpečí nezaměstnanosti v jednotlivých výrobních odvětvích. Je úkolem dosud téměř nesplnitelným, aby pojistní matematikové vypracovali spolehlivou statistiku, která by tvořila pevný základ pro přesnější rozvržení risik a výměr premií a požitků prázdňového pojištění pro různá výrobní odvětví. Tato okolnost je též nejzávažnějším nedostatkem prázdňového pojištění.

Nezaměstnanost je závislá na řadě budoucích okolností v celku nevypočitatelných a měnících se, na řadě faktorů ne-

osobních, jako je dobrá žeň, všeobecná hospodářská konjunktura, vývoj techniky, válka a mír, politické události atd., dále je závislá na momentech osobních, jako je na příklad stáří, pohlaví, povaha pojištěného. Proto povinnému pojištění zavedenému v dobách normálních v Anglii byl vymezen pro počátek rámec odvětví nejpotřebnějších a vedle toho povinného veřejného pojištění přispívá anglický stát též na podpory v nezaměstnanosti odborovým organisacím.

Odborová organisace (Trade Union), která svým členům podléhajícím povinnému pojištění vyplácí podpory v nezaměstnanosti, obdrží náhradu od státního fondu do výše podpor, které by jinak byl vyplatil v běžném roce státní fond jejich členům, avšak pouze do výše ¾ podpory skutečně vyplacené odborovou organisací. Tím se dociluje, že odborové organisace zvyšují své podpory o ¼ nad podpory státního fondu. V roce 1914 bylo takto pojištěno u 92 odborových svazů 736.107 dělníků z 2,500.000 pojistné prázdňové povinnosti podléhajících. V roce 1913 a 1914 bylo vyplaceno nezaměstnaným na podporách státním fondem přímo £ 359.904, prostřednictvím pak dělnických odborových organisací £ 163.112.

Vedle toho poskytuje stát odborovým organisacím vyplácejícím členům podpory v nezaměstnanosti, n e p o d l é h a j í-l i povinnému pojištění, příplatek do $^1/_6$ skutečně vyplacených podpor, při čemž denní podpora nesmí býti vyšší 12 sh. Tímto způsobem bylo pojištěno a dostávalo státní příplatek dalších 1,180.000 dělníků, což vyžadovalo v roce 1913/1914 £ 15.000 státního příspěvku.

Během války, když šířil se v Anglii dočasný válečný průmysl bylo povinné pojištění prázdňové jakožto prostředek proti nezaměstnanosti při příští demobilisaci válečného průmyslu přechodně rozšířeno zákonem z roku 1916 (Unemployement Insurance-Munition Workers-Act) na veškerý průmysl kovodělný, výrobu munice a třaskavin, výrobu tovarů chemických, kaučukových, koželuhny, sedlářství, cihelny a kamenné lomy.

V důsledku dlouhého trvání války rozšiřoval se stále více okruh průmyslu závislého na válečných státních objednávkách, takže po náhlém skončení války anglická vláda musela sáhnouti k obdobnému opatření našich podpor v nezaměstnanosti; Anglie vyplácela totiž od 25. listopadu 1918 všem nezaměstnaným dělníkům a všem nezaměstnaným demobilisovaným vojínům státní

podpory. V květnu roku 1919 bralo tuto podporu v Anglii kolem 1,250.000 osob a to muži 29 sh týdně, ženy 25 sh, chlapci do 18 let 14 sh 6 p, děvčata 12 sh 6 p. Hlava rodiny brala vedle toho na jedno dítě mladší 15 let týdenní příplatek 6 sh a na každé další 3 sh.

Tím se vžila veřejná péče o nezaměstnané do té míry, že letošního roku anglický parlament rozšířil povinné prázdňové pojištění na veškeré zaměstnance starší 16 let vyjímaje dělníky zemědělské, služebnictvo, veřejné zaměstnance, osoby s vyšším platem ročním, než 250 £, osoby najímané k občasným pracem. Příspěvky a požitky týdenní jsou následující:

	Příspěvek týdenní zaměstnavatele:	zaměstnance:	Státní subvence:	Týdenní požitky nezaměstnaného:
U mužů	4 p	4 p	2 p	15 sh
U žen	3½ p	3 p	1⅔ p	12 sh
U chlapců	2 p	2 p	1⅓ p	7 sh 6 p
U děvčat	2 p	1½ p	1 p	6 sh

Ovšem zákon ještě není v účinnosti — má vstoupit v účinnost během listopadu 1920 — a je nutno vyčkat zkušenosti plynoucí z dnešního jeho rozsahu. I při tomto rozšíření povinného pojištění byla ponechána součinnost státního pojišťování s odborovými organisacemi, které svým členům podpory v nezaměstnanosti vyplácejí.

Příkladu Anglie dlouho nenásledoval žádný jiný stát, až v roce 1919 Italie.

Rovněž v Italii v důsledku náhlé demobilisace byly nuceny zavést podpory v nezaměstnanosti dekretem 18. listopadu 1918 (od 1. února až do 31. prosince 1919 vyplatila Italie 130,551.600 lir na podporách a za prvou polovici 1920 30,966.000 lir) a dekretem z 19. října 1919 bylo zavedeno obligatorní prázdňové pojištění na následujících základech:

V každém kraji zřídí se zvláštní pro veškeré obory všeobecná pokladna pro pojištění prázdňové. Stát sám nepřispívá na toto pojišťování vůbec, nýbrž polovičku povinného příspěvku nese pojištěnec a polovičku jeho zaměstnavatel. Pojištění podléhají veškeří zaměstnanci mezi 15. a 65. rokem, jejichž měsíční plat nepřekročuje 350 lir. Vyloučeni jsou domáčtí dělníci, čeleď, veřejní a železniční zaměstnanci, rovněž dělníci sezonní.

Při denním platu	činí denní příspěvek	Denní podpora v případě nezaměst.
4 lir nebo méně	6 cent	1,25
od 4 do 8 lir	18 cent	2,50
větším 8 lir	18 cent	3,75

Nárok na podporu předpokládá placení příspěvku nejméně po dobu předcházejících 48 týdnů, 8 dnů již trvající nezaměstnanost. Požitky se vyplácí nejdéle 120 dnů v jednom roce.

Zkušenosti z povinného pojištění v Italii nelze ještě vyvozovat, ježto zákon vstoupil v účinnost v lednu 1920, takže prvé podpory podle této úpravy bude možno vyplácet po uplynutí 48 příspěvkových týdnů, t. j. v prosinci 1920. Jistě že se neudrží jednotné sazby pro veškeré obory práce bez ohledu na nebezpečí nezaměstnanosti v tom kterém oboru. Zákon vzbudil podle zpráv mezinárodního úřadu práce v odborovém hnutí italského dělnictva velký odpor. Confederazione generale del lavoro žádala na svém sjezdě zvýšení požitků, dále aby též stát nesl část nákladu tohoto prázdňového pojištění a hlavně přiblížení celého pojištění odborovým organisacím po vzoru kombinovaného systemu anglického. A tak se v povolaných vládních italských kruzích již dnes projednávají zásadní změny tohoto dosud nevyzkoušeného a úplně nového zákona.

V střední pak Evropě zákonem z 24. března 1920 republika rakouská zavádí rovněž státní povinné pojištění proti nezaměstnanosti. Pojištění tomuto podléhají veškeří zaměstnanci, kteří jsou rakouskými příslušníky, a podléhají nemocenskému nebo pensijnímu pojištění. Nárok na podporu v nezaměstnanosti má každý rakouský příslušník, který v posledním roce před vyplněním nároků byl aspoň 20 týdnů zaměstnán v území republiky rakouské, je schopen práce, avšak nemůže získati řádného zaměstnání. Pojištění vyplácí se 8 dnů od počátku nezaměstnanosti počínaje, nejdéle 12 týdnů v roce. Podpora činí u nezaměstnaného, jemuž je starati se o rodinu 80 %, u osamělého zaměstnance 60% podpory nemocenské, přináležející mu pro případ nemoci podle výše jeho poslední mzdy. O přiznání podpory rozhodují okresní výbory nazývané průmyslovými výbory, jež jsou podobny našim dřívějším demobilisačním výborům, které rozhodovaly o přiznání, odepření nebo zastavení podpor v nezaměst-

nanosti. Podporu vyplácejí okresní zprostředkovatelny práce nazývané v republice rakouské Arbeitslosenämter. Na úhradu tohoto státního prázdňového pojištění přispívá $^1/_3$ stát, $^1/_3$ zaměstnavatel a $^1/_3$ pojištěnci. Příspěvky se vypisují a vždy rok zpětně vybírají jakožto přirážka k nemocenskému nebo pensijnímu příspěvku. Jednotlivým povoláním může býti sazba příspěvková vyměřena podle nebezpečí nezaměstnanosti v tom kterém oboru.

Ovšem toto státní pojištění bude jistě značně nákladné, ježto vyžaduje samostatného státního aparátu a bude stejně (jako se ukázalo při výplatě podpor v nezaměstnanosti) narážeti na obtížnost státní kontroly oprávněnosti nároků. Ale řádné pojištění bude pro rakouský stát levnější než dnešní jeho systém podpor v nezaměstnanosti (analogický s naším, jenže s vyššími sazbami). Ovšem v Rakousku, vzhledem k velké nezaměstnanosti a k horším hospodářským vyhlídkám do budoucnosti než u nás, nemohou na dohlednou řadu let sáhnouti ke gentskému systému, jenž bude níže vysvětlen, jakožto v daných poměrech hromadné nezaměstnanosti nedostatečnému. A tak Rakousko, rušilo-li dřívější podpory v nezaměstnanosti, na jichž krytí zúčastnění dělníci přímo nepřispívali, musilo se odhodlati bez zkušeností a odhadů možných risik a výdajů k státnímu povinnému pojištění prázdňovému již v dnešních hospodářských neurovnaných poměrech a v době pokleslé morálky vůči státní pokladně.

Rovněž v Německu, kde však již je zavedeno též starobní a invalidní pojištění a zřízeny okresní pojišťovací úřady, bude nyní projednávána osnova o státním pojištění proti nezaměstnanosti.

b) Dobrovolné.

Způsob veřejného dobrovolného pojištění proti nezaměstnanosti byl nejdříve zaveden v městě Bernu a to roku 1893. Bern založil pojišťovnu proti nezaměstnanosti, jež byla pouze pro městské dělníky závazná. Jinak každý v Bernu se zdržující dělník mohl, ale nemusil pojistiti se u městem subvencované pojišťovny tím, že platil 40 ct. týdně. Kdo 6 měsíců platil příspěvky, stal-li se v měsíci prosinci až únoru nezaměstnaným, měl nárok na denní podporu ve výši 1 Fr. u svobodných, u ženatých

pak ve výši 1 Fr. 50 ct. po dobu 1 měsíce. V druhém měsíci nezaměstnanosti vyplácela pak pojišťovna svým pojištěncům podpory, pokud disponovala ještě prostředky. Slabiny tohoto pojištění se v brzku ukázaly. Pojišťoval se v celku nepatrný počet dělníků, nejvyššího počtu pojištěných bylo dosaženo roku 1904/1905, kdy bylo pojištěno 539 osob, vesměs přináležejících k sezonním dělníkům z oboru stavebního a příbuzných, tedy dělníků s největším risikem nezaměstnanosti. Bylo přirozeno, že pojišťovna každoročně měla veliký deficit, ačkoliv jednalo se pouze o zimní pojištění a požitky pojištěnců při tom byly nedostatečné. Celé pojištění nabylo v celku rázu městské dobročinnosti. Bylo tudíž roku 1911 bernské pojištění značně změněno, výplata požitků neomezuje se již pouze na zimní měsíce a dále byly rovněž značně zvýšeny příspěvky i požitky. Přes to zůstává toto pojištění omezeno na sezonní dělníky. Neboť každé dobrovolné pojištění, na rozdíl od povinného a všeobecného, chová v sobě nebezpečí pro nesezonního dělníka, že zaměstnavatel propustí dělníka pojištěného proti nezaměstnanosti spíše než nepojištěného.

Zajímavý je průběh dobrovolného pojištění v městě Kolíně nad Rýnem, jež roku 1896 zavedeno bylo na obdobných zásadách jako v městě Bernu, vyjímaje obmezení výplat podpor pouze na měsíce zimní, avšak v celku se stejným neúspěchem. Roku 1905 bylo dosaženo maksima 1707 pojištěnců, avšak i tu pojišťovali se po většině sezonní dělníci ze stavebních oborů tak, že počet podporovaných pohyboval se mezi 51% až 84% pojištěných.

Proto kolínští svůj systém roku 1911 zdokonalili a zkombinovali s gentským systémem, což znamená podporu fondů jednotlivých odborových organisací, které vyplácejí svým nezaměstnaným členům podpory v případě nezaměstnanosti. V Kolíně roztřídili v roce 1911 dobrovolné pojištěnce na tři nebezpečnostní třídy a zároveň zavedli zajištění odborových organisací. Odborové organisace mohou se zajistiti za každého člena, který již rok v Kolíně bydlí a jemuž v případě nezaměstnanosti vyplácejí podporu ve výši aspoň 1 M denně, platí-li za něho ze svých prostředků městské prázdňové pokladně 4—30 pf. týdně podle nebezpečnostní třídy. V případě pak nezaměstnanosti člena odborové organisace obdrží organisace od městské prázdňové pokladny zajištění ve výši 75 pf až M 1·50, podle počtu před-

cházejících týdnů, během nichž zajišťovací premie byly odborovou organisací placeny za dotyčného člena.

A právě na kolínském případě se ukázala nejlépe slabina dobrovolného pojištění jednotlivců vůči podporování kolektivnímu prostřednictvím odborových organisací. Od 1./VII. 1911 až do 30./VI. 1912 přihlásilo se 41 bezprostředních pojištěnců, z nichž 32 přináleželo nejvyšší nebezpečnostní třídě, kdežto v roce 1912/1913 pak 189 přímých pojištěnců. Zajištěno odborovými organisacemi bylo roku 1911/1912 11.005 a 1912/1913 13.006 osob. Tedy kolínské městské dobrovolné pojištění dosáhlo úspěchu jenom pokud se po vzoru gentském přiblížilo dělnickým odborovým organisacím. Ve výroční zprávě pak z roku 1913 se výslovně píše: »Pokud se týče bezprostředního pojištění objevilo se získávání členů pomocí inserátů a plakátů jakožto nedostatečné. Nebudeme tudíž s to, abychom se do budoucnosti uzavírali zkušenostem pojišťoven (soukromých!), že většího úspěchu lze jedině docíliti pomocí agentů.« (!!)

Stejné zkušenosti lze vyčísti ze zpráv kantonální pokladny basilejské, kde dobrovolné pojištění jednotlivců našlo rovněž pranepatrnou odezvu mezi dělnictvem, a to pouze mezi stavebním dělnictvem. Proto i tu kantonální pokladna vyplácí odborovým organisacím roční subvence ve výši 20 až 40% souhrnného obnosu ročních příspěvků členských příslušného prázdňového fondu odborové organisace.

Shrnujeme zkušenosti vyplývající z tohoto přehledu veřejného povinného a dobrovolného pojištění:

Povinné pojištění státní nebo obecní proti nezaměstnanosti rozšířené na veškeré dělnictvo je poměrně nákladné, vyžaduje samostatného správního aparátu a je těžko nalézti přesný matematický, pojistný podklad pro výši premií a požitků podle nebezpečí nezaměstnanosti v různých výrobních odvětvích. Při jednotných sazbách narazilo by všeobecné nucené pojištění na odpor u odborů zaměstnanců s malým risikem nezaměstnanosti, ježto by v placení příspěvku spatřovali nepřiměřené břímě. Státní nebo městské orgány těžko a nespolehlivě zjišťují a rozlišují zaviněnou neza-

městnanost od nezaviněné a kontrolují uměle prodlužovanou nezaměstnanost. A tu zejména doba poválečná, kdy poklesla veřejná morálka, kdy není dosti občanského svědomí k veřejným prostředkům, je nevhodná k zavedení povinného státního pojištění prázdňového. K zavedení jeho u nás scházel by nám zejména potřebný statistický podklad a ustálení valutových poměrů. Znamenalo by to krok bez možného odhadu příštích nákladů, jakési obměněné prodloužení dnešního systému podpor v nezaměstnanosti. Snad až bude naše sociální pojištění dobudováno starobním a invalidním pojištěním, poměry vyrovnanější, státní finance lepší, bude možno, neosvědčí-li se způsob osnovou navržený, sociální pojištění doplnit povinným prázdňovým pojištěním, což opačně bylo by spojeno s obtížemi a nebezpečím pro státní pokladnu.

Při dobrovolném pojištění mnozí se nepojistí z lehkomyslnosti, mnozí z důvěry v prospěch svého oboru, v němž jsou zaměstnáni, nebo spoléhajíce se na dobrý svůj vztah k zaměstnavateli. Tak dobrovolné pojištění stalo se ve skutečnosti, pokud nepodporuje svými příplatky odborové organisace dělnické, pouhým dobročinným zajištěním městského sezonního dělnictva, po většině stavebního, proti zimní nezaměstnanosti.

(Pokračování.)

Školství a osvěta v Jugoslavii.

Podává prof. dr. Josef Páta.

(Pokračování.)

II. *Celkový statistický přehled škol ve Vojvodině.*

Župa	Torontálská	Temešvarská	Bačka	Baranja	Všeho	Na N. Sad z toho připadá
Útulků	4	—	—	—	4	—
Učitelů	2	—	—	—	2	—
Opatroven	127	21	155	15	318	6
Pěstounů	125	21	147	7	300	6
Obecných škol	229	61	283	285	858	6
Učitelů	857	248	1380	430	2915	54
Pokračovacích škol	102	32	82	120	336	1
Samostatných hospodářských škol	3	1	3	—	7	—
Učitelů	—	—	—	—	—	—
Řemeslnicko-učednických škol	8	2	26	6	42	1
Obchodně-učednických škol	3	1	6	2	12	1
Ženských i mužských učednických škol	3	5	31	4	43	—
Občanských škol	11	4	31	10	56	5
Učitelů	76	25	202	13	316	41
Reálek	—	1	—	—	1	—
Učitelů	—	15	—	—	15	—
Gymnasií	3	1	9	—	13	2
Učitelů	39	24	159	—	222	38
Škol pro pěstounky	—	—	—	—	—	—
Učitelů	—	—	—	—	—	—
Učitelských škol	—	—	4	—	4	1
Učitelů	—	—	47	—	47	—
Obchodních škol	2	—	8	—	10	2
Učitelů	7	—	49	—	56	6
Škol	495	129	638	442	1704	25
Učitelů	1106	333	1984	450	3873	145

O t. zv. vyšších obecných školách v Jugoslavii.

Ačkoliv podle zákonů srbských již dávno byly na programu vedle obecných škol se 4 třídami i vyšší třídy (V. i VI.), přes to tyto vyšší třídy čili t. zv. vyšší obecná škola nemohla se nijak udržet, a to proto, že tato pokračovací škola neodpovídala nikterak praktickým potřebám života. Učebná osnova v oněch třídách neposkytovala nějak zaokrouhlené látky, z které by žák mohl míti v životě prospěch. Byly jaksi pouhými přípravkami pro gymnasia a reálky.

Proto rodiče nedávali děti do těchto vyšších tříd, nýbrž brali je už po skončené čtvrté třídě nebo je dávali bezprostředně do gymnasia.

Ministerstvo školství poznalo hned tuto vadu a teď je poněkud zreformovalo, davši jim charakter malých obchodních škol; na venkově mají ráz zemědělských škol. Vyučuje se tam teď kromě všeobecných předmětů vzdělavacích i odborným předmětům jako účetnictví, korespondenci, ručním pracím v souvislosti se řemeslnickým kreslením, francině, občanské nauce, domácímu hospodářství i poučování z oboru hospodyňského (pro děvčata) atd.

Doufá se, že tyto vyšší obecné školy budou teď míti spíše své oprávnění, dokud se nevybudují měšťanské školy a jiné odborné školy, odpovídající místním potřebám.

Nové učitelské ústavy v král. SHS.

Poněvadž se v poslední době ukázala veliká potřeba učitelů, založilo ministerstvo nár. osvěty nové učitelské ústavy ve Vojvodině a to v těchto městech: v Novém Sadu, Subotici a Vel. Bečkereku. V Srbsku eksistují tyto ústavy pro mužský učitelský dorost: v Jagodině, Skoplji, Alexinci, Negotinu, v Danilovu Gradu, v Berane, a bohoslovecké učitelské ústavy v Prizrenu a Cetinji. Ženské učitelské ústavy jsou v Bělehradu a Kragujevci. Kromě toho byly otevřeny pedagogické paralelky při gymnasiích v Kragujevci, Zaječaru, Šabci, Užici a v Bělehradě při III. gymnasiu s plánem i platností učitelských škol.

Všech žáků učitelských ústavů bylo ve šk. roce 1919/20 asi 2000.

Živnostenské školy v Srbsku.

Živnostenské školství má pro Srbsko veliký význam, poněvadž živnostenská omladina, jejíž odborné znalosti pocházejí většinou z dílen zastaralých mistrů, je krajně pozadu a teoreticky nevzdělaná, takže nemůže bez důkladné živnostenské školní přípravy čeliti tovární soutěži. Ještě před několika lety věnovalo se živnostenskému a průmyslovému školství jen velmi málo pozornosti, eksistovaly totiž jen dvě školy. Roku 1892 vyšel sice zákon o zřizování řemeslnických škol, který ministra národního hospodářství zmocňoval, aby po dohodě s Národohospodářskou radou otevřel odborné školy řemeslnické, ale tento zákon nikdy nebyl prakticky prováděn. Ještě nepatrnější v tomto oboru byla činnost cechů, které ani jediné školy nezřídily. Teprve soukromá iniciativa našla na tomto poli významné úspěchy a dala podnět státu k intensivnější práci v tomto oboru školství.

Všechny živnostenské školy v Srbsku mohou se rozděliti ve dvě skupiny:

1. Ve skutečné školy, které žáka zaměstnávají po celý den a které vedle teoretických znalostí podávají návštěvníkům ústavu ve vlastních dílnách také potřebné odborné znalosti praktické. Tyto školy vylučují posavadní systém učednický, takže takový žák, který tuto školu absolvoval, stane se ihned tovaryšem, případně mistrem.

2. Ve školy, které jsou navštěvovány učedníky a tovaryši, zaměstnanými již v praksi. Tyto školy nemají vlastních dílen, slouží tedy jen za pokračovací školy pro teoretické a všeobecné znalosti a vyučování děje se v neděli a na večer všedních dnů.

Do první skupiny patří pouze dvě školy: první a současně také nejstarší a nejlépe zařízená vojenská živnostenská škola v Kragujevci, která byla založena r. 1854. Škola začala svou činnost 12 žáky po tříletém vyučování. Před světovou válkou navštěvovalo ji asi 160 žáků, kteří se dělili na oddělení učednické a tovaryšské. Kdo absolvoval oddělení učednické se

známkou »dobře«, byl jmenován tovaryšem; po absolvování tovaryšského oddělení byl každý tovaryš jmenován mistrem. Vyučování trvalo šest let.

V oddělení učednickém vyučovalo se: srbštině, účetnictví, základům měřictví, pokusné fysice, chemii, kreslení, náboženství, krasopisu, modelování a tělocviku; v oddělení tovaryšském základům algebry, technické mechanice, strojnictví, technologii, rýsování, všeobecnému hospodářství, továrnímu a živnostenskému účetnictví, korespondenci, němčině a modelování. Škola byla připojena k arsenálu, takže jeho tovární dílny byly škole k disposici. Teoretické vyučování trvalo denně 3—4 hodiny, ostatní doba věnována byla praktické práci. Ve škole jsou zastoupeny tyto předměty: truhlářství, soustružnictví, kolářství, provaznictví, kovářství, puškařství, strojnictví. Přijímáni byli jen synové srbských státních poddaných ve stáří 12—15 let, kteří vyšli z obecné školy s dobrým prospěchem. Školu i žáky vydržoval stát.

Vedle této skutečné živnostenské školy má Srbsko jen ještě jednu takovou, která také přijímá pouze obmezený počet žáků. Jest to živnostenská škola, založená r. 1889 »Spolkem pro výchovu sirotků v Bělehradě« za tím účelem, aby sirotci, přijatí do tohoto ústavu, mohli se vzdělávati na dobré mistry. V počáteční době disponovala škola jenom košikářskou dílnou, k níž později byla připojena dílna kartáčnická. Roku 1892 byla přeměněna ve skutečnou živnostenskou školu s oddělením zámečnickým, klempířským, truhlářským a kartáčnickým, od roku 1898 také s oddělením soustružnickým. Bohužel, musila škola pro nedostatečné hmotné prostředky již několikráte svou práci přerušiti.

K zakládání živnostenských škol druhé kategorie, t. j. pokračovacích škol, dala podnět, jak již bylo řečeno, soukromá iniciativa. Roku 1902 byla založena na podnět několika mladých techniků v Bělehradě večerní škola živnostenská, která několik let později (1905) byla postátněna. Tato škola má jednu přípravku a tři odborné třídy.

Čilejší zakládání živnostenských škol počalo se teprve rokem 1904. Tohoto roku byla založena první státní živnostenská škola nedělní a večerní, v Bělehradě ještě jedna taková škola, dále v Niši byla jedna taková škola založena. Roku 1919 byl stav živnostenského školství tento:

Čís.	Jméno školy	Založ.	Žáků	Roč. výdaje
1.	Škola pro stavební řemesla	1903	127	6.980
2.	Řemeslnická škola	1908	135	11.840
3.	Řemeslnická škola městská	1903	159	6.010
4.	Řemeslnická škola na Vračaru . . .	1904	131	6.190
5.	» » » Paliluli . . .	1908	68	4.750
6.	» » » Dorčolu . . .	1908	69	4.750
7.	» » » Savamale . .	1908	81	4.750
8.	» » v Niši	1904	191	4.755
9.	» » » Šabaci . . .	1909	126	4.000
10.	» » » Kragujevci .	1909	130	3.435
11.	» » » Užici . . .	1909	86	3.300
12.	» » » Kruševci . .	1909	147	2.700
13.	» » ve Valjevu . . .	1909	90	2.700
14.	Voj. prům. škola v Kragujevci . .	1854	100	35.000
15.	Obch. a řemesl. škola ve Vraniji . .	1906	106	?
16.	» » » » v Leskovci . .	1900	114	3.720
17.	» » » » » Pirotu . .	1906	100	3.720
18.	» » » » » Svilanci .	1909	201	3.000
19.	» » » » » Jagodině .	1909	120	4.140
20.	» » » » » Čupriji . .	1909	50	3.660
21.	» » » » » Paračinu .	1909	122	1.750
22.	» » » » » Prokuplji .	1909	116	2.400
23.	» » » » ve Vlasotinci .	1909	55	1.760
24.	» » » » v Čačaku .	1909	106	1.200
25.	Škola pro dekor. sochařství pana Vučetiće	1909	20	1.600
	Úhrnem . . .		2752	129.440

Dívčí školy průmyslové jsou výhradně soukromými podniky, při čemž si bělehradský ženský spolek získal největších zásluh. První škola pro dívčí práce byla založena r. 1879 v Bělehradě. Ze začátku skládala se jen z oddělení pro šití prádla a šatů, později se připojila ještě oddělení pro vyšívání, háčkování a tkaní. V prvním roce měla škola 14 žákyň, dnes však jich má více než 200. Ve škole učí se vedle praktických prací také theoretickým předmětům jako srbštině, počtům, dějepisu, náboženství, účetnictví, kreslení, theorii prádla, tkaní a paličkování. Podle

tohoto vzoru byly zařizovány také jiné školy pro ženské práce. Hlavní princip těchto škol záleží v tom, že se tam mohou vzdělávati nejenom dívky z bohatých rodin, nýbrž i z nejchudších, které se chtějí později věnovati tomuto stálému zaměstnání. Koncem roku 1919 mělo Srbsko takovýchto škol pro ženské ruční práce asi 45 s 1822 žačkami.

Podle nového živnostenského řádu je školní návštěva těchto živnostenských škol všude povinná. Učedníci a tovaryši musí choditi tak dlouho do školy, dokud nesložili závěrečné zkoušky.

Všeobecné živnostenské pokračovací školy musí býti zřízeny a vydržovány v každém místě s více než 60 učni na účet oné obce.

Dozor nad všemi průmyslovými a živnostenskými školami obstarává ministerstvo národní osvěty, jemuž stojí po boku jako poradný sbor zvláštní »rada pro odborné školství«.

Zemědělské školství.

Je tomu 63 let, co byla otevřena první zemědělská škola v Srbsku. Roku 1913 byly ve starých hranicích Srbska tři zemědělské školy, z nichž má každá k disposici veliký prostranný statek. Mají vzdělaný personál i k tomu také nutné prostředky i pokud se týče materiálu i dobytka, aby mohly do svého učebního plánu zařaditi všechny obory polního hospodářství. Každá tato škola se věnuje hlavně onomu oboru, který v oné krajině má největší význam. Školy v Šabci a ve Skoplji věnují se výhradně polnímu hospodářství, škola v Bukovu je určena pro vinařství a pěstování ovocných stromů, škola v Kraljevu pro chov alpského dobytka.

Také jiné ústavy byly založeny, aby šířily mezi rolníky hospodářské znalosti a aby jim umožnily racionelní agrikulturu. To jsou tak zvané zemědělské stanice, založené zákonem z roku 1898, které mají šířiti mezi rolníky praktické znalosti, jak třeba racionelně obdělávati pole, jak možno vůbec pozdvihnouti hospodářský život Srbska, a aby jim pomohly sledovati všechny pokroky zemědělského průmyslu. Ze 17 okruhů, z nichž každý má asi 3000 km čtv., sedm nejbohatších má své zemědělské stanice. Tyto stanice jsou všechny vybaveny ovocným sadem v rozloze dvou hektarů, vinohradem, stájí a úly. Musí míti k disposici budovu

pro pěstování hedvábnických bourců a jednu dílnu pro poznávání hospodářských strojů a nářadí. Ke každé se ještě připojuje jedna praktická hospodářská škola. V Topčideru u Bělehradu je jeden státní statek zařízen jako škola, která trvá již 60 let. Tento statek byl později přidělen první hospodářské škole tamější. Později tam byla založena škola pro pročišťování obilí. Statek má 270 ha lesů a 150 ha obdělavatelné půdy.

Roku 1898 byly zákonem založeny okresní školky, jejichž účelem bylo dodávati rolníkům co největší počet různých druhů ovoce, vína a jiných stromů a keřů užitečných. Okresní školky poučují o pěstování včel, drůbeže atd. Jsou to tedy výhradně praktické školy.

Agrikultura by se však mohla teprve tehdy povznésti, kdyby se zřídil nějaký vyšší ústav, který by organisoval vědecké poznatky v oboru agrikultury a který by sám se zřetelem na výhodnou polohu Jugoslavie a na vynikající zdatnost zemědělství a na naprostou zanedbanost polního hospodářství následkem dlouhých válek pracoval vědecky na zlepšení posavadního stavu; jedná se již také o tom, aby v Bělehradě byla založena vysoká škola zemědělská, moderně vypravená. Není však na to zatím peněz. O učitele a profesory na toto vysoké učiliště vyjednávalo se i s naším vyslanectvím. Zatím však tato otázka nevyšla z rámce pouhého vyjednávání. Uvažovalo se také o tom, připojit novou vysokou školu zemědělskou k universitě, tak jako je tomu i jinde. Válka i tomu zabránila.

Učitelské kursy pro selské hospodyňky.

Hnutí pro výchovu selských hospodyň, které se v cizině už dávno rozvilo, obrátilo také pozornost našich osvětových kruhů na to, aby se postaraly o výchovu učitelek hospodyňských škol. Ministerstvo národní osvěty založilo za tím účelem jeden kurs pro přípravu učitelek na těchto školách. Bylo přijato 15 kandidátek, z nichž však některé vůbec selského života neznají. Byly rozděleny na skupiny, z nichž každá dozírá jednou za týden v žákovské jídelně, v nemocnici školských žen, ve francouzském ambulatoriu pro malé děti, v porodnickém oddělení a péči o kojence a ve všeobecné ambulatoři. Dozor se vykonává jen dopoledne. Odpoledne mají všechny skupiny společné vyučování

ručním pracím, dvakrát týdně navštěvují přednášky o hygieně a jednou týdně přednášku o domácím hospodářství.

Kursistky se učily také českému jazyku a po absolutoriu byly ministerstvem osvěty poslány do Čech, aby tam viděly zařízení škol stejného druhu.

Střední školy (gymnasia a reálky) v Srbsku a na Černé Hoře.

Gymnasia jsou dnes v těchto místech: v Bělehradě I.—IV. mužské gymnasium, I.—III. ženské; dále v Bitolji, v Beranech, Dževdželi, ve V. Gradištu, Gnjilanu, G. Milanovcu, Danilově Gradu, Jagodině, Kavadaru, v Kolašinu, v Kragujevci I—II. mužské a 1 ženské, v Kruševci, Kumanově, v Loznici, v Mitrovici, Negotînu, Nikšiću, Nišu 1 mužské a 1 ženské, v N. Pazaru, Ochridu, Pirotu, Pljevljích, Peći, Požarevci, Podgorici, v Prijepolju, Prilepu, Prizrenu, Prištině, Prokuplju, ve Skoplji, Smederevu, Strumici, Tetovu, Užici, v Cetyni, Čačku, Šabci, Štipu, Knjaževci, Svilajnci, Valjevu, Velesu, Vranji a v Zaječaru; mimo to soukromá gymnasia v Bělehradě, Aleksinci, Kraljevu, Čupriji, Paračíně a Palance — úhrnem 61 gymnasií.

Reálky jsou dvě: v Bělehradě a v Leskovci.

Tu byl od r. 1900 učiněn ohromný pokrok. Tehdy měli Srbové s Černou Horou 24 gymnasií, dnes jich mají 61.

(Pokračování.)

ROZHLEDY.

ZAHRANIČNÍ.

V Praze, 8. listopadu 1920.

Třeti výročí sovětské revoluce ruské nezastihlo socialistickou republiku dělníků a sedláků v situaci, která by ruské vládě sovětské dovolila, aby tento den byl oslavován způsobem zvlášť okázalým. Boj o získání pouhé možnosti k praktickému provádění principů nového řádu společenského není pro sovětské Rusko dosud ukončen a proto bylo by v jistém směru neloyálním jednáním podávati bilanci tříletého uskutečňování tohoto nového řádu, když některé složky — a doufejme že aktivní — nemohly dosud vůbec dospěti k svému vyjádření. Nelze přec spokojiti se při retrospektivě uplynulých tří let diktatury proletariátu v Rusku pouhým konstatováním dokonaných faktů, vzatých z hospodářského a vnějšího, takřka ohmatatelného života — nutno zajisté zachytiti i obraz celé atmosféry, vnitřního duševního stavu ruských mas, záměrů jejich vůdců pokud jsou vskutku lidmi idei; jen tak lze dojíti k hledisku plně objektivnímu, k úsudkům, s nimiž reální politika zahraniční musí v prvé řadě počítati.

Je nespornou skutečností, že krátká a krvavá episoda svržení zatímní vlády Kerenského dne 7. listopadu 1917 vzrostla během několika měsíců v obrovský uragan revoluce sociální a dala společenské struktuře ruské nový ráz, který ač je nesmírně vzdálen od toho, čemu jsme přivykli říkati marxism, přec jen je úplně odlišný od řádů veškerého ostatního světa. »Souhrn všech práv lidu pracujícímu, žádná práva dřívějším utiskovatelům« byla devisa, za níž postavil se druhý sjezd sovětů v Petrohradě v osudné oné noci listopadové; komunistický program přidán byl teprve dodatečně, když uvnitř sovětů, na kongrese jejich a v ústředním výkonném výboru domohli se většiny sociální demokraté-bolševici, kteří pak ihned tento svůj název zaměnili za nový — »komunistická strana ruská«. Tak z revoluce politické, z boje o vládu ve státě stal se boj o utvoření nové struktury společenské. Rys pomsty, který byl charakteristickým pro první měsíce po převratu, ustoupil idei o uskutečnění pomocí třídního diktátu toho, nač pomýšleli socialističtí utopisté a později teoretičtí tvůrcové socialismu jako na závěrečný akt úkolu proletariátu celého světa.

Ke konci tříleté eksistence nového vládního systému v Rusku jeví se nám jeho situace vnitřní asi takto: Rusko nejen že není v klidu, ale ono nebylo již ani v neklidu: resignace, apatie zavládla mezi nejširšími vrstvami, které již pouhou úrovní svého vzdělání měly velmi daleko do správného poroz-

umění socialismu. Naproti tomu však vidíme horečnou činnost a diktátorskou agilnost mezi těmi 600.000 rudými sloupy, na nichž sovětské Rusko stojí a s nimiž i padá. Resignaci a apatii tuto nelze nazvati tupou. Je způsobena obrovským strádáním a sycena jsouc neustále a neustále touž duševní stravou — poukazováním na vůdčí úkoly ruského proletariátu ve světovém hnutí revolučním a velikášskými sny kreslícími jakýsi komunistický messianism ruského lidu — poznenáhla přechází ze stadia inertnosti v jakýsi povlovný pohyb a mění ruské obyvatelstvo jako poddajnou hmotu ve smyslu přání těch, kteří určují směr nejen politického ale vůbec i světového názoru v ruských mozcích a dává tak komunistické straně ruské právo volati do celého světa: sovětská vláda v Rusku je jediná, která je podporována souhlasem pracujících vrstev jeho! Ano, nutno doznati, že souhlas zde je, byť i nepříliš hlasitý. Kdo však změří cenu za jakou tento apatický a jen částečně z poctivého přesvědčení vycházející souhlas byl koupen?

Ruské obyvatelstvo městské je z velké většiny zaměstnáno v sovětských institucích, odkázáno na režim sovětské vlády doslova holým životem a tudíž je nemyslitelno, aby při vypěstovaném systému špionáže a udavačství bylo proti sovětům třeba jen naladěno. Obyvatelstvo venkovské, které hlad po půdě má dávno ukojen jednak tím, že mu nikdo nekladl překážek, aby se zařídilo tam, kde se mu to nejlépe hodilo a pak zejména poznáním, že na tě půdě se musí také pracovati, má-li ona něco vydati — to obyvatelstvo je celkem spokojeno, neboť žádný systém nedá mu takový souhrn práv, jaký mu dala vláda sovětů. Reakčních, nesmyslných a lichvářských pozemkových reforem vlád protirevolučních používá se agitačně takovým způsobem, že ruský mužik, který již do zabrané půdy dal skápnouti několika ručejím svého potu, postaví se vždy za vládu, jež nejen že ničeho po něm za užívání půdy nežádá, nýbrž naopak vynáší jej jako jednoho z nejzákladnějších udržovatelů dělnicko-selského státu, berouc od něho »pouze to, co stát absolutně potřebuje ke svému životu v přechodné době občanské války a za nepřátelského stanoviska imperialistů zahraničních«. Lze tvrditi, že v územích, jež od října 1917 se nepřetržitě nacházejí pod sovětskou vládou, uznal sedlák právo státu, aby stát určil jemu podíl, kterým musí přispěti k výživě středisek městských. Na sev. Kavkaze, v Sibiři a v Turkestaně dosud tomu tak všeobecně není a tím vysvětlujeme si občasné zprávy o revoltách, ozbrojených povstáních atd. Bylo by chybou přikládati jim větší význam než místní, organisovány ve větším měřítku dokonce již nejsou.

Vlastní tvoření komunistického způsobu života nepokročilo dosud za meze velkolepých návrhů a ohromné řady námětů, jež vyžádají si dlouhé doby k pouhému zpracování, než vůbec se pomyslí na jejich provedení. Lze celkem říci, že zásadní rozdíl, který jeví se při pozorování života v sovětském státě ruském a ve státě kapitalistickém spočívá v tom, že zatím je v republice sovětů n e g o v á n o všechno to, co naopak kapitalistický stát vyzdvihuje, čím žije a čím takřka naplňuje svá ústrojí dýchací. Nikterak nelze říci, že by se tím sovětský systém dopouštěl ve všem chyb. Stačí poukázati na přepych, nesmírný rozmach bankovní velkospekulace, lichvu by-

tovou a jinou, kteréžto zjevy v poválečné společnosti kapitalistické zvlášť markantně biji do očí, aby počínání sovětské vlády, třebas že je brutální a bezohledné, bylo schvalováno právě pro svoji nekompromisnost.

Komunistická strana, jež během tří let z nepatrných začátků vzrostla v organisaci takřka nejdokonalejší, která obepíná — tu svírajíc, tam pouze regulujíc — veškeren život ruský, nedovedla si v nynější generaci získati tolik přesvědčených stoupenců, aby byla bezpečna o svou budoucnost. Revolucionáři-selfmademeni jsou již nyní zjevy řídkými, teoretických učitelů komunismu má Rusko naprostý nedostatek. Představíme-li si, že do komunistických organisací mládeže podařilo se získati přes výhodné podmínky pouze 400.000 členů v celém Rusku, vidíme ono katastrofální odtržení nynějšího vedení revoluce od generace následující v celém jeho rozsahu a pochopíme onu velkou starost, jakou sovětská vláda chová pro výchovu dětí i onen podivuhodný fakt, že sovětské Rusko, které je údolím strádání a odříkání pro miliony dospělých, je rájem pro dítky navštěvující jednotnou školu sovětskou. A zde jsme u kladných stránek ruské revoluce listopadové; u předností, které přetrvají vládní systémy ať jsou jakékoliv, právě svojí tendencí po zvýšení kulturní úrovně ruského lidu. Sovětská revoluce, která ohněm a mečem rozmetla všechna privilegia vinných i nevinných, dovedla za největšího nebezpečí, hrozícího jí z venčí i uvnitř, učiniti pro ruský lid tolik, co žádná jiná vláda by učiniti nemohla. Povinnost každého znalého čtení a psaní, aby učil dva negramotné, způsobila během tří let, že i v nejzapadlejší ruské vesnici se denně čtou noviny, vydávané ve formě plakátů, více než dvěma třetinami obyvatelstva — zákaz alkoholu vydaný, ale jen na oko dodržovaný za vlády carské, je nyní absolutním, a truchlivé seznamy osob popravených črezvyčajkami ukazují, že vláda se ani zde nerozpakuje uplatniti svůj diktát silou zbraně. Lačnost ruského lidu po požitcích uměleckých ukájena je ve velkoměstech znárodněnými podniky vážné tendence umělecké, venkov pak je navštěvován propagačními uměleckými společnostmi, které ovšem vedle požitků umělecké zábavy jsou i průkopníky myšlenky sovětské a tendencí strany komunistické. Nikdy žádná edice nerozhodila za směšně nízkou cenu tolik knih a brožur ze všech světových literatur, jako to učinilo v Rusku vydavatelstvo komisariátu osvěty. Všechny tyto činy i když jsou konány s tendencí jakoukoliv, přec jen dokazují, že vláda sovětská nechce míti za sebou temné massy, jež by slepě za ní šly a že jejím úkolem je odčiniti duchovní nespravedlnost a kulturní křivdy po staletí v Rusku na lidu páchané. Dokonalosti ovšem ani zde dosaženo nebylo.

Vnější situace sovětského Ruska dá se charakterisovati na počátku čtvrtého roku jeho trvání několika slovy: V ohledu territoriálním je nynější Rusko torsem velmoci dřívější. Řada okrajových států na všech stranách oloupila ruský stát o území nejlepší a nejbohatší, hospodářsky i kulturně s ním přečasto velmi úzce spjaté. Rusko territoriálně je vrženo daleko před dobu Petra Velikého. Stav tento nemůže býti trvalý a právě násilné odstrčení Ruska od komunikací a moří, které mu tvořily »okno do Evropy« bude kdysi příčinou, že všechny míry, jež sovětská vláda ve chvílích nebezpečných pro samu státní eksistenci Ruska byla nucena ze sebeobrany uzavírati, všechny jednostranné akty, jimiž bylo Rusko zbavováno

území jemu nesporně náležejících, budou anullovány způsobem, který může vésti k novému světovému požáru, snad většímu, než byl požár právě zvolna dohořívající.

Že ostatně na trvalý mír se sovětským Ruskem se nepomýšlí ani v evropské veřejnosti politické, toho důkazem může sloužiti na př. i zdráhání Polska vstoupiti do Malé dohody, do té dohody, jak ji dosud pojímala koncepce československo-jugoslávská: s tendencí protimaďarskou, se snahou po udržení míru ve střední Evropě, a princip čestné neutrality ve vnitřních věcech ruských. Ač praeliminární mír v Rize byl podepsán se slavnostními projevy o mírumilovnosti obou signatárních stran, přec jen Polsko ponechalo na své straně ostny — armádu Balachoviče a Petljury — jimiž může v libovolné době vydrážditi ruského medvěda znovu k boji, který ovšem pak by znamenal pro sovětskou vládu opravdu »to be or not to be«; není totiž neodůvodněnou myšlenka, že by to byl poslední pokus provésti v Rusku intervenci proti režimu, s nímž kapitalistický a soukromovlastnický řád nikdy nemůže žíti ve smíru a přátelství. Malá dohoda v koncepci československé považuje budoucí Rusko za stát takřka rodný, příbuzný — politika polská, živena jsouc historickými vzpomínkami na staleté nepřátelství rusko-polské však má a bude míti Rusko vždy za stát když ne nepřátelský, tedy aspoň cizí. Otázka bessarabská pak, jednostranně řešená 28. října na konferenci velvyslanců, je s to, aby i Rumunsko přiblížila tomuto polskému nazírání na Rusko. Tím ovšem problém Malé dohody rozšířené od moře Baltického až k Egejskému s vysloveně protiruskou tendencí, a tudíž s hegemonií polsko-rumunskou, nabývá docela jiného smyslu než se mu původně přikládalo. A bude úkolem pro naší zahraniční politiku velmi těžkým najíti v spleti zájmů, jež se zde svinují v neobyčejně složitý uzel, takové stanovisko, které by jednak udrželo mocenské postavení naší republiky na dosavadním niveau, jednak nezadalo ani sympatiím, které nesporně český národ k národu ruskému chová. To bude nejbližší úkol vpravdě reální politiky slovanské.

*

Zahajujeme v XXVIII. roč. Naší doby hlídku »Zahraniční« a chceme si v ní všímati všech živých problémů pokud se týkají politiky světové, berouce při tom zvláštní zřetel na vnější politiku československou a její poměr k státům a národům slovanským. *Inž. Jos. Ed. Šrom.*

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

Rovnováha v rozpočtu a platy státního úřednictva i učitelské. — Demise finančního ministra Engliše pro zvrácení finanční rovnováhy rozpočtové poslaneckou sněmovnou. — Jak se Němcům křivdí ve státním rozpočtu školském, nadpráví všeho školství německého proti českému v historických zemích českých. — Ubohost všech evropských měn, ale zvláště ve střední Evropě. Naše neustálá odvislost od německé říše v tom směru.

Po velikých překážkách, které překonány byly částečně i v e l i k ý m u m ě n í m, podařilo se konečně finančnímu ministrovi předložiti rozpočet

na r. 1921, který končil malým přebytečkem. Pouze na investice stát by si byl vypůjčoval něco přes 3 miliardy Kč. Ono umění zjednati rovnováhu bylo právě částečně také v investičním rozpočtu obsaženo, do něhož jistě se dostaly také všeliké pochybné investice. Ale řádný rozpočet Engliš̊v měl ještě své silné reservy, byly v něm příjmy střízlivě odhadovány; mohlo se tedy čekati, že i proti nějakým neočekávaným vydáním byla jeho rovnováha pojištěna.

Ovšem jedna veliká starost tu byla. Platy státních zaměstnanců jsou vzhledem k ubohému stavu naší měny a vůči ustavičně rostoucí drahotě prabídné. Není možno je nechati takovými, jaké jsou, sice by se státní úředníci nemohli ani najísti, neřku-li aby se mohli ošatit se svými rodinami. Že na to ministr financí nepamatoval, — aspoň dosti účinně nepamatoval, — bylo jistě jeho rozpočtové rovnováze velikým nebezpečím. A to nebezpečí se stalo osudným, když sešlo se Národní shromáždění; jehož zástupci nedovedou statnicky oceniti, co to pro naši republiku znamená dospěti v řádném rozpočtu ke konečné rovnováze.

Pro státní zaměstnance se jistě musila jakási pomoc najíti. Nikoli aby živi byli jako před válkou, — k tomu stát nemá načisto prostředků, — ale vůbec aby mohli býti jen živi. Ale tato pomoc je velmi pochybná, když páni poslanci si myslí, že stačí vydání odhlasovati, a nepostarají se o jejich úhradu. Návrhy na zlepšení platů pro úřednictvo, zřízence a učitele obecných škol způsobují hned několik miliard Kč.[1] Kde tyto miliardy vzíti? Vždyť zároveň lid i poslanci reptají proti vysokým daním a bude podle všeho daň z uhlí podstatně snížena! Tedy není pochyby, že každé zvyšování platů státního zřízenectva těžce ohrožovalo rovnováhu státního rozpočtu.

Finanční ministr povoloval, musil povolovati jistým požadavkům úřednictva, spoléhaje na své rozpočtové reservy. Ale snad nedomyslil při tom všech důsledků. Aspoň když úředníkům navrhl určité drahotní přídavky, nechtěl je hned přiznati také učitelům. V tom však byl jistě v neprávu; nemohl se dovolávati, že musí dostati úhradu na platy učitelské, když jí nežádal pro platy státních zaměstnanců. Paritní zákon o platech učitelských je přece jasný: čehokoli dostane se všeobecně státnímu personálu, na to mají nárok i učitelé, třebas by státní rozpočet se tím viklal a pozbýval rovnováhy. To bylo nutno rozmysliti napřed. Bylo potřebí snad příspěvky úředníků státních uskrovniti tak, aby i s učitelskými platy vyššími se rovnováha rozpočtová neshroutila, nebo bylo nutno k tomu cíli zaopatřiti nové příjmy státní. Jiného rozumného řešení nebylo; nemohlo se zvláště nedbati výslovných předpisů státního zákona. Tady se finanční ministr dostal do zbytečného konfliktu s učitelstvem, které bylo v nepopíratelném právu a bylo by vyhrálo svou při i před soudem.

Ale zdálo se, že i ta nesnáz bude obepluta. Konečně ani ministerstvo financí na jedné straně ani poslanecká sněmovna na straně druhé nemohly neviděti, že je nezbytno jak povoliti aspoň nejnuznějším požadavkům ubo-

[1] Pouze u pošty je na 40.000 úředníků a zřízenců. Kdyby každý zřízenec dostal měsíční drahotní příplatek na př. průměrně 400 Kč, činilo by to jen pro poštovní personál skoro 200 mil. Kč ročně.

hých gažistů, tak i udržeti aspoň přibližnou rovnováhu mezi státními příjmy a vydáními. Shoda ta byla také skutečně dojednána. Bohužel poslanci české strany sociálně demokratické od dohody té při konečném hlasování ustoupili a s Němci i s Maďary odhlasovali takové okamžité zvýšení platů všech státních zaměstnanců i učitelů, že schodek rozpočtový následkem toho bude se již čítati na miliardy, dojde-li zároveň k podstatným úlevám daňovým. Finanční ministr nemohl jinak než odstoupiti. Vlastně mu Němci s českými sociálními demokraty přímo slavný odchod velice usnadnili. Kdyby musil odstoupiti pro odmítání požadavků učitelských, dalo by se to těžko omlouvati. Ale vůči pouhému dražení a chytání přívrženců v určitém stavu se strany poslanců mu jistě nezbývalo nic jiného nežli demisionovati.

Z toho ovšem bude asi krise vládní všeobecná a hrozí to až krisí státní vůbec, když Němci mohou s pomocí jednou té podruhé jiné strany české každou vládu ve vhodný okamžik povaliti.

Němci stěžují si při tom na československý stát, že je utiskuje a je zvláštní, že se především odvolávají na stav svého školství v Československé republice, jako na důkaz svého útisku.

Zrovna tu se jim však může ze státního rozpočtu lehko dokázati, že nejsou netoliko národem utiskovaným, nýbrž že jsou přímo i dosud privilegovaným, ano hýčkaným kmenem, což ovšem je neblahým důsledkem ještě rakouského dědictví.

Němci mají dosud rozhodnou převahu ve vysokém školství v zemích českých. Sluší pamatovati, že je Němců sotva třetina — samo rakouské nesprávné sčítání jich udávalo v českých zemích asi 34½%, tedy málo více než třetinu[1] — a že mají proti dvěma českým universitám, z nichž česká brněnská je teprve v těžkých počátcích, svou dobře vypravenou universitu německou v Praze. Ale proti dvěma českým technikám mají také techniky dvě! Na české universitě v Praze bylo dosud při tom zapsáno 8200 posluchačů proti 3300 posluchačů na universitě německé!

Gymnasií a reálek českých státních je 122 a německých 72. Tedy pro třetinu Němců vydržuje stát 37·1% gymnasií a reálek! Podle toho číselného poměru příslušelo by Čechům nikoli 122 ústavy, nýbrž 144! Tedy dosud mají Češi o 20 gymnasií a reálek méně než by jim podle pouhého počtu patřilo. Zvláště na Moravě a ve Slezsku trpí dosud české školství veliké křivdy proti německému. Proti 35 českým středním školám českým na Moravě mají jich Němci 20; tedy Češi by měli míti na Moravě aspoň 60 českých gymnasií a reálek státních, tedy o 25 více, aby se podle svého počtu Němcům vyrovnali. Ve Slezsku proti 3 gymnasiím českým mají Němci 6 německých státních gymnasií a proti dvěma reálkám německým není ve Slezsku dosud české reálky vůbec, což ovšem je pro naši vládu i pro ministerstvo osvěty hroznou ostudou!

Již z těchto ukázek o vysokém a středním školství se vidí, jak směle Němci nás dovedou pomlouvati, i když se jim může přesně statisticky do-

[1] Podíl ten podstatně se ještě zmenšuje, když odpočteme Němce v Těšínsku polském, kde rakouské sčítání skoro Čechů nenašlo!

kázati, že jsou stížnosti jejich pouhé lži a že místo útisku mají dosud značné nadpráví. Toto nadpráví německé mnohem patrnéji vyniká při učitelských ústavech a při průmyslových školách. Paedagogií státních je v českých zemích celkem 37, z nichž 14 německých, tedy 38%. Státních a vyšších průmyslových škol v českých zemích uvádí československý státní rozpočet na r. 1921 (v Čechách, na Moravě a ve Slezsku) 22, z nichž 9 je německých, tedy 41%. Ale největší ironií na německé žaloby jsou odborné školy průmyslové v Čechách, kterých stát vydržuje 41 a sice 16 českých a 25 německých. Utiskovaní Němci mají z těchto škol 61% (na svou třetinu obyvatel) a panující Češi mají pouze 39% na své dvě třetiny obyvatelstva! Proč si Němci taková data z rozpočtů našich neuveřejní, aby se vidělo, jak jsou utiskováni? Ale proč jim je neuveřejňujeme všude aspoň my na doklad, jak rozumíme svému panství? Vždyt křikům o utiskování a rdousení německého školství věří také všichni němečtí socialisté; aspoň křičí stejně s občanskými stranami německými. A věří těm křikům snad i naši čeští sociální demokrati. Proč se ta data neopakují stále a stále, aby konečně proti nim německé lži a utrhačství musily zmlknouti. Ale snad ani naši šovinisté dat těch pořádně neznají!

Je divno dost, že ani pro třetí rok naší republikánské samostatnosti nedovedli jsme si zjednati plné rovnoprávnosti s německým školstvím. To jest jen novým dokladem, jak naše české školy byly Rakouskem utištěny. A naši Němci mají tu smělost tvrditi, že jsme byli Rakouskem hýčkáni. Bude potřebí ještě mnoho práce v našem ministerstvu osvěty a snad i zápasů tohoto ministerstva s ministerstvem financí, abychom se z toho rakouského hýčkání vzpamatovali a měli poměrně aspoň tolik škol, co jich mají dosud naši Němci!

A domysleme si, že podle mírové smlouvy by Němci ani nemohli dělati příliš mnoho nároků na střední, průmyslové a vysoké školy, že by nejvýše směli žádati dostatek škol obecných. Ale těch mají dávno nadbytek a nepostačuje jim ustanovení našich republikánských zákonů, že škola má býti již pro 40 dětí, chtějí, aby stát vydržoval učitele také pro 9 nebo 7 nebo snad i pro dvě německé děti! A komicky se odvolávají, že válka jim počet dětí školou povinných zmenšila!

*

Nedůvěra k penězům papírovým je na západních bursách všeobecná a to nejen ke středoevropským, nýbrž i k západoevropským a neutrálním penězům papírovým. Jenom americký dolar požívá důvěry naprosté a je papírový dolar hledanější nežli zlatý!

Abychom to dosvědčili, stačí si vzíti kursovní lístek ze dne 12. listopadu 1920 v Curychu, který udává ceny devis:

Nový York 1 dolar = 6·55½ fr, Londýn 1 £ = 22·07 frs, Amsterodam 100 hf = 195 frs, Štokholm 100 sK. korun = 122·25 frs, Kristiania a Kodaň 100 sK. korun = 86 frs, Brussel 100 frs belg. = 39·70 frs, Paříž 100 frs franc. = 37·40 frs, Milán 100 ital. lir = 22·45 frs, Berlín 100 M = 7·55 frs, Praha 100 Kč = 6·70 frs, Vídeň 100 K rak. = 1·75 frs.

Podle těchto cen vypočítá se ažio na zlaté mince (podle kursu dolarového):

v Curychu	27%	v Bruselu	220%
v Amsterdamu . . .	36%	v Paříži	230%
v Londýně	44%	v Miláně	463%
ve Stokholmě	52%	v Praze	1880%
v Madridě	59%	v Berlíně	1068%
v Kodani a Kristianii	116%	ve Vídni	7800%

Tedy ani neutrální země ani bohatá Anglie neušly zlu dosti patrného ažia, s kterým zápasí dosud stále marně. Tím hůře je to pro země vítězné, ale válkou vyčerpané, kde ažio nabylo již takové výše, že o návratu ke zlaté měně předválečné nemůže býti řeči. Vždyť v Belgii papírový frank má asi cenu málo vyšší než 0·3 frs. ve zlatě (31 cts. ve zlatě) a v Paříži je pod tou cenou (asi 29 cts. ve zlatě), v Italii dokonce sotva 18 cts. ve zlatě.

Žalostný je stav měn ve střední Evropě. Naše československá koruna podle kursu dolarového měla ceny asi $^1/_{20}$ předválečné koruny (zlaté), německá říšská marka asi $^1/_{21}$ zlaté marky něm. a vídeňská koruna asi $^1/_{40}$ rakouské zlaté koruny, ale ve skutečnosti byl její kurs v Berlíně a v Praze ještě mnohem horší. Stejně s vídeňskou korunou je znehodnocena i koruna peštská a marka varšavská. Za tyto papírové peníze se sotva co již v cizině dostane.

Nápadné je ovšem stále, jak československá koruna nemůže se zprostiti vlivu říšské marky německé. S malými úchylkami téměř souběžně na stejný zlomek poklesává československá koruna jako marka. To lze vysvětliti pouze tím, že v Německu s naší československou korunou spekulují tak, aby nevynikla nad německou měnu. Zrovna totéž lze pozorovati při bulharském lvu, srbském dinaru a rumunském lei, které již dosti dlouhou dobu mají vůči československé koruně i vůči něm. marce skoro ustálený kurs (1 bulharský lev je něco málo dražší než 1 Kč, 1 rumunský lei je téměř 1½ Kč a 1 srbský dinar skoro 2½ Kč).

V Praze, 13 listopadu 1920. *Jan Koloušek.*

STŘEDNÍ ŠKOLA.

Nové střední školy. — Návrh zákona služební pragmatiky profesorů a učitelů středoškolských. — Návrhy reformy školství a vyučování v Chorvatsku.

O doplnění našeho středního školství, jež bylo za staré rakouské správy tak hříšně zanedbáváno, pečuje vláda velmi svědomitě. Náklad na postavení a řádné vypravení nové budovy školní jest veliký a proto vyhovuje žádostem za otevření nové školy jen v těch místech, kde jest potřeba nové školy nezbytně prokázána. Na počátku letošního školního roku byly nově zřízeny a otevřeny tyto ústavy státní, reálná gymnasia: v Hlu-

čině (I. třída), v Plzni (I.—VIII. třída), Trutnově (I. třída), Ústí nad Lab. (I. třída), reform. reálná gymnasia: v České Lípě (I. třída), v Král. Poli (I.—IV. tř.), Prachaticích (I.—II. tř.), reálky: v Brně, III. reálka v Husovicích (I.—V. tř.) a IV. reálka ve vnitřním městě (I.—IV. tř.), učitel. ústavy koedukační v Žatci a Opavě (I. třída). Na Slovensku byly rozšířeny maďarské pobočky v Šahách na vyšší třídy. Z městských ústavů byly nově zřízeny: reál. gymnasium v Strakonicích, reform. reálné gymnasium v Tišnově, učitelské ústavy v Hořovicích a v Olomouci. Nové obchodní akademie byly otevřeny v Berouně a v Teplicích (něm.), 2 třídní obchodní české školy v Chocni, Příbrami, Vysokém Mýtě a v Opavě. V Bratislavi byly zřízeny při čsl. státní obchodní akademii maďarské pobočky. V zájmu řádného vyučování jest ovšem neméně důležitým a neodkladným požadavkem, aby byly nejen pro tyto, ale i pro starší ústavy, jež dosud nemají vlastní budovy školní, postaveny řádné, účelné budovy a vybaveny nutnými a potřebnými školními pomůckami; jen v Praze máme již několik ústavů, které jsou v méně vhodných budovách již řadu let, umístění státní reálky v Praze—Podskalí jest neomluvitelno, neboť jen z hygienických důvodů, mělo by býti vyučování v této budově zastaveno.

Když byla zavedena zákonem ze dne 25. ledna 1914, č. 15 ř. z. služební pragmatika pro státní úředníky, vypracovala rakouská vláda zvláštní osnovu pro státní učitelstvo z důvodu, že jeho služební poměry jsou zcela jiné než u ostatních úředníků. Profesorské organisace, zvláště však Ústřední spolek českých profesorů, důsledně odmítal tuto osnovu proto, že omezuje občanská práva státních učitelů, a že mělo býti uzákoněno libovolné přesazování profesorů. Tento návrh byl konečně uzákoněn za smutných poměrů válečných s některými méně významnými změnami, zákonem ze dne 28. července 1917, č. 319 ř. z. Tato služební pragmatika, která nevyhovovala v poměrech předválečných, tím méně vyhovuje v nových, od základů změněných poměrech. Úředníci i profesoři žádají proto novou služební pragmatiku. Ústřední spolek českých profesorů zvolil výbor, který podrobně prostudoval v mnohých poradách tuto otázku, vypracoval za součinnosti krajinských odborů návrh, který předložil na anketě, jež byla svolána k řešení této otázky, a po konečné redakci, uveřejnil v 1. až 4. čís. Věstníku českých profesorů návrh zákona služební pragmatiky profesorů a učitelů středoškolských. Návrh zachovává státní správě vliv na všechny veřejné a právem veřejnosti nadané školy, přesně vymezuje všechna práva a povinnosti jednotlivců, poskytuje učitelským sborům vhodně upravenou samosprávu, zaručuje učitelům vlivnou účast v záležitostech osobních, kvalifikačních a disciplinárních. Úpravou platu, jehož základ jest stanoven se zřetelem netoliko na eksistenční minimum, odpovídající novým hospodářským poměrům, nýbrž i na finanční poměry státní, hledí zajistiti profesorům hmotné postavení tak, aby se mohli plně věnovati jen svému povolání, a nebyli nuceni vyhledávati v těžkých eksistenčních starostech vedlejší povolání. Mimořádné drahotní poměry upravuje zvláštními drahotními a nákupními přídavky. Místní přídavky se zrušují, ale žádá se volný služební byt pro každého profesora a jen tehdy, když mu ho státní správa nemůže

opatřiti, má mu býti poukázána náhrada jako přibytečné, stanovené dle místních poměrů na určité období. Časový postup jest zachován, aby však byla podporována horlivost ve výkonu služby, zavádí se kvalifikační přídavek, který navrhuje se i za práci mimořádnou a větší zodpovědnost v úřadě. Zvláštní přídavky sociální mají podporovati nemajetné profesory proti těm, jež jsou rodinným jměním lépe zabezpečeni. Žádá se, aby byly přiznány profesorům nároky na cestovné a stravné, konají-li úřední povinnosti mimo úřad, jako jsou obdobně přiznány i jiným úředníkům státním. Nová, složitá ustanovení o výslužném a zaopatřovacích požitcích vdov a sirotků jsou zjednodušena a nově upravena. Profesor, trvale v úřad na místo systemisované dosazený, je v zásadě nepřesaditelný, vyučovací správa má však právo, dočasně použíti profesora na jiném ústavu s výhradou, že mu budou vydání zaplacena. K hájení stavovské cti a všeobecných zájmů učitelů, žádá se zřízení komory středoškolských profesorů a učitelů. Konání formálního roku zkušebního se zrušuje, zavádí se však rok čekatelský pro ty, kteří vstupují do služby školské. Kvalifikace jet veřejná za účasti zástupců profesorů; zásady kvalifikace jsou přesně stanoveny. Pravomoc profesorských sborů i ředitelství jest rozšířena, ale se zvýšením práv, jsou zvýšeny i požadavky služební povinnosti. Tento návrh, jehož nejdůležitější požadavky jsou rozšíření samosprávy sborů profesorských, nová organisace disciplinárního řízení, založení profesorských komor a nová úprava platů, byl velikou většinou schválen na valné schůzi Ústředního spolku českých profesorů a bude nyní, po provedení menších změn ve smyslu usnesení valné schůze, předložen ministerstvu.

*

S radosti a s upřímným zájmem sledujeme vývoj školství u našich přátel v Jugoslavii; laskavou ochotou prof. Dr. Zdenky Smrekarové obdržel jsem zprávy o připravovaných a částečně již provedených reformách školství v Chorvatsku, jež stručně sděluji čtenářům N. D.

Návrhy na reformu školství v Chorvatsku byly po převratu vypracovány prof. Dr. Bazalou, který jest nyní přednostou nejvyššího školního úřadu v Záhřebě. Návštěva školy je povinná a trvá šest let, načež ti, kteří nestudují na školách vyšších, musí absolvovati dva zimní kursy odborné a do 18 let jsou povinni navštěvovati volné kursy přednáškové. Obecná škola má býti čtyřletá; na venkově jsou připojeny další dva povinné ročníky školy národní. Potom navštěvují žáci dvouletou zimní školu hospodářskou nebo průmyslovou, dle povahy příštího povolání; pokračovacích kursů přednáškových jsou povinni se účastniti až do 18 let. Ve městech pokračuje čtyřletá škola obecná ve školu vyšší, lycej.

Tato škola má čtyři ročníky; absolventi třetího ročníku pokračují ve studiích na škole střední, jež jest pouze pětiletá a rozděluje se na čtyři oddělení: gymnasijní (klasické), reálně gymnasijní (s latinou), moderní a reální. První tři ročníky budou společné a teprve jeden nebo dva poslední budou zřízeny s volným výběrem předmětů, jako zvláštní příprava k studiu vysokoškolskému. Maturitní zkouška bude zachována a ve

svém obsahu i rozsahu nově upravena. Absolventi čtvrtého ročníku lyceí mohou vstoupiti na odbornou školu technickou nebo hospodářskou; studium na těchto školách je čtyřleté. Absolventi těchto odborných škol středních mají právo vstoupiti za řádného posluchače na vysokou školu technickou nebo zemědělskou. Do učitelských ústavů, jež budou míti pět ročníků, mohou vstoupiti žáci z třetí třídy lyceje. První tři ročníky poskytují vzdělání všeobecné, poslední dva ročníky jsou vlastní nižší pedagogium a dávají vzdělání odborné.

Absolventi těchto škol mohou nastoupiti učitelskou službu na školách obecných nebo pokračovati ve studiích na vysoké škole pedagogické, jež připravuje učitele pro lyceje. Učitelské ústavy nebudou míti jednotnou osnovu, nýbrž bude přizpůsobena rázu jednotlivých krajů, aby plně vyhovovala místním poměrům a zvláštním jejich potřebám. Po převratu byla rozhodnutím národní rady otevřena vysoká škola technická a vysoká škola zvěrolékařská; fakulta lékařská se doplňuje a k universitě byla připojena pátá fakulta zemědělská a lesnická. Při vysoké škole technické byl zatím zřízen kurs pro vzdělání učitelů obchodních akademií, který má býti postupně doplňován a přeměněn v samostatnou eksportní akademii. Při fakultě právnické má býti v nejbližší době otevřena vysoká škola žurnalistická. Na podzim roku 1919 byla zřízena dvouletá vysoká škola pedagogická pro vzdělání učitelů škol obecných a lyceí; letos byl otevřen druhý ročník. Vysoká škola pedagogická bude připojena k fakultě filosofické.

O řádnou, odbornou přípravu a vzdělání rolníků, obchodníků a řemeslníků bude pečováno v odborných školách hospodářských, obchodních, technických a průmyslových, jež budou zřizovány dle potřeb jednotlivých krajů v městech větších a budou doplněny v menších městech a městečkách školami řemeslnickými pro jednotlivá řemesla zpracování dřeva, kovů, kůže a tkaniv. O věci školské má pečovati školský výbor, jako sbor poradní, do něhož budou povoláni odborníci ze všech druhů škol, a školní rada, ve které budou: zástupcové spisovatelů, umělců, obchodníků, živnostníků, dělníků, aby byl stálý styk správy školství s nejširším občanstvem, jemuž má býti zachován vliv na rozvoj i správu školství. Celé školství má býti vnitřně zreformováno v duchu národním, vzdělání učitelů zdokonaleno a prohlouběno, vypracována nová učebná osnova, zavedeny moderní vyučovací metody a sepsány nové učebnice, těmto novým požadavkům vyhovující.

Pečlivě bude dbáno zdravotnictví a tělesné výchovy, jež má býti soustavně pěstována ve všech školách, zvláště má býti věnována pozornost pohlavní výchově. Rovněž má býti podporováno rukodělné vyučování a při školách a mají postupně zřizovati školní dílny. Umělecká výchova má býti podporována nejen při vyučování, vycházkách, nýbrž má se jí věnovati plná pozornost též při stavbách a výzdobě školních budov, úpravě chodeb, místností, vydávání školních knih, zvláště čítanek. Důtklivě se zdůrazňuje lidovýchovná povinnost učitelstva všech kategorií pro všechno občanstvo, zvláště pro dorost do 18 let. O letošních prázdninách byly zřízeny v Záhřebě čtyřnedělní pokračovací kursy pro učitele škol národních a občanských; příští prázdniny budou opět v městech venkovských. Pro letošní

školní rok připojen ku čtvrtému ročníku starého učitelského ústavu v Záhřebě ročník pátý, aby prohloubili kandidáti své vědomosti v oboru pedagogiky: zvláštní péče se věnuje sociologii a sociální pedagogice. Osvědčí-li se tento pokus, budou v příštím roce doplněna všechna pedagogia ročníkem pátým, aby bylo zatím vzdělání učitelské zlepšeno a prohloubeno, pokud nebudou provedeny navrhované reformy celého školství. —*vžk*—

VÝCHOVNÁ PÉČE O MLÁDEŽ.

Péče o dorost.

Pro péči o mládež pracující v živnostech a v průmyslu založen byl Čsl. dorostový sbor. Úkoly jeho jsou mnohé a obtížné: čeliti nezaměstnanosti, mravnímu ohrožení, zpustlosti, bídě hmotné, chorobnosti mládeže dospívající. Přirozeně bylo nutno práci rozděliti. Proto zřízeny byly pro jednotlivé složky péče o pracující dorost odbory: sociální, organisační, propagační, tělovýchovný. Sotva se dá rozhodnouti, který z těchto odborů měl práci nesnadnější. Podle vydané zprávy za minulý rok vykazuje nejúčinnější práci odbor sociální. — Dorostový sbor má zemskou odbočku v Bratislavi, ve Spišské Nové Vsi odbočku župní. Na Moravě zastává činnost odbočky čsl. dorostového sboru Zemská rada živnostenská. Za minulý rok vzniklo celkem 8 okresních odborů, 3 místní, jedna zemská a jedna župní odbočka. — Mimo jiné úkoly pečuje sbor o útulky pro pracující dorost v Praze, v Brně, v Olomouci a j.). Činnost v tomto směru arciť jest značně ztížena nedostatkem vhodných místností. Proto zřizování nových útulků velmi zvolna pokračuje. V souvislosti s akcí útulkovou vyvíjela se, avšak se zdarem daleko větším péče o mimoškolskou výchovu dorostu v besídkách. O nich zjednán především náležitý přehled, potom usilováno, aby se vedení besídek zlepšilo. K tomu konci uspořádán kurs pro síly besídky vedoucí, správám besídek bylo všemožně pomáháno, docíleno zřízení 7 nových besídek. Důležitým bodem činnosti dorostového sboru jest akce pro zřizování poraden pro volbu povolání. Tuto myšlenku propagoval již v l. 1912—13 † prof. Čáda a potom znovu při každé vhodné příležitosti zdůrazňoval požadavek, že mládeži školu opouštějící nutno jest napomáhati, aby volila svoje povolání správně a přiměřeně ke svým silám a schopnostem i současným poměrům hospodářským. Mnoho úsilí věnoval uskutečnění tohoto zřízení také nedávno zemřelý ředitel Technologického musea Leopold Weigner, který pro poradnictví k volbě povolání vykonal dobrý kus práce připravné, sebrav s neúmornou pílí množství dat o poměrech a požadavcích jednotlivých živností a spracovav je v praktickou příručku, kterou právě chystal se doplniti dle nynějších změněných poměrů a vydati tiskem. Náhlá smrt přerušila toto dílo. Krátce před svým skonem vydal propagační spisek o volbě povolání (v Občanské knihovně). Dorostový sbor, v čele jehož odboru pro volbu povolání poslední dobou stál řed. Weigner, želí těžce ztráty tohoto pracovníka, jehož odborné znalosti věci a praktické zkušenosti sotva kdo brzy nahradí.

Poradny pro volbu povolání, z nichž první má býti otevřena při Zemském úřadě práce v Praze, budou se ovšem u nás zprvu utvářeti, když ne zcela podle vzoru, tedy jistě aspoň pod značným vlivem ciziny. Tomu nelze a netřeba se vyhýbati. Ale jest nutno hleděti, abychom nepodlehli jednostranně vlivům, jež bývaly u nás až posud vždy nejpůsobivější — vlivům nejbližšího sousedství našeho, Německa. Bude tedy na místě, všimnouti si také, jak se věc tato provádí jinde, mimo Německo, především ve Spojených státech severoamerických, které jsou vlastní kolébkou tohoto oboru péče o mládež vstupující do života praktického. Zprávu, kterou tu podávám, čerpám jednak ze spisu Leakeova: Industrial Education . . . (Boston—N. York, Mifflin Co.), jednak z Bloomfieldovy příručky »The Vocational Guidance (z téhož nákladu). Oba spisy byly opatřeny laskavostí ředitele Zmrhala z Chicaga knihovně Pedagogického ústavu Komenského.

V Americe prvé počátky poradnictví pro volbu povolání (podle Monroeovy Cyclopedia of Education V., 740) vznikly po r. 1907, prvou poradnu (Vocations Office) organisoval r. 1909 v Bostoně prof. Frank Parson. Téhož roku vydal Parson spis »Chooising a Vocation« (nákl. Houghton Mifflim Co., Boston). V čelo postavena osoba, která veškeren čas věnovala organisaci porad žákům bostonských škol za součinnosti školního výboru a školního dozorce (superintendent). Ředitel poradny konal konference s mistry i učiteli, pořádal přednášky; učitelstvu dostalo se poučení, aby mohli uděleti porady pro volbu povolání. Během roku získán zájem lidí praktického života i pedagogů a sociálních pracovníků pro náležitě organisovanou poradnu (Vocation bureau). Pro žactvo obecných škol rozesílány tyto dotazníky k volbě povolání:

Jméno — Škola, třída — Datum narození — Jméno rodičů — Obydlí — Jaký záměr mají rodiče ve příčině povolání žákova? — Ve kterých předmětech žák vyniká nebo má zálibu? — Ve kterých předmětech žák nevyhovuje nebo které nemá rád? — Tělesný jeho stav? — Jaké záměry má žák (řemeslo, obchod a pod.)? — Ve které škole jest, bude příštím rokem? — Do které školy hodlá vstoupiti? — Co hodlá počíti až vyjde ze školy? — Mimo styk s veřejnými školami uděluje Voc. Bureau porady v jednotlivých případech. Věcí tou zabývala se též The Girl's Trade Education League v Bostoně i Home a. School association, která zasílá rodičům dotazník: Chcete posílati své dítko do College? — Jestli ano, tedy do které a proč? — Máte na mysli určité povolání, pro které chcete, aby se dítě Vaše připravilo? — Které povolání myslíte, že se nejlépe pro ně hodí? — Nabylo k němu nějaké přípravy? — Na základě materiálu těmito dotazníky sebraného určuje se, o čem by se mělo pojednati se zřetelem k volbě povolání v přednáškách »Sdružení rodičů«. — »Vocation Bureau« sbírá dále informace pro učitele o požadavcích a poměrech jednotlivých povolání přístupných žákům bostonských škol. Zprávy učitelům oznamují se na tiskopisech bílých při normálně p ř í z n i v ý c h povoláních, na žlutých povolání z některé příčiny n e p ř í z n i v á, na červených povolání n e b e z p e č n á nebo p o v á ž l i v á. Vzorec jednoho z dotazníků pro hochy, který zasílá se zaměstnavatelům: Povolání: Obuvnictví. Datum vyšetření — Firma — Ředitel závodu — Celkem v závodě zaměstnaných sil mužských . . . ženských . . . Hochů . . .

Dívek . . . Nastaly nějaké změny v tomto počtu? — Mzdy jednotlivých skupin zaměstnanců různého věku: Mzda počátečná — mzda dle roční doby (sezonní) — Doba pracovní od . . . do . . . — Zvýšení mzdy . . . Na čem závisí — Plat hodinový nebo od kusu? Premie? — Jak se opatřují učňové? Jejich věk? — Jejich dřívější zaměstnání — Školní vzdělání — Pokračovací škola? — Jakých vyžaduje živnost tělesných vlastností? — Jaké míry obratnosti (zručnost). — Popis pracovních výkonů, obory činnosti v závodě. — Nebezpečí a škodliviny: a) při strojích, b) prach, c) vlhko, d) těžká práce, e) námaha, f) jednotvárnost. Poměry živnosti (průmyslu), Vyhlídky (budoucnost) živnosti (průmyslu). Jaké vyhlídky mají žáci obecné školy? Absolventi high schools? — Odborných škol? — Jaká příležitost naskytá se dělníku, aby ukázal co dovede v jiném než ve vlastním oboru práce? Jaci mají býti hoši, které byste přijali za učně? Které otázky mají Vám zodpověděti? — Jaké znalosti musí prokázati? Jaké průkazy, zprávy a pod. se vyžadují? — Poznámka, zvláštní přání zaměstnavatele: — Přijmete hochy doporučené poradnou? — Budou učňové posíláni na přednášky pořádané poradnou? — Poznámka dílovedoucího: — Poznámka učňova: — Posudek lékařský o živnosti: — Záznam úřadu práce o poměrech živnosti — Prameny, ze kterých lze se poučiti o živnosti (průmyslu). — Školní způsobilost k tomuto povolání: — Vyšetřil: —

Informace získané takovýmito dotazníky o jednotlivých odvětvích průmyslu, obchodu, živností, se k potřebě učitelstva sepíší v instruktivní stati, která má tato záhlaví: poměry a vyhlídky, mzdové poměry — vyuční poměry, postavení, jehož lze dosíci, požadované vlastnosti a předběžné vzdělání, projevy, posudky případně i rady znalců dotyčného oboru, osob, které v živnosti samé v dotyčném průmyslu jsou již činny, přednosti, výhody i stinné stránky. Pro své cíle šíří bostonské Vocation Bureau zájem přednáškami odborníků činných v jednotlivých povoláních. Vedoucí síly mnohých předních závodů konají přednášky. Přednáškové cykly o jednotlivých povoláních a požadavcích, jaké se v nich kladou na zaměstnance, konány mimo jiné při universitách. V Nov. Yorku jsou při některých školách ustanoveny učitelky, jichž úkolem jest věnovati se zcela vyhledávání vhodných povolání. Žactvo opouštějící školu odkazuje se na tuto učitelku, která zjedná si potřebných zpráv o schopnostech každého jednotlivce, s každým dítkem opouštějícím školu pohovoří, zjistí jeho tužby, uvádí jeho ctižádost do správných mezí a udílí rady, čemu mělo by se věnovati, jak by se mělo dále vzdělávati atp. Navštěvuje zaměstnavatele, zjišťuje poměry zdravotní, za jakých by učeň nebo učednice pracovali, snaží se seznati osobní vlastnosti mistra nebo zaměstnavatele, se kterým přišlo by dítko v učení do styku. Vydávají se zvláštní letáky obsahující zprávy o požadavcích v jednotlivých povoláních a případné pokyny pro žactvo nejvyšších tříd a jejich rodiče, na př.: Weaver — »Opportunities for Boys in Machine shops« — »Choosing a Career« — »Directing Young Poeple in the Choice of a Vocation« »The Vocation Adjustment of the Children of the public Schools«. V 36 městech Spoj. Států severoamerických jsou poradny pro volby povolání, — mezi nimi New York, Boston, Chicago, Cleveland, Pittsburg, Philadelphie, St. Louis. —

Nebude na škodu uvésti na konec ještě pokyny a některé názory Bloomfieldovy, opřené mnohaletou zkušeností z prakse v poradně bostonské. Provádění plánu vedeni k správné volbě povolání musí soustřeďovati odpovědný a odborně znalý jednotlivec. Zajisté vzniká tak nová professe — rádce volby povolání. Učitelstvo zatím není připraveno k úkolu rádce při volbě povolání, který vyžaduje zevrubné znalosti řady povolání i znalosti schopností žactva. Povinnosti osoby vedoucí poradnu pro volbu povolání jsou mnohé a nesnadné, vyžadují ustavičného studia, badání a energie. Než-li započne činnost poradny, jest nutno aspoň rok věnovati zkoumání místních poměrů, úkolů a potřeb a jednotlivých otázek volby povolání mládeže. Bylo by konati časté porady se zástupci všech odvětví ve věci té interesovaných. Dále jest nezbytno zjednati si potřebná data, navázati styk s učni a rodiči jejich, aby se vniklo v potřeby jejich a otázky. Především z hospodářské stránce věci si musí poradce získati zcela určitá fakta a podrobná data. Základním prvkem ve službě rádce jest zevrubná znalost všeho, co a jak se dělá v jednotlivých živnostech. Získati odborné rádce pro jednotlivá odvětví jest nezbytno. Ředitel poradny nemůže do podrobnosti znáti všecky obory živností. Musí míti pro shledávání informací a vyšetřování poměrů mimo to ještě pomocníky placené nebo dobrovolné. Naproti tomu soudí Bloomfield docela skepticky o psychologických a psychotechnických zkouškách. Praví: Zatím jest velmi pochybno, lze-li psychologických testů s prospěchem užíti. Laboratorní psychologie nepokročila do té míry, aby na ni bylo možno spolehnouti při tomto praktickém účelu ku zjištění schopností. Součinnost lékařova při zjištění tělesných a duševních nedostatků jest potřebna. Ale přílišné užívání laboratorních metod a aparátů při práci by mátlo a zaváděło. Poradna není ani laboratoř ani klinika! *J. Mauer.*

LITERATURA.

Krásná.

Emil Vachek: Sup. Jos. R. Vilímek v Praze. — *R. Těsnohlídek:* Liška Bystrouška. K obrázkům Stanislava Lolka. Nákladem Polygrafie v Brně. — *Josef Müldner:* Poslední Kentaur. J. Otto v Praze. — *Leonhard Frank:* Člověk je dobrý. Autorisovaný překlad Josefa Kodíčka. Ilustroval Vlast. Hofman. Nákladem Gustava Voleského. — Mastičkář. Knihovna Hyperionu sv. 6. — Dalimil. Novým jazykem přepsal V. Flajšhans. Žeň z literatur sv. 53. Nákladem Jana Laichtera v Praze.

Našim mladým autorům můžeme vytýkati leccos závažného, ale skoupost slova, neplodnost jim neupře nikdo. A není ovšem podivné, že zvláště žurnalisté, z povolání často sahající k péru, uchylují se od denního shonu a víru novinářských rubrik rádi do vysněného světa básní, románů i povídek. Skoro v každé redakci většího žurnálu máme dnes spisovatele obsáhlých prací; nepodařilo se ovšem každému dosíci zatím výše a významu redaktora Nerudy, Jos. Holečka, K. M. Čapka.

Obsáhlá, na pět set stran čitající, románová skladba mladistvého Emila Vachka jest studií psychologickou a sociální. Jde tu o mladého

žida Viktora Rosenzweiga, který jakoby zapřel všecky dědičné a rasové sklony, zjemní svou povahu vybranou četbou i samotářskými potulkami, prchne znechucen z otcovy kořalny a po cestách světem otevře si krám ve východočeském městečku na březích Orlice. A zase to není střízlivý a praktický obchodník, který pomýšlí na svůj zisk a obohacení, nýbrž spíše romantický snílek, nepraktický a plachý mládenec, který se rozbouří mužskou vášní ponejprv, když uvidí náhodou poloobnažené svítivé tělo Marušky, krásné dcerky své posluhovačky. A tato láska žida k vesnické křesťanské krásce je opětována. Založena jen na pudově rozvířených smyslech obou mladých lidí stává se jim na čas zdrojem mladistvé rozkoše, později nesnesitelných muk a rozchodu. Neboť třebas měl mladý Rosenzweig nejlepší úmysly, že se s dívkou ožení, třebas i Maruše si toho přála, byly překážky se strany obou rodin a zvláště celé zavilé a brutální vesnice tak mocné, že se milenci rozešli, každý do nového domova. I zatvrdil se Viktor Rosenzweig na svět a nízkost lidskou a slíbil pomstu. Utvrzen pak byl v ní i v létech následujících, kdy Maruška provdavši se rodí statné zdravé děti červených tváří, zatím co jeho žena, nevzhledná židovka, obohacuje jeho rodinu nevzhlednými a churavými mrzáčky. Tenkrát vzdává se žid Rosenzweig svých dobrých základů a snů soucitného a plachého mládí. Chce a stává se supem, vyděračným dravcem, jenž se krvavě mstí na svém okolí, na vesnici, jež podlomila lepší začátky a naděje jeho mladého života.

Román má své přednosti. Látku aktuelní a zajímavou, která dává autorovi možnost, aby do široka zabíral v líčení venkovských názorů, hrubostí a zvyků. Široký podklad psychologického obratu, který netříště se zbytečně, ježto děj je jednotný, episodických postav co nejméně, nespouští hlavního zřetele s očí. Výmluvnou, a přece nerozměklou, poněkud suchou, ale na vhodných místech přece vzkypělou dikcí, jež prošla myšlenkovou a stilovou kázní. Z hlavních nedostatků vytýkám zvláště v druhé části povídavou rozvleklost, příliš jednostranný, smyslně a lakotně založený ráz hlavních postav, neživotnost episodických figur (kdo je to mladý Kališ, tato zosobněná teorie nihilismu?), příliš úzký, všední okruh představ a dojmů, z nichž se čtenář nevyprostí. Idea cílevědomého mstitele, tvrdého nenávistníka je v tomto smyslu v naší nové beletrii nová a spisovatel docílil nesporného dramatického účinku.

Brněnský žurnalista R. Těsnohlídek vybírá si v posledních pracích lidičky a přírodu z Brna a rázovitého jeho okolí. Jako v Poseidonu zachytil rychle vynírající typ těžkopádného, požívačného, krátkozrakého Brňáka, jenž přisluhuje německé radnici, jako tam vystihl výrazně ovzduší brněnských vilegiatur, tak se v této zvířecí humoresce utíká poněkud dále za výletní místa, do prvních vesnic za jejich lesy. Je to nové, rozmarné a zcela zábavné zpracování starého motivu Feriny Lišáka, který bavil a baví lidstvo mnohá staletí. Je předností Těsnohlídkova podání, jak originelně a objektivně dovede zachytit a čtenáři přiblížit přírodu s hlediska pozorující osoby. A zde ovšem je to Liška Bystrouška, neotupený tvor animální pudové ryzosti, který oceňuje krásu měsíčních nocí, poledních výsluní a podvečerního lovu docela rázovitěji a ostřeji než my zkažení, otupení a sentimentální lidé. Takovým způsobem do prosté, ale jiskrné humoresky ven-

kovské o panu fořtovi, faráři a učiteli, o zabijačkách a záletech hajného vpadají tyto dravčí útoky a úklady jako kousek čisté přírody, snu o dávnověkém člověkovi. Místy vadí tón příliš dobrácký a pohodlný, za to některé scény kypí živostí a rozmarem. Dobrá a kulturní humoristická kniha pro lid.

Pravým opakem jadrné a bystré dikce Těsnohlídkovy jsou falešně romantické, nasládlé a rozplizlé prózy Josefa Müldnera. V bojné jeho nicotnější produkci tvoří »román obrazu a života« věnovaný památce nešťastného malíře moří a skalisk, Beneše Knüpfera, přece jakousi výjimku. Padající Kentaur, poslední dílo Knüpferovo, je východiskem povídky Müldnerovy. Český malíř, který větší část mužných let ztrávil na pobřeží a ostrůvcích Jonského moře znovu a znovu se pokouší, aby zachytil na svých plátnech ohromnost, děsivost i laskavý půvab věčně se měnícího moře, vrací se konečně na vrcholu svého tvoření do rodné Prahy. Výstava, dokumentující životní jeho práci, jest však přijata nepříznivě a bolestně zklamaný umělec ztrativ víru v sebe, odjíždí zase do Italie, aby za bouřlivé plavby skokem do moře učinil konec pochybám a mukám. Nevím, prospěje-li nasládlé a nehrdinské vylíčení autorovo památce nešťastného umělce. Ale aspoň jsme ušetřeni dlouhé sentimentální erotiky a ohavné chlípnosti, jimiž autor své čtenáře v jiných svých pracích zasypává.

Hrůzy válečného vraždění, všeobecného hladovění a orgií zvířeckosti, jak se ve světové katastrofě projevily, nemůžeme ovšem tak lehce zapomenouti, vždyt daleko nežijeme ještě v pohodě a zdaru slunného míru. Mezi literárně cenné a výmluvné výkřiky protestu a zděšení proti obecné zvlčilosti, jak se nejmohutněji projevily na straně francouzské v dílech Barbussových a Duhamelových, lze s úctou zařaditi i vzácný projev se strany německé, groteskní, ale jednotné a hluboce typické povídky Leonharda Franka. Vycházely již za války ve Weisse Blätter, ale byly násilně zastaveny. Nyní je tedy máme ve svazečku překladu Kodíčkova. Tyto zdánlivě prostičké, referující, nepatheticky stupňující a vyvrcholující dokumenty rozlévají se na konec v šílený výkřik prosby, hněvu, zuřivosti. Jejich prosté nadpisy: Otec, Vdova, Matka, Milenci, Váleční mrzáci nechtí individualisovat; jako by nesly zmučené sny, horečky, třeštění a úžas tisíců a milionů. Vyhrocují se v gesto sevřené pěsti, ironické grimasy, bolestného úsměšku. A přece paprsek všeobecné lásky svítí mezi nejstrašnějšími doklady lidské nemohoucnosti, zbabělosti a strázně; přece jde všemi povídkami motiv, že člověk je dobrý. Smíme mu věřit? — Povídky nedosahují plastické úchvatnosti bitevních scén Barbussových, ani jednoduché síly soucitu a slz Mučeníků Duhamelových. Ale náleží přece k dobrým plodům, ozvěnám velikého vraždění.

Zabírám do referátu o literatuře krásné i dvě vydání staročeských básní, poněvadž v obou případech nejde o edice vědecké, nýbrž o četbu určenou širokým kruhům čtenářů. Bibliofilská edice Hyperionu vydává jako šestý svazek v sličné a stilové úpravě Slavoboje Tuzara a v pečlivém přepisu Frant. Krčmy staročeského Mastičkáře. Je to první naše dramatická hra, z veliké části původní, ostře a bujně ilustrující současné kulturní poměry, dosud přístupně v samostatném svazku nevydaná. Vydavatel srovnal

otisky Gebauerův, Máchalův a Paterův s rukopisem, připsal informativní Doslov a Seznam neznámějších staročeských slov a vazeb. — Známý badatel o nejstarších dobách našeho písemnictví V. Flajšhans přepsal Kroniku Dalimilovu do nové češtiny, ponechávaje a jen zřídka, kde bylo nevyhnutelně nutno, měně rýmy, aby tak starou vlasteneckou památku přiblížil zvláště mladým čtenářům. Připsal též stručné poznámky o kronice a jejím skladateli a poněkud chudé poznámky historické. Souhlasím s jeho názorem, že i nutnou změnou některých rýmů nebylo básnické ceně Dalimilovy kroniky ublíženo. *K. H.*

Poučná.

Jindřich Fleischner: Chrám Práce. Socialistická čítanka. V Praze v r. 1919. Vydalo Ústřední dělnické knihkupectví, nakladatelství a antikvariát Antonín Svěcený, Praha II., vytiskla Lidová knihtiskárna J. Skalák a spol., Praha II., Hybernská 7. Dva díly, cena K 20·—, včetně drahotní přirážky. — Technika v kultuře. Svazek I. *Ing. J. Izart.* Pracující Belgie. Přeložil A. Hoch. Svazek II. *Ing. J. Rieger:* Most v kultuře lidstva. Vydal E. Weinfurter v Praze. — Mírové čtení pro českou mládež. Nakladatel O. Kypr v Pardubicích (bez roku).

Jindřich Fleischner: Chram Práce. Socialistická čítanka. V Praze v roce 1919. Vydalo Ústřední dělnické knihkupectví, nakladatelství a antikvariát Antonín Svěcený, Praha II., vytiskla Lidová knihtiskárna J. Skalák a spol., Praha II., Hybernská 7. Dva díly, cena K 20·—, včetně drahotní přirážky.

V nové knize uveřejnil autor dvanáct různorodých studií, obsahu odborného i populárního. Autor pojednává o vzniku práce, jejím vývoji, o zotročení lidské práce a o jejím vlivu na vývoj poměrů sociálních; jest přesvědčen, že jen úplným zrušením dnešních hospodářských poměrů a provedením socialisace lze zrušiti nynější otroctví většiny lidí a osvoboditi k radostné práci a spokojenému životu. »Socialism — tot dokonale organisovaná práce lidstva.« (Str. 20.) — Autor věří, že jen řádné a účelné organisování přírodních sil technikou, může býti »nejúspěšnější zbraní úspěšného boje hospodářského po válce« (str. 60), a že »musí býti socialism postaven na jednotnou taktiku: řízení technického vývoje vlastní mocí třídně uvědomělého a mezinárodně organisovaného proletariátu« (str. 63), navrhuje, aby byl vybudován veliký mezinárodní ústav pro technická badání a podobné problémy, jež mají význam pro veškeré pracující lidstvo, který by současně organisoval jednotu světové produkce a konsumu. Žádá, aby vznikla tak instituce, »která postaví práci všech tříd, celého lidstva, na zcela nový základ, která bude pracovati k odhmotnění a zduchovnění, ba i zbožštění vší práce lidské. Musí učiniti práci součástí náboženského kultu lidstva a jím nahraditi přežilá náboženství«. (Str. 69.) — Věří, že »socialism může nahraditi náboženství« (str. 70), že »musí nastoupiti na místo křesťanství, jehož Bůh jest taktéž zbožněným lidským intelektem, potřebujícím ochrany proti přírodním silám a má mnoho společného s bohem

církve práce, jakýmsi Nejvyšším Inženýrem, tvůrcem a konstrukterem světa, který z dlouhé chvíle ho stvořil, ponechávaje lidem jeho další zdokonalení. Je to Bůh stvořený k obrazu inženýra, snažícího se ovládnouti veškeré přírodní síly, zbožňujícího hrdý zákon rozumu a vnucujícího zákon tohoto svého intelektu celé přírodě kolem sebe, vyjímaje své duše«. (Str. 71.) — Chrám Práce bude postaven »nikoli v duších lidských, ale na zemi prací lidských dlaní a mozků pro blaho všech trpících duší lidských«. (Str. 80.) — Uvažuje, že nejvhodnějším místem pro Chrám Práce bude Vatikán v Římě. »Dělník toť spasitel lidstva, hlasatel nového křesťanství, jež brány pekelné nepřemohou: Náboženství Práce. Prací bude spasen svět«. (Str. 85.) — K prvnímu článku připojuje autor úvahy o filosofii, hodnotě, smyslu a organisaci práce, studii o významu činnosti techniků v době předválečné, o úkolech a povinnostech techniků při znovuvybudování světa po válce, »úkol techniků není vyčerpán tvořením děl technických a vysokým rozvojem specielního oboru, ale přejeme si viděti vedle učenců a umělců působiti i technika jeho dílem na lidské duše, chtějíce učiniti svojí prací život lidstva nejen pohodlnějším a zevně bohatším, nýbrž vnitřně hlubším, mravnějším, krásnějším. Jde o vytvoření stylu technické doby, o její vůdčí ideu.« (Str. 358.) — Jako praktický doklad činnosti techniků, otiskuje dva, již dříve uveřejněné články o egyptském obelisku ze Svatopetrského náměstí v Římě, a o žárovce, o mravním a národohospodářském významu přesné, kontrolní práce v chemickém průmyslu a uzavírá knihu v dopisu básníkovi, osobní zpovědí a vyznáním. Autor, který v úvodu knihy doznává, že nevěří již filosofům, že nám dají po tolika nezdařených pokusech v různých filosofických systémech nějaký praktický návod k rozřešení otázky smyslu života, pokusil se o řešení této otázky a »našel v práci hospodářské schopnosti státi se nejvyšším účelem lidského života, v otázce úpravy spolupráce všech lidí nejvyšší problém života lidského, a naleznuv v této víře pevný základ jednotného socialistického názoru na svět a život . . . . . ztrácí tím veškeru tíhu otázek po vyšším smyslu života ve společnosti a tím i na světě.« (Str. 11.) — Autor je věrným žákem svého oblíbeného učitele Ostwalda; čím jest Ostwaldovi energie, tím jest autorovi práce a z ní odvozuje a nebo opět do práce promítá vše, co jest kolem nás, ba i náš život vnitřní a proto nepřekvapuje, že důsledně došel až i k životu náboženskému. Autora zklamali filosofové, filosofické systémy, a proto filosofuje sám, byť nikoli vždy přesně a důsledně, postrádaje pevné filosofické orientace, zvláště když prohlašuje se za positivistu; upozorňuji jen na jeho závěry náboženské a mravní. V duchu positivismu není ovšem žádné absolutní mravnosti, rozhoduje jen princip účelu a prospěchu. Můžeme však popírati proto vyšší mravnost, jež není pouhou funkcí prospěchu? Jest oprávněn tvrditi autor, že jen prostou mechanickou organisací lze řešiti otázky sociální a mravní proto, poněvadž dnešní hospodářský řád ztroskotal? Není možno řešiti tyto otázky, ovšem bez kompromisu pro jakékoliv zájmy, na principech mravních? Není možno opravdovou, poctivou mravní výchovou všech lidí dospěti rychleji a bezpečněji k touženému a žádoucímu cíli? V době bídy, bolesti a hrůzy, kterou jsme všichni prožívali za války světové, sílila nás pevná víra, že není možno, aby všechna ta veliká utrpení prožívalo

lidstvo nadarmo, a že osvobodí se s návratem míru, v upřímné lásce a vzájemné snášenlivosti k novému, svobodnému životu a k nové, svobodné práci. Jsem přesvědčen, že autor sám jest bolestně zklamán vývojem věci po válce ve světě, rozporů přibývá, a má-li býti lépe všem lidem, nevěřím v trvalou moc žádné organisace, nýbrž v moc opravdové, poctivé, ušlechtilé výchovy všech lidí. Jen potom smíme doufati, že zmizí konečně otroctví a osvobodíme člověka. Nemohu-li souhlasiti s ideovým založením knihy, vítám knihu, že přispěje k probuzení a k zvýšení zájmů o otázky technické; zvláště zdůrazňuji velký výchovný význam jeho vášnivé lásky, úcty a obdivu k práci, jeho učení o velikém významu práce pro jednotlivce a celou společnost, pro hospodářské osvobození, pro lidskou kulturu. Neobyčejně zdařilé jsou dvě studie o egyptském obelisku a o žárovce. Autor, dobře ovládaje historické i technické podrobnosti látky, šťastně překonává obtíže výkladu odborných nových poznatků formou přístupnou a poutavou, takže i méně školený čtenář dočte článek se zájmem a bohatým poučením. Jsou to vzorné články pro technickou čítanku, která by byla nejlepším prostředkem k šíření zájmu a poučení širší veřejnosti o technickou kulturu. Česká technická veřejnost by byla vděčna autorovi, kdyby neopouštěl tento obor literární činnosti. Na jednu formální věc upozorňuji autora; nevýhodou v knize, zvláště když jest určena kruhům nejširším, jsou mnohé a časté velmi dlouhé věty, vzájemně na sebe rozmanitě vázané; jsou závadou srozumitelnosti, ba někdy i přesnosti. Nemůžeme-li nyní v nové knize »Chrám Práce« konstatovati po »Technické kultuře« nový a tvůrčí vývoj autorův, jest nám jeho úsilovná, poctivá snaha a hledání zárukou, že vybuduje nám základy, na kterých bude pokračovati mladší generace, aby dosáhla technika v našem veřejném životě onoho významu, jak plně zasluhuje a pro který autor, první z průkopníků tohoto hnutí u nás, již po léta pilně pracuje. —*vžk*—

Technika v kultuře. Svazek I. *Ing. J. Izart.* Pracující Belgie. Přeložil A. Hoch. Svazek II. *Inž. J. Rieger:* Most v kultuře lidstva. Vydal E. Weinfurter v Praze 1918.

E. Weinfurter založil r. 1918 novou knihovnu »Technika v kultuře«, kterou řídí náš vynikající elektrotechnik prof. ing List. Záslužný podnik v nynějších nepříznivých poměrech vydavatelských. V předmluvě seznamuje prof. List čtenáře s účelem sbírky. Knihovna nebude sbírkou populárních technických pokroků a vědomostí, rovněž nebude řešiti problémy filosofické. Chce však podávati čtenářům duševní snahy, ideální touhy a vnitřní boje tvořících techniků v přítomnosti i minulosti, našich i cizích, a to ve způsobě věcných pojednání, životopisů, úvah i obrazů, dějin i románů. Ve svazku prvním seznamuje nás autor s předválečným životem a průmyslem v Belgii. Poutavě vypravuje o stavbě přístavů, o uhelných dolech, o průmyslu hutnickém, zvláště železářském, o průmyslu sklářském, tekstilním, o vysokých školách technických a hornických, o životě a organisaci dělníků, o družstevnictví, hospodářské svépomoci, provádí nás významnými městy belgickými. Všude mnoho poučných námětů k přemýšlení a k práci, zvláště pro nás, když musíme se teprve učiti, abychom úspěšně soutěžili s pilnou a pracovitou cizinou. V druhém svazku poučuje nás autor o vzniku mostů

o kamenných mostech ve starověku, o objevu klenby, o mostech ve středověku, mostech novověkých, železných i betonových. Svazeček jest ozdoben 125 jasnými, zdařilými obrázky. Oba svazky jsou vkusně a pečlivě vypravené, vydané na velmi dobrém papíru. Přejeme nové knihovně, aby měla hojně čtenářů a těšíme se na rychlé další pokračování. —*vžk*—

Mírové čtení pro českou mládež. Nakladatel O. Kypr v Pardubicích (bez roku).

Několik dost nahodile vybraných článečků a básní s tendencí mírovou má patrně mládeži naší ukázati veliký význam míru a bratrství pro všecko lidstvo, jak prohlašuje pořadatel čítanky v kratičké předmluvě. Bohužel nelze říci, že by se pokus ten mohl nazvati zdařilým a jmenovitě naivní povídka o tom, jak Slávek odzbrojil (t. j. ulámal svým dřevěným vojáčkům šavle a flinty konec konců jen proto, že si byli všichni na vlas podobni), sotva osvětlí dětem, proč vlastně válku nutno zatracovati nadobro a bez výjimky. A podobně poučný článek, přejatý z francouzské čítanky mírové (z ní je tu také ještě mírové desatero pro školy) o rozdílu práce mírové a práce válečné nebude u nás jistě působiti pro to, že je lokalisován právě jen ve Francii. Mírová čítanka naše zkrátka bude musit býti zcela jiná, aby byla vskutku česká, vskutku naše, vskutku lidová. *K*

VÝTVARNÉ UMĚNÍ.

V létě a na podzim tohoto roku staly se některé významné podniky, osvědčující schopnosti národa československého vůbec a v ohledu výtvarném zvláště. Byla to nejprve všenárodní oslava stoletého výročí Mánesova narození, jejíž nejdůležitější částí byla veliká, na třech místech instalovaná výstava jeho díla, důkaz pracovitosti pořadatelů, porozumění vlády a města Prahy, ochoty majetníků a značné všímavosti širokých vrstev národa, což vše zmohlo ony veliké překážky, jež navalila doba a jež zprvu leckoho naladily skepticky.

Pořádání oslav vzal na sebe spolek »Mánes«, zřídiv k tomu sbor slavnostní i sbor pracovní, a v duchu své tradice bez váhání započal odvážné podniky. Výroční den 12. května zahájil oslavy, jež se již vyvíjely beze všech poruch. Toho dne po ranní pouti umělců k hrobu Mistrovu shromáždila se česká obec umělecká, výrazné hlavy starých i mladé tváře žáků uměleckých škol, aby s přečetnými hostmi v Pantheonu Českého musea vzdali ústy Mádlovými a Švabinského hold národnímu umělci, jehož poprsí pak president Republiky ověnčil za celý národ československý. Dojem zanechala slavnost hluboký. Toho dne vyšly denníky všech stran se slavnostními články a s jednotnou výraznou podobiznou Mánesovou, kterou Švabinský výtečně přizpůsobil časopisecké reprodukci. Umělecká mládež doplnila slavnost veselicí v zahradě Valdštýnské. Zatím již dokončovala se instalace všech tří výstav Mánesova díla. V Obecním domě, kde byla výstava hlavní a kde zanedbané místnosti, zvláště pravé nevhodné křídlo arch. Janák výborně upravil a s pomocí prof. Kysely ozdobil, provedlo se slav-

nostní zahájení výstav presidentem Masarykem, který v úvodním slově vzpomněl hlubokého dojmu oslavy v Pantheoně, zařadil Mánesa mezi naše obrodiče a vyzvedl úlohu spisovatelů a umělců v životě národů, kdy politikové jen v dané chvíli přicházejí dáti správní formu tomu, co takto bylo duševní prací připraveno.

V hlavní této výstavě střed, s poprsím Mistrovým od Ot. Švece, věnován byl podobám a intimitám Josefa Mánesa a jeho rodiny. Křídlo levé předvádělo nejprve práce ranní doby, s některými díly poprvé obecenstvu přístupnými, pak čtvercový salonek shromáždil vrcholná díla Mánesova štětce, s portréty Pražanův, s bustou Josefiny, s náměty rokokovými, akty Jitra a Večera, se skupinou všech čtyř Švadlen. Další část křídla naplněna byla znamenitým majetkem Silva-Tarouců z Čech na Hané a krajinářskými pracemi, na př. s velikými oběma »Buky« z majetku Borovského a s nově poznanými dvěma akvarely z lesů hruboskalských, nyní Waldesovými. Závěrný výstupek obsahoval ukázky přečetných Mánesových studií květin jakožto podstatného prvku Mánesova studia přírody. Ostatek křídla vyplnily ukázky Mánesova vývoje a různých jeho technik, také ukázky z obou jeho cest na východ, slovanské r. 1854 a ruské r. 1867. Krásný veliký kruh »Lyrické poesie« na čelní straně první síně tohoto křídla připravoval na obsah křídla pravého, věnovaného Mánesovi jako národnímu umělci a jemuž vévodil veliký terč »Orloje«. Tu byly nejprvé ukázky Mánesových studií lidu československého, pak jeho Písní národních s praporem Hlaholu, dále skupina ilustrací Rukopisů s velikým Lumírem praporu »Lukese«, pak hojné ukázky studií a aktů k »Orloji«, apsidový závěr křídla hodil se k náboženským thematům, ostatek stěn a boků ověšen byl dekorativními návrhy, střeleckými terči a skupinou motivů pohádkových. Bohužel, zvláště u Písní, Rukopisu a studií lidových nemohl býti obraz náležitě dokreslen, protože hojné a vynikající kusy byly vyhrazeny pro samostatnou výstavu v Domě umělců, již Společnost přátel umění tam ze svého majetku uspořádala v rámci jubilejních výstav odbornou rukou Dra Vincence Kramáře. Ten mohl vytvořiti v dvoraně Domu krásné a poučné skupiny těchto tří složek Mánesova díla, k nimž připojil z bohatých map Společnosti i dobře volené ukázky Mánesova krajinářství, zvláště jeho studií lesa. — Za to obraz úplnosti skýtal Topičův Salon, kde péčí »Hollara« vystaveno celé grafické dílo Mistrovo. A ještě zbylo látky v Praze přístupné tolik, že by byla mohla vzniknouti výstava čtvrtá, s Mánesovými kresbami, v Uměl. prům. museu, kdyby tam nebyla bývala výstava sokolská. Návštěva výstav byla o sokolském sletu ohromná, jinak značná s hojnými výpravami škol a spolků nebo aspoň uspokojující. Navštívili ji i četní cizinci, zvláště o sletu a o sjezdu Volné Myšlenky. Vzácný majetek chráněn byl pojištěním na tři miliony, denní i noční hlídkou policejní a hasičskou. Švabinský zhotovil barevný plakát a znamenitý lept jako pozvánku k oslavě v Pantheonu. Nyní jest na rozhodujících kruzích, aby majetek mánesovský, bohužel téměř naskrze soukromý, převedly v majetek národní. Bezprostředním vědeckým ziskem výstav byl jejich důkladný »Katalog«, sepsaný R. Kuchynkou.

Výstavy byly i na venkově, hlavně z reprodukcí a fotografií, někde mohli připojiti i domácí originál (v Plzni, Rokycanech, Brně). K tomu

byly i oslavy (v plzeňském divadle, v Brně) a zvláště hojné přednášky. V Praze pracovní sbor výstav uspořádal jich celý cyklus v Uměl. prům. museu, podobný cyklus byl v Museu západočes. v Plzni a Východočeském v Hradci Králové. Také Osvětový svaz v Praze věnoval květnové čtvrtky kursu o Mánesovi. Vznikla i oslavná literatura s účelem propagačním: zahájil ji útržkový kalendář Štencův na r. 1920, Topič vydal výbor z díla Mádlova s tekstem Herainovým, knihosklad jiný výbor s nadpisem »Mánes mládeži«, a pod. Časopisy přinesly mnohý nový detail, oznámena i některá díla dosud neznámá.

Z vědeckého studia k jubileu Mánesovu časově se pojícího jmenujeme Kuchynkovy přípravy pro nakladatelství Štencovo k zevrubnému katalogu celého díla (na př. v Čechách na Hané), pak Štencovu Ročenku na r. 1920, celou věnovanou Mánesovi, s bohatou ilustrací, namnoze poprvé provedenou, s články Mádlovým, Žákavcovým, Táborského, Kuchynkovým a Jiříkovým, pak první svazek velikého Štencova podniku »Mánesovo dílo« s Matějčkovým soustavným rozborem všech Mánesových ilustrací k »Národním písním« a s úplnou jich reprodukcí. Edgarův přetisk z Moravsko-Slezské revue »Dopisů Josefa Mánesa hr. Bedřichu Silva-Taroucovi« (5. a 6. sv. Českého Čtenáře«) obsahuje chybný, pro odborníka nepoužitelný překlad korespondence chované v archivu Umělecké besedy.

*

Jiný veliký čin organisační poslední doby byl VII. sokolský slet v Praze, před nímž obavy byly zvláště obecné a černé. A přece se vydařil i jako skvělý projev organisačního souladu a účelného napětí sil, za ušlechtilého, obětavého vzrušení myslí k jedné veliké myšlence, což vše jsou zase prvky estetické, prvky krásy. Sám rámec pro sletové úkony, stadion upravené Dryákem před pozadím Hradčan, měl tentokráte některé motivy zvláště ušlechtilé i vzletné, tak sdružené pylony se vzlétajícími sokoly, živě a barvitě utvářenou slavnostní třídu a vůbec slovansky radostné použití barevného ornamentu, trochu drobného a bojácného, k výzdobě velikých dřevěných ploch. Vlastní však zdroje uměleckého vzrušení a čisté, živelné rozkoše i pocitu radostné síly byly ve výkonech moře sokolů a sokolic, kteří cvičiště zaplavovali za různé denní pohody. Prvky ty byly: kázeň množství a rytmus pohybů. Jevilo se to při prostných, ať rázných u mužů, ať tanečních a zvláště krásných i nových u žen, ať v účelném a pestrém rozehrání celé plochy při cvičeních podle žup. Co zde oko postřehovalo jen jako hromadný rytmus, rozkládalo se tomu, kdo viděl předsletová a posletová sokolská cvičení místní, při pohledu na cvičícího jednotlivce v krásné jednotky: typický český muž, prostředního vypracovaného těla, cvičil tu jako v zapomnění sebe sama, nikoli jako stroj, ale jako oduševněn krásou svého výkonu, napínaje do plynulé, plné a výrazné siluety hlavu, trup i údy, a stejně i žena, rovněž menší postavy, všecka jako nábožně se vzdávající tančivému rytmu svých zvláštních cvičení, tentokráte v jednom nepřetržitém, ale stále obměňovaném proudu komponovaných. Také sletová scéna předvádějící stavění sochy Svobody měla některé prvky velmi šťastné: tak sám motiv stavby, při němž aspoň naznačeno, co výtvarných složek je v rytmice práce, dále neunavná, jako čilá krev neuhasínající národní myšlenky

sletištěm a skupinami kolující červená stuha královniček, tance Moravanů šťastně využité, vzrušující a slavný příchod legií s jejich vlajícími prapory. Také v gymnastice cizí, švédské a francouzské, bylo se mnohému podivovati se stanoviska výtvarné krásy a princip závodů již tím, že dějí se podle pravidel a měřítek, učil zase s toho stanoviska i srovnávat. Nekonečný průvod sokolský, v němž mizely jednotliviny a sléval se celek, spojoval dojaté účastníky i nadšené obecenstvo v jediném mocném objetí všenárodního nadšení, v němž nescházelo síly ani krásy.

K sletu náležela i výstava »Sokolstva v umění výtvarném«, uspořádaná v Um. prům. museu. Byla dosti improvisovaná a tedy ne dosti přehledná a spojovala s dobrými i věci velmi prostřední, jak ani jinak býti nemohlo, protože po stránce umělecké vůdci Sokolstva na dlouho ztratili po Tyršovi smysl pro pravé umění, s nímž byli by měli vytvářeti sokolský byt a život i v nejvzdálenější jednotě. Poučná ovšem výstava byla a vynikala i některými kusy Mánesovými, Alešovými. Byl tu Ženíšek, Preisler, Jiránek (»Cvičenci pod sprchami«), Boettinger (karikatury), něco lepšího uměleckého průmyslu. Celkem se ukazovalo (plakáty, pohlednice), že ne vždy Sokolstvo se sdružilo s nejlepším ve výtvarnictví. Zajímavý byl vývoj tělocvičen, od typu renesančního, podepřeného Národním divadlem, přes typ t. zv. českorenesanční a „»secesní« k moderním stavbám tělocvičen, na př. Novotného. K sletu nakreslil Švabinský veliký památkový list a Artur Novák vydal pro čestné hosty soubor původních leptů pražských.

*

Kdežto na veliké výstavě »Odboje«, nyní schráněné v zámku Trojském, byly výtvarné práce samotných dobrovolců, namnoze ochotníků, viděli jsme tohoto léta v Belvederu výstavu obrazů z front československých legií od umělců z povolání. Vyslalo ministerstvo Národní obrany do Francie krajináře Beneše a Nejedlého, do Italie Koníčka a Šímu, na Slovensko Kremličku a Trampotu. Čtyři první, se Zeyerem, který mohl zpodobiti místa v Italii, kde se naše vojsko formovalo, vystavovali hojnou svou žeň na oné společné výstavě, kde v krajinách Beneše a Nejedlého převládala červeň, žluť a běl té pouště, již jest sever Francie, na plátnech Koníčka a Šímy modř a zeleň hor a vod italských. Nejsou to obrazy bitev, nýbrž jen bojišť, nevidíš živého člověka, ale ovšem vidíš, nebo tušíš hroby. Nejdramatičtěji pojal své obrazy Nejedlý a vytvořil mnohý kus mocně pathetický, někdy až divadelní. Beneš je spíše měkký lyrik, i vane jemný, zádumčivý smutek z jeho kusů, dobře malovaných s některými ozvuky moderní francouzské krajinomalby, jak se to i místně hodilo k námětům. Koníček dodal obrazů nejvíce a odvážné horské veduty mezi nimi jsou zajímavým příspěvkem k řídké naší malbě Alp, jejichž těžké problémy zmáhá on prostředky hodně moderními. Šíma podal kusy solidní, malované drsněji i barvitěji nežli jeho druh. Dnes, bohužel, tato malovaná historie našeho Odboje je rozptýlena po síních nejrůznějších ministerstev. Ale poslední svazek 20. roč. »Volných Směrů« přináší z výstavy barevné i černé ukázky, spolu s Nejedlého slovním vylíčením výpravy českých malířů na francouzské bojiště, a nákladem Havlovým vychází i několik věcí Nejedlého ve veliké barevné reprodukci jako soubor.

*

Spolek »Mánes« uspořádal po válce, první z uměleckých spolků, zase svou členskou výstavu v podzimním terminu jediných nyní místností výstavních v Praze, v Obecním domě. Hrstka lidí účastnila se za války členských schůzí spolkových, dnes místnosti »Mánesa« již dávno ožily a nová výstava dokazuje neutuchající energii spolku, v dějinách našeho výtvarnictví tak významného. Je důležito pro dobrou jeho budoucnost, že hlavní slovo na výstavě vedou sochaři a vedli by, kdyby mohli stavěti, také architekti. Žádat bezprostřední budoucnost dobré plastiky pro vytváření památníků veliké doby a dobré stavitele pro stavební potřeby státu a hlavního města. Až ti vytvoří veliké plochy k dekoraci, bude na čase, aby i malíři byli připraveni k jich pokrytí velikorysou malbou murální. Ale zatím se zdá, že se vyhýbají samé podmínce dekorativní malby nástěnné, lidské figuře, jejíž všecky pohybové a obrysové možnosti takový Štursa v plastice zmáhá bez bázně a tak šťastně. Mimo skizzy k freskám, jež podávají zatím jen první var myšlenky, J. K. Kubína, mimo dekorativní karikaturu Kratochvílovu, jež velikou linii schválně paroduje, není na výstavě téměř portrétu, natož veliké komposice figurální s úmyslem dekorativním. Jsou snad takové snahy v táboře jiném. Preisler, jehož tak vzpomínají výtvarní akademikové při svém volání o obrodě své malířské školy, vedl jako učitel v důsledku své doby spíše k anarchii, nežli k pevné kázni a tradici, Švabinský zcela se věnoval grafice, ve skupině t. zv. Tvrdošijných, kteří konají u nás úlohu výbojců poměrně nejodvážnějších, není prozatím žádné dosti silné individuality, aby v nynějším malířském chaosu se krystalisovala na jadrný, strhující vzor. A tak na výstavě »Mánesa« vítězí krajináři, pružný, skoro improvisující Nejedlý se sklonem k dekorativnosti rytmu i barevných skvrn, opravdový, vědomě k Slavíčkovi se vracející Beneš, jehož některá plátna jsou čisté, krásné kusy české sluneční krajiny, jejíž hluboký i svěží dech nám tu opravdu vane vstříc.

Je zajímavý i malý pohled do výtvarné politiky našeho mladého státu. Dnes shodou okolností výtvarnou rubriku předních žurnálů vedou mladí, namnoze jinošští kritikové a ti prohlásili definitivní úpadek »Mánesa«, vycházejíce právě z povahy malířské účasti na výstavě. Mluvčí »Veraikonu« opřel se dokonce o slovanský východ, aby k slovům, že »Mánes« již »dohrál«, přidal výčitku, že spolek ten české umění zkazil západnictvím. Nepředpojatý pohled na plastiku, architekturu, užitá umění a krajinářství v podzimní výstavě přesvědčí ovšem o neutuchající vitalitě spolku, která jen čeká, aby se zvláště rozproudila k velikým úkolům, které by měla doba nabídnouti.

*

Tyto úkoly jsou zdržovány, anebo kříženy. V oboru architektury zajímala kruhy umělecké věc Kotěrova stran novostavby universitní, pro niž »Mánes«, »Společnost architektů« a »Výtv. odbor Uměl. besedy« zapověděly svým členům účast v soutěži, pak věc Hilbertova, jež souvisí s úpravou nejdražší nám památky pražské, hradu s katedrálou, kde opravné práce již teď nám odhalily značné stopy zašlé Prahy románské. V rozpočtu jsou některé vítané položky na podporu umění, ale bylo v nich v rozpočtovém výboru i škrtáno. A přece jde o věci produktivní, jako je architektura a

umělecký průmysl, které chystají na př. na r. 1923 výstavu, jež by mohla míti veliký vliv. Zatím na Vzorkovém veletrhu pražském po té stránce byly jen drobty a nábytek a užitkové předměty velikých firem, také vídeňských a berlínských, předváděly nevkusné, obrovské bachraté kusy, přezdobené všelikým drobným retrospektivním dekorem, pravé to zařízení nadutých zbohatlíků ověšených šperky všeho druhu. Soukromá podnikavost je dnes nepatrná, ze známých příčin. Tím více je pochváliti cukráře Juliše, který svůj dům na Václavském náměstí dal přestavěti Janákem. Ten prorazil v něm dva balkony, barokní fasádu rázně a vesele obarvil a vnitřek cukrárny v přízemí i poschodí s Kyselou vypravil v interieury světlé, barvité a nějak srdečně slovanské. Zdá se, že tu byl vytvořen nový, čistě náš typ restaurační místnosti.

Obtíže doby jeví se zvláště v ruchu edičním. Není ho vlastně a pomalu pro nákladnost nebude lze vydati ilustrovaného díla, ilustrované knihy. Kafka sáhl k svépomoci, vydav si u Borového své dílo obětavě sám. Grafický závod Štencův vydal Žákavcovu knihu statí »O českých výtvarnicích« a Brejchův překlad Vethova Rembrandta s výbornou reprodukcí. Dykovo Emporium vydalo dvě grafická alba Konůpkova, Dona Juana a Kytici. Imponuje plzeňské nakladatelství Beníškovo, které vydalo 1. sešit krásných velikých barevných reprodukcí českých obrazů ze štočků Štencových pod názvem »České umění«. *fšc*

ZPRÁVY.

František Bílý †. Dne 17. října zemřel ve vinohradské nemocnici po operaci jazyka na zápal plic ministerský rada Fr. Bílý. Byl do listopadu 1918 zemským inspektorem školním a převrat vyžádal si jej jako jednu z obětí, které naše nekrvavá revoluce smetla s jeviště našeho veřejného života. Každá revoluce mívá své oběti, jenže vždy nerozumíváme logice a spravedlivosti dějin, vybírá-li si právě osoby, které by si podle našeho soudu nejvíce zasloužily bezohlednosti, s níž se měřívá za takových okolností. František Bílý odešel tehdy z veřejného života plný síly a svěžesti a není pochyby, že by byl i ve službách republiky uplatnil svou obdivuhodnou duševní energii pracovní, kterou jeho malé a slaboučké tělo dovedlo rozvinouti. Nad jeho otevřeným hrobem řekl o něm přímo profesor Zubatý, že by byl sloužil republice věrně a rád. Jistě by byl za naší samostatnosti pracoval pro naše školství s oddaností tím větší, čím větší byla jeho opravdová láska ke všemu českému.

Vyrostl — narozen 8. listopadu 1854 na Starém Brně — v německém ovzduší brněnském, kde se ze Šavla cítícího se Němcem stal Pavel nadšený pro český národní život a zejména pro český jazyk. Zvláště tuto lásku si Bílý odnesl z českého gymnasia, na které přestoupil r. 1868 a kde byl jeho třídním ve tř. VI.—VIII. František Bartoš. Ten vtiskl svému učelivému žáku i jeho literárním snahám nesmazatelný ráz své osobnosti. Bartošově lásce k ryzosti jazykové Bílý zůstal věren po celý život. V Praze se Bílý dostal na doporučení Bartošovo k prof. Gebauerovi, jemuž pomáhal při korekturách odnášeje si ze styku s Gebauerem mnohý vzácný poznatek do života. S krátkou výjimkou doby ztrávené 1879—1880 na reálném gymnasiu přerovském Bílý učil od r. 1878 na I. pražské reálce v Ječné ulici až do r. 1898, kdy se stal ředitelem reálky v Žižkově jsa od r. 1904 také členem zemské školní rady. Od r. 1910 byl zemským inspektorem školním. Ve škole se Bílého láska k českému jazyku, k jeho ryzosti a kráse rozvinula v úsilí povznésti vyučování jazyku mateřskému na vyšší úroveň. A této snaze byla posvěcena všecka Bílého práce učitelská i valná část jeho činnosti literární. Ve škole se Bílý snažil uskutečňovati tyto své snahy tím, že svým žákům vštěpoval lásku k české knize, takovou lásku, jež nepřestává, když se za studentem zavrou dvéře střední školy, nýbrž která se přenáší i do života a vychovává ze žáků pilné čtenáře, věrné své lásce ke knize až do pozdního stáří. Kdyby každý učitel vychoval tolik horlivých i vzdělaných čtenářů jako Bílý, nebylo by se nikdy třeba báti o budoucnost dobré české knihy.

V literatuře Bílý měl také svou vyvolenou lásku v básnictví, zvláště lidovém. Jeho výklady a rozbory některých našich básní i větších děl literárních na př. balady Osiřelo dítě nebo Labyrintu Komenského ukazují na první pohled učitele, který dovede přiblížiti báseň vnímavé duši dětské, i zaujatého vychovatele, který je hluboce přesvědčen o výchovném vlivu básnické tvorby na rozvíjející se mladou duši.

Těmito dvěma směry Bílého práce přinesly české škole střední mnoho nabádavých podnětů i trvalých obohacení; také ve vyučování jazyku německému jeho učebnice (s Juliem Rothem) podle metody rozborně napodobující razily cestu moderním metodám u vyučování jazykům cizím. Jinak Bílý nebyl přítelem překotných a převratných novot ve škole, ač se novým proudům ani ve školství ani v literatuře neuzavíral. Byl vůbec nakloněn spíše ke kompromisům »zlatého středocestí«, v nichž viděl zajištěné úspěchy myšlenek, jimž byl oddán. Kdo četl jeho článek v zaniklé Školské revue před několika lety, kde přehlíží reformy vynucující si tehdy přes všecku konservativnost našich institucí školských domovské právo i ve škole střední, mohl se přesvědčiti, kolik smyslu bylo v zemském školním inspektoru Bílém pro všecky opravdové pokroky ve školství, pokud se jen ukazovaly na prospěch školy a zvláště žactva. Pro tento prospěch českého školství Bílý se zvláště za války v úzkostlivém konservatismu uhýbal všem úskalím rakouským a zejména klerikálním, která podle jeho soudu mohla uškoditi české škole. A tato přílišná úzkostlivost jeho byla po převratu příčinou nedůvěry k jeho další činnosti.

Literární činnost Bílého nesla na sobě zřejmou pečeť žurnalismu jeho literárních začátků, žurnalismu v nejlepším, ušlechtilém slova smyslu. Listy z Prahy, rozmanité rozhledy psané za jeho mladších let do Moravské Orlice, Literárních listů, Hlídky ukazují i jeho bystrý postřeh i pohotové péro, někdy i břitce zahrocené, které dovedlo na věci nalézti novou stránku nebo i starou známou věc načrtnouti novým nečekaným obratem. Později se jeho činnost literární oddávala ve službu škole a praktickým jejím potřebám. Ale nepřestával sbírati látku k velikému životopisu svého oblíbeného básníka Fr. Lad. Čelakovského, jehož korespondenci v České Akademii vydal. Životopis tento naše literatura od něho očekávala a sluší litovati, že v ústraní svém nemohl déle na tuto tichou a potřebnou práci literární soustřediti všecku svou energii, kterou dříve přímo překypoval, ve shonu veřejného života ve škole, v úřadech i četných spolcích, kde všude si získal svou neúmornou pracovitostí trvalou památku. *K.*

Fr. X Svoboda dovršil dne 25. listopadu t. r. šedesátý rok svého života, jehož dvě třetiny jsou vyplněny pilnou literární tvorbou. Práce literární byla vždy u něho jako každá jiná nezbytná práce denní a nebyl by mohl žít, kdyby byl nemohl denně psát, nabírat z nevyčerpatelných zásob, jež má v sobě naskládány. V jeho »Kašpárku«, románku z poslední doby, vystupuje mladý muž, který ve společnosti a v osobních stycích budí úžas napínavými historkami, jež má na každý popud a o každém člověku svého okolí pohotově; přijdou mu samy sebou v řeči, rozvíjejí se dál a dál, za-

plétají se a jsou povídány tak, jakoby byly čirou skutečnou pravdou. Nikdo není tomu mladému muži svou bytostí bližší nežli Svoboda, není to první jeho románový hoch, jenž se líbí děvčatům svou vypravovatelskou bohatostí, ale ovšem u Svobody poji se k ní povýšenost zoru, rozpětí myšlenky, filosofické a psychologické záliby. Když na počátku let osmdesátých vyšly jeho hustě naplněné sbírky básnické, mohly překvapovat nejen hojností a rozmanitostí obsahu, nejen vznícenou dychtivostí, jež toužila tolik věcí pojmout a vyslovit, nýbrž také duševní zralostí, vyspělostí i vážností úsudku, znamenitým výcvikem i plodnou původností formy. Podobnou zralostí vyznačovaly se také první Svobodovy práce povídkářské (Povídky, Probuzení, Mladé představy), a když po »Márince Válkové«, realistickém dramatě mladé ženy, Svoboda r. 1892 pronikl na jeviště Národního divadla svými studentskými »Směry života«, bylo patrno, že se také toho literárního útvaru trvale zmocnil a že mimo živost postav, mimo domácký ráz dialogu a upřímnou pohnutost scén přináší do něho rozumnou opravdovost životního názoru, jež pochopila závaznost mravní odpovědnosti spisovatelské. Od té doby postupovala tvorba Svobodova těmi třemi proudy a to tak, že hlavním jeho oborem staly se povídka, novela a román, kdežto báseň a drama zůstávaly víc a více na okraji, protože o jich úspěchu rozhodovala příliš časová móda a Svoboda nedovedl jít nikdy jinou cestou nežli svou vlastní. Z jeho románů rozsahem i významem vynikly hlavně »Rozkvět« a »Řeka«. »Rozkvět« mohl by být přirovnáván k Herbenovu »Do třetího a čtvrtého pokolení«, ale Moravan Herben myslil při střídajících se pokoleních na pročišťování národní povahy, na přibývání národní a občanské uvědomělosti, Čecha Svobodu zajímal už mnohem více vývoj a rozmach české obchodní i průmyslové podnikavosti, jež se na vyšším stupni rozšiřovala v mocnou podnikavost kulturní. Mimo to u Svobody, impresionisty, vystupovala silněji vášnivá lačnost přírodních a životních dojmů, opojení z měňavých krajinných pohledů, vzrušení ze vzrušených lidí, prudký pohyb, proud, chvění citu. »Řeka«, jež jinak souvisí se Svobodovým poměštěním, s jeho přechodem od mníšeckého venkova k Praze, spadá do kapitoly jeho literární erotičnosti, o níž by při podrobném rozboru jeho tvorby musilo být zvlášť obšírně mluveno. Uchvacovala-li Svobodu tajemná, nevýstižně mnohotvárná krása přírody, uchvacovalo ho právě tak tajemné, živelné, luzné kouzlo smyslnosti a lásky a málokdo jako on byl s to, aby něžně, dojatě a rozechvěně líčil mladinké útlé dívky a dozrávající ženy nebo mladé nezkušené muže zmítané a puzené osudným zamilováním, zaměstnané krušnými a podivnými otázkami probuzeného pohlaví. Ale »Řeka« vedle některých dramat (Olga Rubešová, Démon, Přes tři vrchy) svědčí, jak mu záleželo spolu vždy na čistotě a ryzosti lásky, jak hluboce věřil v poslání horlivých, přísných bojovnic, které nechtí v lásce ani manželství strpět mravní lhostejnosti a uvolněnosti; jeho Olga a Hana jsou přímo zlé k erotické zbujnělosti. Časem převládla v románové a povídkové próze Svobodově nákloonnost k sensačnostem, jsou to však u něho sensačnosti psychologického a filosofického druhu, sensačnosti neúkojného arbesovského zvídavce, jejž dráždí složité a zvláštní záhady lidské duše, lidského osudu, nedopřávajíce mu poklidu, dokud si jich nějak nerozřeší.

Jednota Filosofická v Praze, kdysi skrovný spolek, sdružující milovníky filosofie v úzký přednáškový a debatní kruh, za války — zásluhou prof. E. Rádla — útočiště nikde jistých, znepokojovaných otázkami práva, moci, násilí, národa, mravnosti, zdroj posily slabým i vášnivě věřícím, hrozila po válce shroutit se v starou, bezvýznamnou a neplodnou odloučenost; ztrácela těsný a vřelý styk se životem, za kterým směřovati naučila ji válka; vyklízela bezmocně pole houfně se rozrůstajícím a utěšeně bujícím spolkům okultním, spiritistickým i teosofickým. Neuvědomila si v čas svou povinnost čeliti jim, nebo zřekla se boje, lekajíc se skličující nerovnosti útočných prostředků. Co nabízely a podávaly její soupeřkyně, toho nabídnouti a podati nedovedla: záhady nejpalčivější vyřešené, pohodlnou jistotu, spokojené uspávání. Místo toho a proti tomu mohla přicházeti se svými nevyřešenými otazníky, s voláním po nepohodlí, po namáhavé myslitelské práci, s požadavkem otevřených očí. Neuvědomila si ani, že kritický pohled očí, jemuž měla učit, musí býti obrácen do života a k životu, že ona těsná souvislost s národním i sociálním děním, v kterou filosofie byla uvedena u nás za války, je vlastním úkolem všeho myslivého úsilí; že bylo nutno udržovati ji, prohlubovati, upevňovati. Uvědomuje si to tím naléhavěji nyní, přistupujíc k uskutečňování všeho, co právě bylo vytknuto jako její povinnost a úkol. Jestliže pak považuje filosofii nejenom za úděl úzké kasty vyvolených, nýbrž za matku a živitelku všech, protože slibuje si od jejího rozšíření pronikavý vliv na chaoticky roztříštěné, v dusné atmosféře předsudků se povalující myšlení dneška, chce dary své roznésti po okruhu co největším a vrstvám co nejširším. Připravuje řadu přednášek i přednáškových cyklů po venkově, které by seznamovaly se všemi základními otázkami filosofie a života; doufá, jakmile jí to její finanční poměry dovolí, vydávati populární brožury i větší filosofická díla; chce se pokusiti o organisaci filosofické práce po celé republice. Jsouc při všech svých podnicích odkázána na přízeň i zájem veřejnosti, obrací se k ní s výzvou k spolupráci a podpoře. Vybízí interesenty, aby se stávali jejími členy (příspěvek členů zakládajících 100 K jednou pro vždy, činných a přispívajících 10 K — pro studenty a dělnictvo 2 K — na rok) a byli jí nápomocni radou i pokyny. Obrátila se na Osvětové svazy, aby spolupracovaly s ní. Obrací se na všechny filosoficky informované, zejména na profesory středoškolské a doktory filosofie, aby se sdružovali v pobočky Fil. Jednoty všude, kde se objeví sebemenší toho možnost; aby navázali styky s ústředím a pracovali současně v organisacích krajinských, které by činnost jednoty podepřely. (Příspěvky, dotazy, pokyny, atd. buďte adresovány na Sekretariát Filosofické jednoty, Praha II., Karlovo nám. 21/II u Kaulichů.)

Zprávy knižní a literární. Dr. Rudolf Kjellén: Die Grossmächte und die Weltkrise. Leipzig u. Berlin 1921. s. IV—249. M. 18. Německému vydání, které následuje téměř bezprostředně po vydání v jazyce původním, předesílá autor slovo úvodní, v němž praví, že podkladem přítomného díla jest kniha téhož autora »Die Grossmächte der Gegenwart«; jež dočkala se v Německu v létech 1914-18 devatenácti vydání. Jsou to však přeci jenom asi dvě třetiny nové knihy, jež se opí-

raji o dílo předešlé, zbývající třetina jest zcela novou. Podle tohoto rozvrstvení látky jest kniha rozdělena na dvě hlavní části. První má titul »Das alte Grossmachtsystem«. Zde autor probírá předválečné velmoci jednu po druhé, Rakousko-Uhersko, Italii, Francii, Německo, Anglii, Spojené Státy Americké, Rusko a Japonsko. O metodě, jaké při tom používá, praví toto: Moderní spisovatel státovědecký stejně jako moderní zoolog nesmí spokojiti se pouze vylíčením ústavní formy a vytknutím velikosti státu. Od něho žádá se, aby obracel zřetel k organické jednotě a k vnitřní podstatě a jen takto dopracuje se správného posouzení životní síly toho kterého státu. Proto autor zabývaje se jednotlivými velmocemi, pojímá každou jako jednotu pěti součástek čili má zření k pěti stanoviskům a sice: geografickému, etnickému, hospodářskému, sociálnímu a právnímu. — Druhá část knihy nazývá se »Die Weltkrise und das neue System«. Zde autor posuzuje válku samotnou, smlouvu mírovou a velmoci, jež zbyly po válce. Nás zde zejména zajímá, co praví o konci říše rakousko-uherské: »Osud, jejž pro Rakousko-Uhersko přivodil výsledek války, musíme přijmouti za definitivní. Jest totiž v souhlase se zákony bytí zdravého novodobého státního útvaru.« — Paul Cohen-Portheim: Asien als Erzieher. Leipzig 1920. s. VIII—241. M. 20. Jak autor sám uvádí, jest cílem knihy vypátrati základní příčiny protiv a přispěti k jejich odstranění poznáním jednoty, jež spočívá na dně všeho bytí. Nutno učiti se zde, od Asie, jež proniknuta jest pravdou universalismu oproti Evropě, jejíž kultura jest individualistická. Výsledkem evropského vývoje korunovaného světovou válkou jest naturalism jako názor světový, utilitarism jako způsob života a vzájemný boj národů, tříd a individuí. Než vzájemné odcizení se obou hlavních skupin lidstva blíží se svému konci. Za běžnými politickými a sociálními spory dnešního dne ukrývá se vlastní problém naší doby: Vyrovnávání se asijského a evropského ducha a syntésa obou. Kniha kromě úvodu, dělí se na tři části. V prvé, nazvané »Gegensätze der Völker« hledá autor cesty vedoucí ku odstranění protiv, jakými jsou nacionalism a internacionalism, východní kultura a západní kultura, židovství a křesťanství, aristokracie a demokracie, zionism a jeho protivníci atd. V druhé, »Gegensätze im Leben der Kunst«, zabývá se protivami jako impresionism a ekspresionism, klasicism a romantism, umění a věda atd. V třetí konečně »Gegensätze im Leben des Geistes« chtěl by dosíci jednoty mezi tělem a duchem, mezi principem mužským a ženským, životem a smrtí atd. — Gustav Schmoller: Zwanzig Jahre deutscher Politik (1897—1917) Aufsätze und Vorträge . . . München u. Leipzig 1920. s. VI—206. M. 25. Schmoller sám chtěl za svého života tyto statě uveřejniti, smrt však přervala jeho úmysl. Dnes vydává je jeho manželka Lucie Schmollerová podle směrnic, jež nalezeny byly v jeho pozůstalosti. V úvodě praví vydavatelka, že Schmoller, ačkoliv nebral přímo podílu na stranickopolitickém ruchu, přece časové události sledoval s živým účastenstvím a pokládal to za svoji povinnost a své právo, aby k nim vždy zaujal určité stanovisko jako historik a národní hospodář. Mnohé z těchto statí uveřejnil již ve svém »Jahrbuchu«. Nepovstaly systematicky, podávají však přece celkový obraz o Schmollerových názorech na stát a společnost.

— Paul Natorp: Sozial-Idealismus, Neue Richtlinien sozialer Erziehung. Berlin 1920. s. VI—262. M. 12. Podle vlastních slov autorových jest spis doplněním nedávno vydané knihy »Sozialpädagogik«. Výchova, již má autor na mysli není snad vzděláváním lidu v obecném slova smyslu, jakožto rozšířené účastenství lidových mas na duševním majetku vzdělanců. Co chce autor, jest najíti podmínky pro vytvoření docela nového člověka jako sociálního typu. Sociální výchova musí naučiti člověka tomu, aby svou bezprostřední práci produševnil. Musí se nalézti takový útvar společenského života, kde sice svobodná, ale společenská spolupráce stane se zároveň sociální jednotnou školou, v níž každý nalezne svou práci a vzdělání přiměřené jeho silám a tomu, aby své schopnosti plně rozvinul. V posledních dvou kapitolách knihy (má jich celkem sedm) usiluje o prohloubení v předcházejících kapitolách rozvinutého výchovného plánu filosofickodějinným jeho podložením. — Handbuch der Politik. Berlin u. Leipzig 1920. 4. sv., cena jednoho sv. M. 32. Nakladatelství Rothschildovo v Berlíně přistupuje k novému vydání (třetímu) tohoto Handbuchu, z něhož uveřejněn byl dosud svazek první, za spolupráce nejosvědčenějších státovědeckých pracovníků německých. Nalézáme mezi nimi jména Max Lenz, Jiří Jellinek, Franz v. Liszt (oba poslední již zemřeli), Berolzheimer, v. Schanz atd. Nové vydání jest nutným pro změny ve světě politickém, vyvolané světovou válkou. První svazek, jenž vyšel pod názvem »Die Grundlagen der Politik« obsahuje následující oddíly: 1. Wesen, Ziele und Zweige der Politik. 2. Staatsformen und Aufgaben des Staates. 3. Die staatliche Herrschaft und ihre Schranken. 4. Gesetzgebung, Verwaltung und Rechtspflege. 5. Der Parlamentarismus. 6. Die staatliche Kraftentfaltung nach aussen. Každý oddíl rozpadá se na statě sepsané od příslušných odborníků. — John Maynard Keynes: The economic consequences of the peace. New York 1920. s. 208. $ 2·75. Kniha známého anglického národního hospodáře (vydavatel Economie Journalu) a oficielního anglického finančního zástupce na mírové konferenci v Paříži, jenž vůči hospodářským ustanovením míru zaujímá stanovisko velmi kritické, což ho dokonce přimělo i k tomu, že resignoval na své postavení finančního zástupce v Paříži, když bylo zřejmým, jak sám praví, že každákoliv naděje na modifikaci hospodářských ustanovení mírových jest marnou. Své námitky proti ustanovením míru a proti celé hospodářské politice projevující se na mírové konferenci vůči hospodářským problémům Evropy, uložil v této své knize, jež poutá kromě toho také vylíčením celého jednání konferenčního a charakteristikou hlavních representantů jako Wilsona, Clemenceaua, Lloyda George a Orlanda.

LIBRARY
AUG 25 1966
UNIVERSITY OF TORONTO

Z politické činnosti J. A. Komenského.

Ve výtahu přednesl na slavnostní schůzi dne 15. listopadu 1920 v Pantheonu Zemského Musea

Václav Novotný.

(Dokončení.)

Jest v tom něco vskutku velebného. I v tu chvíli Komenský ještě doufá. Není možno, aby ten Bůh, který český národ první osvítil svým světlem, nyní naň zapomněl. Hrozně trestá minulá provinění, ale jeho trestání nemůže býti bez konce. Není však možno vyčkávati pouze jeho smilování, jest třeba také připravovati jeho cesty. V tuto chvíli krajního zoufalství Komenský nemohl neuvěřiti, že Boží hlas volá ho k této práci, a jako se nikdy nevyhnul žádné práci pro dobro svého národa a církve, tak nemohl neuposlechnouti ani teď a s plným uvědoměním věnuje se odtud této myšlence.

Téhož roku 1650 emigrace zejména moravská na Slovensku vyžádala si návštěvy seniora Komenského, jenž především jejich prosbami dal se pohnouti k návštěvě knížecího dvora sedmihradského, kamž právě, nyní již po druhé (po prvé 1643), byl volán k zvelebení škol. Byl to zejména Mikuláš Drabík, starší spolužák Komenského někdy ve škole strážnické, s ním zároveň na kněžství vysvěcený, ale později pro nezřízený život kněžství zbavený, jenž překvapiv Komenského sdělením, že již před třemi lety zvěděl o jeho dnešním příchodu, dovedl mu i upřímným vystupováním i četbou proroctví, jejichž ukázky mu r. 1643 marně byl poslal, vnuknouti přesvědčení o svém božském poslání. Komenský uvěřil, ano neváhal ani přijmouti úřad pomocníka Drabíkova, jaké mívali také proroci starozákonní. Nová naděje se tu otvírala, a Komenský chopil se jí s vášní nezvratného přesvědčení.

Zraky exulantů upíraly se nyní ku knížeti Rákóczymu, o němž již před 7 lety, při prvním pozvání Komenského, jeho vyslanec ho ujistil, že kromě Boha nikdo nemůže tolik prospěti svobodě jeho vlasti a církve.

S novým zápalem věnuje se Komenský úkolům vědeckým a výchovným, k nimž byl povolán, ale jejich pod ba má nyní nové, určitější zabarvení. Komenský vrací se opět k svým pracím pansofickým, ale měly-li tyto snahy již dříve účelem také vyrovnání náboženských rozdílů, v nynější době, nezříkajíce se ho, mohou se tomuto cíli přiblížiti jen v odporu proti Jesuitům, proti papeži, proti rodu Habsburskému. Staré myšlenky vracejí se v obměněné podobě. Sedmitřídní škola pansofická, již kníže Zikmund Rákóczy zříditi slíbil, může vésti k zřízení politické organisace, »collegium lucis«, obdoba sdružení vševědného, o jakém Komenský kdysi snival, jest nyní zároveň »secta heroica«, organisace politická, jež vysokým kulturním a reformním cílům má sloužiti také prostředky politickými. A v tehdejší situaci nebylo možno, aby se neobracela proti zmíněným třem největším nepřátelům všech snah ušlechtilejších.

Hned po příchodu, r. 1651, Komenský nastiňuje program školy spisem Schola pansophica, v jehož věnování vyzývá knížete Zikmunda, ač toliko narážkami, k věcem velikým. Podrobněji vyložil tyto myšlenky ve spise Sermo secretus Nathanis ad David, v jehož mysticky vzrušeném, apokalyptickém slohu přece praktické cíle jasně probleskují.

Věnován byl spis knížeti Zikmundovi k chystanému jeho sňatku, a Komenský nezůstavuje nás v pochybnostech, že také osoba nevěstina podněcovala jeho víru ve zdar nových plánů. Nevěstou byla Jindřiška, dcera Friedricha Falckého. »Zdá se,« upozorňuje Komenský knížete, »že tvůj sňatek sám osud ustrojil, hledaje pro novou věc nové příležitosti. A jaké příležitosti a jaké věci jiné, než připravě lepšího pro lepší, aby nic nesešlo v tom, co osud rodí.«

Znovu ožily staré naděje. Komenský, jenž snoubence oddával, očekával, jak ve spise naznačuje, že větší počet knížat, kteří se k sňatku sjedou, poskytne možnosti k plodným poradám. Než také tentokrát sen se záhy rozplynul. Několik neděl po sňatku, 28. září 1651 zemřela Jindřiška, krátce po ní začátkem (4. února) 1652 její choť, mladý Zikmund.

Komenský byl tímto neštěstím hluboce dojat, po smrti kněžniné pomýšlel na odchod ze Šaryšského Potoka. A zklamán nebyl sám. Bratrský kněz Jan Felín jistě za mnohé přiznává (13. listopadu 1651): »Žalost máme nad smrtí té kněžny. Divní boží

soudové! Krátké manželů těch poradování! Krátká naše naděje, kterouž jsme sobě z manželství toho činili.«

Ale zdrcení netrvalo dlouho. Boží hlas mluvil Drabíkem dále, vztahuje nyní proroctví na bratra Zikmundova Jiřího II. A zase nebylo těžko uvěřiti. Obecná víra očekávala právě na rok 1653 veliký obrat v dějinném vývoji, nebylo možno zříci se práce již zahájené. Pobyt v Šaryšském Potoku jest dobou úžasné práce vědecké a vychovatelské, jejíž plody dovedou vynutiti si obdiv. Ale ani při ní a pro ni Komenský nezapomínal svého nového úkolu, k němuž arci Drabík stále pobízel. Komenský pokouší se přesvědčiti Rákóczyho o jeho božském poslání a přiměti ho, aby převzal úkol, jenž mu sliboval korunu a značnou moc, snaží se získati jeho rádce. Ale r. 1653 přešel bez nějaké pronikavé změny. Důvěra knížete byla poněkud otřesena. Jistě i to přispělo, že další vybudování pansofické školy zastaveno. Ale ani to ani jiná protivenství, s nimiž se v Potoku potkával, nebyla by Komenského, jenž ve víře v proroctví ničím nedal se zviklati, přiměla k odchodu, kdyby právě nyní nebyla ho povinnost volala zpět k opuštěnému stádu bratrských exulantů v Lešně, jimž nesměl chyběti v blížící se veliké chvíli.

Byl předvečer velikých událostí. Komenský nebyl sám, jenž věřil v pravdivost nových proroctví, doba sama lákala k tomu. Rozčilující pověsti náladu stupňovaly a útisky nepřátel budily touhu pomoci »církvi boží těžce sklíčené od přívrženců papežství a domu rakouského«. Že »císař nehledá než zahlazení církve boží a rozšíření moci své«, bylo věřeno obecně, šly zprávy, že ve spolku s papežem chystá se k vyhlazovací válce proti protestantům, a že mu k ní všechny kláštery slíbily pomoc. A kruté pronásledování v zemích českých i rakouských, živíc víru v tyto pověsti, budilo znovu snahy odvetné. »Na tisíce jest čekajících a prosících Boha,« píše (3. července) 1654 zeť Komenského Figulus do Anglie Hartlibovi, »by seslal nějakého Žižku, jenž by počal boží válku za věc protestantskou, než žádný z knížat v říši Německé nemá odvahy opříti se domu rakouskému.«

Bylo možno nevšimnouti si těchto zjevů, bylo možno nepoznati, že není nevhodno pokusiti se znovu mečem o to, čeho nepřinesla válka třicetiletá? A mohl si toho nevšimnouti zvláště Komenský, který svými rozsáhlými styky s učenci celého světa byl takořka předurčen k tomu, aby hrál úlohu v nové zápletce světové? Bylo to možno tím méně, že současně i jiné zjevy slibovaly

záruku zdaru. Již Kotterova proroctví v novém výkladu označovala rok 1654 za dobu velikých událostí, Drabík mluvil určitě o říjnu t. r. Zatím v Anglii Olivier Cromwell, stav se doživotním protektorem (r. 1653), navazoval na tradice politiky Alžběty, jež, činíce nárok na vůdčí postavení ve světě evangelickém, jistě aspoň zabrániti mohly podpoře císaře Španělskem, v čemž ani nepřátelství Mazarinovy Francie nebylo bez ceny. A ve Švédsku nastoupil na trůn mladý, bojovný Karel Gustav, někdy sám účastník třicetileté války, o němž se věřilo, že jest hotov obětovati vše ve prospěch věci evangelické ...

Již současníkům zdálo se, že válka třicetiletá bude míti pokračování, a vskutku, když k němu potom došlo ve válce severské, hlavní válčící strany, Švédové a císař, setkaly se na bojišti znovu. Co bylo přirozenější, než doufati, že se aspoň nyní naděje emigrace splní?

Zmíněný právě list Figulův Hartlibovi končí se slovy: »Můj tchán Komenský se vrátil z Uher k nám do Lešna. Buď Bohu za to chvála.« Chápeme tento projev uspokojení, na Komenského čekaly věci veliké. Již před jeho návratem starší Jednoty Bratrské, poznávajíce přízeň chvíle, obrátili se na lorda protektora se žádostí o pomoc k návratu. Bylo třeba pracovati dále.

Vždy ještě vadila váhavost knížete sedmihradského. Komenský v listě příteli Hartlibovi (9. září 1654), líče své naděje, vždy proroctvími sílené, a uváděje, co podniká sám i jiní, výslovně mezi překážkami uvádí dosavadní zatvrzelost Rákóczyho, ale přece již smí doufati, že nová boží znamení jeho odpor zlomí. Sám neustával o to se přičiňovati. Jeho spis Gentis felicitas (1654), v němž tak výstižně dovedl vyložiti podmínky zdárného národního vývoje, a dotýkaje se velmi správně úkolů a povinností státu vícejazyčného, vedle zvýšení úrovně vzdělání zdůrazňuje náležitě i stránku hospodářskou a všeobecně kulturní, končí apostrofou Jiřího Rákóczyho, aby v nastávající boží při nedráždil Božího hněvu a neváhal postaviti se na místo, na něž ho Bůh volá.

A tenkráte naděje nezklamala. Rákóczy opravdu zahájil vyjednávání o spolek se Švédy a s Anglií, a Karel Gustav, vyhlásiv válku (10. července 1655), dne 4. srpna vpadl do Polska.

I nyní ještě, jak za to mám, Komenský uznal za potřebné podnítiti bojechtivost a zdůrazniti oprávněnost obrany. Tenkrát, tuším, vznikl jeho politicko-agitační spis, i králi švédskému,

i Rákóczymu — vedle jiných — poslaný: Syllogismus orbis terrarum practicus, jenž z premis, jak papež i císař porušili mír Westfálský, biblickými citáty činí závěr o p třebě zakročení (tiskem byl vydán spis tento, asi přepracován, teprve r. 1666).

Komenský nyní rozvinul činnost úžasnou, takže tím více musíme litovati, že prameny dosud přístupné ani jejich zpracování k plnějšímu vylíčení nepostačují. Již jednatel Rákóczyho cestou do Anglie a Švéd má uloženo zastaviti se v Lešně u Komenského a odnáší cenné zprávy. Vstup Karla Gustava na polskou půdu pozdravuje Komenského Panegyricus pro Carolo, jeho neočekávané úspěchy vítá Votiva acclamatio. Důvěrníci královi navštěvují Komenského v Lešně, král mu prokazuje přízeň a zve ho do svého tábora. Komenský podporuje zbrojení domácí, jeho rukama procházejí a z nich vycházejí na všecky strany depeše, šifrované nebo uměle (písmem jen proti ohni čitelným) psané, on jest duší jednání s domácími i cizími.

Byla pronesena výtka, že Komenský nevděkem odplatil pohostinství polské. Jistě neprávem. Karel Gustav mohl i mezi Poláky počítati na přívržence, zvláště mezi evangelíky, s nimiž Komenský úzce byl spiat, a s nimiž se zdomácněv v Polsku, ztotožnil.

Byla-li to vina, trest za ni byl strašný. Jest známo, že Lešno, jehož Švédové arci ušetřili, dne 29. dubna 1656 bylo zničeno a vypáleno Poláky. Komenský, věře věštbě Drabíkově, že město ostojí, opominul učiniti opatření a byl postižen brozně. »Za třicet hodin zničena práce třiceti let,« praví sám a mohl dodati, že zničeno mnohem více. Komenský ztratil celé jmění, zničena celá jeho veliká knihovna a téměř všecky rukopisy až na trosky v čas na kvap ukryté, zničeno dílo celého jeho života, mimo jiné i jeho český slovník, o němž pracoval čtyřicet let. Komenský byl nucen prchati, ukrývaje se před nástrahami Poláků i císařských, osmašedesátiletému, ožebračenému a bídou života schvácenému starci hrozila znovu bludná pout světem. V tuto jistě nejstrašnější chvíli Vavřinec z Geeru, syn někdejšího, ne vždy vlídného mecenáše, nabídl mu upřímné pohostinství. Komenský přijal. V září 1656 přichází do Amsterodamu, po třetí ve svém životě a naposled. Úplné a pečlivé vydání jeho děl, vlídnost hostitelova i pozornost okolí hleděly mu zpříjemniti konec života. Ale klidu nedošel ani nyní.

Přes ohromné zklamání, jež mu proroctví Drabíkova tolikrát a právě nyní tak hrozně způsobila, víra Komenského nebyla otřesena, či lépe, brzo se z otřesu vzpamatovala. Uváživ znovu vše, Komenský nemohl se zbaviti přesvědčení, které mu bylo tak milé, o jejich božském původu a hned rok po příchodu do Amsterodamu splňuje dávné naléhání Drabíkovo, k němuž arci již dříve činil přípravy. Tak r. 1657 vychází pověstná kniha Lux in tenebris — světlo v temnotách, obsahující vidění Kotterova, Poňatovské i Drabíkova.

Kniha vzbudila značnou pozornost, ale ještě větší bouři. Povstali četní odpůrci, vedle těch, jež k nedůvěře pohnul obsah proroctví, také ti, jimž byl důvodem pohoršlivý život Drabíkův i jeho rodiny. Komenský nepřestávaje proroctví hájiti a znovu je vydávati, byl zapleten do rozčilujících polemik, musil snášeti četné výtky.

Z nich zvláště vážila ta, že svým šířením proroctví přispěl ke zkáze Jiřího Rákóczyho, jenž, jak známo, odhodlav se k vystoupení pozdě a byv také Švédy zklamán, utrpěl úplnou porážku, a zbaven byv i knížectví, zhynul v boji o ně (1660). Komenský nechtěl popírati, že proroctví, pohnuvše ho k vystoupení, mohla k jeho pádu přispěti. Ale proti výtce měl velmi účinnou zbraň. Jeho spisek De principis Transsylvaniae ruina ukazuje právem, že se Rákóczy neřídil tím, co mu proroctví ukládala, opominuv si zejména pojistiti souhlas Vysoké Porty.

Není to poprvé, co se jméno Turků ve spojení s proroctvími ozývá, i dříve i později přičítala proroctví Turkům značnou úlohu v boji s Habsburky. I to bývalo a bývá předmětem výčitek a výtek. Zdá se mi však zbytečným Komenského tu hájiti. Historie dovede vypravovati také o velmi blízkých stycích papežské stolice s Turky i o stycích křesťanských králů s nimi proti jiným křesťanům. Těm se to zpravidla nevytýká, snad proto, že tu přece byl rozdíl. Neváhá-li Komenský občas spoléhati na zakročení Porty, činí tak — (a toho nebývalo u jiných) — v pevném přesvědčení, že Turci tím budou získáni víře Kristově, a přesvědčení toto nebylo výmluvou. Opravdu byl pořízen překlad Bible do turečtiny, a Komenský sám k chystanému vydání napsal předmluvu, v níž jeho pevná víra v tuto možnost s naprostou přesvědčivostí jest vyjádřena. Než stalo se ještě více. Spolupracovník Komenského J. J. Redinger, který ze Šavla stal se Pavlem, a nevěřiv původně v proroctví, stal se potom jejich největším a

nejhorlivějším šiřitelem, vypravil se opravdu do tábora tureckého v Uhřích a chystal se proniknouti až k sultánovi, aby ho naklonil křesťanství, ale tato cesta se nezdařila.

To jistě jest síla přesvědčení, která nezasluhuje výtek, ale z níž jasně i dojemně vyzařuje celé zoufalé postavení těch, kdo mohli tyto naděje chovati.

Jediný Komenský nezoufá. Sice r. 1660, deset let po »Kšaftu«, on, »poslední vrátný ovčince božího, ještě jednou obrací se k svému stádci, aby se rozloučil naposledy. Jeho *Smutný hlas zaplašeného hněvem božím pastýřek rozplašenému a hynoucímu stádu* jest jeden z nejdojemnějších a nejtklivějších spisů Komenského, jest to srdcervoucí výkřik bolesti a hoře, smutku a zklamání. Žehná se s celým národem, »žehnám se,« dí, »obzvláštně s tebou, hrstko lidu božího mně obzvláštně svěřená«. Vzpomíná, že »čtyrydceti let jest, jakž sme oplakávati začali Siona svého českého, sousedům v pošlapání vydaného, vždy se ještě ohledajíce po spomožení«, vždy »v naději, že se [pán] v spravedlivém proti nám a křesťanskému lidu zůření odhliví a nám poslední tyto rány promine. Ale poněvadž jiného posavad neviděti, než mrákoty hněvu a obstupující nás odevšad strach věcí horších, nýbrž dokonalého zkažení, nemohu, než ještě jednou, a to naposledy, vám se ozvati, ó milé v Bohu dítky.« Neboť »slunce naše již zašlo, světlo naše již zhaslo a dohašuje« ... A přece i v tomto vzlykotu truchlivosti a beznaděje paprsek očekávání a doufání zasvítil zase. Odpovídaje na výčitku, že dříve jinak těšíval, zmínkou o proroctvích a obranou jich, a na smíření Boha ustanovuje ustavičné posty, dodává: »Že se tedy království i země, a mezi jinými naše vlast, boří a církve národů, i mezi nimi Jednota naše, padají, neděsme se, protože to ten dělá, kterýž moc má, a kterýž jest moudrý, ví, co činí. Víme zajisté, že žádný moudrý hospodář domu sobě neboří, leč nový stavěti míní.« »Doufejte, že Pán těch věcí darmo nečiní, ale něco velikého pod tím leží«, a dále znovu mluví o nastávající potřebě velikého díla.

Jest něco dojemného, jest něco úchvatného, jest něco velikolepého v této skalopevné víře v lepší příští, v tom nerozborném přesvědčení o velikosti národa, v té nezlomné naději v jeho návrat do vlasti. Když v létech 1656 až 1657, nepochybně na novou prosbu starších Jednoty ke Cromwellovi o přispění, vyskytl se plán uvésti bratrské emigranty jako osadníky do Irska. Ko-

menský, vyslovuje se o něm, uvádí jeho obtíže, mimo jiné velikou rozptýlenost emigrantů, ale také raději na návrat do vlasti, kterou přemnozí neoblomně chovají. »A z těch jsem, abych pravdu vyznal, také já.« A ještě mnohem později se s touto nezmýlenou věrou setkáváme zase a zase ...

Zatím Drabík prorokoval dále, a všecek nezdar jeho proroctví nedovedl zviklati důvěry Komenského. Bylo již často uvažováno o příčinách tohoto zjevu, jenž Komenskému bývá i vytýkán. Nesmíme ho ovšem posuzovati očima dneška. Jestliže první visionářská práce Komenského, ovšem jen jaksi soukromě vydaná, hned byla rozebrána a stále hledána, jestliže další, stručnější zpracování neuspokojovalo obecenstva, jež chtělo celá zjevení, nikoli výtahy, jestliže se r. 1664 neméně než tři nakladatelé nabízeli k novému vydání i s pokračováním, svědčí to jistě, že stanovisko doby bylo jiné, než naše.

Komenský, od mládí k mystice náchylný a vlivem učitelů v Herborně i Heidelberce přímo chiliasmem dotčený, celou myslí musil jimi býti strhován, z jeho lásky k vlasti a k církvi, z jeho naděje v lepší jejich budoucnost musila plynouti i víra v proroctví. Ale jeho víra byla opřena i důvody. Neznámý střízlivý kritik již r. 1657 připouštěl, že pramenem revelací Drabíkových jest rozechvění uštvaného exulanta, chvějícího se touhou po návratu, a také Komenský několikrát pověděl důvody své víry. Námitku, že se revelace nesplňují, odmítá poukazem, že v podstatě docházejí splnění; neshodují-li se se skutečností, jest vina spíše v tom, že se jim nesprávně rozumí. Výtky pak nepěkného života Drabíkova odzbrojuje poukazem, že bůh může voliti i nástroj nedůstojný. Ale vedle těchto rozumových více vážily důvody jiné. Za požáru Lešenského mezi troskami rukopisů, jež, nahodile ukryty, nalezeny pak ve spáleništi, byl také rukopis zjevení Drabíkových, a neméně působilo, že Drabík, ač žil v blízkém sousedství panství habsburského, jehož pád věštil a proti němuž hrozné tresty svolával, stále zůstával bez pohromy.

Zvláštním dojmem musilo tudíž působiti, když r. 1664 náhoda, či jak Komenský byl přesvědčen, zázrak vrátil do jeho rukou exemplář vidění Kotterových, který před čtyřiceti lety sám byl odevzdal Friedrichovi Falckému. »Jak bych si přál odevzdati jej jeho nástupci«, touží Komenský ... A jeho zraky se nyní opravdu obracejí k rekovnému synu zimního krále Ruprechtovi, v Praze narozenému, v Anglii žijícímu. Jemu již r. 1664 k jeho

přání byl kýmsi věnován anglický překlad zjevení Kotterových, jemu věnoval Komenský r. 1668 svůj znamenitý spis Unum necessarium, naděje jeho v něm ožily znovu.

K naléhání Drabíkovu Komenský odhodlal se opatřiti nové vydání proroctví, připojiv i nová vidění Drabíkova. Jest to památná kniha Lux e tenebris — světlo z temnot. Její duch není jiný než předešlých, leda že Drabík — to bude vděčným úkolem dalšího, zvláště českého badání — nadhazuje spojení s povstáním Zrinského v Uhřích, jen úkoly, které se dříve přičítaly Rákóczymu a králi švédskému, má nyní, jak Drabík naznačoval již dříve, převzíti král francouzský Ludvík XIV., jehož rivalitu s domem Habsburským a neshodu s papežem naděje emigrace přeceňovaly. A ten, kdo revelace králi měl odevzdati a k jejich splnění ho vyzvati, nebyl nikdo jiný, nežli kníže Ruprecht. Ještě r. 1668 Komenský, vzpomínaje jeho ochoty, mnoho doufá od něho. Ale ani toto světlo již nevzešlo, zůstaly jenom temnoty ...

Nelze se neskloniti v úctě před touto nezdolnou vírou, ale zvláště láskou k národu a vlastní církvi, která se chápe každé příležitosti, slibující, byť sebe mátožněji a mlhavěji, přiblížiti se k tomuto přání. »Apokalyptika Komenského«, jak pěkně pověděl Kvačala, »stala se Komenskému požehnáním, vykázala mu vysoké cíle, jež se blíží uskutečnění, o nichž má každý pracovat a nejen to, ona zdvojnásobila jeho síly a dodala mu nových, když viděl svědectví budoucí duševní velikosti svého národa a své církve.« Opravdu, bez té veliké víry, jež mu vlévala jeho nadšení, bez té bezměrné lásky k národu a k církvi nelze si Komenského mysliti, bez nich jeho veliká práce pro dobro lidstva nebyla možna.

A tato víra a tato láska dodává Komenskému síly i v posledních dnech života. Několikrát, také v »Smutném hlase«, zmiňuje se Komenský o novém, větším díle božím. Bylo vysloveno mínění, že snad v tom lze spatřovati vlivy současné visionářky Antoinetty Bourignonové, s níž Komenský vstoupil ve styk a jejímuž působení podlehl. Zní-li v tom opravdu připouštění nové zbožnosti, odmítající i positivní církve, o svojí církvi Komenský nepochyboval. Ještě 10. února 1670, tři čtvrti roku před smrtí, žádá Drabíka o zaslání starých spisů české reformace, zvláště spisů »M. Jana Miliče, Matěje Pařížského« a staré Jednoty, sotva za jiným účelem, než aby božské poslání své církve mohl dokázati, z části snad i sobě, ale jistě zvláště jiným. A v té víře, před níž se

nelze neskloniti v obdivu, také umírá, v tom ho jeho proroctví nezklamala. A také osud byl tu vlídný k němu, ušetřiv ho vyvrácení jednoho z důvodů jeho víry. V roce po smrti Komenského, r. 1671 byl Drabík, padnuv do rukou císařských, v Bratislavě popraven a upálen.

Než ani to není ještě konec. Dříve než minulo 10 let, r. 1670 Drabíkovi vystoupil obhájce, mladý, 28letý, učený Quirin Kuhlmann z Vratislavě, jenž, odchován mystickými názory Jakuba Böhmeo, ani Komenskému asi ne neznámými, poznav proroctví Drabíkova, učinil se jejich Pavlem, hledaje však jejich splnění na rozdíl od svých předchůdců na východě, po marné cestě do Cařihradu u ruského cara. Nepůsobil dlouho, r. 1689 byl v Moskvě pro bludy popraven. Ale ve výslechu, znaje se k Drabíkovi, prohlásil, že se jeho proroctví jistě splní, ne však hned, nýbrž až za 300 let, a z této lhůty že již 50 let minulo.

Také tento prorok se mýlil; což Komenský usiloval a čeho tolik si přál, nebylo splněno Ruskem, a ani ta nahodilá okolnost, že onen exemplář Kotterových vidění, který kdysi Komenský sám doručil Friedrichovi Falckému a který se potom »zázračně« ocitl v majetku Komenského, že tento exemplář dostal se do někdy carské knihovny v Petrohradě, kde se chová podnes, neznamenala šťastné omen. Ale opravdu téměř 300 let bylo zapotřebí, než se, třeba poněkud v jiné podobě, sen Komenského splnil. Šťastni jeho dosažením, vzpomínáme vděčně toho, jehož životní úsilí o to bylo marné, klaníme se duchu, jenž ničím nedal se ve víře v budoucnost národa zviklati a žádným nezdarem odstrašiti, kořímе se práci, jež nebyla vykonána marně. I když se mýlil, Komenský byl, jest a zůstane veliký, neboť se mýlil ve volbě prostředků, nikoli ve vytčení cíle. Dnes se naplnila věštba Leibnitzova:

> Tempus erit, quo Te, Comeni, turba bonorum
> factaque, spesque tuas votaquoque ipsa colet —

Přijde čas, kdy zástup dobrých bude ctíti, Komenský, tebe, tvé činy, tvé naděje, ba i tvé tužby.

O správě národního školství ve Velké Praze.

Napsal Dr. Josef Keprta.

(Dokončení.)

III.

Správa národního školství ve Velké Praze.

Správa národního školství ve Velké Praze musí se upraviti po zralé úvaze, aby odpovídala místním poměrům a potřebám národního školství a aby současně byla ve shodě s novými školními zákony. Vše musí býti tak zařízeno a připraveno, aby přechod do nové správy byl bezvadný, snadný, beze zmatků a bez obtíží.

Věc není tak snadná zvláště po stránce administrativní a finanční, neboť pražský školní okres se zvláštním svým postavením autonomním má splynouti s částmi čtyř sousedních okresů školních v jeden správní celek. Nutno míti na mysli, že v pražském školním okrese poměr obce ke škole národní, k učitelstvu a ke školním úřadům je jiný než v okresích sousedních. Praha má ve školských věcech širokou autonomii, které asi pozbude, jakmile přestane školství vydržovati. Při úpravě nové školské správy je třeba přihlížeti k těmto různostem a nenásilně je spojiti v harmonický celek.

Základem pro utvoření školské správy ve Velké Praze je § 3. zákona ze dne 9./4. 1920 o správě školské, podle něhož má se zříditi v hlavním městě Praze samostatná školní rada téhož složení a s touže pravomocí jako župní rady školní. § 38. téhož zákona zmocňuje vládu, aby zrušila okresní školní rady a na dobu přechodní zřídila orgán, jenž by funkce zrušených úřadů zatímně vykonával.

Vládním nařízením může tudíž býti ve Velké Praze zřízena pro správu školství ústřední školní rada. Název »ústřední« se zavádí, aby se tento školní úřad odlišil od místních školních rad; jest ostatně v zákoně zaveden již pro

ústřední zastupitelstvo, které se jím rozeznává od místních výborů.

Složení ústřední rady školní v hlavním městě Praze by bylo podobné jako u župních školních rad podle zákona ze dne 9./4. 1920 č. 292, ovšem s některými změnami pro hlavní město nutnými.

Předsedou ústřední rady školní v Praze byl by primátor, který by jmenoval ve smyslu resoluce, přijaté Národním shromážděním k § 5. zákona o správě školské, některého školského odborníka náměstkem předsedy ústřední rady školní. Kdyby Praha z finančních důvodů nezachovala si svého zvláštního postavení, jež dosud je jí vyhrazeno ve školství národním, pravděpodobně nejmenoval by náměstka ústřední rady školní primátor, ale na návrh ministerstva školství president republiky. Volby pěti učitelských zástupců do ústřední rady školní mohly by se provésti na společné konferenci všeho učitelstva z obcí, jež se s Prahou slučují. Velilo by se v několika sekcích a volby by řídili okres. školní inspektoři příslušných okresů školních podobně, jako se dosud dálo na okresních poradách. Poněvadž v § 6. zákona o školské správě se výslovně praví, že jeden z těchto zástupců má býti vzat z učitelstva škol občanských, mohlo by žádati učitelstvo škol občanských, aby volba tohoto zástupce se konala zvlášť — snad na zvláštní poradě učitelů škol občanských. Tyto první porady by zahajoval a řídil primátor, jeho náměstek, neb zástupce, vyslaný zemskou školní radou.

10 zástupců občanstva zvolilo by ústřední zastupitelstvo hlavního města podobně jako členy stavebního sboru a sboru pro vyřizování stížností podle § 5. zák. ze dne 6./2. 1920 č. 116. Při volbě zástupců obce doporučovalo by se pamatovati na lékaře, jak je naznačeno v § 7. zákona o správě školské, a na stavitelského odborníka.

Referenta pro věci pedagogické, který by byl zároveň ústředním škol. inspektorem, jmenoval by president republiky po návrhu ministerstva školství, které by vyslechlo ústřední školní radu. Referenty administrativními a právními byli by magistrátní úředníci, jmenovaní ústřední městskou radou a potvrzení ministerstvem školství. Jmenováním náměstka předsedova a ústředního inspektora, potvrzováním referentů administrativního a právního byl by vliv státu v ústřední

školní radě náležitě zajištěn i v tom případě, kdyby stát nesl hlavní břímě nákladu osobního. Potom by si jistě vyhradil právo schvalovati rozpočty školní, což by jménem jeho činilo ministerstvo školství.

Obor působnosti ústřední rady školní v Praze je stanoven všeobecně již v 2. odst. § 3. zákona o školské správě; podle něho ústřední školní rada v Praze bude míti pravomoc jako župní rady školní, jichž působnost podrobně vymezuje § 10. téhož zákona. Na ústřední školní radu v Praze přejde obor působnosti okresních školních rad a zemské školní rady ve věcech škol obecných a občanských a ústavů vychovávacích a vyučovacích, pokud náleží do oboru školy národní. Pro správu živnostenských škol pokračovacích doporučovalo by se utvořiti zvláštní výbor školní, jako je dosud, a nespojovat správu těchto škol se školami národními, aspoň ne hned na počátku, aby se nahromaděním různých záležitostí práce nového školního úřadu příliš neztěžovala. Je nutno poukázati na některé změny, které nastanou proti nynějšímu stavu. Městské zastupitelstvo v Praze mělo dosud zvláštní práva při obsazování učitelských míst, při jmenování vedlejšího učitelstva a industriálních učitelek, při udělování dovolených. V novém zákoně o školské správě není zvláštní ustanovení, že tato práva městského zastupitelstva přecházejí na ústřední radu školní; poněvadž však ústřední rada školní v Praze má míti touž pravomoc jako župní rady školní, které převezmou vše, co náleží do oboru působnosti okres. školních rad, a poněvadž venkovské okresní školní rady obstarávaly také vše, co bylo v Praze vyhrazeno městskému zastupitelstvu, přecházejí na ústřední školní radu v Praze též práva, jež dosud příslušela městskému zastupitelstvu. Tím dosavadní dualism ve školní správě hlavního města by byl odstraněn a nastalo by zjednodušení a vyrovnání školské správy. Při dosavadní dvojitosti správy školní v Praze byl postup složitý a těžkopádný. Školské záležitosti vyřizovaly se obyčejně v okresní školní radě, potom se projednávaly ve školním odboru městské rady a v městské radě a někdy i v zastupitelstvu, při čemž se referenti měnili. Stávalo se však, že postup byl obrácený, při čemž třeba se i některá korporace přešla, z čehož vznikaly hořkosti a nepříjemnosti. Při rozhodování někdy se nedbalo stanoviska neb dobrého zdání školního úřadu, který svědomitě, nestranně a pečlivě zkoumá školské záležitosti, a rozhodovalo se

bez něho, což jistě školství neprospívalo; protichůdná usnesení těchto různých korporací bylo někdy těžko uvésti v souhlas. Proto zjednodušení školní správy bude jistě v tomto směru pokrokem.

Pro ústřední školní radu v Praze platily by §§ 11.—16. zákona o školské správě. Podmínky pro zřízení ústřední rady školní v Praze jsou příznivé; dostatek vzdělaného a zapracovaného úřednictva, dobré komunikační prostředky, porozumění a pochopení pro školské záležitosti, vyvinuté školství národní, zákonem zaručená jednota obce, vysoce vyvinutá autonomie, vše to umožňuje v Praze zříditi školní úřad po vzoru župních školních rad.

Referenti pro věci p e d a g o g i c k é, a d m i n i s t r a t i v n í a p r á v n í rozdělili by si úřední agendu podobně jako u zemské školní rady.

Ústřední školní radě v hlavním městě Praze byly by podřízeny m í s t n í š k o l n í r a d y, o nichž jednají §§ 18—31 zákona o školní správě.

Místní školní rady mají značnou důležitost pro rozvoj národního školství, poněvadž představují s p o j o v a c í č l á n e k mezi školou a občanstvem. Občanstvo má nesporný zájem na výchově a vyučování dětí, a tento zájem je pro školu nejvýš významný a drahocenný. V místních školních radách může občanstvo svůj zájem uplatňovati a s učitelstvem na rozvoji školství spolupracovati. Ve Velké Praze otvírá se místním školním radám vedle úkolů vytčených v § 25 citovaného zákona ještě další velmi vděčné pole působnosti, které dosud většinou leželo ladem a bylo-li o ně pečováno, dálo se tak nesoustavně. Mám na mysli s o c i á l n í p é č i o školní mládež. Aby tato sociální činnost místních školních rad byla soustavná a plánovitá, byla by svěřena š k o l n í m d ů v ě r n i c í m, jež byly již v sedmé a v osmé části Prahy na zkoušku zavedeny a jež by byly důležitým pomocným orgánem místních školních rad při provádění sociální péče o mládež. Působnost místních školních rad by se neomezovala pouze na školy obecné a občanské, ale vztahovala by se též na školy mateřské, na opatrovny, na útulky pro mládež, na hřiště, školní zahrady, čítárny, dílny, školní kuchyně a pod.

O b v o d y místních školních rad s počátku by souhlasily s obvody místních výborů, v něž podle § 7. zák. ze dne 6./2. 1920 č. 116 přetvoří se dosavadní obecní zastupitelstva v obcích, jež

se sloučí v hlav. město Prahu. Jen v dosavadní Praze bude nutno učiniti výjimku, poněvadž zde dosud místní školní rady nebylo. Zřizovati pro všech 8 tak odlišných a vzdálených částí nynější Prahy pouze jedinou místní školní radu, příčilo by se účelu, pro nějž se místní školní rady zřizují, a nemělo by smyslu. Jediná místní školní rada pro celou Prahu nebyla by nijakou místní školní radou, ale obnovenou okresní školní radou a nemohla by se starati o jednotlivé školy, jak je povinností místních školních rad, poněvadž by byla od nich příliš vzdálena. Proto bude nutno použíti § 23. zákona o školské správě a rozděliti nynější Prahu v několik obvodů školních, z nichž každý by měl vlastní místní školní radu.

V Praze by mohlo býti 6 místních školních rad pro tyto obvody:

	Počet škol v obvodu místní školní rady	
	občanských	obecných
1. pro Staré město a Josefov	4	8
2. » Dol. Nové město	5	12
3. » Hor. Nové město a Vyšehrad	4	6
4. » Malou Stranu a Hradčany	4	6
5. » Holešovice a Bubny	6	12
6. » Libeň	5	9

Kdyby se ukázala potřeba, bylo by možno obvody některých místních školních rad zmenšiti, čímž jejich počet by vzrostl, na př. doporučovalo by se rozděliti obvod pro Malou Stranu a Hradčany ve 2 obvody samostatné, rovněž obvod pro Holešovice a Bubny. Tím by se docílilo intimnějšího styku místní školní rady se školou a místním prostředím.

Volby zástupců školní obce do místních školních rad vykonaly by příslušné místní výbory podle § 21. zákona o školské správě. Místní výbor vnitřní Prahy (I.—VIII. část) volil by zástupce do 6 (příp. do 8) místních školních rad; při volbě zástupců mělo by se přihlížeti k jejich bydlišti. Do každé místní školní rady měl by býti volen pouze občan, který bydlí v jejím obvodu.

Místní školní rady měly by spolupůsobiti podle zákona ze dne 19./12. 1875 č. 86 z. z. při obsazování učitelských míst sestavováním návrhů tří osob. Toto právo je nyní, kdy vešel v platnost zákon z 9./4. 1920, jímž se přechodně

upravují právní svazky učitelstva, problematické, neboť podle čl. 4. citovaného zákona při jmenování učitelů na prvním místě musí se vziti zřetel k služebnímu stáří; uchazeči službou mladšímu může se dáti přednost teprve tehdy, má-li starší uchazeč kvalifikaci nižší než druhou. Kdyby přes to místní školní rady měly sestavovati ze žadatelů terna, byl by postup při obsazování učitelských míst asi takový: žádosti uchazečů by se postoupily ústřední školní radou kanceláři obvodního inspektora, v jehož obvodu je škola, o niž jde. Odtud by byly zaslány příslušné místní školní radě, jež by sestavila terno a poslala spisy opět kanceláři obvodního inspektora školního, která by je předložila ústřední školní radě a ta ve sborové schůzi by provedla jmenování.

Rozpočty věcných nákladů pro školy svého obvodu sestavovaly by místní školní rady a předkládaly by je prostřednictvím kanceláře obvodního inspektora školního ústřední školní radě, která na jejich základě by sestavila celkový rozpočet a předložila jej ústřednímu zastupitelstvu. Kdyby vznikly neshody mezi ústředním zastupitelstvem a ústřední školní radou, rozhodlo by ministerstvo školství.

Rozpočty osobních nákladů sestavovala by ústřední školní rada a předkládala by je ministerstvu školství, kdyby ovšem stát převzal všechen osobní náklad. Kdyby obec určitým podílem přispívala na hrazení osobního nákladu, zůstal by jí zachován též vliv na sestavování rozpočtu, který by se projevoval tím, že ústřední školní rada by sestavovala rozpočet osobního nákladu v dorozumění s ústředním zastupitelstvem.

* * *

Dozor na školy národní obstarávají podle zákona o školské správě župní a obvodní inspektoři.

Ve Velké Praze by se zřídil 1 ústřední inspektor školní a několik inspektorů obvodních. Název župní by neodpovídal zvláštnímu postavení hlavního města, které žádné župy netvoří, proto se doporučuje nahraditi jej názvem ústřední.

Ústřední školní inspektor by byl pedagogickým referentem v ústřední školní radě, vyřizoval by veškeré věci pedagogické (učebné osnovy, vyučovací plány, vy-

učovací čas, kvalifikace učitelstva, učebné pomucky a učebnice, látky učebné a metody, zkoušky žactva, inspekční zprávy, návrhy na povznesení a úpravu školství a výchovy atd.), udržoval by stálý styk s obvodními inspektory školními v pravidelných poradách a jednal by s nimi o věcech pedagogických a školských vůbec, předsedal by ústředním konferencím učitelským, docházel by do obvodních konferencí podle potřeby, přesvědčoval by se občasnými prohlídkami o stavu školství a měl by v patrnosti veškeren pedagogický ruch a pokrok v národním školství hlavního města.

Obvodní inspektoři školní zastávali by úkoly nynějších okresních školních inspektorů s některými nutnými úchylkami, které vyplývají z toho, že nebudou členy školních úřadů. Jejich úkolem by bylo dohlížeti na školy a na vyučovací a vychovávací ústavy vlastního obvodu, o prohlídkách podávati zprávy ústřední školní radě s příslušnými návrhy a posudky, činiti návrhy na svolání obvodových konferencí učitelských a je říditi, zkoumati a schvalovati učebné rozvrhy a rozvrhy hodin, činiti návrhy na obsazování zatímních míst a přikazovati na školy zastupující a výpomocné učitelstvo, míti v přesné evidenci učitelstvo vlastního obvodu, oznamovati ústřední školní radě přebytečné zastupující učitelstvo a žádati o ně v případě potřeby, dávati dobrá zdání o různých žádostech (dovolené, snížení vyučovací povinnosti, přeložení atd.), sledovati činnost místních školních rad a předkládati jejich podání ústřední radě školní, býti učitelstvu rádcem a vůdcem, činiti ústřed. školní radě návrhy na povznesení školství, vyučování a výchovy, pečovati, aby školní zákony a nařízení se zachovávaly a prováděly.

K vyřizování běžné agendy měl by obvodní inspektor školní úředníka, jímž by mohl býti učitel, přidělený předsedou ústřední rady školní (viz resoluci k § 34. zákona o školské správě!). Všechna podání (škol, učitelstva, místních školních rad, občanstva atd.) adresovaná ústřední školní radě procházela by kanceláří obvodního inspektora školního a podobně od ústřední školní rady by všechno docházelo nejprve sem a odtud by bylo ekspedováno na místo určení. Obvodní inspektor měl by takto přehled o celé agendě svého obvodu školního.

Nyní je ve Velké Praze 5 okresních školních inspektorů a to v Praze, v Karlíně, v Žižkově, na Vinohradech

a na Smíchově. Po sloučení obcí předměstských s Prahou by jejich dohlédací obvody byly velmi nerovnoměrné:

v připojené části:	Karlínska	by bylo	22	škol o 120	třídách,
» » »	Smíchovska	» »	47	» » 304	»
» » »	Vinohradska	» »	59	» » 404	»
» » »	Žižkovska	» »	36	» » 234	»
v Praze I.—VIII.		» »	82	» » 470	»

Otázka úpravy dohlédacích obvodů pro jednotlivé obvodní inspektory školní ve Velké Praze jest velmi nesnadná a těžko řešitelná. Při vymezování a tvoření dohlédacích obvodů doporučuje se pokud možno zachovati hranice dosavadních okresů dohlédacích, aby kontinuita školské správy zůstala zachována a aby se předešlo administrativním a technickým obtížím. Obvody místních školních rad neb místních výborů nemohou býti z mnohých důvodů na snadě jsoucích (administrativa, rozpočty, různý způsob úhrady nákladu osobního a věcného) rozděleny hranicemi dohlédacích obvodů. Proto nelze některou část Prahy I.—VIII. přidělíti k části Karlínska, Vinohradska atd., ač někde důvody komunikační a místní by mluvily pro spojení.

Dohlédací obvody by měly podle možnosti tvořiti přirozené celky s komunikacemi směřujícími k centru, kde by bylo sídlo obvodního inspektora školního. Počet škol a tříd v jednotlivých dohlédacích obvodech by měl býti podle možnosti aspoň přibližně stejný, aby některý inspektor nebyl přetížen.

Vyhověti všem těmto požadavkům hned na počátku nelze, poněvadž by se musilo zříditi ve Velké Praze aspoň 10 dohlédacích obvodů, jejichž hranice by nesouhlasily s hranicemi nynějších obcí, z čehož by vznikly zmatky a veliké obtíže; proto nejlepším řešením této nesnadné otázky pro první dobu bylo by utvořiti po 1 dohlédacím obvodě z připojené části Karlínska, Žižkovska a Smíchovska a Prahu I—VIII a Vinohradsko rozděliti ve dva dohlédací obvody.

Prahu I—VIII by bylo možno rozděliti v tyto 2 dohlédací obvody:

I. dohlédací obvod by zaujímal I.—VI. část. Počet škol občanských 17, obecných 31, celkem 48; počet tříd na občanských školách 77, na obecných školách 166, celkem 243.

II. dohlédací obvod by zaujímal VII. a VIII. část. Počet škol občanských 11, obecných 22, celkem 33; počet tříd na občanských školách 67, na obecných školách 175, celkem 242.

Připojená část Vinohradska by mohla býti rozdělena v tyto 2 dohlédací obvody:

I. dohlédací obvod by obsahoval nynější obce Vinohrady, Vršovice, Záběhlice a Hostivař. Počet škol občanských 14, obecných 22, celkem 36; počet tříd na občanských školách 61, na obecných školách 171, celkem 232.

II. dohlédací obvod by obsahoval nynější obce Nusle, Michle, Krč, Bráník, Podolí. Počet škol občanských 10, obecných 14, celkem 24; počet tříd na občanských školách 44, na obecných školách 135, celkem 179.

K dosavadním 5 okresním školním inspektorům ve Velké Praze přibyli by pouze dva noví a to v Praze VII a v Nuslích. Velká Praha měla by tudíž s počátku 7 dohlédacích obvodů. Až by se poměry uspořádaly a nová administrativa upravila, bylo by možno přikročiti k dalšímu rozmnožení dohlédacích obvodů, což by bylo nutno učiniti nejdříve na Smíchovsku.

Hranice dohlédacích obvodů nijak by nepřekážely přechodu učitelstva z obvodu do obvodu, což již vyplývá samo sebou ze skutečnosti, že hlavní město Praha by tvořilo jediný okres školní, spravovaný jedinou ústřední radou školní.

Někteří doporučují, aby na národních školách v Praze učinil se pokus s odbornými inspektory. Místo inspektorů pro jednotlivé obvody zřídili by se zvláštní odborní inspektoři pro školy občanské a docela snad i pro jednotlivé odbory na občanských školách, a zvláštní inspektoři pro školy obecné. Kdyby se tento princip měl provésti důsledně, musili by se zříditi zvláštní odborní inspektoři pro kreslení, zpěv, tělocvik, ruční práce atd., zvláštní inspektoři pro školy chlapecké, dívčí a smíšené, pro školy jednotřídní, dvojtřídní atd. To by vedlo k porušení jednotnosti národního školství a snad k jeho rozkladu. Odbornictví a specialisace na školách národních nikdy nejdou a nemohou jíti tak daleko, aby ohrožovaly jednotnost národní školy a přezíraly zákony psychologického

vývoje dětského. Učitel školy národní musí nejprve přihlížeti k psychologickému vývoji dítěte, k jeho chápavosti a schopnostem, a teprve v druhé řadě k požadavkům jednotlivých předmětů: zřetel psychologický musí převládati nad zřetelem logickým. Úkolem národní školy není vychovávati odborníky s jednostrannými vědomostmi neb dovednostmi, ale harmonicky vyvinuté lidi. Zvláštní odborní inspektoři pro jednotlivé předměty neb kategorie škol by sváděli třeba bezděčně k jednostrannosti a k přílišnému zdůrazňování odborného stanoviska a tím by porušovali žádoucí harmonii výchovy a jednotnost národní školy. Na středních školách jsou poměry jiné, poněvadž tam převládá stanovisko logické a zřetel psychologický ustupuje do pozadí, ač i tam zvláště v nižší střední škole by se mělo více uplatňovati hledisko psychologické než dosud. Z uvedených důvodů nejsem pro zavádění zvláštních odborných inspektorů pro školy občanské a obecné.

O rozdělení nynějších okresních knihoven učitelských, o jejich správě a případném soustředění by se jednalo později, až by došlo ke skutečnému sloučení.

Potom by bylo nutno také pojednati o zřízení disciplinárních, kvalifikačních a personálních komisí při ústřední radě školní, které by za účasti příslušných referentů projednávaly příslušné záležitosti a připravovaly návrhy pro sborové schůze ústřední rady školní.

Ústřední rada školní v hlavním městě republiky školskou správu sjednotí a soustředí a umožní ponenáhlé splynutí jednotlivých škol národních v různých částech hlavního města republiky v jednotný organismus školský, jehož vývoj bude řízen jednotně a účelně podle celkového vývoje hlavního města.

O poměru česko-slovenském.

Úvaha filologická a politická. Napsal dr. Miloš Weingart.

Poměr česko-slovenský, toť v jádře svém otázka o poměru slovenštiny k češtině. V celé své naléhavosti vystoupil tento problém teprve jako důsledek osudného roku 1844, jako důsledek odluky Štúrovy. Proto stanovisko v otázce poměru česko-slovenského je nerozlučně spiato se stanoviskem, s jakého se oceňuje krok Štúrův: naprosté přijetí teorií Štúrových, jimiž on odůvodnil dodatečně své rozhodnutí, tak dalekosáhlé pro celý další šedesátiletý vývoj svého lidu, a upřímné přesvědčení o jednotnosti československého národa se navzájem vylučují. Otázka o odluce Štúrově je tedy sice předmětem literární historie, dějin jazyka a po případě dějin kulturních, ale jest při tom eminentně důležitým problémem národně politickým, a je tedy živá zejména nyní, kdy řešení poměru česko-slovenského ve směru jednotnosti je naším eksistenčním zájmem. Proto stanovisko, jaké dnešní Slováci zaujímají ke Štúrovi, musí u nás zajímati nejen filologa, nýbrž i politika.

I. *Vývoj názorů na odluku u Slováků.*

Literatura o Štúrovi není právě nejmenší: o jeho životě a činnosti psal po prvé již jeho věrný druh a spolupracovník Josef Miloslav Hurban v prvním pokuse o všeobecný obraz kulturního vývoje slovenského »Slovensko a jeho život literárny« (Slovenské Pohľady I, 1846—1851), Mik. Dohnanyi v »Historii povstania slovenského« (1856), pak Linhard v Domové pokladnici 1851 a v Sokole I (1862), V. Pauliny-Tóth v Besiedkach IV, 1870 formou beletristickou »Tri dni zo Štúrovho života« (nově vydal Fr. Frýdecký v Plačkově knižnici Československé sv. IX. 1919; týž vydal též dopisy Štúrovy Jar. Pospíšilovi, tamtéž sv. XI.), pak znova M. Hurban v životopise Štúrově, jímž byly zahájeny obnovené Slovenské Pohľady r. 1881. Drobnější vzpomínky obsahují črty M. z Bohuslavic (v Sokole I, 1862), S. Ormise (v Letopise Matice Slov. VI, 1867), Vrahobora (D. Ma-

róthyho) v Orle IV (1873) a j. Vědecké ocenění podal teprve Jaroslav Vlček v Dejinách literatúry slovenskej 1891 (pak ve stati Poesie školy Štúrovy ve Slovenské čítance str. 265 sl.) a nové doklady i nové osvětlení podala dr. Helena Turcerová ve své disertaci Louis Štúr et l'idée de l'indépendance slovaque (v Paříži 1913).

Avšak z této literatury jen poslední práce — totiž Jar. Vlčka a Hel. Turcerové — jsou také kritickým hodnocením Štúrova díla. Co ostatně bylo se strany slovenské o Štúrovi psáno, nevybočuje z mezí oddaných chvalozpěvů. Je to konečně přirozené: Štúr dal Slovákům spisovnou řeč, Štúr jim dal na čas i filosofickou koncepci jejich národní myšlenky, není tedy divu, že na jeho dílo se pohlíželo jako na posvátný a nedotknutelný odkaz, jako na národní svátost. Když po desetiletí úpadku a nuceného mlčení obnovil se ruch literární r. 1880 družinou spisovatelů, seskupených kolem martinských Slovenských Pohľadů, byl starý Hurban živým pojítkem mezi pokolením štúrovským a tímto, a souvislost ta byla dokumentována tím, že nový orgán vyšel do světa se jménem Štúrovým jakoby heslem. Syn Hurbanův, Svetozár Hurban-Vajanský, a jeho čilý spolupracovník, redaktor Slovenských Pohľadů Josef Škultéty, byli hlavními představiteli této tradiční souvislosti, a Turč. Sv. Martin se stal ohniskem jejich názorů a snah. Štúrovo učení o samostatnosti slovenského národa, stojícího rovnoměrně vedle českého, ruského atd., Štúrova hegelovská víra v čistou samobytnost slovanského ducha a slovanské kultury, zachované prý nejdokonaleji na Slovensku, Štúrova víra ve spásu, kynoucí z východu, od Ruska, Štúrovo zbožňování Slovenska a slovenštiny jako středu všeho Slovanstva staly se národním evangeliem. »Štúrovské obdobie bolo ärou apoštolského oduševnenja... Tuto svätosť nášho slovenského pohybu jednotlivé výminky nealterujú... Čistota ich želaní (totiž prešpurské družiny Štúrovy) vymyká sa kritike, i znamená byť veľmi hlúpym, alebo veľmi podlým, keď o tom niekto pochybuje...«! Tak psal Hurban-Vajanský, duševní vůdce martinské skupiny, ve svém jednostranném a zkresleném pokuse o nástin duševního vývoje slovenského »Nálady a výhľady« (Sebr. sp. XI, str. 241/2). Byl to tedy vztah čistě citový, vylučující studium střízlivé, vědecké. Bylo to lokálně patriotické nadšení romantiků, uzavřených ve svém odlehlém zákoutí a setrvávajících nehybně na starých myšlenkách.

Proti stárnoucím romantikům ozvala se realistická mládež, která odešla za studiemi vysokoškolskými do Vídně a do Prahy, a odtamtud mohla lépe posouditi nebezpečí domácí ztrnulosti. Zejména pražští slovenští akademikové, sdružení v »Detvanu« (od r. 1882), oddaní posluchači prof. Masaryka, poznali nebezpečí slovenské uzavřenosti a hlásali potřebu těsného sjednocení s Čechy. Z tohoto prostředí vznikla koncem let devadesátých družina měsíčníku »Hlasu« (1898—1905), jenž v tuhém boji proti Martinčanům šířil hesla na Slovensku nová a ne příliš populární, hesla pokrokovosti, demokracie, drobné práce, realistického nazírání. Ačkoli »Hlas« vycházel jen šest let, přece jeho vliv byl trvalý: měl nástupce v »Slovenském Týždeníku« dra Milana Hodži, v »Slovenském Obzoru« r. 07 a konečně v »Prúdech« 1909—1914 a v »Mladém Slovensku«; Hlasisté a nikoli Martinčané stali se duševními vůdci dnešního Slovenska, Hlasisté se mu postavili v čelo po převratu: dr. Vavro Šrobár, dr. Pavel Blaho, prof. Jaroslav Vlček, Igor Hrušovský, Fedor Houdek, Anton Štefánek, Ivan Dérer, Bohdan Pavlů, dr. Milan Hodža a j.

Noví realisté slovenští podrobili ovšem střízlivé kritice i dílo Štúrovo, a kritika jejich byla nepříznivá: jeho odluka byla »romantické poblúdenie viac citom než reálnými vedomosťami a chladným rozumom ozdobených a prekypujúcich mládencov« (Naše Slovensko 1909). V pseudonymní brožurce »Co hatí Slováky« r. 1901 vyslovil autor (Meakulpinsky) heslo, Štúrovu zcela protichůdné: »Kmenově-národní životní zájem Slováků je v zachování pravěkého historického spojení s Čechy, zakládajícího se ve společném literárním a vědeckém jazyku«. Srv. k tomu: Alb. Pražák, Literatura slovenská od let šedesátých po přítomnost, Slov. čít. 272 sl.; Fr. Frýdecký, Mladé Slovensko (ve sbírce Duch a svět č. 39), v Praze 1918; týž, Slovensko literární od doby Bernolákovy, v Mor. Ostravě 1920, str. 222 sl.; Št. Krčméry, Prehľad dejín slovenskej literatúry a vzdelanosti, v Turč. Sv. Martině 1920, str. 118 sl.

S tohoto realistického a čistě věcného stanoviska hledí nyní znovu revidovati problém štúrovský, vyzkoumati a oceniti všecky příčiny a pohnutky slovenské odluky čelný člen vzpomenuté družiny, slovenský politik a bývalý ministr dr. Milan Hodža v objemném spise Československý rozkol. Príspevky k dejinám slovenčiny (v Turč. Sv. Martině 1920, nákladem

vlastním, str. 400; spis sám byl napsán již roku 1917). Je to nejen pozoruhodné dílo ceny vědecké, nýbrž i významný projev politický. Hodža se snaží psáti o této namnoze choulostivé otázce zcela objektivně, hledí se »vyprostiti z osidel provincialismu« (str. 4), jak sám zdůrazňuje, a dobře připomíná, že Slováci ani vlastní své přítomnosti nemohou porozuměti, neuvědomí-li si pravou povahu tehdejšího rozhodného kroku. Hodža se při tom staral, aby jeho spis při věcné nestrannosti měl též náležitou hodnotu vědeckou, a obeznámil se dosti s příslušnou literaturou jazykozpytnou a literárně historickou. Hodža se však nespokojil fakty dosud známými a již uveřejněnými, nýbrž vykonal ke svému dílu i studia archivní, a našel mnoho důležitých dokladů v slovenské korespondenci l. 1830—1850, chované v archivu martinském a částečně též v pražském musejním, zejména však našel a v knize uveřejnil důležité dokumenty politické, chované v archivě bývalého c. k. ministerstva vnitra ve Vídni. Nových dokladů archivních má Hodža na 40.

Středem a těžištěm knihy je obraz působení Štúrova a osvětlení pohnutek, jimiž Štúr k odluce dospěl. Ale tento vlastní předmět rázu monografického je zasazen do hlubší dějinné perspektivy, jsou tu výhledy do poměrů, které Štúrův krok předcházely, i krátký pohled na půlstoletí vývoje, který po Štúrovi následoval, takže kniha Hodžova nám prozatím zastupuje úplné zevní dějiny slovenštiny. Z podnětu knihy Hodžovy podrobíme zde jeho předmět nové úvaze.

II. *Vztahy slovenštiny k češtině až do doby Bernolákovy.*

Hodža především pokládal za svou povinnost osvětliti nejstarší minulost slovenskou a ukázati jmenovitě na to, jak byl v neprávu Czambel, když tvrdil, že čeština nebyla na Slovensku jazykem odjakživa domácím, nýbrž že teprve pozdější čeští přistěhovalci, zvláště v době husitské (bratříci), Slovensko a slovenštinu počeštili. Přicházeli ovšem na Slovensko přistěhovalci z českých zemí: již za válek křižáckých na rozhraní 11. a 12. věku, pak za Přemysla II. Otakara Čechové, ustupující před kolonisací německou, hrnoucí se od západu, potom za Václava II., když koruna uherská byla spojena s českou a tedy i Slovensko na čas obnovilo politické sjednocení s Čechy; rovněž ve vojště ctižádostivého západoslovenského výbojce a nápadníka

trůnu, Matúše Trenčanského, stýkali se Slováci s Čechy; v době Karlově universita pražská zasahovala svým kulturním vlivem i studenty ze Slovenska. Tak styky kulturní, soukromé, obchodní i vojenské způsobily, že již od konce 14. věku byla čeština v severních Uhrách jazykem úředním, jak to dokazují zejména četné listiny z doby krále Zikmunda. Války husitské a panství Jana Jiskry z Brandýsa i jeho družiny ovšem jenom utvrdily platnost češtiny na Slovensku. A od doby Jiřího z Poděbrad do 16. století, kdy se čeština vůbec povznesla na diplomatický jazyk střední Evropy, kdy i uherský král a odpůrce Poděbradův král Matiáš mu psal česky, byla čeština ovšem i na Slovensku domácím jazykem, a to tím spíše, že ovládala dokonce i sousední Polsko, kde začátky literatury ve století patnáctém se dějí pod vlivem písemnictví českého, a ještě v polovině století šestnáctého se honosí přední polská šlechtická společnost znalostí češtiny tak, jako dnes znalostí franštiny.

Avšak tato platnost češtiny na Slovensku nebyla panstvím cizího jazyka nad cizím územím, nýbrž prostě přirozeným životem spisovného jazyka na území dialektu. Neboť správně ukazuje Hodža, že až do 13. století větších rozdílů mezi češtinou a slovenštinou nebylo, a teprve pak, když se začaly na západočeském území uplatňovati přehlásky (a > ě, u > i atd.) a *ř*, jež se na východě nevyvinuly, objevoval se jazykový rozdíl mezi Čechy a Slovenskem. Ale tento rozdíl nebyl tak silný, aby oddělil jazyk český od jazyka slovenského, nýbrž byl to jen rozdíl dialektický. Správně připomenul Hodža, že i v ostatní oblasti (kromě Slovenska) byly již v době staré, na př. ve 14. století, značné dialektické rozdíly, a mohl ještě zdůrazniti, že tento nářeční ráz je nám doložen v četných literárních památkách staročeských, jako na př. v nejlepším staročeském epose — v Legendě o svaté Kateřině (z r. 1355) — tedy z doby ještě starší, než ze které pocházejí první dialektické zápisy slovenské (Glossy Václava Bzeneckého, psané v nářečí holičském r. 1385 v sekvencionáři pražské kapitulní knihovny, a listina krále Ludvíka z r. 1376) — a přece z těchto nářečních růzností nebyly u nás vyvedeny žádné důsledky pro práva spisovného jazyka. U nás ovšem zasáhl do této pestrosti nářeční sjednocujícím způsobem Hus svou dalekosáhlou reformou spisovného jazyka, a v tom, lze říci, byl první rozhodný krok na dráze odchylování českého západu od Slovenska: vliv Husovy reformy na

Slovensko nedosáhl. Byl to ovšem přirozený důsledek politického rozštěpení a rychlejšího i mohutnějšího osvětového života v Čechách, souvisících s kulturním ruchem západoevropským daleko pevněji než odlehlé kotliny slovenské. Ale přes to ani Slováci sami se tehdy nepokládali za lid jiného jazyka, za jiný národ než Češi, ani uherské zákony jich od Čechů nerozlišovaly, nazývajíce je již od Tripartita Verböczyho obyčejně »Slavi seu Bohemi« — »Slováci čili Češi«.

Odchylující se, či lépe odlehlostí zeměpisnou i kulturní zpomalený vývoj slovenštiny klestil si ponenáhlu cestu do psaného jazyka, a to od století 16., kdy byla čeština ustálena již téměř v míře novočeské. Hodža tu našel nové cenné doklady v evangelických památkách z konce 16. století (ale necituje rukopisu, který zaznamenal J. Mocko v Slov. Pohl'. 1894). Potom, ve století 17., vznikají na Slovensku tiskárny, zvláště tiskárna katolické university v Trnavě r. 1635, a v jejich tiscích, česky psaných, objevují se slovakismy. Jinak však právě století 17. znamená zase užší styk Slováků se spisovnou češtinou, protože jejich kraje, díky svobodnějšímu položení politickému, poskytly útočiště četným českým emigrantům. Ostatně těsnou souvislost Čechů se Slováky v těchto starších dobách dokazují i ti vynikající Slováci, kteří se uplatnili jako významní spisovatelé čeští, především Pavel Jesenský, rodák z turčanské stolice, tedy ze samého středu slovenského, člen slavné překladatelské družiny česko-bratrské, od níž máme nejdokonalejší dílo českého jazyka vůbec, Bibli kralickou, pak jeho bratr Jan Jessenius, rektor pražské university, jemuž r. 1621 kat vytrhl jazyk při popravě na Staroměstském náměstí, a jeho vrstevník a universitní kolega Vavřinec Benedikti z Nudožer, autor vědecké mluvnice české a pečlivý překladatel žalmů do češtiny.

K tomu nutno dodati, že se strany slovenské byla někdy neprávem přičítána velká váha slovakismům v jesuitských tekstech trnavských ze století sedmnáctého, jakož i slovakisování spisovatelů, zvláště katolických, jako Máčaje a Bajzy, ve století osmnáctém (tak činí neprávem i Frýdecký v Slovensku literárním v kap. I.). Proti tomu nutno uvésti několik námitek: 1. trnavští katolíci nepsali důsledně slovensky, nýbrž míchali spisovnou češtinu se znaky trnavského západoslovenského nářečí a o literární středoslovenštině tedy tu není ani slechu; 2. trnavští spisovatelé zasahovali svým vlivem jen katolíky slovenské a jen západ

Slovenska, a tedy tu nešlo o spontanní hnutí národní, nýbrž jen o místní zvláštnost; 3. trnavští spisovatelé nebyli kulturně samostatní, nýbrž podléhali myšlenkovému vlivu českému, přes to, že Čechy trpěly v protireformačním úpadku. Srv. výklady o tom, jakož i výčet autorů sem patřících a obšírné citáty z jejich děl u Jar. Vlčka, Dějiny české literatury II, 1. str. 31 sl. a 309 sl. U evangelíků slovenských ve století osmnáctém takovýchto zjevů nebylo, i když bylo u nich kmenové uvědomění. Srv. tamtéž str. 104 sl.

Hlavně však jde tu o důležitou otázku z á s a d n í, kterou si neuvědomili ti slovenští spisovatelé, kteří zdůrazňovali dialektické tvary, hlásky a leksikální odchylky v starších slovenských rukopisech a tiscích: samostatný, nový jazyk spisovný nevzniká tím, když písař či spisovatel b e z d ě č n ě a takřka nevědomky vtrousí do spisovného jazyka dřívějšího — zde tedy českého — známky svého nářečí, nýbrž vzniká teprve tehdy, když eksistuje vědomá snaha, soustavný ú m y s l psáti jazykem odchylným. Tak na př. v církevně slovanských rukopisích, psaných na Rusi, v Srbsku a v Bulharsku, až po XVIII. století bývají sice rozesety znaky místních nářečí, ale teprve vědomou snahou na Rusi Lomonosova, v Srbsku Obradoviće a Karadžiće a v Bulharsku ještě později vznikají spisovné jazyky ze soudobé mluvy lidové. A tohoto ú m y s l u a d ů s l e d n é h o jeho provádění na Slovensku až do r. 1787 n e b y l o.

A t a k t e d y h i s t o r i c k á s k u t e č n o s t až do století o s m n á c t é h o k žádné j a z y k o v é r o z t r ž c e č e s k o s l o v e n s k é n e v e d l a a k n í n e o p r a v ň o v a l a. Hodža by mohl ještě rozmnožiti své doklady kulturních styků česko-slovenských; vzpomeňme jen na věc v letošním jubilejním roce časovou, totiž na pobyt Komenského na Slovensku. Vývoj slovakismů ve starších památkách — tedy jaksi historickou mluvnici slovenštiny — bude lze podrobněji nakresliti, až budou po stránce jazykové prozkoumány slovenské archivy, čehož je naléhavě potřebí. Ale pro jádro otázky je po mém domnění velice charakteristická jedna věc, dosud snad vůbec neoceněná. Za panování M a r i e T e r e z i e byl vydán r. 1767 u r b á ř pro města uherská. Je to důležitý mezník v hospodářských dějinách Uher, ale aspoň právě tak důležitý také v dějinách jazykových. Přes germanisační úsilí tehdejší vídeňské vlády a přes latinské roucho tehdejšího práv-

ního života uherského byl tento urbář přeložen i do jazyků nemaďarských národností, aby se stal všeobecně srozumitelným a přístupným; byl tedy přeložen i pro Karpatorusy i pro Slováky. A tu bych rád zdůraznil toto srovnání: překlad urbáře pro Karpatorusy se stal východištěm jejich literárního života a první jejich památkou literární domácího původu (uveřejnil jej a rozebral ruský učenec Petrov v Materialech dlja istorii ugorskoj Rusi ve Sborníku petrohr. akad. 1908). Jazyk tohoto karpatoruského urbáře není ovšem spisovná velkoruština, jak by si snad přáli naši přívrženci karpatoruských moskvofilů (Starorusů), nýbrž domácí nářečí, totiž ovšem nářečí ukrajinské. A v téže době, kdy se tedy jeví vhodným či nutným, promluviti k nejširším vrstvám lidovým v Karpatské Rusi v úředním spise — ukrajinským nářečím jakožto jazykem spisovným a nikoli velkoruštinou, v téže době vychází urbář pro Slováky sice s velmi četnými slovakismy (jako dvoroch, majú, v dedine rečenej, jedneho), ale jazykem přece jen českým (byl uveřejněn, bohužel jen z části, v Slovenských Pohľadech 1913 a před tím plně ve Sborn. petr. 1908 a jazykově dosud nerozebrán). K Slovákům, a to k lidu, bylo tedy ještě tehdy docela dobře možno, bez nebezpečí neporozumění, ve věcech úředních a tedy nikoli snadných, mluviti česky. A to bylo v sedmdesátých letech osmnáctého století, sotva dvacet let před prvním zjevným krokem k roztržce, t. j. před vystoupením Bernolákovým r. 1787! Jazykové nutnosti tedy k roztržce nebylo.

III. *Od Bernoláka do Štúra.*

Pohnutky již k prvnímu pokusu o roztržku — Bernolákovu — nalézá Hodža na poli politiky a sociologie. Maďarská šlechta domohla se v nepokojných časech tereziánských nebezpečně silné moci. Pro svou rozpínavost opatřila si ideový podklad ve feudálním konstitutionalismu, jejž si dovedla vyvoditi z myšlenkového světa svobodnozednářského. Lože zednářské a vůbec maďarsko-národní ruch magnátstva soustřeďovaly se v horních Uhrách, t. j. na Slovensku, což byl jen přirozený důsledek politických událostí do 17. věku, kdy před tureckou okupací ustupoval duševní život Uher na sever. Proti této falešné »svo-

domyslnosti« maďarské, proti »osvícenství« rozpínavému bylo nutnou oporou stanovisko konservativní, odmítající nové filosofické a politické názory západoevropské, jež na se vzaly v Uhrách podobu Slovákům národně škodlivou. To byla přirozená reakce. To však byl počátek duchovního, řekli bychom, sociologického rozkolu s Čechy, kde právě začátky probuzení byly budovány na osvícenství. To však vede k dalšímu důsledku, že slovenská národní myšlenka byla spojena s konservativním světovým názorem, jako každý separatism vůbec.

Je však otázka, můžeme-li uvědomění tohoto hlubokého myšlenkového základu přičítati pětadvacetiletému Bernolákovi, když r. 1787 vystoupil se svou Dissertatio philologico-critica de litteris Slavorum (jak činí Hodža), zejména když víme, že ani jeho Grammatica slovenská, vyšlá o 3 léta později, nebyla dílem náležitě promyšleným. Pohnutky Bernolákovy byly spíše jen praktické: buditelská potřeba psáti Slovákům řečí domácí na obranu proti počínající výbojnosti maďarské, a při tom nedostatek souvislosti s chabým tehdy a teprve počínajícím probuzenským písemnictvím českým. Bernolák mohl ovšem při nevalném tehdejším styku se snahami české přítomnosti navázati na minulost, t. j. na češtinu českobratrskou, uchovávanou ještě tehdy v plné čistotě v evangelické církvi slovenské, ale zde ovšem překážel citový moment: nechut katolíka k protestantům, ve stol. 18. ovšem ještě silná. Nicméně Bernolákova slovenština neměla trvalého života. Evangelíci, rozumí se, nepřijali tohoto katolického výmyslu, a mimo to, bernoláčtina byla nářečí západoslovenské a proto nemohla vyhovovati Slovákům středním a východním, zejména máme-li na mysli partikularism, dosud mocný. Ani skutečně vynikající básník — Jan Hollý — ji nezachránil. Že pak Bernolák volil nářečí západoslovenské, je zcela přirozené, protože právě na západě byla střediska katolická (Trnavá). A tu v jedné věci musíme zásluhou Hodžovou opraviti v zájmu historické pravdy dosavadní mínění. Dosud se obyčejně usuzovalo, a bylo to také citelnou složkou pro zaujetí protiklerikální, že podněcovateli česko-slovenské roztržky byli katolíci, zejména katoličtí kněží: ti že byli ti praví slovenští separatisté. Hodža však dokázal výpisy z nevydané korespondence let 1820—1840, že tomu tak docela není: slovenští katoličtí kněží ani bernoláčtinu vždy nepřijímali, nýbrž horlili mezi sebou pro

zachování jazykové jednoty československé, vytrvale sledovali literární ruch český, obětavě odbírali české knihy, a to až do let čtyřicátých, až do počátků reformy Štúrovy, a Štúr sám je teprve hleděl takticky pro sebe získati. Konečná odluka tedy vyšla ne se strany katolické, nýbrž evangelické (Štúr).

Ani s katolické ani s evangelické strany až do let čtyřicátých nebylo usilováno o úplné osamostatnění slovenštiny a o odštěpení samostatné národní individuality. Literární vůdcové evangelíků — Tablic a Palkovič — stojí na půdě češtiny, časopisy slovenské, zvl. Palkovičův Týdeník a Kuzmányho Hronka, vycházejí po česku, nejlepší duchové slovenští, Kollár a Šafařík, cítí úplně česky. Myšlenka povznesení slovenštiny na literární jazyk měla v té době nejvíce sympatií mezi slovenskou šlechtou, zemanstvem, a to ne tak ze zvláštních pohnutek kulturních, nýbrž politických: když sněm r. 1790/1 zavedl místo dotavadního úředního jazyka latinského maďarský, zemané maďarštiny neznalí byli tím ohroženi ve své schopnosti politického vystupování, t. j. v přístupu k samosprávným úřadům stoličním, a obrana politického vlivu byla přece hybnou pákou jejich života. Když tedy ne latinu, tedy jazyk svůj, čímž každý ovšem rozuměl vlastní nářečí, Liptovan liptovské, Oravan oravské atd. Představitelem těchto zemanských snah je i zakladatel známé knihovny v Dol. Kubíně — Čaplovič. Inteligence literární, nešlechtická, ještě v letech čtyřicátých, ba i sama trojice pozdějších vůdců odluky — Štúr, Hurban a Hodža starší — ve svých mladých letech psala jen česky a o zachování češtiny se zasazovala, a ještě r. 1841 chtěl Štúr, aby byl jen vydán diferenciální slovníček česko-slovenský k odstranění výmluv na vzájemné neporozumění. I když už pomýšlel Štúr na vydávání prvních novin na Slovensku, jimž všichni vůdčí Slováci právem přičítali neobyčejný význam lidovýchovný, představoval si on, Kollár i všichni ostatní přátelé této myšlenky, že to budou noviny české, a nebáli se při tom, že by jim lid nerozuměl. Toto stanovisko měl Štúr až do podzimu r. 1842, kdy jeho žádost za povolení novin byla v Budíně zamítnuta. Vzájemné literární i osobní poměry mezi spisovateli pražskými a slovenskými byly až do toho roku zcela dobré. Pak se poměry rázem obrátily.

(Dokončení.)

K chystanému pojištění proti nezaměstnanosti.

Napsal JUDr. Evžen Štern.

(Pokračování.)

c) Gentský systém.

Neobyčejného významu nabyl gentský systém, při kterém obec nebo stát nezaloží vlastního veřejného prázdňového pojišťování, nýbrž poskytuje z veřejných prostředků příspěvky k podporám v nezaměstnanosti, jež odborové organisace z vlastních prostředků vyplácejí.

Moderní dělnické odborové hnutí, jež má za účel vzájemnou svépomocí hájiti hospodářské zájmy zaměstnanců jednotlivých výrobních odvětví, poznalo brzy nebezpečí, jež z nezaměstnanosti jeho členů hrozí jeho cílům. Nezaměstnaní dělníci bez úspor a podpor byli nuceni hledati a přijímati práci pod běžnou mzdou a touto mzdovou podnabídkou ohrožovali životní míru svých druhů v povolání. V důsledku toho docházelo k častým a beznadějným obranným stávkám. I uvědomily si odborové organisace, že nutno svépomocnou solidaritu rozšířiti a tak vedle bojovných stávkových fondů počaly vybírati též povinné příspěvky od svých členů na fond v nezaměstnanosti, z něhož vyplácejí organisace svým členům podpory v případech nezaviněné prázdně.

Ovšem podpory odborových organisací jsou v celku nepatrné, takže nechrání nezaměstnaného v dostatečné míře před nezaviněnou bídou a z toho plynoucích nejen individuálních, ale i sociálních škod.

Roku 1901 navrhl gentský advokát Louis Varlez, aby průmyslové město Gent za určitých podmínek poskytovalo odborovým organisacím, které svůj prázdňový fond oddělí od stávkového a podrobí veřejné kontrole, příplatky k podporám v nezaměstnanosti, jež svým členům vyplácejí. Příspěvek na jednoho člena vyplácí se nejdéle po 60 dnů v roce a to ve stejné výši jako podpora odborových organisací.

Vedle těchto příspěvků vyplácených prostřednictvím odborových organisací poskytovalo město Gent zaměstnancům, kteří nepříslušeli k žádnému odborovému sdružení, z městského prázdňového fondu příspěvky ve stejné výši, ovšem musili se u fondu zajistiti svými úsporami. Střádalovi vypláceli z jeho vkladu u městské nezaměstnanecké pokladny denně 1 fr. z jeho úspor zároveň s příspěvkem fondu rovněž ve výši 1 fr. po 60 dnů jeho nezaměstnanosti v jednom roce. Gentská pokladna prázdňová vykazuje následující čísla, pokud se týče příspěvků vyplacených prostřednictvím odborových organisací.

Rok	Počet súč. odb. organ.	Počet členů odb. organ.	Počet podp. nezaměst.	Počet podp. dnů	Podp. vypl. odb. organ.	Obnos přípl. z obec. prostř.
					Fr.	Fr.
1901	28	12.985	2.089	—	17.875·19	6.253·84
1902	33	12.239	3.250	31.325	41.210·70	16.171·10
1903	34	12.205	2.711	30.296	35.505·17	18.982·08
1904	32	11.006	3.010	36.302	42.197·76	93.362·04
1905	32	13.241	2.019	34.965	35.559·29	18.107·57
1906	33	13.330	2.601	35.751	41.775·66	18.164·55
1907	34	17.426	3.583	38.529	41.487·39	23.330·11
1908	43	18.582	7.539	82.579	99.126·05	46.701·26
1909	43	18.000	7.186	76.684	87.754·94	38.278·08
1910	44	18.800	5.047	½ 63.588	70.179·75	27.738·—
1911	46	18.600	3.334	46.085	47.268·24	22.758·23
1912	47	20.000	3.467	35.612	40.044·22	20.167·10

Charakteristické je, že v ročních podrobných zprávách městského prázdňového fondu o jednotlivých střádalech a jejich sdruženích není téměř zmínky. Také v roce 1910, kdy zúčastněné odborové organisace vykazovaly 63.588 příspěvkových dnů, na přímé střádaly připadlo pouze 1.043 podpůrných dnů. Proto též při reformě prázdňového pojišťování v Gentu roku 1911 bylo zrušeno toto podporování střádalů přímo pojištěných u městské pokladny, neboť vykazovalo poměrnou nákladnost správního aparátu vzhledem k nepatrnému počtu zajištěných a stejné nevýhody časté a pravidelné nezaměstnanosti přímo pojištěných sezonních dělníků jako dobrovolné pojišťování městské, o němž bylo výše pojednáváno. Zkušenosti v Gentě, stejně jako v Kolíně nad Rýnem ukázaly nám, že pečlivý dělník, který se chce zajistiti proti nezaměstnanosti, je pravidelně organisován a přímo pojištěn u své odborové organisace. Přímé dobrovolné po-

jištění vzhledem k nepatrnému počtu jednotlivců, kteří se přihlásí, neodůvodňuje s tím spojené správní obtíže a náklady.

Systém gentský, t. j. vyplácení příplatků z prostředků veřejných k členským podporám v nezaměstnanosti prostřednictvím odborových organisací rozšířil se rychle po celé Belgii. V roce 1912 je těchto prázdňových fondů v Belgii již 27 (v roce 1913 29) a je na nich zúčastněno 92 obcí (v roce 1913 101 obec). Tímto způsobem byla pojištěna pro případ nezaměstnanosti v roce 1912 již plná $^1/_{10}$ veškerého belgického dělnictva, totiž 100.000 členů sdružených ve 401 odborových organisacích v 92 průmyslových obcích. Náklad na toto pojišťování z příjmů odborových organisací r. 1912 činil 290.000 fr., příspěvky obcí 134.000 fr. Podporu obdrželo 27.081 osob s 208.880 podpůrnými dny. V témže roce pak jednotlivých strádalů, přímo u pokladen podporovaných, bylo v celku pouze 63 a jim poskytované příplatky činily za 1003 podpůrné dny 681 fr.

Gentský systém byl nejen v Belgii, ale i v ostatních státech hojně následován.

Francie r. 1905 dekretem z 22. dubna 1905 povolila za určitých podmínek odborovým organisacím subvenci do výše 20—30% obnosu, jimi ročně na podporách nezaměstnaným členům vypláceného. Za tím účelem byla do rozpočtu zařaděna položka 110.000 fr. Vedle státu subvencuje též 12 departementů a 51 obcí, mezi nimi Paříž, odborové organisace, které vyplácejí svým členům podpory v nezaměstnanosti. Tyto subvence departementů a obcí činily roku 1911 97.000 fr. Ovšem je nutno poznamenati, že na rozdíl od odborových organisací u nás a v Německu, francouzské syndikáty soustřeďují menší počet dělnictva, jejich fondy jsou v celku nepatrné a většina z nich podpory v nezaměstnanosti nevyplácí. Tím vysvětluje se též poměrně nízký obnos poskytovaných subvencí.

Ve Švýcarsku v kantoně sv.-havelském po zrušení dobrovolného pojišťování zavedli gentský systém. Rovněž v kantoně ženevském tento se úspěšně osvědčil, stejně jako ve Štrasburku, Mühlhausích, Freiburku, Štuttgartu, Mühlheimu a jiných městech německých. Těsně před válkou chystala se v Rakousku města Štyrský Hradec a Lublaň zavésti pojišťování proti nezaměstnanosti po vzoru gentském.

V rámci celého státu místo státního pojištění v nezaměstnanosti zavedli gentský systém nejdříve v severských státech a to v Dánsku a Norsku.

Podle zákona z 9. dubna 1907 vyplácí dánský stát odborovým organisacím, které čítají aspoň 50 členů a vyhověly podmínkám stanoveným v zákoně o výši, době, účtování atd. podpor v nezaměstnanosti a státního příplatku, příplatek ve výši ⅓ obnosu na příspěvcích členy vyplácených, ne však více než 250.000 Kd jedné organisaci ročně. Vedle toho může obec odborové organisaci, jež podle tohoto zákona je uznána za subvencovanou prázdňovou pokladnu, přispěti do výše ⅓ členských příspěvků v tom kterém roce pokladnou vybraných. Podpora pokladny nesmí přesahovati 2 Kd denně a smí býti nezaměstnanému poskytována nejdéle 70 dnů v roce.

V roce 1912 bylo v Dánsku 55 subvencovaných prázdňových pokladen se 120.289 členy. Příjem těchto prázdňových pokladen činil 2,692.431 Kd, z čehož činil státní příplatek 822.535 Kd a obecní 374.114 Kd.

V Norsku podle zákona z 16. května 1906 stát hradí odborovým organisacím, které vyhovují zákonným podmínkám, jednu třetinu jimi vyplácených podpor v nezaměstnanosti. Podpora rovná se jedné polovině poslední mzdy a 29 svazů s 90.000 členy vyplácí podpory.

Gentský systém zavedli též v Holandsku zákonem z roku 1917. Stát a obec přispívá na polovic 100%ním příplatkem k podporám odborových organisací. Podpory a příplatky vyplácí 95 odborových organisací s 240.000 členy až 90 dní v roce.

Ve Španělsku zákonem ze dne 19. března 1919 zaručuje se státní příspěvek všem podpůrným organisacím, které slouží jedinému účelu, totiž pojišťování prázdňovému. Sdružení, která žádají státní subvenci, nesmí platiti vyšší podporu v nezaměstnanosti nežli 60% poslední denní mzdy a nejdéle 90 dnů v roce. Výše subvence rovná se příspěvkům vybíraným od členů.

Rovněž v rakouském parlamentě roku 1911 navrhl poslanec Domes státní příspěvek k podporám v nezaměstnanosti, vyplaceným odborovým organisacím.

Gentský systém, který znamená posilnění svépomocného pojišťování zaměstnanců proti hospodářskému nebezpečí plynoucímu pro ně z nezaviněné prázdně, stal se nejrozšířenější formou státní i obecní péče o nezaměstnané.

Tohoto gentského způsobu přidržuje se též naše osnova vládní. Podle osnovy nezařídí stát vlastních pojišťoven proti nezaměstnanosti, nýbrž ponechá zaměstnancům, aby se stali členy odborových organisací, které jim v případě nezaviněné prázdně vyplatí podporu v nezaměstnanosti a stát se obmezí na příspěvek ke členské podpoře, jež rovněž budou vypláceti odborové organisace. Výhody tohoto systému jsou veliké. Stát ušetří samostatný správní a kontrolní aparát, vyhne se podporám osob bez řádného stálého povolání a obmezí svoji péči pouze na občany, kteří se v době výdělku sami dostatečně z vlastních prostředků zajistili proti dnům zlým. Příspěvky se zároveň takto odstupňují podle svépomocné sazby jednotlivých výrobních odvětví.

Hlavní však výhoda tohoto systému je, že odborové organisace budou na zneužití podpor v nezaměstnanosti a státního příspěvku zúčastněny stejným obnosem jako stát a použijí tudíž celého svého kontrolního aparátu, důvěrníků továrních a solidarity všech svých členů hájících přirozeně své spolkové úspory před neodůvodněným ztenčením, k zamezení nesprávností se strany jednotlivců. Kontrola a zákony státního úřadu proti zneužití podpor v nezaměstnanosti nemohou býti nikdy tak účinné, jako postup organisace zaměstnanců proti vlastním členům.

Toto pojišťování v zásadě dobrovolné poskytuje ve skutečnosti státnímu celku výhody pojišťování všeobecného a nuceného. Každý zaměstnanec může se státi členem odborové organisace a v poslední době zejména dělník průmyslový se jím též pravidelně stává a tím účastní se pojišťování prázdňového. Cizí zkušenosti číselně dokazují, že gentský systém v rámci celého státu znamená zachycení širokého okruhu zaměstnanců v rámci veřejné péče o nezaměstnané a velkou úlevu a snížení nákladu, jejž jinak vyžádá si veřejná péče chudinská. V městě Gentu na příklad chudinské podpory po zavedení příspěvkového systému v případě nezaměstnanosti klesly o plných 50%.

V důsledku zkušeností s dobrovolným pojišťováním v cizině, zejména pak v Gentu samém a v Kolíně nad Rýnem, nezavádí

osnova přímé pojišťování jednotlivých strádalů u veřejných prázdňových pokladen.

Obavám, aby státního příspěvku k podporám v nezaměstnanosti nebylo použito v třídních bojích, čelí osnova ustanovením, že státní příspěvek nesmí být vyplácen těm, kteří se stali nezaměstnanými následkem stávky nebo výluky po dobu stávky nebo výluky (§ 5. č. 3 osnovy), dále, že podpora v nezaměstnanosti musí býti účtována odděleně od ostatního hospodářství odborových organisací, zejména od stávkového fondu (§ 4. č. 7 osnovy). Dále zaručuje ustanovení, že odborová organisace, která chce svým členům zajistit státní příspěvek k své podpoře v nezaměstnanosti, nesmí členství vázati jinou podmínkou než tím, že člen je zaměstnán v příslušném pracovním odboru a platí organisací stanovené příspěvky, zajišťuje úplnou politickou svobodu jednotlivce, což mu i zaručuje možnost vstoupiti do kterékoli ze stávajících organisací jeho odboru nebo dáti podnět k založení nové organisace.

Je možné, že státní příspěvek k podporám v nezaměstnanosti povede k většímu s j e d n o c e n í a n e u t r a l i s o v á n í odborového hnutí u nás, neboť čím odborové organisace budou početnější, tím správní výlohy budou poměrně menší a tím větší podpory a státní příspěvky obdrží členové jich v případě nezaměstnanosti.

Bude-li míti státní příspěvek k podporám v nezaměstnanosti vliv na zesílení a neutralisování odborových organisací dělnických přístupem dalšího členstva a tím i nepřímo na zesílení organisací zaměstnavatelských, bude to bezesporně ku prospěchu národního hospodářství a tím i státního života. Odborové organisace zaměstnavatelů a zaměstnanců nejsou již dnes pouze stavovskými a bojovnými zájmovými organisacemi, nýbrž zároveň hospodářskými středisky s poradními a správními veřejnými úkoly. Sociální mír a vyšší a účelnější hospodářská organisace a ukázněnost vyžaduje, aby zájmové strany a činitelé byli podle výrobních odborů pokud možno nejúplněji organisováni.

Přistoupíme k jednotlivým ustanovením naší osnovy.

(Pokračování.)

Školství a osvěta v Jugoslavii.

Podává prof. dr. Josef Páta.

(Pokračování.)

Vysoké školy.

První vysoká škola srbská vznikla z kragujevackého lycea, které bylo založeno v roce 1838 a v roce 1841 přeloženo do Bělehradu. Vysoká tato škola (zvaná od počátku tohoto století universitou) má podnes tři fakulty: filosofickou, právnickou a technickou, na nichž trvá obvyklé vyučování čtyři roky. Každý posluchač filosofické fakulty musí míti týdně zapsáno nejméně 12 hodin. Státní zkoušky skládají se z těchto skupin: I. 1. Teoretická matematika. 2. Aplikovaná matematika, astronomie nebo fysika. II. 1. Fysikální chemie. 2. Základy vyšší matematiky nebo chemie nebo meterologie nebo mineralogie. III. 1. Chemie (organická i neorganická). 2. Fysika. 3. Fysikální chemie nebo vyšší matematika. IV. 1. Zoologie s anatomií. 2. Botanika. 3. Fysiologie s geologií nebo fysika s chemií. V. 1. Mineralogie s petrografií. 2. Geologie s paleontologií. 3. Neorganická chemie a fysika. VI. 1. Fysikální geografie. 2. Geologie s petrografií. 3. Meterologie s klimatologií. VII. 1. Anthropogeografie a fysikální geografie. 2. Etnologie s etnografií. 3. Dějiny Srbstva s archeologií nebo slovanskou filologií. VIII. 1. Srbština s jihoslovanskými jazyky. 2. Srovnávací gramatika slovanská. 3. Srbská literatura, ruština a dějiny srbského národa. IX. 1. Dějiny srbské literatury a jihoslovanské vůbec. 2. Historie srbského jazyka. 3. Historie srbského národa, jeden klasický nebo moderní jazyk (francouzština, němčina nebo ruština) s literaturou. X. a) Klasické jazyky s literaturou, b) dějiny starověku, c) archeologie (povinná) a srovnávací gramatika nebo srovnávací literatura neb moderní jazyk s literaturou. XI. a) Francouzský jazyk a literatura se srovnávací gramatikou románských jazyků, b) srovnávací literatura s teorií literatury, c) dějiny středověku a novověku

nebo dějiny srbské literatury nebo latinský jazyk nebo dějiny klasické literatury. XII. a) Německý jazyk a literatura se srovnávací mluvnicí germánských jazyků, b) jako v XI. skupině, c) jako v XI. nebo základy srovnávací mluvnice. XIII. Dějiny srbského národa neb etnografie nebo dějiny umění nebo dějiny srbské literatury nebo jeden jazyk s literaturou. XIV. Byzantologie, klasický jazyk s literaturou nebo všeobecné dějiny, dějiny srbského jazyka a literatury nebo dějiny francouzského národa i literatury nebo dějiny srbského národa nebo klasická archeologie s dějinami umění. XV. a) Teorie poznání, logika, psychologie, dějiny filosofie, b) pedagogika a étika nebo estétika, c) jeden z předmětů skupin I.—XIV. pod a) a b) státní zkoušky, tak zv. diplomské, skládají se koncem června, září a ledna, skládají se z písemné a ústní zkoušky.

Právnická fakulta.

Pro všechny posluchače právnické fakulty, jejichž zápis do I. semestru byl před letním semestrem 1919, studijní doba trvá šest semestrů. Složili-li studenti jednotlivé zkoušky (kolokvia povinná), dostanou diplom o absolvování právnické fakulty. Jen posluchači (bývalí vojáci) jsou osvobozeni od poslouchání dějin slovanského práva, encyklopedie práva, církevního práva, soudní medicíny, statistiky, mezinárodního soukromého práva a dějin Srbů v XIX. stol. Předměty, které musí poslouchati, jsou takto rozčleněny: V I. roce: dějiny římského soukromého práva, encyklopedie práva, národní hospodářství (teorie), církevní právo a občanské právo. Encyklopedie práva je pouze v I. semestru, občanské právo v II. semestru.

V II. roce: občanské právo, všeobecné státní a srbské ústavní právo, mezinárodní veřejné právo, finanční věda, národohospodářství, politika a trestní právo.

V III. roce: občanské právo, obchodní a směnečné právo, administrativní právo, trestní soudní řízení a občanské soudní řízení.

Kandidáti mohou se přihlásiti ke zkouškám z jednotlivých předmětů. Dokud kandidát nesložil zkoušky z nižšího ročníku, nemůže dělati zkoušky z vyššího. Propadne-li kandidát, může se příště přihlásiti nejen z předmětů, z nichž propadl, ale i z těch, které jsou na řadě. Ale nejprve třeba složiti ty prvé.

Zkoušky z občanského práva dělí se na dvě části. První skládá se na konci druhého ročníku, druhá na konci třetího ročníku. Do první zkoušky spadá všeobecný díl občanského práva a věcné právo, do druhé právo dědické, rodinné a spolkové.

Zvláštní kursy se semináři pro ty kandidáty, kteří chtějí složiti doktorát, trvá dva roky po skončení oněch tří let povinného studia. Tito kandidáti musí poslouchati dějiny slovanských práv, dějiny Srbů v 19. věku, statistiku, mezinárodní soukromé právo a soudní medicinu a z nich složiti zkoušky.

Technická fakulta

má tři odbory: odbor pro stavební inženýry;
odbor pro architekty;
odbor pro strojní inženýry.

Přednášejí se tam tyto předměty: 1. matematika (analyse a geometrie), 2. fysika, 3. technická mechanika, 4. kinematika, 5. termodynamika, 6. hydraulika, 7. rýsování, 8. grafická statika, 9. chemie, 10. mineralogie, 11. geologie, 12. geodesie, 13. inženýrské konstrukce, 14. statika inženýrských konstrukcí, 15. stavební nauka, 16. dřevěné a zděné mosty, 17. železné mosty, 18. zeměměřičské práce, 19. tunely, 20. stavba železnic a silnic, 21. hydrotechnika, 22. rozpočet inženýrských staveb, 23. stavební konstrukce, 24. stavební statika, 25. železné střechy (konstrukce), 26. betonové konstrukce, 27. stavební stroje, 28. základy elektrotechniky, 29. projektování veřejných budov, 30. projektování soukromých budov, 31. projektování zatímních staveb, 32. perspektiva, 33. dějiny umění, 34. dějiny architektury, 35. nauka o slohu, 36. byzantská architektura, 37. rozpočet budov, 38. encyklopedie inženýrství, 39. stavební hygiena, 40. barevné dekorování, 41. akvarelování, 42. malování figur, 43. ornamentika, 44. modelování, 45. architektonické problémy, 46. zařizování města, 47. topení a větrání, 48. teorie strojů, 49. stavba strojů, 50. strojní elementy, 51. stavba lokomotiv, 52. stroje nářaďové, 53. encyklopedie strojnictví, 54. elektrotechnika, 55. chemická technologie, 56. všeobecná mechanická technologie, 57. mlynářství a textilnictví, 58. technologie staviva, 59. cvičení v mechanických pracích, 60. přípravné kreslení, 61. technické kreslení, 62. topografické kreslení, 63. ornamentální kreslení, 64. technická admi-

nistrativa, 66. základy státní administrativy, 67. základy národního hospodářství a finančnictví.

Zkoušky jsou na technické fakultě: diplomské (státní) a doktorské. Počaté zkoušky nemohou se přerušiti. Kandidátovi, který složí přípravné zkoušky, vydá děkan potvrzení, v němž vypisuje známky z

a) grafických prací a předmětů, ze kterých kandidát složil zkoušku;

b) přípravné zkoušky s celkovým oceněním grafických prací.

Diplomská práce dělá se z těchto skupin:

1. v oboru pro stavební inženýry
   a) ze silnic, železnic, tunelů, mostů a železných konstrukcí,
   b) z hydrotechniky a
   c) z geodesie;
2. v odboru pro architekty
   a) z projektování veřejných budov a
   b) z projektování v byzantické architektuře;
3. v odboru pro strojní inženýry
   a) ze stavby strojů,
   b) z elektrotechniky a
   c) z technologie.

Kandidát složí zkoušku, dostane-li z každého předmětu známku nejméně dobrou. Dostane-li horší než dobrou, může zkoušku opakovati po jednom měsíci, nejpozději za tři měsíce. Je-li výsledek všech zkoušek přípravných nejméně dobrý, přizná se kandidátovi známka z předmětů, z kterých dostal nejméně dobrou, a z předmětů, z kterých dostal nižší známku než dobrou, musí složiti znovu zkoušku. Toto částečné skládání může se státi jen dvakrát. Nesloží-li po druhé zkoušku, musí ji znova celou opakovati. Od kandidátů nežádá se zkouška ze stavebních strojů, jinak ze všeho, co si zapsal.

O grafických pracích existuje toto nařízení z 29. května 1919.

A. přípravná zkouška:

1. od grafických prací osvobozují se ti studenti, kteří v květnu 1919 měli 4 semestry.

2. na všech ostatních studentech se žádají grafické práce z předmětů zapsaných.

Počet grafických prací z jednotlivých předmětů jest tento:

Stavební odbor:

z rýsování 30 výkresu, z grafické statiky 15 výkresů, inžen. konstrukcí 2 listy, z přípravného kreslení 3 listy, z technického kreslení 3 listy, ze stavebních konstrukcí 3 listy, z geodesie jeden situační plán samostatně vypracovaný pod dozorem příslušného profesora i s přílohou účetních dat.

Architektonický odbor:

z rýsování 30 výkresů, grafické statiky 15 výkresů, stavebních konstrukcí 3 listy, z perspektivy 1 list, nauky o slohu 3 listy, z ornamentálního kreslení 2 listy, technického kreslení 1 list, akvarelování 2 listy.

Strojní odbor:

rýsování 30 výkresů, z grafické statiky 15 listů, stavebních konstrukcí 3 listy, technického kreslení 3 listy, z kinematiky 10 úkolů.

B. Odborná zkouška:

1. Všichni studenti, kteří měli v květnu 1919 osm semestrů, osvobozují se od grafických prací.

2. Studenti, kteří měli v květnu 1919 čtyři semestry, musí vypracovati předepsané zkoušky.

3. Studenti, kteří měli v květnu 1919 šest semestrů zapsáno, musí vypracovati jen dva výkresy z toho předmětu, který toho semestru poslouchají a pak všechny další výkresy.

Organisace a samospráva university.

V čele stojí rektor (ve škol. r. 1919/20 byl prof. Jovan Cvijić). V čele každé fakulty stojí děkan:

a) filosofické fakulty (Živojin Djordjević),
b) právnické fakulty (Boža Marković),
c) technické fakulty (M. Mitrović).

Profesoři filosofické fakulty.

1. Řádní: 1. Sima Lozanić, profesor chemie, 2. Djordje M. Stanojević, eksperiment. fysika, 3. Sava Urošević, minera-

logie a petrografie, 4. Svetolik Radovanović, geologie, 5. Jovan Cvijić, geografie, 6. Bogdan Popović, srovnávací lit. a teorie lit., 7. Mihajlo Petrović, matematika, 8. Milan Nedeljković, astronomie a meteorologie, 9. Pavle Popović, jihoslovanská literatura, 10. Živojin Djordjević, zoologie a srov. anatom.

2. Mimořádní: 11. Nikola Vulić, všeobecné dějiny starověku, 12. Branislav Petronijević, filosofie, 13. Vasilije Djerić, řecký jazyk a literatura, 14. Stanoje Stanojević, srbské dějiny, 15. Alex Belić, slavistika, 16. Jovan Radonić, všeob. dějiny středověku, 17. Milutin Milanković, přípravná matematika, 18. Tihomir Djordjević, etnologie.

3. Docenti: Miloje Vasić, pro archeologii východních a záp. Slovanů (zůstal v Rusku), dr. Vladimír Petković, dějiny umění, dr. Dragiša Djurić, dějiny filosofie, dr. Jovan Erdeljanović, etnologie, dr. Nedeljko Košanin, botanika, dr. Radoslav Košutić, docent jazyků a liter., Miloje Stojiljković, fysikální chemie, Miloš Trivunac, německý jazyk a literatura, Milorad Popović, experimentální fysika, dr. Drag. Anastasijević, byzantologie, dr. Veselin Čajanović, latinský jazyk a liter., dr. Milivoje Lozanić, chemie, dr. Ivan Djaja, fysiologie a fys. chemie, dr. Vladimír Čorović, staré dějiny Bosny a pom. vědy historické, dr. Pavle Kujević, klimatologie, dr. Uroš Petrović, francouzský jazyk a lit., dr. Mladen Berić, matem.

Lektoři: V. Vajs, lektor anglického jazyka, Chateauneau, lektor francouzského jazyka.

Právnická fakulta.

1. Miloš Radovanović, národní hospodářství, 2. Slobodan Jovanović, státní a mezinár. právo, 3. Božidar Marković, trestní řízení, 4. dr. Čedomír Mitrović, církevní právo, 5. dr. Kosta Kumanudi, administrativní právo, 6. dr. Dragoljub Arandjelović, římské právo, 7. dr. Mileta Novaković, mezinárodní veřejné právo, 8. dr. Velizar Mitrović, soukromé právo.

Docenti: dr. Toma Živanović, trestní právo, dr. Djordje Djurić, hospodářské nauky, Spasoje Radojičić, obchodní a směnečné právo, dr. Lazar Marković, soukromé právo, dr. Živan Spasojević, soukromé právo, dr. Milan Jovanović-Batut, soudní medicina; dr. Ninko Perić a dr. Milorad Nedeljković nově ustanoveni.

Technická fakulta:

Svetozar Zorić pro teorii strojů, Djordje Stanojević, fysika (z filos. f. fakulty), dr. Bogdan Gavrilović, matematika, dr. Ivan Arnovljević, technická mechanika a statika, dr. Stevan Marković, elektrotechnika, Nikola Nestorović, nauka o slohu a projektování soukr. budov, Vladimír Mitrović, hydrotechnika, Kosta Todorović, chemie s technologií a metalurgií, Petar Balalović, rýsování, Djordje Mijović, konstrukce z betonu a železa, Branko Popović, figurální kreslení a dějiny umění, Mihajlo Ilić, rozpočty a admin. encyklopedie inženýrství, Andra Stevanović, stavební instrukce, Dragutin J. Djordjević, projektování veř. staveb, Drag. ljub C. Spasić, inžen. konstrukce, Ančin Stevović, encyklopedie strojnictví a stavebních strojů, Dušan C. Tomić, technologie, větrání a top., Branko Tanazević, ornamentika, modelování, dekorace v barvách a zařizování měst, Dragomír Andolović, geodesie, Dragomir Jovanović, elektrotechnika, Josip Kovačević, technické a topografické kreslení, dr. Vladimír Petković, prof. filosof. fakulty pro dějiny umění.

Posluchačů všech bylo celkem 4500.

Školství v Chorvatsku, Slavonii a v Mezimuří.

O jihoslovanské školství v Chorvatsku, Slavonii a Mezimuří pečuje vrchní školská instituce Povjereništvo za prosvjetu i vjere (t. j. zastupitelství Ministerstva osvěty a vyznání) se sídlem v Záhřebě.

Toto Povjereništvo se dělí na pět oddělení: I. náboženské oddělení, II. právnické oddělení s disciplinárním, III. hospodářsko-administrační, IV. vysokoškolské, vědecké a umělecké, V. oddělení pro nižší, odborné, střední a podobné jim školy (všechny osobní, organisační a pedagogicko-didaktické záležitosti). Toto oddělení má osm odborů: 1. pro střední školy, 2. pro odborné školy, 3. pro učitelské školy a pro vzdělání učitelů obecných škol vůbec, 4. pro obecné školy, 5. pro fondy, stipendia, školné a vojenské záležitosti, 6. pro vydávání školních knih a pomůcek učebních, 7. pro zdravotnictví a tělesnou výchovu školní mládeže se všemi zařízeními pro dobro školní mládeže, 8. odbor pro lidovou osvětu.

Povjereništvo toto je bezprostředním dozorčím orgánem vysokých odborných, středních a jim podobných škol, kdežto nižší školy mu sice také podléhají, ale bezprostřední dozor vykonávají županští školní dozorci u županií a u měst prvního stupně.

Povjereništvo má jako poradní orgány Zemský školní výbor a Zemskou školní radu. Zemský školní výbor se skládá ze školských odborníků ve věcech vysokých, středních, odborných a nižších škol, v Zemské školní radě zasedají všichni členové Zemského školního výboru a zástupci mimoškolských kruhů (konfesí, literátů, umělců, průmyslníků, obchodníků, řemeslníků, dělníků, lékařů, Sokolů a hospodářů).

I. *Obecné školy.*

Jihoslované v bývalém království Chorvatskoslavonském mají 1704 veřejných, 24 náboženských a 17 soukromých obecných škol; v Mezimuří 55 obecných škol, celkem tedy 1800 obecných škol.

Na 1800 obecných školách, z nichž je 57 chlapeckých, 58 dívčích a 1685 smíšených, zaměstnáno je 3481 učitelských osob a to: po 1 učitelské osobě na 944, po 2 na 506, po 3 na 128, po 4 na 11, po 5 na 146, po 6 a více na 390 obecných školách. Obecné školy mají většinou vyučovací jazyk srbochorvatský, t. j. 1787 škol, 10 škol vyučovací jazyk německý a 3 vyučovací jazyk maďarský. Ze 3481 učitelských osob je 1856 učitelů a 1625 učitelek. Mezi nimi je 45 samostatných učitelů náboženství, 650 řídících učitelů(ek) a ostatní 2786 jsou skuteční, zatímní a výpomocní učitelé a učitelky.

Po dovršení 32. roku služby může učitel(ka) jíti do výslužby s konečným posledním platem 5000 din. Těm, kteří pracují ve škole po dovršení 32 let služby, náleží roční přídavek 400 dinarů.

Školy jsou umístěny buď ve vlastních nebo najatých budovách. Ve vlastních je umístěno 1686 a v najatých 237 obecných škol. Všechny školy jsou opatřeny školními knihovnami, které čítají 739.312 děl o 849.892 svazcích.

Při mnohých školách jsou též školní zahrady a těch je celkem 1201 o celkové ploše 13.572'27 arů.

Obecnou školu navštěvuje 303.758 dětí, avšak dětí školou povinných je 409.297.

II. *Občanské školy.*

Chorvatsko a Slavonije má 29 občanských škol, s jednou školou v Mezimuří dohromady 30 obč. škol. Z těch je 15 smíšených, 10 dívčích, 3 klášterní dívčí, 1 soukromá smíšená a 1 soukromá dívčí.

Na školách těch zaměstnáno je 236 učitelských sil, mezi nimiž je 30 ředitelů, 9 učitelů náboženství a 197 učitelů a učitelek.

Občanské školy navštěvuje 816 hochů a 3934 dívky, dohromady 4750 dětí.

III. *Ženské odborné školy.*

Těchto je v celé zemi 29 o 57 třídách a 5 pobočkách se 772 žačkami. Na nich zaměstnáno je 74 učitelek.

Pozn. Celkový náklad na obecné a občanské školy je:

a)	osobní na platy	K 50,512.000
b)	» drahotní přídavky .	» 25,000.000
Pro odborné školy		» 109.833
	Úhrnem . . .	K 75,621.833

IV. *Střední školy.*

Gymnasia: Veřejných gymnasií je 7, a to: 2 v Záhřebu hornoměstské a dolnoměstské, potom ve Varaždínu, Oseku, Požeze, Vinkovcích a Gospiću. Soukromé gymnasium, ale s právem veřejnosti, je ve Sremských Karlovcích (srbské náboženské gymnasium.) Všechna gymnasia mají 8 tříd, 4 nižší a 4 vyšší a navštěvují je hoši i dívky, vyjímaje hornoměstské a dolnoměstské gymnasium v Záhřebě a gymnasium v Gospiću, které navštěvují jenom hoši.

Reálná gymnasia: Všechna reálná gymnasia jsou veřejná. Je jich 23 a to: v Záhřebu 2 (I. a II. reálné gymnasium), potom v Oseku, Zemuni, Karlovci, Seni, Bjelovaru, Mitrovici, Sušaku, Vukovaru (tyto školy jsou osmitřídní), v Rumě (sedmitřídní), v Petrini, Koprivnici (šestitřídní), v Brodu (pětitřídní). Ústavy s méně než osmi třídami se doplňují. Reálná gymnasia

s méně než 5 třídami jsou 1. čtyřtřídní: v Krapini, Virotici, Daruvaru; 2. trojtřídní: v Bakru, Nové Hradišce, Iloku, Sisku a Ogulinu; 3. dvoutřídní v Korenici. Ústavy s méně než 4 třídami se doplňují, neboť byly teprve v poslední době přeměněny z občanských škol reálného směru. Všechna reálná gymnasia, vyjímaje I. a II. záhřebské, navštěvují hoši i dívky.

Dívčí reálná gymnasia a lycea. Jsou 4 a to 2 v Záhřebu (dívčí reálné gymnasium a zatímní nižší dívčí reálné gymnasium), dále v Oseku a Sušaku. Školy ty navštěvují pouze dívky a jsou všechny osmitřídní, vyjímaje zatímní nižší reálné gymnasium v Záhřebu, které je jen čtyřtřídní.

V uvedených ústavech bylo zapsáno počátkem šk. r. 1919/20 kolem 12.000 žáků a žákyň.

Učitelské ústavy. Učitelských ústavů je 8 a jsou v Záhřebu 2 a to: mužský učitelský ústav, který je veřejný, a ženský učitelský ústav v klášteře Milosrdných sester (je soukromý s právem veřejnosti). Mužský učitelský ústav navštěvují hoši i dívky, ženský pouze dívky.

Dále jsou učitelské ústavy v Oseku, Petrinji, Gospiću, Čakovci (Mezimuří) veřejné, v Pakraci a Karlovci srbské náboženské s právem veřejnosti. Tyto ústavy navštěvují hoši i dívky.

Ve všech těchto školách bylo počátkem šk. r. 1919/20 zapsáno kol 1400 žáků a žákyň.

Obchodní akademie. Obchodní akademie jsou v Záhřebu, Oseku, Sušaku a Zemuni. Navštěvují je hoši i dívky, vyjma akademii v Sušaku, která má jen chlapce. Každý ústav má 4 ročníky a posluchačů bylo zapsáno počátkem šk. r. 1919/20 kol 900.

Při obchodní akademii v Záhřebě otevřen byl počátkem šk. r. 1919/20 abiturientský kurs, t. j. jednoroční běh pro abiturienty středních a jim rovných škol, kdež se prohlubují nauky obchodního oboru.

Do abiturientského kursu zapsalo se na počátku šk. roku 1919/20 330 posluchačů.

Námořní akademie je v Bakru, kde dříve byla nautická škola, a jejím účelem je podávati mládeži, která se chce věnovati plavbě v obchodním loďstvu, přiměřené teoretické i praktické vzdělání. Má dva přípravné a čtyry odborné ročníky.

Průmyslová škola je jen v Záhřebě. V ní mládež vedle teoretické nauky podle osnov pro nižší střední školy

učí se různým řemeslům. Má 4 třídy a v tomto školním roce měla na 100 žáků. S průmyslovou školou je spojena:

Střední technická škola, která zaměňuje dřívější stavitelskou školu, jenom je v některých oborech stavitelství rozšířena a doplněna. Má 4 vyšší třídy, do nichž se letos zapsalo 70 žáků.

Vyšší škola umělecká a umělecko-průmyslová je též v Záhřebě; jejím účelem je učiti mládež, která jeví zručnost a nadání, umění malířskému a sochařskému.

Král. vyšší hospodářská škola v Križevcích přeměněna byla v hospodářsko-lesnickou fakultu university Srbů, Chorvatů a Slovinců v Záhřebě a v Križevcích zůstala jenom škola rolnická.

Chorvatská konservatoř. Pro pěstování hudby a zpěvu je v Záhřebě Chorvatská konservatoř, která náleží chorvatskému zemskému hudebnímu ústavu, t. j. sdružení přátel hudby. Zemská vláda dává tomu sdružení značnou subvenci. Počátkem škol. roku 1920/21 převezme stát chorvatskou konservatoř a učiní z ní nižší a střední hudební školu.

Ústav ten navštěvován byl ve škol. roce 1918/19 350 posluchači a posluchačkami.

Vedle některých našich výtečných sil známa jsou na ústavu tomto vynikající jména tří Čechů: Václava Humla, Františka Lhotky a Cyrila Jurka.

Hudební školy jsou mimo to ve Varaždínu, Oseku, Karlovci a Virovitici. I v jiných větších místech jsou družstva, která podporují povznesení hudby.

V. *Vysoké školy.*

1. Universita v Záhřebě. Jest nejstarší jihoslovanská universita, založená r. 1874. Vznikla ze starší právnické fakulty, založené koncem 18. století v Záhřebě. Má pět fakult:

1. bohosloveckou,
2. právně státovědeckou,
3. filosofickou,
4. lékařskou (od roku 1918),
5. hospodářsko-lesnickou (od roku 1919).

Semináře mají teologická, právnická a filosofická fakulta.

Ústavy mají filosofická, lékařská a hospodářsko-lesnická fakulta.

Ústavy filosofické fakulty: fysikální (ř. prof. dr. Stanko Hondl).

Matematická sbírka (ředitel prof. dr. Vladimír Varičak).

Geometrická sbírka (řed. prof. dr. Juraj Majcen).

Chemický (řed. prof. dr. Gustav Janeček).

Zoologicko-zootomický (řed. prof. dr. August Langhoffer).

Komparativně anatomický (řed. prof. dr. Lazar Car).

Botanicko-fysiologický závod a botanická zahrada (řed. prof. dr. Vale Vouk).

Mineralogicko-petrografický (neobsazen).

Geograficko-paleontologický (řed. prof. dr. Drag. Gorjanović-Kramberger).

Farmakognostický (řed. prof. dr. Jul. Domac).

Archeologický (řed. prof. dr. Josip Brunšmid).

Hygienicko-bakteriologický (tit. min. prof. dr. M. Jovanović).

Geografická sbírka (řed. prof. dr. Milan Šenoa).

Anatomická sbírka (uč. dr. Danijel Riessner).

Ústavy lékařské fakulty (posud byly otevřeny první tři ročníky této fakulty):

Anatomický (řed. prof. dr. Drag. Perović).

Chemický (řed. prof. dr. Ivan Bubanović).

Morfologicko-biologický (řed. prof. dr. Boris Zarnik).

Fysiologický (řed. prof. dr. Franjo Smetanka).

Patologicko-farmakologický (řed. prof. dr. Karlo Radoničić).

Chirurgická klinika (řed. prof. dr. Julije Budisavljević).

Ústavy hospodářsko-lesnické fakulty:

Pro pěstění bylin (řed. prof. dr. Fran Jesenko).

Pro chov zvířat (řed. prof. dr. Sava Ulmanski).

Zemědělský (suplent dr. Vinko Mandekić).

Koželužský (suplent Ing. R. Fantoni).

Chemicko-půdoznalecký (suplent Franjo Šandor).

Vodocestný (suplent Ing. Viktor Setinski).

Geodetický (prof. techn. vys. školy Pavao Horvat).

Entomologický (řed. prof. dr. August Langhoffer).

Lesnicko-výrobní (řed. prof. dr. Andrija Petračić).

Lesnicko-zřizovací (řed. prof. dr. Gjuro Nenadić).
Lesnicko-administrativní (suplent prof. dr. Antun Levaković).

2. Technická vysoká škola v Záhřebě (posud otevřen první ročník) se šesti odděleními a dvěma kursy: a) stavebně-inženýrský, b) kulturně-inženýrský, c) architektura, d) strojnický a elektrotechnický, e) chemicko-technický, f) stavební a strojnický pro lodi, g) geodetický kurs (od 1920/21 bude zřízen zvláštní oddíl geodeticko-inženýrský).

Ústavy:

Pro užitou matematiku (řed. prof. dr. Marije Kiseljak).
Geodetický (řed. prof. Pavao Horvat).
Pro analytickou a fysikální chemii (řed. prof. dr. Vlad. Njegovan).
Mineralogicko-geologický (řed. prof. Ferdo Koch).

3. Veterinářská vysoká škola v Záhřebě (posud otevřen první ročník).

Ústavy:

Anatomický (suplent Jaroslav Sakař).
Podkovářská škola (řed. supl. Eugen Podaubski).

4. Vysoká škola obchodní (otevřena v r. 1920).

(Pokračování).

ROZHLEDY.

VEŘEJNÉ PRÁVO.

Poměr mezi státem a církví v čsl. republice.

Napsal prof. Dr. Ant. Hobza.

I.

Revoluce nedotkla se u nás poměru mezi státem a církví. Stálo by za to, abychom se nad touto skutečností zamyslili, abychom pátrali po důvodech a hleděli si zavčas uvědomiti účinky. Nechci se tímto lákavým tématem zde obírati, hodlaje spíše obrátiti pozornost k tomu, co je třeba bezprostředně podniknouti, aby nastala náprava v naší neštastné konfesní politice. Na štěstí je slovo »politika« hodně široké, takže jím mohu zahrnouti i naprostý nedostatek positivní činnosti, jakož i nedostatek jakéhokoliv programu. Nemáme dosud vlastně žádné konfesní politiky, žádného programu pro úpravu církevně-politických otázek v našem novém státě. Máme jen frázi »rozluka mezi státem a církví« — a to nám prozatím stačilo. Síla oblíbené fráze je opravdu obdivuhodna, a náš případ je zvláště poučný. Přes dvě léta stačila u nás — v mladém revolučním státě — fráze rozluky vládám, parlamentu i největší části veřejnosti. Při převratu se zdálo, že jsme všichni pro rozluku — zdála se nám samozřejmostí v demokratické republice. Mluvili jsme tedy o rozluce — ale nic víc než »mluvili«. Slovo rozluka bylo čarovným proutkem, jenž dovedl překonati všechny nesnáze s církevními otázkami. Ono nahrazovalo celý program, uklidňovalo pokrokovou veřejnost, strašilo Vatikán, konejšilo všetečné interpelanty a nedočkavce a — poskytovalo vládě i parlamentu dostatečný titul, aby se prozatím ve věcech církevních nic dělat nemuselo.

A tak jsme po více než dvou letech státní samostatnosti v poměru mezi státem a církví tam, kde jsme byli za Rakouska — tak by snad soudil leckdo na prvý pohled, ale mýlil by se. My jsme totiž nedovedli ani udržet stavu, v jakém byl poměr mezi státem a církví v Rakousku za posledních desítiletí. Tam vládl systém autonomních církví ve spojení se systémem **státní výsosti**, která byla opravdu vykonávána. U nás stačila fráze rozluky, abychom se uplatňování státní výsosti skoro úplně vzdali. Proto bylo vládě lhostejno, zda-li bude arcibiskupem v Praze Kordač nebo někdo jiný, proto bylo možno, aby maďarští biskupové štvali po dvě léta na Slovensku proti republice, proto bylo vládě, parlamentu i velké většině veřejnosti lhostejno, kdo vykonává v čsl. republice výsostná práva státní

naproti církvím po bývalém rakouském císaři (nemáme o tom dosud žádného zákona), zdali má čsl. církev právo k zabírání katolických kostelů a t. zv. církevního majetku, zdali se nešíří u nás bezprostřední regiment papežův v církevních věcech katolických na místě jeho sížení, po př. úplného vyloučení a j. Vždyt »děláme« rozluku!

Toliko ve školství omezeny byly dosud částečně konfesní vlivy cestou nařizovací, ale celá ta dosavadní úprava je po stránce právní tak ubohá a po stránce politické tak kompromisní a útržková, že je spíše ostudou než pokrokem. Důstojně se k této reformě řadí »reforma« manželského práva, při které naše revoluční vláda a náš revoluční parlament nedovedly uzákoniti obligatorních civilních oddavek — věci v moderním státě (i monarchistickém!) samozřejmé.

Během dvou let jsme značně vystřízlivěli — nikoli ohledně požadavku naprosté rozluky, ale ohledně schopnosti našich vedoucích orgánů státních ji provésti a ohledně upřímnosti našich politických stran v té věci. Chování politických stran — to je nejsmutnější kapitola v naší konfesní politice. Všechny chtějí rozluku — četl jsem totiž nedávno, že jsou pro ni již i klerikálové. Vzácná to opravdu shoda v otázce tak ožehavé a nesnadné. Jak je to možno? Věc se vysvětluje velmi jednoduše — strany totiž vkládají si do hesla rozluky libovolný obsah. Každá rozumí rozlukou něco jiného; jedna míní skutečnou rozluku ve vědeckém slova smyslu (rozluku francouzskou), druhá rozluku toliko formální (americkou), třetí rozluku částečnou, čtvrtá mysli na pouhé přispůsobení dosavadního systému novým poměrům, pátá na uzavření konkordátu s papežem. A všechno toto se kryje názvem »rozluka«, proto jsme všichni pro ni. Jde tu o zneužívání moderního hesla jako v jiných případech. Což nejsme všichni na př. pro socialisaci nebo pro silnou a zdravou administrativu?

Konečně by toto fikslování s politickými hesly, které každého vážného myslitele a pracovníka musí naplnit ošklivostí a jistým pesimismem, nebylo ještě věcí nejhorší, kdyby aspoň jednotlivé politické strany samy věděly, co chtějí ve věcech konfesních, a kdyby to jasně řekly, třeba pod cizím heslem. Ale to opatrnictví, to diplomatické vyjadřování, to mrzačení pojmů! V naší politice žije ještě jezuitský duch, jenž se hodil do doby absolutního monarchismu, jenž by však měl vymizet v demokratické republice. S jezuitským duchem mělo by zmizet také balamucení lidu. Mám za to, že naše veřejnost jest již do té míry vyspělou, aby se jí mohla říkat o politických věcech otevřená pravda. Politické strany měly by míti odvahu podívati se na konfesní otázky zpříma a říci lidu jasně, co pokládají v nynější situaci za nejsprávnější řešení. Psané programy stran nebudou tu asi překážkou, neboť těmi se politické strany již po celá desítiletí ve věcech konfesních neřídí.

Bohužel jsou konfesní otázky u nás mezi otázkami politickými na místě posledním. Nejde při nich o peníze, o možnost výdělku, o nové ústředny, o sinekury a p. Žádná z politických stran, mimo klerikální, nemá na nich opravdového a vytrvalého zájmu. To se ukázalo jasně při projednávání ústavních zákonů v revolučním Národním shromáždění. Bylo totiž v osnově ústavní listiny několik paragrafů, které měly vnésti do našeho

práva konfesního poněkud modernější hlediska — a tyto paragrafy byly pokrokovými stranami prodány za klerikální hlasy. V žádných jiných otázkách nejsou pokrokové strany náchylny ke kompromisům tou měrou jako v otázkách kulturních a speciálně konfesních. Je to zahanbující fakt obecně známý.

Pokrokové strany nemají práva ukazovati na šířící se reakci u nás. Samy ji šíří svou netečností a lhostejností ke konfesním věcem. Dospěli jsme za dvě leta republikánského režimu tak daleko, že směr církevní politiky v republice je dirigován téměř výlučně papežským nunciem Micarou, jenž obrysy příštího konkordátu nosí již v kapse. Jdeme rychle zpět do středověku. —

Dle pravdy chci konstatovati, že byl učiněn přece jeden vážný krok vládou za účelem uzákonění rozluky; byla totiž bývalým ministrem školství Habrmanem svolána velká anketa, která měla vládu informovati jednak o stanovisku všech interesentů (politických stran, církví, vědeckých kruhů), jednak o vhodných prostředcích ku provedení rozlukového díla. Anketa skončila tak žalostně jako sotva která jiná. Jediným jejím výsledkem bylo poznání, že v konfesních otázkách panuje u nás úplný chaos a že většina lidí neví, oč se vlastně při rozluce mezi státem a církví jedná. Zajisté by se doporučovalo, aby protokoly o této anketě byly předloženy širší veřejnosti — ovšem s kritickým komentářem. Že anketa, v níž zasedali i zástupcové jednotlivých církví, tedy také katoličtí preláti a biskupové, nemohla pro rozluku ničeho positivního vykonati, bylo osobám věci znalým ovšem jasno již při první schůzi. Chtěla-li vláda opravdu rozluku, pak zvolila cestu neschůdnou. Zdá se mi, že šlo spíše o dojem, jako by se něco pro rozluku vážně podnikalo.

Byl to teprve světový kongres Volné Myšlenky konaný v Praze, jenž otřásl trochu svědomím naší veřejnosti. Jeho hlas dodal aktuality návrhu rozlukového zákona, jejž podal Národnímu shromáždění poslanec Dr. Bartošek. Návrh tento obsahuje právní normy pro skutečnou (úplnou) rozluku a mohl by býti vhodnou základnou pro rozlukovou akci, kdyby — — — —. Návrh byl podán, a od té doby zase nic.

Zdá se však, že aspoň vláda začíná si konečně uvědomovat neudržitelnost dosavadního stavu. Svědčí o tom zřízení rozlukové komise na základě dohody mezi ministrem školství a ministrem zahraničních věcí. Úkolem komise jest, aby studovala rozlukový problém a aby navrhla vládě vhodnou cestu k jeho rozřešení. Věc byla by mnohem snazší, kdybychom již měli ustálenou situaci politickou jak uvnitř tak za hranicemi. Pokud tomu tak není, nutno postupovati opatrně v zájmu republiky, jejíž blaho je nám nade vše.

ZAHRANIČNÍ.

V Praze, 11. prosince 1920.

Shromáždění svazu národů zasedá již od 15. listopadu za přítomnosti delegátů 42 národů a pod předsednictvím belgického zástupce Hymanse. Od doby druhé konference haagské nesešla se mezinárodní společnost politická

v tak velkém rozsahu, nebylo tribuny, s níž by mohlo býti hlásáno způsobem v parlamentech obvyklým, jak by měly býti regulovány nejzávažnější otázky mezinárodní, ať již v oboru čistě politickém, či v otázkách mezinárodněprávních, týkajících se mezinárodního zákonodárství, správy i soudnictví. Bylo by však mylno domnívati se, že vznešená idea užšího společenství mezinárodního, vržená do světa již rádcem Jiřího z Poděbrad Marinim, stala se z Wilsonova slova též pravým tělem slavnostně zářícím bez jakýchkoliv chyb a skvrn. Statut Svazu národů, který stojí v čele všech mírových smluv pařížských, zdá se býti při bedlivějším pozorování pouhým rámcem, do něhož vývoj bude teprve zasazovati jednotlivé normy, jimiž poměry mezinárodní budou zbavovány všech zbytečných přítěží a národy uváděny v proud účelného a ekonomického spolužití. Proto též od počátku zasedání, jakmile rozptýlilo se slavnostní ovzduší zahajovací, jehož odlesk přinesl min. dr. Beneš i do našeho Národního Shromáždění svojí vřelou řečí, bylo zřejmo, že zvolených šest komisí spolu s plenem Shromáždění stojí před střízlivým a nesnadným úkolem, jak pracjudikovati svými usneseními do budoucna, aby činnosti Svazu přibývalo do šířky i do hloubky a současně, aby činnost tato právě svojí vědomou liberálností a tolerantností, zároveň však i přísným dodržováním postulátů základních, přitahovala ve svůj kruh jiné a jiné celky, dosud stranou stojící. Jest jen litovati, že již nyní po prvém měsíci schůzí Shromáždění, musilo dojíti k události, jež ruší základní rys obrazu, který jednou Svaz národů má podávati: rys mezinárodní solidarity států kulturního společenství. Odchod Argentiny, zastoupené dokonce i ve voleném místopředsednictvu, působil na světovou veřejnost dojmem málo povzbuzujícím a vyloudil mnohý úšklebek u odpůrců veliké ideje Wilsonovy. Stejně jako opět rejtarské prohlášení Hardingovo, že Svaz národů je záležitostí výlučně evropskou, dá se těžko sloučiti s posicí americké Unie třeba již v případě, že by mělo dojíti ke konfliktu americko-japonskému. Je jasno každému, že do dvaceti šesti článků statutu Svazu nedá se vtěsnati mnohotvárný život mezinárodní tak, abychom pouhým sáhnutím do tohoto kodeksu až přespříliš stručného mohli kdykoliv najíti lék na všecky rány, jež nakupila ne léta, nýbrž sta a tisíciletí. Proto nesmí věci dojíti k tomu, aby členové Svazu národů se víc a více individualisovali a dávali krystalisovati svým osobitostem ve větší míře, než je to právě vzhledem k úkolům Svazu přípustno. Kolektiv mezi státy musí býti heslem, ač tím nemíníme onu prázdnou svornost, kotvící začasté v inertnosti většiny, nýbrž vědomé, svobodné a usměrněné snahy po dosažení společného cíle, k němuž žene sám přirozený vývoj a takřka mezinárodní pud států.

Je mnoho článků ve Wilsonově díle, které nesnesou světové a nepředpojaté kritiky již dnes, sotva po dvouletém trvání Svazu národů. Čl. 10., nutící nynější rozháraná státní hospodářství, aby mobilisovala a šla do boje, porušena-li je územní integrita kteréhokoliv z členů Svazu, jistě že je příliš rigorosní uvědomíme-li si, jaké množství územních otázek bylo mírovými konferencemi a různými jinými způsoby rozřešeno na kvap, bez náležitého uvážení všech možností a tudíž často i nespravedlivě. Použil by Svaz svého práva a poslechli by všichni jeho členové, kdyby na př. Rusko reklamovalo své požadavky v Bessarabii třeba i zbraněmi? Odpověď na tuto otázku

souvisí sice již s problémem výkonné moci Svazu, ale zároveň i s problémem autority jeho vůbec a nelze proto klásti ustanovení, o nichž je předem jisto, že nemohou býti splněna již i z prostých důvodů státní mechaniky. Rovněž tak nejasnost čl. 18. o registraci a platnosti státních smluv, nedemokratický princip jmenování členů Rady Svazu ze zástupců pěti čelných velmocí, jež podepsaly mír versailský a povoláváni jen čtyř volbou, mohou zavdávati příčinu k žádosti o nutné opravy. Avšak přes to nelze souhlasiti s okamžitou revisí stěžejních článků Svazu na pouhou žádost jednoho člena, nebo snad i skupiny členů, již z toho důvodu, že ohromné celky střední a východní Evropy jsou dosud okolnostmi vzdalovány od společného působení a z určitých důvodů zatím i při práci nežádoucí. Severské státy, jichž návrhy na změny byly v komisi přehlasovány, nevyvodily z fakta jiných důsledků než těch, že návrhy své přizpůsobí okolnostem a při nejbližší příležitosti podají znova. A přes zamítnutí p. Branting stále ještě zůstává jednou z nejvýznačnějších postav Shromáždění, stejně jako jsou jimi lord Robert Cecil, Viviani, Tittoni, Bourgeois, Motta, Karnebeck.

Českoslovenští zástupci zasáhli do jednání hlavně v komisi jednající o přijímání nových členů. Zajisté že řeč min. Beneše přispěla velice k tomu, že Rakousko bylo přijato jednomyslně. Značně však překvapila zpráva, že Československo vystoupilo proti přijetí okrajových států ruských. Nejsou sice zatím známy podrobnosti, ale již teď možno říci, že Čs. republika se přiklonila tímto vystoupením ke koncepci francouzské, kdežto koncepce anglická žádá, aby byly tyto státy připuštěny a současně omezena pro ně platnost čl. 10. Stanovisko francouzské, pro které plaidoval »Temps« 23. list. velmi živě, vychází z principu nedělitelnosti býv. Ruska a pro nás tedy značí sice jistou satisfakci dosavadnímu našemu pojmu slovanské politiky. Ale což naproti tomu princip sebeurčení národů? Princip, který nám dovolil, že můžeme nyní zasednouti do jedné řady se zástupci velké části světa, který může nás po př. i vynésti do členství Rady, jako nás již vynesl do předsednictva Shromáždění? Nebylo by správnější zachovati čestnou neutralitu v ruských věcech i v tomto širším rozsahu, pokud jde o okrajové národy ruské, z nichž některé mají nesporný nárok na samostatnost? Francouzské chápání ruských věcí neukázalo se vždy na výši, zvlášť proto ne, že bylo diktováno vesměs a vesměs obavami o osud těžce nastřádaných a dosti lehkomyslně zapůjčených milliard a tudíž snahou, aby dlužník byl co nejvíce schopen konati své povinnosti. V tom smyslu ovšem my slovanskou politiku zajisté chápati nebudeme.

*

Úmluva jugoslávsko-italská, uzavřená 12. listopadu v Rapallo, učinila formálně konec napjetí dvou spojeneckých států a upravila územní jejich otázky způsobem, který sice neukojuje ambice žádné ze stran, ale vnáší jasno do poměrů na Adrii i ve stř. Evropě. Cesta ke smlouvě v Rapallo šla velkými záhyby, protkána byla vážnými událostmi, které nejednou hrozily zkaliti mír mezi oběma státy a v oboru tvoření států vynesly dokonce nový způsob, jenž byl nazván »d'annunziádou«. Italie šla do světové války, majíc ve svém portefeuille londýnskou tajnou smlouvu ze 26. dubna 1915, onen pověstný pakt, který jí dával možnost plné vlády nad Adrií a který Srbsku

tenkrát svřenému činil téměř totéž bezpráví, jež mu působila monarchie habsburská, t. j. připouštěl je sice k moři, ale nedával mu hlubokých přístavů sev. a stř. Dalmacie, ani většiny dalmatských ostrovů, svíral je od Valony územím postaveným pod italskou suverenitu a ukládal mu nad to vojenská omezení, jež věčně věkův by zabezpečovala Italii supremacii vojenskou, námořní a tedy i hospodářskou nad Adrií. Jen přímému zasáhnutí Wilsonovu podařilo se přesvědčiti mírovou konferenci pařížskou, že zničení Rakouska působí novou situaci, která naprosto nevyžaduje doslovného splnění londýnského paktu. Avšak tenkrát věc skončena nebyla, Wilsonův vliv a Wilsonova ruka nad Adrií slábly a tak nakonec vidíme, že Rapallo je výsledkem událostí půlšesta roku se střídajících a tlaků se všech stran. Smlouvou touto Jugoslavie donucena byla uznati Řěku za samostatný stát sousedící přímo s územím italským, přiznati Italii suverenitu nad Zadrem a okolím i nad šesti severními ostrovy dalmatskými a zaručiti Italům v Dalmacii všechna jejich dřívější práva se současným právem obce pro italskou státní příslušnost. Přes půl milionu Jihoslovanů bylo takto obětováno národnostní myšlence italské. Je nepochybno, že smlouva rapallská značí velké vítězství Italie, je však též jisto, že Italie vděčí za ně z velké části mocnostem západním, které staly se otroky slova daného v Londýně a které považovaly a nevhodné nedodržeti ho. Proto také onen téměř nervosní nátlak Francie a celkem i Anglie na SHS, proto nakonec i ona rychlost, s jakou jugoslávští delegáti podepsali. Jugoslavie však odnáší i mnohé plus z Rapalla. Nejvýznačnějším je to, že Italie, která až dosud podporovala v Černé Hoře a na Balkáně hnutí směřující spíše k drobení než k ztmelení SHS, bude nucena respektovati přátelský vztah, který po podpisu smlouvy i formálně musí nastoupiti. Mimo to vláda nad Adrií vyhražuje se Italii jen v severní části (Italie již dříve se vzdala Valony a protektorátu nad Albanií) a o neutralisaci pobřeží a ostrovů dalmatských není ve smlouvě zmínky. Právem pronesl francouzský tisk slova: »Tvořiti takovou smlouvu není zaměstnání pro lidi, kteří hledají snadnou popularitu«. Jugoslavie, ač hluboce dotčena, nalezla i po podpisu smlouvy důstojné gesto tím, že uzavřela s Italií vojenskou konvenci povahy obranné. Je celkem analogická s konvencí, jež tvoří již základ Malé dohody, mluví se v ní však výslovně proti restauraci Habsburků a odnímá tak půda mnohým překotným nadějím, jež i v jistých německých vrstvách se na Italii kladly. Akt tento se zajisté velmi značně týká i Malé dohody. Je zde zřejmý její posun směrem na Apeniny, když Pelopones selhal a Transylvánské Alpy nemohou nalézti výraz pro koncepci svou vlastní. A posun ten znamená do velké míry posílení Malé dohody, znamená adhaesi Italie k ní, byť i jen zatím věcně omezenou. Kdo může však vyloučiti, že toto obranné spojení nevzroste ve střední Evropě na útvar docela nový, v němž by vládkyně na severní Adrii hrála vůdčí roli? Velká část italského tisku to aspoň naznačuje velmi jasně.

*

Jugoslávské volby přinesly celkem nové rozvrstvení politických stran. Vyrovnaly početně radikály s demokraty, téměř potřely separatistickou chorvatskou »zajednicu«, seslabily slovinské klerikály a vynesly 50člennou frakci Radičovu i 58členný klub komunistů, zvolených většinou z Mace-

donic. Štěpán Radič, talentovaný vůdce své strany, který teprve před volbami byl propuštěn z vězení, soustředí nyní na sebe pozornost celé veřejnosti SHS. Jeho výkřiky »ať žije regent« a hned potom »ať žije chorvatská republika« zmátly takřka veřejnost a jen tím můžeme si vysvětliti, že na jedné straně jsou patrny snahy dostati Radiče do vládní většiny, kdežto na druhé očekává se od něho faktické prohlášení chorvatské republiky. V tomto směru velmi je pobízen a takřka hnán žalostnými zbytky »zajednice«. Avšak při rozhledu a bystrosti Radičově těžko lze věřiti, že by se dal nerozvážně strhnouti tam, kde by si jej přáli míti jistě ne právě přátelé jihoslovanského národa. Ostatně jihoslovanský národ, který volbami vynesl aspoň 75% většinu representantů stojících za jeho jednotou, dovedl by již nalézti sílu, aby i toto vnitřní napjetí bylo likvidováno způsobem pro SHS zdravým.

Za to volby řecké možno právem nazvati »coup d'état« pomocí hlasovacího lístku. Nesmírné napjetí na hranicích i uvnitř, k němuž Venizelos dospíval v politice Řecka od okamžiku násilné změny na trůně, musilo se nakonec nutně vybíti ekstrémním výjevem. Ukázalo se jako dosud vždy, že nelze po napoleonsku přepínati mocenské schopnosti a síly státu, i když tento stát na venek snad vzrůstá a početně i teritoriálně se zvětšuje. Řecko doby Venizelovy mělo v čele diplomata-čaroděje, který dovedl těžiti ze špatné informovanosti západoevropských kruhů tak překvapujícím způsobem, že právem bylo mluveno o Řecku jako o státu nejvíce vítězném. Pád Venizelův způsobil mocné otřesy, revise sèvreského míru bude jistě prvým jeho důsledkem. Ale i na poměry středoevropské měl vliv nemalý. Zajisté že vzpomeneme snah Rumunska, částečně vedených ovšem i ohledy dynastickými, aby »rozsáhlá« Malá dohoda v první řadě se pokusila o Řecko a obešla tedy Bulharsko, využitkovala celkem klidného poměru srbsko-řeckého k vytvoření kompleksu, který by sahal od moře Egejského až k Baltu. Řecko Konstantina nemá v této kombinaci místa a budou-li otázky dynastické na Balkáně silnější než zájmy národů, je možno očekávati, že nejen Řecko, ale také Rumunsko postaví se k Malé dohodě na jiné stanovisko než dosud. Že by pak ve střední Evropě byla otevřena cesta ke dvěma novým skupinám, je velmi podobno pravdě. Skupiny ony by se pak rýsovaly jako Italie, Jugoslavie, ČsR. a po případě Bulharsko na straně jedné a vedle těchto Rumunsko, Řecko a Polsko na straně druhé. Kombinace tyto jsou ovšem zatím příliš smělé, k realisaci však planetárních vzdáleností nemají. *Šr.*

NÁRODNÍ ŠKOLA.

Národní školství ve státním rozpočtu. — Státní školy národní. — Poslanec dr. Lukavský o poměru českého národního školství k německému.

V bývalém soustátí činíval rozpočet ministerstva školství necelá 4% veškerých státních vydání. V roce 1911 na př. byla veškerá vydání rozpočtena na 2.818 mil. K, z nichž na školství připadlo pouze 105 mil., t. j 3·72 %. Ve vydáních na školství bylo zahrnuto však dobrých 30% vydání

na kult, který s osvětou a se školstvím neměl mnoho společného. Ze stomilionového nákladu na kult a vyučování dával bývalý státní útvar pouze něco přes 8 mil. K, t. j. přes 8% na národní školství.

V jakém světle je péče našeho státu o školství a národní osvětu? Rozpočet naší republiky vykazuje 14 miliard příjmů a vydání. Vyloučí-li se z této částky 3 miliardy, jež pohlcují různé investice, zbývá okrouhle 11 miliard. Na školství a národní osvětu připadá z toho 582,537.772 K, o 380 milionů více než roku letošního. Z celkové částky 11 miliard činí to 5·3%. Je tu tedy poměr pro školství a národní osvětu skoro o 1½% příznivější, než v bývalém soustátí, což uvítati lze jenom s uspokojením.

Z rozpočtu ministerstva školství a národní osvěty na rok 1921 připadá v okrouhlých částkách 8·7 mil. Kčs na vydržování vlastního ministerstva, na dozor nad školami 8, na vysoké školy a vědecké potřeby 134, na střední školy 112, na učitelské ústavy 18, na obchodní školy 16, na školství průmyslové 45·6, na školy národní 168·6, na ochranu památek, archivnictví a musejnictví 4, na umění 10·5, na lidovou výchovu 3·7, na kultus 50·6 mil. Kčs. Na školství v přičleněné Podkarpatské Rusi rozpočítává se 26 mil. K.

Srovnáváme-li tyto položky se stejnojmennými v rozpočtech bývalého soustátí, všude vidíme péči o školství a národní osvětu ve světle značně příznivějším. Padesátimilionová položka na kult je důsledkem neprovedené dosud odluky církve od státu.

Neobyčejně vzrostl proti rozpočtům rakouským rozpočet na národní školství, který činí o polovinu více než celý rozpočet rakouských ministerstev vyučování a kultu. Vysvětluje to fakt, že naše republika převzala téměř veškeré vydržování národních škol na Slovensku a Podkarpatské Rusi a že také všechny menšinové školy v českých zemích převezme ve svou správu, což si vyžádá nákladu 50 mil. K.

Bývalý stát vydržoval svým nákladem z národních škol pouze t. zv. školy cvičné při ústavech učitelských a řadu obecných a měšťanských škol pro německé důstojníky a státní zřízence v Terstu, Tridentu a v Haliči. Starost o všechny ostatní národní školy přenechal zemím, okresům a obcím, ponechav si při tom ovšem právo nejvyššího dozoru nad nimi.

Počet státních škol obecných, občanských i mateřských v naší republice dostoupil za dvě léta jejího trvání již na 1.111. Působí na nich 2.512 učitelův a učitelek. Na Slovensku vydržuje náš stát 321 škol obecných, 68 občanských, 218 mateřských. Na tyto školy přiděluje každý školní okres v zemích českých určitý počet svého učitelstva na dobu 1 až 2letou. Učitelům a učitelkám těmto vyplácejí se kromě jejich požitků ze služebního postavení v zemích českých ještě zvláštní diety. Náklad na ně činí 15·5 mil. korun.

Dosavadní okresní školní inspektoři zvlášť v okresech rozsáhlejších prohýbali se v bývalém soustátí pod tíhou prací kancelářských, což zdržovalo značně školskou agendu a postiženým nedovolovalo, aby se mohli věnovati pravému svému poslání, t. j. správě školství svých okresů po stránce duchovní. Naše ministerstvo školství vykořeňuje toto zlo tím, že do rozpočtu dává částku 150.000 K na pomocné úředníky při okr. šk. radách.

Rozpočet ministerstva školství částkou 4 mil. pamatuje i na spolky, které vydržují vlastní školy. Štědrým jest ke školám středním, jichž má ve své správě v Čechách 141, na Moravě 57, ve Slezsku 17, na Slovensku zatím 33, celkem 248. V období národní svobody bylo postátněno 12 středních škol, převzat náklad při 12 vyšších školách dívčích.

Převzetím učitelských ústavů na Slovensku vzrostl náklad na tyto odborné školy o více než 11 mil. K. Nyní je v republice 39 pedagogií, z nichž 32 mužských, 6 dívčích, 1 smíšený. Neobyčejný nával žactva do škol obchodních zvýšil také o 3·7 mil. náklad na tyto školy. Naše školská správa podporuje chvalitebně subvencemi pokračovací školy kupecké, uděluje studijní podpory pro studující námořní služby v příštím československém přístavě.

Doplňuje školství průmyslové zřizováním odborné sklářské školy v Železném Brodě, odborné školy ku zpracování dřeva v Českých Budějovicích, odborné keramické v Hodoníně, odborné obuvnické v Třebíči, přejímá ve svou správu odbornou školu mlynářskou v Břeclavě a odbornou zlatnickou v Praze.

Je ovšem přirozeno, že znovuzrozený stát »otce vlasti« a zakladatele první středoevropské university doplňuje síť vysokých škol a zvyšuje náklad na jejich potřeby. Karlova universita v Praze dostává v rozpočtu 10·8, Masarykova v Brně 12·5, Komenského v Bratislavě 7·5, německá pražská 5·2, pražská vysoká škola technická 21, česká brněnská 8·5, pražská německá technika 6·5, německá brněnská 6·2, vysoká škola zvěrolékařská 3·5, báňská 2·3, zemědělská 4, obchodní 8 mil. K. Vědecké ústavy při universitách jsou dotovány částkou 2·5 mil. Dvěma mil. K pamatováno jest na kulturní potřeby profesorstva a studentstva. V této částce jsou obsaženy subvence na studijní cesty, na návštěvy různých kursů diplomatických, novinářských, politických a pod.

Možno říci, že dostihujeme nyní za svobody ve školství všech odvětví svých sousedů Němců v bývalé říši na úkor spravedlnosti protežovaných. V rozpočtové debatě poslanecké sněmovny bylo ze mnohých stran případně ukazováno, že jsme jich dosud nedostihli, že jsou i v našem státě značně před námi, že jsme nuceni vésti v něm ještě boje za školy, jak případně fakty dovozoval ve své dokumentární silou se vyznačující řeči posl. dr. Lukavský.

V roce 1910 — dle jeho vývodů — bylo v Čechách českých národních škol 58·7%, německých 41·3%. Českého žactva v nich bylo však 62·35, německého pouze 37·65. Mnoho českých dětí musilo choditi do škol německých. Pomáhaly tvořiti Němcům nejen větší počet těchto škol, nýbrž i školy vícetřídní, tedy lepší jejich organisaci.

V prvním roce naší svobody, v r. 1918, stoupl počet českých škol obecných na 60·03, počet obecných škol německých klesl na 40·0, počet českých škol občanských stoupl na 61·51, německých klesl na 38·49%. Žactva české národnosti bylo v národních školách v Čechách 711.657, t. j. 65·34%, německé 377.433, t. j. 34·66%. Z tohoto počtu musilo choditi do škol německých, protože v území národnostně smíšeném nebylo potřebných škol

českých, 15.780 dětí. Na jednu českou třídu připadalo 53, na německou 45 dětí.

Bylo tedy třeba i po převratovém roce pracovat k národnostnímu vyrovnání na poli školském. S jakým výsledkem, ukazuje stav národního školství z měsíce září 1920, který posl. dr. Lukavský vyličil. Veřejných národních škol jest v Čechách 6884 se 22.453 třídami. Českých je 4317 (63·15%) o 14.742 třídách (65·66%), německých 2537 (36·85%) o 7711 třídách (34·34%). Do škol českých chodí 748.614 (66·07%), do německých 360.282 (33·03%) dětí.

Jedna česká škola připadá v Čechách na 167 dětí, jedna německá na 142 dětí; jedna česká občanská škola na 200, jedna německá na 170 dětí. Jedna česká škola v t. zv. německém školním okresu připadá na 128 dětí, jedna německá škola v českém okrese školním na 110. Na jednu třídu obecných škol českých připadá 50·6 dětí, na jednu třídu obecných škol německých pouze 48·2 dětí, na jednu třídu občanských škol českých připadá 51·3 dětí, na jednu třídu občanských škol německých 45·5%.

Nepoměr českého a německého školství vystupuje ještě zřetelněji, srovnávají-li se průměry tříd českých v t. zv. německých šk. okresích s průměry tříd německých v českých okresech školních. Na jednu třídu českých škol obecných připadá tu 47·5 dětí, na jednu třídu českých občanských škol 50·3 dětí, na jednu třídu německých obecných škol 49·7, na jednu třídu něm. škol občanských pouze 32·4 dětí. Posl. dr. Lukavský vypočítává, že by bylo třeba buď zříditi ještě 886 českých tříd, nebo zrušiti 428 tříd německých, aby byl odstraněn nepoměr. Bere-li se za základ počet žactva, je české školství proti německému o 263 škol a o 294 tříd v nevýhodě.

Náš stát nesměl by býti československým státem, kdyby tyto nesrovnalosti neodstraňoval. Na planý křik Němců proti zřizování českých škol v t. zv. německých obcích, nelze hleděti. Každé naše dítě musí býti našemu národu drahým, každému musí náš stát poskytnouti příležitosti, aby se vzdělávalo svou mateřštinou. Nepočeštovali jsme nikdy a nebudeme počeštovati ve svých školách dětí německých. Nedopustíme však také, aby jediné české dítě bylo odcizováno své mateřštině ve školách německých.

LIDOVÁ VÝCHOVA.

Jan Amos Komenský a lidová výchova. — Lidové školy a potřeba zpráv o jejich činnosti vnější i vnitřní. — Biograf a jeho význam pro lidovou výchovu.

Při nedávných oslavách J. A. Komenského bylo vzpomínáno našeho velikého učitele národů jako zakladatele lidové školy i lidové výchovy.[1] Století XVII. neznalo těchto pojmů a Komenskému zůstane navždy ne-

[1] V přednášce 3. prosince před valnou hromadou Osvětového svazu otištěné v České Osvětě, roč. XVII. č. 4. K oslavám vydáno také zvláštní Komenského číslo České Osvěty. Za 5 Kč.

hynoucí zásluha, že lidskému pokolení ukázal k trvalé nápravě cestu světla, cestu duchového osvícení pro všecky lidi bez rozdílu stavu i pohlaví.

Byly připomínány rozmanité výroky Komenského hodící se i na doby nynějších zmatků politických i sociálních. Opravdu i dnes platí jeho výrok, že »pod nebem jiné cesty k napravení zášlostí našich není, jediné mládeže dobré vedení.... Protož chcete-li spořádané, rozzelenalé, skvělé obce, církve, školy, domy míti, školy napřed založte a spořádejte . . .« A často, zejména všem dnešním lidem zištným, hledajícím zbohatnouti na útraty jiných, by měla býti opakována slova Komenského: »Nikdo nerodí se sám pro sebe, všichni se rodí pro lidskou společnost; a kdo jí nepomáhá podle svých sil, ukazuje se býti nehodným, aby mu jiní v něčem pomáhali.«

Bylo také vzpomínáno Komenského, že první doporučoval osmihodinovou práci v známém odstavci XV. hlavy Didaktiky české, kde radí rozděliti 24 hodiny denní pro potřebu života a zdraví na tré, osm věnovati spánku, osm jídlu, procházkám, rozprávkám s přáteli, hrám a osvěžení (rekreacím) počestnému, osm pak zůstane ku práci, kterouž bez nesnadnosti a tesknosti konati můžeš, každou hodinu platného něco zpravě.« Bylo by však přímo proti duchu Komenského, kdyby se při tomto citátu zapomínalo na to, že Komenský má při tom na mysli práci vzdělavací, že právě při tom mluví o stálém růstu duševním. Kdo se tedy dovolává v této věci Komenského, neměl by zapomínati, jakou cenu Komenský přičítá vzdělání jednotlivcovu i vzdělání celého národa. »Jest třeba, aby každý duch byl vzděláván, aby kdokoli se narodil člověkem, jako člověk žíti se naučil,« volal ve své první lidovýchovné přednášce v Šaryšském Potoku. A jako o hrách vůbec stanovil za hlavní zásadu, že hra nemá býti hlavním dílem života než jen vedlejším, tak zejména důrazně vytýká, že hra má sloužiti nejen zdraví tělesnému, ale zejména také občerstvení duševnímu. Všecka tato slova jeho měli by míti na paměti, kdo mají příležitost působiti na dělnické vrstvy, v tom jak by měly využíti při osmihodinové práci svého volného času. Když jsem právě před dvěma lety na tomto místě vítal zákon o osmihodinové době pracovní, citoval jsem tu také slova Masarykova z jeho přednášky vrcholící ve slovech, že hlavním problémem jest, jak nakládati s prázdným časem, ježto všecko zlo společenské pochodí právě z neumění zacházeti s prázdní. Máme již osmihodinovou dobu pracovní dva roky, ale zdá se, že jsme tento hlavní problém dosud nerozřešili, že dosud se vůdcům dělnictva nepodařilo vychovati nebo alespoň přiblížiti tyto vrstvy k tomu, aby účelně a správně využívali své prázdně ke svému dalšímu vzdělávání. Zdá se naopak, že se ještě tyto vrstvy nenaučily ani používati všech těch prostředků, které jim lidovýchovné zákony o veřejných knihovnách a kursech občanské výchovy chtěly podati.

A zejména některé povážlivé zjevy přímo nasvědčují tomu, jakoby v nejširších vrstvách ubývalo chuti starati se o výchovu dětí, jako by se ujímalo mínění, že tato výchovná péče je povinností veřejnou, zejména povinností škol. S tím souvisí, že se jeví čím dále tím větší potřeba nových zřízení školských a výchovných pro dobu předškolní i útulků, krbů a rekreačních zřízení pro mládež školní v době mimo školní vyučování. Věc by nebyla povážlivá, kdyby se potřeba těchto zřízení jevila jen pro

mládež, která toho opravdu potřebuje, u níž tyto ústavy mají nahraditi výchovu rodinnou, kde ji není nebo kde nemůže býti z jakýchkoli důvodů uspokojivá. Hůře by ovšem bylo, kdyby se mělo rozšířiti mínění, že tyto ústavy počínaje jeslemi pro novorozence a kojence až po nejrozmanitější opatrovny a útulky mají nastupovati všude v úkoly staré výchovy rodinné. Nelze nám sice změniti sociální poměry, které v případech zel až příliš četných výchovu rodinnou znemožňují, ale lze a je třeba volati do duše všem rodičům, kteří mohou věnovati výchově svých dětí více času i pozornosti, aby jí nezanedbávali.

Mnoho viny má nedostatek vychovatelského vzdělání v nejširších vrstvách. Dřívější tradice vychovatelské se opouštějí a mizejí, většinou, zvláště v rozmanitých přežitcích a pověrách právem. Ale nepodává se na místě nich nic jiného. Škola o výchově soustavně neučí, obyčejně proto, že děti školu opouštějící pro výchovné pokyny nemají ještě přirozeného zájmu. Ten se dostavuje teprve v době, kdy se pohlavní dospělost již ustaluje. A v té době se naskytne příležitost získati si poučení vychovatelské již velmi zřídka, není-li náhodou v místě nějaká pokračovací škola dívčí, do níž však zase nepřijdou odrostlejší dívky všecky. Ale vychovatelského poučení nepotřebují jenom ženy, třeba že pro ně jako pro přirozené budoucí vychovatelky je nejprve a nejvíce potřebné. Naše lidové školy venkovské mají tu před sebou úkol nejvýš potřebný i záslužný, odpomoci žalostnému nedostatku, jaký se jeví i v naší literatuře, kde nemáme ani jediné novější populární knížky o vychovatelství, kterou by bylo lze dáti do ruky našim ženám z nejširších vrstev.

Za těchto okolností měly by nejen při oslavách Komenského, ale i jindy býti čteny a vykládány v lidových školách úryvky z jeho Informatoria. A to nejen slova nabádavá, připomínající rodičům jejich povinnosti k dětem, ale všecka ta, která zůstávají podnes platným návodem k výchově dětí v době předškolní. A jako tam Komenský našel slova velmi přesvědčivá o tom, že při výživě novorozeněte nic nenahradí mléka mateřského, stejně celý duch jako knihy mohl by pozdvihnouti upadající vědomí, že nejlepší základ výchovy může dáti jen pečlivá výchova rodinná, je-li jen vedena těmi směry, na které první ukázal Komenský právě svým Informatoriem školy mateřské. A kdyby tyto posud správné a trvale cenné věci z Informatoria ať již v jakékoliv podobě pronikaly zase do širokých vrstev, v tom byla by jistě nejlepší oslava, kterou by naše lidová výchova mohla uctíti památku našeho velikého reformátora pedagogického.

*

Jak se můžeme dočísti téměř denně v našich časopisech, lidových škol u nás utěšeně přibývá, přibývá jim také soustavnosti a rozšiřují zejména své původní rozvrhy odděleními praktickými, jazykovými i rukodělnými. V Praze veliké plakáty na nárožích ohlašovaly na počátku podzimního období bohaté programy Husovy školy pro vyšší vzdělání a národní výchovu, Dělnické akademie i Ústřední školy dělnické. Stejné zprávy docházejí z venkova, zvláště z větších měst, kde se leckde nespokojují s lidovými »školami«, ale ohlašují lidové »university«. Na př. (namátkou) vy-

píšuji z časopisů 18. října 1920, že toho dne »zahájeny budou přednášky na ostravské lidové universitě, vedené okresním sborem osvětovým. Program období, které končí 30. dubna, vykazuje pečlivou soustavu všech oborů věd. Kromě oddělení pro vzdělání všeobecné má universita četné kursy praktické, hlavně jazykové. Posluchačů se přihlásilo dosud přes 500. Vedle university otevřena bude v Přívoze lidová škola a ve Slezské Ostravě večerní střední škola. Rozsáhlou činnost vzdělavací vyvine v zimním období též Dělnická Akademie, sdružení soc. dem. bezvěrců.« Je-li název lidové university jen prostředkem, kterým by se zvýšila přitažlivost lidové školy, lze jej pochopiti, ale přece třeba upozorniti, že s názvem university jsou spojeny i určité závazky a povinnosti i určitá práva a že by mělo býti jím i v lidovém školství šetřeno. Dánských højskol (lidových selských škol vysokých) jsou desítky, Dánové dobře rozeznávají Universitet a højskol.

Potěšitelné je, že i na venkově našem se počíná jeviti čilejší ruch vzdělavací. Na př. kulturní odbor při krajském svazu republikánské strany československého venkova pořádá ve dnech 12.—15. prosince v Německém Brodě lidovýchovný kurs, k němuž na 4 dny je ohlášen program 24 přednášek, po 3 na půlkle, většinou z oborů zemědělských, ale i všeobecně vzdělavacích.

Všecko toto lidovýchovné snažení zabírající čím dále tím širší okruhy působnosti jest jistě záslužné a slibné, ale bylo by si přáti, aby ve veřejnosti se objevily také zprávy o výsledcích těchto škol. K dřívějším jednotlivým přednáškám bývala podle zkušeností domácích i cizích nedůvěra, ježto osamocené poučení nebývá a nemůže býti trvalé. Lidové školy se svými soustavnými kursy i metodami slibovaly úspěchy lepší a trvalejší, o kterých však víme dosud velmi málo bezpečných zpráv. Jediné universitní ekstense uveřejňují alespoň o svých pražských přednáškách pravidelné a přesné výkazy statistické. Ve výroční zprávě vzdělavacích sborů Osvětového svazu se jen řídce mihne statistika (obyčejně jen průměrná) vykonaných přednášek, výkazy návštěvníků veřejných čítáren i statistiky výpůjček v knihovnách jsou hojnější a pravidelnější. Lidovýchovnému oddělení ministerstva národní osvěty naskýtá se tu vděčné pole vychovávati pořadatele venkovských přednášek k vedení a zasílání přesných záznamů o návštěvě přednášek, s počátku alespoň u kursů subvencovaných, aby statistika tato mohla býti uveřejněna. V ní bude asi jen první krok k soustavnější práci další. Ale nejvíce byly by vítány osobní zkušenosti z lidových škol těch přednašečů, kteří nespokojujíce se obvyklým přednesem, mohli se rozhovorem se svými posluchači přesvědčiti, jak lidová škola působí, co si z ní průměrný posluchač podržuje v paměti na nových poznatcích a co odnáší do života jako životoměrné povzbuzení a trvalé podněty. Dokud těchto podkladů nebude, bude naše lidovýchovné působení stále jen růsti kvantitativně, bude přibývati přednášek, kursů a škol, ale nebudeme míti bezpečného obrazu o vnitřních kvalitách naší bez odporu veliké práce lidovýchovné. A o této poučení běží, aby podle něho mohla býti upravována práce budoucí.

*

Nedávno se objevila v novinách zpráva, že licence některých předních pražských biografů byly odňaty bohatým jednotlivcům a přiděleny předním korporacím osvětovým a lidumilným (Čsl. červenému kříži, Osvětovému svazu a pod.) s podmínkou, že biograf jim propůjčený bude povznesen na jinou, kulturnější úroveň, než na jaké býval pravidlem dosud. Tento krok našeho ministerstva školství a národní osvěty značí beze vší pochyby veliký čin, aby kinematografie u nás byla postavena na nové kulturní základy, jak objasnila porada, konaná v řečeném ministerstvě 4. prosince za předsednictví sekčního šéfa Jar. Kvapila. Biograf, jak bylo v poradě vytěženo, stal se osmou velmocí světa, skutečným lidovým divadlem nejširších vrstev.

O jeho rozšíření a tím i jeho významu byly uvedeny (podle Času) číslice velmi zajímavé. Máme v republice asi 500 biografů, které uspořádají do roka asi 250.000 představení, jež navštíví ročně 50 až 60 milionů návštěvníků, takže na každého obyvatele připadají průměrně 3 návštěvy biografu za rok. Na vstupném zaplatí se 150 až 180 milionů korun. Z toho připadá asi jedna třetina na filmy, takže do zahraničí platíme půjčovném za filmy asi 50 milionů korun ročně. Domácí produkce filmová je dosud nepatrná, a jest ji proto nutno podporovati, zvláště když statistika filmů co do původu vzbuzuje vážné obavy. V prvé polovině r. 1919 bylo předvedeno 18% filmů německých, 21% francouzských, 13% amerických, 15% jiných a jen 3% českých. Ale je třeba nikoliv shovívavosti k filmům domácí produkce, nýbrž naopak věcné kritiky, ale nejvíce je třeba, aby se filmům našim věnovali skuteční naši umělci a zajistili tím uměleckou jejich hodnotu. V jiných státech je biograf rozšířen mnohem více: na př. v Anglii připadá 1 biograf na 5000 obyvatel a každý obyvatel navštíví průměrně 24 představení do roka, v Americe dokonce 36 představení. U nás biograf je teprve na počátku rozvoje a lze očekávati, že se návštěva i počet biografů zdesateronásobní. Potom bychom ovšem odváděli za filmy za hranice 500 milionů korun. Ale již dnes ztráví náš lid v biografech 100—120 milionů hodin, a tu zajisté nám musí záležeti na tom, jak je ztráví.

Veliká většina filmů je dnes pod kulturní úrovní. Vykonává se sice censura filmů, při čemž bylo připomenuto, jaké martyrium fysické i duševní podstupují dvakrát denně úřední censoři. Za první polovinu roku 1919 prošlo censurou 480.000 metrů filmů, z nichž sotva jedna pětina snese kulturní měřítko průměrného člověka. Při tom lze zakázati jenom nepatrné procento filmů se scénami vysloveně zločineckými a nemravnými. Bylo poukázáno, že censura bude bezmocna, dokud otázka censury nebude upravena mezinárodními úmluvami, kterými by se odstranily určité typy špatných filmů. V otázce návštěvy biografů mládeží censura je sice přísná, ale mládež chodí na všecko. Pro Slovensko a Podkarpatskou Rus, kde biograf pro výchovu analfabetů má zvláště veliký význam a odpovědnost, zřízena byla přísná autonomní komise censurní. Biograf má také další veliké možnosti lidovýchovné; na př. ministerstvo zemědělství zamýšlí ho použíti při názorném vyučování v zaostalých krajích, jak technicky povznésti zemědělskou výrobu, dorostu může sloužiti při názorném vyučování rozmanitých řemesel a p. Ze všech uvedených důvodů biograf vynucuje si přímo větší

pozornost lidovýchovných pracovníků a zasluhuje zejména větší pozornosti tisku denního i všeho ostatního. Ježto dnes vkus obecenstva je jediným měřítkem, které skutečně rozhoduje o výběru filmů, je třeba působiti výchovně na tento vkus, který třeba zjemniti a povznésti na vyšší úroveň kulturní. Jenom soustavně vychovávané veřejné mínění může odmítati s trvalým úspěchem určité druhy filmů a česká lidová výchova stojí tu před novým svým úkolem, ne nepatrným a ne nedůležitým. Osvětovému oddělení ministerskému náleží tu bezesporně opravdové uznání všech přátel lidové výchovy, že se úlohy této chápe s horlivým úsilím, že hledá také všech cest, jak by práce tato byla prováděna co nejsoustavněji a nejúspěšněji. Bude na všech činitelích, aby je v jeho krásné snaze vydatně podporovali.

14. XII. 1920. *Jiří V. Klíma.*

LITERATURA.

Krásná.

Miloš Jirko: Cesta. Básně. Aventinum 1920. — *Anna Maria Tilschová:* Město. 1919. Nákl. Karla Beníška v Plzni. — *Jiří Sumín:* Spása. Sebrané spisy, svazek první. V Praze 1920. Nákladem E. Šolce. — *Jaromír Borecký:* Nacizm. Románové studie. Knihy Zvonu 27. V Praze 1920, nákl. Unie. — *J. Š. Baar:* Hunás. Povídky z chodské hyjty. Nákladem Karla Beníška v Plzni 1920.

Mladý básník Miloš Jirko, o jehož veršovaném debutu promluvili jsme nedávno na tomto místě, přispěchal po krátkém intervalu s druhou sbírkou básnickou, velmi jasně a úhledně vypravenou, ozdobenou rázovitými slovanskými typy A. V. Hrsky. Citová svěžest, naivní udivená žvatlavost jsou zase přednosti tohoto zápisníku, deníkového skizzáře mladého hocha, který do oddílů seřazených podle posledních let napsal ohlasy významných dojmů z posledních let válečných a prvních roků svobody.

V odstavci prvním zaujme nás důvěryplné a oddané čekání dne slavné odvety, pobyt v poli, poranění a pozvolné okřívání v lazaretu jsou nutné, ač nenové procítěním a pojetím zastávky na cestě autorova mládí. Nejrázovitější a působivá jest báseň s paradoxním nadpisem Vítězný ústup, psaná ve vojenském vlaku v září 1918, kdy se všech rakouských front vraceli se v přeplněných vozech naši vojáci domů, do svobodné vlasti. V špinavém dobytčím voze stísněni lidé nejrozličnějších stavů, rodin, krajů a jazyků, tyto zbytky zlomené armády cítí jasně, že nekapitulují, že neustupují, že jdou vpřed, k novému lepšímu žití. A uvítání po návratu z pole, ty všední milé drobnosti, které se důvěrně usmívají, jsou přechodem k druhé kapitolce básníkova deníku. Měla-li první část rušnější tempo a epický ráz, jsou básně z let 1919—1920 lyrickou zpovědí mladého srdce. Spíše animální, dětsky zvědavá lyrika přírodní, naivní úžas nad boží krásou tam u nás, kdesi na valašských horách, spíše studentská sentimentálnost erotická nežli vášnivá prudkost, která bije perlíky slov a kuje vzníceným plamenům rytmická

pouta. A třetí — zjevně neoznačený — oddíl můžeme pozorovati v básníkově odchodu z rodných hor do velkoměsta, do Prahy. Chvíli zamžená nostalgie, chvíli vzpomínky na vzdálenou milenku, tu mladické oživení při polibku písničky, tu radostné oddání se městskému víru a shonu. Vše vkusné, úpravné, ale již jaksi nenové, parafrázované, něco, co se opakuje z první rozzvatlané sbírky a připomíná nejednou lekturu (Šrámka, Křičku, Neumanna). Tedy: dost dětinské lehkosti a žvatlavosti, třeba hlubších otřesů a dojmů. Horoucí dnešní, jedinečná doba nevystačí s rychlým opakováním naivních prvotin.

Dvě knihy významných ženských autorů přinesla poslední doba, jednu typicky velkoměstskou, druhou rázovitě venkovskou. Anna Maria Tilschová dovede křehkým a bohatým stilem zachycovati, slučovati a náladové taviti náhlé a útočné dojmy zrakové a sluchové, jaké město citlivému oku podává. Sama vytříbeného vkusu estetického prodlévá v přelidněných čtvrtích chudiny, u špinavých zdí kasárnických činžáků s nespočetnými okny a okénky, pavláčkami, sporými trávníky a vyhublými dětmi, výskotem gramofonů a kolovrátků; zastavuje se u nedělních tančíren a výletních krčem a vybírajíc fragmentárně barevné skvrny, zastihujíc typické postoje a gesta, poznamenávajíc zhuštěné úsloví a karaktery dovede obemknouti do několika odstavců mnoho z té náplně nevykvašeného a zatuchlého množství, z toho křiklavého života vířivě se omamujícího, kde by jiný spisovatel potřeboval stránek a kapitol k vystižení některé jen části plného toku životního.

Ale to vše jest pohyblivý, nervní rámec jejích historií, jichž ústředím jsou ženy, mladé a nezkušené, starší a zlomené; ženy, které jako květy nestejné barvy a krásy žijí, kvetou či živoří, rozpínají se nebo jsou dušeny ve veliké zahradě či lesní oboře, které říkáme velké město. A jako jsou jejich povahové, zděděné kořeny, jejich duševní a nervové disposice rozličné, jejich překážky a stíny nestejné, tak rozmanitě utváří se i jejich osud a jejich život. To ještě prostá a v jádře zdravá služka Lojzka ze zapadlé podhorské vsi, když omámena městem a prvým vyfintěným svůdcem holkářem, dovede se po těžkých krisích, nevyjasněných a tím temnějších a bolestnějších zachrániti v lásce k dítěti. Daleko složitější jsou případy kulturních žen, ať rozvedené paní Betky, která jest utýrána a uštvána blízkostí rozdílného, požívačného a cynického svého bratra, cizího člověka, nebo paní Emy, tolikrát zraňované společností, mužem a vlastní nemohoucností; za to mělká slečinka z pasáže dovede podříditi vkus svého líbivého tělíčka a všechny touhy mladé ženy obchodnickým a sobeckým zájmům. — Jsou to jen náčrty, nehotové příběhy, zlomky románů, které mají svou psychologickou břitkost, ale nevymaňují se nad zakletý okruh tíživého prachu všedních dnů.

Moravská svérázná a poctivá spisovatelka Jiří Sumín dočkala se konečně zaslouženého vydání sebraných spisů, jichž první svazek přináší jednu z nejcennějších a nejrozměrnějších autorčiných skladeb. Je to vydání ovšem ne zrovna důstojné, na chatrném papíře a s nepřesným, nezřetelným tiskem, s hojnými chybami. Ale snad v pozdějších svazcích bude lépe. Jest známou a uznanou vynikající vlastností Jiřího Sumína, že v tvrdém osamo-

cení, vyvýšení nad látku dovedl psáti osudy a historie rodů a osob v podi
hodné objektivnosti a své pochmurné obrazy vystupňovati v groteskní a f
tastické výjevy primérních vášní a nahých bolestí. Upírá pozornost v pr
řadě k určitým mravním nebo společenským problémům našeho, přesn
řečeno východomoravského venkova. Tak otázka maloměstského prostř
a hrdé silné individuality dívčí, tak boj toužícího ducha proti zdegene
vané, zatížené schránce tělesné, úklady a bolestná vítězství temných m
v rodině, ve vsi, v zástupu, to jsou objektivní základy jejích románových
povídkových eksposicí. Ale autorem by nebyla žena, kdyby ženské posta
jejich dramata, životní okliky a bloudění netvořily živou osu všech tě
jejích prací. A takové je složení i nejznámějšího románu, jímž jsou Sebr
spisy zahájeny. Naše spisovatelka hluboko zabírá ve svých psychologick
výkladech o vzniku poutního místa v moravském městečku, s nezaleklou p
mostí a důsledností vystihne a až na dno prohlédne a vypočítá všechny ni
a hnusné, sobecké, zavilé, lidské, tak lidské příčiny a průvody veliké sens
krajové, aby na tomto davovém spáleništi, na pustých úhorech lidové zv
losti dala kvésti svému bledému a churavému květu, visionářské Marc
jejíž vznícené a vystupňované vnímavosti citové dovede dáti měkké a s
citné zabarvení. Jest to typický román nedoceněného a originálního rá
tato podivuhodná směs naturalismu se vzbouřeným romantickým a fan
stickým živlem.

Jaromír Borecký, známější nám jako kulturní básník a přek
datel ze západních jazyků, otiskl a vydal knižně starší dvé románové stu
jimž oběma dobře přiléhá hlavní titul: Na cizím. Jsou to skutečně jen
črtky, zlomky, ale zejména v dikci a v kresbě episodické projevují obratn
stilistu a zralého i vnímavého znalce a pozorovatele lidských životů. Jak
nadpis ukazuje, jde o naše, české lidi, v obou případech o mladé muže, k
na cizím, vzdáleni rodné postati, živoří a hynou. V první románové st
je to nesmělý a cudný student, který zamiluje se do pařížské grisetky, p
žívá s ni několik měsíců, cítí svou lásku příliš opravdově, a když mu mile
po dusných výbuších žárlivosti uprchne, se vraždí. A po druhé je to če
člověk, ale rakouský nadporučík, bystrý a inteligentní, jenž živoří a h
v haličském posádkovém městečku. Do první, stručnější a živější práce ul
autor hojně kulturních vzpomínek cestopisných, druhou, ztrnulejší a neh
nější, naplnil živými obrázky z vojenského života v míru. Obě postavy j
příliš pasivní a jednostranné, nemohly by se státi hrdiny rozlehlejších ro
nových celků.

Nakladatelství Karla Beníška v Plzni vydává velmi pěknou knih
československých spisovatelů, v níž za redakce Jana Vrby jest obzvlá
pozornost věnována Čechám jižním a západním. Tu ovšem nemohl chyb
ani milý a prostý J. Š. Baar se svými chodskými povídkami. Tento do
nástupce ctihodného Fr. Pravdy nezaplétá, zvláště v drobných črtách
anekdotách, jako jest kniha tato, děje do složitých celků, neanalysuje r
novaných postav a jedinečných citů. Ale je srdečný a prostý, mile se usmí
chaloupky a zdravé tváře chodské, teple sálají kamna při večerních hyjt
příjemné se čte, jak je poctivý, rázný a svůj ten lid na Chodsku, hu

K. I

Poučná.

Masaryk osvoboditel. Sborník. Z usnesení Národního shromáždění vydalo ministerstvo školství a národní osvěty. — *Dr. Frant. Soukup:* Syn dělníka vítězem nad Habsburky. (Vydalo Ústřední dělnické knihkupectví a nakladatelství Ant. Svěceny v Praze.) — Otakar Kádner, jeho osobnost a dílo. Sborník vzpomínek a statí. (Spisů Dědictví Komenského č. 211. Nákladem Dědictví Komenského v Praze.) — Sborník prací věnovaných prof. Dr. L. Niederlovi k padesátým narozeninám. V Praze 1911, nákladem Společnosti národopisného musea československého. — Z dějin české literatury. Sborník statí věnovaný Jaroslavu Vlčkovi k šedesátinám od jeho spolupracovníků a žáků. Pořádali Miloslav Hýsek a Jan Jakubec. Nákl. Jana Laichtera v Praze 1920. — *Arne Novák:* Studie o Janu Nerudovi. V Praze. Nakl. F. Topič. — *V. F. Suk:* Jan Neruda. Knihovna Bohatýrství sv. 3. Nákladem čes. grafické spol. Unie v Praze.

Masaryk osvoboditel. Sborník. Z usnesení Národního shromáždění vydalo ministerstvo školství a národní osvěty.

Z příležitostných knih a sborníků, jež vyšly k Masarykovu sedmdesátiletému jubileu, tento sborník je asi nejúčelnější. Seznamuje čtenáře především se životem Masarykovým. Dr. Jan Herben svým poutavým, jadrně výstižným perem líčí nám zde dni dětství a mládí Masarykova, doby jeho studií, léta pravé, vědecké i veřejné činnosti, jeho boje domácí i posléze jeho propagační činnost zahraniční v době války. Ale v tomto nástinu Herbenově rozvíjí se před námi netoliko obraz vnějších životních dějů velké osobnosti Masarykovy, nýbrž zde jako spodní silný tón prorážíi obraz vnitřní bytosti Masarykovy — toho všeho, co vlastně tvoří Masaryka Masarykem a dává jeho postavě rysy geniální velikosti, ty všechny jeho názory na činnost vědeckou, politickou, na národnost, náboženství, mravnost, sociální otázku atd., jimiž zahájil novou epochu v Čechách a jež ve svém souhrnu tvoří ten t. zv. Masarykův realism. Detailnější rozbor této vnitřní osobnosti Masarykovy a jeho činnosti v jednotlivých oborech podávají pak specielní články, tak Em. Rádla: »Masarykova filosofie«, B. Odstrčila: »T. G. Masaryk jako politik«, Lva Sychravy: »Masarykovo revoluční dílo na evropském západě«, Jaroslava Papouška: »Masaryk v Rusku« a Jaroslava Císaře: »Masarykova Amerika«. Vlastně Rádlův článek je opět výrazem celé vnitřní osobnosti Masarykovy, interpretované individualitou Rádlovou, statečně dnes zápasící a dál rozvíjející Masarykův realism. Tři poslední články o zahraniční Masarykově činnosti jsou nesmírně zajímavy a cenny pro nás všechny, kteří jsme prožili válku za frontou. Prožíváme ji zde znovu, ale zcela jinak: jsme zde svědky té úsilné, vyčerpávající práce, která z malých počátků vybudovala velké dílo a na konec přinesla národu osvobození a stvořila československou republiku.

Články, jež jsem uvedl, tvoří pravou polovici Sborníku. Ve druhé polovici Sborníku mluví T. G. Masaryk sám. Tam totiž Vasil Škrach podává výňatky z děl Masarykových, takže čtenář má možnost poznat osobnost Masarykovu nejen ústy vykladačů, nýbrž přímo z Masaryka samého. Škrach se vynasnažil, aby zde Masaryka v jádru podal celého. *Z.*

Dr. Frant. Soukup: Syn dělníka vítězem nad Habsburky. (Vydalo Ústřední dělnické knihkupectví a nakladatelství Ant. Svěcený v Praze.)

Je-li Sborník »Masaryk osvoboditel« spíše určen inteligentním kruhům, napsal Dr. Frant. Soukup svou knihu pro nejširší vrstvy českého čtenářstva. Postupoval podobnou metodou, jaké bylo použito při Sborníku, vydaném ministerstvem školství a osvěty, t. j. předeslal nejprve vřelý obraz života i činnosti T. G. Masaryka, načež větší část knihy vyplnil výběrem statí z knih a řečí Masarykových. Jako politik víc přihlížel k politické činnosti Masarykově, nezapomněl však také na Masarykovo učení o náboženství a na jeho činnost pro mravní obrodu. Kniha má řadu vyobrazení a jistě značně přispěje pro poznání osobnosti i životní práce Masarykovy. *Z.*

Otakar Kádner, jeho osobnost a dílo. Sborník vzpomínek a statí. (Spisů Dědictví Komenského č. 211. Nákladem Dědictví Komenského v Praze.)

Sborník obsahuje řadu článků, oceňujících vědecké působení prof. Kádnera, jenž právě dovršil své padesátiletí; vedle toho jsou v něm otištěny jednak vzpomínky osobních přátel a data ze života jubilantova i jeho rodiny, konečně i několik vědeckých statí z oboru pedagogiky. Všechny stati, ať již z péra prof. Drtiny nebo J. V. Klímy, Dr. Ot. Chlupa, Tůmy, Beneše plně oceňují nemalou a záslužnou práci, kterou Kádner prokázal českému vychovatelství a české vědě, zejména svými obsáhlými Dějinami pedagogiky, a kterou v poměrně krátké době mohl vykonati jen člověk železné vůle a houževnaté vytrvalosti. Také učitelská činnost prof. Kádnera je v knize po zásluze oceněna jeho žáky. Některé články jako na př. Benešův »Zřídla pedagogického pokroku ve Spojených Státech a u nás« nebo Herpertův »Pedagogika a personalismus« nebo Mauerův »Výchova dětí úchylných v osnově příštího vysokoškolského vzdělání« a konečně Novákův »Theosofie a pansofie u Jana Amosa Komenského« mají jen nepřímý vztah k činnosti Kádnerově. V Benešově článku však je důležité upozornění na ústav vědecké pedagogiky při ministerstvu vyučování, jenž pod řízením Kádnerovým mohl by realisovati u nás plán Masarykovy školy převýchovy.

Sborník na konci obsahuje bibliografii knih a článků prof. Kádnera. *A.*

Sborník prací věnovaných prof. Dr. L. Niederlovi k padesátým narozeninám. V Praze, 1915, nákladem Společnosti národopisného musea československého.

Několik přátel a ctitelů spojilo se k společné literární oslavě profesora archeologie a etnologie na české universitě a pokračovatele Šafaříkova. Je tu Matiegkovo pojednání o antropologii české kolonie ve Vídni, Chotkova důkladná a zajímavá analysa české vesnice z okresu poličského jako vzor chystaných prací podobných, Danešův statisticko-demografický článek o obyvatelstvu Kladenska, Dvorského časný příspěvek o antropogeografii Starého Srbska; příbuzného obsahu je i další ukázka Boháčových Studií demografických (tentokráte z pomezí slovensko-ukrajinského)

a Häuslerovy Vzpomínky na Veletíny, oblíbené prázdninové sídlo Niederlovo v nejzazším jihovýchodním koutě Moravy. Dva jiné příspěvky týkají se spíše literární historie: Tilleův o českých pohádkách a lidových knížkách, Horákův o třech českých spisovatelích v Haliči (Zapovi, Rittersbergovi a Dunderovi); z mytologie slovanské, stále sporné a věčně zajímavé, podává ukázku prof. Polívka (O hospodářičkovi); konečně K. Buchtela má tu kratický článek o cílech a dosavadních výsledcích badání předhistorického v Čechách. Přímý vztah k osobě oslavencově má jednak úvodní pojednání Jakubcovo, v němž se s láskou a porozuměním líčí Niederlovo působení při Národopisné výstavě československé a Národopisném museu, jednak Žaludova Bibliografie prací prof. Dr. L. Niederla v letech 1887—1914, rozřazená do čtyř hlavních kategorií a velmi pečlivě podávající i práce původní i referáty o pracích cizích a časopisech. Stranou vlastního programu, nicméně vítána je vzpomínka, kterou Páta věnuje druhu Niederlovu, prof. Máchalovi, v den jeho šedesátin. V čele sborníku je znamenitá reprodukce portrétu Niederlova, malovaného mistrem Švabinským. *H.*

Z dějin české literatury. Sborník statí, věnovaný Jaroslavu Vlčkovi k šedesátinám od jeho spolupracovníků a žáků. Pořádali Miloslav Hýsek a Jan Jakubec. — Nákladem Jana Laichtera v Praze 1920.

Jest pěkným a pietním zvykem, že dávají vděční žáci svému mistrovi darem k jubilejnímu roku ukázky a části své vědecké práce. Vlčkův Sborník jest milý proto po nejedné stránce: předně osobností oslavencovou, výraznou a hluboko zabírající postavou vědeckého badatele, dále oborem prací z české literární historie, jejíž pole široké a dosud nepříliš vzdělané, a konečně ovšem i cenou některých, zvláště významných příspěvků. Jest ovšem přirozené, že v takových různotvárných sbornících leckde se ocitne vedle významných a vybroušených článků zase příspěvek obsahu chudšího.

Pořadatelé seřadili příspěvky historicky, jen články věnované jubilantovi dány ovšem v čelo knihy. Jsou to Jakubcův a Bujnákův článek o Vlčkově vztahu k literatuře české a slovenské; Jakubcův zajímavý zvláště tím, že tu dlouholetý přítel a druh v literární práci se svědomitostí sobě vlastní, šíří rozhledu a bystrostí posudku nejzávažněji posuzuje životní práci Vlčkovu, Bujnákův tím, že se snaží vystihnouti aspoň část velikých zásluh, jichž si získal Vlček o písemnictví slovenské. Bibliografie prací Jaroslava Vlčka, jejíž části české a německé ujal se Mil. Hýsek, části slovenské Albert Pražák, jest svědectvím zájmu a širokých snah Vlčkových: byla to namáhavá práce pro oba sestavovatele, ale za to podává opravdu přehledný a správný obraz Vlčkovy práce. Můžeme říci, že jde z největší části o práci vedlejší, jakýsi oddech od hlavního životního díla, jímž jsou obojí jeho Dějiny literární, české i slovenské, jeho universitní přednášky, práce redakční a v poslední době organisační. Tyto úvodní kapitoly náleží plnou měrou do ostatního tekstu, právě jako Jaroslav Vlček jest tak úzce spjat s vývojem české literatury, vědecké i krásné, že bez něho těžko bychom si poslední fáse představili.

V příspěvcích spolupracovníků a žáků Vlčkových zahrnuty jsou mnohé bystré a významné studie, ať samostatné, ať již, jak je tomu po většině,

úryvky z připravovaných větších vědeckých prací. Pro dějiny starší literatury jsou tu významné práce zvláště P. M. Haškovce, F. Trávníčka a Fr. Ryšánka; Hýsek podává rozbor osobnosti a díla Jiřího Středovského, z prvních předzvěstí probuzenských píše svou studii o hraběti Sporckovi Jos. Hanuš; partie z nové literatury jsou zase rázu monografického a zastoupeni jsou všichni čelní badatelé literárně historičtí. Tento sborník monografií jest nejen darem Vlčkovi, nýbrž i pěkným obohacením naší monografické literatury z oboru národního písemnictví. *K. H.*

Arne Novák: Studie o Janu Nerudovi. V Praze. Nakl. F. Topič.

Jan Neruda je z osobností, k nimž se badatelé i generace budou vracet. Arne Novák zabýval se složitým a velebným zjevem básníkovým mnohokrát, nejucelenčji ve své syntetické studii vydané v Zlatorohu, jejíž druhé vydání přineslo doplňky a opravy svědčící o neutuchajícím, neuspokojeném zájmu spisovatelově. Do všech svých svazků sebraných studií pojal nějakou kapitolu z Nerudova života a díla a tento svazek analytických, rozbíravých studií, sebraných z jednotlivých starších studií autorových, potvrzuje zase jeho zájem a úsilí, aby přiblížil Nerudu sobě i českému čtenáři. Analytický ráz článků ukazuje předběžné práce, přípravné badání, metodické cesty, jimiž došel v syntetické své práci k závěrečným formulacím. Z něho také plyne, že není tu podán obraz ucelený, že jsou tu dotčeny některé stránky Nerudova díla obšírněji, jiné probrány velmi stručně, jiné zcela pominuty.

V desíti kapitolách promlouvá tu znalec vědecké literárně historické a psychologické metody, mistr charakteristiky a stejně oddaný jako duchaplný vykladač a tlumočník Nerudova díla o sociálních básních Nerudových, o jeho cestopisných figurkách (Různí lidé), o povídkách malostranských, o hlavních sbírkách básnických, o feuilletonech, na konec pak o Nerudově poměru k Bedřichu Smetanovi a k otázce slovenské. Vědecký badatel nespokojí se tu ovšem se zachycením a vystižením některého osobního nebo literárního prvku, nýbrž sleduje, promítá jej celým dílem, celou osobností básníkovou. Nechvalořeči bezvýhradně ani při zjevu tak velikém, nýbrž váží a přesně oceňuje. Pro jeho široké obzory a přemnohá hlediska, s nichž po hlubokém prožití básníkova díla a nemalých studiích literárně historických, znovu a znovu, vždy s jiného místa obzírá Nerudovo dílo, je příznačná již kapitola první, promlouvající o sociálních motivech v Nerudově poesii. Tu čteme odstavce věnované básníkovu proletářskému nálad, tu rozjímání o jeho hrdosti, jinde o vlivech mladoněmecké filosofie, pak jde rozbor sbírek básnických a výbor i zvážení básní sociálních; Arne Novák sleduje, jak Neruda hájil v teorii tyto zásady, jak se projevovalo proletářství v jeho pojímání a prožívání lásky, v jeho feuilletonech a povídkách. A vše zestručněno, zhutněno v neveliké kapitole, podáno jednoduchými, ale energickými a přesvědčivými tahy. Psychologickou bystrost Novákovu dosvědčuje velmi jemné rozlišení základních citových a zkušenostních prvků, z nichž se rodily Povídky malostranské. A tyto přednosti mohli bychom vypočítávati, srovnávati v každé krátké kapitole. Bylo by velikým darem naší literární historii, kdyby se Arne Novák odhodlal ve veliké monografii,

na způsob Lessinga od Ericha Schmidta, zachytiti a zobraziti osobnost Nerudovu. Přáli bychom si toho pro básníka, pro zpracovatele i pro sebe.

V. F. Suk: Jan Neruda. Knihovna Bohatýrstvo sv. 3. Nákladem čes. grafické spol. Unie v Praze.

V. F. Suk vypravuje mládeži československé o Janu Nerudovi, jak žil, co vykonal a napsal. Dětem ovšem nejobšírněji o Nerudově mládí, kde správně, pokud jen lze, nechává mluvit spisovatele samého. K rozboru a vystižení básnických sbírek a nejlepší prosy ovšem tyto pedagogické výklady daleko nestačí. Tu zase spíše jde zpracovateli o zevnější osudy, kde cituje vzpomínky Quisovy, nebo o žábavnější, dětské duši přístupnější části širokého díla Nerudova. Mezi mládeží může knížka splniti svůj úkol. *K. H.*

ŽENSKÉ HNUTÍ.

Paní Charlie G. Masaryková. — Ochrana dělnic. — Zrušení plodu.

Paní Charlie G. Masaryková minula právě 70 let. Na svůj minulý život může hledět tato paní s hrdostí a radostí, neboť zvítězila nad životem. Její utrpení bylo nezměrné, ale její síla velká a může se jí rovnat jen její radost dnešní. Kdo velice trpěl, je schopen velice se radovati, neboť vše prožívá silněji, mocněji než jiní. Paní Masaryková nežila život jen svůj, život ženy, matky, ale žila i život svého milovaného muže, svých dětí. To nebylo jen prosté a snadné. Ona nejen procítila vše, co žena a matka cítí, ona procítila i tužby manželovy, jeho vzrůst, úsilí, utrpení, boje, neboť sdílela jeho ideje, spolu s ním pracovala, byla mu rádkyní, družkou, podporovatelkou, oporou. Ony staly se jejími snahami a boji. Prožila mučednictví ženy, jaké vždy doléhá na ženu průkopníka, bojovníka, nadšence, který jde neúprosně, úporně za ideou, nese svůj trpký a těžký osud sebou. Žena takového muže roste spolu s ním, ale je ve svém ženství ubohou, třeba by nesla gloriolu, že je jeho družkou i tehdy, kdy mu rozumí a jeho snahy jsou i jejími. Tu prostě má nadvládu člověk a jeho idea nad ženstvím a toto je vždy utlačeno. Žena chce lásku mužovu, pozornost, péči, chce vzájemnost, doplnění, otce svým dětem, který rád vrací se do útulné domácnosti k rodinnému krbu. U ní vše se otáčí kolem rodiny a vše se má rodině přizpůsobovat. Ale žena ideového bojovníka musí ustupovat před ideou, její krb ustupuje před veřejnou prací a šťastna, je-li mu rovna a staví ideu do popředí všeho života, je-li idea oběma stejně zářným cílem. Pak se doplňují a opírají vzájemně na duševní úrovni. Na tom základě je pak jejich život krásný, povznešený, neboť oba jdou duchovní cestou, rozumí sobě. Takovým jeví se život Masarykových. Byli ve svých snahách šťastni.

V novinách vyprávělo se, kterak mladý profesor v Lipsku přál si čísti společně Byrona s dvěma kolegyněmi. Zajisté pochopil duchaplnost Charlie Garriguovy. Bylo to roku 1874—5. Měl srdce jemné a bystré, které nezklamalo ho při volbě ženy. Přísný, laskavý duch našel sobě blízkou ženu. V červnu 1877 dali sobě manželský slib a v březnu 1878 konala se svatba dvou šťastných lidí v New Yorku. Byla to víra v ženu, přesvědčení mladého

muže o významu ženy pro muže a úcta k společnému životu, když při pojil hned při sňatku ke svému jménu i jméno její a nazýval se nadál Tomáš Garrigue Masaryk. S počátku žili ve Vídni studentským životem v nejskrovnějších poměrech. Později v Praze zdomácněla mladá žena i milovala náš národ, pro nějž její muž pracoval. Ona vždy byla zasvěcen do díla, které muž měl před sebou, stopovala s hlubokým účastenstvím jeho rozdělanou práci a sdílela s ním každé rozhodnutí životní.

»Podle jeho bytosti vystupuje ihned od počátku jeho veřejného vy stupování jeho vzácná choť.« napsal k jubileu 70. let pana presidenta pisatel v »Českém Jihu«. — »Je Američanka a z přesvědčení sociální de mokratka. K Rakousku a k monarchismu nikdy nepřilnula, byla po celý život republikánkou s ideami sociálního státu. Ani realism Masarykův ne změnil na jejím životním názoru ničeho. Stopa této ušlechtilé ženy skromn se dosud skrývá, takže teprve budoucí historik promluví o ní slovo dávno zasloužené. O tom nepochybuji, že na té úžasné metamorfose Masarykově kdy ze zarputilého odpůrce revolučního radikalismu českých pokrokářů stal se vůdcem a organisátorem protirakouského odboje za hranicemi, měl paní Masaryková velký podíl.«

Uvádím tato slova, třeba nevidím v jednání pana presidenta Masa ryka metamorfosu, naopak právě vždy jednotnost ducha, který dovedl vždy vystihovat to pravé a dle toho jednat, ale vítám takový úsudek o jeho paní Jistě však její pravdivá a mocná slova způsobila, že prof. Masaryk jako kdysi neopustil nevděčné Čechy, tak také neztratil ani později pravou stopu své cesty. Ona napsala také sama některé články v »Čase«, »Naší Době« a jinde, jiné inspirovala, přeložila Millovo »Poddanství žen«, jež kdys nadšeně se svým snoubencem četla. O jejím významu pro profesora Ma saryka vyjádřil se sám takto:

»Musím vyznat, co vyznal J. H. Mill o sobě: své názory o ženě ustálil jsem si živým vzorem své ženy, jakož vůbec moje žena na vývoj a uzrání všech mých názorů a charakteru měla vliv nejrozhodnější a nejlepší. Před náška v »Domovině« je vlastně práce mé ženy.«

Nemůže být, myslím, lepšího a výstižnějšího svědectví než tento vý rok. V těch několika větách je obsažen celý život a význam, který tato paní měla pro profesora Masaryka. To byla práce . . .

Význam paní Masarykové pro presidenta Masaryka spočíval v jej oběti, v pochopení toho, co je třeba činit jemu, co jí. Prof. Masaryk opustil svoji rodinu, rozloučil se na život a na smrt, dal na pospas eksistenci, život odešel do ciziny, aby tu pracoval, usiloval o pochopení ciziny pro naše národní tužby. Bojoval s Habsburky o svobodu národa, o kulturu Slovanů o právo národů na svobodný život, přesvědčil o tom cizinu, dne 6. čer vence 1915, o výročí upálení mistra Jana Husa, vypověděl veřejně Ra kousku válku, 28. října 1918 zvítězil. Paní jeho se s ním rozloučila, vy dala ho na pospas boji, sebe a svou rodinu na pospas rafinovanému pro následování se strany rakouských úřadů, které dovedly ji trýzniti jako člo věka, ženu ani matku neušetřily. A tato paní nadlidským přemáháním od porovala bědám, které se na ni hrnuly, aniž by věděla, že vyhraje a říkal jen: »To je naše vojna, každý snášíme svou vojnu.« Věřila ve vítězství

dobré věci, jako v ni věřil národ a měla sílu. Pro něho nastal za hranicemi život plný ruchu, práce, bojů, útrap, síly a vítězení, pro ni zůstala touha, stesk, bol, strádání, hořkost, pronásledování, utrpení pravého mučednictví.

Masaryk se vrátil vítězně, jako projevovatel ducha národa, národní myšlenky, uskutečniv i myšlenku svého života, kterou mu propůjčila Prozřetelnost, v niž věřil, stanul na místě, které jedině bylo pro něj možné, aby vedl svůj národ dále, přes počáteční nesnáze a učil ho žíti v dobyté svobodě lidsky, paní Masaryková vše překonala a sešli se zase, dva vítězové na vrcholu dosažitelného, aby žili národu dále. A přece dnes nechápe se ještě zplna výše ducha a hloubka tohoto prožitého utrpení, ale je taková, že bude skvělou legendou budoucím. Tehdy dnešní koruna mučednice zazáří kolem hlavy paní Masarykové jako zářící koruna ženství.

*

Jednou z otázek, která zaměstnává pracující kruhy žen československých, jest otázka ochranné péče o ženy dělnice. Právem stojí ženy na stanovisku, že žena, jako rovnoprávný člen společnosti a rovnocenný činitel v životě, má míti ve všem rovnost, svobodu, nemá býti omezována žádným ustanovením, byť by měla i formu ochrany. Žena není slabší, není horší, není nižší, není méněcennější a tudíž nepotřebuje ochrany, která ji snižuje a odlišuje. Zásadně jest toto stanovisko úplně správné, nelze mu ničeho vytýkati. Jistě každá pracující žena hrlivě k němu se přihlásí. Žena každé zasáhnutí do svých práv, každé vmísení se do svého rozhodování pociťuje jako násilí, které jest ji urážkou. Právo předpokládá vyspělost a svoboda uvědomění a výchovu. Žena vyspělá, uvědomělá nesnese omezování své vůle.

Avšak život neřídí se zásadami danými lidmi, ani našimi přáními, ba ani úsilím a lidskou snahou. Život jde, řízen zákony mimo nás kotvícími, jde neúprosně, důsledně, důrazně svou cestou bez ohledu na nás. A naše zásada o rovnosti ženy s mužem setkává se tu s mateřstvím ženy. Mateřstvím je žena více připoutána k dítěti, k rodině nežli muž. Toho neodčiníme, s tím musíme počítat. Matka musí chrániti své dítě, když se zrodí, ale musí tak činiti před jeho narozením, ano má na ně myslet než se stane matkou a my již o dívku musíme pečovat vzhledem k budoucí matce. To ovšem nemusí porušovat rovnocennost ani rovnoprávnost.

Zásada o rovnocennosti a rovnoprávnosti s mužem je jistě pěkná a pravdivá a spočívá v hodnotě člověka pro život, ne v stejnosti muže a ženy. Žena uvědomělá, stejně pracující, stejně vyspělá, vydělávající, samostatná, zdravá, statná, silná, to vše je krásné, je naším přáním. Žena rovná muži v životě, v boji o život, v kultuře, pokroku, která dovede muži nejen se vyrovnat, ale jemu konkurovat, jej překonat, převýšit, nepodlehnout, to je naším ideálem. Ale jsou všechny ženy takové, jsou poměry, je život takový? Máme jistotu, že žena v zaměstnání nočním, nebo v zaměstnání zdraví škodlivém zůstane zdravá, silná, svěží, že zrodí dítě, že dítě její bude zdravé, zdatné, ona sama zachová se pro další rodičovské a rodinné úkoly? Máme jistotu, že žena nedá se v práci využitkovat, zneužít, že udrží rovnost výkonů, rovnováhu mzdy, že žena těhotná vzdálí se z práce, že dopřeje si klidu potřebného k vývoji dítěte, když rodina její bude při

tom strádati? Máme bezpečnost, že zaměstnavatel, manžel neb i jiný činitel zachová se k jejímu mateřství lidsky, tak, aby nebyla v dělnici, v pracovnici snížena důstojnost ženy? Ne! — Žena je přece jen odlišnou svým mateřstvím. Ale i jako matka je samostatný člověk a její samostatnost a svoboda nesmí v ní býti urážena. Matka musí býti chráněna, důstojnost ženy zachována, uctěna, již v dívce, již v dítěti. Proto budeme pro úplnou rovnost žen s muži v práci i mzdě, s výhradou, že nebude jí zneužito. Musíme žádat ochranu dělnic-matek tam, kde bude v nebezpečí. To neznamená méněcennost ženy, není to snížením jejím, je to mravní výtkou muži, společnosti, že je schopna ženu-matku využitkovat, je to spíše ochranou mateřství, ochranou rodiny, dětí, nových lidí. Avšak takové otázky, jimiž se cítí lidé poníženi, nelze řešit zákazy, zákazem práce v určitou dobu, v některých zaměstnáních. Zákazem se nikdo nenapravil, nepoučil. To je negativní. Ale to musíme řešit péčí o matky a děti, péčí bytovou, zdravotní, sociální, hmotným zabezpečením matky, pojištěním mateřským, rentou neb pensí mateřskou, kladně, a ruku v ruce s tím musí jíti nestranné poučování dívek a žen k tomu, aby vyhověly předpokladům volnosti a svobody, aby byly uvědomělé, vychované, vědoucí.

*

Naše veřejnost hodně jest rozvířena návrhem poslance pí. Landové-Štychové, podaným Národnímu shromáždění na zrušení trestnosti za umělé umrtvení plodu. K odůvodnění svého návrhu praví podatelé: Je v zájmu národa, aby zdraví občanstva jako nejcennější statek národní bylo chráněno. Této ochrany je v prvé řadě třeba matkám, aby mohly svým povinnostem vůči žijícím svým dětem plně vyhověti. Proto je nutno, aby ty ženy, které ze zdravotních nebo hospodářských důvodů nemohou akt mateřský dokončiti, byly chráněny před pokoutními zločinnými manipulacemi a aby jim bylo umožněno včas odbornou poradu event. pomoc vyhledati.

Obava, že změna dosavadního trestního ustanovení vůči matkám bude míti za následek snížení počtu porodů, z čehož by státu hrozilo pro budoucnost početní seslabení, je naprosto bezpodstatná a sice z těchto důvodů: Ženy zámožné a dobře živené, které by mohly dáti život většímu počtu dítek, nečiní tak, jejich prostředky usnadňují jim vyhnouti se mateřství . . . Ženy nezámožné jsou vlivem stoupající drahoty nuceny omeziti počet svých dítek a to nejen v zájmu svého zdraví, neboť většina jich trpí podvýživou, ale i v zájmu svých žijících dětí. Je nutno uvážiti, že bytová krise, nedostatek mléka a nepoměrná drahota živin, které pro tělesný vývoj dětí jsou nevyhnutelnou podmínkou, přímo brání svědomité matce, aby dala život novému dítěti, když nemůže řádně vyživit a vychovat děti, které tu už jsou... Tento bolestný problém lásky k dětem, touhy po mateřství a rozpor s danými poměry nelze řešiti u žen trestním ustanovením a žalářem . . .

Naproti této kruté pravdě uvádí odpůrci zrušení uvedeného paragrafu, že odstraněním jeho sankcionovala by se nemravnost, která dnes zaplavuje města i venkov, otevřely by se brány dokořán všeobecnému umělému umrtvování plodu, kterého dopouštějí se ne početné a ubohé matky rodin,

ale právě lehkomyslná mládež, nezodpovědné mladé ženy, které nechápou, že ničí své zdraví, svůj organism, že podkopávají své budoucí mateřství. Byla by podkopána rodina, porušen základ její. Oba tyto proudy se prudce sráží, oba mají pravdu.

S názory, které se takto uplatňují v našich rozháraných poměrech je pochopitelno, že mohl vyjíti v Anglii z řad žen návrh, aby po pěti letech bylo manželství muže a ženy zrušeno, aby muž byl z rodiny odstraněn a měl pouze povinnost ženě hmotně přispívati na výživu rodiny. Jest to také uvolnění rodiny, ale snad mravnější, než další soužití, s odstraňováním jeho následků.

Mně jest velice líto, že takový paragraf je, ještě více bolí, že poměry jsou takové, že vyvolán jest o takový paragraf boj. Kde jest zde žena, pravá, čistá, kde důstojnost ženy? Nyní se budou bít o bytí neb nebytí paragrafu dva tábory, žena bude smýkána tu i tam, jejím zájmem budou se ohánět mluvčí různých zájmů a při tom pokoří pojem pravdivého ženství. Či myslíte, že žena, která smí svůj plod vyhnat, je čistší než žena, která to nesmí? O tom rozhodovat, myslím, mohou jen ženy samy. A zase ne ženy, všecky ty ženy s nejrůznějšími zájmy a zájmíčky, vlivy a stupně vývoje, ale žena. Taková žena, která ví, že pojala-li muže, učinila tak, aby byla matkou. Je-li matkou, nebude vražednicí svého dítěte. Učiní-li to, zbavuje se důstojnosti matky, neboť byla jen hříčkou smyslů, nádobou pro chtíč mužův, snad i svůj, nástrojem pro obapolné vybití, ukojení pudů, ale nikoli ženou, důstojnou pojmu člověka. Proto lituji toho ustanovení trestního. Nechci, aby žena byla trestána, aby musela se v takové potřebě uchýlit k fušerům a pokoutnímu opatření — ale chci, aby věděla, co činí, co podstupuje, čemu se vydává, jak se snižuje. Nechci, aby odstraněním trestnosti byla ještě více uvolněna cesta proudu nemravnosti, zničení ženskosti, podrytí rodiny a všech pojmů o důstojnosti člověka. Odstraňte trest, který trestem přestal být, ale dejte lidu poučení, dejte mu mravnost. Řekněte ženě, že nebude trestána, dovolte lékaři, aby jí pomohl tehdy, kdy je toho potřeba, ale řekněte jí, že je to špatnost, nemravnost, a jej omezte jen na nejnutnější potřebu. Učte lidi, že život pohlavní má jiný účel než ukájení chtíčů, učte muže, že zdrželivost je žádoucí, nezdrželivost není potřebná, je nemravná, je vychována, že mohou se vychovat k čistotě a nebudete potřebovat ani zachování, ani zrušení takových paragrafů. Žena uvědomělá nebude chtít takové zakročení, bude-li se k tomu cítit nucena, bude nešťastnou a bude vědět, že odpomoc je jen v mravním životě, zdrželivosti, pak-li nechce míti následků svého života s mužem, neboť pochopí, co to je hřešiti proti přírodě a zákonu jejímu.

HUDBA.

K. B. Jirák: Housľová sonata, Žalm XXIII. pro sbor a orchestr. — *Vítězslav Novák:* Šest sonatin. — *Jaroslav Tomášek:* Ženě, cyklus písní.

Letošní hudební sezóna začala sice slibně co do počtu koncertních produkcí, ale v původních významnějších novinkách je posud tak chudá, že tato rubrika, která má jim býti v prvé řadě věnována, zpozdila se nej-

prve až do čísla prosincového a bude i dnes rozsahu číselně nevelikého. Vzpomínám pouze čtyř důležitých koncertních premier. Dvě z nich skytl K. B. Jirák, jednak svojí houslovou sonatou, provedenou K. Hoffmanem a J. Heřmanem velmi temperamentně a výrazně v jejich sonatovém večeru, jednak Žalmem pro sbor a orchestr, jejž Jirák sám spolehlivě nastudoval a dobře provedl ve své nové letošní funkci sbormistra pražského »Hlaholu«.

V celé moderní hudební historii lze pozorovati zvláštní dualismus v založení hudebního nadání. Jedni jsou v prvé řadě hudebníky — jim všecko samo sebou vplývá do hudby. Řekne-li se o nich, že žijí ve světě tónů, není to banální fráse, užívaná bezmyšlenkovitě o skladatelích, nýbrž pravdivá skutečnost, analogická asi oné, kterou zná některý spisovatel, jenž ihned vidí lidi a život jako typy, figury, scény a náměty, oné, kterou zná některý malíř, jenž význačnější zrakové vjemy cítí hned jako výseky či motivy. U hudebníka, pro něhož vnější podnět je ve vztahu ještě více uvolněném k uměleckému výrazu nežli u umění jiných, ba kde často vůbec neeksistuje, odehrává se přechod z citového zažitku, z nahromaděné citové zkušenosti do hudební myšlenky zcela v podvědomí. Pro hudebníky onoho »muzikantského« typu, o nichž mluvím, je charakteristické, že u nich činnost tohoto horkého podzemí umělcovy duše je neustálá, snadná poměrně, že hudební útvary z něho tryskají s jakousi samozřejmou nutností, nepřetržitou a klidnou silou. Životní vývoj autorův, soubor jeho životního názoru, jeho povaha projeví se širokým rámcem, obepínajícím látkový a citový okruh skladatelova životního díla, ale jinak i hlubší, bližší souvislost uvědomovati nemusíme.

U druhých je naopak tlak, vyvolaný vůlí k výrazu hybnou silou umělecké činnosti. Netvoří proto, že hudební proud tekoucí jejich nitrem jim nedá, aby ho neprovázeli a neregulovali, nýbrž proto, že myšlenkový a citový materiál, který se v nich nahromadil a roztavil se tvůrčí prací, žádá si nezbytně projevu. Kde prví jsou nevědomky závislí na ustáleném duchovém průměru své generace, čerpají druzí vědomě z jejích zápasů a osudů, spolupracují na nich svým dílem. Hudební tvar neleží jim většinou tak na dosah ruky, dospívají k němu spíše dlouhým dolováním, tavením i kováním. O umělecké hodnotě jednotlivých autorů je příslušenství k tomu neb onomu typu řečeno něco jenom tehdy, jde-li o samy vrcholky, o ryzí genialitu. Při všem obdivu a lásce, kterou máme ke kráse Schubertově, nebudeme váhati přiznati vyšší hodnotu ideovosti Beethovenově. Ale na ostatním žebříku umělecké klasifikace nalezneme obě třídy promíšeny nejrůzněji. Oba typy nemohou přirozeně eksistovati tak, že by tvůrčí vzpruhu jednoho tvořil jen hudební dar a naopak druhý že by vystačil jen kypícím a eruptivním duševním životem. Typičtí »hudebníci« musí vždy hledati zakotvení ve své lidské hloubce — a právě ta to bude, která bude směrodatná pro jejich oceňování. A podobně zase umělecká platnost druhých bude v prvé řadě určována tím, jak vydatného hudebního fondu se jim dostalo. Je to pouze zdánlivý paradoks, závisí-li takto umělcova hodnota právě na té stránce, která není základem jeho osobnosti; zdánlivý proto, že teprve úplná harmonie nejvyšší dokonalosti v obém, co toto dvojí založení hudebním umělcům může skytati, tvoří ideální typ genia.

V opáčném příkladu proti dvojici Schubert—Beethoven uvedu třeba Brahmse a Liszta, kde snad větší vývojový význam Lisztovy novoty sotva nás svede k tomu, abychom neprohlásili Brahmse za osobnost hudebně bohatší, zralejší, ukáznělejší a výraznější. Pro toho, kdo zná Mozarta také jinak, nežli z opotřebovaného cliché »rokokové hravosti«, bude srozumitelným protiklad Haydn—Mozart ve smyslu mnou právě uvedeném. Dále Mendelssohn—Schumann, Reger—Strauss, Fauré—d'Indy, Glazunov—Skrjábin, Dvořák—Smetana jsou snad dostatečnými doklady skutečné eksistence takové podvojnosti v hudební historii.

V generaci Novákově a Sukově nenajdeme k nim přibližně rovnocenného protějšku s druhého břehu, tak u nás převládla výrazovost, či, chcete-li, tak nám zmizel s očí posud mocný proud impulsivní, svou vlastní silou se obnovující hudebnosti. Až zase v mladší generaci nacházím v protivě k většině zastoupen také onen prvý typ, a to v Rudolfu Karlovi a K. B. Jirákovi. Napsal jsem dlouhý úvod právě proto, že se mi zdálo nezbytným osvětliti ráz umělecké individuality Jirákovy s hlediska obecnějšího. S jedním důležitým omezením ovšem: pokud lze vyslovovati definitivní charakteristiky o autorovi, kterého známe teprve z několika větších děl a který je uprostřed mladého růstu. K oběma dílům, k nimž se předešlé poznámky víží, řekl bych jen ještě tolik: V sonatě je znatelný sestupný chod tvůrčího napětí i zdaru. Kdežto prvá věta je velmi dobrá ve své útočnosti, má druhá vedle míst přesvědčivého výrazu též jiná, vzniklá patrně z pohodlnosti »prvého nápadu«. Na třetí jsou pak stíny snadnosti nejpatrnější, v konstrukci, materiálu i obsahu. Žalm je velmi dobrý co do muzikálnosti projevu, zajímavosti myšlenek (třeba ne vždy vynikajících originalitou), upřímnosti své řeči i její podstaty, dále pokud všech kvalit technických se týče, na příklad sytého, přirozeného zvuku či jednoduše, přehledně členěné a úměrné stavby. Ublížil-li čím autor svému dílu, byl to úvod k němu na koncertních programech — počínání, jež ostatně téměř vždy končí ke škodě umělcově. Neboť kritikovi, který by jinak stál jen tváří v tvář d í l u, poskytuje se takto novým opěrným bodem jakýsi trojúhelník, v němž soudce má okupovány rohy d v a, totiž svého vlastního vztahu k dílu a pak úmyslu autorova, dílo však jen jediný. Zkušenost učí, že skutečné porozumění se tím posílí jen zřídka, a vždy jen u některých, kdežto jiným se poskytne teprve pravý klín k vyvrácení; ale táž zkušenost učí také, že skladatelé vždy znovu rádi se vrhají vstříc tomuto nebezpečí, neboť je jim dílo příliš blízké, než aby ho chtěli poslati v svět bez oné zaklínací formule: sic volo, která v umění nebývá vždy doplněna vítězným: sic jubeo. Jirák mluví o hledání boha, které chtěl vyjádřiti tímto dílem. Nuže upřímně: toho tam neslyším. A více než to. Stav »hledání boha«, onen úporný zápas všech životních sil o nalezení nejvyššího smyslu života, je mi něčím nesmírně vysokým a posvátným, k čemu připodobniti bych si troufal jen nejvýš mohutné projevy umělecké. Jestliže t o t o je niveau, na něž mne autor předem postaví svým programovým prohlášením, pak se mi chtěj nechtěj objeví jeho Žalm podstatně n í ž e, neboť neslyším z jeho zápasů oné síly, která by třásla samými kořeny lidské bytosti, necítím posvátnosti v jeho prosté světské radosti. A toho nemuselo býti, kdybych byl směl posuzovati dílo jenom z oněch předpokladů, které mi s a m o podalo.

Dalšími koncertními novinkami bylo šest klavírních Sonatin Vítězslava Nováka a písňový cyklus »Ženě« Jaroslava Tomáška, obojí provedeno poprvé v koncertě Spolku pro moderní hudbu. Hrál jsem sice sám obě díla (písně Tomáškovy zpívala sl. Jar. Nováková), ale nechci si tím dát vzít právo zmíniti se aspoň stručně o nich. Novákovy sonatiny jsou pokračováním na oné cestě, kterou nastoupil dětskými písněmi, na cestě k výrazu, čerpajícímu z rodinného ovzduší, přiblíženému dětské duši. Po dodatcích k epoše, uzavřené »Panem« (na příklad »Svatební košile«), po vlastenecké odbočce »Karlštejna« a sborových cyklů, rýsuje se tu v řadě děl posledního Novákova desítiletí třetí směr. Sonatiny jsou na něm nesporně krokem ku předu, kladným činem. Marně bychom v nich ovšem hledali onoho Nováka, který rozpoutával a srážel dohromady dobré i zlé démony, který koncipoval i provedl katastrofu »Bouře« či povznesení »Pana«. Autorův úmysl se změnil toliko k nepoznání, a prostředky všechny poslouchají lehce a úměrně jeho mistrovské ruky. Drobné, skromné, pečlivou, jednoduchou linií kreslené a čistou barvou malované obrázky, jichž nálada je čerpána hned z přírody, hned z dětského života, hned z pohádky a pověsti, jsou tu semknuty vždy po třech (kromě poslední, dvouvěté sonatiny) v celek, na němž se můžeme obdivovati, jak stylově dovedl autor vždy udržeti svůj projev i svoji formu v uzoučkém rámci, jaký si postavil. Sonatiny jsou určeny účelům instruktivním, v širším smyslu slova, při čemž druhé tři vyžadují již poměrně větší technické vyspělosti, všechny pak dobrého chápání muzikálního. Je přirozeno, že v řadě 17 vět, v nichž volný let fantasie, zvyklé dříve na širé plochy freskové, byl zdržován tolika ohledy, nevypadly všechny stejně dobře. Ale převážná většina jich, jako celek pak zejména poslední sonatina »Vánoční« patří rozhodně k oněm Novákovým pracím, které nesou co nejzřejměji všechny dobré znaky dnešní jeho umělecké osobnosti: citovou prostotu, upřímnost a vřelost, přirozenou melodickou zpěvnost a úzkostlivý smysl pro úměrnost koncepce a provedení, obsahu a formy, provázený vědomým omezením obého, jak v hloubce tak v rozsahu.

Jaroslav Tomášek vystoupil písňovým cyklem »Ženě« (na básně Šrámkovy a Neumannovy) na veřejnost poprvé. Je posledním vyspělým žákem, který dosud vyšel z Novákovy školy. Hned prvé opus prozrazuje zřetelně stopy důkladného školení, na příklad ve formovém ovládnutí Šrámkova »Splavu« či Neumannovy »Improvisace«, z nichž nebylo nijak snadno vytvořiti uzavřený písňový celek; prozrazuje též charakteristické invenční bohatství, jež jedině na poli rytmiky, zejména ve zpěvu, zdá se býti posud vázáno rozpaky. Zejména však ukazuje Tomášek tímto krásným počátkem své skladatelské dráhy, že je skutečným básníkem, který komponovanou báseň žije celou duší a opravdu přetvořuje; nezáleží na tom, zda přesně v kolejích autora tekst či transponovaně do tóniny poněkud jiné, neboť hlavní věcí je, že hotová píseň dává harmonický celek, v němž se umělecký výraz básně a hudby doplňují a posilují. A že škála, dostupná autorovi, je hned s počátku hodně rozsáhlá, ukazuje na příklad hudba předposlední písně »Advent«, plná tichého záření, a hned vedle ní závěrečné hymnické scherzo »Improvisace«. Slibuji si od dalšího vývoje tohoto zralého začátečníka velmi mnoho. *V. Št.*

ZPRÁVY.

Zprávy knižní a literární. Charles Rivet, Des alliés de demain Les Tchécoslovaques. Paris, Perrin et Cie 1921. s. XII—322. frc. 8. — Tato kniha jest druhá část trojdílného díla, jež nese titul »Chez les Slaves Libérés«. Na první část, jež zabývá se Jihoslovany (»En Yougoslavie«), jsme zde již upozornili. Třetí část jednající o Polsku má teprve vyjíti a to pod titulem »La Pologne en gestation«. V nově zrozeném státě českém autor spatřuje nepochybné budoucí politické centrum střední Evropy (La République tchécoslovaque veut devenir le centre politique d'un Mitteleurope tout différent de celui conçu par Guillaume II...), uskutečnitele myšlenky novoslovanské a zejména most k Rusku. Na tomto posledním zejména autorovi záleží, poněvadž jest stoupencem politiky francouzskoslovanské, již se nedovede představiti bez znovuzrozeného, silného Ruska. Čechové nesmí se obmeziti pouze na úkoly vnitřní politiky, nýbrž musí konati i zahraniční politiku velikého stylu, to jest prakticky budovati dále na myšlence Kollárově a Palackého o společné rodině národů slovanských. Autor vyzývá Francii, aby Čechy zejména v této politice podporovala, neboť na tom závisí uskutečnění spolku Slovanů (zejména Rusů) s Francouzi, jenž Francii v budoucnosti lépe zajistí, nežli spolek francouzskobritský nebo snad dokonce z Berlína proponovaná politika kontinentální (Vossische Zeitung). Kniha dělí se na čtyři části, v nichž autor snaží se francouzským čtenářům zodpověděti politické otázky týkající se Československa způsobem látku co možná vyčerpávajícím, pokud to celkem malé dílko dovoluje. Mluví o Slovensku, o Němcích v Čechách a otázce těšínské, probírá politické strany české, burgeoisní i socialistické, a líčí zahraniční vztahy a politiku hospodářskou. — Paul Cloarec, La politique et la méthode. Paris, Alcan 1920. — 262 s. — Autor jest sociolog a pojímá proto politiku jako vědu. Na otázku politiky vnitřní i zahraniční aplikuje metody positivismu a vyslovuje několik základních zásad vědy politické. Z nich jednou jest na příklad zásada relativity. V politice každá pravda má hodnotu pouze relativní. Politik vždy zajde na nepravou cestu, chce-li určitou pravdu provésti do posledních důsledků a upadne pak pravidelně do ekstrému opačného, místo aby poznal, že nikoliv zásada sama, nýbrž způsob provádění ho zavedl. Proti apriorismu v politice a proti sociálním konstrukcím přesným jako poučky matematické autor staví pojem evoluce a tradice. Ovšem to neznamená, že žijící generace měla by snad uznávati proto jistý způsob řešení určité otázky za správný, poněvadž ho užívaly generace předchozí.

Tradice musí býti v harmonii s pokrokem, jenž vyžaduje ustavičného střídání boření a rekonstrukce. Jestliže se však boří rychleji, nežli pokračuje novostavba budovy politické, tedy lid vydáván je na pospas všem nepohodám neurovnaného sociálního života. Dílo neobmezuje se však pouze na určení základních zásad vědy politické, nýbrž aplikuje je při posuzování forem politického života. A tak v knize nalezneme kapitoly o formách vládních, o hlasovacím právu, o regionalismu decentralisaci, o národním hospodářství a konečně také o Společnosti národů. Podrobný rozbor všech překážek, jež se jí staví v cestu, nenaplňuje přílišnou vírou v ní. — Jacques Lourbet. **L'avenir de la democratie.** Paris 1919. — 79 s. — Autor zkoumá v této knize otázky, které týkají se representace lidu, organisace práce parlamentární, zákonů, publikace zákonů a stylu jejich, filosofie moci politické v demokracii a politiky ve vztahu ke svobodě badání vědeckého. — Jacques Bainville, **Les consequences politiques de la paix.** Paris, Nouvelle librairie nationale 1920. S. VIII—199. frc. 7. Hlavní látkou knihy jest orientace francouzské budoucí politiky kontinentální. Dle mínění autorova pro Francii i na dále poměr k Německu jest stěžejním bodem politiky francouzské a hlavní její poučkou založenou na staleté zkušenosti zůstává, že nebude v Evropě ani klidu ani bezpečnosti, jestliže Německo zůstane silným a že nic mu nezabrání státi se opět silným, jestliže zachová svou jednotu a centralisaci. Přirozenými spojenci Francie nestanou se patrně ani Amerika ani Anglie, neboť jejich zájmy politické jsou kontinentálním hlediskům francouzské politiky příliš vzdáleny, nýbrž státy na kontinentě evropském samotném. Bude to především Belgie, jež rovněž musí zůstati čelem k Rýnu a má tudíž tutéž hlavní starost jako Francie, a pak státy na východě Německa, pokud k Francii je pudí nejen starost z mocného souseda, nýbrž i protirevoluční idea pořádku, jejíž nositelkou stala se nyní na rozdíl od bývalých dob Francie. *K. R.*

AUG 25 196
UNIVERSITY OF TORO

Dva pokusy.

V polovině listopadu a na počátku prosince byla republika vystavena krátce za sebou dvěma otřesům. Ačkoliv oba vycházely od stran politicky protichůdných, spojovaly je přece společné cíle: násilná změna politických poměrů v republice.

První pokus vycházel se strany pravé. Vybičovaný nacionalism šel na ulici, aby zde dělal »pořádek« — proti vlastním zástupcům a proti vlastní vládě. I když na omluvu jeho uvedeme, že německou vzdoropolitikou, která z paměti Josefa II. a jiných Habsburků učinila otázku politické cti československých Němců a brutálním jich vystupováním v Národním Shromáždění — Wacht am Rhein v poslanecké sněmovně! — přilito bylo hodně ohně do neuhasnuvšího dosud plamene národnostních vášní, přece jen nelze pražské události omluviti, anebo dokonce, jak učinily některé listy, schvalovati.

To, co se v listopadových dnech v Praze dálo, svědčilo by o žalostném úpadku státní zodpovědnosti a autority, kdyby se mělo opakovati. Státní zodpovědnosti, neboť listopadové demonstrace byly dílem stran, skupin a osob, které při každé vhodné či nevhodné příležitosti vykřikují do české veřejnosti, že oni jediní jsou oprávněnými a patentovanými strážci jednání zodpovědného blahu republiky. Státní autority, poněvadž nelze mysliti, že by vláda nemohla potlačiti šovinistické projevy hned v začátku, kdyby byla jen usilovně chtěla. Že pak je nepotlačila ihned v začátku, svědčí o tom, že chtěla popustiti trochu uzdu nacionálním vášním; a k zakročení se odhodlávala až tehdy, kdy bouře hrozila ji strhnouti do propastí náhle se otevírajících. Politikovi, jemuž demokracie znamená někdy trpkou povinnost nasaditi svoji popularitu, připravily pražské bouře listopadové krušné zklamání: ukázaly mu, jak daleci jsme ještě západních demokracií a vlád vědomých své zodpovědnosti před budoucností: ukázaly mu kolik ještě je u nás rakušanství, nerci-li balkánských poměrů. Ve spořádané západní demokracii sotva by ministr vnitra po podobných bouřích nebyl volán k zodpovědnosti. Jak pražské bouře uškodily naší pověsti v cizí veřejnosti, toužící dnes po klidu a nakloněné smířlivému vyrovnávání protiv, o tom by mohli dáti zprávu nejlepší naši diplomatičtí zástupci.

Tím, že vláda energicky hned na počátku nepotlačila listopadové bouře, vyvolala duchy, k jichž zažehnání bylo v prosinci třeba veškeré energie státní moci. S listopadovým hnutím v příčinné souvislosti jest prosincový pokus o komunistický převrat v republice. Komunisté domnívali se — a snad ne neprávem — že vláda bude i k nim tak nepochopitelně shovívavou, jako k listopadové »očistě« Prahy. Bezprostřední příčinu k pokusu o převrat dal jim spor o majetek sociálně demokratické strany, jehož se násilím zmocnili. Když jejich »obsazení« Práva Lidu bylo ve třech instancích soudních odmítnuto, a státní správa sáhla k uvedení zákonitých vlastníků zpět v jich majetek, sáhli odvetou ku generální stávce a k násilnému zavádění systému rad.

Jejich generální stávka skončila asi po týdnu s úplným nezdarem, »rady« byly rozehnány, »komisaři« pozatýkáni a postaveni před soud. Nad řadou okresů vyhlášeno bylo stanné právo, a občanské svobody zrušeny. Vláda dobyla nad komunisty úplného a lehkého vítězství. Mám však za to, že vítězství její jest jen zdánlivě vítězstvím j e j í m. Podle mého mínění jest vítězství její spíše vítězstvím veřejnosti, vítězstvím státního uvědomění většiny obyvatelstva všech národů v republice, s vzácnou jednomyslností odmítnuvšího komunistické nazírání na společnost. Bylo to vítězství dobyté v e ř e j n o s t í r e p u b l i k y, n i k o l i v l á d o u. Jí stržena jsouc dovedla vláda odmítnouti násilné metody komunistů. —

Mohu tedy shrnouti svoji dnešní úvahu v závěr: jen správně vedené veřejné mínění může republiku uchrániti od opakování podobných pokusů, jako byl listopadový pokus ekstremní pravice a prosincový pokus nejzazší levice. Správnou orientaci veřejnému mínění mohou dáti silné politické strany vytvářející jasnou střední linii politickou, dosti silné jak v svojí pokrokovosti, aby nepodléhaly vlivům reakce rozlézající se všude v našem okolí, tak v zodpovědnosti k reálním mocenským poměrům, aby je nezfascinovali pouzí ideologové, stavějící svoje sny na rozvalinách státního a národního života. Ve vytvoření jejich, v novém přeskupení předválečných stranických celků odpovídajících poměrům válkou změněným leží problém vnitřní politiky v naší republice. Bez něho nebude lze vytvořiti ani vládu opírající se o stálou parlamentní majoritu, ani ovzduší nutné k zdolání úkolů, jež republiku v třetím roce jejího trvání čekají. *O—ý.*

Ernest Denis.

Vzpomínka, již na smuteční slavnosti české techniky dne 19. ledna 1921 přednesl Václav Novotný.

Bojím se, že ani z daleka nesplním očekávání, které by se mohlo připínati na moje dnešní proslovení podle mnohoslibného názvu, kterého se mu na ohlášeních dnešní schůze dostalo. Nepříznivé okolnosti nutí mne omeziti se na pouhou vzpomínku, jež jenom snahou po upřímnosti pokouší se zastříti své nedostatky.

Nemýlím se snad, domnívám-li se, že nebylo v celém národě československém mnoho těch, kdo by bez vzrušení byli vyslechli zprávu, že dne 4. ledna, den po dovršení 72. roku svého života, zemřel v Paříži Ernest Denis. A jistě se nemýlím, pravím-li, že mezi námi zde dnes shromážděnými nebylo nikoho, kdo by tuto zprávu byl přijal bez dojmů nejbolestnějších.

Několik jen neděl dělí nás od chvíle, kdy jsme ho tak radostně uvítali při jeho příjezdu, ještě kratší lhůta uplynula od té doby, co jsme na Žofíně vyslechli jeho dojemná slova rozluční, ale jistě, kdyby i léta ležela mezi dneškem a krásnými okamžiky oněmi, vzpomínka na ně nebyla by méně živá, neboť to byly dojmy, jichž zapomenouti prostě nelze. — A přece bylo to jen jakési zevní vyvrcholení, jakési vnější dovršení toho, co předcházelo, bylo to jen osobní seznání toho, kterého jsme znali již dávno, který již dávno byl náš...

Ernest Denis nepřicházel k nám tentokráte poprve, nýbrž již po několikáté. Poprve stalo se tak r. 1872, a tenkrát zdržel se téměř tři léta do r. 1875.

Byla to těžká doba pro Francii, kdy prudké rozvraty vnitřní jitřily a znovu bouřily nezacelené a hnisající dosud strašné rány, zasazené nedávnou válkou s Pruskem. Třiadvacetiletý nadšený vlastenec francouzský — a nelze tu nevzpomenouti úchvatných slov, jimiž na Žofíně mluvil o vlastenectví, — mladý, osudem vlasti hluboce dojatý Denis, nastoupil onu cestu z lásky k vlasti.

Byl z onoho nového pokolení, jež, vystřízlivěvši hrozným poučením války, bylo odhodláno sloužiti dobru vlasti odčiňováním toho, v čem spatřovalo největší chybu minulosti, tedy především lepším poznáváním ciziny.

Nestalo se náhodou, že Denis právě Čechy obral si za cíl své studijní cesty, třebas tenkrát nemohl tušiti, že z ní stejný, ne-li větší prospěch vyplyne také nám. Za svého prvého pobytu v Praze Denis měl to štěstí, že se osobně seznámil s Fr. Palackým. A mohli bychom dodati, že bylo štěstím nemenším, když učitelem češtiny stal se mu mladý Emil Frida — Jaroslav Vrchlický. Ale nebyla to naděje na tyto styky, která mladého Denise přivedla do Prahy. Jméno Jaroslav Vrchlický tenkrát teprve nesměle začalo se ozývati a nemělo ještě onoho kouzelného zvuku, jímž podmaňovalo později. Ale ani z Palackého Denis tenkrát neznal o mnoho více, než pouhé jméno. Přece však lze říci, že nebyla to náhoda, která v něm vzbudila rozhodnutí k cestě do Čech, a právě jeho vlastní záliba, jež toto rozhodnutí způsobila a jež prýštila z tradic rodiny a výchovy, sbližovala ho s Palackým již dříve, než ho poznal.

Jako Palacký byl potomkem starobratrské rodiny, pocházel, jak známo, také Denis z rodiny starohugenotské, a jako v rodišti jeho — jest jím město Nîmes — tak v rodině samé udržely se ještě staré tradice o utrpení a protivenstvích pro víru. A právě tyto tradice na Denise působily vždy velmi silně.

Budiž mi dovoleno dotknouti se jako na důkaz toho jedné episody ze života Denisova. Jest příliš karakteristická, aby bylo možno pominouti ji, třeba byla obecně známa. Když Denis později, chtěje dojíti hodnosti doktorské a tím způsobilosti přednášeti na universitách, podrobil se příslušným zkouškám, jeden z examinátorů oslovil ho: »Víte-li pak, pane kandidáte, že byste jistě býval upálen, kdybyste se v 15. stol. byl na tomto místě zastával věci husitské, jak to činíte dnes?« Denis odpověděl: »Vím, ale vím také, že oněm statečným husitům a jejich vítězným zbraním děkuji zato, že dnes upálen nebudu!« — jistě výmluvný doklad, že již vlastní sklony a rodinné tradice pomáhaly určovati směr a cíl studijní cesty Denisovy, anebo aspoň zesilovaly jiné důvody, které k této volbě vedly.

Při oslavě stých narozenin Palackého vylíčil Denis sám svým podmanivým způsobem své tehdejší styky s ním. Z procítěných vzpomínek vane však také jakýsi stesk. Denis v nich želí toho,

že příležitosti k stykům s Palackým neužil častěji, nechtěje zneužívati nevšední vlídnosti velikého učence a nechtěje se v přílišné své skromnosti zdáti dotěrným. Ale přece i tyto nepříliš časté návštěvy poskytly příležitosti k stykům, jež by bylo možno záviděti, a Denis i po tolika letech ještě vzpomíná, jak kdysi Palacký, v rozhorlení nad nedbalostí Höflerova vydání dokumentů z doby husitské, jal se čísti nějakou listinu takovou v dobrém vydání svém, ukazuje, jak jí rozuměti a jak jí v líčení dějepisném užíti. A jistě nebyla to jediná příležitost, kdy Denis mohl a chtěl se od Palackého učiti.

Z pražských studií Denisových, ač se neomezovaly jen na dějiny a jazyk český, nýbrž rozšířily se na studium také jiných jazyků slovanských, zejména ruštiny, vzešla první jeho kniha dějinám českým věnovaná. Jest to veliká práce Huss et la guerre des Hussites (Paříž 1878), k níž se potom přidružily ještě některé drobnější.

Vliv Palackého jeví se také v nich, a lze jistě bez ublížení slávě Denisově říci, že bez Palackého, ale také bez Tomka a později i Golla a Rezka, práce Denisovy nebyly by dosáhly té dokonalosti, jako se stalo. A přece bych se rozpakoval říci, že jest Denis žákem Palackého, leda v tom — dovolte, abych opakoval slova, jichž jsem nedávno užil, — čemu se od Palackého naučiti nemohl, co v sobě choval již dříve. Jest to ona jistá příbuznost, a řekl bych přímo sourodost myšlenková, již asi, jak jsem naznačil, lze sčísti, aspoň částečně, na vliv tradic rodinných a výchovných. Celá metoda Denisova jest jiná a tkví vedle individuálních rozdílů a vedle různosti určení obojí činnosti také hlouběji.

A znovu se mi vrací vzpomínka na jeho přednášky u nás. Nemohu se zbaviti dojmu, kdyby je byl slyšel někdo, kdo, znaje díla Denisova, nebyl by věděl, kdo to přednáší, že by ho byl musil poznati. Ozýval se v nich týž rétor, týž mistr slova, nadšený pro všecko dobré a krásné a pohrdající vším nízkým a špatným, jako k nám mluví v jeho knihách, jenž dovede čtenáře i posluchače strhnouti k témuž obdivu a nenávisti, jako také sám dává se jimi strhovati.

Denisovi jde především o to, aby se svého stanoviska ovládl celek, studium detailu jest mu věcí více méně vedlejší, vybírá jen to, co se mu zdá důležitým, ale tu arci, třeba jednostranně, vždy se skvělým vystižením věci. Moha spoléhati na pravý fran-

couzský epsrit, při obdivuhodném daru vypravovacím a při pečlivém zření k umělecké stránce díla dodělává se tento způsob výsledků uchvacujících, ale není bez nebezpečenství jednostrannosti, jež by dovedla ohroziti i celek.

Zájem Denisův neobracel se jenom k historii české, ba neobracel se ani výhradně k historii, třeba jí platil nejvíce, jako k jejímu pěstování také svým úředním povoláním byl vázán, zvláště od r. 1896, když po dlouholeté profesuře na universitě v Bordeaux stal se po Rambaudovi, jehož »Dějiny Ruska« jsou také u nás v českém překladu známy, profesorem současných dějin na Pařížské Sorbonně.

S touto činností jeho souvisí především tři veliké práce o dějinách novějšího Německa od r. 1789 do založení císařství r. 1871 (L'Allemagne 1789—1810 [Paris 1896], L'Allemagne 1810—1852 [s. a.], La fondation de l'Empire Allemand 1852—1871 [Paříž 1906]), tři velkolepé obrazy historické, malované na mohutném pozadí pevným štětcem, vedeným láskou k otčině, ale i snahou po pravdě, a tudy zejména v mistrném zachycování jednajících osob výstižné a přesné. A sem bych také zařadil, třeba za svůj vznik jiným okolnostem a jiné době děkovala, obdivuhodnou jeho knihu La Grande Serbie (1915), jednu z nejkrásnějších prací Denisových, plnou nadšení a vzletu a přece naveskrz věcnou, v níž jeho skvělé schopnosti k dílu vědecky uměleckému září čarovným leskem, ale v níž také úskalí jeho metody obratně obepluto.

Než české dějiny zůstávaly vždy první láskou Denisovou, jich, i když jinými úkoly byl váben, nikdy nezapomínal. Přiznává-li se Denis sám ve své poslední veliké práci nám věnované, že, pojav před třiceti lety plán vylíčiti české dějiny od doby husitské, nikdy neustal v přípravných pracech k jeho provedení, není to jen slohová ozdůbka nebo obrazné rčení, smíme mu věřiti v plném smyslu slova. Třiceti let úsilovné, byť také jinými úkoly přerušované práce, bylo zapotřebí, ale byla to práce, jež nebyla vyplýtvána nadarmo, jejíž výsledek jest jí úměrný.

Za dvanáct let po vydání »Husa«, r. 1890 vychází nové veliké dvousvazkové dílo Denisovo Fin de l'indépendance Bohème, po nových více než 10 letech mohutná budova vyvrcholena nejcennějším a nejdůležitějším dvousvazkovým spisem La Bohème depuis la Montagne Blanche (Paříž 1903), jímž české dějiny dovedeny až do dob nejnovějších.

Z výborných překladů Vančurových jsou tato díla u nás obecně známa, že jistě není třeba podrobněji se o nich zmiňovati. Víme všickni, zač jim děkujeme a víme také, jak se jim musíme obdivovati, i když někdy snímě i nesouhlasiti.

Všecky obdivuhodné přednosti umění Denisova uplatňují se v nich skvěle, jim bude trvale náležeti čestné místo v historické literatuře nejen proto, že jsou prvým pokusem o novověké a nejnovější české dějiny, a třeba ani ony některých stinných stránek metody autorovy nejsou prosty. Zejména ve druhém díle své poslední práce Denis, dospěv událostí současných, z historika stal se politikem, který politický postup národa českého netoliko líčí, nýbrž sám prožívá, jenž netoliko vypravuje, co se stalo, ale namnoze také naznačuje, co se podle jeho mínění státi mělo nebo nemělo, a jak se to státi mělo nebo nemělo.

Zde nejčastěji může se ozvati nesouhlas, netoliko dnes, kdy nynější změna dovoluje nám viděti jasněji, ale mohl se ozvati hned tenkrát. Světový rozhled a z části ovšem i větší odstup časový umožnil Denisovi viděti a kárati chyby, které se staly, a k nimž z části vedly i stísněné naše poměry, ale bránil mu také vžíti se do nich a pochopiti je úplně, i při nejlepší vůli a největší ochotě, jak nejlíp viděti na př. z jeho nedocenění českého státního práva. Ale třebas mylné, dotčené názory Denisovy jistě byly způsobilé nutiti k přemýšlení a k úvahám, a také výtky a pokyny, třeba ne vždy šťastné a včasné, byly proneseny vždy s láskou a oddaností k věci, jež si zasluhuje vděku, i když, třeba nechtějíc, křivdí ...

Z veliké části již v knize o konci samostatnosti české, zejména pak v »Čechách po Bílé Hoře« Denis daleko překročil hranici, u níž své »Dějiny« zastavil Palacký, v jehož práci tedy Denis skutečně pokračoval. Ale i když lze ještě dodati, že práce jeho psány jsou opravdu také v duchu Palackého, přece bych se, z důvodů již uvedených, rozpakoval přiznati mu na jejich základě jméno pokračovatele a dovršitele Palackého. Smí-li Denis spíše než kdo jiný na tento čestný titul činiti nárok, jsou toho důvody jiné.

Jestliže Denis ve všech svých pracích výslovně i provedením kladl důraz na souvislost vědy historické se životem, jestliže dále nikdy neopominul povznésti svého hlasu proti křivdám a ve prospěch utlačených, ať to bylo již při surové urážce Čechů Mommsenem, nebo v otázce cholmské nebo v záhřebském pro-

cese velezrádném, abych jen nejznámějších věcí se dotkl, jestliže vždy stanul na místě, které mu vykazovalo jeho hluboké přesvědčení a šlechetný zápal, nemohlo pro něho býti rozpaků, kde jest jeho místo, když nejnižší panstvíchtivost a nejbezohlednější vyzývavost daly vznik válce, jíž rovné neznají dějiny. Nemíním ovšem jeho příslušenství stranické a jeho činnost, Francouz tak vlastenecký a muž jeho jména i minulosti nemohl, než od prvního okamžiku vypuknutí války postaviti se proti násilníkům a ve prospěch utlačených. Ale Denis také, uvědomiv si od prvního okamžiku dosah a cíle, k nimž povede tato válka, jal se ihned pracovati o jejich uskutečnění, a nebylo jediné chvilečky pochybností; ani neúspěchy, ani násilí, o jakých dosud neslyšel svět, nedovedly v něm zviklati přesvědčení, že válka skončí vítězstvím pravdy a práva. »Nous dicterons la paix« napsal již několik měsíců po vypuknutí války.

Ještě v příliš dobré paměti, abych se musil zvláště o něm zmiňovati, jest vystoupení nebo lépe vystupování Denisovo za války v náš prospěch, jest příliš dobře známo, jak vyšel vstříc podnikání Masarykovu a Benešovu, jak sloužil věci naší založením časopisu La Nation Tchèque, a účastenstvím svým později v časopise »Le Monde Slave«, jak působil povzbuzováním, články, přednáškami, intervencemi. Jeho horlivost jenom znalostí věcnou byla převýšena. A bylo-li již s obdivem upozorněno, jak již ve svém »Velikém Srbsku« přesně vytkl budoucí hranice dnešní Jugoslavie, jak zvláště ve svém grandiósním a nejúchvatnějším spise La guerre, psaném v druhém čtvrtletí války, nakreslil mapu Evropy, jak v základních rysech budoucím mírem byla potvrzena (a jest litovati, že nebyla potvrzena ve všem), neméně musíme si připomenouti, jak hned tenkrát správně a v náš prospěch vytkl hranice i určení naší republiky.

A zde se Denis opravdu stává pokračovatelem a dovršitelem Palackého, třeba životní úsilí Palackého po ztrátě víry v Rakousko vyvrcholeno tu bylo způsobem, který by snad ještě Palackému byl by se mohl jeviti závratným. Zde Denis k svému psanému Konci samostatnosti české vytvořil samostatnosti české začátek.

Česká technika, jako také jiné vědecké sbory české, po šťastném a skvělém provedení obratu poctila Denise udělením čestného doktorátu, nejvyšším vyznamenáním, jaké uděliti mohla. Denis vysoce si vážil tohoto vyznamenání, ale tu lze říci,

že poměr jest oboustranný. Bylo-li to vyznamenání vzácné, jest jistě nemenší cti, může-li česká technika mezi těmi, jimž ho udělila, vyslovovati jméno Ernest Denis.

Ale je v tom také povinnost, je v tom také příkaz, jejnž nelze nedbati, oboustrannost poměru trvá. Ernest Denis zasvětil svuj život práci pro blaho své vlasti, pro blaho svého i našeho národa, pro blaho všeho lidstva. Bude-li nám všem jeho světlý zjev také zářícím vzorem, bude to jistě nejlepším uctěním jeho památky.

O návrhu zákona k obřadnostem smlouvy manželské.

Referuje prof. dr. Lad. Haškovec.

Jest se vysloviti o následujícím odstavci § 1. vládního návrhu, kterým se doplňuje zákon ze dne 22. května 1919 č. 320 sb. z. a n. o obřadnostech manželské smlouvy a o rozluce manželství: »Oddáni býti mohou kromě toho snoubenci jen, vykáží-li se vysvědčením veřejně ustanoveného lékaře (obvodního, policejního, okresního, na Slovensku městského, stoličního), že nejsou stiženi chorobou, která se příčí účelům manželství nebo by škodlivě působila na zdraví druhého manžela nebo potomstva.«

Obecný občanský zákoník vyhlášený dne 1. června 1811 č. 946 sb. z. s. vyrozumívá (§ 44.) »účelem[1] manželství, že muž a žena projevující dle zákona smlouvu manželskou, chtějí napořád žíti pospolu, plodíti děti, vychovávati je a pomáhati si navzájem« a ustanovuje (§ 47.), že »smlouvu manželskou může ujednati kdokoliv, komu v tom nebrání p ř e k á ž k a z á k o n n á«.

Překážkou jest nepřivolení z nezpůsobilosti (§ 48.): »Zuřivci, šílenci, blbci a nedospělí nemohou platně ujednávati smlouvy manželské«. »Spravedlivými důvody, pro které lze odepříti přivolení ke sňatku« (nezletilci § 53.), jsou dále »žije-li ženich nebo nevěsta nemravně a to je dokázáno nebo obecně známo, jsou-li ženich nebo nevěsta stiženi n a k a ž l i v o u n e m o c í anebo neduhem vadícím účelu manželskému.« A dle § 60.: »Trvalá nemohoucnost bránící osobě kterés, aby plnila povinnost manželskou, překáží sňatku, pakli osoba ta jí byla stižena již tehdy, když se oženila nebo provdala . . .«

Nařízení, dle nichž choromyslnost a nakažlivá nemoc nezletilcova jest p ř e k á ž k o u s ň a t k o v o u, nebyla před 100 lety snad učiněna z podnětu individuální neb sociální hygieny, ale již pozdější vykladači zákona zdůrazňují stránku zdravotní. Čteme v »Comentar zum österreichischen allgemeinen bürgerlichen Ge-

[1] Obecný občanský zákonník. Dr. Fr. Joklík. 1917.

setzbuche« (Dr. Moritz von Stubenrauch, 8. vydání od dra Maxe Schustera z Bonnothu a dra Karla Schreibera, Vídeň 1902) tam, kde se jedná o spornou otázku, jsou-li duševně choří v jasných okamžicích schopni uzavříti manželství (p. 113), že »die Redaktoren des allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuches scheinen aber auch den nicht entmündigten Geisteskranken in lichten Zwischenräumen für eheunfähig angesehen zu haben«. Autorové komentáru přidržují se tohoto mínění z praktického hlediska. Poukazují na to, že manželská smlouva účinkuje na celý život manželů i na příští generace a uvádějí doslovně: »Da nun die Geisteskrankheit eine habituelle Anlage ist, welche sich häufig vererbt, so wäre es unzweckmässig, den sogenannten Favor matrimonii auch auf diesen Fall auszudehnen, und es ist jedenfalls zu billigen, eine solche Ehe für nichtig zu erklären, wiewohl der Geisteskranke gerade im Momente der Eheschliessung einen lichten Zwischenraum hatte, als es zu begünstigen, dass aus dieser Ehe eine Generation von geistig abnormalen Individuen hervorgehe.« Při § 53. (p. 118) autorové praví, že důvody, pro které otec nebo soud může odepříti povolení ke sňatku, nejsou v zákoně úplně (ne taksativně) vypočteny, ale že jsou tu jen příklady uvedeny, z kterých by se dalo souditi, že jest zápověď odůvodněna, jelikož dle vší pravděpodobnosti dá se očekávati nešťastné manželství. Citují především nakažlivé nemoci, pro které lze sňatek odepříti, jelikož jimi může býti tělesné zdraví druhého manžela poškozeno a jelikož mohou míti škodlivý vliv i na potomstvo. Pod chorobami vadícími účelu manželství, o nichž se v § 53. zmiňují, nerozumí se dle Stubenraucha jen ony choroby, které soulož znemožňují a které výslovně v § 60. jsou uvedeny, nýbrž i ony, které vůbec znemožňují plození dětí, které na zdraví potomstva mají škodlivý vliv, které »durch die Beiwohnung selbst gesteigert werden oder bei etwa eintretender Schwangerschaft das Leben der damit behafteten Frauensperson gefährden, wie dies z. B. bei der Auszehrung, der Fallsucht, einem höheren Grad von Lungenleiden u. dergl. der Fall ist«.

Tolik, co nás zajímá z dosavadního zákona po stránce zdravotní.

V dnešním vládním návrhu zákona vychází zákonodárce zřejmě s hlediska zdravotnického, nečiní rozdílu, pokud se překážky sňatkové týká, mezi nezletilci a zletilci a vkládá v návrh požadavek lékařského vysvědčení před sňatkem.

Potřeba dnešní poválečné doby, ve které národ ztratil nikoli lh stejné množství nejzdravějších a k plození nejzpůsobilejších mužů, za které pohlavní choroby a tuberkulosa povážlivě se šíří a kdy důsledky válečných poměrů i jinak zhoršily eksistenční a zdravotní podmínky obyvatelstva a příštích generací, odůvodňuje plně, aby s hlediska zdravotního zákonodárce k smlouvě manželské měl nový zřetel. Jest povinností veřejné správy, aby přispěla všemi d stupnými prostředky k omezení všech škodlivých vlivů rušivě působících na zdraví národa a jeho generací.

Také pokroky vědy lékařské učiněné během posledních 100 let vybízejí k opravě zákona o právu manželském. V minulém století pomocí mikroskopu, chemie, eksperimentu, studia klinického a patologického probudilo se lékařství ze tmy, scholastického hloubání a vědecké nemohoucnosti středověké a vyspělo v dnešní poznání vývoje, složení a výkonů těla a duše, chorob, jich příčin a profylakse. Zbudována nauka o nakažlivých nemocech, psychopatologie, učení o dědičnosti a vnitřní sekreci. Práce francouzské školy o dědičnosti a dědění chorob neuro- a psychopatů, inaugurované Lucasem, Morelem a Moreauem (de Tours), pěstované Charcotem, Féré-em, Déjerinem, Binétem a j., stanovení typu degenerovaného a zločinného poskytlo zcela nové výhledy v život rodinný a sociální. Studium dědičnosti chorob a dědičné disposice i v jiných odvětvích mediciny, zkušenosti a pokusná studia o vlivu infekcí a otrav na zárodečné buňky a plod, jmenovitě vlivu syfilis, otravy alkoholem a jinými, zjemnění diagnostických postřehů postluetických chorob i jich závažnosti a novější vědecké poznatky biologické, i kdyby nebylo již systematických výzkumů eugenických, nemohou zůstati bez vlivu na úpravu manželského zákona. Zhoubné následky syfilis a kapavky na zdraví ženy, její plodnost, nehledě ani k následkům na potomstvo, potřeba chrániti ženu před výstřelky alkoholikovými, to vše v dnešní době jsou důvody, aby při uzavírání smlouvy manželské nebylo pomíjeno zdravotních zájmů.

Uznával-li zákonodárce, že zuřivý, šílený neb blbý, nemaje svobodné vůle, není způsobilý smlouvu manželskou uzavříti, činil právem choromyslnost překážkou manželství. Jest překážkou nejen z tohoto důvodu právního, ale i z toho, že choromyslnost příčí se účelu manželství, ježto choromyslný nemůže vychovávati dětí a nemůže býti druhému podporou, a ježto individua, stižená choromyslností, většinou na basi dědičného zatížení, jak

již u Stubenraucha vzpomenuto (l. c.), přenášeti mohou v generace další chorobné psychopatické disposice. Dlužno předcházeti tomu, aby i choromyslný, který laikem ještě nepoznán a za choromyslného nebyl prohlášen, a jenž v důsledku toho ochrany zákona nepoužívá, ve sňatek nevcházel, neboť každá choromyslnost jest překážkou manželství.

Jestliže nakažlivá choroba, ať již měl zákonodárce na mysli nemoc úklivost budící nebo pohlavní chorobu nakažlivou, jest uznávána překážkou manželství u nezletilců, jest stejně překážkou u zletilých. Z nevědomosti a zdravotnické nevychovanosti i zletilci šíří zhoubu nemoci a jsou i lehkomyslníci, před nimiž má býti žena a potomstvo, pokud jest to v dosahu možnosti, chráněno.

Choroby pohlavní v stadiu nakažlivosti, syfilis a kapavka, jsou choroby škodlivě působící na druhého manžela a eventuálně i na potomstvo a tudíž překážkou manželství vůbec.

Také chronický alkoholismus s poruchami duševními jest překážkou manželství, zřetelem k účelu manželství i zřetelem k eventuálnímu potomstvu[2] samému.

Ačkoli není možno poznatky dědičnosti chorobné disposice a chorob u člověka stavěti na stejnou matematickou basi, jako bylo možno Mendelovi v jednodušších a dostupnějších poměrech u rostlin, přece jest faktem, že u člověka vedle dědičnosti fysických a psychických znaků normálních eksistuje dědičnost znaků a disposic chorobných. Známe působení i zevních činitelů, ale základ individuality člověkovy dává činitel vnitřní, rodiči a předky daný. Známe dědičnost přímou, nepřímou, kolaterální, rodinnou, individuální, atavistickou. Víme dále, že nejeden znak chorobný může i zaniknouti v dalších generacích.

Zkušenosti o zhoubném účinku syfilis, alkoholu a jiných otrav, jako olova, na potomstvo, obdobné téměř eksperimentu, ostatně z části i eksperimentem prokázané, přímo volají po tom, aby v úpravě manželského zákona na zájem potomstva byl zřetel obrácen, rovněž i choroby nervové a duševní, způsobené vlivy a chybami rodičskými, i nešťastní slepci gonorrhoiků, všechny so-

---

[2] Vládní návrh zákona, který obrací zřetel k potomstvu, mohli bychom hájiti i na základě § 22., který praví: Také děti ještě nenarozené těší se ochraně zákona od doby, kdy byly počaty. Jest je pokládati za narozené, pokud jde o práva jejich atd.« A jde i o právo na jejich zdraví.

ciální a národohospodářské zhouby dědičně přenášené disposice psychopatické a neuropatické.

Jsme povinni těchto zkušeností využíti pro zmírnění chorobnosti lidstva vrozenou disposicí trpícího.

Přes obtíže, jaké zatím působí (diagnostická neb jinaká nedostupnost choroby) použití poznatků těchto v úpravě zákona, nemůžeme ji odkládati do časů budoucích. Ani zkušenost o možném zániku některých chorobných znaků v dalších generacích nemůže odůvodniti odklad každé úpravy. Naopak. Zkušenost, že »syfilitik«, nervově neb jinak chorý, měl dítě zdravé, neznamená, že musíme státi bezradni vůči zkušenosti opačné. Vezme-li si syfilitik neb jinak nemocný zdravou ženu, může míti dítě, které, nese-li znaky převážně matčiny, zdravé a prosté otcovy choroby, ale právě tak mohl býti v rodině i potrat, mrtvě porozený plod neb dítě stižené chorobou: hysterií, epilepsií, slabomyslností, hydrocefalem, Little-em a j.

A tu jsme právě u jednotlivých chorob a v daných případech u problému, který nemusí býti řešen ani tvrdě a domněle na úkor práv a citů lidských, ani tak, aby pomíjeny byly cynicky a lehkomyslně důležité a cenné zkušenosti zdravotnické. Neupře nikdo, že jsme tu u chorob, které, nejsou-li překážkou manželství, mohou býti a bývají vážnou závadou zdárného a šťastného manželství.

Pokud stihly jen jednoho snoubence, nebudeme je pokládati ve smyslu zákona za překážku manželství, leč by sám tak snoubenec uznal,[3] nýbrž za závadu, o jejímž významu a dosahu však má býti postižený snoubenec poučen a eventuálně s jeho srozuměním i snoubenec druhý. Z neuro- a psychopatií uvedu některé doklady: stavy impulsivní, obsedantní, perversní, slaboduchost, jmenovitě mravní, hluchoněmotu, epilepsii, hysterii, hypochondrii, dědičný hemor, chron. choreu, paralysis agitans, maladie des tics convulsifs, Thomsenovu nemoc, dědičné familiární formy atrofie svalové, ataksii Friedreichovu. Dále bych uvedl tabes, pijanství, otravy olovem, morfiem, jinaká stadia syfilis, destruktivní formy tuberkulosy plicní a rodinnou tuberkulosu vůbec. Mohli bychom uvésti i jiné choroby, o nichž jest v daných případech dokázáno, že jsou dědičné (otoskleróm, carcinom,

[3] ...a jak bych, jako na př. v případu destrukt. formy tuberkulosy plicní, sám navrhoval...

diathesy), ale nechci již tak daleko jíti. Choroby jmenované mohou vaditi a vadí účelu manželství i škodlivě působiti mohou na druhého manžela a na potomstvo. Pokud však stihly jen jednoho snoubence, netvoří překážku samu. Objeví-li se u obou snoubenců, zvláště některé, a je-li tak dokonce u snoubenců příbuzných, pak neběží o jednostrannou závadu, nýbrž všechny interesy manželstva tou měrou jsou ohroženy, že dlužno chorobu označiti též jako překážku. Jsou jí určitě, postihla-li oba snoubence z rodin zatížených dokázaná dědičná tuberkulosa, prokázaně dědičné uvedené vážnější choroby nervové a duševní. Proto navrhuji, aby také tyto choroby značnějšího stupně oboustranně se vyskytnuvší byly označeny za překážku.

Naproti tomu choroby, které jsou příčinou i trvalé impotence (§ 60.), nechci označovati jako překážku zákonnou, třeba se zřejmě příčily účelu manželství, a to na základě úvahy, že se sňatky neuzavírají pouze za účelem míti děti, ale i z pohnutek mravních, hospodářských a sociálních, proti čemuž, je-li tu vzájemná dohoda a porozumění, nelze ničeho namítati.

Zákonnou překážkou manželství, jak vlastně již ze starého zákona se vyrozumívá, by byla tedy choromyslnost incl. progresivní paralysa, nakažlivé formy syfilis a kapavky, chron. alkoholism, jmenovitě jako projev zděděné již náchylnosti, a jsou-li chorobou stiženi oba snoubenci, též dědičná tuberkulosa a ty vážnější jmenované choroby nervové a duševní, které prokázaně jsou projevem dědičné přítěže. Kdo vidí stále jen tu tvrdost zákona, zasahujícího do citových práv člověka, nesmí pustiti se zřetele, že jako jiné i zdravotní překážky mohou býti promíjeny. Stávalo by se tak na př. při sňatku na smrtelném loži, v pozoruhodných případech z mravních a sociálních pohnutek, je-li ovšem oboustranný souhlas i porozumění a je-li pravděpodobná záruka, že není ohroženo potomstvo. Prominutí udílí úřad 1. instance právě tak jako eventuální zákaz sňatku vyslovuje soudní nebo politický úřad 1. instance a nikoliv lékař neb oddávající. Od této instance jest ovšem odvolání k 2. a 3. instanci.

Jestliže již při jmenování překážek sňatkových na základě dosavadního zákona jeví se potřeba nějakého průkazu lékařského, neboť laik není způsobilý, aby zdravotnickou překážku zjišťoval, tím naléhavěji jeví se toho potřeba po eventuální nové úpravě zákona. I zákon ze dne 22. května 1919 č. 320 sb. z. a n., kterým

se mění ustanovení občanského práva o obřadnostech smlouvy manželské, o rozluce a překážkách manželství, jenž ustanovuje v § 13., odst. g, že »o rozluku každého manželství lze žalovati pro trvale neb periodicky probíhající chorobu duševní, která trvá tři leta; pro těžkou duševní degeneraci vrozenou nebo získanou, čítaje v ni těžkou hysterii, pijáctví nebo navyklé nadužívání nervových jedů, jež trvá dvě léta; pro padoucí nemoc trvající aspoň rok s nejméně šesti záchvaty v roce nebo s přidruženou duševní poruchou«, požadavek lékařských vysvědčení před sňatkem jenom podporuje. O vysvědčení nechceme, aby bylo pouhou bezvýznamnou formalitou, nýbrž aby cele výchovně-zdravotní své poslání konalo. Nesmí také býti a nemusí ani pro lékaře ani pro obecenstvo břemenem. Aby z dosavadního stavu umožněn byl přechod v přísnější eugenické budoucno, jsem pro praksi nejmírnější a nejblahovolnější.

Lékařské šetření, konané za účelem vysvědčení lékařského před sňatkem, může zůstati v mezích důvěrné porady lékařské. Již tak omezí se část nešťastných manželství, pohlavních infekcí se všemi zhoubami a následky pro ženu a potomstvo i nová neštěstí rozloučených manželů. Vlivem výchovným lékařské porady před sňatkem probouzeti budou cit pro cenu vlastního zdraví a zodpovědnost pro zdraví potomstva, zvýší zdravotnickou úroveň osvětnou, zvýší význam hygieny a národohospodářský význam zdraví vůbec i budou podporovati rychlejší tempo dožadovaných akcí, jako zavedení zdravotních matrik a zřízení ústavu pro národní eugeniku. Poradu lékařskou všeobecně předepsanou nenahradí ani zkouška ze zdravotního katechismu ani povinnost fakultativního předkládání lékařských vysvědčení.

Fakultativní podávání lékařských vysvědčení, dožádané jen stranou od strany, nemělo by žádoucího účelu. Pro svědomité inteligenty není vysvědčení vůbec třeba, neinteligentní nebo podvodník nepoužil by toho práva. Nezavedením všeobecné povinnosti předkládati vysvědčení[4] odpadlo by mravně-výchovné jeho poslání, na které kladu hlavní důraz. Zcela jinak bude postaven také lékař před problém zachování lékařského tajemství, bude-li

[4] Všeobecné předkládání lékařských vysvědčení a nikoliv fakultativní schvalují: Návrat, Mareš, Papírník, Heveroch, Henner a Růžička, fakultativní Pitha, Kuffner, Slavík, Syllaba. (Písemná anketa ministerstva zdravotnictví.)

mu vydávati vysvědčení fakultativně, jež strana požádá a jež on by neměl povinnost vydati a jinak, bude-li zákonem povinen vysvědčení dožádané sepsati, jako při soudním líčení neb povinném hlášení infekčních chorob se děje a kdy zbavuje se úředně p vinnosti lékařského tajemství.

Nebylo, není a nebude bez všeobecné povinnosti lékařských vysvědčení před sňatkem toho žádoucího zdravotnického pokroku, jaký jest nutný v zájmu národa a odůvodněn pokrokem vědy.

Vládní návrh zákona doprovozený taksativním vymezením chorob tvořících překážku manželství nepřipouští žádný libovolný výklad lékaře, dokonce ne na škodu obecenstva. Znění zákona upraví se tak, že se připojí k němu výčet chorob, které se »příčí účelu manželství a škodlivě působí na druhého manžela a potomstvo«, resp. jsou překážkou manželství. Po případě vynechá se jeho druhá část, takže by vyslovil pouze požadavek lékařského vysvědčení, a choroby tvořící překážku manželství byly by uvedeny v paragrafu zvláštním.

Snoubenci mezi jinými dokumenty předloží oddávajícímu úřadu lékařská svá vysvědčení. Nebude-li ve vysvědčení výslovně podotknuto, že vyšetřovaný jest stižen některou chorobou, která jako překážka neb závada jest označena, nemá oddávající úřad žádných dalších povinností a snoubence, není-li jiné překážky, oddá. Bude-li obsahovati vysvědčení závěr, že snoubenec stižen jest některou zdravotní překážkou manželství nebo chorobou, která byla označena jako závada, zašle oddávající úřad vysvědčení obou snoubenců politickému neb soudnímu úřadu 1. stolice, který zdravotním orgánem neb znalcem svým vysvědčení prostuduje, event. doplní potřebným šetřením, sňatek povolí, podloží neb zakáže.

Lékař vystavující vysvědčení není tedy první a poslední instancí, jak byla s jedné strany obava vyslovena, neboť jak podotknuto, z usnesení 1. stolice jest eventuelní odvolání přirozeně k 2. a 3. stolici možno.

Forma, jakou lékař vysvědčení vyhotoví, byla by dvojí: Pouhý certifikát stvrzující, že není choroby, která jest překážkou manželství ani závadou, anebo vysvědčení obsahující anamnesu se zřetelem k účelu vysvědčení, (pokud možno řádný popis rodokmenu) a obvyklý stav přítomný. Přimlouvám se za způsob druhý. Ministerstvo zdravotnictví zvláštním nařízením poučí lé-

kaře, jak má šetření konati a vysvědčení sdělávati i obeznámí jej se schematem takového vysvědčení. Vysvědčení strany nebude starší 3 neděl. Oddávající, poučeni rovněž zvláštním nařízením ministerstva, mají právo v případech podezřelých neb naléhavých žádati vysvědčení, od úředního lékaře vyhotovené, i kratší dobu před sňatkem.

Ohledně otázky, který lékař jest oprávněn vysvědčení sdělávati, souhlasím s návrhem vládním.

Dávám však na uváženou, zda by se nedoporučovalo pro pohodlí obecenstva, aby bylo možno každému MUDru, oprávněnému k praksi, vysvědčení vydávati.

Jest věcí lékaře vystavujícího vysvědčení, aby použil všech dnešní doby známých pomůcek event. pomoci odborného lékaře, aby diagnosu vyjmenovaných chorob bezpečně učinil, i aby stupeň zatíženosti a chorobné disposice, pokud mu je dostupno, v rod-kmenu naznačil, a snoubence poučil.

Dobré intence vládního návrhu nemohou býti lékařským sborem odmítnuty.

Stavíme na tom, co víme více než před 100 lety a ponecháváme budoucím, aby stavěli dále. Skepse taková, že bychom nemohli na základě dnešních znalostí přistavěti více, než učinil zákonodárce před 100 lety, jest neodůvodněna a lehkomyslná. Vládní návrh zákona znamená sociálně-zdravotnický pokrok a jest pokračováním osvícenských českých snah. Jest ducha demokratického, prost eugenického aristokratismu a anglo-amerického selekcionismu, má základ mravní, humaní, lékařsky odůvodněný a jest přirozeným článkem kulturního českého vývoje.[5]

[5] Bylo předloženo v lednu 1920 v státní zdravotní radě.

O poměru česko-slovenském.

Úvaha filologická a politická. Napsal dr. Miloš Weingart.

(Dokončení.)

IV. *Štúrova odluka, její teoretický podklad a praktické pohnutky.*

Štúr, syn evangelického učitele z trenčanské župy (*1815 v Zay Uhrovci) a odchovanec Palkovičův, vyrostlý v kulturních tradicích českých, byl předurčen za vůdce novému slovenskému ruchu vynikajícími vlastnostmi osobními, opravdovým a mnohostranným nadáním, zejména strhujícím kouzlem výmluvného slova, které uvádělo jeho mladistvé přátele do ekstase. I pro jeho myšlenkový rozvoj, jako před tím pro Kollárův, byl rozhodující studijní pobyt v Německu v Halle. Jako Kollára očaroval Herder, tak Štúra Hegel. Jeho skvěle apriorní konstrukce našly mnoho příbuzného v duchu Štúrově, náchylném k metafysickému hloubání. A tak Štúr, opřen o světový názor takto vybudovaný, podával bratislavské mládeži vítanou oporu v příboji a krisi různých vlivů, kollárovské humanitní vzájemnosti slovanské, střízlivého českého racionalismu, horujícího polského revolucionářství (polští emigranti po nešťastné revoluci r. 1831 se v Uhrách často stýkali se Slováky) a počínajícího ruského slavjanofilství (Bodjanskij). Toto vedoucí místo mezi mládeží měl Štúr pojištěno zevně tím, že jako muž ani ne třicetiletý zastupoval na bratislavském evangelickém lyceu přestárlého profesora Palkoviče. Ale toto jeho působení netrvalo dlouho. Ani ne po třech letech byl Štúr zbaven profesury pro podezření z panslavismu, a živě se pak nuzně soukromým vyučováním založil celou svou naději na založení novin. Ty byly pro mladého, činorodého muže, stojícího teprve na počátku své dráhy, eksistenční nutností, a myslím, že tento e k s i s t e n č n í, f i n a n č n í m o m e n t nutno pokládati za významný pro další kroky Štúrovy. Štúr nemohl prostě upustiti od novin, když mu na poprvé nebyly povoleny; když noviny nesměly býti české, zkusil se ucházeti o slovenské. Náhlý obrat, který se stal po r. 1842, neprozrazuje nám tak Štúr sám, jako jeho přátelé

a žáci, zejména jeho pravá ruka, Jan Francisci: ti píší slovensky a horlí za slovenštinu, když ještě Štúr sám zůstává v pozadí. Knižně se slovenština objevuje poprvé r. 1844, v druhém ročníku almanachu Nitra, ale redaktorem Nitry není Štúr, nýbrž Hurban starší. Štúr sám vystoupil teprve naposledy, totiž r. 1846, a to jednak teoretickým odůvodněním nového spisovného jazyka (Náučenja slovenskuo alebo potreba písaňja v tomto nářečí), jednak praktickou mluvnicí (Nauka reči slovenskej, obé v Prešpurku). Značná částka slovenské inteligence, zejména katolické, o chystaném převratě nevěděla. (Hodža str. 157/8.)

Jak odůvodnil Štúr toto překvapení? Složitou rétorikou hegelovskou vybudoval teorii o samostatné slovenské národní individualitě (ve spise Nárečja slovanskuo): národ je jen předmětem objektivací absolutního Ducha, kterýž je vlastně pravou, podmětnou podstatou. Duch, génius slovanský se objektivuje v slovanských národech, ale protože je neobyčejně bohatý, je těchto národů mnoho, podle Štúra jedenáct. Národ se na venek nejlépe projevuje jazykem, a proto každý kmen slovanský, který má něco čistého a samobytného do sebe, má této svéráznosti chrániti, má ji a její nástroj — vlastní jazyk — pěstovati; kdo by chtěl omezovati hojnost samostatných kmenů a jazyků slovanských, ochuzoval by bohatost slovanského Ducha. Slováci však jsou právě takovým svérázným kmenem, odlišným od českého. Češi podlehli německému vlivu a nejsou tedy již čistě slovanští, jak ukazuje právě jejich novodobá literatura, kdežto ve slovenském idylismu v pokojném a patriarchálním životě slovenských vísek zní nejčistěji »šumot slovanské lípy«. K těmto domněnkám napomáhala i vládnoucí tehdy pannonská teorie o pravlasti Slovanů; Slováci jsou podle Štúra centrálním národem slovanským a nejpřímějším potomky Praslovanů. Čeština je pokažená němčinou, a Slovákům jenom váže pouta, takže v ní se nemohou plně po svém projeviti. V tomto bodě měl Štúr pravdu, ale poněkud jinak, než jak to stilisoval; čeština byla některým slovenským spisovatelům vskutku poutem, ale prostě proto, že česky neuměli; neměli ovšem kde se jí dobře naučiti.

Nicméně vysoce teoretická konstrukce hegelovská o slovanském Duchu sama nezpůsobila zavedení spisovné slovenštiny a rozhodně nemohla Štúrovi vydobýti jeho eksistenční potřeby, slovenských novin; ostatně tato konstrukce vyšla na světlo až r. 1846

když už jeho noviny rok vycházely. Hlavní pohnutkou byl Štúrovi — podle pojetí dra Hodži — zřetel praktický, totiž p o l i t i c k ý. Štúr byl mnohostranný: byl výmluvným filosofem, pozoruhodně cítícím estetikem, nevalným filologem, ale především byl politikem. A po této stránce dr. Hodža — sám politik — snad až příliš j e d n o s t r a n n ě zdůraznil moment politický. (»Štúrovčina, zemianstvo, Viedeň«, str. 199—201). Roku 1840 postavil se v čelo »svobodomyslné« šlechtě uherské, totiž opozičním šovinistům, Ludvík Košut, a od té chvíle vidí se drobná šlechta slovenská — zemani — ohroženou hospodářsky i politicky: zemanovi, dotud nepoplatnému, hrozí břemeno daní, a kromě toho výbojná maďarština hledí ho tentokrát definitivně odstraniti od hodností a výhod, z nich plynoucích. Zemanstvo cítí tedy potřebu, politicky se organisovati a vytvořiti si svůj orgán — noviny. Usiluje o ně rozsáhlou podpisovou akcí zejména zemanstvo turčanské a oravské, tedy s t ř e d o s l o v e n s k é, a obrací se na Štúra jakožto literárního vůdce slovenského k o n c e m r o k u 1842, aby se řízení novin ujal. Při nepříznivém stanovisku mocnutné košutovské strany k zemanstvu nelze viděti ochrany v Budapešti, nýbrž je třeba jí hledati přímo ve Vídni, u císařského dvora. Poněvadž však vídeňské kruhy jsou rozhodně konservativní a úzkostlivě lpí na zachování dotavadních státoprávních poměrů, je třeba přesvědčiti je, že Slovensko k Vídni se obracející, je prosto všech revolučních zámyslů, zejména všeho panslavismu, který je Vídni strašákem, a že je věrnou oporou trůnu v Uhrách. Z té příčiny třeba odmítnouti kollárovské slovanství a vůbec všecky styky s Čechy, poněvadž tyto styky vedou přes hranice uherského státu. A o uherský stát (t. j. o poměr zeměpisně-státoprávní, nikoli ovšem maďarsko-národní) šlo i slovenským zemanům především, neboť z jeho ústavy čerpali své výhodné postavení. Štúrovi, kromě osobních potřeb, jevilo se nutností získati zemanstvo ve prospěch slovenský vůbec, protože s bezprávným lidem, nevyškoleným, a s hrstkou vzdělanců nebylo lze mnoho dosáhnouti. Zemanstvo se obracelo do Vídně několika deputacemi: Ve Štúrovi nezbývalo, než se tam obrátiti, zejména když od uherských úřadů bylo na něho uvaleno právě tehdy politické vyšetřování. R. 1844 byl Štúr přijat v audienci u ministra hrab. Kolowrata, a r. 1845 vychází ve Vídni jeho brožurka »Das XIX. Jahrhundert und der Magyarismus«, krátce před tím uherskou censurou nepropuštěná. Štúr se tu úplně staví na půdu politiky Met-

ternichovy. Tato nová Štúrova orientace politická nesla rychlé ovoce. Z »nejvyššího nařízení« byla Štúrova žádost za povolení slovensky psaných novin ve čtyřech nedělích prozkoumána, a již za 14 dní po příznivém posudku pověstného policejního presidenta hrab. Sedlnického dal císař Ferdinand povolení k novinám (dne 15. ledna 1845). V srpnu 1845 začaly »Slovenske Národňje Novini« vycházeti.

V. *Osudy štúrovštiny 1844—1918.*

Štúrův podnik vzbudil na mnohých stranách odpor. Zejména Kollár mu vyčítal, že až do poslední chvíle on i jiní podpůrci myšlenky o novinách byli udržováni v domnění, že noviny budou české, a přímo vytkl Štúrovi, že ho podvedl. S pronikavou jedovatostí odbyl Štúra hned také Havlíček, což Hodža zapomněl uvésti. Zejména pak promluvil český vědecký svět r. 1846 známým sborníkem »Hlasové o potřebě jednoty spisovného jazyka« (nákl. Matice České). Obzvláště Kollár pronikavě vystihl psychologické základy Štúrovy rozluky: velikášství ve snaze postaviti kmen slovenský na roveň Rusům a jiným velkým národům, partikularism slovanský, kde každý člen se chce pokládati za osu, kolem které se mají všichni ostatní točiti, regionální citlivost, která vidí v »bleskovládných« Tatrách »střed Slovanstva, Evropy, zeměkoule, sluneční soustavy a všehomíra«. Můžeme vůbec říci, že boj proti štúrovštině byl z valné části soubojem dvou velkých Slováků — Kollára a Štúra — a musíme nestranně přiznati, že duchem vyšším se v něm osvědčil Kollár, přes svou prchlivost a ostrost výrazu a třebaže vývoj událostí se nepřidal na jeho stranu.

Neboť po prvním překvapení myšlenka Štúrova vzbudila nadšený ohlas, slovensky psané noviny a časopisy se hojně kupovaly (bylo až 1500 odběratelů) a zejména literární tvořivost slovenská byla oživena jakoby čarovným proutkem: za první dvě leta vyšlo na dvacet slovenských spisů, a byla mezi nimi díla nejlepší, jako Sládkovičovy Marína a Detvan, básně Janka Krále a Jana Botto. Štúr však pamatoval nejen na krásnou literaturu, nýbrž prakticky myslil i na slovenské spisy hospodářské, překládal zákony a vojenská pravidla. Štúrovština tedy vyhověla dobře potřebám doby.

Ale to se týká jen Štúrova principu, nikoli však formy, kterou svému dílu Štúr dal. Po stránce filologické bylo dílo Štúrovo zcela nevyhovující. Nebyly dosud vyšetřeny důvody, proč

právě turčanská středoslovenština byla povznesena na spisovný jazyk. Ale vzpomeňme toho, že to bylo právě turčanské zemanstvo, které o noviny usilovalo, a věc je tuším jasná. Štúr však nedovedl zbaviti toto nářečí všech pouze místních zvláštností a nedovedl mu dáti důsledného pravopisu. Proto došlo záhy k revisi: druh Štúrův J. M. Hodža podrobil štúrovštinu vědeckému rozboru (Epigenes Slovenicus 1847), a v důsledku toho kroužek předních národovců, sdružených ve spolku »Tatrín«, rozhodl na schůzce v Časticích (dne 10. srpna 1847), aby byla štúrovština revidována. Revisi tu provedl Martin Hattala a jeho mluvnice (Krátka mluvnica slovenská 1852 a větší mluvnice z r. 1864) znamenají teprve ustálení spisovné slovenštiny a správné její přiblížení k etymologickým formám československým.

Ale v jiném důležitém směru nebyl podroben Štúr stejně pronikavé revisi: ve své ideologii o samostatném národě slovenském. Hodža starší ovšem, jako našel chyby po filologické stránce u Štúra, tak také ho odmítl po stránce ideové svou rozpravou »Větín o slovenčině (1848). Odmítá Štúrovu teorii o samobytném a při tom jednotném celku slovenském, neboť je u nich množství odchylných nářečí, odmítá zásady, že česká historie není slovenská a že čeština je Slovákovi nesrozumitelná: Za to »iste viem o sebe, že komu som v kázni čechorečnej nesrozumným bol, že tomu i v slovenskorečnej navždy nesrozumným zostanem.« Hodža starší sice chce také spisovné slovenštině, a to z klamných předpokladů, že slovenština je starší a zachovalejší sestra češtiny a že obdobím úpadku ztratila starší čeština souvislost s novou dobou, ale jinak se přiznává k československé jednotě jazykové i národní.

Bohužel, snad temná, mysticky složitá mluva Hodžova, snad těžký, abstraktní obsah jeho úvah způsobily, že nepronikly. A tak tedy zůstala slovenština ve Štúrově ideové konstrukci hlavním nástrojem uhersko-slovenského národního uvědomění, t. j. slovenské národnosti, omezující se vědomě na půdu uherského státu: »Slavus sun, nihil hungarici a me alienum puto« zní soudobé heslo.

A přece tato uhersko-slovenská ideologie potřebovala nutně revise, když už ne s našeho českého národního stanoviska, tedy aspoň se stanoviska politického oportunismu. Přišel bezprostředně potom rok 1848 a s ním dalekosáhlá myšlenka Palackého (v Kroměříži 1849) na přetvoření monarchie v 8 států národ-

ních, a mezi nimi státu československého. Jak jednali lodivodové slovenští v tomto vlnobití? Na tuto otázku dr. Hodža v přítomném spise neodpovídá a v tom je jeho vážná mezera. Poněkud ji vyplňuje jeho starší článek »K vývoju slovenskej politiky« v Slov. čít. 230 sl.

Do jaké míry byla otázka slovenštiny vždycky politicum, o tom jasně svědčí další peripetie, jimiž prošla. Po přemožení revoluce maďarské vláda Bachova ovšem nevládla ve smyslu uherského státu, a tím i myšlenka slovenské národnosti, vybudovaná v rámci, ztratila svého politického podkladu a vskutku, na Slovensku se opět hojně tiskne česky — Kollár z Vídně se o to přičiňuje — ba i noviny vycházejí z vládního nařízení od r. 1850 po česku. Nicméně tato zásada neproniká: někteří se drží štúrovštiny, jiní opravené hattalovštiny, a tak vládne chaos až do r. 1850. Ironie osudu tomu chtěla, že v této době sám Štúr, který se již z politiky uchýlil do zátiší (do Modré), napsal a vydal své nejlepší dílo, »O národních písních a pověstech plemen slovanských« — p o č e s k u (v Praze 1853).[1]

Ale to nebyl jediný slovenský obrat. Po vydání říjnového diplomu 1860 ožila uherská ústava, a Slovensko se nyní rozdělilo ve dva proudy: jeden ještě stále upíral zraky k Vídni — biskup Štefan Moyzes — druhý spíše očekával prospěch v připojení k uherské státní myšlence a hlásání autonomní národní osobitosti slovenské — Marko Daxner. Slováci tehdy získali zvláště zásluhou Moyzesovou několik slovenských středních škol a slovenskou Matici (1863), a Matice přijala slovenštinu, »všeobecne už teraz na Slovensku užívanú«. Ale přišlo rakousko-uherské vyrovnání 1867 a s tím počátek maďarské akce »vyhubit«. Marné bylo uherské státoprávní cítění Slováků: střední školy jim byly vzaty, soudy pomaďarštěny a r. 1875 byla zavřena Matice. Na stížnosti, přednesené jménem národa, odpověděl Koloman Tisza: není slovenského národa.

---

[1] Zde však je třeba Hodžu opraviti: český jazyk tohoto Štúrova arcidílka chce Hodža pojímati (str. 341) tak, jakoby se tu Štúr odvracel od vlastních svých snah a vracel se k spisovné češtině. Tomu není tak. Přednášky, které byly základem tomuto spisu, byly psány slovensky, a Štúr je přepracoval ve jmenovanou knihu česky jen proto, aby je mohla vydati Matice česká; na Slovensku neměl pro ni nakladatele a jejího vydání potřeboval z finančního nedostatku. Vymiňoval si však, že Matice česká vydá tento spis také po slovensku (srv. článek Jiřího Horáka ve Vlčkově sborníku Z dějin české literatury, 1920, str. 175).

A tehdy Slováci opět obraceli své kroky ku Praze. Starý Hurban, který už tehdy jediný byl na živu z vůdců slovenské odluky, vydal šestý svazek N i t r y, téže Nitry, v níž se r. 1844 spisovná slovenština po prvé objevila, r. 1876 p o č e s k u, a jadrnou úvahou v něm vyvrátil všecky důvody, které kdy byly od Slováků proneseny proti československé jednotě. Slovenština prý byla jen nástrojem politického probuzení, ale jinak přinesla škody literární i politické; kdyby prý nebylo slovenštiny, jakživ by se žádný maďarský státník neodvážil tvrditi, že tohoto národa není! Ale tento obrat přišel pozdě. Zamýšleného dojmu tento projev u Maďarů nevzbudil a Slovákům se stala spisovná slovenština, jak dobře praví dr. Hodža, již dějinnou skutečností. Mladý Hurbanův syn — Vajanský — stanovil tedy r. 1881 kompromis: slovenština pro literaturu krásnou a lidovou, ale »nemáme ambície na tvorenie špeciálnej slovenskej literatúry vedeckej« (Slov. Pohľ. 280/1). Sám však Vajanský nezůstal věren svému původnímu stanovisku: později obnovoval teorii Štúrovu v plném rozsahu, a nadšené slavjanofilství, které bylo na Slovensku domovem už od dob Štúrových (vzpomeňme na jeho »Slavjanstvo i mír budušćago«, tento úplný odlesk Hegelovy filosofie dějin, upravený pro Slovany), zavedlo i Vajanského k nemírným rusismům v jazyce, k podlehnutí ruské beletrii, zvláště Turgeněvovi, a také k ruské orientaci v politice. S ruské slavjanofilské strany bylo to ovšem přijato příznivě, a kijevský jazykozpytec Florinskij pokusil se dokázati samostatnost slovenštiny od češtiny linguisticky.

Nicméně nebezpečnější než tyto zjevy bylo vystoupení bystrého a pilného slovenského jazykozpytce Sama Czambela, a jeho učení o samostatném, s češtinou nesouvislém základu slovenštiny a slovenského národa, jeho snahy o očistu slovenštiny od domnělého »počeštění«, t. j. ve skutečnosti snahy co možná vzdáliti slovenštinu od češtiny a Slováky od Čechů. Jenže Czambel příliš odhalil, jak pracuje pro zájmy maďarské, takže i na Slovensku vzbudil proti sobě odpor. Mladé pokolení, odchované českou universitou, cítilo ovšem československy, ale starší a domácí usedlíci drželi se ještě starých tradic separatistických. Tato nejistota byla patrná i v srpnu 1919 na slavnostech vzkříšení Matice slovenské v Turč. sv. Martině, kdy čeští řečníci mluvili důsledně o »slovenské větvi československého národa«, ale slovenští o »slovenském národě«.

VI. *Ocenění Hodžova spisu »Československý rozkol«.*

Spis dra Hodži je tedy vhodnou pohnutkou k tomu, aby se jeho slovenští čtenáři zamyslili nad svým velkým problémem. Měli jsme tu sice příležitost k některým kritickým poznámkám, a mohli bychom dodati, že vůbec perioda štúrovská je nepoměrně obšírná, kdežto mladší, poštúrovská, je jenom zběžně načrtnuta a čeká teprve podrobnějšího zpracování. Také český poměr ke slovenským snahám v tomto novějším období bude třeba daleko plastičtěji vyzdvihnouti. Po stránce jazykozpytné vůbec musí látku ještě prohloubiti jenom jazykozpytec; tak by bylo třeba, názornými ukázkami srovnati jednotlivé fase slovenštiny — bernoláčtinu, štúrovštinu, hattalovštinu — a podati podrobnější jejich kritiku. Bude dále třeba ukázati, jak ve skutečnosti nikdy nebylo dosaženo jednotného spisovného jazyka, nýbrž jak dialekticky jsou zabarveni četní slovenští spisovatelé. Poměr slovenštiny k češtině, jejich vzájemné shody a různosti, je třeba vystihnouti hlouběji. Episodu czambelovskou a postup vědeckého zkoumání slovenštiny také třeba důkladněji probrati. Nicméně toto vše nemají býti výtky: to jsou zajisté úkoly, ležící stranou od povolání autorova. Na účet spisovatelův by bylo lze jenom uvésti, že zveličuje vliv němčiny na češtinu, jmenovitě také na české přehlásky, že v literatuře odborné, jíž užil, jinak hojné a pečlivě sebrané, nechal stranou několik důležitých prací, m. j. obšírný rozbor Czambela od prof. Polívky v petrohradských Izvěstiích 1908, stať prof. Pastrnka Jazyk československý, L. Fil. 25, 1898, 215 sl., a disertaci o Štúrovi dr. Turcevové (v Paříži 1913). Jinak jeho spis vyniká obsahovým bohatstvím, a nehledíme-li k jisté abstraktnosti, několikerému opakování jednotlivých fakt a k jakési pestrosti v terminech »staroslovenčina« = »československá«, »novoslovenčina« = »štúrovština«, je i formálně koncipován velmi jasně a přehledně.

Co však nám činí spis Hodžův zvláště pozoruhodným, jest jeho z á k l a d i d e o v ý.

Hodža je z těch Slováků, kteří cítí upřímně československy. Miluje svou rodnou slovenštinu, ale při tom není partikularistou. Naopak, dovedl se povznésti nad obzor omezený koldokola místními horami, a jsa při tom také nadán realistickou střízlivostí, dovedl pověděti svým krajanům leckterou trpkou větu, za kterou mu asi sotva budou všichni stejně vděčni, zvláště v Martině.

V dřívějších výkladech o rozluce československé byly uváděny různé příčiny k ní, jazykové, církevní a j., a moment politický jen jako vedlejší; tak i v Dějinách literatúry slovenskej Jar. Vlčka. Hodža věc obrátil, a postavil moment politický na první a rozhodující místo. Při tom Hodža velmi správně rozlišuje, že něco jiného je spisovný jazyk a něco jiného národ, že oba ty pojmy se nekryjí. Tato věc nebývá dosti promyšlena ani u nás, ani u Slováků; národnost se pojímá obyčejně jen se stanoviska jazykového, a na ostatní její známky, totiž historické, sociologické, na společenství zájmů a kultury se zapomínává. Hodža tedy obojí rozlišuje, ale při tom zdůrazňuje, že Štúr provedl obojí: i odčlenění správné slovenštiny od češtiny, i roztržení jednotného kulturního tělesa na dvě samostatné individuality.

VII. *Dnešní politické stanovisko k dílu Štúrovu.*

Štúrův rozkol národní Hodža odmítá naprosto: pohnutkou k němu »nebola vnútorná nutnosť, ale politický zámer« (9); bylo to »politicum, a síce, povedzme si doprosta, politicum hungaricum« (11). Při tom důkladným rozborem (v posledním, šestém díle své knihy) ukazuje Hodža, že teoretické základy k tomuto rozkolu, totiž Štúrova filosofie slovenské národní povahy, vůbec neodpovídaly skutečnosti. Avšak i praktické zřetele Štúrova rozkolu, totiž ohledy na slovenské zemany, ukázaly se klamnými, a zkušenosti roku 1848 přinesly po té stránce trpké vystřízlivění. Dokonce Štúr sám to vyznal (v květnu 1848) v Havlíčkových Národních Novinách. A to je věc, kterou by si Slováci měli dnes uvědomiti: teorie o samostatném národě slovenském byla jen dočasnou taktikou a měla svůj smysl jen v rámci státního práva uherského, dnes však, ve státě československém, je prostě přežitkem.

Jiná věc je s druhou částí rozlukového díla, totiž se spisovnou slovenštinou. Nebyla sice nutná ani s jazykového hlediska, ani s lidovýchovného; vyplynula z nezbytné potřeby, nýbrž z iniciativy několika jednotlivců jakožto nástroj akce politické; ale přišla vhod, a zejména uvolnila ústa slovenským spisovatelům, umožnila jim, aby se rázovitě a po svém vyslovili, a tím nejen prospěla slovenskému lidu, nýbrž i obohatila společnou kulturu československou. Dvojitý výraz jazyka nebude

celku na škodu: jako slovenština bude od češtiny přejímat její mluvnickou ukázněnost, tak čeština může vlivy slovenské syntakse a fraseologie uchraňovat svou ryzost, dosti ohroženou. Avšak cíl jednoty musí býti s obou stran před očima, a proto Slováci nebudou bažiti po marném přepychu samostatné vědecké literatury, ani nebudou si vymýšleti slovenské terminy odborné, pokud jich už lidová mluva sama neměla, jen proto, aby nemusili přijmouti českých! Slovenskou hláskoslovnou formu nechť si jim dají.

Na druhé straně i český čtenář může čerpati z Hodžovy knihy leckteré politické ponaučení. Byli u nás upřímní nadšenci, kteří i dříve i v době po převratu říkali Slovákům: »Jsme jeden národ, tak tedy pište česky!« Ukazovali na příklad 70 milionů Němců, mluvili o jednotě republiky atd. Ve věci samé měli možná pravdu, ale takticky nic není škodlivějšího nad to. Tito odpůrci slovenštiny nechť se zamyslí nad přílehavým Hodžovým slovem, že se spisovná slovenština stala dějinnou skutečností. Stala se obecným majetkem slovenského kmene, stala se jeho nejdražším statkem kulturním, těžce chráněným za kruté persekuce maďarské, posvětila se mu půlstoletým utrpením. Nelze mu ji násilím bráti bez uražení jeho nejhlubších citů. Naopak, i od českých učitelů a úředníků musí býti slovenština na Slovensku vzdělávána, a to čistě, nesmí se trpěti jakási československá míchanice. To neznamená posilu partikularismu, to znamená jen pochopení a získání Slováků. O jednotu jazyka při tom nemusíme míti starosti. Ta se bude vzmáhati sama sebou ustavičným ústním stykem s Čechy, životem politickým (četbou českých novin), vztahy hospodářskými, rozhojněním dopravních prostředků, vedoucích do Čech, a při tom čeština bude svou kulturní silou v přirozené výhodě. Slováci toho ani nebudou pozorovati, jak se dřívější pestrost místních nářečí stírá ve prospěch jednotného jazyka spisovného a jak se tento spisovný jazyk bude bezděčně, a hlavně po stránce leksikální, přibližovati češtině. To je přirozený vývoj, počátky k němu se už objevují, a marný by byl proti němu odpor. I když to snad je líto některým slovenským vlastencům: bude-li se vyvíjeti slovenština v rámci československé republiky, bude zníti za sto let jinak nežli dnes a rozhodně bude bližší češtině než slovenština spisovatelů z doby uherského panství; o tom není žádné pochybnosti. Ani s té ani s druhé strany nelze překážeti přirozenému vývoji jazyka.

Teorie o samostatném národě slovenském je s českého stanoviska ovšem nepřijatelná a trpce se nás dotýká, ale ozve-li se přece ještě někdy ze slovenských úst, snesme ji snášelivě a jen klidnými důvody ji odmítněme. Uvažme, že náhlým převratem byly vyvráceny samy základy slovenského politického uvědomění, a vybudovati nové nelze jen tak rychle, zvláště když Slováci jsou, co se týče historického vědomí o své odvěké všestranné souvislosti s Čechy, asi na tom stupni, na kterém byli Čechové, než jim Palacký svými Dějinami odhalil jejich vlastní minulost a pravý smysl jejich historie. Když tedy zaostalý Slovák prohlásí ještě dnes »som Uhor i Slovák«, není to neloyálnost, ale nevčasný zbytek vnuceného dřívějšího státoprávního cítění. Jazykozpytci uvedli již dosti důvodů pro československou jednotu, literární historikové již ukázali, že všechny literární proudy slovenské lze vysvětliti jen ze souvislosti s českými (a znalec literárních dějin maďarských mohl by to dotvrditi zkouškou negativní, kdyby ukázal, že slovenská literatura souvisí mnohem méně s maďarskou než s českou), ale tyto poznatky úmyslnou stavbou dřívějšího školství nemohly se státi majetkem široké veřejnosti. V oboru politické, kulturní i hospodářské historie pak třeba tento důkaz teprve provésti: tam ovšem nepůjde o trvalou souvislost, nýbrž o hojné, byť i přerývané styky, a to po celé rozloze dějin.

A tak dobrá vůle na obou stranách bude moci vytvořiti pevné předpoklady k poměru vytrvale dobrému a ke skutečně cítěné jednotě. Hodžovu knihu vítáme v tom směru jako rozhodný krok se strany slovenské, a těšíme se nadějí, že souhlas, který na Slovensku vzbudí, dodá jí váhy takového veřejného projevu národního, jakým byly dřívější odchylné názory Štúrovy a Vajanského: že totiž bude potvrzením slovenského přiznání k jednotnému československému národu.

VIII. *Odpor romantikův proti Štúrovi.*

Svou úvahu o Hodžově knize Československý rozkol jsem zakončil přáním, aby Hodžovo unitářské stanovisko československé došlo na Slovensku souhlasu. Ale právě po dopsání této úvahy došla kniha představitele staré generace (* 1849) Josefa Škultétyho »Stadvadsaťpäť rokov zo slovenského života« (v Turč. Sv. Martině 1920, nákl. spisovatelo-

vým, str. 148, za 18 Kč), kteráž je obšírnou a ostrou polemikou s vývody Hodžovými. Bylo lze tušiti, že stanovisko Hodžovo, které zavrhuje mnohé z dřívější slovenské taktiky v poměru česko-slovenském, nebude vlídně přijato právě ve starém duševním středisku Slovenska, v Turč. Sv. Martině, kde Hurban Vajanský a Škultéty sám a jejich družina nehleděli vždy nejpříznivějším okem na Čechy. Nicméně to jsou bolesti staré, a již minulé, a od převratu bylo již navázáno mnoho kulturních styků česko-slovenských. Nová kniha Škultétyho má nárok na náš zájem, jakožto projev váženého spisovatele a úctyhodného organisátora literárního, jenž vyniká znalostí slovenských věcí a jenž i za života v odlehlém městečku dovedl dobře sledovati pokroky věd sobě blízkých, totiž filologie a historie. Dlouholeté a pečlivé redigování »Slovenských Pohľadů« i »Národních Novin« za těžkých poměrů zůstane mu trvalou zásluhou.

Přítomná polemika Škultétyho s Hodžou není plod objektivního vědeckého klidu, nýbrž prudkého rozčilení. Škultéty se domnívá, že v Hodžově knize není nic než obviňování Slováků (str. 1), neváhá říci, že Hodža píše jako maďarský žid (83), že není lepší než maďarón (107), srovnává Hodžu s nepříčetným Slovákem či mrzkým odpadlíkem (135) — a tu ovšem takový tón spisu nutí nás k opatrnosti při oceňování jeho vývodů.

Škultéty v rozčilení, že byl kritisován jeho vlastní dřívější postup (u Hodži str. 358), nepostihl pravého smyslu Hodžovy teorie. Nešlo vůbec o obviňování Štúra ze sklonu k maďarstvu (70, 92), naopak je třeba velmi jemně rozlišovati mezi národní myšlenkou maďarskou a mezi bývalým státoprávním uvědoměním uherským, jak jsme tu minule ukázali, a to Hodža činí. Škultéty dále operuje ve své polemice často osobními dohady (94, 95 a zvláště 108) a pádnými řečnickými otázkami (92, 93, 109), jež samy o sobě nic nedokazují. Jindy místo věcných důvodů pracuje citáty z autorit větších i menších, a na př. pro důkaz o národopisné odlišnosti Slováků od Čechů mu stačí — pouhý referát o výstavě v Pešti: autorita mu nahrazuje vědecké poznání faktu: »Nepotrebujeme svetla ani z dejín Uhorska, umný K. (Kľvaňa) objasnil nám všetko« (111)!

Povážlivé jest, že Škultéty také užívá citátů zkreslených: tak neprávem dokazuje (105), že Kollár souhlasil se slovenštinou v publikacích spolku Tatrína (viz Hlasové 134), a zcela křivě tvrdí (103), že Jungmann vlastně sám ospravedlnil

Štúrovu odluku, neboť cituje z Jungmanna jenom několik zdvořilých obratů, a zastavuje svůj citát právě před Jungmannovým »Avšak . . .«, kde následují výtky o škodlivosti odluky (viz Hlasové 62). Škultéty vytýká Hodžovi neúctu k památce slovenských buditelů, ale sám píše, že co Palacký pověděl o Štúrovcích, bylo věcně velmi slabé (134), ač je tomu naopak, a podezírá Kollára, že svůj boj proti štúrovštině pozdvihl jen v náruživém, osobním hněvu proto, že mu štúrovština odloudila některé členy jeho církevní obce (104 sl.). Vůbec celý způsob této polemiky připomíná nám popuzený tón projevu našich obránců z bojů rukopisných, a jde-li nám o pravé věcné poznání dějin slovenštiny, nemůžeme váženého spisovatele na toto pole následovati.

Pokusíme se jen stručně upozorniti na věcně nesprávná tvrzení Škultétyho o dějinách slovenštiny. Škultéty vychází z předpokladu, že byla »tisíciletá přehrada« mezi Čechy a Slováky (69) a nevěří v kulturní souvislost ve starší době; ta prý byla naopak navázána teprve od Štúrovců (115/6). Vlivem tohoto nesprávného předpokladu zkresluje některá fakta. Tak neprávem tvrdí, že největším hláskoslovným rozdílem mezi češtinou a slovenštinou je slovenská měkkost slabik *de, te, ne:* zjevu tohoto není ve všech nářečích slovenských, a jsou naopak početná nářečí tvrdá (viz doklady u prof. Pastrnka, Beiträge 1888, str. 7 sl. a zejména v článcích Študovánie slovenčiny v Slov. Pohl'. XIII až XVII). Není pravda, že v době politického oddělení Čechů od Slováků (r. 1031) nebylo v Slovanstvu ještě vytvořených národů (73). Není pravda, že husitští bratříci neměli vlivu na Slovensku (76); proti tomu mluví četné památky. Není pravda, že urbář tereziánský z r. 1767 je psán slovensky (str. 8); což tvary jako »narizené« (m. nariadené) jsou čistě slovenské? Je to český tekst slovakisující, jak jsem zde už tvrdil, a jak ještě v odborném listě ukáži. Není pravda, že čeština na Slovensku »slábla« od konce 18. století (str. 89) a že Češi očekávali odštěpení Slováku (90), když každá literárněhistorická příručka poučuje o opaku; zejména by neměl Škultéty dokazovati toto své tvrzení poukazem na památný sborník »Plody zberu učenců řeči československé prešporského« z r. 1837: jejich úvodní stať a celý obsah, zejména nadšené projevy J. M. Hodži v řeči k údům Společnosti a v básni o jazyku československém (str. 58 a 100) ukazují pravý opak toho, co tvrdí Škultéty. A nepsal tak

jen Hodža starší: Ctiboh Czochius (Zoch) pěje tam nadšenou ódu k jednotě československé (123) a i sám mladý tehdy Ludevít Štúr tu básní po česku. Jazyk Plodů je úplně český, jen pravzácně tu a tam proklouzly slovakismy (zmizel, zabudnouti), a jména četných slovenských předplatitelů »Plodů« dokazují, že spisovná čeština jim tehdy ještě — šest let před odlukou! — dobře vyhovovala.

Není správné tvrzení, že Kollár až do Štúrovy odluky slovenštině přál, a pak teprve vlastní svou minulost zapřel (34, 103 sl.), nýbrž naopak Kollár výslovně konstatoval, že to byla jen episoda nerozhodnosti (Hlasowé str. 113); ostatně již v mladých letech, dávno před štúrovským bojem, osvědčil své stanovisko pro jednotu československou *r. 1823* (v Písních slow. str. 1—23, v Kázaních díl II., str. 679—682, v Hlasech str. 101 sl.)! Není pravda, že Štúr n e o s n o v a l myšlenku získati zemany slovenské; list Kollárův o otázce zemanské, který Škultéty cituje (87, 97), pochází až z května r. 1844, kdežto politická petice slovenských zemanů o noviny, adresovaná do Vídně, byla Štúrovi podána už v únoru 1843. Štúrův projev v Havlíčkových Národních Novinách v květnu 1848, kde Štúr vyznával svůj politický omyl, je zkreslen, tvrdí-li Škultéty (140), že tak Štúr učinil jen ze zdvořilosti oplátkou za líbezné přijetí v Praze, neboť prý, když bratr, »který se dal více uchvátiti hněvem (t. j. Češi), zvolá podávaje ruku: Přenáhlil jsem se!, nemůže druhý bratr nepřijmouti podávané ruky« (140). Neodpovídá zcela skutečnosti líčiti štúrovštinu jako jedinou možnou záchranu proti maďarisaci (72 a j.), neboť kdyby šlo jen o jazyk, byla záchrana snadnější přimknutím k jazyku českému, který tehdy — kolem r. 1840 — měl už silnou a cennou literaturu. Je zbytečné oslabovati souvislost slovenských Pohľadů s koncepcí Štúrovou (147/8), neboť právě se jménem Štúrovým, s jeho životopisem, začaly Slovanské Pohľady vycházeti — a bylo to také docela přirozené.

Tyto poznámky chtějí pouze ukázati, že rozčilení nebývá příznivo nestranné práci. Kritika Škultétyho obsahuje ovšem také četné c e n n é jednotlivosti; doplňuje Hodžu připomínkou několika slovenských památek z doby před 18. stoletím, opravuje Hodžův výklad o slovníku Bernolákově (26), přináší nové detaily z období štúrovského, vhodně zdůrazňuje stoupající sílu maďarisace již za doby před odlukou, dobře ukazuje na Štúrovu práci o slovanském sjezdu pražském r. 1848, i když je nadsázkou

tvrzení, že bez Štúra by snad ani nebylo slovanského sjezdu: což Šafařík a ostatní Pražané?

Ale právě hlavních věcí, které tvoří těžiště Hodžova spisu, Škultéty nevyvrátil: nepodařilo se mu zmenšiti váhu archivních dokumentů o politickém pozadí kroku Štúrova, nemohl nic podstatného uvésti proti ideovému rozboru Štúrových děl, ba mimoděk sám potvrdil stanovisko Hodžovo, když cituje (95) svědectví slovenského buditele Daniela Licharda, proč on se připojil k slovenštině (z Časníku 1857, str. 199): Maďaři prý i v pouhém literárním spojení Slováků s Čechy viděli zradu uherské vlasti, a proto si Slováci řekli: »Dobře! budeme tedy psáti naším jazykem, ke vzdělání našeho lidu, což nám snad nebude pokládáno za »zradu vlasti«.« To je prostými slovy totéž co jsme zde dříve uvedli jako výklad Hodžův, a to je právě ten politický omyl, proti němuž Hodža vystoupil. Že by byli Slováci zahynuli, kdyby se byli přidrželi češtiny (Škultéty 147/8), je dohad dnes marný a zbytečný; přirovnání s pruským Slezskem kulhá.

Že pak by se o těchto věcech nemělo psáti (Škultéty 1 a j.), nezdá se nám: naopak, je nutně třeba věcně vyjasniti a nestranně oceniti minulost, aby nic z ní nevadilo dalšímu poměru česko-slovenskému. Bude to snad někdy trpký proces, ale musí býti proveden. Hodža snad příliš zdůraznil v oceňování vývoje slovenštiny momenty politické; snad v některých svých výrocích nerespektoval dosti citlivost slovenskou; ale jeho kniha má ráz střízlivé pramenné, rozumové práce, kdežto Škultéty se dal vésti raněným citem. Ve Škultétym promluvila k nám ze Slovenska generace stará, které jsme povinni uctivou pozorností, v Hodžovi generace mladší, s níž nás spojují názory na principy práce a na poměr Slováků k Čechům.

V důsledném československém stanovisku *tohoto* pokolení jest naše naděje.

Školství a osvěta v Jugoslavii.

Podává prof. dr. Josef Páta.

(Pokračování.)

Školství v Bosně a Hercegovině.

Veškerá osvětová a kulturní práce v Bosně a Hercegovině stojí pod správou, resp. dohledem Zemské vlády, oddělení pro osvětu a kult v Sarajevě. Toto oddělení dělí se ve tři odbory a to:

1. kultus,
2. obecné, obchodní a vyšší národní školy, jakož i práce s těmito institucemi spojené, a
3. střední školy, věda a umění.

V čele oddělení je »načelnik«, druhý a třetí odbor spravuje vždy jeden školní inspektor, který zároveň dohlíží na pedagogicko-didaktickou činnost v podřízených ústavech celé země.

A. Školy.

Rakousko-uherská správa zůstavila v Bosně a Hercegovině 87% analfabetů v stáří přes 7 roků.

V den národního osvobození učilo se na 320 obecných školách s 900 učiteli, t. j. průměrně 1 škola na 160 km² a na 6339 obyvatelů a jeden učitel na 2100 duší.

Od osvobození do dnes vzrostl počet národních škol na 480 s 1130 učitelskými silami, podle čehož zůstane bez vyučování více než 80% dítek pro školu dospělých. Pro ně by bylo potřebí 2000 národních škol.

Analfabetismus hledí se zdolati v kursech, jichž konáno 70 s 2250 účastníky ode dne osvobození do dnes.

Zemská vláda vydala svoje slabikáře pro analfabety, které rozděluje bezplatně účastníkům kursu a honoruje učitele 10 K za každého účastníka kursu, který se naučí číst a psát. Takoví účastníci hledí se potom přiměti k předplácení listů, které jsou určeny

národu, jako »Prosvjeta«, »Zdravlje«, »Težak«, »Trezvenost« (Osvěta, Zdraví, Rolník, Střídmost).

Pokud se týče vyšších ústavů vyučovacích, jsou v Bosně a Hercegovině tyto školy:

12 středních škol (gymnasium, reálka, reálné gymnasium) se 170 profesory a 3200 žáky a žačkami.

18 škol měšťanských se 150 učiteli a 3000 žáky a žačkami,

3 školy učitelské (2 mužské a 1 ženská) s 50 učiteli a 340 žáky a žačkami,

1 obchodní akademie (s 12 profesory a 320 žáky a žačkami),

1 technická odborná škola (s 8 učiteli a 70 žáky),

2 řemeslnické školy (s 27 učiteli a 128 žáky).

3 ženské odborné školy (s 12 učitelkami a 200 žačkami),

1 lesnická škola (se 3 učiteli a 25 žáky),

1 šeriatní (pro muslimanské soudce) s 12 učiteli a 50 žáky),

1 srbsko-pravoslavná bohoslovecká škola (se 7 učiteli a 25 chovanci),

3 římsko-katolické bohoslovecké semináře s 30 učiteli a 100 chovanci.

Pro rok 1919 až 1920 preliminován byl náklad na vyučování v Bosně a Hercegovině částkou 10,000.000 Kj.

B. Vědecké ústavy.

Zemské museum, největší vědecký ústav v zemi, založený v roce 1887, který má dnes 11 oddělení:

Sbírka prehistorická 32.000 předmětů,
sbírka římsko-řecká 15.000 »
sbírka středověká 2.000 »
sbírka etnografická 5.000 »
sbírka mineralogicko-geologická 5500 předmětů,
sbírka botanická 30.000 preparátů,
sbírka přírodovědecká (měkkýši a pod.) 21.000 species s 220.000 ukázek,
sbírka obratlovců 13.000 kusů,

archiv s 5000 listinami a novelami a 1100 rukopisy v orientálních jazycích,

bibliotéka s 9500 tištěných děl, 20 slovanskými a 1 hebrejským rukopisem,

sbírka balkánských zemí s bibliotékou, kde je 9000 děl, 2000 rukopisů tureckých a slovanských, 500 listin 10.000 fotografických snímků a 100 originálů bosenských malířů.

Musejní práce uveřejňují se v »Glasniku zemaljskog muzeja«, jehož vyšlo posavad 31 ročníků.

Vybrané práce a výtahy uveřejňovány byly ve Vídni německy jako serie ve »Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und der Hercegovina«.

Geologický ústav: S vědeckými výzkumy na poli geologie začalo se v roce 1879 a v roce 1902 došlo k soustředění těchto výzkumů v samostatném ústavě, který si obral za úkol sestaviti novou geologickou mapu Bosny a Hercegoviny a sebrati veškerá data o užitečných nerostech v těchto zemích.

Meteorologický ústav: Eksistuje jako samostatná instituce teprve od roku 1916. Disponuje upraveným centrálním observatoriem v Sarajevě (též seismografie) a observatoriem na Bjelašnici u Sarajeva. Pozorování konají stanice u všech státních úřadů, škol, četnických a finančních stanovišť. Tomuto ústavu je podřízena též hydrografická služba se 120 měřidly pro vodní výšku v řekách a potocích.

Školství v Dalmacii.

Veškerá péče o školství v Dalmacii[1] je v rukou státních, obce platí školský poplatek 5 až 12 Kj za každé dítě. Vrchní dozor nad školstvím má ministr osvěty a zvláštní školský odbor dalmatský při Pokrajinské vládě ve Splitu s hlavním školním inspektorem v čele. V jednotlivých okresích obstarávají tuto práci okresní školní rady s okresními školními inspektory.

Ministerstvo osvěty rozděleno je v oddělení pro obecné, pro střední a pro vysoké školství. Pokud jde o statistiku *obecných škol*, jsou tu

1. Obecné školy veřejné, úhrnem 437
» » soukromé 9

[1] Dalmatskou zprávu školskou podařilo se mně získati jen s ochotným přispěním našeho splitského konsula p. Heřmana.

Měšťanské školy veřejné	7
» » soukromé	3
Učitelské ústavy (jeden mužský, jeden ženský)	2
Vedlejší školy (opakovací) po jedné u každé obecné školy pro děti od 12—14 let, které nenavštěvují již dalších škol.	
Mateřské školy veřejné	5
» » soukromé	8
Kursy pro analfabety	21
Školské ekspositury	10
2. Učitelů a učitelek:	
Na mateřských školách veřejných	10
» » » » soukromých	12
na obecných školách veřejných (učitelů)	360
» » » » (učitelek)	458
» » » soukromých (učitelek)	17
učitelů na veřejných měšťanských školách	19
učitelek na » » »	13
» » soukromých měšťanských školách	23
3. Žáků a žaček:	
Na veřejných obecných školách	60.370
na měšťanských školách	403
na cvičných školách	307
na učitelských ústavech	286
na opakovacích školách	5.018
v mateřských školách	459
4. Školských úřadů jest:	
a) místních školních rad	390
b) okresních školních rad	14
pokrajinská školní rada	1

Procento školsky vzdělaných lidí bylo 35·3% podle soupisu ze dne 31./XII. 1920; uvážíme-li však, že v té době nebylo v Dalmacii mnoho vystěhovalců a námořníků, kteří jistě jsou všichni školsky vzděláni, bylo procento školsky vzdělaných lidí v Dalmacii mnohem větší.

K této statistice nutno poznamenati, že nebylo možno dostati přesnou statistiku z jihoslovanských krajů, obsazených Italy, a že bylo v té věci užito dřívějších zpráv, doplněných částečně novějšími zprávami soukromými.

Na všech shora uvedených dalmatských školách vyučuje se jazykem srbochorvatským, jen na jedné obecné soukromé škole ženské ve Splitu vyučuje se vlašsky. Také v Zadru jsou dvě jihoslovanské školy: jedna obecná a jedna měšťanská.

Střední školy.

V Dalmacii jsou tři druhy středních škol: a) gymnasia, b) reálná gymnasia a c) reálky.

A. Gymnasia jsou: ve Splitu dvě (1 veřejné, 1 soukromé), dále Františkánské gymnasium v Sinju; mimo to je jedno gymnasium jihoslovanské v Zadru.

B. Pokud jde o reálná gymnasia, má Dalmacie dva typy těchto ústavů: typ A., tak zvané reálné gymnasium, a typ B., tak zvaně reformní reálné gymnasium. Typ A. je v Dubrovníku (státní reálné gymnasium) a v Ercegnovu (nižší soukromé reálné gymnasium, které v tomto roce otevřelo druhou třídu); typ B. je v Šibeniku (vyšší státní reformní gymnasium) a ve Splitu soukromé ženské reformní reálné gymnasium, letos trojtřídní.

C. Mimo to je reálka ve Splitu.

K tomu možno učiniti tyto poznámky: 1. Zaderské gymnasium bylo otevřeno v roce 1897 po těžkých bojích jihoslovanských zástupců s vídeňskou vládou. Ústav tento plnil velmi důležité poslání při výchově jihoslovanské omladiny v Zadru, kde italský vliv a italská propagace byly vždy neobyčejně silné. Je jistě dnes velmi důležitou úlohou jihoslovanské vlády, aby tento ústav udržela nadále i pod italskou vládou.

2. Splitské gymnasium bylo otevřeno v roce 1817; s počátku mělo jen 6 tříd a žáci sedmé a osmé třídy navštěvovali školu v katolickém semináři, která stála přímo pod dozorem biskupovým. Od roku 1880 zaveden tu byl vyučovací jazyk výhradně srbochorvatský.

3. Kotorské gymnasium otevřeno bylo roku 1864 jako reálné gymnasium. V roce 1880 změněno bylo v obyčejné gymnasium.

4. Reálné gymnasium v Dubrovníku založili v roce 1658 jako obyčejné gymnasium Jesuité, kteří je také řídili až do roku 1777; od roku toho vedli je až do let 1854 Piaristé. Pak se ústavu opět ujali a vedli až do roku 1868 Jesuité. Od roku 1868 vyučují zde světští učitelé. V roce 1913 bylo také toto gymnasium změněno v reálné gymnasium.

5. Reformní reálné gymnasium v Šibeniku bylo otevřeno v r. 1909 jako nižší reálka a změněno v dnešní ústav v roce 1913. Ústav tento velmi utrpěl italskou okupací po světové válce a podnes ještě nebyl otevřen.

6. Splitská reálka byla založena v roce 1862 vedle dvouleté námořní školy, která tu již před tím eksistovala.

Reálky ve Splitu a v Zadru byly zřízeny zvláštním zemským zákonem ze dne 27. března 1873. Všechny staré reálky měly až do roku 1870/1 pouze 6 tříd a neměly maturitní zkoušky, ale žáci po skončení 6. třídy mohli pokračovati ve studiu na vyšších technických školách. Od roku 1869 konají se na reálkách maturitní zkoušky za předsednictví školního inspektora.

První maturita na splitské reálce byla konána dne 1.—3. září r. 1869. V té době byla tu vyučovacím jazykem vlaština, ale již tenkráte silně se tu uplatňovala snaha po zavedení vyučovacího jazyka srbochorvatského. Již dne 17. září 1866 byla zaderským místodržitelstvím prohlášena rovnoprávnost srbochorvatštiny a vlaštiny na dalmatských školách a hned na to 11. ledna 1867 vyzvána byla splitská reálka, aby vypracovala osnovu pro vyučování náboženství, zeměpisu a dějepisu jazykem srbochorvatským a na gymnasiích mělo se při překládání z řečtiny a latiny užívati vedle vlaštiny také srbochorvatštiny. Nařízením ze dne 3. dubna 1880 byla konečně tato otázka vyřízena tak, že byla srbochorvatština zavedena jako vyučovací jazyk pro všechny předměty počínaje prvou třídou a to tak, že počátkem školního roku 1886/87 vyučovalo se srbochorvatsky ve všech třídách.

Poněvadž na této jediné reálce v celé Dalmacii neobyčejně stoupal počet žactva, bylo potřebí vystavěti novou moderní budovu, což se stalo v roce 1910.

Počátkem školního roku 1920—21 zapsáno bylo na středních školách v neokupované Dalmacii žáků: na Splitském gymnasiu 460, v Kotoru 174, na reálném gymnasiu v Dubrovníku 305, a na splitské reálce 680 žáků.

Učitelů bylo: na splitském gymnasiu 24, v Kotoru 15, na reálném gymnasiu v Dubrovníku 19 a na reálce ve Splitu 23.

Pokud jde o návštěvu jednotlivých ústavů, dlužno poznamenati, že původně byla větší návštěva na gymnasiích, ale v poslední době lze pozorovati větší příliv žactva na školách reálných; absolventi pak věnují se více soukromému povolání.

Od roku 1910 směly tyto ústavy se svolením vídeňské vlády navštěvovati také dívky jako hospitantky, ale podle posledního nařízení bělehradského ministerstva osvěty mohou býti dívky posluchačkami řádnými.

V osnově středních škol dalmatských, jakož i v celé administrativě nenastaly od převratu posud žádné změny, teprve nyní se pracuje o některých reformách společně s veškerým jihoslovanským školstvím. Ve vyučování nastala jen potud změna, že hned po převratu byla odstraněna němčina a zavedena povinná francouzština. Jinak byly všechny předměty ponechány jako posud i se starými učebnicemi. Každý ústav má svou učitelskou a studentskou knihovnu. Zvláštní péče se tu věnuje tělesné výchově žactva, takže vedle povinného tělocviku pěstuje se soustavně i sport a to zejména kopaná a veslování.

Učitelské ústavy.

V Dalmacii jsou dnes dva ústavy, v nichž se odborně vychovávají učitelé a učitelky obecných škol: v Arbanasích u Zadru pro učitele a v Dubrovníku pro učitelky.

1. Ústav v Arbanasích otevřen v roce 1866 a to výhradně pro přípravu učitelů obecných škol, neboť učitelé měšťanských škol museli navštěvovati zadarský ústav učitelský. U arbanaského ústavu zřízen byl současně i konvikt pro chovance. V prvním roce bylo 8 žáků, které vyučoval jediný profesor a to všem předmětům i náboženství; vedle tohoto profesora byl zde učitel tělocviku, který zároveň byl hospodářem konviktu. Chovanci byli v ústavě úplně zdarma. Vzdělání trvalo dvě léta a bylo rozděleno ve dva oddíly: první pod jménem »oddělení přípravné«, druhý jakožto oddíl pedagogický. Podmínkou přijetí byly: »la perfetta conoscenza della lingua ilirica«, t. j. tedy dokonalá znalost ilyrského jazyka, dokončený třináctý rok, a tři třídy obecné nižší školy a pro pedagogický oddíl žádalo se 17 dokončených let, tři třídy reálky nebo jakákoliv třída gymnasijní s dobrým prospěchem. Od počátku školního roku 1867—68 má ústav mimo ředitele ještě učitele-ekonoma, učitele-třídního profesora a jednu výpomocnou sílu na vyučování tělocviku. Celkový počet žáků byl 22.

Cvičná škola pro pokusné vyučování měla tři třídy, ale s jedním učitelem. V roce 1868—69 dostal ústav také učitele pravoslavného náboženství; v tomto období byla schválena první školní osnova pro tento ústav.

Tak tomu bylo až do škol. roku 1870—71, kdy měl ústav 6 pomocných učitelů a dva cvičné učitele; chovancu bylo 14.

Začátkem škol. roku 1871—72 byl ústav tento změněn ve trojtřídní a byl v něm ředitel, tři hlavní učitelé, tři výpomocní a dva učitelé náboženství; chovanců bylo 33. V témže roce byla zavedena pro poslední měsíce třetího ročníku povinná cyrilice a škole dáno jméno: »C. k. muško učiteliště«. V roce 1872—73 bylo v ústavě 34 žáků, z nichž se 14 podrobilo zkoušce dospělosti. Od roku 1880 byl ústav výhradně srbochorvatský a němčina s vlaštinou zavedeny jako povinné, ale od roku 1884 jako nepovinné jazyky. V roce 1885—86 bylo tu 63 chovanců a v cvičné škole 86 žáků a počet tento postupně rostl, takže na př. v roce 1891—92 byli tu 102 posluchači, z nichž 21 se podrobil zkoušce dospělosti. Roku 1895 byl při ústavě otevřen kurs pro měšťanské školy, který potrval do konce července 1896. Navštěvovalo jej 8 kandidátů a 4 kandidátky. Od roku 1907—8 má ústav čtyři ročníky. Po převratu Italové obsadili Zadar, načež propustili jihoslovanské školní inspektory a některé profesory tohoto ústavu. Na konci r. 1919—20 bylo na ústavě zapsáno 67 žáků. K maturitní zkoušce se přihlásilo 15 veřejných žáků a jeden privatista. Všichni vykonali zkoušku s prospěchem dobrým.

2. Ženský učitelský ústav v Dubrovnice započal své působení v roce 1875—76 přípravkou a prvním ročníkem, načež byl v roce 1877—78 doplněn na tři ročníky. V prvním roce měl tento ústav v přípravce 23 žákyň a v prvním ročníku 12 žákyň. Do roku 1880 byl tento ústav utrakvistický. V roce, kdy byl otevřen třetí ročník, bylo v ústavě 80 žákyň; k maturitě se přihlásilo 12 veřejných posluchaček a jedna privatistka. Počátkem škol. roku 1883—84 byla dubrovnická trojtřídní dívčí obecná škola připojena k tomuto ústavu jako cvičná škola. Toho roku bylo v ústavě 41 chovanek a ke zkoušce zralosti se přihlásilo 11 posluchaček. Počet posluchaček klesal až do roku 1888—89, ale od té doby neustále roste.

Roku 1886 zřízena byla v Dubrovníku zkušební komise pro obecné a měšťanské školy, která od té doby byla pouze v Zadru. V témže roce podrobila se zkoušce před touto komisí jedna kandidátka.

Na konci školního roku 1919—20 bylo tu zapsáno 217 žaček, a klasifikováno 213. K maturitě se přihlásilo celkem 40 kandi-

dátek (37 veřejných a tři privatistky), z nichž s dobrým prospěchem absolvovalo 38 kandidátek.

Průmyslové školy.

Veškerá živnostensko-průmyslová výchova v Jugoslavii spadá pod ministerstvo obchodu a průmyslu.

Při této příležitosti možno připojiti několik slov o organisaci tohoto školství. V ministerstvu obchodu a průmyslu je zvláštní oddělení pro toto školství s těmito odbory: a) technicko-hospodářským, který 1. věnuje péči všeobecnému a administrativnímu pěstování živností a průmyslu, který pečuje o organisaci průmyslu, živností a domácího průmyslu, jakož vůbec 2. si všímá veškerých prací do oborů těchto spadajících, zejména 3. tím, že pořádá informativní kursy pro úředníky, pro organisace, mistrovské kursy, mistrovské zkoušky, a pro výstavky učednických prací; 4. pečuje o instruktory průmyslově-živnostenských organisací, jakož i o průmyslové a živnostenské výpravy, 5. pečuje o průmyslově-živnostenské filiálky musejní.

b) Druhý odbor má na starosti didaktickou péči o průmysl a živnosti. Inspektorátu živnostensko-průmyslových škol náleží: 1. vypracování programu, učební osnovy i metodiky vyučování pro všechny druhy živnostensko-průmyslových škol; výchova, zdokonalování, studijní cesty i odborné porady učitelské; všeobecné práce všech posavadních školských zařízení se týkající: školské pomůcky, zkoušky, vysvědčení, statistika a odborná knihovna; vydávání listů pro průmyslově-živnostenské vzdělání.

2. Účast při vypracování zákonů, zřízení právních poměrů i evidence příslušných učitelů atd., jakož i péče o inspektorát a jmenování zkušebních komisařů.

3. Grafické a pokusné školy, ústavy pro školské pomůcky; ústřední ústavy pro domácí výchovu dívčí i pro ženské práce. Školy pro pletení košů; pořádání výstav v cizině; zařizování průmyslově-živnostenských škol pro invalidy.

Výkonnými orgány ministerstva obchodu a průmyslu jsou pro první odbor Obchodně-průmyslové museum a filiálky, pro druhý odbor didaktický ústřední instituce a příslušné učitelské ústavy. Poradním orgánem prvního odboru je »Savjetni odbor« pro živnostenské a průmyslové školy a pro didaktický odbor »Širi

savjet« téhož školství. Mimo to jsou tu ministerští a odborní inspektoři jednotlivých škol, ankety a porady ředitelů a odborných správců, profesorů a učitelů.

V Dalmacii jest průmyslová a hospodářská výchova posud ve stadiu reformním; po provedení úplné reformy budou tu tato zařízení: a) péče technicko-hospodářská (filiálka živnostensko-průmyslového musea ve Splitu s úřadem pro pěstování průmyslu a družstevnictví;

b) didaktická péče o průmysl a živnosti (Pokrajinský inspektorát průmyslových škol ve Splitu; technická střední škola, živnostenská škola, ženská průmyslová škola, učednická škola — všechny ve Splitu; živnostenská škola v Dubrovníku, živnostenská odborná škola v Šibeniku, košíkářské školy v Opuzenu, v Kninu a Makarské, sochařská škola v Selcích, pokračovací školy v Kotoru a v Pučišću a konečně ženské průmyslové školy v Pagu a v Primoštenu). (Pokračování.)

Frederik van Eeden.

K jeho šedesátým narozeninám.

Napsal Miloš Seifert.

Když loni z jara slavilo Holandsko šedesáté narozeniny svého největšího básníka, objevily se v některých holandských listech, které jsou mu nepřátelské, poznámky, jež jsou velmi charakteristické. Proč prý nezůstal při tom způsobu umělecké tvorby, kterou zahájil »Malým Jeníkem«? Mohl se státi význačným spisovatelem, kdyby nechtěl ze sebe dělat proroka, reformátora a kazatele.

Užasl jsem také nad tím, že tak ušlechtilý člověk a tak obětavý a horlivý sociální pracovník, jakým se Eeden prokázal celým svým životem, ještě dnes — kdy v celém světě dostalo se mu skvělého uznání — může míti ve své vlasti, pro kterou věnoval všechny síly i jmění své, nějaké nepřátele, kteří dokonce veřejně proti němu v tisku štvou, a pomyslil jsem si, že v té holandské zemi se asi dosud žije hodně maloměšťácky.

Ale zastyděl jsem se hned při té myšlence, neboť jsem si vzpomněl, že u nás bylo by nejinak. Vzpomněl jsem, jak psalo a smýšlelo se u nás tehdy, když zemřel slavný Tolstoj: zdaž i tenkrát nečetli jsme v nejčelnějších našich časopisech mínění: Tolstoj umělec byl genius; škoda, že zabředl do náboženských úvah!

Ubozí kritikové a ubohé umění, které zavírá oči před pravdou, které nesnese opravdovosti a důslednosti, bojíc se, aby nebylo odsouzeno!

Mám Eedena v hluboké úctě hlavně pro to, čím se podobá Tolstému a představuji si, že on je pokračovatelem velikého proroka jasnopoljanského. Svědomí Evropy ještě nevyhaslo, z tichého »Waldenu« od západního moře vlnky se šíří do širokých kruhů o nové zvěsti lidského štěstí — a je mnoho jemných duchů, kteří jim naslouchají!

Jest ovšem mnohem méně výbojnosti, bezprostřednosti, tvrdosti a isolovanosti v osobě Eedenově než v osobě Tolstého.

Tolstoj byl tak osobitě kráčející genius, že jedněm byl archaismem z dob apoštolů Kristových, druhým přízrakem utopistické budoucnosti. Eeden jest příliš přirozeným, tichým, samozřejmým vyvrcholením dnešního kvasu, dnešního znepokojení lidstva. Vyšel z vědy, prošel praksí života a zamyslil se do důsledků toho, čím žije dnešní svět. Na konec stalo se s ním totéž, co s Tolstým, neboť od dětství i on v nejhlubším nitru tuší něco jiného, než o čem mluvila škola, město, svět — tichý mír hlubokého štěstí člověka, čisté zanícení, jemný záchvěv poznání o věcech, které pozvednou lidstvo k výšinám, o nichž dnes bojí se lidé mluvit — tak z lékaře stal se náboženským člověkem a reformátorem, prorokem a průkopníkem. A dnes, když stříbří se už vlasy na jeho hlavě, podává nám jako dar ke svým šedesáti nám, když[1] sám nechce býti obdarován, knihu nejvyšší moudrosti, kterou hrdě se může postavit po bok třináctému apoštolu: »Jezus leer en verborgen leeven« (Ježíšovo učení a skrytý život).

Eedenův dosavadní život je veliké drama boje za pravdu a za dobro. V malém prožíváme všichni, kdož chceme zachovat si vnitřní hlas, kterým mluvilo k nám dětství, nezakřiknutý, kdo toužíme po životě čistém a krásném, jakým žehlo naše jinošství, a kdo stvořili jsme si silné ovzduší vlastní morálky, která dává srdci krváceti, dokud nejsou všichni lidé šťastni a znepokojuje a jitří nás k jediné povinnosti: pomoci druhým, předat své poznání a svůj soucit druhým — všichni, kdož jsme na svůj štít vepsali rudými písmeny boj za dobro a svobodu a rovná práva všech, za štěstí lidstva, všichni prožíváme ten divý zápas s nevědomostí, s tupostí, ale i se záštím a nenávistí světa. Jakoby se lidé vzpírali sami svému štěstí, jakoby se ho báli a nenáviděli ho, jsouce v moci Satana. Čte se tak bolestně životopis velkého muže, který v každém slovu, v každé řeči a v každé knize měl jen slova lásky a míru, ba jehož celá životní práce nebyla nic jiného než otvírání lidských srdcí, aby rozuměla si ve svých nejprůzračnějších citech, ve svých nejtišších zákoutích — čte se tak bolestně životopis vlastní jeho rukou psaný, kde stěžuje si a stěžuje, jak ve vlastní jeho zemi bylo mu a dosud je spíláno a jak byl ponižován — ale zdá se mi, že to jest právě potvrzením jeho velikosti, že má tolik urputných nepřátel. Zda nebyl Kristus za

[1] Eeden zakázal si jakoukoli oslavu.

svou lásku ukřižován? Čím jasněji, otevřeněji, neústupněji hlásáte pravdu, tím více jste kacеřováni. Eeden nebyl z těch literátů, kteří psali jen, aby byli populárními, a dokud se to líbilo. Právě tehdy nemohli mlčet, když viděli, že ideál je vláčen ulicemi a pokálen přetvářkou. Jsou všude fariseové a filistrové!

Ó, kdyby Eeden věděl, že vedle těchto několika nepřátel, kteří hořili jeho dílo, má na celém světě tisíce odevzdaných srdcí, která třesou se na každé jeho slovo s dychtivostí žíznivých a s radostí obšťastněných! Duše jinochů průzračné jako křišťál, očí, v nichž zrcadlí se svět jako v čistém jezeře, čela zdviženého a nezkaleného žádnou vráskou nepokoje, tváří usměvavých, poněvadž přesně ještě nepřekročila únava a zkrušení zla a smutku, — duše těchto napájel jsem ze studánky poznání »Malého Jeníka«, a bylo to v tichých samotách lesů a u jezer, kde mluvila jen příroda a Ty, veliký básníku! Kolik tepla vlil jsi tam, kde dovedlo hřáti! Kolik krásy probudil jsi tam, kde nechybělo než čarovného Tvého pokynutí, aby se rozvila z poupěte. Přece jsi dosáhl cíle, neb otvíral jsi světy, které ještě nikdo neotvíral, kromě snad Ruskina, jeho předchůdce Krista a indických básníků. Na vrcholcích naší kultury vyrůstá květ, který nesmí si troufat rozkvésti, dokud nezapustil kořeny až v hluboké prsti pralesa jejího, jehož temnem musí se prodrati dolů k prapůvodu života samotnému — a zde vyhnav, rozvětviv se, upevniv, stává se teprve silným, nezdolným a bezpečným, aby mohl pak nahoře svítit krásou a ukazovat cesty jako maják do stínu a nebezpečí. Neboť pravé umění jest jen to, které je životní potřebou a nutností, které přestává být literaturou, ale je solí, kořením života, vycházejíc a vedouc k moudrosti. »Malého Jeníka« a »Jana Viatora« nepochopíte, pokud v nitru svém žijíte nějaké záští nebo nenávist, pokud nevyšli jste z hluku ulice a nenašli si tichý svůj koutek, kde díváte se dovnitř, dovnitř sebe samého a necháte na stěny svojí duše narážeti vzpomínky, jež jako jiskry zůstaly vám z dětství aneb byly nejčistším světem vašeho mužství. Musíte zas věděti, jak se květy smějí a břízky třesou, když se otvírá jaro, musíte slyšet lučinu zvonit hmyzem a s tím vším blahý tepot své krve sloučit, abyste zapomněli na sebe, na sobectví lidské, a slyšeli jen hlas lásky, čisťounké lásky, kdy zdvihají se srdce až nad hladiny hmoty. Musíte totiž umět také trochu snít a vidět i při zavřených očích, slyšet při zavřených uších, býti citlivi na lidský magnetism sil neměřitelných, na lidské vztahy k mocím vesmíru. Tak čisti,

prosti, naladěni a vnímavi musíte býti, chcete-li rozuměť Eedenovi. A proto se mi zdá, že jen děti a velcí mudrci by mu nejspíše rozuměli. Proto on užil »malého Jeníka« za nejčastějšího hrdinu svých spisů. Proto mluví někdy pohádkou a někdy v těžkých verších složitých stop.

Tento jemný básník prožil svoje dětství mezi květinami. Představte si obrovské ty záhony hyacintů, tulipánů a lilií, to moře nejpestřejších květů, jakým jsou velké zahrady okolí Haarlemu. Nuže, zde procházívalo se dítě, malý Frederik, a opíjelo se krásou nejněžnějších bytostí. Chodíval do stodol, kde uloženy v patrech nad sebou tisíce cibulek plnících ovzduší neobyčejnou vůní. A když otec vyvádíval dítě svoje ze zahrad svých po svém otci zděděných (dnes obrovské zahrady fy. Krelage & syn), nevodil je zase nikam jinam než do přírody. Byliť to podivuhodní myslitelé tito předci Frederikovi: děd, jenž nejraději sedával uprostřed svých květin v zahradě, neb více ty svoje květiny miloval, než by je chtěl prodávati, skládal básně a zanechal svým dědictvím svazky básní čistě přepsaných a ne bezcenných; otec, neobyčejný myslitel, učenec a dělník, o kterém sám náš básník říká, že mohl míti světové jméno, kdyby nebyl povahou svou skeptik a nebylo v něm tolik sarkasmu. Byl-li hlubokým myslitelem, jeden z prvých přátel a obdivovatelů Schopenhauera a Nietzscha, nevadilo mu, aby zároveň také nebyl kulturním pracovníkem, třeba že se svou dávkou skepse k současným lidem nedovedl pracovati než pro děti a ve velkém slohu pro budoucnost, jak mu kázala věda a láska k vědě. Z jeho velikých sbírek přírodnických a národopisných vzešel dnešní Národní koloniální ústav, on založil Museum použitého umění spolu se školou, první uvedl slöjdy švédské do škol, dokud nikde ještě si nevšímali výchovné ceny ručních prací chlapeckých, a celý svůj život se namáhal, aby povzbudil studium zapomenuté kolonie holandské v Americe: Surinamu. Láska jeho k přírodě týkala se především divokých květin — sepsal květenu »Flora Batavia« a příručky botaniky pro lid — a proto prodal zahradu po předcích zděděnou, odstěhoval se do Amsterodamu a s vnímavým synkem svým putovával po krajích holandských, po lesích a parcích, pustých dynách a po březích mořských, objevuje všude zajímavý svět rostlin, které bojujíce samy o svou eksistenci, teprve se stávají výmluvnými a hodnými vědeckého studia. Vypravuje Frederik, jak bývali s otcem šťastni, když objevili nějakou novou rost-

linku nebo když věděli, že jen oni znají místečko, kde roste jejich milý kvíteček vzácný, nikde jinde nevídaný. Ty dyny »byly celým naším světem« a »měli jsme tu své Švýcarsko s jeho jezery a horami, které bylo nám vyzkoumati«.

Takové mládí uzpůsobilo duši hochovu zbavenou volnomyšlenkářským (oproti dědovi) otcem všeho omezování výchovou, svobodně a racionálně pěstěnou, že byla otevřena všem dojmům v přírodě a nadšena pro její krásu, a že vlivem otcových snah, studií, otcova chování k lidem — jen největší muži doby byli jeho přáteli z ostatních lidí, jichž si nevážil, nebo kterými povrhoval jako maloměšťáky, tropil si šašky a odbýval je karikaturami — zamiloval si více květiny a zvířata než lidi. Neboť květiny a zvířata, na př. fialky, králíci, rackové, jsou po většině zdraví a dokonalí, a mezi lidmi kolik je dokonalých, kolik hodných názvu člověk?

A vidíme ho proto jako pilného chlapce, který nepotřebuje mnoho kamarádů a který raději uchyluje se k pořádání si sbírek hmyzu a má už od dětství veliké ideály: býti zoologem a malířem. Když stonal očima a rok nesměl vzíti knihu do ruky, zařídil si rozsáhlé pěstování bourců hedvábných, tak znamenité, že na výstavě pro domácí hedvábnictví získal medaili.

Patnáctiletý hoch odchází do mořských lázní a přichází ve styk s vybranou anglickou společností. To bylo proň něco nového. Viděl zdravé, krásné a ušlechtilé lidi, i udělal si úsudek, že v Anglii jsou asi lidé hezcí i dokonalí, tak jak si představoval, že mají lidé vypadati dle jeho znalosti přírody. Proto mu to nedalo, do Anglie se podívati musil. Na cestu opatřil si peníze sám, velmi praktickým způsobem: nakoupil za prodaný řetízek od hodinek zásobu mýdla a zařídil si malý obchod mýdlem, rozprodal je známým, takže brzo sehnal 8 liber šterlinků. V Anglii však byl velmi zklamán. Jeho touha najít zdravé, šťastné lidi, kterou nosil v sobě od mládí oproti otci svému, jenž lidem se vyhýbal, nebyla zde splněna. Jeho představy, jež vyloudilo společenství s květinami a králíčky, byly příliš něžné, než aby mohly býti vyplněny hrubým světem takového velkoměsta, jakým je Londýn. Jemný ten chlapec hledal mezi lidmi vztahy lásky, které nassál mlékem mateřským a které už tehdy vyzněly známostí s dívkou, nevinoučkým poměrem, jejž vyhledala si jeho potřeba po osobnosti rozumějící hluboké, citlivé a vznětlivé jeho povaze — bohužel končící zklamáním — a zde, kde v mladistvém zápalu hledal

zemi svých snů, nalezl pravý opak: sice lidi zdravější a tělesně krásnější, ale plémě »protivně samolibé, naduté, nechtějící znáti svých chyb, a o nic lepší než jiní národové«. Londýn zjevil se mu jako peklo, kde pod leskem třídy v přepychu žijící skrývá se nejhnusnější bída nevědomé a zanedbané chudiny. A co nejvíce otřáslo mladou duší Frederikovou: církevní život v Anglii, který ovládá stále ještě zvlášť majetnější vrstvy národa, jenž si ze čtení bible a chození do kostela stvořil povinnost, které se už nikdo ani nevzpírá. Viděl studující mládež, u nich v Holandsku tak svobodnou, »zpívati v kostele a nuditi se při pobožnostech« a děsil se trapných nedělí, »s jejich protivnou zahálkou a zmrzenými obličeji«. To bylo přespříliš na mladého filosofa, jenž — šestnáctiletý tehda — byl horlivým čtenářem Heineho a Multatuliho, a nedovedl si představiti, jak může člověk spustit stavidlo před proudem vlastních svých myšlenek, když je tak krásné to, čeho se domýšlíme. On, syn ateisty, vyvíjel se svobodně, dětství jeho ani chlapectví nebylo znetvořeno tlakem dogmat církevních, ba varoval se i užívat slova Bůh, věda, jak se ho zneužívá. Jeho nejhlubší dojmy byly krásy přírody a soucit s lidmi. Ty daly vzniknouti v duši jeho přesvědčení hlubšímu a náboženství čistšímu než by byla mohla kterákoliv církev. Jak šťastný hoch! My, kteří jsme si u nás zachovali trochu původního náboženského cítění, po jakých to bylo těžkých vnitřních krisích a bolestných zápasech! A přece jen litujeme, že sotva jsme se narodili, rodiče vrhli nás do osidel ďáblových, neboť církve kříví duše hůř než všechno zlo, jež člověka v životě potká. Co by se musilo zrodit hlubokých náboženských duchů u nás, Slovanů, kteří svou duši tak bezprostředně tkvíme na božském uvnitř nás! Eeden jest sám nejlepším důkazem toho, jak bez církví by lidé byli šťastnější. Vyvíjel se rovně, měl smysly otevřené, a nikde jeho myšlenkám a pocitům nebyly stavěny hráze, život mu rodiče ukázali v jeho slávě a kráse s nenávistí a opovrhováním zla, a tak z dítěte ateisty stal se muž hluboce nábožensky cítící, hluboce přesvědčený, ba vystihneme celý jeho význam a smysl jeho práce, řekneme-li: náboženský prorok! Později stal se tak přesvědčeným, že výslovně užíval slov Bůh a náboženství, věře, že před zneužitím zachrání je jejich správné prožívání, ne vzdalování se jich. Dokonce rozebírá nauku Kristovu v tom přirozeném světle idealismu, v jakém jej poznal Tolstoj. Jaká tu shoda!

Z Anglie vrátil se mladý Frederik sebevědomý a obrněn proti konvenčním názorům. Proto si na něho nepřišli příbuz jeho, kteří vší mocí ho hleděli přiměti, aby vstoupil do nějak církve, slibujíce mu dokonce zlaté hodinky se řetízkem. Freder v tom nátlaku čestně se uhájil a nikdy již do žádné církve n vstoupil. Na památku toho nosí dodnes hodinky jen stříbrné.

Tehdy uzrálo v něm rozhodnutí pro celý život. V něm c mládí za vším snažením a jednáním mluvil jediný vztah souci a lásky k lidstvu, a ten rostl jasněji a jasněji, až jinoch uzráva v muže uzrál i k nejvyššímu cíli svého života: zasvětil svůj živ dobru lidstva, obětavému, odhodlanému boji za ně a jeho ideál Bylo mu ještě mnoho zažíti, mnoho trpkého, aby tím odhodlaně stál za svou myšlenkou, jak pomoci ubohému lidstvu. O někt rých takových momentech vypravuje. Tak vzrušila ho seb vražda přítele, když našel ho v jeho pokoji s kulkou v hlav Tak působil na něho smutný osud nemocného spolustuden v pensionátě v zastrčené ulici amsterodamské, kde ubohý b přívětivé tváře trpěl v špinavém, chudém prostředí své bydliště. V oněch letech probouzelo se v mladém Eedenovi s ciální vědomí a svědomí, víc a více pociťoval všechnu tu bole a bídu, do které lidstvo uvrhla řada těch lehkomyslníků a poži kářů, kterým šlo vždy jen o prospěch osobní. Ocitl se hned v rozporu se současnou vědou, která tehdy čpěla příliš mat rialismem a neuspokojovala jeho touhy. V tom byl také základ rozdíl mezi ním a většinou studentů, kteří byli jeho společník na universitě.

(Dokončení.)

ROZHLEDY.

ZAHRANIČNÍ.

V Praze, 10. ledna 1921.

Tříměsíční okružní cesta min. předsedy Aleks. Stambolijského po Evropě vedla kromě států západních i přes Československo a Polsko. Původně informativní ráz její byl zatlačen v těchto dvou obnovených státech částečně do pozadí tendencí, aby Bulharsko docílilo za prostřednictví středoevropských Slovanů zlepšení svého poměru k Jugoslavii. Není tajemstvím, že p. Stambolijskij dokonce přímo požádal kompetentní kruhy československé a polské, aby vystoupily ve zprostředkující roli mezi Slovany balkánskými, víme však též, že u nás nebylo možno odpovědět jemu jinak, než poukazem na dosavadní činnost českých státníků i politiků, která vždy směřovala k odstranění, nebo aspoň k ztlumení sporných otázek mezi Slovany vůbec a že i v této nadmíru delikátní věci je ochotna pokračovati dle svých možností a nejlepší vůle; ovšem intensita této spolupráce může se projeviti v míře skutečně praktické teprve tehdy, až o b ě s t r a n y svými bezprostředními styky pokročí tak daleko, že o b ě uznají za vhodné vyžádati si a loyálně přijati dobré služby svých bratrů středoevropských. Pan Stambolijskij, praktický a střízlivý politik, který spokojí se i úspěchy menšími a postupnými, postřehl velmi dobře, že pravidlo »exempla trahunt« může zde mnoho vykonati a že řešení poměru jugoslávsko-bulharského může tedy býti velmi usnadněno příznivým utvářením se poměru česko-polského. Proto dle svých sil a prostředků snažil se v tomto směru prospěti a když nic jiného, vykonal aspoň tolik, že přinesl od nás do Polska a později z Polska k nám své dojmy, které jsou takřka analogické: ani v Československu, ani v Polsku není v kompetentních kruzích příznaků, které by ukazovaly na neochotu v otázce sblížení obou národů. A vyjádřil se v Polsku: »Jestli by těšínská otázka měla býti i v budoucnosti to jediné, co by bránilo, aby oba národy si podaly ruce, pak raději zvolte si sami nový autoritativní sbor, který by obligatorně věc rozřešil a tuto jedinou vaši vzájemnou bolest vyléčil.«

Návštěva p. Stambolijského v československé republice padla do doby ne zvlášť příznivé. Volby v Jugoslavii vynesly na význačné místo stranu Radičovu, co do hospodářských cílů velmi blízkou vládnoucí zemědělské straně bulharské, co do politických názorů však stojící proti jednotnosti SHS. Pozdravný telegram min. Obova Radičovi velmi rušivě zasáhl do smířlivých tonů bulharského premiera, špatná interpretace úmyslů vedoucích kruhů československých způsobila v jugoslávské žurnalistice několik nervosně zahrocených poznámek. Tedy okolnosti vesměs nelákavé. U nás lze však s plnou otevřeností říci: S Jugoslavií uzavřeli jsme oficiální smlouvu a položili základy Malé dohody. Národ náš s jihoslovanským již dávno před tím uzavřel bratrství zpečetěné krví a proniknuté heslem »vě-

nost za věrnost«. Jihoslované jsou proslulí svou úctou a přímo nezlomným držením daného slova, národ československý rovněž slova svobodně daného nikdy neporušil. Je tedy vůbec možno domnívati se, že bychom my, kterým tolik záleží na vnitřním i mezinárodním upevnění svého státu, na konsolidaci střední Evropy a na rozkvětu našich nejlepších přátel, mohli podniknouti něco, co by Jugoslavii mohlo ne uškoditi, nýbrž se jí třebas jen nemile dotknouti? Je možno předpokládati, že bychom nezhojené rány, zející na těle balkánských Slovanů chtěli potříti zázračnou mastí prostředkování proti vůli rekonvalescentů a způsobiti tak, že by se po nějakém sebe menším otřesu rozevřely opět ve své hrůze? Nikoliv! My víme, že otázka jugoslávsko-bulharská je z velké části otázkou citovou, problémem, který potřebuje zvlášť šetrných a takřka samaritánských rukou a s toho hlediska vždy se k ní míníme chovati. Víme však též, že Jugoslavie k přijatelnému poměru s Bulharskem dojíti musí, nechce-li hráti v mezinárodních vztazích úlohu »nesmiřitelných«. Je správným chtíti na Magdaleně pokání, jakmile však toto pokání bude řádně prováděno a dány záruky jeho skutečného provádění nejen slovy, nýbrž i činy, bylo by neodpustitelnou křivdou chtíti je přepínati a položiti na hlavu kajícího patu své nohy. Ne to co nás dělilo a dělí zdůrazňujme, nýbrž to, co nás spojuje! Takový Radko Dimitrijev slavné paměti, úmyslný débâcle bulharský u Soluně, přesné plnění neuillské smlouvy atd. mohou býti dobrými pojítky, osnovami, do nichž se napřede tkáň solidarity a poctivého poměru mezislovanského. Že dobrý poměr československo-polský může zde mnoho prospěti, je nepochybno, stejně jako je nesporno, že se strany československé se děje všechno, aby k němu skutečně došlo. V tom vidíme opravdu smysl praktické politiky slovanské i krok k úpravě poměru bulharsko-jugoslávského.

*

19. ledna sejde se v Paříži opět Nejvyšší rada spojenecká, aby porokovala a přijala určitá usnesení co do plnění versailského míru Německem. Jednati se bude zejména o otázkách odzbrojení. Pokud jde o reparace, tu zabývati se jimi bude konference brusselská, která přerušila svá zasedání a obnoví je 20. ledna, kdy němečtí eksperti budou míti svůj materiál připraven.

Otázka odzbrojení Německa projednávána byla již na konferenci v Boulogne sur Mer a ve Spa. Stanoveny byly určité směrnice a určité lhůty pro odzbrojení a rozpuštění vojenských organisací německých, kryjících se různými jmény jako Sicherheitspolizei, Einwohnerwehr atd. Kontrolou nad provedením ustanovení pověřena byla mezispojenecká misse v čele s generálem Nolletem, která však koncem minulého roku několikráte musila konstatovati, že usnesení ve Spa neplní se tou měrou, aby do stanovené lhůty 31. prosince 1920 bylo plně provedeno. Proto maršál Foch, v notě vyžádané Nejvyšší radou a jím odeslané 30. prosince, naléhá na odmítnutí německé vlády, která žádá, aby nebyly potlačovány organisace, vytvořené »k zajištění a udržení pořádku«. O těchto organisacích několik slov.

Nejznámější z nich je Einwohnerwehr bavorská, jež vznikla za komunistických nepokojů v Mnichově. Tato organisace spontanně se pak rozšířila po celém Německu a za vedení Bavoráka Eschericha získala si záhy

jméno i statisíce stoupenců; je známa pod zkratkou »Orgesch«. V Německu severním a v Sasku byla sice oficielně rozpuštěna, ale trvá pod jinými jmény dále. V Prusku východním a v Bavorsku však byla ponechána v činnosti úplně veřejně. To ovšem je evidentní porušení čl. 177. a 178. mírové smlouvy, kterýžto článek nedovoluje »společnostem střeleckým, turistickým a sportovním a vůbec jakýmkoliv společnostem, aby cvičily své členstvo v umění válečném a v užívání válečných zbraní, nebo aby byly v jakémkoliv organisačním spojení s ministerstvem války«. Je tedy záhodno a správno, aby organisace tyto nebyly trpěny vůbec, nehledě ani k tomu, že na př. Einwohnerwehr bavorská je vyloženě monarchistická a reakční. Ostatně přesídlení Ludendorffovo do Mnichova ukazuje zde na velmi nápadnou souvislost. Kromě organisace této je ještě oficielní, řadové vojsko německé »říšská obrana«, povolená mírovými smlouvami. Přirozeně, že v pojetí německém ona má tvořiti základnu, která by ve vhodném okamžiku mohla býti rozšířena vojenskými organisacemi ostatními, tajnými, polotajnými i zjevnými a způsobiti tak pro veřejnost překvapení neočekávaná. Jen tím lze si vysvětliti rozruch, který tyto věci ve Francii působí i nevšední a všeobecný zájem veřejného mínění, aby organisace tyto byly co nejdříve a nejresolutněji potlačeny. Anglické veřejné mínění je v tomto ohledu mnohem inertnější. Francouzi jsou však přesvědčeni, že kdyby všechno bylo jasně oznámeno národu anglickému, že by zajisté masy anglické sdílely plně mínění francouzské. Ovšem Německo se brání notami velmi rozhodnými (o. a 22. prosince), poukazuje na svou naprostou mírumilovnost a zejména na nebezpečí komunistické. V západní Evropě však dobře vědí, že bavorská Einwohnerwehr čítá 300.000 mužů, Reichswehr 40.000, opatřených děly, létadly, vrhači min a těžkými houfnicemi, což naprosto není nutno pro občanskou milici, za jakou se organisace tato vydává, ani ne v tom případě, čítají-li organisace komunistické 50.000 členů. I když tedy z důvodů vnitřní bezpečnosti bude Německu nutno učiniti nějaká opatření, bude to možno ponecháním jistého procenta z celkového kontingentu nynější rozsáhlé Einwohnerwehr. Ovšem i tento zbytek musí míti ráz provisorní, cílem bude úplné odstranění jeho vůbec. Jedinou koncesi možno Německu povoliti, totiž že se bude postupovati po etapách. Nebudou-li žádány i formální záruky a nebude-li přesně trváno na plnění závazků, nelze se nadíti, že by v Evropě dospělo se k tomu stupni klidu, který je nutný k zacelení ran světovou válkou způsobených. Je to i v zájmu nového Německa, které, doufáme, nevidí svůj cíl ani v revanche, ani v úmyslné komplikaci poměrů, z nichž by konec konců mohla těžiti jedině monarchistická reakce.

*

VIII. všeruský sjezd sovětů zahájen byl 20. prosince v Moskvě za účasti asi 2500 delegátů, převážnou většinou komunistů. Odbýval se ve znamení »hospodářské obnovy Ruska« a přípravou k němu sloužila celá řada statí uveřejňovaných v sovětském tisku již od začátku prosince i konferencí okresních, guberniálních a jiných, snášejících nejen materiál, ale i kritiku a stesky i zjevnou nespokojenost. Opposice na sjezdu byla dvojí: jednak těch několik menševiků a eserů, kterým se podařilo projíti mnoha stupni nepřímých voleb sovětských a dostati se s právem poradního hlasu až do

nejvyšší instituce ruské vlády rad, jednak ono křídlo komunistů, které vedeno jsouc Bucharinem a Radkem a občas podepřeno i Trockým, považuje za jediný a největší úkol sovětské revoluce hoditi její plamen na střechy sousedů a od nich dál a dále. Naproti tomu Lenin a Kalinin, vůdcové dělníků a mužiků, vyzvedli svými mocnými hlasy princip zabezpečení dosavadních úspěchů revoluce a sjednání takových hospodářských podmínek, které by vyrvaly ruský lid z tříletého strádání, do něhož byl bojem o sociální revoluci komunistickou přiveden. Boj, jehož přesné fáse zatím neznáme skončil vítězstvím řekli bychom »etapového revolucionismu« Leninova, revolucionismu s fásemi oddechu od revolučního, krvavého boje. Rusko sovětské »nevrhne se tedy ihned do války se svými sousedy, aby bonapartskými metodami zavádělo všude svůj systém, sovětské Rusko bude dále vyjednávati s Anglií, poskytovati koncese cizozemským kapitalistům, hospodářsky prolínati svými ideami i tam, kam by vojensky nikdy proniknouti nemohlo a rozleptávati tak kapitalistická hospodářství národní až do doby kdy příkladem svým ukáže, že komunistický system je uskutečnitelný, možný a jedině oprávněný.« Tot stručně plán Lenin-Kalinin. Naproti tomu kapitalistický svět západní jde do boje s komunistickými ideami Ruska v přesvědčení, že zlepšení ruských podmínek životních, které bude přivoděno obnovou hospodářských styků evropsko-ruských, vzpamatuje šedé masy ruské, zmírní sovětský teror nad nimi a dodá jim odvahy i páteře, aby se postavily otevřeně a zmužile proti tomu systému, který jim za tři léta místo míru a půdy, mohl dáti pouze násilí, boj a hlad. Hausa i baisa ve světovém měřítku! Místo intervence vojenské, intervence hospodářská, materialistická příprava půdy pro vnitřní politické přesuny! Což střední cesty najíti nelze?

Šr.

VEŘEJNÉ PRÁVO.

Poměr mezi státem a církví v čsl. republice.

Napsal prof. Dr. Ant. Hobza.

II.

Proč vlastně chceme rozluku? Abychom státu dopomohli k panství v celém oboru právního života na státním území. Stát se dosud dělil o toto panství s církví, resp. s církvemi. A jelikož je církev katolická organisována mezinárodně, dělí se dosud náš stát o vládu nad územím státním s papežem a jeho centrálními úřady vatikánskými, tedy s vládou úplně cizí, která sídlí mimo území státní a sleduje politiku samostatnou bez ohledu na náš stát, po př. proti němu. Náš stát není dosud úplně suverenním na svém území, protože je omezen právním panstvím papežovým. Nesnesitelnost této spoluvlády byla uznána vzdělaným světem již za doby osvíceného absolutismu, pokud se týče, za doby policejního státu — z důvodů ryze p o l i t i c k ý c h, které platí dodnes. Stát má býti za všech okolností jediným pánem a jediným tvůrcem práva na svém území (pokud nejde ovšem o světské právo vyššího řádu, o právo mezinárodní, které předchází vnitrostátnímu). Za tím účelem pokusil se stát policejní s e s t á t n i t i církevní zřízení tak, aby stát měl i v církevních věcech p r á v n í c h vždy poslední a rozhodující slovo. O to

šlo v podstatě nejen Josefu II., ale také Napoleonovi a Bismarckovi. O to se snažili všichni, kdo propagovali myšlenku národních církví. Ale vývoj konfesní politiky od 18. století navždy prokázal nemožnost dojíti k zabezpečení státní suverenity cestou sestátnění církevního zřízení. Je sice pravda, že stát policejní byl výlučným pánem a regulátorem práva na svém území, ale je také pravda, že to byl stav přechodný, jenž neohrozil ani v nejmenším centrální vlády papežovy, které otevřeny byly zase dokořán brány státu, jakmile padly závory policejního režimu, a jakmile začal se ve státech uplatňovati princip ústavnosti se svobodami občanskými, zejména zásadou svobody svědomí a víry. Během 19. století slaví papežský právní režim triumfální návrat do jednotlivých států evropských — právo kanonické slaví své vzkříšení a znovuzrození ve formě nové kodifikace, jež sama je dostatečným svědectvím, že se vývoj v poměru států k církvi katolické obrací opět směrem ke středověku. A tak se státy zase ocitají před starým problémem: jak zabezpečiti státní suverenitu proti papeži, jak znemožniti přímé právní panství papežovo na státním území? Odpověď, kterou si moderní demokracie k této otázce dávají, je taková: když nebylo možno církevního zřízení trvale sestátniti a když nebylo možno rozložiti církev katolickou v národní církve katolické státní suverenitě úplně podřízené, nezbývá než odepříti církvím právní charakter, vyloučiti ze státní organisace jejich právní režim, pokládati je za čistě duchovní (spirituální) společnosti, které se musí omeziti na správu věcí náboženských — a takto se od nich v právním životě odloučiti. To je smysl pojmu laický stát, to je podstata rozluky. Není třeba, aby církve měly své vlastní právo vedle práva státního (neměly ho za prvních století po Kristu, kdy život náboženský stál na nejvyšším stupni dokonalosti), stačí úplně, když moderní stát dá náboženským sdružením, jichž rozvoj nemá býti nikterak omezován, k disposici své právo, ať spolkové, ať nadační, ať jiné k tomu vhodné. Je v tom nějaké omezování »náboženství«, když věřícím je úplně volna kterákoli vhodná organisační forma práva světského? Zajisté nikoli. Proto také lze dobře chápati zjev, že po rozluce rozkvetl v tom kterém státě náboženský život.

Jinak se má ovšem věc s »církvemi« jako právními svazy. Rozluka znamená jich právní zánik. Stát jich po rozluce neuznává jako právních organisací, neuznává jich zvláštního práva, neuznává právomoci jich orgánů, jich úřadů, neuznává jich vůbec jako právních subjektů, t. j. jako osobností, které by mohly býti nositeli jakýchkoli práv nebo závazků, a v důsledku toho neuznává také a nemůže uznati nějakého církevního majetku (jako jmění, které by sloužilo církvím jako takovým). Po rozluce zmizí prostě pro stát »církev« jako právní pojem. Stát církví potom nepodporuje, protože jich neuznává. Církve a církevní úřady jako takové nemohou po rozluce v žádném směru navazovati právních styků se státem, protože proň právně neexistují. Ony tu fakticky zůstanou a mohou vyvíjeti dále svou činnost duchovní, ale stát nerespektuje jich privilegií a kompetencí dle práva církevního. Na místo církve nastupují v poměru ke státu kultové organisace dle práva světského, tedy kultové spolky (ať již zřízené podle práva obecného nebo podle zvláštního práva obsaženého v rozlukových zákonech),

kultové nadace a p. Kultové potřeby věřících v oboru právního života (na př. zabezpečení náboženských budov nebo peněz na vydržování duchovního správce a úhradu jiných potřeb) přestávají se obstarávati skrze církve, a mají se obstarávati skrze kultové spolky a nadace. Stát však nenutí věřících, aby takové organisace pro kultové účely zakládali, to je jejich právem, nikoli jejich povinností. Když tak neučiní (je známo, že na př. ve Francii zahájila církev katolická proti kultovým spolkům pasivní resistenci), může býti bohoslužba po př. zabezpečena jiným způsobem, ale bude postrádati právní ochrany.

Pokud jde o církev katolickou, budiž zvláště zdůrazněno, že rozluka u nás provedená dotkne se samozřejmě její právní organisace jen, pokud se nalézá na našem státním území. Mimo hranice čsl. republiky zachová organisace katolické církve své právní zřízení, v němž budou míti naši biskupové a státní katoličtí funkcionáři i po rozluce silnou oporu. To je výhodou internacionalisace této církve. U nás tedy zanikne po rozluce církev katolická jako právní subjekt a jako právní svaz, ale toliko v očích státu a pokud jde o právní život na jeho území. Naši biskupové nebudou po rozluce považováni státem za veřejné úředníky s mocí správní i soudní jako dosud, oni nebudou také státem podporováni, ale na druhé straně jim stát nebude brániti, aby konali své čistě duchovní funkce, aby dohlíželi na faráře a jiné církevní zřízence, aby byli ve styku s papežem a p. Ale stát nebude vztahům mezi jednotlivými církevními funkcionáři připisovati právní povahy a nebude vztahů těch nijak upravovati, pokládaje je za čistě duchovní věci, které leží úplně mimo obor práva a státní organisace.

Rozumí se, že nebudeme zaváděti rozluky jen proto, abychom vyhověli jistým právním představám a že nebudeme pronikavě zasahovati do veřejného zřízení ve státě jen proto, že toho vyžaduje jistý logický závěr. Nechceme pěstovati v praktickém životě státním žádné právní scholastiky. Při rozlukové akci nejde o problém právní dogmatiky, nýbrž o problém politický ve vlastním slova smyslu. Proto budeme všechny sem spadající otázky řešiti s hledisek ryze politických, a to jednak s ohledem na celkovou politiku světovou, jednak s ohledem na zvláštní politické potřeby našeho státu. Ale to neznamená, že bychom se mohli bez právnických představ obejíti, a že bychom směli bez újmy na vážnosti ve světě užívati technických pojmů obecně uznaných zcela libovolně, po př. i k označení myšlenek zcela opačných. Ostatně hlavní pojmy veřejného práva jsou zároveň nejstručnějšími výrazy celých politických programů. Pojmy jako monarchie, republika, demokracie, systém dvou komor, internacionalisace, samospráva a p. znamenají nám zároveň určité řešení celé řady politických otázek a nelze bez nebezpečí přehlížeti v politice jich právní povahy a důsledků z ní plynoucích. Tak je také s rozlukou mezi státem a církví. Mysliti právnicky zde znamená tolik jako mysliti přesně a uvědomiti si praktické důsledky volených výrazů v zákoně a tím i politický efekt příslušné akce. Nadhozené heslo »udělejme si zvláštní rozluku československou bez ohledu na cizinu« zjednalo by nám asi málo cti ve světě.

Je pravda, že stát může provésti rozluku úplnou nebo pouze částečnou a rozhodne se pro prvý nebo druhý způsob zajisté jen s ohledem na své po-

litické potřeby a cíle. Rozluka není sama sobě účelem, nýbrž pouhým prostředkem k dosažení úplné státní samostatnosti. Tento konečný politický cíl nesmí býti pouštěn s očí zvláště tam, kde by se jednalo o částečnou pouze rozluku. Je totiž možno provésti odluku státu od církví v některých směrech buď jen ve prospěch státu, nebo jen ve prospěch církve. Druhá z těchto alternativ nebyla by pokrokem, nýbrž reakcí a zhoršením dosavadního poměru mezi státem a církví. Jisté důsledky rozluky hoví nesporně stanovisku církevnímu. Tak na př. úplně svobodné jmenování církevních funkcionářů církevními nadřízenými. Podle dosavadního právního stavu jsou církevní funkcionáři u nás zároveň orgány veřejné správy a jako takoví musí býti ustanoveni buď státem samým (ve formě nominace nebo presentace) nebo aspoň s jeho schválením. Rozlukou stalo by se jmenování církevních funkcionářů vnitřní duchovní záležitostí té které církve, a mohl by na př. papež svobodně u nás jmenovati biskupy a je politicky úplně ovládati. Co to znamená pro naši republiku, netřeba snad široce vykládati. Papež by měl takto možnost měrou daleko větší než dosud křížiti cesty naší politiky vnitrostátní i mezinárodní. Stejně se věc má i s výchovou duchovenstva. I ta se stane po rozluce vnitřní záležitostí církve, do níž stát nezasahuje. Kdyby stát v obou těchto směrech se od církve odloučil (t. j. se vzdal svého dosavadního vlivu) a kdyby — dejme tomu — ponechal zároveň církevním institucím dosavadní t. zv. církevní majetek a po př. i právo zakládati soukromé konfesijní školy — pak by částečná rozluka znamenala podstatné oslabení státní moci, podporu klerikalismu a politickou pohromu pro národ. Kdo z pokrokové veřejnosti u nás zvedl by pro takovou rozluku ruku? —

Částečná rozluka měla by politický smysl jen tehdy, kdyby se dála výhradně na prospěch státu. Šlo by tu na př. o odstranění církevní asistence při oddavkách, jež mají míti platnost pro obor civilního života, převzetí matrikové agendy státními úřady, odstranění církevních vlivů ze školství, zrušení právní pomoci poskytované církevním úřadům se strany úřadů státních (t. zv. brachium saeculare), zrušení státních příspěvků na kult, posvětštění hřbitovů a p. Taková částečná rozluka by ovšem neodstranila ještě spoluvlády papežovy na státním území ani konkurence práva světského s právem církevním. Byla by snad pochopitelna jako opatření prozatímní, diktované potřebami vnitřní politiky toho kterého státu. Avšak zřetelě světové politiky nutí k rozluce úplné. Bez ní nelze vybudovati demokratického státu s úplnou samostatností ve věcech kulturních a s úplnou rovností všech občanů bez ohledu na konfesi. A těchto zásad nemůže se již lidstvo vzdáti.

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Před sociálními boji na celé čáře. — Prvé rozsudky nad provinilými z prosincového puče. — Jak čelit sociální nespokojenosti: represáliemi nebo opravami na poli sociálním? — Z činnosti zákonodárné v republice Československé: nová změna zákona o nemocenském pojištění dělníků. — Program další činnosti ministerstva sociální péče.

Poslední dny roku 1920 přinesly mnoho neklidu ve veřejný život mladého našeho státu. Rok končil sociálními bouřemi, které měly na mnoze

ráz hodně operetní, ale nebyly také bez tragiky: tekla krev, a padly životy českých lidí v boji s veřejnými orgány československé republiky. Skutečnost jistě smutná, neskonale smutná, ať již jakkoli posuzujeme vinu na ní a kdekoli hledáme její vinníky. A měla by býti mocnou, působivou výstrahou i pro ty, kdož znají jenom jitřit roztrpčený lid, i pro ty, kdož důvěřují, že mocí a násilím lze nespokojenost lidu vždy a dosti pevně spoutat. Prosincový puč, třeba byl jeho zevním podnětem spor mezi komunisty a sociálními demokraty o lidový dům, vnitřně přece vyvěral z vystupňované sociální nespokojenosti. Byl ovšem nepřipravený, neorganisovaný a neodpovídal klidné, málo revoluční povaze našeho lidu. U nás, bohudík, není pro sociální revoluci půda a nebude, nepřipraví-li ji uměle — ne ruští agitátoři, nýbrž — bezohlední kořistníci domácího života hospodářského. Pro ně a pro všechny držitele hospodářské moci především by měly býti prosincové bouře naučením. Zdá se však, že nebudou. Aspoň nový rok počíná ve znamení příprav k novým sociálním bojům.

Podnikatelské organisace v řadě odborů, zejména ve stavebním průmyslu, nechaly dojíti na stav bezesmluvní, vyhnuly se včasné obnově kolektivních smluv a odpírají úsilněji než kdy dříve snahám dělnictva o zvýšení mzdy. Postup jejich je určován heslem o stabilisaci mezd, ač stabilisace cen výrobků, zvláště zemědělských dosud u nás nenastala (naopak ohlašuje se právě zvýšení ceny mouky) a o snižování cen pouze čteme — ve zprávách z ciziny. A přece je jisto, že mzdy nemohou nestoupati, dokud stoupají ceny životních potřeb. Ale zdá se, že podnikatelské kruhy počítají s veřejným míněním, málo příznivým dělnictvu po událostech prosincových, s roztříštěností řad organisovaného dělnictva a se zastrašením, jež domněle způsobilo energické zakročení vládních orgánů při posledních komunistických bouřích, které — mimoděk — sesilují i prvé, poměrně těžké rozsudky (4 až 10 měsíců žaláře pro nepromyšlenou, skoro komickou, svémocnou socialisaci dvorů a cukrovaru na Karlínsku). Zapomíná se, že vedle komunistů je tu ještě dělnictvo, organisované v ostatních, jistě ne slabých stranách socialistických, a že bezpečnější zbraní než represálie je uspokojení lidu.

Cestou k němu jsou postupné sociální opravy. Z nich lze s povděkem zaznamenat z činnosti zákonodárné opětnou změnu zákona o nemocenském pojištění dělníků (č. 689 z 22. prosince 1920). Zákon o nemocenském pojištění dělníků dočkal se prvých změn teprve bezmála po 30 letech od svého vzniku (1888). Nečekaná změna drahotních poměrů, kterou přinesla léta válečná, vynutila (r. 1917) i změnu dávek pokladničních. Novelou z 15. kv. 1919 rozšířen počet osob, povinných pojištěním a to velmi značně (na zaměstnance zemědělské a lesnické, čeleď a domácké dělnictvo), zavedeno fakultativní pojištění osob, pracujících u různých zaměstnavatelů (posluhovaček, domácích švadlen a p.) a dobrovolné pojištění rodinné, doba podpory prodloužena z 26 na 39 týdnů a zrušeny některé pokladny malé se zřejmou tendencí soustředit nemocenské pojištění výhradně v okresních pokladnách. V tomto, posléze uvedeném směru ovšem neznamená ani nový zákon pokrok: připouští opět samostatné zemědělské pokladny, je-li zemědělských pojištěnců v okresní pokladně nejméně 1000, nebo v různých nemocenských

pokladnách téhož okresu nejméně 2000. Krok ten je sice odůvodněn politicky (vlivem agrárním v Národním shromáždění), ale věcně je jenom na škodu dobré organisace nemocenského pojištění. V ostatním je nový zákon vítaným pokrokem. Provedl zvýšení podpor, přijav maksimální průměrné denní pracovní výdělek 30·— Kč (dosud 8·30) a maksimální denní podporu Kč 24·— (dosud 5·—, resp. 6·— Kč), a zvýšení pohřebného, jež je nyní minimálně 150·— Kč a nejvýše 720·— Kč. Současně ovšem musil připustit zvýšení příspěvků a to ev. až na 8%. Ale rozvrhl při tom příspěvky sociálně spravedlivěji: rovným dílem na zaměstnavatele, dosud nesoucího jejich $^1/_3$, i na pojištěnce, který dříve hradil $^2/_3$. Dále zavedl povinné pojištění rodinné pro všechny, jejichž příjem nedosahuje nad 20.000 Kč, prodloužil podpůrnou dobu na rok a podporu šestinedělek — podle usnesení mezinárodní konference práce ve Washingtoně 1919 — na dobu 6 neděl před porodem a 6 týdnů po porodu; pro kojící matky ustanovil premii ve výši poloviční nemocenské podpory a to až do 12. týdne. Konečně pokusil se zabezpečiti i klidnou a řádnou správu nem. pokladen tím, že zavedl poměrné volení (zastoupení menšin) i při obesílání představenstva, kde však zastoupení zaměstnavatelů sníženo na $^1/_3$ (dosud $^1/_2$), i při volbě dozorčího výboru, v němž poskytuje zaměstnavatelům $^2/_3$ míst (dosud rovněž $^1/_2$). Jmenování vedoucího úředníka děje se k návrhu představenstva politickým úřadem II. stolice. Tolik de lege lata.

De lege ferenda lze ovšem z oboru sociální péče zaznamenati mnohem více. V novoročním čísle »Tribuny« otiskl ministr sociální péče dr. Jos. Gruber program činnosti, kterou považuje za nezbytnou pro nejbližší dobu zvláště na poli práce zákonodárné. Při tom jeho programové vývody (na př. o péči bytové) jsou i kritikou dosavadního postupu, ovšem hlavně a více celkového postupu vládního, nejen činnosti jeho resortu. Má za nesporné, že bytovou tíseň zavinil valnou mírou sám stát tím, že zabíral obytné místnosti pro své úřady, místo aby stavěl, a že nestaral se ani dostatečně o byty pro své zaměstnance, jež musil soustřediti v hlavním městě. Bytovou otázku, která vedle otázky výživy je nejtěžší a nejbolestnější otázkou československé republiky, otázkou, na niž naše veřejnost reaguje nejcitlivěji, klade program ministerstva soc. péče na prvé místo. Ministr dr. Gruber ohlásil tu celý soubor vládních předloh, jež by čelily jednak k tomu, aby se daná bytová nabídka využitkovala co nejúplněji a nejspravedlivěji, jednak by usnadňovaly a podněcovaly stavební podnikání. V prvém směru půjde především o obnovení a úpravu zákona o zabírání bytů, dále o zákon o zabezpečení bytu veř. zřízencům, jsou-li přeloženi do jiného působiště a zákon o omezení práva stěhovacího. Ve směru druhém má působiti zamýšlený zákon o další podpoře stavebního ruchu, na niž má se věnovati ze státních prostředků 70 milionů korun a 200 až 350 milionů korun z výnosu zvláštní stavební půjčky loterní, která bude vypsána v prvých měsících r. 1921. Mimo to se připravuje zákon o stavební povinnosti, kterou budou míti kapitálově silní zaměstnavatelé, pokud půjde o byty pro jejich zaměstnance, zámožní nájemníci a konečně majitelé domů, způsobilých k přístavbě. Bude sem patřit i zákon o daňové úlevě pro majetníky novostaveb budov obytných a zákon o bytovém fondu pro státní zaměstnance, který bude ročně dotován přimě-

řenou částkou. Posléze pomýšlí se i na zřízení zvláštních stavebních komisařů, kteří by — opatřeni dalekosáhlou pravomocí — pečovali o rychlé, hospodárné a účelné provedení staveb bytových v místech nejvíce postižených. (Ba ve veřejnosti vyskytl se i projekt nového, samostatného ministerstva pro péči stavební, projekt jistě pochybený — již proto, že nebylo by možno soustřediti v novém ministerstvu všechnu kompetenci ve věcech stavebních. Ostatně veřejnost potřebuje nových staveb a ne nových úřadů.) Z ostatních oborů sociální péče uvedl dr. Gruber, že se připravuje pojištění v nezaměstnanosti podle systému gentského, který vhodně využívá svépomoci tím, že pojištění svěřuje odborovým organisacím, kterým stát poskytuje k danému účelu přiměřený, poměrný příspěvek. Pojištění nemocenské bude rozšířeno zvláštním zákonem na státní zaměstnance, jimž a jejich příslušníkům rodinným a čeledi zabezpečí alespoň lékařskou pomoc a léky. Soustava našeho sociálního pojišťování pak bude dovršena všeobecným pojištěním pro případ nemoci, stáří a invalidity, k němuž pro dělníky a jejich vdovy a sirotky dává podnět sociálně demokratický návrh v poslanecké sněmovně. Z ministerstva soc. péče vyjde dále předloha zákona o úpravě služebního poměru redaktorů, zákona o zřizování závodních rad a zákona na úpravu vystěhovalectví. V dohledu pak projedná též otázku úvěrní podpory výrobním družstvům dělnickým buď ve formě úrokové garancie nebo ve formě zvláštního fondu v částce asi 50 milionů korun. Z bohatého programu toho byly již předloženy poslanecké sněmovně vládní návrh zákona o státním příspěvku k podpoře nezaměstnaných (č. tisku 1199), který zůstává v mezích, vyznačených drem E. Šternem v samostatné studii, otiskované v letošním ročníku »Naší doby«. Z komplexu zákonů o bytové péči podalo ministerstvo soc. péče vládní návrh zákona o zabírání bytů obcemi (tisk č. 1046), zákona o omezení práva stěhovacího (t. č. 1062) a zákona, jímž se poskytují daňové výhody pro stavbu budov obytných a budov pro provoz podniků, jakož i pro obnovu starých a pořízení nových strojů (t. č. 1039) a denní tisk již ohlásil, že bude co nejdříve podána i předloha zákona o další podpoře stavebního ruchu.

Aug. Žalud.

LITERATURA.

Krásná.

František Odvalil: Co v duši zaléhalo. Básně 1914—1919. Olomouc 1920. Družina literární a umělecká. — *Franta Župan:* Pohádky a povídky. — I. Karkulka v dědouškově pokoji. Nákladem Karla Beníška v Plzni 1920. — Spisy Gregora Tajovského. Svazok I. Do konca a iné rozprávky. Nákladom vlastným. V Turč. Sv. Martine 1920. — Sebrané spisy Josefa Thomayera. II. Paběrky. Chuť a čich. Nákladem Unie v Praze. — *J. R. Hradecký:* Čekatelé štěstí. Román. Topičovy dobré knihy původní. — *F. Táborský:* Zimní večery v naší veselé republice. Nákl. F. Topiče v Praze.

Moravan, Hanák, katolický kněz Fr. Odvalil jest celkem ze sympatických zjevů české novější katolické poesie. Samorostlý a leckde i drsný dovede myslit a po svém domýšlet, nevyhýbá se živým a bolestným otázkám dnešního života národního, kulturního a společenského, nýbrž zaujímá

k nim podle své osobnosti určité stanovisko. A to je zvláště u katolického básníka předností, zvláště připomeneme-li, že jeho verše nejsou řadou krátkých didaktických říkanek, že tu není opakování a rozřeďování knězské moralisující poesie, u nás tak hojné a tak málo významné. Autor — řeknu přece spíše než básník — přináší něco svého, nového a cítíme nejednou, že nedošel k svému postoji lacino; z jeho veršů, z formy i nápovědí nejedné skladby vytušíme úporné vnitřní boje, pozvolné vybavování. To v mých očích dodává ceny této knize, která nemůže činiti nároků uměleckých, i spisovateli, jenž jako svérázný zjev zasluhuje pozornějšího pohledu kritikova. Zvláštnost jeho katolického stanoviska tkví v tom, že autor nemá bojovnosti klerikálního kohouta a zase naopak že nesedí na dvou židlích, nekoketuje s osvíceným liberalismem a nevěrectvím. Zůstává spíše ovšem věřícím křesťanem než fanatickým vyznavačem dogmat. Jest kulturní; jeho verše prošly školou mladší naší poesie od kovové přísnosti Macharovy, úsečné napovídavosti Dykovy, melancholické zkratky Hlaváčkovy až k výmluvné retorice volných rytmů; jeho myšlenková půda zúrodněna byla překlady a studiemi velikých katolických umělců románských, o čemž podávají svědectví básníkovy práce z Huysmanse, Claudela i jeho práce vydané v Dobrém díle ve Staré Říši na Moravě.

Obsahem jsou to básníkovy záznamy z dob veliké války. Začíná pohodou mírovou, oslavou žní a plného i pilného selského života. Do toho klidu zaduní strašlivá polnice války (rázovitá báseň č. 6), svět zastaví se ve svém chodu. Pak jdou již momentky z jednotlivých let a údobí: odjezd vojáků, kus hovoru ve vlaku, bezmezná nekonečná zoufalost, stud nad pokořenými všemi ideály lidskými a božskými. Tu jsou čísla silně lidsky a národně cítěná a působivě podaná. Jmenuji jen tesknou náladu č. 13: Dušíček v poli, komponovanou na motiv nábožné písně: Odpočiňte v pokoji — po boji! Mihne se řízný epigram, s rostoucím hladem, nenasytným vyvražďováním a divočením lidského plemene vzrůstají básníkova muka až k zoufalým výkřikům, že není Boha. V zápětí však poznává básník instinktivně jsoucnost boží: »Nejsi? Pak ani já nemohu býti, já, milionkrát já, v mých bratřích znásobený, já, hlad vtělený, jenž čeká, zda pomníš na člověka a odpovíš!« A končí své vášnivě zoufalé vyznání víry: »Ó Bože starý, Bože budoucího dění, pro vše, co jest, a pro vše to, co není, pro všecko, co je nutno zbořit, a pro vše to, co třeba stvořit, pro všecko, co chce žít, nám musíš, musíš být!« — A pak jdou čísla z prvních dob samostatnosti (Prapory, Lípa); jeho nové katolictví jest s počátku mírné a plaché (Bratře!), žádá si jen snášelivosti, ale ke konci sbírky probouzejí se již prudké a sršaté invektivy, malicherné polemiky z úzkého církevnického hlediska, které nerozumí obrovskému vření a přerodu, jaké zachvacuje v tomto období celou společnost. Těmito posledními kyselostmi a nejasnými často ironiemi ztrácí jinak sympatická sbírka hodně na své ceně.

Psáti umělé a přece prosté pohádky, dovést v nich promluviti k duši dětské a zaujmouti i čtenáře vyspělého není malé umění. Franta Župan má již své čestné místo v našem písemnictví a víme o něm, že znamenitě rozumí dětské duši a že dovede rozuměti jejím nejskrytějším snům a vidinám. Nyní počíná vydávati cyklus pohádek a povídek s půvabným rámcem

Karkulka v dědouškově pokoji. Děvčátko, roztomilá Karkulka, plná svého dětinského života a kouzla, nemusí se dáti spoutati nedůvěrou a chladnou zkušenosti starých lidí. K ní mluví všecko v dědouškově pokoji, zvláště když dědoušek klímá po polednách nad novinami. Tu se hned ozve zlatý střapec na dědově fezu, jemu odpovídají porculánové figurky se stolku a skříně, šatník zazpívá v pronikavé výši, smeták, obrazy i zrcadlo účastní se všeobecné besedy. A jak dovedou tito věrní druhové vyprávěti! Neřekli byste, co vše viděli a slyšeli, vždyť jsou jen zakleti, a rozbijí-li se, navrátí se rázem zase do živého světa.

Franta Župan dovedl do tohoto rámce vložiti několik rozkošných pohádek a povídek. Má bohatý, vláčný a měkký styl, tu laškovně žertovný, tu pohádkově slavnostní, hned je pln dětinné opravdovosti a zase dovede obemknouti některé stránky přísvitem melancholické rozšafnosti shovívavého stáří. Vůbec v této poddajnosti temperamentu a nálady, v bohatství odstínů jest nemalý půvab těchto originálních a rozkošných pohádek. Jen na dvou místech nezachoval autor náležitou míru zdrželivosti a vyhnal svou fantasii v grotesku, v strhané zhroucené rysy tak málo vhodné pohádce. To jednak v ironickém a bujném úvodu, ale zvláště v přeplněné dějově, neobratné a prkenně primitivní skladbě závěrečné, která vypravuje opravdu o »neuvěřitelných« (i v pohádkovém slova smyslu) příhodách kominíčkových.

Pomalu konečně přicházejí na redakční stůl i slovenské literární novinky. Vítáme je a přejeme si právě v zájmu úzké kulturní a myšlenkové součinnosti československé, aby tu zejména mezi tvorbou a kritikou českou i slovenskou byly styky co nejhojnější a nejužší.

Josef Gregor Tajovský počíná v Turčanském sv. Martině vydávati své sebrané spisy. Jméno statečného a oddaného bojovníka a literárního pomocníka bratří legionářů na Sibiři, spisovatele a choti známé spisovatelky Hany Gregorové je u nás dostatečně a chvalně známo. V tomto prvním svazku sebraných spisů podány jsou povídky a rozprávky patrně z dob předválečných. Svěží horský vítr ovane nás, když spisovatel zavádí čtenáře na slovenskou horskou ves, mezi hluboké lesy k salaši a nočním ohňům, když s radostí čteme a nevědomky i šeptáme plnohlasé čisté koncovky a rázovité obraty.

Jsou tu některé větší povídkové studie, některé jen drobné črty a poznámky. Zvláště spisovatele zajímá jeho rodina, stará ryzí slovenská rodina; děd a otec, bába a matka, kolik pracovitosti, houževnatosti v nich bylo, jaká síla mravnosti, jaká obětavá láska k potomkům. Tu chápeme, že vyličení takové pevné, poctivé ošlehané a silné postavy, jako jest autorův »starý otec«, musilo i v dobách těžkého útisku národního působiti jasným a povznášejícím příkladem. A kolik barvitých drobností ze života rolnického, tu v chalupě, tu na poli při žních, tu při trhu, při koupání rozlito jest v těchto obrazech! Mimoděk vzpomínáme na silné a čisté slovenské obrázky naší Boženy Němcové, což budiž řečeno autorovi ke cti. Jsou tu obsáhlejší studie psychologické, méně zdařená Mátoha, zato vroucí a silná kresba ženského života od dívčích snění milostných k posledním bolestem opuštěné matky (Pastierča). Jinak jsou tu drobné tendenční, řekněme kalendářové obrázky ušlechtilých cílů, dotýkající se otázky pálenky, panské maďarštiny,

židovských lichvářů a pod. Prostonárodní milá a vkusná knížka, která zasluhuje rozšíření mezi lidem nejen na Slovensku.

Poslední léta jsou charakterisována hojným vydáváním sebraných spisů, žně a účtování autorova. Také Josef Thomayer vydal již několik svazků svých sebraných prací. Mám po ruce svazek druhý. Proto hlavně o něm. Případně je tento druhý svazek pojmenován Paběrky a mohla býti tak pojmenována největší část Thomayerových spisů. Jsou to zlomkovité úryvky, aforismy, drobné episodické poznámky, lidské dokumenty, biografické komentáře, v nichž se učenci a lékaři nahromadilo leccos zajímavého, lidsky pozoruhodného. Autobiografické vzpomínky mají největší cenu v některých drobnostech rázovitě charakterisujících naše starší i mladší spisovatele a umělce. Thomayer je bystrý pozorovatel, jenž rozumí hlubšímu spojení náhodných zjevů, je muž široké kultury, ale přece dlouhá řada nesouvislých těchto poznámek unavuje. Tu nejde nikdy o vnitřní stavbu, neběží o psychologii ani motivaci, zkrátka nejsou to útvary literární. Někde zaráží autoritativní sebevědomí a ironie, s níž staromilec hájí i these při nejmenším hodně sporné.

Druhý díl knížky »Chuť a čich« obsahuje populární výklady fysiologické.

Hradeckého Čekatelé štěstí je starší román autorův, jenž má celkem známé vady i přednosti spisovatelovy tvorby. Jako mnohé jiné práce trpí přeplněností dějovou, takže v kratší této práci ani nemůže býti dána autorovi volnější chvíle k vydechnutí, pozornější charakteristice a psychologickému prohloubení. Je tu řada postav hodně vypjatých, vášnivých, jejichž osudy se podivuhodně zaplétají; skoro všechny tyto osoby jednají z příliš silného vnitřního popudu, podvědomého instinktu, nemajíce chuti ani odvahy, aby se zastavily a zamyslily. Tato lačnost života, jakýsi kult skryté animální energie je předností spisovatelovou, měl by však býti zpracován a podáván vkusněji, stylisovaněji, měl by býti jakýmsi svědkem a pomocníkem autorova spoluživota, společného utrpení a vykoupení. To však je u Hradeckého ještě pořád otázka nevyřešená a tak nemůžeme jeho šedivým objektivním větám a příběhům sebe vzrušenějším přisouditi přívlastek uměleckého posvěcení.

Pěkný dárek dětem vyšel u Topiče krátce před vánoci. F. Táborský na sklonku své vychovatelské činnosti obrátil se s něžnou a usměvavou pozorností k dětem. Je to třináct večerů veselé a zdravé dětské republiky, která se schází u babičky a baví se hovorem, pohádkami, hádankami, hříčkami a rozmanitými úslovími. Táborský dovedl spojiti dva zdánlivě protilehlé směry: široký kulturní obzor, jenž vybírá z velikých literatur a ze všech věků, co jest pro dětskou duši nejcennějšího (z americké, anglické prostonárodní i umělé, na př. z Kiplinga, z arabské sbírky Tisíc a jedna noc, z francouzské, z indské překrásnou idylu Nal a Damajanti, hojně je zastoupena literatura ruská prostonárodní, Byliny, Lermontov, Puškin i písemnictví srbské); a na druhé straně dovedl knize vtisknouti jadrný ráz ryze domácí, prostonárodní naší dětské literatury, jakou známe z krásných knih Bartošových. Správně podpisuje autor, že vypravuje tyto příběhy dětem malým i velkým; v té náplni lidové a prastaré moudrosti nalezne i zkušenější srdce a rafinovanější oko krásu líbezné čistoty a pro-

stomilého půvabu. Celý řetězec výkladů a zábav je volně spojen besedami malých republikánů a jest zajímavo sledovati, jak autor váží působnost a dynamickou sílu jednotlivých zkazek na závěrečné kritice dětské. I těmto spojovacím článkům dovedl vdechnouti teplo a úsměv zdravého a bezstarostného mládí. Vhodně jsou besedy ukončeny vzpomínkou na naši velkou republiku a jejího presidenta, tatíčka Masaryka. *K. H.*

Poučná.

Percy Bysshe Shelley: Výbor z prósy I, II. — Laichter, Otázky a názory, 1920. (Cena 13·50 Kč, 18 Kč.) Přeložil F. Chudoba. — Čeští spisovatelé XIX. století. Sebrané spisy Vítězslava Hálka XI. O literatuře: Úvahy o písemnictví a spisovatelích. Časové projevy a boje literární. Příležitostné články o české literatuře. K vydání upravil Antonín Hartl. — Sebrané spisy Boženy Němcové. XIV. Korrespondence III. Sebrala a k vydání upravila Marie Gebauerová. Nákladem Jana Laichtera v Praze 1920. — A. Pravoslav Veselý. Jeho život, zápasy a ideály. Uspořádal J. Veselý. I. a II. díl. (Nákladem J. Veselého). — *Cyril Merhout:* Dokumenty našeho osvobození. (Nákladem B. Kočího v Praze.) — *F. V. Krejčí:* Naše osvobození. (Ústřední dělnické nakladatelství Ant. Svěcený v Praze.)

Percy Bysshe Shelley: Výbor z prósy I, II. — Laichter, Otázky a názory, 1920. (Cena 13·50 Kč + 18·— Kč). Přeložil F. Chudoba.

Profesor F. Chudoba, autor knížky o Wordsworthovi a dvousvazkových essayů z anglické literatury »Básníci, věštci a bojovníci«, je známý obdivovatel anglického romantického básnictví. Ze staršího romantického pokolení miluje především Wordsworthe, jejž »objevil« českému čtenářstvu ve své rozkošné monografii. Z mladší generace anglických romantických básníků patří jeho srdce především Shelleyovi. Obdiv k tomuto básnickému geniu diktoval Chudobovy články o Shelleyovi, obdiv a porozumění přiměly vřelého vykladače, aby se jako překladatel pohřížil do básníkovy prosaické pozůstalosti a vynesl z ní pro českého čtenáře části, které pokládá za hodny pozornosti, jíž se těší básníkovo dílo veršované. Kdo zná toto a přečte si pietní a krásný Chudobův výbor ze Shelleyovy prósy, bude míti úplnou představu Shelleye jako básníka i myslitele. Obě tyto stránky zdůrazňuje Chudoba ve vřele psaném úvodním slově, které je skoro studií, tak je pronikavé a zhuštěné v obsahu i výrazné ve formě. Básnický živel tak silně proniká i v této oblasti Shelleyovy tvorby, že z těchto úvah tvoří jakoby básnické komentáře jeho veršového díla. To platí zejména o první a druhé části Chudobova výboru, zahrnující úvahy literární, umělecké, filosofické a náboženské. Vedle kritických poznámek o obrazárně florentské setkáváme se zde s proslulými předmluvami k »Odpoutanému Prometheovi« a »Cenci« a hlavně s »Obranou básnictví«, které jsou tím zajímavější, že nejenom podávají básníkovy osobní názory o tvorbě básnické, nýbrž zabývají se problémem básnické tvorby vůbec, problémem, který je dnes stejně naléhavý jako byl za doby básníkovy. Vidíme — a to je pro nás hlavním poučením, jež přináší překlad Shelleyových úvah, — jak tento básnický a filosofický revolucionář, který tolik nenáviděl dějepis a minulost jako neužitečné přítěže ducha, hledá pro svou básnickou reformu poučení a do-

kladů v literární tradici, jak vzpomíná Řeků, Danteho a Shakespeara. V úvahách filosofických, které prozrazují vlivy teoretického anarchisty Williama Godwina, jest Shelley — odbojník myšlenky — rovněž tradicionalista svým obdivem pro Platona a Bacona. Ale že si uchovává úctyhodnou myšlenkovou samostatnost, viděti z úvahy o křesťanství, jehož naučka absolutní lásky usmiřuje tohoto odbojného racionalistu a zmírňuje ostří jeho prudkého atheismu.

Výbor Chudobův přijde vhod tedy nejen těm, kdož se literárně obírají anglickým básníkem, nýbrž i oněm, kdož mají zájem o jeho lidský osud a životní poměry. Je zde výbor ze Shelleyovy korespondence italské, plný pestrého intimního obsahu, a pak několik jeho politických letáků, jejichž liberální a sociální výzvy ku podivu vhodně přiléhají leckde na nynější náš myšlenkový stav. Tak krásně přeložený výbor prósy anglického básníka není jen aktem osobní piety překladatelovy, nýbrž významnou událostí překladové literatury české, která dosud znala jen Shelleye-básníka. Shelley-myslitel, od něhož nás dělí celé století, má i nyní co říci, neboť to, o čem on uvažuje, co jej ustavičně zaměstnává, jsou otázky, které jsou i našimi otázkami a budou stále otázkami, leda že by se splnil Shelleyův básnický sen o absolutní lásce, kráse a svobodě. *F. Sedláček.*

Čeští spisovatelé XIX. století. Sebrané spisy Vítězslava Hálka. XI. O literatuře: Úvahy o písemnictví a spisovatelích. Časové projevy a boje literární. Příležitostné články o české literatuře. K vydání upravil Antonín Hartl.

Známá a právem v kruzích čtenářů i literárních historiků vysoko ceněná sbírka Laichterova Čeští spisovatelé XIX. století přinesla v posledních dvou dílech dva významné a důležité svazky, jimiž se podstatně doplňuje a uceluje obraz dvou milých postav staršího našeho písemnictví.

Hálkovy úvahy a stati o literatuře, které pozorně a pietně sebral Antonín Hartl, jsou nám značným překvapením. Jestliže se někdo domníval, že kritické a literární zásady Hálkovy záhy zvetšely a zastaraly, že byly nejasně formulovány a že bylo to jen namnoze neobratné přenášení a aplikování cizích teorií na českou půdu, je svazkem Hartlovým důkladně ze svého bludu vyveden. Tento svazek Hálkových literárních statí jest opravdu velikou a krásnou apologii a rehabilitací Hálka bojovníka a literárního organisátora. Čteme tu otázky a problémy, které jsou dnes na výsost časové, a podivujeme se, jak prozíravě, zdravě i pokrokově Hálek dovedl se dívati na cíle a potřeby naší literatury. Jsou tu úvahy ovšem psané za mládí autorova, z nichž Hálek vycházel ve své praksi básnické, mladistvé chybné dedukce a eksperimenty, které byly již v naší literární historii, zejména Vlčkem a L. Čechem náležitě rozebrány. Je to hlavně stať z Obrazů života 1859: Básnictví české v poměru k básnictví vůbec, v níž Hálek volá, aby básnictví zobrazovalo člověka vůbec, a pomíjí člověka individuálního. Ale i tu, rozumím-li dobře nepříliš jasné, mladistvé formulaci teoretikově, myslí Hálek přece »člověkem vůbec« opravdovou osobnost; snaží se tu postaviti kontrast mezi vášnivým, nervosním moderním pokolením, pro něž bojuje a mezi vlasteneckou idylou bezkrevných a bezpohlavních veršovců. Závěr úvahy, v níž mladý kritik volá po naďání jako jediném tvůrci veliké literatury, potvrzuje mi tento výklad.

Rysem mladé revoluční generace jest a bylo přísné kritické stanovisko k produkci starších; tak i Hálek v článku Historie novější literatury české volaje po důstojné historii literární (»dosud nám schází úplně«) vyslovuje se proti všelikému přepínání, chvalořečení, nestejnoměrnému hodnocení. Hle, proporce první ctnost i moderního literárního historika! Doplňkem k realistické praksi jeho vesnických povídek je stať »Gogola hledám«. »Toužím po něm jako po lékaři, by nám narovnal hlavu a srdce dal zas na pravé místo, toužím po něm jako po zdravé stravě domácí.« Hálkovi jest již náš národní a politický program naším m r a v n í m programem (v témž článku). Jeho demokratism sympaticky se jeví v poznámkách o české šlechtě, o Havlíčkovi. Zcela časovou a bohužel, se studem se přiznejme, stále nerozřešenou je sociální otázka českého spisovatele, k níž se Hálek znovu a znovu vrací. »Já však tvrdím, znaje život literatur jiných, že život náš literární bude mít vždycky cosi loudavě váhavého do sebe, pokud nebude literatura mít lidi n e r o z d í l n ě c e l ý c h.« Musí-li český spisovatel míti svůj úřad, zaměstnání pro chléb, rozdvojuje se, jest mu literatura jen přídavkem, přílepkem; právě u nás je potřebí zajistiti takový honorář, takové hmotné postavení, aby spisovatel, umělec mohl se oddávati jen svému dílu. »Od prvopočátku až po naše dny byl každý spisovatel český nejpřednějším, nejhlavnějším, ano jediným mecenášem literatury, ačkoli mu to nikde nebylo přiřknuto oficielně. Kdekoliv a kdykoliv nějaký šlechtic či nešlechtic věnoval snad na literaturu nějakou stovku — a bylo těch stovek tuze málo — ihned zaznamenán fanfárovým hlukem za mecenáše; ale vlastním mecenášem byl až dosud každý spisovatel sám.« Nechal jsem úmyslně obšírněji mluviti Hálka samého; jistě, že šlo o otázky naléhavé a bolestné, dnes bolestnější a naléhavější než tehdy.

A ještě Hálkovo slovo k teorii uměleckého tvoření. Hálek vyslovuje se v jedné ze svých statí o moderní těkavosti a rozptýlenosti, již právem pokládá za jednu z největších překážek umělecké práce. »K vytrvalosti náleží již vyšší stupeň nadání, neboť k tomu příliš mnoho síly není třeba, aby se cosi jen zakmitlo a zhaslo, ale aby hořelo, plápolalo, k tomu je třeba síly skutečné, někdy obrovské. Aby Jungmann byl jen filologem, k tomu nebylo třeba veliké části jeho nadání; ale aby sestavil celý svůj Slovník, k tomu bylo třeba vytrvalosti obrovité a taká vytrvalost předpokládá talent veliký. S naší nynější moderní těkavostí, které dnes zestárne, co včera bylo nové a co velebila, jaktěživi bychom ještě neměli ani Jungmannův Slovník ani Šafaříkovy Starožitnosti a desateré věci jiné a jiné.«

A takových správných, pokrokových, nejednou bystrých a hlubokých poznámek a výroků čteme velmi mnoho v následujících časových a příležitostných kapitolách, v nichž spisovatel mluví o českém knihkupeckém trhu, o poměru spisovatelů k nakladatelům, o Svatoboru a Umělecké besedě, o potřebě českého literárního essaye (bystře rozeznává, že dobrým literárním essayistou by mohl u nás býti Ferdinand Schulz). Z ostatních článků a polemik zmiňuji se jen letmo o polemice proti J. J. Kolárovi, jenž usvědčen z plagiátu, o stati proti upřílišenému brusičství (Brus příspěvečkem od Praseka), o sbírání a zapisování lidových pohádek (»Umění musí býti i u věci té; Erben byl slavný mistr, a jak on piloval každou větu, než z ní

byl skutečný křišťál«.) Je tu řada příležitostných článků o spisovatelích, které ani neměly nároku, aby byly konečným definitivním soudem, a obsahují mnohý intimní a hluboký pohled. Zkrátka svazek ten jest do jisté míry zjevením, je zadostiučiněním, rehabilitací Hálka kritika.

Sebrané spisy Boženy Němcové. XIV. Korespondence III. Sebrala a k vydání upravila Marie Gebauerová. Nákladem Jana Laichtera v Praze 1920.

O třetím svazku korespondence Boženy Němcové nebudu dlouze psáti. Její význam v díle Němcové je příliš dobře znám. Jsou to jednak dopisy Němcové z let 1858—1861, tedy z nejtrudnější, žalostné doby hladu a fysického živoření. Jsou tu zahanbující prosby a řádkové stesky, mnoho zevnějšího, efemerního, letmé poznámky k slovesné práci. Žádný asi z této první serie nedostupuje výše veliké a drahé osobnosti naší spisovatelky. Jen jedné věci si všimneme: jak zlomená žena, utýraná duše zachraňuje se na konci života v mateřské lásce. Kolik něhy a starosti vkládala do těch obšírných dopisů psaných synu Karlovi! — Ale za to Dodatky přinášejí několik dopisů (č. VI, XIII, XVI, XVII) svrchované a kouzelné krásy, melancholické elegie, jež pročištěna zůstala po tragických bouřích vášní a citů. Zvláště nevýslovně hluboká zpověď Bendlovi o lásce stárnoucí ženy k brutálně mladistvému Jurenkovi je z lyrických klenotů nejen naší, ale světové literatury. A druhý: Vzpomínka na Ratibořice a jakýsi pohled z vysoké perspektivy na prohraný život — v dopise sestře Adéle. Tu jsou díla umělecká, tu svítí a září ve vášních a bolestech čistá, veliká a vznešená duše veliké umělkyně a trpitelky. Bohužel právě tyto dopisy nejsou vydávány úplné, bohužel právě těchto listů jistě nejvíce bylo zničeno a mnoho v temné zásuvce kryje se před veřejností. Což by mohl dnes ještě nějaký dokument vrhnouti stín na zářivý charakter Němcové? *K. H.*

A. Pravoslav Veselý. Jeho život, zápasy a ideály. Uspořádal J. Veselý. I. a II. díl. (Nákladem J. Veselého.)

Bratr A. Pravoslava Veselého, Josef Veselý, vydal dvojdílnou knihu o životě a působení svého bratra Pravoslava a myslím, že ji vydal v dnešní době s určitým úmyslem, aby ukázal, jak lásku k národu lze spojiti se sociálními ideály. My dnes ovšem jsme dále než byl A. P. Veselý, ale ty dnešní ideje socialistického hnutí rodily se již za doby Pravoslavovy a nalézaly v Pr. Veselém svého propagátora a průkopníka, jak říká i jeho životopisec, a jak to ukazují též dopisy a výňatky z jeho publicistické činnosti, uveřejněné v II. díle. A. Pravoslav Veselý je osobnost nadmíru zajímavá, oddaná svému dílu, bytost plná lásky a tepla, člověk pracovitý. Kdyby bylo neselhalo jeho zdraví, jistě měli bychom s ním hodně co činit v dnešním životě. K publicistické a veřejné činnosti propracovával se sám sebevzděláním. Nebyl člověkem školským, studovaným, vyučil se sazečem. V pokrokové straně a Omladině náležel k dělnické vrstvě a jeho srdce stále tíhlo víc dolů. Ovšem v jeho pojetí socialismu i v celém jeho životním úsilí je dost romantismu, třeba že velice ušlechtilého. I způsob jeho života byl značně romantický, a zde asi sluší hledati zárodek jeho nemoci a předčasné smrti. Kniha je vypravena s bratrskou láskou a opravdovou pietou.

ch.

Cyril Merhout: Dokumenty našeho osvobození. (Nákladem B. Kočího v Praze.)

Pokud nemáme vědeckého zpracování české zahraniční i domácí revoluce, musíme vítati každý soubor dokumentů, i když nemůže činiti nárok na úplnost. Kniha Merhoutova počíná prohlášením českých poslanců za války německo-francouzské z r. 1870, načež v chronologickém pořadí přináší řadu důležitých projevů ze světové války, pokud měly vliv na naše osvobození. Bohužel, kniha neobsahuje ani všech zahraničních řečí presidenta Masaryka. *f.*

F. V. Krejčí. Naše osvobození. (Ústřední dělnické nakladatelství Ant. Svěcený v Praze.)

Tato kniha není již pouhou sbírkou dokumentů, nýbrž chce historicky a hlavně i ideově podati obraz našeho osvobození. Ovšem je také neúplná a značně neúplná, přihlíží víc k naší domácí revoluci než k zahraniční, pro niž autorovi chybí dostatek znalosti. Psal ji v prvé době po převratu, nemaje patrně po ruce všech pramenů. Kdyby byl psal spis dnes, kdy sám rok pobyl na Sibiři, byl by asi naši zahraniční revoluci vylíčil úplněji, tak alespoň, jako z částečné autopsie učinil J. Bandrowski ve vřelé své knize »Bílý lev«. F. V. Krejčí na konci své knihy otvírá výhled do budoucnosti, nastiňuje osvobození sociální a náboženské, jež musí přijít po osvobození politickém. V souhlase se svými dřívějšími názory pokládá dějinný úkol českého ducha na poli náboženském za dokonaný. *f.*

DIVADLO.

Činohra.

Domácí spisovatelé si nemohou již stěžovati, že by se jejich hry neprovozovaly. Provozují se, třebas jsou slabé. A je to správné. Básníci malého národa mají těžší postavení než u národů světových. Počet čtenářů jest omezen a je málo divadel, na nichž by se dávaly jejich hry. Také do ciziny pronikají jejich práce ztěžka, tíže než díla hudební neb výtvarná. Zaslouží tedy spisovatel malého národa více pomoci. Nejlepší podporou pro dramatického básníka jest, hrají-li se jeho kusy. Jen tehdy, vidí-li se na jevišti, může poznati své chyby. Z pouhé četby kusu ani on ani kritik nemůže bezpečně souditi o jeho dramatické hodnotě.

Z českých her, dávaných v posledních měsících, vyniká nejvíce Šrámkův »Hagenbek« (na vinohradském divadle). Je cenným dokumentem doby. Básník zachytil šťastně řadu výjevů válečných a poválečných: simulantství vojáků, milostné pletky ošetřovatelek, přípravy k vítání vznešeného hosta, radost z míru, strhování odznaků, revoluční výbory v Čechách atd. Šrámek popisuje výstižně několika tahy jako impresionistický malíř. Čteme na př. jeho scénické poznámky: »Zprvu řídké podzimní slunečno, pak od hor asi začiší, slunečno vyhasíná v sirou šeď«, »Bannovitz překotně za ostatními střední alejí, oblékaje rukavice a klopýtaje o šavli«. Úchvatně je vylíčena bitevní hrůza v rozhovoru Hönebecka se sapérským poručíkem.

Na drama, zejména rozsáhlejší, umění pozorovací nestačí. Tu je třeba živoucích, jednajících osob. Těch pohřešujeme v Šrámkově hře. Jednotlivé

rysy povah jsou dobře zachyceny, na př. strach generálův z duševní choroby, odhodlání Gabryšovo zůstati s pánem, plytký rozhovor hraběte s ošetřovatelkou, ale je jich málo, takže nemohou vzbuditi dojmu životnosti; tu impresionismus selhává. Generál Honebeck (zvaný posměšně Hagenbek) jest, anebo by mohl býti skutečným dramatickým hrdinou. Je něco velikého v jeho zármutku nad zneuznáním, v jeho vojevůdcovské pýše a ctižádosti; Rakousko se rozpadá, ale on neklesá a chce nabídnouti své služby republice (ta je snad přijmeť), ač »hloupý lid« o ně nestojí. Ale na dramatického hrdinu málo jedná, nemá k tomu příležitosti. Ježto ostatní osoby jednají ještě méně a jsou ještě zběžněji charakterisovány, trpí hra nedostatkem děje. Nejživější jest 1. dějství, kde aspoň přichází a odchází mnoho osob. Dějství 2. se končí tam, kde se začínalo, a skládá se téměř jen z epizod. V 3. dějství vystupuje několik zcela nových osob, s generálem téměř nesouvisících.

Pozoruhodný je sloh Šrámkův. Věty jsou úsečné, často necelé. Na divadle je to správné: nemluvíme v periodách, ani zpravidla v celých větách. Metafory a přirovnání, zejména v scénických poznámkách, jsou hojné a nezvyklé tak jako v »Těhu«. Některé obrazy jsou názorné (na př. »skřípnutí smíchem«, »spadne okamžitě do kalhot«), jiné umělkované (»téměř se spodní, roztřepenou slzou«). Otcem tohoto obrazného slohu je, tuším, Romains.

Zajímavý námět mají »Tři« Lva Blatného (ve Švandově divadle). Jedna osoba miluje současně dva lidi, žena muže a milence, muž ženu a milenku. Takové kolísání a rozdělení lásky mezi dvě osoby je časté; mnohý muž se nemůže dlouho rozhodnouti mezi dvěma ženami. Ale silná láska, láska na svém vrcholu, jest výlučná, obrácená k jediné bytosti, jejímu duchu i tělu. Blatný podivnou lásku tří náležitě neosvětlil. Jeho osoby mluví o své lásce, ale nepřesvědčují nás o ní. Více než o psychologické prohloubení usiloval básník o dramatickou působivost. Zdařilo se mu to nejvíce v prvním obraze, kde se setkávají dva sokové u lože umírající ženy. Snaha po divadelní účinnosti vedla někde k násilným efektům, jako je obcházení s namířeným revolverem, věšení, smrt ze zármutku. Stavba hry jest pravidelná: skládá se ze tří obrazů a epilogu. V každém obraze vystupují tři osoby.

Jana Bartoše »Pelikán obrovský« (ve Švandově divadle) chce býti satirou na poválečné poměry, na zbytečné úřady, líné a hrubé úředníky, hádající se správní rady atd. Je to starý námět, známý z »Revisora« a »Bobřího kožichu«. O pravděpodobnou kresbu osob se básník nepokoušel, proto nemáme o jeho hru pravého zájmu, jenž vyplývá ze soucítění s lidmi. Ani s vymýšlením děje si nedal mnoho práce: jde o úřední protokol unesený ptákem. Hlavní prostředek Bartošův je nadsázka, někdy vtipná, jindy násilná, zvláště opakuje-li se a stupňuje. Mnoho přehánění jest i v »Krkavcích«, ale je tam aspoň trochu pravděpodobný děj, smělá tendence a rázovitější mluva.

Stejně slabá jest »Jelení skála« F. V. Krejčího (na Národním divadle). Spisovatel chtěl ukázati na několikerém manželském rozvratu mravní zbídačelost měšťáckých rodin před válkou. Ale neměl ani nutného mravního rozhorlení, ani psychologické a dramatické schopnosti. Osoby při-

cházejí a odcházejí, jak toho spisovatel potřebuje. Jejich jednání je neuvěřitelné, na př. opuštěná žena jde si stěžovati k své sokyni a oznámiti jí smrt svého dítěte. Hra jest ukončena násilně válkou, která má zkrotiti pýchu mužů!

Krejčí i Bartoš jsou vážení literární kritikové; jejich nezdařené hry jsou zajímavým dokladem, jak je nesnadno posuzovati objektivně své vlastní práce.

Z cizích her se hrají nejčastěji francouzské. Je to reakce proti nadvládě německých her a vůbec německé kultury za války i před válkou. Německý vliv na naše umění nebyl sice tak veliký jako na naši vědu, ale přece větší, než bylo třeba. Dokonalejší poznání francouzského dramatu lze jen vítati. Nemá sice svého Shakespeara, ale za to má Molièra a ve všech obdobích vykazuje vynikající díla, v klasické tragedii, v romantické veselohře, realistickém i moderním dramatě.

Molièrova fraška »Létavý lékař« (přel. K. M. Klos; v Revoluční scéně) náleží k jeho nejstarším pracím, psaným podle vlašské commedia dell'arte. Nemá ještě jemné kresby povah pozdějších jeho her, ale má hojně dobrého vtipu. Dobírá si lékaře s jejich frázovitou učeností stejně jako pozdější hry Molièrovy. Děj je zbudován na dvou motivech: milenci se sejdou pomocí lékařovou (podobně jako v Macchiavellově »Mandragoře«) a hloupý sluha dělá lékaře a zároveň jeho bratra. Náměty nejsou důkladně propracovány a pevně spojeny: básníku šlo jen o veselé situace.

Romantická tragedie trpěla retorikou a byla přeplněna historickým detailem; pokus přenésti Shakespeara na francouzskou půdu ztroskotal. Ale romantická veselohra pro svůj jemný vtip i pečlivou a shovívavou kresbu lidské duše, zvláště lásky, posud nezastarala. Platí to stejně o proverbech Mussetových jako o hrách Vignyho »Strach má velké oči« a Mériméa »Kočár Nejsvětější svátosti«, hraných na vinohradském divadle (přel. A. Benešová). První hra je zajímavým obrazem mravů francouzských šlechticů 18. století. Básník shovívavě posuzuje jejich slabosti, tak jako oni si navzájem odpouštěli své. V tom byla jejich velikost a snad i zkáza. Mladá, nezkušená vévodkyně je zanedbávána svým chotěm. Nehněvá se naň, ani ho téměř nezná, ale miluje jiného šlechtice. Když se má státi matkou a vévoda se o tom doví, navštíví ji, ne aby činil výčitky, nýbrž aby zachránil před světem její i svou pověst. Strach vévodkyně je rozmarně vylíčen.

Mériméova hra jedná na dvoře španělského místokrále v Peru; Mérimée rád líčil španělské prostředí. Tři hlavní postavy veselohry jsou vykresleny s podivuhodnou pravdivostí. Je to především půvabná herečka a milenka místokrálova, stejně lstivá a vyděračná jako hetéry v starověkých veselohrách. Dále místokrál, hračka v rukou milenčiných, klamaný a přece důvěřující. Konečně úskočný úředník místokrálův.

O lásce jedná také Maeterlinckova »Monna Vanna« (přel. M. Kalašová; ve Švandově divadle). Je méně symbolická než jiné hry básníkovy a proto ji lze snáze na divadle provozovati. Ale neobratná exposice pomocí vedlejších osob, školské líčení renesančního prostředí a těžkopádné odůvodňování zrady Prinzivallovy ukazují, že Maeterlinck není dramatikem skutečnosti. Jen tam je veliký, kde líčí vášeň a kde filoso-

fuje. Hra je stavěna jako jiné jeho kusy: dvě osoby miluji třetí, jedna láskou všední, neduvěřivou a neschopnou veliké oběti, druhá láskou věčnou, předurčenou osudem, nevyhnutelnou. Shovívavým soudcem je stařec. V jiných kusech neštastní milenci hynou, zde dojde jejich láska splnění, snad proto, že jí vše obětovali.

Verhaerenovo »Svítání« (přel. S. K. Neumann; na vinohradském divadle) je drama socialistické. Má jako Hauptmannovi »Tkalci« kolektivního hrdinu, dav dělníků, vojínů, venkovanů, žebráků. Tento dav má ovšem svého mluvčího, Héréniena. S bohatou obrazností líčí básník hrůzy moderní civilisace, chudinu velikého města, boj kapitálu s dělníky, podvody vlád a válku národů. Své drama neumístil do určité země neb doby, užívá jmen anglických i moderních. Nechce býti pouze trpným pozorovatelem, nýbrž i učitelem a vůdcem. Ústy Hérénienovými hlásá nebojácně, v duchu Tolstého, sbratření lidstva, odstranění válek a sporů mezi národy.

Ze španělské literatury byla hrána na vinohradském divadle Calderonova »Dáma skřítek« (přel. J. Vrchlický). Námět je velmi jednoduchý a opakuje se v různých obměnách téměř ve všech veselohrách 17. století. Dva přátelé milují dvě ženy. V cestě jim stojí bratr jednoho z přátel. Je starý a směšný a proto je přemožen a přátelé dojdou cíle. Rozumí se, že každý z přátel má sluhu a každá z žen služku, kteří pečují o pobavení obecenstva. Ale hlavním pramenem veselosti jsou tajné dveře mezi sousedními domy. Je to starý, osvědčený prostředek z Plautova »Chlubného vojína«. Calderonovy hry, jež působily mocně na Shelleye a na německé romantiky, by se měly častěji objevovati na našich jevištích; Vrchlický jich přeložil celou řadu. Mají nevyčerpatelný vtip a ušlechtilý pathos.

L. N. Tolstého hra »Ona jest vším vinna« (přel. K. Straka; na vinohradském divadle) není dramatem v běžném pojetí, se zápletkou, krisí a katastrofou, nýbrž spíše obraz ze života, zdramatisované vyprávění. Ale má mistrně kreslené postavy, plné života: rozvážná stařena, její rozmrzelá snacha, mnohomluvný pocestný, opilí sedláci. Všichni jsou v podstatě dobří; cna, kořalka, je vším vinna, sedlákovým svárem i krádeží pocestného. Dojemný je závěr hry, kdy sedlák odpouští zloději a ten lituje svého provinění. Čin nevzdělaného sedláka k nám mluví jasně a přesvědčivě: ne člověk, jen Bůh má právo souditi a trestati.

Také Čechovova hra »Na veliké cestě« (přel. A. Dvořák; v Revoluční scéně) není pravidelným dramatem. Je posledním jeho aktem; o předcházejících dějích se jenom vypráví. Hrdinou jest jako v jiných dramatech Čechovových člověk zničený životem, statkář oklamaný svou ženou a utápějící svůj žal v kořalce. Klesnuv na nejnižší stupeň, setkává se v zájezdní krčmě se svou ženou, kterou dosud miluje. Chorem tragedie jsou osoby v krčmě, necitelný krčmář, světem zběhlý tovaryš, zbožný stařec, tulák atd. Každý jest odlišně charakterisován, nejpečlivěji ovšem statkář. Jeho chorobná touha po kořalce, skleslost a výbuchy zuřivosti jsou vylíčeny úchvatně. Jsou dokladem Čechovova zájmu psychopatologického.

V »Pelikánu« (přel. J. Jedlička; na vinohradském divadle) kreslí Strindberg ženu a matku stejně pesimisticky jako v starším »Otci«. Matka okrádá rodinu, je nevěrna svému choti a svádí zetě. Mateřská láska k dětem zdá se býti Strindbergovi pověrou tak jako vyprávění o pelikánu, krmícím mláďata svou krví. Jen otec je schopen nesobecké lásky. Ale přece je nám matka v »Pelikánu« bližší než v »Otci«: je nešťastna ve své zlobě, je pokořena svým zetěm a za svou špatnost snad ani nemůže. Je vrozena jí nebo jejímu pokolení.

Obratme se k provedení jednotlivých her. Skutečnou událostí bylo Hilarovo provedení »Svítání«. Toto drama se neodehrává na určitém místě nebo v určité době, vyžaduje tedy nerealistické, stilisované dekorace. Navrhl ji Vl. Hofman a přizpůsobil jí i oděvy herců. V duchu davového dramatu bylo hráno hlučně a užito s úspěchem ostrých osvětlení. Také jiné hry na Vinohradech, mimo Calderonovu, scénoval Hofman. Vkusné, celkem realistické jsou jeho interieury. Vhodně je při nich užito látkových závěsů, jež jsou nejlepším pozadím. Přírodní scenerie v »Hagenbeku« byla méně šťastná: stilisovaný obraz krajiny se nesnáší dobře se skutečnými osobami. Spíše lze stilisovati průčelí domů; to učinil se zdarem Č. Jandl v »Dámě skřítku«.

Z vinohradských herců dlužno především uvésti p. Vydru. Vpravuje se dokonale do všech úloh; hraje stejně dobře upjatého, lstivého úředníka (»Svítání«), jako uhlazeného, bystrého šlechtice (»Strach má velké oči«), nebo hrubého, omezeného generála (»Hagenbek«). Vlastní je mu ironie, duševní povýšenost. Bodřejší, dobráčtější je p. Zakopal (»Dáma skřítek«, »Hagenbek«). Je živý jako rtuť, hned veselý, hned vylekaný, nepříliš statečný. Je rozený sluha, komický protějšek tragických hrdinů. Pan Dostal (»Dáma skřítek«) a p. Kovařík (»Ona je vším vinna«) jsou herci myslivi, ostře charakterisující, zabíhající často do karikatury. Jemněji charakterisuje p. Vávra (»Kočár Nejsvětější svátosti«). P. Karen pro zvučný hlas a ušlechtilé vzezření se hodí pro úlohy patetické (»Svítání«). P. Veverka hraje s neodolatelným humorem a hojným přeháněním mladé potřeštěnce (»Hagenbek«). Skvělý výkon v naturalistickém slohu, osobitější nežli jindy, podal p. Tůma v »Pelikánu«. Také pí. Benoniová v této hře překonala všechny své výkony z poslední doby. O mladší ženské úlohy se dělí zejména pí. Sedláčková a pí. Iblová. První hraje rozpustile svůdné mladé ženy (v romantických veselohrách), druhá ženy hlubší, oddaně milující (»Svítání, »Pelikán«).

Ve Švandově divadle zápasí, jak se zdá, s hmotnými potížemi. Malé hlediště nemůže hraditi rostoucího nákladu komorních her. Proto asi jejich počet klesá. J. M. Gottliebova výprava »Monny Vanny« byla vkusná, pokud možno, historicky věrná. Davové scény arci selhaly. Zbytečně křiklavá byla Jandlova výprava »Tří«. Výprava realistická, bez různobarevných světel a výstředních krojů by byla méně nákladná a přiměřenější. Dobře hráli p. Kadlec, Hájek a sl. Schubertová. Má jemný ušlechtilý hlas i vzezření. »Pelikán obrovský« žádá přehnaných, karikovaných výkonů. Zívání p. Nedošínského se líbilo nejvíce z celé hry.

Mile překvapila výprava a hra v Revoluční scéně, zřízené v restau-

raci Adrii na Václavském náměstí. »Létavého lékaře« scénoval primitivisticky p. Ferenc. Hrál také hlavní úlohu s jedinečnou mimikou tváře a rozmanitostí hlasu. Čechova vypravil realisticky p. Košvanec a řídil básník A. Dvořák. Ztemnělá světnice krémy dala dramatu jednotný, pochmurný ráz. Otřásající byla hra p. Longena v úloze statkářově.

Třeba se zmíniti ještě o dvou událostech, důležitých pro další vývoj českého dramatu. Za protiněmeckých demonstrací 16. listopadu bylo zabráno davem Stavovské divadlo jako odveta za chebské výtržnosti a odevzdáno hercům Národního divadla. Později se ujal správy divadla Zemský správní výbor. Zabrání bylo přijato českou veřejností a novinami většinou s nadšením; spatřoval se v něm oprávněný projev národní vůle. Ale kdo klidně a spravedlivě soudí, nemůže s činem jen tak souhlasiti. Nechávme stranou otázku, zda skutečné divadlo zabral lid ze své vůle, zda nebyl čin již dříve připraven jednotlivci, a zda chebské výtržnosti nebyly jen záminkou; tak totiž líčí průběh německá strana. Jisto je, že pražští Němci dvou velikých divadel nepotřebují, a že pro veliký počet herců a zpěváků Národní divadlo nestačilo. Ale na druhé straně dlužno uvážiti, že v právním státě zabrání něčeho davem je hrubým porušením zákona. Odvolávati se na práva revoluce je nevhodno. Revoluci lze schváliti jen tam, kde se děje křivda a není možno se dovolati práva. Toho tu nebylo. Je-li Stavovské divadlo nezbytné pro české umění, mělo býti získáno cestou zákonitou. Němci hledí nutně na zabrání jako na násilí a jsou podporováni ve své nespokojenosti a odporu proti státu.

V prosinci byl jmenován ředitelem činohry Národního divadla K. H. Hilar, dramaturg vinohradského divadla. Jeho jmenování navrhl Český dramatický svaz, který se ustavil jako důsledek bojů vinohradské činohry a zpěvohry. Tehdy — na podzim 1919 — bylo Hilarovo postavení velmi otřeseno stávkou technického personálu, Hilar byl násilím vypuzen z divadla a veřejně ostouzen na plakátech. Za necelého půl druhého roku je postaven v čelo zemské scény a dosud řídí vinohradské divadlo. Za toto skvělé dostiučinění děkuje své píli, houževnatosti i oddanosti svých přátel. Pro Národní divadlo je jeho ustanovení velikým ziskem. Neboť od Kvapilova odchodu nemělo skutečného dramaturga; odtud prýštily jeho uměleckė neúspěchy. Bez dramaturga se divadlo neobejde, byť mělo sebe lepší herce. Dramaturg je duší divadla, zprostředkuje mezi básníkem, herci a obecenstvem. Musí stejně dobře rozuměti básnickému dílu, hereckým výkonům, režii i výtvarnému umění. V těchto znalostech se u nás nikdo Hilarovi nevyrovná, ani v odvaze a pokrokovosti. Provozoval díla, která se nikdo neodvažuje scénovati (»Peer Gynt«, »Nebožská komedie«, »Svítání«). Těží hojně z cizí dramatické literatury, staré i nové, ale s nemenším pochopením provádí české hry; v necelém roce vypravil »Husity«, »Heraklea«, »Pěst« a »Krkavce«. Jeho režie je často reinhardtovsky hlučná, pracující s vnějšími efekty, ale vždy promyšlená a zajímavá. Nástupce Hilarův na Vinohradech nebyl dosud stanoven. Bude asi nutno voliti mezi Dostálem, jenž řídil divadlo budějovické, a Borem, dramaturgem Švandova divadla. Oba jsou žáky Reinhardtovými a oba se mohou vykázati pěknými úspěchy. *K. Svoboda.*

ZPRÁVY.

Dorost Červeného kříže. (Junior red cross. Návrh.)

Děti!

Povídají mně v Červeném kříži, že teď také se musíte trochu starat o sebe, v naší republice prý musí každý pracovat a být slušný. Tož Vás žádám, předně: každý se starej o své tělo, abyste byli umytí a čistí! Druhé, starej se také každý o svou dušičku a tož buďte k sobě upřímní a pravdomluvní! A třetí, pomáhejte jeden druhému a rádi, a jak jen můžete!

Pozdravuje Vás

president Masaryk.

Co jest Dorost Červeného kříže?

Dorost Červeného kříže jest odvětví Červeného kříže té které země, organisující školní mládež pro takovou činnost v tomto oboru, která by dle úsudku školních úřadů měla výchovnou cenu.

Účel.

1. Získati spolupráci mládeže, aby se naučila účelně pomáhati dětem trpícím a těm, jež žijí v méně příznivých poměrech.

2. Povzbuzovati moudré a široké zájmy a sympatie, na jejichž základě se vyvíjí pravý smysl občanský a lepší vzájemné porozumění mezi národy.

3. Způsobiti, aby pomocí dorostových odborů služba Červeného kříže všeobecně prospěla zdraví a sociálním potřebám mládeže.

Je třeba, aby Červený kříž budoucnosti byl ve svém účelu a programu především institucí výchovnou. Účelem jeho nemá býti zlo napravovati, nýbrž zlu předcházeti. Práce, jež si hledí zábranných zákroků, je v pravdě výchovná. Víme ze zkušenosti, že Dorostový odbor Červeného kříže lze nejúčinněji organisovati při jednotlivých školách. Práce ta vyžaduje především schválení a součinnosti ministerstva školství a příslušných školních úřadů státních, okresních a místních. Inspektoři, ředitelé a učitelé tvoří správní výbory. Možno tak celou školní organisaci mobilisovati, aby obrátila čas a energii ke službě Červeného kříže, pokud by se tak mohlo s prospěchem státi.

Část školní soustavy. Víme, že děti se rády seskupují a rády sledují společný cíl. Teliko školou lze účinně působiti na všechny děti

celého národa. Je třeba, aby Dorost Červeného kříže přímo působil na školy, aby obohacoval a rozšiřoval jejich činnost; program jeho stane se tak částí školní soustavy. V každé zemi bude jeho vývoj záviseti na dobré organisaci učitelské práce, jakož i na občanském smyslu učitelstva.

Program.

1. Všeobecný: Všeobecný program, přizpůsobený různým obcím, měl by obsahovati: techniku a praksi pro naléhavé případy; základní zdravotní zákony; život v lese, na poli, v zahradě; domácí povinnosti a závazky; věrnost vůči státu; zásady spravedlnosti; vštěpování ducha Červeného kříže, učiciho ceně skutečné služby, jakožto zásady spíše než povinnosti silnějších členů dorostového odboru vůči slabším.

2. S hlediska dítěte: Hlavní věcí je, aby se program Dorostu Červeného kříže zakládal na přirozených dětských sklonech. Je třeba, aby vrozená dětská přání a povzněty určovaly práci směr, má-li tato nalézti u školní mládeže upřímného a trvalého ohlasu. Je nezbytno, aby děti směly při této činnosti postupovati metodami, jež přirozeně vyrůstají z dětské psychologie. Metody ty dají se shrnouti v tyto názvy: Úkoly a Hry.

a) Úkoly: Když si děti uvědomí, co má být vykonáno, nebude jim za těžko, vynalézati cesty, jak by práce ta byla uskutečněna a posuzovati při jejím postupu, s jakým as úspěchem se setká.

b) Hry: Jiné body programu Dorostu Červeného kříže připojují se zcela přirozeně k dětské hravosti. Tuto zálibu možno využiti, aby byly provedeny rozsáhlé úkoly, jak zlepšiti zdraví, zabrániti úrazům, ozdraviti domovy. Stačí pochvaly nebo malé odměny za každý přesně stanovený pokrok ve zdravotnictví, jak bylo vymezeno v programu »Hry o dobré zdraví«, aby se dítě snažilo vytrvati v této činnosti, až by se v něm pevně zakořenil zvyk, pěstovati čistotu a zdraví.

3. S hlediska výchovného: S hlediska učitelského je třeba, aby dorostový program prokázal svou výchovnou cenu. Učitelé znají možnosti a meze dětských schopností a dovedou své žactvo pro tuto činnost získati. Sebe lepší výchovná prakse stává se časem ztrnulou a formální, chybí-li jí živý styk se skutečným životem, v němž by se uplatňovala. Pokrokové učitelstvo vítá myšlenku Dorostového odboru Červeného kříže jako výborný prostředek, rozvinouti před žáky světový obraz vzájemných potřeb, ukájených vzájemnou pomocí.

Úkoly Dorostu Červeného kříže lze spojiti s vyučováním zeměpisným, fysiologickým, s občanskou naukou a mnoha jinými předměty školní osnovy. Hodina zeměpisu na příklad stane se pro dítě tím poutavější, najde-li toto na své mapě všechny národy, kde se školní mládež zúčastňuje »Hry o dobré zdraví«, jsouc členem Dorostu Červeného kříže. Zaplaví-li povodeň nebo hlad některou jinou zemi, tu si žák bude přáti vědět, kde ta země je položena a co tamější děti podnikají pomocí Dorostu Červeného kříže, aby bídu zmírnily, a napadne zajisté i myšlenka, zda by těmto dětem nemohl přispěti Dorost Červeného kříže jeho vlastní domoviny.

Tím, že se děti snaží žíti dle zdravotních pravidel, učí se poznávati základní fakta fysiologie a hygieny.

Žáci poznávají, že pravé občanství začíná doma. Zúčastňují se boje proti tuberkulose, hnutí »Ničte mouchy«, — »Ničte krysy«. Uvědomí si svůj podíl zodpovědnosti za práci zmiňující různé nedostatky své obce a odstraňující hlavní překážky s cesty za ozdravením a hygienou.

V tomto duchu vyučuje se pak ručním pracím nejen pro práci samu, nýbrž se zřetelem k určitému praktickému cíli. Děti na příklad uslyší o mrzáčkovi, který by potřeboval vozík, aby mohl být dopravován do školy. To znamená okamžitou vzpruhu a zvýšený zájem mezi dětmi. Ihned se radí a umlouvají ve své školní dílně, jak by vozík urobily, a jak budou střídavě mrzáčka voziti do školy a ze školy. Nebo se stane, že dívky uslyší o sanatoriu pro tuberkulosní děti, kde nemocní naléhavě potřebují teplých punčoch. Ihned začnou žačky uvažovati o dvou čelných otázkách: »Jak zaopatřiti vlnu?« — »Za jakou dobu bude možno určitý počet párů uplésti?«

Na venkovských školách podaří se učitelům zajisté vzbuditi nadšení svých žáků pro čistokrevný chov domácího dobytka nebo drůbeže. Děti utvoří spolky. Uradí se, jak by sehnaly peníze, aby si mohly koupit na příklad čistokrevného vepříka anebo párek kuřat. V Americe poskytli dokonce venkovští peněžníci rádi první peněžitou pomoc těmto společkům, jelikož vědí, co znamená dobrý chov pro každý kraj. Základní znalosti zemědělství a domácího zahradnictví lze vštěpovati dítkám, když tyto se usnesou, že budou míti školní zahradu a že si ji budou samy pěstovati. Poradí se ohledně výživné a výdělečné ceny třeba některého druhu zeleniny pro svou zahradu; na tomto základě bylo by později možno podati dětem návod o co nejpraktičtějším domácím kuchaření.

Výsledky.

Ustanovení Dorostu Červeného kříže, jakožto stálé školní organisace znamená vštěpovati dítkám ducha Červeného kříže od útlého věku, aby bylo dosaženo následujících výsledků:

1. Pobídnouti školy, aby obohatily a rozšířily svou práci s dětmi.

2. Vnésti do života dítek nový prvek radostné, nesobecké a účelné činnosti.

3. Rozšířiti obzor školní mládeže celého státu.

a) Děti téže země, žijící však daleko od sebe v různých okresích, upozorní se tak jedny na druhé a spojí se ve stejné snaze programem Dorostu Červeného kříže. Pražské děti na příklad robily by šatstvo a jednoduchý nábytek pro rodiny válkou poškozené v Podkarpatské Rusi; anebo brněnské nebo bratislavské děti pořizovaly by nemocniční materiál, oděv a hračky pro tuberkulosní děti ve Smokovci.

b) Poskytne se dětem příležitost spolupůsobiti s dospělými při rozsáhlých národních podnicích, zúčastniti se na příklad boje proti tuberkulose a míti podíl na národním úsilí, jímž organisace Červeného kříže jest prodchnuta. Tím možno docíliti, aby se Dorost Červeného kříže stal mocným činitelem pěstícím v mládeži celého státu pravý občanský smysl a národní zodpovědnost.

c) Organisace Dorostu Červeného kříže v každém státě sbliží dítky všech národů vzájemnou sympatii a porozuměním. Rozumnost a nutnost svornosti mezi národy bude zajisté ve všech zemích mocně pociťována dospělou generací, která v dětství a mládí svém byla zvykla vyměňovati dopisy a dárky s mládeží jiných zemí a která sdílela národní členství ve světové lize Spolků Červeného kříže.

4. Připraví se tak pro příští generaci lid, jemuž byly vštípeny ideály a zvyky praktické služby.

Přímý vliv přípravy ke skutečné a účinné službě v sociálním životě bude se jeviti v hospodářských a politických hnutích. Děti, které byly vedeny k tomu, aby sympatisovaly, obětovaly, žily duchem Dorostu Červeného kříže, získají během let povahu obohacenou potřebnými vlastnostmi, aby přibližovaly světový mír a všeobecné bratrství lidstva.

Správní organisace.

Organisační plán dole vypsaný jest pouhým nárysem toho, co lze uskutečniti nynější organisací Československého Červeného kříže. Vyroste-li ke konci prvního roku anebo později počet členů tak, že by nebylo lze tak prostě ovládnouti rozmanité ty činnosti, došlo by k reorganisaci.

1. Hlavní činovníci: Dorost Červeného kříže sledoval by čelné směrnice ústřední, divisní a okresní organisace, tak jako velký Červený kříž. Ústřední ředitel Dorostového odboru se svým činovnictvem měl by své sídlo při Československém Červeném kříži v Praze. Rozhodoval by o zvláštní činnosti Dorostu, řídil by příslušnou práci v divisích a zjednával by spojení mezi Dorostem a druhými odbory Červeného kříže.

V divisích (Čechy, Morava, Slovensko) byli by ředitelé divisní, vedoucí práci ve svých odborech.

V každém okrese, jenž by zařídil Dorostový odbor, byl by Školní výbor; tento skládal by se ze zástupců školních úřadů a učitelů a spravoval by činnost jednotlivých školních jednotek svého okresu.

Ředitel divisní jmenoval by předsedu Školního výboru, ovšem po úradě a dohodě s výchovnými úřady toho okresu. Tuto funkci zastával by obyčejně okresní školní inspektor anebo některý člen učitelských sborů. Jmenováním předsedou Školního výboru stal by se současně členem místního spolku Československého Červeného kříže.

Předseda Školního výboru jmenoval by na doporučení jednotlivé členy toho výboru.

2. Pomocný školní spolek Červeného kříže byl by organisací mládeže všech obecných, středních i odborných škol, jež přijaly členství Dorostu Červeného kříže. Členem by byla jednotka školní nebo třídní spíše než jednotlivé dítě. Činovnictvo Pomocného spolku volilo by se z učitelského anebo studentského sboru te které školy.

3. Finance:

a) Členské příspěvky: Osobní členské příspěvky nebyly by podmínkou členství Dorostu Červeného kříže. Technicky mělo by dorostové členství být skupinovým; jednotlivý žák stal by se členem Do-

rostu již tím, že navštěvuje školu tvořící Pomocný školní spolek Červeného kříže. Třída nebo škola by se zaručila platit za každé dítě 20 haléřů měsíčně, tedy na příklad škola se 100 žáky Kč 20·— měsíčně čili Kč 200·— ročně.

Škola stala by se Pomocným školním spolkem Červeného kříže tím, že by její ředitel o členství zažádal a za ni se zaručil, že bude poctivě a účinně rozvíjeti takovou činnost v oboru Červeného kříže, která by dle názoru místních školních úřadů měla výchovnou cenu. Na základě tohoto slibu vystavil by předseda školního výboru (anebo divisní ředitel Dorostu, nebyl-li v okrese dosud utvořen Školní výbor) vysvědčení, jímž by škola ta byla uvedena ve veřejnou známost jako Pomocný školní spolek Červeného kříže.

Peněžní základ pro činnost Dorostu získala by škola jakýmkoli druhem skupinové práce, pořádáním bazarů, divadelních představení, výtěžkem ze zahrady anebo výdělkem jednotlivých dětí, na příklad za různé poslíčkování, za pomáhání při práci u souseda, za chůvičkování, za práci v zahradě.

b) Kontrola fondů: Peníze sebrané Pomocnými školními spolky odevzdaly by se pokladníkovi Školního výboru anebo jeho zástupci, jejž by ustanovil pokladník se souhlasem předsedy Školního výboru. Pokladník Školního fondu byl by členem Školního výboru. Žádné části školního fondu nesmělo by se použíti pro místní nebo všeobecné výdaje Červeného kříže.

Školní výbor byl by splnomocněn určovati povahu a účel činnosti Pomocných školních spolků na poli služby Červeného kříže a vynaložiti na tuto činnost částku odpovídající příspěvkům na školní fond, sebraným Pomocnými školními spolky anebo plynoucím z jiných pramenů.

Dodatek.

Návrh programu na měsíce únor, březen, duben, květen, červen 1921:

Program činnosti dorostu Červeného kříže.

Program tento má býti měnivý, ne pouze poskytovati příležitost, ale i povzbuzovati k činnosti, má šetřiti místních poměrů a příležitosti. Bude zahrnovati následující:

Časopis dorostu Červeného kříže. Měsíčník, jenž bude rozesílán do každé třídy, jež je členem Dorostu Červeného kříže. Jeho účelem bude oživiti školní vyučování, vzbuditi zájem dětí pro činnost Dorostu doma i jinde a pěstovati smysl pro službu.

Dopisování mezi školními dětmi. Pomýšlíme na to, navázati v největším měřítku styky dětí celého světa a všech škol v nejrůznějších částech republiky výměnou dopisů a dárků mezi dětmi a tak je spřáteliti. Děti tím nabudou širokého rozhledu, plného slibných možností pro budoucnost svou vlastní, jakož i národů a světa vůbec.

Tvořivá činnost. Zhotovování šatstva pro nemajetné děti doma i v dálných oblastech republiky; zhotovování nemocničních potřeb a jiných pomůcek toho druhu. Americký Dorost dodá materiál. Ve škole, kde jsou dílny, vyrábělo by se prosté zařízení pro hřiště nebo užitečné předměty,

jako na příklad: uslyší-li hosi v některé třídě o mrzáčkovi, který nemůže docházeti do školy, zrobí mu vozík.

Lidumilná činnost. K opatření prostředků pro účelu ubohých dětí pořádaly by se bazáry, zábavy atd. Dorost Amerického kříže nebude podporovati sbírky pořádané dětmi neb vybírané od dětí, ale na školách, kde by si toho přáli, navrhne různé způsoby, kterak získati peněz hromadným podnikem.

Činnost zdravotní. Na obecných školách v Brně, Bratislavě, Plzni a pražských předměstích Dorost amerického Červeného kříže zavádí a financuje hru »Boj za dobré zdraví«. Na školách středních mohlo by se zavésti zkoumání místních poměrů; žáci mohli by se zúčastniti různých hnutí na příklad: boje proti tuberkulose nebo společné úsilovné práce na zdravotnickém programu okresů. Později bude snad moci nabídnouti časem středním školám, budou-li si toho přáti, kursy o První pomoci, Domácí hygieně a Ošetřování nemocných.

Hry. Bude pořádati hry, jež by přispěly k rozvoji tělesné síly, duševní pružnosti a společenské přizpůsobivosti — což vše jest předpokladem zdatného občanství.

Zprávy knižní a literární. Ambroise Got: L'Allemagne à l'oeuvre. Strasburg 1920. Str. XV—296. frc. 9·—. Autor jest attaché u francouzské vojenské misse v Berlíně a měl tudíž hojně příležitosti, aby pilně pozoroval a studoval politický život v Německu. Nejvíce ho zajímá, pokud revoluce, sociálně reformní zákonodárství a boj s komunismem v Německu znamená skutečné jeho obrození na cestě k upřímnému demokratismu. Autor snaží se, aby jako Francouz nepřicházel již předem s předsudkem a nevírou v dobrou vůli oněch politických stran v Německu, jež tvořily koalici a jež daly německé říši novou konstituci, přece však se mu zdá, že rekonstrukce byla doposud prováděna pouze na poli sociálním a hospodářském. Doplniti ji přeměnou morálky a celého ducha kultury, to ještě zbývá. Otázka demokratického Německa závisí dle autora hlavně na vývoji ve straně sociálnědemokratické a proto také této straně věnuje autor ve svém spise největší pozornost a snaží se vystihnouti směr a charakteristiku vůdčích její osobností. Kapitoly o Scheidemannovi, Braunovi, Landsbergovi (v prvním díle knihy nazvaném »La révolution«), nebo zase o socialistech, jež autor zahrnuje pod záhlaví »Les faux socialistes« (Heine, Hirsch, Haenisch, David, Südekum) obsahují proto mnoho zajímavého. V zájmu světového míru, v zájmu dobrého poměru k sousedům a v zájmu postupu demokracie v samotném Německu přeje si autor (je také přesvědčen o možnosti toho na základě svého pozorování a studování poměrů na místě samém), aby levice sociálnědemokratická po odvržení snů komunistických utvořila s pravicí zase jednotnou stranu, jež by spolu s pokrokovější částí strany demokratické vzala do rukou vládu říše německé. Jen taková vláda (v níž by zejména nebylo centrum) byla by s to provésti skutečné odmilitarisování Německa, vzbuditi víru v nové, mírumilovné Německo a pak po případě i žádati revisi míru versailleského. — Josef Redlich: Das österreichische Staats- und Reichsproblem. Leip-

zig 1920: cena dvou doposud vyšlých svazků, z nichž skládá se první část: M. 140·—. Úmyslem autorovým jest zobraziti v tomto díle vnitřní politiku habsburgské monarchie od r. 1848 až do zániku říše. Autor, známý státovědec vídeňský (proslulý dílem »Recht und Technik des englischen Parlamentarismus«), sám určuje v úvodě duchovní hledisko, z něhož jest spis psán. Pro něho jest dílo nejenom výsledkem mnohaleté práce, nýbrž zároveň také velikým kusem osobního zažitku, a osobního osudu. Osobní prožití znamenalo však v tomto konkrétním případě osobní utrpení, poněvadž válka a její výsledek znamenal pro autora jako pro tak mnohé z jeho generace absolutní a konečné zničení životního ideálu, že podaří se z habsburgské monarchie vytvořiti přes všechna zklamání a překážky, jež jim připravil zejména v poslední době trvání říše německý národnostní a ekonomický imperialismus, organismus klidné a mírumilné spolupráce národů. Toto poslední bylo prý pravou podstatou a problémem říše rakousko-uherské a čtenář má očekávati v díle dějiny jenom potud, pokud jsou vylíčením toho, jak povstal onen problematický stav této staré a veliké říše. — Hermann Levy: Soziologische Studien über das englische Volk. Jena 1920. Str. VIII—144. M. 20·—. Autor jest žákem Schmollerovým a tudíž stoupencem směru, který se snaží obohatiti politickou ekonomii pozorováními a monografiemi sociologickými. I tato kniha byla napsána s touto tendencí. Nevěnovalit zástupci klasické politické ekonomie sociologickým zvláštnostem jednotlivých národů žádné pozornosti. Pro ně eksistoval a eksistuje pouze abstraktní homo oeconomicus. Autor naproti tomu klade váhu na to, co jeden typus sociální odlišuje od druhého a sociologickým pozorováním a rozborem anglické třídy střední a anglického obyvatelstva venkovského podává jednotící charakteristiku typu společenského, jenž by spolu s jinými sloužiti mohl politické ekonomii za nové východisko teoretické. Kniha rozpadá se na tři části: (Das Wesen der englischen Mittelklasse, Die Landbewohner, Englische und nicht englische Ausländertypen). Část prvá jest nejobšírnější a také nejzajímavější, neboť nás zajisté nejvíce zaujme líčení vzniku, vývoje a života oné třídy společenské, která vlastně představuje Anglii, tak jak nám tane na mysli ve svých projevech energického individualismu, odmítání veškerého zasahování státního, osobní iniciativy atd. Vliv vývoje náboženského (zejména puritánství) na tyto charakteristické znaky jest v knize silně zdůrazňován. — Edward J. Dillon: The Inside Story of the Peace Conference. New York and London 1920. Str. 513. Autor, jeden z nejlepších anglických žurnalistů, zabývá se v knize všemi těmi otázkami, jež byly předmětem jednání mírové konference, jichž řešení však posuzuje hodně kriticky. Zejména lituje, že v Paříži zanedbán byl problém hospodářské rekonstrukce. Zajímavé jsou stati jeho o nové Polsce a poměru k Rusku. O osud střední Evropy má obavu, poněvadž se mu zdá, že tu vše je ve stavu nehotovosti a chaosu. Velmi však oceňuje zahraničního ministra československého, dra Beneše.

K. R.

LIBRARY
AUG 25 1966
UNIVERSITY OF TORONTO

Po výkladu ministra Beneše.

Kostru politického systému mezinárodních vztahů, jak se jeví v obsáhlém výkladu ministra zahraničních věcí, přednešeném 27. ledna 1921 v poslanecké sněmovně Národního Shromáždění, tvoří dvě jednoduché poměrně věty. Obě mají vztah k mírovým smlouvám, jichž soubor usnesením Národního Shromáždění byl právě ratifikován, až na smlouvu Sèvreskou (s Tureckem) téměř úplně. Z nich jedna žádá, aby mírové smlouvy vykoupené krví, obětmi a strádáním celého lidstva byly přísně vyplněny ve všem, co vyplniti jest možno, to jest, aby s papíru vešly v život. Druhá, důsledek prvé, žádá, aby bylo zabráněno všem pokusům lidí a skupin, kteří nedovedou se smířiti s osudem a kteří stále se kojí ilusemi, že osudy národů jsou jako hra, jež není dosud dohrána, že kostky jejich jsou ještě na stole, že je možno zasednouti si ještě jednou k němu a pokusiti se znovu o štěstí ve hře... Dnes jsou obě věty společným obsahem politiky světové na obou polokoulích zeměkoule, k nim musí tedy zaujmouti stanovisko ať kladné, ať záporné každý státník, jemuž osud, vůle lidí či šťastná náhoda svěřila do rukou miliony osudů, a na ně možno dnes redukovati téměř každý speciální problém zahraniční politiky.

První věta, že mírové smlouvy mají býti plněny striktně, tak jak byly podepsány, sdružuje zahraniční politiku československou s politikou našich velikých Spojenců a mocností přidružených. Sice dvě z mocí podepsavších mírové smlouvy, veliká demokracie americká a lid helenský projevily snahy jíti v těchto otázkách vlastní cestou. Ale jest nemyslitelno, že by jejich snahy vedly k činům projevujícím vůli k roztržce. Ve Spojených Státech zahostila se, jak se zdá, únava z idealismu nezištně obětujícího nejvzácnější statky lidí, životy, za osvobození a pomoc jiným; lid americký jako by syt svého

vmíšení se v evropské politické záležitosti a nalézal novou zálibu v soběstačnosti Nového Světa... Podobně daleko vážnější, protože nedaleky nevděčnosti jsou snahy Helady o novou, germanofilskou orientaci helénské politiky, ale i ty zůstanou patrně bezvýsledné. Stojí zde i přes odstředivé snahy Ameriky a Řecka hlavní mocnosti spojené a sdružené v neotřesené dosud jednotě, jako tehdá, když na sklonku r. 1918 vítězně skončily čtyřleté válčení. S nimi v jedné linii zahraniční politika československá. I kdyby nebylo momentů vděčnosti, jíž jsme zavázáni našim přátelům nad Sekvanou, Temží a Tiberou, vlastní hmotné zájmy nutily by naši zahraniční politiku na stejnou politickou linii s velikými Spojenci a mocnostmi sdruženými. Toto naše stanovisko určuje chování republiky k mocem poraženým; je chladně korektní k Německu po tak dlouho, dokud má plniti své povinnosti z mírové smlouvy, přátelštější k Bulharsku, pokud ono se upřímně snaží o uvedení mírové smlouvy neuillské ve skutek.

Druhá věta stanovící aksiom, že jest zabrániti snahám těch, kteří se nedovedou smířiti se situací mírovou smlouvou vytvořenou a pracují o návrat k poměrům, jež tvořily prapříčinu světové války, určuje poměr naší zahraniční politiky k monarchistickým směrům restaurace zahnaných a vyhnaných dynastií a k eksponentu monarchistické reakce ve střední Evropě: k zahraniční politice maďarské. Habsburské, witelsbašské a hohenzolernské reakce jest zahraniční politika československá zásadním odpůrcem. Z výkladů ministra Beneše zavznělo proti všem snahám uvésti habsburskou dynastii na stolec svatoštěpánský důvěrné »až sem a ne dále«, tím významnější, že podobné veto proti návratu staré dynastie položila téměř současně v Budapešti ústy svého zástupce mocnost, na niž legitimisté maďarští skládali největší naděje — říše velkobritská. V zásadním odporu proti návratu starých dynastií nestojí politika československá v zahraničí osamocena; že dovedla získati svému stanovisku přátele tak mocné, jako jsou západní velmoci, v tom lze spatřovati hlavní úspěch její. Sem náleží také systém politických úmluv poutajících navzájem republiku československou s královstvím Srbů, Chorvatů a Slovinců, s královstvím rumunským a velmocí italskou, známý pod názvem ne zcela přesným »Malá Dohoda«. Neboť ujednáními v Rapalu a paralelními úmluvami římské cesty ministra Beneše vyrostla defensivní politika československá vysoko nad

základy položené původními ujednáními bělehradskými a bukureštskými. Spojuje dnes v jednotnou linii hlavní dědice bývalé monarchie rakouské, nejen v otázce garancie mírových smluv, ale i v různých otázkách, jež se vynořily rozčleněním monarchie habsburské. Tento důležitý a pro naši zahraniční hospodářskou politiku velecenný fakt objeví se zajisté při ohlášených konferencích, které se mají mezi dědickými státy konati v březnu v istrijském Porto Rose.

V nich půjde v prvé řadě asi o problém rakouský. Z dědických států vzniklých mírem saintgermainským jest republika rakouská na tom hospodářsky nejhůře. Obyvatelstvo její, zvláště obyvatelstvo vídeňské zvyklo si za monarchie a zase zvláště za války na život vykupovaný prací ostatních provincií monarchie. Dnes, když se stanoviska vídeňského obyvatelstva světová válka tak tragicky skončila, nedovede se obyvatelstvo republiky vpraviti v změněné poměry a nemůže hospodářsky žíti, protože k vyžití schází mu základní podmínka: vůle k žití projevovaná usilovnou hospodářskou prací. Pauperisace, ochuzení vídeňského středního stavu, tvořivšího až dosud větší díl obyvatel, učinila ve Vídni úžasné pokroky a na druhé straně vznesla pyšně do výše hlavu hydra lichvy, luksu a rozmařilosti mimo Vídeň na výši nikde jinde nevídanou. V Porto Rose budou se dědické státy snažiti o to, aby nalezly cesty, jak by bez ujmy své suverenity obnovily vzájemný hospodářský styk přerušený válkou i mírem. Jest téměř jisto, že politika republiky dojde v Porto Rose vzhledem k hospodářské potenci její a vzhledem k zahraniční politice, seskupivší na jedné politické linii hlavní dědické státy, nových úspěchů.

Podobným speciálním problémem jako problém rakouský, jest problém polský, vlastně problém těšínský. Rozhodnutí rady velvyslanců z 28. července 1920 dotklo se těžce národního cítění jak československého, tak polského. Ministr Beneš mohl však ve svém exposé konstatovati potěšitelnou zvěst, že vlny vášní a nenávisti politické překročily již svůj vrchol a že opadávají, více v republice československé, méně v republice polské, kde konservativní křídlo polské používá těšínského boje, aby jitřilo nepřátelství mezi dvěma národy odkázanými na sebe. Mám za to, že ministr Beneš dovedl nalézti cestu, aby odstranil papírovou zeď nedorozumění mezi oběma slovanskými kmeny. Jednak úmluvou, podepsanou v listopadu 1920 v Praze, odstranivší nej-

větší krutosti hospodářské a politické, jež přirozeně vznikly rozdělením celku staletí trvavšího, jednak teplým, v pravdě slovanským tonem, jímž ministr glosoval postavení zahraniční politiky československé k hornoslezskému plebiscitu. Nelze pochybovati, že přesvědčení, že obě republiky jsou na sebe hospodářsky a politicky odkázány, s nímž se Poláci potkali i při návštěvě pres. Pilsudského v Paříži, prorazí sobě cestu i ve vzájemných stycích zodpovědných státníků před i za Odrou, a že republika polská neodmítne po druhé bratrskou ruku nabízenou jí přes Beskydy a Karpaty.

Třetím problémem politiky československé jest poměr k Rusku a poměr k politice t. zv. slovanské« vůbec. Stanovisko neintervence, prohlášené v létě československou politikou zahraniční, stalo se po podzimních událostech stanoviskem evropským vůbec. Neintervence československá má však dvojí stránku: nemísení se republiky do vnitřních zápasů a bojů říše ruské, právě tak jako na druhé straně požadavek nemísení se ruských stran ať krajně pravých ať krajně levých do politických a hospodářských poměrů republiky. Jest zajímavo, že právě stanovisko ministrovo k Rusku potkalo se s odporem stran pravých a levých. Nejzazší levice nevěří československé zahraniční politice vzhledem k Rusku a předhazuje jí sklony k intervenční politice protidemokratické a protirevoluční. Pravice, jejímž mluvčím stal se dr. Kramář, není zase spokojena s reální politikou ministrovou a předhodila jí nedostatek znalosti Ruska a cítění slovanského. Jistě jest v Kramářových teoriích, že by bylo lze použíti sibiřské armády k protibolševické intervenci, mnoho nadšení z nedávno dobyté svobody, ale též mnoho romantismu, určovaného nikoliv realitou, ale mlhovými citovými dojmy, po němž se nutně musilo dostaviti zklamání. Ale jest největší nespravedlností předhazuje-li romantická politika řídící se více city nežli úvahami politice reální nedostatek »slovanskosti«. Politika, která stvořila »Malou Dohodu« a pracuje vědomě k odklizení polsko-československých nesnází, která se postavila proti intervencím cizích mocí v Rusku a pomáhala mladému státu jihoslovanskému odklízeti překážky z jeho politických cest, takovou politiku nelze nazvati »neslovanskou«. *O—ý.*

Fr. L. Rieger či Ad. Iv. Dobrjanskij?

Napsal František Tichý.

V pařížském časopise »Le Nord« vycházela počínaje 18. srpnem 1860 obsáhlá práce o rakouských Slovanech, podle poznámky redakce »z pera velice vynikajícího a nejoprávněnějšího v tomto oboru«; r. 1861 vyšla rovněž v Paříži v samostatné knize s názvem »Les Slaves d'Autriche et les Magyars. Études ethnographiques, politiques et littéraires sur les Polono-Galliciens, Ruthènes, Tchèques ou Bohêmes, Moraves, Slovaques, Sloventzis ou Wendes méridionaux, Croates, Slavons, Dalmates, Serbes etc. et les Hongrois proprement dits ou Magyars.« Spis vyšel anonymně; toliko na závěr připojena značka ..... ITCH.

R. 1906 vyšel tento spis ve »Světové knihovně« v překladě Bedřicha Štěpánka a s úvodem dra Zd. V. Tobolky. Na titulním listě čte se nad názvem »Rakouští Slované a Maďaři« jméno Fr. Lad. Riegra jako autora. V stručném Úvodě (str. 3—7) vyslovuje dr. Zdeněk Tobolka přesvědčení, že »autorem není nikdo jiný nežli dr. Fr. L. Rieger«. Důkazu nepodává, ukazuje toliko k tomu, že autor byl »dokonalý znalec dějin a současných poměrů rakouských, příslušník kmene slovanského a uvědomělý politický liberál i hlasatel austroslavistického programu Fr. Palackého«. Prvá polovina tohoto tvrzení jest ovšem pravdivá, druhá zakládá se na omylu, jak ukáže rozbor spisu; ani jedno ani druhé ovšem nemůže přesvědčiti o autorství Riegerově. Tvrzení své podpírá Tobolka svědectvím Jakuba Malého, který v Riegrově Slovníku (VII, 416) napsal: »Svého pobytu v Nizze (na konci zimy a na jaře r. 1860) užil Rieger k sepsání celé řady článků publicistických do časopisů francouzských, kteréž později vydány jsou od jiných co zvláštní brožurka pod titulem »Les Slaves d'Autriche.« Svědectví Jakuba Malého jest zcela nevěrohodné. Rieger té doby v Nizze nebyl,

jde tu zřejmě o nějaké qui pro quo — na jaře 1860 pobýval v Nizze Palacký (srv. Jiljí V. Jahn: Fr. L. Rieger. Obraz životopisný. Praha 1889, str. 70). Malý ovšem spisu neznal, může-li mluviti o »celé řadě článků« při práci tak soustavné a jednolité, ba ani knihy neviděl: Titul cituje neúplně a knihu o 170 stranách v. 8° nazývá »brožurkou«. Jsem proti Tobolkovi přesvědčen, že zpráva Malého Riegrem inspirována nebyla; na posilu jest mi fakt, že Jahnův citovaný životopis, který »byl též Riegrem samým přehlížen« (Bohuš Rieger v Osvětě 1906, str. 207 pozn.), zprávu Malého nepotvrzuje. Tvrzení Malého podpírá Tobolka tím, že výtisk v musejní knihovně sign. 81 E 25 nese na obálce věnování »Dru Gablerovi Dr. Rieger«; naproti tomu lze uvésti, že jiný výtisk téže knihovny sign. 73 F 112, který patřil Palackému, žádného věnování nenese.

Rieger spis »Rakouští Slované a Maďaři« psáti ani nemohl, neboť v době, kdy tento spis vznikl (mluví se v něm o císařském patentu z 5. března 1860, tedy vznikl ve druhém čtvrtletí toho roku), pracoval na památném memorandu, které 18. června 1860 s Macháčkem podal císaři.

Rieger tedy nebyl a ani nemohl býti autorem spisu »Rakouští Slované a Maďaři«. Nebyl jím však a nemohl býti ani žádný Čech. Spis jest českému čtenáři velmi přístupný, není tudíž třeba dlouhých výkladů a rozborů. Upozorním toliko na hlavní věci. Spis jest, jak ukazuje už nadpis, zahrocen proti Maďarům, a zabývá se Maďary převahou a zevrubně. Z českých věcí dotýká se pouze české šlechty (str. 70—72), poměrů národnostních a literárních (str. 82—86) a otázky jazykové (str. 121—122). Naproti tomu maďarské věci jeví se tu takto: Líčí nedokonalý stav zemědělství v Uhrách a kritisuje daňovou soustavu, která zanedbané Uhry více zatěžuje než země německé, zvláště Dolní Rakousy, a země české (str. 27—30); vypočítávaje národnosti v Rakousku uvádí vedle Slovanů »hrdý kmen Maďarů« (str. 50); charakterisuje jeho šlechtu (str. 73—74) a líčí jeho národní vlastnosti (100—103). »Maďarům a jejich poměru k ostatním historickým a etnologickým národnostem zemí uherských« věnuje celou kapitolu (str. 104—120), jež jest středem knihy, ve kterém tkví těžiště a smysl celé práce. Potom ještě se zabývá zvláště jazykovou otázkou v Uhrách (str. 123—127).

Uvedená stěžejní kapitola VI jest jedinou obžalobou a polemikou proti maďarské politice národnostní. Kapitoly předešlé

(III. Národnosti, IV. Politická národnost Rakouska s hlediska politického a historického, V. Národnosti států rakouských s hlediska politického a historického) tuto velkolepou obhajobu práva přirozeného důkladně a hluboce připravují. Autorovy vývody vrcholí v polemice proti pojetí »historické národnosti« se strany Maďarů (str. 111—113) a proti historickému právu (str. 113—115). A tu se táži: Jest myslitelno, aby tuto obhajobu práva přirozeného a polemiku proti právu historickému psal některý Čech r. 1860? Vždyť jest známo, jak byly přijímány názory Masarykovy a jeho školy v této příčině ještě v době nedávné!

Původcem spisu »Rakouští Slované a Maďaři« mohl býti tedy pouze vynikající politik Slovan, jenž maďarskou politiku národnostní poznal z vlastního názoru. Všecky známky ukazují k tomu, že jím byl Adolf Ivanovič Dobrjanskij, jeden z buditelů Podkarpatské Rusi. Poněvadž je u nás dosud velmi málo znám, nastíním stručně jeho osudy životní do r. 1860, dříve než povím důvody svého tvrzení.

Ad. Iv. Dobrjanskij narodil se 6. (18.) prosince 1817[1] v Rudľově v župě zemplínské z rodiny uniatského duchovního, Rusína; matka byla Maďarka. Do gymnasia chodil v Levoči, Rožnavě, Miškolci; již tehdy vynikal též ve studiích jazykových. Filosofický a právnický kurs absolvoval v Jageru. Jako právník dostal místo u župního úřadu ve Spiši, ale záhy místo opustil a odešel do Šťávnice na báňskou akademii. Zde učil se také jazykům, hlavně slovanským a italštině. V říjnu 1840 nastoupil nový úřad a již r. 1842 jmenován báňským důstojníkem. R. 1846 předložil ve Vídni plán, jak zlepšiti důlnictví. Rok 1848 jej přivedl k politice. Uherské ministerstvo financí jmenovalo ho do Pešti, kde si jako odvážný zastánce Slovanů získal mnoho nepřátel mezi Maďary, ale mnoho přátel mezi Slovany, takže by byl býval zvolen za poslance, kdyby byla národní garda tuto volbu neznemožnila. Dobrjanskij neustával ostře vystupovati proti maďarským násilníkům a měl býti postaven před válečný soud. Zachránil se útěkem do Haliče. Sotva se poměry uklidnily, vrátil se do Uher a pracoval politicky v župě spišské a šaryšské; výsledkem byla adresa oddanosti rusínského duchovenstva s žádostí

[1] Často bývá uváděn r. 1803, asi nesprávně. Úplný životopis D-ého dosud podán nebyl. Z nečetných pramenů mám za nejspolehlivější náčrt od Sj. v Lukšićových Slavische Blätter I. (1865), str. 150—153, a též nekrolog Vergunův (Славянскій Вѣкъ I, 1901, č. 18), ježto oba autoři byli z blízkého okolí D-ého.

o samosprávu rusínskou. Ale revoluce vybuchla poznovu a Dobrjanskij prchá po druhé do Haliče. Ve Lvově účastnil se prací »ruské rady«. R. 1849 odebral se do Vídně a byl ministrem Bachem jmenován armádním podkomisařem u ruského vojska v Uhrách. Toto místo zastával až do potlačení povstání u Világoše. Po bitvě u Vácova byl vyznamenán řádem sv. Anny, po bitvě u Debrecína řádem sv. Vladimíra.

Jakmile byl zjednán pořádek, odebral se Dobrjanskij v čele deputace do Vídně žádat, aby Uhry byly rozděleny v distrikty podle národností, v nichž by byla zavedena mateřská řeč do škol a u soudů. Od října 1849 byl Dobrjanskij referentem distriktu v Užhorodě a pracoval horlivě pro svůj národ. Jeho přičiněním byla na gymnasiu užhorodském zavedena ruština jako vyučovací jazyk, dosazováni Rusíni za úředníky, ruština uplatňovala se ve veřejném životě. Činnost Dobrjanského byla Maďarům trnem v očích, usilovali, aby byl z Užhorodu odstraněn. Rusíni však přilnuli k němu láskou až vášnivou. Zajímavým dokladem této lásky jest dopis z Užhorodu, otištěný v časopise »Зоря Галицка« r. 1850 (III, 659), z něhož cituji: »Стало ся, же мѣсто Русиновъ урядниковъ намъ много такихъ послали, иже въ мятежныхъ временахъ найбольшіи непріятели были Австріи, нынѣже насъ за Русиновъ записовати запрещаютъ!!! Нашого же милого Адольфа Добрянского, иже непоколибимую свою к царю вѣрность не только подчасъ мятежи проуказалъ, но и теперь и всегда..., того мужа, егоже народъ русскій всегда благословитъ, хвалитъ, велерѣчитъ за благодѣяніа его, ... тогоже мужа одъ насъ одняти, его намъ не дати, воистинну есть болезнь наша неизреченна! Чи не можетъ онъ намъ такъ многимъ Русинамъ за Президента быти? . . . Онъ бо есть нашъ искренного сердца, совѣстного и чистого намѣренія мужъ, безъ собственныхъ своихъ намѣреній.« (»Stalo se, že místo Rusínů úředníků nám mnoho takových poslali, kteří v bouřlivých dobách největšími nepřáteli byli Rakousku, nyní pak nám za Rusíny se hlásiti zakazují!!! Našeho pak milého Ad. Dobrjanského, jenž neochvějnou k císaři věrnost nejen po čas vzpoury ukázal, ale i nyní i vždycky . ., toho muže, jejž národ ruský vždy blahoslaví, chválí, velebí za dobré činy jeho, ... tento muž aby nám byl odňat, ten aby nám nebyl ponechán, vpravdě bolest naše jest nevýslovná! Či nemůže on nám tak početným Rusínům presidentem býti? . . Vždyť jest náš, muž srdce upřímného, svědomých a čistých úmyslů, bez osobních cílů.«)

Takového muže odstraniti bylo těžko; byl tudíž — povýšen a přeložen v dubnu 1851 k ústředním úřadům do Pešti. Té doby Maďaři byli proti Dobrjanskému bezmocni, nic nepomáhaly rafinované pomluvy a intriky: Ve Vídni byl Dobrjanskij persona gratissima. Ale jen dotud, dokud těžiště evropské politiky spočívalo v Rusku. Jakmile po válce krymské (1853—1856) přešlo na Francii, přízeň ochladla. Maďaři měli volnou ruku, a podařilo se jim do značné míry Dobrjanského umlčeti. Když byl po vydání říjnového diplomu r. 1860 zvolen do uherského sněmu,[1] byl přijat hned při vstupu do sněmovny syčením a pokřiky, a u příležitosti verifikačního řízení napaden tak rozhořčeně, že byl donucen až do verifikace neúčastniti se zasedání. Poslanec Várady, pověřený vyšetřováním nesprávností, které prý se udály při volbě Dobrjanského, odsunul pochybné vyšetřování za souhlasu sněmovny až po skončení debaty adresní; a tak bylo Dobrjanskému znemožněno prosloviti připravenou řeč, v níž skvělými důvody historickými i právnickými hájil právo na národní autonomii Podkarpatské Rusi. Ale tato neproslovená řeč stala se Maďarům navzdory slavnější, než kdyby bývala byla v Pešti vyslechnuta. Aleksandr Amvrozievič ji přeložil do němčiny a vydal se stručným úvodem ve Vídni 1861 s názvem »Rede des ungarischen Landtags-Abgeordneten Adolf Ritter von Dobrzansky in der Adressangelegenheit« (str. V+130, 8°). Stručný výtah vyšel současně též rusky: »Нѣсколько словъ о желаніяхъ Угро-русскаго народа, которы издалъ на нѣмецкомъ языкѣ г. Адолфъ Ивановичь Добрянскій и сократилъ въ русскомъ переводѣ Иванъ Мироновичъ. (Въ Вѣдни 1861, str. 12, 8°.) U nás ocenil význam této řeči prof. K. Kadlec (Česká politika I, 521).

Vraťme se však opět k věci. Překročil jsem úmyslně rok 1860 v životě Dobrjanského, abych čtenáře tím více přesvědčil, že slova vydavatelova o autorovi spisu (»z pera velice vynikajícího a nejoprávněnějšího v tomto oboru«) lze plným právem vztahovati na Dobrjanského. Připomínám, že záhy poté (r. 1864) byl opět »povýšen« — stal se členem uherské dvorní kanceláře, tedy »svého druhu uherským ministrem« (F. J. S(vistun), Prikarpatskaja Ruś II, 210), udělen mu vysoký řád a stav rytířský.

[1] Za Makovici (župa šaryšská); srov. Jul. Botto, Slováci. Vývin ich národného povedomia. (T. Sv. Martin 1906), str. 151 n.

Na Dobrjanského ukazuje také značka .....ITCH na konci knihy, neboť podobných značek užíval častěji. Tak stať »Nomenclation der oesterreichisch-ungarischen Russen«, otištěná ve vídeňském časopise »Parlamentär« i ve zvláštním otisku r. 1885, jest podepsána značkou A. Iv....tsch. (Srv. Francev, Русскій Филологическій Вѣстникъ 45, str. 150.)

Není sporu, že autor spisu »Rakouští Slované a Maďaři« vyniká pozoruhodnou znalostí politických i literárních poměrů československých. Ze Slovanů tehdejších Uher — ovšem kromě Slováků — měl tuto znalost jediný Dobrjanskij: Studoval mezi Slováky, s Čechy stýkal se ve Vídni. Vergun uvádí mezi jeho spisy také brožuru »Das Parteiwesen der Slaven in Böhmen«, bohužel bez přesnějšího označení (Славянскій Вѣкъ II, 449). A nebylo jistě bez důvodu, že prvé valné shromáždění Matice Slovenské zvolilo Adolfa Ivanoviče Dobrjanského do svého výboru mezi patnácti zakladateli na místě prvém (»Sokol« Paulínyho-Tótha II, 1863, str. 545).

Stejně kritika vnitřní mluví jasně pro Dobrjanského. Dobrjanskij po válce krymské až příliš dobře pozoroval, že těžiště evropské politiky se přesouvá s Ruska na Francii; jistě velmi bedlivě sledoval on, který celý život zasvětil myšlence národnostní autonomie své malé a nešťastné vlasti, politiku Napoleona III., který se r. 1859 v příčině Sardinska prohlašoval zastancem národnostního principu. A s druhé strany viděl, že u tohoto Napoleona s úspěchem pracuje emigrace maďarská ve prospěch své vlasti — vlastně ve prospěch svých panovačných záměrů. Maďaři v letech čtyřicátých a padesátých bezohledně, ba až cynicky ukázali své maďarisační plány, jedni berouce si za záminku výmysl »panslavismu«, druzí skrývajíce se pod pláštík historického práva. Zevrubně probral tuto otázku dr. Karel Kadlec (Česká politika I, 482—489), takže postačí, upozorním-li tu toliko na jedno to maďarské »enfant terrible«, hraběte K. Zaye, jehož si jako typu povšiml autor spisu »Rakouští Slované a Maďaři« cituje z něho tuto větu: »Maďar miluje svou zemi a národnost více než lidskost, více než svobodu, více než sebe sama, více než boha i více než svoji spásu věčnou.« (Str. 116.) Je to týž Zay, který Slovanům v Uhrách radil, aby se vystěhovali. (Kadlec na m. uv., str. 482.)

Jsem přesvědčen, že maďarská akce v Paříži byla posledním

a rozhodujícím důvodem Dobrjanskému, aby spis napsal francouzsky a uveřejnil v Paříži. A právě tak jsem přesvědčen, že »opustenie národnej maďarskej veci skrze Napoleona«, o kterém hovoří Jul. Botto (na m. uv., str. 183), jest zásluhou tohoto spisu.

Jak již bylo pověděno, není spis »Rakouští Slované a Maďaři« ničím jiným než velkolepou obhajobou práva přirozeného proti právu historickému, jehož se Maďaři v násilí proti národnostem dovolávali. Tato skutečnost ukazuje opět neomylně k osobě A. I. Dobrjanského, který tomuto zápasu o vítězství práva přirozeného zasvětil všecky síly a celý život. Věděl, že v tomto vítězství jest jediná možná záchrana jeho vlasti, Podkarpatské Rusi, tak smrtelně ohrožené maďarisací.

Byla to tato myšlenka, která zásluhou Dobrjanského přinesla Podkarpatské Rusi r. 1849 značnou autonomii, když po jeho návrhu zřízen byl rusínský distrikt. Žel, Maďarům se záhy podařilo Dobrjanského odstraniti z Užhorodu. Je pravda, pracoval i v Pešti usilovně pro svůj národ, ale mohutnější politický vliv Maďarů a úpadek ruského vlivu v evropské politice jeho práci mařil. Proto odhodlal se myšlenku, jež jediná mohla přinésti záchranu jeho vlasti, odůvodniti filosoficky před světovým forem. To se podle mého mínění stalo ve spise »Rakouští Slované a Maďaři«. Je to tuším prvý spis vůbec, který jedná o národnostním problému se stanoviska práva přirozeného vědecky. Před ním jednal o národnostním problému, ovšem se stanoviska protivného, vynikající maďarský spisovatel a státník Jozsef Eötvös v díle »Vliv vedoucích idejí 19. stol. na stát« (vyšlo v l. 1851—1854 maďarsky, r. 1854 německy ve 2 sv.), jež cituje Masaryk (Č. politika I, 29) a rozebírá Kadlec (t. str. 493—496). Zdá se, že toto dílo dalo podnět k filosofickým vývodům spisu našeho, třebas není tam vůbec o něm zmínky.

Jádrem těchto výkladů je kapitola třetí, Národnosti (v originále str. 49—66, v překl. 49—62). Spisovatel přesně rozlišuje národnost politickou od národnosti historické a etnografické. Národnost kmenovou a jazykovou staví nejvýše (»pochází od Boha, kdežto národnost politická a historická jsou pouze dílem lidským«, str. 55) a věnuje jí podrobný rozbor (str. 55—62). Vykládá krásným způsobem smysl jazyka spisovného a literatury pro národ a přesvědčivě dokazuje sílu národnosti kmenové ja-

kožto činitele politického. S pohnutím čte se dnes jeho výrok, »že v čase nepříliš vzdáleném tvářnost Evropy se změní, že mapa bude přetvořena, a že při těchto přeměnách bude dbáno práv kmenových i jazykových, jež musí zvítěziti nade všemi ostatními«. (Str. 60.) Národnost politická nezakládá práva, jedině národnost kmenová a jazyková. Vývody končí se výrokem: Ona z nynějších vlád, jež vztyčí prapor národnostní a stane se jeho obhájcem, bude vládnouti Evropě a dovede změniti tvářnost světa.

V Uhrách, kde ovšem nemohly jeho výklady filosofické nalézti sluchu, snažil se zdůvodniti svou myšlenku národní autonomie po stránce historické a právnické; stalo se tak ve zmíněné již slavné řeči Dobrjanského z r. 1861. Na sněmu uherském ještě jednou hájil své myšlenky. Bylo to v debatě o zákoně národnostním z r. 1868, v němž ovšem zvítězily zásady Eötvösovy. Srv. Dobrzanszky Adolf, képviselő urnak az alsóház 1868... tartott I. beszéde. (Pest 1868, v. 8°, str. 15.)

A ještě jednou vrátil se k své myšlence Dobrjanskij, krátce před smrtí.[1] Ve Vergunově listu »Славянскій Вѣкъ« uveřejnil r. 1901 (roč. I., č. 14 a 16) stať »Гдѣ выходъ? (Wohinaus?)«, psanou německy (žil ve vyhnanství v Inšpruku) a uveřejněnou s paralelním překladem ruským. Podepsal se Aidin, ale v obsahu ročníku je v závorce jeho jméno A. I. Dobrjanskij. Redaktor přičinil v č. 14. poznámku: »Toto pojednání jest z pera stařičkého vlastence slovanského, dlouholetého vynikajícího politika a výtečného znalce rakouských poměrů.« Je to doslov spisu »Rakouští Slované a Maďaři«, jenž se končí: »Jestliže Rakousko setrvá ve svém nynějším stavu politickém, vojenském a finančním, zdaž bude moci obstáti a nerozpadne-li se při prvním nárazu, jímž jest ohroženo den ode dne více?« Ve stati »Wohinaus?« praví Dobrjanskij: »Dass es mit der österreichisch-ungarischen altehrwürdigen Monarchie dahin kommen werde, habe ich schon vor fünfzehn Jahren vorausgesehen (pozn. red.: Der Autor ist der Vater der Idee der Nationalitäten- und nicht der Landes-Autonomie in Oesterreich-Ungarn) und zur Schaffung des obbezeichneten unerlässlichen Durchführungsgesetzes gerathen. Die seither gemachten traurigen Erfahrungen konnten mich in meiner damaligen Ueberzeugung nur bestärken, ich be-

[1] Článek byl v časopise dokončen 1. března a 19. t. m. Dobrjanskij zemřel.

trachte daher auch dermalen noch die Durchführung der durch ein Staatsgrundgesetz im Prinzip ohnehin verbürgten nationalen Autonomie als das einzige unfehlbare Mittel, welches zur gründlichen Sanirung der verworrenen Zustände in jeder Beziehung führen würde . . .« Citát mluví sám za sebe.

Domnívám se, že na základě všech těchto svých vývodů mohu s dobrým svědomím vysloviti přesvědčení, že autorem spisu »Rakouští Slované a Maďaři« byl Adolf Ivanovič Dobrjanskij, buditel Podkarpatských Rusínů, ba více, jeden z jejich osvoboditelů, neboť nejen v tomto spise, ale i celým životem hlásal myšlenku, která nedlouho po jeho smrti přinesla jeho drahé Podkarpatské Rusi svobodu.

K novému sociálnímu řádu.

Napsal inž. dr. Rud. Kučera.

»Reální socialisační program nesmí zapomínati na socialisaci vzdělání. O této socialisaci se tolik nemluví, ale bez ní nebude socialisace hospodářské.«

Druhé poselství presidenta T. G. Masaryka. 28. října 1919.

Rozvrh článku:

Část první: I., II. a III. sociologický aksiom.
Část druhá: Syntesa oněch aksiomů: »postupová teorie«.
Část třetí: Námitky proti této syntese a její výhody.
Část čtvrtá: Přechod od dosavadní sociální soustavy k nové.
Část pátá: Některé důležitější aplikace na přítomnost.

Účelem socialisace je, upraviti sociální poměry tak, aby bylo čím dále tím více možno na zemi harmonicky žíti. Dosavadní forma společenské soustavy vedla ke krvavým válkám, k velkým sociálním nesrovnalostem a ke vší té disharmonii, kterou právě kolem sebe vidíme; tím se vysvětluje, proč se právě nyní tolik o socialisaci jedná: prostě proto, že to tak dále nemůže jíti.

Třídní boj bude míti jednou konec, jako každý jiný zápas, jde jen o to, aby to bylo brzo. Stát, kterému se to dobře provedenou socialisací brzo podaří, získá jistě sympatie států ostatních, poněvadž jim bude v socialisaci vodítkem.

Než se začne něco většího prováděti, na př. jen nějaká stavba nebo strojní zařízení, musí býti napřed dobrý celkový plán. Ten plán musí býti celkový, ne pouze kousek, poněvadž by se pak mohlo státi, že by se při další stavbě musilo bourati, co se provedlo dle toho částečného plánu; ale s bouráním jsou spojeny ztráty, a tím spíše by tomu tak bylo při socialisaci prováděné bez dobrého celkového plánu.

Aby takový celkový plán měl pro socialisaci nějaký praktický význam a většina lidí se na něm mohla shodnouti, je nutno při jeho navrhování všechno dobře rozmysliti a přesně usuzovati na základě nesporných faktů, aksiomů, o jejichž správnosti nemůže nikdo pochybovati, ať proletář, ať kapitalista.

O povšechných rysech takového celkového plánu má býti zde pojednáno.

Část první.

I. *Aksiom o kontinuitě života na zemi.* Klid, mír a tichá harmonie hřbitova vnuká člověku myšlenku o »socialisaci naprosto dokonalé«, totiž o hromadném odchodu lidstva na onen svět. Jednotlivec je schopen sebevraždy; tím se liší podstatně od zvířete, jež sebevraždy schopno není. Avšak lidstvo jako celek se neliší od ostatního tvorstva schopností sebezničení. A není možno ani to, že by se všichni lidé shodli na jakési vzpouře proti Bohu a řekli: »Pane Bože, už máme dost toho všeho trápení, jež na nás stále posíláš, těch válek, nedostatků a nemocí! Abys věděl, nechceme mít žádné děti; za sto let nebudeš míti na zemi ani človíčka, a pak si můžeš trápiti ty svoje andělíčky v nebi!!« Dosavadní lidstvo takové snahy k sebezničení nebo vyhynutí schopno není. Až snad po nějaké dlouhé vývojové periodě nějaké nové lidstvo po nějaké metamorfose bude snad schopno něčeho tak překvapujícího. (Po dlouhé věky platilo v geometrii, že součet úhlů v trojúhelníku je 180°, ale v novější době došlo lidstvo k poznání, že je možna nová geometrie, kde k velkému našemu překvapení onen součet úhlů není 180°.)

Prozatím pro dosavadní lidstvo platí tento poznatek o kontinuitě života na zemi s určitostí aksiomu.

II. *Aksiom o nutnosti dělby práce.* Jedotlivec v lidské společnosti může býti na zemi živ, aniž pracuje; stačí vyhráti los, zdědit velké jmění anebo si pomoci nějakým chytrácstvím. Ale lidstvo jako celek může svůj život na zemi udržeti jen prací. Při tom není možno, že by se lidstvo jednou shodlo na tom, aby si každý jednotlivec v lidské společnosti sám vyráběl všechno, čeho pro svůj život potřebuje, jako Robinson na osamělém ostrově mimo lidskou společnost —: Veliké překážky a nebezpečí, na př. záplavy, a naléhavé kolektivní potřeby, na př. zřizování cest, dały podnět ke sdružování lidí k společné práci, a při té společné práci

poznal člověk ekonomické výhody její dělby; poznal, že když jeden člověk anebo jedna skupina lidí koná častěji jen práci určitého druhu, jiná skupina zase jinou práci, že se člověk té práci »naučí«, t. j. provede ji dřív a s menší námahou, a tak se celkové dílo dřív a lépe provede. Když lidstvo ve svém vývoji poznalo tuto výhodu, tuto ekonomii dělby práce, je psychologicky nemožno, aby se vrátilo k neekonomickému primitivismu Robinsonovu. Je přece psychologicky nemožno, aby člověk na př. při každodenním návratu k domovu dělal jen ze své vůle — kdyby tedy nešlo o nějakou sázku — neekonomickou zacházku do sousední ulice; to by dokázal dělati měsíc nebo i déle, ale trvale by to nevydržel. Je to psychologicky nemožno, jako je fysiologicky nemožno, aby si člověk nechal trvale, moment za momentem pouštěti na ruku kapky vody. S počátku ta kapka vody je pouze kapkou vody, ale později se ono místo kůže tak rozcitliví, že každá kapka je jako bodnutí jehlou. (Rafinovaný způsob mučení politických vězňů na Sibiři za carského režimu.) Takové ustavičné bodání člověk nevydrží, leda že by měl nervy na onom místě nějak uměle otupeny. — Pokud se nervy a duše člověka nezmění, pokud bude lidstvo dosavadním lidstvem, a tedy jeho zkušenosti tytéž, bude platit jako aksiom, že k udržení života na zemi je potřeba práce a její dělby.

III. *Aksiom o sociální spravedlnosti.* Aby člověk byl schopen věnovati se práci nějakého druhu, k tomu je něčeho potřeba.

Především je nutným předpokladem práce, aby zdraví člověka bylo v náležitém pořádku; ani stroj nemůže pracovati, není-li v pořádku. Aby člověk mohl pracovati, musí býti zdráv nejen tělesně, nýbrž i duševně; v jeho těle nesmí utkvěti žádné škodliviny (na př. tuberkulosní bacily), ale také v jeho duši nesmí utkvěti škodlivé představy. (Lapidárním příkladem škodlivosti představ je onen majitel vily, na jehož zahradě byly zakopány mrtvoly dvou zavražděných. Představa, že ve své zahradě chodil nad těmito zakopanými mrtvolami, mu utkvěla po vyzrazení zločinu tak v mysli, že nebyl ničeho schopen a na konec skončil sebevraždou. — Známějším příkladem je vliv úmrtí jediného dítěte na matku, jež nemůže jeti do lázní nebo na cesty, aby »zapomněla«, t. j. aby ony tísnivé, škodlivé představy byly vypuzeny novými. — Podobný případ, když bytost milující je zrazena bytostí milovanou, končívá často sebevraždou.)

Mimo tento předpoklad zdraví tělesného a duševního jsou nutny ještě určité podmínky. Aby se člověk mohl věnovati svému každodennímu zaměstnání, toho první podmínkou je možnost odpočinku ve spánku. Při práci vznikají v organismu člověka zvláštní škodlivé látky, jež se ve spánku samočinně vylučují a nové užitečné látky vznikají. I dobrý stroj nutno občas zastaviti a vyčistiti, t. j. odstraniti škodlivé látky, jež vznikají na př. třením, a jiné užitečné látky doplniti. — Druhou podmínkou je potrava. Ani motor by nemohl pracovati, kdyby se do něho nenakládalo uhlí, nepřiváděl benzin a pod., neboť perpetuum mobile možno není.

Je však nutno splniti ještě základní podmínku třetí, která u stroje není: Člověk totiž potřebuje při práci tak jako vůbec v životě určité proměnnosti, kdežto stroj může pracovati naprosto monotonně. Nutnost této proměnnosti se jeví částečně již u oné podmínky druhé: do stroje možno nakládati stále totéž uhlí, ale člověk musí míti potravu proměnnou, jak se každý může sám na sobě přesvědčiti třeba jen týdenním pokusem. (Z továrny na kuličková ložiska dávaly dělnice hromadně výpověď, ačkoli byly zdravé a mohly se najíst i vyspati; práce v továrně byla totiž příliš jednotvárná, že se jim stávala nepřemožitelně únavnou. Když jim však bylo dovoleno chovati si v dílně jen kočku, opatrovati ji a krmit ji při práci, pak výpovědi přestaly. — Jiný příklad: Obtíženým, unaveným vojákům se to při pochodu hned jinak jde, začne-li vojenská hudba hrát.) — Nedostatek takové vnější proměnnosti může býti nahrazen proměnností vnitřní v představách člověka. Tak jako ona vnější proměnnost vyvolává v člověku povzbudivé pocity, kterými se přemáhají pocity omrzelosti a únavy, tak je toho schopna rovněž ona proměnnost vnitřní u člověka s bohatstvím představ a bohatostí citovou, třeba jen po zcela nepatrném podnětu vnějším. (I v mnohé úřadovně vysokého úředníka vídáme portret jeho dětí, rodičů nebo choti: Když přemýšlením znaven zvedne hlavu od stolu, zavadí jeho zrak o portrety jeho milých, a tento nepatrný vnější podnět vyvolává někdy v jeho mysli tajemnou, povzbudivou změnu představ, že po chvíli únava mizí a on se znovu hrouží v práci.) Člověk s tímto vnitřním bohatstvím představ je schopen přemáhati takovou únavu při práci a vůbec takové překážky v životě, při nichž si jiný »méně charakterní« člověk pomáhá již různým podvodem, a když se mu to nedaří, bere si někdy i život. (Sebevraždy

z omrzelosti života u defraudantů a třeba i boháčů, kteří tě vnější proměnnosti měli jistě dost, až jim zevšedněla.) Podstata toho, co se obyčejně označuje slovem »charakter«, je toto vnitřní bohatství, načerpané ze života nebo umění. — Vyspati se člověk nemůže do zásoby, a najísti do zásoby se může jen do určité míry, ale toto vnitřní bohatství může stupňovati neomezeně, a odtud ona velká síla charakteru. — —

Onen předpoklad zdraví a ony tři podmínky jsou postačujícími pro člověka, který by žil mimo lidskou společnost jako Robinson. Ale pro člověka žijícího v lidské společnosti je mimo to nutno, aby za svou práci nebyl odměňován hůře než jiní lidé, čili je nutna sociální spravedlnost. — Vidí-li člověk, že ten nebo onen je za své přičinění nezaslouženě odměňován, anebo snad odměňován dokonce škodolibě na jeho úkor, a on proti tomu nemá rychlých prostředků, zarývá se mu představa té nezasloužené odměny tak do mysli, že to zmenšuje chuť do práce a mnohdy trvale otravuje duši člověka podobně, jako lidské tělo seslabuje jedovatá škodlivina. (Jsou to případy analogické případu onoho majitele vily, matky po ztrátě dítěte, nebo vůbec milující bytosti po ztrátě nebo zradě bytosti milované). Jde-li o představy menší nespravedlnosti ale za to častěji opakované, má to na mysl člověka podobný účinek, jako ona opětovaná kapka vody. (Příklad v II. aksiomu.) Je prostou zkušeností, že oba tyto případy nespravedlnosti a každý jiný z nich kombinovaný se dotýkají velmi škodlivě všech tří pracovních podmínek nahoře uvedených: Tak jako ona matka nebo ona milující bytost, tak také člověk zatížený představami nespravedlnosti nemá svůj dřívější klidný spánek, nemá svou dřívější chuť k jídlu. A pokud se týče oné třetí základní podmínky, tu jest jeho vnitřní bohatství povzbudivých představ a čistých citových vznětů paralysováno a kaleno oněmi znechucujícími, otravujícími představami nespravedlnosti, člověku zvolna přestávají postačovati jeho dosavadní morální síly, začíná si po příkladu původců oněch nespravedlností pomáhati prostředky méně poctivými, a jeho charakter je tak soustavně podlamován.

Jsou-li tímto způsobem po dlouhá léta ony tři podmínky pracovitosti v lidstvu podkopávány, klesá pracovitost a výrobnost, nastává nedostatek a drahota, a tehdy si lidé ovšem zvykají opatřovati si životní potřeby způsobem všelijakým a třeba i podvod-

nym, a lidská společnost se zvolna blíží sociálním krisím. Proto pokud lidstvo bude dosavadním lidstvem a jeho zkušenosti budou tytéž, bude platit jako aksiom, že k u d r ž e n í ž i v o t a l i d s t v a j e n u t n a p r á c e r o z d ě l e n á a t a k é s p r a v e d l i v ě o d m ě ň o v a n á.

P o z n á m k a: Příklad toho, kam vede sociální nespravedlivost, ukazuje přítomná doba, více než třídní boj ukazují poměry v jednotlivých třídách. Každý dospělý člověk ví, jak často se docílí protekcí »známostí«, úplatností, chytráctvím a vůbec »macchiavelismem« mnohem více než poctivou prací. A kdyby v tom smyslu byl ve všech kulturních státech možný nestranný plebiscit, bylo by jeho výsledkem, že hlavním symptomem přítomnosti je sociální nespravedlivost. Takový plebiscit je ovšem sotva možný, ale ještě více než takový plebiscit dokazuje soudobá literatura světová. Jako z antické literatury poznáváme dnes jasně tehdejší dobu, tak pozná budoucno z nynější bohaté literatury, do jaké míry »století páry a elektřiny« bylo spíše »stoletím podvodu«.

Část druhá.

Syntesa předchozím aksiomů. Podle druhého aksiomu je nutna dělba práce a jsou tedy nutny různé druhy prací, ale podle třetího aksiomu je nutna sociální spravedlnost v odměňování práce; oběma těmto požadavkům současně vyhověti je obtížno. Některému druhu práce se lze totiž snadno naučiti, na př. zacházení s lopatou a motykou, ale jinému druhu práce se lze naučiti jen delším úsilím a přičiněním, na př. zacházení s matematickými vzorci. Nesnadnější, umělejší práce by měla býti odměňována více než obyčejná práce mechanická, neboť jinak by byla obava, že se lidé budou raději věnovati jen nižším druhům práce, kterým se lze snadno naučiti, a že pak dojde k poklesnutí výroby. A tu je velká obtíž, jak nalézti správnou míru odměny za ty různé druhy práce, čili jak ty různé druhy práce hodnotit: kolik dáti na př. za vykopání příkopu a kolik za návrh nějakého stroje, aby to bylo spravedlivé? To se nedá stanoviti ani zdaleka s takovou určitostí, jakou se vyznačovaly předchozí aksiomy. Přesně takové hodnocení provésti je problém dosud vůbec neřešitelný, jako je dosud neřešitelno sestaviti perpetuum mobile.[1] A kdyby řešení sociální otázky bylo závislé na přesné metodě hodnocení práce, pak by sociální otázka byla opravdu neřešitelná, jak se někdy uvádí.

[1] Jestli se někteří lidé o přesné hodnocení dosud pokoušejí, nelze se tomu tak příliš diviti a jim zazlívati, vždyť i Komenský se dlouho pokoušel sestaviti dokonce perpetuum mobile.

Avšak my známe jiné případy, kde je neřešitelnost jista, a přece si v nich dovedeme pomoci. Na př. rovnice více než čtvrtého stupně je přesně algebraicky také neřešitelna, to bylo nesporně, vědecky dokázáno, a přece když v technické praksi potřebujeme řešiti rovnice jakéhokoli stupně, přece si dovedeme vždy pomoci. Nedovedeme sice takovou rovnici přesně algebraicky »rozřešiti«, ale dovedeme ji »řešit«, umíme se tomu algebraickému řešení vyhnouti, je obejíti a dovedeme se třeba na základě nepřesného odhadu přiblížiti přesnému výsledku jak dalece potřebujeme. A něco podobného je při řešení sociální otázky s problémem hodnocení práce; nedovedeme jej sice rozřešiti, ale dovedeme jej obejíti, jemu se vyhnouti. — — Jen se snažme daný problém vyjasnit a situaci logicky proniknouti: Jsou nutny různé druhy práce, nižší a vyšší, vyšší práce má býti více odměňována, ale my nemůžeme tuto odměnu přesně stanoviti, přes to však je sociální spravedlnost nutna — jak to zařídit? Když odměnu nelze přesně stanoviti, nezbývá nic jiného, než ji pouze odhadnouti dle poměrů, jak se dosud děje, ale přes to žádný člověk nemá průběhem svého života pociťovati příkrou sociální nespravedlivost. — Jak to zařídit? —: Dokud lidstvo nepřijde na jiné řešení, dá se to zařiditi tak, že bylo každému člověku umožněno, aby průběhem svého života postupně prošel od zaměstnání nižších, méně honorovaných, k zaměstnáním vyšším, lépe honorovaným. Je na první pohled jasno, že při tomto přibližném řešení tolik na tom nezáleží, že odměna za nižší a vyšší práce není přesně stanovena, neboť oč by se člověk v mládí snad cítil zkrácen, to by měl v pozdějších letech nahraženo, až by došel k vyšším, lépe honorovaným zaměstnáním. —

Při tomto řešení něco na první pohled zaráží: Že totiž co do duševních schopností jsou mezi lidmi velké různosti, že by tedy někteří byli schopni dostati se postupně k vyšším zaměstnáním, jiní však že by toho nedokázali, že by svým nadáním stačili jen na nižší práce. Ale dosavadní různost nadání je přece do značné míry právě následkem dosavadní sociální soustavy, neboť když je člověk od mládí nucen stále k téže jednotvárné, nezajímavé práci, pak prostě duševně otupí, nehledě ani k tomu, že ta jednotvárnost mnohého vžene v náruč alkoholu, který teprve otupuje. Není přece vlastností přírody, že by mnozí lidé byli třeba pětkrát nadanější a proto [illegible] schopni pětkrát více vydělati, nebo že by

někteří byli pětkrát větší a silnější než jiní. To je tak nepravděpodobno, jako že některé stromy téhož druhu rostou nad mrakodrapy, jiné pouze nad obyčejné domy. Táž síla přírody, která již v lůně každé matky se stará, aby nebylo na světě pětkrát více žen nežli mužů, táž síla se stará o tlumení všech jiných nespravedlností. Ale je to lidská společnost sama, která macešsky mrzačí své děti, některé uměle duševně stlačuje tou otupující, celoživotní jednotvárností práce a jiné zase samolibě vytahuje.[1] A právě toto by v navrženém životním postupu přestalo.

Je tedy možno syntesu oněch tří základních aksiomů podati větou: *K udržení harmonického života na zemi je nutna dělba práce spravedlivě odměňované životním postupem.*

Pokud syntesa oněch aksiomů nebude provedena nějakým lepším řešením, musila by tato věta býti základním rysem každého socialisačního plánu.

Část třetí.

Některé námitky proti podané syntesi a její výhody.

První námitkou je, že jen to by bylo eticky správné, kdyby všichni lidé za svoji práci jakéhokoli druhu dostávali stejně, neboť jakmile prý se člověk narodil, má stejné právo na život jako každý jiný. Dle tohoto názoru není správné více odměňovati práce vyššího druhu, neboť člověk je odměňován již tím, že mu lidská společnost umožnila se tak dalece vzdělati, aby takové vyšší práce mohl konati a měl za to onen vyšší stupeň radosti z práce, jenž je nedostupný člověku méně vzdělanému: takový člověk by prý tedy měl býti odměňován za svoji práci po případě i méně než člověk pracující jen tělesně. — Že v tomto názoru je dosti správného, toho důkazem je na př. typ inženýra, který pro sebe sama spotřebuje mnohem méně ze své gáže, než třeba jeho podřízený montér: Jemu stačí, když si občas vyjede

[1] Ostatně dosavadní uspořádání lidské společnosti neodpovídá ani nynějšímu rozvrstvení nadání v lidstvu; je přece dost lidí na místech vyšších, než jakým odpovídá jejich nadání, neboť o přístupu ke vzdělání dosud nerozhoduje vrozené nadání, nýbrž nanmoze jen zděděné peníze. — Důkaz možno viděti v tom, že kdyby se studovaným lidem dala řešiti řada promíšených úloh lehkých a těžších, že by nejeden z nich měl s nejednou úlohou mnoho práce a snad ji na konec rozřešil jen pomocí vyšší matematiky, kdežto nejeden z prostých lidí by ji rozřešil pouhým rozumovým úsudkem.

do světa, aby viděl, kde všude konají dobré služby díla vyšlá z jeho hlavy, a když nasytí svou mysl těmito dojmy, vrací se opět k své práci a prostému způsobu života; teprve po jeho smrti dokazuje zanechané větší dědictví, kterak skromně žil.

Přes to, že je dosti správného v onom názoru, přece jen by mělo pravděpodobně velmi neblahé následky pro lidskou společnost, kdyby všichni lidé musili žíti ve stejných poměrech, kdyby všichni měli stejný byt, stejnou stravu a pod. Duševní pracovník potřebuje totiž klidu a proto potřebuje k tomu přiměřeného bytu a potřebuje trochu jiné stravy než člověk, který se při práci pohybuje; také snad potřebuje delší dovolené a jiných prostředků posilujících nervy. Kdyby se zavedla úplná rovnost, vedlo by to možná nejen ke zvolnění pokroku, nýbrž by se třeba ani nepodařilo udržeti dosavadní stav. Naproti tomu, když bude duševní, vynalézavá a vůbec podobná tvořivá práce odměňována sice více než práce prostá, ale při tom se sociální nespravedlnosti předejde spravedlivým životním postupem, pak se bude snaživost lidí při náležité životní harmonii tak stupňovati, že dojde snad lidstvo tak dalece, že budou byty zcela obecné, každý si bude moci vybrat několikapokojový byt dle libosti a jiné potřeby rovněž, jako si dnes může vybrati v parku obecní lavičku k posedění, anebo dle libosti natočiti vodu z vodovodu.

D r u h o u n á m i t k o u by snad mohlo býti, že kdyby člověk nebyl od mládí do stáří v témž zaměstnání, že by se tolik nevycvičil, a že by tedy jeho výkonnost byla menší. Ale ona vycvičenost a výkonnost specialistů nepostupuje přece s lety úměrně, s počátku rychle, později však velmi pomalu nebo vůbec ne, a tak by ztráty vzniklé onou postupovostí zůstaly daleko za ztrátami zaviněnými dosavadním stavem: průmyslové krise, nezaměstnanost, stávky, revoluce a války.

Naproti těmto n á m i t k á m plyne z oné postupovosti v ý h o d a, že by zmizely t ř í d n í p r o t i v y a k a p i t a l i s m u s, a zvedla by se m o r á l n í ú r o v e ň l i d s t v a:

Třídní protivy a boje by zmizely, poněvadž by nebylo tříd. Bylo by to asi tak, že by člověk do patnácti let chodil do školy národní a občanské, pak by konal třeba 10 let nějakou práci mechanickou (dělníka, listonoše a pod.), při čemž by se privátním studiem středoškolské látky připravil k nějaké nižší práci úřednické, a během této služby úřednické by se mohl připraviti vyso-

koškolskym studiem k nějaké práci vyšší. Lidská společnost by dávala každému jednotlivci právo přihlásiti se v určitých termínech ke kterékoli zkoušce, zkouška by byla bezpečná, na vůli profesorově nezávislá, totiž písemná na základě vylosovaných témat a otázek a každý by mohl anebo snad i musil opakovati zkoušku na dvou, na třech ústavech, aby bezpečnosti posudku byl on i stát chráněn před jakoukoli nespravedlností. — Každý občan by i po dosažení vysokoškolské aprobace měl právo žádati vysoké školy technické nebo snad jinou instituci (akademii) za posouzení své publikované práce, svého návrhu, stavby, stroje a pod., pokud by to znamenalo něco nového. Dnes má jen právo »dělati doktorát«; o ten titul by sotva kdo tolik stál, a také se na něj tolik nedá, jako by se dalo na takové posudky, neboť ten doktorát znamená vlastně jediný posudek jednou pro vždy, kdežto pak by to byly posudky opětované.[1] Na základě takových veřejných bezpečných posudků třeba i z několika vysokých škol či jiných veřejných institucí by mohl člověk postupovati v životě i dále. — — —

V dosavadní lidské společnosti hraje velikou roli kapitalismus, v oné nové společnosti by ho nebylo potřeba. Hlavním důvodem pro eksistenci kapitalismu je, že prostřednictvím kapitálu může iniciativní člověk provésti své návrhy a záměry, jež jsou pak na prospěch celého národa a třeba i lidstva. Ale úspěch takovéto iniciativnosti by byl v nové společnosti zaručen tím spíš, neboť vynikající návrhy příznivě posouzené vys. školami technickými nebo jinými institucemi by přirozeně každý stát hleděl provésti — již z ušlechtilé rivality proti státům jiným. Navrhovatel by byl proti dnešnímu navrhovateli ve dvojí výhodě: Předně by se nemusil obávati, že jeho dobrá věc bude z konkurenčních důvodů poškozena finančními nebo vůbec hospodářskými triky silnějšího protivníka nebo trustu. Za druhé, není jeho návrhu selhalo, přece by nepřišel o duševní majetek kdyby pro nějakou chybu nebo z nějakého jiného důvodu prove- v onom návrhu již uložený; ten majetek by mu totiž zůstal zajištěn v knihách posudků na vys. školách nebo jinde uložených,

[1] Částečný požadavek práva na kritiku byl odůvodněn v pisatelově článku Vysoké školy a »kvalifikační zákon« — Naše doba, duben 1920; článek se týká připravovaného zákona o vysokoškolských asistentech resp. adjunktech. Uzákoniti dnes náhle povinnost vys. škol technických k veřejné kritice předložených prací by mělo pravděpodobně značné obtíže, ale dalo by se onoho připravovaného zákona eventuálně použiti k nenáhlé přípravě toho uzákonění.

až třeba po letech by se onen návrh dal přece provésti. (Jos. Ressl konal v Terstu na moři pokusy s praktickým modelem lodi poháněné šroubem, ale z nějaké docela vedlejší příčiny se pokus nezdařil, a co se po letech stalo? Když po letech očekávaly v Terstu zástupy příjezd prvního velkého parníku hnaného šroubem, stál mezi nimi — neznámý, opomíjený Ressl!) Tato bezpečnost duševního majetku by podporovala snaživost lidí a tedy i pokrok lidstva mnohem více než dosavadní kapitalism. — Jako dnes máme okresní nebo zemské knihy pozemkového majetku, tak by potom byly u středních a vysokých škol či jiných institucí zavedeny knihy majetku duševního; tam by byly zapsány všechny zkoušky a eventuálně posudky návrhů a prací jednotlivců, podobně jako jsou dosud při vysokých školách uloženy posudky disertačních prací doktorských. (Tedy to by bylo něco jiného než pouhá ochrana patentů: Člověk si může dáti něco patentovat, ale nemusí za to dostati doktorát!) — Nynější navrhovatel — kapitalista ovšem shromažďuje také dědictví pro své děti, ale u budoucího navrhovatele by to hromadění nemělo tak dalece smyslu, neboť jeho děti by nemohly v životě jiným způsobem postupovati než on sám, totiž na základě bezpečných zkoušek a posudků. —

Uvedenými názory byly načrtnuty hlavní rysy navržené sociální soustavy. Jejím podstatným znakem je životní postup každého jednotlivce. Tato postupovost spočívá na bezpečné spravedlnosti relativního posuzování jednotlivce proti jednotlivci co do jeho schopností, práce a vůbec silných positivních činů; právo na toto posuzování by měl člověk nejen v mládí při zkouškách, nýbrž i po aprobaci v dalším praktickém životě. Právě nedostatek takového posuzování positivních činů je nejnápadnějším nedostatkem dosavadní sociální soustavy: Dosud to vypadá tak, jakoby lidské společnosti záleželo více na posuzování a odstraňování činů negativních, špatných, než na posuzování a vyvolávání činů kladných; vidíme totiž, že na posuzování a odsuzování špatných činů se nákladně udržuje veřejné soudnictví, jehož rozsudku se podrobiti je povinností člověka, ale právo na posouzení a odměnění činů kladných člověk nemá, to je dosud odkázáno, nehledě k nějakým výstavním porotám a pod., jen na neveřejné posudky bezejmenných komisí.

Nějaký nový sociální řád se podle určitých známek opravdu již blíží nezadržitelnou silou, a zdá se, že jedním z hlavních rozdílů proti řádu dosavadnímu bude sociální spravedlnost daná antitesou

dosud —: povinnost člověka podvolit se odsouzení činu špatného,

potom —: právo člověka vyžádati si posouzení díla dobrého.

Dosavadní nedostatek positivního soudnictví za současné eksistence soudnictví negativního bije v dnešní sociální soustavě nejvíce do očí. Člověk v mládí poznává ve škole heslo »S poctivostí nejdál dojdeš«, ale později v životě jej eksistence negativního soudnictví bez současné eksistence soudnictví positivního upozorňuje na to, kolik lidí dojde v životě mnohem dále s heslem docela jiným, totiž s heslem »Svět chce být klamán« — a člověk pak jde přirozeně tam, kam velí princip majority. Tak eksistence negativního soudnictví bez současné eksistence soudnictví positivního má účinek právě opačný. Je opravdu podivné, že si lidská společnost tuto protivu tak málo uvědomuje. Je to přece něco zcela podobného, jako když se za války stanovily vyhláškou maksimální ceny předražovaného zboží: Eksistence takové vyhlášky upozornila obchodníka, že je jistě mnoho těch, kdož zboží předražují, neboť jinak by nebylo proti tomu potřeba zakročovati maksimálními cenami; a poněvadž se domníval, že sám nemůže zůstati pozadu za většinou ostatních — schoval zboží a prodával je pod rukou ještě dráž!

Následkem takového nedostatku positivního soudnictví v nynější sociální soustavě prolíná lidstvem stále víc a více nespravedlivost, podvodnost a všeliká špatnost vůbec; poctivému člověku skoro už ani nezbývá než se straniti života a zvykati samotářství. Následkem tohoto nedostatku to dopracovalo »století páry a elektřiny« tak daleko, že se dá velmi případně označiti názvem »století podvodu« a že se dá tak výrazně ilustrovati názorem drzého pobudy, jenž před soudem odbývá rázné napomenutí soudcovo slovy: »Jen pomalu, pane sudí, pomalu! Nesměj' zapomenout, že z nás mají živobytí!!« — —

Jest těžko knězi, soudci nebo politiku pracovati proti zlu v dosavadním sociálním řádu, když se nemůže nikterak uchrániti před podezřením, že sice mluví proti zlu, ale ve skutečnosti si jeho odstranění v dohledné době nepřeje, neboť by pak neměl proti čemu mluviti, a to prý jest jeho řemeslem a živobytím! Je přece známo, jak tato podezřívavost znesnadňuje politikovi býti vůdcem dělnictva a zvětšuje v nejširších vrstvách morální chaos dneška. — Nezbývá nic jiného, než usilovati o brzký příchod ně-

jakého takového sociálního řádu, který by vedle stálého manipulování se zlem, vedle souzení a odsuzování zla, zavedl také posuzování a odměňování činů a práce kladné. Pak se špatnost v lidské společnosti omezí sama. — Stát, který dovede rychle nalézti schůdné cesty tomuto novému sociálnímu řádu, získá jistě uznání a dík ostatního světa. (Dokončení.)

Školství a osvěta v Jugoslavii.

Podává prof. dr. Josef Páta.

(Pokračování.)

Školství ve slovinské oblasti.

Školskými dozorčími orgány jsou především Poverjeništvo za uk in bogočastje v Ljubljani (oddělení zemské vlády pro slovinské kraje), podřízené centrální vládě v Beogradu, ministerstvu osvěty. Tomu Poverjeništvu jsou podřízeni: 2 vyšší školní inspektoři pro obecné školy a 2 vyšší školní inspektoři pro střední školy.

Pro každý školní okres (okr. hejtmanství) je určen jeden okresní školní inspektor, pro každou školu místní školní inspektor. Poverjeništvu za uk in bogočastje je podřízen jako samostatný úřad Višji školski svet (vyšší školní rada) pro záležitosti administrativního rázu (jmenování učitelů).

1. Obecné školy. Obecných škol v Sloveniji je 815, menšinových škol (německých a utrakvistických) 13, pomocných škol (pro duševně zaostalé) 2, ústav hluchoněmých v Ljubljani 1, mateřských škol 23, opatroven 5.

2. Měšťanské školy. Lublaň: 2 pro chlapce, 2 pro dívky, Kočevje 1, Tržič. 1, Ribnica 1, Krško 1, Žalec 1, Maribor 1 pro chlapce, 2 pro dívky, Celje 1 pro chlapce, 1 pro dívky, Ptuj 1 pro chlapce, 1 pro dívky, Borovlje: 1 pro chlapce, 1 pro dívky, Velikovec 1, Škofja Loka 1, Ljutomer 1, Murska Sobota 1, Spodnja Lendava 1.

3. Střední školy. Gymnasia: 1. státní gymn. v Lublani, 1. státní gymn. v Kranji, Velikovci, 1. státní gymn. v Mariboru, Murské Sobotě. — Reálná gymnasia: v Lublani, Celji, Ptuji, Novém Městě, Kočevji, německé v Lublani. — Reálky: v Lublani a v Mariboru. — Ústavy ku vzdělání učitelů: v Lublani mužský i ženský, Maribor mužský i ženský, Velikovec, Škofja Loka (soukromý). — Ženské lyceum: Lublaň. — Obchodní školy: 2 třídní obchodní školy v Lublani, Celji, Novém Mestu, Mariboru, mimo to 10 nižších (pokrač.) obch. škol. Počínaje 1./X. 1920 zřízena byla obch. akademie v Lublani. — Průmyslové školy: státní vyšší prům. škola v Lublani, odděl. 2 pokrač. prům. škol; 1 puškařská škola v Borovljích; 1 nižší hornická škola v Celji; 1 krajkařská škola v Lublani; 2 košíkářské školy v Strnišču (Ptuj) a v Radovljici. — Hudební školy: státní konservatoř v Lublani; hudební škola Glasbene matice v Lublani; v Mariboru, Celji, Ptuji; varhanická škola v Borovljích. — Rolnické školy: na Grmu pri Novem Mestu; St. Jurij u Jižní dráhy: Maribor (vinařství a ovocnictví):

Velikovec (zimní). — Středních hospod. škol není, koncem r. 1920 má býti zřízena střed. hospod. škola v Mariboru. — Hospodyňské školy: Lublaň (Marianišče); Repnje u Kamniku; Šmihel u Nového Mesta; Maribor; St. Rupert u Velikovce.

4. Vysoké školy. Universita v Lublani (z r. 1919). 1. Bohoslovecká fakulta: hlavní zástupci prof. dr. Aleš Ušeničnik, prof. dr. Fr. Ušeničnik, dr. Ivan Zoré, dr. Jos. Srebrnič, dr. Frant. Lukman, dr. M. Slavič, dr. A. Snoj. — 2. Právnická fakulta: hlavní zástupci prof. dr. Ivan Žolger, prof. dr. Leonidas Pitamic, prof. dr. Bogumil Vošnjak, prof. dr. Gr. Krek, dr. Ant. Skumovič, prof. dr. B. Kušelj, dr. M. Škerlj. — 3. Filosofická fakulta: dr. Jos. Plemelj, dr. Rajko Nahtigall, dr. Fr. Ramovš, dr. Ivan Prijatelj, dr. Fr. Jesenko, dr. Jovan Hadži, dr. Karel Ozvald, dr. Lj. Hauptmann, dr. Iv. Lunjak. — 4. Medicinská fakulta: dr. Alfred Šerko, dr. Albert Botteri, dr. Ivan Plečnik. — Technika v Lublani: hlavní zástupci dr. Rih. Zupančič, dr. Karel Hinterlechner, dr. Maks Samec, dr. Milan Vidmar, dr. Alojz Král. Nová universita a technika byly uznány od universit: Athény, Vídeň, Št. Hradec, Jassy, Jena, Krakov, Lvov, Oxford Praha (česká i něm.), Rostock, Stockholm, Varšava, Brno (techn.). Universita měla v r. 1920 670 posluchačů. Na bohoslovecké a filosofické fakultě se přednášely všechny předměty pro posluchače všech 8 semestrů, na právnické fakultě konaly se přednášky jenom v 2. semestru, na medicinské fakultě jenom přednášky pro první ročník. Na technice konaly se přednášky pro 1.—3. semestr.

* * *

Z uvedeného je zřejmo, že jihoslovanských škol je značné množství, ač ovšem nemohou vystačit dnešním potřebám. Jen zběžným srovnáním s Jirákovými daty z r. 1912 se přesvědčíme, že v necelých dvou letech po utvoření jednotné Jugoslavie všude škol přibylo. A denně takřka zakládají se nové a nové školy jak obecné, tak střední a to všeho druhu. Prof. Drtina v citované přednášce o kulturních stycích našich s Jugoslavií mluví již v r. 1919 o přírůstku 1200 škol. A dnes je to číslo mnohem větší. Jen pro příklad uvádím, že na př. na Černé Hoře bylo v r. 1908 120 obecných škol, kdežto podle statistiky za rok 1919/20 jest jich 260 se 470 učiteli a to v okrese Andrijevićském: 23 škol (46 učitelů), v okrese barském: 19 (39), beranském 18 (27), bjelopolském 19 (13), kolašinském 21 (41), metochinském 24 (49), nikšićském 52 (77), pleveljském 21 (33), podgorickém 34 (86), cetyňském 29 (59). Také organisace vysokých škol pokračuje: otevřena universita v Lublani, o niž sváděny takové dlouhé boje s vídeňskou vládou, otevřena tu i technika, k níž přibyla technika v Záhřebě, dány základy pro vysoké obchodní školy v Záhřebě a

v Bělehradě, otevřena universita ve Skoplji, zatím aspoň právnická a filosofická fakulta, v Sarajevě má býti vysoká hornická a lesnická škola atd.

Zvýšené úsilí o sjednocení školské správy, horlivá práce o reorganisaci veškerého školství v Jugoslavii jsou nejlepší zárukou dalšího zdárného vývoje. Možno tu ukázati znovu na časté rozhovory o školských otázkách v Jugoslavii, na časté ankety i články, které nasvědčují čilému ruchu v tomto oboru. Zmínky zasluhují též samostatné brožury o reformě školské: Kostićovy Myšlenky o reformě obecné a střední školy, Savićova knížka o řemeslnickoprůmyslovém školství a j.

Osvětová činnost v Jugoslavii.

Pokud jde o osvětovou činnost v Jugoslavii, přesných dat posud není. Jsou jen drobné zprávy, z kterých je zřejmo, že také tu se dějí vážné pokusy o organisaci osvětové činnosti ve všech oblastech Jugoslavie. Považuji za první povinnost nového »Osvětového svazu« v Záhřebě, aby podal historii osvětového hnutí v Jugoslavii, jeho vývoj, pomůcky, cesty i úspěchy a to ve všech směrech: na poli přednáškovém, v hudbě, ve zpěvu, v divadle, v lidovém průmyslu atd., jaké korporace pečují o kulturní výchovu nejširších vrstev lidových a kde jsou. Z nejstarších výchovných organisací jihoslovanských je spolek »Osvěta«, který vznikl v Bosně a Hercegovině. Odtud se šířil do sousedních oblastí jihoslovanských. V Bělehradě je zvláštní Osvětová rada »Kulturní savet«, která se nyní radí o cestách k další organisaci jihoslovanské lidovýchovy. Na těchto poradách bylo usneseno tolik:

1. Je potřebí soukromé iniciativy na poli lidové osvěty, ale stát si tento úkol musí především uvědomit a o něm uvážiti. 2. Činnost třeba organisovati tak, aby středem byl Bělehrad se svou universitou. Krajinské odbory nechť jsou organisovány v Novém Sadě, Sarajevě, Skoplji, Dubrovníku nebo ve Splitu, Záhřebě a Lublani. 3. Vrcholem vší práce naší byla by lidová universita, která má býti zřízena v Bělehradě. 4. Typem Osvětových spolků na území král. SHS má býti typ »Osvěty« pro své dobré stránky.

Usneseno pokračovati v konferencích, pokud se definitivně nerozřeší otázka lidové university.

Stejně jako v Bělehradě vyjednávalo se také v Novém Sadě se zástupci Srbské Matice, aby byla utvořena jednotná organisace osvětová. Matice Srbská vypracovala za tím účelem změnu svých stanov, které však posud nebyly valnou hromadou Srbské Matice schváleny. Podle této změny by potom Srbská Matice byla osvětovým spolkem podle typu »Osvěty«. Také v Záhřebě byl založen Osvětový spolek, který ihned získal 100 členů. Tento spolek převzal hned funkci krajinského odboru »Osvěty« a jmenoval své zástupce v 24 městech. Také universitní mládež má svůj spolek osvětový, který se přiřadil se svými 100 členy k »Osvětě«.

Obsáhlou zprávu o osvětové činnosti, zejména v chorvatsko-slavonské oblasti podal záhřebský referent. Pro zajímavost ji uvádím celou doslovně. Jihoslovanský referent píše tolik:

Práce za osvětu širších vrstev v jihoslovanských krajích má svůj kořen v ilyrském ruchu. Od r. 1835 osvobozoval se náš národ zvolna od latinského úředního jazyka a uváděl chorvatský jazyk do literatury, společnosti i veřejného života. V létech čtyřicátých zakládány byly instituce, které jsou nositelkami národní kultury až podnes: »Matice Ilyrská«, později »Matice Chorvatská«, »Národní divadlo«, »Hospodářské družstvo«, »Čítárna«.

Po vzoru záhřebské »Čítárny« zakládány byly později a zakládají se až do dnešního dne čítárny ve větších i menších místech nejen Chorvatska a Slavonije, ale i na Slovinsku, v Dalmacii, Istrii, v Bosně atd. To jsou trvalé šířitelky osvěty. Některé zeslábly a zapomněly na svůj cíl, ale přece jen každý nový podnět dojde v nich ohlasu.

Když se v Anglii počaly zaváděti universitní ekstense r. 1872, našla tato myšlenka i v Záhřebě následovníky. Dr. Frant. Marković a dr. Jan Dežman započali lidové přednášky. Ten pokus však později zašel; zaviněn byl jednak smrtí Dežmanovou, jednak tehdejšími poměry v Chorvatsku.

Po českém vzoru založen byl i zde »Sokol«, jenž nebyl jen nositelem zdravých svalů, nýbrž i šiřitelem osvěty.

Ale politika stále více zajímala Chorvaty, stranické boje rozmáhaly se neobyčejnou prudkostí, což kulturní práci velice škodilo. Inteligence ztrácí znenáhla smysl pro osvětovou práci a každý trochu schopnější jednotlivec upadá do stranických bojů, neboť se oceňují jen politické bitky a hledá se jen politický úspěch. Osvětu považují jen za pomocnici politiky.

Již r. 1868 založeno družstvo sv. Jeronýma pro vydávání knih pro lid (sedláky). Vydalo pěknou řadu knih z rozmanitých oborů, ale nemělo vždy šťastnou ruku ve výběru pisatelů. V lidu je velice oblíben kalendář »Danica«, jejž družstvo to vydává. R. 1910 rozprodalo 60.000 kusů »Danice« a ještě čtyři knihy po 35.000 exemplářích, tedy celkem 200.000 kusů. 26 tiskových archů dávalo to družstvo v míru za jednu korunu! Toto družstvo je nyní v klerikálních rukou.

Roku 1885 založena byla »Chorvatská přírodoslovná společnost«, která asi 20 let živořila jako vědecká společnost, ale r. 1902 převzal prof. dr. Oto Kučera redakci »Glasnika« (Hlasatele) a uvedl do společnosti svěží duch popularisátora přírodních věd. Na to začala ona pořádati lidové přednášky, výlety, a od r. 1910 vydává výborně vedený časopis »Příroda«. Teď vydává i zvláštní populární knihovnu.

V době oslavy čtyřicetiletí umělého chorvatského básnictví (r. 1901) rozhodlo se »Družstvo chorvatských spisovatelů« založiti spolek pro šíření národní osvěty. Spolek ten založen r. 1904 pode jménem »Chorvatské družstvo pro národní osvětu« ale čekal na schválení stanov až do r. 1906 — téměř dva celé roky! — Začal soustavně pracovati. Vydával lidový list, pořádal lidové přednášky pro venkov, kursy pro analfabety, vydával malou lidovou knihovnu, zakládal lidové knihovny stálé i přenosné a měl posledně na 70 odboček. Organisace byla veliká i dobrá, ale začala již před válkou povolovati a válka ji zničila tak, že se ještě do dnes nevzkřísila. »Klub chorvatských spisovatelů« v Oseku též vydává osvětové spisy a kalendář »Jeka od Oseka« (r. 1915).

Počátkem tohoto století založil prof. Iso Kršnjavi »Chorvatskou Uranii« po vzoru berlínské i vídeňské. Pěkně působila nejen v Záhřebě, ale i na venkově, ale zapadla jako mnohé jiné naše dobré podniky.

R. 1905 založili studenti na universitě »ABC klub«, jenž měl za úkol ničiti analfabetism v lidu. Mezi akademiky nenašel pravého ohlasu, ale přece dosáhl dobrých úspěchů. Nezřizoval jen kursy pro analfabety, ale zakládal i lidové knihovny a spolupracoval s »Chorvatským družstvem pro lidovou osvětu«.

Z klubu toho vyšel i Rudolf Herceg, osvětový referent u »Správního odboru státní ochrany dětí i mládeže«, který v jednom roce rozšířil výtečnou propagandu v lidu pro potírání

analfabetismu. Dovedl získati pro tu práci mnohé vzdělané lidi, ale i velmi mnohé rolníky. Rozšířil 25.000 »Abecedárek a docílil i toho, že mnozí se učí podle školních knih. Nejdůležitější při tom však je, že rolníci učí sami jeden druhého podle metody františkána Buntiće v Hercegovině. Úspěch je takový, že se na př. lékaři dru Fertićovi v Brinji v Lice podařilo minulé zimy uspořádati kursy pro 2000 analfabetů. Tento ruch rozšířil se daleko přes hranice Chorvatska a Slavonije po Jugoslavii.

Kr. zemská vláda dala té práci svoji ochranu a pomoc, a postavila ji na pevné základy svým nařízením z 23. dubna 1920 č. 17.101, kterým se zakládají pomocné školy a školní stanice.

Na počátku dvacátého století vynikl neobyčejně lidový spisovatel dr. Ante Radić, který po pět let vydával svůj »Dům«, malou lidovou revui. Byl mistrem v psaní pro neškolené lidi. Měl vliv na všechny naše lidové spisovatele. Jeho zásluhou je, že se v rolníku počalo buditi lidské vědomí, láska k osvětě i vědecké myšlení. List zanikl v r. 1905. V roce 1918 začal Chorvatský tiskový ústav (Hrv. Štamparski zavod) v Záhřebě vydávati Narodnu biblioteku s demokratickými a svobodomyslnými tendencemi. V tom nakladatelství vyšla na př. Národní čítanka obsahu abstinentního hnutí.

Na podnět prof. dra Alberta Bazaly založili universitní profesoři »Lidovou universitu«, která velmi dobře pracovala nejen v Záhřebě, ale i venku. Od r. 1918 nepracuje, ale v tyto dny připravuje se anketa, která ji vzkřísí k novému životu.

Po vzoru této universitní ekstense založena byla minulé zimy »Středoškolská ekstense« ve Varaždinu. V Záhřebě již delší dobu je »Večerní škola«, to jsou veřejné přednášky, které konají profesorky lycea. I druhé střední školy se připravují na svoje ekstense a důvěrnictvo pro osvětu vydá k tomu ještě podnět zvláštním okružním listem. Ono bude tuto práci též mravně i hmotně podporovati.

I v kraji se vytrvale pracovalo. Zejména vyniká osvětový odbor ve Rjece, Sušaku, Karlovci a Zemuni. Ve Rjece již několik let pracuje velmi pěkně akademický klub »Jurislav Janušić«, který má teď odbočku v Záhřebě a i tu již počal rozvíjeti svoji činnost. Ve Varaždínu je obdobný klub »Tomislav« a v Daruvaru »Gundulić«. Osvětové odbory jsou též v Brodě na Sávě a v Iloku. V Záhřebě je »Zemský osvětový odbor«, který založilo »Důvěrnictvo pro potírání souchotin a pohlavních nemocí«.

V Záhřebě se ustavil zvláštní spolek »Jihoslovanská Obnova«, který chce kulturně obnoviti všechny kraje v Jugoslavii. Již měl několik přednášek a slibuje všestrannou a systematickou práci v obnoveném duchu.[1]

Kulturní spolky v Chorvatsku působily na práci v Bosně, Dalmacii, Istrii a jinde. Možno vzpomenouti spolku v Istrii, neboť tato krajina je ideově sdružena s Chorvatskem. Již r. 1906 založena byla v Pazinu středoškolská ekstense, která se později sdružila s ostatními spolky a založila »Odbor pro osvětu«. Ten své působení upravil podle vzoru »Osvětového svazu« v Praze. Diapositivy vypůjčoval si v knihkupectví J. Rašína »Ústředního spolku českých učitelských jednot«. Činnost jeho byla systematická a vytrvalá. Svoji působnost znenáhla šířil po Istrii a již se připravoval, že všechny spolky sdruží v »Osvětovém Svazu pro Istrii«, ale válka to překazila.

Poněvadž v Istrii následkem italského teroru osvětová práce zahynula, přenesena idea svazu do Záhřebu. Vynesl ji předseda »Odboru pro osvětu« prof. Frant. Novljan v srpnu 1919, ale svaz byl založen teprve 2. února 1920. Zatímní odbor předložil vládě stanovy k schválení, připravuje potřebné pro budoucí práci, zakládá oddíly pro: 1. organisaci, 2. propagandu, 3. opatření peněžních prostředků, 4. tisk, 5. lidové přednášky, 6. osvětové zábavy, 7. potírání analfabetismu. Jak budou stanovy potvrzeny, začne svaz pracovati právě tak jako »Svaz Osvětový« v Praze. Stanovy »Osvětového Svazu« vytištěny jsou v čísle 1—2 listu »Naša Doba« na str. 15.

I druhé rozličné spolky v Záhřebu i v kraji pracují na poli lidové osvěty, ale práce ta není soustavná, nýbrž jen příležitostná. Tu čeká Svaz veliká a těžká úloha.

Z lidových knihoven dlužno uvésti »Městskou knihovnu« u kamenných vrat v Záhřebě, knihovnu v Karlovci a ve Varaždínu. Všechny tři velmi dobře působí a jsou bohaté různými děly.

V Chorvatsku a Slavoniji jsou 3 divadla: v Záhřebě, Oseku a Varaždínu. Cestujících společností bylo více, ale neměly uměleckých pretencí vyjma onu, kterou utvořil Marković, člen Chorvatského divadla. Tato vykonala několik turné s velmi dobrým re-

[1] Viz o tom můj článek »Obnovné hnutí v Jugoslavii« v Sokole 1920; mimo to ve zvláštním otisku, jejž zašle Jihoslovanská komise v Praze-II., Mikulandská 7.

pertoárem. Stálých diletantských společností není, nýbrž sestavují se příležitostně. V tom ohledu dosti bylo učiněno v Karlovci.

Celkového obrazu práce pro lidovou osvětu ještě nemáme. Něco vyšlo v kalendáři Strossmayer pro rok 1912. Vyšlo několik propagačních brožur a nyní vychází list »Naša Doba«.

Zvláštní zmínky zasluhuje činnost osvětová v Bosně a v Hercegovině, kde bylo jí nejvíce potřebí, neboť tam bylo nejvíce analfabetů, jak jsem již shora vytkl. Tu veškerá osvětová činnost přirozeně vycházela ze soukromých podnětů a založeny byly dokonce tři osvětové spolky: Prosvjeta, Gajret a Napredak, které mají ústředí v Sarajevě a odbočky po celé oblasti bosenskohercegovské.

O těchto spolcích, jakož o kulturním ovzduší bosensko-hercegovském aspoň několik slov.

Prosvjeta byla do osvobození výlučně srbským spolkem a po osvobození prohlásila se spolkem všeobecným. Její činnost vztahuje se na veškeré vrstvy národa bez ohledu na víru a národnost. Dnes má Prosvjeta 106 odboček s 18.000 členy. Z prvotní své úzké působnosti, totiž pomáhání žákům na vysokých školách a ostatních školách, přešel spolek na obor širší, t. j. přímé šíření osvěty v širokých vrstvách národa: populární knihou (kalendáře), listem »Prosvjeta« s přílohou »Zdravlje«, zakládáním čítáren s místními knihovnami, podporováním hnutí antialkoholického, zakládáním »Sokola«, organisováním kursů pro analfabety, jakož i vůbec morální a hmotnou podporou všech institucí národu prospěšných. Gajret je výlučně muslimanský (mohamedánský) spolek, který jde v hlavním ve stopách činnosti spolku Prosvjeta, ale ještě dnes omezuje se v celku na podporování studentstva. Napredak je chorvatsko-katolický spolek se 60 odbočkami a 2400 členy. Jeho činnost sleduje vzor Prosvjety a projevuje se hlavně podporováním studentů a umisťováním učedníků v různých řemeslech. Vedle těchto tří spolků, jichž působnost se vztahuje na celou Bosnu a Hercegovinu, eksistuje ještě 13 spolků, které pracují vedle stavovské organisace (učitelé, profesoři, technici atd.) dílem vědecky, dílem na osvětovém poli národním.

Jako kulturně osvětová střediska působí též čtyři sokolské župy se 40 sokolskými družinami.

V poslední době založen byl spolek »Družtvo za narodno prosvjećivanje«, který má organisovati po vzoru Prosvjety ústředí v Sarajevu a odbočky v provincii s úkolem šířiti přednáškami vzdělání v národu. Spolek založil dosavad šest odborů v krajských městech.

Mimo spolky dobře působí místní knihovny. Největší veřejnou knihovnu v Bosně a Hercegovině má Zemské museum. Tato knihovna obsahuje ve dvou odděleních okolo 20.000 děl a 2000 rukopisů. Mimo knihovnu je v Museu i veřejná čítárna.

Spolek Prosvjeta spravuje srbskou ústřední knihovnu se 7000 díly 9000 svazky. — Mimo tyto dvě hlavní knihovny jsou ještě dobré knihovny středoškolské. Tak čítá na př. knihovna vyššího gymnasia v Sarajevě 3100 spisů o 6000 svazcích a knihovna reálného gymnasia v Banja-Luce 3400 spisů o 5000 svazcích, knihovna vyššího gymnasia v Mostaru 2000 o 4000 svazcích a knihovna vyšší reálky v Sarajevě 2000 o 27000 svazcích.

Soukromé knihovny jsou též ve františkánských klášteřích v Kreševu, Fojnici, Sutjesci a Širokom-Brijegu u Mostaru. Jsou tu hlavně starší díla a rukopisy. Menší knihovničky jsou u jednotlivých čítáren, jichž je v Bosně a Hercegovině asi 420.

Při šíření osvěty pomáhá dnes vydatně domácí literatura, která s počátku zápasila s nedostatkem tiskáren. První tiskárna v Bosně a Hercegovině založena byla r. 1866 pode jménem »Vilajetska štamparija u Sarajevu«. Proto byli spisovatelé bosenští, jako Ivan Jukić a Fra. Grgo Martić nuceni, tisknouti svoje práce v Záhřebě a srbští spisovatelé jako Nićifor Dučić, Veso Pelagić i jiní vydávali svoje díla v Bělehradě.

Od r. 1866 do r. 1878 vycházelo v Bosně a Hercegovině celkem 7 časopisů, z nich čtyři politicko-kulturně hospodářského obsahu. Knih bylo tištěno ve »Vilajetské štamparijи« v srbském a tureckém jazyku asi 50. Od r. 1878 pocituje se v těchto zemích větší ruch v literatuře a Bosna dává s Hercegovinou jihoslovanské literatuře několik spisovatelů trvalé ceny, jako Šantića, Kranjčevića, Čorovića, Kočića a Dučića. Za doby rakousko-uherské okupace vytištěno v Bosně a Hercegovině asi 5000 knih. Dnes vychází v Bosně a Hercegovině 28 listů, z nichž 16 je politických, ostatní stavovské, odborné anebo kulturně-osvětové.

Počet knihkupectví v Bosně a Hercegovině činí 23, z nichž je 9 v Sarajevě. Dnes pracuje tu 16 tiskáren, z nichž 8 je v Sarajevě.

Konečně zasluhuje zmínky také lidové umění bosensko-hercegovské. V době tureckého panství projevoval národ svůj umělecký smysl a schopnost v národních písních, vyřezávání dřeva, ciselování kovů a v národních výšivkách. V době rakousko-uherské okupace zpracovávali domácí motivy většinou cizinci, z nichž je nejvýznačnější Leo Arndt, jehož práce vyšly větším dílem jako umělecká příloha bývalého listu »Nada«. Teprve v nejnovější době objevilo se asi 10 domácích umělců, kteří dosavad uspořádali 6 výstav, dílem kolektivních a dílem jednotlivých malířů. Sbírka 100 obrazů domácích umělců je ve sbírce balkánských zemí Sarajevského musea.

V sochařství Bosna a Hercegovina posud nevyspěla tak jako ostatní kraje Jugoslavie, ačkoliv v Roxandićovi má již dobrého průkopníka.

V hudbě zpracovávali domácí motivy většinou cizinci. Z domácích umělců komponoval podle národních motivů Kačerovský. V Sarajevě jsou dvě koncesované hudební školy a počátkem školního roku 1920—1921 měla býti otevřena státní veřejná hudební škola. Vokální a instrumentální hudbu pěstuje v Bosně a Hercegovině 60 spolků.[1]

[1] Upozorňuji při této příležitosti na bohatou sbírku jihoslovanských národních písní našeho dobrého znatele slovanského lidového zpěvu V. Kuby. Část jihoslovanských písní vydána byla v jeho velké sbírce »Slovanstvo ve svých zpěvech«, ale část podnes čeká na uveřejnění.

Přípravné práce za účelem otevření stálého Národního divadla v Sa
rajevě jsou v běhu.

Přál bych si míti podrobné zprávy o všech oblastech jiho
slovanských. Jsem přesvědčen, že stejně tak dobře působí jedno
livé korporace studentské, učitelské, profesorské, sokolské, abst
nentní, jakož i knihovny a čítárny v Srbsku i v ostatních oblastec
srbskochorvatských; také mezi Slovinci byla osvětová činno
na značném stupni vývoje. Vzpomínám tu aspoň Slovinské aka
demie, Slovinské Matice, Družby sv. Mohorja, Slovinské škol
a sociální matice, Musejního spolku, Leonovy družby, Národn
galerie, Jugoslovenské Matice — všech v Lublani, mimo to Ná
rodopisného a historického spolku v Mariboru. Také divadl
Lublaňské a Mariborské konají dobře své poslání.

Jsem přesvědčen, že i Savez umnih radnika, usta
vený letos na jaře v Bělehradě, dá záhy hodně slyšet o své činnos
a také revue »Nova Evropa« přispěje značnou měrou k úč
lům osvětovým stejně jako »Jugoslavenska Njiva«
»Naša Doba«. Bělehradský »Prosvetni glasnik«, of
ciální list ministerstva světy v Bělehradě, po dlouhé válečné pře
stávce vydal se také znova na osvětovou pout po Jugoslavii a t
již 36. ročníkem. Nejdůležitější jest i tu dobrá jednotná organ
sace. Mluvilo se o ní a psalo již poměrně dosti: je čas, aby s
uvedla v život.

(Dokončení.)

Frederik van Eeden.

Napsal Miloš Seifert.

(Dokončení.)

Eeden odešel na lékařskou fakultu ze své lásky k lidstvu, neboť měl za to, že třeba lidi uzdravovati, má-li přijít jejich štěstí. Šel za citem milosrdenství a lásky, a zatím bylo mu vidět ty největší hrůzy, jaké mohou jemnou básníkovu duši stihnout; přihlížel a účastnil se pitev a viděl cynismus hrubých mladíků, kteří pozbyli všeho studu a jimž nic nebylo svaté. A on nesl si v duši do svého studentského života »ideál slavnostní doby s ohnivým mládím, plným krásy a nadšení, s vysokými cíli a ušlechtilým snažením«! Co drásalo tehdy jeho srdce trpkých zkušeností! Proč na př. to byli jen chudí lidé, kteří měli býti pitváni? Jak by mu bylo, kdyby jeho otce tak položili na pitevní stůl a mrtvola jeho měla by se státi terčem vtipů všelijakých holobrádků? Odvracel se s odporem od těchto lidí, kteří svým chováním tak uráželi vše, co bylo mu nejposvátnějším. Ale vědu lékařskou pojímal velmi vážně a napsal jednou, že nikdy nebude litovati vědeckého vzdělání, které mu dala amsterodamská universita. Ba, praví, že pro básníka bylo by si nanejvýš přáti, aby si osvojil vědeckého ducha. »Racionalistická věda našich dob může býti jen ubohým vůdcem v praktickém životě; etika vědy však, její neosobnost, její osvobození od každého nízkého pudu, její pokorné podrobení se pravdě, její nezištná vytrvalost ve velké všeobecné snaze — vše to jest čistým požehnáním pro lidskou mysl a bývá básníkem a praktickým člověkem příliš často zanedbáno.«

Po studiích v Paříži a Nancy u slavných lékařů Charcota a Liébauta vrátil se do Amsterodamu, aby tu založil kliniku psychoterapeutickou. Stal se tvůrcem psychoterapie, sám prvý toho názvu používal a propracoval metodu léčení hypnotismem a sugescí. Jeho klinika stala se brzy proslulou a byla velmi vyhledávána.

Eeden mohl se státi slavným a dokonce i boháčem, ale práv tehdy, kdy byl na vrcholu své lékařské činnosti, probouzely s v něm příliš mocně jeho touhy básnické, a stala se mu nesnesi telně palčivou otázka peněz. Celý problém národohospodářsk vyvstal před ním[1] jako otevřená rána civilisace naší. Svědom mu nedalo, aby za svou praksi lékařskou, kterou dával zdrav bral peníze, a když viděl, že v té věci není s lidmi rozumnéh dohodnutí, vzdal se této své činnosti a odešel na venek, aby s věnoval svým sociálním úkolům.

Do doby jeho lékařského studia a lékařské činnosti spadaj také prvé veliké jeho úspěchy literární a zároveň nejurputnějš literární boje. První uveřejněná práce Eedenova byla veselohr »Ř í š e u č e n ý c h«, kterou ve verších ukazoval, jak ne smyslný je současný materialism. Tehdy byl mladíkem dva cetiletým. Dílo toto nikdy nepovažoval za víc než z pokus. Prvé vlastní literární debut básníkovo byla veselohr »H e t S o n n e t«, která dávána byla v amsterodamském divadl a za kterou dostalo se mu velkých ovací. Sám říká, že nikdy ji neutržil takové slávy jako tehdy, třebas, že tisk postavil se pro němu, poněvadž právě jej si ve veselohře dobíral. Od té dob pronikl na veřejnost ještě několika dramaty, jako »H e p o o r t j e o f d e d u i v e l i n K r u i m e l b u r g«, »D e S t u d e n t t h u i s« (Student doma). Byl to slavný rok pro něho tento rok 1886, kdy dával se druhý větší jeho kus »Studen doma« v divadle v den jeho sedmadvacátých narozenin, kdy pro hlášen byl za doktora a kdy zároveň se oženil.

Leč brzo Eeden nabyl v literárních svých snahách podob ných zkušeností jako v lékařství. Předně, pokud se týkalo uve řejňování dramat na prknech divadelních: ředitelé požadovali t co on měl za méněcennou práci a zdráhali se provésti to, co byl dle jeho mínění právě dobrým uměním. Za druhé, nakladatel kupčili s jeho spisy a jemu dávali bídnou almužnu. Psáti za pe níze zdálo se Eedenovi právě tak ponižujícím jako léčiti za pe níze. Cítil, jak tu jeho ideální ponětí o umění je snižováno. Prot nezávisle na veřejném mínění a veřejných zvyklostech věnoval s umělecké tvorbě podle rozkazu svého nitra, neprodával již sv práce a místo, aby divadlům dělal ústupky, raději přednášíva sám svoje veršovaná dramata.

[1] O sociálních názorech Eedenových a jak se v něm probouzely, vi můj článek »F. van Eeden jako sociální reformátor« v Naší Době 191

Ale čekalo ho ještě trpčí zklamání. Za svého studia na universitě založil s jinými ještě kolegy časopis »Nieuwe Gods«, který měl povznésti tehdejší uměleckou úroveň literární. Časopis ze začátku zdárně prospíval, později však v kruhu literátů vzniklo nedorozumění, ba rostlo i záští a nenávist, kterou vyprovokoval jeden z nich, jenž chtěl hráti úlohu prvého básníka Holandska a viděl se v brzku zastiňována Eedenem. Diplomatickým, chytráckým způsobem získával na svoji stranu ostatní literáty a tiskem i veřejnost. Osobnost Eedenova stala se tak terčem nejzuřivějšího štvaní, a štvaní to neustalo do dnes, třeba že hlavní inspirátor jeho později byl zavřen do blázince a jen na Eedenovo přičinění, jenž vzal si jej domů a léčil ho svou psychickou metodou, byl uzdraven a zase uveden do společnosti. Tu zakusil Eeden největšího nevděku, jaký může přinést člověku svět. Nicméně vždy raději mlčel, nevedl sporů, nepolemisoval, oddávaje se víře, že pravda zvítězí. Ale tichá, skromná jeho povaha tím více popouzela jeho nepřátele k veřejným útokům. Eeden odhalil všechnu tuto ubohost této t. zv. inteligence ve své autobiografické části knihy »Šťastné lidstvo«, kterou vydal anglicky a která na mnohých stránkách je psána opravdu s bolestí a vypadá jako obhajoba. Jednou velmi chytře na své nepřátele vyzrál. Knihu »Johannes Viator« vydal nejprve pod pseudonymem Nyland. Byla přijata s bouřlivým jásotem jako něco neobyčejného od jeho nepřátel. Když se pak prohlásil sám pisatelem, titíž lidé psali nejodmítavější o ní kritiky.

Tyto trpké zkušenosti jen hlouběji daly nahlédnouti Eedenovi do intimní krásy vlastního nitra a vlastních myšlenek. Svěží duch mládí a radost ze života vane ze všech jeho prací tehdejších, jež jsou jako poselství anděla míru a jako zvěsti z vysněné říše pohádek — spíše etherické než pozemské, ač zase tak opravdové, tak blízké, tak zemí vonící a lidské. Ještě stále je to Eeden, který se prochází mezi květinami a který by si přál celou zemi míti sadem jako Ruskin. Když mu bylo dvacet šest let, napsal podivuhodnou knihu, která stala se předmětem obdivu v celé Evropě a nad kterou dosud nepoznal jsem nic krásnějšího: »Malého Jeníka«. Je to pohádka a filosofie, epos a sociálně etická studie, báseň a prožitý román v jednom. V Holandsku strhla tato kniha celou obec ctitelů Eedenových, když vyšla, a založila mu slávu, kterou už nic nezatemnilo. I u nás — třeba že vyšel překlad jen prvého dílu, básníkem ostatně jako samostatná

kniha vydaným mnohem dříve než další ještě dva díly, které vyšly až po deseti letech — dostává se letos uznání této knize, neb vychází v druhém vydání. Je to kniha tak podivuhodná, že nelze ji srovnati s ničím jiným v literatuře. Ona sama dala popud k mnoha pracím jiných spisovatelů, kteří ji napodobovali. Není to smyšlená kniha, je to dílo prožité. Zejména prvý díl je tak úchvatný snad právě proto, že na každé stránce cítíte kus historie vlastního srdce tohoto jemného básníka. Tolik něhy a hloubky citu, tolik barvitého bohatství a plastické představivosti, tolik strhující síly řeči, že nevím, kdo by se mohl měřiti s touto prací. Jestliže někteří kritikové říkali, že jest to moderní »božská komedie«, měli jen do jisté míry pravdu. Kniha je mnohem reálnější než se zdá, je až naturalistická, vedle lidského nitra a jeho záhad zjevuje se nám tu příroda sama, divoká s větry, tichá se sluncem zapadajícím nad jezerem a živá se zvířaty a rostlinami oduševnělými a při tom všem srozumitelná, blízká, takže čítal jsem tuto knihu s nejjemnějšími chlapci jen proto, že se mi zdálo, že pochopí-li ji, naučí se rozumět řeči, kterou mluví příroda a její tvorové. Není snad vyššího kriteria pro knihu, než že je pro každý věk, že z ní jako ze studnice možno čerpat hluboké pravdy a poznání, potěchu i radost jak dítěti, tak muži. Nový směr v literatuře, který Eeden tak šťastně zahájil, mohli bychom snad definovat jako směs symbolismu a realismu.

Báseň »Elle n« zdá se mi předzvěstí druhého velikého díla Eedenova »Johannes Viator«. Tato těžká lyrická »píseň o bolesti« je vyzpívána ze zdrásaného srdce a hymnicky končí vírou v to, co zapsáno je hluboko v duši a co klamat nemůže, co je sluncem, bohem v naší pouti žitím.

A tak uzrálo v něm dílo nehynoucí krásy, veliká báseň v prose, která nese jméno »Johannes Viator« čili »Jan Poutník« a v sedmi dnech-kapitolách líčí všechnu divou bouři i tichý mír duše, jež otvírá se světu a hledá lásku. Odříkání a pokání, pak stoupání vyšší a nejvyšší, po stupních smyslné lásky až k lásce, která je Slavností, Květem Života, Spasením Lidstva. Zase takovou krásnou symfonií končí toto dílo, jež je spíše hudbou nežli mluvou, symfonií pokory a odevzdání se Bohu, vlastnímu Bohu, kterého objevil básník po usilovném hledání. Neznám knihy, jež by tak jemné záchvěvy duše, tak intimní okamžiky myšlení byla zachytila jako »Johannes Viator«, kterou kdesi charakterisoval Eeden jako řadu nálad a myšlenek,

vnitřní duševní život »malého Jeníka« líčený lyrickou prosou. Kniha je takřka kinematografem duševního dění, tak citlivě promítaného, že všechny záhyby duše jsou viditelny, je biologií a biografií, kterou mohl předvést jen zase autor hluboce a jemně cítící, jakým je Frederik van Eeden.

Kniha je ještě náladovější a ještě citovější než »Malý Jeník«, je velmi lyrická, vnější události ustupují skoro úplně do pozadí před duševními zažitky, takže celkem nemá děje. Je to hledání, bloudění, klopýtání a vzpamatovávání se, básník mluví nám tu o svých zápasech, vnitřních bojích, svých náladách, líčí celý vývoj nejvnitřnějšího svého života, své rozechvěné duše, která konečně vyjasňuje si svůj světový názor, své životní určení. Kniha je zjevením, jež otvírá oči a jež proti symbolickému »Malému Jeníku« už mluví hodně určitě o té veliké kráse, které jako lidi máme se zúčastniti. Mluví už otevřeně, třebas ohnivou, poetickou řečí plnou obrazů, neb bylo třeba rozebrat duši do posledního chvění a pro tuto anatomii nebylo slov než ta, kterých užívá všední život spočívající na prostorovém a časovém. Jak bohatá, silná, obrazná je mluva Eedenova v této knize mohl jsem nejlépe zažíti sám, když jsem ji překládal.[1] Bylo to mou modlitbou, najíti smysl těchto krásných slov, jimiž očišťoval jsem se k autorově vznešeným myšlenkám.

Knihou touto chtěl Eeden projeviti svůj názor o mravním poslání básníkově. Je to proto kniha tolik prorocká. Eeden sám o básníkově úkolu mluví takto: »básník, jenž poslání svému jest věren, nemůže se tomu vyhnouti, aby nebyl prorokem, reformátorem, nepřítelem přítomnosti, poněvadž zvěstuje krásu budoucnosti.« Jest si sám svého postavení vědom, a když jeho bývalí literární přátelé, z jejichž kruhu se isoloval, chtěje zůstati věren sám sobě a nesloužiti jen modě a konvenčnímu umění, když tito posmívali se mu, jako moralistovi, kazateli, pokrytci, poseurovi, nebylo již nic, co by jej zviklalo. Byl pravým opakem svého otce v tom, jak domyslil společně s ním objevované postřehy a názory o lidstvu. Věděl-li, že lidé nejsou zdrávi a dnešní společnost že je chorobným znetvořením vzneseného pojmu člověka, neušklíbl se nad nimi jako jeho otec vědomý si své povýšenosti a neobrátil se k nim zády, nýbrž láskou svou k nim odhodlal se pomoci. Pro něho bylo to věcí příliš vážnou, že lidé nebyli šťastni. Zprvu

[1] Vyšlo loni v »Knihách dobrých autorů« u K. Neumannové v mém překladu.

řešil ten problém lidského štěstí teoreticky, ve svých myšlenkách prožívaje znova každou hlubokou ránu, kterou mu zasadil osud hlouběji a hlouběji otázku lidského bytí. Eedenovy spisy opravdu mají na sobě mnoho nordického, a mimoděk vzpomínáme Ibsena s jeho dramaty, který byl také takovým svědomím současného života. Zajímavo, že oba v dramatech nacházejí svoji nejoblíbenější formu, kterou se vyjadřují. Eeden ovšem vzdav se nároku na provozování na jevišti, psal pak svá dramata jako epické verše, schopné spíše recitování. Z těchto spisů vyniká zvláště dílo »De Broeders« (Bratři), tragedie o spravedlnosti. Jest to velké dílo několika let, ve kterém řeší básník nejvyšší otázky o bohu, satanu a spravedlnosti. Sám je považuje za jednu z nejvýznamnějších svých prací.

Romantické veršované drama »Lioba« (Kniha o věrnosti), které odehrává se ve středověku, se svým rázem přibližuje hodně »Bratřím«.

Vážné otázky sociální už však příliš pálily, než aby mohly býti jen filosofovány. Bylo to ke konci století minulého, když triumfoval racionalism a materialism a pronikaly všecko lidské myšlení a jednání. Z Německa šířila se do Evropy vlna marxistické sociální demokracie, která zvlášť v Holandsku brzo zachvátila skoro všechny ty literáty, kteří nebyli dost individualisty a estétickými egoisty, aby je nestrhl tento proud života. Eeden od počátku postavil se proti marxismu, a to velmi příkře. Jak by také mohl básník-idealista najítit svoje kredo v učení, jež hledá jen hmotné blaho? »Marxismus«, říká, »jest stavění pravdy na hlavu, vysvětlování vznešeného nízkým a odpírání světu každého smyslu a významu.« A přece byl Eeden přesvědčený socialista. Přesvědčení to vyrostlo z něho samotného, neboť vlastně už od mládí žilo a potřebovalo jen podnětu, aby ho zapálilo celého. A takového dostalo se mysliteli našemu z Ameriky o Thoreaua, jehož »Walden« přečísti znamenalo setkati se silnou vírou a silným charakterem — a v tom byl největší popud. Eeden vystoupil jako bojovník socialismu, svými přednáškami nejprv v Rotterdamu, pak na jiných místech a hlavně v Americe a snažil se dokazovati, v čem musí záležet sociální reforma, že nejprv každý sám musí se reformovat a pak že musíme osvobodit se od cizopasnictví, ve kterém dnes žijeme a které náš život dělá vzájemným lupičstvím a rabováním. S počátku klidně mu jeho posluchači naslouchali, pak pustili se do něho tiskem a pomluvami

nazývajíce jej buržoou-utopistou, bláznivým idealistou a klamatelem lidu. Rozumí se, že tyto útoky byly hlavně se strany sociálně demokratického tisku. Našlo se také několik lidí nadšenců, kteří přimkli se k básníkovi a s nimiž konečně odhodlal se chopit se věci prakticky, neboť byl toho přesvědčení, že jakákoliv pomoc přijít může jen z dola, svépomocí a hlavně rozřešením toho problému, který je nejzákladnějším, totiž hospodářského. A tak vyvolal Eeden v život společnost, která se nazývala »Společnost pro společnou půdu« a která měla za účel opatřiti si půdu — zdroj všeho blahobytu — a pak produkovati prací dobře organisovanou. Zásada, kterou hlásal Eeden jako aksiom socialistický, byla: »Pracujte sami pro sebe, nedřete se na cizopasníky, vyrobte si sami to, čeho potřebujete — ať lenoši vymřou hlady!« Cílem měla býti velká výrobní a spotřební společnost sestávající z dělníků, kteří žijí z vlastního pozemku a sami si všechno vytvoří, čeho potřebují. Na takovém základě organisované lidstvo musilo by vyloučiti lenivé a zahaleče a nebylo by v něm žebráků, zlodějů a různých zločinců. Společnost založená r. 1901 ještě dnes žije, třebas jen v troskách, ale s vírou dosud pevnou v socialistické ideály, takže i časopis »Pionier« se dosud udržel.

Své prvé pokusy socialistické konal Eeden na malém statečku blízko vesnice Bassum, kdež působil kdysi jako lékař, statečku, který posvětil Thoreauovým jménem »Walden«. Pokus ztroskotal pro špatný výběr lidí a Eedenovu přílišnou důvěřivost. Praví sám: »Měl jsem chyby Tolstojovy.« A nebylo to poprvé a naposled: ještě mnohem více bylo mu pykati za vlastní důvěřivost v následujícím podniku, do kterého přivedl se skoro proti vlastní vůli. Vypukla stávka železničních zřízenců v Holandsku r. 1903. Zdařila se a vláda musila kapitulovati před dělníky. V zápětí na to však chtěla se pojistiti proti každému podobnému pokusu dělnictva a hodlala v parlamentě získati schválení zákona proti stávkám. Tehdy vypukla v celé zemi stávka generální, a sešli se anarchisti, sociální demokrati a volní socialisti. Eeden mluvil na shromážděních a strhl všechny dříve různorodé živly v jednoho ducha bratrství. Nicméně stávka skončila s nezdarem, třeba že někteří vydrželi celý týden, očekávajíce, zda přece odpor vzroste. Nebylo dosti organisace ani peněz, a vláda byla příliš dobře informována. Eeden prožil týden mezi nejchudšími lidmi městečka Amersfoortu, a sílil je nadějemi — ale marno. Těch pár

vytrvalých odpůrců mělo býti krutě potrestáno: všichni vypovězeni z práce. Eedenovi zželelo se ustaraných a při tom tak hrdinsky si počínajících mužů, naříkajících a bědujících jich žen a hladovících dětí, poníženě prosil za ně u ministerstva a u vlády, ale nebylo soucitu pro ubohé lidi. I odhodlal se postaviti je na vlastní nohy a založil pro ně velký prodejní dům, kde za týdně po centimech od členů družstva střádané peníze umožněno bylo lacino nakupovat. Tento »Eendracht«, jak se spolek jmenoval, ukázal se velmi dobrým podnikem a dařil se tak, že na konec měl asi 40.000 členů a dával značnou dividendu. Žel, Eeden svěřil vedení židovi, který ho obelstil, a když podniku dařilo se nejlépe, odešel a založil nový konkurenční jménem »Volharding«. Eedenův podnik ztroskotal, poněvadž se ukázaly pak obrovské krádeže nespolehlivých lidí.

Tak nevděčně skončila celá ta obětavá akce muže dobrého srdce a velkomyslného, jenž chtěl zachránit dva tisíce lidí nasazením všech svých prostředků. Přišel však nesvědomitostí několika o všechno. Spolek výrobců na Waldenu nechtěl za »Eendracht« ručit a Eedenovi nezbylo než vyplatit poslední peníze, které získal za literární své práce. »Walden« byl zadlužen, situace byla dosti zoufalá.

Ale tím nebyla zlomena básníkova víra v možnost socialismu, naopak viděl jen, kde musí hledat vlastní svoje chyby. A uvědomoval si více a více, v čem by měla záležet pravá organisace lidstva. Neboť v správné organisaci spočívala všechna možnost reformy. V této době napsal neobyčejně krásnou studii »Hrdinná láska«,[1] kterou vykládá své podstatně odlišné stanovisko od dogmatických názorů marxistických a kteréhokoli běžného socialismu. Jeho socialismus, který mu znamená především stejné hmotné zabezpečení těch, kteří pracují, nikterak mu nevadí, aby si nepřál v lidské společnosti aristokratů, ovšem aristokratů ducha, kteří by v jistém slova smyslu zase byli králi, t. j. vůdčími, hrdiny, sami spolu v bratrské úctě a vzájemném styku žijícími a tvořícími tak ústřední moudrost lidstva, které by dav se podřizoval. Neboť Eedenovi, estétovi a etikovi, příliš padá na váhu rozdíl intelektů lidských, a znaje sílu sugesce a moc lidského ducha, vidí, že štěstí nebo neštěstí lidí záleží na tom, kdo je jejich pastýřem. Tak také kritisuje sám sebe jako slabého vůdce, o čemž ho přesvědčil život, ač měl původně v sebe více

[1] Přeložil jsem do češtiny a vydal u Laichtra v »Úkolech dneška«.

víry. Jeho hrdinové mají být lidé osobně co nejdokonalejší, čistí a moudří, ale zároveň i praktičtí, dobří organisátoři. Podle toho, zrodí-li svět budoucí takové lidi, přiblíží se »štěstí lidstva« dříve či později. Rozebíraje knihu Eedenovu »Hrdinnou lásku«, nemohu nepřipomenouti, že svými názory o demokracii a aristokracii velký holandský myslitel blíží se nápadně Ruskinovým myšlenkám, listům o socialismu, jež psal anglický filosof dělníkům, jenže mnohem vehementněji a rozlíceněji než Eeden, který ve všem svém jednání i všech řečích svých jest tak mírný, důvěřivý, usmířený a ujasněný, že se nám zdá, jakoby byl všechnu bolest nechal za sebou, kdykoliv jej unáší víra v dobro vlastního poslání.

Jeho sociální otázka stala se mu tak úzce otázkou náboženskou, že čtouce knihu »De blijde Wereld« (»Radostný svět«), která chce býti v podstatě kritikou marxismu, komunismu a anarchismu, zdá se nám, že čteme nějaký Nový Zákon, kterým hlásá se lidstvu spása a východisko jedině možné, jedině čestné a jedině bezpečné z nynějšího zmatku a trýzně, do které zavlečeno bylo antikristy politickými a demagogy hospodářskými. Rozhodně tu vidíme zase celého Eedena v této knize. Eedena, který kdykoliv boří, vlastně staví, který tak jako Tolstoj ukázav špatnost církví, špatnost politických stran, špatnost vlády, učí zároveň poznávat církev vlastního srdce, stranu moudrých a vševládnoucí princip lásky, takže vniknuvše do knihy a rozloučivše se se svými starými, nyní se nám zpuchřelými jevícími názory, zároveň hned oblékáme na sebe roucho novice nové víry, která nás oblažuje, pozvedá, sílí a naplňuje vnitřním štěstím. Neboť Eeden jest z těch ohnivých vyznavačů života, jejichž radostnými slovy zdá se svět na okamžik býti rozjasněn. Jest umělec, dovedl-li z knihy, která věcně je sociálně vědeckým dílem nevyrovnatelné ceny, učiniti zároveň knihu tak dojímavé krásy, před kterou každá kritika musí oněmět! »Kniha »Radostný svět« jest dokladem průzračné čistoty a čestnosti charakteru tvůrce jejího,« tak se psalo o ní, když se objevila, a věru, mohlť bychom o ní říci, že je básníkovým sociálním vyznáním víry, neboť po kritice nynějšího společenského řádu a hospodářské organisace (kterou otevřeně nazývá vždy »lupičskou«) líčí nám ideální stav »radostného světa«, který dle jeho přesvědčení přijíti musí a jistě přijde, až vývoj sociálních sklonů člověka dospěje té dokonalosti, že bude dosaženo »rovnováhy« a sociálně jednati »stane se pudem«.

Kdo chce pochopit Eedena, musí sáhnouti k této knize, musí vyjíti z této knihy. Zdá se, že od té doby neřekl Eeden už nic nového. Vydal několik řad »Studies«, drobných essayí a řečí, týkajících se psychologie, literatury, umění a sociologie, a vedle řady brožur agitačních i vědeckých napsal zejména mohutnou didakticko-filosofickou báseň »Het lied van schijn en wezen« (»Píseň o zdání a bytí«) ve třech dílech — ale zárodky všech těchto sebe mohutnějších děl, zvláště posledních náboženského obsahu, jako zmíněný už spis o Ježíšovi, jsou v myšlenkách tohoto mohutného vyznání víry.

Jen o velkých románech jeho musím se ještě zmínit, a to jsou: »Nachtbruid« (Noční nevěsta), »Van de koele Meren des Doods« (O tichých mořích noci) a »Sirius en Siderius« (Sirius a Siderius). Prvé dva jsou romány žen. Žádný jiný muž nemohl tak vylíčit duševní život ženy jako Eeden. Jsou to psychologické romány, které nemají sobě podobných v literatuře. Jsou to zpovědi žen a všechny všední události, které se tu líčí, mají jen ukázati, jak reaguje na ně duše ženy. Ženy, které Eeden má za hrdinky svých románů, jsou ženy jemných nervů, citlivé a oduševnělé, a proto tragika osudu, která je potkává, dotýká se jich až do hloubi duše, drásá ji a dohání je na pokraj zoufalství. Ale Eeden svých hrdin, třebas motivy rozvratu byly sebe chmurnější, obyčejně nešťastná manželství a ničivá láska pohlavní, nenechává padnout, nýbrž s neobyčejným porozuměním jemným a nejtajnějším záhybům jejich duše, jakého snad je schopen jen člověk, jenž je básníkem i lékařem zároveň, zvedá je opět k světlu a podává nám tak řešení nejtěžších individuálních i sociálních problémů způsobem nanejvýš delikátním, jehož je schopen jen opravdový umělec. Třebas malba duše provedena je se subtilní jemností, přece nikdy nezachází spisovatel k přecitlivělostem, jež by rušily hlubokou opravdovost jeho práce. Právě tak, ač nevyhýbá se nejdramatičtějším událostem, není nikdy sensačním ve svých románech. Jest strhující ta drobnomalba Eedenova, která dýše vůní jeho nádherné řeči a překvapuje nádherou barvitého vypravování, takže čtenář je románem okouzlen, sugestivně zachvácen sympatiemi s osobami jeho, mnohdy do všech nervů otřesen, mnohdy rozjasněn až k ekstázi. Působí často jako zjevení, když objeví nám básník svět vnitřního života druhého člověka, takže se nám skoro na některých stránkách zdá, že čteme vyznání středověkých mystických žen.

ení možno jinak tyto ženské romány Eedenovy charakterisovati, než že jsou to psychologické portréty nejryzejšího uměleckého zrna.

Dílo »Sirius a Sideriusa« jako by znělo jemnými citovými tóny »Malého Jeníka« z dílu druhého a třetího, kdy už nebyl malým. Jest to jako »Malý Jeník« historie dítěte, které ssaje svým šťastným mládím všechny síly vesmírné do své duše a kterému dostává se výchovou životem příležitosti, by se rozvíjel v muže plného a zralého, jehož cit nezůstal za rozumem. Sideius v tomto románě jest jako Markus v »Malém Jeníku«, osoba napolo mystická, tajemná, která přichází jako zjevení a ukazuje cestu k dobru. Při vší své tendenčnosti jest román tou měrou realistický, že až dojímají mnohé obrazy svou prostotou a blízkostí. Svět jest to náš, rodinný život nejchudších poměrů, cítíte, co byste byli mohli nebo co byste měli vy dělati nebo co budete musit dáti svému dítěti: zase Eeden se nám tu zjevuje celý, jak jej ve všech spisech vždy poznáváme, jest to on se svým ušlechtilým, jasným, vznešeným názorem na člověka a život, se svou vírou v božství naše a našich dětí. Ale zde v tomto románě mluví k matkám a otcům, odhaluje hloubku duše chlapcovy, krásu muže, jenž se vyvíjí, a ukazuje cesty, kterými učitel musí jíti: svému svěřenci razit cestu ke kráse a pravdě, aby ji životem poznal sám. Jestliže který román v literatuře světové možno zařaditi do skupiny románů vychovatelských, zaslouží toho v prvé řadě román tento.

Eeden jest opravdu podivuhodný duch. Žasneme nad jeho neúnavností, s jakou současně obírá se nejhlubšími problémy lidského života a řeší je ve svých spisech, které jsou umělecky jedinečná díla v literatuře, a zároveň věnuje se praktickému provádění svých zásad a uplatňování svých ideálů. Jen Ruskin a Tolstoj mohou se s ním přirovnávati. Dodnes nemůžeme na něm pozorovati sestárnutí, únavu anebo aspoň ustrnutí v názorech. Vyvíjí se stále k vyšší a vyšší moudrosti, nikoli vyvraceje a zavracuje práci s v ý c h mladých let, ale doplňuje a potvrzuje ji. Máme sotva příkladu genia, jenž by byl šel od mládí tak rovnou cestou, a tak bezpečnou a jasnou. Eeden kráčí od dětství čist, krásný a jemný svým vztahem k světu spíše duchovním než myslným a přesvědčivý svou nordickou mravní ryzostí. Jeho život bylo jen stoupání, a nebylo pro něj zklamání ve víře v jeho vznešené ideály. Jsou to malí lidé, kteří mluví o zklamání. Čemu

říkáme zklamání, to měli bychom míti za prozřetelností nám usouzené okamžiky, které naplnit nás mají zkušeností a posíli k novému úsilí za tím, čím Bůh nám mluví v duši a ukazuj cestu.

A tak vidíme Eedena po těžkých nezdarech se sociálními po kusy, že neztrácí víru a chce znova a znova dokázat prakticky že komunism je možný a tím přesvědčit celý svět, jenž tak zba běle stále zavírá oči před ním. Proto odhodlal se provádět svoj plány s kooperativní společností v Americe, kde měl za to, ž bude pro ně lepší půda. Cestoval po Americe a přednášel chu dině, obchodníkům a na konec i milionářům o jediném východisk z dnešní krise nejen hospodářské, ale především mravní, kter tíží nás všechny, mučí a sráží, ležíc jako mrak nad celou civilisac naší. Tato kázání vydal anglicky v knize »Šťastné lidstvo« které přidal svůj srdečně psaný vlastní životopis. Kniha vyšl právě před vypuknutím světové války. Nemohu se ubrániti hlu bokému dojmu, kdykoliv čtu jeho »Kázání laikovo na rovině« závěr této knihy. Závěr ten jest zase takovou zhuštěnou zpověd současného myslitele, jaké bychom mohli čekat jen od velikýc učenců. Každé slovo těch několika stránek vyznání víry ukazuj neobyčejné hloubky vědy a poznání, do kterých sestoupil Eeden Tu mluví o problémech málokomu známých, problémech mate matických věd, které objevili Američané Keyser a Pierce a kter skýtají docela nová hlediska, tak jako Lorentzovy, Einsteinovy Reincardovy a Minkowského práce ve fysice, stavějí na hlavu staré jako věčné už přijaté pravdy, o díle Darwinově a velikýc problémech nejmodernějších filosofů, i nemůžeme než žasnou a radovat se, vidíme-li básníka tak z hlubokých zdrojů nabírají cího svou moudrost. Jeho filosofický, socialistický a náboženský názor vyvěrá z přesvědčení vědeckého a z víry, která neopírá s o žádné církve, ale která vzešla jen z hledání pravdy. Je málo tak jednotných, tak ucelených, harmonických duchů, jako je Fre derik van Eeden. On jistě je velikým světlem dnešním v tápa jícím lidstvu!

Kniha »Šťastné lidstvo« měla býti jakýmsi ospravedlněním se Eedena a básníka i sociálního reformátora před světem. Ospra vedlněním a vyložením svého stanoviska, že nemožno couvat, že mravní povinností naší je shodit jho a tíseň špatného svědomí jež musí tlačit a dusit každého, kdo žije v dnešní společnosti za ložené na základech tak nemravných, jako je soukromý kapitál

Nezdary nesmějí odstrašit. Jsme povinni budoucím pokolením dáti jim trochu více úsměvu do života. A proto Eeden odchází do Ameriky a tam ve Wilmingtonu zakládá svou kolonii kooperativní, plni ideálu, plni víry, přesvědčen o tom, že poctivá věc konec konců zvítězí! A hlavně proto stojící na svém, že nebylo dosud vážně pracováno v té věci, a že jen pokusy, skutečný život komunistický v malém, mohou získat a přesvědčit, po případě naučit nás znáti pravou cestu. Bohužel, příliš zaneprázdněn zas novými plány a myšlenkami, neodchází Eeden do svých kolonií a nechává je tam v cizí správě, tak jako ten svůj »Eendracht« i »Walden«. Když jsem se ho ptal po válce na jeho americké kolonie, nemohl mi odpověděti nic více než že čtyři roky už nemá bližších zpráv. Bude nynější správa opravdovější a Eedenově myšlenkám věrnější než byly dosavadní? Rozhodně by se dalo čekati od kolonií Wilmingtonských řešení vážných problémů komunistických, neboť řád a plány dal jim Eeden do vínku promyšlené a odůvodněné po všech svých nezdarech dosavadních.

Světová válka jistě otřásla celou bytostí Eedenovou. A když Wilson získal svět svými velkými hesly o sebeurčení národů a na nobzoru nového žití národů objevovaly se naděje na všeobecné odzbrojení a mír mezi lidmi a Svaz národů skoro zdál se už skutečností, tehdy promluvil Eeden před forem celého světa v anglo-francouzsko-holandském časopise »The Word« o velikém snu, který dříve v »Malém Jeníku« vyslovil jako utopii, ale který teď po takovém vítězství myšlenky nezdál se mu již utopií, nýbrž spravedlivým požadavkem: o »městu světla«![1] Na krásném ostrově někde v Jonském moři vybudují všechny mocnosti světa město, jež bude výkvětem architektury moderní, a do něhož soustředí se všechen lidský um a moudrost v jejích nejkrásnějších výkonech. Tam půjdou národové ke zdroji krásy, ve chrámu hudby poznají nejvyšší výtvory hudební, ve chrámu literatury seznámí se s nejdokonalejšími básněmi samotnými skladateli tu recitovanými, dále budou tu síně, kde si národové budou vyměňovat své zkušenosti sociální, hospodářské atd. Eeden skutečně se domnívá, že za sto let k tomu dojde, že sjednotí se lidstvo vysokou kulturou svojí a bude se pak se soustrastí dívat na všechny ty malicherné a pošetilé dnešní naše spory, které vedly k válkám a které dávali oslavovat vojevůdce. Pak nebude než požitků

[1] Psal jsem o Eedenově »Městu světla« v České Stráži.

z umění a z vědecké práce, které budou každému přístupny, neboť všechen přebytek jmění družstev po ukojení nutných potřeb hmotných věnuje se na získání statků duchovních. Takové zbytečné politické formy jako je na př. německý stát, anglický stát už nebudou, budou tu jen národy sdružující se pro hospodářské a kulturní potřeby — — — Škoda, že tolik z toho přece jen ještě zůstalo utopií!

ROZHLEDY.

ZAHRANIČNÍ.

Zahraniční debata v Národním shromáždění. — Pařížská konference Nejvyšší Rady spojenců: válečná náhrada Německa. — Návrh Loucheurův na pomoc Rakousku, samostatná státní eksistence Lotyšska, Estonska, Gruzie.

Vláda československé republiky předložila koncem ledna poslanecké sněmovně ke schválení skupinu mezinárodních smluv, mezi nimi trianonskou, neuillskou a hraniční sèvreskou. Tím poskytnuta byla vítaná příležitost k provedení zahraniční debaty v rozsahu, v jakém dosud náš mladý parlament neměl téměř příležitosti ji provésti. A je nutno zdůrazniti, že i v tomto směru vývoj k vyššímu niveau pokračuje svým jistým, a doufejme i nezadržitelným tempem, že patrna je všeobecná snaha u přátel i odpůrců nynější vlády, aby otázky mezinárodní politiky byly projednávány se stanoviska při nejmenším takového, jakému jsme přivykli u zastupitelských těles jiných evropských států. Obsáhlé eksposé ministra Beneše bylo zde impulsem neobyčejně intensivním a poskytlo tolik látky, že určených 36 hodin sotva stačilo, aby všechny strany a frakce pronesly svá mínění o otázkách je nejvíce zajímajících. Jest pouze litovati, že rozprava nemohla býti skončena ve sněmovně a měla své repliky a dupliky ve sloupcích denního tisku.

Jeden význačný rys v celé debatě je nutno zdůrazniti: byla to otázka ruská. Byla takřka hmatatelna ve sněmovní atmosféře, nebylo řečníka, který by o ni nezavadil, jí byly věnovány široké proudy výmluvných slov nejlepších našich tribunů — ale přec jen konec konců se ukázalo, že nemáme v parlamentě člověka, který by ji ovládal se stanoviska naprosté objektivity a tak dokonale, že naše široká veřejnost by z toho přímo pocítila, co ruská otázka vlastně znamená, jak ohromnou důležitost má speciálně pro československou republiku, jak je nesmírně závažno zaujati již nyní k Rusku, i když stojí v přerodu, stanovisko určité, správné, pravdivé, poctivé a slovanské. Rusko i se svým bolševismem, jde svou zvláštní cestou vývoje, který je podmíněn ani ne tak okolnostmi politickými, jako spíše hospodářskými a ne v poslední řadě i mravními. Jednotlivé fáze sovětské a komunistické revoluce zřejmě ukazují, že Rusko se vývojově od Evropy odtrhlo a chce jíti vlastní cestou, jejíž odklon od cesty dosavadní nebude sice 90°, jak to předpokládali komunističtí vůdcové svojí dekretisací, která chtěla anulovati všechno dosavadní, — ale přec jen jistým odklonem zůstane a na jednotnou linii s Evropou — již se nevrátí. Uznávají to ostatně nejen ty ruské frakce, které se domnívají, že mají nejvíce naděje na následnictví po komunistech, — ruští socialisté revolucionáři —

ale i střízlivé hlavy občanských stran vidí, že více než tříleté panství revolučního režimu nezůstane bez právních následků, a že bude míti právoplatný význam i pro epochy další. Je s podivem, že v celé zahraniční debatě naši neozval se hlas, který by si troufal spojiti Rusko dnešní s Ruskem budoucím tak, že by v Rusku nynějším, třeba sovětském a bolševickém, viděl zárodky mnohých a mnohých řádů toho Ruska budoucího, které i když komunistické nebude, přec jen bude od západní Evropy velmi a velmi odlišné, a ponechá si navždy mnohé z věcí, které za revolučního kvasu vznikly. Vycházíme u nás dosud i ve světových otázkách ze zorného úhlu politické strany, k níž sami patříme, a jsme příliš nakloněni viděti v obrovských událostech východní Evropy pouze to, co si viděti přejeme, a o čem se pouze domníváme, že nám může býti prospěšno. Je třeba pochopiti, že Rusko se nesvíjí v křečích smrtelných, nýbrž v tvořivých bolestech, z nichž vzchází nový život. I pouhý přechod od 300letého systému samoděržavného k demokratismu, jemuž se těšíme my v západní Evropě, není možno uskutečniti pětidenní líbánkovou revolucí v březnu 1917.

■

Konference Nejvyšší Rady spojenců konaná v Paříži od 24.—29. ledna, tedy již za nového ministerstva Briandova, přinesla dlouho očekávané vyjasnění v nejdůležitějších věcech míru versaillského: v otázce odzbrojení a reparací. Ač atmosféra při jednáních byla v mnohých chvílích velmi dusná, přec jen na konec hlavně působením belgické delegace s ministrem Jasparem v čele, docíleno bylo shody mezi spojenci ve všech otázkách.

Světový tisk všeobecně a francouzské listy zvláště viděly ve výsledku poslední konference vítězství Francie nad stanoviskem britsko-italským. Není tomu tak. Nelze mluviti o vítězství tam, kde jsou přec jen konec konců stále jednotné směrnice politické, i když se disputující strany v jednotlivostech rozcházejí. O vítězství lze mluviti jen v poměru k nepříteli, a o nepřátelství mezi západními mocnostmi nemůže býti ani řeči. A mimo to Francie, která ještě před půl rokem se vzpírala stanoviti určitou cifrou, kolik má Německo zaplatiti náhrady, nyní přistoupila na tento návrh stanovení i rozdělení sumy náhrad a elaborátem svého ministra Loucheura sama šla tam, kam již ve Spa Anglie ukazovala cestu. Suma 226 miliard během 42 let a 12% vývozní hodnoty zboží, splatných ve zlatě vždy dva měsíce po uplynutí každého půlletí rovněž po 42 let, ohromila veřejné mínění německé, a vynutila ministru Simonsovi výraz — »Nemožno!« Jemu ovšem následovaly v zápětí rozklady žurnalistiky dohodové, které ciferně dokazovaly Německu, že je to možno, a že Německo má ze všech velmocí poměrně nejmenší státní dluh na jednotlivce připadající, nehledíc ani k tomu, že jeho území zůstalo nedotčeno ničivou válkou a že vydržuje nadbytečně veliký počet úřednictva.

Ovšem v celkovém nazírání na otázku náhrad je jistý zásadní rozdíl mezi hlediskem francouzským a anglicko-belgickým. Francie počítá, že Německo platící dlouhá léta velikou náhradu, pomůže Francii uspořádati její rozpočet, který nota bene je již sestavován s ohledem na částky, jež Německo zaplatí, a že veliké platy způsobí takovou hospodářskou a tím i po-

litickou a vojenskou situaci Německa, že ono nebude Francii nebezpečno vojensky. Vidí v nemohoucnosti a hospodářském seslabení Německa své plus a své výhody. Naproti tomu Anglie a Belgie, země výlučně průmyslové a s Německem odedávna velmi intensivně obchodující, musí míti zájem, aby Německo bylo hospodářsky tak silno, by mohlo obrovskými nákupěmi v Anglii a Belgii nepřímo poskytovati těmto státům možnost plného zaměstnání, rozkvětu a posily jejich průmyslu. Kdežto tedy Francie, válkou rozbitá a s velkými starostmi o obnovu své severní části zápasící je odkázána k určité pasivitě, hledí její spojenci aktivně zmocniti se německého trhu a tak se odškodniti nepřímo sice, za to však ne pouze na 42 let, nýbrž trvale. Ale názory tyto se v konečném bodě přece jen doplňují, neboť Německo hospodářsky se zvedající čilým obchodem s Anglií a Belgií, bude míti lepší platební způsobilost, což zase je výhodno pro Francii, jíž ostatně zaručí její bezpečnost nikoliv hospodářská nemohoucnost Německa, nýbrž přísné provedení klausulí o odzbrojení.

Ministr Loucheur, známý odborník finanční, podal též Nejvyšší Radě návrh na pomoc Rakousku. Záleží v tom, že bude utvořena mezinárodní komise, jež bude míti dvojí poslání:

1. Kontrolovati státní rozpočet a uzdraviti veřejné finance. Její první péči bude uskutečnění plánu reforem a úspor ve správě. Musí se postarati o redukci počtu funkcionářů státních. Mimo to bude dozírati na nové emise bankovek, které se bez jejího svolení nesmějí vydávati.

2. Spravovati, neb dáti spravovat společností průmyslovou, obchodní a bankovní pod svým dozorem veřejné příjmy určené za garancii úvěrů cizozemských, jež budou Rakousku poskytnuty.

Jako vzor činnosti této komise navrhuje se mezinárodní komise řeckého dluhu, společnost průmyslová, obchodní a bankovní byla by analogická společnost, spravující státní monopoly řecké. Společnost tato měla by základní kapitál 200 milionů franků, z nichž po 30 milionech by upsali Francouzi, Angličané, Italové a Američané, 80 milionů státy neutrální i státy nově vzniklé a obnovené. Chtěly-li by přistoupiti i bankovní kruhy rakouské, byly by jim dány k disposici akcie za 50 mil. franků, o něž by se základní kapitál rozšířil. Společnost bude utvořena během měsíce února, aby Rakousku mohl býti již v březnu poskytnut první úvěr ve výši 30 milionů dolarů.

Ještě v jednom směru přijala Nejvyšší Rada důležité rozhodnutí. Uznala de iure samostatnou státní eksistenci Estonska, Lotyšska a Gruzie, s příslibem, že Litva bude rovněž uznána, jakmile bude proveden plebiscit v okresu vilenském. Francie dlouho vzpírala se tomuto uznání, které znamená jistý zásah do práv státu ruského. Veřejnost se zajisté pamatuje, jak Francie se postavila ještě v prosincovém zasedání Svazu národů proti přijetí okrajových států ruských a jak její delegáti poukazovali, že by to znamenalo uznání de iure, a bylo by zároveň namířeno proti celistvosti Ruska. Nyní táž Francie uznání toto uděluje a připojuje se tak k anglické koncepci politiky vůči Rusku.

Pro malé národy pobaltické a sociální demokracii gruzínskou znamená ovšem uznání to asi tolik, jako pro nás 26. červen 1918, kdy pro-

hlášeni jsme byli v Paříži za národ spojenecký. Ovšem ke skutečné konsolidaci poměrů v těchto nových suvereních jednotkách tato formální stránka věci de facto již eksistující přispěje dosti málo. Dodá však zajisté morální vzpruhu vůdčím hlavám a vnese uklidnění do veřejného mínění mladých států a přispěje tak přece jen k pacifikaci Evropy na místech, kde je toho jistě hodně zapotřebí. *Šr.*

NÁRODNÍ ŠKOLA.

Masarykův výchovný ústav. — Návrh šk. insp. Vojty Beneše. — Myšlenkový základ ústavu.

Československá obec učitelská věnovala čtvrt milionu K na základ Masarykova výchovného ústavu, a insp. Vojta Beneš, původce návrhu, načrtává ve 2. č. Časopisu československ. obce učitelské myšlenkovou kostru nového slibného ústavu školského.

Světová válka skončila vítězstvím demokracie nad monarchistickým liberalismem. Demokratický výchovný ideál je třeba uskutečňovati ve všem společenském zřízení dál a hlouběji. Demokracie skládá proto na školu a výchovu všechny své naděje. Dnešní škola stojí na zásadách liberalismu, neodpovídá potřebám demokracie. Nutno proto demokratický ideál výchovný vtěliti do školy, její organisace i do vnitřní její práce výchovné. Jen tak bude československá škola odpovídati době, která vyrůstá z nových názorů sociálních, politických i hospodářských.

Důsledky demokracie je třeba promysliti, vyzkoušeti a vyzkoušené aplikovati ve školství a výchově celého národa. Vážný eksperiment výchovný, jemuž zamýšlený ústav popřeje náležitého místa i času, bude podmínkou růstu školského i státního.

Rakouská republika věnovala v prvním roce svého trvání k návrhu svého ministra vyučování Glöckela 13 mil. K a 4 nádherné školské paláce na zařízení vzorných pokusných škol reformních, vedených přímo státem.

V našem školství eksperimentovalo se dosud jen po různu, v jednotlivých úsecích výchovných (Krch, Švarc, Bakule, kladenský pokus o třídní školu a j.). Je třeba však eksperimentování, jímž by se hledal možný a realistický typ školy pro demokratickou republiku, typ školy života, který by odpovídal myšlenkovému i sociálnímu snažení současnému.

Masarykův výchovný ústav stal by se povzbuzením pro učitelstvo i občanstvo. Byl by vzorem pro města i vesnice po stránce výpravné i administrační. Vzhled budov, vnitřní úprava školská, tělesná výchova atd. — vše to by mluvilo příkladem a povzbuzovalo k následování. V ústavě byl by konán také pokus o novou organisaci školství, o novou úpravu postupu školského a to jednotně pro celý národ. Výchova i učba jeho odpovídala by potřebám rostoucí, industrialisace naší doby.

Nový pokusný výchovný ústav Masarykův měl by býti školou práce tělesné i duševní. Měl by v něm býti ztělesněn odpor proti staré škole trpné a pamětné. Vychovával by vůli a povahovost s hodnoty a schop-

nosti individuální, jejichž rozvití je demokracii právě tolik třeba pro velké cíle sociální, jež na ni čekají.

Vojta Beneš by rád viděl uskutečněný ústav vědecký, odpovědný a k odpovědnosti vychovávající, který za spolučinnosti učitelstva, lidu i jeho vlády by byl střediskem pokroku celostátního.

Ústav stavěl by na myšlenkovém základě českém na realismu Komenského i Masarykově. V Masarykovi našly velké demokratické myšlenky současného světa svého největšího žijícího vůdce. Vojta Beneš by chtěl, aby se promyslilo veškeré životní myšlenkové Masarykovo dílo a z něho aby se vyvážilo vše, co by se vyvážit dalo pro ideové založení ústavu, který ponese jeho jméno.

Výchovný ústav Masarykův měl by se státi obrazem dobré společnosti. Sepnul by se těsně se životem svého prostředí tak, aby byl živnou půdou nové doby a jejích idejí.

Toť jádro Benešových důvodů pro založení pokusného výchovného ústavu. Má-li slouti Masarykovým, musí realisovati ve všem svém vnějším i vnitřním zřízení všechny hlavní složky Masarykova myšlení. Musí se v něj životně vtěliti hlavně Masarykova ideje humanitní, na níž je založena jeho etika, musí v něm prakticky ožíti jeho realism a jeho důsledný demokratism.

Masarykův humanitism bude podkladem veškeré výchovné stránky ústavu. Jako všechno Masarykovo myšlení má kořeny hluboko v české minulosti, tak i jeho humanitism je promyšlenou zásadou našich mravně nejvýš vyspěvších předků. Chovanci Masarykova ústavu budou se vést vědomě k tomu, aby se stávali stále víc lidskými. Budou se učit hledět na každého člověka jako na bratra a sestru, jako na své bližní. A to povede je k mravnímu závazku, aby všem účinně pomáhali, aby se jich zastávali, aby je bránili, když se jim ukřivdí. Nebude se však od nich žádati, aby se obětovávali, ani aby v každém případě ustupovali. Budou se tu učit, aby proti zlu, bezpráví, násilí všemožně vystupovali. Bude jim tu ukázáno na příkladech ze života, na zkušenosti, že je třeba, podle Masaryka, zlo přemáhat v přední řadě dobrem a zavrhovat všeliké násilí, ale povedou se tu také k tomu, aby uznali, že humanitism neodporuje ani tomu, aby se bránili v případě potřeby i násilím. »Bránit se můžeme, máme a musíme, v krajním případě i železem, ale vystříhejme se násilí aktivního a násilí vždy nového.« Lidskost, k níž se chovanci Masarykova ústavu povedou, nebude citlivůstkářstvím, sentimentalitou, ale spravedlností, která učí člověka, že nechce-li býti sám snižován, potlačován, pokořován, vykořisťován, musí býti sám spravedlivý k jiným. Cílem mravní výchovy je »národ spravedlivý«, jak to definoval ve dnech před převratem F. X. Šalda. Vychovejte národ spravedlivý a vychováte národ Masarykův. Spravedlivý národ vztyčí si také pravdu na svůj mravní štít a bude ji vždy a ve všem důsledně mluvit, hlásat a bránit. Masarykův humanitism bude tedy základem etiky, na němž bude mládež vychovávána. Účinná láska k bližnímu bude tu nejlepším vychováním, které musí býti takto socialisováno. Masarykův výchovný ústav zrealisuje po vychovatelské mravní stránce Komenského sen o dílně lidskosti, v níž také soustava kázeňská bude založena na zá-

sadě lidskosti, kde bude užíváno hlavně trestů přirozených jako samovolně se dostavujících následků pochybeného jednání a trestů umělých jen jako léků a to co nejméně.

A jako humanitism Masarykův bude nejlepším výchovným prvkem jeho ústavu, tak zase nejvhodnějším vyučovacím základem jeho bude Masarykův realism, jak Vojta Beneš správně ukazuje.

Masarykův realism, snaha po střízlivé opravdovosti, po zachycování věcí tak jak jsou, po pečlivém docházení až k jejich jádru, podstatě je v jádře pokračováním didaktického realismu Komenského. Realism ten napíše si na štít Masarykova ústavu Komenského slova: »A nyní vás zapřisahám, mějte na péči, aby školy přestaly přemlouvati a počaly dokazovati, aby přestaly vésti jen rozhovory a počaly se dívati: a konečně, aby přestaly věřiti a počaly věděti.«

Masarykův realism povede k tomu, aby děti se neklamaly a nedávaly se klamati, aby stavěly na pevných základech správných předpokladů. Povede chovance k činnosti, k práci a v individuálním životě ke svědomitosti, přesnosti, důkladnosti.

Odstraní z očí dětských slupky pověrčivosti, které mu před ně nastavovala církevnická výchova, odejme dětem fantastickou víru v pověry, které je oslepovaly a bránily tomu, aby viděly věci a zjevy tak, jak ve skutečnosti jsou, osvobodí je od víry v zázraky, kterých nikdy nebylo, není a nebude.

Že bude Masarykův ústav zřízením, které poskytne široké pole hledání nových cest, pokusnictví — napsal již Vojta Beneš.

Masarykův vychovávací ústav vezme do svého učebného plánu v základech všechny složky věd, které Masaryk ve své Konkrétní logice, v přednáškách v universitních kursech učitelských a jinde správně ohodnotil. V něm budou hledány cesty a způsoby, jak by se dala uskutečnit ve školské soustavě všechna hesla, o kterých v posledních letech jednal pedagogický svět. Bude vzorem po stránce zdravovědné, respektující ve všem zdravé tělo jako nutný podklad zdravé duše, uskuteční rozumnou cestou heslo vychování pohlavního, bude dbáti, aby socialisované umění vešlo do bran jeho jako cenný prvek výchovný atd., atd.

Masarykův výchovný ústav bude konečně zahradou budoucích občanů Československé republiky, kteří v něm od počátků budou vedeni k tomu, aby znali ústavu své vlasti, její hlavní zákony, aby se krátce ozdobili pro příští svůj mužný život všemi občanskými ctnostmi. Bude v něm udíleno tedy vychování občanské na základě realisovaného v něm Masarykova demokratismu.

Bude tedy Masarykův výchovný ústav zřízením, v němž se uplatní po každé stránce ideál demokratický. Nebude ústavem pro děti jedné třídy společenské. Budou v něm seděti vedle sebe děti všech tříd, budou se tu učiti, ve smyslu Masarykova přání, že si jsou a budou jednou v životě občansky rovni. Nerovnost společenská za zdmi školy bude tu paralysována účelně naprostou rovností ve třídách. Jednotliví žáci budou tu oceňováni spravedlivě jen podle své snahy a píle. Vypěstuje se mezi nimi dobré ve-

řejné mínění, které ohodnotí každý čin společensky správné dle mravního zákona, který je v každém jednotlivci ukryt.

Učitelé ústavu nebudou dle přání Masarykova ani despoty, ani monarchy, od jejichž rozkazů žáci nemají práva se odvolávat, ale budou demokratickými presidenty. Nebudou žreci ani augury, přiznají se poctivě dětem, chybí-li v něčem, nedovedou-li něčeho, nebudou míti strachu ze svých slabostí, jimž je každý člověk podroben. Demokratism učitelu bude se jeviti i v tom, že se zúčastní i činně dětských her a nebudou při nich jen trpnými diváky.

Jako demokratické zřízení neuzavře se projektovaný ústav nikomu z občanstva, kdo projeví o otázky výchovné a školské upřímný zájem. Zbaven bude však všelikého úředního dozoru a ultradozoru, který se dívá na školství jednostrannými brýlemi, který zná jen paragrafy, nařízení, rozkazy a vede, podle Masaryka, k nevolnictví učitelovu, jehož smutným výsledkem je nakonec nevolnictví dítěte.

Masaryk ukázal ve svých přednáškách pedagogicko-didaktických na skepsi ke škole a naznačil, které zjevy školské ji přivodily. Ústav k jeho poctě zřízený bude míti za úkol, aby skepsi rozptýlil, sepnul školu náležitě se životem, tak aby z jeho zjevů vybírala si denně látku ke své činnosti výchovné a vyučovací. Podaří-li se to zamýšlenému ústavu a stane-li se v tom příkladem školám ostatním, bude to míti v celém našem státním životě vliv opravdu blahodárný a oplodňující.

STŘEDNÍ ŠKOLA.

Lidová střední škola. — Požadavky středoškolských profesorů.

V měsíci lednu podal poslanec prof. Dr. Ant. Uhlíř návrh sněmovně, aby bylo počátkem školního roku 1921/22 zřízeno dělnické reál. gymnasium v Praze, jakožto první dělnická střední škola v republice. Návrh svůj dokládá v podstatě takto: Kulturní a školní výchova národa jest jednou z nejdůležitějších současných otázek. Ode dne převratu byly také u nás učiněny značné pokroky ve školství i výchově. Školství bylo doplněno a o výchovu širších kruhů pečuje se universitními ekstensemi, kursy a knihovnami. Všechny tyto snahy však nedostačují. Také mnoho dělnic a dělníků touží, aby si netoliko rozšířili všeobecné vzdělání, ale i doplnili řádným studiem středoškolským a vysokoškolským. Jest proto povinností státu, aby zřídil a vydržoval střední školu pro dělníky, kteří se nemohli věnovati již v mladších letech, s ohledem na nutnou potřebu výdělku, řádnému studiu středoškolskému. Dr. Ant. Uhlíř navrhuje, aby byla upravena pro dělnickou střední školu osnova reál. gymnasia, jež připravuje k vysokoškolskému studiu na universitě i technice. Vyučování by bylo koedukační, začalo zkouškou přijímací a ukončeno zkouškou maturitní, opravňující k řádnému studiu na universitě (filosofie, práva, lékařství) i na technice. Dělnické reálné gymnasium organisuje v přípravku, jež by shrnula látku nižšího reálného gymnasia a 4 ročníky vyšší; počet týdenních hodin snižuje na 22 hodin (3 až 4 hodiny denně). Učení by mu-

selo býti intensivnější a účelnější. Doufá, že zkušenosti z prvního roku vnesou více světla do dalšího vývoje. S upřímnou radostí uvítali všichni přátelé našeho školství návrh Dra Ant. Uhlíře. Provedení jeho podnětu ušetří a usnadní nejen řadě těch, kteří chtějí dokončiti a doplniti školní studium, velmi mnoho času i práce, kterou marně věnovali často po léta svému snažení a přece konečného cíle nedosáhli, ale znamenalo by konečně první čin v připravované reformě našeho školství. Návrh Dra Uhlíře jest ovšem pokus, ale právě proto ho vítám. Potřebujeme nových poznatků a zkušeností, abychom mohli provésti pronikavou a úspěšnou reformu střední školy; těchto nových zkušeností nabudeme jen dobře promýšlenými a řádně organisovanými pokusy. Věřím, že provedení myšlenky Dra Uhlíře přinese nám také nové a vzácné zkušenosti. Neomezujme však nový školní útvar jen opět pro určitá povolání, ale učiňme ho přístupný bez rozdílu sociálního postavení každému, kdo touží po vyšším vzdělání. Mnoho posluchačů by bylo z řad úředníků, kteří přerušili svá studia a nyní by je rádi dokončili, aby mohli býti zařazeni do vyšší kategorie a zlepšiti tak své finanční postavení. Rozšíříme-li takto okruh posluchačů, bude potom lépe nazvati nový útvar školský »lidovou školou střední«. Doporučuji příslušným kruhům v úvahu, zda by nebylo lépe, zříditi místo nového, samostatného ústavu, který by mohl býti otevřen jen v několika málo městech republiky, při každé střední škole, kde by se přihlásil určitý počet posluchačů, lidové střední školy, jež by však byly organisovány jen jako čtyřleté kursy večerní a nedělní. Látka by musela býti pečlivě vybrána, metodicky upravena, aby v podstatě obsáhla učivo střední školy. Těžiště vlastního studia by bylo ovšem v pečlivé a soustavné přípravě domácí, zvláště pro posluchače, kteří by se chtěli podrobiti zkoušce maturitní, jež by se konala v obvyklých lhůtách na veřejných školách středních. Nemyslím, že bude velký počet těch, kteří vykonají zkoušku maturitní, neboť studium je práce a velká práce, ale právě proto dosáhli by maturitní zkoušky jen ti nadaní a vytrvalí, kteří by se potom zajisté plně osvědčili, při své houževnatosti a pilnosti, i v životě praktickém. Tato lidová škola střední měla by však velký výchovný význam i u těch, kteří by ji absolvovali, a nekonali zkoušku maturitní. Přispěla by pronikavě k rozšíření soustavného sebevzdělání, vyrovnávala by sociální rozdíly třídní výchovy a naučila by správně hodnotiti i práci duševní, až by z vlastní zkušenosti byly seznávány obtíže vyššího studia a jak mnoho energie, odříkání, vytrvalosti a sebekázně jest třeba k jeho úspěšnému ukončení. Toto osobní poznání jen přispěje k správnému ocenění středoškolského i vysokoškolského studia a nesouhlasím proto s námitkami, že provedení návrhu Dra Uhlíře sníží význam a úroveň studia na školách středních. Průkaz nabytých vědomostí musí absolvent podati při zkoušce maturitní, jež konal by v plném obsahu i rozsahu platných předpisů. Konečně poznamenávám, že návrh na podobné kursy při školách středních, podán byl již před rokem v Technicko-hospodářské jednotě v Praze a předložen ministerstvu školství a národní osvěty se žádostí za brzké provedení. Bohužel zůstal nevyřízen. Doufám, že návrh Dra Uhlíře bude nyní s úspěchem proveden.

* * *

Vládní nařízení ze dne 22. prosince 1920 čís. 66 Sb. z. stanoví pro propočítání služby středoškolské § 6. jediné schema služební 4, 5, 5, 5 a podle něho se má celková služba definitivně propočítati a profesor potom přeřaditi tak, jako by byly zákon tento i nařízení na základě jeho vydaná účinnými již v době, kdy zaměstnanci ti nastoupili službu. Nařízení toto středoškolské profesory bolestně rozrušilo a roztrpčilo. Dle organisačního statutu byly ustanoveny definitivní síly na školách středních v IX. tř. h. po vykonané státní zkoušce, zkušebním roku a nebo po jeho prominutí min. rozhodnutím schváleném uvedení v úřad učitelský.

Málo bylo však profesorů, kteří záhy po zkoušce dostali definitivní místo; obyčejně suplovali dlouhá léta, až 10 i 16 let, než dosáhli konečně místo profesora. Za jakých poměrů vyučovali a jak žili, nemusím podrobně líčiti. Suplent, odkázaný dlouhá léta na 600 zlatých remunerace, byl ubohý muž, který byl vždy ustanoven na rok a nikdy na konci školního roku nevěděl, kam se bude opět po prázdninách se svou rodinou stěhovati. Rakouská vláda, aby aspoň poněkud vynahradila tato léta finančního i duševního strádání a utrpení, započítávala později při definitivním ustanovení, tři, potom osm let suplentských, do let definitivních a kvinkvenalek. Jakou bídu a utrpení prožili s rodinami profesoři za války, jako všichni malí úředníci, je ovšem příliš dobře v paměti. Referoval jsem již čtenářům N. D., jak se prodlužili profesoři za války, pokud nemohli žíti z úspor a nebo z věna ženy, většinou vždy velmi malého, jež ovšem ztrávili a tak opět finančně svou rodinu vyčerpali.

Toužebně čekali finančně vyčerpaní vychovatelé středoškolské mládeže na úpravu platů novou vládou republiky. Spravedlivěji byly upraveny a pronikavěji zlepšeny bídné platy učitelům škol obecných a měšťanských, nově byl upraven postup i platy profesorům vysokoškolským, jen profesoři na středních školách, až na úpravu palčivé otázky suplentské, čekali nadarmo. Universitní vzdělání bylo nivelisováno, duševní práce znehodnocena. Učitel měšťanské školy nebo cvičný učitel učitelského ústavu dosahuje v téže době celkem vyšších platů než středoškolský profesor, ačkoliv jsou hmotné i právně dříve zabezpečeni při menším finančním nákladu na kratší a méně vyčerpávající studia. Všichni profesoři upřímně přejí zlepšení a úpravu platů kolegům na školách obecných i měšťanských, za dnešních těžkých poměrů, ani tento plat k výživě a zabezpečení rodiny, zvláště četnější, daleko nedostačuje, ale žádají, aby byl plat i pro ně podobně odstupňován. Malé zlepšení čekali starší profesoři zatím od propočítání služebních let. Zatím vláda vydává nařízení, jež vyvolalo všeobecný a oprávněný rozruch a odpor, neboť je připravuje i o nabytá práva již ve službách starého Rakouska. Profesorovi, který nikdy v X. tř. h. nesloužil, který nastoupil po zkoušce ihned službu v IX. tř. h., škrtne naše vláda zcela neoprávněně čtyři léta služby a prohlásí, že sloužil před čtvrt stoletím tato čtyři léta v X. tř. h. Jaký rozruch v celé české veřejnosti by vyvolalo podobné jednání, kdyby si ho byla dovolila vláda rakouská! Potom jsou ovšem naprosto ilusorní přiznané výhody válečných let, jsou pouze na papíře. Vláda odmítá rovněž oprávněný požadavek plného započítání let služby před zkouškou, ačkoli smluvní služba úřednická, rovnocenná pro příslušnou skupinu, se úředníkům jiných kategorií plně

započítává, podobně plně započítává se služba u jednotlivců, společností a po
dobně, při vstupu do služeb státních, učitelům škol měšťanských, služba n
školách obecných, ačkoli dosud neměli plné kvalifikace pro školu měšťanskou
profesorům náboženství na školách středních, doba služby na školách jin
kategorie nižší (až na 2 roky) a p. Kdo jest zasvěcen do školských poměrů
ví velmi dobře, že profesuru chodili studovati nejchudší studenti, s bídou
hladem probíjeli se na universitě a odcházeli proto po absolvování, čast
již po šestém semestru na střední školu, aby byli zbaveni tíživých starost
finančních. Nevěděli ovšem, jak těžké jsou povinnosti služební a tak čast
i výborní studenti vykonávali zkoušku učitelskou až po několika letech

Při tom konal nezkušený suplent učitelskou službu v plném rozsahu
ba mnozí nesvědomití ředitelé vyžadovali právě od těchto kolegů nejrozma
nitější služby kancelářské. Je opravdu s podivením, že právě na středo
školských profesorech se tak šetří. Na vysokých školách byly nově upraven
zkušební poplatky, na středních školách se zkouší dosud za několik deseti
haléřů. Ale nejen finančního, ale i morálního uznání se profesorům od vlád
nedostává. Ačkoli ve všech oborech konceptní služby bylo provedeno po pře
vratu již vícekráte jmenování a povýšení úředníků do VII. a VI. tř. h., pro
fesoři, až na jmenování ředitelů a těch kolegů, kteří byli povoláni do ústřed
ních úřadů a nebo těch, kteří byli převzati do služeb státních, čekají marně
Je trapné, když spolužáci, kteří odešli z kvarty nebo kvinty k berním i jiným
úřadům, jsou již dávno v třídě VII, v ústředních úřadech i v třídě VI., pro
fesoři s vysokoškolským studiem, ačkoliv mají již plat VI. tř. h., 2. neb 3
platové stupnice, v třídě VIII.

Bylo by jen spravedlivo, když již nemohlo býti z příčin administra
tivních jmenování v čas vykonáno, ačkoliv byly obdobné obtíže zajist
i v jiných oborech, v kterých bylo jmenování provedeno, aby byli nyní vý
jimečně zařazeni do těch tříd, na které mají služební dobou nároky, nebo
při postupném jmenování budou velmi mnozí zcela nezaviněně opět zkrá
ceni. Požadavek profesorů, který žádného finančního nákladu nevyžaduje
jest spravedlivý a oprávněný, neboť není lhostejno, když jsou stále opo
míjeni profesoři, již setrvali ve službě školní, zatím však mnohem mladš
kolegové, kteří po převratu opustili školu a odešli do nejrozmanitějších
úřadů v republice, jsou v hodnostních třídách daleko vyšších. Také to nejsou
požadavky pouhé ješitnosti a marnivosti, nýbrž jest to neméně důležitá čás
otázky dnešní nivelisace vysokoškolského vzdělání, a jest zajisté povinnost
nadřízených úřadů, aby nabytých práv úředníků s vysokoškolským vzdělání
bylo i v nových poměrech bedlivě šetřeno tak, jako v dobách minulých.

—*vžk*—

LITERATURA.

Krásná.

J. R. Vrátecký: Stav. Román. (Cyklus »Adamovy děti«, kniha první.) V Praze 1919. (Nakladatel Alois Hynek v Praze.) — *Jan Havlasa:* Kra
jiny v oblacích. (Sebraných spisů Jana Havlasy svazek sedmý. S tře
dřevoryty Otokara Štáfla.) V Praze 1920. (Vydalo Ústřední nakladatelství
knihkupectví a papírnictví učitelstva československého Josef Rašín, spol

s. r. o. v Praze-VII.). — *Jan Vrba:* Osudy. Kniha próz. V Praze 1920. (Ottova Laciná knihovna národní, svazek 261.) — *H. Spolc:* Luhačovský románek. V Praze 1921. (Slovanské knihkupectví nakladatelství a antikvariát Bačkovský a Hach v Praze-II. — *Jaroslav Řehulka:* Miniaturní. Humoresky. V Olomouci 1919. (Knihovny Družiny literární a umělecké, svazek VII.) — *Fr. S. Procházka:* Děti I. II. V Praze 1921. (Dílo Fr. S. Procházky, kniha IV a V. Nákladem České grafické Unie A. S.) *F. S. Procházka:* Kytička poesie. K jeho padesátinám sestavil Fr. S. Sekanina. (Nákladem Unie.)

Nad míru velký úkol vytkl si J. R. Hradecký svým románovým cyklem »Adamovy děti«, jehož prvním dílem jest román »Stavc. Označil jej jakožto dokumenty přeměny věku a chce v něm vylíčiti sociální proudění a přerod doby, vykresliti profil českého dělníka, určiti hodnoty i stíny českého anarchismu, zachytit ovzduší válečných let, ukázati, kterak bylo žíti opravdovým lidem v ovzduší českého rakušáctví a určiti budoucí vývoj socialistických idei v republice; i doufá tak vytvořiti typ českého dělníka. Z tohoto odvážného předsevzetí román »Stav« splňuje zatím tolik, že počíná takřka genealogii Adamova rodu, dává členům jeho vyspěti, oddati se určitému povolání, s kterým chtějí v budoucnosti pracovati a přispěti k uskutečnění autorových teorií socialistických. Jsou to lidé, jež nepatrný otec, radující se s matkou z každého přírůstku četné, chudé rodiny, uživí prací tkalcovského stavu, jsou přičinliví, beznároční, ale s praktickým smyslem, všichni až na jednoho nesobečtí, inteligentní, přístupní vlivům kultury. Jeden z nich, přišed strojem k úrazu, opustí továrnu a chce zřídit podnik samostatný, jedna z dcer tvoří umělecky a spojí se s dělníkem péra. Do budoucnosti rýsuje se jejich společná práce, jejich součinnost dopomůže k uskutečnění toho, v co věří inženýr s nimi sympatisující, že budoucnost práci dělnikovu ocení, že vyrovná nepoměr mezi prací a odměnou, a že se pak ukáže »sláva dělníkova života«. A cílem posledním bude jim forma družstenictví. K jejímu provedení dochází už ve druhém dílu autorova cyklu »Továrna«, z téhož roku 1910, o němž náhodou na tomto místě byla řeč dříve, než o tomto dílu prvním.

Provésti úkol zamyšlený tak, aby cyklus přesvědčil a umělecky zaujal, jest věc velmi nesnadná a nevím, dal-li si autor otázku, nepřesahuje-li jeho síly. Rozhodně více než o stránku uměleckou opírá se o svůj optimismus, s kterým věří v budoucnost svého socialismu. Optimismus ten není bez kritiky, zavrhuje marksismus a staví se proti socialismu oficielnímu, ale přece je příliš vřele důvěřivý, až vášnivě zaujatý, takže celkem paušálně se vyrovnává s politickými směry jinými, jak socialistickými tak nesocialistickými. Román, útvar literární, nesmí spoléhati na předmluvu, musí mluvit a přesvědčovat sám sebou; nestačí podotknouti, že ten či onen typ je vzat ze skutečného života, to musím poznat z díla sám; a nestačí hromadit problém na problém; socialismus sám už je problém veliký, a autor k němu hned připojuje i problém víry, podstaty umění a uměleckého tvoření, snad dojde i na problém národnostní a jiné — ale to vše musí být vloženo v sám organický celek díla, ne episodicky a mimochodem. Sympatická je snaha autorova a jeho stanovisko etické. Ale musí jíti o to, aby jeho cyklus meritorně i literárně nebylo pouhé pium desiderium.

V Havlasových »Krajinách v oblacích«, jež nazval knihou touhy, cennější jest oddíl druhý, nadepsaný »Za mořem«. Kdežto díl první, »Doma«, jest většinou variací téhož motivu erotické touhy po ženě náležející jinému, touhy projevované ve formě povídavých dopisů bez stilistické svéráznosti, uplatňuje se v oddílu druhém autorova schopnost čerpati z dojmů zažitých v jiném světě. Oddíl ten je reelnější, životnější, autor je tu ve svém živlu; jeho oko živící se novým prostředím dovede tu v pestré směsici lidí i v dalných samotách zachytit postavy, které utkví v paměti, jako Joe Carlat, »vodní krysa«, nebo stará paní Zychová v La Grange se svým papouškem, bolem nad ztrátou dítěte a steskem po domově, a Marino Bellaqua, továrník, který dovede citovat Stevensona, Nietzscheho, Heineho, upoutá svou problematickou porobou, zamítající realitu a ochotnou dáti přednost chvíli snu před roky jeho splnění. V prose poslední »Kaňon Velikého Mlčení« fantasie domyslila epizodku z čistého mládí »Na prahu života«, jež knihu zahajuje a projevuje dobrý psychologický postřeh dětství, které neuvědoměle procitá, hraje si jako honící se motýlkové a přece na jejich řasy snáší se již mírný stín vážnosti života.

Při knize prós Jana Vrby vadí, že na některých těch osudech, jimiž knihu vyplnil, je málo v pravdě osudového; místo tíhy osudu nejednou nastupuje nakupení jednotlivostí a náhodností, které jsou smyšlené a chtějí vzbudit zdání skutečnosti, ne bez snahy po efektnosti. Prózy jako »O krásné Karle«, »Pozdní poznání«, »Žlutý dům«, »Sluneční paprsek« musí ustoupit značně do pozadí za prózy »Tažní ptáci«, »Papírkové«, »Matka«, »Bříza«, které prostými rysy vypisují opravdový osud. Vůbec jsme u Jana Vrby uvyklí věcem lepším.

H. Špolc pobyl v Luhačovicích, jistě se mu tam velmi líbilo, poznal veselý život, milostné pletky, shon po lokální literatuře, nadšení pro její autory, a tak napsal svůj Luhačovský románek. Dílem pro reklamu oblíbeného lázeňského místa, dílem pro pobavení. Postavil proti sobě sentimentální nevinnost děvčete od psacího stroje v redakci a ohnivou krasavici brněnskou, která má pseudomoderní názory o životě a úkolech ženy svobodné a v manželství, do něhož má po sezóně vejíti; mezi tyto dvě mladé ženy dal mladého literáta a žurnalistu, který neodolá svodům, ale vrátí se k své družce z redakce; pojme ji za chot a skoro přes noc stane se z něho fenomenální veličina literární a v Luhačovicích se derou o jeho autogram. Tak to vše tuze dobře skončí. Trochu si autor zamoralisoval, mnoho shovívavě omluvil a odpustil, nadělal několik gramatických chyb a pustil románek do světa — do Luhačovic jistě dojde.

Pobavením poslouží také Řehulkovi »Ministranti«, vypravující o klukovských kouscích hochů přisluhujících kostelníkům a velebníčkům. Autor o nich vypravuje s gustem a jistě myslí, že učinil objev; ale takové chlapce najdeme všude, nejen na Hané. Jan Zamykal pokládal za nutné připojiti k těmto humoreskám, v nichž opravdového humoru není, autorův životopis.

K padesátým narozeninám básníka Fr. S. Procházky upravil Fr. Sekanina stručný výbor z jeho poesie s úvodem, v němž podává povšechný obraz jeho básnické i redaktorské činnosti. Zdůrazňuje jeho blízkost li-

dové poesii, a po stránce ideové vlastenecký ráz jeho básní. Fr. S. Procházka byl také činný na poli dětské literatury.

Čtvrtá a pátá kniha (»Dušičko, naslouchej«, »Višně«) jeho sebraných spisů věnovány jsou dětem. Jsou to veršované povídky, písničky, popěvky při hrách, verše, jež by se dobře hodily do obrázkových knih pro děti; v obou dílech jsou sloky vlastenecky povzbuzující. Uznání zasluhuje technická zručnost autora, ovládání onomatopoesie a zpěvného rytmu, ale na všem spočívá málo pelu dětské duše. —*elč*—

Poučná.

Stanoje Stanojević: Dějiny národa srbského. Podle 2., opraveného a doplněného vydání se svolením spisovatelovým přeložila Dr. Milada Paulová. Český překlad přehlédl Dr. Jaroslav Bidlo. (Nakladatel Jan Laichter v Praze. 1920. Str. 487.) — *Gamma:* Vánoce I. a II. (Vydal B. Kočí v Praze.) — *Dr. J. Hanausek:* Následky války, jak je pozoroval lékař. (Fotografie a vypsání osudů nejtěžších invalidů ze zápisků odborného lékaře — s úvahami význačných myslitelů a básníků o válce. Péčí Chelčického mírové společnosti.)

Stanoje Stanojević: Dějiny národa srbského. Podle 2., opraveného a doplněného vydání se svolením spisovatelovým přeložila Dr. Milada Paulová. Český překlad přehlédl Dr. Jaroslav Bidlo. (Nakl. Jan Laichter v Praze. 1920. Str. 487.)

Nakladatelství Laichtrovo vydáním tohoto spisu podalo nový důkaz, jak vážně chápe svůj úkol. Umožnilo vydání díla vážného a s mnohých stránek znamenitého, které u nás prohloubí znalost národa nám vždy drahého, s nímž nás ještě více sblížila společná akce za osvobození v době poslední války a potom úzký spolek. Naše další těsné styky musí býti založeny na poznání co nejdůkladnějším a nejpravdivějším. Základem porozumění stavu přítomného přirozeně musí býti poznání minulosti. Ucelený, podrobný a přece přístupný, ne příliš obšírný a vědeckým aparátem na přetížený obraz této minulosti podává dílo Stanojevićovo. Je to kniha o srbských dějinách, jaké nemáme ani o dějinách českých, ale jakou musíme stůj co stůj míti nejen pro vlastní potřebu, ale hlavně také pro seznámení ciziny s našimi snahami a zápasy v minulosti.

První vydání knihy Stanojevićovy vyšlo těsně před vyhlášením anekse Bosny a Hercegoviny r. 1908, druhé objevilo se již za dvě léta potom. Rakousko-uherské úřady postavily se proti knize nevlídně, poněvadž podávala i výstižný přehled hořkých zkušeností, jež srbskému národu vyplynuly z poměru k habsburské monarchii, v nějž byl dějinami uveden a který se od r. 1878 patrně stále přiostřoval a do druhého vydání knihy se tak přiostřil, že bylo lze tušiti nedaleký krvavý konflikt. Dílo Stanojevićovo vyšlo tedy v pravý čas, aby zachytilo ještě za doby klidu celé dějiny až do rozhraní nového období, v němž dějiny srbské splývají nerozlučně s charvátskými a slovinskými. Za krátko nebyl by již Stanojević mohl svého díla psáti, poněvadž nadešly obě války balkánské a po nich válka světová.

Stanojevićovy »Dějiny národa srbského« psány jsou velmi přístupně,

vědecky sice, ale ne toliko pro vědce, nýbrž pro každého a s úmyslem, aby posloužily každému čtenáři. To jest veliká jejich přednost, kterou také české vydání zachovává pečlivým, hladkým a správným, a to i správně českým překladem. Snahou spisovatelovou bylo podati jasný — a ovšem i správný a věrný — obraz celé srbské minulosti, což se mu podařilo novým rozdělením srbských dějin »podle událostí, které se týkaly osudu celého národa, nebo aspoň větší a význačnější části jeho«, a rovnoběžným, současným líčením událostí v celém národě. Tím nabývá líčení Stanojevićovo velké přehlednosti, povznášejíc čtenáře na hledisko vyvýšené, s něhož sice mizejí drobnější jednotlivosti, ale s něhož lze shlédnouti všecky základní rysy určitého období zároveň.

Aby dílo nepřekročilo rozměrů, přípustných pro takový přehledný spis, bylo se spisovateli rozhodnouti pro takové obmezení látky, které by umožnilo žádoucí jasnost a přehlednost obrazu, ale při tom nevypouštělo žádného podstatného rysu. Možnost takového obmezení dal mu základní ráz minulosti srbské, která byla neustálým politickým zápasem o bytí, samostatnost a sjednocení. Proto se spisovatel mohl omeziti na politické dějiny, podávaje z kulturních jen to, čeho bylo k obrazu nezbytně třeba, aneb co zároveň mělo vliv i na politické osudy národa (na př. bogomilství, církevní snahy o pećský patriarchát, literární dílo Dositeje Obradoviće a p.). V dějinách národa českého bylo by takové obmezení naprosto nemožné, poněvadž filosofie českých dějin tkví právě v kulturních projevech české duše snahami reformačními, které daly ráz nejhlavnějšímu období našich dějin, a pak novodobými snahami probuzenskými, které připravily národ k nové svobodě. V srbském národě naopak snahy kulturní, byť jakkoliv silné, byly zatlačovány do pozadí neustálým zápasem o byt, o státní eksistenci a o dosažení politické jednoty.

Stanojević rozvrhuje srbské dějiny v deset období. Než přistupuje k vlastním dějinám srbského národa, líčí ve dvou hlavách stav Balkánu před příchodem Slovanů a dobu pronikání Slovanů na Balkánský poloostrov. V třetí kapitole pozoruje vznikání prvních srbských států, Vlastimírova ve stol. IX. a Českova i Samuelova v X., načež v následujícím oddíle probírá stol. XI., kdy politickým ohniskem srbského národa se stala pobřežní Zeta (pozdější Černá Hora), kdežto dříve jím bývala Raška (krajina řek Limu a Ibaru), vlastní to sídlo ústředního kmene Srbů, nebo Makedonie (za Samuela). Pátá hlava jest věnována století XII., vyplněnému zápasem Zety a Rašky o prvenství, v němž vyniká rašský župan Uroš a vítězí rovněž rašský Nemanja, který sjednocuje zase většinu srbských zemí — arci bez Bosny, která se zatím organisovala samostatně. V šesté kapitole, zahrnující konec XII. stol. a celé století XIII., Stanojević pozoruje rozvoj tří srbských států, Rašky, Zety a Bosny, z nichž zejména Raška mohutní od Štěpána Prvověnčaného až do Štěpána Dečanského. Nové období tvoří stol. XIV., v němž dostupuje vrcholu moc Rašky v panství Dušanovu a moc Bosny ve vládě Tvrtkově po rozpadnutí carství Dušanova. Další období zahrnuje pád Srbska na Kosovu a další zápasy s Turky až do pádu Bosny, Zety i Hercegoviny. Stav srbského národa pod tureckým panstvím ve stol. XVI. a XVII. jest obsahem dalšího oddílu, v němž nejdůležitějšími fakty jsou rozšíření srbské oblasti stěho-

váním do Uher a do Charvátska, zahájené arci již v druhé pol. stol. XV., jakož i obnovení pečského patriarchátu, jímž získáno aspoň duchovního pojítka všech srbských oblastí. V dalším období dějinném — od konce XVII. stol. do konce stol. XVIII. — pokračuje netoliko boj proti Turkům, ale nastává srbskému národu i zápas proti říši habsburské, která sice Srby přijala, ale od počátku se k nim chovala neupřímně a chystala jim útisk. Za té doby zrušením pečského patriarchátu ztrácejí Srbové národní své pojítko, ale vznikem prvopočátků Černé Hory získávají zárodek svobody. Ta se rodila na konci XVIII. a v první polovici XIX. stol., kdy nadešlo srbské kulturní a politické obrození, označené jmény spisovatele Dositeje Obradoviće a bojovníků i panovníků Jiřího Petroviće-Karadorđe, Miloše Obrenoviće a nástupců. Dobu od polovice XIX. stol. Stanojević nazývá obdobím kulturního sjednocení srbského národa. Ta doba přinesla sice Srbům veliké zklamání kongresem berlínským, jenž svěřil Rakousko-Uhersku mandát k okupaci Bosny a Hercegoviny, což vedlo po třiceti letech k aneksi těch zemí — ale tato rána, mířená proti Srbsku, zasáhla smrtelně svého původce.

Dobou od anekse Bosny a Hercegoviny až do světové války doplňuje prof. J. Bidlo velmi vhodně knihu Stanojevićovu, již opatřil i poznámkami a některými doplňky podle díla K. Jirečka »Geschichte der Serben« i jinými vysvětlivkami. Praktickou cenu knihy zvyšuje 17 jasných mapek historických, přehledy literatury při jednotlivých obdobích i na konci knihy a rejstřík. A tak přejeme dílu Stanojevićovu v českém zpracování Dr. Milady Pavlové a prof. J. Bidla největšího rozšíření, jehož plnou měrou zasluhuje. *Ad. Černý.*

Gamma: Vánoce I. a II. (Vydal B. Kočí v Praze.)

Chodíme světem s otázkou na rtech, zdali skutečně vyhlíží tak, jak se nám jeví, známe-li jej dobře, známe-li všechny ty hybné síly, které řídí běh života, máme-li správný názor na lidi nebo na pohnutky, jež podmiňují jejich konání, i na cíle, k nimž se v životě spěje. Konec konců každý si vytváříme nějaký názor a pod jeho vlivem sami řídíme pak vlastní své kroky.

Tak i spisovatel. Spisovatel však neobmezuje se se svým světem i názorem na sebe, nýbrž sděluje se o tento svůj svět se svými čtenáři. Čtenář má na jedné straně obraz světa, jak jej vidí sám, na druhé straně obraz světa, jak jej vidí spisovatel. Každou knihou svět spisovatelův naráží na svět čtenářův. Svět čtenářův pod vlivem světa spisovatelova se rozšiřuje, prohlubuje, často i mění, mnohdy však se s ním dostává do konfliktu a rozchází se s ním. Rozhodně nesporno je, že spisovatel působí a většinou i chce působit svou knihou, když hlásá, co se mu v životě líbí, co nelíbí, co je po jeho soudu dobrem, co zlem nebo v čem vidí ideál a smysl života.

Ten cíl mají na zřeteli i Gammovy Vánoce, jež prvým i druhým svazkem nám zvěstují, jak se Gamma dívá na svět a život a jakým by jej rád měl. Gamma hlásá nám zde otevřeně, přímo a úsilně svůj názor na život a svůj ideál života. Nejen však hlásá, nýbrž i horlitelsky propaguje.

V I. díle z r. 1900 naznačil všeobecně, nyní vše doplnil, rozšířil a prohloubil.

Nuže, jaký je v podstatě Gammův názor na život?

V článku »Svoboda a radostnost« praví: »Pohled na dnešní národ ukazuje skoro napořád duše spoutané v zajetí přežilého, temného názoru životního... Z tohoto názoru, z nevěry ve vyšší smysl a účel bytí, řine se všechen černý veleproud dnešním českým pokolením; odsud jeho běsná žízeň požitku, dychtivost peněz a bohatství, k jejichž nabytí vede buď nadměrná, nenáviděná, nepravá práce anebo cesty mravně ještě horší.« A dokládá, že všecky zmatky a krise popřevratné v naší republice mají poslední svůj původ zde: »národ je bez pevného, vědomého a j a s n é h o s v ě t l é h o vztahu k Duchu světa i k jeho Dílu.«

Tím je dán nepřímo Gammův ideál života, náboženský ideál, a zbývá ještě otázka, jakou cestou Gamma svého ideálu chce dosíci.

Mám-li věc označiti krátce, tedy řeknu, že volí pro svůj ideál cestu Thoreauvskou. Ne v tom smyslu, že by Gamma byl pod vlivem Thoreauovým — vždyť v době, když psal I. díl svých Vánoc, asi Thoreaua ani neznal. Ale setkáváme se u Gammy s toutéž snahou po oprostění života od nezdravé civilisace — nazývá ji pacivilisací — s týmž názorem na peníze, bohatství, průmysl, obchod atd. až po ten názor na vegetárství. Vzpomeňme, jak Thoreau zavrhuje masitou stravu a jak je mu na konec proti mysli i lovení ryb! Stejně Gamma. Již r. 1900 a nyní tím více žaluje na rybí a vůbec zvířecí jatka, jež jsou mu předehrou vánočních dní. Vegetarianism je mu etickou nutností, není mu jen zdravovědou, nýbrž filosofií života a náboženstvím. Humanita dle Gammy nemůže obstát na podstavci nelidskosti k zvířatům, neboť logika křivdy a nespravedlnosti vede prý pak k nelidskosti i naproti lidem. Jde tak daleko, že mluví v jedné řadě o lidožroutech a masožroutech. Pak jako Thoreau vidí, že obchod a průmysl pohlcují lidi, že domy, továrny, obchody, hospodářství, stáda zabírají tak starosti a mysl lidskou, že ti, jimž náležejí, přestávají býti jejich majiteli a naopak domy, továrny, obchody, hospodářství, stáda stávají se majiteli lidí, podobně soudí i Gamma, když praví: »Otročím věcem, nikoli věci nám; obětujeme jim ohromné kusy svých životů, zdraví, čas; rveme se o ně s druhými, podnikáme pravé války, z dychtivosti mí je, zaplňujeme své žití křivdami a útisky.«

A odtud u nich obou, jak u Thoreaua tak u Gammy ideál dobrovolné chudoby a prostoty sub specie Ducha věčnosti. Mohl bych Gammu přímo nazvat českým Thoreauem, čím nemíním nikterak jeho odvislost od Thoreaua, nýbrž toliko vnitřní příbuzenství. Thoreau napomíná: »Milujte svůj život tak chudý, jak je.« »Ku koupi toho, čeho duše potřebuje, není třeba peněz.« Gamma volá: »Varujte se bohatství.« »Střezte se žízně příliš mnoha věcí nepotřebných.« Ale netřeba dále hledati toto vnitřní příbuzenství, jež není odvislostí. Tak jako Thoerau kdysi v Americe, tak Gamma vypracoval si u nás v Čechách svou vlastní cestu — lze v tom směru stopovat Gamma hodně daleko do minulosti — svůj ideál oprostění. Hlásá nám jej důtklivě již ve své Brázdě a nyní opět v celé řadě nevšedních a povzbudivých článků, z nichž mnohé vynikají i břitkou analysou sou

časných poměrů, některé, jako na př. »Ježíš, Tábor, Bolševik« i analysou české minulosti. S ideálem oprostění ovšem souvisí, že Gamma touží také po životě střídmém a mravně čistém (»Oheň Molochův«), jenž je zárukou života radostného. Slovo »radost« se tolikrát ozývá v jeho statích. Ovšem článek »Konserva jarní radosti«, vystihující pouze jednostranně dětský život a nedosti dobře zapadající v rámec knihy, může snadno zmásti. Ale lze přec jen postihnouti, co jím chtěl Gamma říci. Všechen směr jeho knih ukazuje, že mu nejde o živočišnou radost, nýbrž že má na mysli radost vyšší, jež dle něho je údělem života čistého, krásného, duchovního, oprostěného od vší zbytečné přitěže. V této zbytečné přitěži vidí Gamma — mám-li se dotknout i jeho názoru na emancipaci ženinu — důvod nevolnictví ženina v dnešní domácnosti. Žena dle něho nevolničí příliš mnoho nepravým potřebám, dušemi ženskými jako kusy hadrů prý se cídí kliky, utírají kastroly, smejčí prach se spousty zcela zbytečných věcí. »Všimněte si jedenkráte pozorně zkřivených, zmrzačených rukou své staré matky před závěrkem jejích dnů! Ptejte se jedenkrát v čas tisícerého rodinného harampádí, kolik ze své duše za řadu let na ně musila obětovat!« (Podivuhodný život.) Měl-li bych se zmínit ještě o některém jiném článku Gammově, tedy upozorňuji hlavně na nejobšírnější, nejhlubší a nejpozoruhodnější stať »Ježíš, Tábor, Bolševik«, v níž Gamma svým zásadním způsobem ukazuje na komunism Ježíšův a jak a čím zahynul, na komunism Tábora i jeho úpadek a zánik a na komunism dnešního bolševismu, který mu není pravým komunismem, poněvadž buduje na násilí. Přes to bolševism Gammovi znamená »začátek věcí nových«. A abychom dospěli k pravému komunismu, v tom vidí úkol českého národa, odpověď na českou otázku. Za tím účelem žádá jako v celé řadě jiných statí, abychom »postavili své žití na zásadu moudré, zdravé, dobrovolné c h u d o b y; tudíž na právě opačnou zásadu, než je zásada hlásaná a vyznávaná dnes všemi bez rozdílu, bohatými i nuznými.«

Bylo by lze leccos namítnouti proti některým názorům Gammovým, bylo by lze i zkoumat, je-li ta cesta dobrovolné chudoby a oprostění skutečně i cestou, jíž půjde lidstvo a lze-li zastavit rozvoj lidského důmyslu v oboru průmyslu a techniky, ubírající se zcela opačným směrem, než je ta cesta oprostění. Bylo by také možno zkoumat, jsou-li peníze takovým nezbytným zlem, jak se nám v knize ukazuje. Záleží přece na člověku, aby peníze v jeho rukou působily blahodárně a nebyly zhoubou a nelekal bych se peněz tam, kde vím o vyšších mravních ideálech života. Co by si počal Edison bez peněz? Nebo takový Masarykův fond zdali není v našich poměrech skutečným dobrodiním? Nebo co Imka a Ivka vykonají u nás penězi! Konečně mohlo by se i říci, že běží dnes o něco jiného, než o tak dalekosáhlé, těžko dosažitelné ideály, jaké má na mysli Gamma, že jde spíše o aktuelní otázky, jako je výživa a zdraví národa, socialisace, pozemková reforma, reforma školství atd. atd. Ale chci rozumět Gammovi a rozumím mu. Proti takovému bohatství, jaké máme většinou na očích, proti zneužívání bohatství musíme být všichni. A jiné mé námitky mohl by vyvrátit námitkou, že nám nepomohou nijaké vnější změny a reformy a sebe větší vnější pokrok, nebude-li náš člověk i vnitřně změněn,

nebude-li mu dána vnitřní síla a ušlechtilost a nebude-li jeho život vnitřně krásným a radostným. Na prvém místě je duch, duše lidská — pak teprve to ostatní. To duchovní propracování národa k vyšším cílům — ať již souhlasíme nebo nesouhlasíme s cestou, jakou se toho dle knihy Gammovy má dosíci — mají právě na mysli v základě i Vánoce Gammovy a v tom směru vykonají jistě svůj úkol. Tím víc, poněvadž z nich mluví zanícená opravdovost, neboť za vším tím, co Gamma píše, stojí zjevně celou svou osobností a svým životem. *Z.*

Dr. J. Hanausek: Následky války, jak je pozoroval lékař. (Fotografie a vypsání osudů nejtěžších invalidů ze zápisků odborného lékaře — s úvahami význačných myslitelů a básníků o válce. Péčí Chelčického mírové společnosti.)

Tato knížka je po jisté stránce příbuzna knize Gammově — v touze po oprostění života. Dr. Hanausek vidí jednu z příčin válek v bažení po bohatství, vidí v tomto bažení peněz i příčinu válek občanských. A jedinou nápravou dle něho jest naučiti se spokojiti se s málem, zmenšovati své choutky a žíti co možná nejprostěji. Citáty z celé řady myslitelů horlí proti vojně, ale nejúčinnější zbraní knížky jsou její vyobrazení zmrzačených invalidů a vylíčení jejich tělesných i duševních utrpení, »obrazy živých trosek člověka, jak je vytvořila válka«. Tyto obrazy jistě dovedou pohnout svědomím čtenářovým. Je těžko při nich neprocítit muka milionů lidí, které válka zohavila anebo úplně zkosila. Knížka by měla být hodně, hodně čtena. *Z.*

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

Provisorní stav otázek církevně politických. — Křivolakost vývoje. — Československá církev. — Slovensko. — Před sčítáním lidu.

U nás doma v republice pořád ještě není vidět nic definitivního v náboženském a církevním rozvrstvení a v úpravě vztahů mezi státem a církví takovým způsobem, který by odpovídal změněným poměrům. Všecko je buď ve varu nebo v provisoriu. Místo pokroku ku předu mluví se dokonce s jistým oprávněním o reakci. To arci není nic nového, ani překvapujícího. První kroky nové republiky na tomto poli byly nesporně nepromyšlené. Nazval bych je revolučně náladovými. A zase nebyly dost revoluční a důsledné. Byly radikální ve formě, ale nebyly radikální v tom smyslu, aby šly až ke kořenům věcí neb aby z kořenů vycházely. Nějaká důsledná forma rozluky provedená hned po převratu byla by bývala snadnější, než kompromisní řešení sebe konciliantnější nyní, kdy se situace vnitropolitická jednak zkomplikovala, jednak ujasnila. Co se stane ve věci samotné, neví jistě dnes ještě nikdo. Co proniká na veřejnost, jsou samé dohady. Již ta skutečnost je nápadná, že tak důležitý politický čin se připravuje tajně v zákulisí. Jak se to shoduje s požadovanou veřejností veškeré politiky? Našla se na to nová formule: rozluka nebude provedena cestou parlamentární, nýbrž cestou diplomatickou. Ale to není nový princip, nýbrž dodatečný líbivý a pestrý obal na ošumělé

zboží. Víme dobře, že věc takového dosahu nemůže se dát na pospas veřejnosti na agitačních schůzích, ale proč ministerstvo upustilo od cesty poradní ankety, ve které byli zastoupeni odborníci právničtí a církevní a necírkevní vedle vůdců politických, proč má být parlament postaven před hotovou věc, na jejíž úpravu neměl ingerence, to jest přece jen nepochopitelno.

Cesty církevní politiky našeho mladého státu od počátku po dnešek jsou k ř i v o l a k é. Požadavek radikální rozluky — a jmenování vyslance ve Vatikánu; zrušení povinného vyučování náboženství ve vyšších třídách středních škol s možností v určitých případech sprostiti děti od vyučování náboženství vůbec — a nařízení, aby okresní školní rady vyšetřovaly pohnutku takového požadavku se strany rodičů po té stránce, je-li tu nebezpečí kolise mezi náboženskou církevní výchovou v hodinách náboženských a mezi výchovou ostatní v rodině (kdosi tomu dal pěkný výklad: stát navádí rodiče, aby zavedli pořádek, a nezůstávali sami i s dětmi v církvi, od které si je nechtějí nechat vyučovati, ale to nebylo motivem pro nařízení ministerstva, nýbrž naopak přání, podržet děti aspoň pod vlivem církve, kde se rodiče s ní rozpadli); v místních školních radách a okresních školních radách nejsou nyní zástupcové církví, ale zemská rada trvá ve starém složení s církevníky; není ministerstva pro církevní věci, ale zvýšil prý se vliv církevních politiků a hodnostářů určité církve v ministerstvu, které sice má vynechaný název starý o kultu, ale podrželo starou kompetenci nad církevními věcmi; trvalá dovolená církevních referentů v ministerstvu školství, pokud byli z řad církve československé a českobratrské, ale stupňovaná povolnost k požadavkům církve římskokatolické; radikalism bezkonfesijních, volnomyšlenkových referentů v ministerstvu naproti církvím menším, ale uctivý respekt jejich k državě církve panující — mám vypočítávat ještě dále?

Cesta k úpravě církevněpolitických poměrů není a nebude hladká, ale tak křivolaká by snad nemusila být.

Osobní změna v úřadě ministra školství také není bez souvislosti s palčivou otázkou církevní.

Č e s k o s l o v e n s k á c í r k e v došla státního uznání. V důsledcích toho bude od 2. pololetí zařizováno pravidelné, státem zaručené vyučování náboženství církve československé na veřejných školách.

Státním úřadům, ať jsou to okresní správy politické, nebo zemská správa politická, ať soudy nebo ministerstva nelze činiti výtku, že na basi stávajících zákonů odmítají nároky československé církve na majetnictví nebo spolupoužívání církevních římskokatolických budov; ale stát jako nový organismus měl již možnost a povinnost sáhnouti nově a tvořivě na samý základ práva a zákona, a zavésti stav, který by učinil konec nemoderní a nemožné oblasti mimořádného nedotknutelného práva kanonicky církevního v rámci mimokonfesijní, nadcírkevní struktury veřejnoprávní. To jest československý stát dlužen své modernosti a laičnosti. Jest trapnou podívanou, jak neorganickou směsici práva moderního a konkordátního ponechává nový stát na ujmu své svrchovanosti.

Jediný konkrétní návrh na úpravu vztahů mezi státem a církví byl a jest návrh Dra Barťoška. Myslím, že i navrhovatelé sami jsou pře-

svědčeni, že tento elaborát nemůže být ani podkladem pro praktické řešení otázky. Menšinové církve připravují vlastní návrhy. Ale z toho, co proniklo na veřejnost, jest patrno, že tu není jasnosti ani o samém ústředním a základním pojmu, co jest rozluka; jistě není shody mezi táborem náboženským a protináboženským. »Bezvěrci« (bez příhany) všech odstínů rozumějí rozlukou požadavek, zbaviti církve všech práv vůbec, jmenovitě korporačního práva, každého veřejnoprávního postavení; jdou dokonce tak daleko, že funkcionářům církví upírají všeobecná práva občanská, tak že by na příklad kazatel nemohl být ani členem vlastního církevního výboru, starostou a pod., žádají, aby církve většinu svých příjmů dobrovolně sebraných mezi členstvem musily odváděti státu na účely necírkevní a nenáboženské. Na druhé straně církve i radikálně independentní pokládají za samozřejmé, že bude uznán ve svobodném státě jejich organisační ráz a svéráz a jejich majetkové právo aspoň v té míře, v jaké jej má zaručeno kterýkoli spolek výherní a zábavní, aby tak byla garantována jejich svoboda, k níž je moderní stát zavázán svou vlastní podstatou.

Proticírkevní směry míří své radikální návrhy a požadavky proti státu ve státě, proti římskokatolické církvi, ale počínají si tak, že by provedením jejich podnětů ta církev, ve které spatřují nebezpečenství pro stát a kulturu a svobodu, měla vlastně volnou ruku, jsouc zbavena i posledních zbytků státního dozoru, a za to by byly postiženy církve menší, které nemají pevné základny v církevním majetku a v jiných výhodách mezinárodní organisace a pod. Tak přece není míněna rozluka a svoboda!

Československá církev po roce oficiální eksistence měla 6. ledna svůj ustavující sněm. Zevní přehlídka úspěchů dopadla přímo skvěle: členstvo čítající na 300.000 hlav jest silným kádrem, a církev roste početně rychlým tempem. Nastává jí úkol jednak vybudovati si základnu ideovou, a pak zabezpečiti se finančně. K ideové základně počítáme na jedné straně učení po stránce dogmatické, vtělující a regulující náboženský život, na druhé straně přiměřenou organisaci jako orgán náboženského života. Bylo jednáno o organisační přiklonění k typu východních církví ortodoksních, jmenovitě konkrétně k církvi srbské, ale to není dost určité. Naznačuje to pouze dogmatickou příslušnost k typu v celku asi starokatolickému, a konservativnost ve formě episkopální, se zabarvením slovansky nacionálním. Ale zdá se nám, že vytvoření nové církve rázu řecky ortodoksního by bylo v nejzápadnějším Slovanstvu anachronismem. Ale nechceme předbíhat události.

Finanční stránka nové církve by při takové početnosti členstva nemusila býti vůbec problémem. Arci velkou obtíží bude počátečně opatřiti bohoslužebné místnosti, zvl. nyní ve stavební krisi. Pro kněze, kteří se k nové církvi přidali, celé se jí věnovali a spoléhajíce na její členstvo zařídili svůj osobní život nově manželstvím, jest hmotná stránka církve arci otázkou nejen hmotnou, ale životní. To bude státnickou zkouškou pro ně jako objekty nových problémů, a státnickou zkouškou mravní a sociální zdatnosti a odpovědnosti pro členstvo jako subjekty zavázané k obětem pro ideu.

V celku jest stav československé církve velmi provisorní.

Provisorní jest také církevní otázka na Slovensku. Římskokatolická církev na Slovensku učinila organisační pokrok zřízením 3 biskupství, ale tím není ještě opatřeno celé Slovensko, a není rozřešena vnitřní i veřejná krise zaviněná zvláštním stanoviskem strany lidové. Stanovisko římskokatolické církve na Slovensku jest eminentně též otázkou státní. Evangelická církev na Slovensku dává si na ústavodárné synodě právě definitivní zřízení, samostatné, ale ani tím nebude ještě vykonáno vše: dědictví bývalého přičlenění k Maďarstvu musí býti vnitřně překonáno, a vnitřní osamostatnění na vlastním podkladě dokonáno. Tedy zase provisorium.

Zrovna nyní bezprostředně před státním sčítáním lidu dějí se velké a dalekosáhlé přesuny konfesijní příslušnosti a bezkonfesijnosti. Socialistické strany učinily vystupování z církve stranickým heslem, a není pochyby, že při své organisační soudržnosti budou se moci vykázati značným úspěchem číselným. Ale že by to bylo definitivním rozřešením krise, věří sotva kdo. Při nejmenším bude nutno, papírovou bezkonfesijnost učiniti ideovou bezkonfesijností, dojíti k positivnímu vybudování světového názoru, který by byl náhradou za svět náboženský. Měšťanské strany setrvávají ve svém liberalistickém indiferentismu, který škodí.

Jako politicky, sociálně, národnostně náš mladý stát ještě žije v provisoriu, tak ani náboženská a církevní otázka nečiní výjimku z tohoto pravidla. Ale jako všude, i zde jest potřebí spěti k definitivě.

VÝTVARNÉ UMĚNÍ.

Výtvarné zjevy čtvrtletí, jež přehlížíme, navazují již v určitém poválečném vývoji na období předešlé. Tak dostavuje se ovoce »Mánesova roku« v publikaci, jež zahajuje Štencův podnik »Dílo Josefa Mánesa« svazkem prvním, v němž Antonín Matějček vědecky zpracoval Mánesovy ilustrace k národním písním, jdoucí od jeho doby školské až v samý konečný duševní Mánesův rozvrat. Autor se správně omezil na ony ilustrace samy, na jejich význam v díle celém bez ohledu na podobné snahy jiné, vyšetřil sled »Písniček« a formální vývoj v nich ukrytý. Kriticky bystře a slohově jasně je tak podáno první soustavné zpracování tohoto oddílu Mánesovy tvorby, na němž se stanoviska dnešního poznání nelze ničeho změniti. Po stránce ilustrační jest svazek ten příslibem vydavatelovým, že celé dílo bude ozdobou naší výtvarné literatury: materiál obrazový je vyčerpán úplně (až na některá nepřístupná versa nalepených listů v majetku Společnosti s letmými náčrtky), kdekterá studie přípravná je reprodukována a reprodukce sama je vzorná.

Týž historik umění se Zdeňkem Wirthem pořídil původní tekst k dílu L'Art tchèque contemporain, jež vydal rovněž Jan Štenc. Tekst ten jest významný i pro Čechy. Doufejme, že bude i po česku otištěn. Po Mádlově zpracování novodobé české malby, plastiky a architektury jsou takto tato tři odvětví výtvarná znovu zpracována vědecky, časově dále do

přítomnosti a s hlediska, vzhledem na účel publikace, světovějšího. Více než tekst, ač je živý a zajímavý, mají k cizině ovšem promlouvati krásné celostránkové reprodukce, jichž jest 127 maleb a grafik, 42 plastik a 25 architektur. I úprava, Bendova obálka a vazba mají nás před cizinou representovati. V publikaci té autoři tekstem a výběrem obrazů zřetelně — a také pravdivě — přihlásili naše umění do oblasti umění západního. Myslíce především na Francii, zařadili sem mnohé obrazy, jež i sujetem připomínají tuto zemi. Snad by širší cizina vítala spíše odlišné naše látky vlastní. Probravše se touto publikací, jež do prodeje nepřijde, můžeme s autory směle říci, že v Čechách »nejsou jen umělci, nýbrž i umění«, to jest vědomé, živelné, tradiční i pokrokové výtvarné snažení národní.

*

Na členské výstavě »Mánesa« shledali jsme v oboru malířství početnou převahu krajinářství. Ale jeden z členů uspořádal v zápětí svou výstavu zvláštní v Domě umělců a na ní byla vydatněji zastoupena i malba figurální. Byl to Oldřich Kopíček, umělec velmi plodný, jenž krátce před tím byl se účastnil ze všech nejpočetněji výstavy obrazů z bojišť československých v Belvederu, vystavoval v »Mánesu« a teď na své výstavě zaplnil bohatě všechny volné místnosti v dvoraně bývalého Rudolfina. Byly tu ovšem zase krajiny, z nichž ponurý obraz Bělehradu vzniklý za válečné služby malířovy mluvil k nám i obsahem svým vnitřním: vidinou města mučednického, byly tu velmi dobré krajiny novější, ale do celé řady krajinných celků vybudovaných dekorativně v rytmice obrysů a barvových kontrastů vpředl tu malíř i celé skupiny osob, českého to venkovana za jeho zemědělské práce i zábav, v cyklu »Dvanácti měsíců«. Je to po Mánesově Orloji nový pokus o cyklickou skladbu ze života českého sedláka. Pouze obraz poslední, Prosinec, zavádí nás do města, kde venkovan prodává měšťkám stromky ze svých lesů. Bylo tak možno změřiti proměnu moderní malby a odlišiti způsob malířův: dekorativní rytmus budován již nikoli především linií a kresbou jako spíše štětcem a barvou, na důkaz, že zatím v umění vystoupil Cézanne; postoje a posunky i způsob, jakým jsou osoby zasazeny do krajiny, ukazoval na moderní vzor Frieszův; Kopíček přihlásil se tak, jako ostatně většina našich výtvarníků, k evropskému západu, nelze však říci, že za vzory jde otrocky, a že z díla jeho se neozývá nota česká. Byly tu dobré akty a podobizny, velmi dobré kresby. Umělec pracuje snadno, a v tom je nebezpečí rychlodělné manýry, jejímž nástrahám se bude museti vyhýbati. Výsledek výstavy ukázal na sociální nebezpečí nynější doby pro výtvarníky: po vysoké válečné konjunktuře nastala krise, obrazy se nekupují.

Zatím v Obecním domě byl »Mánes« vystřídán »Uměleckou besedou«. Její výtvarný odbor, kdys vedený samotným Josefem Mánesem, poklesl v době, kdy boj za moderní umění byl prováděn a proveden ve spolku »Mánes«. Teprve před válkou snažila se vhodný, zařízený rámec besedního odboru naplniti novým životem skupina Jarešova. Začala vydávati časopis »Život a mythus«, přihlásila se k Alšovi a Bílkovi a chtěla zas české umění veliké, skladné, trvalé, ve spojení s architekturou; odsuzovala obraz přenosný jako »měšťácký«, chtíc umění kolektivní, pro všechny.

Pamatujeme, že v jedné společné výstavě členové odboru na popud Bílkův vystupovali anonymně. Dnes nazývá v předmluvě katalogu skupinu tu její vůdce: »my, kteří jsme byli«. Je tu její host, Bílek, neúmorný výtvarník, který dodal řadu prací, téměř naskrze z dřeva řezaných. Jde v nich o obměny, hluboce procítěné, vnitřním žárem prožehnuté, základních myšlenek umělcovy víry, obměny více obsahové, nežli formální, protože Bílek své výtvarné řeči, jednou dobyté, již neměnil. Vůdce skupiny Jareš měl tu jakýsi přehled svého díla, od začátků, kdy naň působil Švýcar Hodler, k pracem nejnovějším. Jsou to návrhy fresk s moudrou Kazi (z triptychu »Tři sestry«), s Horymírem, rekem rolníků a horníků, vidění jakési heroické Prahy snů, tatranští zbojníci, pochmurný cyklus »Cesta« a některé obrazy z války. Celkem veliké snažení za něčím národním, skladným a pomníkovým ale vlastní síly nedostačily na úkol. Odhodiv berle Hodlerovy, Jareš nestal se silnějším: kde nádherná linie starého Aleše těžce krotila překypující bohatství vnitřní, tvarovou sílu a citový var, zde linie se lomí a barokisuje, cit vychládá a síla, pokud jí na začátku bylo, se ztrácí. Architekt Vořech, jenž předloni instaloval v těchto místnostech výstavu Odboje, jiný vystavující moderní popelnice a paní Vořechová-Vojvodová s keramikou lidově zabarvenou jsou zbylí členové skupiny; pietně vzpomíná výstava na tři mrtvé: A. Nekolovou, Daniela Mayera a Vojtěcha Sapíka. Tento Slezan, padlý ve válce, má tu v bronzu hlavu Gorkého, plod pobytu na Capri, kde byl ve společnosti ruského romanopisce a prof. Masaryka. — Další vystavující členové odboru jsou nám většinou známí z výstavy Spolku žáků Akademie, uspořádané před časem. Vstoupili zatím do Besedy a na výstavě dali by se roztříditi na skupiny dvě: jedna s velikou kolekcí Rabasovou, chce vydobýti všechny hodnoty z rodné země (Rabas vděčně vzpomíná Schwaigra jako svého učitele), jiná podlehá více méně novým směrům cizího původu, ekspresionismu a kubismu. Ve skupině první, již by bylo lze nazvati skupinou »Domoviny« nebo »Hroudy«, předvádí Rabas ovoce svého osmiletého pobytu na venkově. Je programově venkovan. Chce »malbu živou, opravdového člověka a vroucího umělce«, jak praví sám v katalogu. Štíhlé, pohublé zemědělské pracovnice jdou jeho dílem, z jedné udělal i návrh na fresku (Rozsévačka), přepiav ji trochu nad její i své síly. Jinak jsou jeho obrazy, i pokusy o plastiku v hrušce, sympatické svým zdravím a vážností práce. Oba »Letní večery« z r. 1920, souladné v liniích a zvučné v barvě, jsou pak znamením, že roste jeho dovednost a prostředky. Radost mladého muže z venkovské letní přírody a rozkvetlé krásy ženské, rusticita spojená s klasicismem starých mistrů, ohlas to asi lekce Preislerových obrazů, činí z těchto dvou prací kusy v kolekci nejvýznamnější a nejslibnější. Železnobrodský Vlastimil Rada poslal ukázky svého zemitého, drsného a těžkomyslného umění, jež rovněž nezapře selské hroudy. I on se může vyvinouti v osobitý a dobře český zjev výtvarnický. Ostatní jsou idyličtější, barevnější, pohyblivější i — povrchnější: Moravec, Sedláček, mladší Slavíček a Ulrych. Jarešovci a umělci této skupiny hodnotí již výtvarně také Slovensko. Ve skupině druhé Riedl blíží se Tvrdošijnému Josefu Čapkovi, Holan hledá se na různých stranách, Kotík podlehl judeogermánskému ekspresionismu marky »Berlín«.

Naši ekspresionisté a kubisté vystavují s názvem »Tvrdošijných« v Domě umělců. Netrpěliví po válce, dostati se do ciziny, použili první příležitosti, aby vystavovali v — říši. Byla z toho sic drobná přestřelka v německých denících, ale hostitelé přesto výstavy provedli a reprodukovali naše Tvrdošijné ve svém časopise, nyní zase jsou pozváni na výstavu pražskou. Zdá se, že toho použila Krasoumná jednota, aby na této české výstavě pověsila i vývěsní tabulku německou. Známe působení »Kunstvereinu« v českých dějinách výtvarných, rozchod Mánesův s ním, boj, jejž proti němu vedla Jednota výtvarných umělců od r. 1848 až do svého udolání, výkřik českých akademiků vedených Ženíškem v letech sedmdesátých, a proto považujeme za povinnost na ten fakt upozorniti. Hosté našich Tvrdošijných jsou namnoze semité. Nevytýkáme to, nýbrž jen zaznamenáváme skutečnost. Židé ukazují se tu prostředníky mezi sousedy, právě tak jako v literatuře, kde rovněž mladí naši autoři velmi jsou vděčni židovským literátům za to, že je překládají a v říši vydávají. Hodnotou jsou tito hosté slabí: Justitz a Kars dodali běžné v Německu zboží, grafikové analysují na svých listech ošklivost, syfilitika a nevěstku, v duchu oné berlínské perverse, která bujela již před válkou a nezdá se býti válkou vykořeněna. Z velké malby ekspresionistické, tohoto nyní prý »národního německého umění«, není na výstavě nic, ale zatím není potřebí toho litovati: »Ostendska Madonna«, to paladium německé malby za války, není, troufám, pravý lék našemu chorujícímu umění. Zato jako sůl potřebovali bychom zde již zase výstavy umění francouzského, byť ekstrémního. Ovšem mohou se Tvrdošijní po té stránce omlouvati nepřekonatelnými obtížemi. Sami zatím poslali svou kolekci do »Palais Electoral« v Ženevě, čímž, jak doufáme, rozšíří své styky i mimo Německo.

Naši »Svéhlaví« jsou hodnotnější nežli jejich hosté. Celkem jeví se v jejich výstavě dvě snahy: jedna, jejíž magnus parens jest Cézanne, ekspresionistická a druhá, jež ukazuje prvopočátečný popud Cézannův o konstrukci obrazu dovedený Španělem Picassem k t. zv. kubismu. Zprávy z ciziny by nasvědčovaly, že Picasso kubismu zanechal a že vůbec přešla doba tohoto zvláštního uměleckého směru. Ale na této výstavě jeho zástupce zdá se býti nejopravdovějším pěstitelem kubismu, vlastním Tvrdošijným (ač je jen jich hostem) a také svého důsledného teoretika nalezl tento směr u nás v Dr. V. Kramářovi (viz jeho článek v Moravsko-slezské revui). K ekspresionismu blízko má formálně, ač původem svým umění jeho je smyslové, naturalistické, i milý, idylický talent, Kremlička. Je vzdálen Němců, je hodně francouzský i — slovanský. Ekspresionism chce přemoci naturalism, chce obraz konstruovati jako duchovní dílo, jež by prostředků hmotných užívalo ve výběru a spíše symbolicky k vyjádření složitého pochodu duševního. Je tu obdoba, časově opožděná, s literaturou. V té po naturalismu nastala reakce symbolistická (výkřiková řeč Maeterlinckova, Rimbaud, Mallarmé). Slovo je duchovější, lehké a vývoj v něm jde nepoměrně rychleji nežli ve výtvarnictví, odkázaném na prostředky hmotnější. Byla ovšem za literárního symbolismu již i jistá symbolistická malba, ale jen obsahově, ne ještě tvárně, výrazem, expresí, znásilněním hmoty. — Kremlička je ekspresionistou potud, že obraz konstruuje, látku zjednodušuje na podstatné prvky, staví objemy s ba-

revným kontrastem, kdy barva neodpovídá vždy zabarvení místnímu, nýbrž má význam obrazově konstruktivní (srv. ruce vpředu zrudlé jen na označení popředí, detail spíše experimentální a troufám v zápalu práce přehnaný). Ale jinak kotví silně v naturalismu, má též rád krásnou a plnou linii svých kulatých, animálních ženek, miluje i barvu pro sebe samu, jak svědčí krásný modrý tón draperie a celé jedno zátiší, chápané čistě malebně, s jemnými nuancemi. Spíše než Cézanne, zjevuje se za těmito plátny Ingres a jest jen k tomu vzoru Kremličkovi gratulovati: klasicismus a tvarová kázeň tohoto mistra jsou hodny, pokud to kdo dovede, souperení! Špála je, řekli jsme již jednou, celou svou povahou naturalista, zakousnutý do zdravé hmoty a milující její pohyb, ale, paradoksně, jal se do té hmoty krevnatě třískat, až v jeho trikolorních obrazech je vše rozstříknutá do všech úhlů realita — a přece jen realita! Výsledek je jednotvárná titanisující manýra. — Také mnohostranný, obratný architekt Hofman ve svých krajinách z Wangerode znásilňuje tichý kraj pobřežních dun zbytečně v divokou, dynamickou skladbu. Nevěříš prostě v nutnost těchto titanických duševních stavů a chápeš spíše Hofmanovo rozněžnění nad miniaturami habešských církevních knih, jež vyneslo cyklus příjemných barevných grafických listů, zde vystavených. Kulaté oko těchto miniatur převzal umělec i do svých obrazů figurálních, v nichž blíží se kubismu. Jak vidno, v bezradnosti své a prostřed světového universalismu, hledí se churavějící moderní umění obroditi ze všech zdrojů: z umění dětského, ochotnického, černošského, žádný poznaný úsek všemožných civilisací i jen jednotlivých jejich stupňů nezůstává nevyužit. — Josef Čapek stojí na půl mezi ekspresionismem a kubismem. Je to spíše velmi inteligentní ochotník, nežli plnokrevný výtvarník. Je poučen o umění nejsložitějším i — nejprostším. V literatuře poesie všednosti a prostoty jde, nejdříve obsahově, pak i formálně, dosti hluboko. V umění není tak dávno, co Cortteline dovolil ze svého musea prací lidových samouků pařížských pořídit zvláštní číslo Cocorica. Zatím celník Rousseau stal se bursovní hodnotou a nová poesie nevybírá: vše jest jí ve chtivém pêle-mêle vhod do jejího volného verše. Čapek tuto poesii prostého, naivního — a tím je i divošské — s repertoárem harmonikáře, dráteníka, černošského krále i sebe sama (dříve to byl na př. námořník, clown apd.), pojímá dnes s přídavkem bodrého optimismu, jenž mění někdejší pesimistickou grotesku jeho obrazů v grotesku nějak zábavně varietní a kabaretní, blízkou nejnovějším Italům. — Vlastní kubista na výstavě je Filla. Naráz poznáváš, že z výtvarníků vystavujících je to umělec nejopravdovější, s mnišským sebezapřením konstruující svá kubistická zátiší podle všech pravidel tohoto směru, jenž je z nejlogičtějších důsledků moderního umění, ale i jeho slepou uličkou, z níž by bylo lze jíti dále jen za cenu rozbití malby jakožto dvojrozměrného díla provedeného stopou linie a barvy. Naslouchám teoretikovi, jenž praví, že taková malba je: 1. veskrze duchová, z představy, v níž jsou zhuštěny všechny malířovy zažitky a zkušenosti. 2. skutečná tvorba a nikoli napodobení viděného, 3. produkt nejen vjemů, nýbrž zažitků velmi rozmanitých, ba celého člověka, 4. že slučuje v jeden celek více pohledů předmětu, 5. že skutečná určitá stavba obrazu stanoví výběr, sestavu a různé zdůvodnění vlastností obrazových,

žijících zde svým vlastním životem, že věci se tu podávají jako něco mnohem složitějšího a tajemnějšího, než jak jsme je znali, 6. že se především jeví jako produkt prostorových vztahů, ke kterýžto její ústřední ose se řadí její vlastnosti látkové a jiné, 7. že je to tvorba naprosto věčná, jíž předmět dochází teprve plného ztělesnění a že barvy a světla nejsou si tu účelem, nýbrž něco znamenají a pokud tvoří jako součástka přísné obrazové stavby něco nového z materiálu denních zkušeností, že jsou výrazem rodícího se nového názoru na svět, 8. že je to snaha po objektivnosti, jíž se potlačuje všechen zbarvující a zkreslující vliv subjektu a věc se objevuje ve své čisté kráse a trvalé podstatě. Slyšíš krásná, srozumitelná slova, nejsou sestavena kubisticky — ale nerozumíš obrazům. Ovšem, máš se na pozoru již před slovy o neporušené kráse a trvalé podstatě, což by značilo umění, které by do světa jevů přenášelo hmotnými prostředky samu nehmotnou platonickou ideu, tedy zázrak, ale cítíš nutnost, obrazům Fillovým, tak vážně a důsledně provedeným, učiniti zadost, býti k nim spravedliv. Schází ti však klíč. Řekli, že tato malba postupuje jako moderní hudba. Ale bojíš se, kdybys klíč našel, že vše nestálo za veliké úsilí, které vynaložil umělec, aby malbou vydobyl na tomto světě kus čisté duchovosti, kus absolutna. Titanism v jiném zas směru, byť daleko, daleko čistší, nežli ten, který jsme viděli u druhých.

Do své výstavy dali Tvrdošijní vzpomínkou na svého mrtvého vůdce Kubištu velikou jeho kopii Poussinova Orfea a Eurydiky. Duch velikého umění klasického vane po tři sta letech i z této originálně pojaté kopie po síni, kde rozvěšeno je křečovité umění moderní, jež jako by tonouc, všeho se dovolávalo, chytalo. Harmonie, vkus, i jakás veliká pokora je v tomto plátně, v krásné té krajině, kde v plném slunci velebně vévodí Andělský hrad. Jeden z mladých řekl, že co tak mocně působí na tomto obraze, je podíl obměňujícího Kubišty: nikoli, obraz vítězí zde i přes to, že je z druhé a pozměňující ruky, působí silou svého původního tvůrce a jeho veliké, harmonické doby.

ZPRÁVY.

Vyznamenání české vědecké práce v cizině. Times, londýnské Athaeneum a jiné anglické časopisy ze dne 3. t. m. přinášejí zprávu o výsledcích soutěže uspořádané společnosti »The Walker Trust« u university v St. Audrews ve Skotsku. Z 528 zaslaných prací v 17 jazycích, bylo vyznamenáno mimo první cenu a čtyř odměn 12 pojednání čestným uznáním. Z 12 prací zaslaných z Československa bylo vyznamenáno čestným uznáním pojednání Dra Vladimíra Hoppe z Prahy. Soutěž konala se o zajímavém časovém tématu: »Duchovní obrození jako základ obnovení světa«.

Jednota filosofická pořádá ve venkovských městech přednášky filosofického obsahu. Seznam následuje. Přihlášky buďte adresovány na sekretariát J. F., Praha II., Karlovo 21/II. Seznam přednášek: Dr. Jos. Bartoš: O umění (základy estetiky). O umělecké výchově. O Tyršovi. — Dr. J. L. Fischer: Problémy filosofie. I. Poznání a jsoucno. Problémy filosofie. II. Mravnost. Filosofie, filosofové a život. — Dr. V. Forster: Základy psychologie. O inteligenci. — Docent Dr. O. Chlup: Duše dítěte. Idea reformace a českobratrství. — Dr. A. Klatovský: Přehled dějin filosofie. I. Staro- a středověk. Přehled dějin filosofie. I. Novověk. O filosofii národa. — Profesor Jiří V. Klíma: Umělecká výchova. Problém výchovy a společnosti. Kultura a civilisace ve výchově. — Doc. Dr. J. Král: Věda o sociálních problémech (sociologie). — Prof. Dr. Zd. Nejedlý: Vývoj sociálního cítění u nás. Podmínky dějinného vývoje. O umělecké krisi dneška. — Dr. F. Pelikán: O svobodě vůle. — Dr. Petr Růžek: Socialisace. Taylorismus. Přehled sociálního hnutí. — Doc. Dr. K. Vorovka: Věda a filosofie. — Prof. Dr. F. Žilka: O náboženství. Dnešní proudy náboženské. Idea české reformace. — Pozn. 1. Přednášky proložené tvoří cyklus o základních problémech filosofie. Cyklus může býti dle přání zúžen či rozšířen; výbor jednotlivých přednášek, zařazených v cyklus jest přípustný. 2. Sdělte lask., přejete-li si celý cyklus či pouze jednotlivé přednášky a zašlete seznam žádaných. Současně stanovte přibližně dobu, která by Vám zdála se vhodnou k uspořádání přednášek. Sekretariát vyjedná s řečníkem další a sdělí Vám konečný termín. — Podmínky přednášek: Korporace (spolky, osvětové svazy atd.) berou na se povinnost: 1. obstarati místnost a ohlášení přednášek; 2. hraditi řečníku jízdné (III. tř. rychlíkem či osobním vlakem) a stravné, případně nocleh; 3. zapraviti do pokladny Sekretariátu Jednoty Filosofické částku 60 Kč[1] jako honorář za přednášku; honorář řečníku bude vyplacen

[1] při nejméně 5 předn. 50 Kč.

z pokladny sekretariátu. Ke krytí výloh s přednáškou spojených ponechává se každé korporaci, nesoucí finanční náklad, na vůli, aby vybírala přiměřené vstupné. K zlevnění přednášek se doporučuje, aby buď několik korporací téhož města či obce nebo obcí či měst sousedních se dohodly o stejném tematu, takže by jeden řečník v druhém případě touž přednášku přednesl na dvou místech po sobě. Cestovní výlohy by pak hradila každá korporace pouze z poloviny. Jednota Filosofická žádá za lask. zasílání posudků o přednáškách jí pořádaných, ať již veřejných (v krajinském tisku) či soukromých, prosí, aby jí byla oznamována různá přání i příp. výtky atd.

Zprávy knižní a literární. H. G. Wells: Russia in the Shadows. — London (1921). Hodder and Stoughton. — 153 s. — 6 sh. — Wells jest i širšímu čtenářstvu českému znám z četných svých románů. Sám však doznává, že si více nežli svých románů cení svých méně známých děl obsahu sociologického. Wells ztrávil v říjnu r. 1920, tedy v docela nedaleké minulosti, asi tři neděle v Rusku. Co viděl a úsudky, jež si utvořil o příčinách pádu soustavy carské a o tom, proč teprve bolševismus ji s dlouhodobějším úspěchem vystřídal, uložil v této knize, jež se v lednu tohoto roku objevila na knižním trhu londýnském. Wells shledal, že úpadek života na Rusi po stránce sociální, kulturní a hospodářské jest strašlivý a těžce představitelný čtenáři západnímu. Neshledává však příčinu toho v bolševictví. Toto jest dle jeho názoru teprve následkem onoho úpadku a jest dokonce aspoň jakýmsi elementem pořádku a stability uprostřed ruského chaosu. Praví doslovně: »Zřícení, tot jest základní fakt o Rusku v přítomné době. Revoluce, vláda komunistů, jest vůči němu zjevem podružným. Jest to něco, co vzniklo za úpadku a jako následek úpadku. Jest převelice důležito, aby lid na západě si to uvědomil. Kdyby byla válka pokračovala ještě rok nebo více, Německo a na to západní mocnosti byly by opakovaly ruský úpadek, ovšem s místními změnami. Stav věcí, který jsme spatřili v Rusku, jest pouze zesílením a dokončením stavu, ke kterému spělo Britsko v roce 1918.« A ve stejném smyslu pokračuje o něco dále: »Jest to falšováním celé světové situace, jestliže se tvrdí, že strašlivá bída dnešního Ruska jest pouze následkem komunismu; že prokletí komunisté přivedli Rusko do nynějšího stavu a že, kdyby se podařilo svrhnouti vládu komunistickou, nastal by ihned pro každého a ve všem v Rusku šťastný stav. Rusko upadlo do nynější své bídy světovou válkou a mravní a rozumovou nedostatečností svých tříd panujících.« Vůbec táhne se spisem jako červená nit názor, že by Rusko bylo ve své nynější bídě i bez bolševiků. Při tom však Wells nijak nešetří bolševiků samotných. Nelíbí se mu jich úzkoprsý a doktrinářský marksism (pozoruhodno, že vyjímá z toho Lenina), jejich primitivnost myšlení, jež neví, co si počít s hodnotami kulturními (působí tu záchranně Gorkij, jehož přičiněním byly zřízeny společné útulky vědců a literátů, kdež mohou tito aspoň poněkud oddávati se své práci. Gorkij vůbec pečuje o to, aby zachována byla kontinuita ruského intelektuálního života s kulturním životem světa), a jejich krutost, zejména ve fásích počátečních. Praví však ve své závěrečné kapitole (envoy): »Jediná vláda, která i nyní snad by ještě mohla zastaviti konečný úpadek Ruska, jest nynější vláda bolševická, s podmínkou, že do-

jde podpory Ameriky a západních mocností. Pokud se týče vlády bolševické, pro Rusko není jiné alternativy, neboť všichni její protivníci, jež s podporou Evropy chtějí ji svrhnouti, postrádají hodnot, jež by je k tomu uzpůsobovaly a sice: společného, jasného cíle a morální jednoty. A mimo to není nyní času pro další revoluci v Rusku. Ještě rok civilní války, a Rusko bude nenávratně vyřazeno z civilisace. Musíme se tedy snažiti pracovat s vládou bolševickou, ať se nám líbí čili nic. — Herbert Sydney: Nationality and its Problems. London 1920. Methuen & Co. IX.—173 s. 5 sh. — Autor snaží se dovoditi z příkladů poskytovaných dějinami, že nebyla to nikterak vždy myšlenka národní, jež byla rozhodujícím podnětem k utvoření národních států. V nynější pak době, kdy hospodářstvím mezinárodním ustavičně vzrůstá vzájemná závislost států na sobě, zdá se mu býti idea politického nacionalismu obzvláště považlivou. Jest pro přesné rozlišování pojmu národa a pojmu státu. — Martin Wenck: Friedrich Naumann. Ein Lebensbild. Berlin 1920. Buchverlag der »Hilfe«. 160 s. 9 M. — V díle líčí se činnost Naumannova věnovaná v podstatě vnitřní politice a sociálnímu vyrovnání. Pro nás má zajímavost zejména poslední část knihy, kde se mluví o Naumannově »Střední Evropě« a jeho hospodářské politice. J. J. Ruedorffer: Die drei Krisen. Eine Untersuchung über den gegenwärtigen Weltzustand. Stuttgart u. Berlin 1920. 73 s. — Spisek analysuje příčiny nynější kritické světové situace. Krise společnosti jest bolševismus, jenž byl způsoben krisí vnějšněpolitickou v organisaci světa a krisí vnitřněpolitickou, záležející v podřízení politiky zahraniční politice vnitřní. Doposud nenalezly vedoucí mocnosti žádného východiska z těchto krisí. Předpokladem ozdravění světa, zejména Evropy, jest změna celkového smýšlení a změna cílů zúčastněných mocností. — Albert Goedeckemeyer: Die Idee vom ewigen Frieden. Leipzig 1920. 76 s. 2·50 M. — Spisek podává nejprve přehled dogmatickohistorický a přechází pak k pojednávání o prostředcích pacifikace v době přítomné. Prostředky takovými jsou mu pro pacifikaci vnitřní, to jest pro definitivní odstranění revolucí, demokratisace a zmravnění občanstva právním zajištěním, sociální politikou a pěstováním citu pospolitosti (zejména jednotnou školou). Pacifikace ve styku států mohlo by býti dosaženo svazem národů, když by tento měl obligatórní příslušnost pro spory mezistátní a když by také byl vypraven náležitou mocí donucovací. Předpokladem toho jest však zase demokracie, výchova k myšlence právní a zmoralisování politiky. — Z posledně vyšlých čísel italské: Biblioteca di culture moderna sluší jmenovati druhé vydání Guido de Ruggiero-vých dějin moderní filosofie: La filosofia contemporanea, ve dvou svazcích Basi 1920. Tamtéž vydáno bylo pět přednášek o Morzinim, konaných na lidové škole v Neapoli Francescem de Sanctis v r. 1874. Filosoficko-právního obsahu jsou Luigi-Minendovy: Da Hegel a Croce e de Ictlinek a Chiovenda. Note cvitiche di etica e di divitto Basi 1921. V Kleine Bibliothek der Russischen Korrespondenz (Berlin 1920 č. 700—10) vyšlo A. Lovovski-ho: Die Gewerkschaften in Sowjetrussland. Jest to úvod ku knize o ruských odborových

organisacích, která byla svazem ruských organisací vydána k návštěvě anglických Trade Unionistů. V nakladatelství komunistické internacionály vyšel leták G. Zinověvův: »Was die kommunistische Internationale bisher war und was sie werden muss«. Erich Schleikjere: Im Kampf mit der Schande, Berlin 1920, není nic jiného, než přetisk autorových článků z let 1918—1920, které měl v konservativní a všeněmecké Tägliche Rundschau. Proti bolševismu obrací se brožura marksisty ve Švýcařích žijícího: Dr. A. Charasch: Lenin. Úvod napsal k ní Pavel Axelrod (Curych 1920). Státního občanství, nikoliv práv národnostních týká se knížka Georges-Sensen Hall: La nationalité au droit suisse. Droit féderal revisé. Droit contomel. Droit international. (Bern 1921.) O Ludendorfovi píší dnes, nejen on sám a jeho krajané, ale i jeho nepřátelé; svazek vyšlý v Paříži (Payot), jehož autorem jest general Buat, jest pěkným dokladem francouzského gentlemanství k poraženému protivníku. Spojené státy Sev. Ameriky vstoupily i u nás válkou v okruh našich zájmů, proto bude asi zajímati, že Edgar E. Brandou z university v Ohio vydal stručné dějiny Spojených Států: A short history of the United States (Londýn 1920). Robert Wilton, petrohradský korespondent Timesů vydal v New Yorku svoje vzpomínky na revoluční pobyt v Rusku pod titulem Russiás Agony (1919). Dobrá příručka pro novináře a politiky je prof. Dra Friedricha Luckwaldta: Politische Geschichte des Weltkrieges (Sg. Göschen č. 790).

Redakce oznamuje, že dokončení stati Dr. Evžena Šterna, otištěné v 1. až 3. čísle »Naší doby«: »K chystanému pojištění proti nezaměstnanosti«, v němž měly být po úvodním výkladu o pojištění prázdňovém v cizině a principech naší osnovy rozebrány jednotlivé předpisy vládního návrhu zákona o státním příspěvku k podpoře o nezaměstnanosti, z rozhodnutí autora nevyjde, poněvadž příslušná osnova vyšla mezitím jako tisk 1199 poslanecké sněmovny z roku 1920, dále byla otištěna a posuzována v jednotlivých denních listech a je právě projednávána a měněna sociálně politickým výborem poslanecké sněmovny. Vyšlá část stati tvoří též teoreticky ucelenou studii a oznámené dokončení bylo by pouhým komentářem konkrétní osnovy.

Rozhled hospodářský musil býti znovu odložen pro nemoc referentovu.

LIBRARY
AUG 25 1966
UNIVERSITY OF TORONTO

Krise katolické církve?

(K diskusi s prof. J. Pekařem.)

Sčítání lidu prováděného právě před měsícem užilo se k politické protiřímské agitaci. Na nárožích vykřikovaly plakáty pestrými provoláními své »Pryč od Říma«, v tisku byla dokazována čtenáři povinnost, aby rozešel-li se vnitřně s Římem, vyvodil i na venek důsledky svého rozchodu a vystoupil z církve. Proti tiskové a ústní agitaci zacházející až k nechutnostem bránily se klerikální strany neméně nevkusně, a tak výsledkem očistného prý hnutí byla ošklivost, která pojímala každého poněkud jen náboženský založeného člověka nad vášní a rozčilením, které s opravdovým náboženstvím nemělo pranic společného.

Žalostný, k pláči byl pohled na českou inteligenci. Vždyť pro katolictví a na obhájení římských lidí vyvstal český historik, prof. Pekař. Již sám fakt, že na stranu římskou postavil se nejpřednější zástupce historické školy Gollovy a člen university, vzbudil trapný dojem u jeho žáků, kteří většinou patří svým světovým názorem na stranu opačnou. Nad to pak prof. Pekař v článku svém projevil tolik nepochopení pro postavení katolické církve v národě československém a tak přecenil význam protireformační kultury v duchovním životě národa, že to až zaráželo. Neboť v nejnovějších projevech Pekařových úplně zvítězilo reakční Tomkovo pojetí českých dějin nad pokrokovou filosofickou koncepcí dějin Palackého. Byla by to smutná věc, kdyby Pekařovo cenění protireformace, katolické kultury a katolicismu vůbec mělo zůstati v otázce o smyslu českých dějin posledním slovem historické školy, již si veřejnost neprávem navykla spínati s jménem Gollovým: neboť znamenalo by to úplné a bezpodmínečné vzdání se duchového odkazu Fr. Palackého ve prospěch idejí W. W. Tomka.

Přes to však nutno co nejostřeji protestovati proti způsobu, jakým Pekařovi bylo odpovídáno. To nebyla diskuse, ale justifikace nepohodlných názorů a nepohodlného člověka, vrcholící ve

volání po odstranění jeho z university. Mimo to byla vedena tónem, jenž lidem, kteří by třebas s prof. Pekařem zásadně nesouhlasili, nedovoloval ujmouti se slova, protože podobnému vášnivému rozčilování lze nanejvýše přihlížeti, ale nikdy nelze ujmouti se slova...

Co charakterisuje náboženský život českého katolicismu? Podstatnou značkou katolického života v československém (užívám zde vědomě tohoto terminu) národě jest, že katolicism byl národu československému po dvakráte vštípen. Po prvé na počátku církevního života a kultury, spojované s pojmy katolictví a Říma našimi věrozvěsty, bratřími ze Soluně. Toto vštípení bylo blahodárné, sámě sv. Cyrillem a Methodem zaseté klíčilo v našich zemích pomalu sice, ale dovedlo se za to včleniti v organický život národa a vydalo v čtrnáctém století hojnou žeň v podobě svérázného náboženského života a náboženské kultury československé. Než česká reformace, která se zrodila z lůna náboženského života československého, rozbila sice jednak mocí ducha, jednak hmotnou silou nenapravitelně rámec středověkého československého katolictví až na slabé zbytky, zde zůstavší, jež podlehly však v století šestnáctém a sedmnáctém invasi cizího, protože románského katolického ducha. Katolictví československé bylo tedy před 300 lety romanisováno, nemá tudíž prostě v národě československém duchové tradice, která by je spojovala s počátky křesťanství a tím s počátky náboženského a kulturního života národa. Jest to cizí květina, přesazená na sever z krajin jižních moří, přesazená před třemi sty lety politickou mocí a zalévaná násilím, krví a potem, slzami a neštěstím nejlepších synů národa československého.

Nové katolictví československé nemá souvislosti s duchovou a kulturní tradicí národa. Jest jako cizí roub vočkovaný na peň jiného stromu, roub, jímž sadaři kdysi nutili stromy, by jabloně nesly hrušky a podobně. Také katolictví československé jest cizím roubem, vočkovaným na strom duchové tradice a kultury kdysi reformační, vočkovaným tak, že cizí dynastie násilně osekala kulturní větve stromu, který se jí politicky nezdál a vočkovala naň cizí, jí milý roub, nedbajíc, že strom může její pokus zaplatiti životem. Lze jen děkovati vitální síle stromu, ne roubu, jak to činí prof. Pekař, tvrdí-li, že katolicism nás zachránil od germanisace, že strom

zůstal při životě zachován. Při tom ponechávám úplně stranou otázku, zdaliž roub Habsburky očkovaný byl lepší kvality nežli obětovaná koruna, bez obrazů řečeno, zdaž reformační kultura šestnáctého a sedmnáctého století byla skutečně něčím méně cenným než protireformační kultura katolická. Mám i zde za to, že prof. Pekař se mýlí, ačkoliv důkaz toho není zde na místě.

Katolictví bez souvislosti s duchovou tradicí národa děkuje za svůj život cizí dynastii. Ona byla tím sadařem, který je narouboval na živý peň stromu, ona, jak výše řečeno, zalévala jej krví a slzami, potem a neštěstím celého národa. Bez ní pouhou kulturní silou bylo by katolictví v zápase s domorodou reformační náboženskou kulturou nikdy nebylo zvítězilo. Ale vítězství svoje musilo katolictví dynastii také zaplatiti. V politickém životě není nic zadarmo, a zejména dynastie Habsburská nebyla z těch, jež by bez záplaty byla v čikoliv prospěch byť i jen prstem hnula. Katolictví zaplatilo svoje vítězství ztrátou svého náboženského obsahu v životě národa, jemuž bylo násilně naočkováno. Stalo se politickou mocí, náboženstvím státem zvláště chráněným a státu zvláště sloužícím. Eksponovalo se do té míry pro politiku a interesy dynastie, až v životě národa ztratilo všechen náboženský dosah a stalo se politickou, lépe řečeno, policejní mocí. Vzpomeňme si jen, jak úzce bylo spjato s celou habsburskou politikou 17. století, kdy postaviti se proti katolictví bylo rovno velezradě, vzpomeňme si, jak v světové válce končilo tam, kde začalo: jako po Bílé Hoře papež dal sloužiti Tedeum na oslavu vítězství proti kacířům, vítězství, k němuž diplomaticky sám přispěl, tak nyní podobně eksponovalo se katolictví diplomaticky pro dynastii habsburskou a Spojené mocnosti. Než vzpomeňme si také, že spojením s interesy státními stalo se katolictví i zajatcem státu: že panovníci habsburští osobovali si určovati svými nařízeními i věci spadající výhradně v kompetenci církevní nejen před třemi sty lety, ale i na sklonku své panovnické éry, že dynastie neváhala, když toho potřebovala, sáhnouti i na církevní majetek a že právě ty zvony, které snad prof. Pekařovi tak slavně vyzváněly k půlnoční mši, rekvirovala rakouská vláda pro vraždění lidí, jeho bližních, aby dosáhla svého světovládného šíleného snu. A to bez protestu církve...

Když dynastie dohrála svou protektorskou roli, pád její otřásl také budovou církve. Tím

více, protože katolictví vštípeno jsouc do náboženský cizího života, nedovedlo a nedovede dosud najíti svůj organický poměr k duchovní a náboženské tradici národa. Jest to přirozené. Po stopadesát let musilo katolictví bojovati s duchovní tradicí národa, než zdolalo českou reformaci v československé duši úplně. Neboť protestantism náš je nové štípení, a teprve za poslední doby, téměř již po osvobození, shledává slabé své kořínky vedoucí jej k náboženskému životu české reformace; pak bojovalo s nepřítelem ještě mocnějším než dříve: s moderní, z renesance, reformace a osvícenství vyrostlou kulturou. Oběma boji promeškalo možnost samalgamovati se s náboženskou duší československého národa tím spíše, že strohý universalism a dogmatisovaný centralism římský nedovolil nikdy nejmenší úchylky od svého pojetí věcí duchových a stíhal anatematy vše, co by jakkoliv se zdálo, že vycházejíc vstříc tradici náboženské kultury kteréhokoliv národa, tvoří průlom do universálnosti katolické církve směrem k církvím národním.

A tak katolictví československé přešlo do života republiky v náboženské krisi. Jeho sloup a opora, dynastie, jest mu vzata, náboženské duši lidu nedovedl se přiblížiti; držel a drží se jen prostředky politickými, silnou politickou stranou, klerikalismem. Z jeho kněží od desítiletí špatně honorovaných vzrostl vlivem války kněžský proletariát, nad nímž v nedostižné výši vznáší se aristokratická církevní hierarchie, v jejíž demokratisaci jest kurie až příliš povlovná. K špatně placeným obročím se kněžský dorost nehrne; dlouho již před válkou počet kněží ročně vysvěcených nedosahoval počtu kněží buď úmrtím anebo pensionováním odešlých. Z bídy hmotné a duchovní (průměrné vzdělání katolického kněžstva od osvícenství generací od generace klesá) vzniklo dogmaticky a nábožensky neujasněné schismatické hnutí za církví československou, odvedší však katolické církvi další řadu kněží a věřících. A tak lze slýchati někdy z úst katolíků slova velmi zoufalá: že to s církví katolickou v Čechách spěje ke konci. Nemyslím, že stesk je oprávněný. Vytrhne-li se církev katolická z duchové bídy, do níž násilnou protireformací zabředla, naváže-li na tradici náboženského myšlení československého, najde-li sílu obroditi vzdělání kněžstva, může dojíti k renesanci katolictví, jemuž jinak u nás odbíjí hodina dvanáctá. To však předpokládá vůdce vědomé svého úkolu, kteří by náboženský život katolictví vytrhli z kleri-

kálního politikaření a monarchistické reakce zpět k živým pramenům náboženského bohatství, jež proudí v jinonárodním, románském, germánském a n. př. i v polském katolicismu. Podobně to předpokládá pochopení v Římě pro zvláštní situaci československého katolictví. To jsou otázky, na jichž zodpovědění zřetelem k posici katolictví v našich zemích čeká i veřejný život republiky. Bohužel že naděje na správné zodpovědění jich jest tak malá... V této situaci by katolictví mělo rozluku státu a církve uvítati jako jedinou možnost, jež by vedla k ozdravění náboženského života v republice. *O—ý.*

Masarykova filosofie a osvobozovací dílo.

Napsal Fr. Drtina.

Masarykovo veliké životní dílo jest realisací jeho filosofie. V Masarykovi mysliteli spatřuji idealistu směru Platonova a dědice vzneseného ducha zakladatele Akademie. Prošel výhní moderního zkoumání o původu, povaze a dosahu lidského poznání, školou pochybování Humeova a kriticismu Kantova, rozhlédl se dalekosáhle po soustavách positivistických ve Francii a Anglii, překonal je a dospěl podněty svérázného myšlení českého k vlastnímu realismu, jehož základem jest přesvědčení pevné o jsoucnosti boží a nesmrtelnosti lidské duše. Tak stanoví hluboký význam a cíl mravní lidského života.

A jako filosof ponořil se Masaryk v nekonečné hlubiny života náboženského v minulosti i přítomnosti, jak jej uznamenával zejména u velikých ruských realistů, z nichž nejvíce přilnul k Dostojevskému. Masaryk vytvořil tak vlastní filosofické nazírání na svět a život lidský i účel jeho pod zorným úhlem věčnosti, lidskosti a českosti.

Při své úvaze chtěl bych hned na počátku položiti u Masaryka důraz na to, co je mu zvláště charakteristické, že totiž u něho otázka filosofická je ve stálém organickém styku s otázkou náboženskou, a to v míře takové, že rozhodně a směle na počátku svého vývoje prohlašuje: »Znám vůbec jen otázku náboženskou, vždy byla a bude. O tom jsem nikdy nepochyboval ani okamžik, a všechna životní zkušenost, všechno poznávání a studování potvrzovalo přesvědčení to pořád a pořád znovu.«

Masaryk na počátku svého přemýšlení podrobuje pronikavému zkoumání epidemii sebevražednosti, skličující a ničící lidskou bytost, i dospívá posléze k rozpoznání, že lidé v době naší stávají se nervosními, citlivými, přecitlivělými, podrážděnými, popudlivými. Lidé jsou chabí, unavení, umdlení, neradostní, smutní. I ukazuje Masaryk k tomu, jak všichni novější

myslitelé a básníci, a právě ti největší, zabývají se ve svých nejvýznamnějších dílech sebevraždou. Masarykovi — mysliteli života, mysliteli k životu hnoucímu — otázka smrti a sebevraždy působí opravdovou duševní bolest. Sebevražda je Masarykovi známkou chorobnou moderní civilisace, která zaviňuje hroznou zhoubu drahých životů lidských, větší než hrůzy válečné. Proti této zhoubné epidemii nalézti prostředek znamenalo by nalézti spásu lidského pokolení. A Masaryk příčinu vzrůstu sebevražd nalézá v ubývání náboženského cítění a přesvědčení lidstva, když byl přesvědčivě dokázal, že náboženskost vedle vědeckosti, uměleckosti a filosofičnosti je nezbytnou a podstatnou složkou lidské duševnosti vůbec.

Tak Masaryk nalézá nedostatečnost a neudržitelnost krátkozrakého materialismu, neuspokojivého positivismu, mlhavého romantismu s jeho vidinami a vrací se k metafysice, pracuje o filosofii nové, která bohdá vrátí člověku lásku k životu a učiní jej silným a čilým v životním snažení a konání.

A filosofii svou nazývá realismem, jenž opírá se mu v poznání o vědu, metodičnost, pořádek, střízlivý výpočet, úvahu, zkrátka o rozum. Ano, rozum tvoří charakteristický znak ducha lidského, a proti němu jednati znamená Masarykovi přední hřích proti duchu svatému, ale jeho pokynu dbáti znamená základ dokonalé životosprávy. Realismus Masarykův důvěřuje v sílu lidského rozumu a opírá veškeré usilování člověka o vědu. Znamená, že si lidé uvědomují, co vědí a co nevědí, že kritisují sebe a jiné lidi, kteří jsou skromni, kteří smýšlejí agnosticky, t. j. jsou přesvědčeni, že rozum nedonikne k poznání poslední příčiny a smyslu jsoucna, kteří žádají pro sebe i pro jiné svobodu, snášelivost a osvědčují uznání. Ona touha pansofická (vševědná) našeho Komenského má člověka ovládati. Člověk má stále chtíti všechno znáti, všechno rozumem proniknouti, povznésti se nad pouhý instinkt a usilovati o vědomou zodpovědnost za své jednání. Vědeckost má zkrátka ovládati nitro i vnější život jednotlivců i celé společnosti a má býti projevem pravdy. Realismus Masarykův znamená víru v pravdu.

A tuto víru, opřenou důvody rozumovými a způsobující v nitru člověka poctivé přesvědčení, staví Masaryk proti slepé víře, jež může býti zatížena pověrou a znamená naší kultuře období lidské nevyspělosti a závislosti na vnější uznávané autoritě.

Ale právě tento realistický moderní člověk vědecky pracující a uznávající význam rozumu potřebuje nového náboženství. A Masaryk jeví se býti »hledatelem Boha«. Ano, Masaryk vzdav rozumu a jeho významu náležitý hold, obrací se ke spoustě zjevů, které charakterisují současnou žízeň po náboženství, současnou touhu po náboženském obrození a oživení. Masarykovi člověk bez náboženského citu, beze zbožnosti není člověkem v celku a souladu svém. Ve spise o sebevraždě praví: »Vezmi člověku náboženský cit a učinil jsi z něho bytost, kterou můžeš snad ctíti, a snad se jí také obdivovati, ale kterou nemůžeš z plna srdce milovati.« Náboženství člověku propůjčuje vlastní cenu jako neviditelná vůně rostlině. Ale ovšem toto náboženství není Masarykovi církev, není kněžstvo, není dogma, není ritus, není žádná vnějšnost. Náboženství v pravdě jest Masarykovi intimní duševní zkušenost, prociťování a poznávání našeho poměru k světu a Bohu.

A z toho se mu jako příkaz náboženství udává nutnost pravdivého života: Býti spravedlivý, jednati podle pravdy, jako by oči boží na člověka stále hleděly, jako by na Tebe patřila věčnost.

A Masaryk soudí spolu, vylíčiv potřebu náboženství, že doba současná jest jakoby stvořena pro nové náboženství. Tedy Masaryk je náboženský člověk, hledá Boha, náboženství je mu soustřeďující, jednotící silou v jeho životě. Před spaním čítá bibli a modlí se Otčenáš. Hlavní složkou jeho náboženského života jest přesvědčení o jsoucnosti Boha, jehož si představuje osobně, teisticky (vytýká panteismu nebezpečí mravního realismu), a nesmrtelnosti duše.

A s těmito dvěma klady realisticko-rozumovým a náboženssko-individuálním souvisí Masarykova humanitní etika, která mu káže »jednati na zemi tak, jako by stál před očima Boha, který na něho hledí«. A velí mu uskutečňovati v životě lásku, tu lásku trvalou, stálou, pamětlivou, lásku, která se jeví prací a přispěním, lásku, která znamená nemíti klidu pro bídu, jež nás obklopuje, pomáhati, kde mohu, a nečekati, až mi chudák přijde na oči, vyruší mne z klidu a pak jej odbývati ubohou almužnou.

A je to zajímavo: Vidíme, že rozumnost člověka, zbožnost a mravnost tvoří zajímavou trojici Masarykova názoru světového a životního, jakoby v něm znovu ožila trojice českobratrská, krásná životní trojice Komenského: moudrost, mravnost

a zbožnost, jež tvořila smysl života vezdejšího jako příprava k věčnosti.

Ale právě proto náboženství Masarykovo nemá nic společného s církevnictvím, dogmatikou, zázrakem, nadpřirozeným zjevením, vším tím supranaturalismem a supraracionalismem, který charakterisoval člověka středověkého.

Masaryk nepřipouští víry, která jest podporována autoritou. Ale žádá od upřímnosti náboženského života přesvědčení, které nemůže býti nikdy v rozporu s vědeckou pravdou. Náboženství podle Masaryka není nikterak překonáno nenáleží minulosti, ale vyvíjí se stále ve směru svého zdokonalení, odcirkevnění, stává se laickým, demokratickým, sociálním, národním. Tvoří vnitřní individuální poklad jednotlivců, chráněný svobodou svědomí a nedotknutelný cizímu vsahování. Náboženství má se vrátiti v dalším vývoji lidstva svému požehnanému božímu určení.

Ale pak je mu zároveň náboženským důsledkem, požadavkem, nutností, aby nastala rozluka církve a státu, kterou je možno provésti cestou nenásilnou tak, aby náboženství bylo vráceno svému vznešenému poslání a přestalo býti prostředkem politické moci i klerikálního násilí.

* * *

Husova pravda a Komenského touha po životě lepším oduševňuje Masaryka, když jako mladý mimořádný profesor filosofie přichází na podzim r. 1882 do Prahy. Bylo to v době, kdy útiskem vlád rakouských a klerikálním násilím povahy české byly namnoze zvráceny, zlomeny, znetvořeny, kdy národ oddával se romantickým klamům, snům, vidinám — kdy věřil ve falsa rukopisná. A tu přichází mladý muž, plný ohně, svěžesti, odhodlání, dobré vůle, činorodého nadšení, aby učil národ poznávati a milovati pravdu, státi při ní nezlomně a přes všechna pronásledování a násilí, nenáviděti lež a podvod.

Všechny boje, jež tu Masaryk prožíval s neohrožeností a obětavostí jedinečnou, s trpělivým heroismem, když byl zrádcován haněn, z národa vylučován, ať v zápase proti falsům rukopisu zelenohorského a královédvorského, ať v boji o význam básníka Hálka, ať v zápase proti pověře rituální vraždy v procesu Hilsnerově, ať později na tribuně parlamentu vídeňského ve veliké debatě za svobodu svědomí v aféře Wahrmundově, ať v heroickém obha-

jování Jihoslovanů v procesu Friedjungově a Vasičově, ať v kulturních zápasech za svobodu universit v Rakousku proti klerikálnímu útoku Luegra a soudruhů, ať v procesu proti žalobě českých katechetů, ať konečně těsně před válkou v procesu Švihově, měly na sobě charakteristický znak neústupného úsilí za pravdu.

Ve světle svého názoru filosofického, mravního a náboženského dívá se Masaryk také na smysl českých dějin a čerpá z nich s Palackým poučení významné, že národ náš stál na výši svého vývoje, kdy češství znamenalo mravní sílu, myšlenku pokroku, náboženské povznesení, kdy národ celý pracoval a trpěl za svobodu svědomí, kdy myšlenky české vnikaly v evropský svět a tam s uznáním, obdivem, porozuměním byly přijímány. Masaryk v důsledku svého náboženského názoru je přesvědčen, že každý národ v historickém svém vývoji uskutečňuje poslání sobě určené, smysl svého života prozřetelností mu daný. Napsalť o tom v »České otázce«: Úkolem každého národa jest postihnouti plán prozřetelností daný, místo své v něm poznati, určiti a podle toho poznání co možná s nejplnějším a nejjasnějším vědomím postupovati při vší práci, i politické.«

A smyslem českého života jest podle Palackého a českých dějin »idea života křesťanského v zápase s protivou života skutečného«. A v důsledku toho Masaryk dovozuje, že vlastní jádro českých dějin tvoří doba české reformace, t. j. české husitství a Jednota českých bratří, kdy celý národ nalezl důstojný smysl lidského života »v jaré nadšenosti ducha za ideje, mravní zachovalosti a vyšší osvětě«.

A v souvislosti s touto kulturně náboženskou minulostí vysvětluje Masaryk československé národní obrození jednak vzpomínkou na tento vlastní smysl české minulosti, jednak účinným působením současného humanistického osvícenství osmnáctého století. Probuzení a obrození československého národa děje se působením ideje čistého lidství, přirozených člověčských práv, zásadami pravé humanity, jak se nám hlásí ve francouzské veliké revoluci. Přední buditelé naši Dobrovský, Kollár, Šafařík jsou odkojeni těmito ideami. Na ně působily bezprostředně myšlenky, které vyjádřili velcí němečtí osvícenci Kant, Pestalozzi, Herder, »tento posvěcený kněz ušlechtilé lidskosti«, jak jej Palacký nazývá.

Významně Masaryk rozpoznává, že zde německá filosofie prodchnutá ušlechtilou humanitou odvděčila se za veliké služby, které český národ za doby reformace posvětil myšlence humanitní. A Masaryk významně dodává: »Není nahodilé, že první a největší vůdcové nového literárního hnutí českého vedle svobodomyslného kněze Dobrovského byli Čeští bratři a jejich protestantští následovatelé Kollár, Šafařík, Palacký.«

* * *

Z těchto základních prvků filosofie Masarykovy vyplývají důsledky pro nazírání jeho na otázku sociální a národní.

Otázka sociální nedá se řešiti ortodoksním marxismem. Jsouť pochybeny a neudržitelny jeho vědecké základy. Otázka sociální znamená Masarykovi především otázku mravní, nutnost mravní reformy a převýchovy lidstva, čili, jak vroucně Masaryk napsal, »rozřešiti otázku sociální znamená osvětliti a otepliti hlavy a srdce všech, znamená duchu dáti moc nad hmotou, znamená potlačiti sebelásku.« A Masaryk byl si plně vědom významu a dosahu sociální otázky, když napsal: »Sociální otázka, to dnes znamená neklid a nespokojenost, touhu a strach, naději a zoufání tisíců a milionů . . .« Jako by člověk slyšel šeptati rty umírajícího Tolstého, když myslil na osudy lidstva: »Miliony, miliony . . .«

* * *

A příbuzného smyslu jest také Masarykovo pojímání myšlenky národnostní. Národ jest Masarykovi nutným středním členem mezi jednotlivcem a lidstvem. Vlastenectví pojímá jako zvláštní případ ušlechtilé humanity. Slovu »vlastenec« dal Masaryk u nás nový, živý, mravní obsah pravdy, lásky a práce pro druhé, pro společnost, pro národ a lidstvo. A tato vlastenecká láska a práce ve světle humanity musí dle něho býti positivní, kladná. Nesmí nenávist k národu druhému býti považována za lásku k národu vlastnímu. Pravá láska vlastenecká musí býti uvědomělá a vésti k promyšlené práci pro sebe a bližní své, pro rodinu, obec, národ, lidstvo. A zase ve filosofickém pojímání Masarykově tato láska jest založena na naději v lepší budoucnost lidstva, na naději a víře ve věčné určení člověčenstva, v život věčný. Zde máme zase náboženský rys názoru Masarykova: »Jen taková láska, spojená s nadějí v život věčný, jest pravá, jest

schopna obětí, protože věčné věčnému nemůže býti lhostejno. Věčnost nenastává teprve po smrti tělesné, věčnost jest již tady v každém okamžiku, a žíti, milovati, pracovati máme stále pod tímto zorným úhlem věčnosti, jako by Bůh nás viděl v našem myšlení a snažení.«

A takový je také život Masarykův, plný pravdy a dobra, lásky a práce.

* * *

Masaryk se svou filosofií, jejímž posledním slovem byla láska k životu a láska k lidstvu, tedy humanita, stanul před hrozným problémem světové války. Uvědomil si plně, že válka jest něco hrozného, nelidského, zejména tato válka světová, která byla předvídána, která nastává a jejíhož trvání, konce a důsledků vytušiti nelze. Ano, válka jest veliké zlo — přiznává Masaryk — ale nikoli zlo největší. Válka zaviňuje úžasné ztráty drahocenných životů lidských — ale životy lidské v míře úžasné ničí také jiné kruté metly lidstva: alkoholism, syfilis, život tovární a velkoměstský a zejména úžasný počet sebevražd (v Evropě vraždí se ročně na 100.000 občanů). Ale proti válce útočné třeba uznávati oprávněnost války obranné, jež může zbaviti člověka i národ zla a pohany největší — otroctví. Masaryk praví doslova: »Ano, válka není zlem největším, žíti nečestně, býti otrokem, zotročovati a mnohé jiné jest mnohem horší nežli válka.« Válka obranná jest — podle Masaryka — mravně přípustná, ba nutná. Takovou válkou byly naše boje husitské, a jest jí také světová válka doby přítomné.

Celé této válce v pojímání Masarykově dává smysl, tvoří její vůdčí ideu, že jí má býti způsoben obrat, náprava, změna státu ze středověké teokracie, aristokratismu v moderní demokratismus a socialismus, sebeurčení národů, probuzení života osobního a národního, vznešené myšlenky lidskosti, všelidské jednoty a solidarity. Jde podle Masaryka o rekonstrukci celé střední a východní Evropy ve smyslu národnostního principu demokracie a sociální spravedlnosti.

Problém státu a národa, problém malých národů a malých států jest zde položen a musí býti rozřešen. Nikoli stát, ale národ jako živoucí bytost jest přirozeným orgánem humanity.

Evropské státy byly dynastické, autokratické, protisociální, dnes má národ býti činitelem demokracie, sociální i národnostní spravedlnosti a sebeurčení národů.

Při rozjímání o válce vrací se Masaryk k starému problému Žižky a Chelčického, války a míru a nachází rozřešení jeho za války, i vyjadřuje je lapidárními slovy: »Čech svou zeměpisnou polohou a svými sousedy jest nucen býti udatným... A promyšlená udatnost, toť Žižka a Chelčický v každém z nás.« Demokracie jest Masarykovi politická pravda, za kterou šel a za kterou dnes bojují národové světa.« A tato demokracie, tak doufá a věří, bude i z teokracie a katolictví přijímati to, co je v nich všelidsky pravdivé, universální, a bude pracovati k tomu, aby v lidstvu celém byl jeden ovčinec a jeden pastýř. »Caesar nebo Ježíš, toť slovo pořádku v Evropě demokratické, nikoli slovo Berlína—Bagdadu, zvláště díváme-li se na Caesara, jak ukázal Mommsen, spatřující v něm ideál pangermanského imperialisty«, těmi slovy končí Masaryk svůj poslední spis z doby války »Nová Evropa«.

Osvobození a sebeurčení malých národů, toť úkoly války světové, ne to, co Němci a němečtí myslitelé chtěli namluviti světu na počátku světové války, že smyslem jejím jest boj Slovanství s Německem. Šlo ve skutečnosti o věc mnohem vážnější a dalekosáhlejší, šlo o boj mezi snahami německého imperialismu zbudovati německou světovou nadvládu anebo vytvořiti světovou organisaci národů všech na základě rovnoprávnosti, svobody, sebeurčení a samosprávy.

Masaryk ve shodě s Wilsonem vystihl přesvědčivě, že »nynější válka má pro malé národy veliký, ba rozhodující význam. Národní individualita malých národů musí býti uznána vedle individuality národů velikých.« Jako francouzská revoluce osvobodila jednotlivce, tak nynější světová válka musí osvoboditi národy. A právě Rakousko-Uhersko bylo typem státu nespravedlivého, kde menšina dvou národů privilegovaných vládla většině národů ukrutností, násilím, podvodem a lží. Rakousko, to znamenalo dynastii a dvůr, šlechtu, generály, hierarchii, vysokou aristokracii. A samo ubohé Rakousko žilo jen z milosti Německa, které bylo zase ovládáno velikášstvím pruského militarismu, pyšného kaiserismu a dobývačného imperialismu. A k vůli takovým nestvůrám států naprosto neshodných s duchem

nové, demokratické doby musilo býti povražděno šedesát tisíc našich lidí v žalářích a na šibenicích.

To Masaryk procítil a uvědomoval si živě a bolestně. Ale pak nebylo váhání. Pak Masarykův realism kázal odhodlání, odvážný čin, sebeobětování.

V Prusku se ujal, uplatnil a upevnil středověký teokratismus. Vladaři Rakouska i Německa odvozovali svou svrchovanou moc z milosti boží. V Rakousku protireformační absolutismus Jesuity vypěstovaný ztělesňoval se v postavách vykonavatelů jeho, reakcionářů Metternicha a Bacha, a klerikalismus ujařmoval myšlení a život. A Prusko protestantské zradilo reformaci, neboť i v něm jesuitism světský slavil své vítězství a pomáhal odvaze násilnické hrubé moci sloučené s podvodem a lží se uplatniti.

A naplnily se osudy. Založení trojspolku a pozdější spojení se jeho s Tureckem a Bulharskem, okupace a osudná anekse Bosny a Hercegoviny Aehrenthalem se všemi jeho intrikami, falsifikáty a prolhanostmi, velezrádné procesy záhřebský, vídeňský Friedjungův a bělehradský Vasičův ukázaly celou tu zaostalost zpátečnické zbědovanosti, založené na násilí, lži a podvodu.

Přes veškerou nemírně velebenou cenu německé vědy a vychloubačnost německé filosofie přepočítal se trojspolek, a po přistoupení Turecka a Bulharska řízeného pruským násilnickým systémem, přepočítal se na celé čáře: nepochopil Ruska v jeho velikosti a upoutané síle, přecenil zaslepeně Rakousko, neuznamenal jeho úpadku a nemohoucnosti, netušil velikosti a idealismu Anglie a Ameriky, zmýlil se naprosto v posuzování Francie, již si představoval mylně slabou, degenerovanou a netušil jejího mládí, svěžesti a jedinečného nadšení pro odvěké ideály ušlechtilé lidskosti. Netušil vznešeného idealismu její obětivosti.

V celé válce světové ukázala se malost, slabost, mravní nízkost Německa v prudkém kontrastu s jeho sebevědomím a troufalostí, s jeho hrubou mocí a násilnictvím.

Celá před tím nesmírně oslavovaná velikost Německa znamenala prušáctví v jádře materialistické a hrubý materialismus vojácký a hospodářský.

V tomto bystrém a pravdivém rozpoznání odešel Masaryk za hranice a stal se národu osvoboditelem. Organisoval práci zahraniční, získal naší spravedlivé věci spojence ve státech západních, pobyl v Rusku po vypuknutí revoluce, v Rusku vroucně

milovaném, organisoval nám tam československé legie a vrátiv se na jaře r. 1918 do Ameriky stal se spolupracovníkem Wilsonovým, měl rozhodný vliv na poslední jeho noty, způsobil, že Amerika konečně uznala pařížskou Národní Radu Československou Benešem organisovanou za skutečnou spojeneckou moc a vlastní oprávněnou československou vládu, že uznala také osamostatňovací národní snahy jihoslovanské. Československá vláda a národ náš jednomyslně odmítly pověstný manifest císaře Karla »Mým národům«, jenž ohlašoval úmysl říši nově uspořádati na federativním základě.

Tak Masaryk zasadil Rakousku smrtící ránu. V prohlášení nezávislosti československé bylo prokázáno celému světu, že žádný národ nemůže déle býti nucen, aby žil pod suverenitou, které neuznává, a že národ československý nemůže se volně vyvíjeti v habsburské lžifederaci, která není nic jiného než forma odnárodňovacího útisku, pod nímž jsme trpěli po celá tři století. I prohlašuje habsburskou dynastii za nehodnu, aby vládla déle nad československým národem a odmítá důrazně svatokrádežné tvrzení, že moc Habsburků a Hohenzollernů jest božského původu, a vladaři že jsou z boží milosti.

Československý stát prohlášen jako republika, v níž nastane nová doba svobody, demokracie a sebeurčení národů. A po tomto jedinečném, stkvělém vítězství píše Masaryk hned 1. listopadu presidentu Wilsonovi, že reorganisace, regenerace Evropy jest úkol velmi nesnadný, a každá tvůrčí politika, která se nespokojuje danými sociálními a politickými útvary, že jest těžká. I prohlášena v souhlase obou velikých mužů zásada všeobecná, že »všechna vláda má spočívati na souhlase ovládaných, že každému národu musí býti přiznáno právo organisovati vlastní vládu a rozvíjeti se podle svého, pokud to neškodí obecnému dobru«.

A Masaryk s novou silou chopil se práce tvůrčí. Zástupcové všech politických stran československého národa shromažďují se v říjnu 1918 s příštím československým ministrem zahraničním drem Benešem, věrným a odvážným žákem a spolupracovníkem Masarykovým v Ženevě a odtamtud posílají Masarykovi pozdrav díků a žádost, aby se vrátil jako president republiky do vlasti.

Masaryk odpovídá, že jest dojat jednotou zástupců všech politických stran celého národa a cítí velikou zodpovědnost. Plně chápe význam všeho, co se stalo, a velikých úkolů, které mu nastávají. Stále zdůrazňuje vědomí své zodpovědnosti a prohlašuje: »Řekl bych, že nemám kdy se radovati, protože vím, že stojím před ohromným problémem, a jsem si vědom své zodpovědnosti nejen před svým národem, nýbrž přede všemi národy, s nimiž se budeme stýkati. Nikdo z nás nesmí zklamati, to jest, co cítím.«

A vrátiv se jako vítěz, osvoboditel národa do jásající Prahy, když sloučil, jak jsem dovodil, v krásné harmonii v bytosti své Žižku a Chelčického, když rozhodl se pro Ježíše a zamítl Caesara, když dokonal odkaz velikého Komenského jsa jako on muž touhy (vir desideriorum), ale touhy naplněné, radostné, šťastné, vítězné, ukázal celému národu a všemu lidstvu, že československá otázka jest spjata s otázkou osudů člověčenstva. Masaryk naukou, životem i prací v duchu Komenského dokázal, že ve vývoji československého národa projevuje se určitý plán prozřetelnosti a ukládá nám nové úkoly, plné zodpovědnosti a mravní síly, aby idea československá byla i nadále v pravdě ideou světovou, všelidskou, ideou životní v nejvyšším slova smyslu, ve smyslu věčnosti.

A tak připomínáme si dnes v pohnutém srdci vznešený odkaz svých předků a velikých hrdinů, že národ bratří, český národ bratrský musí směřovati k nekonečnu.

Jest jedinečný význam a krásný, mohutně působivý obraz životních osudů presidenta Masaryka:

V prosinci 1914 jako profesor české university neuznaný, jenž svým úsilím za pravdu budil doma odpor a z nevlastenectví byl viněn, opouští vlast, obětuje štěstí osobní i rodinné,

a v prosinci 1918 vrací se vítězně jako president republiky, národem zbožňován a »tatíčkem národa« nazýván.

On, jenž popularitě na hony se vyhýbal po celý život, stává se po světové válce mužem nejpopulárnějším. Dnes s láskou, úctou, vděčností jméno Masarykovo vyslovuje se po veškerém území republiky od Šumavy až po Karpaty.

Duchovní obrození jako základ obnovení světa.[1]

Napsal Vladimír Hoppe.

Motto: The Labyrinth of the World
and
The Paradise of the Heart.

I.

Duchovní základy nynější civilisace.

Žádnému hlubšímu mysliteli, jenž uvažuje o otázkách a potřebách dnešní doby, neujde konstatování faktu, že se v naší vzdělanosti střetlo několik prvků, jež sloučeny nemohou naprosto přispěti ke štěstí a spokojenosti lidí, kteří žijí v této kulturní epoše. Každá pronikavější analysa základu, na nichž spočívá naše vzdělanost, poskytne nám jasný názor, že žijeme v naprostém duchovním zmatku bez jakékoliv možnosti patřičně organicky sloučiti prvky, z nichž vznikla naše vzdělanost.

Naše civilisace skládá se obzvláště ze dvou protivných, sobě odporujících směrů. Základním prvkem našeho duševního života jest náboženská potřeba, jež jest však následkem téměř výhradného pěstění rozumového poznání a vyspělé technické kultury příliš zatlačena do pozadí. Veškeré záhady a otázky, jež byly před rozumovou érou zodpovídány odvoláváním se k pramenum zjevení a náboženskou intuicí, jsou nyní řešeny vlastně toliko rozumem, vědecky, jako by střed člověka tkvěl toliko v jeho rozumových schopnostech. Jak svět, tak i život přestaly býti vlastně záhadami, ježto veškeré otázky jsou na stupni rozumové kultury soběstačně zodpovídány vědeckými schematy a symboly. V předchozím náboženském období byl člověk, ježto byl stvořen k obrazu božímu, odloučen neproniknutelnou hradbou od přírody. V naturalistickém světovém názoru jest i s duší její součástí, vlastně to-

[1] Přítomné pojednání bylo vyznamenáno čestným uznáním při konkursu, uspořádaném společností The Walker Trust u university v St. Andrews ve Skotsku. (Viz Naši Dobu t. r. str. 397.)

liko jednoho jejího aspektu. A jestliže zbývá v rozumovém období ještě neprozkoumaná pevnina vyhrazená záhadám, moderní člověk neskládá beznadějně ruce v klín, nýbrž naopak s pevnou nadějí v úspěch svého badání zkoumá neznámou mu oblast tak dlouho, až svými symboly vnikne do povrchní oblasti záhadné pevniny. Velkolepé objevy a vynálezy potvrzují mu vždy úspěchy jeho teoretického badání.

Jsou však velkolepými výboji eksaktních věd veškeré záhady definitivně rozřešeny? Nikoli, ježto sonda eksaktních badatelů vniká pouze do kvantitativního aspektu světa, takže posléze mnozí z těchto představitelů eksaktních věd doznávají, že nám nelze zkoumáním relací jevů proniknouti k podstatě světa a života. Toto přiznání k agnosticismu jest výsledkem poctivého účtování s dosahem našich vědeckých metod proti rozsáhlosti předmětu poznání; jest však též zároveň přiznáním k naší neschopnosti zodpověděti otázky v oblasti mravních a náboženských hodnot, proč žijeme a jaký má náš život smysl. Krátce oblastí pouhého rozumového poznání nejsme s to vyložiti vnitrný smysl jakékoliv etické otázky, jelikož se mravní prožitky staly toliko podružným jevem, doprovázejícím pouhé relace jiných jevů. Vnitrného, absolutního významu etické hodnoty pro vyznavače vědeckého názoru vlastně nemají, takže naprosto nejsou závaznými.

Na primitivním stupni náboženské víry byl člověk přesvědčen, že jest zaklínáním, modlitbou ve spojení s nadpřirozenými činiteli, jež mu pomáhají dle toho, jak účinně je volá ku pomoci. Víra v jejich pomoc zakládala se na přesvědčení o možnosti bezprostředního styku s božstvím. Duše primitivního člověka jest schopna absolutních prožitků, jest schopna za pomoci supranaturalistického božského principu, s nímž jest v ustavičném spojení, proniknouti každou záhadu, odstraniti každou nesnáz po případě zázrakem.

Na stupni víry v rozumovou kulturu jest tomu zcela jinak. Supranaturalistický, božský princip a možnost jakéhokoliv styku s ním odpadá naprosto. Moderní člověk vírou v eksaktní vědecké zákony, o nichž se mnohdy nesprávně domnívá, že prostupují jednotně veškeré kategorie světa a života, tedy jak svět kvantit tak i svět kvalit a hodnot, ztrácí takto možnost bezprostředního duševního styku svého mikrokosmu s makrokosmem, duše s bohem. Místo bezprostředního styku s nadpřirozeným principem, jehož se lze v tísni dovolati prosbou a modlitbou, má moderní

člověk ke své disposici řadu chladných objektivních vědeckých symbolů a vzorců, jež hodnotí kvantitativně toliko jeden aspekt přírody. Moderní člověk měřil, vážil a počítal poměry kvantitativního aspektu přírody, až se konečně v tomto chaosu objektivních vědeckých záznamů ztratil i se svou duší. Na nynější duševní krisi a vnitřní nespokojenosti, jež prožívají všichni hlubší badatelé, jest patrno, že dnešní člověk hledá sebe a svou duši. Místo však, aby našel sebe a zároveň v sobě hřejivé centrum celého vesmíru, dovídá se od eksaktního vědeckého badání, že vlastně není i se svým duševním kosmem než mechanickou a fysikální fiktivní konstelací, jejíž každý okamžik lze v budoucnosti dokonale určiti, ježto, jak se mylně předpokládá, jest vše dáno. Náš vnitřní život eksaktnímu badání zmizel, rozplynul se, ježto subtilní svět kvalit jest z eksaktních vědeckých symbolů přísně vyloučen. Čím jest vyšší naše technická kultura, tím více klesá vnitrné ocenění duchovních hodnot, zvláště života náboženského a etického. Spovrchněním poznání následkem přílišné víry ve kvantitativní a fragmentární vědeckou projekci nastala i lhostejnost k závazkům etickým. Co se týče vnitrného ocenění duševní tvorby neb etického života, žijeme v dnešní době v jakémsi nihilismu a blaseovanosti. Tím, že se neuplatňuje duševní život v pravém smyslu, ocenění a rozpětí, jímž má býti makrokosmos světa jevů pouze doprovodem mikrokosmu světa vnitrných prožitků, zeje kol moderního člověka nesmírná prázdnota, jež jest příčinou smutku, tesknosti a pesimismu.

Takto vznikly na půdě pouhé rozumové kultury dva myšlenkové směry moderní civilisace, naturalism se svým nutným doprovodem v podobě agnosticismu, jež obmezují lidské poznání na pouhé relace a symboly, jimiž bezradně kroužíme v nesmírné vzdálenosti kol předmětu poznání; oba tyto směry nedovedou přinésti člověku štěstí a vnitřní spokojenosti, ježto mu skýtají toliko Názor Noci v podobě kvantitativní vědecké projekce. Přiznáním k naturalistické a zároveň k nihilistické filosofii člověk pozbyl svého vnitrného středu v podobě duše a jakékoliv možnosti styku se supranaturalistickým principem v podobě hlasu svědomí a etických závazků, v něž na tomto stupni vzdělanosti nelze věřiti. K jakékoli otázce neb záhadě odpovídá dnešní naturalistická filosofie krátce: »Najdeme-li vhodné kinetické schema neb mechanický ekvivalent oněch neznámých sil, dovedeme-li tyto neznámé veličiny převésti na mechaniku, pak jest naší kausální po-

třebě zadostučiněno, a na oněch záhadných jevech neb silách přírodních není nám již nic neznámého a záhadného, ježto jsme veškeré faktory převedli na zákony pohybu.«

Jaký omyl skrývá se v tomto smělém tvrzení! Nyní nám počíná býti jasno, z jakých důvodů vtisknul tento organisovaný klam v podobě odvážných vědeckých úsudků naší době pečeť jednostranné technické kultury a mravního nihilismu, jež mezi mnohými jinými činiteli vedly též k rozpoutání světové války a hlubokému mravnímu poklesnutí. Známe-li zákony pohybu nějaké fiktivní mechanické neb fysikální konstelace, vnikáme tím pouze do jedné omezené projekce nám záhadného dějství v její strnulosti, získáváme pouze fragmentární kvantitativní hodnocení oné projekce ve stavu naprosto umrtveném. Námitka, že Carnotovým principem dovedeme proniknouti vlastní přírodní dějství, se zde neosvědčuje, ježto Carnotův princip nám podává pouhé schéma průběhu dějství ve formě tak všeobecné, že působnost individuálních činitelů a jich historie jest naprosto jeho povšechnou formou smazána. Za schéma organického vývoje se tento užitečný princip eksaktních věd nehodí, ježto byl stanoven pro mechanický aspekt světa. Odvážnými předpoklady eksaktních věd, jež spočívají ve výkladu vyšších kategorií jevů a prožitků nižšími, absolutních kvalitativních prožitků pouhými relativními symboly, dotýkáme se sice jednoho aspektu přírody, člověka a jeho duše, avšak na místě výstižného výkladu získáváme strnulou kostru, již jsme vlastně postulovali, již jsme do záhadných nám jevů vložili a již tam posléze nacházíme. Subtilní duch se svými nesčetnými kvalitativními odstíny a ustavičným tvořením nových hodnot uniknul naprosto eksaktnímu vědeckému badání, takže dnešní vědecká psychologie není vlastně až na malé, nepatrné výjimky než psychologií bez duše. Ze všech těchto našich vývodů vyplývá, že naše nynější civilisace, vybudovaná na podobných předpokladech, nemůže míti pravého pochopení pro etické a náboženské hodnoty a jich závazky, kterýžto fakt jest jen důsledkem jejího celkového relativistického nazírání na duševní pochody.

Pátráme-li v dějinách věd, odkud prýští ono pevné přesvědčení, že řadou kvantitativních mechanických symbolů a funkcí vystihneme přírodní dějství v celém jeho rozsahu a bohaté jeho tvářnosti, nalezneme, že zakladatelé mechanické teorie pohybu Galilei, Kepler, Descartes, Newton, Huygens a Hobbes byli pevně přesvědčeni, že vše v přírodě probíhá mechanicky, že kde

jest hmota, tam jest geometrie,[1] že kniha přírody jest napsána písmeny, jež se liší od písmen naší abecedy, v trojúhelnících a čtvercích, v kruzích a koulích, v kuželech a trojhranech,[2] a konečně, že v pravé přírodní filosofii příčiny všech účinků mají býti chápány mechanicky, nemáme-li se vzdáti veškeré naděje porozuměti něčemu ve fysikální vědě.[3]

Skvělé technické výboje a vědecké pokroky, zvláště v XIX. století, vyvrcholily v přesvědčení, že v mechanickém schematu máme in nuce obsažen vývoj přírodního dějství, že přírodní jevy jsou nejpřesněji znázorněny pohybem fiktivních konstelací bodů a přímek, a že v pohybu nám lze hledati jednotící princip poznání. Pohyb se stal prapříčinou všech věcí, a astronomie stala se pravzorem moderních věd. V astronomickém badání, kde můžeme mnoho úkazu předvídati s dosti velkou pravděpodobností, není oněch pochyb a nejistot, jež provázejí vývoj jiných věd. Nedala by se vybudovati na témž matematickém základu biologie, psychologie a sociologie? A vskutku vidíme kráčeti tímto eksaktním směrem fysiology Ludwiga a Huxleye, fysika Fechnera zakládajícího psychofysiku, Herbarta matematickou psychologii, Comta a Queteleta, budující sociální fysiku na eksaktním základu. Žádný z těchto učenců si asi v prvním nadšení neuvědomil, že se touto redukcí všech kategorií dějství na oblast mechanických symbolů dopouští hrubých noetických vad v tom smyslu, že považuje veškeré veličiny za dané a známé, a svět kvalit za úplně rovnocenný s fragmentární projekcí světa kvantit. Oč opatrněji znějí pozdější výroky Fechnerovy a Comtovy ohledně přesného hodnocení psychických pochodů a sociálních jevů oproti oněm, kdy zakládali eksaktní psychofysiku a sociologii!

Metafysické postuláty mechanické teorie »Vše jest pohyb, pohyb jest prapříčinou všech věcí, pohyb lze nejeksaktněji hodnotiti«, zakládají se na prostém přesvědčení, že dějství světa není než pohyblivou geometrií, již lze dokonale prostoupiti astronomickým poznáním, v němž jest příčina identická s účinem, v němž jest minulost a budoucnost přítomností a předvídání

---

[1] Ubi materia, ibi geometria. Kepler, Opera I, 423.

[2] Galileův dopis Fortuniovi Liceti, leden 1641; Opera VII, 355. Totéž: Il Saggiatore. Opera IV, 171.

[3] ... in vera philosophia, in qua omnium effectuum causae concipiuntur per rationes mechanicas: id quod meo iudicio fieri debet nisi velimus omnem spem abjicere aliquid in physicis intelligendi. — Hugenii Opera reliqua, Amsterodami 1728. Vol. I. Tract. de lumine p. 2.

pouhým viděním. V tomto naprosto fiktivním světě vládne neomezeně princip identity, v něm platí tautologický výklad: v tomto imaginativním světě se naprosto nic neděje, jest to svět smrti. Jednoduché symboly a fikce mechaniky, jež definujeme dle svého pohodlí pro určitou projekci, nemohou nám ničeho prozraditi o složitém, vyvíjejícím se světě života, duše a společnosti, kterážto složité a stále se přetvářející útvary, prostoupené iracionelním světem kvalit, jsou nejdůslednějším popřením pohodlného, zjednodušujícího, ale zcela fiktivního principu identity. Přírodní věda v podobě mechanického názoru považuje dějství světa za dějství těles, zjednodušených ještě dále na vzájemný poměr bodů, čar a ploch. Tedy psychické, vitální a sociální faktory, jež prožíváme, nemají v ní místa. Mezi těmito kategoriemi jevů a prožitků rozevřely se propasti, jež mechanické schéma, jakožto pouhý symbol jednostranné kvantitativní projekce, není s to překlenouti. Lidský duch zašel ve své zjednodušující tendenci příliš daleko: geometrické a mechanické schéma pohybu, o němž se mnozí myslitelé domnívali, že bude podstatou všech věcí a bytostí, prokázalo se býti jen fragmentární syntésou určité projekce, užitým postulátem identity na dějství světa.

Vírou ve všemohoucnost přírodovědeckého poznání a deshominisované relativistické symboly, jimiž negujeme bohatý a svérázný svět kvalit, jímž žijeme, popíráme vlastně svůj duševní a mravní život. Moderní civilisace, pokud spočívá na základech, jež jí byly dány k disposici eksaktními vědami, jest vybudována tímto vyloučením prožívaných kvalit a předmětů badání a nahrazením jich pouhými kvantitami na negativní filosofii několika kvantitativních projekcí. Základy moderní civilisace, pokud se tato odvolává k základnímu principu vědeckého poznání v podobě výkladu vyšších kategorií nižšími, jsou vzhledem k člověku negativní, nihilistické, smrtící. Duchovním hodnotám, jež prýští z našeho nekonečného vnitřního zdroje, jímž jsme ve spojení s Bohem, jest vyhrazeno místo pranepatrné, správněji řečeno žádné: o těchto hodnotách se spíše uvažuje, spíše se po nich touží, než aby byly naší duševní součástkou, než aby byly plně prožívány. Aby tyto hodnoty mohly býti naším majetkem, jest nutně třeba, aby se věřilo v jich eksistenci, v jich účinnost a závaznost. Jak však může moderní člověk, jenž byl odchován principy negativní a nihilistické naturalistické filosofie, jež mu podává místo hřejivého tepla positivních prožitků relativní schémata a symboly,

v nichž se posléze ztrácí a jimiž jest jeho nejvnitrnější život vlastně negován, věřiti opravdově ve svět kvalit a hodnot? Může eksistovati pro odchovance technické kultury a mechanického názoru o všestrannosti myšlenkové kostry v podobě pohybu nejmenších myšlených částic přesvědčení, že vládnou mimo fiktivní svět mechanických konstelací ještě duchovní síly a mocnosti, s nimiž může býti jinak ve spojení než prostřednictvím eksaktních matematických vzorců, totiž bezprostředním citem v podobě přání, tužby, modlitby?

Moderní civilisace tím, že dala rozhostiti mechanickému názoru a technické kultuře, přetrhla jakékoli spojení s duchovním a mravním kosmem, jež ovšem za nynějšího stupně vzdělanosti nelze obnoviti. Dnešní člověk, isolovaný povrchní vírou v mechanické symboly a princip ekvivalence přírodních sil, žije ve tmách negativní filosofie Názoru Noci, jež jej stále pro jeho víru ve vědecké relace a symboly odvádí od hlubokého zdroje jeho duševního života, který prožívá absolutně ve svém nitru. Tím, že nezná zdrojů, odkud čerpati své mravní přesvědčení a náboženskou víru, moderní člověk s těmito jedinečnými duchovními základy vlastně dokonale súčtoval. Dnešní člověk vzdělaný negativní filosofií eksaktních věd nemá ani mravního přesvědčení ani víry v supranaturalistickou, metafysickou duchovní říši, ba ani nemá potřeby, aby v tyto sféry věřil a po nich toužil. Výsledkem podobného vzdělání může býti nejen naprostá lhostejnost ke všemu vyššímu světu hodnot, nýbrž i jeho popírání. Za takovýchto myšlenkových předpokladů objeví se kvantitativní vědecký názor v podobě poněkud jiných duševních postulátů: v touze po hmotných statcích a ve víře, že toliko dosažením jich docilujeme pravé spokojenosti, krátce v materialismu přeloženém do mravní oblasti. Nekonečné války a naprostý mravní rozvrat dotyčné společnosti kráčejí v patách podobnému přesvědčení. Kdekoliv se rozhostí touha po hmotných statcích, jež jde obyčejně ruku v ruce s materialistickým světovým názorem, strhujícím vyšší, absolutně prožívané kategorie a hodnoty do nízkých sfér pouhých relací jevů, tam jest život i duch bezohledně popírán a drcen. Právě v nedávné světové válce nám lze čerpati poučení, jak touha po fysické moci a hmotných statcích vede k popření naší vyšší mravní přirozenosti a vůbec veškerého světa hodnot, k němuž však hloubkou svého nitra směřujeme.

Člověk totiž, ač prožívá fysickým svým organismem jednu

část života, jest od přirozenosti svými duševními vlohami nadán k tomu, aby jich vzletem a rozmachem překročil svou původní lidskou podmíněnost a vkročil do zvláště jím vybudovaného duchovního kosmu. Již noetika eksaktních věd, jež naprosto nesetrvávají v oblasti brutálních, empirických fakt, nás přesvědčuje, že i nejpřesnější vědecké badání fiktivními anticipacemi a imaginativními interpolacemi v podobě postulátů, aksiomat a teorií předstihuje dalece data premis a empirie. Každé i nejeksaktnější vědecké pozorování sahá svými aksiomaty, hypotésami a teoriemi dalece za data zkušenosti. Věda přírodní dějství nejen pozoruje a klasifikuje, ona je spracovává v kvantitativní aspekt, z něhož jest pozorující subjekt přísně vyloučen. Jen tak lze získati vědám objektivních záznamů, bez rušivého zabarvení nestálých a subjektivních kvalit pozorovatelných.

Daleko více však člověk vyniká nad přírodu a svou lidskou přirozenost v subtilním světě duchovní kultury. Ať to již jest svět ideálů mravních, estetických a náboženských, vždy jest nám patrno, že jest na lidských duchovních vlohách něco specifického, čímž jest možno povznésti se nad prchavý časový tok a nad pouhé pomíjející lidství, a vésti život sub specie aeternitatis. Zvláště uvedený svět duchovních hodnot vyznamenává se touto podivuhodnou předností duchovní tvorby. Hodnoty estetické v podobě děl básnických neb děl umění výtvarného, hodnoty etické a náboženské, jakožto vzory nezvratných charakterů, usilujících o zlepšení duchovních a hmotných podmínek, v nichž žije lidská společnost, trvají v paměti lidstvu jako nezničitelné pomníky přes časový vývoj, přes časovou změnu. Vůbec každému dokumentu lidské duchovní tvorby, v němž totalita našeho nitra splyne s předmětem, vtělí se v předmět našich tužeb, jest vyhrazeno nehynoucí místo ve světě hodnot, neboť tyto plody nesou na sobě pečeť duchovních originálů. Tato díla jsou zjednodušením, koncentracemi tužeb, stělesněním ideálů jednoho kulturního období a prozrazují nám, na jaké výši byl v oné časové éře kulturní život. Čím vyšší tužby a ideály, čím prohloubenější etické a náboženské problémy, tím intensivnější byl duchovní život dotyčného časového období. Ve faktu, že estetické a etické hodnoty přetrvají věky, máme důkaz, že jimi člověk překonal svou omezenou lidskou podmíněnost a vytvořil něco, co jej značně převyšuje; jinak řečeno, že propůjčil svým tužbám a ideálům nehynoucích forem.

Problém, k jehož řešení v podobě duchovního obrození jako základu obnovení světa spějeme, lze nám po předchozích úvahách formulovati poněkud konkrétněji: »Jak nutno přetvořiti dnešní vzdělanost, aby nihilistický, fragmentární svět jednostranných kvantit s technickou vzdělaností byl pouze nástrojem v rukou našeho vnitrně prožívaného světa hodnot, jímž jsme ve spojení s božským principem? Jakým způsobem lze podříditi negativní vědeckou filosofii relací a symbolů vnitrně prožívané positivní filosofii hodnot mravních a náboženských?«

Řešení tohoto problému jest nadmíru těžké a choulostivé, ježto tímto řešením otřásáme vlastními základy naší vzdělanosti. Přítomná civilisace, jež nám umožňuje žíti vyšší stupeň kulturní, dává nám tím vlastně danajský dar: nejen že od nás požaduje, abychom se vzdali víry ve svou duši a její vnitřní hodnoty, ona přetrhuje svou vírou ve fiktivní naturalistický, vlastně nihilistický, akosmický svět pouhých geometrických a mechanických konstelací spojení s nesmírným duchovním kosmem, jehož pomocí se naše duše rozvíjí a zdárně prospívá. Moderní věda, založená na principu výkladu vyšších kategorií nižšími, absolutních duševních prožitků pouhými relacemi jevů v podobě zákonů, nemůže míti patřičného porozumění pro subtilní svět hodnot. Negativní a nihilistická logika pouhých hmotných relací ovládla tou měrou myšlení naší racionalistické vzdělanosti, že tato jest nucena popříti náš vnitrně prožívaný, duchovní kosmos i s jeho tvořivým bohatstvím.

Od eksaktní vědy, jejíž tendence spěje posléze k anulování naší duševní reality, nám nelze naprosto očekávati možnost duchovní reformy. Kýžené duchovní obrození nám může toliko poskytnouti pravá positivní filosofie, jež vyvírá z celého našeho nitra, tedy nikoli z našich pouhých rozumových schopností. Tvořivý kosmos našeho subjektu, jenž byl v období racionalistické vědecké filosofie pohlcen a negován objektivním vědeckým záznamem, nutně dojde v období positivní, duchovní filosofie ve všech svých projevech — tedy jak vědomých, tak i podvědomých — k plné platnosti. Toliko plným oceněním vnitřního života a jeho tvořivých schopností nám lze docíliti slunného, hřejivého Názoru Dne a pravé positivní filosofie.

Aby bylo každému dopřáno žíti v onom radostném duchovním kosmu, v němž jest naše osobnost ve styku s božským principem vesmíru, jest nutno změniti od základu mentalitu a du-

ševní strukturu dnešního člověka. Dnešní člověk svou vírou ve fiktivní mechanické konstelace a princip ekvivalence přírodních sil nevěří vlastně v nic: rozplynutím světa jevů v pouhé relace přiznává se člověk k akosmickému nihilismu. Moderní člověk nevěří ani ve hmotu, ani v život, ani v duši, postupuje-li v myšlení dle poznávacích principů eksaktních věd.

Bude tudíž nutno od základů změniti duchovní strukturu dnešního člověka, má-li se podařiti obnovení světa.

II.

Úkoly duchovní filosofie.

V prvním oddílu své práce formulovali jsme problém duchovního obrození jako základ obnovení světa takto: »Jak nutno přetvořiti dnešní vzdělanost, aby nihilistický, fragmentární svět jednostranných kvantit s technickou vzdělaností byl pouze nástrojem v rukou našeho vnitrně prožívaného světa hodnot, jímž jsme ve spojení s božským principem? Jakým způsobem lze podříditi negativní vědeckou filosofii relací a symbolů vnitrně prožívané positivní filosofii hodnot mravních a náboženských?« K těmto dvěma otázkám, jež se vynasnažíme v tomto oddílu zodpověděti, přidáme ještě třetí otázku: »Z jakého pramene čerpáme pevné přesvědčení, že ona nová positivní filosofie poskytne nám jedinečný klíč, jímž nám lze otevříti ráj srdce, duševní kosmos hodnot, jež absolutně prožíváme?«

Aby se mohl člověk vůbec vrátiti k svému nitru, jež jest nejen Archimedovým bodem našeho poznání, nýbrž i zdrojem klidu, pokoje a svrchované blaženosti, jest především nutno, aby získal patřičné poučení, čím jest naše duchovní centrum a jakými se vyznamenává tvořivými schopnostmi.

Ježto zde není žádná věda, jakožto představitelka fragmentárních projekcí a aspektů, oprávněna rozhodovati, jak lze člověku proniknouti k absolutní podstatě své duše a tím i světa, jest třeba si uvědomiti, co jest filosofie a jaké má pro nás úkoly při pátrání po vnitřním smyslu našeho života.

Oproti vědám, jež nám nejsou s to podati více než fragmentární projekci nepatrného výseku přírodního dějství po většině ve stavu naprosto umrtveném, snaží se filosofie, orgán našeho

nitra, absolutně proniknouti dějství světa, duše i společnosti v jejich podstatě, a tím je nejen pochopiti, nýbrž i použíti těchto mocných činitelů k pozdvižení úrovně vzdělanosti dle námi vytoužených ideálů. Filosofie prýštíc z totality našeho nitra, vykládá totalitu přírodního dějství a snaží se reformovati totalitu světa mravního. Jednotlivé vědecké projekce, encyklopedicky uspořádané, nebyly by s to poskytnouti uspokojujícího světového názoru, ježto, přihlédneme-li k nim blíže, zpozorujeme, že si v mnohých směrech odporují, totiž že používají základních pojmů s naprosto odlišným významem. Na př. atom fysikův jest něčím jiným než atom chemikův. Mimo to vědy vyšetřují jen relace jevů, statické, stálé poměry v prchavé změně dějství, čímž jsou odsouzeny bezradně kroužiti kol předmětu poznání.

Filosofie naopak, vycházejíc z našeho nitra a jsouc jeho výrazem v jeho absolutní podstatě, totiž jak je prožíváme v jeho nesmírně bohatých, kvalitativních odstínech, dovede intuicí vniknouti za tajemné závoje přírodního neb mravního světa, dovede jasně vyjádřiti tužby, jež bychom rádi stělesnili. Krátce, ve filosofii čerpáme pevnou naději, že nám lze veškeré vytoužené ideály realisovati. Každá hluboká filosofie má především mravní základ, vížící se těsně k autoritativnímu hlasu Daimonia. Filosofie jako orgán duševního světa nám dává do rukou důležitou zásadu všech objevitelů a vynálezců: »Nic nepovažovati za nemožné.« Kdežto však vynálezce jen vynalézá a zdokonaluje pouze technické vymoženosti, jimiž se naše vzdělanost stává velmi rafinovanou, filosof se zodpovědně táže, zda nám vytříbené výboje technické kultury přinášejí vskutku vždy jen blahodárný vliv; i nachází, že tomu naprosto tak není, ježto vědecké poznání, jsouc založeno na abstrakci od předmětu poznání a kvalit pozorovatele, čímž spěje posléze k jejich negaci, strhává vyvíjející a přetvářející se předmět poznání do nižších sfér, až posléze se ocitne u prázdného pojmu Nic. Vědecké naše poznání, jsouc výrazem strnulé geometrie a logiky hmoty v tom smyslu, že vyšetřuje pouze vztahy mezi statickými symboly, jež vlastně nemají s tvořící se skutečností nic společného, jest výrazem nihilismu. Eksaktní věda jest vždy touto svou metodou potlačování obtížných přetvářejících se individuelních detailů jevů nucena postupně vyloučiti ze svých výzkumů vlastní předmět badání, takže fysika jest vědou o hmotě bez hmoty, biologie jest vědou o životě bez života, psychologie vědou o duši bez duše. Vlastní

substráty poznání, hmota, život i duše, zmizely naprosto subtilním, ale statickým relacím eksaktních věd.

Filosofie patří na toto zmizení, tuto eterisaci substrátů poznání s káravým gestem. Zmizení oněch substrátů a degradace jich v pouhé Nic nebylo by tak závadné, kdyby nevedlo k popření naší duševní reality, jež nejen tvoří naše poznání, nýbrž i mravní hodnoty, na nichž spočívá dnešní i budoucí vzdělanost. Anulováním naší duševní reality, jež dosáhlo vrcholného bodu ve fysiologické psychologii, zmizely i mravní hodnoty a jakýkoliv smysl života vůbec. Moderní člověk, věřící v relativistické vědecké formule a zákony, žije plochý, neradostný život bez širokého smyslu, jež mu dříve propůjčovalo náboženství. Před uvedenou periodou positivistickou, na primitivním stupni náboženské víry, byl člověk jakožto mikrokosmos v přímé souvislosti s mocnými silami vesmíru, jichž se dovolal zaklínáním, modlitbou, prosbou; nyní věře v soběstačný rozum, jenž prý dovede vědeckými zákony spoutati téměř veškeré neznámé přírodní síly, moderní člověk jest přesvědčen, že ovládáním omezeného fragmentu nepatrného výseku přírodních sil, jest pánem celého vesmíru jak fysického, tak i mravního. Jak naivní a soběstačná jest tato domněnka, k jak nesprávným konklusím vede tento falešný titanism, založený na nesprávných premisách, ukázala dostatečně nedávná hrozná světová válka. Místo abychom eksaktními vědami dospěli k rozřešení záhad, co jest svět, jaký má smysl náš život, jak by se dala zvýšiti jeho mravní úroveň, vědecké poznání se těchto problémů vždy vzdalovalo, až konečně předmět poznání vědám naprosto zmizel a se rozplynul v pouhé Nic. Vědecké poznání hledalo Archimedův bod, centrum securitatis, v relacích jevů, něčem naprosto povrchním, co opřádá vlastní předmět poznání, tedy v pavučinách abstraktních pojmů. Světový názor moderního člověka, vyjádřený souhrnem vědeckých projekcí jest v podstatě nihilistickým názorem, jenž pak plodí ploché mravní přesvědčení, jímž boj, rozvrat a touha po fysické moci jsou považovány za hybla společenského pokroku.

Z našich předchozích vývodů jest patrno, že nám totalisace relativistických vědeckých projekcí nemůže poskytnouti synoptického výhledu ani do nitra přírody aniž vlastního. Kde jest tudíž hledati onen Archimedův bod, z něhož nám lze vybudovati mravní a společenský řád, dle něhož bychom rádi reformovali lidskou společnost v souladu se svými vnitřními tužbami, ideály?

V těchto trpkých krisích, jež prožívá každý hlubší člověk, zasahuje filosofie, a jako rádce a utěšitel nám potvrzuje, že my máme v sobě onen Archimedův bod, centrum vesmíru, z něhož nám lze přehlédnouti nejen svět hmotný, nýbrž i duchový v jeho totalitě; a netoliko tuto nesmírně hlubokou pravdu nám prozrazuje filosofie o našem nitru, nýbrž i další, že se totiž vyznamenává tvořivými prvky, jež dovedou formovati svět dle jeho záměrů a intencí. První základní věta filosofie, společná všem hlubokým myslitelům, že svět jest mou představou, výrazem mého nitra, mým prožitkem, povyšuje mne z mého nihilistického ponížení, do něhož mne uvrhlo vědecké relativistické poznání, opět na bývalý stolec tvůrce. Je-li svět mou představou, pak jest každá má představa zárodečnou skutečností, dovedu-li ji realisovati, jest druhou poučkou, pocházející z hřejivého ohniska mého nitra. Svět, vesmír, nesmírně složité přírodní dějství, jakož i dějiny lidstva se svými mravními a estetickými hodnotami, pro něž bojujeme, jsou jakoby miniaturně obsaženy v mém nitru, jež dovede tyto prožívané kvalitativní součástky nejen mimo sebe promítnouti, nýbrž i formovati dle svých potřeb a intencí.

Jak patrno, dává nám filosofie nesmírný dar: buďto rozšiřuje naši osobnost na neomezenou bytost, jež prometeovsky objímá vesmír i lidstvo s jeho sny a ideály, jejichž nutnost realisace nám ustavičně připomíná, aneb zmenšuje tyto nesmírné objekty v miniaturní předměty, jež snadno obsáhneme svým nitrem, svou duší. Ať se tudíž rozhodneme pro kteroukoliv z těchto dvou alternativ, ve filosofii máme záruku, že proměnlivá plastická skutečnost jest prostoupena naším nitrem, naší osobností, jež ji formuje dle svých potřeb a plánů jako umělec plastickou masu.

Z našich předchozích vývodů vyplýval by tedy závěr: Je-li svět obsažen tajemně v představách našich osobností, pátrejme a vypátrejme, co jest naše nitro, v čem spočívá naše osobnost. Tím budou rozřešeny veškeré záhady světa a života.

Jak se přesvědčíme v následujících úvahách, nedopátráme se toho. Naše nitro není totiž tak samozřejmým předmětem poznání, jak to až doposud vyplývá z většiny učebnic psychologie. Spíše se podobá temnému prostoru, jaký obepíná hvězdné soustavy, jež v něm kolotají. Bližší známost s naším nitrem, zvláště v tvořivých okamžicích, nás poučuje, že toto naprosto nevyvozuje z daných premis úsudku, nýbrž že onen úsudek vyplyne nám spontanně z neznámých a naprosto tajemných hlubin našeho

nitra. Mnoho básníků, literátů a učenců shoduje se v tom přesvědčení, že jen pasivně registrují, co jim jich Daimonion našeptává. Že původní duševní tvorbu nelze vědomě vynucovati, o tom má zkušenost každý duševní pracovník. Duševní plody uměle ve vědomí sestavované působí dojmem umění neb uměleckého průmyslu, jež nesouvisejí s duší národa, tedy děl chladných a cizích. Kdežto naopak inspirovaná díla, tryskající z podvědomých zdrojů působí dojmem jedinečných originálů, jichž nelze nižádným způsobem nahraditi neb napodobiti. V oněch okamžicích, v nichž hovoříme se svým Daimoniem, slyšíme hlas věků, jenž jest po případě v naprosté nesrovnalosti vzhledem k nynější kulturní úrovni; avšak onen tajemný hlas, jenž k nám hovoří bez obalu v těchto okamžicích, nedá se uměle ani vzbuditi ani potlačiti. Že hlučný, společenský život nepodporuje inspirace, jež má vejíti do vědomí z našeho podvědomého nitra, jest patrno bez dlouhých úvah.

Centrum naší osobnosti, Archimedův bod světa není tudíž něčím omezeným a průzračným, není určitým kapitálem, z něhož bychom mohli bráti bezpečný, předem určený úrok, nýbrž podobá se spíše mořské hlubině nepřehledného Oceánu, temné pevnině, o níž nevíme, jak bychom ji přešli a prozkoumali. Moderní psychologie podvědomí, jakož i tajemství geniální tvorby a inspirace nás přesvědčují, že se naše nitro velmi podobá onomu tajemnému prostoru, jenž se rozkládá daleko za hvězdnými soustavami, jichž stěží dosáhne náš zrak. Místo abychom tudíž získali ve filosofických úvahách útěchu, že konečně nalezneme jakýsi pevný bod, z něhož přehlédneme totalitu svého nitra, totalitu vesmíru i světa mravního, dovídáme se, že hrozné nekonečno, tajemné závoje, jež nám zastírají pravé poznání, rozkládají se nejen kolem nás, nýbrž i v nás samých. Jest ona útěcha, již nám slibovalo filosofické poznání, vlastně útěchou, není opět trpkým sebeklamem?

(Dokončení.)

K novému sociálnímu řádu.

Napsal inž. dr. Rud. Kučera.

(Dokončení.)

Část čtvrtá.

Přechod od dosavadní soustavy k nové.

Kdyby se nepodařilo provésti syntési uvedených aksiomů nějakým lepším způsobem než postupovou teorií, pak by podané úvahy měly pro socialisaci praktickou cenu, ale bylo by ještě nutno nalézti schůdný přechod od dosavadní sociální soustavy k nové. O tento přechod zde dále jde.

Poněvadž v novém sociálním řádu by mladší lidé měli konati většinou jen mechanickou, nižší práci, a starší lidé práci umělejší, vyšší, zdálo by se na první pohled, že by se přechod k novému sociálnímu řádu měl provésti tak, že by mladí studenti měli opustiti školy a věnovati se nějakému praktickému zaměstnání, a školy že by měly býti k službám lidem starším. Studentům by toto opuštění škol a věnování se praktickému zaměstnání bylo asi dosti přijatelné, jak nasvědčuje obliba skautingu, ale je velmi pochybno, že by se starším lidem chtělo do škol. — Tato bizarní cesta by tedy nebyla schůdnou, a nutno hledati jinou.

Mezi dělníky, zřízenci, nižšími úředníky a vůbec v nejširších vrstvách lidových doutná dnes něco, čím se onen přechod k nové soustavě dá provésti mnohem lépe, totiž chut k sebevzdělání. Tou dá se docíliti více než školami, jest jen potřeba, aby stát poznal, že jedním z jeho předních úkolů je tuto chut k sebevzdělání v nejširších vrstvách lidu co nejvíce podporovati a rozdmychovati. Na to ovšem nestačí nějaké populární přednášky, nýbrž je potřeba opravdu dobrých, srozumitelně psaných publikací, jež by se přimykaly ke každodennímu zaměstnání jednotlivcovu, a které by každý bral do ruky tak rád, jako bere noviny, poněvadž se tam obyčejně něco nového doví. Takové publikace dosud však nemáme. Co máme, to jest jednak psáno za jiným účelem, a jednak to naznačenému požadavku nehoví. I odborný inženýr, když některou z dosavadních knížek pozorně

čte, zůstane někdy stát a nemůže poznati, co vlastně chtěl autor říci — jak by tomu měl tedy rozuměti dělník?! Ba najde se v takové publikaci třeba i takový nerozum jako je perpetuum mobile. Dělník si pak ovšem může hlavu rozlámati a neporozumí tomu a snad si na konec chudák myslí, že nemá dost nadání a nechá všeho sebevzdělávání. Tak mnohé dosavadní publikace místo aby nižší vrstvy povznášely, naopak je stlačují.

Není-li dosud na světě takových vhodných publikací, není přece nemožno je opatřiti, třeba jen v jednom státě, a ostatní státy by si je mohly jen přeložiti. Který stát je opatří nejdříve, získá dík států ostatních. Je ovšem velmi nesnadno takové stručné, dobré knížky napsati, jako je nesnadno několika tahy výstižně nakresliti obraz obličeje nebo krajiny, ale nemožné to není.[1]

Až by se těmito dobrými publikacemi rozdmychala v nižších vrstvách chut lidí po denní práci se ještě vzdělávati, pak by každý samouk ovšem chtěl, aby se mu za to dostalo aspoň částečného uznání, t. j. potvrzení toho, čemu novému se naučil. To by byl úkol pro stát mnohem snazší. Když se takový samouk seznámí pomocí oněch dobrých publikací s nějakým předmětem, který jej nejvíce zajímá, na př. strojník s fysikou, nebude mu nesnadno, aby si prostudoval podle přiměřeně upravených učebnic látku předepsanou pro určitou třídu střední školy a z toho předmětu udělal na střední škole zkoušku. Když se dnes může eksternista přihlásiti ke zkoušce ze v š e c h předmětů určitého ročníku střední školy, proč by se nemohl připustiti takový samouk ke zkoušce z j e d n o h o předmětu a dostati vysvědčení jen za ten jeden předmět, jako se vydávají vysvědčení za jeden předmět na vysokých školách. To by mohl stát zařiditi prostě tak, že by při reformě střední školy zavedl mimo dosavadní eksternisty také eksternisty speciální. Potkalo by se to jistě se všeobecným souhlasem. Vždyť dosavadní způsob středoškolského studia, který nutí studenta, aby se zabýval i předměty, pro něž nemá zájmu a jejichž potřebnost ještě necítí, budi jen odpor ke studiu.

[1] Myšlenka, že by ony knížky mohly opatřiti vys. školy technické, má podobné obtíže jako myšlenka uzákoniti právo na kritiku. Ale jsou ještě jiné možnosti, o něž se míní přičiniti Masarykova Akademie Práce. Jak je viděti z článku, který přinesl v prosinci 1920 Technický Obzor, je socialisace vzdělání navržena na předním místě v programu činnosti MAP, a v Ústředním pracovním výboru i Vědecké radě MAP bylo to již přijato, aby MAP podobné publikace vydávala; jedná se právě o příslušný publikační řád.

Student nemá na př. zájmu pro historii a filosofii, ale ten zájem se začíná jeviti třeba již za pět let, když mladý člověk pozná lépe poměry nynějšího světa a ucítí potřebu srovnávati je s minulostí.

Který stát by se vzpíral zavedení speciálních eksternistů a trval na dosavadním současném studiu předmětů i méně potřebných, ten stát by se podobal lichvářskému obchodníku, jenž měl za války nějakou zásobu cukru tehdy velmi vzácného a mnohem větší zásobu cikorie tehdy méně potřebné, a nutil každého kupce, aby si vedle půl kilogramu cukru koupil dva balíčky cikorie, jinak že mu cukr neprodá. — — Když člověk stojí někdy nad městem a vidí pod sebou tu záplavu domů a představí si, že by v každém domě bylo třeba několika takových zajímavých knížek, ve kterých by si lidé přípravou ke zkouškám zvykali myslit, pak cítí člověk jasně, že se žádný poctivý kulturní stát nemůže zavedení takových speciálních eksternistů vzpírati, a to prostě z toho důvodu, že lidé zvykli myslit dovedou pak lépe rozuměti i veřejným poměrům ve státě, a bude to pak ve státě jinak vypadati.

Zkoušky speciálních eksternistů by ovšem musily býti upraveny tak bezpečně, aby jednak neodpuzovaly pomyšlením na možnou nespravedlivost a libovůli zkoušejícího profesora a jednak aby stát měl jistotu před každým protekcionářstvím. Při ústních zkouškách se ovšem takové bezpečnosti docíliti nedá, při nich vadí také mnoho t. zv. tréma, a proto by se mohly připustiti jen písemné zkoušky klausurní a to na základě temat vylosovaných z veřejné sbírky úloh nebo otázek. (Takové sbírky jsou dosti rozsáhlé, takže by se strany státu odpadla obava, že by zkoušení mohli všechna temata, otázky či úlohy ovládnouti pouze mechanicky t. j. pamětí, nýbrž by bylo zajištěno, že každý aprobovaný látku skutečně ovládal svou rozumovou soudností.) Tyto hromadné zkoušky by měly tu výhodu, že by nezabíraly školám mnoho času, a přes to by se mohlo zkoušeným poskytnouti dosti času k vypracování temat. Při losování temat a jejich vypracování by si školy třeba vyžádaly přítomnost zástupců z řad občanstva, na př. z městské rady nebo odborových organisací. Pro větší bezpečnost by měl každý zkoušený právo, anebo snad i povinnost, vykonati každou zkoušku ještě na jiných dvou vylosovaných školách. Elaboráty temat by zůstaly uloženy po určitou řadu let. — Vysvědčení získaná s takovou bezpečností by již měla nějakou váhu!

Za tohoto nového sociálního řádu by to vypadalo na světě asi tak, že by po vychození obecné a občanské školy si každý člověk zvolil nějaké mechanické zaměstnání, při němž by se oddával dle svého zájmu ve volných chvílích naznačenému privátnímu studiu středoškolského učiva a dělal jako speciální externista čas od času zkoušky. Snad za deset až patnáct let by postupně ovládl všechno středoškolské učivo a dokázal své schopnosti nějakou závěrečnou zkouškou, čímž by získal právo dostati nějaké vyšší zaměstnání než měl dosud, kde takových duševních schopností je potřeba. — V této nové periodě života by měl zase osmihodinovou dobu pracovní, takže by opět způsobem externího studia mohl postupně ovládnouti vysokoškolské učivo určitého odboru, dosáhnouti na konec bezpečného vysvědčení o státní zkoušce toho odboru a postoupiti k nějakému vyššímu postavení ve správě nebo výrobě.

Po vysokoškolské aprobaci by přestávala možnost hlásiti se ke zkouškám, ale bylo by právo žádati vysoké školy technické, eventuálně jinou instituci, za bezpečný veřejný posudek nějaké své práce nebo návrhu vynikajícího nad průměr. — Kdo by získal svými schopnostmi, svou prací a svým přičiněním takováto bezpečná vysvědčení a posudky, toho by tyto »cenné papíry« přivedly v lidské společnosti jistě dále, než kam může dnes přivésti člověka třeba hromada akcií, kdo ví jak získaných! — — —

Každý zápas má svůj konec, a tedy také nynější sociální zápas se jednou skončí anebo aspoň poleví, a jde jen o to, aby to bylo co nejdřív. Na obou stranách jsou lidé, kteří vytrpěli zápasem již dost, a ti by proto sledovali se zájmem předchozí úvahy, cítíce, že by mohly býti aspoň v něčem mostem ke smíru a přechodem k novému, lepšímu sociálnímu řádu. Ale jsou ještě lidé třetí, kteří si smíru nikterak ještě nepřejí, neboť znají dobře význam latinského přísloví »Divide et impera!« a českého upřímného přísloví »Kde se dva perou, třetí z toho má zisk«: teprve až budou zápasící bojem tak vysíleni, že nebude možno z nich už nic vyssáti, teprve tehdy budou oni vyssavači a parasiti lidské společnosti pro smír. Tito třetí by měli ovšem radost z každého nezdařeného pokusu o smír a proto by jistě škodolibě postřehli v předchozích úvahách jeden zdánlivě velký nedostatek. Ke vzdělání nestačí totiž jen knihy, nýbrž je k tomu potřeba ještě mnohých názorných pomůcek, t. j. modelů, přístrojů a pod., a ty by stát externistům ze širokých vrstev lidových opatřiti nemohl. Toto je

sice pravda, stát by je skutečně opatřiti nemohl, ale ona škodolibost by byla přece jen předčasná: Školské studie lze i přes to nahraditi oním studiem eksternim.

Tyto modely a přístroje mají dosud na školách význam velmi podřízený; stát je totiž nemůže opatřiti v náležité míře ani pro normální žáky. Víme, že na střední škole dosud nemůže dostati příslušný model každý žák; půjčovati modely a přístroje po vyučování jednomu žáku po druhém, aby si je mohl dobře prohlédnouti a odnésti eventuálně i domů, to si nemůže profesor vziti tak snadno na odpovědnost. Za těch okolností mají modely a jiné pomůcky na středních školách dosud účinek vlastně dost negativní, neboť budí v žácích touhu po něčem, čeho nemohou dosáhnouti a roztrpčují zřejmým nedostatkem přímého názoru; ba vyskytly se u nás i v cizině případy, projednávané i před soudem, že se někteří žáci školních modelů či přístrojů zmocnili cestou zločinnou. — Stát v tom ohledu je dosud skoro bezmocný, ale nejsou bezmocné široké vrstvy občanstva, zvláště dělnictvo ne, a to má pro socialisační plán značný význam: Již dnes si přece mnohý student či dělník udělal ve volném čase nejeden pěkný model či přístroj, vždyť i primitivními prostředky se dají dělati pěkné věci. Jak rozšířena byla v Čechách před válkou tato domácí práce, toho dokladem je fakt, že se snad po několik let udržel i ve skrovných českých poměrech časopis »Domácí dílna«, který dával k podobné práci návod. Jak by se tedy tato práce teprve rozmohla, kdyby měla cíl nahoře zmíněný! Když dříve někdo takový model udělal a nemohl jej nějak zužitkovati, byl na rozpacích, co dále s ním, ale pak při rozšířeném studiu eksternistů by jej po seznání a prostudování příslušných vlastností prodal nebo vyměnil s jiným eksternistou za jiný, nebo by si za vypůjčování svého modelu mohl vypůjčovati jiné modely; Dělnická akademie, nebo i jiná podobná sdružení by mohla takovou výměnu organisovati. — V ohledu těchto názorných pomůcek by tedy speciální eksternisté byli na tom mnohem lépe než dosavadní žáci středních škol.

Po těchto faktech by asi škodolibost oněch třetích pohasla a zmizela by docela po celkovém srovnání dosavadních abiturientů střední školy s oněmi eksternisty. Oni eksternisté by nebyli odkázáni na prchavá slova profesorů, nýbrž by měli dobré knihy, jež by jim umožnily opravdu studovat, t. j. přemýšleti a tím duševně síliti, měli by dosti modelů a ostatních učebních pomůcek, jež by

jim umožnily názor a podněcovaly invenci, nebyli by vysilováni nucením k současnému studiu sobě vzdálených a tudíž nezajímavých předmětů; mimo to by všechna jejich práce byla podporována nadějí na spravedlivé uznání při oněch bezpečně zařízených zkouškách. Normální abiturienti by tedy mohli sotva s eksternisty konkurovati, a zvláště starším, rozumnějším a zkušenějším eksternistům by nebylo možno nedati přednost při obsazování míst v úřadech a podnicích. Tato nebezpečná, ale poctivá konkurence by nutila každého otce, aby si dobře rozmyslil, má-li svého syna dáti na vyčerpávající studie a pak jej seslabeného vystaviti takové silné konkurenci, anebo jej po vychození obecné a měšťanské školy raději pustiti k nějakému praktickému zaměstnání, kdež by postupem let měl také možnost dosíci školské aprobace a vyššího místa.

V této nebezpečné ale poctivé konkurenci by měla dělnická internacionála nezdolnou moc přivoditi smírnější spolužití na zemi a vtisknouti světu brzo nový, lepší sociální řád — k spokojenosti všech lidí, vyjímaje snad jen ty třetí. Který ze států by nejdřív dovedl v této historické době vyjíti dělnictvu vstříc, ten by získal sympatie celého světa až do daleké budoucnosti.

Pro stát či národ by to snad nebylo nepřekonatelnou obtíží opatřiti ony dobré knihy, zavésti v podnicích týdně určité hodiny jako ordinace, kdy by dělník mohl přijíti k inženýru nebo dílovedoucímu na poradu a zařídíti tam nějaké příruční laboratoře, kde by si zaměstnanci mohli dělati pokusy k snadnějšímu poznání výrobního pochodu. — Má-li československá republika při ministerstvu sociální péče zvláštní sociální ústav, má-li při ministerstvu veřejných prací zvláštní socialisační oddělení, nebylo by nemožno zařídíti ještě zvláštní socialisační oddělení v ministerstvu školství a národní osvěty, anebo jen pověřiti příslušnou kompetencí některý jeho odbor, jenž by se o naznačené úkoly staral? V každém případě by se při projednávání reformy střední školy měli vedle normálních žáků a dosavadních eksternistů zavésti také eksternisté speciální s právem dostati vysvědčení z jednotlivých předmětů na základě bezpečných, spravedlivých zkoušek.[1]

---

[1] Druhé poselství presidenta T. G. Masaryka: »..,Posavadní pokusy o t. zv. popularisaci vědy jsou jen částí úkolu, jenž očekává opravdu demokratické ministerstvo vyučování...« 28. X. 1919.

Přípis presidenta T. G. Masaryka panu kancléři dru Šámalovi o rozdělení národního fondu Masarykova: »...Ústav lidovýchovný, jenž by ve

Žádná forma hospodářské socialisace nemůže dáti širokým vrstvám lidu tolik, jako tento způsob socialisace vzdělání. Sebe větší podíl na zisku a sebe pronikavější účast na správě závodu nebude moci zajistit mladým lidem, aby nezustali dělníky až do svého stáří. Absolutní rovnost nebude na světě nikdy možna, ale možnost dosíci svými schopnostmi a pracovitostí vyššího sociálního stupně, nezemřít jako dělník, tento cíl se může státi vodícím světlem všem mladým lidem, a snaha dojíti tohoto cíle může usměrniti snahy všeho lidstva.

Znavené lidstvo dneška, tápající ve tmách pochyb, může býti vzpruženo jen nějakým takovým světlým cílem, vábným a přece

větším slohu prováděl socialisaci vzdělání, zasluhuje jistě naši podpory . . .« 15. XI. 1920.

Bývá někdy obava, zda socialisací vzdělání, demokratisací vědy nebude vzdělání zpovrchněno, a věda poškozena polovičatostí. Tyto obavy zmírnil univ. profesor V. Láska ve feuilletonu Nár. Listů ze dne 16. IV. 1918. Uvedl tam výrok jednoho z nejslavnějších francouzských matematiků, . . . »že nelze mu ustati v práci tak dlouho, dokud nezformuloval vědeckou pravdu tak, aby ji mohl tomu prvému, kterého na ulici potká, srozumitelně vysvětliti. A. F. Klein, jeden z nejvlivnějších matematiků soudobých tvrdí, že ve vědě vše je na konec vlastně samozřejmé. Tak je pravá věda vždy vlastně Kolumbovým vejcem. . . . Helmholtz, jeden z nejslavnějších fysiků, dobře pravil, že učenost přednášky bývá obyčejně v obráceném poměru k učenosti docenta.«

Spíše tedy naopak by se dalo čekati, že socialisace vzdělání vědě prospěje, že povede k usilovné snaze vědeckých pracovníků vše co nejvíce zjednodušiti, což je konec konců podstatou vědeckého pokroku. (Jak nesnadno se řešily problémy maksima a minima v matematice před Newtonem, a jak jednoduché jsou po Newtonově objevu diferenciálního počtu.) Malý, ale názorný a blízký příklad z běžného strojnictví: Hřídel a ozubené soukolí jsou nejběžnější elementy a takřka symboly strojnictví, jak to vidíme na plakátech průmyslových výstav, kalendářích, ex libris a pod.; ale zkonstruovati rychle ozubené soukolí pro mimoosměrné hřídele dovede jen málokterý inženýr, neboť způsob konstrukce tradovaný na vysokých školách byl složitý. A přece je možno ten způsob tak zjednodušiti, že dovede ono soukolí zkonstruovati snad i prostý strojník, jen když umí vládnouti pravítkem a kružítkem. (Viz pisatelův článek o konstrukci hyperbolických kol v č. 23. a 24. Zpráv veřejné služby technické r. 1920.) Odůvodnění konstrukce je sice pořád ještě složité, ale výsledná konstrukce značně jednoduchá; tak tomu často bývá, že . . . »výsledky užívaných věd přírodních, technických i ryzích jsou jednoduché a pochopitelné člověku zdravého rozumu, byť i cesty, po nichž se k nim došlo, byly obtížné . . .« (Ing. E. Zimmler ve článku Program činnosti Masarykovy Akademie Práce — Technický Obzor, prosinec 1920.) — Jednoduchost a srozumitelnost výsledku povzbuzuje pak snahu člověka po hlubším porozumění a vede tedy k hlubšímu studiu. — —

Zde je stále řeč o vzdělání eksaktním, odborném a vůbec reálném, kdežto dle obecného mínění je to hlavně vzdělání humanitní, jež vede k sesílení charakteru, čehož je lidstvu zvláště nyní nejvíce potřeba. Ale při socialisaci vzdělání může cesta k vzdělání humanitnímu jíti sotva jinudy než přes vzdělání odborné. Bude-li napsána filosofie charakteru, potvrdí pravděpodobně toto mínění.

dosažitelným — tak jako člověk v noci zbloudilý, když spatří před sebou světlo — tak jako znavená karavana zbloudilá v poušti, když na obzoru spatří zelenou oasu.

Poznámka: Vedle oněch třetích v lidské společnosti, kteří jsou posedlí mamonem, jsou ještě čtvrtí, kteří jsou posedlí slavomamem. — Mají-li oni třetí dosud tolik moci, aby lidstvo ještě více rozeštvali, a musí-li proto skutečně dojíti k nějaké krvavé světové revoluci, pak i v tom případě je nutno pomýšleti na dobrý socialisační plán, jako na ochranu před těmi čtvrtými. Neboť až by po oné revoluci ustali ničiti lidskou společnost oni třetí, poněvadž by z vysílené lidské společnosti už neměli co ssát, mohli by utrpení lidstva prodloužiti ještě oni čtvrtí, kdyby vedli dlouhé teoretické rozepře o nový společenský řád, chtějíce jeden přes druhého urvati před budoucími věky slávu jeho autorství.

Část pátá.

Nedá-li se syntésa oněch aksiomů provésti lepším způsobem než postupovou teorií, pak ukazují předchozí odstavce, že ona umožňuje i poměrně snadný přechod z nynějšího sociálního rozvratu k nové, lepší organisaci lidské společnosti. Její vztahy k přítomné sociální situaci ukazují její aplikace 1. na mladé lidi dneška, 2. na lidi činné v průmyslu (podíl na zisku a účast na vedení závodu), 3. na lidi činné v zemědělství (vnitřní kolonisace), 4. na druhou část lidstva t. j. ženy.

1. Sociální rozeklanost dnes velmi silně vyniká již mezi mladými lidmi. Do deseti, čtrnácti let chodí spolu do školy, ale pak jdou někteří na studie, aby se stali »pány«, ostatní však mají zůstati dělníky nebo zřízenci. Nezámožný student musí překonávati zvláště dnes veliké obtíže, ale jeho bývalí spolužáci ho nikterak nelitují: »Ať trpí, když chce být pánem! Proč nejde dělat?!« I v ostatním národě převládá mínění, že student nejde studovat z nějakého idealismu, nýbrž jen pro dosažení lepšího živobytí, a proto se studentstvu poměrně málo pomáhá. Na počátku tohoto školního roku se z nouze studenti vysokých škol veřejně v novinách dožadovali jakékoli mechanické, hmotné práce, chtějí dělat i hlídače. Je to pro ně trpké, ale aplikací postupové teorie na tento případ se ona trpkost značně mírní: Podle této teorie je zatlačení vysokoškolského studentstva až k hmotné práci jen chodem dějin; tak tomu bude v dohlednu vůbec, že mladí lidé budou takovou práci dělat, a po-

nevadž jednou to musí mít počátek, jsou dnešní studenti prostě oním počátkem. Jakou útěchou je pro ně tento výklad, jak je po něm snadno sejíti se takovému studentu při tom hmotném zaměstnání se svými bývalými spolužáky, nyní dělníky, a jak si navzájem mohou býti užiteční!

I pro středoškolské studenty je tu něco důležitého. Dnes je velmi nesnadno otci vydržovati takového studenta, zvláště když jich má několik. Nebylo by tedy lépe opustit studie a věnovati se praktickému zaměstnání, zvláště když rozdíl mezi platy dělníků a úředníků je dnes tak malý? Studovati by mohl dále jako eksternista. Tento odklon od studií k praktickému zaměstnání by měl význam i pro stát. Nepotřebujeme totiž dnes rozmnožovati studovaný proletariát, nýbrž potřebujeme stupňovati výrobnost. Nerozmnožily by se tím jen pracující ruce, nýbrž také myslící hlavy. Dosud v továrně nebo závodu myslí převážně jen inženýři, dílovedoucí nebo starší předáci, ale pak by myslili všichni, i ti nejmladší, neboť by to byli více méně eksterní studenti. Kde se více myslí, tam se více vymyslí, vynálezy a různá zdokonalení by byla častější, eksport kvalitativně lepší, pokrok na světě rychlejší.

Poznámka: Za toho stavu by byl poměr dělníkův ku práci jiný než dnes, dělník by nebyl jak se dnes říká »otrokem práce«, nýbrž by se spíše mohl státi opět milovníkem práce. V dobách feudálního poddanství byla práce těžkou robotou, ale přece ji měl člověk trochu rád a okrašloval si ji různými obyčeji (obžinky!) a národními písněmi tak pěknými, že z nich ještě dnes čerpají literáti a komponisté. Ale poměr dnešního dělníka ku práci v továrnách a na polích se nedá vůbec srovnati s myšlenkou, že by tam vznikla národní píseň; tam vznikne leda nějaká odrhovačka. V tomto faktu je jistě něco nepřirozeného, a jen duchem nějakého nového sociálního řádu by se to dalo změnit.

2. Podíl na zisku a účast na vedení závodu je dnes předmětem úvah v průmyslu. Když se dosavadní zisk rozdělí na tolik zúčastněných, bude jednotlivcův podíl jen poměrně malým přírůstkem k dosavadní jeho mzdě. Proto se snad dělníkům jedná spíše o vliv na vedení závodu a jeho kontrolu, aby se docílený zisk zvětšil, nic z něho neuniklo, a stát dostal takové daně, aby z nich mohl opatřit starobní a invalidní pojištění.

Abstrahujeme-li od nějakých zrůd kapitalismu, ví zajisté každý vzdělaný kapitalista, že úkolem kapitalismu v historii není nic jiného, než převésti lidstvo od starého nespravedlivého feu-

dálního řádu k nějaké nové, spravedlivější sociální soustavě, a proto by s uvedenými požadavky dělnictva zajisté souhlasil, ale je tu jedna obava. Dělnictvo totiž nemělo dosud náležité příležitosti, aby nabylo přiměřených znalostí, potřebných k vedení a kontrole závodu, a poněvadž nedůvěra mezi dělnictvem a kapitálem je dnes příliš veliká, aby se dělníci dali jen tak snadno přesvědčit, je obava, že by při společném vedení závodu došlo k velikým nedopatřením a chybám, čímž by utrpěly obě strany.

Tato obava se značně zmírní, když aplikujeme na tento případ postupovou teorii. Podle ní by vedle dosavadních interesentů, t. j. dělnictva a kapitálu, přistoupil ještě interesent třetí, totiž ostatní občanstvo a sice v zájmu svých synů. Poněvadž by v podnicích pracovali jak synové dělníků, tak synové ostatních občanů, byl by zde zájem společný a občanstvo by tedy mělo do značné míry důvěru dělnictva. A zároveň by občanstvo mělo spíše důvěru kapitalistů, neboť by v jeho řadách byli mnozí jednotlivci se znalostmi potřebnými ke kontrole vedení závodu; občanstvo by tedy tvořilo prostředníka mezi dělnictvem a kapitálem.

K oné kontrole by se z občanstva hodili zvláště profesoři středních škol, kteří by byli uvolněni úbytkem žactva. Věnovali by se jí raději nežli škole, poněvadž by s tím byla spojena samostatnost podobná samostatnosti školního inspektora. Vpravili by se do toho brzo, třebaže s počátku by si v továrně připadali hloupější než každý učedník, zrovna tak, jako si dospělý člověk v cizině, jejíhož jazyka nezná, připadá bezradnějším než malý domorodý hoch. Zároveň by se stali rádci eksternistů zaměstnaných v onom podniku, a do jisté míry by také kontrolovali jejich postup vzdělání, kdyby na tu kontrolu nestačili jejich otcové, jak by to dnes asi bylo u většiny otců z řad dělnictva. Jejich činnost by se trochu stýkala s činností živnostenských inspektorů, a dbali by také o zařízení tovární, potřebná k vzdělání eksternistů, tedy o příruční laboratoře a pod.

3. Vnitřní kolonisace je dle některých mínění chybou, prý naopak se má směřovati ke zcelování menších zemědělských objektů ve velké. Poněvadž dle postupové teorie nebudou lidé od mládí do stáří stále v témž zaměstnání, nebudou také státi o to, aby měli svůj třeba malý statek, a ono zcelování bude pak nutné, jak to také hospodářská ekonomie vyžaduje. Vnitřní kolonisaci nelze ovšem již zastaviti, ale ti kolonisté, kteří nejsou finančně tak zabezpečeni, aby v nynější drahotě mohli

svá nová hospodářství opatřiti dokonalými prostředky, zvláště budovami, ti by měli z postupové teorie útěchu, že se mohou spokojiti budovami třeba jen hodně lacinými, když pomyslí, že by ony trvalé budovy stavěné na sto let mohly jejich synům nebo vnukům vydávati svědectví o neprozíravosti jejich otců, kteří nedovedli postřehnouti, že chod dějin směřuje k brzkému zcelování malých objektů ve velké, a ne naopak k zabezpečování objektů malých.

4. Postupová teorie a ženská otázka. Ženy jsou částí lidstva, která špatným sociálním řádem trpěla nejvíce: je zajisté v živé paměti, jak před válkou nejvíc poutaly pozornost světa výstřednosti v bojích anglických sufražetek za rovnoprávnost žen. Co je lidstvo lidstvem, nebyla nikdy taková perioda v jeho vývoji, aby bylo na světě snad dvakrát tolik mužů nežli žen, a proto když se v posledních dobách mnoho mužů nemohlo z různých příčin ženit, zůstala na př. ve starém Rakousku každá druhá žena neprovdána. Trpěly tím hlavně dívky ze středních vrstev, poněvadž v těch vrstvách se mohli mužové jen málo a pozdě ženit; vzíti si muže z nižší společenské vrstvy bránily totiž takové dívce různé ohledy. Postupová teorie staví ženskou otázku v tomto smyslu do zcela nového světla: Proč by si nemohla taková dívka vzíti i muže dosud společensky níže postaveného, když má otevřenu cestu k vyššímu postavení jako každý jiný?

Žena bude raději volit prozatím skrovnou domácnost než býti třeba úřednicí, neboť v úřadě je vždycky jen služebnicí, kdežto doma je svou paní a třeba i paní jednoho srdce a několika srdéček. — Rodina je buňkou lidské společnosti: Je potřeba, aby z rodin nezatížených zžíravými starostmi vycházely zdravé, nadané děti, silné charakterem, neboť dokud nebudou lidé jiní, bude na světě sotva jinak. — — —

Dokonalé štěstí nebude na zemi ovšem nikdy; šťastné okamžiky a šťastné doby se musí střídati s méně šťastnými, jako se v hudbě musí střídati vyšší tony s nižšími. Ale jako v hudbě to střídání musí býti takové, aby se to dalo poslouchat, tak také to střídání v životě musí býti aspoň trochu harmonické, aby se to dalo žíti. — A takovou harmonii přivodit je úkolem socialisace.

* * *

Dodatek. Myšlenky hořejší práce, zahrnuté slovy »postupová teorie«, byly v prosinci 1918 předmětem autorovy přednášky ve Spolku architektů

a inženýrů. Přednáška byla do jisté míry subjektivní, založená trochu citově ve smyslu tehdejší situace popřevratové, kdežto v tomto pojednání dochází pisatel k témuž výsledku cestou rozumového úsudku. (Ona přednáška byla vydána Technicko-hospodářskou Jednotou pod názvem »Sociální otázka a třetí podmínka životní«; knížka je vyprodána, ale její myšlenkový kondensát byl uveřejněn r. 1919 v dubnovém čísle České revue v pisatelově článku Možnost demokratické rovnosti.)

Obsah hořejší práce byl podnětem jednání v Masarykově Akademii Práce v říjnu 1920; jaké asi stanovisko bylo zaujato, naznačuje článek v Technickém Obzoru v prosinci 1920 o programu činnosti MAP.

Dle zákona ze dne 29. ledna 1920 je úkolem MAP »organisovati technickou práci k hospodárnému využívání schopností veškerého lidu i přírodního bohatství československ. státu k nejvyššímu obecnému prospěchu«, a mohla by tedy Akademie pro socialisaci vzdělání mnoho udělati, zvláště za součinnosti ministerstva školství a národní osvěty. (Od Unie železničních zaměstnanců dostala MAP. 100.000 K, kterých by se zajisté mohlo použíti k podobnému účelu. Mimo to vzhledem k citovaným projevům pana presidenta by se k tomu cíli mohlo pro počátek snad částečně použíti také milionu, jejž pan president Akademii poukázal vlastnoručním listem v prosinci 1919.)

Školství a osvěta v Jugoslavii.

Podává prof. dr. Josef Páta.

(Dokončení.)

O pěstění vzájemnosti československé.

Ve svém dotazníku jsem se též ptal, jakým způsobem se pamatuje na vzájemnost česko-jihoslovanskou a zda také ve školství a v osvětě bude pamatováno na šíření vědomostí o naší republice. Učinil jsem tento dotaz se zřetelem k naší kulturní jednotě, o niž musíme všichni usilovati k vzájemnému prospěchu. Dostalo se mi přímé odpovědi od dalmatského referenta, jenž podotkl, že na školách dalmatských při zeměpise a dějepise upozorňuje se podle možnosti na naši domovinu »s iskrenom željom, da jugoslavenski narod svestrano pozna onu lijepu i naprednu zemlju i bratski češki narod«. Více programem jsou slova záhřebského referenta, jenž naznačil dobré úmysly záhřebského Povjereništva za prosvjetu i vjere těmito slovy:

»V čítankách pro obecné a občanské školy, na nichž se právě pracuje, budou články, zejména věcné, které se budou vztahovati na život a poměry v Republice československé. V tom směru vyjdou i osnovy zeměpisu pro vyšší třídy obecných škol a učebné osnovy dějepisu a zeměpisu pro občanské školy.

Zeměpisu a dějepisu, zejména kulturním dějinám československé republiky věnovati se bude největší pozornost v učebných osnovách pro střední a jim podobné školy a pak v učebnicích pro tyto školy.

Zvláštní péče věnována bude hospodářským, obchodním a průmyslovým poměrům Československa při vyučování v našich odborných školách (hospodářských, průmyslových a obchodních).

Pro učebné sbírky těchto ústavů shromáždí se obrazy, diapositivy a vzorky českých továren a vzorných zařízení, pročež se naše ministerstvo v čas obrátí na patřičné místo v Praze.

Konečně bude ministerstvo osvěty a kultu podle možnosti dbáti o to, aby se i v mimoškolní osvětové práci (přednáškách,

lidových publikacích, obrazích a pod.) šířilo v našem národě poznávání československého státu, jeho obyvatelstva a poměrů jeho, zejména kulturních.«

Tedy i zde se začne nové dílo a jistě i nové období pro vzájemnost českojihoslovanskou. Snad i bělehradské ústředí a budoucí jednotné ministerstvo pracuje již o těchto otázkách. Vypracoval jsem pro zmíněnou již dubnovou poradu o školské a kulturní jednotě naší s Jugoslavií zvláštní program, jejž tu v závěr podávám jako podklad k další vzájemné práci naší a bohdá i k utvoření naší školské a kulturní smlouvy s Jugoslavií.

Napsal jsem tu tolik:

Naše styky s Jugoslavií jsou dávného data. Byly hned od počátku velmi živé a byly v počátcích také viditelnější, neboť okruh působnosti v době obrozenské byl celkem neveliký. Bylo to téměř výhradně na poli vědeckém a literárním. P. J. Šafařík, učenec, podává si tu ruce s romantickým panslavistou básníkem Janem Kolárem. Ale styky ty rostly do hloubky a rostly i do šířky. A v roce 1848 dostaly i složku politickou. A byla by to obsáhlá kniha, kdybychom měli dějiny těchto styků od doby nejstarší po dobu dnešní.[1]

V době té bylo vykonáno hodně práce na poli vzájemnosti česko-jihoslovanské, jíž se súčastnili stejně Slovinci, Chorvaté, Srbové, jako Čechové a Slováci. My jsme se poznávali s Jihoslovany o častých zájezdech, sjezdech a poradách. Roku 1848, 1868, 1908 a 1912 — my se s nimi poznávali také v Praze v jejich studentských spolcích, jako oni nás poznávali v našich spolcích na jihu, učenci, spisovatelé a překladatelé na obou stranách nás sbližovali, naši i jihoslovanští Sokolové vytvořili pevný celek, novináři na obou stranách rokovali již od let 1898 o společné organisaci, naše turistika obracela svou pozornost hojně na jihoslovanský jih atd.

A Jihoslované mimo to nás mohli poznávati za dobu svého studia u nás, neboť měli všude přístup a všude možnost vniknouti do našeho života. Díla našich lidí od Šafaříka a Kollára počínaje přes Palackého, Havlíčka až po Masaryka vykonala pro naši vzájemnost značný kus práce. V tom ve všem byl pevný základ pro bratrskou vzájemnost, jak nejlépe potvrdila světová válka. Tu jsme se našli s Jihoslovany ve společném utrpení i ve společ-

[1] Pracují o nich koll. dr. K. Paul a sl. dr. Paulová.

ném zápase. Přátelství krví spečetěné rovná se pokrevnímu bratrství. Potvrdilo to společné úsilí také uvnitř, naše společné projevy, naše přísaha, slavnosti květnové roku 1918 a společné osvobození.

A hned po převratu promluvilo naše bratrství: jihoslovanští studenti přišli k nám, jihoslovanští Sokolové první se přihlásili k společné práci sokolské, naši studenti byli pozváni na záhřebský sjezd studentský v říjnu roku 1919 a měsíc na to jeli tam naši novináři na kongres novinářský, naopak zase k nám na sklonku roku 1919 přijelo jihoslovanské vojenské poselství s gen. Hadžičem v čele, v březnu bylo u nás přes půl sta jihoslovanských novinářů[1] a o VII. našem všesokolském sletě opět jsme besedovali v přátelské družnosti. Toť tedy projevy neobyčejně důležité, k nimž mohu ještě uvésti také několik projevů literárních. Je to obsáhlé dílo Kadlcovo: »Jugoslavija« jakož i jeho brožura »Jihoslované a Československá republika«, dále brožura Danešova »Srbsko a naše osvobození« a Párova knížečka »Naše spojení s Jugoslavií«.

Ale tyto práce o vzájemnosti českojihoslovanské nebyly posud soustavné. Byly to nahodilé anebo okolnostmi vyvolané projevy, a to projevy před válkou hodně tlumené, rakouskou vládou zakazované, znemožňované anebo dokonce stíhané. Dnes jest potřebí uvésti toto úsilí v pevný a pravidelný řád, v pevný program a v pevnou organisaci jak u nás, tak v Jugoslavii, řád, o nějž pečovati musí obě vlády našich spřátelených států. A to ovšem ve všech oborech i ve všech odvětvích národního života, jak v politice, tak v kultuře, hospodářství i ve vojenství.

Nám tu jde o jednotu kulturní. Chceme vytvořiti na poli školském a kulturním pevnou jednotu. To je naším cílem. Jak dospějeme k tomu cíli?

1. Výchovou školskou. Na prvním místě je znalost jazyková. Naším cílem je, aby každý Čech i Slovák dobře rozuměl svému jihoslovanskému bratru, aby mohl čísti jihoslovanské knihy a noviny, jak v latince, tak v cyrilici, aby podle možnosti mluvil plynně jihoslovansky, tedy na př. srbochorvatsky. Toho se docílí zavedením srbochorvatštiny do našich škol.

---

[1] Viz mou publikaci »Zájezd jihoslovanských novinářů do ČSR. ve dnech 3.—28. března 1920«, vydanou t. r. Jihoslovanskou komisí, a stať v Čas. čsl. turistů t. r.

Hned podotýkám, že to není u nás novinkou, neboť již první reformátoři českého školství žádali, aby do středních škol byl zaveden jazyk srbochorvatský. Tak na př. prof. Dr. Fr. Čupr již v roce 1846—50 v Časopise Českého musea v článcích »O školách« žádal, aby byl zaveden »ilyrský« jazyk, podobně básník a učenec Jan Erazim Vocel v roce 1849 v témže časopise žádal, pro »Zvelebení středních škol« zavedení jazyků jihoslovanských a tak žádali i všichni reformátoři další.[1] Ale ovšem za Rakouska bylo to vyloučeno. Jen na soukromých obchodních akademiích anebo odborných ústavech vyučovalo se srbochorvatštině, na ostatních školách nesmělo být o vyučování jihoslovanským jazykům ani řeči. Také na vysokých školách nesmělo se zvlášť nějak uplatňovati pěstění jihoslovanských jazyků a literatury; jediná universita měla lektoráty srbochorvatštiny a slovinštiny.

S převratem přišel obrat. A tu na prvním místě objevuje se úsilí o zavádění slovanských jazyků do našich středních škol a to především srbochorvatštiny, jak jest zřejmo z článků v denním i odborném tisku a jak jest také zřejmo z porad příslušných kruhů a odborníků. Vzpomínám tu na př. článku J. Peliška »Učení slovanských jazyků« v »Národě« ze dne 8. srpna 1918, prof. Č. Syrového ve Věstníku Českých prof. 1919, prof. Dra Paula v »Národě« 1919, článku svého v »Národě« 1918 v č. 45 a zejmena prof. J. Polívky v »Cestě« 1918 č. 8 »Zadržované slovo starého slavisty«. Ve zvláštních poradách pracovalo se o tomto programu a činěny byly přesné návrhy, jak z řad slavistů středoškolských — týkající se středních škol —, tak z řad slavistů vysokoškolských — týkající se organisace slavistiky na našem vysokém učení. Příslušné podání učiněno na sklonku r. 1918 a dáno jednotlivým referentům k vyřízení. (Viz též Věstník českých profesorů 1920 č. 3, kde jest návrh Klubu mod. filologů.)

Při tom naši profesoři sami se pustili do práce. Ti, kteří znali srbochorvatsky, zavedli srbochorvatské kursy na jednotlivých ústavech a dosáhli tu neobyčejně pěkných úspěchů.

Ale tu se šlo ještě dále: uvažováno, zda by nemohly býti jazykové kursy srbochorvatské zavedeny i na měšťanských školách a snad i na školách obecných. Pozoruhodný jest tu pokus učitele D. Janoty, jenž v Praze-VII. s úspěchem za-

[1] Viz článek prof. Josefa Hendrycha »O českých snahách o reformu gymnasia od roku 1848 do reakce« ve Věstníku českých profesorů 1920 č. 3. ze dne 6./V.

vedl srbochorvatštinu ve IV. tř. občanské školy. Pokus Janotuv jest dobrým podnětem k další práci v naší věci, neboť znamená pevný základ jazykový téměř již od nejnižšího stupně školního vzdělání.

Ruku v ruce s těmito kursy srbochorvatskými šly i srbochorvatské kursy Klubu moderních filologů, Osvětového Svazu jakož i lektoráty srbochorvaštiny na filosofické fakultě naší university.

Šťastně začaté práce a pokusy bylo nutno uvésti v určitý řád. Proto svolána do našeho ministerstva školství a národní osvěty na den 27. dubna schůze jednotlivých odborníků a pracovníků v Jugoslavii, na kteréžto schůzi byly probrány všechny otázky, směřující k naší kulturní jednotě s Jugoslavií. Na poradě této bylo rozhodnuto, že v 38. oddělení našeho školského ministerstva bude zvláštní jihoslovanský referent, jehož úkolem bude vypracování přesné školské konvence naší s Jugoslavií a péče o provádění všech potřebných prací pro dosažení našeho cíle.

Navrženo tu především, aby již od počátku školního roku 1920—21 byly zavedeny na našich středních školách — zejména ve větších střediscích — kursy srbochorvatštiny a to nejméně dvě hodiny týdně. Hodiny tyto měly by býti úplně rovnocenné ostatním hodinám jazykovým. V chystané reformě středních škol bude míti srbochorvatština své pevné stálé místo.

2. S vyučováním jazykovým souvisí také úprava čítanek a školských pomůcek vůbec. Do všech našich čítanek od nejnižších obecných škol až po nejvyšší třídy škol středních a to všech odvětví, t. j. tedy i škol řemeslnických, zimních hospodářských, obchodních, průmyslových, učitelských, vojenských atd. budou zařaděny stručné a výstižné články o Jugoslavii, podle stupňů tříd budou otištěny ukázky z jihoslovanské literatury a kultury a doplněny dobrými obrázky.

Jihoslovanské látky nutno zařaditi i do všech ostatních školských příruček a pomůcek. Také ve školních úlohách a v řečnických cvičeních studentských budou jihoslovanské látky.

Do žákovských knihoven zařazují se již nyní knížky o Jugoslavii a to knížky všeho druhu, jak naše původní práce, tak překlady. Na zmíněné poradě v ministerstvu školství bylo také rozhodnuto, že mimo jihoslovanské látky ve školních

čítankách a cvičebnicích budou vypracovány samostatné jihoslovanské čítanky a to podle možnosti i se zřetelem k jednotlivým druhům škol: tedy jiné pro gymnasia a reálky, jiné pro odborné a učitelské ústavy, jiné pro měšťanské a obecné školy. Před válkou měli jsme v našich čítankách velmi skrovné ukázky z jihoslovanské literatury. Vypomáhaly tu knížky soukromé, neškolské, jako na př. známá Erbenova Slovanská čítanka z r. 1865 anebo Hrubého Praktická srovnávací slovanská rukojeť z r. 1904.

Teď bude i po té stránce lépe. Naše čítanky budou vybaveny jistě dobře. Poněvadž ovšem za dnešních poměrů nelze hned učiniti nápravu, zasluhuje pozornost a uznání Všeslovanská čítanka »Lípa« učitelů Jar. Horčičky a Josefa Ledra, vydaná v těchto dnech Unií, v níž jsou poměrně dobře zastoupeny také ukázky z jihoslovanských literatur všech tří oblastí, jak srbské, tak chorvatské i slovinské (a to nejen v překladech, ale i v originálech). Čítanky této mohou zatím užívati všechny školy. Náš státní knihosklad má v programu rovněž vydávání slovanských čítanek. Tím se podporuje poznání jazyka a touha po jeho vyučení. Velmi důležité je vydávání Dětské encyklopedie, t. j. souboru vědeckých ilustrovaných monografií v určitých opakujících se částech, v němž bude táž látka souběžně podávána česky a jihoslovansky (přípravné práce a redakci mají provésti prof. J. Tille a dr. Drag. Prohaska).

3. Tuto výchovu žákovskou chceme doplňovati prázdninovými výlety do Jugoslavie. Zájezdy tyto byly by pořádány v dohodě s Klubem československých turistů a ovšem se školskými a turistickými organisacemi Jugoslavie, jako důležitý doplněk školního vyučování pro žáky všech škol od nejnižších do nejvyšších a všeho druhu; při tom by se přihlíželo i k věku žactva a k odvětví škol. Připomínám, že na některých ústavech našich (na př. na Československé akademii obchodní, na reál. gymnasiu v Křemencově ulici v Praze i jinde) byly založeny zvláštní cestovní fondy ze sbírek žákovských, podpor rodičů a i z případných subvencí k tomuto cíli. Vzájemnost studentských nocleháren nutno vybudovati. Klub čsl. turistů již v té věci zahájil s přispěním Jihoslovanské komise potřebné kroky.

4. Pro úspěšnější postup této výchovy na středních, případně měšťanských i obecných školách nutno připraviti i pravidelné učitelské prázdninové kursy jak v Jugoslavii, tak

u nás. Bude věcí vzájemné dohody, aby mohli naši učitelé stráviti určitou dobu v Jugoslavii na školách anebo naopak Jihoslované u nás; měli by při tom vzájemnou povinnost učiti svému jazyku a přednášeti o svém národě.

5. Se zřetelem k tomu upravuje se již nyní také studium na našich vysokých školách: a) na filosofické fakultě byla zřízena samostatná stolice jihoslovanská pro jazyk, literaturu, starožitnosti a národopis s jihoslovanským seminářem (vede prof. M. Murko). Srbochorvatština tvoří tu samostatnou zkušební skupinu (na př. s češtinou atp.), podobně i v Jugoslavii. b) I v jiných předmětech nutno věnovati dnes zvláštní péči Jugoslavii: jak v zeměpise, tak v dějepise, přírodopise, ve filosofii atd. c) Na ostatních vysokých školách se pracuje o stejném prostoupení látky věcmi jihoslovanskými: na technice, na vysoké obchodní škole, na umělecké akademii, konservatoři (sem na př. povolán Jihoslovan), na zemědělské škole, na báňské akademii, na vojenské a námořní akademii, v konsulárních a diplomatických kursech atd. d) Jako dobrý úvod ke studiu i vydatné přispění na všech těchto školách jsou zaváděny již nyní lektoráty srbochorvatštiny anebo aspoň pravidelné kursy srbochorvatštiny. Na filosofické fakultě na př. již nyní působí jihoslovanský lektor, jakož i na Vysoké obchodní škole (lektoráty tyto byly svěřeny záhřebskému prof. dru D. Prohaskovi); také zřízen český lektorát pro Jihoslovany, svěřený od šk. r. 1920 prof. J. Skrbinškovi. e) Ti studenti, kteří chtějí jednou vyučovati na našich školách srbochorvatštině, měli by stráviti dva až tři semestry na studiu v Jugoslavii. Ale i druhým studentům se umožní poznání Jugoslavie a to podle účelu anebo oboru studií. Stipendia naší a jihoslovanské vlády — podle vzájemné dohody — musí býti zajištěna. Naše ministerstvo školství mělo by ihned vypsati několik stipendií pro náše studenty do Jugoslavie. f) Vzájemná výměna profesorů všech škol je tu žádoucí. Začátek možno učiniti při povolání jihoslovanského profesora za lektora na naši universitu; jihoslovanský profesor učil by zároveň na naší střední škole a za něho totéž by činil náš profesor v Jugoslavii. Pro všechnu tuto práci nutno vypracovati zvláštní smlouvu, závaznou pro obě strany, v níž by byla přesně zajištěna služební léta, postup, reciprocita, plat atd.

II. K naší jednotě kulturní dospějeme úspěšně, spojíme-li výchovu školskou v našem případě s organisovanou lidovýchovou: 1. Všechny naše Osvětové sbory s Osvětovým Svazem v čele musí míti v programu Jugoslavii, to jest pravidelné kursy jazykové a přednášky o Jugoslavii, a tu zejména se světelnými obrazy. 2. Stejně tak jihoslovanský program musí míti Lidové přednášky českých vys. škol pražských a univ. extense vůbec. (Loni byly přednášky Danešovy, Kadlcovy, Vitáskovy a j.) Všude tu již naše ministerstvo školství učinilo částečné kroky a intervenovalo i ve výchovných organisacích dělnických, zemědělských a j. Vydatná podpora školského ministerstva jest tu zajištěna zvláštními oběžníky. Naše veřejné knihovny jsou tu dobrými pomocnicemi, neboť mají jihoslovanské písemnictví dobře zastoupeno v překladech a ve větších knihovnách a čítárnách jsou dokonce jihoslovanské knihy a noviny v originálech. (Viz na př. katalogy Městské veř. knihovny pražské.) 3. Také zde nutno vydati zvláštní lidové čítanky jihoslovanské, jihoslovanské brožury, pohlednice a jiné, které budou šířiti vědomí o Jugoslavii se zvláštním zřetelem k jihoslovanskému moři. 4. S úspěchem budou tu pomáhati pravidelné jihoslovanské večery, divadelní představení z jihoslovanské literatury, jihoslovanské výstavky, filmy (velmi zdařilý byl na př. film s návštěvou Hadžićovou, dosti dobrý byl film novinářský — obé mělo ráz propagační, ale nutno pořizovati filmy z jihoslovanského života: takový byl film regentův, převezení atentátorů z Terezína, sletový a j.), zájezdy do Jugoslavie, pořádané naším Klubem čsl. turistů, dobrými cestovními kancelářemi atd. Nutno připraviti společné Průvodce, mapy, názvosloví, vypracovati vzájemnou dohodu o návštěvách, jízdách, noclehárnách.

Pozn. Pravidelné výroční porady kulturních pracovníků obou států by vždy zrevidovaly vykonanou práci a učinily potřebné kroky další.

III. Uvedeným způsobem naše mládež od dětského věku až po úplné absolvování svých škol byla by proniknuta věděním o Jugoslavii. A poněvadž by stejným duchem byla vedena i lidovýchova, proniklo by toto uvědomění do všech vrstev našeho národa. Předpokládáme-li, že by celá práce takto zorganisovaná byla vedena kooperativně s Jugoslavií, jak ve školství (tedy ministerstvem) tak v lidovýchově

(Prosvetnim Savezem), dospějeme tak k bezpečné základně pro úplnou jednotu kulturní. Neboť s jednotnou výchovou školskou i lidovýchovou docílili bychom pak i žádané jednoty: 1. na poli vědeckém: Naše akademie, učené společnosti vytvoří pevný svaz a budou pracovati ve vzájemné dohodě. Společné vědecké terminologie a organisace vzájemné práce je prvním úkolem. Chystaný Masarykův slovanský institut vykoná jistě mnoho pro tuto vědeckou vzájemnost. Stejně důležité bude působení Masarykovy akademie práce, jejíž ohlas již dnes na jihu je zřejmý. 2. Naši literáti vytvoří společný svaz jako novináři. (Těsný styk našich tiskových kanceláří.) S tím nutně souvisí dohoda nakladatelská a vybudování společného knihkupectví. Vypracování diferenciálního slovníku a péče o soustavné vydávání dobrých překladů je nutná. 3. Naše knihovny, zejména musejní, universitní i jiné v Praze, Brně a v Bratislavě učiní vzájemnou dohodu o půjčování knih s knihovnami v Jugoslavii. Jednotný katalog jest tu žádoucí. 4. Stejnou vzájemnost nutno vybudovati i mezi jednotlivými musei (zemskými, národopisnými, umělecko-průmyslovými, obchodními i jinými), jakož i mezi stálými nebo občasnými výstavkami. Všechny publikace mohou býti vždy vydávány v obou jazycích. 5. Užší styk mezi umělci všech směrů: Naši umělci by studovali v Jugoslavii a jihoslovanští u nás. Vzájemné výstavky obrazů, plastiky soch atd. Vzájemné zájezdy hudební, pěvecké a divadelní. Občasné pohostinské hry předních hudebníků, zpěváků a herců. 6. Jistě by se tu dospělo i k užším stykům mezi odbory a korporacemi jinými po způsobu organisace sokolské a novinářské, tak na př. Svaz československých a jihoslovanských turistů, Svaz sportovců atd.

Poznámka: Také zde jsou nutné pravidelné výroční vzájemné porady. Nějaká kulturní slavnost by vždy měla býti spojena s vědeckými, literárními, uměleckými anebo odbornými poradami vůbec.

Je jisto, že tu všude soustavné vedení práce — u nás i v Jugoslavii — by musilo vésti k žádoucí kulturní jednotě. Vždyť by o ní pracovali společně škola, rodina, společnost, učenci, literáti, novináři, Sokolové, vojáci, studenti, dělníci, zemědělci, obchodníci a všichni ostatní. Nemusím snad zvláště podotýkati, že o kulturní jednotu pracujeme i tím, uvádíme-li jihoslovanské bratry u nás dlící, do naší společnosti, do Sokola,

do našich divadel, závodů, seznamujeme-li je s naší vlastí, a činí-li tak podobně Jihoslované pro naše příslušníky ve své zemi.

Jsem přesvědčen, že k žádoucí kulturní jednotě dojdeme a že se splní přání všech našich jihoslovanských pracovníků v té věci, z nichž nejsoustavněji o tom pojednali prof. dr. Fr. Drtina a prof. dr. Karel Paul.

Kulturní naše jednota jest nejlepším a nejpevnějším základem i oporou naší jednoty vůbec. Vzájemné jednání by mělo býti zahájeno. Je potřebí, aby naše Ministerstvo školství s přispěním zahraničního ministerstva ujalo se energicky té věci a školskou i kulturní konvenci vypracovalo a také uskutečnilo co nejdříve. Na jihoslovanské straně je dnes půda již také připravena. Zejména pracovníci z obnovného hnutí chtějí všemožně se práce zúčastniti. Viděl jsem to o sletových besedách s pp. R. Giunieni, s kol. drem D. Prohaskou i s jinými. Dr. Prohaska pojednal o našem kulturním programu (o náčrtu Drtinově, Paulově i mém hořejším, jejž četl v rukopise) v 23. čísle »Jugoslavenske Obnovy Njivy« ze dne 24. července t. r. a doporučil jej zkoumání všech příslušných kruhů jihoslovanských. Univ. prof. dr. J. Majcen pojednal v 6. čísle téže »Njivy« 1921 o možnosti vzájemné práce. Také pařížští Jihoslované přivítali velmi srdečně návrhy na naši kulturní konvenci, jak svědčí poznámky k Paulovu Programu v 7.—8. sv. Revue Jugoslave.

Proto jsem považoval za nutné, abych získaný obraz jihoslovanského školství i osvětového hnutí, třebas ještě neúplný, předložil našemu čtenářstvu, aby se seznámilo s Jugoslavií po té stránce, a proto jsem předložil též náčrt kulturního programu, aby věc neupadla v zapomenutí, ale byla znova uvedena na přetřes a v brzku uskutečněna. Jsem přesvědčen, že také Československo-jihoslovanská liga, založená v Praze dne 20. února t. r., vydatnou měrou přispěje k uskutečnění naší jednoty s Jugoslavií. Ovoce úspěchu bude vděčné a krásné!

ROZHLEDY.

ZAHRANIČNÍ.

Londýnská konference. — Otázky blízkého východu. — Německé reparační nabídky. — Nepokoje v Rusku. — Odchod Wilsonův a nastoupení Hardingovo.

V Praze, 10. března 1921.

21. února byla zahájena pod předsednictvím Lloyda Georgea londýnská konference za všestranné pozornosti světové veřejnosti politické. Úkoly její byly analogické jako všech spojeneckých konferencí dřívějších v San Remo, Boulogne sur Mer, Spa a Paříži, totiž provedení mírových smluv. Tentokrát jednalo se zejména o otázku blízkého východu — mír sèvreský — a o definitivní přijetí reparačních povinností Německem, tak jak byly stanoveny v lednu v Paříži.

Pád Venizelův a návrat krále Konstantina způsobil, že poměr spojenců k Řecku se zásadně změnil přes všechno ujišťování řeckých vlád i krále, že dobrý poměr k Dohodě bude vůdčí linií řecké politiky. Mimo to neudržitelná situace v Malé Asii a z ní zase zejména v Kilikii, Armenii a okruhu smyrenském přímo nutila, aby turecká otázka rozřešena byla tím způsobem, že bude jednáno s oběma vládami tureckými, cařihradskou i angorskou. Dostalo se tedy Řecko do situace, že bylo pozváno společně se svými protivníky na politickou konferenci a to krátkou dobu po podepsání mírových podmínek. Že situace ta není příjemná, je jasno, stejně jako je jisto, že předmětem jednání a jeho výsledkem nemohlo býti nic jiného než revise smlouvy a při revisi přirozeně zmírnění podmínek Turecku na účet jedině Řecka. Proces na konferenci nedospěl však úplně až ke stadiu revise. Nedostatek přímých, jasných a konkrétních návrhů se strany vlády cařihradské, Kemalovy i řecké a mimo to fakt, že na konferenci nebylo pozváno i Bulharsko, měl za následek, že nebylo přikročeno k vlastní revisi sèvreského míru, nýbrž konference ohraničila se tím, že přijala usnesení, aby do Malé Asie byla vyslána spojenecká komise vyšetřovací, která by pečlivě zkoumala zejména sporné otázky teritoriální, hlavně pak smyrenskou. Delegace turecké souhlasily s tímto požadavkem, patrně v předpokladu, že ani spojenecká vyšetřující komise nemůže přiřknouti Smyrnu nikomu jinému než Turecku a že i otázku gallipolskou a thráckou vyřeší ve prospěch vlády cařihradské. Za to delegace řecká připuštění komise odmítla a tím přirozeně postavila se i proti jakékoli revisi míru sèvreského sebevědomě, jsouc stále přesvědčena, že svojí ozbrojenou mocí dovede jeho provedení zajistiti.

Usnesení lednové konference pařížské, jímž byla stanovena reparační povinnost Německa ve výši 226 miliard zlatých marek, splácených po dobu 42 let a 12% z ceny německého vývozu, dávaných k disposici komisi repa-

rační po tutéž dobu, bylo přijato v Německu s ohromením. Přes to však Německo vzalo na vědomí pozvání na londýnskou konferenci, kde požadavky spojenců měly mu býti předloženy a vyžádána jich akceptace německou vládou. Příprava k londýnské konferenci dála se v Německu neobyčejně všestranně. Ministr Simons pronesl veliké řeči ve Stuttgartě a v Karlsruhe, které byly odpovědí jak na ciferní údaje pařížské, tak i na exposé dohodových státníků, jež tito podávali buď svým sborům zastupitelským nebo shromážděným voličům. V Německu vedena byla ohromná propagace tiskem, téměř dětsky vypočítáváno bylo pro široké davy, jak ohromnou číslici představuje požadovaný obnos, vyráženy byly silné protestní hlasy ze všech stran a veřejné mínění se zpracovávalo tou měrou, aby bylo co nejvíce patrno, že celý národ bez výjimky postaví se za stanovisko své vlády, rozumí se à priori odmítavé. Národohospodářští teoretikové i praktikové němečtí mezitím připravovali německé protinávrhy. Politická veřejnost je očekávala s jistým napětím stejně jako s napětím ještě větším bylo hleděno na jednání spojenců. Přirozeně vědělo se,. že Francie stojí pevně za předloženými požadavky, vidělo se však také, že liberální a levý tisk anglický hleděl strhnouti svou vládu se stanoviska pevného souručenství s Francií jak co do výše sumy, tak i co do prostředků donucujících a poukazoval při tom výmluvně na třetího mlčícího, přes to však velmi důležitého činitele, Spojené Státy.

Došlo k historické schůzi 1. března, na níž Německo prohlásilo ústy svého zahraničního ministra Dr. Simonse, inspirovaného ne pouze usneseními ministerské rady německé, nýbrž i výkřiky obecenstva provázejícího jej při odjezdu, svůj názor na celou věc náhrady škod válkou způsobených. Není nadsázkou, že ač požadovaná suma 226 miliard plus 12% vývozu do jisté míry překvapila ty, kteří neznají z autopsie dosah škod válkou způsobených, že přec jen Němci nabízených 50 miliard ohromilo ještě více. Zejména podtrhován byl dohodovými státníky neslýchaný cynism, s jakým Německo prohlásilo, že již 20 miliard zaplatilo a poukazováno na nesprávnost tvrzení, že Německo není schopno platiti přibližně 5 miliard ročně za neustálého postupného vzrůstu své hospodářské zdatnosti, když v prvých dvou letech bezprostředně po válce mohlo zaplatiti podle vlastních údajů plných 20 miliard! Mimo to spojení otázky náhrad s plebiscitem v Horním Slezsku, se snahou o přímé zvrácení versaillské smlouvy a způsobení rozkolu mezi spojenci i s návrhem na podržení provisorního rozřešení na dobu 5 let s možností další revise, způsobilo to, co Němci zajisté neočekávali: nebylo s nimi smlouváno, jejich návrhy vůbec nebyly vzaty za základ dalšího jednání, nýbrž bylo jim prostě řečeno, že ve čtyřdenní lhůtě mohou podati návrhy nové, které by byly discutables. Temperamentní odpověď Lloyda Georgea na nabídky německé, pronesená ve společné věci spojenců s vroucností již dlouho nevídanou, poučila Německo, že v otázce splnění podmínek mírových smluv stojí spojenci stále na jedné frontě. A nebylo ani jinak možno očekávati. Kdo zná severní Francii před válkou a viděl její nenapravitelná zpustošení nyní, kdo ví, že přes 1½ milionu francouzských obyvatel je nuceno dosud žíti v provinciích jihofrancouzských a pyrenejských, ač domov jejich stál v Champagni či na Oise, kdo se přesvědčil, že druhého 1½ milionu Francouzů severních žije dosud

v brlozich, děrách a válečných útulcích, ten musí uznati, že ani střízlivý Lloyd George nemohl odpověděti jinak. Zvláště pak ne, když viděl z předložených referátů dohodových ekspertů finančních a hospodářských nepoměrně nízké zdanění obyvatelstva německého v poměru ke státním občanům Velké Britanie, Francie a Italie a nesprávný rozpočet Německa, konstruovaný tak, aby veřejné mínění nabylo dojmu o nemožnosti plnění požadavků dohodových a když mohl se přesvědčiti ze zpráv svých diplomatických agentů, jaký hospodářský rozmach je v Německu patrný od pouhé doby podepsání příměří a jak německý úvěr zejména průmyslový již činně zasahuje do odbytišť středoevropských a balkánských a připravuje se k rozsáhlé invasi na východ.

Londýnské porady s Němci skončily jejich odjezdem a dispositemi maršála Foche o obsazení tří měst na pravém břehu Rýna. Hospodářská opatření Dohody, která půjdou ruku v ruce s německými, ukáží do jaké míry chce Německo hnáti celý konflikt se spojenci na ostří zbraně. Vynikající osobnosti hospodářského života německého, ne však zpupného typu Stinnesova, jako jsou Rathenau a min. Dr. Wirth konají již porady, jimiž by se užití dalších donucovacích prostředků dalo zabrániti; část německé mise zůstala dosud v Londýně, aby jednala s eksperty spojenců. To jsou zatím jediné symptomy ukazující, že všechny cesty k dohodě uzavřeny nejsou. S jedním však Německo musí počítati: že v otázce versaillských podmínek narazí vždy a všude na jednotnou frontu spojeneckou a že intriky čelící k jejímu rozdrobení, ať jsou vedeny sebe dovedněji a sebe skrytěji, přec jen způsobí pravý opak než jak Německo očekává. Spojenci vědí, že za podobnými úmysly Německa tají se vždy jedno a totéž, t. j. jak by poražené Německo vyšlo z války lépe než vítězní spojenci. A toho nepřipustí na západě nikdo. Ani ne nový americký president Harding, v něhož Německo klade tolik nadějí.

*

Události v Moskvě, Petrohradě a Kronštadtě budí ohlas ve sloupcích světového tisku a vyvolávají úvahy politických kruhů ruských i neruských. Skupina socialistů-revolucionářů vidí v nich ozvěnu svých myšlenek a přímo je považuje za výsledek své vlastní práce, nehledíc k tomu, že v čele kronštadtských vzbouřenců stojí opět generál a že právě Kronštadt to byl, který v červenci 1917 první povstal proti koaliční vládě esera Kerenského, provedl zatčení Černova a jen domluvami Trockého byl uklidněn. Tehdejší slova Trockého ke kronštadtcům »krása a hrdost revoluce« paradují nyní v různých versích ve sloupcích tisku, který v roce 1917 za vlády koaliční nemohl přijíti kronštadtským námořníkům na jméno. Hnutí v Kronštadtě však podceňovati nelze, ač je jisto, že sovětská vláda využije ho agitačně zejména tam, kde je toho nejvíce zapotřebí: v oblasti otázek hospodářských. Již z úvodních slov Leninových při zahájení všeruského kongresu komunistické strany 8. března vidíme, že volání Kronštadtu a Petrohradu po uvolnění obchodu dochází jakéhosi ohlasu a povede sovětskou vládu ke kompromisu v této otázce. Kdo ví, zda brzy nenalezne též svoji ozvěnu i druhé heslo: Ústavodárné Shromáždění? Ovšem význam kronštadtských událostí vzrostl by neobyčejně, kdybychom uslyšeli i jména jiných měst, méně diskreditovaných v historii revoluce než právě Kronštadt je. Jak docela jinak možno by bylo

usuzovati, kdyby zvedl se k odporu proti sovětům tekstilní rayon Moskvy a okolí, závody v Niž. Novgorodě, na Urálu, v Samaře, Saratově, Carycyně a Charkově! Kronštadt konal vždy drsnou a egoistickou práci revoluční, kronštadtští námořníci jezdili do Petrohradu po zuby ozbrojeni loupiti skladiště lihovin a carské i velkoknížecí sklepy. U nich nebylo a není revolučního idealismu, za sovětské vlády se nezměnili, když bouří se proti ní, kterou sami vytvořili, hlavně proto, že následkem katastrofálního nedostatku potravin byl jim dán stejně jako všemu dělnictvu příděl ne již privilegovaný, nýbrž rovný s ostatními pracujícími vrstvami Ruska. Hesla politická dodána byla kronštadtským námořníkům teprve ex post a je velkou otázkou, zda strana takového idealismu, jako dosud vždy socialisté revolucionáři byli, nedopouští se prohřešení na své minulosti, užívá-li k dosažení svých cílů prostředků a sil, které kdysi svrhly vládu složenou hlavně z jejích příslušníků a dovedly Rusko do stavu, v němž právě nyní je. Kronštadtské vzbouření nemůže býti považováno za počátek konsolidačního procesu, směřujícího k obnovení Ruska. To, co vyjde z tohoto anarchistického centra, bude vším jiným, jen ne pořádkem, bojem za ideu a vyšší cíle. Protisovětská revoluce však musí býti v první řadě konsolidační, postavit proti myšlence myšlenku. Jinak přinese jen anarchii.

*

Tiše odešel president Wilson, s programovým prohlášením vstoupil do Bílého domu 4. března president Harding. Celá historie světové války, celý versaillský mír je těsně spjat s postavou Wilsonovou. Pro nás zůstane on spolutvůrcem naší národní samostatnosti, pro malé národy evropské apoštolem hesla o sebeurčení národů, pro mocné říše korektivem imperialistických snah a usměrněním jejich politiky do mezí zásad spravedlnosti. Odešel do ústraní velký idealista, který pokud bylo v lidské moci a vůli se ke svým ideálům přiblížil, státník, který vedl svůj stát do krvavého boje jedině proto, aby z válečné vichřice přinesl očištěné lidstvo a přiměl jeho národy k společenství vskutku kulturnímu. Naše vděčnost jej provází tím spíše, že víme, jak si jí dovede vážiti, jak hluboce vžily se mu do srdce sympatie k nám a jak lidsky nás dovede pochopiti! *Sr.*

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Naše bytové zákonodárství. — Rozhodčí soudy mzdové. — Stabilisace mezd.

Poválečná doba přinesla téměř všem státům evropským nový, tíživý zjev sociální — bytovou nouzi. Nouze bytová je plod současného společenského a hospodářského řádu, v němž výroba není řízena plánovitě podle potřeb obyvatelstva, jejichž úkoji má sloužit. Nevyrábějí se tu statky, které by ukájely nejnaléhavější potřeby lidu, nýbrž produkty, jejichž výroba slibuje podnikateli poměrně největší zisk. Soukromokapitalistická činnost podnikatelská nezbytně utuchá, jakmile kapitálu, který jí je základem, nekyne dostatečné zúročení. A tomu je právě nyní při stavebním podnikání. V letech válečných ochromoval je nedostatek poptávky a ovšem

i nedostatek pracovních sil. Po návratu do časů mírových sice poptávka po bytech velmi značně stoupla, i síly pracovní, jak svědčí stálá nezaměstnanost, jsou po ruce, ale hospodářská politika státu —, počítající s kupní (platební) způsobilostí občanstva a omezující proto zvyšování nájemného, — zavinila při současném neobyčejném stoupnutí stavebních nákladů, že stavební podnikání neslibuje zisku. Nestaví se proto, ač počet rodin, jež by bytu potřebovaly, stále roste. (V samotné Praze nedostává se podle odhadu nad 10.000 bytů.) Kdo přímočaře myslí a stojí na zásadách dosavadního kapitalistického řádu, znají tu jedinou radu: připustit zvýšení nájemného úměrně s ostatními cenami životních potřeb, t. j. na výši asi desaterонásobnou. Ovšem nepočítají, zda zatížení, které by tím nastalo nově pro život rodinný, by snesly široké vrstvy beze škody pro hmotný i mravní život národa. Většině obyvatelstva nestouply příjmy úměrně k obecné drahotě. A právě vrstvy, které si dosud dopřávají luksu poněkud pohodlnějšího, nebo aspoň zdravotně nezávadného bydlení, byly drahotou postiženy nejvíce. Jsou to střední vrstvy, jejichž značné procento se rekrutuje z kruhů gážistů, kterým plat stoupl čtyřnásobně, nejvíce šestinásobně proti době předválečné, zatím kdy ceny životních potřeb — mimo cenu bytu — stouply desetinásobně, ba až čtrnáctinásobně a více. Proto tato cesta: učinit stavební podnikání zase zištným tím, že by se obecně připustilo zvýšení nájemného, úměrné stoupnutí stavebních nákladů, není schůdná.

Nezbývá, než aby dále zasahovala v poměry stavební moc státní. Ovšem bytová politika, k níž je tu stát nucen, není a nemůže býti ani z daleka vedena tím, čím byla za dob normálních: snahou umožniti lidu opravdu zdravé a mravně nezávadné bydlení. Snad jenom Anglie je tak šťastna, že ještě zákonem z prosince 1919 může klásti ve své bytové politice důraz na požadavky bydlení dobrého, poskytujíc veřejnou podporu pouze na stavby rodinných domků o jednom bytě nejvýše se 4 ložnicemi. U nás prvé období bytové politiky dbalo hlavně toho, aby pohotové nabídky bytové využilo co nejlépe a nejhospodárněji. Tendencí tou vyznačovaly se zákony, připouštějící a upravující zabírání bytů obcemi a omezující právo stěhovací. Není pochyby ovšem, že opatření ta přispěla k odstranění bytové nouze jenom nepatrně a že čím dále tím menší bude účinnost a výsledky zjm. zákona o zabírání bytů. Co do věcného významu tedy právo zabírací a omezení práva stěhovacího jistě nejsou na prvém místě mezi opatřeními proti bytové nouzi. Proto zákonná úprava otázky bytové a stavební, k níž se odhodlalo nyní Národní shromáždění, omezila se na to, že prodloužila prostě do 30. června t. r. platnost dosavadního zákona o zabírání bytů obcemi, po jehož opravě volala všechna veřejnost, a že novým, samostatným zákonem obnovila omezení práva stěhovacího. Věcně nebylo tím způsobeno mnoho škody: neboť bytů, jež by bylo možno ještě zabrat, je opravdu mizivě málo. Ale otázka je, bylo-li politické, přehlížet tu obecné veřejné mínění. Nejen politik, v pohnutých a rozjitřených dobách i zákonodárce má počítat s psychologií lidu. V tom směru nejen návrh Toužilův, nýbrž i předloha vládní (a to je pro poměry jistě příznačné!) více vyhovovala náladě a smýšlení široké veřejnosti, zostřujíc některá dosavadní opatření (na př. zmocněním ex lege všech obcí k zabírání, omezením dispositčního práva majitele domu, rozšířením zabíra-

ciho práva, snížením lhůty čekací při bytech neobývaných, zabíráním bytů, jež se staly předmětem nepřípustného obchodu a pod.), než zákon, který vyšel z podnětu a dohody stran parlamentních.

Návrh nového zákona o stavebním ruchu podala t. zv. parlamentní pětka, t. j. zástupci čelných českých stran sněmovních: čsl. soc. demokracie (pravice), čsl. sociálů, národní demokracie, české strany lidové a rep. strany čsl. venkova. Již jeho název označuje, že zákon patří mezi opatření, kterými má býti rozmnožena bytová nabídka — cíl to, za nímž se nese všechno snažení druhého období naší bytové politiky. Při tom návrh podává — a v tom je jeho těžká chyba — pouze rámcový zákon, takže vlastní rozhodnutí o způsobu jeho aplikace, o jeho praksi zůstane prováděcímu nařízení, t. j. vládě. Není pochyby, že tím Národní shromáždění zadává svým právům a přesunuje těžiště vlastní nové zákonodárné úpravy bytových poměrů z jednání parlamentního do rukou úřednické vlády. Toho byl si vědom aspoň senát, jak doznal resolucí, vyzývající vládu, aby prováděcí předpisy před jejich vydáním mu předložila k nahlédnutí. Tím způsobem jednání o bytových zákonech, které formálně přivodilo porážku vlády — ministerstvo soc. péče musilo odvolati všechny své předlohy — ukázalo vlastně nepohotovost a nezpůsobilost parlamentu. To patrno bylo i v celém jednání, zjm. v senátu, kde řečník za řečníkem přijímal návrh zákona o stavebním ruchu, jak bez obalu přiznávali, jenom z nouze, jen proto, že byl již nejvyšší čas učiniti nutná opatření a Národní shromáždění nemělo návrhu lépe propracovaného. Při tom utkal se s poslaneckou sněmovnou senát, který předlohu opravil nepatrně a nevalně významně, třeba že ne na neprospěch věci. Ale motivy a význam sporu toho jsou vlastně rázu politického, a posuzovat je vymyká se této rubrice. Poslanecká sněmovna setrvala na svém původním usnesení, v jehož znění stane se tedy návrh zákonem.

Obsahově snaží se nový zákon podnítiti stavební ruch rozšířením práva vyvlastňovacího, zavedením rozhodčích soudů mzdových a soudů cenových, finanční podporou stavebního podnikání a osvobozením od daní, stavební péčí o státní zaměstnance, připuštěním staveb provisorních a stavebních úlev. V celku snahou zákona je zjm. umožniti a podnítiti soukromé stavební podnikání. Proto připouští vyvlastnění stavebních pozemků, které bylo možno dosud pouze na prospěch státu, okresu, obce nebo obecně prospěšných družstev, nadále i na prospěch soukromých stavebníků. Mimo to počítá správně, že všechno stavební podnikání zdržuje proměnlivost stavebních nákladů. Proto se pokouší stabilisovati ceny stavebního materiálu cenovými soudy a stabilisovati mzdy zavedením rozhodčích soudů mzdových. Opatření toho rázu nejsou novinkou. Cenové soudy zná na př. zákon z 30. IX. 1920 č. 516 o zásobování obyvatelstva a opatření důležitých podniků státních předměty potřeby. A již zákon z 28. V. 1919 č. 266 ustanovoval občanské soudy cenové. Leč jak zkušenost ukázala, cenové soudy dosud jenom zklamaly. Rozhodčí soud mzdový při mzdovém sporu úřednictva a zaměstnanců kovoprůmyslu se ovšem osvědčil aspoň potud, že boj zkrátil a vedl po dlouhém jednání k smírnému urovnání. Ale nepřispěl a nebude moci ani na příště přispěti k stabilisaci mezd.

Stabilisace mezd stavebního dělnictva i cen stavebního materiálu nedá se nadiktovati ani stavebním komisařem, jak chtěl původní návrh vládní, ani rozhodčím soudem, který se jevil právem přijatelnějším poslanecké sněmovně. Dokud stoupají ceny životních potřeb, především cena chleba (mouky) — a zdražení to právě nyní vláda chce připustiti — nemůže býti řeči o stabilisaci mezd. Stabilisace mezd znamenala by tu vydat nejen zaměstnance soukromé a veřejné, nýbrž i velkou většinu dělnictva zvýšené nouzi a podvýživě. (Zprávy o vysokých mzdách dělnických, o třináctí až čtrnáctinásobném jejich zvýšení proti době předválečné, jsou, pokud jde o průměr, t. j. o velkou většinu dělnictva, jenom bajkou, jak ukázala oficiální statistika, uveřejněná v samém Věstníku ministerstva sociální péče, XII., 550.) Stabilisace mezd byla by tedy, dokud nenastane aspoň poněkud snesitelné vyrovnání cen, stabilisací tělesného úpadku širokých vrstev národa.

Proto, bude-li míti zákon příznivý výsledek, bude za něj vděčiti spíše přímé podpoře, kterou slibuje novým stavbám, přístavbám a nástavbám domů s malými byty, připuštěním a podporováním staveb provisorních a zrušením některých ustanovení platných stavebních řádů, jakož i vlastní stavební činnosti státu (bytové péči o státní zaměstnance). Mimo daňové úlevy (zjm. úplné osvobození od domovní daně třídní a činžovní na dobu padesáti let místo dosavadních 20 let a j.) připouští zákon jako podporu pouze státní záruku za zápůjčky, nebo příspěvek na zúročení a úmor. Přímou zápůjčku připouští pouze na dokončení staveb, zahájených podle zákona z 23. V. 1919 č. 281, tedy pro družstva a obce. Půjčky samy mají poskytovati sdružení peněžních a pojišťovacích ústavů, u nichž stát uloží mírně zúročitelný vklad z výnosu stavební půjčky losové. Tím ovšem stavební úvěr se zdraží, neboť finanční ústavy počítají podle bankovních usancí se ziskem as 2%, a snad se i ztíží pro obce a družstva. Neboť je pravděpodobno, že banky budou při úvěru dávati přednost svým starým, stálým klientům, stavitelům a stavebním podnikatelům.

Pokud jde o stavební úlevy, jimiž se má zlevniti stavební podnikání a tím i zvýšiti stavební ruch, není pochyby, že některé mohou býti na újmu zdravotní (snížení výšky obytných místností, připuštění žump, kde není kanalisace) i na újmu plánovitého, vhodného a účelného rozšiřování města (stavby na pozemcích, jež nebyly pojaty do plánu polohopisného). Bohužel však stav je takový, že jde o to, ne zdravě a dobře bydlet, nýbrž jenom vůbec bydlet, míti střechu nad hlavou a netísnit se v bytech přeplněných do nemožnosti. Konečně nový zákon o stavebním ruchu chce urychlit stavění i tím, že soustavně zkracuje všechny lhůty v řízení stavebním a to způsobem, který je vyslovenou nedůvěrou vůči agilnosti našich stavebních úřadů. K nepříznivým stránkám zákona nutno počítat i dobu jeho působnosti, vymezenou příliš krátce: do 31. prosince t. r. pro platnost ustanovení vyvlastňovacích a pro finanční podporu staveb provisorních, do 31. prosince 1922 pro rozhodčí soudy mzdové, cenové a pro úlevy stavební (výjimky z ustanovení stavebních řádů). Lze pochybovati, že v běhu necelého roku, resp. dvou let vyspěje stavební ruch na výši, kde by již nepotřeboval mimořádných podnětů a pomocí. Za chybu je pova-

žovati také, že zcela upuštěno od myšlenky stavební povinnosti, kterou chtěl vládní návrh uložiti zaměstnavateli na prospěch zaměstnanců, podnikatelům v náhradu za místnosti zaujaté po 1. VIII. 1914 pro kanceláře a finančně silným nájemníkům. Úkoly, které nový zákon státu ukládá, budou jistě vyžadovati velmi značných finančních nákladů. Na ně má býti opatřena plná miliarda Kč stavební půjčkou losovou. Losy budou po Kč 500·—, pětinky jejich po Kč 100·—, takže bude nutno, aby půjčka měla úspěch, rozprodat 10,000.000 pětinových losů. Proto vyskytly se hlasy pochybující o jejím zdaru a radící spíše k nucené půjčce. *Aug. Žalud.*

ŠKOLSTVÍ VYSOKÉ.

Lékařská fakulta v Paříži. — Publikace »Společnosti přátel medicinské fakulty«. — Z dějin fakulty. — Přístup na fakultu. — Studie k doktorátu. — Zkoušky. — Cizí studující. — Diplom »doktora mediciny« na universitě pařížské. — Zvláštní ústavy při medicinské fakultě. — Dittrichův spis: Die neue Universität. — Cíl universitního studia. — Pojem učitele universitního a učence-badatele. — Sloučení obou cílů. — Poměr universit k vědeckým ústavům výzkumným. — Revise státních zkoušek. — Pravý úkol university: pěstění jednoty duševní. — Poměr university k ministerstvu. — Některé návrhy opravné po stránce správní.

Universita nejvíce odolává nárazům vážných i přechodných potřeb dne. Snad jsou to historické a tradiční útvary této vysoké školy, které především uchovávají její bývalý ráz jak po stránce správní, tak po stránce vědecké výchovy. Účinky doby přes to však jeví se v okolnosti, že do jednotlivých fakult vnikají nové obory, které svým významem vynucují si zastoupení v průběhu universitního studia. Tak jsme pozorovali nedávno, že studium dítěte abnormálního vniká novou docenturou na medicinské fakultě university Karlovy. Také, jak uvidíme, na lékařské fakultě v Paříži zřízen byl zvláštní ústav pro puerikulturu. Na druhé straně jeví se snahy o přestavbu universitního studia v celém jeho rozsahu a literatura v tomto směru v době poválečné se množí. Přirozeně budou právě tyto snahy po obnově předmětem rozhledů.

»Společnost přátel medicinské fakulty v Paříži« uveřejňuje sešit pod názvem: »La Faculté de médecine de l'université de Paris«. (Paris 1920—1921. Masson et Cie, Libraires de l'Académie de médecine.) Brožura tato obsahuje úvodem stručné dějiny lékařského studia v Paříži, dále stati o všeobecné organisaci, o jednotlivých oborech studijních a kursech doplňovacích. Medicinská fakulta pařížská má velmi starou tradici. První pokusy sahají dokonce až do doby Karla Velikého. Teprve r. 1270 byla ustanovena skutečná fakulta medicinská a připojena k fakultě artistské. Byla částí university a svěřena péči autority církevní. Učitelé i posluchači byli vlastně řeholníci a teprve později nastalo rozlišení, když lékaři nemohli již zastávati funkcí církevních. R. 1452 změněn byl tento zvyk a lékařům dovoleny sňatky. Proti medicinské fakultě vyvinul se ústav soutěžící »Collège de Saint-Come«, z něhož vycházeli zruční chirurgové. Z řady těchto chirurgů vyšel známý Ambroise Paré. Význam chirurgů v Paříži

stoupnul v 18. stol., když založena byla »Académie de Chirurgie«. Tehdy fakulta medicinská upadla, až za revoluce na dvě leta zanikla. R. 1794 konvent rozhodnul založiti »École de Santé«, která byla umístěna v bývalé koleji chirurgické. Vyučování teoretické a praktické, knihovna, museum, nemocnice tvořily součástky tohoto ústavu. Z něho od r. 1808 vyvinula se dnešní moderní fakulta lékařská v »Rue Hautefeuille«, »Rue de l'école-de-Médecine« a boulevard »Saint Germain«. »École pratique« na druhé straně »ulice školy lékařské« zahrnuje laboratoře, jichž je jedenáct. Na medicinskou fakultu zapisují se studující, mající diplom bakalářský ze střední školy. Na to jeden rok věnován jest studiu věd přírodních na fakultě věd (»Faculté des sciences«), fysice, chemii a přírodovědě. Studie k doktorátu trvají pět let kromě přípravky jednoroční. Práce studujících závazná trvá 3 hodiny od 9—12 v nemocnici, odpoledne jsou 3 hodiny cvičení praktická a 2 hodiny teorie. Koncem každého roku studující podrobují se zkoušce ze všech předmětů toho roku. Nevyhoví-li, mohou opakovati zkoušku na podzim. Na to může také nadejíti reprobace na celý rok. Známky jsou velmi dobrá, dobrá, dosti dobrá, dostatečná a nedostatečná. Cizím studujícím: třeba vykázati se rovněž diplomem bakalářským. Maturitní vysvědčení z cizích středních škol (kromě Rumunska) nejsou uznávána. Jinak cizinci mohou dosáhnouti »diplom doktora mediciny na universitě Pařížské« (»Docteur en médecine de l'université de Paris«), který ovšem neopravňuje ku provádění povolání jako diplom státní a má význam spíše vědecký. Doktoři mediciny z universit zahraničních, kteří hodlají dosíci výše uvedeného diplomu, jsou povinni žádati k »ministerstvu školství« a přiložiti překlad svých diplomů, křestní list před 1. listopadem. Zvláštní ústavy při medicinské fakultě v Paříži jsou: l'»Institut de médecine coloniale«, l'»Institut de médecine légale«, zvláštní kursy radiologické a l'»École de puériculture«, která obsahuje kulturu dětství v době před narozením, fysiologii a patologii novorozeněte, nauku o kojení, kliniku a cvičení v laboratoři. Zde počet žáků omezen jest na 20. Zápisné čítá 100 fr.

Otázkou reformy universitního studia zabývá se Ottmar Dittrich ve spise »Die neue Universität. Ein Reformversuch«. (Lipsko, 1919. Quelle & Meyer. Str. 76.) Profesor filosofie na lipské universitě Dittrich pojednává v této knížce o otázkách školství vysokého, zejména university, jak se naskytují v pohnuté době poválečné. Spisovatel tu dovozuje nutnost reformy universitního studia a její cíl, promlouvá o zřízení a správě university, o poslání jejím vědeckém a pedagogickém. Také otázka uskutečnění reformy tvoří předmět zvláštní stati tohoto pojednání. Nebude nezajímavo přihlédnouti blíže k souboru otázek universitních, abychom si učinili představu, kam směřují dnešní snahy reformní. Dittrich myslí jen na reformu university německé, a s tohoto hlediska dlužno obsah spisu posuzovati. Pozoruje, že smysl a cíl university není vždy pojímán jednotně a že vlastně nebývá ani jednotného názoru o tom, který jest hlavní a životní úkol universitního studia. Souhlasí s názorem, že universita není pouhým učilištěm a přípravou k různým povoláním, souhlasí také se Schleiermacherem, že universita má míti cíl také výzkumně vědecký, ale přiznává zároveň, že universita nemůže býti pouhým vědeckým ústavem.

Nuže tedy, v čem spočívá vlastní cíl její? Dittrich řeší otázku tuto rozborem pojmů docenta a badatele, to jest profesora, který dovede správně obor vědný sdělovati a profesora, který jest výlučně badatelem, udávajícím nový směr a nové cesty zkoumání. Zajisté jsou někdy obě schopnosti sloučeny v jedné osobě, jinde jedné schopnosti se nedostává. Na každém členu university žádá Dittrich, aby byl především učencem, to jest, aby obor své vědy ovládal a byl schopen dále vědu svoji vzdělávati. Tedy každý docent, universitní učitel má býti učencem třebaže ne badatelem, t. j. vynálezcem nových soustav. Tím již je podle pojetí Dittrichova zachráněno vědecké poslání university a vyloučeno nebezpečí, že vzniknou ústavy vědecké čistě výzkumné v pořadí nad universitou. K tomu především přispívati má okolnost, že universitě zůstanou zachováni také učenci badatelé s učitelskou, pedagogickou schopností, kteréžto sloučení u znamenitých učenců badatelů nebývá tak řídké. Aby universita si uchovala své původní a vedoucí postavení v kultuře lidstva, tu především třeba konečné revise nejdůležitějšího úkonu jejího, jímž jsou státní zkoušky a doktoráty, které sklesly na pouhé pamětní přemílání nesouvislých částí nebo celků v jednotlivých oborech. Dittrich chápe universitu se čtyřmi fakultami, jednajícími o transcendentnu, o právu, o lidském těle a postavení člověka v přírodě a lidské společnosti jako jednotu a míní, že vědecké prohloubení látky zkušební po stránce logické, to jest po stránce metodologie myšlení a nazírání, filosofické a etické, mohlo by přispěti k vyššímu stupni výchovy universitních kandidátů, čímž universita by se stala výslovně sociálním a mravním činitelem lidské kultury a směrodatným pro všechny kulturní instituce a podniky. Tedy úkol university spatřuje Dittrich v tom, že ústav tento vytvořil by na podkladě právě vylíčeném pravého společného ducha v celém společenství, jehož údy vedoucími právě mají býti opravdově universitně ve smyslu výše uvedeném vzdělaní odchovanci. Tím universita, která se odchýlila od tohoto nejdůležitějšího svého úkolu, to jest od jednoty duchovní, navrátila by se k svému původnímu poslání a přestala by býti střediskem společenského rozkladu, který nadchází rozlišeným zájmem fakult a nedostatkem jednotících idejí rozumových a mravních. Návrh na obsah reformy, který tu Dittrich podává, týká se jednak zřízení a správy, jednak četných otázek university jako školy vysoké, zejména otázky úkolu vědeckého, badatelského, pedagogického a to didaktického a výchovného jakož i úkolu zkušebního. Po stránce zřízení a správy žádá spisovatel rovnocenné zastoupení docentů, asistentů a studentů v senátě a vůbec v úřadech akademických a to tak, aby majorisování nebylo možno do přípustné míry. V každém případě žádá uplatnění minoritního vota. Odmítá naprosto dodatečná potvrzení ministerstva školství a zvláště tak zvané »Querstriche«, kterými právě nejvíce trpí celý rozvoj vědecký a mravní v životě universitním. Jeví se mu neslýchaným, aby byrokratický úředník, vzdálený vědeckému studiu, mohl být rozhodčím v nálezech a návrzích akademických úřadů a sborů profesorských. V této okolnosti spatřuje snížení university na školu nižších kategorií a největší nebezpečí pro budoucnost, jelikož otvírá bránu všem nemravům, bujícím právě v nezdravém zřízení správním.

Badání a vědecké zkoumání jest Dittrichovi nezbytnou součástkou a podmínkou zdárného universitního života. Proto nepřeje myšlence a tendenci, která projevuje se zvláště v poslední době a odděluje vědecké výzkumné ústavy od universitního prostředí. Přeje si úzký styk těchto ústavů s universitou. Že Dittrich také ve svobodě myšlení a badání vidí životní podmínky vysoké školy, jest spíše reakcí na jisté anomalie příznačné pro zvláštní nezdravé poměry, nežli snad novým nějakým požadavkem. Pokud se týká akademických přednášek, tu nový jest návrh Dittrichův, podle kterého universitní profesor nemá se omeziti na akademická čtení, nýbrž prokládati urovnané přednášky improvisovanými příležitostnými výklady a vysvětleními, a část hodiny nebo jednotlivé hodiny po určitých oddílech věnovati rozmluvám, disputacím o tomto předmětě, v nichž ukáže se také účast posluchačstva. Nepřeje tedy pouhému trpnému naslouchání výkladů. Postup tento měl by býti jakousi střední cestou mezi cvičeními seminárními a pouhým čtením. Pozoruhodné jsou názory autorovy, týkající se státních zkoušek. Také po této stránce přeje si užší styk posluchačů s profesory, z něhož má výsledek studií vyplynouti jako logický důsledek vzájemného sebepoznání a nikoli jen jako formální shrnutí zapamětních poznatků. Student má vykázati doklady průběh celého svého studia, takže vlastně celé studium universitní má býti jedinou zkouškou bez konečného formalismu zkušebního. Závěr knihy tvoří návrhy a názory autorovy, týkající se uskutečnění mnohých opravných myšlenek. Mluví podrobněji o bezplatnosti studií, o zlepšení postavení docentů a asistentů po stránce sociální. Jak již řečeno, ani universita se svojí tradicí, mnohými zakořeněnými zvyklostmi není ušetřena opravných snah, které usilují o její přizpůsobení současným názorům vědeckým, sociálním a mravním. *Ch.*

LITERATURA.

Krásná.

R. Bojko: O Boha, život a můj lid. Sbírky »Klas«, svazek 8. Nákladem Tiskařského a vydavatelského družstva Obzor v Přerově 1919. — *Emanuel Lešehrad:* Růžový kříž. Pátý svazek knih »Stříbrného kruhu«, nákladem L. Danka, Košíře 1920. — *Libuše Baudyšová:* Kvasící mládí. Nakladatel Jos. R. Vilímek v Praze. — *Marie Gebauerová:* Na zemi. V Praze, nákladem České grafické spol. Unie, 1920. — *Anna Ziegloserová:* Trpké poháry. Nakladatel K. Beníško v Plzni. 1920. — *Jiří Mahen:* Měsíc. Fantasie. Nakl. Stanislav Minařík v Praze.

Básnická kniha R. Bojkova rozděluje se, jak již nadpis ukazuje, na tři oddíly, které vznikaly v posledních osmi létech. První část »O Boha a život« obsahuje básně z let 1912 a 1913. Je to myšlenkově přehodnocené a volnými rytmy zbásněné Desatero přikázání, třetí modlitba, která se organicky přimyká k starším sbírkám: Otčenáši a Věřím. Proti lyrickému a hymnicky slavnostnímu rázu starších sbírek nesou čísla třetí modlitby Bojkovy znak ideové sevřenosti a místy aspoň dramatického sporu, úsilné problémovosti. Jestliže jsme v starších modlitbách pozorovali příliš silný vliv Březinův, osamostatňuje se básník zde od svého vzoru myšlenkově a to má

v zápětí i větší svobodu formální. Pokud se týče celkového názoru, není tu ovšem té plné jednotnosti a syntetické pevnosti, jaká by slušela patetickému rázu básní; ale zase dramatické úsilí, s nímž se básník rve s otázkami a těžce, vzdorně se vyrovnává s osudem a Bohem, dodává živosti a přibližuje jeho snahy našemu myšlení.

Frastarý dualismus, Bůh a ďábel, vystupuje příkře před oči a v celé řadě počátečních básní vítězí hmota, kult země, panteistické zanícení pro vznešenou matku všeho vzrůstu a vývoje; častokrát vyčítá básník svému Bohu krutost, nemilosrdnost, přílišnou vzdálenost našich snah a modliteb, aby po nových zkušenostech a strázních přece se zase přimýkal k Bohu. Nevezmeš jména božího nadarmo, protože Bůh by tě neslyšel; raději důvěřuj zemi a svým ocelovým svalům. Raději svět sváteční dny přírody a těla, každé čisté radosti; cti otce, stařika slunce i matku zemi, ač jest ve vesmíru tak malá a nepatrná; důvěřuj, že poznáš jednou slávu ostatních světů. V tom smyslu nezabiješ své víry v individuální poznání, jež ti bude odměnou za prahem života, nezabiješ víry proroků a mučeníků, že přes krev a požáry prokletých století přece půjde člověk ke konečnému sladkému objetí s Bohem a člověkem. Nesesmilníš mrzkou prostopášností, ani rafinovanou zvrhlostí, ani tupým cynismem, aby si's zachoval sílu čistě vášně a rozkoš pohlavního plození. A tak dále, a tak dále. Již z těchto krátkých vět vidíme nejednou nehotovost a neucelenost celkového filosofického zření, ale již odtud může nám imponovat básníkovo přilnutí k životu a jeho radosti, básníkův klad a kulturní etos jeho modliteb.

Po stránce ryze básnické je bilance skrovnější. Málo osobitých postřehů, velmi málo jedinečných obrazů, zato více ošumělých, všedních slov a přirovnání. Tato kapitola je však přece z Bojkovy knihy nejcennější. Část druhá »O můj lid« (z let 1908—1918) i třetí »Pod pěstí« (z dob války) psána jest strofickými útvary, ale nepřináší k naší válečné ani poválečné poesii přes sympatická témata a široké obzory takřka uměleckého obohacení.

Sešitek básní Emanuela Lešehrada mohli bychom nazvati pokusem o měsíční poesii. Skladateli jde v první řadě o zachycení a kouzlo křehké, nepostižitelné, prchavé a mystické nálady rozhvězděné měsíční noci. Úvodní kosmický rozhovor mezi bludným balvanem, pralesem, sluncem, propastí a živly je příliš stručný a rozplizlý, aby zanechal ohlasy kosmických visí a problémů v naší mysli. Vlastní jádro spočívá v části druhé, Písni modrého paprsku. Znalec, ctitel a překladatel zvláště francouzské lyriky melodické a symbolické (Mallarmého) pokouší se v osmadvaceti kratinkých básních, spíše hebkých popěvcích, vysloviti okouzlení vibrujících paprsků, podati své poznámky a aforistické postřehy ideové ve smyslu novoplatonské, spiritualistické filosofie. S pocitem radostné lehkosti pluji v měsíčním svitu nad zemí, slyším tajuplné melodie, ztrácím zemi pod sebou; dva bílé stíny nejdražších zemřelých mne provázejí; nový svět mne upoutal, v němž je mi zjevno, že starý můj život byl hypnosou, těžkým snem. Teď probouzím se k říši světla, mé dřívější skutky, pláč i radost ubohých lidí na zemi byly jen modrým snem, marností, v níž zbytečno hledati rozdílů dobra a neřesti, radosti a bolu. Je to snadná a nyní po válce i módní ideologie, k velkému činu básnickému je tu ovšem hodně daleko.

Libuše Baudyšová pokračuje románem Kvasící mládí v díle Jányšové, o jehož prvním svazku bylo na tomto místě nedávno referováno a které vzroste nejméně na trilogii. Ponévadž autorka píše tento díl jako »samostatný svazek«, je nucena pro informaci čtenářů, již neznají Jányšů, opakovat a zhušťovat známé věci, zřejmý nedostatek komposice. Ale i jinak nemůže býti Kvasící mládí postaveno po bok prvnímu dílu, jenž byl kritikou přijat celkem příznivě. Spisovatelka osvědčila schopnosti v kresbě prostředí maloměstského, v psychologickém rozboru generace a v životném, animálně bezprostředním podání lidských pudů, jen napolo přikrytých rouškou jakés takés civilisace. Místo toho odehrává se děj nového svazku ponejvíce v Praze, a tu selhává nejednou její schopnost ve vylíčení velkoměsta a zejména psychologie a prudkého života krásné generace let devadesátých; obrací se k jedincům, a ačkoli nůže jim věnovati větší počet stran, nezůstavuji, nevím proč, tak syrového, zarývajícího se dojmu jako byli otcové v letech šedesátých; a konečně — když jste byli znajíce autorčiny schopnosti ve vystižení primérní vášně zlákáni titulem »kvasícího« mládí, nemůžete se ubránit jakémusi rozčarování, nenacházejíce toho, v čem jste čekali hodnotné plus v naší beletrii. Je tu daleko více šablony, konvence a ohledů než v Jányších; což nevřelo to pudově a smysIně pod kulturní a vědeckou maskou studentů a studentek tohoto pokolení stejně prudce a vitálně jako v otcích? Vždyt ani Věra Jarošová, nejmilejší postava románu, ani filosof Sezima, daleko pak ne mladý Jányš — nežijí, lépe řečeno, nejsou zachyceni v tom životném, kypícím a opravdu kvasícím varu svého mládí, jako jsme jej viděli u jejich rodičů, starších a i tenkrát již zkušenějších. Nechci těmito poznámkami zlehčovati dílo nadané a nadějné naší autorky; i tak je její román z nejpozoruhodnějších prací, jichž u nás bylo již nemálo v beletrii napsáno o pokrokovém hnutí studentském, o generaci Masarykově a Omladině. Přáli bychom si jen, aby si autorka uvědomila dosah svých schopností a na tom poli, kam ji její ženská a umělecká osobnost vede nejvýše, zkusila své možnosti. — V románu vystupuje celá řada osobností dnes dobře známých z veřejného, zvláště politického života; bohužel nemají dnes tyto letmé skizy ani ověření historické nedotknutelnosti ani ctižádosti, aby se staly věrnými a reálnými dokumenty.

Do Alp korutanských mezi slovinské horaly, jež z mnohých cest a prázdninových pobytů tak dobře zná, zavádí nás opět Marie Gebauerová v nové knize povídek a lyrických nálad. Tichá resignace, elegická vzpomínka rozlévají tklivý přísvit nad první zhuštující a náladovou povídkou i nad ostatními čísly melancholických snů a samoty. Jediná beletristická práce Za planinami jest jakási horská legenda, kreslená jemnými a pečlivými tahy. V symbolickém rámci měnivé přírody odehrává se historie Michaeliny lásky k italskému malíři, její útěk, opuštění a pokorný návrat. Mnoho kultury a soucitu uzavřeno jest v tomto typickém obrázku ženina utrpení a posvěcení. Ostatní lyrické části jsou měkkým akordem vzpomínajícího a smutného srdce, když se spisovatelka po několika válečných letech, která znamenala tak hrůzně mnoho pro ni a lidstvo, vrací na svá milá místa v slovanských Alpách. Od lyrické citovosti přechází k jadrnějšímu dokumentárnímu líčení v poslední práci, kde prochází na pláni dobrdské brzy

po skončení války místy šíleného vraždění, plamenného pekla. Tu nejen životně vystupuje vápencové pohřebiště smutného bojiště s žalostnými troskami a zbytky, ale ozývají se z vypravování přítele průvodce, jenž v těchto místech prožil strašlivé hodiny a dny, ohlasy nedávné rozpoutané lítice válečné v prostých, sevřených a hluboce působivých odstavcích.

Již z titulu nového románu Anny Ziegloserové usoudíte, že jde o téma nenové, mnohokrát a klasicky ve velikých literaturách a konečně i u nás zpracované: že jde o osudy žen, které buď nenalezly v manželství naplnění citu a přilnuvše s plnou vášní naschráněné a nevyužité něžnosti k milenci, jsou jím brutálně zotročovány, buď z nepochopené a nezvládnuté erotické životnosti přelétají od milence k milenci, aby tím tíže poznaly na konec marnost milkování, buď o ženy, jež v lásce k dítěti nacházejí jediný smysl života zapomínajíce rychle na potřeby a touhy vlastního srdce. Anna Ziegloserová má leckteré jasné, ženský instinktivní, psychologické postřehy, dívá se se shovívavou a laskavou moudrostí na život svých románových hrdinek, ale nemá daru plastické, jedinečné karakteristiky, nemá posvěcení tragické velikosti, gesta slavné povýšenosti, nemá konečně schopnosti, aby pevnou stavbou zvládla a organicky spojila životy a osudy svých postav. A tak tu není vlastní hrdinky; jsou jen osudy všedních žen, lehce spjaté vnějškovým přátelstvím a čajovými besedami. Jak jsem řekl, jsou to všední typy ženské; nemůže nás upoutati ani Berta Prosperová, šťastná manželka a matka, ale zcela papírová a neživotná, venkoncem nedramatická; velmi zajímavou postavou mohla by býti Cilda Kavalírová, dobrodružná a sensitivní duše, která tak resonančně se ozývá pod harmonií na čas milovaného muže, kdyby autorka dovedla rozpřísti, prohloubiti a tragicky podložiti tuto vláčnou sensitivnost a jarou touhu; zcela pasivní a neinteligentní je Gabriela Olivová se svou nechutnou láskou k doktoru Livorovi, a konečně Milada Molnárová, na níž je patrná největší láska a pozornost autorčina. Bohužel i tato filosofující a zrazená milenka a nevěrnice nemá našeho srdce, její manželská i milenecká historie je řadou plačtivých a sentimentálních výjevů, trapných scén nedorozumění a rozčarování; nezapírám, že je to přece postava životná a sympatická i se svou konečnou pokorou a fatalistickou moudrostí, jež radí mladé přítelkyni téměř, aby si připálila křídla vznícenou vášní a prohloubila se smutným poznáním. Několik motivů vine se románem: žena trpí zase ženou, sokyní; vášněmi a zklamáním prohloubí a očistí se srdce její; v šťastném mateřství jest vyplněna veliká touha jejího srdce. Mužové jsou tu ovšem, jak jsme tomu u ženských románů zvykli, ubozí; je to nevysvětlitelný, palčivý instinkt, který ji žene do jeho náručí, nic nepomohou úvahy a rozumové poznání. Ženy hrdinky, muže hrdiny marně tu hledáme; lidské, všedně lidské. Myslím si: nač okreslovat šedivý den, když doba i generace tak úsilně hledá nové formy a vytváří nové typy? — S mluvnicí a slohem je autorka nejednou na štíru (porozumnění, zneštastněla, Sybila a p.), což by dnes u české spisovatelky přece nemusilo býti.

Jiří Mahen vylétl si v posledním svazku do říše fantasie a zcela ztroskotal. Má k těmto bublinovým, bezpáteřným výletům sklon od svých prvních neurovnaných prós a časem stal se náročnější a sebevědo-

mější k svému neprospěchu. Hned úvodní dopis sekčního šéfa v našem ministerstvu školství a národní osvěty k ekscelenci panu velvyslanci Měsíční říše, v němž chce též (mimo mnohé jiné povídání) svým způsobem lapidárně zhodnotit naši poesii, obsahuje nedokonalosti a nesprávnosti do nebe volající. Tak píše o básníku Č. (Čelakovském): »Jeho význam vidí se pořád v tlusté knize mravoučných pravd, jež chtějí se tvářit jako rozkvetlá stolístka.« Za první: sto znělek nedává tlustou knihu; za druhé: kde a kdo vidí význam Čelakovského v Růži stolisté? Za třetí: pan Mahen vůbec nerozumí historickému významu Růže. A k těm větičkám, jež napsal o Nerudovi, Hálkovi, Čechovi a Vrchlickému, bylo by lze napsati stránky polemiky. Taková za vlasy přitažená, přehodnocující a znehodnocující perspektiva nenaladí nás zrovna příznivě k četbě dalších rozhovorů s měsícem.

K. H.

Poučná.

M. Jana Husi Korespondence a dokumenty. Vydal *Václav Novotný*. (Spisy M. J. Husi č. 9 ve Sbírce pramenů čes. hnutí náboženského ve XIV. a XV. stol. V Praze 1920, stran LVI + 381.) — Mistr Jan Hus v životě a památkách českého lidu. Napsali Dr. Kamil Krofta, Dr. Jos. Hanuš, Dr. F. X. Šalda, Dr. V. V. Štech a Jos. Holeček. Vydal »Český čtenář« za redakce Aug. Žaluda. Upravil Frant. Kysela. (124 stran textu a LVII tabulí se 165 vyobrazeními.) — *J. S. Machar:* Vzpomíná se. (Nákladem Gustava Dubského v Praze.)

M. Jana Husi Korespondence a dokumenty. Vydal *Václav Novotný*. (Spisy M. J. Husi č. 9 ve Sbírce pramenů čes. hnutí náboženského ve XIV. a XV. stol. V Praze 1920, stran LVI + 381.)

Chystaje pro Dějiny svůj poslední, definitivní, podnes nedostižený obraz M. Jana Husa a husitství, kreslený nejen velkým historikem a filosofem, ale i nevyrovnatelným umělcem slova, Palacký vydal napřed krásnou knihu Documenta Mag. Joannis Hus vitam, doctrinam, causam in Constantiensi concilio actam et controversias de religione in Bohemia annis 1403—1418 motas illustrantia (1869 ku pětistoleté památce nar. Husova), sbírku nejdůležitějších dokumentů života a pře Husovy, shledanou s podivuhodnou pílí a pietou prací celého půlstoletí po celé Evropě a vydanou i po stránce techniky vydavatelské v úpravě na onu dobu tak vzorné a s takovou úplností, že nejen předstihla vše, co potud vydáno o Husovi, ale až do nejnovější doby byla hlavním pramenem všeho badání o Husovi a počátcích husitství. Ovšem dnes, kdy podrobnému badání se podařilo shledati četné a vážné dodatky a opravy a kdy také na techniku ediční činíme nové požadavky, i znamenitá »Documenta« zastarala a právem ozývaly se hlasy po novém, doplněném vydání (viz Krofta v ČČH 1915, 154). Částečným splněním tohoto přání jest edice Novotného, provázející podle vzoru Palackého veliké dílo o Husovi, k pětistoleté památce smrti Husovy vypracované Novotným a Kybalem, jež byvši vyznamenáno cenou Akademie, vychází nákladem Laichterovým.

Vedle této zřejmé souvislosti Novotného edice, věnovaná významně památce Palackého, vykazuje však také pozoruhodné rozdíly proti Palackého »Documenta«, jak podrobně vykládá a zdůvodňuje obšírná předmluva. Palacký do své sbírky pojal i prameny historiografické, náboženské traktáty

a polemiky atd. Pro tento druh pramenů však máme dnes zvláštní publikace, v nichž najdou vhodnějšího místa. Novotný proto se obmezil pouze na korespondenci Husovu, a to tím spíše, že nové vědecké vydání listů Husových, »nejcennějšího snad odkazu pro poznání Husa-člověka«, stalo se dávno »otázkou cti české vědy a zejména českého studia doby Husovy«. Ovšem Novotného pojem »korespondence« jest hodně široký, zahrnuje vše, co má povahu listu nebo prohlášení; nad to přibrány jako přílohy i některé listiny, nutné pro porozumění projevů Husových, a konečně i dokumenty, podnícené Husem a tím významné pro jeho život i činnost, jež posud nesnadno byly přístupné — odtud i název spisu: »Korespondence a dokumenty«.

A stejné rozdíly jsou také v příčině formální. Vyhovuje zvýšeným požadavkům dnešní techniky ediční, Novotný úzkostlivě dbá všech variantů, tím spíše, že listy jsou nám dochovány jen v opisech opisů a dále že jde o Husa, jehož poznání jsme ještě tolik dlužni a při němž má význam vše, co se nám o něm dochovalo, hromadí množství poznámek a pečlivý zřetel věnuje i nesnadné transkripci českých textů, pro něž »nějaká jednotná metoda není ještě stanovena«. A toutéž přesností a důkladností vynikají i výklady o původní české formě aspoň některých listů z vyhnanství, jak soudil již Flajšhans a Sedlák, ač dochovány jen latinsky; o listech žalářních, psaných často na útržcích nebo malých lístcích (»cedule« Petra z Mladoňovic!), čímž vysvětluje se zvláštní ráz rukopisu universitního (XI D9), jenž patrně jest opisem ztracené předlohy, která vznikla na základě oněch lístků nezávisle na opise Mladoňovicově, ježto písař nevyznal se dobře v přeházené látce; o autorství Husově na př. listu Hübnerovi (č. 6 proti Sedlákovi); o datování listů, kde Novotný opírá se o kritickou studii svou z let 1898 (ve Věstníku Král. Čes. Spol. Nauk č. IV), jež ovšem podrobena nové kritické revisi, a o své dílo o Husovi; a posléze o dochování listů i jejich edicích. Důkladný znalec a příští kritický vydavatel proslulé »relace« Petra z Mladoňovic hlásí se z podrobné zprávy o rukopise musejním VIII F 35, jejž Novotný proti Palackému klade spíše do 40tých let XV. století, ale s Palackým pokládá za nejdůležitější pramen pro poznání a tudíž i základ vydání listů Husových, ježto jest to nejúplnější, ač ne jediný ani nejstarší opis zprávy Mladoňovicovy druhé, širší redakce i jeho materiálu, t. listů Husových i jeho přátel, traktátů Husem psaných ve vězení, dokumentů o procesu atd., sebraného v Kostnici i jinde o osudech Husových v posledním roce jeho života (odtud název Palackého: rukopis Mladoňovicův). A stejný zřetel Novotný věnuje i oběma rukopisům vídeňským, z nichž prvý (4524) jako opis opisu první redakce relace i látky Mladoňovicovy vyniká nad to stářím — asi z dvacátých let XV. stol. —, druhý mladší (z XV. a XVI. století) podává opis rozházené látky Mladoňovicovy. Kolik kritické práce bylo tu vykonati vydavateli, napovídá již počet rukopisů: 73, jichž tu užil. A neméně pozornosti věnováno i četným tiskům od Jenského passionálu (asi z r. 1495) až po vydání ústu od Mareše (1891 a pak ještě čtyřikrát) a Flajšhanse (ve Světové knihovně i o sobě). Přidejme k tomu bohatství edice, obsahující 165 čísel (některé kusy jsou ovšem jen předpokládány, ale nedochovány) a 6 příloh, s hojnými poznám-

kami a různočtením, srovnání čísel edice s Palackého Dokumenty, seznam původců i adresátů, seznam citátů biblických — nejvíce zastoupeny žalmy a evangelia — i citátů z církevních i jiných spisovatelů — nejhojněji citováno z Augustina, Bernarda a Řehoře Velikého — a podrobný rejstřík věcný i jmenný, a pochopíme, jak významného a cenného daru dostalo se touto edicí především badatelům, ale také všem ctitelům života i snah Husových. *J. Hanuš.*

Mistr Jan Hus v životě a památkách českého lidu. Napsali Dr. Kamil Krofta, Dr. Jos. Hanuš, Dr. F. X. Šalda, Dr. V. V. Štech a Jos. Holeček. Vydal »Český čtenář« za redakce Aug. Žaluda. Upravil Frat. Kysela. (124 stran textu a LVII tabulí se 165 vyobrazeními.)

Základ a těžiště této publikace, která je nesporně nejbohatším a nejpoutavějším literárně knižním projevem piety k památce Husově v roce velikého výročí, nutno v souhlase s doslovem redaktora jejího spatřovati v části obrazové, myšlené jako částečná realisace toho, co se posud nepodařilo provésti ve větším slohu vybudováním musea české reformace: shromáždění a zpřístupnění hmotných relikvií hrdinské doby našich dějin. Štědře vypravená obrazová galerie podává v šťastném výběru téměř vše pozoru nejhodnější z obou pražských výstavek husovských (universitní a »Kostnické Jednoty«), v souboru svém netrvalých, a náleží jí tak vskutku nemalý význam a zásluha, že nám aspoň po některé stránce nahradí husitské museum do té doby, než se tato čestná záležitost národně kulturní rozřeší činem. Větší, textová část knihy, nazírána jako celek s hlediska redakčních intencí, vyznačených souhrnným názvem publikace, není bez některých mezer a nesrovnalostí. Její jednotlivé stati jsou samostatné kusy jen zdánlivě na sebe navazující a spolu souvislé, každá z nich ve skutečnosti stojí o sobě a žádá si býti rovněž tak posuzována. Práce prof. Kroftý: »M. Jan Hus a jeho význam v českých dějinách do Bílé Hory«, zahajující literární výplň knihy, je dokonalou ukázkou autorova daru zároveň dobře vědeckého i dobře populárního historického výkladu. Chce především poučovati a vskutku dáme se jí poučiti rádi: opravdová znalost věci, vlastní tomuto přednímu badateli v náboženských dějinách českých, hovoří tu nenáročivým, nevtíravým tonem. Dějinný význam a vliv Husův je zde osvětlen a zhodnocen stejně všestranně jako výstižně a o některých, buď v historické vědě, nebo v kulturně politickém zápase přítomnosti, sporných otázkách řečeno tu slovo ne-li zcela nové, tedy zvláště působivé svou jasnou přesvědčivostí. Jednoho důležitého momentu budiž námi přímo dotčeno: historik z mladší vědecké generace uplatňuje ve své práci nové poznání a pojetí našeho náboženského vývoje pohusitského a předbělohorského, jež souhrně vylíčil již v »Čes. Čas. Historickém« a jež zajisté najde nejenom v odborném světě, ale i ve všem mínění veřejném tím ochotnějšího sluchu, že — nezpronevěřujíc se přísné zásadě badání nepředsudného — staví dvě stě let vnitřního života národního od Husa do Bílé Hory do světla mnohem sympatičtějšího než názor starší a přibližuje tak úctě a lásce potomstva vyšší snahy oněch předků našich, na něž dosud padal zpět veliký stín Bílé Hory jako dějinná kletba. — Výborný znatel českého obrození národního prof. Dr. Jos. Hanuš napsal nejobšírnější stat knihy s názvem: »M. Jan Hus a husitství za pobělohorské

protireformace.« Na předchozí článek Kroftův připíná se jen časově, nikoliv obsahově. Hanuš nepokračuje v sledování osudů české reformační myšlenky a společnosti po Bílé Hoře, nýbrž postupem literárně historickým zjišťuje a předvádí, jak o Husovi a husitství smýšleli, soudili a psali čelní naši spisovatelé, hlavně historikové, průběhem dvou století od Bílé Hory do vydání dějin Palackého, t. j. do plného dějinně vlasteneckého uvědomění obrozeného národa. Odtud i methoda a podání Kroftovo a Hanušovo jsou odlišné: onen účelně a úsporně shrnoval velkou probádanou látku do několika podstatných rysů, tento namnoze poprvé analyticky rozbírá příslušné spisy a projevy po stránce ideové a dává rád mluviti dokumentům, citátům autorů samých. Váha Hanušovy studie spočívá v spolehlivém vyčerpání a v kritickém výkladu materiálu. — Po obou vědcích dostává se v článku Jos. Holečka »Husův kraj a lid« k slovu spisovatel-beletrista, aby naši pozornost obrátil k tomu, v čem po jeho přesvědčení žije nejpřítomněji kus zděděného ducha a karakteru Husova a husitských předků, — k jižním Čechám. Zde by bylo dosti příležitosti k zásadní polemice pro mnohé: snad archeology a historiky počínaje a společenskými reformátory a filosofy konče. — K obrazovému oddílu publikace těsně se přimyká pojednání dra V. V. Štecha: »Jan Hus ve výtvarném umění«, podávajíc k němu orientační výklad a umělecko-historický doprovod. — Jak se zrcadlil Husův zjev a jeho dějinný doprovod, hnutí husitské, ve zvlněné hladině našeho básnického vývoje, toť předmět poslední, páté stati nazvané »Mistr Jan Hus a doba jeho v moderní poesii české«, jejímž autorem je Dr. F. X. Šalda. *J. W.*

J. S. Machar: Vzpomíná se. (Nákl. Gustava Dubského v Praze.)

Ano... vzpomíná se. Vzpomíná se na doby, kdy Machar psával své feuilletony, kdy vydával své sbírky básní. Nyní se odmlčel a opravdu zbyla jen vzpomínka, avšak často lítostivá vzpomínka na jeho péro, jež dovedlo břitce zasahovat do akutních otázek a nejednou udávat směr. Což není právě dnes doba, kdy tím víc bylo by potřebí toho Macharova péra, jež mělo váhu a vliv? Nemáme ho již. To, co se nám podává v knize feuilletonů »Vzpomíná se«, je retrospekce, návrat v minulost, ale je dobře si přečíst i dnes tuto knihu minulosti, neboť v lecčems nám může být ukazatelem cest pro přítomnost. Machar vždycky byl průkopníkem lepší budoucnosti, vždycky zápasil za vyšší český život. Tím průkopnictvím je naplněna i tato kniha, ať již běží o věci politické, či kulturní, literární neb náboženské. Pak, když se Machar do něčeho dal, dal se do toho se zápalem svého nejhlubšího přesvědčení a dovedl nalézti pádné důvody, které působily.

Ovšem naše mladočeštství, i když se skrývá v rouše národní demokracie, a ani Národní Listy nemohou mít z této knihy radost. Tak leccos by se dalo z ní citovat, co platí dnes jako před léty. Psal-li Machar před léty o listě, jenž hájil každého lotra v národě i mimo národ, co by psal dnes, kdy Frič se přirovnává k Husovi? V závěru knihy nalézáme i odkaz, v němž Machar píše o zúčtování s Vídní a s Římem. Praví, že osud mu dovolil spolupracovati na zkáze Vídně a že se dožil chvíle, že její ruka malátně a zbabělě klesla s našeho hrdla. »Tož ještě Řím... I toho se chci nyní dožít! I ten musí ležet bezmocen u našich nohou.« Dočeká se toho? *Z.*

ŽENSKÉ HNUTÍ.

Náš cíl. — Naše zájmy.

V poválečném zmatku i my ženy ztrácely jsme se jaksi samy sobě. Revolucí dosáhly jsme všech práv, rovnosti, svobody. Na nás bylo a jest všeho použíti a vytvářiti život. Už ne vývojem, předpokladem duševního postupného vyspívání, ale tak, jak jsme byly, musely jsme se chopit práce a jít srdnatě do života veřejného, širšího, zodpovědnějšího. Našim kolbištěm vedle rodiny a vnitřní spolkové práce stala se veškera veřejnost, všechny pracovní obory, politika, sociální péče, veřejná správa. Rozešly jsme se takřka s veškerou dřívější činností na prospěch žen, jelikož téměř všechny snahy byly dosaženy a ocitly jsme se před něčím novým, oč jsme sice usilovaly, ale co nyní bylo třeba naplniti a co naplníme.

Avšak nyní zdá se nám, že nemáme pro veřejnou práci dosti pohotových žen, a ty které byly neb jsou, odcházejí zklamány.

Nemáme vědecky pracujících žen a akademicky vzdělané ženy nevěnují se dosti veřejnému životu. Funkcionářka ženského spolku pro zájmy žen nedávno veřejně pravila: »Kde jsou naše české spisovatelky? Kde jsou naše vědecké pracovnice? Kam se ztrácí ty dlouhé řady absolventek našich vysokých škol? S kolika z nich setkáváme se v spolkovém životě, kolik jich cítí povinnost pracovat pro povznesení české ženy?«

Studentky po dokončení studií věnují se svému povolání a provdávají se a věnují se rodině. Úřednice, obchodní síly volí rodinný krb, jakmile se naleznе možnost.

Úřednice a funkcionářky politické, které toužily po uplatnění svých schopností ve veřejnosti, jsou zklamány a vyměňují svá místa za činnost v sociální péči neb radostně se vrací do rodiny, neboť veřejnost je neuspokojila, nedala jim vnitřního obsahu ani štěstí.

Pracovnice sociální, která budovala celou organisaci a honosí se krásnými výsledky své práce, volá neuspokojena k tomu jsem pracovala, to je výsledek práce, které jsem dala tolik energie, svých sil a radostí, že jsem ani času neměla věnovat se své vlastní duši?

Vůdkyně žen vidí, že politická strana nedá ženě co jejího, neuznává ženy vpravdě tak, jak to hlásá a hotoví se volati ženy pod vlastní jejich prapor.

Všechny tyto zástupkyně žen toto otevřeně doznávají a jména jejich jsou mně zárukou, že vážně, opravdově řešily své otázky a projevily své vnitřní cítění a nazírání. Všechny zakusily, prožily něco velkého a svobodně se rozhodly. Oč cennější jest toto rozhodnutí, než předurčení žen k vyměřené činnosti. Avšak ukazuje to, že něco jest tu velmi bolestného, živoucího, co dere se k životu, k vyjádření.

Paní B. Viková-Kunětická v »Ženském Světě« konstatuje, že sociální péče překotně řeší své problémy, ženy se hrnou k práci i aby jí využily a volá, aby zůstaly na svých místech, neboť opouštějíce je, dávají potravu zmatkům, zvyšují potřebu péče o své opuštěné rodiny. Myslím, že jsme tomu hodně blízko, že dovedeme již označit pohnutku, za kterou ženy šly do veřejnosti, pro kterou ji dnes opouštějí. »Jet pusto ženino nitro

bez lásky a bez mateřství.« Žena musí milovat, musí se obětovat, sloužit dobru, kráse, pravdě, ať si ji zosobní v muži a dětech, ať ji vidí v něčem jiném, ale musí to býti pravdivé, odpovídat její bytosti. To nenalézá v dnešním veřejném životě.

Když jsme se domáhaly rovnorávnosti, bylo nám to často vytýkáno. Zušlechtění veřejného života měly jsme v programu. Účastí ženy doufaly jsme, že se zlepší i veřejný život, žena že přinese součást své bytosti do společného života a uplatňujíc sebe, zušlechtí ho. Zatím jsme shledaly, že válkou zhrubnul člověk vůbec, i ženy. Ty, které si chtějí svůj vnitřní život, svou ušlechtilost zachovat, utíkají do rodiny, aby naplnily své poslání, vykonaly úkol a byly tím spokojeny.

Ty, které zůstaly ve veřejném životě, vidí, že se musí splnit předpoklady pro účast ženy ve veřejném životě. Převrat dal nám práva, ale nepřevrátil nás samy. A daným právem nestávám se ještě schopna toho práva dobře používati, musím to také uměť a věděť, tedy musím mít něco, co dosáhnu vývojem, vnitřní kulturou, zušlechtěnou duší. To bylo přeskočeno, toho musíme dobývat, to je, co ozývá se ze všech stesků, proto jsme neuspokojeny a utíkáme od díla tak, jako jiné utíkají z rodin. Ten program nám zbývá k naplnění a o ten se musíme snažit my ženy samy. Za tím musíme se semknout, sjednotit, k tomu pracovat, to je náš cíl.

Mnohé ženské spolky se přeměnily na sociální, jiné na politické, některé živoří bez obsahu. Ty oživit, znovu vybudovat, nové utvořit musíme, abychom přiměly všechny schopné jednotky k společné práci za zušlechtěním československé ženy. Všechny na jednom díle budeme pracovat, aby pak naše sociální péče, naše politická práce, naše veřejná činnost, naše úřední a pracovní forum, naše rodina, děti, domácnost, náš život vlastní byl hodnotný, naplněný, šťastný.

Před rokem zřídily jsme v Praze »Čsl. ochranu ženských zájmů« ne proto, abychom vytvářely spolek nový, ale aby bylo zde středisko pro sjednocení a organisování veškeré práce ženské, aby vyplněny byly mezery v sociální péči tam, kde jiní činitelé veřejní nekonají povinnosti vůči ženám, potřebujícím podpory, péče, pomoci. Na první zavolání přišlo přes 60 spolků. Na první valné schůzi po roce podána zpráva a ukázala činnost v péči o ženy, značnou, vzhledem k překážkám téměř nezdolným. — tož nalézání místností pro úřad, poradnu, útulny, pracovny a opatřování finančních prostředků. Za ten rok uveden byl k plné činnosti obor sociální péče o ženy a dnes už organicky zapadá do veškeré sociální péče vůbec. Pečuje o ženy, o něž se nestará ani Čsl. ochrana matek, ani Péče o dítě, ani Čsl. červený kříž, ani sbory pro invalidy a válečné poškozence, ani státní úřady. Teprve působnost tohoto spolku ukáže, jak veliký obor státní a veřejné péče zaujímá pomoc ženám a jak se dosud na nich opomíjením hřešilo.

Avšak sociální obor nevyčerpává program ženských zájmů, který přichází k platnosti teprve zrovnoprávněním žen.

Co chceme?

Praví to nejen název »Čsl. ochrana ženských zájmů« sdružení na povznesení a péči čsl. ženy, ale i historie snah, předcházejících zřízení spolku.

Již před válkou chtěly jsme vybudovati »Poradnu pro ženy«. V Národních Listech byly o tom 16. a 18. února 1912 články a zprávy. Návrh zněl: Poradna pro ženská povolání má nabádati ženskou mládež k odborné přípravě a pro různá povolání napomáhati ženám vůbec k dosažení snesitelného postavení životního. Prostředky, jimiž poradna hledí dosíci svého účelu, jsou: písemná sdělení, osobní poučení, přednášky, večery rodičů, letáky, brožury, žurnalistická působnost, styk se školami, úřady, odbornými spolky atd.

Poradna zodpoví otázky o všech ústavech pro ženské vzdělání, o podmínkách pro přijetí do těchto ústavů, o povoláních ženám přístupných a o dočasných vyhlídkách výdělečných ve všech, ženám přístupných povoláních, poukáže ke všem požadavkům, které jsou kladeny v dotyčném oboru na schopnosti duševní, tělesné, hmotné i mravní, zodpoví otázky o nových zřízeních ve všech oborech ženské činnosti, o nařízeních, o podnicích ženami anebo pro ženy podnikaných a vůbec o všech ženských snahách.

Základem každé porady má býti důkladná informace, která vyžaduje přehled v následujících oborech: 1. Ženská povolání: a) domácnostní práce, b) zemědělství a příbuzná odvětví, c) průmysl, živnosti a domácký průmysl, d) obchod a doprava, e) volná povolání (ošetřovatelky, vyučování, výchova, umění, umělecký průmysl, akademická povolání atd.). 2. Vzdělavací ústavy (odborné, pokračovací, střední, vysoké školy atd.). 3. Všeobecné ústavy (prostředkovny, statistické úřady, prodejny, poptávárny, právní ochrana, útulny, domoviny, kluby, stipendia, bytová a hospodářská družstva, obchodní, živnostenská, úřednická a j. odborná sdružení atd.). 4. Spolky (cíle, zařízení, pracovní odbory). 5. Různá hnutí (abstinentní, mravnostní, ochrana matek, péče o mládež atd.). 6. Literární materiál, knihovna, příručky, zprávy z denních listů atd.

Poradna je ve spojení se všemi spolky, svazy a sdruženími a úřadovnami. Správa svěřena kvalifikované správkyni, jíž přiděleny odborně připravené úřední síly. Návrh ten měl býti podán Zemské správní komisi.

Provedení zmařila válka. Ale již za války bylo jasno, že bude třeba dohody, vedení a regulování zaměstnání žen, rady v jejich zmatku a bezradnosti, bylo zřejmo, že musí tu působiti silní, vlivní činitelé a ihned po převratu byl podán veřejnosti návrh na vybudování zvláštního úřadu pro péči o ženy. Tento návrh byl odůvodněn a dělil se na čtyry hlavní součásti: prostředkovnu práce doplniti poradnou, ve které by bylo poukazováno na nová zaměstnání pro ženy, upravovány nové cesty, navrácení žen k přirozenému povolání a životu rodinnému, která by byla regulujícím činitelem, a řídila a rozváděla stejnoměrně příliv zaměstnání hledajících žen na všechna odvětví zaměstnání, která by měla v evidenci dívčí mládež mravně vadnou a pečovala o ni přátelským způsobem a vedla ji k možné nápravě, která by dbala o soustavnou péči o ženy pracující i ženy pomoci potřebné, která by veškeré roztříštěné činnosti uvedla v soulad a vzájemné doplňování. Tolik moci může míti jen úřad pevně opřený, který by měl v evidenci všechny podniky na prospěch žen, který by byl ve spojení se všemi úřady, do jichž oboru různé péče náleží, aby mohl dávat pokyny, žádat nová zřízení pro dobro žen, taková zařízení provádět samostatně a po dohodě s příslušnými úřady, aby byl orgánem poradním i výkonným, vedeným ženami a

proto žádáno, aby vláda takový úřad zřídila a připojila ke svým úřadům již zřízeným.

V téže době vznikla na několika stranách současně myšlenka zříditi oficielní ústředí, které by bylo oprávněno mluviti za všecky ženy československé. Tak byl podán návrh na zřízení komise pro ženskou otázku, z jiné strany vyšel popud na utvoření ženské rady, jiným tanula na mysli svépomocná instituce, středisko všech ženských korporací, která by měla zároveň styk se životem skutečným a byla přímo informována o všech potřebách, nedostatcích a požadavcích žen. Vyjednáváním s poslanci a úřady pochopily jsme, že není možno věc tak novou zavésti spolu s jinými, již samozřejmými institucemi a když nám vysoký úředník státní řekl: »Ukažte, co chcete a dovedete, my Vás budeme podporovat« — byla založena Čsl. ochrana ženských zájmů v dohodě se všemi navrhovatelkami. Vybudovaly jsme poradnu pro ženy, počáteční organisaci pro sociální péči o ženy a chystáme se vybudovati úřad pro ženské záležitosti takový, aby všechna práce žen byla shrnuta a zmohutněla vzájemnosti, aby byla studována a podala obraz bytosti ženy československé a její činnosti a práce a významu, aby to byla organisace nejen pomocná, účinná, praktická, ale i statistická, studijní, vědecká.

Proto musíme se sejít, dohodnout, vzájemně opřít. Jsme odkázány na sebe, to si uvědomujme a hledejme svou sílu v sobě. Je čas, aby všechny ženské spolky si toho uvědomily a přimkly se, aby utvořily silnou, pevnou jednotu, která by znamenala tolik, že by i vláda konečně poznala, že jsme hodnotou, pochopila, co chceme, že chceme něco dobrého, potřebného, účinného a učinila, čeho je třeba: pomohla vytvořiti úřad a podepřela jej jakoby svůj, jako nutnou součást správy tak, jako je žena členem, občanem státu, který zasluhuje, aby byl uznán a byla mu věnována náležitá pozornost a péče.

DIVADLO.

Činohra.

Z původních her dobylo si neobyčejného úspěchu K. Čapkovo drama »R. U. R. (Rossum's universal robots«) (Nár. div.) — Základem je alchymistický sen o vyrobení umělých lidí, jehož užil již Goethe. V 2. díle »Fausta« vyrobí Wagner Homuncula, který se chápe ihned práce. Myšlenku tu domyslil Čapek neméně básnicky než filosoficky. Továrna Rossumova (t. j. rozum) vyrábí umělé lidi, Roboty, kteří jako levná pracovní síla zaplaví celý svět. Vzbouří se proti lidstvu a vyhubí je, nejsou však sami schopni se rozmnožovati. Ale i mezi nimi vznikne láska a tak obraz člověka je zachován. Vyvraždění lidstva Roboty a jejich neschopnost stvořiti něco nového líčí básník asi pod dojmem ruské revoluce. Lidskou civilisaci soudí a odsuzuje v duchu Rousseauově a Tolstého. Také naň snad působila Kaiserova hra z průmyslového života »Plyn«. Zdramatisovati osudy celého lidstva jest úkol nesnadný. Čapek jej řešil prostředky dramatu individualního, ne davového. Jen ve 2. dějství je davový výjev, revoluce

Robotů. V předehře vypráví o Robotech vše potřebné ředitel Rossumovy továrny cizince Heleně, s níž se zasnoubí. Ta se stane pákou děje: způsobí, že se vyrábějí Roboti vyzbrojení nejen rozumem, nýbrž i citem, od nichž pak vyjde revoluce, a spálí návod k výrobě Robotů; jet nešťastna nad svou neplodností, neboť lidé se nerodí, pracují-li za ně Roboti (1. a 2. akt). V 3. aktu stavitel Alquist, jenž jediný z lidí přežil revoluci, marně se snaží sestrojiti nové Roboty. (Předvádění pokusů na živých Robotech působí trapně.) Příroda ho předejde, vnuknuvši lásku dvěma mladým Robotům. Škoda, že postavy hry nás nedojímají; jsou příliš chladné, rozum vládne u nich nad citem a vášní jako u Robotů — a snad i u básníka. Jako v »Loupežníku« ruší nás ve vážných výjevech hojné vtipy, založené zpravidla na kontrastu. Stavba hry mohla býti pravidelnější, kdyby 1. a 2. dějství bylo spojeno; pak by mělo celé drama tři dějství.

Fr. Zavřel v »Návratu« a Ot. Fischer v »Orloji světa« (Vin. div.) zpracovali skoro tentýž námět: legionář se vrací radostné do vlasti a je zklamán. Žena, kterou miloval, mu již nenáleží. V kuse Zavřelově odešel do války umělec Ker jako člověk rozervaný, slabý, avšak hynoucí Rusko ho přetvořilo. Jak se to stalo, mělo býti jasněji vyloženo. Kerova žena oddala se zatím staviteli Lexovi. Vidouc muže přetvořeného, silného, jak po tom toužila, ale necítíc se ho hodna, odchází. Nevkusné je, že ji chce Ker zadržeti, ač se mu přiznala k nevěře, a zavrhne ji teprve, když se doví, že otěhotněla. Ve hře se mnoho mluví, ale zajímavě; ostatně pokolení, jež básník líčí, více mluvilo, než jednalo. Zavřel sledoval ve své hře určitou myšlenku: obrození chabé, příliš skeptické generace válkou. Takové základní myšlenky pohřešujeme v dramatě Fischerově. Jedná též o lásce, ale méně jasně. Ljuba nezpronevěří se sice svému milenci Jiřímu, ale spřátelí se v jeho nepřítomnosti s jeho bratrem, a když se Jiří vrátí, stojí nerozhodně mezi oběma. Vedle ní vystupují zbytečně ještě dvě ženy, které také měly Jiřího rády. Jiří netrpí jen láskou, nýbrž i myšlenkovým sporem: je nadšen západem, kdežto jeho bratr a Ljuba se obracejí k východu. (Čechy jsou prohlašovány orlojem světa ukazujícím, které myšlenky jdou Evropou.) Jiří se vrhne do politického života, ale trpí intrikami svých nepřátel. Ty jsou všedně vylíčeny. Hra je přeplněna nejasnými, slabými postavami a nejrozmanitějšími myšlenkami. Krásná jsou lyrická místa, vzpomínky Jiřího na jeho lásku a líčení jeho vidění. Proti »Herakleovi« jest »Orloj světa« krokem zpět: Fischer je především lyrik, na půdě všedního života bloudí.

J. Mařánkova »Hydra« (Vin. div.) jak námětem, tak ekspresionistickým slohem upomíná na Hasencleverovo »Rozhodnutí«. V obou hrách jsou věty kusé, úsečné, často spolu nesouvisící, ježto jedna osoba neposlouchá druhé. V obou hrách se jedná stejně o revoluci: její vůdcové jsou ničemové, pravým revolucionářem jest básník, jenž je svými vlastními opuštěn. I závěr je podobný: v německé hře »příští muž«, v české peněžník hýří s prodejnou ženou.

Ze starších českých kusů byli hráni Macháčkovi »Ženichové« (Revoluční scéna). Jsou parodií rytířských her. Námět je vzat ze starší německé frašky, ale byl Macháčkem samostatně zpracován. Jako v pohádkách zkouší se statečnost ženichů. Nevěsta se musí pro jednoho rozhod-

nouti a jako Penelopa v Odyseji dá jim nesnadný úkol. Trojice rytířů je pěkně charakterisována: jeden je učený zbabělec, druhý udatný žvanil a třetí něžný břichopasek. Nad rytíři vítězí mladý panoš. — Dobrá myšlenka bylo obnoviti »Batalion« L. F. Šmída (Rev. sc.), oblíbeného kdysi herce a skladatele »sólových výstupů« a »obrázků«. Hra líčí realisticky život pražské spodiny na konci 19. stol. Řeč je sice trochu papírová, ale obsahuje hojně »pepických« úsloví, z nichž některá již upadají v zapomenutí. Batalion je název staré pražské kořalny a její ubohé společnosti. Jsou to praví Diogenové: »Jeden nezůstává nikde a druhý naproti. Jeden v Kaprové ulici v štoudvi a druhý v Slupech za mandlem, nebo na Štvanici pod viaduktem«. Námět je sentimentální: v Batalionu po léta se stykají a na sebe nevraží matka se synem, aniž se znají. Teprve když syn umírá, pozná ho matka podle jeho listin jako své odložené dítě. Tendence je socialistická: v nejnižších vrstvách je více poctivosti a upřímnosti než v t. zv. dobré společnosti.

Mezi přeloženými hrami převládají stále francouzské. V »Tribunu« vykreslil Bourget (přel. Z. Pospíšilová; Nár. div.) zajímavý obraz politických a kulturních poměrů Francie na počátku 20. stol. Básník není nezaujatým pozorovatelem. Na socialistickém ministru Portalovi ukazuje nesprávnost socialistického učení o rodině jako přežitku. Ale nezkresluje svých odpůrců. Portal je nezištný, čestný, svého syna sice nedá odsouditi, jako to činili římští vojevůdci, ale vzdá se svého úřadu. Také jeho přítel, socialista Mayence, je líčen sympaticky. Že by tyto i jiné postavy byly zcela životné, nelze říci. Zato ve vymýšlení dramatického děje, napínavé zápletky je básník mistrem. Ožívá v něm umění Scribeovo a Sardouovo. Portal, bojující za očistu státu a nalézající ve vlastní rodině podvodníka, je znamenitá postava. Boj mezi povinností a láskou k rodině je skvěle vylíčen. Dojem je oslaben sentimentálními a celkem zbytečnými výjevy 3. dějství. — Curelovi jde vždy více o filosofickou otázku než o dramatický děj. Jeho nejnovější hra »Poplašená duše« (přel. G. Schmoranz; Nár. div.) má ještě prostší děj než dřívější kusy; snad je to vliv básníkova stáří. Ale myšlenky jsou stejně odvážné a hluboké jako dříve. Drama jedná o lásce. Venkovský filosof Riolle dokazuje analogiemi ze života zvířat nesmírnou moc pohlavní lásky; každého se zmocňuje a jeho duši uvádí v šílenství. Riolle sám kdysi miloval svou schovanku Rosu, jeho stará žena zatouží náhle po mladém spisovateli a ten zas vášnivě a bez okolků miluje Rosu. K hlavnímu tematu hry — lásce — druží se dva podružné motivy: manželství geniálního muže s prostou ženou, jež ho nechápe, a hrůza před smrtí. — Rollandův »Danton« (přel. H. Jelínek; Nár. div.) nedosahuje jeho »Vlků«, čerpaných též z revoluce. Je spíše historickým obrazem než dramatem. Příčina toho je, že Danton nevyniká dosti nad své okolí, aby byl pevnou osou dramatu. Náš zájem se tříští mezi ním, Robespierrem a Desmoulinsem. Ve 2. dějství se Danton vůbec neobjeví. Kontrast živelného, vášnivého Dantona a klidného, lstivého Robespierra jest, anebo by mohl býti dramatický, ale oba soupeři se kromě krátkého výstupu v 1. dějství na jevišti nesetkávají. — Devalova veselohra »Nerozhodná« (přel. A. Benešová; Vin. div.) nemá ani zajíma-

vých postav — jen hrdinka hry má některé dobře odpozorované rysy —, ani veselých situací, ani slovního vtipu, zato dosti oplzlostí a sentimentálnosti. Hrdinka kolísá mezi dvěma muži, jemným hudebníkem a smělým sportovcem. Slíbí věrnost prvému, pak se vzdá druhému a konečně se zase vrátí k prvnímu.

Vedle francouzských kusů hrají se hojně hry ruské. Staré naše politické sympatie uplatňují se i v dramatickém repertoáru. V »Carevič Alexěji« (přel. P. Křička; Vin. div.) zdramatisoval Merežkovskij třetí díl své trilogie o Kristu a Antikristu. Dobře se mu to podařilo. Zachovávaje postup románu a vypouštěje všechna líčení kulturní (na př. slavnosti Venušiny) a ošklivé výjevy (mučení v žaláři), předvádí na jevišti vždy jen málo osob, na př. Petra a Alekšeje, Alekšeje a Jefrosiniji atd. Drama má svého hrdinu, ale je jím vlastně car Petr, ne jeho slabý syn. V Petrovi se odehrává tragický zápas lásky k svému dílu a synovi. Symbolické chápání cara a careviče jako Antikrista a Krista a Boha otce a syna ustupuje v dramatu do pozadí. — Sologubova hra »Rukojmí života« (přel. J. Berger; Smích. div.) nedostihuje jeho povídek. Na začátku nás zabaví humoristická kresba vyděračného Rogačeva a socialistických Černěcových, ale bohužel jsou to vedlejší osoby. Hlavní osoby, Káta a Michal, jsou běžní milenci. Na hrdiny dramatu jsou příliš pasivní. Upustí od sebe, ježto dívka se musí zaopatřiti, ale po letech se k sobě vrátí. Jejich smutné odříkání a konečné vítězství by mohlo býti vylíčeno zajímavě v románu, ale v dramatě je z toho jen množství rozhovorů; ve 2. dějství se vystřídá v jednom pokoji asi pět mluvících dvojic. Tajemná, romantická postava umělkyně Lility nemůže dodati hře zajímavosti. — Averčenko má nevázaný, někdy až krutý vtip. V «Konci lásky« (Rev. sc.) rozcházejí se před soudem milenci, vyčítají si své hříchy a jako v Molièrově »Le dépit amoureux« vyžadují zpět vzájemné dary, mezi jiným i umělý chrup a umělou ruku.

Ze starých her dávána Macchiavellova »Mandragora« (Rev. sc.) a Moretova »Donna Diana« (Smích. div.). »Mandragora« byla hrána v původní podobě (přel. J. Petr). Má neodolatelný vtip, arci velmi oplzlý, tak jako jiné vlašské renesanční veselohry a povídky Boccacciovy a Bandellovy. Stojí na rozhraní staré a nové komedie. Callimaco připomíná mladé hýřily, Lucreziina matka úskočné kuplířky a Ligurio a Timoteo lstivé otroky, vlastní páky děje, v latinské komedii. Naproti tomu touha starého manžela po dítěti, jeho ošálení a posměch z vyděračných kněží jsou předzvěstí nové doby. Dramatická technika je ještě neumělá: celý děj se odehrává na náměstí. Osoby se scházejí, jak toho básník potřebuje. — Několikerýma rukama prošla Moretova hra. Podle španělského originálu a italského zpracování Gozziova ji upravil Schreyvogel-West (1819); němečtí romantikové se zajímali o španělské drama. Toto zpracování přeložil Stankovský a jeho překlad opravil Klášterský. Že přes tolikeré upravování hra se líbí, svědčí o její ceně. Její přednosti jsou hojný, jemný vtip, zajímavá kresba povahy hrdinčiny a půvabné výjevy. Krásná princezna Diana si hraje na filosofku a pohrdá láskou. Je to snad první emancipovaná žena na jevišti; potom následovaly Molièrovy »Učené ženy«.

Diana odmítá všechny nápadníky a chce pokořiti i dona Caesara. Ten tají svou náklonnost a žárlivostí dožene Dianu k vyznání lásky. Hra je pendantem Shakespearova »Zkrocení zlé ženy«.

Ještě několik slov o provedení her. Na Národním divadle se hraje jako dříve brzy pečlivě, brzy nedbale. Špatným nastudováním úloh byl nadobro zkažen kus Curelův. Po stránce výtvarnické zajímal »Danton« (J. M. Gottlieb) a »R. U. R.« (B. Feuerstein a J. Čapek). Z hereček vyniká pí. Hübnerová důkladným propracováním úloh v slohu realistickém a pí. Vrchlická melodickým hlasem a srdečnou hrou. P. Vávra hrál naturalisticky hrubě, ale pravdivě Dantona a p. Želenský ušlechtile Portala. P. Tesař pečlivě promýšlí úlohy, ale má někdy nepříjemný hlas. P. Deyl upadává do dutého patosu nebo do fraškovitosti. Ve Vinohradském divadle byly hry kromě Devalovy vesměs pečlivě připraveny. Nejzajímavější byla Hofmanova výprava a Dostalova režie »Hydry«. Vhodně užito černého pozadí a ostrých světel. Z hereckých výkonů zasluhuje zmínky p. Tůmův a Vydrův v »Carevičí Alekséji«, pí. Dostalové a p. Dostalův v »Orloji světa« a pí. Iblové a p. Rozsívalův v »Návratu«. Ve Švandově divadle hráli hlavní úlohy pěkně pí. Švandová, pp. Kadlec, Veverka a Hájek. Týdně střídají se hry v Revoluční scéně. Proto jsou narychlo studovány, a je-li toho třeba, také skládány E. A. Longenem samostatně neb »na cizí motiv«. Pěkná jsou primitivistická pozadí Longenova. Také režie je svérázná: v »Mandragoře« mají osoby moderní klobouky a kabáty a starobylé kalhoty. P. Noll vyniká v přirozené komice, p. Longen a Ferenc v bizární.

1. března byla zahájena Rollandovými »Vlky« představení Socialistické scény. Ta chce svépomocí umožniti přístup do divadel těm vrstvám, kterým byl pro vysoké vstupné uzavřen. Členové spolku jsou rozděleni do skupin, jimž jsou přidělena v určité dni určitá divadla. Před každým představením zakoupí si divadelní známku a vylosují si své místo v divadle. Je to u nás první rozumný pokus o socialisování divadla. *K. Svoboda.*

ZPRÁVY.

Otto Willmann. Bývalý profesor filosofie a pedagogiky na německé universitě v Praze, filosof směru přísně konservativního, zemřel dne 1. července 1920 v Litoměřicích v 82. roce věku.

Seznámil jsem se s Willmannem prostřednictvím svého přítele, usazeného v Litoměřicích, asi před čtyřmi lety, když jsem jako velitel záložní nemocnice Vysokomýtské za služebním jednáním dojížděl k tamnímu vojenskému velitelství. Stařičký filosof mne hned při první návštěvě velmi vlídně přijal, rozhovořil se o válce, o vědeckých otázkách, o filosofii, o politice. Přes různost stanoviska národního dosti dobře jsme se domluvili. I při rozdílnosti náhledů líbila se mi jeho povaha. Byl optimista, idealista, zachoval si do vysokého stáří ideální smýšlení, jaké by mu mnohý mladý nauž mohl záviděti. Od té doby navštěvoval jsem ho pokaždé, když jsem do Litoměřic zavítal.

Po převratě na konci dubna 1919 přijel jsem tam zase za změněných okolností. Tentokráte byl jsem tam vyslán ministerstvem Národní obrany na prohlídku. Dozvěděl jsem se, že právě před dvěma dny slavil Willmann své 80. narozeniny, i zašel jsem k němu, abych mu blahopřál. Přijal mne přátelsky, děkoval za pozornost, vyprávěl o krásné slavnosti, kterou mu k jeho jubileu vystrojili. Byl ještě čilý, zrak i sluch mu dobře sloužily, o všecko měl zájem.

»Tak vy jste v ministerstvu v Praze. Četl jsem nedávno řeč vašeho ministra Kloáče. Představuje si republiku jako nové Švýcarsko, jako svobodnou zem, útočiště národů. To se mi velice zamlouvá. Já jsem si také tak představoval budoucí stát, a československá republika by mohla ten ideál uskutečniti.«

Mluvil s uspokojením o tom, že v naší republice německým kulturním institucím jest přána plná volnost, chválil našeho presidenta, státního sekretáře v ministerstvu školství prof. Drtinu pro jejich vysokou inteligenci a spravedlnost, — »ovšem oni a já« dodal »bývali jsme na opačných pólech«.

»Co budete dělati v Praze s naší německou universitou?« optal se pojednou. Odpověděl jsem, že mi není známo, zdali by se s německou universitou chystaly nějaké změny. »V Praze přece zůstati nemůže, tam nemá budoucnosti, nemá souvislosti s německým územím. Rozhodně se musí jednou přestěhovati do některého města německého. Ostatně vám to může býti vítáno. Máte v Praze nadbytek obyvatelstva, nedostatek budov a místností; přeložením německé university Praze se ulehčí.« »A kam byste chtěli své vysoké školy přeložiti?« »Část do Liberce, část do Ústí a část snad sem do Litoměřic.« »Jak chcete stěhovati vědecké ústavy? Materiál dá se sice převézti, ale jak by bylo možno v novém místě v krátké době opatřiti příslušná stavení?« »Myslím, že celá universita nedá se přenésti do jednoho města. Musí se rozděliti tak či onak. Máme fakultu právnickou i některé teoretické obory

fakulty filosofické, které nemají velikých ústavů — ty by se mohly stěhovati záhy. U ostatních to půjde jen znenáhla, až se rozřeší otázka stavby budov.« »A což universitní knihovna? Bez ní přece universita nemůže býti, a z pražské knihovny si přece odvézti nic nemůžete.« »Na pražskou knihovnu nepomýšlím. Ale ve Vídni jest dosti velikých knihoven. Bylo by dobře možno, aby některá z nich při repartici bývalé monarchie byla dána k disposici republice, tím by se položil základ pro novou knihovnu universitní. To by bylo státu zajisté na prospěch, kdyby cennou knihovnu pro své území získal.« »Ale nejhůře to bude, pane profesore, s fakultou lékařskou. Podmínkou pro eksistenci klinik jest veliká nemocnice s bohatým materiálem. A což vaši profesoři lékařské fakulty, kteří mají v Praze výnosnou soukromou praksi? Zdali ti budou chtíti do menšího města?« »V tom máte pravdu. Kliniky by se daly v některém větším městě umístiti, ale s profesory bude to otázka těžší. Radím vždy svým známým a kolegům, aby se o přeložení starali, ale aby jednali v dohodě s vládou. Vy se zajisté také stýkáte s rozhodujícími osobami z Ministerstva školství. Vysvětlete jim to, že přeložení jest také v zájmu Čechů. Mohlo by se k tomu zvolna přikročiti. Ty obory, které se mohou snadno stěhovati, ať dají sem do Litoměřic. Podívejte se na tu velikou, krásnou budovu vojenského velitelství. Dnes nemá účelu. Ať se tam přeloží kus university, — bylo by mým štěstím, kdybych mohl ještě na stará leta míti filosofickou přednášku na universitě v Litoměřicích.« Rozhovořil se ve zvláštním zanícení. Slíbil jsem mu, že vypovím jeho myšlenky státnímu tajemníku prof. Dru Drtinovi. Rozloučili jsme se pak srdečně. Daroval mi ještě na rozchodnou jeden exemplář své Empirické psychologie a svou podobenku. Svému slibu jsem dostál a jeho přání jsem na příslušných místech přednesl. Otázka tak choulostivá, politicky zabarvená, s technickými obtížemi spojená arci nemohla se rozřešiti tak rychle, aby starý učenec ještě se dočkal nějakého výsledku. Jeho plán s Litoměřicemi se ukázal neuskutečnitelným. Výsledek jsem mu po svém známém vzkázal. Od té doby jsem už do Litoměřic nepřijel, Wilmanna jsem nespatřil.

Když jsem se dočetl v listech o smrti Willmanna, autora velkého třísvazkového díla »Geschichte des Idealismus«, imposantní řady spisů filosofických, vzpomněl jsem si na chvíle s ním ztrávené a na naše rozmluvy, proto věnuji mu tuto vzpomínku.

Vážil jsem si ho za živa, zachovám mu čestnou paměť. Byl Němec národnosti i cítěním, byl prost zaujatosti, smířil se se stavem věcí, měl dobrou vůli upraviti budoucnost na základě smíru a dohody.

Dr. Jos. Vinař.

Opravy. Nedopatřením zbyly tiskové chyby ve článku Mil. Seifertа o Fred. van Eeden v minulém čísle N. D.: Str. 357. — 5. řádek zdola má býti Liébaulta místo Liébauta. Str. 359. — 2. ř. shora má býti »Niewe Gids« místo »N. Gods«. Str. 362. — 9. ř. zdola má býti setkati se se místo setkati se. Str. 363. — 18. ř. zdola má býti osada Bussum místo vesnice Bassum. Str. 366. — 13. ř. shora má býti O chladných mořích smrti místo o tichých mořích noci. Str. 369. — 19. ř. zdola má býti na obzoru místo na nobzoru.

LIBRARY
AUG 25 1966
UNIVERSITY OF TORONTO

Napoleon a my.

Úvaha k stému výročí jeho úmrtí.

Napsal Jan Bedřich Novák.

Je tomu právě sto let, co na ostrově sv. Heleny vypustil ducha Napoleon Bonaparte; zemřel dne 5. května 1821 obklíčen nekonečnými vodami oceánu, který jako s výsměchem mu připomínal jeho marné snahy po imperiu moří. Zemřel v bídné kleci hlídané svým úhlavním nepřítelem. Smutný konec orla, jehož vzletu nestačila Evropa. Ve Vídni a v Paříži si oddechli; přízrak obnovení Napoleonovy vlády konečně zmizel nadobro. Nezmizel však ani jeho duch, ani jeho dílo. Napoleon vzkřísil myšlenku imperia, politický systém rovnováhy mocí evropských odhodil jako ničemnou hračku do kouta a užaslé Evropě ukázal ideál světovlády po způsobu císařů antického Říma. Od doby Karla Velikého nikdo neměl takové moci v Evropě. Každé imperium budí protitlak a celých sto let od doby Napoleonovy je politika evropská zmítána dědictvím jeho imperialismu — na jedné straně snaha po světovládě, na druhé odpor živlů ohrožených.

Imperium Napoleonovo přineslo však něco nového proti všem dobám dřívějším, nebylo to jen imperium osobní, bylo dovedně spojeno s imperiem národa. To bylo dědictví francouzské revoluce, diadém posazený na jakobínskou čepici. Nejen Napoleon Bonaparte, nýbrž i národ francouzský — la grande nation — měl ovládnouti ostatní národy světa. V tom bylo největší nebezpečí pro všechnu budoucnost. Takový příklad táhne. Proč ne jiní? Proč ne Němci, Anglosasi, Rusové? To jsou vidiny, za nimiž se pachtí vysoká politika celé století od doby velikého císaře, který se stal nedostižným vzorem imperialismu pochopovaného nacionálně.

Mohli jsme to pozorovati i v dnešní době — právě mezi příčinami světové války z nejpodstatnějších byla snaha obnovit im-

perium v duchu Bonapartově. Čím tam byl Napoleon I., měl zde býti Vilém II., čím tam byli Francouzové, měli zde býti Němci. Vilém vědomě napodobil korsického dobyvatele. Francouzský historik Aulard vystihl to ve svých studiích La guerre actuelle commentée par l'histoire již r. 1915. Praví o posledním císaři německém, že jej úplně uchvátil obraz Napoleonův a že jej táhne do stepí ruských. Nešlo prý mu jen o to, aby se vyrovnal Napoleonovi, nýbrž aby jej předstihl. Chtěl realisovati nejen jeho sen o vládě nad Evropou, nýbrž sen o vládě nad celým světem. Napoleon byl Vilémovi heroem síly, avšak Aulard mu již tehdy připomenul, že přes tolik vítězství, přes Slavkov, Jenu, Wagram došel do záhuby, protože příliš spoléhal na sílu. Poněvadž porušil svobodu národů, byl od povstalých národů přemožen.

Právě tento protitlak potlačených národů evropských způsobil v celé Evropě politický kvas, jehož cílem byla snaha národů po emancipaci a po sebeurčení. Dřímající nacionalism byl probuzen k netušené síle a také náš národ byl uchvácen tímto proudem a doveden konečně od tichých příprav na poli vědy a literatury na kolbiště politické, na němž poslední vytčenou metou byla samostatnost.

Tedy na národ náš měl Napoleon vliv spíše nepřímý, avšak ani přímých positivních plánů s Čechami nechybí v jeho politických koncepcích. Dnes po stu létech jeho úmrtí více než jeho biografická data zajímá nás otázka, jaký byl jeho poměr k nám.

Napoleon nás bohužel znal velmi špatně. Konečně se mu nemůžeme ani diviti, kdo pak nás znal v cizině na začátku XIX. století? Naše emigrace XVII. století se již dávno vsákla do nové půdy a tiché mrtvo našeho prostředí nemohlo nalézti nikde v Evropě ohlasu. Znal nás ze všech Slovanů nejméně. Docela jiný byl jeho poměr k Polákům, Rusům i Jihoslovanům. I Jihoslovany znal lépe a také na ně přímo působil mnohem silněji nežli na nás, probudiv v illyrských provinciích myšlenku politické jednoty. Proč založil stát polský a ne stát český, tkví především v rozdílu, jak jsme se ve světě presentovali my a jak Poláci. Polská šlechta po rozdělení Polsky agitovala ve všech dílech Evropy, ba i v Americe pro znovuzřízení svobodného státu polského, dovedla na vlivných místech uplatniti svůj vliv a dovedla imperatorovi vnuknouti ideu spojeneckého státu, který by byl důležitou oporou napoleonské politiky ve východní Evropě. Skoro to svádí k analogii s dneškem, my ani dnes se daleko nevyrovnáme Polákům v zahra-

niční propagandě. A tehdy se nenalezl ani jediný Čech, který by byl Napoleona upozornil, že zde uprostřed Evropy dřímá národ, který měl také kdysi svůj samostatný stát a který by toužil po jeho vzkříšení. Popud k přemýšlení o českých věcech přišel Napoleonovi odjinud, ne od nás. Napoleon neznal českého národa, ale znal českého krále. Věděl, že císař František má také titul krále uherského a českého.

Je to známá episoda z Napoleonova života, že za vyjednávání roku 1804 o svém vlastním titulu císařském a o titulu císaře Františka svolil k užívání titulu císaře uherského a českého. Jak známo, obával se císař František, že v diplomatickém styku by rod Habsburský přišel jak za Napoleona, tak za cara ruského, kdyby snad císařská koruna německá, závislá na volbě kurfiřtů, nedostala se jeho rodu. Proto stál o titul císařský nezávislý na libovůli německých knížat a chtěl jej pevně spojiti se svými dědičnými zeměmi. Zajímavý je list Napoleonův ze dne 3. srpna 1804 francouzskému vyslanci na dvoře císařském Champagnymu, v němž o přání Františkově přijati titul uherský a český píše, že se může »proclamer empereur de Hongrie et de Bohême« a že to Napoleon uzná, ač se mu zdá bizarním toto spojení dvou císařských korun — »quelque bizarre que me parût cette réunion de deux couronnes impériales«.[1]

S tohoto plánu později sešlo a když vyšel patent ze dne 11. srpna 1804, nebyla o titulu uhersko-českém ani zmínka, ale zaveden titul císaře rakouského.

Víme, čím se stal tento titul státoprávnímu postavení koruny české. S počátku ovšem se nic nezměnilo, naopak v patentu výslovně bylo poznamenáno, že se titulem tím nic nemění na dosavadním postavení království a zemí spojených žezlem habsburským, avšak co se z něho vyvinulo později? To byl danajský dar Napoleonův, který svým dalším vývojem úplně podlomil české státní právo. Druhý následek Napoleonovy politiky byl, že se císař František vzdal r. 1806 císařské koruny římsko-německé, čímž přestalo platiti právo českého krále jakožto kurfiřta svaté říše římské; právo, které více než půl tisíciletí dodávalo koruně české zvláštního lesku a jejímu nositeli výjimečného postavení v říši a které také pro rod Habsburský mělo neocenitelný

[1] Viz o tom více ve studii B. Riegra, Jak bylo zavedeno rakouské císařství, v Osvětě ročn. XXIII, 1893, st. 193 a n.

význam. Od doby Napoleonovy titul českého krále je zbave svého bývalého obsahu a klesá na pouhou ceremonialní příkras rakouského císaře.

Tedy Napoleon nejen že nepostřehl, čím by se mohla stá ve střední Evropě obnovená česká koruna, nýbrž ještě pomáh podrážeti poslední opory, o něž se opírala její stářím sešlá h storická budova.

A přece roku 1809 v nové válce s Rakouskem hrozil ro bitím dunajské monarchie a rozkladem v její původní části a tí o 109 let předešel dějinný vývoj. Známa je jeho hrozba z r. 180 vyjádřená historickými slovy: »séparer les trois couronnes«, p čemž měl na mysli oddělení království Uherského od království Českého a království Haličského. Zajímavo je, že se pomýšlel aby Habsburská dynastie byla omezena na Uhry. Ovšem Čech podle plánů r. 1809 neměl stihnouti osud závidění hodný, měl býti dány Bavorsku nebo Sasku nebo se státi satrapií Napole nových maršálů — o spojení celého českého národa v jedno státu se vůbec nemluvilo. Řešení to bylo tedy úplně mechanick

Ještě jednou byly Čechy pojaty do Napoleonových výpočt Stalo se to v posledních rozhodujících bojích roku 1813 pře bitvou u Lipska. Bylo to v druhé polovici srpna, kdy Napoleon jehož hlavní síly ležely v Lužici, hodlal Čechy učiniti bojiště války, která měla rozhodnouti o osudu jeho imperia; první meto jeho postupu byla Praha, druhou Vídeň. V té době také Napo leon sám již překročil české severní hranice, aby si prohlédl kra jinu kolem Jablonného. Tehdy se Francouzi zmocnili Liberc dostali se až do Mimoně a ohrožovali již Turnovsko, avšak po stup jejich byl zadržen vojskem rakouským podporovaným do mácí obyvatelskou obranou pod Neiperkem. Strategickými udá lostmi byl Napoleon donucen upustiti od zamýšleného postup naší zemí a omeziti se prozatím na obranu, avšak po vítězstv u Drážďan 26. a 27. srpna 1813, dostaly se Čechy do nebezpeč ještě většího. Maršálek Vandamme obdržel od Napoleona rozka aby ustupující armády spojenců, demoralisované a unavené, od vážným pochodem od Perna zaskočil a přinutil při východu z hor ských průsmyků ke kapitulaci. Pak měl už otevřenou cestu d Prahy, k níž vykonány už přípravy. Nebýti u Chlumce hrdinstv Rusů generála Ostermanna-Tolstého, mohla se na české půd skončiti kampaň spojenců ještě hůře než skončila 1805 u Slav

kova na půdě moravské. Avšak Vandamme padl u Chlumce sám do pasti, kterou strojil nepříteli a tato bitva v Čechách svedená rozhodla o osudu celého tažení; po Chlumci brzy následovalo Lipsko. Jaký osud by byl tehdy stihl Čechy, lze hádati již podle plánů dřívějších, po nějaké větší koncepci Napoleonově obnovitu bývalý historický stát český není ani stopy.

Nezanechal-li Napoleon svým přímým politickým zasahováním v osudy českého národa stop patrnějších v našich dějinách, mělo vystoupení jeho tím větší vliv negativní na Čechy, vliv, který dosud není doceněn. České hnutí obrozenské až do doby Napoleonovy se omezovalo na tichou práci buditelskou na poli kultury duchovní, lid politicky dosud mnoho nepřemýšlel, ponechávaje politiku císaři, jeho rádcům a šlechtě. Jedinou jeho starostí bylo, aby zlepšil své sociální postavení a svůj poměr k vrchnosti. Teprve vichřice francouzských válek pohnula dusnou atmosférou, která již téměř dvě století zahalovala české země. Sama francouzská revoluce silně vzrušila mysl lidu a mnohé nespokojence přiváděla na myšlenky, které úřadům působily velké starosti. Projevy tohoto smýšlení a skutečné případy odporu byly jen sporadické. Události se příliš řítily, než aby mohly býti plně pochopeny a zažity; přišly války s Francií a brzy zatlačily sympatie sem tam klíčící k novému hnutí. Avšak boj s Napoleonem zanechal trvalé stopy ve vývoji našeho národa. Dlouholeté války a s nimi spojené útrapy, stále těžší břemena, rozvrat hospodářský, nesnesitelné daně krve, ekspanse do nekonečna a s ní spojený útisk způsobily v celé Evropě živelný odpor proti panství Napoleonovu a probudily všeobecnou touhu zbaviti se tlaku dobyvatelova a nabýti — svobody.

Jak byl u nás Napoleon nenáviděn, ukazují nejen četné doklady literární, ale i víra našeho lidu, že v něm přišel na svět antikrist. Napoleon vyvolal proti sobě v celé Evropě národní hnutí a také u nás. Je to zvláštní ironie osudu, když úřední manifesty rakouské a písně válečné z r. 1809 vyzývají Čechy k boji za svobodu proti utiskovateli národů a při tom apelují na starou českou slávu a budí v něm i reminiscence na války husitské. Vládě se skutečně podařilo rozvířiti lidové hnutí k boji proti velikému podmaniteli — bylo to poprvé za habsburské doby, kdy vláda apelovala přímo k masám lidovým a počala ozbrojovati lidové formace. Lid náš poprvé si začal uvědomovati svůj význam a toto sebevědomí ho již neopustilo.

Zvláštního zabarvení národního se dostalo tomuto hnu
když v létech 1812—1814 v čelo odporu proti Napoleonovi se
stavili Rusové. Je dobře známo, jak byli vítáni v Čechách
jovníci bratrského národa slovanského, který nesklonil své š
pod jho Napoleonovo, ale hrdinným bojem za svobodu uhájil
samostatnosti. Válka proti Napoleonovi se stala i v Čechách
kou národní — válkou za svobodu.

Hanebný podvod, který rakouská vláda tu páchala s národ
— ostatně si podobně počínaly i jiné vlády — měl sice za násle
smutné rozčarování, když po porážce Napoleonově národ
začal užívati té vydobyté svobody v době systému Metternicho
avšak touha po svobodě, jednou probuzená v širokých vrstvá
lidových nedala se už utlumiti policejním opatřením. Od té do
národ náš ve svém jádru byl probuzen k politickému živo
Útisk doby Metternichovy dovedl jej sice ještě celou jednu ge
raci dusiti, ale už ho nezadusil.

Ohlasy tohoto hnutí vyvolaného válkami za osvobozé
z jařma cizího dobyvatele zachovaly se i v literatuře. Podob
v literatuře české jako v německé, která jí právě v tomto hn
byla vzorem. Němci byli podobně zklamáni jako my výsledk
bojů proti Napoleonovi, také očekávali od svých panovníků s
bodu na podkladě národním a také musili prozatím svým touh
dáti výraz jen projevy literárními a studentskými manifestace

Budiž mi dovoleno upozorniti na některé zajímavé analog
Lze vzpomenouti jen na Kleistovu Hermannschlacht. Kleist, a
podnítil své krajany k boji proti útiskům Napoleonova imper
sáhl k látce z německého starověku. První úspěšně vedený
Němců za samostatnost proti světovládě římské byl velmi vho
nou látkou, která sama se vnucovala k srovnání s dobou p
tomnou. Tehdy i nyní šlo o boj proti dobyvateli, který přes R
pronikl do Němec, aby je zbavil svobody. Kleist s mnohými
nými německými vlastenci hledal po pádu Pruska na jenském
jišti útulek v Praze. Praha se stala tehdy tajným semeništ
odporu proti panství Bonapartovu. Z Prahy bojoval Gen
Stein a jiní za německou svobodu. Kleist r. 1809 na Malé Stra
předčítal historikovi Dahlmannovi stati své Hermannschlacht
byl také v českých kruzích šlechtických — v domě hraběte Ko
vrata — vlídně přijat. Není divu, že takové látky našly ohl
také v českém literárním prostředí. Ovšem byly aplikovány

poměry domácí; cíl byl na obou stranách stejný, osvobození z cizí poroby.

Když jedna z vlasteneckých brožur roku 1809, inspirovaná kruhy vojenskými, sama přišla na látky z české historie a přiváděla Čechům na mysl, jak Samo porazil Franky, když se chtěli zmocniti Čech, jak vpád Karla Velkého byl vítězně odražen atd., což divu, že podobné látky našly tou dobou obliby také v krásné literatuře.

A byly to právě z nejcennějších plodů mladé české musy, které vyšly v době ještě se chvějící otřesy válek osvobozovacích, byly to bohatýrské zpěvy Rukopisu Královédvorského, v nichž lze zřetelně pozorovati vliv let právě minulých. Do doby nejstarší sahá báseň Záboj, Slávoj a Luděk. Záboj — to je Samo a boj jeho proti Luděkovu vojsku je první v historii známý boj Slovanů proti nadvládě veleříše franské. Boj Zábojův patří týmž ‚nadmutým Frankům', o nichž mluví vlastenecké projevy z válek minulých, třebas jich báseň nejmenuje; je to týž nepřítel, který již před dvanácti stoletími ohrožoval svobodu Čech. Jako Varus Augustem poslaný do země Cherusků, tak Luděk z rozkazu nenáviděného ‚krále' vpadl do země Čechů. V obou básních máme apotheosu bojů za svobodu, obě vznikly pod dojmem válek s novodobým franským podmanitelem.

Vliv Kleistovy básně na Záboje nelze při bližším srovnání popírati. V obojím případě jde o lesní bitvu, v obou básních se zpívá před bitvou o utlačování vlasti cizím vetřelcem, v obou básních dva vůdcové táhnou odděleně se svými sbory do boje, tam Hermann a Marbod, zde Záboj a Slávoj, v obou dojde k souboji s otrockým vůdcem tyranova vojska. V obojím případě je vyvrcholení děje podobné; i slovy smyslu stejného se osopí Hermann na Vara: »Steh, du Tyrannenknecht, dein Reich ist aus« jako Záboj na Luděka: »Ty jsi parob na paroby krále, ty rci svému ukrutníku, že dýmem je nám velení jeho.«

V pozadí za oběma těmito básněmi stojí chmurná silhoueta korsického dobyvatele. V Praze, když 1814 slavili první výročí bitvy u Lipska, hráli drama Hermann der Cherusker, k němuž vydán tištěný prolog od Jana Herbsta; tak se jim líbila analogie starověkých bojů porobených Germánů proti Římu s boji současnými.

I v ostatních básních Rukopisu Královédvorského hlavním thematem je osvobození vlasti od cizího utiskovatele vpadlého do

země. Takovým zlým pustošitelem země Čechů je Vlaslav poražený Čestmírem, polští dobyvatelé jsou vyhnáni ze země v básni Oldřich a Boleslav, od jařma tatarských podmanitelů je zachráněna vlast v básni Jaroslav a také v básni Beneš Heřmanov jde o odražení vpádu nepřátelského vojska, které od Zhořelských hor táhne v naše krajiny loupíc a plenic, berouc zlato a stříbro. Beneš Heřmanov svolává lid, vede jej do boje proti plenícím Sasům a na Turnovsku, nedaleko Hrubé Skály, je zarazí a vyžene ze země. Poslední boje jsou vedeny s jakéhosi c h l u m u.

Výše jsme viděli, jak právě od Zhořelských hor se hrnula 1813 nepřátelská záplava Napoleonova vojska, spojená s pleny a kontribucemi, jejíž vlny byly zachyceny odporem zemské obrany, improvisované podmaršálkem Neiperkem na Turnovsku. Sasíci byli 1813 spojenci Napoleonovými a poslední bitva, která zachránila Čechy od vpádu, byla bitva u Chlumce či Chlumu.

Zpráva o bitvě u Chlumce, jíž Čechy zbaveny nepřátelské zádavy, byla u nás přijata s takovým nadšením, že vedle jiných projevů inspirovala Hanku k básnické oslavě kruté chlumské seče v Prvotinách pěkných umění 1814. Není divu, že tyto události působily také na pěvce Rukopisu Královédvorského.

Uvedl jsem v tomto případě více podrobností, abych ukázal, že téma Napoleon a česká literatura není daleko ještě tak zpracováno, jak by si zasloužilo. Je ještě celá řada literárních plodů, které se vědomky i nevědomky pohybují v začarovaném kruhu, do něhož je zaklel veliký hypnotisér Evropy na začátku XIX. století.

Vzpomeňme jen na Kollára, jehož nadšení za svobodu má kořeny v jenském prostředí, a Jena a její ovzduší je živeno teplem německých bojů osvobozovacích proti Napoleonovi. Také na památné všestudentské slavnosti na Wartburce 1817 jedním dechem oslavovali památku reformace a — bitvy u Lipska.

Podobně jako Kollár i Šafařík, Palacký a jiní čerpali z bojů evropských za svobodu proti Napoleonovi nadšení k boji za svobodu vůbec a především ovšem za svobodu svého národa. Jak Palacký byl fascinován postavou Napoleonovou, ukazují jeho zápisky v Každodeníčku ze srpna roku 1819. Palacký prozrazuje, že mu napadl na mysl ideál veliké epopeje všenárodní, v níž by se opěvala poslední válka s Napoleonem a líčily ideální boje našeho století, úsilí knížat a národů a jejich horlení pro svobodu a důstojenství člověčenstva. Měl to býti epos národní, nemenší než

Iliada, zakončený abdikací Napoleonovou v Paříži a usnesením knížat, že dají svým národům svobodu.

Takových příkladů bych mohl uvésti více. Naše literatura se opájela hnutím za svobodu, které bylo živeno evropským zápasem s Napoleonem. I ji byl Napoleon především nepřítelem a vrahem svobody. Takové byly poměry našeho politického dětství. Ani my nepochopili, čím se nám mohl státi Napoleon, jako to pochopili Poláci a arci ani Napoleonovi samo nepřišlo na mysl, čím by se mu mohl státi ve střední Evropě národ náš, kdyby byl obnovil jeho politickou samostatnost.

Nebyli jsme ještě politicky dostatečně vyspělí, abychom vystoupili na jeviště evropské vedle jiných národů, vždyť ani naše nejlepší hlavy nerůznily se ve svém smýšlení o Napoleonovi od českých batailonů, nadchnutých bojem za »svobodu«, které jak svým počtem tak svou statečností rozhodly bitvu u Lipska ve prospěch svých utlačovatelů.

Max Dvořák †.

Píše Dr. Vojtěch Birnbaum.

Dne 8. února t. r. skonal náhle v Hrušovanech na jižní Moravě, kdež meškal návštěvou, Max Dvořák, jeden z nejvýznamnějších představitelů soudobé vědy. Smrt jeho působila dojmem hluboce otřesným; jest v ní mnoho rysů oněch bolestných tragedií, jež záhadný Osud improvisuje tím děsivěji, čím je sám při nich lhostejnějším. Již náhlost a nečekanost Dvořákova skonu ohromila. Věděli jsme arci, že jeho zdravotní stav nikdy neby nejlepší; ale kolik lidí s nepevným zdravím dožije se poměrně vysokého věku! Zvlášť tragické však jest, že smrt jej zastihla ne po skončení jeho životního díla, ale ve chvíli, kdy na tomto díle budoval horlivěji a úspěšněji než kdy před tím, a kdy jeho nejvyšší vrcholy se počínaly rýsovati v budoucnosti. Je v tomto skonu ovšem také mnoho tragické krásy, a Dvořák, u něhož smysl pro pravou velikost byl ne zálibou, ale přímo životní složkou jeho bytosti, se vyslovil ještě večer před osudným dnem, že by chtěl tak zemříti: náhle odejíti v plné síle, v plném tvůrčím rozmachu. Údělu toho se mu dostalo: snad jej milovali bozi. Ale my tím ztratili vzácného druha a učitele, a svět připraven o vše co ještě nesformováno dřímalo v jeho genialním duchu.

Má-li býti povaha Dvořákova vystižena ve svých nejpodstatnějších rysech, nutno především říci, že nebyl z oněch lidí, kteří takřka přicházejí na svět jako specialisté. Byl především osobností. Pohlížel na svět svýma očima, promýšlel a vykládal si jej svým způsobem. Byl z těch, již si, možno říci, sami pro sebe svět znovu tvoří. Měl humanistickou šíři zálib a zájmů; měl vedle sklonů vědeckých též silné sklony filosofické a literární, neobyčejně jej poutala složitá záhada lidské psychy — těžko vůbec říci, čemu by nebyl věnoval svou pozornost alespoň příležitostně. Jest pak u lidí jako on, s osobností tak jedinečně, tak hluboce a ši-

roce založenou, konečně lhostejno, pro jaký obor se posléze rozhodnou — tak lhostejno, že to obyčejně přenechávají náhodě; neboť jejich životní otázkou, jejich životním problémem jest, aby tvořili, aby přepodstatňováním se dodělávali nových trvalých hodnot. A k tomu jim skytá určitý obor jen příležitost a možnost. Není-li však pro ně nutno, aby předem ulpívali na nějaké speciální činnosti, jsou oni pro každé speciální badání nezbytni, aby mu svou invenční silou ukazovali nové cesty a uchránili je před strnutím a jednostranností.

Tak tomu bylo tedy též u Dvořáka. Svým původem byl vlastně předurčen pro místo archiváře v Roudnici, kdež se narodil r. 1874 a kdež již jeho otec i děd zastávali tento úřad. Proto také na universitě, již studoval nejprve v Praze pod osvědčeným vedením Golkovým a pak ve Vídni na známém ústavu pro rakouský dějezpyt, se zabýval mimo vlastní historii též archivnictvím a diplomatikou; plodem této práce byly zejména spisy: Hrabata Šlikové a jejich archiv v Kopidlně a O listině papeže Jana XIII. v kronice Kosmově, vedle spisu zabývajícího se českými dějinami doby předbělohorské, Proces Jiřího z Lobkovic a některých jiných.

Ona rozhodná náhoda, jež přivedla Dvořáka k oboru, v němž všechny vlastnosti jeho vysokého ducha měly tak zazářiti, záležela v tom, že se stal asistentem Františka Wickhoffa, profesora dějin umění na řečeném ústavě pro rakouský dějezpyt. Ve Wickhoffovi nalezl Dvořák nejen vskutku otcovského přítele, ale také skvělý vzor pro své vědecké snažení; tím rozhodnuto nejen o jeho povolání umělecko-historickém, ale také o jeho příslušnosti k t. zv. vídeňské škole, jejímž zakladatelem byl právě Wickhoff vedle svého o něco mladšího universitního kolegy Aloise Riegla. O této škole a poměru Dvořákově k ní pojednal jsem poněkud zevrubněji již jinde,[1] proto se zde omezuji na vytknutí několika stěžejných bodů.

Význam vídeňské školy spočívá v tom, že ona vlastně teprve učinila dějiny umění skutečnou eksaktní vědou historickou, a sice ve vskutku moderním smyslu, neomezila se totiž na pouhé metodicky bezvadné zpracování materiálu, ale postoupila odtud

[1] V přednášce v Kruhu pro pěstování dějin umění, jež bude vytištěna v Štencově »Umění«.

dále k velkým historickým konstrukcím, jimž děkujeme za některé předůležité objevy, týkající se zejména umění římského a časně středověkého, jimiž vůbec celé pojímání dějin umění a jejich souvislostí postaveno na zcela nový základ. Dvořák, jenž ve své povaze šťastně spojoval úrodné vlastnosti obou svých předchůdců, živou vnímavost Wickhoffovu a spekulativní hloubavost Rieglovu, stal se po jejich smrti hlavou a dovršitelem školy jimi založené.

Jeho vlastním pracovním oborem, jemuž věnoval v prvé řadě svou vědeckou lásku, bylo francouzské umění pozdního středověku (což jest, mimochodem řečeno, známkou jeho velké duševní samostatnosti, ana vídeňská škola jinak se obracela se zálibou k tématům římským a italským). Již v jedné ze svých prvních prací umělecko-historických, Die Illuminatoren des Johann von Neumarkt, zabýval se francouzským miniaturním malířstvím 14. století a jeho vlivem na malířství české; jeho studie v tomto směru vyvrcholily pak v práci »Das Rätsel der Kunst der Brüder van Eyck«, kdež »zázrak« staršího umění nizozemského vysvětlil překvapujícím způsobem jeho souvislostí s předchozím dvorským uměním francouzským. Tím ovšem nebyl okruh jeho zájmů zdaleka vyčerpán; dotkl se též umění španělského, pojednávaje o španělských podobiznách roudnického zámku (Spanische Bilder einer österreichischen Ahnengalerie), v jeho pozůstalosti nalézá se hotová práce o italských manýristech 16. století, zabýval se též uměním římským (Les Aliscans), a též modernímu umění věnoval svou pozornost, speciálně i českému (Von Mánes zu Švabinský). Skutečným vrcholem jeho vědeckého usilování posledních dob jest jeho nedávno vytištěná práce Idealismus und Naturalismus in der gotischen Skulptur und Malerei, kdež provádí vskutku grandiosní syntésu středověkého životního i uměleckého nazírání; zejména touto prací překročil podstatně vše, k čemu vídeňská škola před ním dospěla.

Vědeckou činností Dvořákovou není však zdaleka vyčerpáno celé dílo jeho poměrně nedlouhého života; uplatnil se způsobem neméně pronikavým zejména i v ochranářské činnosti památkové a jako učitel. Tyto stránky jeho působení nemohu posouditi z vlastního názoru; pracovníci v oboru památkovém jsou však jednosvorni v bezvýhradném uznávání jeho sem spadající čin-

nosti, a o jeho vzácném nadání pedagogickém svědčí dlouhá řada výborně vyškolených žáku, také českých.

Životně zakotvil Dvořák ve Vídni. Ne dobrovolně, spíše přinucen vnějšími okolnostmi. Spokojeným se tam nikdy necítil; ještě v r. 1913 se v tom smyslu za mého tamějšího pobytu zcela otevřeně vyslovil. Jest také známo, že hned jako docent se velmi vážně snažil, aby obdržel profesuru v Praze, a zmar této naděje velmi těžce nesl. Snahy o jeho získání pro pražskou universitu se projevily hned po převratu. Dvořák váhal, konečně odřekl. Cítil se v předtuše blížícího se konce již příliš unaveným pro novou namáhavou práci, jež by mu tím byla nastala? Byl příliš gentlemanem, než aby opustil tonoucí loď, na niž vstoupil za dobré pohody? Zastrašily jej nenávistné hlasy, jež se ozvaly na každou zprávu o jeho povolání? Nemohu o tom na ten čas nic přesnějšího pověděti. Tolik je jisto, že ti, kdo se proti jeho přesídlení do Prahy tak příkře stavěli, jsou na omylu, myslí-li, že jejich jednání bylo vlastenecké. Vlastenectví, jež dovede jen nenávidět, jež nedovede milovat, mohli bychom konečně již ponechati Němcům, kteří je vypěstovali.

Na českou půdu, na níž nenalezl místa za svého života, přišel Dvořák alespoň zemřít. Je v tom jistě mnoho melancholické poesie; je-li v tom také útěcha, nevím.

Moderní panslavism.[1]

Napsal Dr. N. van Wijk, profesor slavistiky na universitě v Lejdě.

Přeložil P. M.

Profesor Léger za svého dlouhého života psal mnoho, zvláště o slovanských národech, o jejich dějinách, jazyku a literatuře. Je to po výtce práce popularisační, svědčící o širokých vědomostech a projevující všude bohaté životní zkušenosti autorovy, velmi snadno se čte a není vždy prosta povrchnosti. Taková je také nejnovější kniha Légerova. Obsahuje přehled slovanských národů a vykládá chronologicky, jak se u nich projevuje slovanské a panslavistické cítění. Při tom autor postupuje eklekticky, kniha je silně upravena podle základní myšlenky, vyjádřené na s. 106: »Ce qu'il nous faut c'est une vaste fédération slave, appuyée d'un côté sur la France, de l'autre sur la Russie.«[1] V poslední kapitole »L'organisation du panslavisme«, kreslí autor jakýsi obraz budoucího slovanského světa, který, v některých částech, na př. kde se mluví o Jugoslavii a o Československé republice, velmi se podobá tomu, co zatím se stalo skutkem, ale celek je vzorným příkladem teoretické konstrukce, stojící mimo skutečný život. Co na př. máme říci následujícímu odstavci: »Nous n'oublions pas qu'il s'agit ici de constituer la race slave non seulement pour elle-même, mais aussi contre l'Allemagne. Il est donc indispensable que la Pologne nouvelle possède tout le cours de la Vistule qui assure ses débouchés économiques dans la mer Baltique. Cette domination de la Vistule entraînera la

---

[1] Tuto studii uveřejnil známý leidenský slavista, znalec a oddaný přítel našeho národa a státu, v holandském časopise Tijdschrift voor Geschiedenis (Časopis historický) jako referát o knize: Louis Léger, Le Panslavisme et l'Intérêt français, Paris, E. Flammarion, 1917. Redakce N. D. považuje studii van Wijkovu za zajímavý příspěvek k diskusi o Rusku a o slovanské politice, jež se právě u nás vede. — Pozn. red.

[2] »Je nám třeba široké slovanské federace, opírající se s jedné strany o Francii, s druhé o Rusko.«

domination de la Prusse orientale, y compris Koenigsberg ... Quant aux Allemands de la province, s'ils ne veulent pas retourner dans la mère patrie, dont ils sont sortis naguère, il suffira de leur appliquer, dans toute leur rigueur, les réglements de l'administration prussienne en Poznanie. Ils auront à se polonizer ou à s'exiler.«[1] Čili, výchovná práce, kterou Poláci mají vykonávati na svých německých poddaných, má záležeti v tom, že je budou bezměrně utlačovati; ale na jiném místě očekává autor, že slovanští národové vybudují své vzájemné styky »sur la base du respect mutuel, de l'amitié fraternelle des nations.«[2] Jak vlastně si představuje Léger polskou mentalitu? A jestliže vidíme, jak pruské metody v Poznani posílily národní cítění polské a jak zorganisovaly jejich odpor proti utlačovatelům, jak je možno očekávati, že Němci, budou-li potlačováni, klidně dají ze sebe nadělati Poláku, pokud neuprchnou do přelidněného Německa?

Nesmíme ovšem zapomínat, že Légerova kniha vyšla v roce 1917. Rusko ještě nebylo bolševickou republikou, válka byla v plném rozmachu. Bylo zvykem blouzniti o budoucí Evropě, a tehdy, na rozdíl od dneška, fakta nebořila podobných vzdušných zámku. Ale to neznamená, že učenec jména Légerova, znající dobře východ z vlastní zkušenosti, neměl se postaviti na reálnější půdu. Místy tak činí, na př. na str. 249, kde na několika faktech ukazuje, že Slované velmi málo rozumějí umění »se rendre mutuellement justice dans un sentiment d'équité et de fraternité. Hélas, ils oublient toujours que les Allemands sont à leur porte, ou chez eux, prêts à profiter de leurs discordes pour les subjuguer d'abord et les anéantir ensuite.«[3] Ale i podobné odstavce svědčí o naivním pojímání přirozené povahy lidí a národů, jež kořeni v romantismu a nikoli v realismu. Již Havlíček stál ve svých článcích »Slovan a Čech« v roce 1846 na základě mnohem reálnějším než dnes prof. Léger.

---

[1] Nezapomínáme, že tu běží nejen o organisaci slovanského plemene oro ně samé, nýbrž také proti Němcům. Proto Polsko musí ovládati celý ok Visly, který mu zaručuje baltická tržiště. Důsledkem tohoto opanování Visly bude zabrání východního Pruska s Královcem ... Němci, žijící v těchto krajinách, mohou se vrátiti do vlasti, z níž nedávno odešli; nebudou-li chtíti, stačí, bude-li vůči nim se vší přísností používáno předpisů pruské státní správy v Poznani. Buď se popolští nebo se vystěhují. *

[2] »na podkladě vzájemné úcty a bratrského přátelství národů«.

[3] »Umění vzájemně uznati své právo v citu poctivosti a bratrství. Běda, vždy zapomínají, že Němci jsou před jejich vraty nebo u nich v domě, stále jsouce připraveni využiti jejich sporů k tomu, aby je nejprve zotročili potom zničili.«

Zatím byla skončena světová válka, zahynula rakousko-uherská monarchie, a vznikly nové státy. Ale pozorujeme velmi málo toho panslavismu, který si představoval Léger v roce 1917. Rusko je isolováno a desorganisováno, jeho vláda hlásá heslo mezinárodní světové kultury, ale forma, v níž se tato kultura projevuje, a cesta, kterou nám ruská vláda ukazuje k jejímu dosažení, jen sesílily její odloučenost. Jestliže styk mezi střední a západní Evropou bude intensivnější, nebude Rusko moci hrát vůdčí úlohy. — Polsko právě prodělalo novou válku; uzavřelo nyní s Ruskem mír, zdánlivě velmi výhodný; ale ve vlastním státě Polsko dosud nerozřešilo národnostní otázky, a dokud »amitié fraternelle« mezi různými složkami obyvatelstva je tak nepatrná, může veliký rozsah státu býti spíše ke škodě než na prospěch. Mimo to vysoký ton nacionalistického tisku nepřispívá k tomu, aby vytvořil zdravý základ pro budoucí mírovou spolupráci s Čechy a s Rusy. — Čechoslováci jsou šťastni, že mají presidenta muže tak moudrého, jako je Masaryk; jemu, s pomocí mladších sil, vychovaných pod jeho vlivem, jest děkovati, že Československá republika téměř úplně překonala obtíže prvních let. Ale i zde jsou problémy vnitřní organisace, jež je třeba rozřešit, tak veliké, že nepřipouštějí všeobecné slovanské politiky. Dříve než Čechové a Slováci mohou k ní přejíti, musí sami srůsti v celek harmoničtější, než tvoří dosud; nemyslím, že je to nemožné, a považuji to za velmi žádoucí jak pro Čechy a Moravu, tak pro Slovensko, ale musí vyrůsti nová generace, dříve než bude dosaženo tohoto prvního cíle. — Právě tak je nejpřednějším úkolem jihoslovanského státu, učinit ze Srbů, Chorvatů a Slovinců, z pravoslavných, z katolíků a z mohamedánů alespoň tak dalece jediný národ, aby všeobecně cítili, že patří k sobě, a byli vděčni, že jsou spojeni v jediný stát; také zde dějiny několika století odcizily různé složky obyvatelstva. — A Bulhaři, kteří nyní sklízejí kyselé plody svého spojení s centrálními mocnostmi, musí se snažiti, aby navázali snesitelné styky se svými starými nepřáteli Srby; zdá se, že se jim to podaří, ale poměr k Řecku zůstane vždy otázkou velmi obtížnou.

Tak jsou všechny slovanské státy každý příliš zaměstnány vlastními otázkami, aby se mohlo mluvit o politickém panslavismu. Ale přes to žádný stát není úplně isolován, a každý je odkázán na spolupráci se svými sousedy. Ve východní Evropě také již vznikla »Malá Dohoda«, skládající se zatím z Československa

z Rumunska a z Jugoslavie, tedy ze dvou států převážně slovanských a z jednoho neslovanského. Tento nový spolek národů byl zřízen zdravým smyslem pro skutečnost, a tak se zdá, že požadavky poměrů směřují zcela jinam než romantické ideály panslavismu. Malá Dohoda je jistě částečně důsledkem úplně zvrácených názorů o poměrech východoevropských, jež nejsou vzácností v mocných státech západní Evropy. Prof. Léger chce spojiti slovanské národy, ale proč? Poněvadž v Německu vidí nebezpečí pro ostatní svět a zejména pro Francii; Slované mají se nejen starati o své zájmy, nýbrž též o zájmy francouzské. Dokonce se ani netáže po jejich vlastních, nejnaléhavějších potřebách. A podobný egocentrický názor vyskytuje se velmi často v nejrůznějších podobách; nehraje tu úlohy vždy úmysl zlý — u Légera jistě nikoli. A přece, kdo je příslušníkem velkého národa, tomu se stává často, že pohlíží s jistou nedbalostí na národy menší a tam, kde zájmy se křižují, počítá se zájmy menších bratří až na druhém místě. Je samozřejmo, že tito menší bratři pociťují podobné chování jako útisk a chápou, že jsou především odkázáni na vzájemnou solidaritu. Je těžko jídati koláče s velkými pány! Tak je úplně pochopitelno, že v době, kdy ve střední a východní Evropě velmi vzrostl počet malých států, tyto státy hledají styčné body, a není vyloučeno, že jim bude více záležeti na přátelství i vzdálenějších malých národů než na přátelství velkých světových říší.

To, co se nazývá společenstvím plemenným, není tedy vždy jediným pojítkem mezi národy. Ostatně »plemenné společenství« je pojem velmi neurčitý. Co to znamená, jestliže Rusy, Bulhary, Slováky atd. nazýváme Slovany? Za prvé: že mluví příbuznými jazyky, jež vyšly ze společného základního jazyka slovanského. Toto jazykové příbuzenství nedokazuje však nikterak příbuzenství krevního. Je ovšem samozřejmo, že každý z nynějších slovanských národů má určité procento slovanské krve, zděděné po slovanském pranárodu, který před dvěma až třemi tisíci lety mluvil společným slovanským jazykem, ale všude tato krev smísila se s krví cizí, u jedněch s finskou, u druhých s thráckou a asijskou, u jiných s germánskou. Dále podlehl každý národ vlivům podnebí a životní správy. Tak zbylo namnoze velmi málo ze slovanského typu — jejž možno poznati pouze z blízka — a ze staré slovanské povahy národní. Jaká byla tato povaha? Pravděpodobně poněkud pasivní, snad dokonce indolentní — se slabým

smyslem pro pořádek — všeobecně mírumilovná, ale vydrážděna schopná veliké energie a veliké surovosti. Je pozoruhodno, jak velice upomínají na dnešní Rusy líčení, jež nám o starých Slovanech podávají spisovatelé byzantští.[1] V století 19. čeští, polští a ruští obdivovatelé slovanství zdůrazňovali zejména ctnosti starých Slovanů, jejich mírumilovnost a smysl pro lidskost; Masaryk ve své »České otázce« uvedl toto idealisující posuzování slovanské povahy do skromnějších rozměrů, ale jistou mírnost povahy — jež má dobré i zlé stránky — konstatuje i on, nejen u Rusů, ale i u Poláků a u Čechů. Nechtěl bych tvrditi, že tato mírnost je vlastností všech slovanských národů na rozdíl od ostatních národů východní Evropy. Ať jakkoli, v mnohém ohledu jsou velmi značné rozdíly mezi jednotlivými slovanskými národy, také mezi Čechy a Poláky a Rusy. Pohleďte na příklad na ruský a na český »realism«. Oba budují budoucí svět na rozumu a vědě, ale Rus, ať se jmenuje Pisarev nebo Lev Tolstoj nebo Lenin, volí svou cestu tak, jakoby svět byl nepopsaná břidlová tabulka, po níž se může pohybovati volně směrem, kterého si přeje, aniž by se dotkl dřívějšího písma nebo kresby, — český realism, spojený se jménem Masarykovým, začíná tím, že co nejpečlivěji studuje danou situaci, aby poznal co nejpřesněji vývojové možnosti. Slovo realism pochází z latinského r e s »věc«; naším východiskem jsou »věci«, nikoli fantasie, praví český realista, ale ruský mluví zcela jinak: to, co lidé přivykli považovat za v ě c i, ve skutečnosti není n i c; pryč s tím! Pravé věci stvoříme my, realisté. Tak ruský realism je nihilism; a do jisté míry je většina Rusů nihilisty, — v příkrém opaku k Čechům.

Jistě různí národové slovanští v lecčems se shodují; ale tato shoda nedá se vysvětliti pouze staroslovanskou národní povahou. Tak mne upomíná demokratické cítění české silně na Bulhary; to je jistě částečně důsledek faktu, že u obou národů během století zmizela šlechta: vymřela nebo se odnárodnila; co způsobili v Bulharsku Turci, to vykonal v Čechách vítěz bělohorský. A tak po dlouhé době jakéhosi spánku vstoupili oba národové do nové doby jako národové značně stejnorodí, na rozdíl od Poláků, u nichž šlechta, částečně konservativní, dosud hraje velikou úlohu. Tak zvláštnost, sbližující některé slovanské národy, odlišuje je od jiných. Rozdíl vůči Polákům jeví se mnohým Čechům ještě

[1] Mnoho citátů je uvedeno m. j. v Müllenhoffově Deutsche Altertumskunde.

ostřejším, poněvadž srovnávají chování polské armády k Ukrajinským sedlákum ve východní Haliči s chováním privilegovaných Němců k nešťastným Čechům v starém Rakousku.

Tak jeví se nám slovanský svět právě jako svět germánský nebo románský složitým souborem tužeb a zájmů, jež částečně jsou rovnoběžné, částečně se křižují. Jaký bude vývoj v budoucnosti, závisí více na skutečných zájmech a rozumu každého jednotlivého národa, než na společenství plemenném a jazykovém. A musíme se vystříhati, aby různé otázky na základě romantického panslavismu nebyly námi pojímány jako méně složité, než opravdu jsou. A kdo, jako prof. Léger, miluje slovanské národy, ten nechť uvažuje o jejich vývojových možnostech bez jakéhokoli zřetele k zájmům svého vlastního národa; jinak se mu snadno přihodí, že je podřídí zájmům vlastního národa, t. j. že bude hlásati nacionalistickou, egoistickou politiku. Světová válka ukázala, jak zhoubná je tato politika, a mužové vědy jsou první, kteří jsou povinni podrobiti nyní revisi minulé způsoby myšlení.

Duchovní obrození jako základ obnovení světa.

Napsal Vladimír Hoppe.

(Dokončení.)

Filosofie, orgán našeho nitra, nenechává nás zde v trapných nesnázích. Dosud příliš zvyklí na rozsah a dosah rozumových úsudků, jimiž dovedeme hodnotiti pouhé vztahy předmětů, byli jsme odváděni přílišným pěstěním rozumového poznání od instinktivního orgánu svého ducha, jímž dovedeme proniknouti vlastní skutečnost v její absolutní podstatě: tímto orgánem jest intuice s jeho pomocníkem tvořivou obrazotvorností. Co v nás eksistuje jen jako přání, tužba, sen, tedy pouhý duševní předmět, jenž jest našemu statickému, strnulému rozumovému poznání výrazem neskutečnosti, fantomu, jest duševnímu našemu životu vlastní realitou, již nám lze po trpělivé eksperimentaci převésti v robustní tvary hmotné skutečnosti. Možnost duševního zření neeksistující skutečnosti, již vyvolávají toliko naše tužby z neznámých hlubin naší duše, nazýváme intuicí. Tvořivá obrazotvornost propůjčuje těmto příliš subtilním a prchavým duševním plodům pevnějších útvarů v podobě výkresů a modelů, zatím co trpělivá eksperimentace umělce neb učence těmto toliko vysněným tužbám, rodícím se z bolesti a nespokojenosti, propůjčí pevné, strnulé, hmotné útvary. Z toho jest patrno, že proud naší jemné, plynoucí duševní reality dovede vydati pevné, robustní tvary; naše tužby podivuhodnými pochody intuice, fantasie, eksperimentace jsou stělesněny na okamžik, aby byly opět překonány novými tužbami.

Co tudíž poznáváme na předmětu poznání, čím jest tudíž předmět našeho poznání s nejvyššího metafysického hlediska? Z minulých úvah jest patrno, že předmět poznání není ničím jiným než naší vlastní duševní realitou, jež se vždy na určitou dobu stělesňuje v hmotné útvary, aby se opět novými útvary pře-

konala. Objekt poznání není s metafysického hlediska než pouhým subjektem ve strnulé formě.

Veškerým metafysickým soustavám jest společný jeden princip: že totalita aneb část nitra vynikajícího myslitele jest promítnuta do měnícího se objektu, jenž jest tímto odvážným pochodem přiblížen v dosah jeho poznávacích schopností. Platonovy ideje, Plotinovo myšlení a promítání jeho nitra do světa, Descartova základní zásada: Cogito ergo sum, Spinozova substance a jeho intuitivní princip, že ordo et connexio idearum idem est ac ordo et connexio rerum, Leibnizovy monady, jakožto působící síly neb energie myšlení, Kantova transcendentální jednota appercepce, o niž se tento myslitel domníval, že mu ji lze bezprostředně vyslechnouti vědomím, Fichtova činnost absolutního Já, jež postupně produkuje já a nejá, Schellingova identita ideálního a reálního, jakož i jeho absolutně nevědomá inteligence, jež paralelně vytváří jak oblasti přírodní říše tak i duševního života, Hegelův samovolný pohyb pojmu, jenž se ve vhodné době vtělí ve skutečnost, Schopenhauerova individuelní vůle, jež jakožto vůle k životu jest zároveň vůlí k poznání a jež sama sebe prožívá ve světě jí vytvořeném, a konečně tvořivá činnost Hartmannova Nevědomého — veškeré tyto metafysické prvky nám tlumočí podstatnou touhu velkých myslitelů vymaniti se mocí svého nitra, duševního mikrokosmu, z pout lidské podmíněnosti, relativnosti poznání a proniknouti týmž nitrem za závoje, jež jsme si uměle rozestřeli vírou v relativní vědecké poznání mezi subjektem a objektem.

Postulace nadindividuelní sféry naší osobnosti v podobě uvedených metafysických veličin nás dále poučuje, že naše osobnost má nejen potřebu vyniknouti nad svou fysis, nýbrž že mravním zákonem a prožívanými estetickými hodnotami dovedeme vyslechnutím vnitrných inspirací dlíti v metafysickém, duchovním kosmu.

Metafysickému, intuitivnímu, absolutnímu poznání, jež utváří objekty z nitra na venek, neexistuje poměr subjektu a objektu, ježto objekt jest pohlcen subjektem, který jej formuje dle svých tužeb. Ovšem nutno podotknouti, že toto splynutí subjektu a objektu v jednu jedinou totalitu jest možné v oněch tvořivých okamžicích, v nichž splýváme s krajinou, jinou bytostí aneb konečně se svými tužbami, jež po nás požadují realisaci. Ovšem vysvětlení přetvářejících se individuelních detailů nějakého předmětu nesmíme od povšechných filosofických soustav neb totalit-

ního metafysického myšlení očekávati. Metafysické prožitky poskytnou nám na způsob uměleckého díla jen povšechnou, synoptickou orientaci po celku určitého oboru asi v tom smyslu, s jakou pravé umělecké dílo vystihuje ducha krajiny neb určité osobnosti. Subtilní svět kvalit, s nímž operuje filosofie, nedá se sice přesně měřiti jako obmezený jeho výsek v podobě světa kvantit, s nímž pracuje věda, avšak dovede nám, jakožto nástroj našeho ducha, podati nejen potřebné odlitky skutečnosti, nýbrž dovoluje nám tyto překonati ještě dalšími odvážnými tužbami, jimiž budujeme svou lepší budoucnost.

Leží-li předmět poznání a našich tužeb v nás, nebudeme ho tudíž vyhledávati v rozmanitosti světa neb přílišném víru života, jež pro ustavičnou změnu, neustálé kolotání neuspokojí našeho nitra, spějícího za přesně vytčeným cílem, nýbrž spíše ve svém nitru, jež se vynasnažíme vzdělávati a vychovati k nejvyšší tvůrčí potenci v tom smyslu, aby dovedlo určitý výsek světa podříditi našemu subjektu, jehož duševní tužby životem v patřičném prostředí, jež si vytvoříme, naleznou plného uspokojení. Úkol veškerých hlubokých filosofických soustav spočívá právě v obrácení kategoriálního řádu, jímž bezprostředně prožívané kategorie ducha v podobě hodnot, jež byly původně v područí relativistické kategorie hmoty, převezmou opět jak mravní tak i osvětové vedení lidstva. Rozřešení základního problému duchovní reformy lidstva záleží v tomto podstatném kategoriálním obratu.

Nás dovede uspokojiti toliko život, jenž jest stvořen a vyvíjen z našeho nitra, jež cele prostoupí nás obklopující svět. Duševní svět jest skutečným, vlastním základním kosmem, jehož dosici v jeho bezprostřední podstatě jest úkolem filosofické a náboženské intuice. A ježto se duševní realita stále překonává novým tvořením, z těchto důvodů jest tento vnitrný kosmos pánem kosmu jevů, kosmos immanentní jest pánem kosmu transcendentního. Člověk jest jen tehdy harmonickou bytostí, jež vzdoruje veškerým nárazům a příbojům života, je-li řízen z duševní oblasti, z duševního centra. Tento jedinečný poznatek, jejž nám poskytuje nová duchovní positivní filosofie vnitřních hodnot šířící kol sebe hřejivý názor dne a požehnání vnitřního míru, nemůže býti vyvrácen neb překonán žádným hlubším poznáním.

Co nám tudíž přinesla filosofie nového oproti vědám a oproti všednosti života?

Filosofie nám odhalila tajemství našeho nitra, odkryla nás na všem, co vnímáme a po čem toužíme. Filosofie vrací nám zpět naši osobnost, naši duši, jež věda svým povrchním, relativním a projektivním poznáním bezohledně zašantročila a dala rozplynouti v niveč. Svět a společnost, jež nám před tím byly něčím cizím, pro co jsme se nedovedli rozehřáti, jsou nám jakožto součást našeho ducha a vůbec duchovního kosmu opět blízkými. Filosofie nám vrací po bludné pouti širými a vyprahlými pouštěmi vědeckého poznání naši duši v nekonečně krásné podobě: jakožto neprobadatelný, neobmezený vesmír, vyznamenávající se podivuhodnými tvořivými schopnostmi, jenž dovede každou naši tužbu skutečniti, propůjčiti jí nepomíjející útvary. Vnitřní hlas hovořící k nám v samotě, nás přesvědčuje, že naprosto nejsme obmezeni na pouhou oblast svého ducha, nýbrž, že jsme v těsném spojení s nesmírným duchovním kosmem, v němž neeksistuje obmezený svět nemožností. Filosofie, jakožto láska k nehynoucímu, k nesmrtelnosti výslovně žádá, aby naše tužby, veškeré naše snahy a činy nezasáhnul morový dech smrti. Naše duše, orgán filosofie, jasně instinktivně tuší, že duševní plody a vůbec tužby na nejvyšším tvořivém rozpětí nepodlehnou zkáze času, a z těchto důvodů touží po životě sub specie aeternitatis. Místo tedy, abychom byli spoutáni všední obmezeností, jsme mocní vládci v nekonečné transcendentální duševní říši, jejíž každý útvar v podobě naší tužby, jest zárodečnou, tedy možnou skutečností; záleží-li nám na tom, aby se stělesnila v realitu, pak to učiníme po trpělivé eksperimentaci.

To však není vše. Nacházeti se na tomto vrcholu duševní pouti nebylo by rozkoší, postřehujeme-li kolem sebe bídu, mravní a hmotný rozvrat, jež prýští z přeceňování změně podléhajícího objektu, jenž pak subjekt, domnělého majitele, soustavně a energicky jak duševně, tak i fysicky ubíjí. Hrozné války, prýštící z přeceňování hmotných statků a fysické moci s nekonečným průvodem je provázejících běd a utrpení jsou vždy poučením, že lidstvo opustilo pravý zdroj pravd, své nitro, jež čerpá své popudy jistě ještě v hlubším zdroji v podobě božského principu, a dalo se povrchní cestou následováním strnulého objektu, jenž jest však odpadkem našeho ducha. V tomto nekonečném moři běd a utrpení pozvedají svůj hlas filosofičtí badatelé, již upozorňují na zvrácené hodnocení statků: místo patřičného oceňování našich tvořivých duševních mohutností, jež dovedou ovládnouti a tuž-

bami překonati vše, co utkvělo na strnulém útvaru hmotné struktury, postřehují hlubocí myslitelé, jak se většinou lidská společnost plahočí a bojuje o hmotné statky, tedy o prostředek, jehož používá duch k dosažení svých vysokých cílů, jako by byl něčím nejvyšším a nejžádoucnějším. Pakliže jest možno dáti filosofovi jedinou radu, jak by bylo možno vybřednouti z tohoto moře běd a strastí, pak tato rada zní: »Bylo by záhodno, aby se lidstvo opět vrátilo k hřejivému ohnisku své osobnosti, do nesmírného duchovního kosmu, jenž nás nejen překvapí svými úchvatnými krásami, nýbrž i tvořivými mohutnostmi, a jenž nalezne v hlubokých, harmonicky naladěných duších velkého ohlasu. Vyslechnouti jeho tajemný hlas a dle jeho pokynů zaříditi své jednání, své plány a působiti jimi na zvelebení a povznesení lidské společnosti náleží k úkolům našeho plně prožívaného duchovního kosmu. Duchovní řád, jenž se pak rozhostí po patřičném ocenění duchovních hodnot opět v lidské společnosti, nebude založen na přeceňování závist vzbuzujících statků hmotných, nýbrž na správném hodnocení duševních plodů, jež formují nejen přítomnost, nýbrž zvláště budoucnost. Kdežto nedostatek duchovní ukázněnosti, řádu, vede lidskou společnost k rozvratu a ničení toho, co vytvořily předchozí civilisace, pravým oceňováním svých vnitřních statků — nekonečné a neobmezené naší osobnosti se všemi jejími vlohami a jejím spojením s božským principem — budujeme nezničitelnou duševní říši, již nerozmetá žádná fysická ani duchovní moc, a jež svou vnitřní hodnotou přetrvá věky a vybuduje lidskou společnost na pravém duchovním a mravním základu.«

III.

Pokus o obnovení světa založením Akademie duchovního života a Ligy duchovního míru.

Z předchozích našich úvah vyplývá důležitý požadavek: Aby bylo možno působiti ve smyslu pravé positivní filosofie na duševní obrození a tím i na obnovení světa, jest nutno, aby se člověk opět vrátil do jedinečného ráje svého nitra, z něhož byl negativní a nihilistickou filosofií v podobě několika fragmentárních vědeckých aspektů vypuzen. Pravé vzdělání a duchovní výchova, nezanedbávající subtilní oblasti kvalit a světa hodnot, ná-

ležejí k nejúčinnějším prostředkům obrození: jimi lze přetvořiti a obnoviti svět.

Jakým způsobem si představujeme výchovu nového pokolení, jež má býti základem příštím generacím, majícím žíti ve shodě se svým nitrem, duchovním světem hodnot a tudíž s božským principem?

Jsou to především zvláště k tomu účelu sepsané učebnice, zvláště k tomu účelu sestavené knihovny vybraných duchovních děl, odborné přednášky universitní, jakož i přednášky pro široké publikum, v nichž bude ústy povolaných odborníků v duchovním životě hlásáno, že poznání světa, lidstva a jich reforma jest možna toliko z našeho absolutně prožívaného nitra, jež v klidu, míru a práci vyslechnuto zjevuje nám tajemným vnitřním hlasem božství v jeho vlastní podstatě. Podobné zvnitrnění života nepřináší nám toliko pevného přesvědčení, že nynější svět a lidská společnost jsou toliko jednou částí, zvláštním případem naší duševní reality, již jest však možno plasticky přetvořiti dle našich záměrů a plánů, nýbrž i druhý důležitý poznatek, že náš vnitřní kosmos, jenž nám poskytuje hřejivý a zářivý Názor Dne, jest zároveň sídlem nepomíjejícího míru, klidu a neskonalé blaženosti, jak nám je skýtá absolutně prožívané božství. Úkolem oněch odborníků ve znalosti vnitrného života, jeho reformy a patřičné správy, bylo by odkrýti v každém člověku tajemství jeho mikrokosmu, aby nejen dovedl soustřediti v sobě obraz světa, nýbrž aby dovedl tento obraz hodnotiti dle vnitřního hlasu, jímž souvisíme s božským principem. Takto by byli ponenáhlu účastníci těchto přednášek uvedeni do ráje duchovního života. Pakliže se rozhostí v mnoha lidských srdcích podobný mír a neskonalá blaženost s vědomím ustavičného styku s božským principem, který, znajíce tajemství duchovního života, ustavičně prožíváme, pak není naprosto možné, aby lidská společnost těchto duševních kvalit byla vydána na pospas nízkým pudům a vášním, jež posléze rozpoutaly běsy světové války. Tehdy se stala část lidské společnosti naprosto kořistí negativní, nihilistické filosofie, povrchní technické vzdělanosti, vybudované na vědeckém Názoru Noci a nízkých tužbách po hmotných statcích, jež kráčejí v patách neutěšenému Názoru Noci. Absolutně prožívané nitro, vedené božským principem, nedovedlo v podobě rozvážných státníků odstraniti válečné neštěstí. Válkou nadšená část Evropy podlehla materialismu, vlastně nihilismu úplně, jenž

pak v podobě rafinovaných technických vynálezů bořil a drtil jak města, tak i lidské životy.

Tak jako se dovede jednotlivec s vypěstěným duševním životem ovládnouti v pohnutých okamžicích, v nichž druzí lidé propadají pasivně vášním nejnižších druhů, právě tak by dovedla společnost silných jednotlivců na vůdčích místech s vnitrně pěstěným životem dáti své veto duši davů a zameziti v kritických okamžicích rozpoutání nízkých pudů, jež odváději člověka od jeho vnitrně prožívané božské podstaty. Ovšem jest nutno, má-li býti zakročení v kritických okamžicích proti rozpoutání nízkých vášní účinné, aby požehnání vnitřního míru a klidu se rozhostilo pokud možno záhy v největším množství jednotlivců všech vrstev po celém zemském okrsku. Podobná duševní elita by nejen zářila vzorem pravého duchovního života, ona by svým vetem dovedla zameziti každé rozpoutání nízkých vášní, jež vždy uvrhují jak jednotlivce, tak i lidskou společnost do největšího neštěstí.

Tuto obrozující výchovu nelze však snadno provésti, ježto nynější člověk žije bez jakékoliv pravé orientace v době plné vnitřních rozporů, v době proniknuté intelektuelní anarchií. Na jedné straně pozoruje představitel dnešní vzdělanosti malou menšinu lidí, žijící pravým vnitrným náboženským životem. Vládci v duševním kosmu, hledající klid a blaženost, jeví však malé porozumění pro většinu malicherných požadavků dnešní doby. Na druhé straně postřehuje analytik dnešní vzdělanosti opět většinu oddanou cele vymoženostem technické kultury a negativní racionalistické filosofie. Dnešní druh zaměstnání a vůbec mechanisace lidské práce, jíž se stal člověk vlastně sluhou stroje, odvádí tou měrou moderního člověka od vnitrných a spontanních duševních potřeb, že vlastně není možné pravé probuzení naší osobnosti ve všech její bohatých odstínech. Každá otázka a každý problém, jež se vyskytnou modernímu člověku, jsou bezprostředně rozřešeny povrchními relativistickými symboly eksaktních věd, jimiž však kroužíme bezradně kol předmětu poznání, aniž bychom jej však takto mohli dostihnouti. Moderní člověk s jednostranně vyvinutými duševními schopnostmi, obmezený ve své svobodě, nástroj technických přístrojů a racionalistických plochých schemat, nedovede se vrátiti do ráje svého nitra, neboť mu scházejí veškeré nutné předpoklady ve víru v jeho tvořivé duševní schopnosti. Krátce jest nám možno říci,

že dnes žijeme v jakémsi druhu mravního a náboženského indiferentismu a lhostejnosti, jimiž jest člověk ku své škodě a neštěstí naprosto isolován bez jakékoliv možnosti spojiti se s velkým duchovním kosmem.

Mimo tento nedostatek není návrat k našemu nitru jakožto centru veškerého poznání a duchovní jistoty a bezpečnosti ve víru života snadno možný z toho důvodu, ježto naše nitro není něčím průhledným, nýbrž jest temnou pevninou, jež k nám toliko v samotě hovoří ve zjeveních. Moderní, intensivní život, příliš bohatý na vnější změnu, odvádí dnešního člověka od vnitrné inspirace, od intuitivní meditace, od vyslechnutí autoritativního hlasu, vycházejícího z našeho nitra. Tuto nevyhnutelnou schopnost k vedení pravého duchovního života v podobě vyslechnutí hlasu svého Daimonia, ztratil moderní člověk, až na malé výjimky, naprosto. Naučiti se vyslechnouti tento tajemný hlas a zařiditi dle jeho rozkazů své jednání bude úkolem nové náboženské a mravní výchovy. Kdyby se podařilo prohloubiti po této stránce duševní život člověka, takže by dovedl zachytiti i nejjemnější inspirace, pak by byl v každém ohledu plodnější co se týče pravé tvořivosti a originality; neboť těmito tajemnými končinami, jež sahají dalece za úzký okruh našeho individuelního vědomí, souvisí náš život s tvořivou prapříčinou všech věcí, s Bohem.

Aby bylo tudíž možno vychovati a vzdělati pokud možno největší počet lidí žijících ve shodě s vnitrnými hlubinami své osobnosti, nutno počíti od začátku, totiž získati několik vynikajících lidí, již žijí vnitrným životem a mají dar přenésti požehnání tohoto vnitrného života v podobě míru, spokojenosti a blaženosti na své okolí. Tito mužové přednášeli by na naprosto nově založené universitě neb akademii vybranému posluchačstvu předměty, jimiž by bylo každému odkryto tajemství jeho nitra v podobě světa hodnot a možnost jeho styku s Bohem. A kdyby tato universita neb akademie mimo přednášky vydávala časopis s přednáškami oněch odborníků ve vedení pravého duchovního života a každoroční almanach, jímž by byl světu tlumočen ucelený positivní duchovní názor, pak není pochyby, že by byl za nedlouho ve světě patrný vliv tohoto kulturního ohniska, jež by vysílalo hřejivé paprsky Názoru Dne v podobě pravého duchovního života do nynější neutěšené vzdělanosti, pokryté těžkým pří-

krovem Názoru Noci a tonoucí beznadějně v neutěšené intelektuelní anarchii a nihilismu.

Úkol těchto odborníků v znalosti pravého duchovního positivního života spočíval by tudíž v navazování na vrcholné body duševního života v lidstvu. Výklad vybraných básníků, myslitelů, věštců, jakož i svatých písem člověčenstva po stránce jich vnitrného života, jak přiznávají svou závislost, jak vyličují svůj styk s božským principem, jenž nám prozrazuje význam světa hodnot a pravého duchovního života, tvořil by jedno z hlavních témat oné nové duchovní university neb akademie. Jeden z centrálních bodů, z něhož by vycházely vnitrné podněty Akademie duchovního života, tvořily by vznešené nauky křesťanství a jeho základní ontologický princip, spočívající v důkazu, že relativistické a nihilistické kategorie hmoty jsou na nejvyšším stupni duchovního života v područí absolutně prožívané kategorie ducha, čímž se dosavadní neutěšený Názor Noci, věřící toliko v eksistenci pouhých fiktivních hmotných relací, mění v hřejivou filosofii bezprostředně prožívaných duchovních hodnot a radostný Názor Dne. Úlohou oněch odborníků ve vedení a šíření duchovního života bylo by krátce podříditi relativistické kategorie hmoty bezprostředně prožívaným kategoriím ducha, racionelní svět technické kultury bezprostředně prožívanému světu hodnot, aniž by však neznepřátelili své posluchačstvo se záslužnými vymoženostmi nynější civilisace. Tito vybraní učitelé léčili by lidstvo z těžké choroby, jež spočívá v příliš zakořeněné důvěře v samospasitelnost pouhého rozumového poznání a fiktivních hmotných kategorií; při tom by však dbali toho, aby oním pozvolným duchovním převratem nezaváděli duchovní anarchii. Byl by to pokus o duchovní pokrok při naprostém pořádku.

V založení vzorné university neb akademie, řízené předními duchovně orientovanými odborníky, kteří by rozsévali símě harmonického vnitřního života a božího zjevení, spatřujeme rozřešení shora položeného problému.

Tím však není ještě úkol oněch odborníků v znalosti pravého duchovního života vyčerpán. Nejen jich hlubokými přednáškami, ale i publikacemi tvořilo by se ponenáhlu po veškerém okrsku zemském duchovní bratrstvo. Tato »Liga duchovního míru« stála by mimo veškeré státní, církevní a národnostní organisace. Jejím úkolem bylo by pouze uváděti lidstvo do ráje vnitřního života, rozšířiti požehnání míru a pokoje po celém

zemském okrsku a býti v ustavičném styku s božským zjevením. Tato vážná korporace mohla by též zdárně působiti v nově založené Lize národů. Přímý důkaz, že jest nyní možno býti ve spojení s Bohem, rozhostil by ponenáhlu ve světě vládu nad pouhé lidství povznešeného světa hodnot a utvářel ponenáhlu nového duchovního člověka s positivním duchovním životem, nezatíženým Názorem Noci.

A pakliže by v dálné budoucnosti mělo nastati střetnutí zbraní spojené s válečnými hrůzami, zajisté by bylo ukráceno a snad dokonce znemožněno energickým zasáhnutím členů Ligy duchovního míru, jež by vedle Ligy národů spolupůsobila na opětném zavedení míru a pořádku. Liga národů bez účinného spolupůsobení Ligy duchovního míru není vlastně dobře myslitelna. Liga národů by spojovala vnějšími smlouvami, pro co by Liga duchovního míru připravila půdu v srdcích všech lidí dobré vůle.

Ligą duchovního míru měla by tudíž za úkol vrátiti lidstvo opět do ráje srdce, z něhož bylo přílišným pěstěním rozumové kultury vypuzeno. Jen návratem k duchovnímu středu své bytosti v podobě svědomí a světa hodnot lze získati orientaci po duševním chaosu a intelektuelní anarchii, v nichž dnes žijeme, a zavésti ze svého nitra opravdový mír, po němž celé lidstvo touží. Každá sebe upřímnější snaha zavésti v lidstvu trvalý mír nemůže se naprosto setkati se zdarem, scházejí-li k němu vnitřní, duchovní předpoklady, ježto jakékoliv mravní neb sociální závazky pro společnost, nežijící pravým duchovním životem nejsou vlastně závaznými. Počátky světové války mohou nás v tomto případě poučiti o mnohém. Prohlášení předního německého státníka, že vzájemné smlouvy mezi státy a národy jsou pouhými papírovými cáry, a nadšený souhlas, jakého se mu za toto prohlášení dostalo, svědčí o tom, že žijeme nyní v střední Evropě v jakémsi amorálním, bezcitném, duševně nezdravém prostředí, v němž scházejí veškeré předpoklady, nutící plniti dané závazky, k jichž dodržení jsme nuceni autoritativním hlasem, vycházejícím z našeho nitra.

Liga duchovního míru rozněcovala by v nitru soudobého lidstva jiskru pravé lásky k bližnímu bez ohledu na jeho hmotné poměry. Dnešní sociální reforma prostřednictvím třídních socialistických teorií trpí závažným nedostatkem, spočívajícím v tom faktu, že jí jsou nesmírné statky a neobmezené domény

ducha strženy do sfér statků hmotných, jakoby obě tyto naprosto nesrovnatelné oblasti hodnot bylo možno stejně rozděliti mezi veškeré příslušníky lidstva. I kdyby byly hmotné statky sebe lépe rozděleny mezi příslušníky nějakého národa, toto rozdělení by naprosto neznamenalo vznik nebývalého blahobytu, pakliže by se netvořily nové hodnoty. Že hmotné statky bez tvoření nových hodnot, tedy bez zasáhnutí inteligence, jež je řídí a spravuje, nejsou vůbec plodným majetkem, o tom nás dostatečně poučil průběh sociálních událostí v Rusku. Velký kapitál v rukou neprozřetelného jest bezúčelně promrhán ve velmi krátké době, kdežto malý kapitál v rukou člověka přičinlivého, jenž dovede tvořiti nové hodnoty, se rozmnoží v několika letech. Sociální reforma směřující k vyrovnání pouhých hmotných protiv nesetká se se zdarem z důvodu, že všichni lidé nejsou stejně nadáni spravovati hmotné statky. Duchovní elita zaujme vždy během několika desítek let místo, jež jí v civilisaci určitého národa náleží, ať již to jest správa statků hmotných aneb tvoření nových hodnot duchovních. Hmotné statky a hmotný blahobyt jsou pouze doprovodem duševních neviditelných statků a duševního blahobytu v podobě vědění a harmonického duševního života, jež vlastně vládnou jak kosmem fysickým, tak i duševním.

Sociální reforma, jak by ji pěstovala a prováděla »Liga duchovního míru« by vyšla daleko z hlubších předpokladů než jest pouhé rozdělení hmotných statků, jak je hlásají přívrženci socialistických teorií, vybudovaných na hmotném aspektu světa. Lize duchovního míru by byl láskyplný poměr bližního k bližnímu, jakožto stejnému projevu božského principu, postulátem, z něhož by vyplývala naprosto nová a názorná výchova všech společenských tříd ve spojení se získáváním pokud možno největšího množství duchovních statků. Podobné rozdělení duchovních a mravních statků, spojené s výchovou ocelových charakterů, vytvořilo by ponenáhlu novou společnost, jíž by byl fysický kosmos pouze nepatrným fragmentem kosmu duchovního. Vynalézatelská moc a síla lidského ducha jest nevyčerpatelná. A pakliže lidský genius v podobě vynálezců otevře ještě lépe zásobárnu neobmezených přírodních sil a uvede do pohybu síly fysického kosmu, jichž dnes používáme toliko nepatrnou část, není pochyby, že tím zlepší fysické hmotné i duchovní podmínky lidské společnosti. Dosud naprosto nedostatečně zužitkované přírodní síly podřízené pravé inteligenci a světu hodnot, postaví

lidskou společnost nejen do lepších hmotných podmínek, nýbrž zvláště do radostného ráje pravé nezištné lásky k bližnímu, jež neoceňuje pouze obmezenou a pomíjející hodnotu statků hmotných, nýbrž, jež upře svůj zrak převážně k duchovnímu kosmu, jehož se stane každý člověk po patřičné výchově příslušníkem. Toliko za láskyplné spoluúčasti všech lidí dobré vůle na budování lepší duchovní budoucnosti, jak nám ji rýsují ideály, tryskající z nitra našeho srdce, lze postaviti lidskou společnost na uspokojivých základech jak fysického, tak i duchovního bytí.

Aby bylo možno docíliti onoho přehodnocení hodnot, bylo by úkolem jak Akademie duševního života, tak i Ligy duchovního míru šířiti duchovní harmonii v dnešní naprosté duchovní desorganisaci a intelektuelní anarchii. Dnešní člověk naprosto nesprávně vychován a veden hmotnými aspekty eksaktních věd, upírá svůj zrak převážně k hmotným statkům a jich hromadění, čímž jsou v něm vzbuzeny nízké vášně, jež jej zakrátko naprosto ovládnou, takže vlastně zapomíná na velký kosmos duchovních hodnot s jeho nevyčerpatelným bohatstvím, jehož téměř vůbec nepoznal. Obě nové instituce, jak Akademie duchovního života tak i Liga duchovního míru, ukazovaly by na vášně a zla z nich plynoucí, jež vznikají nesprávným hodnocením statků a zavádějí ponenáhlu lidskou společnost rozpoutáním nízkých vášní jak do mravního tak i hmotného rozvratu; a nejen tuto nezvratnou pravdu by zjevovaly, obě tyto korporace kladly by svým členům za vzor představitele lidstva, jichž nekonečnou předností, již všude vítězili, bylo, že správně hodnotili kosmos fysický, jakožto nepatrnou část kosmu duchovního. Kdo zná jedinečný význam tohoto nedoceněného kategoriálního roztřídění, vstoupil do duchovního království, do ráje srdce. Týž jest majitelem nejen obmezeného kosmu fysického, nýbrž zvláště neobmezeného kosmu duchovního, jejž prožívá nejen s duchovní elitou nynějšího lidstva, nýbrž i vzhledem k nejlepšímu, co vytvořily generace minulé a co v budoucnosti vytvoří generace příští.

Pokud člověk nepozná tajemství svého nitra se všemi jeho tvořivými schopnostmi, potud nepozná božského principu, jenž nám propůjčuje síly vytrvati v klidu a blaženosti na výspě ošlehávané příbojem vln života. Pokud bude člověk čísti knihy, náležející do nejrůznějších vzdělaností a poslouchati přednášky všech možných oborů bez jakékoliv filosofické neb duchovní

orientace, bude vydán na pospas zmatkům pocházejícím z nepochopení smyslu různých vzdělaností. Za těchto okolností nemůže se rozhostiti ve světě ucelená, harmonická duševní kultura, jež by byla schopna obroditi svět. Podříditi nízké a umrtvující, nihilistické aspekty vědeckých projekcí absolutně prožívanému širokému obzoru duchovní filosofie, jíž jest nám možno překročiti obmezenou lidskou podmíněnost, jest totéž jako vejíti do tvořivé říše ideálů, po jichž realisaci prahne náš duch. Této jedinečné orientace v podobě směřování k nitru své bytosti a k světu mravních hodnot jest třeba každému dnešnímu člověku. Až na malé výjimky všichni lidé dnes žijí v myšlenkovém zmatku, bez jakékoliv schopnosti odhadnouti patřičně vnitrnou hodnotu jednotlivých kategorií naší kultury. Odtud můžeme vysvětliti vznik morální anarchie a náboženského indifferentismu, jež přímo souvisejí s anarchií intellektuelní o s přílišným přeceňováním rozumové kultury na úkor citů.

Jak velmi potřebuje dnešní člověk orientaci v duševním chaosu, který prožívá, o tom svědčí důkaz, jak mnozí lidé jsou na jedné straně prakticky přívrženci monismu, tedy vlastně materialismu, což jim však nevadí, aby nebyli zároveň členy teosofické neb antroposofické společnosti, kdež slyší pravý opak toho, co jim skytají eksaktní vědy.

Tuto orientaci po rozlehlém poli dnešního myšlenkového vývoje s navazováním na vrcholné body předchozích duchovních kultur mohla by pěstovati a šířiti Akademie duchovního života řízená vybranými odborníky ve spojení s Ligou duchovního míru. Obě tyto vážné instituce orientovaly by dnešního naprosto desorientovaného člověka o vnitrné hodnotě pravého duchovního života a uváděly by jej do ráje srdce.

Toliko ve světě vybudovaném ze svého nitra, ze svých nejvnitrnějších potřeb může býti člověk dokonale šťasten. Toliko naším nitrem prostoupený svět nám dokonale náleží, jen tak nestojíme mimo pravý duchovní svět a jsme uceleného harmonického světového názoru, v němž svět hodnot přijde k plné platnosti. A nejen to, tím, že ve svých představách dalece překonáváme nynější strnulou skutečnost, jest duchovní kosmos, v němž žijeme, svým nitrem, neobmezený v tvořivých možnostech, ježto náš duch disponuje nekonečným množstvím představ a tužeb.

Jen uvedením člověka k pravému duševnímu životu lze jej povznésti do ideového světa tvořivosti, v němž naprosto nepanuje

obmezená logika hmotných projekcí a aspektů, nýbrž pravá duševní svoboda, jak nám ji skytá bezprostřední styk s naším absolutně prožívaným nitrem. Náš duševní mikrokosmos není v těchto duchovních oblastech spoután strnulými kategoriemi hmotné fragmentární projekce, nýbrž naopak mikrokosmos vytvoří si makrokosmos dle svých vnitřních potřeb v libovolných útvarech. Jen takovýmto návratem k tvořivým schopnostem svého nitra lze pozvolna přetvořiti dnešního materialisticky zabarveného člověka v člověka duchovního, jenž se nedá oslniti pouhými objevy technické kultury, založené na fragmentární hmotné projekci, nýbrž v patřičném její hodnocení bude upírati svůj duchovní zrak k ideálům, vyvírajícím v jeho srdci, jež se vynasnaží postupně uskutečňovati. Tajemství a smysl našeho života spočívají v postupné realisaci našich plánů a projektů, jež vyplynuly spontanně z hlubokého nitra naší duše. Jen tímto přemístěním těžiště z vnějšího rozumového poznání do harmonicky zladěného nitra, z povrchního světa pouhých projekcí a aspektů do vnitrného světa hodnot, unikne lidstvo v malicherné oblasti pouhých lidských zájmů k ideálům trvalé hodnoty, jež je v dějinách vzdělanosti přetrvají, ježto vytryskly z oblasti života sub specie aeternitatis.[1]

---

[1] Autor rozvinul své názory obšírně ve spisu »Příroda a věda«, jenž vyšel v Praze nákladem Unie 1918.

České a německé školy střední v českých zemích ve škol. roce 1920-21.

Napsal Ant. Jirák.

Věstník ministerstva školství a národní osvěty uveřejnil v č. 24. (z 15./12. 1920) statistiku středních škol v naší republice za letošní školní rok podobně jako ji uveřejnil v témž věstníku za rok lonský a jako ji uveřejňovalo vídeňské ministerstvo kultu a vyučování bývalého Rakouska ve svém úředním listě (Verordnungsblatt für den Dienstbereich des k. k. Ministerium für Kultus und Unterricht), s tím rozdílem, že naše ministerstvo počítá ke středním školám i učitelské ústavy, že při školách udává i počet žactva v jednotlivých třídách, i počet poboček při nich, a v úhrnném přehledu vypočítává počet tříd i poboček a průměrný počet žáků na třídu. Mimo to rozděluje školy přesně podle vyučovacího jazyka, uvádí zvlášť počet žáků na školách českých a německých, počet žáků příslušných do jiných států, počet žáků českých na školách německých a počet žáků německých na školách českých atd., úhrnný počet žáků v třídách prvých a nejvyšších, počet abiturientů, počet žáků soukromých i eksterních atd., tak že lze si z přehledu toho učiniti o školství středním v našem státě obraz mnohem jasnější, než to bylo možno za úřední statistiky rakouské, o níž se může právem říci, že se světla bála a zakrývala právě ty údaje, které pro mnohojazyčné Rakousko byly nejdůležitější. Liší se tedy naše úřední statistika střed. školství od bývalé rakouské velmi prospěšně, ač by mohla a měla býti ještě důkladnější a podrobnější. Již proti lonské úřední statistické zprávě pokrok je značný, snad tedy časem, zejména až budou školy na Slovensku vřaděny do společné statistiky — loni i letos počítány byly odděleně od škol v zemích českých — podrobná tato statistika podávati bude jasný a přehledný obraz o veškerém školství středním v celé republice i v jednotlivých jejích zemích, z něhož bude pak možno poznati, jak se vláda naše stará o výchovu a vzdělání inteligence v celé říši i v jednotlivých zemích

a jak se snaží vyhověti osvětovým snahám a požadavkům všech svých národů, ale zároveň také, jak sami tito národové dbají o vyšší vzdělání svých příslušníků. Úřední statistika střed. škol v Rakousku ukazovala přes všecko zatemňování a zkreslování skutečných poměrů národnostních zřejmé poněmčovací snahy vídeňské vlády, úřední statistika naše bohdá jasně ukáže, že vláda nemá příčiny skutečných poměrů zastírati, z ní jasně vysvitne, že snah počešťovacích vláda nemá a že se poctivě snaží vyhovovati osvětovým potřebám všech svých národů a všech svých příslušníků.

Loňská i letošní úřední statistika střed. škol v zemích českých ukazuje také přesvědčivě, že jest u nás o střední školství německé mnohem lépe postaráno než o české, a že nebyly dosud a nebudou tak hned odčiněny křivdy vídeňskou vládou na českém národě ve středním školství páchané, i když se naše vláda pilně o to přičiňuje a zajisté i nadále přičiňovati bude. Nářky a výtky Němců na rdoušení jejich školství u nás nemusí naši vládu nijak másti, protože může na ně krátce odpověděti pouhým poukazem na úřední statistiku — ta je nejpádnějším důkazem. Zdá se však, že se toho důkazu málo užilo a užívá ve veřejnosti, ač je toho veliká potřeba, zejména pro cizinu, a ač nevyžaduje takřka žádné námahy. Ba neužívá se toho důkazu ani pro nás, a to je podnětem k tomuto článku, v němž chci ukázati, jaký je poměr počtu žactva na středních školách českých a německých k počtu těchto škol.

Aby byl tento poměr jasnější, nehledím tu k učitelským ústavům, které jsou vlastně školami odbornými, nikoli středními, a na nichž nelze také správně vyjádřiti poměr žactva ke školám ani k obyvatelstvu jednotlivých národností již proto, že neslouží tak všeobecné potřebě jako školy střední. Z téže příčiny nehledí se tu ani k dívčím školám středním.

Jinak by bylo záhodno a velmi záslužno, aby byl řádně na základě úředních údajů vyšetřen poměr počtu škol všeho druhu, národních, odborných i vysokých k počtu žactva i obyvatelstva všech národností naší říše a aby tak byl podán ucelený jasný obraz o veškerém školství jejím i jejích jednotlivých zemí a národů. Kdyby jej ministerstvo školství a osvěty sestavilo a vydalo tiskem nejen v jazycích našeho státu, ale i v jazyku francouzském a anglickém, posloužilo by věci nejlépe a umlčelo by tak nejspíše nářky a pomluvy nepřátel naší republiky.

Vizme tedy, jaký je poměr Čechů a Němců ve školství středním v celku a jaký v jednotlivých zemích.[1] Podle »Věstníku« je letos v zemích českých úhrnem 222 škol středních se 67.188 žáky a žákyněmi (žáků je 59.068, žákyň 8120), a to českých 139 se 40.706 žáky a 6156 žákyněmi, 82 německých se 17.926 žáky a 1929 žákyněmi a 1 polská se 436 žáky a 35 žákyněmi. Je tedy českých škol středních 62·61%, německých 36·9% a polských 0·45%, žáků a žákyň na českých školách 70·11%, na německých 29·14% a na polské 0·69%. Již z tohoto srovnání je viděti který národ má příčinu k nářkům a výtkám, již z něho je patrno, že je třeba ještě hodně českých škol středních zříditi, aby se v té věci Čechové Němcům vyrovnali.

Ještě jasněji to vysvitne, vypočítáme-li, kolik žáků a žákyň připadá průměrem na střední školu českou a kolik na německou. Shledáme, že na jednu českou školu připadá průměrem 337 žáků a žákyň, na jednu německou 242, tedy skoro o 100 méně. Hledíme-li k počtu tříd, což je správnější, protože mnoho českých škol, po převratu zřízených, jest dosud neúplných, vidíme, že na třídu české školy střední (jest jich úhrnem 1349) připadá 34 žáků a žákyň, na třídu něm. střed. školy (jest jich dohromady 692) pouze 28, na jednu polskou (jest jich 11) 42.[2] Tedy poměr pro německé školy mnohem příznivější.

Jinak objeví se poměry, hledíme-li k jednotlivým zemím a k jednotlivým druhům středních škol. Přihlédněme nejprve k jednotlivým zemím! V Čechách studuje na 89 českých školách středních 30.752 žáků a žákyň (těchto 3893) a na 48 německých školách středních 11.824 žáků a žákyň (žákyň 1238). Připadá tedy na 1 českou školu 345, na jednu německou pouze 246, na 1 třídu českou (všech je 875) připadá 35, na 1 německou (všech je 415) pouze 28 žáků. Českých škol je 64·96%, německých 35·04%, českých tříd 67·82%, německých 32·18%, ale žáků a žákyň na českých školách 72·23%, na německých pouze 27·77%. Ať tedy hledíme na tyto věci s kterékoli stránky, vždy shledáváme, že se

[1] Na Slovensku nelze ještě poměr škol a žactva jednotlivých národů přesněji vyšetřiti; střední školství slovenské je teprve v počátcích, teprve se tvoří, školy jsou většinou neúplné a není jich dosud tolik, aby úplně vyhovovaly. Že nynější počet žactva slovenského a maďarského není v žádném poměru k počtu slovenského a maďarského obyvatelstva, je nabíledni.

[2] Úřední výpočet ve Věstníku vykazuje 1342 českých, 682 německých a 11 polských tříd.

Němcům ve středním školství nijak nekřivdí, naopak že jsou proti Čechům ve výhodě. A to při všem tom, že se po převratu zřídilo v Čechách 14 českých škol středních a zrušily 3 německé.

Jak je tomu na Moravě? Čechové moravští mají letos 47 středních škol s 15.396 žáky a žákyněmi, Němci 26 škol s 5669 žáky a žákyněmi, připadá tedy na 1 českou školu 328 žáků, na německou 218, na 1 třídu českou (všech je 451) 34 žáků, na 1 německou (všech je 201) jen 28. Při tom je žáků na českých školách 73·08%, na německých 26·92%. Srovnáme-li tato čísla s čísly, jež jsme obdrželi v Čechách, shledáme sice, že je na Moravě poměrně mnohem více středních škol než v Čechách a že jsou tam tedy poměry příznivější i na školách českých (protože za Rakouska moravský zem. výbor zřídil dosti střed. škol zemských českých i německých bez ohledu na školy státní, a protože i Ústř. Matice v ujařmených městech moravských školy střední zakládala), ale také, že poměr počtu žactva na školách českých k počtu žactva na školách německých není ani o 1% příznivější než v Čechách.

A přece v Čechách podle sčítání lidu z r. 1910 bylo 63·19% Čechů, na Moravě 71·75%. Ačkoliv letošní sčítání lidu ukáže bohdá správně procento české národnosti v Čechách i na Moravě, přece není zbytečné připomenouti zde, že podle uvedených procent žactva na středních školách v Čechách a na Moravě souditi lze, buď že Čechové v Čechách posílají své děti na střední školy více než Němci v Čechách, i více než Čechové na Moravě, anebo že poslední sčítání lidu v Čechách křivdilo více Čechům v Čechách než Čechům na Moravě, o čemž lze vzhledem k většímu uvědomění lidu českého v Čechách důvodně pochybovati, anebo že i letos mnoho žáků českých na Moravě studuje na školách německých, aniž se za Čechy hlásí, anebo konečně že Čechové moravští posílají své děti na střední školy méně než tamní Němci. Nechci se o věci šířiti, ale uvádím jen, že je příliš nápadné, když podle úřední zprávy studuje na německých školách středních v Čechách 287 Čechův a na Moravě pouze 95. Zdá se to býti v odporu se skutečným stavem. Byly doby a nejsou tak dávné, kdy na německých školách středních na Moravě bylo více žáků než na školách českých, a ještě před převratem byly poměry počtu žactva na středních školách moravských pro Čechy mnohem nepříznivější než v Čechách, českých žáků bylo na německých školách mnohem více než v Čechách.

Ve Slezsku jsou Čechové ve středním školství i v době nynější, tedy i za naší vlády, Popelkou, jako byli za vlády rakouské. Poměr počtu českých a německých škol středních i jejich žactva je pro Čechy přímo ostudný. Letošní sčítání lidu ukáže zajisté, že není ve Slezsku Němců o mnoho více než Čechů. A přece mají tam Čechové pouze 3 střední školy o 23 třídách se 714 žáky a žákyněmi (žákyň 103), kdežto Němci 8 středních škol o 89 třídách s 2362 žáky a žákyněmi (těchto 236), Poláci 1 střed. školu se 436 žáky a 35 žákyněmi. Nehledíme-li k Hlučínu, kde je letos teprve prvá třída českého reál. gymnasia se 46 žáky, připadá tam na 1 českou střední školu 334 žáků, na 1 školu německou 295, tedy méně než na školách českých, ale mnohem více než na školách německých v Čechách a na Moravě. Na 1 třídu českou připadá 31 žáků, na německou 26, na polskou 42. Tedy i ve Slezsku jako v Čechách a na Moravě jest o střední školy německé postaráno lépe než o české.

Přihlédněme nyní k jednotlivým druhům škol! Na 19 českých gymnasiích v Čechách studuje 5021 žáků ve 170 třídách, na 15 německých 2947 žáků ve 118 třídách, připadá tedy na 1 české gymnasium 264 žáků, na 1 německé pouze 196 žáků, na 1 třídu českou 29, na německou jen 25 žáků. Na Moravě na 8 českých gymnasiích studuje 2585 žáků v 83 třídách, na 8 německých 1345 v 58 třídách. Připadá tedy na 1 české gymnasium 323 žáků, na 1 německé pouze 168, na 1 třídu českou 31, na německou toliko 23 žáků. Ve Slezsku českých gymnasií není, německá jsou tam 3 se 648 žáky ve 25 třídách. Připadá tedy na 1 gymnasium 216 a na třídu 26 žáků.

Reál. gymnasií českých je v Čechách 32 o 286 třídách (3 z nich mají pouze po 2 třídách, 3 pouze po jedné) s 9731 žáky, německých 16 o 132 třídách (až na 1 o 7 tř. vesměs úplná) s 3533 žáky. Připadá tedy na 1 reál. gymnasium české 304, na německé 220 žáků, na 1 třídu českou 34, na německou 26 žáků. Na Moravě je českých reál. gymnasií 16 o 160 třídách s 5190 žáky, německých 5 o 41 třídách s 1087 žáky (jak mezi českými tak mezi německými po jednom gymn. o prvých 2 třídách; něm. gymn. v Břeclavě nemá prvé třídy, ježto se ruší). Připadá tedy na 1 české reál. gymnasium 324 žáků, na německé pouze 217, na 1 třídu českou 32 žáků, na německou jen 26. Ve Slezsku jsou 3 česká reál. gymnasia (z nich hlučínské má pouze 1. třídu) o 23 třídách, 1 německé úplné o 8 třídách s 290 žáky a 1 polské. I tu

připadá na 1 třídu českou 31, na 1 polskou 42, jak výše uvedeno, kdežto na třídu německou 36. To jest jediný případ, kde průměrem připadá na 1 něm. třídu středních škol v naší republice více žáků než na školách českých.

Z reformních reál. gymnasií českých není ani jedno úplné — byla hlavně po převratu zřízena ve smíšených městech v Čechách (v Čes. Lípě, v Duchcově, v Liberci, v Mostě, v Prachaticích) a na Moravě (v Břeclavě, v Jihlavě, ve Znojmě). Německé jest 1 úplné ve Vrchlabí, kromě toho mají Němci v Čechách 3 úplná (až na VIII. tř. v Budějovicích) reál. gymnasia t. zv. děčínského typu. Nelze tedy zde srovnávati. Poznamenávám jen, že na 4 těchto úplných (až na 1tř.) reál. gymnasiích německých ve 40 třídách jest úhrnem 1241 žáků, připadá tedy na jednu školu 310, na 1 třídu 31 žáků.

Zbývá ještě přihlédnouti k reálkám. Těch je v Čechách 32 českých o 304 třídách s 15.032 žáky a 12 německých o 120 třídách se 4103 žáky. Na 1 českou reálku připadá průměrem 466, na německou 361 žáků, na třídu českou 38, na německou 34 žáků. Na Moravě je 16 českých reálek o 176 třídách se 6420 žáky a 11 německých o 89 třídách s 2928 žáky. Na 1 českou reálku připadá 401 žák, na 1 německou 266, na 1 třídu českou 36, na 1 německou 33 žáků. Ve Slezsku jsou 2 německé reálky o 22 třídách se 675 žáky, připadá tam na 1 školu 337, na 1 třídu 30 žáků.

Ze všech těchto výpočtů je patrno, že jest o všecky druhy středních škol německých ve všech zemích lépe postaráno než o školy české, a že ne Němci, nýbrž Čechové by si měli spíše stěžovati na zanedbávání svého školství. Víme sice, že jsou to staré hříchy, kterých nelze tak brzo odčiniti, ale čísla uvedená také svědčí, kde je třeba přiložiti ruku k odstranění křivd. Hledíme-li ke středním školám všech druhů vůbec, vidíme, že na českých školách je průměrem ve všech zemích přes 300 žáků (na Moravě 328, ve Slezsku 334, v Čechách 345) na školu a přes 30 na třídu (ve Slezsku 31, na Moravě 34, v Čechách 35), kdežto na německých školách nikde nedosahují ani 300 (na Moravě 218, v Čechách 246, ve Slezsku 295) na školu a ani 30 na třídu (na Moravě a v Čechách 28, ve Slezsku 26).

Hledíme-li k jednotlivým druhům škol středních, objevují se nám rozdíly přímo křiklavé. Kdežto na něm. gymnasiích na Moravě připadá průměrem 168 žáků na jeden ústav a 23 žáků na třídu a kdežto na něm. školách kromě reálek v Čechách a na něm.

reál. gymnasiích typu děčínského není na žádné střední škole něm. průměrem přes 300 žáků, mají všecky druhy středních škol českých krom gymnasií v Čechách přes 300 žáků průměrem, ba na českých reálkách v Čechách a na Moravě přes 400.

Z těchto čísel viděti také nejlépe, které školy střední dlužno u nás rozšiřovati a které po případě rušiti. Obyvatelstvo si patrně více přeje reálek pro vzdělání k životu praktickému. Tomuto přání by měla vláda rychleji vyhovovati, aby nebyly dosavadní reálky tak přeplněny. Přeplnění reálek trvá již příliš dlouho, tu je především brzké nápravy třeba, ostatní střední školy mohou snad zatím zůstati ve stavu dosavadním. Gymnasia a reál. gymnasia přeplněna jsou pouze ve větších městech (v Budějovicích, v Praze, v Brně, v Berouně, v Kolíně, v Náchodě, v Karl. Varech), kdežto reálky zvláště české přeplněny jsou většinou. Má-li však střední škola přes 600 žáků (reálka v Hradci Král. 652, na Kladně 639, v Ml. Boleslavi 661, v Nymburce 602, v Písku 615, v Táboře 651, v Olomouci 696, v Prostějově 790), je to monstrum, které by mělo býti ihned odstraněno. Německé školy toho počtu u nás nemají a nikdy snad ani neměly. Za Rakouska hlavně Halič jimi strašila.

Při té příležitosti je záhodno všimnouti si dobře počtu žáků jednotlivých tříd. Je dobře, že tento počet u všech škol v úřední zprávě uveden. Jeť z něho patrno, kolik žáků setrvává na střed. škole až do nejvyšší třídy. Nad tím by se měli reformátoři středních škol vážně zamysliti. Již z úhrnného počtu žactva nejnižších a nejvyšších tříd je patrno, že do nejvyšší třídy dostoupí sotva třetina, někde ani čtvrtina, málo kde polovina žáků nebo více, jen výjimkou dvě třetiny. Ale i zde shledáváme rozdíly na jednotlivých druzích škol.

Na českých gymnasiích v Čechách bylo letos zapsáno v 1. třídách 844 žáku (v Praze-Bubenči není na gymn. 1. tř.), v nejvyšších (VIII.) 485, t. j. 57%, na německých (v Budějovicích není 1. a 2. tř.) 457 a 293, t. j. 64%, na Moravě na čes. gymnasiích 508 a 213, t. j. 41%, na německých 206 (v Hranicích a v Uničově není prvých tříd, školy se ruší), 206 a 136 (Hranice a Nový Jičín nemají 8. tříd), t. j. 66%, ve Slezsku na něm. gymnasiích (ve Frýdku není 1 tř., škola se ruší) dokonce 78 a 83. To jest poměr dosti příznivý, zvláště na školách německých.

Na českých reál. gymnasiích v Čechách, nehledíme-li k neúplným školám (v Čes. Brodě, v Litoměřicích, v Poličce, v Stra-

konicích, v Trutnově, v Ústí n./L.), je v prvých třídách 1939, v osmých 692 žáků, t. j. sotva 36%, na německých 713 a 293, t. j. 41%. Na českých reál. gymnasiích na Moravě je v prvých třídách (nehledíme-li k Hustopečím, kde jsou pouze 2 třídy) 1232 žáků, v nejvyšších (VIII.) 342, t. j. pouze 27%, na německých (v Uničově jsou pouze prvé 2 třídy, v Břeclavě není 1. třídy, škola se ruší) 195 a 95, t. j. 48%. Na českých reál. gymnasiích ve Slezsku (v Hlučíně je pouze 1. tř.) je v prvých třídách 163 a v osmých 42, t. j. 26%, na německém (v Bruntále) 64 a 20, t. j. 31%, na polském (v Orlové) 116 a 20, t. j. jen 17%. Na reform. reál. gymnasiích můžeme uvésti jen počet žáků prvých a nejvyšších tříd ve Vrchlabí (něm.), kde činí 39 a 16, t. j. 41%, v Jihlavě (něm.), kde činí 59 a 15, t. j. 25% a na něm. ref. reál. gymnasiích slezských, která mají v prvých třídách 127, v nejvyšších 63, t. j. 49% žactva třídy nejnižší.

Na českých reálkách v Čechách bylo v prvých třídách (nehledíme-li k neúplným reálkám v Jaroměři a na Smíchově) zapsáno 3269 žáků, v nejvyšších (VII.) 1008, t. j. 30%, na německých 783 a 383, t. j. 48%, na Moravě na českých reálkách (nehledíme-li k neúplným reálkám v Husovicích a Šumperku) 1349 a 459, t. j. 34%, na německých (bez Hustopečí, kde je neúplná reálka) 544 a 276, t. j. 50%, ve Slezsku na německých reálkách 134 a 69, t. j. 52%.

Jak viděti z uvedených čísel, vytrvá na německých středních školách všeho druhu a ve všech zemích českých mnohem více žactva po celá studia než na školách českých. V čem vězí příčina? Ať tu už hledíme k známé houževnatosti a vytrvalosti Němcu i k známé nestálosti a lehkomyslnosti Čechů nebo k větší zámožnosti Němců, kteří spíše mohou nechati své syny a dcery dostudovati střední školy než méně zámožní Čechové, nebo i snad k té okolnosti, že Čechové více své děti dávají do střed. škol než Němci, ač nemají v úmyslu nechati je dostudovati na škole střední, anebo posílají je na školy odborné, přece také uznati dlužno, že tu je velmi závažnou příčinou přeplněnost mnohých českých škol středních, jak o tom uvedená čísla na jednotlivých druzích škol výmluvně svědčí. Že na přeplněných školách středních není možno dosíci dobré kázně, řádné výchovy a valného prospěchu u značného počtu žáků, je všeobecně známo a není k poznání této pravdy potřebí velkých zkušeností. Je věcí školních úřadů i rodičů i učitelů středních škol, aby na tyto věci nezapomínali a ná-

pravy se rázně domáhali. Není zdrávo národu, má-li mnoho lidí nedostudovaných, mnoho polovzdělaného proletariátu, který není schopen ani práce tělesné ani duševní a nemůže se oddati žádnému povolání s tou chutí, jaké dosažená meta studií dodává. To však už se vymyká z rámce tohoto článku, jehož úkolem bylo ukázati pouze na poměry českých a německých škol středních v zemích českých v letošním roce školním.

Ruská literatura, věda a školství za diktatury proletariátu.

Napsal Jiří Polívka.

Někdejší profesor petrohradské university A. Š. Jaščenko začal v Berlíně vydávati kriticko-bibliografický měsíčník Russkaja kniga. Před námi leží tři čísla velmi bohatá svým obsahem přes svůj nevelký rozsah, po třech arších bez inserátu. Mimo úvodní stati z péra redaktorova o ruské knize po říjnovém převratu, o autorských právech ruských spisovatelů za hranicí, spravedlivou kritiku literárních a vydavatelských poměrů v Sovětském Rusku, o ruské poesii za poslední tři léta, obsahuje značný počet velmi zajímavých zpráv. Některé chceme odtud, doplnivše je ještě jinými zprávami, sděliti našemu čtenářstvu.

Vydavatelská činnost nebyla v Rusku přece znacionalisována, jak se v našich novinách nejednou tisklo. Zachovalo se několik vydavatelstev, některá se nově vytvořila, než přece se téměř všechna vydavatelská činnost soustřeďovala v státním vydavatelstvě. Bylo projektováno několik velkolepých literárních podniků, velký soustavný výběr ze světových literatur, obšírná biografická bibliotéka a j., ale nedostaly se přes první svazky. Celkem omezovala se všechna činnost na otiskování starých děl, ani v literatuře krásné nelze říci, že by se dálo mnoho nového a skutečně vynikajícího. Ba pro nedostatek papíru bylo nutno vůbec zastavovati tištění knih. Autor připomenuté stati úvodní praví, že by se mohly uvésti leda některé knihy, jako Dějiny ruské kultury od prof. historie na Moskevské universitě M. N. Pokrokovského r. 1919, Hospodářství přechodní doby od známého teoretika bolševismu N. I. Bucharina, ve kterém se hájí mimo jiné principiální přípustnost útočné války revolučně-socialistické pro proletářský stát, Soustava sociologie od prof. Pitirima-Sorokina, sv. I., str. 360, posvěcená paměti M. M. Kovalevského a E. Roberti, učitelů autorových, nevelká kniha prof. Lazersona Pravo, Pravizna i Trudovoj process (srv. ref.

Bor. Sokolova v 119. č. časopisu Volja Rossiji), Zápisky o revoluci od Suchanova. Jaščenko sám neviděl ještě těchto knih, a uvedl jen jich nadpisy.

Dobrá polovice ruských spisovatelů, učenců, literátů a žurnalistů ujela do ciziny různými cestami severními pohraničními kraji neb jižními, řídčeji západními polskými přes Varšavu. Rozprchli se po všech zemích evropských, též do severní, ba dokonce do jižní Ameriky, ojediněle také do Asie, Číny, a tu všude vznikly periodické publikace, a ve větších střediscích evropských zvláštní vydavatelská sdružení. Možno bez nadsázky říci, že nikdy se ruský jazyk takovou měrou nerozléhal slovem a písmem po celé málem zeměkouli, jak za našich dnů. V Německu vychází 7 novin, ve Francii 11 časopisů, v Anglii 1, ve Švýcarsku 1, v Rakousku 1 ruskoněmecký, v Jugoslavii 1, v Bulharsku 2, v Čechách 2, některé zanikly u nás jako v jiných zemích, jak vůbec mívají tyto listy průměrně velmi krátké trvání, v Karpatské Rusi též 2, v Turecku 2. V severní Americe jest ruský tisk silně rozvětven, má na 16 listů, některé dále anglické propagační, jaký vydává též sovětská vláda. Dále vycházejí v Argentině dva listy, taktéž v Japonsku, velmi mnoho v Číně, v Šangai a více ještě přirozeně v pohraničním Charbině, a sice 8. Jsou to listy různého obsahu, většinou týdeníky, celkem málo deníků větších rozměrů a vážnějšího významu. Přirozeně mají všechny strany své orgány, a i ty zřídka povznášejí se nad úroveň úzkého stranictví a bývají ovšem silně plněny stranickými polemikami. Dály se pokusy o velké žurnály revuální, literárně-vědecké, t. ř. tlusté, jakými proslulo staré Rusko. V Paříži začali vydávati revui nazvanou »Grjaduščaja Rossija«, ale zanikla druhým sešitem a místo ní začali nyní vydávati »Sovremennyja Zapiski«, které vynikají bohatým a zajímavým obsahem. V Sofii začali profesoři z Petrohradské university E. D. Grimm a K. N. Sokolov vydávati »Russkije Sborniki«, revui v menších rozměrech, stojící mimo strany politické, »jsou jim cizí jak socialistická ideologie taktéž ideologie nenapravitelných přívrženců starých pořádků«. Posledně byla v Sofii vzkříšena proslulá moskevská revue »Russkaja Mysl« pod redakcí P. Struve. V Londýně začali v říjnu min. r. vydávati »The Russian Economist, journal of the Russian Economic Association — Zapiski russkago ekonomičeskago obščestva«. Dále ve Filadelfii »Drug Rossiji, duchovno-nravstvennyj žurnal«, v Šangai ilustrovaný měsíčník »Otgo-

loski«, v Pekingu-Charbinu »Russkoje Obozrénije«, v Paříži ilustrovaný dvoutýdeník pro děti »Zelenaja Paločka«. Berlinský literární a bibliografický list »Russkaja kniga« byl již uveden.

Vedle této bohatě rozvětvené časopisecké literatury zahraniční dopadá to v sovětském Rusku velmi uboze. Místo celé řady časopisů Ruska předbolševistského vycházejí nyní pouze dva nevelké listy, a pod egidou oficiální: Chudožestvennoje Slovo. Vremennik literaturnago otdela NKP« pod redakcí V. J. Brjusova a »Kuznica. Ježemesjačnyj organ proletarskich pisatelej, redaktirujemyj Podotdelom Proletarskoj Literatury pri Lito NKP.« První vychází v neurčitých lhůtách, přede mnou leží jediné číslo z r. 1920, a není udáno, kdy má vyjíti další, ve velkém kvartu o 4 stranách. Druhého vyšla 4 čísla, pokud jsem se mohl dověděti. V kratičkém úvodním slově prvního listu udáno jeho úlohou podávati nový umělecký materiál a kritické posudky nových uměleckých děl, strany listu jsou otevřeny všem směrům a školám, autorům dobře známým a začátečníkům, zvláštní pak pozornost má býti věnována těm dílům, ve kterých se obráží a vyjasňuje velký převrat přítomnosti, »vše, co jest společno komunistickému ideálu životnímu, jest zvlášť blízké redakci listu«. Mimo beletrii, verše i prosu jsou též obecnější úvahy, jest též rubrika kritická, a jmenovitě pro další čísla slibovány literární přehledy jak domácí tak i cizí literární produkce. Hlubší pozornost vzbuzují úvahy A. Lunačarského »Literatura a revoluce«, která neobsahuje nic obzvláště důležitého, leda poznámky o literatuře po francouzské revoluci a přiznání, že proletářská kultura jest chudičká a nemůže býti než chudá. Významnější jest stať V. J. Brjusova »Proletářská poesie«. I tento přiznává, že dosud ještě není proletářské kultury, ani proletářské poesie, ani nemohlo býti: jsou leda pokusy, vzněty, hledání. Píše, že proletářská kultura musí býti základní přestavbou všeho kulturního podkladu člověčenstva posledních věků, samým principem odlišuje se od kultury kapitalistické. Proto jest nutný podobný převrat, jaký se dál na hranicích antického a středního věku. A výstavba nové této kultury může se díti jen pomalu, bude potřebovati desítiletí, celá pokolení. Stavěti budou ji ovšem především lidé této nové třídy, která přinesla novou ideologii. Ale nikoliv sami, než spojeni ke společné práci se zástupci staré, dřívější kultury. V prvním stadiu stavby jest právě důležito, aby odstupující kultura byla vzata v celém svém rozsahu, a aby se z celku

toho dělal potřebný výběr. Proto není tak důležito, kdo jsou první stavitelé nové kultury, proletáři žijící ještě dále za týchž podmínek, které byly příznačné pro proletáře při starém řízení životním, aneb proletáři, kteří se již vysvobodili z těchto podmínek a již zcela se věnovali kulturní práci, aneb konečně lidé vyšlí z jiných tříd, ale úplně věnující své vědomosti a schopnosti věci nové výstavby. Pouze společným úsilím všech těchto činitelů, i proletářů i neproletářů, mohou býti položeny základy nové, hledané kultury. Brjusov připouští, že mnozí z těchto pracovníků nebudou moci si osvojovati nový názor světový, zůstanou organicky cizími úkolům výstavby nové kultury. Pokud nebudou jim přímo nepřátelskými, přece bude možno, ba nutno využíti jich se strany nové společnosti, tím tato si jen usnadní vlastní svou práci málem na celé století. Ještě vítanější jest ovšem, když takový pracovník, »buržoa« po svých rodičích, žije v podmínkách komunistické republiky, dovede osvojiti si světový názor proletariátu. Takový muž jest docela povolán účastniti se stavby nové proletářské kultury rovnoměrně s proletářem, který nyní pracuje v továrně, neb v ní pracoval před desíti lety. Bohužel zapomněl (?) spisovatel rozbírati blíže, je-li vůbec možno stoupencům starší »buržoustické« kultury veřejně pracovati za nového panstva, ani slůvkem se nedotknul toho, že převážná jich většina, ba též stoupenci směrů spíše socialistických byli prostě vyštváni,[1] byli nuceni hledati záchranu, namnoze holý život v nevlídné cizině. Brjusov buď nemohl tu domluviti své myšlenky — z ohledů censurních (my v jeho prospěch chceme právě to předpokládati), aneb dopustil se velké neupřímnosti a jezovitismu. Bylo by velmi zajímavo dále se ještě probírati tímto listem, jeho uměleckou tvorbou, ale sahá to za meze této stati spíše bibliografické, a obáváme se, že již tím jsme se odklonili příliš od svého úkolu.

Po celém málem ostatním světě rozkvetlo ruské časopisectvo všeho druhu tak silně, že sovětská vláda měla konečně za nutné založiti na západě též své orgány, aby částečně aspoň paralysovala jich vliv, snad také za tím účelem, aby mohla jimi bojovati proti těm listům, tajně donášeným do Ruska, jak kdysi revoluční tisk se do carského Ruska pašovával. Nadobyčejně se rozmohlo

[1] Jak se nakládá s lidmi jiných názorů, o tom možno si učiniti jakousi představu z dopisu ženy vězněné od bolševiků za pomoci německých a maďarských vojáků, který byl nedávno otištěn ve Volji Rossiji č. 142.

po celé Evropě a též v ostatním světě vydávání ruských knih. K několika vydavatelstvům, která již značnou řadu let působí v Evropě, zvláště v Německu (Ladyžnikov v Berlíně), přidružila se velká řada jiných a nových. Vydávání ruských knih stalo se podnikem velmi výnosným, když v Rusku samém se tisk stal přímo nemožným. V Praze máme nyní tři vydavatelstva: Naša Rěč, Kreml a Slavjanskoje knigoizdatelstvo, která se téměř naskrze omezují na otiskování starších známých děl, vesměs takřka beletristických. Z počtu těch knih vyniká pouze Antologie ruské poesie XX. století, kterou znalecky a pečlivě uspořádala ve dvou sešitech N. Melnikova-Papoušková a vydala Naša Rječ. V Sofii vyvíjí velikou činnost Rossijsko-bolgarskoje knigoizdatelstvo, které mimo beletrii a hojné překlady též z moderní polské literatury vydalo některé pozoruhodné knihy budící širší zájem: kn. N. S. Trubeckého »Evropa i čelověčestvo«, o které zvlášť promluvíme v tomto listě, Ju. Nikolského »Turgenev i Dostojevskij« (historie jednoho nepřátelství), Petra Struve »Razmyšlenija o russkoj revoljucii«, připravuje spis P. N. Miljukova »Istorija vtoroj russkoj revoljucii« ve 4 svazcích, a j. Největší činnost vyvíjí Německo a v jeho čele Berlín. Utvořilo se tu zvláštní vydavatelstvo medicinských knih »Vrač«, vydává jmenovitě hojné překlady německých lékařských knih. Vydavatelstvo »Mysl« pořádá levnější knihovnu, opět otisky starší literatury, z nich upoutá jistě nejvíce nevelká knížka »Poezija bolševistskich dnej«, výběr nejnovější poesie beze všech poznámek o básnících, které silně postrádáme. Vedle Ladyžnikova vydávají stále otisky všech téměř vynikajících mistrů ruské prosy jiná družstva, »Russkij knižnyj magazin Moskva«, »Slovo« (zvláštní to oddělení známé firmy Ullstein), a známé jiné firmy, tak lipský »Inselverlag« uspořádal velmi úhledné vydání antologie ruské poesie od Lomonosova až do nejnovější doby »Russkij Parnas« ve sbírce nazvané Bibliotheca Mundi, ohlašuje vydání díla Dostojevského Prestuplenije i Nakazanije«. Nad všechny tyto vyniká izdatelstvo »Skify«, vydávající sbírky děl básníků blízkých bolševikům: Aleksandra Bělého, Aleksandra Bloka, Sergěje Esenina, Kljujeva s komentáři Ivanova-Razumnika, připravuje též jich překlady do západoevropských jazyků, chce vůbec seznamovati s Ruskem přechodní doby, a tak s určitou programovostí znalost básníků a kritiků blízkých nynějším vládcům a domnělým tvůr-

cům nového Ruska, ba chce dále ještě na evropský knižní trh uváděti vůdčí politické spisy, jako Šreiderův: »Federativnaja Sovětskaja Respublika«, Steinbergův »Od fevralja do oktjabrja 1917«, Majorova »Zemlja i chléb, Problema socializacii zemlji v dokumentarnom izloženii«, jak v ruském originále tak v německém překladě. Nejnověji vyvrací zprávu, jako by chtělo vydati znovu stať L. Šestova, vytištěnou v Mercure de France: Co jest bolševism?, neboť nikterak neodpovídá celému směru toho vydavatelstva. Ovšem chce vydati sebrané filosofické spisy toho autora, vyřaďujíc ostře politické »výstupy« toho nejpřednějšího z ruských myslitelů. Při tom vydavatelstvu jde patrně o široce obmýšlenou propagandu nynějších vládních řádů ruských, a tudíž vyžaduje zvláštní pozornosti. O poetických pokusech o idealisaci těch proudů doufáme budeme moci za nedlouho zvláště promluviti v tomto listě. Dále utvořilo se ve spojení s nakladatelstvím Rudolfa Mosse (Berliner Tageblatt) nové vydavatelstvo, které kromě beletrie hodlá tisknouti knihy pro děti a lid, a dále vědecko-technické knihy. Působí ještě v Berlíně »knigoizdatelstvo Literatura«, omezuje se celkem na levnější tisky. V Štokholmě jest velmi horlivě činno vydavatelstvo »Severnyje ogni«, vedené švédským slavistou prof. Lundelem a literárním historikem E. A. Ljackým; vydalo mimo různé sbírky lidových podání ruských větší knihu Ljackého o Gončarovu, nová vydání bájek Krylova, Gribojedova »Gore ot uma«, obě s úvodními studiemi Ljackého, knihy velmi vkusně vypravené, z nejkrásnějších dosud tištěných. Připravuje dále k vydání Dějiny ruské literatury XIX. věku od Ljackého, a rozmanité knihy zemědělské, překlady a zpracování švédských originálů. V Londýně působí vydavatelstvo »Vozroždenie«, vydalo většinou knihy týkající se anglického života sociálního a politického. V Paříži začal kruh ruských spisovatelů vydávati díla soudobých autorů Balmonta, Bunina, Kuprina, hr. Alekšeje N. Tolstého, nový román D. Merežkovského, »14. děkabra 1825« a j. a j., knihy nevelké rozsahem, ale na levnějším papíře a bohužel za hodně vysoké ceny (ok. 12 fr. za svazek), co jmenovitě při značných různostech valutových činí konkurenci s německými tisky téměř nemožnou. V New-Yorku působí vydavatelstvo zřízené při americké Y. M. C. A. a družstvo »Vsemirnoje bratstvo«, toto vydává spisy L. N. Tolstého a Tolstovskou knihovnu, mimo to

knihovnu vědeckopopulární, zvláště pro selské hospodářství. Konečně se ještě mnoho tiskne ve Finsku, Estonii, i v Japonsku i v Číně (Šangai a Charbin), a ovšem ve Vladivostoku.

Ale hlavně soustřeďuje se tato činnost v Německu a knihtiskařský průmysl německý ovládne za krátko docela ruský trh. Tato činnost bude se nepochybně ještě více rozmáhati, až ruské trhy se stanou úplně přístupnými. Stěhují se do Německa staré nakladatelské firmy ruské, začínají tisknouti učebnice, tak vydavatelstva »Sotrudnik«, »Pirogovskoje tovaryščestvo«, Efron, zvláště pak firma Z. I. Gržebina. Krutý nedostatek papíru a topiva donutil tuto firmu, že zprvu přenesla svou činnost z Petrohradu do Štokholmu, kde vydala na 20 knih beletristických (Gorkého, Kuprina, několik překladů) a vědeckých, na př. G. B. Chvolsona, profesora Petrohradské university, Fysika a její význam pro člověčenstvo, a j. Nyní jest v Berlíně a tiskne u Spamera v Lipsku, k novému roku 1921 vydala již přes 30 knih, beletrii (Gorkého, Lermontova, Čechova, Stepňaka a j.) a vědecké spisy (o astronomii, zoologii, spisy literárně historické, jako o Lomonosovu, Bělinském a j.), dále řadu nových nástěnných map, atlasy, též první ruský globus, všechno s novým pravopisem, jímž se tisky nové éry odlišují od starších knih. Všechny tyto knihy posílají se do Ruska a do prodeje v Evropě bohužel vůbec nepřicházejí. Nejnověji přenesl svou publikační činnost do Berlína ještě Naučno-techničeskij otděl moskevského Sovnarchozom-u (Sovět Narodnago Chozjajstva) pod vedením prof. M. N. Fedorovského a za účastenství prof. J. V. Lomonosova od Nar. Kom. Putej Soobščenija, moskevského fysika prof. A. A. Eichenvalda a j. Chce vydávati trojí publikace: pro děiniky, příručky pro inženýry, strojníky, studenty a j. a konečně systematické přehledy úspěchů západoevropské vědy a techniky za l. 1914—1920, jakož i dalších let, aby ruští specialisté byli udržováni ve stálém styku se západoevropskými objevy a vynálezy. Za tím účelem překládají se nejnovější německé knihy toho druhu.

(Pokračování.)

ROZHLEDY.

VEŘEJNÉ PRÁVO.

Československý národ.

Naše ústava začíná slovy »My, národ československý...« a stát, jejž tento národ utvořil, nazývá se republikou československou. Národ »český« zmizel z veřejného práva vnitrostátního a také z práva mezinárodního, v němž ovšem před světovou válkou neměl akutálního významu, nemaje ve skutečnosti samostatné státní formy. Zdá se mi, že si ani neuvědomujeme plně tohoto historického fakta, které je mezníkem mezi dobou starou a novou — mezi dějinami národa českého a dějinami národa československého.

Ve věci samé, totiž v otázce eksistence národa, nenastala změna žádná. I dříve byli Slováci částí národa českého, slovenčina nářečím češtiny. Národ neměl však politické ani právní jednoty. Tuto zjednala nám teprve světová válka. Ale svět nepřijal naší ideologie národní. Češi i Slováci bojovali za naši státní samostatnost, a západní svět viděl v nich příslušníky dvou rovnocenných větví jednoho národa — č e s k o s l o v e n s k é h o. Pod tímto jménem nás uznal za politický národ, jenž je nositelem státní myšlenky a jenž má právo na samostatný státní život. Pod tímto jménem jsme se organisovali za hranicemi ve stát a ucházeli o uznání západních velmocí. Eksistovali jsme jako stát již před podepsáním mírových smluv, které jsme s ostatními státy spojenými a sdruženými spoluuzavírali. Tyto mírové smlouvy daly naší republice jméno »É t a t T c h é c o - S l o v a q u e«.

Bylo již u nás na to žalováno, že nebyl zvolen název šťastnější a zejména Francouzům i Angličanům snesitelnější. (Nedávno byl o tom v Národních Listech zajímavý článek.) Zdálo by se snad někomu, že je to věc vedlejší nebo dokonce bezvýznamná, ale není tomu tak. Je ovšem otázkou, zdali by ještě dnes bylo možno název onen změniti. Soudím, že sotva.

Ale jiné zdánlivé maličkosti třeba si povšimnouti, totiž spojovací čárky mezi Tchéco a Slovaquie. Nepochopuji, proč naše mírová delegace tuto »maličkost« připustila. Tato nešťastná čárka je s to, aby nám dělala ostudu a potíže za hranicemi. Neinformovanému cizinci značí totiž tato čárka jakési d u a l i s t i c k é z ř í z e n í našeho státu, o němž v naší ústavě není ani stopy. Ústavní zákony se již vystříhaly této chyby a nazvaly národ i stát československým (a nikoli česko-slovenským).

Je otázka, co je rozhodno pro veřejný život vnitrostátní i mezinárodní: zdali ústava nebo mírové smlouvy. Nebude zajisté vážného sporu o tom, že rozhodující je pouze ústava. Je věcí každého národa, aby si pro svůj stát svobodně zvolil jméno, pokud nebrání jistá norma práva mezinárodního. Mírové smlouvy neustanovují v tom směru pro nás žádného omezení, má tu

tedy naše republika úplnou volnost. My nejsme státem poraženým jako Rakousko, jemuž bylo i jméno diktováno (na místě navrhovaného »Deutsch-Österreich« zvoleno jméno »Österreich«).

Z toho by se dalo souditi, že naše úřady i s naší veřejností budou tím bedlivěji užívati názvu státu, jak byl zaveden ústavou, a že zejména ve styku s jinými státy bude naše prakse hleděti k tomu, aby se nešířil nesprávný dojem způsobený leckde zmíněným podvojným názvem našeho státu v mírových smlouvách (Tchéco-Slovaquie). Ale neděje se tak — bohužel. Jsme v tom ohledu příliš lhostejní a nedbalí (snad i málo informovaní). Onen podvojný název vyskytuje se dosud v mnohých úředních aktech a připouští se našimi delegacemi i do mezinárodních smluv, jež uzavíráme s jinými státy. Naše noviny rovněž v tom chybují. Tak francouzská rubrika Národních Listů užívá důsledně názvu Tchéco-Slovaquie. Víme, že informace v cizině o našem státu jsou ubohé. Sotva vzbudíme správnou představu o našem státu, když píšeme na př., že se kdesi konala konference »tchéco-slovaco-polonaise«. Každý neinformovaný cizinec bude mysleti, že jde o tři státy. Je třeba, abychom si zvykli větší přesnosti v označování svého státu. Že nejde o pouhou formalitu nebo pravopisnou drobnůstku, lze vypozorovati z toho, jak Němci se té čárky houževnatě drží, jen aby nám působili nepříjemnosti. Rakušani se dokonce dopustili při publikaci t. zv. brněnské smlouvy falšování smluvního tekstu (je to drobný doklad poklesu mezinárodní morálky) tím, že všude ve smlouvě vytiskli (místo s m l u v e n é h o tschechoslovakisch) „tschecho-slovakisch“. Je to malicherné, ale charakteristické.

Daleko vážnější věc, která by se nám mohla vymstíti v politice, je užívání anebo dokonce zdůrazňování názvu »český« tam, kde by se mělo u nás důsledně již říkati »československý«. Zase nejde o maličkost. Soudím takto: Největším a nejtěžším naším problémem politickým v době přítomné je a dlouho v budoucnosti bude: u t u ž e n í a z a b e z p e č e n í k u l t u r n í j e d n o t y č e s k o s l o v e n s k é. Bez ní zabijeme republiku. Potřebujeme nejen politické, nýbrž i kulturní jednoty celého našeho národa, protože bez této neudržíme oné. Kdyby heslo autonomie Slovenska, které se ozývá vždy silněji, mělo býti splněno, vzal by stát náš v nynější formě postupem doby zcela jistě za své. Proto jsme v zájmu státu i národa povinni činiti vše, co jednotu mezi větví českou a slovenskou posiluje a vystříhati se všeho, co ji poškozuje. Měli bychom se státi vášnivými »Čechoslováky«, máme-li opravdu rádi republiku — měli bychom se vyzouti ze starých, světovými událostmi odbytých představ a měli bychom se i v tomto ohledu přeroditi. Jsme-li jeden národ, musí se nám státi všechny hlavní národní instituce společnými. Musíme míti společnou, t. j. č e s k o s l o v e n s k o u vědu, umění, literaturu, společné instituce kulturní, zejména společnou akademii věd a umění (i jiné podobné korporace) a společné školy. Musíme veřejný život zařídit tak, aby Slovák se cítil všude v Čechách i na Moravě jako doma a Čech stejně na Slovensku. Rozumí se samo sebou, že nejde o zničení svérázu české i slovenské větve po různých stránkách národního života. Jde o veřejné právo a veřejný život státní se všemi institucemi, které mají celonárodní význam.

Pro mne je jedno jisto: buď budeme zdůrazňovati v oboru kulturního života na jedné straně »český«, na druhé »slovenský« a tím podporovati rozklad původní národní jednoty i autonomii Slovenska, — nebo budeme všude tam, kde nejde výslovně o zájmy lokální nebo zvláštnosti určité části národa, na místo »český« a »slovenský« klásti »československý« a tím sledovati nejdůležitější politický úkol dneška i zítřka: sjednocení národa v ohledu kulturním i politickém. Toto aut — aut, buď — anebo, je dle mého mínění přímo osudovou otázkou československé republiky.

A zase poznamenávám: nejde snad jen o názvosloví (jím bychom politických problémů zajisté nerozřešili), ale o nový způsob myšlení a cítění, které se má uplatňovati ve všech směrech, tedy také v pojmenováních a jiných symbolech národního života.

Ostatně nás učí zkušenost, že název není lidem nikterak věcí vedlejší. Často se o název svádějí boje urputnější než o věc, někdy neprávem, někdy právem. I název »československý« byl a je u nás předmětem polemik. Tak jsme dlouho a marně rokovali na př. v redakčním sboru »České vědy« o návrhu (mnou podaném), aby se časopis napříště jmenoval »Československá věda«. Nebylo možno, ač pro návrh byla většina, pohnouti naše filology, aby se s reformou smířili, pročež zvolen přechodný název »Naše věda«. A přece jde o politickou samozřejmost. Chápu a oceňuji všechny filologické důvody proti onomu návrhu uvedené, ale nemohu pochopiti lhostejnosti k politické stránce věci. Zdá se mi, že jsme někdy až podivínsky ortodoksní ke škodě národa.

Nelze vážně tvrditi, že by dnes bylo ještě možno Slováky zahrnouti do pojmů »český národ« — »český stát« — »český jazyk« — »český občan« — dnes, kdy rozhodující mezinárodní instance přiznaly Slovákovi úplnou rovnost s Čechem a rovnost tuto dokumentovaly i v samém názvu republiky. Ostatně Slováci sami toho nepřipustí, a to je pro nás rozhodující okolnost. A kdybychom jim snad chtěli náš způsob nazírání přímo vnucovati, pohřbili bychom ideu národní jednoty ve smyslu politickém a sami bychom živili zrůdnou myšlenku autonomie slovenské, kterou podporují naši úhlavní nepřátelé, v první řadě Maďaři a Němci.

Je to až dojemné, jak se naše německé časopisy starají o slovenskou autonomii a jak hledí namluviti Slovákům, že jsou ve státě menšinou jako Němci a že tudíž... Heslo autonomie je na Slovensku svůdné jen pro lidi politicky zaostalé a pro nepřátele republiky. Uvědomělý Slovák ví dobře, jaký je rozdíl mezi státním národem a menšinou požívající jistých autonomních práv z dovolení státní moci, jež zásadně náleží národu jinému, panujícímu. Čech i Slovák jsou dnes pány v republice. Kdyby se Slováci vzdali panství ve státě a chtěli se spokojiti s trpkým údělem menšiny, spáchali by politickou samovraždu. Proto hesla autonomie na Slovensku nelze bráti vážně — kryjí se jím cizí zájmy.

Opakuji: Bude-li se na západě republiky zdůrazňovati slovo »český«, ozve se vždy na východě slovo »slovenský« v politickém smyslu. Buďme politicky moudří a prozíraví, chápejme správně dosah dějinného převratu,

jenž nastal po světové válce, přerodme se do všech důsledků, nebuďme sami proti své samostatnosti tak těžce vydobyté! Posledním cílem našich současných politických snah musí býti: politicky i kulturně jednotný národ československý. *Hobza.*

ZAHRANIČNÍ.

Rusko-anglická obchodní smlouva. — Polská ústava. — Pád Kronštadtu. — Mír rusko-polský. — Hornoslezský plebiscit. — Avantura Karla Habsburka.

V Praze, 11. dubna 1921.

»Veliký týden polské republiky«, jak nazvalo polské veřejné mínění dobu od 13. do 20. března, padl do doby »Veliké dekády republiky sovětské« od 8. do 18. března a měl s ní i jeden nadmíru významný styčný bod, podepsání definitivního míru rusko-polského v Rize. Vskutku tyto dvě veliké říše slovanské prožívaly historické dny svého bytí, práce mnoha měsíců docházely postupně svého dovršení a tím kladeny byly základy budoucí mezinárodně-právní eksistence na místě dosavadních řádů a poměrů labilních, plynoucích hlavně z nejistoty a rozplizlosti hranic i pořádků vnitropolitických. Teprve dějinný odstup nám za léta ukáže do jaké míry byl právě střed března 1921 plodný a důležitý pro krystalisaci poměrů největších dvou států slovanských.

V době, kdy pod Kronštadtem šikovaly se roje sovětských vojsk k útoku po ledové pláni finského zálivu proti svým soudruhům dne včerejšího, zmocnivším se povstaleckým gestem největší pevnosti světa, podpisoval plnomocník sovětské vlády ruské a lidový komisař zahraničního obchodu Leonid Krasin spolu s velkobritským ministrem obchodu Sirem R. Hornem první veledůležitou smlouvu sovětské republiky ruských dělníků a sedláků s největším imperiem světa. Anglie definitivně se odvrátivší od politiky ozbrojené intervence v Rusku i od jakékoliv pomoci podobné intervenci, šla důsledně vlastní cestou přes to, že byla s mnoha stran upozorňována na cesty jiné. Velmi mocná Independent Labour Party, která ohromnou většinou odmítla vstup do moskevské Internacionály, přec jen působila k tomu, aby blokáda Ruska, mezinárodním právem naprosto neodůvodněná, byla sňata a Rusku, třeba i sovětskému, dostalo se pomoci na podkladě přísné vzájemnosti a plnění převzatých závazků. Po ročním vyjednávání, váhání a doplňování přikročeno tedy bylo k formálnímu aktu. Přirozeně, že událost vyvolala celý řetěz mínění, souhlasících i odporujících a na straně sovětské pocit velkého vítězství. Prakticky ovšem smlouva sama nemůže znamenati nic, nebude-li jí dodána životní náplň konkrétními styky hospodářskými, které opět předpokládají atmosféru určitého klidu a dávku vzájemné hospodářské důvěry. A tu je pochybno, budou-li tyto podmínky uskutečněny v době nedaleké. Proto zdá se býti mnohem správnějším míněni, že smlouva, ač deklarovaně hospodářská, je mnohem více politicum, značící uznání sovětské vlády ruské de facto. Význam její je významem prvního kroku ve věci eminentně důležité, je povzbuzením pro státy ostatní, aby šly stejnou cestou, neboť jen tou lze dojíti k pacifikaci východní Evropy, k vnitřnímu uklidnění rozbouřeného Ruska a potom k vlastním, velkým jeho slovům vnitropolitickým

Pád Kronštadtu a ještě více naprostý nedostatek odezvy vzbouření kronštadtského po ostatních střediscích Ruska ukázal, že za daných poměrů je sovětská vláda vskutku jedinou, která Rusko vede přes to, že nespokojenost se stranou komunistickou je veliká. Strana ta však, jak bylo viděti na X. sjezdě jejím, daleko není stranou nekompromisní a stranou teoretisujících fantastů. Pod vůdcovstvím Lenina dovede velmi dobře naslouchati hlasu doby, takřka matematicky analysovati dané situace a podřizovati se požadavkům mas, při současném dovedném zachování si plné prestiže strany vládnoucí. Není pochybnosti, že jejím působením sovětské Rusko zachovalo si aspoň ve velkých obrysech své etnografické a částečně i strategické hranice a že pomalu se revoluční kvas usazuje a Rusko odtrhnuvší se od Evropy daleko do leva, pomalu, namáhavě a s obětmi přibližuje se jí opět.

Nazorně ukazují to jak ústupky ruským sedlákům, tak i každá smlouva, která spojuje sovětskou republiku novými páskami se státy evropskými, zejména pak rižský mír rusko-polský. Obě strany míru toho velmi potřebovaly. Vítězné Polsko, které napjalo své požadavky daleko za etnografickou hranici Curzonovu, musilo plebiscitnímu občanstvu hornoslezskému ukázati, že dovede si vymoci pohraniční čáru na východě a že tedy není nezoraným lánem bez mezí, jak tvrdila žurnalistika německá. Rusko pak v katastrofální situaci zásobovací a před osevní kampaní potřebovalo každý vagon, který místo na frontu mohl by býti dirigován do vyhladovělých měst severních; pro situaci vnitřní musila míti vláda sovětská možnost poukázati na své úspěchy, aspoň pokud se týkaly formálního zabezpečení pokoje a míru. Mír tedy byl v předvečer jmenin Pilsudského skutečně podepsán s pocity sice různými, z nichž však aspoň jeden byl asi společný: že nepodpisuje se dílo definitivní, skálopevné. Dojem ten má rovněž i západní Evropa; žádná z mocností nemohla prohlásiti, že je s to mír ten garantovati, polská žurnalistika sama dobře vycítila, že v poměru k Rusku, spočívajícím na podkladě v Rize sjednaném, je polská republika osamocena. Ale nejen podmínky územní, které šly přímo proti přání Nejvyšší rady a specielně proti její části anglické, nýbrž i věci jiné způsobí, že na mír rižský bude pohlíženo jako na traktát efemérní. Zmiňme se zde na př. pouze o čl. 19., jímž Polsko je zbaveno jakéhokoliv závazku za část ruských státních dluhů všech dob a všech vlád. Nejde toto ustanovení přímo proti zájmům ruských věřitelů, zejména Francie, když nejbohatší, nejprůmyslovější a dopravně nejzpůsobilejší část Ruska se zbavuje své »taxe de libération« přes to, že ruské půjčky zahraniční z velké části byly věnovány na strategické a hospodářsko-průmyslové investice v Polsku?

Republika polská stojíc před dveřmi osudného hornoslezského plebiscitu, odhlasovala též svoji ústavní listinu. Ve stodvacetišesti článcích uloženo v ní dílo téměř dvouleté, široký rámec, do něhož má býti zasazen politický a občanský život v druhém co do velikosti státě slovanském. Ústava polská čerpá velmi mnoho z francouzské, severoamerické a také československé, je však současně typickým výrazem polské národní duše. Význačný vliv katolicismu, který za bojů v ústavním výboru málem že se definitivně neprojevil i ustanovením o povinném katolickém vyznání presidenta státu, je vyjádřen zvlášť důrazně v úvodním slově a táhne se konstituční listinou

od počátku až ke konci. Přirozené, že dodržen byl i systém dvoukomorový, právo volební platí stejně pro muže i pro ženy, zrušují se, ač formou ne dosti jasnou i tituly a výsady šlechtické. Celkem však je patrno, že Polsko jest a zůstane státem konservativním, katolickým, pošlechtickým a že ani ústava, v níž sem tam přec jen nacházíme zrnka liberální, stát polský najednou nepřemění. Polský romantismus, spjatý s historickými přívěsky a podrobený morální i materielní moci tříd odedávna v Polsku privilegovaných, bude bujeti i dále a vésti Polsko k přeceňování skutečné jeho potence i k přepínání možností, úměrných vlastním jeho silám až do doby opětných tvrdých zkoušek, jež jednou přinese střízlivá skutečnost.

Polsko, paměťlivo plebiscitních porážek v Mazurech a ve Varmii snažilo se o rychlou a aspoň formální konsolidaci právě zmíněnými fakty, aby tak půda k nejdůležitější události jeho nové eksistence — k hornoslezskému hlasování lidu — byla připravena. Plebiscit však ukázal, že naděje Poláků na číselnou většinu byly klamny. Města šla vesměs s Němci, celkový výsledek číselný demonstroval, že i mnozí Poláci neukázali se národnostně pevnými a prodali marku polskou za desetkrát lepší valutu německou. Přes to teritoriálně zvítězili Poláci, neboť venkov, zejména v území průmyslovém a uhelném vyslovil se vesměs většinou pro ně. Jen tak lze si vysvětliti jásavé zprávy obou táborů o vítězství. Německá veřejnost a vládní kruhy, které již před plebiscitem na konferenci londýnské spojily dovedně otázku reparací s nedělitelností Hor. Slezska, jsou číselnými výsledky hlasování ještě více posíleny ve svém stanovisku, zásadně odmítajíce jakýkoliv pokus o aplikaci všech poučení z plebiscitu vzešlých a z polské strany již vyjádřených t. zv. linii Korfantyho. Plebiscit hornoslezský na rozdíl od šlesvického byl pouze informativní a rozhodnutí Nejvyšší rady nemusí se jím doslovně vázati. Ač je v otázce této několik návrhů a ač mínění anglické není pro Polsko právě nejpříznivější, nýbrž přeje si utvoření samostatného okrsku hornoslezského, který byl by spravován pětičlennou komisí mezinárodní, přec jen je mnoho důvodů k očekávání, že Polákům bude vyhověno a Horní Slezsko přibližně podle čáry Korfantyho rozděleno. Tím by převážná část uhelného revíru připadla Polsku a odlehčila tak polskému průmyslu daleko více, než mohly by mu na př. odlehčiti zdroje karvínské. Stanovisko československé je zde dáno jasně. Horní Slezsko bylo polské, obyvatelstvo jeho v jádru polským zůstalo přes staletý útisk a zpracování německým duchem, kulturou a silou. Odevzdáním Horního Slezska Polsku nahradí se pouze část křivdy spáchané Němci a specielně Prusy na národě polském.

*

Porady, které měli začátkem března státníci českoslovenští s maďarskými na rakouském území v Bruck nad Litavou, měly býti článkem v řetězu konsolidačních procesů, které probíhají pod ingerencí vůdčích činitelů Malé dohody ve střední Evropě a mají za účel přispěti k sedimentaci zvířených poměrů i k odstranění vzájemné nedůtklivosti. Pokus Karlův, operetní sice, ale při tom všeobecně škodlivý, rázem redukoval, ba skoro úplně anuloval výsledky těchto porad a stížil situaci na konferenci v Římě, kde poprvé společně zasedli zástupcové nových, cessionářských a sukcesivních států na půdě habsburské monarchie nyní se rozkládajících a kde zástupce

Maďarska zvolen i do předsednictva. Příjezdu Karla Habsburka do Budapešti předcházela veliká zákulisní jednání, obvyklé aristokratické pletichy a intriky, v nichž nechyběly ani elementy dobrodružné, ani tradiční zjevy z řad dámského světa mezinárodní aristokracie. Odstranění ekskrále z půdy maďarské uvedlo do pohybu nejen nedávno zkonstruovaný aparát Malé dohody, ale i vládní kruhy evropských velmocí. Ovšem víme dobře, že démarche Francie, Anglie a Italie přes to že byla důrazná, nebyla by měla v zápětí nic jiného, než novou diplomatickou démarche a že tedy sama o sobě naprosto nezajišťovala výsledek jiný, než svého času v Řecku při návratu krále Konstantina. Je to ostatně přirozeno při komplikaci úkolů, jež západní mocnosti mají ve svých vlastních situacích vnitřních, při vymáhání sankcí proti Německu, při zvířených poměrech hospodářských (stávka v Anglii) atd. Tím větší je zásluha Malé dohody, která nebezpečí restaurace Habsburků v centru Evropy likvidovala tak úspěšně a rychle, že vzbudila tím respekt nejen u svých sousedů, avanturou přímo dotčených, nýbrž i v kruzích svých přátel a »přítelíčků«. Gratulace min. předsedy Pašiče ministru Benešovi nebyla pouhou poklonou spojeneckému kolegovi, nýbrž byla i výmluvným uznáním díla, o němž tolik skeptiků se předem vyslovovalo se zkřivenými rty. Ostatně v nynějším víru událostí druhé vypuzení Habsburka z Uher nebylo ještě ani dosti oceněno. Korunní princ německý, princ bavorský a celá spleť jejich monarchistických služebníků v centrální Evropě jistě s nevšední účastí přihlížela na podnikání Karlovo a větřila v něm příchod nových dnů. Co by znamenal návrat do Berlína a Mnichova, lze si velmi snadno domysliti, uvážíme-li na př. pouze nynější obtíže s Německem co do uplatnění podmínek versailského míru.

V našich poměrech československých velmi poučným bylo stanovisko, jaké tlumočil v době přebývání Karlova v Maďarsku klerikální tisk všech odstínů. Nejen že v něm nebylo ani stopy loyality k republice, mravní podpory v tak těžké době dvakrát důležité, naopak s otevřeností neslýchanou bylo zde mluveno téměř tak, jako v části křesťansko-sociálního tisku vídeňského. Je viděti, že československá republika má silné, zatím však pasivní elementy, jimž monarchistická myšlenka není vzdálenou i při všem jejich republikanismu ústy hlásaném. A to třeba vziti z celé události v první řadě na vědomí. Reakce v Evropě je na postupu, zvedá hlavu docela ostentativně, malá opomenutí vrstev pokrokových mohla by míti nedozírné následky. S Malou dohodou zvítězil pokrok nad reakcí, pořádek nad zmatkem, poctivá práce nad privilegovaným postavením pomazaných sice, ale nezodpovědných a často i potřeštěných hlav. *Šr.*

STŘEDNÍ ŠKOLA.

Školský řád středních škol v československé republice. — Střední školy na výstavě vývoje českého školství 1774—1848. — Reforma učebné osnovy na obchodních akademiích v československé republice.

Starou bolestí rakouské střední školy byly disciplinární předpisy pro žáky středních škol z r. 1874; pro ředitelství a učitelské sbory bylo ještě závazné »instruktivné poučení ve příčině disciplíny a mravnosti žactva stře-

doškolského« ze spisu Sr. K. K. Majestät Franz des Zweiten politische Gesetze und Verordnungen 22. svazek str. 4—30 z r. 1804, Vorschrift für Gymnasien in Beziehung auf Disciplin und Sittlichkeit. Marně žádala veřejnost a učitelstvo, aby byl vypracován nový řád školský v duchu moderních zásad vychovatelských. Po převratu nařídilo naše ministerstvo školství a národní osvěty, výnosem ze dne 12. března 1919 č. 6636, některé nutné změny v disciplinárních předpisech, jež si vyžádaly nové, změněné poměry. Zrušen byl § 8., nařízení o povinné účasti na pobožnostech a církevních úkonech, § 15., který zakazoval odebírati žákům politické listy, jiné časopisy jen se svolením ředitelství, § 25., 26. a 27., jež zakazovaly peněžité sbírky mezi žáky, ovace učitelům a veřejnou literární činnost žákům. Jiné zákazy byly zmírněny, účast na ušlechtilých zábavách vzdělávacích i tanečních dovolena, také návštěva divadla, pokud učitelský sbor určitá představení přímo nezakáže, změněn § 23. o kouření a §. 19. o návštěvě hostinců. Nejpronikavější byla změna § 24., který zakazoval žákům mezi sebou zřizovati spolky a členy spolků býti, jednot studentských se účastniti, spolkové neb jiné odznaky nositi; při jednotlivých produkcích spolkových dovoloval spolupůsobiti jen se svolením ředitelovým. Kdo proti tomu zákazu jednali, mohli býti z ústavu vyloučeni. V novém školském řádu dovoluje § 22., že se mohou žáci za souhlasu sboru učitelského sdružovati k účelům výchovným. Členy spolků a jiných organisací mohou se státi jen žáci nejvyšších dvou tříd se svolením učitelského sboru. Jakákoliv politická agitace ve školách je nepřípustna; rovněž není dovoleno vnášeti do školy jakoukoliv stranickost politickou. Konečně dovolena byla v zásadě žákovská samospráva za součinnosti učitelského sboru. Učitelstvo přijalo tento výnos jako opatření nouzové pro dobu přechodní, pokud nebude vypracován řád nový, v duchu reformy, jež ve správě a výchově žáků na střední škole musí býti provedena. Tato otázka jest nejvýznamnější složkou připravované reformy střední školy. Dva a půl roku uplynulo již od převratu a na střední škole zůstává tato důležitá otázka výchovy a nové vnitřní organisace — neřešena.

Dne 10. března 1921 vydalo ministerstvo školství a národní osvěty výklad k § 22. školského řádu. Slovo »sdružovati« vykládá se tak, že jen tvoření volných sdružení, spolkovému zákonu nepodléhajících, jest dovoleno. Zakládati spolky ve smyslu zákona o právu spolčovacím není žákům dovoleno; rovněž není dovoleno sdružování žáků za účely politickými a takovými, jež by mohla způsobiti náboženskou anebo národnostní nesnášenlivost mezi žactvem. Také se mohou sdružovati jen žáci jednoho ústavu; jen výjimečně se může dovoliti sdružování žáků všech místních ústavů. Všestudentská sdružení se zpravidla nepřipouštějí. Výjimečně povoliti podobnou organisaci vyhražuje si ministerstvo. Ani žáci nejvyšších dvou tříd nesmějí býti členy organisací a spolků politických; rovněž není přípustné členství v takových spolcích, jichž příslušnost by mohla vésti k národnostní a náboženské nesnášenlivosti žáků. Profesorským sborům se ukládá, aby sledovali spolkovou činnost žactva a zakázali členství v určitém spolku, kdyby bylo na ujmu prospěchu a chování, porušovalo školskou disciplinu a neshodovalo se s povinnou úctou k učiteli. Podle týchž zásad jest posuzovati i vydávání studentských časopisů. Toto opatření ministerstva vzbuzuje

oprávněnou obavu, že se dosud neřeší v ministerstvu otázka výchovy na střední škole, a že se budeme v podstatě spravovati na středních školách i ve čtvrtém roce republiky školním řádem z r. 1874.

V nynější době již nestačíme s těmito prostředky, jest nutno vytvořiti nové ovzduší důvěry a součinnosti mezi učitelem a žákem; styk musí býti intimnější, nesmí býti omezován jen na hodiny vyučovací. Nezapomínejme, že žák denně tráví ve škole průměrně jen as 4 hodiny, ostatních 20 hodin je mimo školu. Žák žije v nejrozmanitějším ovzduší sociálním a hospodářském, stýká se doma, v dílně, na ulici s různými lidmi, dospívajícími i dospělými, slyší různé názory, čte různé noviny, knihy, navštěvuje divadla, biografy, schůze, o tom všem též přemýšlí, uvažuje, a tyto podněty a vlivy jsou tak silné a účinné, že je škola pouhou negací nikdy neutlumí, zvláště když její vnitřní organisace mladé, žíznivé duši podává tak málo. Nemohu ve stručném referátu vyčerpati tuto obsáhlou a důležitou otázku, vrátím se k ní v nejbližší době samostatným článkem, ale upozorňuji jen na jeden z organisačních nedostatků našeho n o v é h o školského řádu, věc, která jest tak trapná a ponižující pro školu i učitele, to jest trest karceru. V době, kdy náš soudní řád odsuzuje podmínečně, zavírá škola studenta až na 16 hodin, aby se polepšil. Je to vzácná a ušlechtilá pomůcka vychovatelská. Učitelé jsou dnes nuceni používati tohoto trestu, poněvadž jiných trestů pro hrubší provinění náš školní řád nezná, potom následuje již jen vyloučení z ústavu.

*

Československý pedagogický ústav J. A. Komenského v Praze-III. uspořádal výstavu vývoje českého školství 1774—1848. Výstavka, jež obsahuje dokumenty, památky školství, pedagogickou a školní literaturu této doby, byla doplněna přednáškou odb. rady J. Tůmy o hlavní škole a učitelské preparandě v Kolíně, kterou přednesl 9. dubna t. r. v kreslírně školy ve Vladislavské ulici.

Až do r. 1918 neměli jsme české školy. Na školách se jen vyučovalo česky. V dobách, kdy bojoval český národ politicky za českou školu ve Vídni, pracně shledával, tvořil a budoval základy a obsah české školy — český učitel. V tísnivých poměrech hospodářských, s osobním odříkáním, šířil pochopení pro českou školu, lámal a odstraňoval předsudky, drobnou prací hospodářskou získával v nejodlehlejších dědinách důvěru k učiteli i škole. Bohatá naše česká literatura pedagogická, knihy i časopisy, jsou přesvědčujícím důkazem, kolik práce, úsilí a lásky bylo vynaloženo, abychom dosáhli cíle. A to všechno vykonal český učitel pro českou školu bez podpory vládní, naopak proti vůli Vídně, sám, svépomocí. Dožili jsme se české školy; mnoho práce nás nyní však čeká, abychom dali této škole nový, moderním vyučovatelským a vychovatelským zásadám plně odpovídající obsah. Bude to opět práce českého učitele. Nesmíme však zapomínati, že jest nyní naší povinností, abychom zachovali budoucím generacím všechny památky, fotografie, dokumenty a celou pedagogickou literaturu z doby vývoje a zápasu za českou školu. Jsme tím povinni netoliko památce těch, kteří přispěli v minulosti k vývoji a budování české školy, ale i pro nás jsou tyto prameny nepostradatelné, chceme-li napsati věrné a úplné dějiny našeho školství, meto-

diky jednotlivých předmětů a p., jež dosud nemáme. Tento úkol, který před převratem konalo učitelstvo sdružené v pedagogickém museu J. A. Komenského, převzal nyní Československý pedagogický ústav J. A. Komenského v Praze, a jeho nynější výstavka jest poučnou ukázkou pro učitelstvo, jak bude významná a důležitá práce sběratelská, která musí býti nyní soustavně organisována, kterým památkám má býti věnována zvláštní pozornost, aby obraz z minulosti české školy byl věrný a úplný. V těchto výstavkách bude pokračováno. Naplní-li nás upřímnou radostí poučné a vzácné památky ze školy obecné, jež jsou uloženy v bohatém výběru v prvních místnostech, bolestně jsme zklamáni nepatrnou výstavkou školství středního. To jsou pouhé trosky. Trpce stěžoval si ředitel Patočka na neochotu některých ústavů, na které se obrátil. Nevěřím, že by bylo mezi kolegy tak málo pochopení pro tuto důležitou akci. Snad nedostatek podrobné informace a času byl příčinou záporných odpovědí. Na starých ústavech, zvláště gymnasiích, musí býti uloženo velmi mnoho a cenných památek. Mnoho bude zničeno, zvláště tam, kde staré papíry se ukládají do sklepa a na půdu. Nutno však zachrániti vše, co jest dosud v budovách uloženo. Na všech ústavech měl by se provésti úplný soupis starých památek, archivů, učebnic. Na každém ústavu měla by býti zřízena knihovna všech učebnic, jež byly na ústavu zavedeny a pravidelně doplňována; mladší ústavy měly by si tyto učebnice i dodatečně opatřiti, aby měly knihovnu od založení ústavu úplnou; po letech má taková knihovnička i pro ústav velký význam; podobně by se měl zařídit archiv písemních prací, výkresů a rysů žáků. Pedagogický ústav J. A. Komenského měl by organisovati tuto akci, aby byla provedena soustavně, abychom mohli nejdéle do dvou let uspořádati velkou a úplnou výstavu české střední školy. Jest to naší povinností.

*

Ministerstvo školství a národní osvěty připravilo reformu učebné osnovy pro obchodní akademie. Zavádí se jednoduchá docházka školní pro předměty povinné a vyučovací látka rozdělena jest tak, aby při náležitém ohledu na všeobecné vzdělání plně vyhovovala všem požadavkům praktického života. V jazyce vyučovacím se soustřeďuje vzdělání literárně-estetické a výchova národní, jazyk německý jest na českých školách povinný, rovněž český na školách německých, druhému cizímu jazyku musí se posluchač učiti po celá 4 léta povinně, volba ponechává se žákovi; učebná osnova uvádí výběr deseti jazyků. Každý žák má znáti vedle němčiny (češtiny) ještě jeden cizí jazyk dokonale; schopní žáci mohou se učiti ještě i jiným cizím jazykům, ale vesměs jen jako předmětům relativně povinným. Jedině esperantu bude se vyučovati jako předmětu nepovinnému.

Přírodovědecké vzdělání bylo soustředěno v jedinou nauku, v nauku o zboží (přírodopis, fysika, chemie a nauka o zboží). Počet vyučovacích hodin byl zmenšen z 15 na 13. Vyučovací látka jest vhodně odstupňována a upravena s největším zřetelem na praktickou potřebu příštího obchodníka. Vyučování fysiky je redukováno, některé praktické a užité partie přejímají zeměpis a technologie, chemii anorganické a organické vyučuje se v II. a v III. ročníku se zřetelem na technologii zboží, jemuž jsou ještě věnovány 2 hodiny v ročníku čtvrtém. Nově se zavádí somatologie a nauka občanská.

jako předmět nepovinný, zařazený do II. ročníku, fysikální praktika, jež mají budíti v posluchačích lásku a chuť k práci manuelní. První ročník, který byl až dosud pouhou přípravkou, jest nyní novou osnovou zdobněn a organickou součástí čtyřleté studijní osnovy. —*uzk*—

LIDOVÁ VÝCHOVA.

Přednáška Mr. Alberta Mansbridge o výchově dospělých. — World Association for Adult Education. — Lidovýchova na Slovensku. — Svobodné učení selské. — Proti nemírným a nepřístojným zábavám lidovým! — Kinematograf kultuře a národu!

Poučný obraz anglické výchovy lidové podala nám přednáška Mr. Alberta Mansbridge, který 5. ledna 1921 přijel jako člen patnáctičlenné delegace anglické strany dělnické k studijnímu pobytu v naší republice. Albert Mansbridge je zakladatelem Společnosti pro vzdělání dělnictva a zakladatelem i předsedou Světové společnosti pro výchovu dospělých (World Association for Adult Education), jejímž prvním čestným presidentem pro r. 1920—1921 je náš president T. G. Masaryk. Husova škola Osvětového Svazu, která přednášku v neděli 9. ledna dopoledne ve velké posluchárně fysikálního ústavu české techniky uspořádala, ohlásila ji jako přednášku o socialisaci vzdělání, ale byl by býval případnější název o výchově dospělých, jak v Anglii obvykle nazývají naše obdobné snahy lidovýchovné.

Jest velmi zajímavé a poučné sledovati rozvoj těchto snah v Anglii, v zemi obrovského rozvoje průmyslového, kde řešení dělnických a sociálních otázek vůbec hledá své osobité cesty a prostředky, od obdobného postupu na pevnině často odlišné. Hnutí za vzděláním vydělených tříd začíná se v Anglii o to dříve než na pevnině, oč dříve tam nastal přerod způsobený rozvojem průmyslu. Již v letech třicátých byly v Anglii první pravidelné přednášky pro řemeslníky, brzy potom se objevují svépomocné pokusy vzdělavací, související s hnutím kooperativním, družstevním, ale vlastní výchova dospělých se v Anglii počíná teprve universitními extensemi. Jejich příznačným znakem je tam krásná horlivost jak dělníků volajících po vědomostech, tak universitních učitelů, kteří jdou sami nebo vysílají přednášeče přímo do průmyslových středisk mezi dělníky. Rozvoj anglických universitních extensí nebyl ovšem hladký. Od poloviny století XIX., kdy známý anglický učenec, přírodopisec Huxley pronesl větu, že Anglie potřebuje žebříku sahajícího od země až k universitě, dělnictvo samo spolupracuje na útvarech této výchovy dospělých a ukazuje, že ne úzkého žebříku, ale silnice je třeba, po níž by každý mohl dospěti k vyššímu vzdělání, kdo má intelektuelní nadání a pevnou povahu, třeba neměl peněz. Universitní extense nebyly ještě tak demokratické, vykonaly mnoho pro lid, ale málo lidem. Dělníci také namítali, že extense jsou spíše pro dámy, které v letech sedmdesátých si také počínaly vybojovávati přístup ku pramenům vzdělání. Teprve když se profesoři dověděli, čeho si dělníci žádají, když se spojila poptávka a nabídka, dopracovalo se hnutí velikých výsledků na prospěch obou, dělníků i profe-

sorů, kteří přišli v úzký styk se živým materiálem. Dělníci se zavázali, že budou choditi do kursů po tři léta, že se budou snažiti, aby kursy byly úspěšné a že budou pracovati úkoly. Takto začaly se universitní kursy tutorské (The University Tutorial Class Movement), jejichž základním znakem je rozhovor, diskuse. Přednašeč přednáší jen polovinu ustanoveného času, druhou polovinu posluchači učí přednašeče podle úsloví, že přednáška je jednička, ale rozhovor je tisíc (The lecture is one, the discussion is one thousand). Tato diskuse přináší teprve oboustranný zisk, posluchači přestávají býti pasivními posluchači vědomostí, kterých často ani nepřijímají, ježto jich nemohou v sobě zpracovati a ztráviti, přednašeči se přesvědčují, čeho potřebují jejich posluchači a v dalších přednáškách mohou se přibližovati duševním potřebám posluchačstva. Jen takto může vzniknouti soustava vzdělavací opravdu demokratická, které nejde jen o vědomosti, ale také o vzdělání celého charakteru, aby každý věděl, co je dobré, co nejlepší a konal je proto, že je správné. Jen tato cesta, aby účastníci lidovýchovných škol přicházeli do nich ne proto, aby v nich nabyli více vědomostí, ale aby v nich hledali a pěstili souladný rozvoj celé své osobnosti, jen tato práce přinese onoho ducha moudrosti, jehož dnešní lidstvo tolik potřebuje.

V Anglii se v posledních letech projevuje veliký zájem o výchovu dětí v přesvědčení, že jenom národ, který se stará o své děti, aby byly zdrávy a vzdělány, udrží si své bytí. A přidejme, jaké důsledky z myšlenky této vyvodil známý tvůrce americké péče o dítě Herbert C. Hoover, nynější ministr obchodu ve vládě Hardingově: »Zkušebním kamenem civilisace národa je, jak se chová k blahu vlastních dětí. Chceme-li míti zdravý lid[1] a zdravou vládu, musíme obé budovati na zdravých dětech. Dokonalé nápravy nesjedná ani dobrý president, ani ústřední vláda. Tu se musí hnouti svědomí každého jednotlivce.« Nestačí proto mysliti jenom na zdraví a vzdělání dětí, je třeba, aby i dospělí nezapomínali na harmonický rozvoj vlastních osobností.

S těmito myšlenkami měli bychom pomýšleti na to, aby i u nás byla založena a pracovala vzpomenutá Světová společnost pro výchovu dospělých, která se po všech zemích a ve všech částech lidské společnosti snaží zapuditi domněnku, jako by se dospělí mužové a ženy neměli již čemu učiti, která chce šířiti všude vzájemnou pospolitost a ducha přátelství, jež dávají teprve životu význam. Chce proto pěstovati vzájemné styky všech, at jsou kdokoliv a kdekoliv, kdo věří, že pravým cílem výchovy jest porozumění životu a radost ze života, a že vzdělaným člověkem není ještě ten, kdo se naučil čísti, psáti, počítati nebo pravopisně psáti, nýbrž ten, kdo kráčeje ulicemi umí chápati život a těžiti z něho radost pro sebe i pro jiné. Těmito cestami mohou se sdružiti národové v přátelství, mohou sepnouti svět pouty moudrosti a vzdělání, oněmi pouty skutými silou, jež je srdcem světa. Za tímto společným cílem pracovali mužové v různých zemích. Ti měli by se nyní státi přáteli a vyměňovati si své zkušenosti.

Význam světové společnosti přerůstá však jenom naznačené cíle. Může míti i přímý vliv na světový mír svým zástupcem v sídle Svazu národů, kde se bude konati i první mezinárodní konference r. 1922 nebo 1923. Svaz ná-

[1] Američan říká: Potřebujete zdravých lidí, vše ostatní bude vám dáno!

rodů je lano splétající se z mnoha pramenů a jedním pramenem jest i výchova dospělých.

Členem výboru, který řídí Společnost, byl jmenován loni tajemník londýnské naší legace Dr. Jaroslav Císař, přispívajícím členem Společnosti je čsl. ministerstvo školství a národní osvěty. Ale měly by býti jejími členy všecky naše korporace lidovýchovné, které by se snad na tomto poli v odboru Společnosti mohly sejíti ke společné výměně zkušeností. Již v tom by byl zisk neocenitelný, že by se naše lidovýchovné instituce mohly uraditi o dělbě práce, jež by se tím mohla rozvinouti účelněji a soustavněji. Volal jsem ve valné hromadě Svazu osvětového v prosinci 1920 v dozvucích listopadových oslav Komenského, aby se všecky naše lidovýchovné korporace sdružily v Komenského svaz lidovýchovný. Vyznělo-li dosud toto volání na prázdno, snad myšlenka Světové společnosti pro výchovu dospělých a jejího československého odboru bude míti výsledek šťastnější. Kdyby přednáška Mr. Mansbridge dala podnět k tomuto sdružení, zapsala by se do dějin české lidové výchovy památkou trvalou.

*

A od tohoto návrhu, který má býti vyvrcholením celé naší výchovy dospělých, až bude zařazena do obdobných tužeb světových a spiata s nimi poutem nejvyšších snah všelidských, od tohoto krásného snu skok do střízlivé skutečnosti, ba do tmy. V Lidových Novinách (8. března) stěžuje si Ludvík Kühn trpce do nedostatku ochoty lidovýchovných pracovníků na Slovensku. Obraz, který tam kreslí o kulturní zaostalosti zapadlých končin slovenských, byl by příliš černý a smutný, kdyby ho nevyvažoval ohlas radosti, jaké se může dožíti na Slovensku lidovýchovný pracovník při své svízelné práci. Podle líčení Kühnova je na Slovensku kulturní hlad a žízeň lidové duše nenasycené a prahnoucí po nových obzorech a vděčné za každý nový požitek duševní: »Když hovoříte, všichni vám přímo na rtech visí! Když nadhodíte řečnickou otázku, celé shromáždění Vám jednohlasně odpovídá. Když prohodíte vtip, dovedou se smáti třebas i půl hodiny! Anebo jdeme-li s divadlem do vesnice — oj, jaké to radostné překvapení! Malé, nízké síně školních budov jsou přeplněny mladými, starými, muži, ženami; a kolik nemluvňat v peřinkách tam najdete! Už hodinu před začátkem představení tísní se to v začuzené jizbě. A jakmile se vyhrne opona, jaké to utišení! Naslouchají nábožně, jako by jim farář kázal v kostele. Hraje-li se veselohra, dovedou se smáti nepřetržitě půl hodiny každé maličkosti. V přestávkách vás tahají za nohy, poněvadž obecenstvo sedí až přímo u jeviště, ba stává se velmi často, že z nedostatku místa posadí se mládež i na jeviště. A když skončíte, nechce se nikdo z divadla hýbat. Volají, hlučí, křičí: »Opakovat...«

Byl by radostný výhled do budoucnosti lidové osvěty na Slovensku, kdyby obraz tuto nakreslený platil o všech krajích slovenských, kdyby leckde lidovýchovná práce nenarážela na překážky předpojatých předsudků, jež vočkují proti těm, kteří přinášejí světlo, ti, kteří se světla bojí. Ale bylo by žalostným mementem pro naši budoucnost, kdyby byly obecně platné výtky, jež Kühn činí ve svém článku. Do první schůze dostaví se desítky lidí, »debatuje se vzrušeně o nutnosti kulturní práce na venkově, rozvrhnou

se neděle, do obcí se rozdělí přednášeči, vždy dva, aby se jim veselej šlo, a v povznesené náladě se jde domů. Uběhne týden, uběhnou dva, je nová schůze, do té však už přijde jen polovina pracovníků. Přednášejí se referáty o vykonané práci. Z 30 přednášek uskutečnilo se jen 8... A za dva měsíce akce usne...«

Článek o slastech a strastech osvětového zápolení na Slovensku nevyznívá však beznadějně. Výsledky i této nepatrné činnosti jsou již zřejmé. Slovensko se hýbe, lid se probouzí, na venkově se hrají divadla, učitelé a notáři se mají již také ku práci. Všecko je sice »jednoduché, prostinké, neumělecké, neorganisované, ale hlavní je, že se hýbeme, třebas jako hlemýždi...«

V takovýchto okolnostech je práce osvětových pracovníků na Slovensku tím záslužnější, když vytrvají i při takovýchto překážkách a tolika svízelích, jaké Kühn vyličuje, a pracují nezištně, nejen neplacení, ale nuceni platiti si jízdné, obstarávati povoz nebo jíti »tři, čtyři i více hodin pěšky, v zavátých polích, po kopcích, v blátě, horku«. Rozsévači je nazval Kálal, rozsévají zrno, z něhož budou jednou sklizeti hojnou žeň pokolení příští.

*

K lidovým přednáškám českých vysokých škol pražských a k Husově škole Osvětového Svazu, oběma zachovávajícím přísnou neutralitu politickou i třídní, připravujícím bohaté hody duševních požitků pro příslušníky všech stran i vrstev, a k oběma socialistickým školám v Praze — Dělnické akademie a Ústřední škole dělnické, k Husově lidové universitě v Plzni, která umí snad jediná ze škol vedených pracovníky nedělnickými přivábiti i dělnické posluchače a to i z nejkrajnějších křídel, i k nové lidové škole vysoké v Mor. Ostravě přibylo v lednu t. r. v Praze nové Svobodné učení selské pro venkovský dorost. Svobodné učení selské, které bylo otevřeno 17. ledna a rozpočteno na 150 hodin, trvalo do 18. února a mělo býti náhradou za celoroční vysokou školu lidovou pro venkovský dorost, k níž byly učiněny již několikráte slibné náběhy. Program přednášek, který byl dílem prof. Matuly přiděleného lidovýchovnému oddělení ministerstva školství a národní osvěty, vykazoval vedle teoretických přednášek politických, národohospodářských, stavovsky organisačních i všeobecně vzdělavacích i hojná praktika: řečnické, knihovnické, dopisovatelské, deklamační a samosprávné. První tento pokus o vyšší učiliště selské měl podle zpráv novinářských zdařilé výsledky a bude jistě pobídkou ku práci další. Zajímavé jsou úsudky posluchačů kursu, jak je podali v odpovědech na dotazník na konci kursu jim rozdaný a jak je uveřejňuje prof. Matula v České osvětě, roč. XVII. na str. 191 a 192. Odpovědi neposkytují jen cenného materiálu pro organisaci příštích kursů, ale odkryly i okénko do duše našeho venkovského dorostu a jeho potřeb.

V předmětech souhlasili sice zásadně s všeobecně vzdělavacím a občansky výchovným rázem učení, ale žádali kromě toho přednášky odborně vzdělavací na př. zemědělské strojnictví a stavitelství, používání strojených hnojiv atp. Prof. Matula vidí v tom základní rozdíl mezi vysokými školami lidovými v severských zemích a učením selským, kde mládež selská žádá býti vzdělávána i prakticky. Ale žádá také jako vůdčí myšlenku filo-

soficky a vědecky založený názor světový. Snad mi bude prominuta osobní připomínka, že návrh můj vypracovaný r. 1919 na přání presidenta zemědělské rady Ad. Prokůpka stavěl celý rozvrh venkovské vysoké školy lidové na myšlence filosoficky a vědecky založeného názoru světového, která touto vnitřní potřebou posluchačů jest potvrzena. Neméně zajímavé jsou i úsudky posluchačů o vyučovacích metodách. Zavrhují jednomyslně pouhé čtení přednášek a žádají otázky, rozhovor, debatu i názorné pomůcky, aby se látka doložila, ujasnila a znázornila. Žádají stručné shrnutí látky z předchozí hodiny na počátku každé hodiny a vydání přednášek tiskem, aby bylo možno přednášky lépe studovat. Sami žádají přísný řád školní, více písemných prací a na konci zkoušky. Prof. Matula zase z toho dovozuje, čím se tu česká mládež venkovská liší od mládeže severské navštěvující vysoké školy lidové. Česká mládež nevěří prý samosprávě vedené radou posluchačů, chce kontrolu učitelů, nespoléhá prý na povznesenou, okamžitou náladu vzbuzenou uchvacujícím řečníkem, nýbrž chce se učiti a chce býti také zkoušena. Prof. Matula netáže se po hlubších příčinách těchto rozdílů mezi selskou mládeží českou a severskou zejména neuvádí, proč asi věří méně vlastní samosprávě a více přísnému řádu školnímu atp.

Vzpomeneme-li zejména na vývody p. Mansbridge, uvedené hlasy posluchačstva ukazují se pro svobodné učení selské jako nejbezpečnější cesta, jež vede k opravdovému rozkvětu.

Nemohu při této příležitosti nepřipojiti poznámky, která se netýká jen této vysoké školy lidové, ale všech ostatních. Máme-li na mysli vzory cizí, vidíme, že prospěch z nich neplyne jen a ne také nejprve z vědomostí, jež rozšiřují, nýbrž více ještě z toho, že se citovou výchovou v mladých duších probouzí s touhou po dalším vzdělání i touha po ušlechtilejší družnosti společenské a opravdu hodnotné zábavě. Tato stránka naší činnosti lidovýchovné na venkově jest jejím nejbolavějším a nejcitlivějším, ale také nejdůležitějším místem. Pořádá-li vzdělavací sbor nějakou přednášku, která beztak nepřiláká mnoho lidí, vidí se v takovém podniku konkurence celkem neškodná. Ale oč větší znepokojení vzbuzuje již zábava s ušlechtilým pořadem, která chce přilákati při mírném vstupném vrstvy nejširší a navykati je ušlechtilejším požitkům bez tance, bez pití a bez kouře.

Vydávám se v nebezpečí, že budu jako starý Kato v Římě volající stále znova a znova po zničení Karthaga připomínám-li zase výrok Masarykův: »Řekni mi, jak se bavíš, a povím ti, jaký jsi.« Není pochyby, že úroveň zábav našich širokých vrstev — a to stejně městských jako venkovských — bývá žalostně nízká. Příznačným dokladem jest článek »Venkova« z 2. prosince 1920. »Pracujme proti nepřístojným zábavám lidovým! Pisatel navazuje na novinářské zprávy, že na přednášku o Komenském v Místku na Moravě přišlo 12 lidí, že na přednášce prof. Flajšhanse na Žofíně bylo 15. listopadu 1920 nejvýše 35 lidí, že koncerty jihoslovanského pěveckého sdružení »Lisińského« v Praze zely prázdnotou, a vyvozuje z nich smutný zjev, že »v našem národě povážlivě poklesla touha po vzdělání a po ušlechtilé zábavě.

Tento smutný fakt vynikne ještě zřejměji, přihlédneme-li k tomu, jak se u nás široké vrstvy vzdělávají a baví. Na 500 biografů v republice ne-

může si jistě stěžovati na malou návštěvu: jsou všecky přeplněny a týdně na půl druhého miliónu lidí odnáší si z nich velmi pochybné vzdělávací zásady pro život. A jiné lidové »zábavy«? Nároží pražských ulic a ulic jiných velkých i menších měst a osad jsou plna pozvání k zábavám různých druhů, jejichž prvním nebo posledním číslem je — tanec.«

Zábavy toho druhu jsou u nás tak zakořeněny, že na pražských nárožích bylo lze letos v zimě čísti i pozvání, kterým »osvětový« sbor jakéhosi pluku zval k — tanečnímu vínku. Ten mohl býti jistě zábavou zcela slušnou, ale pisatel zmíněného článku všímá si horších takových podniků v době uhelné i bytové tísně i s jiných stránek: »Pověstné dupárny v Praze a v pražských předměstích i ve větších městech jsou přeplněny davy tanechtivých, které ve frontách čekají, až se také na ně dostane toho »požitku« v začouzených a páchnoucích místnostech, kde pobyt pro člověka jen poněkud slušného je nesnesitelný. Majitelům těchto místností tělo i ducha ubíjejících, dostává se dostatečného přídělu uhlí i petroleje, zatím co domácnosti rodin středostavovských a i všeužitečné podniky jsou v příděleh topiva i svítiva omezovány na míru naprosto nepostačitelnou. V době příšerné bytové krise jsou tisíce takových tělomoren i duchamoren podporovány, aby ničily zdraví, ač by jejich zabrání pro účely bytové bylo daleko prospěšnější a užitečnější. Co se tu denně přímo vyhazuje spousta národního jmění za pochybný požitek a za nápoje ještě pochybnější ceny! A zábavy ušlechtilejšího druhu s malým vstupným nebo bez vstupného jsou ignorovány, nekončí-li jejich pořad tancem.« A pisatel dodává: »Není to nejsmutnějším vysvědčením pro národ český, jemuž podle Jana Nerudy dal Komenský život věčný, že se přednášky o tomto muži světové pověsti nemohou vůbec konati nebo se konají za nepatrné účasti, zatím co miliony se utrácejí zbůhdarma. Tato zvrácenost, že lidé setrvávají ve vlně požívačnosti, vzniklé za války, mohla by míti pro budoucnost našeho národa následky přímo katastrofální, neučiní-li se jí zavčas přítrž.«

A volá k této práci sbory osvětové a místní osvětové komise, aby vedle svého úředního určení pořádati kursy občanské výchovy snažily se ze všech sil zamezovati tyto zábavy otravující ducha i tělo a hleděly je nahraditi vzdělavacími přednáškami, ušlechtilými divadelními představeními, vzdělavacími besídkami a především dobrou knihou. Všecky politické strany, které si chtějí vychovati uvědomělé příslušníky, učitelstvo, nechce-li trpěti zhoubnými účinky nemírné požívačnosti zábavové ve své práci školské, všecky spolky s vzdělavacím programem měly by se spojiti k tomuto ozdravění našeho života národního. Pisatel si je vědom, že tato akce odzábavňovací narazí na překážky a zejména na nevraživost všech jednotlivců (i spolků), kdo mají ze zábav dočasný zisk. Ale to nesmí odstrašovati. Pořádání ušlechtilých zábav, kterými třeba nahrazovati nemírné tancovačky, vyžadují ovšem více práce, námahy a příprav. Ziskuchtivost a pohodlnost jsou největší překážkou. Na příslušných úřadech obecních a okresních bude také, aby špatné zábavy prostě nepovolovaly i při tom, že bude umenšen výnos dávky ze zábav, který je dnes obrovský a z něhož se sanují finance zemské i obecní. Avšak tyto sanace nemohou a nesmí přece býti založeny na duševním a tělesném mrzačení širokých vrstev lidových.

K úsilné práci za odstraněním nepřístojných zábav a nahrazením jich zábavou ušlechtilou volá pisatel všecky, jimž záleží na mravním, tělesném i duševním rozvoji příštích pokolení, aby tělesné i duševní síly se nevystřebávaly v nemírných zábavách, které si dnes lid tolik oblíbil...

Nevím, nezůstane-li spravedlivě rozhorlené volání pisatelovo hlasem volajícího na poušti. Nemělo by zůstati a stále mělo by zaléhati do uší a duší všech těch, kdo mohou přiložiti ruce k nápravě.

A naposled: dnes právě otiskují denní listy toto zasláno:

Kinematograf kultuře a národu!

V poslední době usiluje náš český filmový obchod, maje na mysli pouze svůj finanční prospěch, aby uvolněna byla filmová censura. To by způsobilo, že by byly předváděny také filmy, které nemajíce lidovýchovné a umělecké ceny, nadbíhají jen lidským vášním a sensačnosti.

My zástupcové a strážci české lidovýchovy a umění pozvedáme svůj protest proti těmto pokusům. Proti zdánlivému finančnímu prospěchu obchodnímu béřeme v ochranu lepší majetek národa: jeho osvětové snahy, jeho umělecký vkus, jeho kulturní zdraví.

Máme také po ruce důkazy, že převážná většina lidu miluje film ušlechtilý a zavrhuje film libující si ve vášních, zločinech a divoké sensačnosti, vítaný pouze mládeží, jež prožívá léta kvasící krve.

Proto žádáme jménem výchovy našeho národa a v zájmu uměleckého citu, by byly chráněny při filmové censuře lidovýchovné a umělecké snahy co nejpřísněji.

A proto žádáme také, aby těmto snahám dostalo se zcela jasné formulace v novém zákonu kinematografickém.

Svaz osvětový v Praze. — Dělnická akademie. — Ústřední škola dělnická. — Syndikát českých spisovatelů. — Syndikát denního tisku československého. — Spolek výtvarných umělců Manes. — Umělecká beseda. — Jednota výtvarných umělců. — Dramatický svaz.

*

Otiskuje tuto výzvu, jsem přesvědčen, že všichni upřímní přátelé lidové výchovy, zvláště v řadách poslaneckých, postaví se po bok sborům, jež zasláno podepsaly, a pomohou uskutečniti jejich spravedlivé požadavky.

13. IV. 1921. *Jiří V. Klíma.*

LITERATURA.

Krásná.

Antonín Sova: Krvácející bratrství. Rozjímání ranní i večerní. Básně. Nakladatelství Hejda a Tuček v Praze. — *Jaromír John:* Večery na slamníku. Tiskem a nákladem Polygrafie v Brně. 1920. — *Otomar Schäfer:* Vtělení Pampylasovo. Nakl. Karel Beníško v Plzni 1920. — *Karel Budínský:* Hlasy stínů. Nakl. Hejda a Tuček, Praha 1920.

Dva póly básnické tvorby Antonína Sovy, které známe z celé dosavadní produkce básníkovy a jež můžeme karakterisovati básníkovými nadpisy sbírek: Soucit a vzdor — na jedné — a Lyrika lásky a života —

na straně druhé, jsou vnitřně i zevně patrny na novém svazku jeho básní, ve kterých mistr a nestárnoucí umělec podlává žeň umělcovy reflekse a nálady z prvních let poválečných. V první části tedy, jejíž titul Krvácející bratrství napovídá již osudný a tragický dualism: nejen básníkův, nýbrž celé naší myslící generace, jsou básně rázu ideového. Tu přimyká se soucitný milovník života a jeho utištěných, vzdorný revolucionář a snílek o novém údolí království božího na zemi k veliké světové řadě básníků a myslitelů, kteří chtějíce býti světlem v temnotách doby celou silou a vášní své inteligence i mohutností své revoluční vůle staví si a řeší těžké sociální, mravní i všeobecně lidské problémy našich dní. Vyspělý a vyzrálý Sova má tu i dar horoucí pudové lásky a vášně i zjasnění a střízlivost poučeného, po životních bojích bystřejšího zraku. To jest onen dualism, o němž básník mluví a který s elementární bolestí a tragikou zní stálým motivem ve mnohých těchto básních. Apoštolové lidství a lásky vraždí ve jménu rovnosti a spravedlnosti, po krvavých zátopách nastávají nové, nekonečné boje bratrovražedné.

Jsou to básně časové, které se druží k význačným událostem našeho politického života, tak bohatého a intensivního. Jest předností a silou našeho básníka, že hledí poctivě a s hloubkou přemýšlivého zadumání, častokráte s jedinečností básnické formulace vyrovnati se s tragickými problémy dnešní doby. Jako v brouseném zrcadle vidíme odrazy vlastních nadějí a zklamání, tu slavnostně, hymnicky rozvířené, tu baladicky úsečné a úzkostně rozechvělé, jak pročítáme postupně básníkova díla. Hned úvodní Jarní zpěv před revolucí, jenž vznikl 1917 po prvé ruské revoluci a má svou historii jako dokument z posledních persekučních křečí umírajícího Rakouska. Východní vítr burácí, skřípe rez korouhviček, rozvrátil plechového kohouta. Rozuměj, poslouchej, učiň též tak ty měšťane, kupci, řemeslníku, oráči, dělníku! Měj sílu, ztracenou svobodu kdys dávno ať vzkříšenou uvidíš. To jsou pravé svobodné revoluční písně. Jakoby široký závan východního větru vál, tak rozlehlým tokem, věšteckým a bojovným paianem nesou se básníkovy vzrušené rytmy. A přišlo i naše osvobození (Zpěv osvobození). Bezručovy tóny se ozývají, kde básník líčí včerejší galeje a otroctví: Já žebrák byl, na křižovatkách o život žebral jsem, lysý, já u strojů dělník, já na polích skrčený chlap jsem cítil, jak srdce mi ryje, kde se tkne jeho dráp.

Po opojení, rozvlněné retorice metafor a rytmů, přichází povinnost: stavěti! My, které svět vídal s tím mírným modrým zrakem a dětským pohledem, budovat máme chrám své svobody. Jeho první složkou a základnou musí býti spravedlnost a naprostá rovnost. Tu ozývají se (z prvních dnů po osvobození) živé a radostné tóny revoluční, které — žel — příliš brzy nabývají hořké příchuti krve. Věděl, již věděl, že nerozdělí, neroztřídí, nerozsadí, nenamíří-li děl svých proti škůdcům revoluce v noční chvíli; rovnost jest rudá, krvavá, je to strašlivá trestající rovnost.

Lze takto násilnou krvavou revolucí stvořiti rovnost a způsobiti vysněné údolí božího míru a království na zemi? Básník záhy poznává své zklamání, obelstění, těžké následky zotročených rodů, hluboký mravní úpadek poválečný vyžadují mnohem hlubších, pozornějších a opatrnějších

léků než byla primitivní rudá trestající rovnost. Ne děla a krveprolití, nýbrž láska, tisíciletý Kristus v nás, živé prameny moudrosti předků a naší vnitřní spravedlnosti, smyslu pro odpovědnost, to jsou nové základy, na nichž vyroste chrám svobodného, spravedlivého a pokojného národa.

Nelze v tomto suchém rozboru ani zdaleka vyčerpati básnických hodnot Krvácejícího bratrství. Pro vyslovení chvějící se, zajiklé úzkosti (Hořká píseň), ponuré balady, temné monumentálnosti mystického vidění, zvláště však v kladných důvěřivých číslech pro hymnickou a povzbudivou sílu novému pokolení (K výročí 28. října), pro vřelé, bratrské soucítění s trpícím Ruskem nalezl výrazy a formy nesetřené denním žurnalismem, silné, hodné velikého básnického ducha.

Je-li tato první část básníkovým glosářem na okraj velikých a těhotných dní, hraje, zpívá, chvěje se dokonalá lyrika Rozjímání ranních i navečerních kouzelnými odrazy intimní duše zachycenými v jemných a perletově lesklých verších. Je to prchavá, křehká, hrubšími výrazy nedefinovatelná hra, čisté stavby rytmické, lesklých melodických rýmů. Pro charakteristiku básníkovy rytmické virtuosity skandujte si třeba Ranní vítr, nepokojnou, poletavou a bujně se vzpínající báseň, která by potřebovala orchestrálního doprovodu; ne v doslovném smyslu, vždyt slyšíte arpegiovou lehkost houslí a fugy rozvířených trub pod taktovkou básnikovou zcela zřetelně.

Z největší části je to lyrika jasného a slunného podzimního dne, vyjasněného básníkova podzimu. Řidčeji a jen s počátku ozve se melancholická bolest (skvostná nálada: Smutný den, s refrainem: někdo umřel), ozve se tvrdá, v sebe hrdě uzavřená bolest (Uschlý strom). Ale básník zkusil své nitro a shledal, že dosud reaguje, a to tišeji, jemněji, na plachý pozdrav ranního slunka, vůni lesů, teplý dech červnové noci. Z osobních zdrojů vytryskne ještě časová reflekse (Dopis ze Slovenska, Znovuzrození zvonu, Píseň dítěti), aby se všecka harmonie a pohoda tohoto teplého měsíce září slila v důvěryplný závěrečný zpěv útěchy: A vše, co ztratil jsi, jen tenkrát nabudeš, když budeš věřit znovu.

Hle, jak jinými cestami šel Sova nežli Vrchlický a jak v písňové moudrosti a důvěřivé elegii podává tu ruku básníku Korálových ostrovů!

O mnohých povídkách, z nichž Jaromír John složil své Večery na slamníku, bylo na tomto místě psáno u příležitosti prvního sešitkového jejich vydání. Je to výbor povídek ze svazků Lidové knihovny, dále též povídky, které za války vycházely v některých časopisech. Zevnější rámec dán nadpisem: hovory vojáků, kteří prošli Karpaty, Polsko a kus Ruska, Balkán, italskou frontu, kteří zakusili běd a strastí namnoze víc, než může člověk snésti, a přece nesentimentální, nenaříkavé, s prostým samozřejmým hrdinstvím. Soucit a ironický humor byly dvě složky, které povznášely a pomáhaly přenášeti se přes nejtěžší útrapy a pokoření. A toho je v Johnově knize mnoho; české srdce, tragicky rozechvělé, hluboce soucitné bije za těmito idylkami a figurkami a dává nejprostším příběhům vznešené pozadí. Není to pathos protimilitaristický, nečteme výkřiků, naturalistických líčení hrůz a běd válečných. Jakoby spisovatel s hlubokou láskou a schopností

vešel do duše prostého našeho vojáčka, bezejmenného, jednoho z tisíců, a podával jeho city, díval se jeho očima, zlehčoval hrdinsky své utrpení jeho slovy. A je v tom více protestu, více bolesti a hrdosti než v rozechvělých frázích a blysknavých protestech rozhořčení. S jakou srdečností dovede ten prostý hoch vypravovat o svém mrtvém příteli (Honza), s jakým bledým přísvitem svítí slunko do drobných idylek (Čurila, Hlavolam), kolik hrůzy je ztajeno v Zajatcově vypravování, kolik lidského smutku skrývá se v těchto nejednou rozjařených, nejednou furiantsky bujných postavách!

Z objektivního líčení, v němž jakoby se autor vtělil ve své vyprávěče, pronikne přece určitěji nejednou karakterový rys a pak tu známe galerii živých, skrznaskrz rázovitých figurek, u nichž nepohodami válečného života základní znaky tím ostřeji pronikly (Pan učitel, Vynálezce, Pašek z Jičína). Nechybí ani lyrika, ovšem jaksi kolektivní; náladové scény u táborového ohně a pod. Jsou to povídky, které jsme přivítali za války, poněvadž jsme v nich zase jednou uslyšeli biti české srdce a poznali své lidi, poznali kulturní výši a humánní šíři spisovatelova nadání.

V nové pěkné a výrazné úpravě E. Miléna zůstane kniha zajímavým a literárně cenným dokumentem válečné nálady našich vojáčků rakouských.

V dnešních dnech, po době velikého umírání, rozmohlo se velmi pěstování věd okultních v nejrozmanitějších formách. Jest jen přirozeno, že ani literatura nezůstala této módy ušetřena.

Dvě knihy, jejichž tituly jsem v názvu uvedl, uvádějí tyto problémy opět do literatury. V prvním případě O. Schäfera neběží však ani tolik o medijní a spiritistické záhady a jejich nové hodnoty literární jako spíše o dobrodružný, fantastický románek plný efektních scén a napínavých výstředností, u něhož nejednou jsme na rozpacích, kde se končí vážnost děje a kde začíná ironická grimassa. Takto-li chápeme Schäferův pokus ve smyslu ekssentrismu amerikánského nebo anglického rozpovídaného diletantismu, můžeme jej přijmouti.

Naproti tomu Karel Budínský užívá záhad magie a tajemných umění, aby vyvolával suggestivní, ponuře balladické nálady, zvyšované intensivním líčením přírodního prostředí a vydšených, úzkostných stavů duševních. Lepší ze sbírky je povídka druhá, nesená ve stilu a okouzlení mořiového jedu. Jsou to práce, po nichž můžeme od autora očekávati dílo hodnotnější, které jsou však rozhodně lepší než jejich ošklivá obálka.

K. H.

Poučná.

Jan Amos Komenský: Jednoho jest potřebí. Z latinského originálu přeložil Dr. Jar. Ludvíkovský. Otázky a názory Kniha L. Vydává a pořádá Jan Laichter. 1920. Stran 211 za 18 Kč. — Čítanky, učebnice: *Jos. Košíšek:* Poupata. Vyd. Unie. — *Jungbauer:* Vyučování čtení. Unie 1920. — *Jos. Košíšek a Tůma:* Ráno. Unie 1910. — *Frank Mužík:* Květen. Stát. nakladatelství 1921. — *Čálek a Pešek:* Listová čítanka. Rašín, Praha VII. — *Vavroušek, Klíma St., Suchý K.:* Čítanka pre ľudové školy (pre 2. a 3. šk. rok). Vyd. stát. nakladatelstvi 1920. — *Albert Pražák:* Čítanka pre první triedu slov. stredných škôl. Stát. naklad. 1920. — *Jan Nepokoj:* Učebnice

jazyka francúzského pre školy občianské. Stát. naklad. — *Jos. Horčička:* Osvobozené mládeži. Unie 1919. — *Spisy Františka Baleje:* O nového člověka. (Svazek I.) Kniha feuilletonů. (Svazek II.) Pořádá J. S. Machar. Nákladem J. Šnajdra v Kladně.

Jan Amos Komenský: Jednoho jest potřebí. Z latinského originálu přeložil Dr. Jar. Ludvíkovský. Otázky a názory. Kniha L. Vydává a pořádá Jan Laichter. 1920. Stran 211 za 18 Kč.

Sbírka Otázky a názory, kterou právě před dvaceti lety počal vydávati Jan Laichter Drtinovým překladem Rukověti mravních naučení od Stoika Epikteta, dospěla přítomným svazkem čísla padesátého. Jest spravedlivé říci při tomto tichém jubileu nehlučné práce nakladatelské, čím tato sbírka byla naší generaci, v kolika oborech otvírala nové obzory našemu myšlení, kolika duším přinesla hodnotnou četbu, z níž mohly čerpati podněty k dalšímu sebezdokonalování a růstu. Zdánlivě bez promyšleného rozvrhu přinesla vedle 35 jmen náležejících namnoze k vrcholným zjevům světových literatur i knížky domácího původu, které by byly mohly býti zařazeny do jiných sbírek a knihoven. Ale teprve dnes, kdy přehlížíme v celku všech padesát knih, vyniká jednotící myšlenka celé sbírky, kterou se pořadatel snažil podati složitým potřebám mnohotvárného života soudobého nejlepší řešení všech otázek a názorů, z nichž v nás před našima očima vyrůstá a se skládá nový světový a životní názor člověka zítřejšího. Není a nebude českého inteligenta, který by nesáhl po některé z těchto knížek, jak si ji právě vnitřní potřeba jeho duševního života vyžádá a oblíbí. Vždy najde v nich poctivé úsilí zabrati rádlem co nejhlubším do konvenčního myšlení soudobého a zúrodniti je myšlenkami zapouštějícími hluboké kořínky na prospěch jednotlivců i na prospěch všelidského pokroku.

První padesátka sbírky nemohla býti zakončena šťastnější volbou, nežli se stalo novým překladem Komenského spisku Unum necessarium, v němž sedmasedmdesátiletý vyhnanec amsterodamský, »zbytečnostmi světskými znavený a k jednomu potřebnému se uchylující«, dva roky před smrtí podává světu k úvaze odkaz své duchovní moudrosti, věděti čeho je člověku potřebí v životě, v hodině smrti a po smrti«. Stařec před skonem jako kdysi, než byl opustil vlast a psal svůj Labyrint světa, znovu prohlédá bludiště světa, vidí, jak celý svět tone ve zbytečnostech, umdlévá nesnázemi a dochází zklamání ve svých tužbách a záměrech. Trojí obraz starověký se tu stále vrací: Minoův labyrint, Sisyfovy balvany a muka a zklamání Tantalova. Zejména dávná představa labyrintů světských a školských neodbytně se vtírá. Lidé nerozeznávají věcí potřebných od nepotřebných, potřebné pomíjejí a o nepotřebné se starají zamotávajíce a zaplétajíce se do nich bez konce. Touha po majetku, touha vyniknouti, panovati, užívati rozkoší, svářiti se, válčiti a jiným škoditi vplížily se mezi všechny křesťany. A přece jest jen jediné východiště ze všech těchto světských labyrintů, jen jedno může ulehčiti v břemenech světských, poskytnouti nasycení v lačnosti světské. Každý člověk sám u sebe může moudře užíti Kristova pravidla o jednom potřebném, ale také filosofové, politikové i teologové, tedy ony tři stavy, v jejichž rukou Komenský v posledních letech viděl osudy i možnost nápravy světa, mohli by se podle pravidla Kristova postarati o nápravu,

pokoj a blaho všeho života. A Komenský shrnuje všecku tuto svou duchovní moudrost ve čtyři věty: »I. Neobtěžuj se věcmi, jichž není k životu potřebí, nýbrž spokoj se několika málo věcmi, jež slouží k pohodlí, a chval Boha. II. Není-li věcí, jež skýtají pohodlí, spokoj se jen věcmi potřebnými. III. Jestliže i ty jsou ti vyrvány, hleď, abys zachoval sama sebe. IV. A nemůžeš-li ani sama sebe zachovati, zřekni se sama sebe, jen abys Boha neztratil.« Nebo — chceme-li základní myšlenku vyjádřiti slovy dnešními: Štěstí lidského nelze nalézti, jen osvobodíme-li se od zbytečných potřeb a rozkoší a nastoupíme-li cestu vnitřního sebezdokonalování, v němž učitel národů nalézá na konci svého života nejvyšší stupeň náboženského vývoje, nejlepší měřítko hlubokého života náboženského. V zápase o vnitřní dokonalost je jediný z labyrintů světských východ... Touto životní moudrostí nepozbyla kniha Komenského ceny po 252 letech ani pro dnešního čtenáře a dnes obzvláště, kdy stejné klamy naplnily život jednotlivců i celé lidské společnosti. A z nich není jiného východu než cesta naznačená Komenským: rozeznávati potřebné od nepotřebného a snažiti se o vnitřní sebezdokonalení.

Pro poznání povahy Komenského je nejdůležitější kapitola X., v níž spisovatel sám se zpovídá ze všeho svého snažení životního. Již Palacký poznal, jaká krása ušlechtilé povahy je v této zpovědi starcově a připojil je v Časopise musejním r. 1829 ke svému životopisu Komenského. Není jen zpovědí o jeho snahách irenických i didaktických, je to velebné díkučinění muže touhy, jenž upadl do rozličných labyrintů, ale přece se mnohými oklikami vrátil k zřídlu všeho dobra.

Nový překlad dra Ludvíkovského vystihující plynným jazykem dnešním velebnost latinského originálu přispěje dojista k tomu, aby toto dílo Komenského nezůstávalo neznámo českým čtenářům jako až dosud. Vyhnanec, který nikdy nepřestal toužiti po návratu do vlasti, vrací se k nám teprve od polovice předchozího století dílo po díle, aby nyní, kdy se splnila jeho věštba, pomáhal nám budovati duchové základy naší kultury, které bez něho, v němž nejvíce dala světu naše duchovní síla, ztratily by svůj největší a svébytnou podstatu naší bytosti národní nejvíce projevivší útes. *Jiří V. Klíma.*

Čítanky, učebnice: *Jos. Kožíšek:* Poupata. (Vyd. Unie.) — *Jungbauer:* Vyučování čtení. (Unie 1920.) — *Jos. Kožíšek a Tůma:* Ráno. (Unie 1919.) — *Frank Mužík:* Květen. (Stát. nakladatelství 1921.) — *Čálek a Pešek:* Listová čítanka. (Rašín, Praha VII.) — *Vavroušek, Klíma St., Suchý K.:* Čítanka pre ľudové školy (pre 2. a 3. šk. rok). Vyd. stát. nakladatelství 1920. — *Albert Pražák:* Čítanka pre první triedu slov. stredných škôl. (Stát. naklad. 1920.) — *Jan Nepokoj:* Učebnica jazyka francúzského pre školy občianske. (Stát. naklad.) — *Jos. Horčička:* Osvobozené mládeži. (Unie, 1919.)

Pomalu se našim dětem dostává nových čítanek. Zvláště dětem 1. a 2. škol. roku dostalo se dvou nádherných knížek, jež vnášejí do školních síní jas, veselí, radost. Dali je dětem dva nejlepší učitelé malých dětí, Kožíšek a Tůma. Jsou to pro 1. rok školní »Poupata«, (Unie vydala ji těsně před válkou), kde Kožíšek směle obrátil káru počátečního čtení čelem vzad

a začíná ne ustáleným i, nýbrž tištěnými písmeny velkými, jež si děti mohou skládati z dřívek. Kniha plná barev, plná smavých obrázků, je radostí i dospělému vzít ji do ruky. Učitel Jungbauer v brožurce »Vyučování čtení« vykládá, jak se mu výborně daří s Kožíškovou metodou na malotřídní škole. Pro 2. rok šk. vydali Kožíšek a Tůma v Unii 1919 líbeznou čítanku »Ráno«. Už její barevná obálka je jistě rozkoší dětskému oku, chtivému barev. Uvnitř 20 náladových kreseb Alšových, 5 barevných obrazů Laudových z dětského života venkovského, plných srdečnosti. A což pak čtení! Pohádek, říkadel dost, všeho toho, co děti okouzluje. Jaký to rozdíl proti našim čítankám před 40 lety! A prosa samá vybraná, čerpaná z nejlepších spisovatelů našich, anglických, ruských. Na humor také pamatováno. Jako novinka čítanková jsou zde články, které děti samy napsaly jako slohové práce. Protože tato nejkrásnější naše dětská čítanka je tak přesně střižena pro poměry venkovské, vydal státní knihosklad pro děti pražské čítanku zvláštní pro 2. šk. rok, kterou sestavil Frank Mužík. Je to »Květen« (13·30 Kč, 1921). Také sestavena rukou dovednou a zkušenou, jenže dětí tolik nepotěší jako »Ráno«. Nemá totiž vůbec barevných obrázků, ač je tu ovšem obrázků také dost (30, z nich 22 Alšů). Co se týče obsahu, činí Květen na děti, na jejich chápavost větší požadavky než »Ráno«. Ba myslím, že čl. »Náš nár. svátek«, »Legionáři«, »Jan Žižka«, »Naše republika«, »Kde domov můj« mohly počkat až do III. tř. Kožíšek a Tůma aspoň tak těžkých článků pro 2. šk. rok nemají. Učitel rovněž vynechá i čl. »Jak ptáci pějí« (od Pr. Sobotky), neboť drozd v Praze nikdy po sněhu neskáče, není ho zde v zimě vůbec, a čečetka je tak řídký host v Praze, že ji tu zahlédne jen znalec.

Aby obsah čítanek starých byl obohacen, než vyjdou další čítanky, vydává naklad. Rašínovo v Praze za red. Čálkovy a Peškovy »Listovou čítanku« (dvakrát za měsíc, číslo poštou 28 h). Jsou zde životopisy (zvláště pěkný L. Georgeův), básně, články, přírod., zem., děj., samé věci vážné, bez humoru. V každém čísle po obrázku.

Také pro Slováky jsme už vydali pěkné čítanky. Je to na př. »Čítanka pre ľudové školy«. Na obálce Alšův šohaj, u titul. listu podobizna presidentova. Obrázků 16 Alšových, 13 Kašparových. Kniha dobrá, děti a zvl. učitelé ji asi uvítali! Zařaděno 7 drobných českých básniček a Erbenova krátká pohádka, aby Slováčci přivykali i češtině.

Také I. tř. středních škol má už novou čítanku. Čítanka pre prvú triedu slov. stredných škôl. Sestavil Albert Pražák. 1920. 14·80 Kč. Má 114 článků, z nich 29 psáno češtinou, takže žáci čtou v originále Vrchlického, Nerudu, Hálka, Sládka, Heyduka, Němcovou, Herrmanna, Holečka. Dobře tištěno na pěkném papíře. Vyobrazení 35, z nich 21 Alšů. Škoda jen, že portrét presidentův je jen řemeslná fotografie a ne umělecké dílo Švabinského. Výběr článků je výborný, humoru tolik, kolik ho tento věk potřebuje. — Myslím, že vůbec zavádíme na Slovensku učebnice dobré, které tam naši kult. vyspělost čestně dokazují. Ukazuje to na př. Učebnica jazyka francúzského pre školy občianske, kterou na základě přímé, psychologické metody sepsal Jan Nepokoj, prof. v Modré, jehož české učebnice francouzštiny došly u nás veliké obliby. Díl II. s čet-

ným ilustracemi Wenigovými obsahuje francouzskou mluvnici, hovor a čítanku. Kniha vypravena státním nakladatelstvím velmi pěkně.

»O svobozené mládeži« jmenuje se čítanka, kterou upravil Jos. Horčička a vydala Unie 1919 (tehda ještě levně za 11·25 Kč). Objemná kniha, 328 stran, 94 obrazy a 3 přílohy. Tato čítanka se dost nevydařila. Je pro osvobozenou mládež, měla by tedy jásat, zářit šťastným veselím, a'e toho v ní není. Je to kniha celkem těžkopádná, těžká. Kde pak pro mládež! Sám autor to cítil a nazývá ji v podtitulu »Rodinná čít. vlastenecká pro československ. domácnost«. Vlastenecká je hodně. Ale v tom starém řečnickém duchu, jemuž tak odpovídá poesie Sv. Čecha. Pořád jen obrací úzkostné hledy na Němce, pořád z nich má strach (na př. str. 129., 155., 260.). V dějepisné části byste v takové nové republ. čítance čekali na př. Denise. Není ho tu. Část básnická je nejslabší stránkou knihy. Marně se ptáte, proč v republ. čítance jsou básně »Stará a nová Praha« a »České šlechtě«. Z básníků nejvíce zastoupeni Čech a Vrchlický. Procházka má na př. tolik básní, co Machar (po 3), Bezruč dokonce jen dvě. *R.*

Spisy Františka Balejе: O nového člověka. (Svazek I.) Kniha feuilletonů. (Svazek II.) Pořádá J. S. Machar. Nákladem J. Šnajdra v Kladně.

Kdyby F. Balej byl přeložil pouze »Auroru Leigh« Elis. Browningové, byl by vykonal dosti, aby si zajistil trvalé místo v českém kulturním životě. Již tímto překladem pověděl nám hodně také o sobě jako o člověku, neboť »Auroru Leigh« nemohl překládati nikdo, kdo by necítil v sobě příbuzenství s básnířkou té nezměrné ušlechtilosti a krásy duchovní, těch požadavků na život, té víry ve vyšší zákony a všech jiných neobyčejných vlastností, jež se hlásí z díla E. Browningové. F. Balej podal však důkaz o své sklonnosti k vyššímu duchovnímu životu ještě i jinými překlady a promluvil o sobě také přímo knihou »O nového člověka« a »Knihou feuilletonů«. Vlastně oba ty svazky jsou knihami feuilletonů, jež Balej za války uveřejňoval ve »Vídeňském Deníku«, ale prvá je jaksi uceleným souhrnem essayí, kdežto druhá víc povšechným souborem. Prvé knize je jakoby podložena základní věta, jak v sobě a v nás všech vypracovati člověka, jenž by znamenal novou tvůrčí sílu v českém životě, jenž by nebyl hrdinou, ale jenž by přece odpovídal ideálu života, tedy člověka, jenž by se dovedl řádně vypořádati se světem, poznal svůj úkol a úkol ten svědomitě plnil, ať již úkol vyvěrající umění, osvětové neb politické činnosti, nebo prosté životní povinnosti. Balej nechce moderní rozpoltěnosti a kolísavosti, chce určitost a jasnost. Pilát, který si myl ruce a řekl: »Co je pravda?« není mu postavou sympatickou. »A v boji sil«, praví, »není pravdě blíže ten, kdo chladně zkoumá důvody stran a čeká na výsledek, než ten, kdo horoucně se druží k jedné straně a bojuje. Blíže pravdy je ten, kdo touží, než kdo rozumuje, neboť život je věčná touha. Blíže je jí, kdo jde, než kdo stojí, neboť život je změna. Blíže je jí ten, kdo pracuje, než kdo zahálí, neboť život je úsilí. Blíže je jí ten, kdo zápasí, než kdo soudí, neboť život je boj.« Ovšem Balej sám není duchem bojovným, také nelze říci, že by nerozumoval, naopak je hodně duch meditativní a hloubavý, ale zároveň člověk toužící a pracovitý. Té nebojovnosti nesmíme však také hráti doslovně, neboť není-li u Balejе vnější [illegible]

jovnosti, je zde vnitřní zápas o pevnou posici životní a propracování názoru životního. Mám-li příkladem ukázat, všimněme si, jak Balej snaží se a usiluje, ba přímo zápasí, aby jasně si určil pojem češství. K hlubinám češství snaží se proniknout v článku »O zdravé hudbě« (jak nevšední rozbor hudby Smetanovy), v článku »O Foerstrově českosti«, »O poslání malých národů«, »O národech vyvolených«, »Čech a Slovák«, »O vídeňském češství« a »Jsme-li národem?« To jsou úvahy, které vždy budou moci býti postaveny vedle toho nejcennějšího, co kdy bylo o těch věcech psáno. Nejsou to nikterak jen vzdušné meditace, nýbrž stati, opírající se o konkrétní fakta a o skutečnou znalost věci. Jistě Balejovi nemálo zde přispělo k pronikavému poznání oddálení od vlasti. Žilt léta na vídeňské půdě. Viděli jsme u Machara, jak z Vídně mnohem lépe obzíral náš život a lépe viděl na naše češství. Tak i Balej. Bohužel, když se vrátil do Čech, vrátil se pro smrt. *Z.*

HUDBA.

Rudolf Karel: Klavírní variace, smyčcový kvartet, symf. báseň »Démon«. — *Bol. Vomáčka:* Klavírní sonata, písňový cyklus »1914«. — Šakova Filharmonie.

Novinkový repertoir český z posledních měsíců soustředil se zejména kolem dvou autorů, z nichž provedena byla díla významná nejenom jako osobní vývojové dokumenty, nýbrž též svojí absolutní uměleckou cenou. Byli to Rudolf Karel, jehož smyčcový kvartet byl poprvé proveden ve Spolku pro moderní hudbu a hned na to v Komorní hudbě, klavírní variace tamtéž a symfonická báseň »Démon« v nedělních koncertech České Filharmonie, a Boleslav Vomáčka, z něhož došla provedení klavírní sonata a písňový cyklus »1914«, obojí ve Spolku pro moderní hudbu.

Provedení prvých dvou děl Karlových bylo vlastně splacením starého dluhu; vznikla obě již před 10 lety a při Karlově produktivnosti byla předstižena celou řadou velkých prací, z nichž opět jen některé veřejnost zná. Karlova hudba neláká ty z reprodukčních umělců, kteří cítí jako svoji povinnost býti průvodci na nových cestách — jet tradicionalistní od kořene, se všemi přednostmi i nebezpečími tohoto směru; je ale ve své individuelní povaze zase tak vyhráněna, celá prostoupena zejména mužskou pevností a zdrželivostí, že nepřiblíží si snadno ani všechny ty, jichž reprodukční činnost je širší, než jen apoštolská. Spolu s různými vnějšími okolnostmi byly toto patrně hlavní příčiny, že teprve dnes Ševčíkovo kvarteto ujalo se Karlova smyčcového kvarteta a Roman Veselý jeho klavírních variací, aby je provedli technicky dokonale a při tom niterně s onou mohutností a přímočarostí, jakých si Karlova hudba žádá.

Karel je z posledních žáků Dvořákových. S učitelem pojí ho nejenom pedagogická souvislost, nýbrž jistá vnitřní spřízněnost; jet Karel z typu oněch skladatelů, jejž Dvořák sám zastupoval mezi námi, z oněch, jimž bohatý hudební fond je první hybnou silou jich tvořivosti, na rozdíl od druhých, u nichž nutnost vyjádřiti určité citové stavy a vnitřní dramata je

prius. Rozváděl jsem v posledním svém přehledu v Naší době šíře tuto dvojí polaritu hudebního tvoření, zde se jí dotknu jen pokud pomůže dokresliti umělecký profil Karlův. V onom snadném proudění hudební invence i ve způsobu, jakým z něho přímo vyvěrá hotové hudební dílo, orámované jenom jakousi přibližnou náladovou jednotou, má Karel bližence v mladém Sukovi, tak jak vyšel z Dvořákovy školy. Jenomže Suka vyznačuje tu hned neobyčejná technická snadnost, s jakou se mu všecky problémy, zejména formové, samy řeší, kdežto Karel musí stále a stále znovu o ně zápoliti. Ne proto, že by na ně nestačil; ale je v jeho povaze, že si tyto svoje protivníky v zápase sám vyzbrojí největší silou, že si otázky formy zkomplikuje a ztíží až do nemožnosti. A ještě jiný je rozdíl mezi oběma: nad Sukovým uměním tohoto období svítí jarní slunce; je to zpěv šťastného člověka a to ještě takového, jehož štěstí je plno sdílnosti, úsměvu, jenž pomiluje, i když se na chvilku zachmuří. Karlovo slunce je za mlhami, je ze severních končin. Jeho štěstí je raději zamlklé a rozhodně nemá nikdy oněch měkkých citových prvků, které u Suka okouzlují; jeho bolest je rozervaná a občas posupná. Nejenom mužný, ale zejména mužský duch ovládá jeho myšlenky.

Suk se právě počínal vypracovávati z tohoto prvého studia, když ho zastihla veliká lidská bolest, zcela ho přetvořila, a po krásných dílech jeho mládí dala následovati hlubokým a epochálním dílům jeho zralosti. Nevím, jaký bude u Karla další vzestup, ale že bude, že musí přijíti, toho doklady mám již v celé dosavadní tvorbě Karlově. Nevystačímeť u něho (snad kromě nejmladších, ještě polo žákovských prací) nikdy zcela oním pojmem hudebnictví, jak jsem ho definoval. Již sám fakt úporného zápasu o umělecké vtělení na to ukazuje. Je ovšem pravda, že Karel nevybojovává tento zápas do konce již v umělecké refleksi či v koncepci, nýbrž, opět jako ryzí hudebník, v samotné své hudbě je ještě uprostřed něho. Stopy pak zůstávají na hotovém díle, a to nejenom tak, jak každé vítězství musí nésti stopy boje, nýbrž v podobě částečných porážek, nezdarů. Žádnému z Karlových děl, které znám — kromě houslové sonaty — netroufal bych si proto přiřknouti epiteton mistrovství; ale to je mi jisto, že cesta, na niž Karel je, k němu povede. Nebot v každém jeho díle jeví se vždy zřetelněji snaha vésti myšlenky jedním vůdčím směrem, soustřediti je kolem jediného jádra, ukázniti jich postup zákonem logické i psychologické pravdivosti, ne pouze hudebního rozvoje a kontrastu, krátce snaha o ideovost v nejširším smyslu slova.

Nejméně jí pozoruji v klavírních variacích, které jsou pojaty jako řada všemožných, většinou jistě zajímavých obměn, jež lze z primitivního tématu odvoditi. Tato snaha je tu principem stavby a zdá se býti také tvůrčí pohnutkou díla. Jednotlivé variace dokazují nesporně nejenom variační schopnost svého autora, nejenom hudební svěžest, jež nikdy nedá nápadu vyzníti suše nebo neživotně, ale také přirozenost, s jakou se Karel pohybuje v širokém kruhu nálad. Nějakou hlubší příčinu, proč se všecky tyto variace právě v tomto sledu kupí v celek, nějaké hlubší nutné spojení oněch citových stavů, které vyrůstajíce z jediného podkladu (téma) k něčemu postupují, jsem však, alespoň po prvém poslechnutí, nepo-

střehl; a v tom jedině je pro mne pravé zdůvodnění variační formy v dnešní hudbě.

Daleko zřetelněji jsem postihl úsilí: formovati dílo jeho myšlenkou, ne schematem, ve smyčcovém kvartetu. Již celý charakter hudebních myšlenek tohoto díla i bezpočtu krásných míst v něm, jakoby byl ovanut jakýmsi vyšším duchem, v jehož služby se tu hudební produktivnost staví. Nebylo to snad ani vědomé — tomu by nasvědčovala kolísavost stavby, která hned jakoby postupovala v určité značné části pevným, předem daným, vnitřním vývojem myšlenky diktovaným směrem, hned opět jako by se podrobovala pouhé vnější logice hudební architektury. Ale i tak je kvartet dílem vzácné hodnoty (zejména jeho pomalá věta) a dobrým pokračováním cesty. Symfonická báseň »Démon«, vzniklá nedávno, je alespoň ve své prvé a další zpěvné části opět pokrokem na dráze, kvartetem naznačené, a jednou již, v houslové sonatě dovedší až k cíli. Třetí část mě při jediném poslechnutí desorientovala a netroufám si rozhodnouti, že vina nebyla na mně. Snad že to bylo orchestrální pojetí díla, které Karla odvedlo v »Démonu« od oné široké zpěvnosti, jemu jindy vlastní, a naplnilo jeho dílo celé až příliš úsečnými, v tónovém rozsahu přeřůzně rozházenými motivy; s touto scherzovou vlastností díla zase podivně kontrastuje jeho těžký zvuk, vyvolaný onou polyfonií, jejíž komposice nevychází z orchestrových možností, nýbrž teprve dodatečně se jim podvoluje. To jsou hlavní vady, které mi zkazily možnost úplného přisvědčení k tomuto poslednímu Karlovu dílu. Ale proti nim: jaká intensita výrazu, vždy stejně plného a naléhavého! jaké smělé vedení hlavní linie díla! jaké melodické napjetí ve střední části! »Démon« je zase »jeng zápasem o ono dílo, jež Karel teprve napíše; ale v tom zápase je mnoho titánského, a tam, kde ještě nekončí úspěchem, jenž nutí k obdivu, nutí vždy k naprosté úctě.

Bolestav Vomáčka, kritickým slovem i hudebními činy svými krajně přesvědčený bojovník za ideovost dnešní a příští naší hudby, je tedy v lecčem dokonalým opakem Karlovým. Nikterak však ne v hodnotě, ryzosti a tvárnosti hudebních myšlenek a v dokonalém ovládání techniky. Jeho klavírní sonata patří k nejlepšímu, co máme v naší klavírní literatuře a také v ostatním světě bychom nenašli z posledních dvaceti let mnoho klavírních sonat stejné úrovně. Jednovětá dílo, uchovávající v disposici stopy čtyřvětého rozdělení, má obsáhlou škálu citovou, od prudké útočnosti po znavené spočinutí, od tichých otázek po ekstatickou jásavost, od vážné vroucnosti po výsměšná scherza; tento všechen materiál je pevně skloubený nutnou dramatickou následností, která, kromě snad jediného nástupu závěrečné části, nepřipouští pochyb o své jedinečné správnosti. Zde, v této naprosto přesvědčivé ucelenosti formy, třeba sebe dobrodružnější pokud se tematického schematu týče, je největší kompoziční zisk, jejž ideová směrnice každému skladateli přináší; prohloubení a bezprostřednost vnitřní jsou tomu protějšky na poli obsahovém. Kdybych chtěl charakterisovati jedním slovem ráz Vomáčkova projevu v této sonatě, řekl bych: sonata dominantní. Dominanta je onen souzvuk, který si nejnutněji žádá býti ihned rozveden do tonického centra, který má nejprudší spád ku předu a nejméně klidu v sobě. Tak — kromě několika málo krátkých cesur — postupuje Vomáčkova sonata. Teprve

v posledních řádkách její coda máte dojem skutečného definitivního zastavení, skutečného ústí; vše co bylo dosud, je jediným rychlým proudem. Ne že by Vomáčkova hudba znavovala stálým, udýchaným spěchem; není vůbec neklidná ve smyslu těkavosti, má šíři gesta, jež se umí plně rozvinouti. Ale sotva že dospěla k místu, kde se jeden spád zmírnil, shledáváte ihned, že domnělý klid byl jen momentem odrazu k novému letu a podléháte nové gravitaci ku předu. Výsledný dojem je nesmírné napjetí výrazové, jakému mohou odolati jen hudební myšlenky největší nosnosti; Vomáčka je má. Je pochopitelno, že taková hudba klade na výkonného umělce požadavky převeliké. Blanche Selva ujala se s největší oddanosti studia na díle, které svojí citovou i hudební složitostí jistě nepatří mezi vděčnou a často užívanou součást repertoáru. Bylo-li třeba ještě nějakého dokladu o úžasné síle jejího uměleckého idealismu, podala ho svým poměrem k tomuto krajně obtížnému dílu mladého, i u nás posud málo známého skladatele. A provedení samo bylo pak dokladem takového reprodukčního umění, pro něž mám jen jeden pojem: tvůrčí genialita.

V písňovém cyklu »1914«, nedávno vzniklém, vidím jednu z nemnohých posud a hned také z nejumělečtějších stop válečného vlivu v naší hudbě. Ne snad v povrchním smyslu námětovém. To, že si tu Vomáčka vybírá Medkovy, Šrámkovy, Hanušovy a Theerovy básně, spojené ideovým kruhem a vyjadřující poměr Čecha k válce, to je nejvýš jen jedním příznakem, ne však ještě důkazem, že tu skutečně jde o umění, které mohlo vzrůsti j e n z ovzduší, nad nímž se ještě tmí konce válečného mraku. V samotné p o v a z e Vomáčkovy hudby, v onom velikém rozdílu jejím od autorovy tvorby dřívější, v tom teprve vidím novost a skutečně plodný vliv myšlenkového dneška. Obecenstvo Spolku pro moderní hudbu, které slyšelo rychle za sebou Vomáčkova obě díla, o nichž zde píši, sotva bylo by asi uhodlo samo ze sebe, že obě mají téhož autora — tak hluboko zasáhla proměna. V písňovém cyklu chce býti Vomáčka především prostým; či lépe nechce jím býti, stal se jím, stal se jím otevřeněji, nežli jím snad byl dříve; odkládá tu vědomě ze své osobnosti i ze svého umění vše, co by jen poněkud připomínalo umělou, zbytečnou složitost, rafinovanost. Jen a jen bezprostřední výraz duše, zejména jejích citových vznětů, a to ne v oněch zvláštnostech, které ji zahražují do mezí výlučné subjektivity, nýbrž ve všem tom, co všichni blízce znají a co j e d e n cítí, ví-li, že je uprostřed v š e c h, to je přibližně ráz Vomáčkova dnešního umění. Nedospěl k němu pouhou spekulací ani náhodou, nýbrž dlouhým a často zraňujícím hledáním toho, co vyplynulo lidstvu jako poučení z těžkých let. V přesvědčivosti, dojemnosti, nové, nebál bych se říci vznešené prostotě jeho posledních písní je nejkrásnější plod oné vnitřní proměny a všech jejích krisí. —

Dívám-li se na tuto rubriku jako na přehled hlavně těch událostí, jichž význam přesahuje meze zájmu kruhů pouze hudebních, nemohu opomenouti zmíniti se o otázce Šakovy Filharmonie, otázce, která rozvířila velikými a hlavně také špinavými vlnami náš hudební život. Aniž bych mluvil o všech peripetiích této dlouhé a dávno ještě neukončené historie, chtěl bych jen stručně poukázati na její jádro. Kdyby jím byl eksistenční zápas dvou orchestrů, jak se někdy tvrdívá, nebylo by vůbec vysvětlitelno, proč s ta-

kovou jednomyslností se všichni kritikové a všichni vážní činitelé našeho hudebního světa vůbec, bez jediné snad výjimky, staví po bok České Filharmonii, a proti Šakově zvedají žaloby. Musíme jíti hlouběji. Náš hudební život si od starých dob uchoval neporušenu tradici idealismu a mravnosti. Naši nejčinější a nejvlivnější reprodukční umělci vidí stále svoji činnost jako službu, službu myšlence, tvůrcům, národu, kultuře; ne jako prostředek k vlastní oslavě a omámení lidí. Ti, kteří tak nesmýšlejí či nejednají, buď mají podřadná místa, nebo se vyřazují sami z českeno hudebního prostředí, které je jim cizí a kterému jsou cizí oni, zakotvují jako virtuosové světové sice pověsti, u nás se ale kolem nich kupí jen lidé, nemající vůbec žádného duševního poměru k hudbě. Česká Filharmonie, slouží c takto v nejlepším slova smyslu, zápasí stále s potížemi sotva překonatelnými, které by vyžadovaly koncentrace všech pomocných finančních možností, měly-li by býti odstraněny. Pan V. V. Šak sestavil vedle ní orchestr nový. Veškeren způsob veřejného vystupování pana Šaka, nafouklá reklama, plnící všechny možné sloupce a nároží, neustálé stavění vlastní osoby do popředí, jeho neseriosní, nepromyšlená »podnikavost«, kupící pro větší vnější lesk koncert na koncert, sensační provedení na sensační provedení, umělecky ovšem neovládnuté a nedozrálé, podnikavost, která nutně musí být provázena finančním debâclem, neboť není v žádném poměru ke dnešní potřebě hudební Prahy a k její možné koncertní »spotřebě«, (chceme-li mluviti obchodně, jak téma mimoděk svádí) — konečně repertoár jeho koncertů, podle něhož by bylo možno prohlásiti Šakovu Filharmonii za německý orchestr, respektující částečně a velmi jednostranně pražskou českou menšinu — to vše zavádí do našeho hudebního světa, a to na jeho význačném místě, nové a špatné, protiumělecké zvyky a mravy. V cizích metropolích, kde hudební život plyne jako veliká bursa a kde pozlacený egoismus je smyslem činnosti každého skorem výkonného a mnohého tvůrčího umělce, by nám snad ani nerozuměli, proč s takovou žárlivostí střežíme čistotu svého prahu; tam by asi počínání páně Šakovo uvítali s augurským úsměvem, pravícím: zase jeden z nás! a odborníci by mu neodepřeli svého uznání, že »to umí« zvlášť obratně. Ale pro nás je samo naše umělecké bytí nerozlučně spjato s pojmem ryzosti a osobní odříkavosti každého, nám musí zůstati prospěch národního celku skutečným cílem a nejen pláštíkem všech snah, chceme-li se udržeti toliko sebou samými a na té výši, na jaké dnes skutečně jsme, chceme-li světu dáti onu myšlenku a onen názor, který mu ve svém celku, jako hudební škola celého národa, jedině my dnes můžeme dáti. — V tom je podstata onoho všeobecného odporu, kterým kritikové (a za nimi, mlčícím souhlasem, skladatelé i výkonní umělci v ohromné většině) reagují na metody a prakse, zaváděné k nám panem Šakem. Otázka dvou orchestrů vedle sebe, toť něco jiného; jich možná či nemožná eksistence by se asi, přenechána sobě samé, rozřešila brzy a patrně i dobře a bez zbytečných bolestí či křivd. Ale morálka našeho koncertního života a dnešní činnost páně Šakova, toť něco, mezi čím nelze hledati kompromisů, zde eksistuje jedině poměr: buď — anebo.

V. Št.

ZPRÁVY.

Zprávy knižní a literární. Philipp Scheidemann, Der Zusammenbruch. Berlin (Verlag f. Sozialwissenschaft) 1921. — 251 s. — 30 M. Scheidemann v počáteční kapitole svého spisu vypravuje, že ihned při vypuknutí války pojal úmysl dělati si deníkové záznamy o politických událostech v Německu. Psal velmi pilně, neboť do konce války popsal 26 knižních sešitů. Spis přítomný opírá se o tyto deníkové záznamy a větší díl jeho jest vlastně citováním jich. Spis získává tím jenom na bezprostřední svěžesti a zajímavosti. Nechce také snad býti politickou historií, nýbrž spíše objektivním pramenem pro pozdějšího historika. V předmluvě autor podotýká, že bylo sice napsáno již mnoho knih o shroucení se Německa, že však podnět k jich napsání vycházel vždy z motivů osobních, t. j. že byly obhajobou činitelů, za politickou katastrofu nějak zodpovídajících. Kniha autorova nemohla však prý povstati z potřeby obhájiti nebo omluviti se a proto jest pramenem objektivním. At jakkoliv Scheidemann byl, at již přímo či nepřímo tolik zúčastněn na politickém životě Německa, že jest toho zajisté velmi mnoho, co může pověděti. Jeho zájem točí se hlavně kolem oněch vývojových etap (kapitoly: Für einen Frieden der Verständigung, Der rücksichtslose U-Boot-Krieg, Der Kampf um die Friedensresolution, Die Antwort an den Papst, Die Revolution, Der Friedensvertrag u. d. Kabinet Scheidemann), jež jedna za druhou byly vždy novým z osudových rozhodnutí, vedoucích ve svém součtu ke konečnému shroucení se válečné politiky Německa. Údaje o faktech v knize se množí, čím více se postupuje ke konečným událostem války, neboť Scheidemann měl čím dále tím více příležitosti nahlédati do politického zákulisí, stávaje se z řiditele politiky strany stále více jedním z rozhodujících činitelů v politice státní. Přijetím míru Versailleského říšským sněmem ve Weimaru v červnu 1919 kniha končí. — Max Weber, Gesammelte politische Schriften. München (Drei Masken Verlag) 1921. — 488 s. — Jest jen přirozeno, že národohospodář a teoretický politik toho významu pro Německo jako Max Weber, zaujímal své stanovisko k aktuálním událostem politickým během války v rozmanitých přednáškách a po různu vydávaných úvahách (na př. ve »Frankfurter Zeitung«). Nyní, po jeho smrti, tyto jeho politické úvahy jednotně vydala jeho žena Marianne Weberová. V nich, tak jako i v jiných svých spisech, jeví se býti vědcem, jenž se v hospodářských názorech hodně blíží socialistům, i možno jej nazvati teoretikem socialismu; v politických názorech jest hodně demokratický, ač při tom nacionálně německé stanovisko nezapře. — Mezi přečetnou litera-

turou o bolševismu zaznamenáváme nový spis napsaný v jazyce francouzském členem ruské konstituanty Markem Sloninem: Le Bolschevisme vu par un Russe. Paris (Édition Bossard) 1921. — 208 s. — 7 fr. 50. — Rozpadá se na dva díly. V prvém (Les origines) probírá se učení bolševistické, revoluce a mír brest-litevský. V druhém (La pratique) výsledky komunismu v praksi života veřejného a soukromého po stránce sociální, hospodářské atd. Autor píše tonem klidným a věcným a dává si práci, aby nalezl a vyzdvihl na bolševismu i jeho dobré stránky, má-li jaké. — Jako svazek »Bibliothèque de philosophie moderne« vyšlo: Proudhon et notre temps. Paris (Édition & Librairie E. Chiron) 1920. — XV-256 s. — 7 fr. 50. Jednotlivé stati napsali přátelé učení Proudhonova, mezi jinými: Guy-Grand (L'Ère Proudhon), M. Harmel (Proudhon et le mouvement ouvrier), Gaétan Pirou (Proudhonisme et Marxisme), J. L. Puech (Proudhon et la guerre) atd. Profesor Sorbonny, C Bouglé, napsal předmluvu, v níž vykládá, že vznik díla hledati jest v přesvědčení, že správně pochopené a pak zprostředkované učení Proudhonovo nepřestává býti ukazatelem, jak řešiti po stránce etické a sociální rozervané poměry nynější. V téže sbírce vyšly: Torau-Bayle, Introduction à l'étude de la philosophie. — 278 s. — 7 fr. 50.; Louis Rougier, En marge de Curie, de Carnot et d'Einstein. — 269 s. — 7 fr. 50; André Cresson, L'invérifiable. — 400 s. — 7 fr. 50. — Ve filosofické literatuře německé lze zaznamenati: Karl Joël, Geschichte der antiken Philosophie. Erster Band. Tübingen 1921. — XVI—990 s. — 120 M. — Vyšlo v »Grundriss der philosophischen Wissenschaften«, jejž vydává Fritz Medicus. *K. R.*

Oprava. Na str. 408 6. č. N. D. na řádce 14. zdola čti relativismu místo realismu.

LIBRARY
AUG 25 1966
UNIVERSITY OF TORONTO

Reakce.

Její nebezpečí objevilo se ve vší nahotě, když o Veliké noci objevil se najednou bývalý král Karel v Uhrách. Ačkoliv pokus bývalého krále sotva mohl překvapiti kteroukoliv z diplomatických centrál, střehoucích horečnou propagandu habsburskou, přece jen veřejné mínění nalezl pokus o habsburskou reakci nepřipraveno. Neboť pouze nepřipravenosti veřejného mínění lze přičísti lehkovážnost, s jakou habsburský převrat byl posuzován. Pokus Karlův uchytiti se alespoň v jedné, reakčními proudy nejzpracovanější zemi bývalého mocnářství byl žurnalistikou odbýván jako masopustní žert, který nelze naprosto bráti vážně.

Takovéto pojímání situace bylo by naprosto falešné. Karlův »puč« byl vážná věc, vážnější než se hodlalo leckde připustiti. Nebyl to pokus nepřipravený. Od neslavného odjezdu Karlova z Vídně stále hustěji předly a předou se nitky mezi Pranginsem a reakčními směry všeevropskými. Obratná propaganda habsburská dovedla užíti pro svého pána různých argumentů; chvíli hrála na struny soucitu, ukazujíc bývalého panovníka, vládce mocné říše ve švýcarském zátiší, tolik kontrastujícím svojí prostotou bývalému lesku panovnickému, ukazovala ho obklopena jeho četnou rodinou, jako pečlivého otce svých dětí, nechávajíc nevyřknuto i »svých nevděčných« národů. Jinde opět dovedla buditi pocity lahodící pýše národů: ukazovala císaře Karla co císaře míru, který nabízel nepřátelům ruku k smíru, ale marně .. Ukazovalo se na jeho ententové sympatie, na ženu Vlašku, netající se svým přesvědčením Spojencům nakloněným a na to, jakou barierou bylo by obnovené Rakousko a Maďarsko, kam by se přidaly snad i Bavory, proti rychle se vzpamatující říši Německé. Při tom neopomíjelo se stranou poukazovati na nevděčnou prý politiku nástupnických států, jejichž vznikem vy-

tvořen prý byl ze střední Evropy nový Balkán, plný nebezpečných hořlavin, nezpůsobilý postaviti se po bok svým Spojencům, kdyby jednou Německo zaslepeně se chtělo pustiti do nové války.

Bylo by pošetilostí domnívati se, že tato propaganda, která hrála jednou na lidský soucit, podruhé na lidskou pýchu a slávychtivost, potřetí s lidskými srdci a láskou, nenalézala ve světě sluchu. Musíme se přiznati, že ho našla a to hojnost ... Nezapomínejme, že se ovzduší myšlenkové od války hojně změnilo. Byla-li válka vedena a zvítězila-li ve jménu velkých a svatých idejí lidské svobody a pokroku, přineslo zklamání nad nedosažitelností ideálů, nad rozporem idejí nesoucích nadšení války a ztělesněním jich v mírových smlouvách a faktech, citelné sesílení reakce. Tendence lidského myšlení unavené pokrokovými ideály, za něž prolily tolik krve, obrátily zde více, onde méně na pravo. Na pravo ukazuje i jehla udávající dnes směr světové politiky.

Takovým tendencím dovedly reakční snahy habsburské ochotně vyhověti. Konservativní směry měly vždy pochopení pro reakci, která jest jen jejich odstínem. Právě ale toto pochopení, které měly a mají konservativní kruhy pro habsburskou akci, činí ji tím nebezpečnější pro všechny státy, jež úspěšnou revolucí proti Habsburkům byly odkázány na to, aby byly strážci pokrokového dědictví veliké osvobozovací války národů. Ve směru politického myšlení klonícího se na pravo jest politická situace těchto států delikátní: bojují na dvě fronty proti reakci ohrožující ideovou podstatu jejich eksistence i proti romantickým ekstremům ve vlastním táboře.

Nelze se diviti, počítala-li habsburská propaganda s konservativními směrnicemi světové politiky. Snad i případ Řecka ji zlákal. Neboť proč by se nepodařilo to, co se podařilo Diadochu Konstantinovi, též »bývalému uherskému králi« Karlovi? Když mohl přec počítati s podobným přijetím, jaké se dostalo řeckému králi? A kdo že z činitelů určujících světovou politiku projevil svůj nesouhlas, když na řecký trůn nastoupil panovník, jemuž Spojenci mohli právem vyčítati zradu? Nikdo! Jaká to vyhlídka pro Karla Habsburského a pro všechny ty, kteří se těšili, že půjdou v jeho cestách ...

Nestalo se tak, a že se tak nestalo jest zásluhou r e á l n í zahraniční politiky nástupnických států. Pokus Karlův ztroskotal na pevné vůli hlavních dědiců staré monarchie nedopustiti

změn, jež by ohrožovaly svobodu tolika strádáním nabytou. Karel přecenil svoji posici a podcenil výsledky politické práce zahraniční, vykonané státy sdruženými v Malé Dohodě. V ní nalezl Karel nepřítele, jenž proti reakčním plánům habsburským postavil tak důrazné veto, že Karlovi nezbylo, než aby odjel s nepořízenou. Malá Dohoda, s níž po prvé společně pracovala Italie, složila incidentu Karlovi svoji zkoušku eksistence. Osvědčila se a ukázala svoji oprávněnost, ba daleko více, strhla na stranu svoji veřejné mínění a politiku druhých vedoucích mocí a vyšla proto z nebezpečné situace posílena, což projeveno i na venek formálním uzavřením alianční smlouvy republiky Československé s Rumunskem, analogické k oné, již republika uzavřela m. r. s bratrským královstvím SHS.

Bylo by si přáti, aby úspěchům zahraniční politiky, docíleným reálním naziráním na zahraniční situaci, odpovídala i politika vnitřní. Také ve vnitřní politice útočí konservatism. Vzpomeňme si jen postavení jeho po 28. říjnu 1918 a srovnejme je s dnešním postavením konservativních stran. A jak nebezpečně zvedá hlavu reakce! Co vše jest dnes v jejím táboře! Nepřátelé reforem sociálních i národnostní chauvinové, lidé vedení idealistickou utkvělou myšlenkou boje za »očisty« stejně jako individua rázu Fričova, velkostatkáři stejně jako masa drobného lidu sváděná hesly o ohroženém náboženství. To vše dnes tvoří jednotnou frontu reakce v republice československé. Jest na stranách pokrokových, ležících v bratrovražedném boji pečovati, aby jim tento nepřítel nestal se nepřítelem nejnebezpečnějším.

O—ý.

Moderní člověk a národ.[1]

Napsal Emil Svoboda.

V době rozkladu starého a klíčení nového období v myšlenkových dějinách kulturního lidstva jsme povinni — více než kdykoli jindy — přemýšleti o věcech, které k nám dosahují z minulosti. Není pro nás idei nesporných, neomezujeme svých pochybností, nezastavujeme se ani před tím, co bylo základem nebo palčivým ohniskem duševního života předků. Tážeme se, co v těchto myšlenkových osnovách bylo věčného, měnícího se, ale nehynoucího — co bylo naopak jen přechodným, k zániku odsouzeným jevem určitého období v celku vývoje kulturního.

Jsou lidé, kteří věří, že myšlenka národnosti skončila svoje dějinné poslání a zapadá nenáhle do bezedných hlubin minulosti. Jsou jiní, kteří vidí naopak, že houstnoucí temno, do něhož se zahaluje období zapadající, jen stupňuje záření vycházejícího nového období myšlenky národní — myšlenky měnící se, ale nehynoucí. Oni vidí na poli myšlení národního totéž zákonité dějství vývojové jako na poli myšlení náboženského. Církve umírají — ale náboženství nikoli. Zahyne vlastenecké modlářství — ale národní složka duševní kultury přetrvá věky. —

Myslícímu člověku nestačí tvrzení. Nezadržitelně táže se: proč? Chce důkaz, nebo alespoň pevnou základnu, na niž by připjal svou osnovu myšlenkovou. A o nic mi v této úvaze nejde a ani nemůže jíti, než o to, abych právě ukázal pevný bod, o který opírám svoje vlastní myšlení o národě a národnosti. Východištěm úvahy o národě bude arci povšechný názor na život a svět. Jen velmi povrchní člověk by dovedl v otázkách národních opustiti svou základnu myšlenkovou a utvořiti pro ně zvláštní oblast, ovládanou jiným duchem.

---

[1] Předneseno v Plzni dne 13. března 1921.

Herakleitos vyslovil větu: »Vše plyne« (πάντα ῥεῖ). Tato památná věta vystihla myšlenkový stav člověka, který pozoruje, jak všechno odkudsi přichází a kamsi spěje — neznámo odkud, neznámo kam. Pozorovatel vidí jen nepatrnou částku ohromného proudu života — částku před vodopádem. Po kratičké dráze přichází osudná hrana a miliony jedinců, částeček, atomů řítí se do temnot Neznáma — unikají našemu zraku. To je život a smrt, vznik, trvání, zánik. Nelze říci, že by toto hledisko a vlastně i stanovisko k životu bylo radostné, utěšující nebo povznášející. Je výrazem věčného střídání vzniku a zániku, přechodnosti, marnosti, nicoty. Není bez významu, že Buddha, tak velice blízký tomuto směru myšlení, který svým učenníkům přímo zakázal, tázati se po onom nevýslovném, všech vlastností prostém, a přece jediné reálném, které bylo chápáno jako jednotící princip uprostřed proudu změn, dle náboženské filosofie Upanišad — přejal nauku o Karmanu, o mravním plodu života, jenž smrtí nezaniká, ale sleduje bytost lidskou na nedozírné pouti palingenese. Učinil to — ač ve zřejmém rozporu se svou metafysikou, popírající eksistenci duše — aby zmítané bytosti lidské dal mravní oporu, víru ve spravedlnost, tušení smyslu života.

Na protilehlé točně veliké osy, kolem níž se otáčelo myšlení řecké, objevují se dva neméně velicí filosofové Xenofanes a Parmenides, kteří v nekonečném proudění změn hledali jednotu a pevnou základnu. Tušili jediné, které vše objímá (Xenofanovo ἓν καὶ πᾶν) — to, kteréž jest (Parmenidovo τὸ ὄν), jediné, nerozdílné, neměnící se, věčně trvající uprostřed nekonečné mnohosti, uprostřed nepřetržitého střídání změn. Chceme-li se vrátiti k obrazu Herakleitovu, můžeme říci, že tito dva filosofové nevšímají si oněch milionů částic, ženoucích se k propasti zániku, mizejících před našima očima po krátké pouti. Oni spíše vidí řeku, věčně trvající, nezávislou na vzniku a zániku jedinců — částic. Jejich myšlení vede ještě dále — k tušení, že podstatou života jest právě to Neznámé, jež se projevuje v ženoucí se hmotě zevního světa. Vznik a zánik je zdání — skutečností jest jen to, co nebylo ani nebude, ale věčně jest.

Na jedné straně utkvění na zkušenosti, na tom, o čem nás poučuje smyslový život — na druhé straně hledání základny, kladu života a smyslu jeho — to jest odvěký zápas dvou směrů, který podnes není dobojován a snad ani nikdy dobojován ne-

bude. Co jiného jest rozpor mezi myšlenkovým světem Aristotelovým a Platonovým, co jiného středověký zápas o nominalism, přijímající jen eksistenci jednotlivých skutečností života, všechno ostatní pak považující za pouhá slova a pojmy, vytvořené rozumem lidským — a o realism, věřící ve skutečnou jsoucnost idejí, věčných útvarů, jejichž odleskem nebo promítnutím do života zkušeností jsou jednotlivé bytosti a věci světa. Ale ani tam, kde metafysické přemýšlení dostoupilo hloubky podnes nepředstižené, ani v Indii nevidíme v podstatě, než obdobný zápas myšlenkový. Za úplné svobody náboženského myšlení vytvářejí se školy naprostého materialismu (Cârvâka). Vedle nich rozkvétá nauka Buddhova, jejíž tvůrce umlká před záhadou vzniku a podstaty všehomíra, netvrdí ani nepopírá, čeho nelze říci vystihnouti a rozumem proniknouti; jedinou realitu vidí v utrpení a touželivě vztahuje ruce k tomu, co se nazývá nirvánou, zhasnutím (zla), přechodem v Neznámo, v relativní nic a v nekonečný klid. Ale v celém pojetí tohoto cíle života je tušiti cosi kladného. Není to mrtvé nic materialismu. Nauka o karmě dokonce připouští přesahování étických hodnot přes hranice života, jejich předurčující vliv na příští život člověka. Všechno popírání osobnosti, vnitřní bytosti lidské i jednotící podstaty všehomíra, ba ani přímý zákaz, dávat otázky toho způsobu — nejsou s to, potlačiti touhu po kladu života. Karman ukazuje k duši — nositelce osobnosti lidské, jejího dobrého a zlého, jednotitelce minulých a příštích životů v osudy bytosti jediné, k duši, která nalezla nejvýmluvnější výraz v nauce Sánkhya. A nirvânam Buddhovo ukazuje přímo k Átmanu Upanišád, bez vlastností, nevýslovnému, ale jediné reálnému základu všehomíra, spojujícímu v jednotu vše, co jmenujeme světem. U Buddhy relativní nic — jen matný záblesk čehosi. Ve filosofii Upanišád Átman nepoznatelný, jediné reálný, žijící také v nás jako vnitřní bytost naše. Ve Védântu pohlcuje takřka svět, který se mění v přelud — zdání, jež neznalému pouze zakrývá věčné Brahman, pravou podstatu života a světa. Na vahách mezi výstředním materialismem a výstředním idealismem trvá i tu nezdolná víra, že jest jednota v mnohosti, klid uprostřed proudu, klad a smysl života uprostřed zničující hry vzniku a zmaru.

Snad se mnohému zdá podivným i zbytečným, že úvahu o národnosti začínám tak dlouhým vybočením do říše filosofie — dokonce náboženské. Ale skutečně, i v národnosti je cosi ná-

boženského (chápeme-li toto slovo správně), je tu jakési podrobení se jednotlivce idei, v jejíž skutečnost, v jejíž pronikání vlastní bytostí i v jejíž nadřazenost vůči všedním starostem dne, člověk věří. Jsou arci lidé, kteří nevidí a ani nechtějí viděti nic, než člověka a davy lidské, ženoucí se za svým životním úspěchem, a praví:

»To jsou skuteční lidé, pracovníci, přiživníci, dobří a špatní, jednotlivci a davy — rodící se, žijící a umírající. To jsou miliony jednotek hrnoucí se k osudové hraně, přes níž padají do propasti zániku, do temného jícnu smrti. Snad mluví určitou řečí, mají společné zvyky, obývají na území, vytvořeném dějinami. A pokolení za pokolením vzchází a zachází. Ale národ? Co jest národ? Výmysl lidí — pojem — slovo — vlastně nic.«

A druzí naproti tomu odpovídají: »Ano, pokolení za pokolením vychází a zapadá, věčně se střídá vznik a zmar. Ale v proudu změn cosi trvá — nezávisle na sledu pokolení. Jest to národ, skutečnost, podstata, bytost, která se projevuje v milionech jednotlivců. Dnes by snad nikdo vážně netvrdil, že tu národ byl dříve než jeho lid, že národ je kdesi mimo zástupy. Ale žije v jedincích a v zástupech i v díle jejich; spojuje v jednotu miliony přítomných s minulými a budoucími. Národ to jest, který přijímá dílo, životní plod pokolení, a odevzdává je příštím. Pokolení pracují, namáhají se a zápasí — národ se prací jejich vyvíjí. Jemu odevzdáváme duchovní výsledek svých radostí i utrpení, ale on je vrací tak, že bohatstvím rozumovým a mravním, které nahromadili předkové, oplodňuje, ano předurčuje práci potomků. Z jeho rukou jsme přijali veliký odkaz minulosti, vstupujíce na role života, jemu odevzdáme ryzí výtěžek — ať kladný nebo záporný, skončíce svoji dráhu. Národ tvoří jednotu v mnohosti, nepřetržité trvání v přítomnosti. Jest od věků tam, kde přes čáru přítomnosti vlévá se budoucnost do minulosti.«

Jděme trochu po stopách této myšlenkové osnovy. Všimněme si, jak národ má svou minulost, svoje dějiny, nepřetržité pásmo osudů. Jako články řetězu sunou se osudové chvíle životem národa, a žádná nezůstane beze stop — bez účinků na příští dějství. Zamysleme se jen namátkou nad některými skutečnostmi českých dějin a nad jejich vlivem na bytost národa i na jeho další osudy. Dovedete si představiti český národ bez období náboženských bojů, bez Husa, Chelčického, Českých

bratří, Komenského? Bez nadšení husitů, bez tragické touhy, důsledně dobudovati myšlenku, dovršiti odboj, bez rozkladného vlivu kompromisu, který národ dovedl od Lipan po Bílou horu? Dovedete si český národ představiti bez jizev, které na jeho vnitřní bytosti zanechala katolická protireformace, bez rašení od kořenů za selského období terezianského a josefinského, bez renesance století osmnáctého a devatenáctého? Necítíte nic, čtete-li dopis Boženy Němcové o hrůze reakce po roce 48., o pláči starého sedláka nad otevřenou rakví Havlíčkovou? Necítíte nic, čtete-li o živelném úsilí osvětovém v českém lidu, které bylo bojem o život národa? Tuším, že všichni cítíme, jak 28. říjen 1918 byl dílem zápasů a utrpení řady pokolení, výsledkem práce milionů rukou, hlav a srdcí, neznámých, dávno zapomenutých mužů a žen, matek a otců, spějících tam, kam v temnotě dob je vedla světla a světélka vůdců. Co bychom byli dokázali bez obětí, které oni složili do klína národa?

Všechno to, co se dělo, určovalo náš národní charakter ve zlém i dobrém. Jako jedinec, tak i národ sám se předurčoval k příštím obdobím života a vývoje. Od národa přijímala pokolení, jemu odevzdávala. Národ to jest, kterému dával svoje dobré i zlé husita, táborita, český bratr i utrakvista, vlastenec zednář a osvícenec ať v šatě občanském, či v rouchu kněžském, sedlák i měšťan, pán i dělník. Nemysleme, že s námi zahyne mravní účinek toho, co konáme. I naše boje politické a sociální, naše úsilí hospodářské i snažení osvětové vloží plody dobré či zlé do tvůrčího klína bytosti národní, bude podporou nebo zatížením pokolení budoucích. My zemřeme, ale národ bude trvati, neboť jeho jest přítomnost bez konce. Nic nemáme konati z úzkoprsého hlediska dnešní chvíle. Ohromná minulost je za námi, která nás zavazuje, nedozírná budoucnost před námi, která nás bude souditi.

Také lidstvo má svoje dějiny. Také zde jest ono tajemné »jedno, které vše objímá«, také zde nalezne hloubající duch »to, kteréž jest« na rozdíl od toho, co prchá, co se přelévá přes práh přítomnosti z budoucnosti do minulosti. Dnešní lidstvo zajisté není myslitelno bez velkých období, kterými prošlo, na př. beze starých kultur východu, bez období Řecka a Říma, bez stěhování národů, bez křesťanství a jeho degenerace v kulturu středověku, bez křižáckých válek, bez bojů a zápasů náboženských, bez renesance, feudálního řádu státního i soukromého, bez fran-

couzské revoluce a osvicenství, bez období průmyslového rozmachu a socialismu, bez napětí imperialismu a jeho shroucení ve válce světové.

Ale ve všech těchto dějstvích objevuje se, tuším, nezvratná skutečnost: dějiny lidstva jsou složeny z dějin národů. Nikde se mimo národy neobjevuje lidstvo jako zvláštní, samostatný činitel. Národy se objevují na jevišti dějin, rostou a přerůstají. Octají se v popředí a vtiskují období svůj ráz. Upadají, ustupují do pozadí, ale lidstvo, které od nich přijalo, dává dílo jejich budoucím. Ono je syntésou národních celků, jejich práce, radostí a utrpení, ono jest jednotou v mnohosti. A člověk směřuje k lidstvu prostřednictvím svého národa, spojuje se s ním, jako list je spojen větví s životodárným kmenem a jeho skrytým kořenem.

Nelze ovšem přehlédnouti, že mezi národ a lidstvo klade se ještě jeden, jistě velmi důležitý článek — stát. Kdo však sledoval myšlenkový chod této úvahy, musí pocítiti, že tu jest cosi tvrdého, cizorodého, nepatřícího do vnitřní stavby výkladu. Člověk — národ — lidstvo, to jsou skutečnosti přirozené, na lidské vůli nezávislé. Stát je stavba umělá. Je to sociální jednotka, lidskou prací vybudovaná. Pravda, že v životě států jest dějinný vývoj, že nesčetné okolnosti, namnoze nezvažitelné a neovladatelné spolupůsobily na vzniku a nenáhlém vytváření státních celků, že povaha národa nebo národů — vedle zeměpisné polohy a jiných okolností — určovala ráz života státního, a že tedy nejen národy o sobě, nýbrž i státy staly se organickými jednotkami, lišícími se duchem i zevními znaky od ostatních.

Ale zřejmě i tu byl hybnou silou vývoje národ. Stát nebyl a dosud není ve všech případech ve stejném vztahu k národu. Ideálem bylo a zůstane, aby stát byl v podstatě jen organisovaným národem. To je vlastní smysl zásady sebeurčení národů, aby stát byl jen povolným nástrojem nebo spíše pevnou, ale pružnou kostrou živoucí a vyvíjející se bytosti národní. Zásadám mravním se příčil stav, kdy osudnou záměnou prostředek stal se účelem a stát proměnil národy v nevolné nástroje ve svých rukou. Nesnesitelnou překážkou rozvoje stal se stát tam, kde jako přehrada cizí a nepřátelská stavěl se mezi národ a lidstvo, kde snažil se překonati vůli života v bytostech národních, které dějiny daly do jeho poručí. Živel dá se umělými prostředky spoutati, ale ne přes jistou mez, ne vždy. Nejmohutnější

prostředky, vytvořené civilisací, počnou se prohýbati a lámati, dosáhne-li napětí stupně, na kterém další vzdor je technicky nemožný.

Evropská válka ukázala státům hraniční možnosti jejich prostředků, dokázala marnost úsilí o trvalé spoutání vůle národní. Dala základ k novému vybudování světového řádu: styky mezi státy stanou se skutečně styky mezi národy. Jsme ovšem zatíženi hříchy minulosti, a z nich se rodí strach z budoucnosti. Dosud nejsou odzbrojeny národy výbojné, vychované k válce. Není bezpečnosti hospodářské, není bezpečnosti vojenské. Hranice státní mohou se státi čarou osudnou. Ale jest nepochybné podmínkou šťastnější budoucnosti obyvatel této země, aby navždy zmizela příšera státu imperialistického, kladoucího se nepřátelsky mezi národ a lidstvo, nebo prohlašujícího sebe za samoúčel a světovládu hospodářskou i vojenskou, podmanění a vykořistění jiných národů za svoje dějinné poslání. Nemá-li nevinně prolitá krev milionů lidí býti krví marně prolitou, nemají-li hrůzy války státi se obětmi marně vytrpěnými, musí přijíti období, kdy stát bude svobodnou organisací národa nebo národů, a svoje poslání uvidí výhradně jen ve službách obecné kultury a lidskosti.

Od jednotící bytosti národní přišli jsme k jednotící bytosti lidstva — a chceme-li domysliti tak hluboko, jak lidský duch může proniknouti, nezastavíme se před metafysickou jednotou všeho, co nazýváme světem. Jest zajisté ještě jedno, které vše objímá, jedno, které nebylo a nebude, ale věčně jest — ať je nazvete Bohem, Átmanem, Tao, Nirvânam nebo Energií, věčným zdrojem života, nebo jakkoli jinak. Zadívejte se do hvězdné oblohy, odložte předsudky, kterými jste přeplněni a ucítíte dech věčnosti kolem sebe, budete jej tušiti ve stromu, o který se opíráte, i v trávě, která se chvěje větrem u vašich nohou. S Ním se člověk spojuje přímo, náboženský. Jej cítí ve svém nitru, Jemu naslouchá jako hlasu svého svědomí. Ale tyto chvíle pohroužení se v sebe, chvíle útěku do vlastní »hlubiny bezpečnosti«, chvíle vnitřního osvobození od únavy a bolestí života jsou jediné, kdy člověk není ničím než člověkem, vtělením Neznámého, kdy sjednocuje se a stotožňuje se vším živoucím.

Ale jakmile se vyruší a vrátí k zevnímu životu, cítí jak souvisí svou rodinou a prací s národem, jak národem souvisí s lidstvem. Vynechá-li člověk při úvaze o zevním svém životě

článek národa, mluví-li o svém všelidství, světoobčanství — pak mluví jen slova — slova. Ale i těmito slovy je synem svého národa a určitého vývojového období tohoto národa. Spojení tomu se nevymkne, neboť to jest zákon života, nepřekonatelná, živelná skutečnost. I největší geniové světa, kteří se stali pilíři v myšlenkovém vývoji lidstva, jsou syny svých národů a jimi národové odvedli svou daň lidstvu. Nikdo nepopře, že Lao-Tsi a Konfucius patří Číně, mýtický Jáźñavalkja a Buddha Indii, Sokrates, Platon, Aristoteles Řecku, Ježíš Judei právě tak, jako Rousseau Francii, Kant Německu, Tolstoj Rusku, Komenský nám. Jejich ústy mluvily k lidstvu národy a jejich dílem odevzdaly plody, které vzešly na jejich půdě, byť i zasety byly společným, tvůrčím duchem lidstva.

Nelze popříti, že duch národní, duch kultury lidské a duch všehomíra mohou pro někoho značiti jen trojí stupeň abstrakce. Ale pro toho, kdo vyznává důsledně světový názor monistický, jest to trojí stupeň, jímž člověk dospívá k tušení jednoty v nekonečné mnohosti — nebo trojí způsob, jímž toto jednotící Neznámé prolíná říši jevů.

Nezáleží konečně na výraze slovním. Ale sotva lze popříti, že skutkem lidským projevuje se někdy cosi nadosobního, překonávajícího měřítka zkušenosti. Nejen v událostech velikých anebo v dílech, která tvoří hranice vývojových období, nýbrž i ve věcech malých, zcela nepatrných, kolem nichž množství lidí přejde nevšímavě, vyskytují se chvíle okouzlujícího jasu, pramenícího odkudsi z hlubin vnitřní bytosti lidské. Jsou to chvíle nadšení tvůrčího, chvíle zjasněného poznání nebo rýzího rozhodnutí étického po těžkém utkání pohnutek a zájmů. Tu člověk cítí, že pochopil smysl života, že poznal svoje vlastní životní poslání. Podstata jednotící projevila se v jeho činu zároveň jako podstata mravní, jako zdroj duchové činnosti tvůrčí. Člověk stal se povolným nástrojem toho, co v něm jest věčného.

(Dokončení.)

Strany v jihoslovanské konstituantě.

Píše Mirko Tausk-Tvrtkovič. — Přeložil Jan Inderka.

Dnem, kterým zahájena byla konstituanta, vstoupil mladý jihoslovanský stát formálně do nového období své eksistence. Pravím formálně, neboť ve skutečnosti za daných poměrů celá konstituanta neznamená mnohem více než formalitu, jelikož jednak ani nemůže ani nesmí zasahovati v positivum eksistence národa, jednak svým složením neznamená bohužel nějaké podstatné změny v našem životě. Lidé, tvořící tento ústavotvorný sbor, jsou většinou tíž živlové, kteří od sjednocení až do voleb svým negativismem ohrožovali zájmy trpce zkoušeného národa, a nepatrná hrstka nových lidí, které volby vynesly na povrch politického života, není ani kvantitativně ani kvalitativně dosti silná, aby změnila myšlenkový šosácký směr sociální, který jsme zdědili z dob předválečných.

Pokud lze se zřetelem na ubohé složení jihoslovanské konstituanty mluviti o novém období rozvoje a poměrů v království Srbů, Chorvatů a Slovinců, lze říci, že konstituanta má eminentně aktuální význam pro tendence, které se projeví ve vnitřní i zahraniční politice jihoslovanského státu v časovém zlomku, po který konstituanta representuje svrchovanost národa, a lze říci, že dílo, které zplodí, ústava, bude po delší, neurčitou dobu horším nebo lepším podkladem pro rozvoj našeho kulturního, sociálního, hospodářského i politického života. Přihlédneme-li k poměru sil v tomto parlamentním tělese, znamená naše konstituanta veliký žalostný krok vzad proti poválečné Evropě, proti soudobým požadavkům společenského vývoje, ano po mnohé stránce i proti někdejšímu selskému státečku srbskému.

Tři měsíce neplodného povídání v konstituantě a jejích odborech nás poučily, že Jugoslavie hodlá zůstati jediným evropským státem bez svobody svědomí, s integrálním uplatňováním

vlivu náboženských vyznání na státní ústroji a život, s ničivými náboženskými zápasy a otravováním studní ve školství, administrativě i společnosti se strany klerikálního zelotismu všech náboženských vyznání.

Po hledání vyšších humanitních cílů, které dnes v kulturním světě všude vstupuje na první místo, není nikde stopy, neb aspoň velmi málo. Všecek boj vede se o nadvládu jednotlivých stran a kmenů, a ze všech koutů objevují se nástrahy vatikánské, čihající na příležitost, aby se zaryly do živého masa nešťastného národa, jenž má tolik krásných, tolik velikých rysů, ale jemuž se nedostává vůdce, který by v těchto rozhodných osudových chvílích uměl určiti směr a dáti kladnou vůli všem skrytým silám národa, sjednotiti je a svésti na cestu pokroku.

Více než u jiných národů s ustálenými a vykrystalisovanými politickými formami a koncepcemi závisí v Jugoslavii zahraniční politika na vnitřním uspořádání a vzájemném poměru sil jednotlivých politických proudů. Tato závislost má hlavní důvod ve skutečnosti, že dosud jen srbský živel měl činnou účast ve státním životě, a že tak nabyl ustálené a vyhraněné koncepce a rutiny v řízení státních věcí, bez které nelze zachovati potřebné stability a souvislosti politického směru ve chvílích vnitřních krisí a roztržek. Převážná většina jihoslovanského národa, která do nedávna byla nikoli subjektem, ale objektem státní politiky bývalé monarchie rakousko-uherské, a neměla tudíž možnosti, aby činně se účastnila určování směrnic zahraniční politiky státní, jest i dnes ještě v jakémsi stavu politické puberty, ve kterém okamžité nálady, náhodné impulsy a jakési mlhavé city mají úlohu rozhodující. Tyto city jsou výsledkem duševního procesu, který prožíval národ za svého vývoje od období k období pod vlivem Vídně a Pešti. Podněty, které nestejnoměrně a nevypočitatelně působí na náladu politických vůdců národních mas z bývalé monarchie, vycházejí ze vzájemného, tu více, tu méně přiostřeného poměru stran, které vždy působí a se zabývají krajní demagogií a sněmovní rabulistikou.

Za takového stavu politických poměrů je třeba, aby československá veřejnost poznala všecky politické tendence, které ovládají konstituantu, a aby podle poměru sil, v konstituantě se uplatňujícího, mohla stanoviti podklad pro svou orien-

taci vůči Jugoslavii. Proto chci stručně načrtnouti náš stranický život a ponechávám bratřím Čechoslovákům, aby z obrazu toho sami vyvodili důsledky pro svou práci a pro svůj směr.

Nejdůležitější stranické formace jsou tyto:

V Chorvatsku chorvatská republikánská lidová selská strana (hrvatska republikanska pučka seljačka stranka: zkratka H. R. P. S. S.). Tato strana je nositelem zvláštní ideologie kajkavského živlu v Chorvatsku, jenž národopisně tvoří mongolsko-slovanskou směsku, jak jest dokázáno antropologickým a linguistickým bádáním. Tento kajkavský živel jest nejkonservativnější částí jihoslovanského národa. Vyznačuje se neobyčejně mocnou pasivní energií, která se hlavně vyjadřuje absolutní nechutí proti novým formám života. Svému mongolskému příměsku může tento živel děkovati za zvláštní povahový rys, jejž sami Chorvaté nazývají »chorvatskou nenávistí« (»hrvatskim jalom«). Rys ten projevuje se jakousi podvědomou zlobou a nenávistí vůči přírodě. Kajkavec nemá rád nikoho a ničeho, stejně jako Bulhar, s nímž jest příbuzný plemenným křížením i jazykem. Jde ve své chorobné nenávisti tak daleko, že nenávidí a přezírá i svou nejbližší krev ve chvíli, kdy změní společenské třídní postavení. Chorvatská inteligence, která jest původu kajkavského, ode dávna se notoricky odcizovala svým selským předkům, přijímala cizí a feudální panské alury, a naopak zase kajkavský sedlák plaše se straní — snad právě proto — blízkého krajana i příbuzného, jestliže se tento dostal mezi pány, t. j. stal-li se úředníkem, důstojníkem nebo lépe situovaným maloměšťanem. Selská strana soustřeďuje v sobě plně všechny tyto zvláštnosti kajkavské povahy. Jinými slovy: je v jistém smyslu stranou nenávisti vůči všemu, co přichází zvenčí, ať již z města, a třebas i ze spřízněných kajkavských měst, nebo z kterékoliv jiné části vlastního nebo cizího národa.

H. R. P. S. S. ztělesňuje své duševní i mravní zvláštnosti zcela ve svých vůdcích. První z nich je známý Stjepan Radić. Již sám tvar jeho hlavy prozrazuje zvláštnosti kajkavsko-mongolského původu. Charakteristické jeho rysy jsou veliká ješitnost a ctižádost kajkavce, který postoupil do vyšší společenské třídy, t. j. »popanštil se«, nabyv vyššího školského vzdělání. Radić znamená současně i soustředěnou pasivní energii i chorobnou nenávist kajkavského kmene, je člověk hypernervosně

agilní. Svými duševními a mravními kvalitami Radićovi z vůdců strany jsou nejbližší Predavec a dr. Marek. Liší se od chefa své strany jen silnějšími nervy, jinak jsou stejné zástupci ctižádostivého typu zpanštělého kajkavce a stojí za Radićem jen svým nižším vzděláním. Další výtečník strany, Tomo Jalžabetić, jest průměrný typ kajkavského sedláka. Prolnaný, ale při tom nenávistník všeho nového a cizího. Radić jej vychoval a preparoval jako svou folii, probudiv jeho vrozenou chorobnou nenávist ve ctižádostivost.

H. R. P. S. S. zastupovala v počátečním zápase o konstituantu jakýsi druh konservativního bolševictví a pokračuje v něm s některými variacemi i dnes. Konservativní jest přirozenou povahou živlu, který ji tvoří, jakož i tím, že je stranou drobných zemědělců. Bolševický její rys zračí se v pudu bráti a bořiti, v její absolutní destruktivnosti, která má svůj duševní podklad ve zvláštních mravních rysech kajkavských a svůj politický podklad v nenávisti Radićově i ostatních vůdců ke všem těm, v nichž spatřují překážky své politické kariéry. Tuto nenávist vůdcové selské strany přenášejí na národ ve formě nenávisti vůči Srbům a pravoslavným. Opírají se při tom jednak o klerikální a náboženský konservativní rys kajkavského živlu, jednak o tradiční již nenávist t. zv. »čistě chorvatského živlu« proti Srbům, která jest výplodem rakouského a rakousko-římského vlivu, trvajícího po sta let.

Oficiálním programem H. R. P. S. S. jest katolická chorvatská republika. Tento program jest nový a stvořen ad hoc. Jest dokázáno, že při tvorbě programu toho mimo řečené duševní motivy vůdců a širokých mas měla účast i cizí propaganda, a to především habsbursko-restaurační a s ní ve spojení také souběžná propaganda italská a horthyovská. Zejména v Podráví, Mezimuří a Zámuří horthyovci otevřeně agitují pro Radićovu stranu.

V poslední době agitace této par excellence kajkavské strany byla vnesena i do štokavských částí státu a nabyla půdy zvláště mezi bosenskými katolíky, kteří jednak z náboženské nenávisti a útočnosti, jednak vlivem rakouské výchovy nepřejí Srbům a novému státu. Vedle toho šíří se toto hnutí také mezi Chorvaty a Švaby ve Slavonii a Báčce, postiženými klerikální nákazou, kdež se mu dostává zvláštní posily v maďarsky smýšlejících měšťanských živlech, které podléhají zároveň vlivu horthyovské

podvratné agitace. Jest doznati, že k rapidnímu vzrůstu tohoto destruktivního proudu přispívá také administrativní a hospodářská nespořádanost státní, která je z části výsledkem války, z části zaviněna nezralými pokusy správců státního ústrojí.

Druhá výslovně chorvatsky-šovinistická a destruktivní formace jest »chorvatská jednota« (»hrvatska zajednica«), již v nynějším parlamentě představuje »Národní klub«, nejmenší parlamentní skupina. Tato formace dělí se na dvě skupiny. Hlavním jejím jádrem jsou starčevićanci, t. j. ona část chorvatské byrokracie a drobného měšťáctva, která se vyvinula z bývalé vojenské a civilní drobné šlechty v měšťanstvo a symbiosou s drobnou šlechtou maďarskou, gentry, jakož i vlivem stejných společenských a hospodářských poměrů, v jakých tato gentry žije, zcela přijala i její povahu. Tato povaha projevuje se vášnivým bojem o zevní emblémy a formy politického života, absolutním sociálním konservatismem a státoprávním puntičkářstvím. Starčevićanství lze nejlépe přirovnati k maďarskému košutismu. Dodáme-li k tomu ještě také duševní predisposice kajkavštiny, máme jasnou charakteristiku této skupiny, která představuje starší měšťácký typ Záhřeba, menších měst západochorvatských a zbytků selské šlechty. Tento typ jest ve stadiu náhlého vymírání; starčevićanci vyšli i v užším Chorvatsku z voleb jako skupina nejnepatrnější. Starčevićanci mají nemnoho stoupenců i v živlu maloměstském, pocházejícím většinou z Chorvatska nebo vychovaném v chorvatských školách, resp. učiteli a profesory pocházejícími z Chorvatska, a mezi intelektuály katolického vyznání v Bosně a Hercegovině, kdežto v Dalmacii zastupuje tento typ jen nepatrná hrstka zbytků nejstaršího politického pokolení.

Vůdcové starčevićanců vyznačují se, nehledíc ke Kerubinu Šegvićovi, zvláště malou duševní schopností. Cezar Akačić, Ivan Peršić, dr. Mate Drinković, Ivan Kovačević, nejvýznamnější představitelé polofeudálního starčevićanského nacionalismu a sociálního nazírání těchto lidí, jsou nesporně malé inteligence, ale tím větší ctižádosti. Ivica Krnic, člověk jako Šegvić intelektuálně nejvyspělejší, přešel k starčevićancům teprve před nějakými 2½ roky z uražené ctižádosti. Matko Laginja je typ naprosto zdětinělý a dr. Pavičić byl do nedávna eksponovaný frankovec. Mimo Laginju a Drinkoviće starší vůdcové ve volbách propadli.

Druhou část »hrvatske zajednice« tvoří odštěpenci chorvatské »pokrokové strany« (napredna stranka) a bývalé srbsko-chorvatské koalice: dr. Ivan Lorković, profesor Gjuro Šurmin a jejich zcela nepatrný kruh malé hrstky intelektuálních nespokojenců. Dr. Ivan Lorković má všechny kvality starozáhřebského typu, který jest měšťáckou formou kajkavského živlu. Je ze všech chorvatských politiků nejpříbuznější Stjepanu Radićovi ctižádostí, inteligencí, vzděláním, jen méně nervosně vrtkavý a méně agilní než Radić. Mimo to je však Lorković prost poslezření součinnosti s cizími živly. Jako pravý kajkavec je nesmiřitelným odpůrcem Srbů, živlu mravně jinak založeného, a vlivem křížení západního liberalismu staršího typu a svých vrozených zvláštností jest kolísavý ve svých názorech o náboženském progresivismu a o sociálních, nacionálních i kulturních otázkách. Lorković dovedl býti současně protiklerikální i odpůrcem toho, aby odstraněn byl vyšší vliv katolické církve na školu a stát. Současně se přikláněl k radikálním pokrokovým názorům Masarykovy školy i k myšlenkovým formám starčevićanství. Tak Lorković představuje zbytky typu záhřebského intelektuála, rovněž vymírajícího. Ve straně je mocným činitelem, jenž svou vyšší inteligencí a vzděláním vnucuje starčevićancům svou vůli. Profesor Šurmin jest osobně úctyhodný, nepříliš ctižádostivý, v duchu pokrokový člověk.

Z této skupiny dostal se do konstituanty jediný Šurmin.

Zvláštní skupinu, ale ne zvláštní typ tvoří v »hrvatské zajednici« »obzoraši«. Z nich zasluhuje zmínky jediný dr. Dežman, člověk vysoké inteligence a ještě vyšší ctižádosti, mohutná pracovní energie a pohotovost, ale hysterická touha po moci a velké úloze jako u Lorkoviće a Radiće, a tudíž člověk, který se v politice plíží po okraji mezi korektností a cestami velmi kluzkými. Absolutně příbuzný s Radićem, jen mravně méně jím nakažen.

Ačkoli »zajednica« není přímo stranou, která vůči státu SHS stojí na stanovisku záporném jako H. R. P. S. S. a s dostatek známí frankovci, o nichž jakožto o usvědčených žoldácích habsburských není třeba zásadně mluviti, přece do volebního boje šla s týmiž pomocníky jako radićevci. Tato strana nejen žádá federalistické uspořádání státní, při čemž jest jí konečně aspoň formálně vodítkem její státoprávní tradice a neschopnost

se jí vzdáti, ale agituje dokonce po boku radićevců protisrbským šlágrem, soustavným podrýváním víry ve stát a státní autoritu a — což jest nejnemravnější a hlavní pramen má v osobě Dežmanově, Lorkovićově a Šegvićově — za všechny chyby a nesrovnalosti ve státě činí odpovědným Bělehrad, jenž ve vědomí širokých mas chorvatských stále ještě představuje středisko srbské, nikoli jihoslovanské, a to vše přes to, že »hrvatska zajednica« až do doby po volbách měla účast v kabinetu, ve státní správě a přes to, že měla chorvatskou krajskou vládu zcela ve svých rukou.

Třetí velká skupina v Chorvatsku jest chorvatské křídlo demokratické zajednice. Toto křídlo tvoří ti členové bývalé chorvatsko-srbské koalice, kteří v ní setrvali po odchodu Lorkoviće, Šurmina, dra Poljaka, dra Medakoviće, dra Peleša, Vasy Muačeviće, bývalého bana Mihaloviće, dra Bertiće a dra Pery Magdiće. V čele demokratů v Chorvatsku stojí jako absolutní diktátor tohoto křídla Svetozar Pribičević a jemu po boku bývalý plukovník Milan Pribičević, jehož vliv jest omezen na Baniji, a bývalý ban Tomljenović, Juraj Demetrović a novinář Toni Schlegl. Nejinteligentnější politik strany, dr. Dušan Popović, pro neshody se Svetozarem Pribičevićem dávno již se vzdal činnosti politické a stejně poměrně trpně se chovají i staří vůdcové Većeslav Wilder, dr. Zdravko Kovačević a bývalý ban dr. Paleček. Politikové ti zůstali prozatím ve straně demokratické, neboť jim politická prozíravost i sociální svědomí nedovoluje, aby ji opustili ve chvíli, kdy jest nejvýznačnějším nositelem afirmace jihoslovanství a státní myšlenky v Chorvatsku, a na níž tedy jest, aby vybojovala boj proti negativistickým radićevcům a stoupencům zajednice.

Programem demokratů je centralistické uspořádání státu s administrativními selfgovernementy, a to nikoliv na základě kmenovém a na základě historických zemských hranic, nýbrž na základě hospodářských a zeměpisných jednotek. Po stránce národnostní jest »demokratická zajednica« nositelem myšlenky národnosti jihoslovanské. Jest to v Chorvatsku jediná strana, která přijala i některé zevní ideologické rysy českých realistů, tak na př. neoslavofilství. Od českých realistů, kteří před 17 lety dali nepřímý podnět k vytvoření koalice, demokraté se liší tím, že se jim nedostává mravní síly ani kultury, aby po stránce sociální a náboženské byli důsledně pokrokoví: na jedné straně

mají tu a tam protiklerikální ahury a projevují jakýsi povrchní zájem o sociální otázky, ale na druhé straně jsou zase výslovnými antisemity a výslovně konservativní v otázce dělnické, v otázce laické školy, rozluky církve od státu a vzestupného zdanění kapitálu. Důvodem toho jest naprostá závislost chorvatských i jiných demokratů na různých bankokratech a především neschopnost vzdáti se oportunismu zdejší demagogie, která povoluje pudům mas a nechává se jimi ovládati, místo aby jim byla učitelem a vytýčila jim jiné směrnice. Jediný radikální moment v politice demokratické strany jest její chování v otázce reformy agrárního majetku, ale i tu upadla do nedůslednosti a krajní demagogie a poškodila tak nemálo hospodářské i mravní zájmy národa a země. Mimo jiné jmenované strany ukazuje i demokratická strana v Chorvatsku všecky vady bezuzdného stranictví, osobního kultu a sebepřeceňování, a proto jí v posledním roce náhle ubývalo stoupenců v řadách mladších intelektuálů, kteří s ní šli pro její afirmaci národní jednoty a hájení centralismu jako jediného prostředku národní amalgamisace. Tomuto hermafroditismu může strana děkovati za svou porážku ve volbách patrně více než svému unitářství.

Svým významem v řadě čtvrtá je stranická skupina »jihoslovanské klerikální strany« (»jugoslavenska klerikalna stranka«). Neliší se ničím od zásad a mravních hodnot jiných římských stran. Za dvě léta trvání státu SHS prošla všemi obdobími od absolutního centralismu a nacionálního jihoslovanství až k federalismu a chorvatskému eksklusivismu, od Pribičeviće až k Radićovi a Šusterčićovi. Dnes nejotevřeněji sympatisuje s rakouskými křesťanskými sociály a horthyovským »křesťanským kursem« a nejnepokrytěji napadá Československo pro pokrokový směr jeho předáků a otevřeně sympatisuje s typy Hlinků a Dvořáků. Prostředky, kterých užívá ve volebním boji, zakládají se na vydražďování konfesionalismu a národního státoprávního eksklusivismu starých Chorvatů.

Dělnické hnutí rozštěpeno jest i v Chorvatsku na přívržence sociálně demokratické pravice, stoupence centra a stoupence třetí internacionály. Nejméně vážní a nejnemravnější v celém svém boji jsou tito poslední, kteří v mnohých případech postupují společně i s radićevci, neboť vycházejí se stanoviska rozbití státu. Stoupenci centra nemají vlastně vůbec směru, potácejí se

mezi komunismem a sociální demokracií a splynou záhy se sociálními demokraty. V podstatě provádějí jen politiku osobního vzdoru vůči vůdcům toho i onoho krajního křídla. Sociální demokraté sledují směr staré socialistické politiky a mají zabarvení silně oportunistické. Jen oni mají ze zdejších dělnických stran dva silnější lidi, a to jsou Vilim Bukšek a Vitomir Korač.

Nejnovější politickou skupinu v Chorvatsku tvoří hnutí »selská síla« (»seljačka snaga«), které ve volbách úplně podlehlo. Toto hnutí vzniklo jako předvoj demokratu v selských masách, znenáhla stávalo se jakýmsi hnutím ultraagrárním, jemuž určoval směr ctižádostivý a demagogický typ popa Periće, a konečně se zcela rozešlo s demokraty, když Franjo Poljak, duševní iniciátor tohoto triku, pro osobní spor s Pribičevićem přešel k opposici proti demokratům. Volební provolání »selské síly« jest kabinetním kouskem popletenosti politických a sociálních pojmů, která ve zdejším životě nabyla vrchu, a zároveň zástupcem nejeksaltovanějšího a nejbojovnějšího agrarismu a jakéhosi nehotového a neuspořádaného boiševictví.

Za takových disposic a kvalit politických stran v Chorvatsku není divu, že volební hnutí projevilo se formami co nejméně ušlechtilými. Ještě méně lze se diviti, že takové strany, z nichž více méně ani jediná nemá časového programu ani co do zásad ani co do podrobností, nemají důsledného směru a orientace ani v otázkách zahraniční politiky. Zvláště v těchto otázkách úplně převládá povolování okamžitým citům. Kdežto demokraté zaujímají vůči Československu stanovisko důsledně přátelské, chorvatské eksklusivní strany mění směr každou chvíli a při každé příležitosti, jsou dnes nakloněny Dohodě a zítra Německu, dnes chválí Čechoslováky a zítra je haní, klerikálové pak — jak již řečeno — jsou Čechům důsledně nepříznivi.

(Dokončení.)

Školní důvěrnice.

Napsal Ph. Dr. Josef Kepr'ta, okresní školní inspektor v Praze.

Na venkově neb v menším městě národní škola žije neb může žiti v úzkém styku s rodinou a v těsné souvislosti s místním prostředím. Učitelstvo s občanstvem se poměrně hojně styká, účastní se horlivě spolkového života, osvětové činnosti, politické práce, hraje často význačnou roli v podnicích hospodářských, poznává dokonale místní poměry a osvojuje si podrobnou znalost místního prostředí. Při delším pobytu na jednom místě, jak je na venkově obyčejem, sbližuje se s lidem, s jeho potřebami a tužbami a stává se důležitou složkou místního prostředí. Hospodářské, sociální, kulturní a politické poměry městečka neb vesnice jsou jednoduché, proto učitel zná zpravidla domácí poměry svých žáků z vlastního názoru a může těchto svých zkušeností při školní práci účelně využiti.

Jinak se vyvíjejí poměry ve velkoměstě. Sociální, hospodářské, kulturní a politické poměry velkoměsta jsou daleko složitější a mnohotvárnější než na venkově, a proto učitelé nemohou rychle se do nich vpraviti a lehce je ovládnouti, nechtějí-li se spokojiti pouhou povrchní znalostí. Vývoj velkoměstského školství je neustálený a kolísavý, proto střídají se na velkoměstských školách učitelé velmi často a nemohou v krátké době poznati místní poměry a analysovati místní prostředí — ano pro nedostatek času nepoznají často řádně ani svých žáků. Při stálém stěhování učitelu ze školy na školu se stává, že učitelé ke škole nepřilnou, nepoznají jejích potřeb a jsou těmito poměry sváděni k mechanické řemeslné práci, z níž necítí radosti, poněvadž nevidí výsledku a necítí nijaké odpovědnosti. Pro zvláštní bytové a komunikační poměry velkoměstské učitel zpravidla nebydlí v okolí školy, ale dojíždí sem z části města hodně vzdálené. Přijede do školy těsně před vyučováním, vy-

koná svou školní povinnost ve stanovených hodinách a po škole hned zas odjíždí do vzdáleného domova: žije tudíž odloučeně od místního prostředí a nemá s ním téměř styku. Často ani ředitel školy náležitě nezná místních poměrů a nevniká v složité poměry místního prostředí.

S rodiči svých žáků stýká se velkoměstský učitel velmi zřídka. Stává se to obyčejně ve škole, kam bývají rodiče zváni, když je třeba s nimi projednati nějakou nepříjemnou záležitost, týkající se prospěchu neb chování jejich dětí. Rodiče nevzpomínají rádi na své návštěvy ve škole a na svůj styk s učitelstvem, poněvadž tyto vzpomínky v nich budí nepříjemné city, a proto těchto styků nevyhledávají. Učitelé nejsou nijak ve své práci povzbuzováni výsledky svých rozmluv s rodiči, jež nepřispívají k vytvoření souladu mezi školou a rodinou. Proto úřední styk školy s rodinou omezuje se na míru nejmenší a poněvadž mimoúředně učitelstvo s rodiči svých žáku se málo stýká, odcizuje se škola domácímu prostředí, stává se v něm isolovanou úřední institucí, téměř cizím studeným elementem, a neplní svého úkolu v demokratickém smyslu tak, jako by mohla činiti, kdyby byla středem a osou lidového zájmu a vyrůstala organicky z místního prostředí.

Důsledky isolovaného postavení velkoměstské školy jsou známy: rodiny nepodporují školy v její práci, docházka školní není pravidelná, není srdečného, teplého poměru mezi školou a rodinou jako na venkově. Některé učitelské sbory cítí tuto nedemokratickou isolovanost velkoměstské školy národní a snaží se navázati podle možnosti styky s rodiči svých žáku ve zvláštních občasných schůzích, v nichž se jedná o důležitých otázkách školských a vychovatelských, zvláště o kontrole dětí, které školu zanedbávají, o poměru rodiny ke škole, o školní kázni, o dohledu na mládež v čase mimoškolním, o návštěvě biografů, divadel, hostinců školní mládeží atd.

V Holešovicích utvořil se »rodičovský výbor« a v Libni »výchovná rada«, a oba tyto lidové sbory pracují ve shodě s učitelskými sbory a vykonaly pro školu a pro mládež mnoho záslužné práce. »Výchovné radě« v Libni bylo okresní školní radou postoupeno zjišťování příčin nedbalé docházky, což se dobře osvědčilo. Rovněž v Holešovicích »rodičovský výbor« velmi dobře působí k povznesení školní docházky. Příznačné je, že právě v dělnických čtvrtích vznikly tyto pomocné

sbory lidové. V některých jiných čtvrtích pražských dály se pokusy o schůze učitelů s rodiči, vznikly i podobné sbory rodičovské, neudržely se však.

Tato dobrovolná sdružení lidová, která konají podpůrnou práci školskou z pouhé ochoty a nemají mjakého úředního personálu, jenž by vykonával úřední práce, je třeba v činnosti co nejvíce podporovati a práci jejich organisovati, poněvadž a poň poněkud nahrazují styk školy s rodinou, který pro úspěšnou práci vychovatelskou je nezbytný. Poněvadž přímý a pravidelný styk školy s rodinou, který by zaručoval nutnou spolupráci a vzájemnou podporu, je ve velkoměstě velmi obtížný, je třeba nějak jej nahraditi. Proto se zavádí v Praze nyní na zkoušku instituce školních důvěrnic, které mají umožniti spojení mezi školou a rodinou.

II.

V cizině, zvláště v Americe a v Německu, dávno se již pocitovala potřeba podobného zřízení. Poněvadž poměry v Německu jsou nám hodně blízké, promluvím o »školních sestrách« (Schulschwestern), o »školních pomocnicích« (Schulhelferinnen) či o »školních ošetřovatelkách« (Schulpflegerinnen) v Německu.

»Školní sestry« nejprve zavedlo město Stuttgart již v r. 1906 a poněvadž se tam osvědčily, zaváděla je i jiná německá města. Zvláště se tak dálo za války, kdy nepřítomnost otců způsobila mezi mládeží uvolnění kázně a mravu, neboť matky musily se starati o potraviny a o uhájení životní eksistence a neměly času dohlédati na děti a pečovati o jejich výchovu. Výživa mládeže v těchto těžkých dobách byla mnohem špatnější než dříve, a zdravotní stav školních dětí se znoršoval. Bylo třeba míti nemocné, neduživé, špatně živené, zanedbané a opuštěné děti v stálé evidenci, starati se o jejich léčení, stravování, ošacení, o jejich tělesné dobro, jež bylo současnými poměry ohroženo, a školní lékaři a učitelé sami na to nestačili. Proto byly přibrány ku pomoci »školní sestry«, jak nejčastěji je v Německu jmenují.

Ve Vratislavi na žádost školních lékařů byly ustanoveny 3 školní sestry v srpnu 1912 (Kommunale Praxis, roč. XII., str. 1096—1097). Jsou technickými orgány pomocné lé-

kařské péče a podléhají školním lékařům příslušného obvodu a městskému lékaři; každé z nich je přikázán určitý obvod. Jsou povinny navštěvovati v domácnostech děti, které jsou v opatrování školních lékařů, přiváděti je se svolením rodičů do lékařských ordinací v určitých hodinách, vyslechnouti rozkazy a rady lékařů, jak se mají děti doma léčiti, poskytovati v domácnosti pomoci při převazu, koupeli atd. Na přání lékařovo mají býti přítomny lékařské prohlídce školních dětí a zvláště výročnímu vyšetřování nováčků do školy vstupujících a mají pravidelně za účasti školního lékaře účastniti se večerních besed s rodiči. Mají míti v evidenci všeobecnou domácí péči zdravotní o školní děti a rodičům uděleti rady o době práce a odpočinku, o pohybu venku, o dietě v jídle a v pití, o péči o zuby, o šatě, o čistotě, o větrání, osvětlování atd. Zvláště mají varovati před požíváním alkoholických nápojů.

V r. 1914 B e r l í n zavedl školní sestry, které konaly práce b e z p l a t u, z pouhé ochoty. Spojené spolky paní Velkého Berlína podaly již v r. 1912 (Kommunale Praxis, roč. XII., str. 1547) městské správě společnou petici, v níž žádaly, aby v berlínských školách byly zavedeny p l a c e n é školní sestry, které měly míti v evidenci nemocné děti a přispívati radou a pomocí k zlepšení jejich zdravotního stavu.

Město C h a r l o t t e n b u r g zavedlo š k o l n í p o m o c n i c e (Schulhelferinnen), jejichž hlavním úkolem jest příprava a provedení školního stravování. Podle služebních instrukcí mají zakročiti, jsou-li děti školou povinné nedostatečně stravovány; se školními lékaři a s orgány veřejné neb soukromé dobročinnosti mají pracovati ruku v ruce. Zvláštním jejich úkolem jest nedbalým matkám připomínati jejich povinnosti.

V B o n n u a E l b e r f e l d u byly ustanoveny placené školní sestry, které mají pomáhati školním lékařům a pečovati v rodinách o provádění lékařských rad a nařízení. V případě nutnosti mají děti čistiti a zbavovati hmyzu.

V D r á ž ď a n e c h spolek přátel dětí učinil pokus s 5 školními sestrami v r. 1915. Školní sestry v určitý den v týdnu mají s učiteli poradu, v níž jsou jim označeny děti, jejichž domácí poměry vyžadují zakročení spolku (Kommunale Praxis, roč. XII., str. 680).

V E r f u r t ě svěřili školním sestrám, jež tam byly zavedeny v r. 1915, správu knihoven, sbírek, školních spořitelen, vy-

dávání učebných pomůcek a písařské práce pomocné, jež byly dosud vykonávány učiteli. Podle instrukce mají zakročiti ve prospěch dětí, jsou-li zanedbávány, vykořisťovány neb zachází-li se s nimi špatně, mají poskytovati rady a pomoci při menším zranění, při odstraňování hmyzu atd. (Jugendfürsorge, August 1916).

Ve Frankfurtě nad Mohanem zvlášť vzdělané školní sestry (jsou tam od r. 1915) převzaly úkol prostřednice mezi školou a rodinou na jedné straně a dobročinnými institucemi na straně druhé. Doplňují činnost školních lékařů ošetřováním nedužívých dětí a dohlídkou na ně. Na upozornění školy vyšetřují domácí poměry zanedbaných, nemocných, nuzných a málo nadaných dětí a v nutných případech dožadují se zakročení příslušných úřadů. Zvlášť se osvědčily při odstraňování hmyzu. (Kommunale Praxis, roč. XVI., str. 618, roč. XVII., str. 795).

Kolín nad Rýnem má pro obecné školy 6 sester, jež mají vyšetřovati domácí poměry dětí slabých a nemajetných, které potřebují školního stravování, šatu, obuvi, školních potřeb atd.

Ve Zhořelci (Görlitz) bylo v r. 1917 jednomyslně usneseno ustanoviti školní sestru, která podle předlohy magistrátu má býti spojujícím článkem mezi školou a domovem a má představovati pomocnou sílu školního lékaře. Je přítomna lékařským prohlídkám, zpravuje rodiče o nálezu, vodí děti k ošetřujícímu lékaři, při menších vadách hledí sama v domácnosti pomoci, přikládá menší obvazy, provádí menší ošetření kožních nemocí atd. Při nakažlivých nemocech na zvláštní lékařský poukaz pracuje proti nebezpečí nákazy poučováním o isolaci a pod. Po vyšetření domácích poměrů dává škole zprávy o důvodech zameškávání školy a snaží se neodůvodněnému zameškávání zabrániti, dává své dobrozdání o dětech, jež mají býti vyslány do prázdninových kolonií, jež mají býti stravovány, a staví se vůbec do služeb ochranné péče o děti. (Kommunale Praxis, roč. XVIII., str. 75.)

V Halle n. Sálou ustanovil magistrát 2 paní, vycvičené v sociální péči, školními sestrami. Město Sterkrade zřídilo instituci pomocnic matek s četnými dětmi, jež současně mají obstarávati úkoly školních sester a tvořiti spojovací článek mezi školním lékařem a rodinou; přísluší jim též pomocná činnost

v péči o mládež a zvláštní péče o děvčata. (Kommunale Praxis, roč. XVIII., str. 299.)

Ve Štětíně bylo ustanoveno 5 školních sester v r. 1918, podobně města Barmen, Mannheim, Düsseldorf, Mnichov, Hamburk, Essen zřídila místa školních sester a obsadila je vhodnými silami.

V Německu cítilo se velmi dobře, že lékařský dozor na školní mládež sám o sobě nestačí, že je nutno učiniti další krok a starati se nejen o dozor, ale též o léčení a ošetřování churavých dětí, o dohled a pomoc v rodinách. Proto školní sestry v Německu mají v první řadě pečovati o to, aby nařízení a rady školních lékařů byly v rodinách skutečně prováděny a dodržovány, aby neduživé a churavé děti byly léčeny a vysílány do lázní a do letních kolonií, aby chudé děti byly ve školách stravovány a podělovány šatem, obuví a školními potřebami. Základem jejich činnosti je vyšetřování domácích poměrů; mají pravidelně navštěvovati rodiny, poznávati jejich poměry zdravotní, sociální a hospodářské a pomáhati radou i skutkem přímo v domácnosti. Teprve v druhé řadě mají si všímati mravního stavu dětí, věnovati pozornost jejich prospěchu a chování a pomáhati škole při zjišťování příčin nedbalé docházky, špatného prospěchu a pod.

Školní sestry v Německu jsou hlavně orgány zdravotní a sociální péče o školní mládež, méně pomocnými orgány školy a učitelstva.

III.

Na podnět ministerstva školství a národní osvěty též u nás se činí pokus se zavedením školních důvěrnic (tento název ministerstvo úředně zavádí).

Ministerstvo školství a národní osvěty zvláštním výnosem ze dne 16. února 1920 doporučilo okresní školní radě v Praze, aby po příkladu pokročilé ciziny byla instituce školních důvěrnic v Praze zavedena a na školách v Holešovicích a v Libni vyzkoušena. Na návrh okresní školní rady usnesla se městská rada v dubnu letošního roku ustanoviti na zkoušku pro školy obecné a občanské 2 školní důvěrnice, které jsou však též zaměstnány v útulcích školní mládeže. Nedávným rozhodnutím městské rady byly školní důvěrnice sproštěny povinnosti konati službu v útul-

cích, že mohou se nyní úplně věnovati plnění povinností, stanovených instrukcemi.

Jejich povinnosti jsou určeny instrukcemi, jež okresní školní rada v září m. r. schválila; městská rada s nimi též vyslovila souhlas a proto školní důvěrnice jsou povinny jimi se říditi.

Aby bylo možno učiniti si představu o úkolech školních důvěrnic v Praze, uvádím nejdůležitější ustanovení instrukcí, jež budou důležitým vodítkem pro města, která po příkladu Prahy by chtěla přikročiti k zavedení instituce školních důvěrnic.

Instrukce školních důvěrnic v Praze.

Školní důvěrnice jsou pomocné orgány výchovné, sociální a zdravotní péče o školní mládež.

Ustanovuje je k návrhu okresní školní rady městská rada. Okresní školní rada přikáže jim určité obvody školní.

Hlavním úkolem školní důvěrnice jest tvořiti spojovací článek mezi školou a rodinou a doplňovati činnost učitelstva, která se vztahuje k výchovným, zdravotním a sociálním poměrům školních dětí.

Školní důvěrnice je povinna nejméně třikrát v týdnu v určitý čas, stanovený po dohodě se správcem (ředitelem) školy, přijíti do školy přikázaného obvodu a vyslechnouti zprávy neb dotázy správce (ředitele) školy a učitelů o školních dětech, případně podati příslušná vysvětlení. Je oprávněna se svolením správce školy i při vyučování vstoupiti do třídy, je-li toho nutně třeba, nesmí však rušiti vyučování.

Na pokyn správce (ředitele) školy neb učitelu je povinna zjistiti příčiny zameškání školy, u označených dětí vhodným zakročením je odstraniti neb po vyšetření domácích poměrů podati návrhy, jak by bylo možno docházku školní zlepšiti.

Školní důvěrnice je povinna v první řadě všímati si domácích poměrů dětí, o jejichž vývoj tělesný, rozumový a mravní není v rodině náležitě postaráno, dětí opuštěných a zanedbaných, které špatně prospívají neb ukazují mravní úchylky, a po pečlivém prozkoumání domácích poměru, v nichž dítě žije, starati se o nápravu buď včasným a taktním zakročením hned na místě (pomocí, radou, domluvou) neb vhodnými návrhy, jež po úradě

s učitelským sborem prostřednictvím správy (ředitelství) školy podá okresní školní radě.

Školní důvěrnice je povinna podle možnosti účastniti se učitelských konferencí, podávati zprávy o výsledcích svých výzkumů v domácnostech, o poměrech, v nichž děti žijí, a navrhovati prostředky, vedoucí k nápravě.

Rovněž je povinna účastniti se schůzí s rodiči, jež občas pořádá učitelský sbor, a udržovati pravidelné styky s výchovnými (rodičovskými) radami neb podobnými lidovými sdruženími, jež se utvořila k podpoře školské a vychovatelské práce.

Má býti přítomna podle možnosti aspoň na začátku školního roku lékařským prohlídkám, při nichž se zjišťuje tělesný a zdravotní stav školních dětí, aby mohla rodičům dáti přiměřené rady a pokyny, směřující k zlepšení zdravotního a tělesného stavu jejich dětí. Je-li třeba rychlého lékařského dobrozdání, je povinna na rozkaz školního správce (ředitele) neb na přání učitelského sboru h n e d dovésti dítě k lékaři a oznámiti správci (řediteli) školy výsledek lékařské prohlídky.

Slabé, neduživé a špatně živené děti, jež potřebují vydatné stravy, slunce a vzduchu, má míti v evidenci a vzhledem k zjištěným sociálním poměrům jejich rodičů navrhovati je ke školnímu stravování, k pobytu v lázních, v prázdninových koloniích, v ozdravovnách a pod.

Při podělování školní mládeže šatem, obuví a školními potřebami má školní důvěrnice spolupůsobiti svými znalostmi sociálních a domácích poměrů, jichž nabyla častými návštěvami domácností.

Doporučuje se, aby o svých pracích vedla si d e n í k; je povinna podávati okresní školní radě měsíčně p í s e m n é z p r á v y, v nichž stručně vylíčí svou činnost a předloží příslušné návrhy. Ke konci školního roku vypracuje přehlednou výroční zprávu a zašle ji okresní školní radě.

V prázdninách zpravidla pokračuje ve své činnosti v domácnostech a připravuje materiál pro nový školní rok; může však žádati za dovolenou, kterou jí uděluje k návrhu okresní školní rady městská rada. Po čas dovolené důvěrnice vhodně se střídají, aby činnost jejich nepřestala. —

Ze srovnání pražských instrukcí s úkoly školních sester v Německu plyne, že školní důvěrnice u nás budou míti úkoly poněkud jiné než v Německu, kde jsou hlavně pomocnými or-

gány školních lékařů a sociální péče. U nás jsou pojítkem mezi školou a rodinou a mají věnovati pozornost výchovným, zdravotním a sociálním poměrům školních dětí, mají tudíž úkoly širší a obsáhlejší. Činíme ovšem toliko pokus; praxe teprve ukáže, je-li možno vše vykonati tak, jak si představujeme.

Aby obsáhlé tyto úkoly bylo možno zastati, bylo nutno školním důvěrnicím vyměřiti menší obvody; jedné byl určen obvod občanských (měšťanských) škol v Holešovicích a druhé obvod občanských (měšťanských) škol na Malé Straně.

Poslání školních důvěrnic je velmi nesnadné a vyžaduje zvláštních osobních vlastností. Hodí se pro ně ženy s bohatými životními zkušenostmi, které jsou prodchnuty láskou k drobnému chudému lidu, zvláště k dětem a mají živé sociální cítění a chtějí se věnovati cele a s nadšením svému povolání. Časté návštěvy v rodinách a intimní rozhovory s matkami o hospodářských, sociálních, zdravotních a rodinných poměrech vyžadují zvlášť jemného taktu, obratného chování a vzácného charakteru. Kdyby školní důvěrnice zneužila důvěry, která jí byla důvěřivými lidmi věnována, způsobila by škole i lidu trpké zklamání, podryla by půdu dobré instituci a velmi by ublížila škole. Proto je nutno výběru osob věnovati bedlivou pozornost.

Věřím, že školní důvěrnice v Praze se osvědčí a že splní úkoly, které jim byly určeny, a doufám, že i jiná velká města česká se odhodlají je zavésti ku prospěchu školy a dětí.

Ruská literatura, věda a školství za diktatury proletariátu.

Napsal Jiří Polívka.

(Pokračování.)

Komise má kromě toho organisovati styky s německými a jinými západoevropskými učenci, opatřovati koupi a vývoz technických knih a pomůcek do Ruska, organisovati patentní oddíl za hranicemi Ruska. Pociťuje se katastrofální uzavřenost Ruska od všeho ostatního světa již v samých vládních kruzích ruských-sovětských, a tak se hledá usilovně odpomoc. Do Německa vyhání ruské nakladatele hlavně citelný nedostatek papíru a všech technických potřeb. Pro tisk knih nedostává se papíru také proto, že nepatrné jeho zásoby spotřebuje X-hlavatá byrokratická hydra bolševistská přespřílišnou měrou. Aby výrobě papíru poněkud jen napomáhali, házejí nyní přemnoho starších spisů, archivalií a tisků do stoupy. Krasnaja gazeta naříká dne 12. ledna t. r., že všecken papír, na kterém nyní píší, jest do 50 až 70% udělán ze starého archiválního harampádí. Do papírny »Komunar« vlekou dokonce vládní akty z 18. stol., nádherné vydání děl Turgeněva ve francouzském překladě, díla Puškinova, Lermontova a j., a to na sta pudů, dále rozmanité učebnice a speciální knihy, jichž jest ohromný nedostatek, ba i revoluční literaturu 18. stol., která se právě horlivě otiskuje, také knížky určené pro širší vrstvy, sotva že byly vytištěny (Volja Rossii č. 124).

Některé podnikavé hlavy zasazovaly se u nás před časem, — konaly se dokonce oficiální ankety o tom za účastenství dotyčných ministerstev, — aby se u nás v Praze začaly tisknouti ruské knihy, učebnice a j. právě pro vývoz do Ruska. Tyto plány se nemohly zrealisovati z různých příčin. Dotyční podnikatelé nenalézali v Praze sil, které by mohly se ujmouti redakce podobných publikací, nemohli se odhodlati asi k tomu, aby takové síly náležitě honorovali. Jsou ovšem mnohé závažné příčiny,

které znemožňují u nás podobný podnik, především a hlavně přespřílišná drahota našeho tisku. Jak v jiných odvětvích průmyslových nemohli bychom ani v tiskařském konkurovati s cizinou, t. j. s Německem. Dlužno pochybovati ještě, zdali bychom mohli závoditi s ním též v jakosti a přesnosti práce. Nedávno byla v tiskárně Otty Elsnera v Berlíně vytištěna kniha o 7 arších »Nemoci elektrických strojů« za šest dní, a kniha NB se mezi tiskem ještě překládala! Redakce časopisu »Russkaja kniga« poznamenala: »Jak vidíti, Němci navykli znovu své někdejší schopnosti pracovati rychle a přesně.« Nám s našimi slavofilskými a rusofilskými frásemi nezbývá než dále se krčiti skromňoučce v koutě. Snad byli bychom mohli přitáhnouti všechen tento bohatý průmysl, kdybychom se byli v čas vzchopili, podnikatelé i dělnici se smluvili nezáludně a pevně. Zápas mezi lichvou spekulace a lichvou práce ničí veškeren základ hospodářského života a vylučuje nás ze soutěže světové v každém odvětví, a tak nemůžeme se zbavovati svého úzkého provincialismu. Nesmíme pak naříkati na Rusy, že zadávají všechnu téměř práci Němcům, největším a nejnebezpečnějším nepřátelům Slovanstva.

Úchvatně vypsal M. Rostovcev, člen akademie a bývalý profesor dějin klasického starověku a archeologie v Petrohradě, nyní na Wisconsin University Madison U. S. A., martyrium ruských učenců v II. č. revue »Sovremennyja zapiski«. Ruská věda bývala krutě pronásledována za starého carského režimu, její rozvoj všelijak brzděn a znesnadňován, mnohým všechna práce znemožňována, leckterý profesor býval dokonce zbavován své katedry aspoň na jistý čas, ale nikdy, výslovně připomíná tento zajisté nepředpojatý svědek, ani za pověstných ministrů národní osvěty, Kassa, Švarce, Deljanova, kteří byli »maličkými dětmi ve srovnání s kterýmkoliv komisařem bolševistské osvěty«, nebývala škola rozrušována, ničena tak »drze, nedoucky a barbarsky« jako v době »osvíceného« diktatorství Lunačarského. Za staré doby carského absolutismu byl přece možný zápas s černou reakcí za práva vědeckého badání i za volnost školního vyučování, ale nyní všeliký boj s rudou reakcí stává se prostě nemožným. University pustnou, profesoři hledí se aspoň zachraňovati útěkem z toho ráje, a dávají přednost pobytu v cizině celkem upjaté a uzavřené, shlížející namnoze nikoliv bez jistého pohrdání, při nejmenším lhostejně na nešťastné oběti rudého te-

roru. Solidarita vzdělaného, ba i učeného světa, který nalézal plamenná slova proti útisku, jakoby naprosto zmizela, zapomenuta v hrůzách světové války. Nemnozí zůstali nicméně doma uzavřeni do zátiší svých kabinetů, laboratoří a biblioték, a tu s heroickým klidem a obdivuhodnou odevzdaností vyčkávají návrat lepších, volnějších dob, až se fanatism nynějších vůdčích reformátorů vybouří, jich spekulativní trabanti zmizejí a nastane zase možnost nějaké positivní práce. Ale velmi mnozí, kteří se nemohli zachrániti útěkem, zoufajíce nad děsným úpadkem ruské vědy a osvěty, sotva napravitelnými v dohledné době, volili raději dobrovolný odchod do nenávratna, následujíce statečného příkladu Senekova: tak znamenitý právník a výborný profesor moskevský V. M. Chvostov, mladý hluboký filosof moskevský Dav. Vikt. Viktorov, věhlasný matematik A. M. Ljapunov. Mnozí byli zastřeleni, stařičký kijevský slavista T. D. Florinskij, petrohradský profesor církevních dějin I. D. Andrejev, historik ruského práva prof. I. A. Malinovskij, profesor občanského práva v Petrohradě Em. Nolde zastřelen, když překračoval finskou hranici. Přemnozí zemřeli následkem hladu a bídy, ubiti fysicky i duševně, mezi nimi valnou měrou předčasně v plném mužném věku na trvalou a sotva brzy nahraditelnou ztrátu vědy. Tak posledně ještě výborný moskevský slavista a hluboký znalec ruského umění malířského V. N. Ščepkin. Zcela ojedinělé jsou příklady, že se profesor vrátil ze své dovolené ze západní Evropy; v dlouhé řadě osobních zpráv v časopise Russkaja kniga čteme takovou poznámku pouze u slavného klasického filologa T. F. Zielinského. A při zprávě o znamenitém psychiatru Vlad. Mich. Bechterevu čteme, že se na jaře 1920 obrátil na ruské učence, nalézající se mimo svou vlast, s výzvou, aby se vrátili. Bohužel není při tom zaznamenáno, jak zněla tato výzva, mohl-li on jim všem zajišťovati volný, nerušený život. Ještě silněji než nouze a fysický hlad[1] doléhá na učence zbylé v Rusku naprostá odloučenost od veškerého vědeckého ruchu evropského. Výmluvné svědectví podává nejmenovaný zpravodaj o právnické fakultě v Petrohradě ve jmenovaném listě: Nejhroznější pro učence jest úplná neznalost všeho, co se ve světě děje, hustá, neproniknutelná tma, která někdy leda prohlédne ze sběsilých novin, kteréž někdy zapadnou z redakčních místností boi-

[1] Angličanka Snowden píše, že ji navštívili ruští universitní profesoři oblečeni do hadrů jak angličtí tuláci!

ševistských novin (na př. z Komunistického Internacionálu, hospodářského listu) — jiných není, do rukou nekomunistických. Na základě takových zlomkovitých zpráv sestavují se dokonce referáty podle receptu přání jest otcem myšlenky. O vědeckých knihách nelze vůbec ani mluviti, stačí říci, že petrohradští učení státovědci neznají ani tekstu nové německé konstituce, představují si nad míru nejasně konstrukci a úlohu Svazu národů, nevědí ničeho o státním ústrojí nových evropských států atd., a nemají ani ponětí o tom, jaké nové práce se objevily ve vědách a literaturách Evropy a Ameriky. Vůbec jest těžko věřiti, že v dvacátém století při eksistenci radia může se kdo octíti v takové nestvůrné duševní blokádě, v jaké se nalézají ruští učenci. Ze svého bych mohl dodati malý charakteristický rys: nedávno dostal jsem od moskevského kolegy list s počátku ledna t. r., a v něm se mne táže mimo jiné, co dělá Konst. Jireček, nedošla ho tedy ještě zpráva o jeho smrti! Zoufalý hlas ruských učenců nalezl především ohlas v kruzích anglických a to zásluhou H. G. Wellsa. Nejpřednější angličtí učenci vydali nedávno zvláštní manifest na všechny intelektuální pracovníky anglické, aby byl učiněn konec této hnusné blokádě a aby jak vědecké korporace, tak jednotlivci posílali své publikace ruským učencům, a za tím účelem aby byl utvořen zvláštní fond na koupi knih a jich zásilku. A nejnověji utvořen v Londýně Appointments Committee for Russian Scientific and Literary Men, jest v něm celá řada anglických učenců vedle P. Vinogradova, aby ruským kolegům umožnila se nějaká vědecká činnost. Též v Belgii se utvořil komitét na podporu ruských inteligentů a založen fond, jímž by se 15 až 20 mohl zajistiti pobyt a umožnilo pokračovati ve vědeckých pracích při belgických universitách.

Ruští učenci a literáti jsou rozptýleni po celé Evropě a též po Americe, především uprchli do kulturních středisk, nejvíce do Německa, hlavně do Berlína, dále silně do Paříže, řídčeji do jiných zemí, do Anglie a Italie. Tu také utvořili kursy universitní v Paříži a v Bruselu, v Americe pak, v New-Yorku a v Chicagu zřízeny lidové university. Velice četně usadili se v jihoslovanských zemích, kde na rozšířených vysokých školách v Bělehradě a Záhřebě, i na nových universitách a fakultách v Ljubljani, Subotici a Skoplji našli vítané působiště. Stejně též v Sofii na universitě a na nově zřízeném ústavě pro studium blízkého východu, kde celkem bylo 19 ruských profesorů jmenováno.

V našich československých zemích nenašli dosud ruští literáti a učenci takové působiště až na zcela ojedinělé případy. Naše profesorské sbory činily sice již různé návrhy, ale ty nebyly a nemohly býti ještě uskutečněny z rozmanitých příčin, namnoze mimo vůli sborů a rozhodujících faktorů nejvyšší správy školní. Nechci tím ovšem říci, že by se u nás nebylo mohlo učiniti více, a dlužno přiznati, že jsme se neukázali ve skutečnosti tím, jak by se mohlo podle našeho vyhlášeného slavofilství a rusofilství očekávati. Třeba též zaznamenati, že dosud některé návrhy na povolání se projednávají. Jest dále nepopíratelno, že Praha neuměla na sebe upoutati pozornost ruských literárních a vědeckých kruhů, a že marně zápasí i s takovými městy, která nejsou sídlem university jak na př. Drážďany a j., kde není vůbec intensivnějšího ruchu vědeckého. Vítězila tu namnoze stará tradicionální přízeň ruského světa, bývalého ještě panského »barského«, jakož i někdejší ruské mládeže dychtící po vědách, k Německu, jeho kultuře a zvláště universitám. Jediné, co se v Praze soustředilo, byla skupina vynikajících stoupenců strany t. ř. sociálních revolucionářů, kteří začali tu vydávati svůj hlavní ústřední orgán »Volja Rossii«. Jiné žurnalistické pokusy činitelů méně význačných poměrně brzy stroskotaly. Kromě těchto nezastavil se u nás trvaleji žádný poněkud jen vynikající literát neb učenec, nebyl-li zvlášť povolán. To budiž prostě konstatováno. Nelze ovšem zamlčovati, že s jistých stran konservativnějších byla Praha nezřídka pomlouvána jako hnízdo málem ne bolševistské, a tím ne jeden od cesty k nám zastrašován. Pisatel těchto řádku mohl by uvésti na důkaz toho list známého ruského kolegy, jinak dosti blízkého směrům progresivnějším.

Literáti jsou snad poněkud lépe zorganisováni. V únoru m. r. byl při komisariátu osvěty zřízen zvláštní literární oddíl, zvaný podle nyní běžné barbarské mody »Lito« pod vedením samého Lunačarského. Zřízen oddíl akademický, který organisoval literární čtení, jež vedli básník Vjač. Ivanov, literární historikové prof. P. Sakulin a M. Geršenson, známý svými pracemi o starých slavjanofilech, »snažící se najíti filosofické smíření s bolševismem«, a j. Tu četl též známý básník Valer. Brjusov, který hned po říjnovém převratu přimknul k bolševikům, a tím si zajistil vedoucí postavení při všech knižních a osvětových akcích nynější vlády, stal se redaktorem různých publikací, jak moskevských sborníků proletářských, zorganisoval také zname-

nitou knihovnu Rumjancovskou, kterak a za jakým účelem, o tom nemáme zpráv. V akademické sekci byl vypracován návrh na založení učené společnosti »Akademija slovesnych znanij«, úkolem jejím mělo býti: vědecké zkoumání ruského jazyka, zachování jeho čistoty a bohatosti, zkoumání jazykových památek, studium všeobecné teorie slovesnosti, poetiky, konečně působiti na šíření humanitního vzdělání v Rusku. Tedy měla by míti týž úkol jako oddělení akademie věd v Petrohradě pro ruský jazyk a slovesnost. Vzdálený pozorovatel nemůže se ubrániti domněnce, že to měl býti jakýsi konkurující ústav, vzdoroústav, snad takový, ve kterém by se mohli uplatňovati lidé, kteří nemohou míti přístup do akademie věd...

Zřízen ještě umělecko-propagační pododdíl pod vedením soukr. docenta V. M. Friče, další literární-vydavatelský pod vedením básníka A. S. Serafimoviče, který rovněž od počátku se připojil k bolševikům a stal se spolupracovníkem jich novin. Tato sekce řídí redakci a censuru všech rukopisných prací předložených »Lito«. V druhé čtvrti min. roku předloženo bylo od 11 spisovatelů několik básní, dramat a pros. Jest ještě zvláštní sekce proletářských spisovatelů. Vychází dále bibliografický list »Knižnaja Lětopis«, týdeník, ale zaznamenává knižní produkci velmi nedostatečně. Mimo to jest v Moskvě zvláštní bibliografický kroužek, neboť v Moskvě má se sbíhati všechno, co se v Rusku tiskne. Básníci sdružili se dále ve Volnou filosofickou asociaci, přezvanou obvyklým barbarským nezpůsobem ve »Volfila«. Jejími zakladateli jsou básníci Andrěj Bělyj, připojivší se po převratu říjnovém k levým soc.-revol., jemuž nebylo povoleno odjeti za hranice, Aleksander Blok, který se drží stranou, uzavřeně, kritik Ivanov-Razumnik, též levý soc.-revol., bývalý universitní profesor v Kijevě, Lev Šestov, který nyní žije ve Švýcarsku a v Mercure de France vytiskl stať »Co jest to bolševism?« Jmenovaní básníci a literáti vydávají dále ve spojení s jinými ještě časopis věnovaný literatuře a umění: »Zapiski mečtatelej« (snílků).

Literátům, kteří zůstali ve vlasti, namnoze proto, že jim nebylo povoleno odjížděti za hranice, žije se ovšem při obecné úžasné bídě zvláště v hlavních městech nade vše pomyšlení špatně. V Petrohradě byl sice pro ně zřízen útulek v někdejším nádherném paláci milionáře Jevsějeva, který vláda zabrala, nad vchodem poznamenáno »Dům umělců. Založen od M. Gorkého

v listopadu 1919 r.,« ale neprávem, neboť všechnu práci tuto provedl jiný muž, jak zaznamenala autorka článku o tomto domě A. Damanskaja v časopise Volja Rossiji č. 104, ze kterého čerpáme následující data velmi charakteristická pro nynější poměry »diktatury proletariátu«. Útulku dostalo se tam velice nemnohým, ne pro nedostatek místa, než pro nedostatek topiva. V zimě nalezli jej všeho všude tři, k jaru ještě tři v domě o dvou poschodích. Dávaly se obědy o dvou chodech po 50 rublech, byla zelná polévka bez masa a prosná kaše bez omastku, druhý den polévka z prosa a zadělávaná zelenina, a to se pak opakovalo pravidelně. Tato menu působila ve vyhladovělém Petrohradě takový rozruch, že každý hleděl jakýmkoliv způsobem státi se jakýmsi příbuzným šťastných členů domu umělců. Mimo to dávala se někdy do konce kotletka velká asi jako stříbrný rubl za 350—400 rublů, preclík popelové barvy za 250 rublů, jakýsi koláč za 400 rublů, slizké cukroví za 50 rublů. A tak mohl se člověk za dva tisíce až půl třetího najísti do nepomyšlení. Scházeli se tam mnozí přední spisovatelé a učenci v čele se známým literárními historiky S. A. Vengerovem a F. D. Batjuškovem, kteří mohli si ovšem dovolovati jen ony skromnější obědy po 50 rublech, a kteří též předčasně skonali jako oběti hrozné bídy. V tomto domě umění konaly se též přednášky o historii literatury a umění NB honorované poměrně ne právě přespříliš .. 300 rublů ... při nízké ceně peněz. V sálech bývalo 5—6 stupňů pod bodem mrazu, přednášeči i posluchačové ovšem ani nevylézali ze svých kožichů, a posluchačů bývalo velmi málo, 3—5, nanejvýše 12—15 osob, ač bývali obdarováni čajem a chlebem. Nejvyššího počtu posluchačstva dosáhl znamenitý básník Andrěj Bělyj, 30—40, který dočasně též žil v tom domě a četl o rytmu v poesii.

(Dokončení.)

Básnictví Homérovo a moderní.

Napsal Ot. Vaňorný.

Poněvadž básnické umění Homérovo namnoze se liší od moderního, jest nevyhnutelně nutno upozornit moderního čtenáře na tyto rozdíly, aby Homéra křivě neposuzoval. Není možná, aby Homérovi bylo bez takovéhoto návodu porozuměno. Jsouť tam zjevy, které matou moderního čtenáře zvyklého zcela jinému umění. I nejbystřejší kritikové a učenci dali se jimi svést k úsudkům docela mylným. Tak na př. duchaplný a bystrý K. Lachmann z odporů a nesrovnalostí, které u Homéra skutečně jsou, vytvořil teorii, dle které Ilias a Odysseia nepocházejí od jednoho básníka, nýbrž vznikly sloučením samostatných písní. Učení jeho dlouho bylo schvalováno, a přece jest úplně mylné. Dnes už v teorii Lachmannovu nikdo nevěří, leda nedouk. Z nesprávného porozumění básním homérským vznikly i jiné těžké omyly, které trvaly celá desítiletí.

Nelze tedy čekat od prostého, neučeného čtenáře, aby si všecko sám náležitě vyložil.

Popisy. Novodobí spisovatelé rádi popisují, a to i tenkrát, když popis není vysvětlením neb odůvodněním děje, ani výrazem duševního stavu neb zájmu jednající osoby. Tak na př. bývá popisováno, kde ve vesnické světnici stojí truhla a jaká je, kde je postel, police s nádobím a jakým, kde visí obrazy a jaké jsou atd. Ale pak si už těch věcí nikdo nevšimne. K ději a osobám nemají vůbec vztahu. — Proč je tedy básník popisoval? Čtenáři takové popisy obyčejně vynechávají a přeskakují, poněvadž to jsou vložky bez účelu, zbytečné, mrtvé.

U Homéra je popisů málo, velmi málo, a mají skoro vždy důvod, aspoň psychologický — jsou tedy účelné.

Básník někdy místo popisův užívá jiných prostředků. Spokojí se na př. výrazným přívlastkem.

Jindy zamění popis podobenstvím. Nemohl krásu faiécké princezny Nausikay lépe zobrazit než tím, že ji přirovnal ke krásné bohyni Artemidě.

> Jako když Artemis ctná jde po horách, střelkyně šípů,
> buďto že po Erymanthu neb rozlehlém Taygetu kráčí,
> těšíc se z divých kanců neb jelenů, střelhbitých v běhu.
> S ní tam venkovské nymfy, jež bouřného Dia jsou dcery,
> veselou laškují hrou, a v srdci se raduje Létó:
> ze všech vyčnívá nejvýš jak hlavou tak vznešeným čelem;
> snadno ji každý pozná, ač všecky jsou spanilé krásou:
> tak též nad služky své ta panenská předčila dívka.

Někdy místo popisu naznačí účinek. Když Télemachos přišel do Meneláova paláce, byl překvapen jeho krásou. I on byl královský syn, i doma měli pevný a pěkný palác — ale co viděl u Meneláa, naplnilo jej svrchovaným podivem. Ale básník nepopisuje krás paláce jako by učinil leckterý spisovatel nynější, nýbrž naznačí účinek, dojem, jaký na Télemacha učinila nevídaná ta krása. Užaslý mladík nachýlil se ke svému průvodci a pravil mu potichu, jak to nezkušení mladíci dělají:

> Jaký tu od bronzu lesk i od zlata, lazuru všude
> po domě silnozvučném — i od stříbra, sloňové kosti!
> Jenom snad olympský Zeus má uvnitř takový palác!
> Co je tu všelikých krás, já s úžasem na to se dívám!

Tento podiv Télemachův mluví. Řecký lid si představoval sídla bohů nade vše krásná, jako náš lid nebe. Jak mocný dojem udělal naň Meneláův palác, když jej přirovnával k domu nejvyššího boha Zéva! Básník pak naznačiv dojem, docílil mnohem většího účinku než jakýmkoli, sebe lepším popisem.

Krásu Heleninu zdůraznil dojmem, jaký učinila na trójské starce (v Iliadě).

Jindy popis mění v úvahu. Popis ostrova Kozího není než praktická úvaha krále hospodáře o úrodnosti ostrova a vhodném přístavě.

Jsou však i u Homéra skutečné popisy, ale i tam osvědčil veliké umění. Tak popis dvora Eumaiova naznačuje duševní stav Odyssea, který se po dvaceti letech vracel. Jistě že se překvapen rozhlížel, když viděl ohradu, které za jeho pobytu v domově nebylo.

Jindy proměňuje popisy v děj a dodává mu zdání života. Vizme, jak popisuje umělou jehlici Odysseovu. Popis neděje se

obvyklým způsobem, nýbrž básník zobrazuje přímo děj, který šperk představoval.

V předních pařátech psích se svíjel skvrnitý kolouch,
pes pak ho popadnout dychtil.
I hledíval s podivem každý,
kterak, ač ze zlata pouze, ten pes jej zardousit hledí,
kolouch pak nohama třepal a hledět psovi se vymknout

Čtenář nevidí umělý šperk, nýbrž děj: vidí přímo psa, jak zuřivě chňapá po kolouchovi, ten pak úzkostně třepá nohama a hledí se psovi vymknout. Vlastní popis, který neobsahuje ani dva řádky, spojen mistrně s dojmem, který udělal šperk na diváky. Čtyři verše, a jaká živost, názornost a přirozená pravdivost! Podobných příkladů by málo našel ve spisech novověkých.

Tento popis je však i účelný. Pénelopeia chtěla se přesvědčit, zdali cizinec (Odysseus) opravdu jejího manžela viděl, a proto se ho ptala, jak Odysseus vypadal a jaký měl na sobě šat. Je to tedy vlastně odpověď na otázku Pénelopeinu.

Stejně krásný je popis Achilleova štítu v Iliadě. Básník nepopisuje štít, jak vypadal, nýbrž jak jej božský umělec Héfaistos vytvářel. Čtenáři připadá, že nedívá se na obrazy štítové, nýbrž na děje plné života.

Popisy dějů bývají ještě životnější. Viz popis míčového tance:

Oni tu krásný míč a nachový do rukou vzali,
který Polybos kdys jim zhotovil dovednou rukou —
Jeden vždycky ten míč až k stinným oblakům mrštil,
prohnuv se vzad, však od země druh se vyšvihnuv vzhůru
po každé chytil jej hravě, než nohama dopadl na zem.
Když však míčem už dost se nahráli do výše skokem,
potom do tance opět se pustili na zemi živné
občas měníce rej — jim mladíci tleskali v taktu,
stojíce na závodišti, a hlučný se ozýval dusot.

Toť hotová malba, a víc než malba; čtenáři připadá, jako by viděl živé hráče a všecky jejich pohyby.

Popisy krajin bývají u novověkých spisovatelů někdy dost nudné a bývají od čtenářů vynechávány. U Homéra vše hraje životem. Bůh Hermés byl poslán k nymfě Kalypse s Diovým vzkazem, aby Odyssea propustila. Hermés byl poslem bohů, přešel daleké země a viděl všecky krásy světa. A přece tento zkušený cestovatel žasl nad krásou nymfina ostrova. Básník však

nepopisuje, nýbrž líčí smyslové dojmy Hermovy způsobem psychologicky úplně správným:

Oheň vysoko plál tam na krbu. — Do dálky vůně
z pěkných cedrových polen — a z chvojkových — ostrovem páchla,
planoucích jasným žárem, a bohyně chodíc kol stavu
zlatým paprskem tkala a líbým zpívala hlasem.
Kolem jeskyně té byl lesík rostoucí bujně:
osiky, olšové kmeny a cypřiš líbezné vůně.
V lesíku širokokřídlí si na stromech hověli ptáci,
tuhýci, sokoli statní a havrani dlouhojazyční,
mořští, jimž jedině lov jest obvyklý na moři širém.
Aj! Kol prostorné sluje se révoví do výše pialo
dokola, pěstěné, bujné, a kypělo plnými hrozny.
Podál praménky čtyři se perlily — voda jak křišťál,
řadou, poblíže sebe a každý směřoval jinam.
Vůkol pak měkké louky, kde miřík a fialka květem
bujely.
Tam by i bůh se podivil, kdyby tam přišel,
spatře tu veškeru krásu a ve své duši by zplesal.

Básník s neobyčejným mistrovstvím a pravdivostí vytýká nejdřív dojem zrakový (oheň na krbu), pak čichový (vůně z dřeva cedrového a chvojkového), pak sluchový (zpěv Kalypsin). Pak upoutal Herma háj, pak zraky jeho svezly se nazpět ke vchodu jeskyně, zarostlému pěstěnou révou, plnou hroznů, a konečně všiml si okolí.

Popis ostrova Kalypsina není tedy pouhou, zbytečnou vložkou, jako bývají popisy moderní, nýbrž je těsně spojen s dějem. Je tu líčen spíš Hermův dojem než ostrov.

Ale jest i účelný. Básník proto líčil krásy ostrova, by ukázal Odysseovu lásku k vlasti a věrnost k manželce. Ostrov byl tak velkolepě krásný, že sám bůh-cestovatel nad ním žasl — a Odysseus přec jen toužil po své skalnaté Ithace. Krásná, věčně mladá bohyně přála si ho za manžela, slibovala mu nesmrtelnost a věčnou mladost — a Odysseus přece dal přednost své manželce.

Jaký to rozdíl mezi takovýmito popisy Homérovými a oněmi zbytečnými vložkami tak mnohých spisovatelů novověkých!

Ovšem že se to netýká všech spisovatelů moderních. Jsou i v jejich dílech přemnohé popisy nejen krásné, nýbrž i účelné a Homérovým podobné. — Ale i když popisy v moderních dílech básnických nejsou vyžadovány dějem, nelze jich vždy zavrhovat jakožto neúčelné vložky pro vyplnění místa: Vážný umělec má

i zde svůj cíl. Chce jimi na příklad mnohdy budit náladu u svých čtenářů nebo vysvětlovat náladu osob svých básnických výtvorů, atd. atd.[1]

Výjimkou jsou i u Homéra popisy podobné moderním, na př. popis zátoky Forkýnovy, do které Faiékové přivezli Odyssea:

> Forkýna, mořského kmeta, se prostírá v ithacké zemi
> jakási zátoka mořská: dvé vyčnělých břehů a příkrých
> vybíhá naproti sobě a k zátoce mírně se klení,
> o něž příboje vln, jež bouřně zdvihají větry,
> lámou se na straně vnější, však uvnitř bez lana stojí
> koráby důkladně kryté, když dopluji přístavu cíle . . . atd.

Duševní a citové hnutí. Značný počet spisovatelů libuje si v rozborech stavů duševních. Některé romány jsou jimi přeplněny. Děj bývá chudý, zápletky skrovné, osoby celkem málo jednají, málo mluví, ale za to kniha je plna psychologických rozborů, které nám předkládá spisovatel. Osoby spisu jsou celkem pasivní, skoro pouzí statisté. Vypadá to tak, jako by osoby nečinně stály, kdežto spisovatel nad nimi vykládá čtenáři, co se v jejich nitru děje. A čtenář? Ten má velmi málo příležitosti, aby z řečí, skutků a jiných projevů sám poznal jejich duševní stav. Trpně přijímá, co mu spisovatel předkládá, jsa odkázán na jeho rozbory. Je tedy také čtenář pasivní. Není veden k tomu, aby se pohružoval do duševního stavu osob, nemusí nic přemýšlet, ničeho se dohadovat. Klidně čte, a spisovatel rozbírá, rozbírá a rozbírá.

Jinak u Homéra. Víme, že každé hnutí duševní projevuje se nějak na venek, na příklad zblednutím, zábleskem očí, změnou tváře a hlasu, vytrysknutím slzy, posunem ruky, hlavy, atd. atd. Projevy tyto jsou výrazem vzruchu duševního, a každý může z nich soudit o stavu duševním. Pouhý pohled poučí nás o tom, co se asi děje v nitru člověka, a není třeba, aby nám někdo předkládal rozbor jeho stavu duševního.

Homéros i zde si počíná nanejvýš umělecky, taktně a jemně. Naznačí stručně vnější projev, který jest výrazem duševního stavu, a čtenář pochopí sám, co se děje v nitru člověka.

---

[1] Jsou ovšem u spisovatelů moderních, i slavných, někdy popisy, jakých u Homéra není, na př. Neera, Senio (Svět. Knih. č. 771/3, str. 33): Corinna byla *metr a šedesátpět centimetrů vysoká*, postavy hřmotné, hranaté, výstavby silné, *jakoby sekyrou zdělané* . . . atd. — — Tato Corinna byla . . . dívka!

Z mnohých příkladů tyto tři:

Odysseus blížil se s pastuchou Eumaiem ke svému domu — po prvé po dvaceti letech, v podobě starého, otrhaného žebráka, nikým nepoznán. Zastavil se před domem. Tento jeho domov býval kdysi klidný a sídlilo v něm rodinné štěstí. Byla tam mladá milující manželka a v loktech jí dřímalo novorozeně — stál před domem, kde býval králem, ctěným a ode všech milovaným. — A teď tam řádí vetřelci, kteří mu ničí majetek, manželku nutí k sňatku a syna mu chtějí zavraždit. Věděl, že se má s těmito lidmi setkat vražedným, smrtelným zápasem, ale byl sám, bez vojska i zbraní. Z nitra domu ozývají se zvuky loutny a šířila se vůně z jídel. — — Jak mu bylo? Co dělo se v jeho duši? Co myšlenek, co citů v duši — ale nesměl jich projevit, aby se neprozradil.

Jaká to příležitost rozbírat Odysseův duševní stav!

A co čteme u básníka? Psychologický rozbor? Nikoliv. Básník nic jiného nepraví, nežli že Odysseus náhle chopil Eumaia za ruku a honem začal povídat, že to je jistě dům vladařův a že slyší zvnitř hudbu a cítí vůni z jídel.

Tedy pouhé gesto a řeč, která neměla cit projevit, nýbrž utlumit!

A tento rychlý pohyb ruky a řeč na oko lhostejná je nejlepším vylíčením duševního stavu Odysseova.[1]

A když vešel do dvora, spatřil na hnojišti psa Arga, kdysi svého miláčka, teď však sešlého, zestárlého a posetého klíšti. Nikdo nepoznal Odyssea, jen ten starý pes, když uslyšel jeho hlas. Vzpřímil hlavu a uši, ale stářím a slabostí nemohl povstat, aby uvítal svého pána, jen zavrtěl slabě ohonem a mdlobou svěsil uši. Odysseovi sevřelo se srdce a hluboká lítost ozvala se mu v duši, ale opět musil pohnutí své zatajit.

Ale básník zase nerozbíral Odysseovo nitro, nýbrž pravil prostě:

Odysseus pohleděl stranou a v očích osušil slzu, a pak řečí na oko lhostejnou počal se vyptávat na psa.

---

[1] Je to tím mistrnější, že básník užil prostředku známého. Toto gesto bylo obyčejným výrazem překvapení a pohnutí mysli. Tak Nestór, když viděl, jak Athéna-Mentór najednou vzlétla v podobě orla, *chopil Télemacha za ruku* a začal k němu mluvit. — Dovednost básníkova zakládá se v tom, že tímto gestem upozornil čtenáře-posluchače na duševní hnutí Odysseovo, ale obyčejnost gesta nevzbudila pozornost Eumaiovu.

Tedy zase ne obšírným rozborem a přívalem slov, nýbrž silou prostého gesta a snahou cit zatajit odhalil pravý stav Odysseova nitra. A účinek? Není čtenáře, který by se ubránil pohnutí. Jaké to umění!

Všimněme si ještě jiného gesta! Když Eumaios vyprávěl žebrákovi (Odysseovi) o řádění ženichů v Odysseově domě, cizinec (Odysseus) byl tím nanejvýš rozčilen, ale jeho duševní bouře zračila se jen hltavým jídlem a pitím, ale mlčel a chystal ženichům zkázu. Toto chvatné mlčelivé jídlo — jak mistrný to tah!

Někdy básník o duševním stavu osob vůbec nic neřekne.

Když Odysseus byl u pastýře Eumaia, přišel náhle syn Télemachos, kterého byl Odysseus opustil záhy po jeho narození a již dvacet let ho nespatřil. I viděl, jak Eumaios překvapen vyskočil, jak mu vypadly z rukou nádoby, jak běžel Télemachovi vstříc, líbal jej a vřele vítal:

Přišel jsi, sladké ty světlo, můj synáčku! — já jsem už myslil,
že snad tě nespatřím víc — — —

A Odysseus? Nesměl ani brvou hnout, aby se neprozradil, a když Télemachos vešel do chyše, ustupoval mu na oko lhostejně s místa.

Ale jaký příval citů zavalil jeho duši! Než básník se o tom ani slovem nezmínil, ani to ničím nenaznačil. Vylíčil krásně situaci a ponechal čtenářům, aby si duševní Odysseův stav představili.

Kde přece básník rozbírá stav duševní, děje se to stručně a případně. Krásně vylíčil sklíčenost a zamyšlenost Télemachovu ve zpěvu I. v Odyssei:

Seděl s ženichy právě a smuten v mileném srdci
obraz statného otce měl na mysli — — — — kdyby tak přišel!!
Ha! Jak v paláci svém by ty ženichy rozehnal rázem!! —
— Králem byl by zas sám a ve svém domě by vládl!!!

(Pokračování.)

ROZHLEDY.

ZAHRANIČNÍ.

Boj Dohody s Německem. Vnitřní politika Německa od podpisu versaillského míru do 1. května 1921. Otázka připojení Č. S. R. k sankcím. Povstání v Horním Slezsku. Politicko-vojenská úmluva československo-rumunská.

V Praze 10. května 1921.

Všechny dřívější schůzky a konference, počínajíc od San Remo přes Spa, Paříž až do poslední konference londýnské, byly obsáhlou a důkladnou přípravou ke dni 1. května 1921, zvlášť význačně zdůrazněnému smlouvou versaillskou. Do tohoto dne měla býti totiž stanovena spojenci, resp. reparační komisí pařížskou, přesná cifra reparačních závazků Německa a stanoven způsob jich amortisování. Úloha, kterou nebyla s to zmoci sama mírová konference pařížská, nechtěla-li svá zasedání rozšířiti o řadu měsíců, byla zde přesunuta na užší, ale velmi mocný sbor dohodových odborníků, válka skončila tak sice na povrchu a zevně, ale vnitřní zápolení, které mělo výsledky vítězství zbraní přivésti k platnosti, neustalo. Urputný boj mezi Německem a Dohodou se nezastavil, poslední dvě léta byla svědky fakta, že podepsání mírové smlouvy neznamenalo pro Němce zároveň i její loyální plnění. Všeobecný dojem jest, že poválečné a poražené Německo ještě si nepřivyklo hleděti na smlouvy jím vlastnoručně podepsané jinak, než jak svého času otevřeně prohlásil o smlouvě, garantující neutralitu Belgie, neslavné paměti říšský kancléř Bethmann Hollweg. Byli jsme svědky zdráhání, vytáček, přímého porušování versaillského traktátu, nebylo dosud viděti ani stopy té snahy, kterou na př. ukázala poražená Francie po druhém míru pařížském v r. 1815 a po míru frankfurtském v r. 1871, jež snažila se co nejdříve a ještě před stanovenou lhůtou setřásti závazky mírovými smlouvami jí uložené a to právě přesným jich plněním.

Stanovení 1. května 1921 jako nejzazšího data pro skončené určení reparačních náhrad určilo a priori celou vnitřní a vnější politiku Německa od podepsání ve Versailles až do tohoto dne. Kdežto všechny ostatní státy chopily se pilnýma rukama díla vlastní hospodářské a politické konsolidace, sevřely a usměrnily hospodářský svůj život tak, aby státní prosperita byla co nejdříve znovuzřízena a zajištěna i když to stálo přetěžké oběti jednotlivců a hlavně majetných tříd, v Německu toto všechno se nedělo. Ohromná omezení jednotlivců v zájmu celku, silné ingerence státní na veškeré téměř obory výroby i směny statků, z toho plynoucí těžkosti a častá nespokojenost širokých tříd i kapitálově silných vrstev a kolise vnitřně-politické — to všechno Německo neprovádělo v dostatečné míře a to pouze a jedině proto, aby zde 1. května 1921 stálo jako stát hospodářsky vyčerpaný, s rozhára-

nými financemi, ohroženo destruktivnimi živly komunistickými, s prázdnými pokladnami a s nespokojeným obyvatelstvem. Německo za celá dvě léta neprovedlo řádné zvýšení zdanění, nechtělo se mu do snahy po vytvoření rovnováhy rozpočtové zavedením daní nových a účinných, jeho tarifní politika, jindy tak důmyslná a vedená kombinací principů veřejnohospodářských se soukromohospodářskými, najednou začala kolísat a sklízet neúspěchy, jeho eksport byl neregulován a skýtal pole ohromným valutovým ziskům jednotlivců na účet prosperity státu. Což není ku podivu, že na př. pruské státní dráhy snad jediné v Evropě přinášely po dlouhá léta při své znamenité výkonnosti čistý zisk až 7procentní a teprve v roce 1919 poněkud skončily deficitem, který nyní ovšem pokračuje? Německo za této své vnitřní politiky, jejíž tajným heslem bylo »destrukce státních financí za současného bohatnutí jednotlivců« dospělo tam, kam dospěti chtělo: K tomu, aby zde 1. května stálo jako stát, který není schopen platiti reparace do té míry, do jaké je to na něm požadováno. Že tomu tak vskutku je, ukazuje zejména ta okolnost, že Němci v době, kdy panuje na světovém trhu nesmírný nedostatek peněz a ani státy finančně velmi silné půjčky poskytnouti nemohou, sami nabízejí půjčky miliardové hlavně státům středu a jižní Evropy. Tato úmyslně katastrofální metoda vnitřní politiky a nepoměrně nízké průměrné zdanění občana německého z ní plynoucí, proti značnému zatížení poplatnictva dohodového, zajisté nemohla působiti náladu Němcům příznivou nejen ve Francii, Anglii a Italii, ale také v Americe, na kterou za nového presidenta bylo přec jen Německem zvlášť počítáno. I zde výsledky německé politiky jsou žalostné. Spojenci nebyli jí rozdvojeni, nýbrž naopak stojí stále v stejné frontě protiněmecké a diference mezi nimi jsou vesměs rázu taktického a nikdy ne zásadního. Příčiny tohoto bankrotu německých nadějí a očekávání leží rovněž na bílední. Německo je vlastně již od r. 1914 odtrženo od přímého osobního styku s ostatním světem, je dosud společensky bojkotováno a osobní vztahy jeho omezeny jsou na míru nejmenší. Jeho informace tudíž mohou býti čerpány a ve skutečnosti také čerpány jsou pouze z tisku periodického, revuálního, knižního a z pokoutních pramenů nepřímo docházejících. Německo skutečnou náladu v politických kruzích západoevropských řádně nezná a z diversí politických denníků, lpících často houževnatě na malicherných rozdílech názorů, soudí na přehnaně velké rozdíly mezi politicky tvořivými kruhy dohodových státníků. Odtud plynoucí pak jeho závěry nutně musí býti falešné, nereální a nesprávné. Politika na nich stavěná musí dojíti jednoho dne k poznání, že nelze tak pokračovati dále a musí tedy v daném případě reparačních náhrad začíti tím, čím začaly ostatní státy evropské v den uzavření příměří, t. j. zejména prováděním státního hospodářského plánu sanačního, řádné politiky daňové, poplatkové a tarifní. Že všechno to bude spojeno s ohromnými těžkostmi v době, kdy téměř celá Evropa tyto silné poválečné bolesti již v mnoha ohledech překonala, je pochopitelno a jasno.

Ovšem na druhé straně nesmí docházeti ke zjevům, které nedávno vyličil »Frankfurter Zeitung« ve článku nadepsaném »Nová Panama« a které i ve francouzské sněmovně byly příčinou několika bouří. Socialističtí poslanci Inghels a Frossard tvrdili totiž, že reparačních náhrad užíváno jest k bu-

dování továren a velkých průmyslových objektů v měřítku ne takovém, jak tomu bylo před válkou, nýbrž značně větším. Továrníci dostávají prý náhrady neúměrné jejich válečným škodám, staveny jsou místo dřívějších malých podniků velkopodniky s nejmodernějšími stroji, kdežto obydlí dělnická pouze nedbale a povrchně. Dodávek do zpustošeného území se užívá k spekulacím a machinacím, které nejsou daleky od jednání zločinného. Tyto okolnosti dokonce vynutily posl. Frossardovi poznámku, že právě touto korupční a chamtivou nenasytností francouzských dodatelů jsou reparační povinnosti hnány do výše, kterou Německo nebude moci zaplatiti i kdyby chtělo. V tom ovšem je vážné memento vládním kruhům dohodovým, zejména francouzským, kterým podle mnohých známek, jež také v českém tisku byly uváděny, záleží hlavně na tom, aby mohly vojensky obsaditi část Německa a tím zlomiti eventuelní budoucí vojenské nebezpečí, kterého se Francie se strany Německa přece jen stále obává.

Pokud jde o československé stanovisko v otázce eventuelního provádění sankcí a zejména uvalení 50% dávky na zboží importované z Německa, může se u nás jednati pouze o hospodářskou stránku celé věci. Politicky je ona kladně řešena celým naším poměrem k Dohodě a poměrem k našim spojencům jugoslávským a rumunským. Hospodářsky ovšem lze o okolnostech s ní spojených diskutovati, neboť je mnoho důvodů, které mluví přímo proti účasti na sankcích. Důvody ty, jako na př. že 40 procenty svého obchodu zahraničního závisíme na Německu, jsou zajisté vážné, ale při bližším ohledání vidíme, že tkví svými kořeny vesměs v době, kdy jsme na Německu záviseli jako část habsburské monarchie a že tedy závislost ta byla do jisté míry uměle vypěstována. Připojení k sankcím přineslo by nám sice mnoho nepříjemností, ale bylo by také dobrou školou pro naše eksportní a průmyslové kruhy, a nutilo by je, aby hledaly nová odbytiště a to ovšem hlavně směrem na Balkán a časem také do Ruska. Provádění sankcí a nucená částečná isolace od Německa působila by tedy na náš průmysl a obchod do jisté míry i výchovně a závislost nyní 40procentní by mohla postupně klesnout na třicet, později pak snad i na dvacet procent při současném zvýšení tendence k jihu a jihovýchodu.

*

V době, kdy spojenci odevzdávali v Londýně ultimatum Německu se šestidenní lhůtou odpovědní do 12. května a s celkovou sumou reparační 132 miliard marek ve zlatě, rozpoutalo se polské povstání v Horním Slezsku. Výsledek plebiscitu, teritoriálně Polákům zajisté příznivý, nedovedl dosud způsobiti, aby padlo rozhodnutí Nejvyšší rady spojenců. Stanovisko francouzské, bezpodmínečně příznivé Polákům, našlo silnou opposici anglicko-italskou, čára Korfantyho, dávající Polsku uhelnou a průmyslovou pánev, nebyla dosud oficielně přijata. Příklad d'Annunzia a Želigovského zapůsobil i na Korfantyho, temperamentního organisátora a bývalého pruského poslance a několik dní po návratu jeho z Paříže vybuchl povstalecký požár, který záhy rozšířil se tak, že celé území nalézající se za hranicí, Poláky požadovanou, octlo se v rukou polských. »Via facti k Polsku« stalo se heslem hornoslezských Poláků a za cílem tím jdou tito lidé, většinou příslušníci třídy dělnické a venkovské, bez ohledu na to, teče-li při tom kromě jejich

krve i krev spojeneckých Francouzů a Italů. Německo, které ovšem nemůže býti s podobným řešením spokojeno, protestovalo u Nejvyšší rady a nabídlo služby svých ozbrojených sborů, jež ovšem byly odmítnuty. Ač lze najíti slova odsouzení pro jednání polské vlády, která se povstalců zříká a při tom je zajisté opatřuje zbraněmi, střelivem i organisátory, proč jen nelze se diviti tomuto elementárnímu hnutí osvobozovacímu, které postřehlo, jak snadno by se mohl státi z hornoslezské země, Poláky osídlené, kompensační předmět v jednání o reparačních náhradách. Že by Poláci stejným způsobem mohli se vrhnouti na Těšínsko, lze těžko očekávati. Poměry jsou docela různé a česká žurnalistika měla málo důvodů obě otázky srovnávati, nehledíc ani k tomu, že srovnávání a vyjadřované obavy ukazují na málo sebedůvěry k vlastním silám a zapomínají na silný právní i mravní podklad našeho držení Těšínska.

*

Politicko-vojenská smlouva Československá s Rumunskem, podepsaná dne 30. dubna s vědomím a souhlasem království S. H. S. znamená definitivní utvoření středoevropské základny, nazvané svého času Malá dohoda. Že byla uzavřena teprve nyní a ne již v době vzájemných návštěv zahraničních ministrů obou států, toho příčinou zejména jest, že cestou krátké evoluce bylo nutno vyrovnati některé vzájemné pochybnosti, které byly zde hlavně u oposičních stran rumunských a plynuly docela přirozeně z malé znalosti poměrů v našem státě. Je jisto, že avantura Karla Habsburka a rázná likvidace její značně přispěly k zkrácení doby tohoto vzájemného poznávání. Smlouva, jejíž tekst bude registrován ve Svazu národů, je analogií naší vojensko-politické konvence s královstvím S. H. S., nesena je snahou po zabezpečení trianonského míru a má charakter vysloveně obranný. Že formální uzavření její bylo všeobecně očekáváno, toho důkazem je i to, že při jejím podepsání se hladiny tisku ani přespříliš nerozčeřily. Patrně uzavření její bylo považováno za samozřejmost. Význam její pro republiku československou mimo jiné spočívá též v tom, že zahraniční politika naše zde vystoupila jako iniciátor nové koncepce střední Evropy a rozptýlila tak rázně a nenávratně iluse o utvoření dunajské federace, v níž ovšem rejdy reakční byly by mnohem snažší a méně kontrolovatelné než za koncepce nynější. *Srom.*

NÁRODNÍ ŠKOLA.

Otázka akademického vzdělání učitelstva národních škol. — Návrh rámcového zákona. — Ministerská anketa o otázce. — Projev akademického senátu.

Zdálo se již, že otázka všech otázek učitelských, t. j. otázka universitního vzdělání, blíží se ku svému rozřešení. Ministerstvo školství a národní osvěty vykonalo úřední porady s přednostou Pedagogického ústavu Komenského univ. prof. dr. O. Kádnerem.

Sekce Českoslov. obce učitelské připravila k podnětu prof. dra. Kádnera za předsednictví pražského okr. šk. inspektora dra J. Keprty návrh rám-

cového zákona o pěti článcích, jímž chtěla položiti žádoucí reformě učitel ského vzdělání pevný základ.

Jednotlivé ročníky nynějších učitelských ústavů počínajíc prvním ročníky měly býti zrušovány, takže by koncem škol. roku 1925—26 pře staly eksistovati i se cvičnými školami, které k nim jsou připojeny.

Úprava učitelského vzdělání měla míti směr, aby učitelští kandidát od počátku školního roku 1925—26 nabývali po absolvování střední škol teoretického i praktického vzdělání pedagogického na vysokých školách v rozsahu 4 semestrů. Podle toho měli vstoupiti koncem škol. roku 1925—2 do praktického života učitelského poslední abiturienti učitelských ústavů koncem šk. roku 1926—27 pak první absolventi vysokých škol pedagogických Tím byla by zachována spojitost v pravidelném ročním přílivu učitelstv do národního školství.

V době do počátku šk. roku 1925—26 mělo se jednati o podrobn řešení souboru otázek, jak upraviti teoretické i praktické pedagogické vzdě lání všeho učitelstva národních škol na vysokých školách, jak opatřiti do statek vědecky kvalifikovaných osob učitelských, jak opatřiti vědecké vzdě lání učitelstva škol měšťanských a jak upraviti poměr tohoto vysokoškol ského vzdělání k dosavadním vysokým školám a zejména k universitě Konečně měla býti řešena otázka, kterak by se mělo odpomoci dosavad nímu citelnému nedostatku učitelského dorostu zřizováním jednoročních kursů při učitelských ústavech po dobu, než budou poslední jejich ročníky zrušeny, po případě zřizováním takových kursů také na vyšších středních školách.

Sekce pro universitní vzdělání učitelstva při školském odboru Česko slov. obce učitelské řešila také ve smyslu výše uvedených zásad návrh rám cového zákona, schválený výborem. Učitelská obec uvítala snahu mini sterstva školství po rozřešení základní otázky učitelské radostně a se živým zájmem. Těšila se, že po upokojení hmotných tužeb stavovských, dojde také v brzku k upokojení tužeb duševních, jichž oprávnění zdůrazňovali přední mužové naši doby od Havlíčka až po Masaryka.

Anketa, svolaná ministerstvem školství na 21. únor ukázala však, že otázka universitního vzdělání učitelstva naráží v kruzích učitelstva středoškolského i vysokoškolského na houževnatý odpor. Zaráželo, že odpor ten je značně větší v českém profesorstvu než v profesorstvu německém, které se snah učitelských po vysokoškolském vzdělání v anketě ujímalo a vyslovovalo se proti odkladu v řešení této otázky.

Universitní studium učitelstva národních škol mělo v anketě vřelého zastance a obhájce v univ. prof. dru Ot. Kádnerovi, který tu výmluvně dovozoval, že reforma musí směřovati k vědeckému vzdělání učitelstva, že na toto vzdělání učitelské ústavy žádnou organisací nestačí, dále že vědecké vzdělání předpokládá důkladné vzdělání všeobecné, že není možno upírati vědeckého vzdělání vychovatelům dětí, když se ho dostává těm, kdo mají pečovati o zdravý vývoj a chov nižších tvorů než člověk (vysoké školy zvěrolékařské).

Zástupce středoškolských profesorů řed. Pithart dovozoval, že otázku nelze řešiti bez současné reformy školské a vůbec nikdy napřed. Středo-

školská organisace profesorská byla by pro to, aby se budoucí učitelé a učitelky vzdělávali v šestitřídních školách středních a ve dvouročních školách odborných. Navrhl, aby se otázka odborného vzdělání učitelstva odložila až do doby po rozluštění reformy středoškolské.

Podle názorů zástupce českých vysokých škol prof. dra Janka nelze reformu učitelského vzdělání kombinovati s universitou, protože ta by nebyla s to, aby obsadila odbornými silami potřebné stolice. Vysoké školy pedagogické nebyly by ekvivalentní s fakultami ani vůbec rovnocenné s universitou a nelze jich přiřaditi proto k universitě. Se strany německého profesorstva středoškolského a vysokoškolského byl vysloven podiv nad odmítavým stanoviskem českých profesorů. Prof. dr. Heller žádal důrazně, aby universita uváděla učitele do vědecké práce pro cenu těch, jež má učitel vychovávati. Universita svým uzavíráním se před touto otázkou zavinila nedostatek odborných vědeckých pracovníků. Bylo vlastně její povinností a nikoli učitelstva, aby vypracovala podrobný plán vědeckého vzdělání učitelského. Ozval-li se z českého profesorstva hlas pro universitní vzdělání učitelstva (prof. Bartůška) byl umlčen hned poznámkou (řed. Pitharta), že mluví jen za svou osobu. Řed. Pithart vytýkal, že se chce zavádět něco bez slyšení lidu. Sluší mu připomenouti, že právě lid by byl nebezpečným jeho názorům. Přes 90% toho lidu přijímá vzdělání jen ve školách národních a tento lid je dnes již tak uvědomělý, že nebude žádati prostřednictvím svých volených zástupců pro jediné své vzdělavatele na školách národních vzdělání nižšího. Je třeba naslouchati hlasu lidu, je třeba míti pochopení pro demokratické ideje doby, jichž postup je nezadržitelný. A otázka akademického vzdělání učitelstva je otázkou demokratickou dnes právě tak, jako byla za Komenského otázka všeobecného vzdělání. Obrátí-li se učitelstvo národních škol se svojí otázkou k lidu, nedopadne to dobře s názory páně ředitelovými na otázku universitního vzdělání učitelstva.

Akademický senát university Karlovy schválil 26. března jednomyslně ohražení svého zástupce dra Janka v anketě proti žádanému rámcovému zákonu na reformu učitelského vzdělání, jehož náplň, podle jeho názoru, je dnes ještě mlhavá a sporná. Vyslovil se pro požadavek, aby reformu učitelského vzdělání předcházela reforma střední školy, k níž by se příští pedagogia přizpůsobila. Schválil protest proti tomu, aby navrhované dvouleté kursy byly nazývány školskými fakultami nebo vysokými školami pedagogickými a aby tyto vším řádem neequivalentní školy byly přiřaďovány k universitám. V dodatku upozorňuje projev akademického senátu Karlovy university na možný nedostatek učitelů na elementárních školách v místech zapadlých a ukazuje na finanční obtíže, které by vznikly zbytečným prodlužováním a zdražováním učitelského studia.

Dlouho již nezabolelo učitelstvo národních škol nic tak, jako vzpomenutý projev akademického senátu Karlovy university. Bolest jeho se zvyšuje faktem, že vysokoškolské profesorstvo německé ústy prof. dra Trischera prohlásilo se rozhodně pro vzdělání učitelstva na školách vysokých. Je mu líto, že akademický senát staroslavné university, která ve středověku první otevřela síně učitelstvu národních škol, zaujal k otázce, která není výlučně otázkou stavovskou, ale v přední řadě otázkou národní, otázkou budoucího vzdělání nejširších vrstev lidových, stanovisko tak kon-

servativní, že tak učinil v době, kdy na vysokých školách sorganisovalo se vzdělání zemědělské, zvěrolékařské, vzdělání evangelických duchovních atd.

Učitelským stavem je proniknut celý národní organismus od středu až na nejkrajnější periferie. Má-li býti na výši doby, má-li rozvíjeti utajené vnitřní síly národa a popohánětí tak národ osvobozený k živější soutěži hospodářské a kulturní, musí se mu dostati vzdělání pokud možno nejvyššího a t. j. akademického. Čím dříve se tak stane, tím lépe, neboť dobytá státní samostatnost musí býti upevněna v kulturních kořenech svých. Vláda lidu, lidem a pro lid musí vyrůsti z lidu pokud možno nejvíce duchovně a mravně rozvinutého. A takový lid nemůže vzdělávati stále kantor, na nějž by se díval každý vesnický kněz, vyšlý z fakulty, která je s ostatními »rovnocenná«, jako bohatý krejčí na cikánský tábor.

VÝCHOVNÁ PÉČE O MLÁDEŽ.

Pozoruhodný ústav pro děti v Anglii.

(Ze studijní cesty.)

Přiznávám se, že jsem doufal najíti ústavní péči v Anglii docela jinak, než jak jsem ji shledal. A když jsem přijížděl za noci newcastleským přístavem mezi ohromnými doky na půdu Albionu, ještě tenkráte jsem se domníval, že praktický Angličan nemůže míti jiné ústavy, než jako velké pedagogické továrny, bez toho kouzla citové vroucnosti, která prý je bližší rasse slovanské než germánské. Ale návštěvy v internátech mně daly názor nový, naprosto odlišný.

Už ta okolnost, že největší humánní ústavy anglické mají v rukou a vedou je od založení soukromé korporace a jedinci, působila na mě sympaticky. Vnitřní organisace ústavů pak mě vůbec překvapila. Pobyt v Boys Garden City a Girls Village Home, ve dvou velikých ústavech pro děti všeho druhu defektů a životních osudů naučil mne cítiti u anglické rassy houževnatost, křesťanský idealismus a lásku k dítěti, o kterých vlastnostech jsem dosud u nich ničeho nevěděl. O zakladateli ústavu, dr. Barnadovi, napsal na titul jedné monografie německý filantrop, že je »Vater der Niemandskinder« — »otec bezejmenných dětí«. Těch dětí je sehnáno v ústavech kolem Londýna, které všecky dr. Barnados z dobrodiní soukromníků postavil, ze všech konců světa. Zajedeme si však do jednoho z nich: Girls Village Home, »dívčí obec« řekl bych česky. (Chlapecká obec je podobně organisována.) Z nádraží Liverpool-Station jedeme předměstským vlakem do Ilfordu a odtud vozem elektrické dráhy do Barking Side. V těchto místech končí předměstí Londýna, v levo ještě řada dělnických domů, v pravo už širé nivy v podzimních mlhách. U dlouhé kamenné zdi zvolňuje elektrický vůz jízdu a zastavíme u vrat s velikým nápisem ústavu. Hned u vchodu poznáme, že za zdí je pěkný veliký park s vilami. Největší budovou je kostel, škola, nemocnice a kuchyně. Hlásil jsem se písemně již z Kodaně a telefonicky z našeho vyslanectví v Londýně, sekretářka mne tedy očekává a provádí všemi koutky parku i budov. Nebýti té sychravé podzimní mlhy a toho ponuře šedého

světla, ze kterého se den nemůže probudit, byla by procházka touto obcí ve velikém parku nádhernou procházkou.

V tomto parku je všecko, co děti potřebují pro prázdnou chvíli a ke hrám. Lesíky, hájky, hřiště tenisová, footbalová i s nářadím k tělocviku a ke hrám, i jejich vlastní zahrádečky, allotementy, které jsme se od nich naučili znát. Květinové záhony dekorují okoli — krátce, jsme v ústavě, o kterém se nebojím říci, že je pro nás ideálním.

Podél parkových cest najednou nás překvapí řada přízemních vil s velkými mansardami. Domky z cihel, obrostlé až po střechu s pěkně pracovanými dveřmi a pěkně sladěnou barevnou mosaikou v přízemních dvou velkých oknech do cesty vás ihned upoutají. V domku je ticho, děti jsou rozběhlé po hrách za domečkem. Vcházíme dovnitř. Správkyně domu, maminka, nás vítá a vede do přijímacího pokoje. Potom nás provádí domečkem. Proti jejímu pokoji je velký dětský pokoj, plný hraček před chvílí opuštěných. V přízemí je ještě kuchyně se spíží, ve které maminka vaří pro celou svou rodinu 20ti dětí, a šatna s celou výbavou všech dětí. V poschodí jsou mansardní pokojíčky, ve kterých jsou dětské ložnice a ložnice maminčina.. Čistota všech místností a rozhovor s vlídnou maminkou nás přesvědčí, že je tu jistě onen rodinný vřelý poměr, kterého děti nepoznaly, až teprve zde. Maminka tu už hospodaří dvacet let a její děti přijíždívají k ní už samy se svými dětmi a vzpomínají. Píší jí stále a vzpomínají na šťastné mládí pod touto střechou. Kdyby dal celý ústav jen tuto šťastnou episodu mládí svým dětem, dost už vykonal. Ale ústav připraví děti i pro život, vyškolí je, vyučí praktickému zaměstnání, opatří jim místo a postaví je dobře připravené do života. Za mého pobytu připravovalo se k odchodu asi 100 dívek, které měly s dětmi z ostatních Barnadových ústavů odjeti v transportu 300 dětí do Kanady. Dívky tam měly už předem opatřená místa u farmářů, v jejichž rodinách budou míti na starosti prádlo pro celou farmu. Nebyly zrovna nejvkusnější výšivky těch dívek, ale my známe už slabou ornamentální invenci anglo-americké rassy z kreslířských školských předlohových děl i u nás. Byly však velmi čistě a solidně zpracovány a to zase nebývá vždycky u nás.

V rodinných domcích jsou děti rozděleny tak, aby starší pomáhali matce ve vaření, obstarávali čistotu v celé domácnosti a učily se všemu, čeho potřebuje dívka k samostatnému vedení domácnosti. Pečují a vedou k práci i ty menší děti, které bydlí s nimi pod jednou střechou. Vůbec je práce v celém ústavě v kuchyni, prádelně, v nemocnici i obytných domcích rozdělena tak, že starší děti prováději všecku práci, takže personál má vlastně jen úkol dozorčí.

Celkem žije v této obci kolem 1400 dětí, všech budov je asi 80. Škola je osmitřídní. Při ústavě je i dětská školka pro děti malé. Nemluvňata jsou ve zvláštní budově v ošetřování u sester, které mají na starosti péči o tři děti.

Podle tělesných defektů nebo podle duševního nadání tu děti tříděny nejsou. Přišly sem proto, že potřebovaly rodinné výchovy a vzdělání, kterého jim jejich okolí nemohlo dáti. Jsou tu děti opuštěné, sirotci, děti z nalezinců i z nejchudších rodin, děti z londýnského, Whitechaplu i z venkova, zdravé i churavé a mrzáčci všeho druhu. Všechny tu našly co potřebovaly: řádnou rodinnou výchovu a přípravu pro čestný samostatný život. A celý

tento veliký a krásný domov postavila láska jediného filantropa a štědrá veřejnost. Nedomnívejme se, že se snad v bohaté Anglii skládaly ihned miliony liber na zařízení ústavu. Byli sice také dárci větší, tak na př. rodiče dali postaviti této obci pěkný kostel se zvonkovou hrou na věži, když jim zemřelo jediné dítě, a ovdovělá paní místo pomníku svému chlapečkovi dala sem: pořídit velké varhany, ale jinak byly počátky tohoto ústavu také těžké. Dlouho byl na př. ústav bez nemocnice, až vyšli z ústavu první chovanci, mezi nimiž byli dobří hudebníci a ti podnikli velké turnée do Australie, kam byli umístěni po vyučení a doslova vyhráli ústavu takovou sumu, že z ní byla postavena velká nemocnice v Girls Village Home. Heslo »děti dětem« bylo provedeno v tomto případě nejkrásnějším způsobem. Menší příklady stejně veliké lásky najdete v této obci téměř na každém kroku. V tom je vidět silnou vůli anglické rassy, vědomí soudržnosti a smysl pro jednotu. U nás je ještě příliš mnoho nevhodného, někdy i sobeckého individualismu, který brzdí provedení velké myšlenky. A platí to o všech oborech naší práce.

Příklad dvou ústavů Barnadových Boys Garden City a Girls Village Home má pro nás velký význam. U nás se řeší stále teoreticky otázka »velký nebo malý« ústav. Pro velký ústav mluví rozhodně poměrně menší režie, pro malý možnost dáti dětem intimní domov a umožniti bezprostřední styk vychovatele s dítětem. O velkých ústavech se říkává, že jsou pedagogickými továrnami, o malých bychom řekli naproti tomu, že jsou pro nás luksusní domácností. Východisko z obou ekstrémů vidíme právě v těchto dvou internátech. *Augustin Bartoš.*

Ústředí prázdninové péče.

Aby docíleno bylo potřebné soustavnosti v prázdninové péči a součinnosti všech organisací, které tuto otázku prakticky provozovaly, bylo na popud ministerstva sociální péče utvořeno loni Ústředí prázdninové péče. Ministerstvu šlo o to, aby část své agendy přeneslo na toto ústředí a tak si v práci ulevilo. V nové této organisaci bylo zastoupeno ministerstvo sociální péče, ministerstvo zdravotnictví, ministerstvo školství, Čsl. Červený kříž, České srdce, Česká zem. komise pro péči o mládež, Spolek pro české feriální osady, Úřad pro péči o mládež hl. m. Prahy, Čs. obec učitelská, Ústřední spolek čes. profesorů, Česká obec sokolská, Dělnické tělocvičné jednoty a mnoho jiných korporací.

Podle řádu, vydaného ministerstvem sociální péče, bylo úkolem Ústředí prázdninové péče: a) pořizovati podle propracovaných zásad každoročně soupis školní mládeže a dorostu, jimž třeba jest prázdninového ozdravení a starati se, aby se ho dostalo pokud možno největšímu počtu mládeže; b) umísťovati mládež v rodinách neb v koloniích dle určitého programu za součinnosti organisací a institucí v něm sdružených; c) šířiti porozumění pro prázdninovou péči, získávati jí přátele a finanční prostředky, vyhledávati místa a rodiny k umísťování mládeže, ať již jako hosta zdarma, za plat neb výměnu a pod.; d) vésti evidenci prázdninového pobytu mládeže; e) doporučovati úřadům centrálním příslušné žádosti za subvenci, podávati jim dobrá zdání, návrhy a pod.

Ústředí neobsáhlo hned v prvém roce všech akcí, nemohlo se ujímati práce v celém rozsahu, nýbrž muselo ji zabírati postupně. V prvé řadě soustřeďovalo zatím jen vysílání českých dětí pražských do rodin a kolonií, ale praksa sama vedla k tomu, že již letní začínaly se v Ústředí sbíhati všechny akce z celé republiky sem spadající, třeba zatím jen neúplně. Mnozí hledali tu pomoci a tak se s nimi Ústředí seznamovalo. Také německé organisace přicházely s Ústředím prázdninové péče ve styk.

Ústředí prázdninové péče bylo organisováno jen jako kancelář sprostředkovací a orgán poradní, tedy nikoli výkonný. Praksa však vedla dále. Bylo třeba opatřovati noclehy a pohoštění přespolní mládeži při výpravách do Švýcar, výpravám mládeže slovenské do Prahy, hledati místa pro osady, opatřovati pro kolonie inventář a potraviny, organisovati lékařské prohlídky, obstarávati pasy a pod.

Po roční zkušenosti organisuje se právě Ústředí prázdninové péče jako právnická osoba na základě spolkovém. Děje se tak podle usnesení zástupců korporací, jež mají o věc zájem. V těchto dnech již připravuje zvolená komise návrh stanov a jakmile bude s prací hotova, svolá, jakožto přípravný výbor, přípravnou valnou schůzi. Kancelar Ústředí prázdninové péče pracuje ovšem dále svým dosavadním způsobem.

Nové Ústředí prázdninové péče ponechá úplnou autonomii sdruženým korporacím. Úkolem jeho bude soustřeďovati, pomáhati a usoustavňovati celou práci sem náležející. Bude tedy podporovati úsilí sdružených organisací, aby stále získávány byly rodiny, jež by přijímaly děti k prázdninovému pobytu zdarma na výměnu neb za mírný poplatek. Úkolu toho hledí si zvláště České srdce. Dále musí Ú. p. p. vybudovati síť trvalých osad po celé republice. Posavadní osady jsou namnoze jen sezonní, povstalé náhodně, takže mnohdy loňská práce přichází na zmar a hledá se nové sídlo. Při volbě těchto osad dbáti jest nejen zdravotního a výchovného prospěchu mládeže, ale také osvětových a národních potřeb našeho státu. Ú. p. p. má vybaviti prázdninové osady náležitým inventářem. Mohlo by žádati od svých organisací místo členského příspěvku nepatrný poplatek, jejž by každé dítě do osady vyslané zaplatilo. Lze také očekávati, že ministerstva účastněná udělí každoročně určitý obnos na opatření takového inventáře. Osady vybavené propůjčovalo by ústředí organisacím prázdninovou péčí se zabývajícím, jež by si tam děti vydržovaly a opatřovaly samy. Nebyla by tak žádná korporace omezena na několik málo míst, a při rozšíření prázdninové péče prošly by děti postupně různé končiny naší vlasti a tak absolvovaly by jakousi praktickou vlastivědu.

Úkolem Ústředí prázdninové péče bude dále prohloubiti život v osadách po stránce administrativní, hospodářské a účetní, zdravotní, pedagogické, osvětové a národně propagační. Podle dosavadních zkušeností bude nutno vypracovati pro kolonie program ve všech uvedených směrech.

Pro vyřešení těchto otázek budou ustaveny odbory z osvědčených pracovníků. Zavedeny budou také jednotlivé tiskopisy (soupisy, účetní knihy, brožury a pod.). V místech, kde budou stálé osady, opatřeny budou místní komitéty, nebo alespoň důvěrníci, jimž bude svěřena ochrana inventáře, péče o zásobování snad i dozor nad hospodářstvím v osadě a j. Poněvadž všechna výchovná a hospodářská práce v osadách je závislá na jakosti

osob, jimž děti jsou svěřeny, veden bude stálý seznam spolehlivých vůdců. Pro jich vzdělání pořádány budou kursy.

Ústředí vyjednávati bude za všecky korporace s ústředními úřady, aby tyto nebyly zbytečně obtěžovány množstvím jednotlivých žádostí. Tak přičiní se o získání volné jízdy na drahách a lodích, o bezplatný dovoz inventáře a potravin, o včasné zajištění potravin, dovolené učitelstvu, bude-li jich nezbytně třeba, o zapůjčení ložních potřeb atd.

Bude třeba organisovati pravidelné vysílání naší mládeže, zvláště studentů a učňů, do ciziny. Výpravy tyto nesmějí míti nadále ráz nouzový, nýbrž jen kulturní a propagační. Kromě toho musí býti pečováno o děti Čechů zahraničních a o mládež z krajů národně smíšených, kterou jest nutno bráti do prostředí ryze národního. Nesmí však býti zapomínáno ani na mládež venkovskou, jež také zaslouží pozornosti, když ne tak z důvodů zdravotních, tedy z výchovných. Děti celé republiky mají poznati Prahu, a to umožniti chce Ústředí prázdninové péče.

Pro Prahu zvláště povede Ú. p. p. evidenci prázdninového pobytu mládeže a přičiní se, aby obdobně dělo se za pomoci některých korporací i v jiných velkých městech republiky. Stanoveny budou zásady pro výběr dětí, aby v tom ohledu rodiny i školy věděly přesně, jak jednotlivé korporace postupují. Libovůle a protekce tu nesmí míti místa.

Úkoly jsou tu jistě veliké a potřeba soustředění je pociťována stále více. Vznikla řada organisací, jež se péčí touto zabývají, některé založeny na podkladě stavovském, jiné na místním nebo podle druhu mládeže (děti, studující různých škol, učňové). Lze jen vítati tento ruch, ale také nejvýš nutno zachytiti hned v začátcích jeho vývoj a uvésti ve správnou kolej a při tom šetřiti individualitu všech činitelů zúčastněných. Nelze nikoho potlačovati, naopak každého podporovati, pokud celek uzná, že jde o věc dobrou. Nikdo spravedlivý nebude tu uhýbati, nebude se vymlouvati ničím, a zúčastní se hned stavby nového ústředí. Dosud všichni zájemníci pozvaní, vyslovují se pro novou organisaci a pracují s ní. Pouze jeden významný spolek odmítl státi se členem ústředí, čehož lze jen litovati v zájmu věci. Leč očekávati lze, že i tu dojde k dohodě, neboť jde přece jen o dobro věci.

LITERATURA.

Krásná.

Růžena Jesenská: Pohledy do duší. Povídky a novely. V Praze 1921. (Nakladatelství J. Otto, spol. s r. o. v Praze.) — *Pavla Buzková:* Mlhy v úsvitu. Povídka. V Praze 1920. (Nakladatelství Šolc a Šimáček, spol. s r. o. v Praze). — *Anna Ziegloserová:* Klamná vítězství. Povídky a črty. V Praze 1921. (Knihy Zvonu, svazek 33. Nákladem České grafické Unie A. S. v Praze). — *Růžena Schwarzová:* Vítězové. Příběhy statečných srdcí. V Praze 1921. (Knihy Zvonu, svazek 32.). — *Anna Reháková:* Tři dalmatské povídky. (Nakladatelství Šolc a Šimáček v Praze.) — *Lila Bubelová:* Dítě. Pastel. V Praze 1921. (Laichterova Sbírka krásného písemnictví. XXVII.).

Mezi povídkami a novelami Růženy Jesenské jsou dvě z doby světové války. Jedna z nich (»Ortel«) končí tím, že rodiče spatří syna

viseti na dřevě mezi nebem a zemí, byl popraven; matka v hrůze své bolesti cítí, že syn umíral hrdinně s vírou ve splnění svého snu o budoucím svrchovaném pokoji a ráji na zemi a svobodě svého národa. Tedy jeden z případů heroické tragiky, kterou duch dějin obohatil naši přítomnost. Pouhé uvědomění si případu kteréhokoli z těch, kteří odhodlaně šli za svým osudem jako rekové ideje, jež se splnila, musí vybavit velikost jejich tragiky, a chce-li ji vystihnout spisovatel, nemá věru úkol těžký. Ale Růženě Jesenské tragika sama nepostačí; ba nejen to, u ní ustupuje do pozadí a celá povídka soustředí se na kontrast mezi krásnou, jemnocitnou ženou a zlým, sobeckým, tvrdým mužem, který je schopen lichvy, podvodu, ba hanebnosti, ovšem prý s obezřetností génia, kterou ostatně v ničem nepoznáme; a žena stojí mezi otcem a synem jako prostřednice mezi peklem a nebem. Budiž konečně. Ale Růženě Jesenské nestačí ani to, ona musí k tomu přidati silnou dávku tajuplnosti, záhadnosti. Muž cosi před ženou tají, v noci nepozorován vychází z ložnice, když se vrátí, žena zděšena vztýčí se na loži, jako by ve sklepě byl pochoval mrtvolu; až pak zasvětí ji v tajemství, ale i to se musí stát s tajuplnou obřadností: vezme stříbrný krucifix, u něhož na ženině stolku bývali křtěni a zasvěcováni smrti, rozsvítí dvě voskovice a žena musí přísahat, že nikomu nic nepoví, ani synovi; a ze všeho toho vyjde na jevo, že má ve sklepě zakopanou ohromnou truhlu, naplněnou záplavou zlata. Tak tedy Růžena Jesenská chápe se všech prostředků, aby válečný motiv nějak vyšnořila: myslí, že by v prosté skutečnosti, byť byla sebe větší, byl příliš malý, střízlivý. A tak si vede i v druhém válečném motivu (»Hříšný závěr«), kde žena vidouc svět naplněný vražednou orgií, »do nejnásilnějších, nejrafinovanějších představ pekelných vybájenou«, tone v jediném pocitu, že ve stínu smrti je láska nadpřirozeností a že by bylo »cosi omračujícího krásou a výjimečností odejíti svobodně v největším štěstí«. Oba případy jsou příznačny pro celou knihu Růženy Jesenské a pro ni vůbec. Jí nestačí skutečnost a přirozenost, musí ji obestřít nimbem záhadnosti, nadpomyslnosti, legendárnosti. Její prosou vane cosi z pohádkových zakletých zámků, přenáší ji do citové oblasti středověké. Musí být stále vzrušena, rozechvěna, trýzní se vymyšlenými mukami; zabíhá do dalekých měst a míst, věří v jakousi mystickou genealogii, které lidi vzdálené věky uvádí v souvislost. Její Anna z Rautova ve »Fontana Gaja« má v kouzelném parku skleník a tam v říši vzácných orchidejí, růží a rhododendronů blouzní a přijímá své sny: tak si představuji způsob jejího tvoření vlastního. Lze pro něj arci uvésti vysvětlení: touhu po kráse a sílu citového přívalu. A mimo to, spisovatelka podává v doslovu knihy vysvětlení sama: připomíná, že její duševní zrak proniká skutečnost života jinak nežli pohled jiných lidí a že v její dílo působí nejen schopnost výběru a odlišnosti vidění, ale i okolnost, že zvláštním osudem blíží se jí nevšední lidé a případy. A razí dokonce pro své umění název: realistický romantismus. Je docela v právu, dovolává-li se při tom názoru, který o romantismu a realismu vyslovil Karel Čapek, a který vrcholí vlastně v tom, že hranic jejich nelze přesně vymezit. Ale tvrdí-li ona, že není jediné její práce ať prosou, ať veršem bez podkladu skutečnosti, proniklé krví a nervy, pak si měla velmi vzíti k srdci slovo Čapkovo, že realita, skutečnost chce býti

nejen věcně poznána, nýbrž také povznesena a posvěcena, přiblížena lidské lásce, oživena pro štěstí lidské — čehož u reality Růženy Jesenské není. Nikdy nevytvoří básník opravdového díla, pracuje-li je sub specie estetické terminologie a definice. Že však realistický romantismus nebo romantický realismus uměleckv možný jest, toho skvělý doklad podala Ricarda Huchová: viz její dílo »Aus der Triumphgasse«.

Je-li kniha Růženy Jesenské »romanticky« překrevněna, vyznačuje se povídka Pavly Buzkové »Mlhy v úsvitu« přemírou analysy. Kandidátka profesury odjede od svého muže, soběstačného úředníka, aby na venkovském dvorci vyučovala děti a připravila se ke zkouškám; tam pozná Ivana, doktora filosofie, který vede hospodářství ovdovělé sestry a obdržev místo, odvádí si Olgu jako svou ženu, když rozštěpen byv ve dvě bytosti, v prostopášníka a poustevníka, »mohl být překut v člověka«. V jejich poměru není nic sentimentálního ani překotného, ale jest určován pozorným odhadováním hloubky citové náklonnosti a síly fysické nutnosti, pokusem udržeti je v rovnováze, až dojde ke konečnému spojení. A nežli k němu dojde, analysuje Olga sebe, muže, vzájemný styk, jeho hranice, možnosti a důsledky do podrobností. »Moderní žena nemiluje méně, avšak mnohotvárněji, jelikož miluje srdcem i pěstěným rozumem« napsala Olga do svého deníku, a ta slova by mohla být motivem celé knize. Vede to k tomu, že se dočítáme všelikých vážných myšlenek o životě, bohu, lásce, výchově. »V mateřské moře Věčna uchylujeme se pouze proto, abychom si odpočinuli a posílili se. Vrátit se musíme a co jiného nám zbývá, než žíti?« »V lásce i nejžhavější objetí není než cudným polibkem, v ní duše duši pozvedá a silou své touhy po dokonalém splynutí bytostí i tíži hmoty přemáhá.« »Pevný je pouze takový milenecký svazek, v němž smyslnost nestrhává obapolné úcty a obdivu.« »Lidé všichni, mezi nimi Ivan i já sama, častěji snad podobáme se zvířeti než Bohu, ale není to proto, že Bůh sám přemáhá vlastní nedokonalost?« Autorka pojala své dva lidi i svůj úkol velmi ušlechtile, je na ní patrný vliv autorů ruských, ale svou filosofickou reflexí zatížila knihu přespříliš, na úkor umělecké hodnoty. Sotva vypravování trochu se posune ku předu, už je tu místo něho deník, dopis, rozhovor, kdekoli a kdykoli. Tím místo životní pravdivosti nastupuje únavný traktát a může způsobit, že z knihy vycítíme více oleje než života, přes vážnost, s jakou autorka život pojímá a o něm přemítá.

Za to velmi málo přemýšlivosti vykazuje kniha Anny Zieglo-serové »Klamná vítězství«. Snad je autorka přesvědčena, že případy, které vyličuje, jsou výrazem pesimistického nazírání; ale to není filosofický názor, to je pouhé škarohlídství; její vypravování není podepřeno a odůvodněno psychologicky tak, aby přesvědčilo o své životnosti a nebudilo dojem pouhé záliby v neútěšnosti, projevované hodně naturalisticky. Typickou pro autorku jest povídka »Proč?« V ní vyrůstá, či spíše živoří dítě, na němž se projevují následky dědičného zatížení; šíleně zatížená teta Lori, hrbatá Lojzi, krvácivá matka a neznámý otec, takoví jsou ti, k jichž rodině přibyl on, hrbáček se zárodkem rychle pokračující tuberkulosy; neštastníka matka dovede udržeti při životě do jeho dvacátého roku, kdy se i v něm o své právo počne hlásit pohlaví. To je téma, při němž vtanou na mysl Ibsenovy Přišery nebo román Zolův, ale autorka

z něho udělala jenom velmi dobrodružný románek, v němž hysterická žádostivost vede k donucenému sňatku, který, na rozdíl od jiných běžných, znamená jinak obapolně velmi dobrou partii, ale přepychem, nezřízeností a záletnictvím přivodí rozvrat; aby se tomu dodalo pikantnosti, zajde se až kamsi k Dunaji daleko v Uhrách, záletný otec je tam zabit, matka, která pro čeledína Jánoše zapomínala na choré dítě, vrátí se s ním do Čech a syn dále trpí za všechny; až jednoho rána zůstane na lóži mrtev, vlastní matka, aby ukojila jeho záchvaty, objednala mu za dvě tisícovky nevěstku a on to zaplatí smrtí. Taková propast bídy, tolik zla tu je nakupeno, ale nikde nejde autorka hloub, spokojuje se s pouhým vyprávěním, při němž otázka proč? je pouhou vignetkou. Celé knihy by na takový sociální vřed bylo potřebí, ale místo toho autorka sahá k případům podobným, více méně trapným: žena stůj co stůj chce si opatřiti mateřství, s kýmkoli, když toho nemůže docílit u vlastního muže; jiná po letech odkopává muže, pro něhož opustila manžela; jiná se bojí, aby muž z války se nevrátil a oddychne si, když padne; obětavá malířka sklízí surový nevděk za dobrodiní, prokazované bratrovým dětem. To dává řadu obhroublých i hrubých a klackovitých postav s pepickým výrazem, v jednotlivostech dobře odpozorovaných. Ale mají-li míti literární hodnotu, musí spisovatel pro ně podati raison d'être; toho však u Anny Ziegloserové není. Za to musíme se u ní spokojit na příklad s takovou nesrovnalostí, že o ženě po nejhrubším, sprostém výstupu s mužem, při němž navzájem nadávka stihá nadávku, se praví: »A druhý den žalovala svoji žalost dálce, nad zlatými poli se tetelící.«

Místo nenávisti, zloby, hrubosti, špatnosti určován jest poměr mezi mužem a ženou u Růženy Schwarzové láskou, které dovede se odříkat a je schopna oběti. Příběhy statečných srdcí nazvala svou knihu prós »Vítězové«, a svého vítězství domáhají přemáháním sebe sama; láska jejich dovede odpustit a vytrvat, vyplňuje je čistota citu i vášně. »Ne vzíti lásku, náhodný dar sluné chvíle a přivoněti k ní jako ke květině, ale utvořiti poučenou lásku a přetvořiti ji ve věčnost.« »To nejkrásnější, co potrvá, je vzpomínka na žhavou touhu, jež nikdy nenalezla splnění — kouzlo neprotržených závojů.« Arci pronáší-li při tom jedna z žen Růženy Schwarzové o umění mínění takové, že nahrazuje spánek, pokrm, teplo, peníze, lásku, přátelství, že umění činí člověka asketou, učíc jej milovati bohatou samotu, jež mu dává jeho nejlepší lidství, lze to vysvětliti jen naivností mladistvého nadšení pro Macterlincka, Zeyera, Rabindranátha Tagore a čistotou touhy, která chce raději život přeměnit v inkoust a papír než v neřest a lež. Povídky Schwarzové jsou stilisticky propracovanější než dalmatské povídky Anny Řehákové; tyto jsou trochu povídavé, ale při své vážnosti a zádumčivosti poskytují dobrý pohled do lidí jihoslovanských a poučují také po stránce sociální a národnostní.

Nejpozoruhodnější však z knih ženské literatury, o níž tuto mluvíme, jest pastel Lily Bubelové »Dítě«. Dítě je nemanželské a přechází z ženy na ženu, tak jak je otec přivede do svého domu jednu po druhé. Ale u Lily Bubelové není tu nic z toho ošumělého, opět a opět nově natíraného inventáře, s kterým se až do omrzení setkáváme u konvenčně pojímaného případu, prastarého a věčně se opakujícího. Nic tu není ze všedně

dojímavých výjevů, jak bývají vyličovány při nesouladu mezi mužem a ženou, nic ze snahy po sensačnosti, která by vzbudila zdání objevu. U Lily Bubelové poměr muže a ženy daleko netvoří stěžejní náplň kresby, naopak, ani se nedovídáme něčeho podrobnějšího a jsme ponecháváni dlouho v nejistotě a při pouhém napovědění. Ale v popředí stojí dítě, a to je pozoruhodný tah. Očima samého dítěte jsme nuceni prohlédati vlastní stav věcí. Chtějí, musí mu vzíti matku a předati je ženě druhé a po ní třetí; přirozený cit táhne Jirku k matce, opět a opět se k ní rozběhne, sotvaže ho i jen na krok od ní vzdálili, ale posléze otec sám jej od ní odtrhne nadobro. I jest velmi cennou stránkou knihy, jak při tom dovede zachytit každičký záchvěv duše dítěte v jeho přirozenosti a srdečnosti, jeho naivní udivení, které si dává otázku za otázkou a nenajde k ní odpovědi, jeho radost i bolest, o níž neví, odkud a proč naň dopadá, a smutek, s kterým se na konec musí vpravit do své opuštěnosti. Autorka dovede opravdu čisti v jeho útlé bytosti, stejně jako se zkušenou účastí zaslechne každý povzdech matčin a zachytí její slzy, které hledí utajit v hošíkově podušce. Ta bolest matčina pryští nejen z vědomí trpěné křivdy, ale i ze snahy ušetřiti dítě časného poznání svého osudu a jeho naivním naléhavým otázkám dáti nenápadně jinou odpověď. Teplo mateřské lásky a krása dětské něhy dýše z chvil, které mohou prožít pospolu, v nichž matka otevírá před dítětem smavou knihu života, a my můžeme pozorovat psychologii dítěte. Pěkná, dobrá kniha. —*ejč*—

Poučná.

Josef Úlehla: Úvaha o budoucí volné škole československé. Sbírky časových spisů, vydávaných družstvem Moravskoslezské revue v Brně, svazek 8. 1920. Stran 59 za 8 K. — *Prokop Miroslav Haškovec:* Proudy. Stati z dějin literárních. V Praze 1921. (Knihy Zvonu, sv. 31. Nákladem České grafické Unie A. S.) — *Charles Richmond Henderson:* Základy sociální péče. Uvedení do studia lidí závislých, vadných a zločinných a jak o ně sociálně pečovati. Přeložili Vasil Škrach a Emma Kaprálková. (Nákladem Revue »Sociální péče«.)

Josef Úlehla: Úvaha o budoucí volné škole československé. Sbírky časových spisů, vydávaných družstvem Moravskoslezské revue v Brně, svazek 8. 1920. Stran 59 za 8 K.

Úvaha tato — otištěná z Moravskoslezské revue v knižním vydání — jest vlastně průvodní výklad k osnově zákona o národním školství, jak ji Úlehla vypracoval na výzvu svých přátel a uveřejnil v Dílně lidskosti (Svobodné škole československé, příloze Věstníku Ústředního spolku jednot učitelských na Moravě) v čísle 1. dne 22. prosince 1918.

Kdo zná Úlehlovu vědeckou a literární činnost dnes již bezmála padesátiletou, jest jistě přesvědčen, že ke své osnově Úlehla přistoupil po dobré rozvaze i s vědomím plné odpovědnosti a že ji pracoval s povýšených hledisk, jaké dává jen hluboká průprava vědecká a veliká vlastní zkušenost životní. Jak si byl vědom vážnosti dějinné chvíle, kdy po přejití vichřic hněvu učitelstvo stojí před úkolem zabezpečiti školami lidu českému vládu jeho věcí, ukazují jeho slova v Úvaze (na str. 47.): »A tož my, když jsme

se dočkali velkých dnů dnešních a když národ na nás takový úkol vkládá, hleďme, ať budouci věkové nesbledají, že jsme byli v této chvíli malověrní; hleďme, ať také my rostem s velkou dobou svou a velkým úkolem svým, ať sebereme všecku sílu svou a všecek um, a vykonáme dílo, které se nám ukládá. Tato práce není dnes nad naši sílu, není nad lidskou sílu. Pojďme jen za Komenským, čiňme, jak kázal a dílo se nám bude dařiti.« A jinde (str. 59.): »všecko úsilí nasaďme, abychom národu vybudovali dobrou školu, záruku šťastné jeho budoucnosti.«

Ovšem Úlehla je příliš evolucionista, zná příliš dobře rozvoj lidské kultury i dějinný vývoj politických útvarů i školství evropského, aby se spokojil jen prostým přejímáním, zejména vnějších organisací a »osnov«, třeba v cizině nejosvědčenějších, nýbrž chce, aby dílo jeho bylo postaveno na bezpečných a hlubokých základech, vyrůstajících z kořenů našeho národního života a ukazovalo také k nejvyšším cílům našeho dějinného poslání národního. Ale Úlehla je také příliš velký praktik a reální člověk, než aby stavěl jen vzdušné zámky nějaké, neuskutečnitelné naráz při dnešních poměrech staré, t. j. dnešní školy, jak pracovala (slovy Úlehlovými) »pro imperium« a jak pracuje dosud podle vzoru školství jesuitského, jehož **dědictví máme ve školství víc, než si jsme vědomi.**

Základním příznačným rysem této staré, t. j. dnešní školy, jest nesvoboda učitelova i žákova s přísnou kázní (po německém vzoru až vojenskou), žádající od živého dítěte klid a ztrnulost, ačkoliv živé přírodě není nic tak protivného a nepřirozeného, jako tyto požadavky dnešní školy. A z této obojí nesvobody Úlehla chce vyvésti žáka i učitele do volné školy, v níž by se dítě mohlo rozvíjeti radostně, bez donucení v svobodné a volné občany. Ve volné škole může se rozvíjeti ona bezděčná pozornost, v které bylo vždy tajemství lidského pokroku, ve volné škole na místo kázně a přísnosti nastupuje vnitřní sebekázeň a kázeň sborová se smyslem pro čest pospolitého celku. Volná škola nevede tedy k anarchii, naopak vychovávajíc volné občany, kteří by se uměli sami ovládati a panovati sami sobě, vede k vědomí, že v svobodné zemi se nedostane chleba tomu, kdo si ho nezaslouží. Volná škola chce také vzdělávati všecky děti, každé dítě na tolik, na kolik stačí svým nadáním. Dnes je však přístup k vyššímu vzdělání převážné většině dětí venkovských uzavřen. Většina dětí dnes nenabude většího vzdělání, než jakého poskytuje škola obecná. To je jistě škoda i hospodářská. U kolika dětí jejich nadprůměrné nadání zůstává tím nerozvito. Úlehla navrhuje proto nejprve přetvořiti dnešní nižší školu střední a měšťanskou v jednotnou školu tříletou bez latiny, řečtiny a deskriptivní geometrie, povinnou pro všecky děti a zřizovanou proto i na venkově pro t. zv. újezdy, v něž by se sjednotilo vždy několik vesnic školních asi s 1000 dětí, aby děti neměly do újezdné školy dále nežli 6 km. K této škole újezdné Úlehlův návrh připíná vyšší školu pospolitou s odbornými školami, kterých by se zřídilo v každém městě tolik, kolik jich město a kraj potřebují.

Úlehla jest si dobře vědom, že se na jeho návrhy bude pohlížeti jako na sny dnes ještě neuskutečnitelné. Ale ukázal i jinde, na př. v krásné přednášce při oslavě narozenin J. A. Komenského 3. dubna t. r. na radnici staroměstské, že přechod od staré školy k nové, v níž chce vlastně jenom na-

plniti odkaz a pedagogické zásady Komenského, jest již dnes možný. Přechod tento bude ovšem žádati úplný přerod dnešní práce učitelské od dnešní školy pamětného učení s tradicemi, metodami i zřízením učeben středověkých škol klášterních, jak je přejala a udržuje teoretická pedagogika německá, k nové škole volné, v níž východiskem i středem práce bude dítě podle přirozeného rozvoje svých schopností a potřeb. Nikoli tedy zásadní a teoretické námitky, nýbrž tento přerod v hlavách a srdcích učitelstva, navyklého příliš na vžité způsoby dnešní práce školské, bude největší brzdou, že návrhy Úlehlovy nebudou provedeny naráz. Ale ať k nim budoucí rozvoj naší školy dojde dříve či později podle toho, jak si je hospodářský život vynutí a jak je učitelští průkopníci uskuteční a tím přiblíží jako vzor praksi školské, jsou a zůstanou v podstatných rysech ukazatelem cest vedoucích k naší škole budoucnosti. *Jiří V. Klíma.*

Prokop Miroslav Haškovec: Proudy. Stati z dějin literárních. V Praze 1921. (Knihy Zvonu, sv. 31. Nákladem České grafické Unie A. S.)

V nových statích literárních P. M. Haškovec zabývá se povahou »zlé ženy« Shakespearovy, ženou v dramatech A. Dumase syna a postavou Heleny, ženy krásné a ženy-ničitelky. Tedy stati, řekněme, v jistém smyslu feministické. Nejsou to úvahy pouze estetické, nýbrž založené na podkladě srovnávací literatury, sledující námět v jeho počátcích, obměnách, vývoji. Proto nebude se zdát nesouměrným, jestliže vedle statí těchto autor do své knihy zařadil také obšírnou rozpravu o tématě velmi odlišném, o Smilovi z Pardubic; neboť i té je základem metoda srovnavací a vede k závěrům, důležitým pro českou literární historii. P. M. Haškovec tu dospívá k přesvědčení, že Smil jest autorem nejen »Nové rady«, uznávané dodnes za jediný jeho autentický a nesporný spis, nýbrž i »Podkoního a žáka«, »Sváru vody s vínem«, »Rady otce synovi«, při čemž nutno míti za to, že »Ptačí rada«, o níž mluví Viktorin Kornel ze Všehrd, jest totožná s »Juvenile consilium«, o němž čteme u veleslavínského kronikáře Prokopa Lupáče z Hlaváčova, ba Haškovec přičítá Smilovi také autorství Písně Závišovy, při níž by Záviš byl jen skladatelem nápěvu. A nejen že dává staročeským těm skladbám určitého a téhož autora, dovozuje také, že všechny ty skladby svým vznikem a rázem jsou v souvislosti s literaturou francouzskou, která byla jejím inspiračním zdrojem: Froissart, Machaut, Dechamps. Haškovec ukazuje, jak už od doby Václava II. Čechy začínaly víc a více obraceti svou pozornost k Francii z důvodů kulturních i politických, jak v dobách Karlových a Václavových všechny kulturní instituce u nás mají svůj vzor ve Francii, literatura béře si látky z francouzského písemnictví, umění odtamtud dostává podněty, pěstují se styky státní a osobní, a proto byla připravena půda pro vliv na literaturu českou. A vliv ten projevil se značnou měrou právě u Smila. Haškovec svého mínění nepronáší s úmyslem chtivým sensačního objevu; promyslil věc důkladně, uvážil všechny možnosti, všiml si detailů myšlenkových i formálních, a všechno uvedl v souvislost s životem a povahou Smilovou, jejž prostudoval na historickém základě a podal i obraz, jak si jeho tvůrčí schopnost a způsob představuje. Není to důkaz vymezeně filologický, který by mohl spoléhati na autentická fakta, ale solidně založená hypotésa, z níž mluví zálibně oddané prolnutí

předmětu. Dokud místo ní nebude podán důkaz takový, který by vylučoval veškeru kombinaci a hypotetičnost, musí česká literární historie se závěrem Haškovcovým počítat. —*efč*—

Charles Richmond Henderson: Základy sociální péče. Uvedení do studia lidí závislých, vadných a zločinných a jak o ně sociálně pečovati. Přeložili Vasil Škrach a Emma Kapralková. (Nákladem Revue »Sociální péče«.)

Není časovější knihy nad knihu Hendersonovu v době, kdy sami počínáme vytvářet svůj život v Československé republice a kdy z činnosti ministerstva pro sociální péči, z činnosti Červeného kříže atd., vidíme, že jsme si vědomi velkého úkolu, který nás čeká na poli sociální práce. Kniha Hendersonova nejen nás teoreticky uvádí do studia této otázky, nýbrž i učí a nabádá, jak těžké úkoly řešiti prakticky. Řekl bych přímo, že je to přísně vědecká učebnice sociální péče, opírající se sice o materiál, získaný ve Spojených státech sev. Ameriky i přihlížející k americkým poměrům, ale dobře se hodící pro každého, kdo se chce vážně a opravdově věnovat sociální péči a tedy velmi vhodná i pro naše poměry. Totiž my organisaci sociální péče si provedeme svým způsobem, vymkneme ji co nejvíce z rukou filantropie a učiníme z ní pomalu jeden ze stěžejních úkolů státních, ale pokud běží o metodu pracovní, můžeme se mnoho naučit u Hendersona, jenž ve své knize podává sociologický rozbor všech zjevů závislosti a naznačuje cesty, jak nejlépe jim čeliti a odpomáhati. Kniha jeho mile překvapuje krajním rozlišováním a individualisováním případů, v nichž je třeba sociální péče, učí přihlížeti k specielním zjevům a v tom, řekl bych, je její veliká cena. Neboť i když učiníme sociální péči úřední činností, nesmíme ji učinit šablonou. Autor zachází do takových detailů, že si to lze vysvětlit jen dlouholetou jeho vlastní činností v praktickém oboru sociální péče a v nahromadění nesčetných konkrétních fakt. Při tom, ač hluboce sociálně cítí, vystříhá se plané sentimentality a všude je veden činorodým úsilím.

Kniha je rozvržena na 4 části. V prvé se vymezuje problém zjevů závislosti a podává se vysvětlení těchto zjevů na př. povahou, poměry, dědičnosti, výchovou atd. V části druhé podává Henderson rozbor sociální organisace, chudinské podpory a péče o lidi závislé na veřejné pomoci. Část třetí je věnována sociálním zařízením pro výchovu, podporu, péči a opatrování lidí nadaných, tedy výchově a péči o slepé a hluchoněmé, slabomyslné, choromyslné atd. Čtvrtá část pojednává o sociologii zločinnosti. Konečně nutno upozorniti na vhodné závěrečné poznámky překladatelů, které čtenáře blíže seznamují s osobností Hendersonovou i s jeho životní prací. Překlad knihy jistě nebyl snadný, vyžadoval oddaného účastenství na věci. *Z.*

ŽENSKÉ HNUTÍ.

Churavící manželství.

My ženy cítíme nejvíce tíhu života, jsme-li zklamány v manželství, v rodině. Často jsme odkázány jen na citový život, jaký jest pěstěn jen

v pospolitosti rodinné a ten-li nás zklame, ztrácíme obsah životní a uchylujeme se k slzám a bolestné resignaci. Zbývá nám pak v nejlepším případě vřelá láska mateřská anebo konečně i prázdnota, kterou hledíme naplniti všelijakým obsahem. Není nám ale blízkým a drahým. Daly bychom vše za trochu lásky a jejího tepla. Musíme tak být uzpůsobeny, abychom mohly dostáti svému generativnímu poslání. Když mu nemůžeme dostáti, jeví se náš život bezobsažným a nejsme uspokojeny, ano jsme i neštastny. Jest tedy třeba k štěstí ženiny lásky, obětavosti, něhy, pochopení a takových okolností, aby mohla své poslání splnit za všech předpokladů šťastného rodinného života.

Jsme-li nešťastné, přemýšlíme mnoho o sobě, o svém druhu, který nás nedovedl učinit šťastnými, vidíme, že naše manželství je pochybené, ale skoro vždy zůstáváme při obviňování, naříkáme na zlý osud, na ducha doby, na poměry. Nesnažíme se podívati všem těmto okolnostem odhodlaně tváří v tvář, podívati se na sebe samy, jíti až na kořen příčin našeho nezdaru v manželství. Žádaly jsme si štěstí, chtěly jsme je dáti, ale vždy chceme, aby ten druhý nás šťastnými učinil a neptáme se, pokud samy k tomu jsme přispěly a jsme-li oba v manželství štěstí schopni. Štěstí není něco mimo nás, štěstí je v nás, je podmíněno naším přičiněním, naší vůlí, schopností, je výsledkem duševní činnosti. Toho nevíme a proto zůstáváme v tupé resignaci nešťastny. Nejen ženy, i muži. Je to moudrost životní, moudrost aktivní, která se snaží poznat věci, odčinit je, upravit tak, aby byly napraveny. Manželství nenapravíme rozvodem, to už je poslední prostředek, abychom nehynuly, manželství musíme léčit silou vůle, dobrou vůlí pochopit duši a potřeby druhého a vyrovnat se s nimi. Nestačí ta vůle u jednoho, musí býti u obou. Pak mohou lidé své manželství upravit šťastně.

Vstupujeme v manželství a žádáme, aby nás učinilo šťastnými, aby druh nám vyhověl a přinesl nám štěstí a vstupujeme do společného života s klamem, že už spojení samo je štěstím druhému. Sami se dále o nic nepřičiňujeme, jen čekáme, a štěstí mizí s opojením smyslovým a teprve nyní má se ukázati, jsme-li manželského štěstí, to jest vzájemnosti schopni, dovedeme-li druhého ne poutat, ale chápat, rozumíme-li jeho duši, jeho založení, potřebám jeho duše, jeho srdce, dovedeme-li mu být vzpruhou k životu lepšímu, čistšímu, intensivnějšímu, činorodému. Každá inteligence spěje dál a výš a manželství je tehdy šťastno, když tomuto vzestupu je nápomocno nebo když mu aspoň nepřekáží. Ale není šťastno, kde se stalo překážkou duším. Hmotná stránka se srovná, také zevní poměr se urovná, ale poměr duší se musí stále upravovat, stále rovnat, dohánět — jednou jde jeden ku předu, jindy druhý — vzájemně se vyrovnávat a povzbuzovat a to je duchovní základ manželství, na který se nedbá, který se nevidí a jehož popření a nedostatek je chorobou manželství.

V této rubrice po deset let zabývám se otázkou poměru muže a ženy, nezdravým poměrem, nesprávným názorem na ten poměr, pochybeným názorem na život vůbec. Vždy ukazuji na to, že seksualita nesmí být cílem, ale jen prostředkem života, uspokojování její není hlavním. Účel, jemuž slouží, nespočívá v seksuálním životě, ale ve vyrovnávání a povzbuzování k snaze dospěti výše, produševnit i seksuální život, produchovnit bytost

člověka. Teprve tehdy, pochopí-li to dva lidé, mohou žít spolu šťastně, neboť si navzájem ničeho nebudou ubírat, ale budou si dávat, zvyšovat, znmožovat svůj životní obsah, budou vědět, že manželství není samo sebou, ale oba je musí vytvářet, na něm pracovat, aby byl poměr jejich manželstvím. Manželství je vzájemné doplňování, ale i ustupování, aby se oba mohli vyrovnat a jít dále. Jednou zůstane ten pozadu, jindy druhý, ale oba musí vpřed a výš. Ne tedy vidět v druhém vtělení vysněného, neskutečného ideálu, kterým, když mně nevyhoví, mám právo pohrdat, ale člověka stejně nedokonalého, s duší toužící dál a výš i tehdy, když to ploť neví, s kterým se spojujem, abychom snadněji svůj životní úkol splnili a navzájem se podpírali. Protože tak se na manželství nehledí, churaví. Protože lidské duše víc a více touží po krásném manželství, nespokojují se dnešním jeho stavem. Lidé sahají k rozvodům a četné rozvody ukazují všechnu tu bídu čtyř stěn, hnus manželských poměrů, nekrvavé, ale tím hroznější tragedie duší lidských. Stává-li se jev hromadným, nutí nás k intensivnímu přemýšlení, hledání příčin a snaze odčinit a napravit chyby.

O tom, o krisi a bolestech dnešního manželství, napsal Dr. Richard Adamík spis, který zůstal ženami dosti nepovšimnut. Měly by jej čísti všechny ženy a všichni muži, měli by o něm uvažovati, podívati se ve světle jeho na sebe a usilovati o nápravu, kde to ještě jde. Spis ukazuje, že můžeme o svých poměrech, o sobě uvažovati, můžeme se snažiti a své štěstí si uvědoměle připraviti, je v naší moci je zachytiti a prožívati v celé jeho velikosti a kráse jak nám je život podává. Jen my sami jsme vinni, nanelezáme-li své vlastní štěstí, neboť je v nás a ve vzájemnosti.

Knížečka zůstává ženami nepovšimnuta a přece přináší jim osvobození od myšlenky, že manželé na svém nešťastném manželství, na svém osudu nemohou ničeho měnit, že musí žíti život tupé resignace a odříkání. Od této nevědomosti se osvobodit musíme a máme celý svět otevřen, všechny možnosti před sebou. Knížku Dr. Adamíka lze nazvati knížkou žen, ač obrací se stejně k mužům. Ale ženskou je proto, že praví jim, čeho dosud málokdo si všimnul, že věnuje bytosti ženy pozornost a šetrnost ženě nejpotřebnější a ukazuje nesnáze manželství a cestu jak je řešiti. Nevyčerpává problém, ale osvětluje životy manželů.

Dnešní doba manželství takřka sesocialisovala, zasahuje rušivě do poměru dvou osob, řeší intimní otázky zákony a nařízeními a oddaluje dvě bytosti ještě více. To není to pravé. »Manželství právě nezachrání jen sociální reformy, nezachrání ho jen hospodářský blahobyt, ale především ušlechtění ducha, větší duchovní kultura.« Ale nejde tu jen o štěstí dvou lidí. Krise, kterými trpí manželství, jsou většího dosahu než jiné, ač se neodehrávají tak hlučně jako jiné. »Národní mravnost je založena především na spořádaném, vzorném, ušlechtilém životě rodinném, kde se kladou základy pravé výchově dětských duší a kde se vyvíjí i celý další karakter člověka. Proto také s ohroženým manželstvím jsou ohroženy samé základy společenské morálky.«

Bolesti manželství vyvěrají z různých duševních a morálních poruch, jsou úžasně složité a mnohostranné, příčiny mohou býti hospodářské, organické, nervové, těžké povolání muže i ženy, těžký boj eksistenční, ale i vlivy

psychické a mravní, které mají svůj původ v životním nazírání a vůbec v povaze obou manželů a o ty zejména se zde jedná. Jsou to rozpory, plynoucí z vlastního života manželství. »Od toho, jak si dva lidé v manželství rozumějí, jaké city a sympatie je k sobě váží, jak správně chápou celý složitý život manželský, jak ušlechtilé jsou jich povahy, jak chápou povinnosti svého života, kolik inteligence dovedou v něm rozvinouti, kolik mravního karakteru vypěstiti, od tohoto života odvisí mnohem více štěstí manželské než od hospodářských a sociálních podmínek.«

Příčinami neblahých manželství zabývá se dále autor. Nevědomost ženy, s níž vstupuje do manželství, týká se nejen života, povinností a úkolů, které ji očekávají, ale nemá ani ponětí o tom, co znamená rozuměti duši druhého.

Materialistický názor na život znemožňuje chápati krásu duševních požitků, citového života, lásky, umění, rodinných radostí a kulturního života.

Nedostatek pochopení pro druhou bytost a její duševní potřeby bývá nedostatkem mužů, kteří svým egoismem brání harmonickému svazku dvou svobodných, volných duší.

Ještě více nepochopení přináší muž citovému životu ženy, která pro své štěstí potřebuje hřejivého ovzduší rodinného, nedovede žíti bez lásky.

Inteligentní ženy pociťují stejnou touhu po vzdělání a kultuře jako muži, zde není rozdílu, a proto nemají muži tuto touhu podceňovati. Přesvědčili by se, že v manželství produševnělém, prohloubeném bude více štěstí, ale musí míti muž pochopení pro duši ženinu, stejně i pro její svobodu.

Ženě ovšem nesmí být manželství zaopatřovacím ústavem, opatřením, aby žila pohodlný, bezstarostný život.

»Život manželský a rodinný nikdy není prost starostí a práce, odpovědnosti a námahy. Naopak. Harmonické manželství je založeno na citové lásce a mravním karakteru.« Láska je zdrojem veškeré krásné ušlechtilé morálky, ale zřídka kdy umíme takovou láskou naplniti svůj život. Krásné manželství vyrůstá jen na základě ušlechtilé morálky, je zapotřebí určitých mravních hodnot: vzájemné úcty, shovívavosti, promíjivosti, poctivé snahy starati se o druha a dítky, prací pro rodinu.«

Zdokonalováním sebe, duševním životem dospívá manželství k svému vlastnímu umění, stává se institucí mravně duchovní a tím důležitou složkou pravého kulturního života.

»Manželství není právě jen životem lehkým, pohodlným, zařízeným pro rozkoš jednotlivců, nikoliv, manželství je vážným, těžkým, plným odpovědnosti, poněvadž jeho cílem je rozumová a mravní výchova dítek.« Proto zlem je rozčarování v manželství, manželství ploché, povrchní, zespekulace, zlem jsou vášně životní, požitkářství, alkoholism, lehkomyslnost, zlovolnost, nešetrnost, zneužívání pohlavního života, nevědomost, mylné názory, nemístný stud, neznalost sebe.

Dnešní době neodpovídá již patriarchální manželství, ale je třeba zvýšené inteligence ženy.

Veškeré tyto složky, na které autor upozorňuje, vedou k jednomu, k produchovnění manželství. Největším nepřítelem toho je materialistický

názor na život, nesprávné chápání života. Je potřebí člověka ušlechtěného, člověka nového. Aby člověk takovým se stal, je třeba nového, krásného názoru na život, pochopení duchovního dění, duchovních zákonů, ducha v světě a to je nové náboženství. Neboť postavíme-li si za úkol životní krásu, je to již duchovní a produchovňuji svůj život, stejně dobro, pravdu, lásku, ale pak již nejsem materialistou a spěji k novému náboženskému pojetí. Avšak musím si to uvědomit. Pak jsem také na cestě k šťastnému manželství a šťastnému životu vůbec.

DIVADLO.

Činohra.

Eduard Lederer-Leda: Zrádce. Biblická hra o 4 dějstvích (Vinohradské divadlo). — *Ivan Olbracht:* Pátý akt. Hra o 1 dějství. — *A. P. Čechov:* Medvěd. Veselohra. Přel. A. P. Když má člověk rýmu. Fraška. Přel. V. Dubský. — *Osip Dymov:* Dáma v lila kloboučku. Žertovná scéna. Přel. J. Kocián. — *Leib Perez:* Stávka. Židovská hra o 3 scénách. Přel. M. Mareš (Revoluční scéna). — *Frank Wedekind:* Zámek Wetterstein. Hra o 3 dějstvích. Přel. J. Bor (Švandovo divadlo). — *Gunnar Heiberg:* Tragedie lásky. 4 dějství. Přel. A. Bernášek (Stavovské divadlo). — *William Shakespeare:* Coriolan. Tragedie o 5 dějstvích. Přel. J. V. Sládek. — *Oscar Wilde:* Ideální manžel. Komedie o 4 dějstvích (Národní divadlo). — *Jules Renard:* Domácí chléb. Komedie o 1 dějství. Modlářka. Komedie o 2 dějstvích. Přel. H. Jelínek. — *Georges Duhamel:* Světlo. Hra o 4 dějstvích. Přel. J. Hrdinová (Stavovské divadlo). — *François Porché:* Čapka a šišák. Bohatýrská hra o 5 dějstvích. Přel. J. Jahn (Vinohradské divadlo).

Dobrých původních her je stále poskrovnu. Ne proto, že by jich naše divadla nechtěla provozovati, nýbrž pro nedostatek nadaných dramatických spisovatelů. Vážným, byt nezdařeným pokusem o drama jest Ledův »Zrádce«. Jest apologií Jidášovou. Jidáš by mohl býti dobrým tragickým hrdinou. Bohužel ho vykreslil spisovatel nejednotně, nejasně. Pro jeho zradu uvedl tři důvody, ale žádný přesvědčivý. Jidáš byl zklamán, očekávaje, že Kristus osvobodí Židy politicky, byl zmítán stálými pochybnostmi o Kristovi a ke zradě byl povzbuzen jeho předpovědí: »Jeden z vás mne zradí.« Tento důvod je zcela nesmyslný. Také sebevražda Jidášova je divně vysvětlena. Jidáš se neoběsí pro výčitky svědomí, nýbrž proto, že nemůže pohřbíti těla Kristova. Nad staršího »Mojžíše« vyniká »Zrádce« dramatickou účinností. Zvlášť pěkně je zbudováno 1. dějství: začíná se klidným rozhovorem židovských kněží, oživuje se stále novými a novými osobami a končí se překvapujícím vystoupením Jidášovým. Také 2. dějství je pěkně stupňováno: vrcholem je rozhovor mezi Jidášem a chotí Pilátovou. Dějství 3. a 4. jsou mdlejší; dramatisují známé výjevy z evangelií.

V »Pátém aktu« dal se inspirovati Olbracht Jiráskovými »Psohlavci«. Námět je tragický: vůdce nezdařené vzpoury má se pokořiti svému pánovi, aby zachránil život. Přemlouvá ho k tomu kněz, jeho žena i druhové. Vůdce věří v práva lidu, za něž bojoval, ale bojí se, nesvedla-li ho k tomu pýcha. Rozluštění je nečekané a účinné: vůdce se podrobí, ale je přece popraven. Hra není umístěna v určité době nebo kraji.

Osoby jsou kresleny vědomě v duchu romantickém. Řeč je stilisovaná, nejednotná: má archaismy i básnické obrazy, cizí sedlákům. Olbrachtova revoluční hra byla napsána r. 1910; o deset let později měl její skladatel podíl v pokuse o komunistický převrat!

Čechovovy jednoaktové veselohry »Medvěd« a »Když má člověk rýmu« mají pěkně kreslené postavy — obhroublý statkář, přihlouplá mladá vdova, ustaraný úředníček —, veselé, někdy neslušné situace a hojně slovního vtipu. Námět druhé hry, psychiatricky zajímavý, o úředníku, jenž kýchl v divadle na hodnostáře a proto se trápí, zpracoval Čechov též v jedné ze svých humoresek.

Dymovova fraška »Dáma v lila klobouku« jedná o podvodném vylákání skvostu a vtipně si dobírá lékaře duševních nemocí, spatřující všude příznaky těchto chorob. Ruského není ve hře pranic.

Perezova »Stávka« má příliš jednoduchou, neumělou stavbu a je zbytečně sentimentální. Zajímavě však líčí život chudých židovských řemeslníků ve Varšavě a stávkovou psychosu.

V »Zámku Wettersteinu« rozbírá Wedekind pohlavní pud se stejnou bezohledností a pravdivostí jako ve většině svých her. Hrdinka je tak jako v »Lulu« nevěstka, ztělesňující Wedekindovi pravou, krutou, životnou lásku. Hyne, podobně jako Lulu, vraždou z vilnosti. Stavba hry je nedramatická. Hlavní osoby jsou sice ve všech třech jednáních tytéž, ale děje spolu nesouvisí. Povahy i výjevy jsou groteskní, ale zajímavé a pravdivé. Nejkrásnější, ryze básnický je výjev, kde žena se domnívá viděti ve svém vrahu zemřelého otce.

Heibergova »Tragedie lásky« je zbudována na osudné rozdílnosti lásky mužovy a ženiny. Ženě je láska vším, úplně se jí oddává a nechce, aby se muž obíral něčím jiným mimo lásku. Naproti tomu muž i v lásce touží po činech, ale nemiluje proto méně nežli žena. Komicky je zpracován tento námět v Porto-Richeově »Zamilované«. Vážným řešením problému upomíná Heibergova hra na Ibsena, jemnou kresbou chorobných stavů duševních na Hamsuna. Ale celkem jsou povahy málo životné a děj je místy všední, vypočtený na efekt. Básník, setkávaje se se skutečností, troskotá jako jeho hrdinové.

Shakespearův »Coriolan« je vlastně dvojitá tragedie: tragedie nevděku lidu a tragedie zrady. Coriolan zachránil ve válce římský lid a je od něho vypuzen. Odejde k nepříteli jako zrádce, ale je sám zrazen. Z Říma je vyhnán pro svou nepovolnost, hrdost. To je jeho první »tragická vina«, arci velmi nepatrná proti jeho přednostem. Shakespeare staví se otevřeně na stranu Coriolanovu proti vrtkavému, hloupému lidu, podléhajícímu lstivým tribunům. Coriolanovu smrt způsobí jeho povolnost, že se dal obměkčiti matčinými prosbami a nezničil Říma. Tato nedůslednost je druhá »vina« Coriolanova, ještě menší prvé. Saintsbury (Cambridge History of English Literature V. 197) správně upozornil, že v žádném dramatě Shakespearově nevyniká tolik hrdina nad ostatní osoby jako Coriolan. Příčinou toho jest mimo jiné to, že z tragedie je úplně vyloučen živel milostný. V předloze (Plutarchovi) ho Shakespeare nenalezl a dobře učinil, že ho sám nevložil; dodal tím tragedii neobyčejné jednotnosti a mužnosti.

V »Ideálním manželu« spojil Wilde dosti nasilu veselohru o námluvách s dramatem o vině z mládí. Hra o námluvách připomíná »Na čem záleží«; tu i tam miluje přítel přítelovu poručenku. Drama o vině upomíná na francouzské komedie intrikové. Hlavní prostředky dramatické jsou ztracená spona, ukradený dopis, naslouchání za dveřmi a žena pletichářka, neuvěřitelně špatná a při tom nepatrná. Realita Wildeovi nesvědčila; byl příliš romantikem. Lepší než banální děj je morálka hry: třeba býti vždy poctivým, odpouštěti jiným jejich chyby a — pro ženy — milovati muže s jejich vadami a nečiniti z nich ideálu dokonalosti. Rozumí se, že hra oplývá vtipnými paradoksy o všem možném, o modernosti, emancipaci, poklonách, dobrých radách, etickém smýšlení i o paradoxech.

Renardův »Domácí chléb« je vtipný, jemný rozhovor o manželství. Marta a Petr, ona vdaná, on ženatý, rozmlouvají spolu pozdě večer ve venkovské vile. Oběma se znechutil denní chléb manželský. Touží po změně, ale neužijí dané příležitosti. Boji se vystřízlivění a nechtí zarmoutiti trpělivou, shovívavou ženu Petrovu. Povahy osob mluvících i nepřítomných a jejich rozmanité stavy duševní jsou vykresleny s podivuhodným uměním. »Modlářka« téhož spisovatele je realistický obrázek rodiny venkovského starosty. Básník miluje své osoby, dobráckého, trochu tvrdohlavého starostu Lepica, jeho prostořekého syna Felikse, bázlivou dceru Jindřišku, starou služku Honorinu atd. Jen faráře a paní Lepicovou nemá rád, tak jako pan Lepic. Farář je úlisný a paní Lepicová jest neupřímná modlářka, jež miluje více velebničky než svou rodinu. Renard není a nechce býti snášelivý. Souhlasí se starostou, že »snášeliví jsou ti lidé, kteří žádného přesvědčení nemají.« Miluje příliš život, aby mohl býti jen klidným pozorovatelem a nechtěl jej napravovati. Hra má prostý, veselý dialog a vtipné situace (omyly s vyšívanou brašnou, obrazem paní Lepicové a vyskočením z okna).

Ve »Světle« líčí Duhamel úchvatně krásu světla a hrůzu slepoty. Ale zná ještě něco vyššího, krásnějšího nad světlo, co vítězí nad samou slepotou, — lásku. Z lásky se vzdává Blanka zraku, aby se připodobnila svému slepému milenci. Láska je povede oba bezpečně životem. V osobě lékařově se posmívá básník-filosof naduté vědě, která se domnívá, že vše zná. Realistický smysl Duhamelův, známý nám z jeho povídek, projevuje se v nadšených líčeních věcí zdánlivě nepatrných, chlapcovy ruky a tváře, výšivky, hroznu, sošky. Řeč hry je vážná, téměř slavnostní, v souhlase se vznešeným předmětem.

Trapným protějškem k těmto jemným francouzským hrám je Porchéova »Čapka a šišák«. Je to rozvleklá, vlastenecká hra válečná, plná bombastu a sentimentálnosti, spojující v nemožné alegorii živly pohádkové s reálními. Žádný z citů není tak neplodný, ba nebezpečný pro umění jako vlastenecký. Nejkrásnější díla umělecká, čerpaná ze světové války a z válek dřívějších — romány a povídky Tolstého, Garšinovy, Zolovy, Andrejevovy, Barbusseovy, Duhamelovy — jsou založeny na citu lidskosti. Jediné pěkné místo v »Čapce a šišáku« je to, kde princezna lituje padlých nepřátel, pochovaných v cizí zemi.

Pozoruhodné bylo Hilarovo provedení »Coriolana« na Národním divadle. Zdůraznil v něm hlučné výjevy davové. Je to ve shodě spíše s dneš-

ním voláním po davovém dramatě než s myšlenkami básníka, jenž stavěl dav hluboko pod Coriolana. Drama se arci takovými výjevy velmi oživuje. Dekorace, někde trochu operní a nesrozumitelné (zúžující se postranní vchody), navrhl Hofman. Lid byl vhodně rozložen kol do kola na vysokých stupních. Jeho pohyb se tak uplatnil lépe nežli na rovině. Nádherná, ale při tom vkusná byla Wenigova výprava »Ideálního manžela«. Zato jeho dekorace »Světla« byly slohově nejednotné. S křiklavým a zbytečným přepychem byl vyzdoben Gottliebem venkovský salon v »Domácím chlebě«. Z herců hrál p. Nový s ušlechtilým patosem Coriolana a s vtipem a elegancí lorda Goringa (»Ideální manžel«). Pí. Hübnerová hrála pečlivě, jako vždy, vznešenou matku Coriolanovu a neupřímnou modlářku. P. Želenský předvedl stejně dobře uhlazeného otce Goringova jako bodrého pana Lepica. P. Jičínský hrál s humorem Menenia (»Coriolan«) a trochu těžkopádně Petra (»Domácí chléb«). Jeho půvabnou, srdečnou společnici byla pí. Nasková. P. Steimar a pí. Vrchlická hráli živě a vroucně manžely Chilternovy (»Ideální manžel«) a Kruseovy (»Tragedie lásky«).

Vinohradskému divadlu uškodilo Hilarovo povolání do Národního divadla. Je to patrné ve výběru her (»Čapka a šišák«) i v provedení (»Zrádce«). Je nutno zjednati náhradu za Hilara, neboť dvou divadel nelze najednou říditi.

Pečlivě byl proveden ve Švandově divadle »Zámek Wetterstein«. Zřetelnou mluvou a živou, inteligentní hrou se vyznamenali pp. Kandert, Kadlec, pí. Gampeová a zvláště sl. Schubertová.

Revoluční scéna by potřebovala dramaturga literárně vzdělaného, jenž by řídil výběr provozovaných kusů. Příliš rychlé střídání her nepřipouští jejich pečlivého nastudování. Z herců vynikl v poslední době p. Jarkovský jako groteskní komik. *K. Svoboda.*

VÝTVARNÉ UMĚNÍ.

»Upomínka na oslavu Josefa Mánesa v roce 1920« vydaná nákladem spolku »Manes« se slavnostními řečmi a přehledem oslav i výstav, s bohatým obsahem ilustračním, namnoze poprve uveřejněným, připomíná nám loňský »Mánesův rok«. Zatím byl 1. května den třicetiletého výročí smrti Antonína Chittussiho a toto jubileum je tentokráte spolku »Mánes« důvodem, aby chystal representační výstavu tohoto obroditele české krajinomalby, jehož dílo od posmrtné výstavy r. 1892 ztratilo se obecenstvu i znalcům namnoze s očí. Až sejdou se kusy z majetku francouzského i soukromého domácího, uvidíme vysokou vývojovou hodnotu tohoto výtvarníka tělem duší, temperamentního obhájce francouzského krajinného realismu. Přípravy k výstavě jsou již v proudu.

Z výstavního ruchu připomínáme výstavu ruských legionářů-výtvarníků, nejprve v Obecním domě, pak v refektáři klementinském. Zaznamenávali své výtvarné dojmy hlavně nejpříhodnější pro poměry technikou akvarelovou a docílili v ní pozoruhodných výsledků i po stránce kvality. U nás není takové specialisované záliby v akvarelu jako na př. v Anglii,

kde je staré sdružení malířů akvarelistů a souvislá tradice, od dob Mánesa anebo Schwaigra se málo akvareluje samoúčelně, nýbrž jen jako pomocný záznam, a tak i po stránce jakési rehabilitace akvarelu jest vítati výstavu našich Sibiřanů. Mezi nimi Vlček bystrým okem realisty zachycoval hemžení vojsk a průvodů, ruch v nádražích, nakupené masy měst sibiřských, třpyty drahokamových věží a bání pravoslavných církví, barbarskou pestrotu mandžurských pagod, vše v slunci jaré a usměvavé, i když šlo o hřbitovy našich mrtvých. Jen v okolí Bajkalu v krajinomalbách bez lidské stafáže jeho akvarel zesmutněl. Matoušek již přepodstatňuje duševním zrakem, co viděl zrak tělesný: zvláště jeho akvarely z mandžurských hor, z Ruského ostrova a z přístavu Hong-Kongu mají sílu pochmurné vise, jež i naznačuje, jakými náladami byl podmalován duševní život našich dobrovolců tam za horami a řekami, toužících domů. Cyklus v linoleu doličuje epicky tento život vojenský, jeho vzepětí v boji na život a na smrt, i pokles do černého zoufalství. Třetí, Nikodem, s kořistí sic nejméně početnou, má nejblíže k dramatické syntesi: některý jeho kus je jakoby zárodek k účinné epické fresce. On též vytvořil dobrovolcům přísný zjev Husův, Žižkův a Prokopa Velikého. Zajímají i ostatní: Smolka, Malý, Pištělka, Grus, Vik, Kratochvíl, Mandel, Kvasnička (čínské architektury), Hartman, Parolek, Spáčil, Kerhart (karikaturista), plastikové Babka, Amort, Vršecký, architekti pomníků Kvasnička a Rössler.

Vrátiv se po internování na Sardinii a po cestě do Nového Yorku, Jaroslav Rérych poprvé představil se Praze u Rubeše světlými výjevy z jihu a Ameriky a se zajímavými podobiznami celých postav (na př. Macharovou), sympatický zálibou pro štávu barvy, jak se jejímu významu učil i na kopiích starých mistrů (Dominichino: Lov Dianin). Vacátko u Topiče podal přehled své poslední tvorby, stále v zajetí mnichovské pobočeklinské silácké malby Stuckovy, kombinuje nahé akty mužů a žen s hřebci, v jejichž malbě je odborníkem, v celky zbytečných názvů a omáčkového zbarvení. Jeho oba jízdní portréty presidenta Masaryka zkaženy byly nevkusem nápisů do obrazu pojatých a násilnou symbolickou úpravou. Jako Stuck, zkouší se Vacátko též v plastice koní a atletů. Milý byl Richard Lauda, rovněž u Topiče. Kraj kol Jistebnice na Táborsku, se svými hájky, rybníčky, rozsetými balvany, rolíčky a pastvinami, oživený jihočeským zemědělcem, pasáky a pasačkami, míjel tu před námi ve vážné idyle tuhé denní práce v jakémsi teplém zbarvení a oblé traktaci tvarů. Posmrtná výstava J. Vochoče v Domě umělců připomněla umělce, který se od dávné své výstavy obrazů z Athosu ztratil v Praze s očí. Poznali jsme, že pobyt pařížský učinil z tohoto žáka Mnichova impresionistu, svou dobou i pointilisujícího neoimpresionistu (náběh k obrovskému obrazu Hradčan a Malé strany technikou skvrnkovou) a že jeho láskou se stala Malá strana pražská, zvláště chrám sv. Mikuláše, jejž znovu a znovu maloval, na jehož věže i vystupoval, aby odtud zachycoval pitoreskní malostranské střechy.

V Obecním domě uspořádala jarní členskou výstavu Jednota umělců výtvarných. Nejhodnotnější byla v ní plastika, posmrtné ukázky ušlechtilého akademismu Maudrova a hojné dílo Šalounovo, silně romantické, často teatrální, ale namnoze virtuosní techniky a dobrých ře-

meslných kvalit (veliký Ressel pro Chrudim, podobizny, rodinovská Salammbô a Matho, Francesca da Rimini, groteska Čert a Káča a pod.). Také Fr. Úprka svou decentností v národopisném motivu dovede zaujmout i dojmout. V malbě udával na výstavě bohužel tón křiklavými kusy nezkázněné kresby a hrubého barevného materialismu Naske, před nímž ustupoval obratný podobiznář, hladký a vnějškový Fr. A. Jelínek, J. T. Blažek, jenž zkouší zachytiti prchavou krásu mladistvé Pražanky v pelu jejího rozpuku, v šťastné hře jejích úsměvů a pohledů, s okouzleným efebským studentem; sympatičtí krajináři Holan a Konst. Stuchlík, Loukota s podobiznou prof. Hynaise, věrnosti až zarážející. Soubor Dědinův výstavě na zásluze nepřidal.

Výtvarný odbor Umělecké Besedy zřídil si pododbor grafický (G. U. B.) a ten vystavoval u Topiče. Nepodávají již přímých výseků ze skutečnosti, nýbrž ji stylisují (Rabas), nebo zkresluji se sklonem až ke karikatuře (Rada, Rambousek). V dřevorytu, úmyslně primitivním, pěstují buď směr jakýsi oble český, slovanský, (Mokrý, Živec), buď modní ekspresionismus, nikoli bez skurrility (Kotík). Mladí, vyhýbajíce se nebezpečí porot starších spolků výtvarnických, združují se v spolky nové, což jim umožňuje společné vystavování. Tak Spolek výtvarných akademiků vystavuje právě u Topiče mnohý náběh k obrazu, jenž ještě mohl čekati, mnohý nápad, jakých má umělec nastřádati na sta pro zkušenost, ale jenž ještě nepatří na veřejnost. Jinak pozorujeme, že tito mladí jsou na půl cestě k levým směrům v umění. Hotovější, již výstavní kusy jsou podobizny Holanovy, krajina Vokálkova, něco od Šnáblové, některý dřevoryt Dillingrův, dobře modelované plastiky Žaludovy, zajímavé barevné Jiříkovského. Výstava tato nadhazuje těžký sociální problém uměleckého dorostu: chce také žíti a vydělávati. Nemohou jíti po vyškolení za tovaryše k mistru, hotovícímu, jako za dávných dob, fresky do paláců a oltářní skladby do chrámů, jsou ze školy vyhozeni na dlažbu a nastává jim tuhý eksistenční boj.

»Hollar« získal z obchodu Sagotova soubor francouzské grafiky, kterou právě vystavuje v Domě umělců. Je tu zvláště zastoupen Lepère, jehož posmrtná výstava je i součástí letošního pařížského salonu Národní společnosti. Tu i ostatní Francouzi učí nás solidní kresbě, jíž nevždy dbají žádoucí měrou naši vlastní grafikové, a vydávají svědectví o veliké, nepřerušené grafické kultuře francouzské, často sourodé starým Nizozemcům, odkudž ji částečně i přejali. Lze se nyní těšiti i na podzimní velikou výstavu francouzského umění, organisovanou francouzskou vládou a »Mánesem«.

Reformy, prováděné ředitelem obrazárny Společnosti přátel umění v Domě umělců, Dr. Vinc. Kramářem (viz zvláště úpravu síně se staročeskými primitivy a síně s malíři našeho baroku) ukazují na nutnost, hnouti s otázkou státních československých galerií, při čemž by se řešila zároveň i věc Moderní galerie, která svým časem mnoho pro nové české umění vykonala, ale dnes již neuspokojuje nikoho, ani vlastní kuratorium.

*

Významný je podíl architektury na výtvarném ruchu uplynulého čtvrtletí. Stavební potřeby poválečné a státní nutí architektury si všímati zvýšenou měrou. Věc universitních budov právnické a rektorské, která zvířila veřejnost sporem, jejž obsahovala, rozřešena byla skvělým vítězstvím vůdce české architektonické moderny Jana Kotěry v soutěži, takřka proti němu vypsané. Tento umělec, letos slavící padesátku, podal v soutěžném návrhu úhrn svých zkušeností z předchozích dlouholetých studií tohoto úkolu a oděl svou myšlenku formou, která ukazuje jeho umění v klasické uzrálosti a výrazné monumentálnosti. Jeho předchozí vývoj možno sledovati na vysoce zajímavé retrospektivní výstavě Společnosti architektů právě konané v Umělecko-průmyslovém museu. Vidíme tu, jak tento samostatný žák Wagnerův od secesní linie svých začátků přes geometrickou architekturu »čistou« dospívá k jakémusi ušlechtilému klasicismu, jehož vrcholným dosud výrazem je právě jeho projekt universitní. V druhých síních vystavují ti, kdož vedle něho, neb již v jeho šlépějích šli za moderní architekturou, Hilbert osvěžující církevní tradici moderním cítěním, Jurkovič přinášející lidový ton slovenský, Dryák, populární architekturou posledních sletišť, přímí žáci Wagnerovi Engel, Hübschmann a Roith, pak již vlastní Kotěrovi žáci, jako Novotný a Gočár. Tito dva s Janákem navazují na popud daný Kotěrou již samostatněji, pak vytvářejí i směr zcela odlišný od veškeré ciziny, směr zcela český. Gočár a Novotný nějakou dobu pěstují (s jinými) architekturu t. zv. kubistickou (šikmé plochy, ostré úhly, proti dvihu, kladu a ploše doby předcházející). Janák pěstí jasný a velikorysý sloh krásné rytmiky, jaký prokázal na př. v betonovém mostě na Benátky. Po válce Janák s Gočárem propagují architekturu barevnou a inspirujíce se pražským barokem i dřevěnou architekturou lidovou, zas bohatě hnětou stavební hmotu, kladouce nad hmotu ducha a fantasii, členíce průčelí v jaré hře lípaných desek, poloválců, kruhů a obloučků, míříce však již v duchu zase dále k nové a nové formové mluvě. Druží se k nim elegantně a vkusně budující Machoň. Barevnou architekturu a znásilňování hmoty fantasií provádí do krajnosti na svých zajímavých návrzích Jiří Kroha, dováděje ekspresionismus architektonický k důsledkům, které na papíře velmi zajímají, ale v provedení by sotva obstály, buď proto, že stavby by neměly nutné kohese, buď i proto, že takové titanické přetváření prostoru nekryje se se skutečnými potřebami stavebníka. Architekt Mezera připomíná zde jiného vůdce mladé české architektury, Slovince Plečnika, meditativně založeného umělce, jehož je žákem. Plečnik, vedoucí nyní stavební upravu pražského hradu, odejde však záhy do Jugoslavie. Všichni tito architekti více méně navrhovali do budov a bytů i zařízení. Ukázky jeho otiskují pak v reprodukcích ve svém časopise »Stylu« a nověji ve slibné příloze Volných směrů, zvané »Výtvarná práce«.

F. Ž.

ZPRÁVY.

Jan Koloušek †. Dne 6. května t. r. zemřel po dlouhé vysilující chorobě profesor národního hospodářství, finanční vědy a statistiky na české technice v Praze Jan Koloušek, který po dlouhá léta vedl národohospodářskou hlídku v tomto časopise a jehož práce v Naší Době, kdyby byly shrnuty, vydaly by jistě, jak pravil jeho přítel prof. Jakubec v Čase, spis, který by měl objem aspoň jednoho ročníku tohoto časopisu. Jestliže se tu tedy navždy loučíme s ním, je zajisté na místě aspoň částečně nastíniti životní práci jeho a místo, které v našem národním životě zaujímal, abychom si tím živěji uvědomili nenahraditelnou ztrátu způsobenou jeho nenávratným odchodem.

Jan Koloušek narodil se 15. prosince 1859 v Horní Rožince u Nového Města na Moravě z rodu selského. Zůstalo mu po celý život něco z drsnosti, ale také z houževnatosti a přímosti lidu z vysočiny. Neuměl se pohybovati na hladkých parketách — to se ukázalo nejlépe v době jeho činnosti v ministerstvu financí ve Vídni, kde se necítil nikdy svým —, neměl též plynné výřečnosti, takže v zápase řečnickém nestrhoval posluchače na svou stranu a mohl lehko podlehnout protivníku řečnicky školenému. Ale jakmile měl péro v ruce, pak se cítil ve svém živlu; tu z nevyčerpatelného arsenálu své velké sčetlosti a životní zkušenosti čerpal důvod za důvodem pro své stanovisko, omračoval protivníka ohromným svým ciferním materiálem, neobávaje se sebe ostřejšího výpadu proti němu. Jeho zbraní bylo jeho péro a úkol, jemuž je hlavně zasvětil, bylo ukazovati našemu hospodářskému vývoji správné cesty.

Trvalo to poměrně dosti dlouho, než si Koloušek tento svůj životní zájem uvědomil a než se mu mohl plně věnovat. Na gymnasiu brněnském vynikal Koloušek — jak vzpomínal dr. Herben nad jeho rakví — nad ostatní studenty ne v jednom, nýbrž v celé řadě předmětů, jak v řečích, tuším, tak i v dějepise a matematice; nejvíce však přece asi v matematice, neboť při maturitě před inspektorem Slavíkem dovedl již vypočísti složité příklady z vyšší matematiky. Studiu matematiky se tedy věnoval na universitě a z ní složil i státní zkoušky. Ale čistá matematika ho přece neuspokojovala, neboť neposkytovala mu odpovědi na žádnou z naléhavých otázek současného života. Tápal tedy nerozhodně mezi různými vědními obory. Teprve když se stal suplentem na obchodní akademii v Chrudimi a musel převzíti též přednášky z obchodních nauk, byl jednotlivými problémy jejich jakož i souvisejícími problémy národohospodářskými do té míry zaujat, že začal se jimi mnohem podrobněji obírat, než by bylo pro přednášky samy třeba. Tehdy

poznal svůj sklon k vědě národohospodářské spolu s jejími pomocnými statistikou a od té doby zůstal již této své nové lásce věren. Jim věnoval skoro všechen svůj čas, k nim byl upjat skoro všechen jeho zájem — vše ostatní, i literatura a umění a historické památky měly pro něho malou přitažlivost (Jakubec) — jimi se zabývá převážná většina nepřehledné skoro řady jeho spisů, pojednání, článků novinářských. Literární činnosti svou vzbudil Kolouškovi brzo pozornost a tak ona způsobila, že byl povolán nejprve (r. 1893) na podnět Bratův na Obchodní akademii v Praze a r. 1899 ministrem Kaizlem do ministerstva financí. Ale zde necítil se tento syn prostých venkovanů, jak již řečeno, nikdy doma — spolupůsobila tu i malá znalost němčiny — a tak bylo vysvobozením pro něho a zároveň umožněním ještě intensivnější práce vědecké, když byl r. 1901 jmenován profesorem nár. hospodářství, finanční vědy a statistiky na technice v Brně. R. 1912 byl povolán na místě prof. Grubra na techniku pražskou, kde přes úpornou chorobu svou učil skoro až do posledních chvil svého života. Po prohlášení samostatnosti československé byl jako znalec složitých otázek finančních vyslán jako poradce k mírovým jednáním do Paříže. Také do ustavujícího Národního shromáždění byl na sklonku jeho zasedání vyslán Národní demokracií, k jejímuž levému křídlu on — bývalý realista — vždy náležel. Ale od svého návratu z Paříže chřadl vždy víc a více, takže silný duch jeho nemohl přes veškeru svou energii odolat a musel na konec v tomto nerovném zápase podlehnouti.

Životní práce Kolouškova záleží, jak vidíme, vedle jeho činnosti učitelské hlavně v jeho činnosti spisovatelské, a ta opět záleží z největší části v jeho buditelské činnosti národohospodářské. V jednom z nekrologů o Kolouškovi bylo řečeno Dr. Fouskem, že Koloušek byl jediným naším teoretikem národohospodářským. To považuji však — i když nehledím k odsudku ostatních pracovníků národohospodářských ve větě té obsaženému — zrovna tak za nesprávné jako když byl Koloušek označován za příslušníka t. zv. matematické školy národohospodářské. Tento omyl byl již dostatečně vyvrácen Dr. Mackem; zde budiž jen zdůrazněno, že zrovna takový omyl je, hledá-li se význam Kolouškův hlavně v jeho činnosti teoretické. Koloušek sám, jak víme od Dr. Jakubce, ohrazoval se proti tomu, když ho někde kritik některého jeho spisu prohlašoval za národohospodáře-teoretika. Teorie neodpovídala sklonu jeho povahy; neboť i když teorie musí býti podkladem politiky, přece jen sama nepraví, co se má státi, nedává odpovědi na naléhavé otázky současna — a o ty hlavně Kolouškovi šlo. Je to viděti již z toho, že velká většina jeho spisů týká se otázek národohospodářské politiky. I jeho trojdílný systém »Národního hospodařství« (z něhož třetí díl vyjde v krátké době) obsahuje daleko více národohospodářské politiky a statistiky než čisté teorie. Je to viděti též z toho, jak vymezuje národní hospodářství a jak se staví při tom k abstrakcím, na nichž přece věda národohospodářská jakožto věda abstraktní především spočívá. Národní hospodářství je Kolouškovi vědou o sociální úpravě hmotného ukojování potřeb lidských. Důraz je na slově »sociální«. Ale proti tomu možno činiti vážné námitky (stejně i proti omezování na hmotné úkoje — leč to vedlo by nás poněkud daleko). Proč máme vylučovati z vědy národohospodářské ony zjevy a vztahy ho-

spodářské, které se odehrávají i tam, kde se nehospodaří ještě společensky, nýbrž v isolovaných skupinách (Clarkova ekonomika isolovaného života)? zde naopak můžeme základní zjevy a vztahy hospodářské pozorovati ještě jasněji než ve složitém mechanismu společenském. S tím souvisí pak — dle mého náhledu — i další nedostatek Kolouškův. Koloušek odmítá všechny takové abstrakce o isolovaných jednotlivcích, odmítá i teorii t. zv. »mezního užitku«, neboť dle něho »tento individuální mezní užitek nedovede nic vysvětliti vzhledem k užitku a upotřebení statku v určitém společenském celku.« A přece nelze dle mého náhledu společenskou hodnotu i jiné zákony společenskohospodářské uspokojivě vysvětliti bez znalosti individuální nebo subjektivní hodnoty a bez vysvětlení oněch vztahů hospodářských, které platí všeobecně, i ve stadiu isolovaného života.

Vlastní pole Kolouškova badání byla přece jen národohospodářská politika, tu však nebylo skoro oboru, který by Koloušek nebyl na základě bohatého statistického materiálu a svého vezdy originálního usudku zpracoval. Připomínám nejprve politiku populační. Ve svých spisech »Problém populační« a »Problém plodnosti« kritisuje na základě bohatého statistického materiálu Malthusovu znuzovací nauku a dochází k úplnému odmítnutí její i důsledků z ní činěných. Proti pesimismu Malthusovu staví svůj optimism, neboť má za to, že při náležité sociální úpravě dalo by se dnes vypěstiti několikerонásobné množení potravy, než by je nynější lidstvo dovedlo spotřebovat. Tím přicházíme k politice zemědělské, kterou se Koloušek také zabýval v četných pojednáních, zvláště se zřetelem k našim poměrům (jmenuji zde jen jeho články v Národohosp. obzoru r. 1910 a 1911, v Zemědělské politice z týchž let, v Naší době, duben až srpen 1911 i příslušné statě v jeho větších spisech). Pojednání ta vynesla autorovi mnoho nepřátelství a polemik. A přece úmysl jeho byl nejlepší; dokazoval tu, že těžíme ze své půdy mnohem méně, než bychom mohli těžit, a že hlavní pomocí pro naše zemědělství by jen mohlo býti rozšíření průmyslové a obchodní činnosti, rozmach podnikání, který by sám sebou nutil také k intensivnějšímu těžení zemědělskému; také poukazoval již tehdy na nutnost rozparcelování velkých latifundií a provedení vnitřní kolonisace. Velmi četné jsou spisy a pojednání Kolouška z oboru politiky finanční a peněžní. Z oboru politiky finanční možno tu jmenovati článek v Naší Době: »Státní dlužení a státní úvěr«, vyšlý též samostatně, v němž mezi jiným dovozuje, že správcové financí i v dobách nejtěžších mají uzavírati nezbytné výpůjčky vždy tak, aby se jejich okamžité těžší podmínky mohly v příznivějších dobách zase zmírniti, že mají se tedy vystříhati výpůjček s nízkým procentem úrokovým (a nízkým kursem). Čtenářové tohoto časopisu vysvětlí si tedy vehemenci, s kterou prof. Koloušek tuto vystoupil, když se mu zdálo, že min. Engliš při přeměně válečných výpůjček jednal proti tomuto základnímu pravidlu. Dále možno tu jmenovati články Kolouškovy o rozpočtech rakouských a podílu českých zemí na nich. Konečně ve vzdálenější souvislosti jsou i četné spisy Kolouškovy z oboru obchodních nauk (zvláště Aritmetika národohospodářská, O obchodu s cennými papíry, Matematická teorie důchodů jistých a půjček annuitních atd.). Se zvláštním zájmem sledoval Koloušek vždy, zvláště však po dosažení naší samostatnosti, problémy peněžní politiky.

V živé paměti je ještě ostrý boj, který vedl Koloušek na četných schůzích, v novinách i zvláštní brožuře proti Rašínovu plánu pozvednouti hodnotu naší koruny pomocí majetkové daně a splácení bankovkového dluhu na předválečnou výši. Lze říci nyní, že mnohá tehdejší proroctví Kolouškova se vyplnila. Splnila se předpověď, že hodnota naší koruny značně klesne, na $^1/_{10}$ i ještě hloub — arci příčinou nebyl vlastně převýdej papírových peněz, jejž Koloušek stojící pevně na půdě kvantitativní teorie považoval za hlavní příčinu, nýbrž spíše úvěrová inflace a známý »bludný kruh« zvyšování cen, mezd a platů. Následkem tohoto velkého znehodnocení ukázalo se též jasně, že je vyloučeno povlovným zvyšováním hodnoty koruny dospěti k předválečné její výši a že tedy dříve nebo později — spíše však později, až se poměry ustálí — bude nutno skutečné znehodnocení peněžní jednotky oproti zlatu také zákonně prohlásit (zákonná devalvace). Pochybnějším je již další tvrzení Kolouškovo, že k dani z majetku doporučuje se přistoupiti teprve tehdy, když se měna již ustálila, naopak bylo by možno hájiti spíše opačné stanovisko, že daň ta, jakož i daň z přírůstku jmění měla býti provedena co nejrychleji, aby mohly býti zavčas zachyceny všechny válečné zisky. Ve svém polemickém zápalu Koloušek docenil snad také málo zásluhy Rašínovy o rychlé odpoutání naší měny. O politice sociální Koloušek nenapsal zvláštního spisu, ale ji právě jsou proniknuty vlastně všechny jeho spisy a pojednání. Všude — na př. i v jeho pojednáních peněžních — vedeno je jeho péro ohledem na třídy sociálně slabé, všude jeví se jeho úsilovná snaha po nové spravedlivější sociální úpravě, jež je také nutným předpokladem jeho optimistického názoru o budoucnosti lidstva. Přes to Koloušek nebyl socialistou v běžném, politickém smyslu; neboť jak praví sám, »býti sociálního přesvědčení není totéž jako býti horlivým příslušníkem třídně přísně organisované a k tomu určitě politicky orientované strany«. Koloušek nebyl též kolektivistou. »Není žádného spolehlivě propracovaného kolektivistického pořádku (systému) na ukojování lidských hmotných potřeb.« »Zdá se, že nutno budovati na principu obojím, jak na individuálním přičinění a vyniknutí, tak i na kolektivně zařízené a upravené hmotné součinnosti.« »Vhodnější je pořádný vývoj a přerod nynějších řádů nežli náhlý a namnoze násilný převrat vedoucí k nejistotě a ke zmatkům.«

Na konec ještě několik slov o Kolouškovi-člověku. Již z dosavadních vývodů jsou zřejmy dvě základní vlastnosti Kolouškovy: jeho živý soucit se všemi sociálně slabými a utištěnými a jeho ohromná pracovitost a houževnatost, která právě byla vyvolána jeho mocným snažením pomoci všude, kde třeba. K tomu přistupovaly ještě jeho bezpříkladná nezištnost a obětavost — Koloušek byl ochoten vždy k jakékoli práci, nežádaje si díků ani odměny — jakož i neobyčejná skromnost — byl ochoten kdykoli přiznati své nedostatky i přednosti druhého. Pod drsným povrchem skrýval se duch nejušlechtilejší, jejž zachováme vždy ve vděčné paměti. *Dr. Mildschuk.*

Za univ. prof. drem Bohumilem Kučerou. Po loňském tragickém skonu dra Julia Suchého, profesora eksperimentální fysiky na české technice v Praze, stihla naši fysikální obec další velmi těžká ztráta náhlým úmrtím univ. profesora dra Bohumila Kučery dne 1[illegible] dubna t. r. Tato

ztráta jest tím těžší, ježto Kučera skonal v mužném věku (47 let), plni pracovní energie, v době, kdy s jedné strany máme citelný nedostatek vědeckého dorostu, s druhé strany však pro nově zřizované vysoké školy potřebujeme množství dobrých učitelských sil. Vedle toho byla Kučerova činnost tak mnohostranná, že i v mnohých jiných oborech vzniká jeho předčasným odchodem ztráta, v přítomné době nenahraditelná.

Pokusím se v dalším krátce nastíniti životní práci Kučerovu, jeho význam ve vědě a pro organisaci našeho vědeckého snažení. Bohumil Kučera narodil se r. 1874 v Semilech. Po studiích na střední škole dal se zapsati na podzim r. 1892 na filosofickou fakultu pražské university, kde po čtyři léta studoval matematiku, fysiku a filosofii. Z matematiky poslouchal hlavně přednášky prof. Weyra o geometrii, z fysiky pak prof. Koláčka, jenž přednášel teoretickou fysiku. Velmi záhy začal pracovati ve starém fysikálním ústavě prof. Strouhala, u něhož byl v letech 1895/6—1897/8 asistentem. V té době spolupracoval na novém vydání litografovaných přednášek Strouhalových, jež byly po dlouhou dobu jedinou naší úplnou učebnicí experimentální fysiky. Po jednosemestrovém pobytu na curyšské technice stal se asistentem prof. Scheringa na technice v Darmstatě, kde se v zimním semestru 1902/3 habilitoval na práci nadepsanou: Die Oberflächenspannung von polarisiertem Quecksilber-Lipsko 1903. Ale hned v zimním semestru 1903/4 přenesl svoji veniam legendi na pražskou universitu, kde se stal r. 1908 mimořádným, r. 1912 pak řádným profesorem experimentální fysiky. Byl členem České Akademie, Král. Společnosti nauk, čestným členem Jednoty českých matematiků a jiných vědeckých společností.

Životní práce Kučerova byla mnohostranná: Z jeho samostatných vědeckých prací jest na prvém místě jmenovati již nahoře citovaný habilitační spis o závislosti povrchového napětí rtuti na polarisujícím napětí. V něm udává Kučera velmi přesnou metodu k měření této závislosti, založenou na vážení kapek odkapujících z kapiláry. Pomocí této metody našel u roztoků anorganických solí anomalie na elektrokapilární křivce. Tyto anomalie našel také u vodných roztoků mastných kyselin. (Rozpravy české Akademie 1909). V době, kdy Kučera počal samostatně vědecky pracovati, byly v popředí fysikálního zájmu otázky z oboru radioaktivity. Kučera se také zúčastnil řešení jednotlivých problémů tohoto oboru: tu sluší jmenovati hlavně práci provedenou společně s prof. Maškem a nadepsanou »Studie o radiotelluru«, jež vyšla také německy, francouzsky a anglicky a jež učinila své autory známé také za hranicemi. Kučera provedl vedle toho také množství měření radioaktivity lázeňských a minerálních vod, analys radioaktivních hmot a pod. Vůbec zůstala radioaktivita jeho nejbližším a nejmilejším pracovním oborem i pro doby pozdější. Radioaktivity týkají se práce: »O ionisaci, způsobené sekundárními α- a β-paprsky radia v různých plynech« (Č. Akademie 1905), »O zkoumání radioaktivity vod metodou absorpčních křivek« (Věstník Učené Spol. 1914) atd. Z dalších prací Kučerových uvádím aspoň tyto: »O měření vysokých potenciálů«, »O kinetické reakci asymetrického setrvačníku při vynucené regulární precessi« (obě ve Věstníku České Akademie) a jiných více.

Kučera byl také výborným akademickým učitelem; své přednášky připravoval si velmi pečlivě, opíraje se při tom o velmi četnou literaturu cizo-

jazyčnou, již výborně znal. Jeho vzorně vypracované přednášky o »Vyšších partiích experimentální fysiky«, jež konal na universitě, byly základem jeho učebnic. Jest to obšírná kapitola o molekulární mechanice v 2. vydání Strouhalovy »Mechaniky«, r. 1915 vydaný »Nástin geometrické fysiky a základů fotometrie« a konečně nejnovější spis »Základy mechaniky tuhých těles«, jež vyšly až po smrti autorově.

Kučera byl výborným eksperimátorem a mistrem v improvisování přednáškových pokusů, což jest pro učitele eksperimentální fysiky vlastnost neobyčejně cenná. Svým žákům byl Kučera vždy velmi ochotným pomocníkem a rádcem, jak o tom svědčí řada prací provedených buď z jeho podnětu anebo aspoň za jeho pomoci a rady ve fysikálním ústavě pražské university.

Na popud Raýmanův založil Kučera r. 1902 ročně vycházející »Přehled pokroků fysiky«, jehož celý prvý ročník napsal sám, při dalších ročnících pak po celou řadu let spolupracoval. Redigoval přes 15 let »Časopis pro pěstování matematiky a fysiky«, napsal množství článků popularisačních do »Živy« a do »Venkova«, kde redigoval čtvrteční zprávy z oboru věd eksaktních a technických.

Při silné individualitě Kučerově není divu, že se plně uplatňoval ve všech sborech, jichž byl členem. V profesorském sboru své fakulty byl volen do nesčetných komisí, podobně tomu bylo v České Akademii a Učené společnosti, kde byl zároveň tajemníkem třídy matematicko-přírodovědecké.

Kučera měl vedle hlubokých vědomostí odborných i obsáhlé vzdělání všeobecné. Byl neobyčejně bystrý, s překvapující lehkostí se vpravoval do zcela nových vědních oborů, jež pak v krátké době dobře ovládal. Byl neobyčejně sčetlý v odborné literatuře, již výborně znal. Této znalosti hojně užíval jak při svých přednáškách, tak i ve svých učebnicích.

Z krátkého tohoto vylíčení patrno, co Kučera pro náš vědecky život znamenal a jakou ztrátu znamená jeho předčasný skon.

Čest budiž jeho památce! *August. Žáček.*

František Čupr. Dne 11. dubna t. r. bylo tomu sto let, co narodil se — v Chrasti na Chrudimsku — František Čupr, spisovatel díla Učení staroindické, jeden z nemnoha pracovníků českých na poli filosofie a pedagogiky do let osmdesátých (min. století), svou dobou — i politicky činný.

Jsa vrstevníkem Havlíčkovým, vystoupil nedlouho po něm (1846) na veřejnost a octl se na chvíli i po jeho boku. (»Článek o vlastenectví« a Havlíčkova pozn. k němu v Č. Včele 1846.) Leč přátelství toto — literární i osobní — rozešlo se záhy a proměnilo v přímé nepřátelství, když v r. 1847 v boji o německou filosofii ocitli se oba mladí literáti v opačných táborech. (Chalupný, Havlíček str. 95.)

V tomto boji, jejž Č. zvěčnil svým »Sein oder Nichtsein der Deutschen Philosophie in Böhmen« (Praha 1847) a v němž Augustin Smetana a jeho žák Wotka, Čupr, J. J. Kolár a v jistém smyslu i K. Sabina vystoupili proti Gáblerovi i Karlu Havlíčkovi, pasován byl Č. Karlem Storchem, jenž nejsa na straně Č-ově chtěj nechtěj musel uznati poměrnou závažnost jiných jeho prací, za nejslib-

nější talent tehdejší generace literární k odborné práci vědecké na poli filosofie. To — zdá se — i s jiných stran se uznávalo (Květy, 1847 str. 55.), a dodnes uznává Čáda: Hýnovo Dušesloví, G. Zába v Památ. Akad. a v děj. Überweg-Heinzových). Svědčí tomu také pozůstalost Č-ova, jež ukazuje, že snahy o Českou Encyklopedii, jež ani v těch letech neutuchají, soustřeďují se na konec — v rukou Č-ových.

Důležitá jest v té době jiná jeho činnost organisatorská. Č. napsav v letech 1847—1850 řadu článků z oboru vychovatelství a školství (Květy, Musejník, atd.: Pešek, Věstník č. prof. XIX), usiloval o založení časopisu (rázu vědeckého, jménem »Komenský«), »jenž by všeliké snažení učitelstva českého v sobě soustředil«. V stejném smyslu pracovali k založení spolku pedagogického, jenž se i skutečně na krátkou dobu v Praze ustavil (»Der paedagogische Verein in Prag« 1849, předsedou: filosof Volkmann, osobní přítel Čuprův, jednatelem Č.). Bohužel přílišné rozptýlení Č-ovo v době pozdější — spisování učebnic pro české školy střední — bylo příčinou, že ani v prvém ani v druhém směru nedospěl k trvalejším výsledkům.

R. 1850 stal se Č. profesorem akademického gymnasia. V té příčině známý jest jeho osud, jaký jej stihl, když o tři leta později ústav proměněn byl z českého opět v německý; Č. potrestán byl úplným propuštěním — prý za to, že podporoval vydávání studentského časopisu, Hálkova »Varyta«. Č. založil si potom vlastní »výučný a vychovávací ústav« na »Kolčavce« v Libni, jejž však po dvou letech — po četných zklamáních, (»jež byla tím více deprimující, s čím čistším srdcem přistupoval jsem k nesnadnému dílu výchovy« — Geschichte meiner Lehranstalt, Praha 1857) — proměnil ve školu hospodářskou a v soukromé reálné gymnasium.

Nejznámější stal se Č. svou činností politickou.

Byv totiž při volbách 1861 zvolen za poslance na sněm zemský, vyslán byl ze sněmu do říšské rady, kdež podal 1. srpna 1861 pověstný svůj návrh na revisi učebné osnovy středních škol. Návrh, jejž hájil Č. následujícího dne před sněmovnou, vyvolal opravdovou bouři v kruzích odborných, jež četnými články v denním tisku a několika zvláštními brožurami vytáhly proti Č-ovi. Z nich třeba jmenovati na prvním místě tvůrce rakouské Osnovy organisační Heřmana Bonitze a jeho brožuru »Über den Č.'schen Antrag auf Revision«, Vídeň 1861, proti níž vystoupil Č. bystře psanou a obsahově pozoruhodnou replikou »Zur Revision des dermaligen Unterrichtswesens«, Vídeň 1863. Tyto dva spisy — Bonitzův a Č-ův lze pokládati za nejzávažnější událost literární v diskusi o problému střední školy v Rakousku v období 1849—1880. Pokud specielně Č-ova spisu se týká, podává náměty, jež v pozdějších letech — a dílem i dnes — znova a znova se vracely a z nichž mnohé, zvláště v Úvahách dra Oldřicha Kramáře, došly později širšího výrazu. Duchem a úrovní naziráni na problém střední školy řadí se zcela rovnomocně k známému Exner-Bonitzovu úvodu organisačního Nástinu, jehož rub na mnohých místech správně se tu postihuje. Bohužel replika Č-ova vedena jest s počátku metodou, jakou navykl si kdysi auktor

v polemikách proti Havlíčkovi a pro níž nenašel u Bonitze nejmenšího porozumění: na vřelý dopis Čův, z něhož výňatky otiskuje S. Frankfurter (Graf Leo Thun-Hohenstein, Franz Exner und Hermann Bonitz, Vídeň 1893), Bonitz už neodpověděl — ač dříve posílával obšírné listy Čovi; přibil zkrátka tuto metodu polemiky na pranýř v Časopise gymnasijním.

Hůř však ještě nezli v literatuře odborné pochodil Č. se svým návrhem v české veřejnosti politické. V českém tisku byl návrh odmítnut, nikoliv pro nepokrokovost — jež naopak jednomyslně pak byla uznávána — nýbrž proto, že Č. porušil tím disciplinu strany. Když pak po odchodu českého poselstva z Vídně zůstal Č. s drem Al. Krásou v parlamentě, dostal se do achtu, který už nikdy nebyl odvolán. Nejedna »kočičina« — pod okny i v denním tisku — a hlavně: ostré zakončení článku a Čovi v Riegrově Slovníku — byly ovocem, jež sklidil Č. ze své činnosti politické. Počátek éry mladočeské, jíž se dočkal ještě Č., nevrátil se již k jeho »případu«. Snad některá nešťastná místa v jeho zaslaných z r. 1862 (»věrná opposice císaře pána«) — podlomila nadobro jeho vážnost politickou...

Tento tlak veřejného mínění těžce dolehl i na poslední dílo Čovo — »Učení staroindické«. Jest to nejobsáhlejší dílo Čovo obsahu historicko-náboženského a nábožensky-filosofického. Čupr vzdav se na konci let šedesátých činnosti i řízení svých škol, jal se obírati — bezpochyby na podnět nahodilého nálezu Duperronova latinského překladu »Oupnek' hatu« (uchovaného po dřívějších jejích majitelích v bohaté kdysi knihovně na »Kolčavce«), — studiem starých kultur asijských a spisováním: díla, jež mělo vysvětliti náboženskou historii lidstva. Vznik náboženství vůbec, prvotní jeho projevy, psychologická nutnost těch či oněch, takových a ne jiných historických jeho forem — od dob nejstarších až po Krista, křesťanství a katolicismus, toť asi obsah toho, co dílo podává, vedle ukázek překladových (nikoli z originálů), myšlenek spisovatelových o vývoji lidské kultury vůbec, o významu náboženství v době přítomné, o národnosti atd., jak to souvisí s dřívějšími pracemi Čovými.

Dílo toto, jediné svého druhu v české literatuře, nedošlo téměř povšimnuti, ač jest při nejmenším pozoruhodnou ukázkou samostatného myšlení českého v oboru, v němž cizí spisovatelé (Renan, D. Strauss atd.) často se citují. Jest tudíž zajímavá zpráva syna spisovatelova Karla (Nár. Pol., 10. IV. t. r.), že v posledních letech válečných zbylá část nákladu pojednou byla rozprodána. Snad i kniha Velenovského, v níž se z části navazuje na Čupra, obrátí pozornost k tomuto dílu.

(Literatura o Čovi uvedena byla větším dílem v tekstu. Ostatní uvedena jest v nástinu M. Jaška (F. Čupr, Č. Mysl, VII. a VIII.), podle něhož napsána i tato vzpomínka.) *M. J.*

Zprávy knižní a literární. Ferdinand Tönnies: Marx, Leben und Lehre. Jena (E. Lichtenstein) 1921. — s. X—148. — K 28·10. Spisek jest určen hlavně pro čtenáře, kteří nemohou nebo nechtějí poznání Marxe věnovati tolik času a námahy, kolik by vyžadovalo

obtížné studium jeho děl samotných. Obmezuje se na jednoduché vypravování životopisu a věrné podání učení Marxova. Vlastní kritiku připojil autor jen na několika stránkách ke konci spisu. Přes to vyhráněné stanovisko autorovo všude proniká, jak ani jinak není možno při tak silné individualitě sociologické, jakou jest Tönnies. Marxismem zabývá se také spis Američana Birdseye, Clarence F.: American Democracy versus Prussian Marxism. A study in the nature and results of purposive or beneficial Government. New York (Fleming H.) 1920. — s. 371. — $ 2,50. Základním rozdílem mezi »pruským« marxismem s jeho odnoží bolševismem a americkou demokracií jest vláda, jež neznamená panství jedné třídy, nýbrž jejímž cílem jest obecný prospěch. Tvrzení své autor dokazuje uváděním příkladů, jimiž se tento »purposive government« obráží v dopravní, obchodní, živnostenské, školní a zdravotní politice a poukazováním na účinky jeho v zákonodárství, správě a soudnictví. — Otto Hammann: Der missverstandne Bismarck. Zwanzig Jahre deutscher Weltpolitik. Berlin (R. Hobbing) 1921. — s. 204. — M 24·60. — Kniha jest jakýmsi doplňkem »Erinnerungen«, jež týž autor vydal v l. 1918 až 1919 ve třech svazcích (»Der neue Kurs«, »Zur Vorgeschichte des Weltkrieges« a »Um den Kaiser«). Od jejich vydání četné úřední publikace a spisy ministrů a diplomatů vrhly více světla do zákulisí kabinetní politiky a tajné diplomacie. Tím autorovi poskytnuta byla možnost, aby použiv tohoto nového materiálu, shrnul v jednotný obraz prvých dvou desítiletí zahraniční politiky po odstoupení Bismarckově to, co bylo v oněch třech svazcích roztroušeno mezi osobními vzpomínkami a vztahovalo se na vnitřní situaci říše nebo na mezinárodní konstelaci. V obraze tomto dává autor ostře vystupovati hlubokým vztahům mezi císařskou světovou politikou a světovou válkou na pozadí zásad a učení »pravého« Bismarcka. — Hans Delbrück: Regierung und Volkswille. Ein Grundriss der Politik. 2. bis auf die Gegenwart fortgeführte Aufl. Charlottenburg 1920. — s. VIII—160. — M 12·—. Výsledkem úvah autorových jest, že německým poměrům odpovídá jedině dualistické, konstituční zřízení. Mínění své podržuje i ve vyd. 2., kde ve zvláštním doslovu popírá, že by byla bývala vláda ústavy parlamentární dovedla ve světové válce uzavříti včas mír na základě dorozumění.

LIBRARY
AUG 25 1966
UNIVERSITY OF TORONTO

Alois Jirásek.

Napsal Miloslav Hýsek.

V »F. L. Věkovi« je nezapomenutelná scéna, ve které Jirásek snad nejdokonaleji vyjádřil, jak se dívá na velké básnické umění. Starý podivín, vášnivý obdivovatel a čtenář francouzských encyklopedistů doktor Srnka, jenž tolikrát dráždil hospodskou společnost pražských vlastenců maskou cynického posměvače jejich vzrušné radosti ze skromných počátků našeho písemnictví a divadelnictví, jenž pod ni vytrvale skrýval hořkou bolest jakobínského nespokojence s malostí a bezútěšností českých poměrů, vracel jednoho večera mladému Hýblovi přečtený Jungmannův překlad Miltonova »Ztraceného ráje«. »Ten státní bankrot je velká rána,« pravil mu, nedoveda utajiti svého pohnutí, »všude to mají v těle, a dlouho, dlouho se to bude kurýrovat — ale tohle, to je velká výhra!« A nejinak než tento tajný revolucionář, jemuž přiznání k vlasteneckému cítění vylákal Jungmannův překlad, cítil jeho význam i nadšený a horlivý Ziegler, jenž jej na zapadlé své dobřanské faře ukazoval mladšímu Věkovi: »Víte, letos ten státní bankrot, strašná rána, ten rok budou lidé proklínat. Ale naše literatura mu bude žehnat, když nám přinesl takovou knihu!« A všude jinde v Jiráskově díle, naplněném ruchem válečných dějů a prostoupeném tragikou největších bolestí, setkáváme se s glorifikací knihy, s glorifikací hudby a vůbec umění. Novostavba betlemské kaple s malířskou výzdobou Chvalovou mocně působí na mladého Husa, jehož duše se právě pod jejím dojmem dotkne závan příštího jeho dějinného poslání; Mozartovou hudbou vyzpívá se ušlechtilý doktor Held za tichých večerů z bolestné své milostné touhy a prosté melodie českých písniček zvučely v duši rytíři Jeníkovi z Bratřic i na dalekých výpravách, zachraňujíce jeho národní vědomí. Počátky českého umění a české vědy zaujaly Jiráska nejednou i při syté malbě husitských válek: v dusném ovzduší pobělohorském smířila láska k české

knize nešťastného eksulanta Voborského s nalezeným synem, ačkoliv měl na sobě šat katolického kněze, a česká kniha bývala útočištěm tichého deklamátora Svobody; a doba obrozenská — čím by byl národ bez svých spisovatelů a herců, bez svých lidových písní, jejichž krásu objevují zanícení jeho synové, čím by byl bez svých Thamů, Kramerių, Zieglerů, Ludvíků a Hýblu, jejichž památku Jirásek s tak vroucí láskou zachoval budoucím? Byl-li básník Hálkovi požehnaným prorokem národa, velebil-li Vrchlický básníkův vzlet neomezený žádnými hranicemi, vyjádřil i Jirásek v této apotheose významu literatury vlastní opojení svým básnickým posláním. I v klidném, objektivním díle Jiráskově jsou stopy jeho nejintimnějšího života; v jímavé vroucnosti, se kterou vylíčil Věkovy duševní boje, jak těžce se zříkal svého snu státi se hercem, jest jistě ohlas Jiráskovy nesplněné touhy být malířem, stejně jako ve Věkových náboženských krisích se jistě ozývá vzpomínka na vlastní jeho myšlenkový přerod za let studentských, o němž svědčí Jiráskovy básně; a kterému z čtenářů Jiráskem tak pravdivě líčených odjezdů malých studentů z domova se nevybaví srovnání s příslušnými místy jeho Pamětí? A tak ony silné dojmy, jimiž poesie a hudba působí v Jiráskových pracích, jsou výrazem Jiráskovy zanícené víry v moc umění, víry, jež vytryskla z nejhlubších potřeb jeho bytosti, zajaté tajemstvím tvůrčího osudu. A k tomu český spisovatel zachránil národ; český spisovatel hladověl a zřekl se všeho pohodlí, aby se cele mohl věnovat národní práci; český spisovatel byl prvním politikem a prvním žurnalistou, jakmile nastaly svobodnější doby; český spisovatel byl první žalářován, kdykoliv na národ dolehly persekuce — a že v nejkritičtější době světové války opět český spisovatel první promluvil nebojácné slovo, aby zachránil čest po samostatnosti toužícího národa, bylo jen důsledkem této tradice, která se u nového pokolení vžila dílem Jiráskovým. Od dob Kollárovy »Slávy dcery« neměl český spisovatel na náš život tak pronikavého vlivu jako Jirásek; Kollár v nás vzbudil vědomí slovanské, Jirásek dal ve stopách Havlíčkových sílu a tvrdost ocele našemu vědomí českému.

Padesátiletá literární činnost Jiráskova — neboť současně s Jiráskovými sedmdesátinami vzpomínáme, že Jirásek vystoupil na veřejnost první tištěnou prací právě před padesáti lety — nebyla bohatá oslňujícími překvapeními; nebylo-li v ní však nic, co by připomínalo smělý Faëtontův vzlet, nebylo v ní ani nic po-

dobného jeho tragickému pádu. Jirásek vytrvale pracoval, vždy věren sám sobě, a to v poměrech, jež mu nijak neusnadňovaly cestu. V době, kdy psal první verše a povídky, kdy ještě prožíval bolestné krisy Máchovy, kdy se k rodnému kraji vracel s lyrickým vzrušením Hálkovým a kdy v historických povídkách teprve počínal hledati východisko z romantické metody svých předchůdců, rázem strhli z jeho vrstevníků na sebe všechnu pozornost Svatopluk Čech, Jaroslav Vrchlický a Julius Zeyer. V těsném sousedství slavnostně znějícího verše Čechova, jenž v »Adamitech« vykouzlil mohutnou fresku stejně barvitou jako myšlenkově smělou, vedle »Epických básní« a »Mythů« Jar. Vrchlického, jehož prudká fantasie se volně zmocňovala dávno mrtvých epoch světové minulosti, a vedle žhavého eksotismu prvních prací Zeyerových ztrácely se prosté příběhy Jiráskových knížek, jejichž milá srdečnost se zdála jen vítaným znakem dobrého čtení lidového. Tam velké myšlenkové koncepce, jež uchvacovaly nevídanou u nás odvahou básnického ducha — zde obyčejná dramata a tiché pohody všedních a drobných lidí, které sice chytily za srdce, ale v nichž nebylo nic strhujícího a oslňujícího; tam ohňostroje skvělých básnických obrazů a nádhera přepychově vyšperkovaného verše — zde srdečný tón nehledané mluvy, jež je každému známá a srozumitelná. Také Jirásek se sice odvážil na látky, v nichž se jevila hluboká opravdovost v poměru k životu a lidskému srdci, v povídce »Bazil« na př. již r. 1873 nakreslil kněze, jenž se proti všem předsudkům soudobé společnosti dovedl spojiti s ženou, která v něm vzbudila lásku, nebo ve »Skalácích« smělou rukou vylíčil marný odboj východočeských sedláků proti panské tyranii, ale Jiráskův smysl pro skutečnost a jeho umělecký realismus, který se hlásil již v těchto pracích a o nějž vědomě usiloval svědomitým studiem historických pramenů, nemohl v době romantického rozmachu dojíti ještě plného ocenění.

Ale Jirásek se nesetkal s pochopením ani v letech osmdesátých, kdy i u nás proti lumírovskému romantismu nastala realistická reakce. Jirásek, venkovský profesor, byl sice vítaným a pilným spolupracovníkem všech tehdejších významných časopisů a jeho obliba u čtenářstva stále vzrůstala, ale ve vzdáleném svém působišti stál stranou literárního střediska i nových literárních proudů. V této době se již plně projevila jeho literární síla: tehdy vznikly »Skály« a »Psohlavci«, dva mohutné romány

z prvního století protireformace, v této době Jirásek počal psáti oba první své velké cykly, husitský »Mezi proudy« a obrozenský »F. L. Věk«, v této době se konečně stal »Vojnarkou« i dramatikem. Všechny tyto práce byly založeny na podrobném studiu: »Vojnarka« měla látku vzatou ze skutečnosti, k historickým románům Jirásek sbíral prameny a podnikal studijní cesty do jejich dějišť. Tím byl Jirásek realistou již dříve, než se u nás ohlásil jako nový literární směr. Ale Jirásek šel ještě dále: v jeho díle vystupovaly již stále zřetelněji složky, jež tvořily hlavní požadavek moderního psychologického románu, programově hlásaného až mladou kritikou v letech devadesátých. Jiráskův »Bazil« znamenal teprve první nesmělý krok k jemnému vystižení složitých psychologických stavů, k vyjádření mravních zápasů a krisí lidské duše, k vylíčení konfliktů touhy po plném životě se společenskými řády. Co však zde bylo jen napověděno, provedl Jirásek s uměním pronikavé analysy na postavách Maří Šípové v cyklu »Mezi proudy«, Pavly Thamové v »F. L. Věkovi« a zejména paní Zdeny v románě »Proti všem« z počátku let devadesátých. Tyto ženy, jdoucí za neodolatelným hlasem srdce, zažehnutého osudovou vášní, a ztroskotávající velikostí své odvahy a hříchu, stejně jako pražský arcibiskup Jan z Jenštejna, z dychtivého hýřila se měnící v přísného asketu, typická dekadentní postava, Jiráskem vytvořená v letech, kdy česká dekadence byla sotva v zárodcích, jsou skvělé ukázky Jiráskovy povahomalby a hluboké znalosti lidského nitra a vyrovnají se nejlepšímu, co v tom ohledu vytvořil po něm román moderní.

Ale Jirásek se současně, právě v první době vítězného vpádu uměleckého realismu do našeho písemnictví, odvážil v povídce »Na Ostrově« hájiti oprávněnosti historického románu, realismem ostře popírané, a činil to i důvody tak protichůdnými každému »umění pro umění«, jako bylo zdůraznění jeho národně výchovného významu, a zdál se proto v chaosu nových literárních hesel opět nečasovým. Dnes, kdy je možný již kritický odstup od těchto bojů a kdy Jirásek vedle četných prací menších vytvořil další velké cykly, novou kroniku »U nás« a »Bratrstvo«, kdy značně vzrostl počet jeho prací dramatických a kdy s neutuchající tvůrčí svěžestí napsal »Temno« a vydal první díl cyklu »Husitský král«, je nám zřejmo, že jeho básnický případ byl obdobný případu Jana Nerudy. I v Jiráskově díle bylo od počátku mnoho nového a kladného, co však v něm dlouho zrálo, a proto

byl zdánlivě předstihován novými uměleckými proudy. Jirásek stále rostl, sílil a zrál, od drobných povídek vyspěl k cyklům jednotné rozlohy a mohutnosti, od osudů jednotlivcových k osudům národa v celých velkých obdobích a jeho básnická potence byla taková, že se z bezpečného pole románového mohl odvážiti i na drama.

Velké Jiráskovo umění bylo ve své podstatě plně pochopeno až za světové války. Historické látky a národní zanícení Jiráskovo nebyly by tak mocně působily ani v jejích těžkých letech, kdyby v jeho díle nebylo onoho básnického kouzla, jímž jedině lze oživiti a zpřítomniti doby minulé se vším jejich vnějším ruchem a ideovou náplní. Kolik měl Jirásek v historickém románě předchůdců, kteří své zábavné děje ladili na vlasteneckou strunu! I ti byli horlivě čteni a měli vliv na svou dobu, ale již pokolení následující se odvracelo od jejich knih; přežili se, zastarali. Leč k Jiráskovi se vracíme znovu a znovu, nalézáme v něm nové půvaby a objevujeme v něm tóny, jež nás rozechvívají při Smetanově »Mé vlasti« nebo »Libuši« a při pohledu na kresby Manesovy a Alšovy. Jirásek je básník, kterého oceníme tím více, čím jsme zralejší a zkušenější; v jeho díle je hluboká znalost života, který s pochopením a moudrostí velkých básníků vylíčil v celé jeho rozloze. Sladká moudrost Jiráskova trýská z jeho optimismu: usmiřuje, ale nečiní lhostejným k bolestem člověka, nýbrž naopak probouzí v žilách dávné mládí s jeho zanícenou vírou v život a s touhou po činu.

Historický román minulého století vznikl z romantického hnutí, jež proti malé a všední skutečnosti postavilo minulost s její slávou a možnostmi života velkého a plného a v nich rozvíjelo překypující svou fantasii. Romantismus se do minulosti utíkal před skutečností, protože ho neuspokojovala, a historický román, jak byl vytvořen Walterem Scottem, působil na fantasii opíjeje ji přeludy mrtvé velikosti nemaje jiného cíle než zábavnost. Český historický román, jak jej chápali naši obrozenští spisovatelé, seznamoval s naší minulostí, s její slávou a historickým významem a probouzel a posiloval národní vědomí, ale dopátrati se jejího smyslu se neodvážil; až do let šedesátých vůbec neměl určitého názoru na ni a s oblibou líčil kromě doby pohanské hlavně rytířské století posledních Přemyslovců a vládu Lucemburků, kdežto problémům české reformace se vyhýbal, nemaje k nim vůbec ujasněného stanoviska. Ale ani později,

v letech šedesátých a sedmdesátých, nedovedl se ještě vybaviti z romantické metody příběhové barvitosti a nehistorické libovůle, jež vládnou v románech Václava Vlčka a Žofie Podlipské: při osudech pobělohorských spokojoval se táborovými deklamacemi a povrchním žurnalismem nebo upadal v elegické rozcitlivění Beneše Třebízského. Naše husitství plněji ožívá jen v povídkách Bohumila Jandy, jenž však rovněž v sobě nepřekonal romantika, zcela uchváceného divokými možnostmi válečnými, a v románech Svátkových z doby předbělohorské a pobělohorské stále se sváří romanopisec s odborným historikem.

Jirásek od počátku směřoval k románu realistickému; měl podrobnou znalost dějinného prostředí, již ke »Skalákům« sbíral pomocí prof. Emlera historický materiál a snaha vyčerpati všechny prameny a dokumenty se s léty u něho stále stupňovala. Jirásek se ani nespokojoval materiálem, jejž mu poskytovalo odborné badání, nýbrž sahal po původních pramenech a snášel i dokumenty, do té doby neznámé a nezpracované. V »F. L. Věkovi« vytvořil dokonce románový obraz obrození dříve, než je soustavně vylíčila naše literární historie. Všechny Jiráskovy románové a dramatické práce z české minulosti se opírají o prameny a jejich rozbor by ukázal, jak Jirásek jest věren pravdě i v podrobnostech. Dějinný materiál byl však Jiráskovi právě jen materiálem, z něhož teprve budoval básnické své dílo smělou rukou skutečného tvůrce, ale jeho fantasie vždy se zbožnou pietou šetřila historické pravdy a sama tvořila jen v jejím duchu. Jiráskovi však neběželo jen o vystižení vnějších dobových znaků ani jen o vylíčení zajímavých událostí veřejných nebo soukromých, jimž dodává půvabu starobylý kolorit podání, jak je tomu většinou u svérázného jeho přítele Zikmunda Wintera: Jirásek, čtenář Dějin Palackého a žák Tomkův, vytkl si cíl vyšší: zachytit ducha našich dějin, ideové proudy, jež jimi hýbaly a je tvořily, a vystihnouti jejich smysl. Nejen v nádherných bitevních scénách a v zálibě malovat rušné masy lidové, nýbrž i zde Jirásek projevil svou příslušnost ke generaci Lumírovců: oč Vrchlický usiloval Hugovskou epopejí lidstva pro celé lidstvo, to Jirásek, potomek selského rodu se selskou krví a kořeny celé bytosti tkvící v rodné české půdě, vykonal pro český národ. V Jiráskově díle jsou s tohoto ideového hlediska zachycena tři nejvýznamnější období naší minulosti: husitské od samých počátků až po zrození Jednoty Bratrské a po vládu Jiřího z Poděbrad se zdůraz-

něním tehdejší československé jednoty v celých cyklech pobělohorské utrpení, při němž stav tehdejšího národa předem vylučoval podobné cyklické celky, v řadě románů a povídek, a konečně obrození od doby josefinské po rok 1848 opět v cyklech. Česká literatura nemá básníka, jenž by byl vytvořil tak mohutné celky; u Vrchlického zbyly z epopeje lidstva jen její zlomky, ale Jirásek vyzpíval celou českou epopeji na základní motiv smyslu českých dějin v ideji demokracie, humanity, svobody svědomí a národnosti.

A jak prostými prostředky Jirásek vystačil na toto velkolepé dílo! I zde se projevil Jirásek realista. Jeho historické romány a dramata, založené na podrobném studiu doby a jejích myšlenkových proudů, co nejtěsněji navazující na zachované dokumenty, jsou věrným obrazem doby, jejího myšlení a cítění a jejího každodenního života. Jirásek nehledal románové působivosti v neobvyklostech, v efektních a dobrodružných dějích, ve výstřední napínavosti, nýbrž dosahoval ji líčením všedních osudů, tichých dramat života, jaká se odehrávají dnes a odehrávala se před staletími. Starší historičtí romanopisci a dramatikové, a také noví — vzpomeňme jen na polského Jiráskova vrstevníka Henryka Sienkiewicze, u něhož polská kritika rovněž velebí umění zmocnit se života v celé jeho plnosti — vyhýbali se všemu, co jim nedávalo možnosti zahýřiti si všemi barvami své pestré palety. Srovnejme exulantská dramata Vrchlického a Jiráskova, »Exulanty« a »Emigranta« a pochopíme, co znamená, že vše, co Jirásek líčí ve vrcholných svých pracích, jsou věčně stejná a každodenní lidská utrpení a lidské osudy, jež se v minulosti nijak nelišily od našich dnešních osudů a bolestí. Všechny Jiráskovy látky a motivy jsou vzaty ze skutečného života, ve všech se obráží nejvlastnější lidský úděl, jsou život sám.

A hledáme-li k tomu výklad, najdeme jej v tom, že Jirásek jest i při historických látkách v těsném spojení s přítomností. I Jirásek v mládí prožíval bolestné rozpory snu a skutečnosti; jejich stopy jsou v jeho básních. Ale Jirásek se záhy našel: Jirásek, syn českého venkova, je povaha stejně selská a zdravá, kotvící ve skutečnosti, jako jeho vrstevníci Holeček a Herben. Jirásek se nikdy neodcizil rodné půdě, k níž se utíkal před světem, a svůj kraj s vděčnou synovskou láskou oslavil tím, že hlavně jej učinil nositelem pobělohorského utrpení i obrozenské práce a že z něho, z rodiště svého Hronova, vybral si nejvýznam-

nějšího »vojáka světla armády«, jak v jedné mladické básni nazval umírajícího duševního pracovníka, faráře Regnera Havlovického. Proto Jirásek nešel za literárními hesly: nemusil: v rodném kraji našel pevnou půdu, z níž rostl i básnicky. Jirásek měl selskou houževnatost, jež jde svou cestou přes hlavy přízně i nepřízně, až zvítězí nebo ztroskotá. Jirásek zvítězil: jeho dílo je celou podstatou české, tak ryze české, jako dílo Erbenovo, Němcové, Smetanovo nebo Alšovo; jest prolnuto teplem českého srdce, ozářeno kouzlem domova: je to ono češství, jež si již v »Ohlasech písní ruských« F. L. Čelakovského zlidštilo mytické bohatýry ruských bylin, jež v Erbenových »Svatebních košilích« zlahodnilo známou látku Bürgerovy »Lenory« nebo v Nerudových »Balladách a romancích« projasnilo náboženské legendy úsměvným českým humorem.

Také tomuto milému, teple lidskému přísvitu Jiráskových prací naše kritika nechtěla rozuměti. Jiráskův idylism, jímž tak rád opřádá milostné vztahy svých mladých lidí a jímž zbavuje hrůzy i poslední okamžiky života, smrt, neznamená, že je Jirásek laciný a sentimentální optimista, jenž nedovede pochopiti tragedií života. Je naopak málo autorů, nejen u nás, nýbrž v celé světové literatuře, v jejichž díle je tolik krvavé bolesti, jako u Jiráska. U Jiráska přece běží o tragedii největší, o tu, již si ani statečné srdce Nerudovo netroufalo po všech životních hořkostech přežíti: o smrt národa. Nedovedu si představiti tragedie větší, než jaká je vylíčena ve »Skalách«, v »Rybníkáři« nebo v »Temnu«: zde hyne a z otevřených ran krvácí celý národ a s ním tolik nejlepších jednotlivců. A co je v Jiráskově díle tragedií intimních! Tragedie Šípova, vypálení Žižkova Trocnova a zničení klidu mladé jeho rodiny, tragedie Husova, Roháčova, maďarské popravy před Hodonínem a Lučencem, osud Thamův, bolestný román Heldův nebo Havlovického — v životě není tragedií větších, neboť tyto všechny jsou vzaty přímo z něho. Jirásek nikdy před nimi nezavírá očí; kolik scén umírání na příklad vylíčil! A vždy popisuje do podrobností a název mladického jeho eposu »Smrt« napovídá, že se Jirásek již v květu mládí zahleděl do nevyzpytatelné propasti Máchova »nic«.

Idylické i slunné teplo Jiráskovo je teplo soucitu s trpícími, teplo radosti se šťastnými, teplo lásky k životu, jehož rány zná tak dokonale; je to laskavé slunce, jež hřeje stejně dobré i zlé a jež stejně svítí při svatbách milenců jako při pohřbech; je to

teplo českého srdce, jež je vždy prostoupeno onou lidskostí, za kterou bojovali Husité a jež zlo chce s Chelčickým překonat láskou a dobrým příkladem. Český člověk — a Jirásek tolikráte vylíčil i tvrdé české lidi — nedovede býti tvrdý a zlý trvale. český voják je statečný a hrozný, ale proto, že bojuje za velké ideály a za nápravu zla, a v Jiráskovi i tam, kde líčí s pýchou českou statečnost v krutých sečích, vždy se ke slovu hlásí český člověk, ten, jenž se Žižkou nenávidí válek, ač dovede bojovat za právo do poslední kapky krve. Páter Vrba nenáviděl nekřesťanských jakobínů, ale stačil pohled na jednoho z nich, nemocného, aby se hned stal obětavým milosrdným Samaritánem... Celou dobrotu českého člověka cítíme z nálady Jiráskových prací. A mají na spisovatelovu pozornost denervovaní alkoholici Przybyszewského nebo vyžilí konvertité Huysmansovi větší právo než veselí Frybortové nebo zasněné a tiše trpící a věřící Lenky z Jiráskovy »Filosofské historie«?

Ani u Jiráska ovšem nescházejí typy sobců, nelidských ukrutníků a výstředních hýřilů, ale výchovná síla a moc Jiráskova je právě v tom, jak dovede chytit za srdce, jak dovede rozehřát pro lidi schopné oběti a sebezapření. Čeští Jiráskovi lidé jsou zkrátka pokrevní předchůdci a dědicové českých bratří s jejich mravní opravdovostí a povahovou ryzostí; proto není rozdílu mezi Jiráskovými lidmi ze století čtrnáctého nebo devatenáctého, patnáctého nebo sedmnáctého, mezi doktorem Osvětlem a Rettigovou, mezi Peškem a Heldem, mezi Elškou a Vojnarkou: u všech táž samozřejmá mravní velikost, k níž dozrají i po životních omylech, všechny spojuje schopnost trpět, obětovat se a pomáhat, ať jsou z kterékoliv doby nebo z kterékoliv kraje. Jirásek se hluboce zaposlouchal do české povahy a vyslechl její nejtajnější řeč, protože je sám kořenně český.

A české je celé Jiráskovo pojetí naší minulosti, ovládané demokratickou myšlenkou. Proto Jirásek učinil jejími hrdinami prosté jednotlivce, proto rád líčí lidové masy, proto jeho vojáci žijí a lidsky trpí jako ostatní lidé. Jirásek často líčil bitvy a válečná tažení, ale nikdy se nedal zlákati jejich romantikou, kterou právě on zřetelně odsoudil v románě »V cizích službách«. A proto miluje české obrození, které v jeho vylíčení je glorifikací drobné kulturní práce a protestem proti krveprolévání, glorifikací drobné práce právě těch nejmenších a nejméně známých. V obrození Jirásek s láskou vylíčil ne hlavní jeho histo-

rické představitele, Dobrovský a jiní se jeho dílem jen mihnou, nýbrž Thama, Šedivého, Krameria, Ludvíka, Heka, Helda, Patrčku a jiné, jež namnoze až on vyrval zapomenutí, a zástupce tisíců neznámých a zapadlých, Žalmana, P. Vrbu, Bílka a jiné, nejmenší z malých, ale veliké svou ušlechtilostí a vroucností, kteří vyorali na národní novině hlubokou brázdu. Pak už rozumíme, že Jirásek miluje a zvěčňuje i celý jejich představový svět s vodníky a spícími turovskými rytíři, svět pověstí a bájí, z něhož rovněž tvoří gloriolu na hlavu svého národa.

Tu je třeba znovu zdůraznit, že Jirásek není jen lidovýchovný spisovatel, nýbrž opravdový umělec a hluboký básník, jeden z největších, jež dnes máme my i světová literatura. Historický román Jiráskův znamená u nás vrchol, a který historický romanopisec cizí se mu vyrovná bohatstvím námětů, uměním kombinace, malbou historické reality? Šíří koncepce a mohutností námětů je možno historické cykly Jiráskovy postaviti hned vedle Tolstého »Vojny a míru«, k níž »F. L. Věk« tvoří výrazný protějšek jak odrazem napoleonských válek, tak soudobými poměry v Čechách a povahovými rozdíly člověka českého a ruského. Velikost Jiráskova umění vynikne, postavíme-li vedle něho na př. polského kandidáta Nobelovy ceny Wlad. St. Reymonta: také Reymont líčí ve své trilogii nejosudnější periodu polských dějin, ale jak marně zápasí s látkou! Jeho umělecký zápas měl úspěch jen v jednotlivostech, zatím co šťastné umění Jiráskovo se nejtěžších látek zmocnilo s lehkostí, při níž nenajdeme ani stopy nezpracovaného, surového materiálu.

A přece Jiráskově tvůrčí síle brzy nestačilo ani osvědčené mistrovství v románu, a Jirásek se se stejnou houževnatostí obrátil i k dramatu. Historický romanopisec nejprve ve »Vojnarce« a v »Otci« ukázal, že se stejně volně jako v zášeří minulosti pohybuje na půdě života současného; pak přešel k nejtěžším dramatickým problémům, na nichž ztroskotalo tolik jeho předchůdců, k Husovi, Žižkovi, Roháčovi, k emigrantům; zlákala ho i Kollárova oblast vyhynulých Slovanů i obrozenská Litomyšl a dokonce se v Tylových stopách zahleděl i do českého světa bájeslovného. Také v dramatech šel Jirásek důsledně vlastní cestou a vytvořil si stejně jako v historických románech vlastní dramatickou formu, jež vyhovovala jeho intencím a pracovní metodě. Jeho historická dramata a romány nechtějí býti jen romány a dramaty, nýbrž romány a dramaty historickými: Jirásek v nich

chtěl věrně a podrobně vyličiti i dobové prostředí, všecko tehdejší hnutí, celý soubor vnějšího a vnitřního života. Proto mu nestačila ustálená forma románová a dramatická, jež byla vytvořena pro úkoly zcela jiné. A tu se Jirásek odvážil činu, jenž svědčí stejně o jeho síle jako o uměleckém sebevědomí: jako si kdysi Shakespeare uvolnil dramatická pravidla estetiky Aristotelovy, tak si Jirásek uvolnil právem svého talentu dnešní románové a dramatické formy: podle vlastní tvůrčí potřeby si vytvořil v románě historické obrazy, epopeje, rhapsodie a nové kroniky a v dramatě historické hry. Vidím v tom projev ne umělecké slabosti, nýbrž umělecké odvahy a síly: mají-li právo na život t. zv. dramata knižní, jež zákony dramatičnosti podřizují poesii, mají je i tyto hry historické, jejichž hlavním smyslem je historická pravda.

Jiráskovo dílo není dosud ukončeno, sedmdesátiletý básník je v plné tvůrčí svěžesti a smíme se ještě těšiti na další části jeho »Husitského krále«. Oslavuje-li jej dnes celý národ, znamená to, že životní jeho dílo je dobré. Bylo dobré v době, kdy vznikalo, je dobré pro přítomnost, kdy nese plody, a bude dobré i v budoucnosti, jež se k němu bude stále vracet pro poučení i pro radost, kterých tolik uštědřilo nám a pro něž Jiráska máme tak rádi.

Koedukace na středních školách.

Napsal Dr. Ant. Kudrnovský.

Hledáme-li důvody, proč byla u nás zaváděna koedukace (vlastně správněji řečeno koinstrukce, neboť běží spíše o společné vyučování hochů a děvčat nežli o společné jich vychovávání), tedy nacházíme, že tu bylo především napodobení ciziny, pak že v koedukaci se viděla přímá cesta k zrovnoprávnění ženy s mužem, a konečně že tu rozhodovaly důvody finanční. Důvody pedagogicko-psychologické, které by zde měly rozhodovati na místě prvém, byly teprve ex post sháněny pro koedukaci již zavedenou.

V cizině byly první školy koedukační zakládány před necelými 50 lety, a to v Severní Americe. Asi za 10 let potom zakládá Palmgren ve Švédsku Samskoln, první koedukační ústav evropský, a pak nabývá koedukace půdy ve Finsku, v Dánsku, Holandsku a Švýcarsku, šíří se do Anglie a Německa a v posledních 10 letech i k nám.

Školství americké nemůže nám býti vzorem, neboť vyrostlo na docela jiné půdě a z docela jiných poměrů, než jsou u nás. Školství to není výsledkem historického vývoje, který můžeme sledovati při školství evropském. V Americe dlouho neznali vychovatelských reformatorů evropských a teprve Jindřich Barnard v druhé polovici 19. století seznamuje Američany ve svém American Journal of education se zásadami Komenského a Pestalozziho, jak ukázal nedávno Josef Šmaha v Pedagogických rozhledech roč 30., čís. 7. Koedukační školy americké byly zřizovány jednak z nedostatku učitelů, jednak že bylo levnější, když jedna učitelka vyučovala hochy i dívky pohromadě. Osvědčuje-li se snad koedukace v Americe, nemusí se proto osvědčovati jinde, kde jsou jiné poměry a jiní lidé. Ostatně není dobře každý amerikanismus zaváděti hned v Evropě a zvláště u nás.

Rovněž tak, osvědčují-li se školy koedukační u národů severních, nemusí se osvědčovati také u ohnivějších národů jižních.

U nás jsou poměry podobné asi jako v Německu, a tam právě se mínění o koedukaci velice rozcházejí. Po 10—20letých zkušenostech dívají se tam na koedukaci jako na nutné zlo, které z důvodů hospodářských musí býti v menších městech trpěno. V tom smyslu vyzněly resoluce různých sjezdů, na př. r. 1910 v Lipsku, r. 1913 ve Vratislavi a j. Kdo tam koedukaci hájí, jsou ženy, přesněji řečeno feministky.

Pokud ženy vidí v koedukaci nejkratší cestu k rovnoprávnosti s mužem po stránce kulturní, politické a sociální, nacházejí snahy jejich podpory u mnohých mužů. Hájí-li však koedukaci tvrzením, že n e n í duševních rozdílů mezi pohlavími, pak mají proti sobě filosofy, fysiology, lékaře, psychology a pedagogy.

Tak již Rousseau uložil v 5. kn. Emila svůj názor o duševním rozdílu pohlaví a žádal pro děvčata jiné vychování než pro hochy. Rovněž Kant (na konci 2. dílu Anthropologie) uznává ženský typ, který ještě dlouho bude poskytovati dosti látky k důkladnějšímu prozkoumání. Jean Paul jest v 19. století první, který zřetelně uznává závislost dívčího vzdělání na typických rozdílech a ve své »Levana oder Erziehlehre« popisuje »die Natur der Mädchen« a vyvozuje pedagogické důsledky. Později Lotze v Mikrokosmu (str. 383, sv. 2.) má velmi jemná psychologická pozorování o zvláštnostech přirozené ženské povahy. Naproti tomu socialista A. Bebel (Die Frau und der Sozialismus) popírá původní duševní zvláštnosti ženy, žádá na základě stejných duševních schopností úplnou politickou rovnoprávnost ženy s mužem a úplně stejné vychování pro hochy i pro dívky. Pokrok lidskosti prý spočívá v tom, že odstraňuje všechny rozdíly. Že však právě v duševním diferencování jest hledati pokračující kulturu, k té myšlence Bebel nedošel. Dobře k tomu poznamenává francouzský lékař Ch. Féré (L'instinct sexuel, přel. Pelnář, str. 36), že uniformita výchovy směřuje k nivelisaci a k porušení vývoje, který jest postupný a při němž třeba opatrnosti.

Myšlenky Bebelovy se ovšem chopily feministky a v literatuře můžeme sledovati rozhořčený boj mezi nimi a antifeministkami, z nichž jest uvésti aspoň Marii Martinovou, která v článku »Die Psychologie der Frau« (v časopise Frauenbildung 1914)

spatřuje v duševních rozdílech výsledek dlouhého vývoje a každé vyrovnávání těchto zvláštností zdá se jí zakrňováním.

I nejzarytější protivníci feminismu uznávali, že postavení ženy, jak bylo zákony lidskými vytvořeno, musí dojíti zlepšení. Dnes možno mluviti aspoň v některých demokratických státech a u nás o úplné rovnosti ženy s mužem; ale na jednu věc se při tom trochu příliš zapomíná, že zde není rovnosti biologické. O superioritě jednoho ze dvou pohlaví dnes již skoro nikdo nemluví, ale nutno připomenouti, k čemu se podle H. Ellise (Man and Woman 1894, kap. 3—11) došlo fysiologickým badáním, že totiž fysické a intelektuální rozdílnosti jsou ve vzájemné spojitosti. Ženský typ dříve dospívá než mužský, motorické reakce na popudy jsou rychlejší a silnější, tedy větší dráždivost. Menší jeho motorická síla ve funkcích pohybových má svou příčinu v anatomické převaze orgánů ženských v dutině břišní a konečně smyslové funkce žen mají určitý měsíční rytmus vlivem periody.

K podobným výsledkům přišli Virchow (Über die Erziehung des Weibes für seinen Beruf, 1865), Krafft-Ebing, který proto vytýká pedagogům, že ve shonu za vzděláním ducha nic se neohlížejí na tělo (Psychopathia sexualis 1886), a rovněž Waldeyer (Über die somatischen Unterschiede der Geschlechter 1895) důrazně žádá na základě anatomických fakt, aby se šetřilo psychofysických rozdílů u žen, a to jak v zájmu žen samých, tak i v zájmu státu, který může spočívati jen na přirozené dělbě práce.

Velikou důležitost pro vývoj duševního života jednotlivcova má také fysiologický proces pohlavního dospívání, puberta. Podle Starbucka (Religionspsychologie. Empirische Entwicklungsstudie religiösen Bewusstseins 1909, 17.—30. kap.) a rovněž podle W. Jamese (Varieties of Religions Experience 1907) doporučuje se rozeznávati 3 pedologické periody: I. dětství až do 12. roku, II. od 12.—18. roku, souvisí se sexualitou, jest doba fysiologické krise, která se přirozeně obráží také ve vnitřním životě, v ní se kladou základy etického a náboženského názoru; vývoj jest ukončen v III. období, jež u ženského typu trvá do 21. roku, u mužského až do 25. roku. Ale ani v předcházejících obdobích neděje se vývoj u obou pohlaví stejně. Jen asi do 9. roku vyvíjejí se tělesně obě pohlaví stejně, pak nastává u dívek před pubertou zrychlení a dívky v 11. a 12. roce jsou tělesně vy-

vinutější než chlapci, kteří jich až ve 14. roce dostihují, ba i předstihují. A nyní nastává doba pohlavního dospívání, jež je zvláště pro dívky velmi nebezpečná. Podle toho, jaký jest průběh tohoto fysiologického procesu, který působí převrat nejen v těle ale i v duševním životě dívčině, utváří se často celý budoucí život ženy a na tom závisí často tělesná i duševní kvalita jejího potomstva.

Pohlavní pud, který se zde právě vyvíjí, může býti velmi snadno sveden na zcestí, ano i zvrácen, jak toho četné doklady máme v uvedené již knize francouzského lékaře Ch. Féré. Vždyť existují u mužů i žen psychické, sexuální charaktery prvního i druhého stupně a ty uplatňují se již v mládí. V různosti pohlavní jsou i kořeny psychofysických rozdílů obou pohlaví a tělesné diferenciaci pohlaví odpovídá také diferenciace duševní. To jest jediné východisko pro stanovení typu mužského a ženského.

Srovnávací psychologie pokusila se sestrojiti oba typy, ovšem musíme přiznati jistou oprávněnost výtek ženami činěných, že totiž typ ženský není správný, protože ho sestrojovali muži a že při stanovení charakteristických vlastností ženských a jejich filosofickém prohlubování stále se ohlíželi na typ mužský. Dokud nám však ženy samy ženského typu nevypracují, musíme se spokojiti důkladnými pracemi mužů, z nichž nutno uvésti aspoň tyto: Michelet, La femme 1872; St. Mill, The Subjection of Women 1869; Heymans, Die Psychologie der Frauen 1910; Meumann, Vorlesungen zur Einführung in die experimentelle Pädagogik, 3 sv. 1911—1914; Stern, Die differentielle Psychologie in ihren methodischen Grundlagen 1911; Haase, Der weibliche Typus als Problem der Psychologie und Pädagogik 1915 a j. Poslední spis byl v některých částech podkladem tohoto článku.

Experimentální metodou ve školách a vědeckých ústavech, soustavným pozorováním pedagogicko-psychologickým, analysou knih psaných ženami, románů, autobiografií žen atd. stanoveny byly psychické rozdíly mezi oběma pohlavími. Přesné pedologicko-psychologické syntesy pro pozdější věk jinošský a dívčí dosud však nemáme.

Nechávajíce stranou tělesné rozdíly, které každému bijí do očí, všimněme si daleko zajímavějších rozdílů duševních. Především práh popudu leží u dívky níže nežli u chlapce, takže dívka hned reaguje (snad pro zvláštní kvalitu gangliového systému) na

jemné popudy, kterých si hoch ani nevšimne. Proto nutno s hlediska pedagogického přizpůsobiti dívčí povaze tón, tempo, metodu i tresty. Dívka jest vnímavější pro smyslové počitky, jež ostře rozeznává; lehčeji sdružuje představy, takže překvapuje nápady jednou skoro geniálními, jindy zas docela opačnými.

Snadnější a rychlejší vnímání jest způsobeno bezděčnou pozorností, kterou u dívek lze snáze vzbuditi než u hochů. Za to pozorování, kde musí býti činna pozornost úmyslná, hůře se jim daří, jak přiznává spisovatelka Claire de Rémusat: »Apercevoir nous va mieux qu' observer.«

Při myšlení daří se dívkám lépe syntesa než analysa, snadno kombinují, raději však pracují s konkréty než s abstrakty, nač již poukázali Lotze i J. S. Mill, jenž řekl, že žena zřídka se žene za abstrakcí, a Heymans (l. c.), že »die kalte Blutlosigkeit der Abstraktion den Frauen zuwider ist«. A učitelé filosofických a matematických předmětů dobře vědí, že žákyně těžce odvozují abstraktní pojmy z konkrétních zjevů. Bahnsen (Beiträge zur Charakterologie, sv. 1., str. 168) označuje tuto nechut dívek k abstrakci a jejich omezování se na převládající konkrétnost a smyslovou názornost »als ein Mangel an wahrer Universalität«.

U dívek stačí malý impuls k práci myšlenkové, vůle k myšlení mají dosti, ale nevydrží, za krátko se uchýlí s cesty, maličkost a náhodnost je svede. Apercipují lehce, ale lehkost, s jakou přijímají látku učebnou, nesmí učitele mýliti: naopak nutno vésti dívky k hloubce a důkladnosti a k správnému rozeznávání věcí podstatných od vedlejších. Při usuzování dávají se často vésti spíše citem, který je také (více než hochy) vede při hodnocení jevů, ale přejde-li v afekt, a to se stává často, působí škodlivě na tvoření úsudku.

Cit má u dívek převahu nad rozumem, a často již při prvním dojmu vzniká v nich sympatie nebo antipatie. Odtud známé horování žákyň pro učitele nebo učitelku. Ale žákyním imponuje na učiteli v první řadě množství vědomostí a pro odkrytý poklesek v této věci začnou hned pochybovati o celé jeho zdatnosti. Naproti tomu hoši vycítí brzy, že v systematické jednotě názoru spočívá superiorita učitelova, které jeden omyl ve věcech paměti nemůže ubrati hned na ceně. (Bahnsen l. c.) Musíme ovšem dodati s Haasem (l. c. 84), že najdou se na dívčích školách také vyspělé žákyně, které mají stejnou hloubku poznání jako hoši, ale přece jen většina dívek i žen řídí se příliš subjektivními po-

city a svým temperamentem lehce dává se svésti k nevěcnému posuzování lidí. Proto radí Foerster (Politische Ethik und Pädagogik 1918, str. 390), aby zvláště dívky naváděny byly k objektivitě, která jest velice důležitou kapitolou sociální výchovy.

Předností dívčí povahy jest, že dovedou se vcítiti ve stav osob jiných, ať z přítomnosti nebo z minulosti; hlouběji procítají dějinné události a dovedou vystihnouti situaci, zvláště přítomnou. Toto rychlé a přesné vniknutí v přítomný fakt, o čemž mluvil již J. S. Mill, dá se vysvětliti citlivostí dívek, která zase velice podporuje jejich pozornost, především bezděčnou. Vše, co působí na cit, vyvolá u dívky zájem a s ním vnímá a chápe pak snadno a rychle. Věci, o niž má zájem, věnuje se celou duší, ale k čemu zájmu nemá, toho nedbá, tomu nevěnuje pozornosti. Pro větší živost citu i zájmu jsou žákyně učiteli milejší než hoši, jejichž blaseovanost učitele často zlobí.

Do nové práce se pouštějí dívky s radostnějšími city než hoši. Jakou radost mají, daří-li se jim, ale jak snadno ztrácejí hlavu a bezradně se ohlížejí po pomoci, jestliže práce vázne! Co pochyb, nejistoty a strachu mají před nezdarem, kdežto hoši zachovávají přece jen více klidu. Strachu vůbec podléhají dívky daleko více než hoši. Podle pozorování amerického psychologa Halla přibývá strachu u chlapců znenáhla od 7 do 15 roků, kdy začne ho ubývati až do 18 let; u dívek však vzrůstá strach od 7 let velice značně, takže v jejich 18. roce dosahuje právě největší výše, načež ho rychle ubývá. Tedy v 18 letech, kdy jsou hoši nejodvážlivější, mají dívky strach největší. Této okolnosti měl by býti pamětliv každý učitel zvláště při zkoušení, kdy strach působí rušivě na veškeren duševní život.

Ze snahy po rozvinutí duševní energie prýští veliká píle dívek, rozhodně větší než u chlapců. Jest známým zjevem na dívčích školách, že učitel musí zde více bojovati proti přílišné píli než proti lenosti. Motiv tu bývá (podle Gaudiga »Die geistige Eigenart des weiblichen Geschlechtes«, Frauenbildung 1911, X. roč., 1. seš.) ryze osobní: líbiti se učiteli (učitelce), přepjatost a ctižádost. (Dokončení.)

Problém hodnocení.[1]

Napsal Dr. In. Arnošt Bláha.

I.

Vyřkneme-li větu: tato kniha jest hnědá a vedle ní větu: tato kniha jest krásná, tedy obě tyto věty, pokud se týče jich gramatické formy jsou stejné. A přece jest mezi nimi značný rozdíl. Neboť v prvním případě přisoudili jsme určitému předmětu (knize) vlastnost, vztah, stav, jež jest vyňata z obsahu dotyčného objektivně nazíraného či představeného předmětu. Stačilo jej prostě nazírat či si představit, abychom onu větu mohli utvořit. Ne tak v druhém případě. Tu nestačilo knihu si jen představit. Abychom o ní mohli říci, že jest krásná, musili jsme ji pročíst, promyslit, procítit, posoudit ji, t. j. srovnat ji s jistým vzorem, obrazem, jak asi krásná kniha má vypadat, vzorem, který nosíme ve svém nitru, — a vyhovovala-li tomuto vzoru krásné knihy, tedy teprve mohlo dojíti k vyřčení oné věty. Kdežto soud první musil se strany všech lidí zdravých smyslů zníti stejně, v druhém případě posudek čtenářů mohl se značně rozcházeti. A to nejen snad čtenářstva průměrného, nýbrž i odborných kritiků, jak se může přesvědčiti každý, kdo čte kritiky různých odborných posuzovatelů o téže knize. Příčina toho jest v tom, že vzor krásy u různých lidí jest různý a že tedy i srovnání s ním, měření skutečna tímto vzorem, může vésti k různému výsledku. Tomuto posuzování skutečna, jež bývá vyjadřováno přívlastky: dobrý, špatný, krásný, ošklivý, užitečný, škodlivý, příjemný, nepříjemný atd., říkáme hodnocení skutečna.

My totiž nestojíme vůči zevnímu světu jen v úloze neinteresovaného diváka, jen chladného pozorovatele, svět tento není jen světem našeho rozumu, nýbrž též světem našeho citu a naší vůle. My skutečno nejen poznáváme, ale my je také nějak cítíme a nějak si ho žádáme. Náš zájem o svět není jen rázu intelektuálního, rozumového, není jen zájmem o poznání světa,

[1] Výňatek z knihy.

nýbrž podložen jest často též žádostí neb citem. Neboť život, to není jen sedět a pozorovat, nýbrž to jest neustálé pronikání světa člověkem a člověka světem, to je stálé vtahování světa v okruh lidské lásky a lidské činnosti, nejen v okruh lidského představování. Svět není jen naše představa, svět je též naše zbožňování, náš čin. My potřebujeme světa, abychom utvořili svůj život, svět tvoří jeho obsah a plnost. Neboť život, to není jen myšlení, to jsou též potřeby, jež svět ukojuje, a sice potřeby hmotné a duchovní. Baldwin[1] napsal, že teoretický rozum není jediným vnímacím orgánem skutečna, nýbrž též funkce našeho vědomí, jež nepřináležejí k poznávání, totiž funkce afektivní a snahové, zájem. Realita není nám dána jen jako fakt rozumu, nýbrž též tím, že ji cítíme, že nás zajímá, že nás pobízí k činnosti a ukojuje naše potřeby. Svět zevní může být námi poznáván, může pro nás být faktem, ale může zůstati i na dále pouze zevním faktem, zevním světem. Může však vstoupit též do našeho života a projít jím, proměnit jej. Kniha, kterou jsme přečetli, stala se obsahem našeho života, předmětem našeho milování, stala se nám drahou a dokonce snad stala se nám i podnětem k dobrému skutku. Člověk, jehož jsme poznali, může odejít a být zapomenut, ale může se stát též naším přítelem, osudem našeho života. Pokud je svět a jeho jevy předmětem našeho rozumového zájmu, je pro nás faktem, pokud ho necháváme projít svým citem, vztahujeme ke své vůli, stává se pro nás hodnotou, případně cílem. V prvém případě mluvíme o poznávání, v druhém o oceňování, hodnocení, případně o kladení cílů. V prvém případě se o něm vyjadřujeme soudem eksistenciálním, v druhém soudem hodnotným, neb žádacím. V prvém případě zachycujeme jej usporným symbolem pojmu, v druhém odráží se v nás obsahy, jež na rozdíl od pojmů by snad po příkladě Platonově bylo možno nazvat idejemi — ač ne docela v jeho smyslu,[2] neb též hodnotami, tak že by nám hodnota znamenala jednak věc, jež ukojuje naše potřeby, jež je citově námi prožívána, vztahována k naší vůli, ale též obecný vzorný, typický obraz této věci v naší mysli (idea dobra, krásy, libosti atd.). Je těžko říci jasněji, co je hodnota v tomto druhém smyslu, poněvadž tu přecházíme z noetiky, z psychologie, do biopsychiky, z našeho světa psychického do našeho světa biopsychického, organického. A každý i nejprostší

[1] J. M. Baldwin, Das Denken u. die Dinge oder Genetische Logik.
[2] Srv. Richl, Moderne Philosophie, 168.

člověk pracuje s hodnotami, upotřebuje jich v životě, má je zcela neuvědoměle a dříve než si je uvědomí, má je zcela přirozeně již proto, že žije a že život jeho musí mít nějaký obsah, že musí něco prožívat. Neboť hodnota není výrazem našeho promýšlení světa jako pojem, nýbrž našeho prožívání skutečna. Svět je pro nás tedy nejen problémem teoretickým, nýbrž současně též praktickým, biotickým. Svět neprochází jen naším duchem skrze rozum a jeho pojem, rozum to není celý duch. Svět prochází námi též skrze náš cit a vůli a jejich hodnoty a ideály. Neboť skutečno, jak píše Riehl, to, co na nás působí, není vnímáno jen rozumem, jest prožíváno naší myslí ... Tak vznikají ideje či hodnoty, a jako nevycházejí z čistého rozumu, nejsou též jen předmětem našeho vědění. A jako poznání vede nás k poznání pravd, tak prožívání skutečna citem a vůlí vytváří v nás soustavu čistých, ideálních hodnot, říši hodnot a ideálů.

II.

Při hodnocení působí, zúčastňuje se celé naše já, nikoli jen já vědomé, já psychologické. Já vědomé jest jen částí, snad nepatrnou částí našeho já, jež na jedné straně opírá se přes organism o hmotu a do ní zarůstá, na druhé straně zasahuje a rozvětvuje se do společnosti. Akční síla našeho já vědomého sbírá se i ze šťáv hmoty a organismu i ze šťáv společnosti. Vědomé já jest jen popředím duše, v pozadí stojí a působí velké množství podvědomého, nevědomého a spoluvědomého.[1] A pozadí jest často mocnější než popředí, jež představuje jen malý výkroj celé naší osobnosti. Osobnost vědomá není představením si všeho, co se odehrává ve střediscích nervových. Ona jest toho jen pouhým výkrojem, zhuštěním, jest ohniskem jakýmsi, kolem něhož se šíří mnohem rozsáhlejší krajina polostínu, který ponenáhlu přechází v úplný stín. A i v tomto temnu je stále rušno, stále se něco děje, stále to tu proudí a hýbe se. Jednota našeho já jest v daném okamžiku soudržností jistého počtu jasných stavů vědomí, provázených jinými méně jasnými a spoustou stavů fysiologických.

[1] Srv. k tomuto problému, co o tom psali Orestano l. c. i jím citovaný italský fysiolog Luciani, dále Ribot, Essai sur l'imagination créatrice, Nemoci osobnosti, Nemoci vůle, Janet, L'automatisme psychologique, Abramowski, Le subconscient normal, Fr. Krejčí, Psychologie, passim, Dr. Souček, Problém vůle zvl. kap. II., Týž, Problém podvědomí v Č. Mysli XVII, též A. Rey, La philosophie moderne, 280 a n.

jež, ač nejsou provázeny vědomím, působí stejně jako ony a více než ony. I ony rozhodují o našem jednání, i ony se uplatňují při našich volních reakcích. Jednáme-li, jednáme nejen pod vlivem vědomého úmyslu, představovaného cíle, nýbrž i pod vlivem tohoto pozadí, toho podvědomého, nevědomého, spoluvědomého. Literárně pěkně vliv tohoto podvědomého objasnil na př. Knut Hamsun ve svých »Mysteriích«, kde ukazuje Naglem, jak o našem jednání rozhoduje často to mysteriosní v nás, jak, když přijdeme do cizího města, vyhýbáme se jistým ulicím, jež nám jsou nesympatické, jistým lidem, i domům, vytušíme, že v nich před lety byla lékárna, že neznámý člověk, jehož potkáme, jmenuje se Jan a bude hrát úlohu v našem životě, že prsten souvisí s naším osudem, atd. — A ještě více. V naše já stále zasahuje svými vlivy i společnost. Částí své osobnosti rozprostíráme se i do společnosti. Jsme křižovatkou mezi hmotou a společností. A i tento tlak společnosti nebývá v nás vždy uvědomen. My mu podléháme při svém jednání, nedovedouce si často uvědomit, proč (v davu, ve společnosti). Neboť naše já jest bytost, jak to správně vyjádřil Orestano, polyzoická, polypsychická, polykoinotická, je to bytost velmi složitá. Naše tělo jest složeno z několika orgánových systémů, do jisté míry částečných organismů, naše duše jest složena z několika částečných »duší«, jež odpovídají různým částem nervového systému, v daném okamžiku působí v nás vliv celé řady společenských soustav a organisací, jichž jsme součástí (práva, náboženství atd., rodiny, národa atd.), a když jednáme, tedy v našem zájmu sbíhají se nitky a praménky ze všech těchto stran. Proto děláme věci, jež si neuvědomujeme (pohyby, posunky atd.), proto jsme často překvapeni svým vlastním jednáním (zvlášť ve společnosti), proto je naše já společenské — nevědomě — jiné než naše já »domácí«, proto naše jednání je často zlomeno ve svém směru, odchýleno od zamýšlené dráhy, proto se vynořuje náhle na cestě naší činnosti tolik nepředvídaného. Neboť nastává často konflikt podvědomého s vědomím, srazí se vůle s přirozeností. Neboť uvědoměný akt volní není jediným činitelem při našem rozhodování. Svět zevní na nás stále působí a my naň stále reagujeme. Reagujeme naň celou svou osobností. Naše volní uvědomělá reakce jest nejdokonalejším projevem této aktivity naší osobnosti. Náš rozum pozoruje, zaznamenává nestranně všecko dění zevní, jež na plátně času a prostoru sune se kolem něho. Ale nestačí jen vidět skutečno,

nutno jim uživit svůj život. A všecko skutečno není k tomu vhodné. My vztahujeme skutečno, s nímž přicházíme do styku, do svého života a užívajíce ho k udržení své životnosti, k ukojení svých potřeb hmotných i duchovních, učíme se v něm vybírat, t. j. jednu jeho část necháváme lhostejně míjet kolem sebe, o jinou jevíme zájem. V něm se soustřeďuje celá naše osobnost, nejen naše vědomé já. V tomto, mohli bychom říci biopsychickém, zájmu je podklad našeho hodnocení skutečna. Hodnocení to je vybírání, to je přednost dávání[1] t o m u, o čem jsme se po mnohých zkušenostech, po mnohém tápání celé své osobnosti přesvědčili, že prospívá naší životnosti, že ji posiluje. Z toho všeho, co na nás působí, část jest pro naši životnost lhostejná, nemá pro ni žádné hodnoty, část je sto, aby ji rušila, jí škodila, a část dovede ji posílit. Hodnocením vybíráme v tomto skutečnu, to jest přijímáme to, co stupňuje naši životnost, odmítáme to, co jí překáží, oslabuje. Hodnocení je umožňováno jakostnou rozmanitostí skutečna, — posuzováno ovšem se stanoviska naší životnosti, t. j., že je tu skutečno pro nás jednak lhostejné, jednak dobré či špatné, škodlivé či užitečné, příjemné či nepříjemné atd. Měřítkem při tomto vybírání oceňování, hodnocení jest naše životnost, tedy zase hodnota. Höffding (l. c.) dobře upozorňuje, že se tu pohybujeme v bludném kruhu. Hodnota může být oceňována, měřena zase jen hodnotou. Život náš, naše životnost, jest takovou základní hodnotou, jíž měříme všecky ostatní.

Původně všecko hodnocení je čistě subjektivní a má ráz hedonistický. T. j. člověk vybírá si ze skutečna a oceňuje v něm, co je mu příjemné a co stupňuje, posiluje jeho vlastní životnost. Ale brzy se zkušenostmi přesvědčuje, že ne všecko příjemné jest zároveň prospěšné k uhájení jeho životnosti. Že mnohé, co s počátku ukazovalo se libým, v zápětí sledováno jest pocitem nelibosti, doprovázejícím oslabení životnosti. A tak dochází k prvnímu konfliktu v nitru jedince, když jest nucen obětovat relativní příjemnost absolutní — vzhledem k jeho krátkému životu

[1] Srv. k tomu, O. v. Pfordten, Ethik, 7 a n. Týž, Vom vitalem Weltbild, Viertelj. f. wissenschaftliche Phil. u. Sozial. 1916, III., Münsterberg, Philosophie d. Werte, Hoffding, La pensée humaine, Ratzenhofer Positive Ethik, Krejčí, Psychologie 334 a n., v. Ehrenfels, System d. Werttheorie, Lévy Bruhl, La morale et la science des mosurs. Též Čáda, Etika individuální, P. Barth, Über die Notwendigkeit eines systemat. Moralunterrichts 6 a n.

— prospěšnosti. Požadavek životnosti pociťuje jedinec nad sebou jako něco naléhavého, nutkavého, vyššího, co jej pobízí překonat a potlačit okamžitou žádost, odříci si krátkou příjemnost, obětovat hodnotu nižší hodnotě vyšší. A současně tento jedinec, jenž překonává sebe k vůli sobě, učí se zkušenostmi překonávat sebe k vůli celku. Žije od počátku ve společnosti. Ano původně jest jen společnost, není odlišných, sebevědomých jednotlivců. Společnost upoutává všecky všim společným: společným majetkem, společnou půdou, společnými stády, společným předkem, společným jeho kultem, společnou řečí, společným životním názorem. Jedinec se pociťuje odlišeným takřka jen biologicky, vše ostatní má se všemi společným. Nemá ještě sebevědomí. A přirozeně, že tato společnost, do níž se jednotlivec bez své vůle rodí a jež jej chrání, má i své společné potřeby, své společné hodnoty, jimž jedinec jest nucen obětovat často svou příjemnost, svou individuální, na tomto stupni ještě čistě biologickou hodnotu. To je druhý konflikt. Jednotlivec se překonává k vůli společnosti. Ubírá na své příjemnosti, aby jeho příjemné mohlo být všem příjemné, odsubjektivňuje své hodnoty osobní v hodnoty objektivní. Jako není všecko jsoucno pro jednotlivce hodnotou, tak každá jednotlivá, subjektivní hodnota není hodnotou pro všecky. Objektivní hodnota vzniká odindividualisováním, výběrem ze subjektivních hodnot, jež oceňováním vzhledem k základní hodnotě, životu, zase vybíráno jest z toho, co jest. To co rozpoznáno bylo jako objektivní hodnota, může být na příště žádáno jako všem a vždy prospěšné, vztaženo ke kolektivní vůli. Tak vzniká norma. Příroda poskytuje člověku rozmanité množství různých druhů chutné potravy. Ovoce, maso, mléko jsou pro člověka hodnotou, poněvadž příjemně ukojují potřeby jeho životnosti. Ale zkušenostmi se člověk přesvědčí, že ne všecky druhy chutné potravy stupňují jeho životnost. Vybírá mezi příjemnými a stanoví jich výběr, žádá je na příště pro sebe jako to, co má být požíváno, aby životnost jeho trvale byla obhájena a stupňována. Zhodnocené, to, co jest, byvši vztaženo k vůli, stává se na příště se zřetelem na celek jeho života tím, co má být, subjektivní biologickou normou. Norma má vždy rys obecné platnosti, i když je to, jako v tomto případě, norma subjektivní. Jest obecně platná aspoň časově, t. j. pro život individua. Když však mluvíme o normách, máme na zřeteli vedle této časové absolutní platnosti spíše jejich ekstensivní, prostorovou platnost, závaznost

pro všecky. Neboť jednotlivec, jsa od počátku nutně včleněn do společnosti, přesvědčuje se, že životnost jeho (obrana jeho eksistence) jest v úzké souvislosti s životností ostatních členů téže společnosti, že jest jí podmiňována. I tato životnost jiných stává se pro něho hodnotou. Poznává, že jako jeho organický život žádal si okamžitého potlačení příjemnosti, aby mohla být obhájena soudržnost a kontinuita životnosti právě tím podřízením okamžiku celku života, tak že i ve společnosti musí svou okamžitou příjemnost obětovat v zájmu své vlastní životnosti životnosti celku. Jako organism je řád spočívající v podřízenosti, ve službě částí celku, tak i nejprimitivnější společnost nemůže eksistovat bez jistého pořádku, v němž uspořádány a omezovány jsou životnosti částečné, aby mohli živi být všichni. Jednotlivec by nikdy nemohl sám, neohlížeje se na společnost, dospět k takové normě, jež by zároveň uspořádávala uspokojivě vzájemný poměr všech jednotlivců společnosti. Ta vzniká, podporována ostatně ve svém vzniku poměrnou rovností všech, jen ze vzájemného vyrovnání subjektivních norem, a jest výrazem podstatné a přirozené životnostní potřeby společnosti, jež žádá jistý řád, pořádek, mrav, t. j. takové chování všech členů společnosti, aby ona mohla eksistovat a být silna pro ně. Tedy norma v tomto slova smyslu, objektivní norma, opírající se o kolektivní vůli. Smysl pro řád, z něhož během vývoje odliší se mravnost, právo, náboženství, hospodaření, věda, umění, není vnuknut člověku nějakou nadpřirozenou mocí, není v něm apriorně jako nějaký kategorický imperativ, není mu dán spasitelným vnuknutím, intuicí (common sense), nýbrž jest pracně a bolestně vytvářen nutností a přísnou zákonitostí života ve společnosti. Opírá se o společnou, hromadnou kolektivní tendenci žít. Možno snad s jistou licencí říci, že příroda jest řád již uskutečněný — ten je také rozdíl mezi zákonem a normou, že zákon jest výrazem kausální spojitosti již dovršené, kdežto norma jest plánem, programem kausální spojitosti, jež teprve bude, má být uskutečněna — a společenský řád ve své vrcholné plnosti stále nehotový že jest normou mlčky od přírody uloženou člověku a stále jím uskutečňovanou, přibližovanou k ideální plnosti jejího obsahu. V tom je výsostnost člověka jako části přírody přece jen nad přírodou, že on tento řád životem stále tvoří, v tom je jeho radostnost, jeho lidskost.

(Dokončení.)

Moderní člověk a národ.

Napsal Emil Svoboda.

(Dokončení.)

Můžeme to chápati jakkoli, snad i zhola biologicky, ale tuším, že jsme si toho docela jasně vědomi, kterak v člověku skutečně kulturním, ať chce nebo nechce, projevuje se to, co jest dosavadním výsledkem nesmírného dějství lidské kultury. Nikdo není v plném smyslu slova původní. Může jen ze svého přidati k tomu, co přijal, osobitě zpracovati látku, nahromaděnou minulostí. Nemůže se vymknouti vlivu, kterým jej poutá dílo předků. Ať dělá cokoli, jest článkem řetězu, který jej spíná s prvním člověkem, jenž pohleděl tváří v tvář nekonečnému prostoru a začal ono myšlenkové dějství, které sahá po dnešní den, a jehož konců nelze dohlédnouti. V nejlepších, nejvyšších okamžicích jedná člověk v pravdě kulturně, jako nástroj toho, co v něm žije a spojuje jej s miliony současných a minulých bratří. A spojení toto neděje se jen vědomky (čtením, hovorem), nýbrž i působením podvědomým, neovládaným a neovládatelným.

A sestupme na kruh ještě nižší, na ten, který nás právě nejvíce zajímá. Od případů, kdy v činu člověka zrcadlí se lidství ve smyslu metafysickém přes díla a skutky, jimiž projevuje se duch bytosti kulturní k těm, kterými promlouvá bytost národní. Ale uvažme při tom, že to jsou vesměs jen hlediska, že týž čin může projeviti lidství, kulturu i národnost v jednom, že dokonce za národní prohlásíme jen to, čím zároveň se projeví kultura i lidskost. Národnost je nám právě onou větví, kterou člověk souvisí s kmenem kultury a kořenem lidství. V díle nejkrásnějším, v činu éticky nejvyšším, v projevu nejhlubší moudrosti objeví se člověk synem svého národa. Není to věci nahodilou, že právě v tvoření uměleckém, v myšlení filosofickém a náboženském projevuje se tato jednota ducha národního nejnápadněji — ale

jest ve všem, i ve vědě, v technice, v hospodářství a politice, pokud přesáhne meze napodobení a přejímání a stane se činností v pravdě tvůrčí; jest i v nenápadných a neveřejných skutcích, pokud přesahují rámec všedního života a společenské konvence. Jest tu jeden z oněch četných kruhů, do sebe uzavřených, s nimiž se setkáváme v oblasti myšlení a jimž nelze se vyhnouti: bytost národní utváří nás právě tak, jako my utváříme bytost národní. Ona žije v nás a my žijeme v ní.

Přicházím k námitce, na první pohled velmi závažné. Jsou přece i jiné svazky mezi lidmi, které mají svého ducha, vývojem utvořeného, ducha, který proniká členy společenství, projevuje se v jejich myšlení a konání. Jsou to společenství náboženských vyznání i vyznání třídních, sociálních. Katolík a sociální demokrat jsou nejnázornějšími příklady společenství, přesahujících hranice národů i států. Ale odpoutáme-li se trochu od jejich závazné dogmatiky, od článků víry, které se jim k věření předkládají — opustíme-li papír a všimneme si života, hned uvidíme, jak zařízení formálně mezinárodní podléhají v životě nepřekonatelným vlivům bytostí národních. Nejen v tom jest rozdíl, jak různě zapouští kořeny náboženské vyznání u různých národů, jak se liší náboženský a konfesijní život v Rusku, v Čechách, v Polsku, v Německu, ve Francii, v Anglii — ale i v samu katolicismu jest ohromný rozdíl, pozorujeme-li jej v životě různých národů. Přese všechna dogmata, přes utuhlé vyznání víry, přes latinu a totožnost kultu liší se katolický duch dle různosti ducha národního. Shodují se v tom, co je zevní, ale nikoli v tom, co je životné a vnitřní.

A socialism, protože v době dnešní je v užším vztahu k životu, projevuje ještě daleko ostřeji vliv ducha národního v tom, jak jest chápán i jak jeho zásad jest používáno v praksi. Jeho internacionalism může znamenati jen více nebo méně silné vědomí společného zájmu, společného odpůrce, společného cíle — ale nikdy nemůže dokázati, aby zástupy svých vyznavačů odbarvil a přeměnil ve vnitřně totožnou, stejnorodou lidskou hmotu. Ruský socialista i v socialismu zůstane Rusem, německý Němcem, francouzský Francouzem, anglický Angličanem. Chce-li býti životným, nesmí ani socialism překročiti hranice možnosti. Jen na papíře dá se potlačiti živel sociální psychologie — nikoli v životě. A národnost jest jedním z hlavních článků duševního života lidu.

Konečně by se snad dalo namítnouti, že ve všem tom, co bylo uvedeno, nejde vlastně o národy, nýbrž o plemena, rasy. Ale tu by zmizel vliv národních dějin. Nejsou přece ve světě jen vlivy biologické, klimatické, geografické, jen vlivy přírody a krve. Jsou také vlivy dějinných osudů, zažitků, které neminuly beze stop. Bylo by jistě kusé a proto nesprávné, kdybychom si o určitém člověku tvořili úsudek jen dle jeho krve, nervů a svalů, kdybychom při svém zkoumání zapomněli na to, co prožil. Životní osudy utvářejí osobnost, ač osobnost sama podmiňuje účinky těchto osudů. Týž člověk byl by pravděpodobně jiný, kdyby byl prožil jiný život — třeba že tytéž události životní mají různý vliv na různé jedince. Táž událost jednoho zničí, druhého obrodí a povznese. A totéž platí o národech: národy tvoří své dějiny, ale svými dějinami jsou vytvářeny. Nejsou to jen rasa, podnebí, geografická poloha, jsou to i stopy dějinných osudů, toho, co národ zažil, vytrpěl, čím jásal a čím zoufal — je to zároveň i požehnání nebo kletba minulosti, co tvoří ducha národního. Nejen svou krví a masem, nýbrž i svým tisíciletým osudem stává se národ osobností.

Cítíme v sobě ono dobré i zlé, které jsme přijali, zrodivše se jako synové a dcery svého národa, cítíme, že co děláme nemizí, ale přivtěluje se k dochovanému. A jako jednotlivec pociťuje zvláštní vztah ke své osobnosti, k tomu, co prožil, vytrpěl i užil a snad by zešílel, kdyby při plném vědomí přítomnosti rázem zapomněl všechno, co do té chvíle prožil, tak cítí i zvláštní vztah ke svému národu a bezděčně stává se článkem i nástrojem jeho bytosti. Není to snad ani láska v obvyklém smyslu slova, jako spíše vědomí osobnosti v širším smyslu, vědomí rozšířeného, zmocněného »já«. Radosti a utrpení národa pociťujeme jako vlastní.

Je trojí individualita, trojí osobnost: člověka, kultury, národa. A osobnost taková je v každém z nás, byť i se neprojevovala stejně účinně. Jsou jistě lidé takřka prázdní osobnosti, rázu živočišného. A nezáleží na učenosti ani na bohatství. Prostý dělník může býti osobností, a člověk učený nebo boháč může býti tvorem bezbarvým, živočišným, jen formálně lidským. Dle toho bude se říditi také síla jeho cítění étického, kulturního a národního.

A tu se objevuje otázka: Je třeba, aby člověk dal své osobnosti výraz mračnou uzavřeností, odporem proti osobnosti dru-

hého? Je třeba, aby kultura násilím se vnucovala těm národům, které žijí mimo ni a dobrovolně ji přijati nechtějí? Je třeba, aby národy svou osobnost uplatňovaly žárlivou zlobou jedněch proti druhým? Zde jest pro nás látka k přemýšlení.

Osobností stává se člověk tím, že má vlastní názor, vlastní vkus, vlastního soudce nad sebou ve svém svědomí. Nemá osobnosti, kdo pohodlně se snaží napodobiti, přejímati, chytati to, co jiní odložili, zakrývati vnitřní prázdnotu pouhým předstíráním, vzbuzováním zdání myšlenkové práce. Nemá osobnosti, kdo se jen o to přičiňuje, aby frázemi odposlouchanými a bez rozmyslu přijatými nahradil to, čeho jiní dobývají vlastní prací, zkušeností, utrpením. Takový člověk může býti i nesnesitelně domýšlivý, tvrdý až po krutost — a při tom zůstane bez osobnosti, pouhý stádní kus. Naproti tomu bude snad člověk osobností v nejvyšším smyslu slova, třeba že jest naplněn láskou ke všem, nemá sporů, neví, co je pomsta a hněv. Člověk útočný jest jen v nebezpečí, že bude předmětem útoků, že bude konečně mocí učiněn neškodným.

Kultura, šířená mocí, je posměchem kultury a šiřitelkou mravního úpadku. Můžete zavésti technickou civilisaci, ale kultury mocí nevštípíte nikdy.

A totéž platí o osobnosti národní. Je skutečně směšná domněnka, že národ může své osobnosti uhájiti, že se může vnitřně rozvinouti násilím, pomýšlením na pomstu domnělých nebo skutečných křivd, loupežným zasahováním do života národů jiných. Tím vydává se jen v nebezpečí rozvratu a zkázy. Čím může vytvořiti a proti všem obhájiti svou osobnost, jest úsilí o vlastní, samostatnou, individuální kulturu mravní, estétickou, vědeckou, sociální a hospodářskou, o vyvinutí všech svých schopností v oboru myšlení a práce. Ne potlačováním a týráním ostatních, ale neústupnou přísností vůči samu sobě, usilovnou snahou o vlastní zdokonalení uplatní se národ ve společenství lidském. Při tom může žíti s celým světem v míru a přátelství, protože mu nejde o to, aby uloupil, nýbrž aby lidstvu dal, co nejvyššího v sobě vypěstil. Nehledá strachu, ale úcty ostatních. Že v případě nutnosti napětím všech svých sil se vynasnaží, aby se uchránil při životě proti útoku ať z venčí nebo z vlastního středu, je samozřejmo. Je to zákon života, pud sebezachování, jehož uhasnutí je neklamnou předzvěstí smrti.

Ale osobnost národní v dnešním smyslu slova není již, nebo spíše nesmí býti osobností imperialistickou, hledající zevního rozpětí, ovládnutí toho, co jí přirozeně nenáleží, vykořistění těch, kterým má sloužiti svou spoluprací. Osobnost národní jest osobností kulturní a mravní. Nejde za starým heslem »moc je právo«, nýbrž uvědomuje si uvnitř i při styku zahraničním, že moc i právo mají pouze hodnotu relativní, poměrnou k tomu, jak se jich používá k zachování míru a k plnění úkolů kulturních.

Co tedy činiti, jsem-li jedním z těch, kteří touží po příchodu nového názoru světového, klíčícího z rozkladu světové války, kteří se hrozí možnosti reakce a návratu poměrů předválečných — a při tom člověk národně cítící? Nemám snad nenáviděti historických nepřátel svého národa, a pohrdati jimi? Nemám v sobě chovati touhy, aby bylo pomstěno to, čím na mém národě bylo zhřešeno? Nemám svého národa vyvyšovati nad ostatní a přispívati k tomu, aby byli zdeptáni a poníženi soupeřové? Nemám se radovati z bídy a neštěstí těch, kteří byli rovnými nebo mocnějšími nad můj v soutěži národů?

Jistě že nikoli. Tato nečistá vášeň, plná zloby a msty — to jest to, co nazýváme slovem šovinism. Poměr šovinismu k národnímu cítění jest asi ten, jako poměr smilstva k lásce. Jest to nízký a sprostý pud — jeho ukájení vzbuzuje hnus.

Býti národním, znamená přičiniti se o to, aby národ stal se lepším, aby rozvinul všechny schopnosti rozumu i srdce; aby zahladil jizvy, které na něm způsobily otroctví a bída; aby nalezl sebe, svou osobnost — to, čím se liší od jiných a čím vyniká nad jiné; aby opustil nedůstojnou dráhu napodobení a ujal se tvoření. Kdo skutečně miluje národ, miluje všechny složky jeho. To neznamená zanechati zápasů myšlenkových, sociálních, hospodářských. Takový požadavek byl by nepřirozený, a proto nesplnitelný. Právě ze zápasů rodí se pokrok. Ale národně cítící člověk nevolí metody, která jest nebezpečná nebo zkázonosná pro celek, nýbrž takovou, která právě v boji o věc uskutečňuje obecný pokrok. Zahnívající klid kompromisů není méně nebezpečný než divoký zápas, šířící znemravnění a rozvrat. Jinak působí výtka člověka milujícího a toužícího po lepší budoucnosti, jinak útok, vedený slepou zaujatostí a nenávistí. Kdo tvrdí, že cítí národně, nemůže se také stavěti v cestu snaze, aby

bylo odstraněno, čím dosud je spoután rozumový a mravní vývoj národa, co překáží, aby byl nalezen a vypěstěn každý charakter, každý dar síly a ducha. Není možno odloučiti cit národní od citu sociálního. Hleděti na člověka jako na věc, a uvažovati o něm toliko se zřetelem k jeho užitečnosti nebo škodlivosti, jest nelidské a proto v odporu s citem národním. Neboť národním může býti jen, co lidi slučuje, nikoli to, co těleso národní rozděluje propastmi. Kdo má na mysli jen zájem své třídy, své vrstvy společenské, své kasty — nemiluje národa, jest naopak jeho škůdcem. Bezděčně snad pracuje k tomu, aby se jeho skupina rozrostla jako zhoubný nádor na těle celku národního, byť i způsobila jeho zeslabení a zkázu. Ani ten nemá skutečného smyslu pro život národní, kdo nenávidí volnost myšlení, kdo usiluje o to, aby byl lidu zevní mocí vnucován určitý směr vývoje duševního, nebo dokonce, aby takto spoutaný proud myšlenkový hnal živou sílu ducha národního na cizí mlýn středověké, absolutistické reakce. Krása, šíře i hloubka vývoje národního na poli myšlení a práce závisí na míře a všestrannosti jeho svobody. Jen svobodný národ může žíti šťastně a plodně.

Čím radostnější, čím nadějnější bude pohled do budoucnosti národa, tím méně bude odrodilců — oněch neblahých bytostí, které odložily mateřskou řeč a domnívají se, že zároveň odložily i svou národnost. Obchodovati s národností je totéž jako obchodovati s náboženstvím nebo se ctí. Vědomé opuštění národa vlastního a přijetí národnosti cizí má proti sobě vždycky předpoklad mravní choroby. A člověk odrodilý mimo to bezděčně — proti své vůli podrží vlastnosti národa opuštěného. V nacionálním fanatismu odrodilců objevuje se duch národa utlačeného, pronásledovaného, který jimi právě proto byl zrazen a opuštěn, ale jehož ducha opustiti nedovedli.

U národa malého, který na život a na smrt bojuje proti přesile odpůrců, jest přirozeno jisté zbytnění nacionalismu. V něm projevuje se pud sebezachování. Ale šovinism synů národa velikého a mocného, který snad nemá na světě čeho se bát, mimo svou vlastní touhu po panství nad cizím — je zjev nepřirozený, nezdravý. Je projevem velikášství, rozpínavého sobectví, chorobného a do nemožnosti vystupňovaného sebezbožnění — anebo naopak stihomamu, působícího věčný strach před neskutečnou příšerou nepřítele, vedoucí k neklidu, rozčilení, k nebezpečné výbušnosti. Čím více naše republika zmohutní a upevní

svoje základy, tím důvodnějším stane se přerod našeho nacionalismu v klidné sebevědomí národa panujícího, v němž není nenávisti ani strachu.

Za pravidelných a zdravých poměrů neexistuje jakási zvláštní, od jiné odlišná práce nacionální. Pro národ však pracuje každý, kdo na svém místě koná vzorně svou povinnost, kdo šíří vyšší mravní názor vlastním příkladem. Budoucnost národa spočívá v budoucnosti jeho charakteru, a charakter národní je předurčován charakterem těch, v nichž právě v přítomné chvíli národní bytost žije.

Na otázku, kde začít tuto velikou a jedinou, vpravdě národní práci, je pro všechny časy, pro všechny případy táž jednoduchá a jasná odpověď: začněme každý u sebe. Dá-li se každý z nás do díla o svém vlastním osvobození od nectností, kterými nás zatížila minulost (a to je vlastní smysl slova »odrakouštění«), o vypěstění nejkrásnějších vlastností, které v sobě chová český charakter, jaká to služba bude vykonána pro národ! A čím jsme se povznesli a prohloubili — to zanesme tam, kam nás životní osud postavil. V dílně i na poli, v úřadě, v obchodě i průmyslu, ve vědě, v umění, v rodině i ve škole buďme hlasateli nového, vyššího názoru životního. Poznanou pravdu šiřme rozumem a srdcem — ne pěstí, surovou a hloupou. Milujeme-li národ, milujme ty členy jeho, s nimiž se stýkáme, ať patří ke kterékoli třídě, ke kterémukoli povolání. Přejeme-li svobody a štěstí svému národu, přejme svobody a štěstí národům i lidem, kteří jsou v dosahu naší moci. Chceme-li, aby náš národ byl ctěn národy cizími, snažme se, abychom zasloužili úcty u těch členů cizích národů, s nimiž se sejdeme na životní dráze. Neboť úsudky chybně zevšeobecňující jsou přirozené, lidské a výtka nepoctivosti, nepořádku, chtivosti neoprávněného zisku, rušení daného slova, přenáší se automaticky na celek národní. Život neobejde se bez utkání. Zápasí mezi sebou lidé, zápasí myšlenkové směry, zápasí zájmy hospodářské a sociální. Ale kdo má na mysli šťastnou budoucnost svého národa, nebojuje lží, přetvářkou, ani násilím, protože tyto prostředky zatvrzují a znemravňují. Dobrý člověk bojuje proti tomu, co považuje za zlo, poctivostí, pravdou, laskavostí, neboť tyto zbraně vychovávají a povznášejí. Jsou chvíle, kdy pud sebezachování vnutí člověku jako národu zbraň do ruky. Vůle života je často mocnější než nejpevnější zásada mravní. Ale tyto strašné chvíle nutno chápati

jako horečku, jako bouři podvědomých, strhujících sil — ne jako pravidlo a podstatu života.

Skutečný pracovník nevěří v zázrak a zázraků nečeká. Nebojí se dlouhodobé práce, nepohrdá drobnými úspěchy. My pak jako Slované jsme přímo povinni sobě i budoucím dokázati, že o nás neplatí stará výtka, učiněná Slovanstvu, že skutečně nejsme toliko schopni v náhlém vzplanutí pro myšlenku se roztrhat a zabít, že naopak také dovedeme pro tutéž myšlenku dlouhá desítiletí vytrvale a soustavně pracovat.

Strany v jihoslovanské konstituantě.

Píše Mirko Tausk-Tvrtković. — Přeložil Jan Inderka.

(Pokračování.)

Mnohem méně komplikací než v Chorvatsku jeví se v politické situaci v Srbsku, Slovinsku, Dalmacii a na Černé Hoře, kdežto v Bosně jsou zjevy podobné jako v Chorvatsku.

Mezi Slovinci vidíme čtverý proud. Nejsilnější počtem podnikavostí, organisační schopností i hmotnými prostředky je »slovinská strana lidová« (»slovenska ljudska stranka«), t. j. klerikálové. O nich platí, co bylo řečeno o klerikálech chorvatských, připomenouti pak sluší, že jejich vůdce Anton Korošec úplně ovládá celé klerikální hnutí v Jugoslavii, při čemž hlavními jeho pomocníky mezi Slovinci jsou Brejc a Golia, v Chorvatsku Šimrak a Dr. Deželić, typy násilně se uplatňující síly a bezohlednosti. Slovinští klerikálové liší se od jiných stran značným smyslem pro hospodářskou práci a tím sdružují bigotní a cizáctví nepříznivé masy slovinských sedláků.

Slovinští »liberálové« dělí se na tři vrstvy. Nejstarší z nich a dnes nejslabší je skupina Tavčarova čili — jak se dnes nazývá — oficiální demokraté. Jsou to liberálové vlastností a názorů starých vídeňských liberálů, t. j. typy sociálně konservativní a se zřetelem na »kulturkampf«, zvláště na slovinské půdě tolik potřebný, kolisavé a neenergické. Sdružují mimo Lublaň toliko nepatrnou hrstku průmyslových a obchodních boháčů a spekulantů. Nejlépe lze je přirovnati ke starým českým kramářovcům.

Mladodemokraté, sdružení okolo »Jutra«, zastupují pokrokovější levé křídlo slovinských liberálů a liší se od starých demokratů větší duševní pružností, větším smyslem pro sociální problémy a lepším chápáním poměrů, které jsou výsledkem války a její likvidace. Srovnáme-li je s Čechy, tvoří jakýsi střed mezi stoupenci Klofáčovými a Kramářovými dřívějších období.

Mimo tyto skupiny jest ještě pokrokové hnutí mezi sedláky, t. zv. »kmetijska stranka«, které je celkem totožné s mladodemokraty, od nichž se liší toliko hlásáním agrarismu.

Jako společný rys všech slovinských stran třeba vytknouti jejich regionalism, který je vskutku výsledkem zvláštního života, jakým Slovinci žili, odděleni jsouce od ostatních Jihoslovanu v bývalém Rakousku, výsledkem jejich idiomatu a posléze i jakéhosi přehnaného sebevědomí, které odůvodňují převahou svého hospodářského a civilisačního rozvoje. Výslovných srbofobů mezi Slovinci není, a dosud se také tímto »šlágrem« nepracovalo, až teprve klerikálové vrhli do volebního boje několik motivů toho druhu. Slovinské liberální proudy jsou si úplně vědomy, že Slovinci ani na chvíli nemohou eksistovati bez Jugoslavie a Srbů, a také v důsledcích svého protiklerikálního smýšlení dávají přednost srbství před chorvatstvím, a zvláště mladodemokraté jsou nacionálními unitaristy ve smyslu jihoslovanském.

Socialistické hnutí mezi Slovinci dělí se na dva tábory, komunisty a sociální demokraty, které jsou poměrně stejně silné. Sociální demokraté vyznačují se solidností vídeňské socialistické školy. Hlavní jejich vůdcové jsou Etbin a Anton Kristan a Dr. Korun. Komunisté nemají schopnějších lidí, a vůdci jejich jsou nedosti vážní mladíci, stejně jako v Chorvatsku.

Podobný politický myšlenkový ráz jako v Chorvatsku najdeme v Bosně. Příčinou toho jest jednak okolnost, že i Bosna má feudální strukturu jako Chorvatsko, jednak okolnost, že většina bosenských intelektuálů byla prostřednictvím školy pod vlivem myšlení chorvatského a rakouského. Ale přes všechnu myšlenkovou příbuznost není stranické rozvrstvení v Bosně přece shodné s chorvatským co do formy, nýbrž jen metodami svého smýšlení. Toto zvláštní složení bosenského života způsobila okolnost, že Bosna žije místy ještě intensivnějším životem konfesijním, a zvláště okolnost, že Bosna má přes 600.000 mohamedánů, kteří svým náboženským vyznáním tvoří zvláštní společenskou jednotku; za své vítězství při volbách děkují toliko náboženskému fanatismu. Mimo to jest v Bosně nositelem feudálně společenské struktury toliko mohamedánský beg a aga, kdežto nemohamedánskou část národa — pokud nejde o Španěle a pozdější kolonisty, úředníky, obchodníky, řemeslníky, dělníky a

intelektuály svobodných povolání — představuje čistě selský živel, jenž pouze ojediněle v prvém nebo druhém svém pokolení dostává se do městské třídy. Poněvadž protivy mezi křesťanskými konfesemi a mohamedány jsou velmi přiostřeny, a poněvadž k feudální třídě náležejí toliko mohamedáni, kdežto domorodí křesťané representují agrární proletariát nebo »čaršijske gazde« (drobné kupce), a poněvadž zároveň působením jesuitské propagandy a chorvatského přistěhovalého kněžstva nadmíru se přiostřily protivy mezi katolíky a pravoslavnými, spočívá rozvrstvení stran na dvou hlavních základech: náboženském a hospodářském.

Většinu obyvatelstva Bosny a Hercegoviny tvoří pravoslavní Srbové. Z nich celé starší pokolení hlásí se ke hnutí radikálnímu, a z mladšího pokolení ona část, u které moment náboženské nenávisti a reakce proti násilí chorvatského katolického duchovenstva a úřednictva má hlavní úlohu, jsa zevním podnětem pro rozvoj společenských citů a společenského vědomí. (O radikálním hnutí promluvíme v části o Srbsku.)

Strana demokratická má své stoupence mezi nepatrnou části mladších Srbů, intelektuálů, a jen ojediněle mezi mohamedánskou a katolickou inteligencí. Až do vzniku zvláštní strany dělnické, kterou v život uvedli Gjoka Perin, Mika Vidaković a soudruzi, náležela k demokratům i značná část sedláků, a to pro agrární reformní program této strany. Zklamány kolísáním demokratů mezi agrarismem a bankokratickým merkantilismem a zvláště momenty osobními, selské masy odtrhly se z velké části od strany demokratické, ale z opposice proti radikálům a chorvatským eksklusivistům šly s ní potom při volbách do konstituanty, při nichž nevystoupily samostatně, jelikož nebyly organisovány.

Bosenští mohamedáni i svou náboženskou výchovou i svým společenským postavením zaujímají stanovisko nejkonservativnější. Politicky jest jejich masa naprosto nezralá a bez vlastních názorů. Z důvodů většinou náboženských a částečně — pokud jde o majitele půdy — z opposice k agrární reformě náleží k t. zv. »mohamedánské jihoslovanské straně« (muslimanska jugoslavenska stranka«), která svým složením je stranou klerikálně-feudální. Orgánem této strany je sarajevská »Pravda« a její nejznámější vůdcové jsou Dr. Spaho, Dr. Hrasnica a Dr. Karamehmedović. Po stránce národnostní moha-

medáni většinou se nerozhodli ani pro myšlenku srbskou ani pro chorvatskou a ode dávna kloní se tu k té, tu k oné straně. V té příčině náleží jihoslovanská mohamedánská strana většinou k chorvatským stranám separatistickým, neboť tyto strany jsou konservativnější a co se týče agrární reformy, buď se chovají odmítavě neb aspoň trpně. Nepatrná část mohamedánů, která se národnostně orientovala, rozdělila se mezi obě krajní křídla jihoslovanských nacionalistických táborů. Dr. Hrasnica, Dr. Spaho a Dr. Bašagić s nepatrným počtem svých stoupenců zastupují hesla chorvatské zajednice a frankovců, kdežto z propadlé frakce Šerif Arnautović se svou skupinkou po mnohém měnění a obracení kabátu nyní se právě drží srbských radikálů. Zásadního významu tyto skupiny nemají; v jejich boji jde jen o starou osobní nechut vůdců.

Katolický živel v Bosně, Chorvaté, tvoří co do stupně svého kulturního rozvoje střed mezi pravoslavnými Srby jakožto živlem intelektuálně a kulturně nejsilnějším a mezi mohamedány, živlem po té stránce nejzaostalejším. Nehledíc k nečetným výjimkám stojí bosenští katolíci ještě na podkladě čistě náboženském, a jejich selské masy ještě velmi málo vědí o chorvatském nacionalismu, jejž vůdcové jejich zastupují. Že se tyto masy nesloučily se srbskými selskými masami, k čemuž by je měla vésti shoda společenského postavení i hospodářských zájmů, toho jedinou příčinou jest moment náboženský a klerikální propaganda, kterou Vídeň po čtyři desítky let v Bosně soustavně prováděla chorvatskými jesuity a jinými chorvatskými duchovními. Jen menší část viny lze spatřovati v útočnosti a nesnášelivosti srbských radikálů v Bosně.

Jelikož katolíci v Bosně tvoří jen pětinu obyvatelstva a poněvadž část jejich inteligence rozehřála se pro myšlenku národní jednoty, nemohly jejich hlasy mnoho změniti na obraze rozměrů stran v konstituantě, do níž katoličtí Chorvaté vešli jako malá skupina. Sama Bosna vydala ze svého středu převážně nacionálně partikularistické a konservativní živly, a jen malý počet unitaristů, dokud většina mohamedánů v dohledné době nevstoupí do jihoslovanského unitaristického tábora, když uvidí, že není dosti silna, aby znemožnila reformu pozemkového majetku, k čemuž prvním krokem by byl vstup do vlády.

Bosenský proletariát náleží většinou ke komunistům a k socialistickým centralistům. Sociálních demokratů vlastně není, ale

je tu skupina soustředěná kolem »Zvonu«, skupina jakéhosi neurčeného druhu národních socialistů, kteří jdou společně se sociálními demokraty jiných krajů státu. V čele této skupiny stojí Jovo Šmitran, člověk nesolidní a bezvýznamný. Stoupenci centra mají schopnějšími vůdci Čecha Františka Rauše ra, člověka pracovitého a počestného, ale málo vzdělaného, a bratry Jakšićovy, Sretena a Jovu, nedosti vážné, silně ctižádostivé typy. Jejich přechod z bolševické levice do centra jest skutkem teprve poslední doby. Komunisté nemají ani v Bosně, stejně jako v Jugoslavii vůbec, schopnějšího a významnějšího člověka.

Dalmacie jest jihoslovanská provincie, která po stránce národnostního unitarismu učinila největší pokrok. Až do nedávna starčevićanská, prolétla v době válečné rychlým letem období vývoje až k nacionálnímu jihoslovanství. Do doby před několika měsíci vyjadřovalo se toto jihoslovanství přistupováním mas, zvláště obyvatel městských, ke straně demokratické. Když se však tato strana i v Dalmacii značně diskreditovala, přešla velká část Dalmacie k zemědělcům nebo se stala stoupencem formálně mimo strany stojícího proudu Dra. Ante Trumbiće. Nacionální unitarism v Dalmacii přešel tak intensivně do vědomí národa, že ani sami klerikálové, kteří letos získali mnoho půdy mezi dalmatskými sedláky, neodvažují se vystoupiti přímo pro národnostní eksklusivismus, ale kryjí svůj boj proti centralismu jako pomocníku unitarismu a pokrokářství firmou regionalismu a otázek hospodářských. Většinu získali v Dalmacii skupiny unitaristické.

Příbuzenstvím vývojových podmínek a náboženských poměrů jest vojvodina protějškem ku politické konstelaci chorvatské. Tu jest obraz obrácený. Srbové, kteří v Chorvatsku jsou v menšině, částí odstrkovanou a tudíž živlem revolučním a pokrokovějším, hlásícím se většinou k demokratům jako nositelům novější ideologie, tvoří ve vojvodině a ve Srěmu — Srěm je svým hospodářským a národnostním složením bližší vojvodině než Chorvatsku — většinu, třídu bohatší a konservativnější a vedle toho i většinu živlu měšťanského, kdežto v Chorvatsku jsou hlavně sedláky. Jako městský a poloměstský živel přijali tam Srbové onen zvláštní typ feudálně nakažené a šovinisticky maďarské mentality, který v Chorvatsku zastupují stoupenci »zajednice«. Proto zaujímají, jako bosenští radikálové, ano mnohem

více než oni, stanovisko konservativní a národnostně eksklusivní. Většinou hlásí se k radikálům, ač ani oni ani radikálové bosenští nejsou myšlenkově totožni s radikály Srbska.

Katolický slovanský živel vojvodiny tvoří bezmála výlučně sedláci kulturně velmi zanedbaní, kteří většinou se hlásí ke klerikálům a podobně jako klerikálové slovenští přejí starému režimu pociťujíce odpor k novému státu, v němž smějí mluviti a hlavní slovo míti nekatolíci, což se jim nelíbí stejně jako se katolickým klerikálům na Slovensku nelíbí rozhodný postup pokrokových Čechů.

Srbsko znamená v Jugoslavii politicky nejzralejší, kulturně nejvyspělejší, mravně nejlepší prvek, kdežto civilisací a hmotnou kulturou zůstalo pod průměrem městského živlu Chorvatska a vojvodiny. Srbsko, které po pět století žilo v neustálém boji za svou politickou i hospodářskou samostatnost a které po šest století mělo svůj stát, jenž byl zcela otevřen i západním kulturním a politickým vlivům, ukazuje nejjasněji kontury současného politického a sociálního života. Národnostních problémů v takovém slova smyslu, v jakém je nacházíme v bývalých rakousko-uherských částech Jugoslavie, v Srbsku není, a to především proto, že Srbsko bylo dosud národnostně jednotné, pak proto, že bojujíc pro myšlenku jihoslovanskou zpracovalo ji v sobě a vyhranilo ve formu jihoslovanství se znaky svého srbství a konečně proto, že Srb po stránce náboženské a národnostní je naprosto neútočný a velkodušný. V Srbsku se nečiní rozdílu mezi Srby a nesrby, ale mezi Srby (»Srbijanac«) a »prečany«, t. j. živly z bývalého Rakouska, jejichž myšlenkový typ jest odlišný od myšlenkového typu Srbů, výplodu zcela jiných kulturních podmínek, orientu, pětistoletého národního boje a překonávání náboženského stadia. (Dokončení.)

Ruská literatura, věda a školství za diktatury proletariátu.

Napsal Jiří Polivka.

(Pokračování.)

Kromě toho bývaly ještě v pátek hudební večery, na nichž vystupovaly nejlepší umělecké síly petrohradské. Tu se celá scenerie důkladně měnila. Dostavovaly se dámy v nádherných toiletách, vyšňořené a stkvějící se perlami a drahokamy, nové »komtesy«, ženy a dcery komisařů, sovětské slečinky těšící se z přízně svých představených úředních. Bufety lámaly se pod tíhou koláčů, chlebíčků s různými pamlsky, bonbonů, a tisícovky s honosnými nápisy v 5 jazycích: »Proletáři všech zemí, spojte se!« jen lítaly. Když hudba umlkla, bufety pustly a parádní obecenstvo se rozešlo, tu vylézali ze svých studených pokojíků literáti do kuchyně, nejteplejší místnosti celého paláce a obyčejného útočiště prostydlých obyvatelů, a sháněli se, nezbylo-li něco teplého po tomto novopečeném panstvu diktátorů proletariátu. Vedle tohoto Domu isskustva, instituce oficiální, podporované státem, působí soukromé sdružení »dom literatov«, ve kterém ostatně jsou zúčastněni na mnoze titéž mužové, má též účel lidomilný, opatřovati stravu a teplejší živobytí, chce pracovati k tomu, aby literáti byli zbaveni povinnosti pracovní, dostávali papír, inkoust atd. Obě společnosti pořádají živé almanachy, t. j. literární, večery, na kterých spisovatelé přednášejí svá nová díla, prosaická i poetická, a aspoň tímto způsobem seznamovali obecenstvo se svou prací; když jest nemožno uveřejňovati je tiskem. Koncem března t. r. začal v Petrohradě vycházeti nový literární list »Dom isskustva«. Podle referátu v č. 201 Volje Rossii se v něm obhajuje nezávislost umění vůči mocným tohoto světa, protestuje se proti dvorským poetům, čipernými spisovatelům, kteří dobře vědí, kdy třeba naraziti si rudou čepici, a kdy ji shoditi, kdy třeba opěvovati uvítání panovníka, a kdy kladivo a srp. Radostně můžeme tedy vítati dobu, kdy opět ruská musa, která

dříve nalézala i v dobách nejkrutějšího útisku carského mužná slova, pozvedne konečně také svůj hlas proti těm, kteří uchvátili moc jakoby jménem lidu, proletariátu.

Jakou nesmírnou nenávistí a jakým hlubokým opovržením jsou proniknuti nejlepší ruští spisovatelé, možno viděti z vášnivého článku K. Balmonta (Volja Rossii č. 209): aby mohl se dostati ven z Ruska, byl nucen prodati své sebrané spisy pověstnému bolševistskému nakladateli a spekulantu Gržebinovi, 10 svazků, za 250.000 rublů, t. j. za sto franků, celou svou knihovnu a vůbec všecko, co měl cenného. Zinaida N. Gippius ve svém deníku v prvním dvojsešitě Ruské Mysli t. r., a dále ještě více útočných výpadů proti M. Gorkému; mimochodem budiž dodáno k tomu, co bylo nahoře řečeno o velkém literárním podniku, který rediguje Gorkij prý hlavně ve prospěch strádajících literátů: Merežkovskij byl nucen vzíti na sebe takovou práci, seděl celé dny nad korekturami hloupých chatrných překladů hloupých románů pro tuto sbírku, jež se však netisknou a není proč tisknouti, za tiskový arch platí honoráře 300 leninek, za korekturu 100. Z. N. Gippius proseděla nad překladem jakéhos francouzského románu 14 dnů a nocí, dostala za to asi tisíc leninek, t. j. na půl dne života! Balmont ve svém článku zaznamenal mimo jiné, že bolševistská správa nevytápí universitní knihovnu moskevskou, kde obětaví pracovníci skutečně umírali a umírají zimou.

Vysoké školy zpustly, katedry z valné části uprázdněny, místy až do polovice, a málo posloužili noví reformátoři universitám, když na ráz prohlásili všechny sotva habilitované docenty profesory rovnými starým. Staří profesoři, pokud zůstali, pracovali dále ve svých vědách, plnili svědomitě své povinnosti učitelské a badatelské, neohlížejíce se na nepřízeň doby, prostě proto, že učenec nemůže nepracovati, třebas nebyl si jist, že jeho práce propadne nepoznána, ba oni uměli i dále kolem sebe shromažďovati vědychtivou mládež, mladé adepty vědy, kandidáty, dále se referovalo a debatovalo ve vědeckých kroužcích a spolcích, které se při universitách udržovaly, o různých problémech a tak hleděli, nedbajíce samozvaných spasitelů Ruska, zachovávati staré dobré tradice do lepších dob, až se opět plně umožní volná a nerušená práce vědecká. University nemohli noví samovládcové přece tolik rozrušovati, byly to korporace přespříliš posvěcené věkovou tradicí, příliš svéprávné a silné

vědomím vykonané práce pro ruskou osvětu. Není bezvýznamné, že někdy povoláváni na university mužové, kteří bývali z nej silnějších sloupů starého carského absolutismu, jako na př. bý valý profesor Petrohradské university, věhlasný historik ru ského jazyka A. I. Sobolevskij dosazen na universitu svého rod ného města Moskvy. Všeliká organisace učenců, zástupců vyso koškolského učitelstva se znemožňuje, nedávno byl Moskovskij sojuz naučnych dějatelej úředně rozpuštěn, hlavně proto, že boj kotoval, t. j. nepouštěl do svého středu »vědecké« síly, které byly ustanoveny proti jich vuli od sovětské vlády (Volja Rossii č. 206). Komunisté netrpí však ani organisaci studentských, nestojí-li v jejich službách. Studentské spolky rozpouštěny, též pouhý literární kroužek, posluchačové podrobeni ostrému úřednímu výslechu, jakého jsou politického smýšlení, a kdo odepřel, byl jednoduše škrtnut ze seznamu universitního posluchačstva! Tak se stalo v únoru t. r. v Kijevě. (Volja Rossii č. 190).

Sovětská vláda stará se všemožně, aby obmezovala volné výklady universitní, předpisuje profesorům, aby ve svých čteních s určitého stanoviska zásadního vycházeli a podle zvláštního výnosu nesmí se učitel vůbec zabývati učební činností, není-li to schváleno místním sovětem. (Volja Rossii č. 158.) Bohužel nalézají se mezi vysokoškolskými profesory mužové, kteří nejen vládu podporují v tomto šíleném útisku vší vědecké volnosti, než ještě ji k tomu ponoukají a nabádají k ostřejšímu zakročování proti profesorstvu a sami ve svém fanatismu nechtí nic jiného, než aby se učení komunistické beze všech překážek propagovalo. Závodí tu s pověstnými sloupy reakce. Moskevský profesor národního hospodářství Bogolépov prohlásil přímo, že mimotřídní, objektivní vědy není. I v tak abstraktních vědách, jako matematika, volba tematu pro studium určuje se nezřídka zájmy panující třídy. Naříká, že vysoké školství žilo stále přese všecka leta sovětské vlády svým zvláštním životem. Aby se upravilo k potřebám proletariátu, nutno jest obnoviti i studentstvo i profesury, a především nutno učiniti konec universitní autonomii a svobodnému vykládání věd. Řízení jich musí býti odevzdáno komunistům. Dělnickým fakultám a komunistickým kolegiím musí býti vyhrazeno právo volby nových profesorů a učitelů. Neustupně nutno vésti politiku proletarisace vysoké školy. (Pravda č. 44, viz Volja Rossii č. 155). Ovšem takových důsledných stoupenců komunismu je pranepatrný počet

mezi ruskými učenci přese všechen hrozný útisk. Leda že někdo čistě teoreticky a zcela abstraktně uznával takové učení, ale nikoliv jeho přípustnost pro soudobé polokulturní Rusko, a když viděli, jak se toto učení v praksi vytváří na velké sklamání naivních snílků o všeobecné všeesvětové revoluci, odvraceli se i ti. Převalná část chovala se naprosto pasivně, mimo všechen politický život, apoliticky, co mohla činiti tím snáze, že za dřívějšího režimu carského vědcové ruští výhradně téměř, volky či nevolky žili pouze své vědě, mohouce nanejvýše leda abstraktní politikou se zabývati. A bývali mezi nimi mužové vášnivě oddaní své vědě, neznajíce ničeho mimo ni, zapomínajíce pro své badání na všechen ostatní svět. A tací mužové zachovali se též do nejnovějších dnů, a tíže nesli zničení své dlouholeté práce, výsledků svých mnohaletých výzkumů, než všechnu nouzi a zimu. Boris Sokolov otiskl v č. 189 Volje Rossii řadu projevů hluboce rozrývajících mysl každého, kdož má třebas jen vzdálené tušení o vědecké práci.

Ruští učenci byli důsledně a krutě pronásledováni od sovětských úřadů, a dlužno uznale vytýkati, že M. Gorkij často a velmi důrazně se jich ujímal a neohroženě jich zájmy hájil jako nerozlučně spojené se zdarem vlasti a národa, jednak v tisku (v listě Nauka i jeja rabotniki č. 1, Volja Rossii č. 189), ve veřejné schůzi dne 22. května, i ve zvláštním listu adresovaném Leninovi (otištěn v knížce A. Damanské Kartočnyje domiki sovětskago stroitelstva, 1921 str. 20), který dokončil příznačnými slovy: Poznal jsem, že rudí jsou právě takovými nepřáteli lidu jako Bílí. Nejnověji ocenili ruští učenci zásluhy Gorkého ve zvláštním prohlášení (Volja Rossii čís. 233). Konečně obrátil se Gorkij se zvláštním vyzváním na finské učence a umělce, aby přispěli na pomoc těmto nešťastníkům. Vyzvání potkalo se s velkým spěchem a 2. t. m. přijela do Petrohradu zvláštní deputace od Helsingfoské university, přivezli několik vagonů viktualií a rozdělili je mezi učence petrohradské. Nyní pak rozesílá komitét Helsingforských profesorů provolání všem universitám, ve kterém vyzývá všechen kulturní svět, aby těmto nešťastným obětem přispěl na pomoc. Právě, když jsem korigoval tento svůj článek, obdržel jsem toto provolání spolu se srdcervoucím vylíčením úžasné bídy, ve které se nalézá na 5000 učenců spolu se svými rodinami. Prof. Mansikka, člen této deputace, píše mi, že vše, co viděli a slyšeli, hlad a nouze ve všem převyšuje všechny popisy. Není chleba, ani tuků, ani cukru, ani brambor, ani mýdla.

ani oděvu, ani obuvi[1]. A nešťastníci, choří nesmějí ani opustiti své místo, nesmějí ani do sanatorií, kam je zvali do Finska. Také z Paříže rozesílá se podobné vyzvání. Doufáme pevně, že apel finských učenců najde živý ohlas též v našem vědeckém světě, a že nebude jediného českého učence, profesora, který by nepřispěl třebas ze svých skromných prostředků na ulevení bídy a nouze strádajících ruských kolegů.

Nepoměrně více ničeno obecní a střední školství novými nedomyslnými reformátory. O výsledku této jich činnosti podávají noviny zprávy přímo pravdě nepodobné, zrovna odstrašující[2]. Všechny staré typy školské byly zrušeny a místo nich zřízena jednotná škola t. ř. trudovaja s devítiletým kursem o dvou stupních, první pětiletá odpovídá bývalé národní škole, druhý čtyřletý pak vyšším třídám středních škol, t. j. 4.—7. třídě, 8. třída zrušena. Kromě toho zřízeny ještě t. ř. »pokazatelnyje« školy, do kterých se přijímaly jen děti proletářů, hlavně komunistů, a vychovávaly se v přísně komunistickém duchu a politicky se organisovaly komunistické buňky (jačejky), z těch se tvořil komunistický svaz mládeže. Školy jsou společné pro děti obého pohlaví. Učební plán důkladně přepracován a změněn. Latina dopouští se nyní pouze ve školách druhého stupně a sice jen jako fakultativní předmět. Dřívější výklad dějin prohlášen protirevolučním a buržuázním, dějiny jako takové vůbec vyloučeny, a ve školách prvního stupně nahrazeny vlastivědou, na druhém historií kultury. Žák se tu seznamuje s počátku s vývojem lidské kultury od nejstarší doby kamenné a kolových staveb až po technické vynálezy nejnovější doby v aviatice a elektrotechnice. Na vyšším stupni vykládá se politická ekonomie ve vlastním smyslu. Na třetím stupni vykládají se dějiny zápasu různých tříd společenských, s dotyčnými ekonomickými poměry a politickými proudy té které doby. Na čtvrtém stupni konečně vykládají se vědecký názor světový a filosofické systémy všech dob. Na posledním stupni konečně přednáší se ruské zákonodárství, výklad konstituce Ruské socialistické federativní republiky rad a programu komunistické strany.

(Dokončení.)

---

[1] V č. 230 Volja Rossii čteme mimo jiné, že na př. předseda oddělení Petrohradské akademie věd pro ruský jazyk a literaturu nemá ani prádla!

[2] Srv. důkladný článek Karla Košty v Nár. Listech 17. a 24. dubna t. r. »Střední škola v sovětském Rusku«.

Básnictví Homérovo a moderní.

Napsal Ot. Vaňorný.

(Pokračování.)

Pouhým přirovnáním mistrně zobrazil nedočkavost Odysseovu. Seděl právě na hostině krále Faiéků nemoha se dočkat večera, na který byl ustanoven jeho odjezd domů:

> Jako je žádostiv muž, by pojedl, kterému smědí
> býkové po celý den pluh pevný úhorem vlekli;
> ovšem pak západ slunce se zjeví mu k radosti velké,
> ježto je k večeři čas, vždyť nohy mu klesají v chůzi,
> nejinak západ slunce se rekovi k radosti zjevil.

Nelze podrobně rozbírat těchto zajímavých a důležitých zjevů poésie ve stručném tomto článku, jehož úkolem jest pouze upozornit na některé zjevy poétického umění Homérova. — Snad se dočkáme také v české literatuře důkladného rozboru jeho básnického umění a techniky.

Napínavost. Spisovatelé moderní docilují napínavosti způsobem nejrozmanitějším. »K hlavním prostředkům náleží překvapující, neočekávaný vývoj děje. Takové povídky a romány, kde se všecko děje tak, jak toho čtenáři očekávají, nikomu se nelíbí. Proto se spisovatelé starají o to, aby se děj vyvíjel jinak, nežli si čtenáři myslí. Toto umění znal také Homéros. Tak v I. zpěvu Iliady matka uraženého Achillea vyžádala si od boha Dia, aby tak dlouho popřál Trojanům vítězství, dokud by se Achilleovi nedostalo dostiučinění. Čtenář tedy očekává, že v nastalém boji zvítězí Trojané — zatím však vítězí Achaiové. V II. a na počátku III. zpěvu Iliady jest líčeno, jak obě vojska vytáhla s velikou bojechtivostí do bitvy. Čtenář by čekal, že nastane velká bitva — zatím však přijde souboj Menelášův s Paridem s tou podmínkou, že vítěz dostane Helenu a poklady a že bude konec války. Zvítězil Meneláos — a měl být vlastně konec války, ale nebyl, atd.« (Frant. Groh.)

Druhý hlavní prostředek napínavosti jest *utajování dějového konce*. Romanopisci, povídkáři a hlavně básníci dramatičtí provádějí své dílo tak, aby udrželi čtenáře co nejdéle v nejistotě, »jak to dopadne«. Proto zaplétají děj a posunují rozuzlení co možná až na konec díla. Tímto utajováním konce napínají zvědavost čtenářovu. Toho u Homéra není. Celá báje, tedy i konec jejího děje, byla tehdejším Řekům známa. Kde konec nebyl znám, básník sám jej napověděl a tím každou nejistotu odstranil. Po této stránce tedy básně Homérovy napínavé nejsou. Znalť Homérův posluchač konec a věděl tedy, jak to dopadne — a přece jsou básně Homérovy nanejvýš napínavé, ano některá místa čteme se zatajeným dechem. Čím dociluje básník této napínavosti?

Hlavním pramenem napínavosti je *duševní poměr mezi básníkem a posluchačem*: oba znají báji, vědí jak děj dopadne a jsou tedy již předem jaksi srozuměni, kdežto osoby vystupující v básni nevědí o konci děje nic a jsou po této stránce nevědomí, krátkozrací a slepí. Tápají v nejistotě, nevidí a nechápou pravého stavu věci, který je posluchačům tak jasný, tak zřejmý. Posluchač diví se jejich slepotě, mnohdy se rozčiluje pošetilostí, se kterou jednají. — Ženichům již na sněmě ithackém připomněl věštec Halithersés starou věštbu, že Odysseus vrátí se v 20. roce nejsa od nikoho poznán. Za krátko se objeví mezi nimi podivný žebrák, jehož počínání zřejmě ukazuje, že v žebrácké kukle vězí jistě někdo jiný, vidí jeho mohutné údy, když zápasil s Írem, věštec Theoklymenos jim věští brzký pád — ale ženiši nevidí, neslyší a stupňují ještě své šilené kousky. Halithersovi a Theoklymenovi se vysmáli a žebráku (Odysseovi) k jeho vítězství nad Írem ještě gratulovali přejíce mu, aby se mu splnilo, čeho si nejvíce žádá — a on si nejvíc přál jejich smrti! A posluchač neb čtenář všecko napřed ví a nechápe jejich zaslepenost. — Každý z posluchačů věděl, že k Eumaiovi přišel Odysseus v podobě starého žebráka, ale Eumaios neměl ani zdání, mluvil o svém pánovi, že je dávno mrtev, a — pán jeho seděl před ním —, a když žebrák (Odysseus) tvrdil, že Odysseus přijde, nevěřil — nevěřil, když mu svůj výrok ztvrzoval přísahou, nevěřil ani, když ho ujistil, že král Feidón sám přísahal, nevěřil, ani když vlastní život dával v sázku atd. atd.

A posluchač věděl, že Odysseus sám před ním sedí, ale Eumaios nechce a nechce věřit a zaslepeně setrvává v bludu.

Takovými scénami jest posluchačův duch nanejvýš napínán. Je to umění vypočítavé, rafinované. Vidíme sami, že by posluchač byl mnohem méně napínán, kdyby nebyl do děje zasvěcen — naopak všecky ony scény by proň byly bezvýznamny.

Účinným prostředkem napínavosti je r e t a r d a c e, to jest odsunování hlavního děje. Čtenář o něm ví, neustále ho čeká, ale marně: Básník jej oddaluje a zase oddaluje, čímž se budí napětí. Básník tímto prostředkem dociluje znamenitých úspěchů. Takovým hlavním očekávaným dějem je pomsta nad ženichy. Čtenářům neb posluchačům byla tato pomsta známa z báje i z básně samé, ale básník dovedl ji oddálit skoro až na konec básně.

Velikou zvědavost vzbudil Odysseus Faiékům tím, že jim neprozradil své jméno hned na začátku. Udržoval a stupňoval jejich napětí až do hostiny na rozloučenou.

I v menších partiích užívá básník tohoto prostředku s největším zdarem. Všimněme si, jak líčí oslepení Polyfémovo. Odysseus a čtyři jeho druhové vrazili obrovi do jediného oka rozžhavený olivový kůl. Každý si může pomyslit, jak strašnou bolest Odysseus Polyfémovi učinil. Posluchač neb čtenář právem očekává, že týraný obr ihned vykřikl a kůl z oka vytrhl. Ale ne! — Básník docela klidně přirovnává práci Odysseovu a druhů jeho k tesaři, který vrtá veliký lodní trám. Zvídáme dále, jak okolo žhavého kyje kroužila horká krev, jak plamen spálil brvy a víčka, jak oční panenka plála a kořínky praskaly žárem. Ale ani toho není dost. Básník ještě dodává, že mu oko syčelo, jako když kovář vnoří do studené vody velkou sekyru neb ostrou teslici, když prý ji chce zakalit, což dává železu tvrdost. — Pak teprv, po všech těchto výkladech praví básník:

Zařval bolestí strašně, a kolem ječela skála atd....

Někdy do scén velmi napínavých vkládá básník nějakou dlouhou e p i s o d u, jen aby napětí zvýšil a udržel. Když Eurykleia za přítomnosti Pénelopeiny poznala Odyssea po jizvě, a čtenář hoří zvědavostí, zdali to Pénelopeia nezpozoruje, tu básník v nejnapiatějším okamžiku vložil dlouhou episodu o tom, jak byl Odysseus pod horou Parnásem raněn od divokého kance na lovu.

Jindy básník vymýšlí a ovšem zase odstraňuje p ř e k á ž k y, jimiž děj se odsunuje a jeho provedení znesnadňuje. Po závo-

dech v lukostřelbě požádal Odysseus o luk, aby prý zkusil, má-li dosud sílu, jakou míval za mlada. Každý Homérův posluchač věděl, že Odysseus luk dostal do rukou — vždyť jím postřílel veliký počet ženichů! — ale básník seskupil tolik překážek a způsobil tolik rozčilujících scén, že posluchač teprv po více než 100 verších zvěděl, že Odysseus luk dostal.

Naopak zase básník někdy rád p ř e k v a p u j e čtenáře i osoby jednající. Překvapena byla Kalypsó náhlým rozkazem Diovým, aby Odyssea propustila, překvapena byla Kirké, když neúčinkoval její kouzelný nápoj, kterému dosud nikdo neodolal, překvapen byl Odysseus, když uslyšel, že má jít do podsvětí, překvapeni byli ženichové, když namísto starého žebráka stál najednou před nimi Odysseus, atd. atd.

Nemenší účinek měla n e j i s t o t a p r ů b ě h u děje. Básník sice naznačí konec, poví, »jak to dopadne«, ale neodhalí celého průběhu dějového, nýbrž jen nejbližší událost, jen nejbližší krok ku předu. Posluchač i Odysseus věděli, že pomsta nad ženichy bude provedena, ale kdy a jak se to stane, nebylo nikomu známo, jen básníkovi. Ještě poslední noc před rozhodným činem nespal Odysseus úzkostí a obavami, jako to dopadne, ano ještě v den pomsty nevěděl, jak ji provede. Teprve v poslední chvíli, když viděl, že nikdo z ženichů luk nenapne, uzrálo v něm rozhodnutí.

Nědy básník děj n a p o v í, ale nedopoví, nýbrž přejde k jiným událostem a nechá čtenáře v nejistotě a v napětí. Když se Télemachos vracel ze Sparty domů, číhali naň ženiši. Ale básník přetrhl najednou své vypravování a nepověděl, jak dopadly jejich úklady.

> Jakýsi skalný ostrov se zvedá ve středu moře,
> mezi skalnatým Samem a Ithakou, uprostřed obou,
> Asteris, nevelký sic, však po obou ostrova stranách
> ochranné zátoky jsou.
>
> Tam Achajci číhali na něj.

Pak hned přešel k dílu II., k návratu Odysseovu.

Účinný prostředek je k o n t r a s t. Básník staví proti sobě nejen karaktery, jako jsou věrný Eumaios a zrádný Melantheus, perla domácnosti Eurykleia a záletná, nevěrná Melanthó, nýbrž i situace. — Velkolepý je tento kontrast situace: Oslepený Polyfémos posadil se do vchodu jeskyně, aby mu Odysseus a jeho soudruhové nemohli uniknout. Jen ovce a berany propouštěl, sahaje jim z opatrnosti na hřbety. Již všechny ovce byly venku,

všichni soudruhové byli zachráněni, v jeskyni byl jediný beran stádní, pod jehož břichem byl schoulen Odysseus. Polyfémos vytýká beranovi, proč jde poslední, když přece jindy kráčívá v čele stáda:

Jistě že truchlíš
pro pánův zrak! — Jej titěrný muž mu nadobro zničil,
Nikdo — však za jisto mám, *že záhubě neušel ještě!*
Kéž bys cítil jak já a nabyl schopnosti mluvy,
abys mi děl, *kde před hněvem mým mi pořád prchá!*
Jak by mu stříkal mozek, zde po sluji, na všecky strany,
po zemi, jak bych jím tloukl, a moje by okřálo srdce
opět z těchto mých běd, jež ničemný spáchal mi Nikdo!!

Velkolepá to scéna! Nad beranem obr, vyhrožující zuřivě Odysseovi, kterého pokládá za nepřítomného — a on je zatím schoulen pod beranem, všecko slyší, a snad se i Polyfémovi dívá do obličeje. Jediný Polyfémův hmat o něco níže — třeba nahodilý — a náš hrdina je ztracen.

Jsou však i kontrasty, na kterých je založena celá báseň. Lehkomyslní ženichové hýří a pokládají se úplně za bezpečné a zatím pomsta se již blíží — mstitel je mezi nimi. Pénelopeia nemohouc se dočkat návratu milovaného manžela rozhoduje se konečně k nenáviděnému sňatku — a pravý manžel je už doma — dokonce úmysl svůj svěřuje cizinci — manželu. Ubohá, krutě zkoušená žena loučí se už navždy s myšlenkou, že by se mohla sejít se svým mužem, a dochází právě toho, čeho se již odřekla — proti tomu ženichové, kteří se vidí již u cíle, — již je na tom, aby jeden z nich stal se manželem Pénelopeiným a králem, jen napnout luk, — a právě tímto lukem jsou postříleni, a Pénelopeia shledá se s manželem.

I slova a řeči osob staví rád básník proti skutečnosti. Télemachos pravil k Eumaiovi před otcem, kterého dosud neznal:

Kdybychom mohli my lidé dle přání všecko si volit,
nejdřív návratu den bych volil milému otci.

Rozmluva Eurykleina s Pénelopeiou zakládá se celá na takovém kontrastu.

Sem patří též t. zv. t r a g i c k á i r o n i e. Básník svým osobám klade v ústa slova, kterým ony samy rozumějí jinak než posluchač zasvěcený do situace. Je to jakýsi dvojsmysl.

Když Odysseus přemohl žebráka Íra, ženichové mu blahopřáli těmito slovy:

»Popřej ti, cizinče, Zeus i druzí nesmrtní bozi,
čeho si nejvíc přeješ, a co se ti zhůbilo v srdci.«

Ženichové nemohli tušit, že cizinec Odysseus si nejvíce přál, aby se mohl nad nimi krutě pomstit. Ale posluchači těm slovům dobře rozuměli, jako jim rozuměl též Odysseus, o němž básník praví:

Řekli a *z věštných slov* se radoval Odysseus slavný

Odysseus viděl v tom přání jakousi věštbu.

Eurymachos, chtěje se posmívat Odysseově pleši — že prý mu z ní jde záře (jako by byl přítomen bůh) — počíná svůj úsměšek slovy:

Nepřišel v králův dům ten člověk bez vůle boží!

Krvavá to ironie! Ano, nepřišel zajisté bez vule boží!

Proměna Odysseova ve starého žebráka byla básníkovi pramenem napínavých scén a zápletek. Ženichové se chystali Odyssea zavraždit, jestliže se vrátí. Proto nesměl nikdo zvědět, že je doma. Jen Télemachos poznal se s otcem hned po svém návratu ze Sparty. Ale oba se musili stavět, jako by se neznali, každé slovo odměřovat, své city zapírat, atd. atd. Ale básník uváděl hrdinu svého do situací přímo nebezpečných: Odysseus byl od ženichů tupen a týrán, ano i od vlastního pastýře, otroka, nízce uražen — a musil to snést. Nesměl jich na místě potrestat, pán domu a jejich král. Setkal se s manželkou, po které tolik toužil, viděl její věrnost, její pláč, a nesměl jí padnout do náruči, nýbrž dělat, jako by jí neznal. Jaké rozvahy a duševní síly bylo potřebí, aby to všecko snesl. Byl to těžký úkol pro něj, Télemacha, ale i pro — básníka.

Ale někdy Odysseus i Télemachos přece zapomněli na svou přetvářku a pověděli víc než bylo radno. Ve své rozmluvě s Pénelopeiou Odysseus zapomněl, že před ní nesedí manžel, nýbrž cizinec, potulný žebrák, a jal se jí tvrdit, že král Feidón mu přísahal, že je připravena loď i s průvodci, aby dovezla Odyssea domů. Ano přísahal, že se Odysseus vrátí ještě dnes. Král přísahal žebrákovi! A odkud věděl, že se Odysseus vrátí ještě dnes? To mohlo vzbudit podezření. (Dokonč.)

ROZHLEDY.

ZAHRANIČNÍ.

Sjezd ruského velkoprůmyslu v Paříži a IV. všeruský sjezd sovětů lidového hospodářství v Moskvě. — Nové směrnice hospodářské politiky sovětského Ruska. — Události na Dálném Východě. — Návštěva prince Hirohita v Evropě.

V Praze, 10. června 1921.

Zatím co v Paříži, v sálech prvotřídního hotelu Majestic, scházeli se bývalí ruští velkoprůmyslníci, velkoobchodníci a finančníci, aby na vlastním sjezdu rokovali o svých vztazích k Rusku minula, přítomna a hlavně budoucna, konán byl v Moskvě sjezd nynějších ne majitelů, nýbrž držitelů a dirigentů ruského průmyslu, t. zv. sovětů lidového hospodářství. Kontrast mezi oběma shromážděními byl zajímavý. V Paříži stkvěla se mezi členy, dostavivšími se ze všech konců a středisek světa, jména ještě před několika málo léty Ruskem hýbající a proslavená obsahy svých pokladen a deposit stejně, jako v centru Evropy proslaven byl Rotschild, Stinnes, Krupp. Ke kapacitám finančním à la Denisov a min. Bark družily se kapacity právnické — Sliozberg, Dussan — i politické — Nolde, Rjabušinskij. V Moskvě naproti tomu vystupovali před 540 delegáty, z celé republiky přispěchavšími se svými doklady a zprávami, vůdčí mužové hospodářské stránky komunistické revoluce Rykov, Lomov, Miljutin, jména dříve neznámá a s ruským průmyslem spjatá nanejvýš jen teoretickými úvahami o nutných změnách výrobního řádu. Oba sjezdy však stály před týmž faktem, rozvrácením ruským průmyslem, oba ovšem postavily se k němu svým způsobem. Ruští průmysloví nabobové ukázali, že za celou světovou válku a čtyři léta revoluce nepokročili ve své ideologii ani o krůček vpřed a z ducha doby, směřujícího aspoň k reformismu ve výrobním procesu, když již revolucionismus je jim nepřijatelný, nevytěžili ani toho nejmenšího. Z celého souboru jejich 16 resolucí nezavanula jediná nová myšlenka, jež by radikálně označovala vzdání se dřívějších privilegií, ať již ony plynou z postavení rodového, či z volné soutěže, svobodné iniciativy a všech těch zdánlivě liberálních hesel, která světovému velkokapitalismu jsou všelékem na rány revolucí nanesené, vpravdě však pláštíkem pro egoistické a reakční cíle. Naproti tomu komunisté nezaujali stanovisko nesmířitelných. Stejně jako na X. sjezdu komunistické strany ruské řeč Leninova způsobila, že politika sovětské vlády v poměru k rolnictvu zásadně byla změněna, zavedena místo kontingentu naturální daň a povolena do jistých mezí volná směna výrobků, stejně tak sovětská politika hospodářská učinila důsledný kompromisní krok v poměru k průmyslu. Ačkoliv naprosto nepomýšlí na denacionalisaci velkoprůmyslu, přec jen je nakloněna vzdáti se zásahu státního do průmyslu domáckého,

drobného a středního. Tento zásadní obrat není sice dosud vtělen v přesná ustanovení zákona, je však jisto, že k němu dojde. Vždyť slova Rykova shylo by zločinem neodevzdati podnik někomu, u koho bude uveden do chodu, když ponechán v rukou sovětské vlády nemůže vyráběti ničeho, neznamenají pouze platonické doznání nemohoucnosti ruského ústředního aparátu hospodářského, nýbrž tají v sobě jisté i positivní stránku t. j. dáti podnik do rukou, v nichž by vskutku produkoval, ať již jsou to ruce jednotlivce či družstva. Přihlédneme-li k věci střízlivě a objektivně, musíme říci, že tento denacionalisační krok sovětské vlády ani není tak přílišným krokem zpět a rozhodně ne krokem ke kapitalismu. V původním dekretu nacionalisačním z jara r. 1918 výslovně nalézáme, že nacionalisují se podniky, jichž závodní kapitál obnáší aspoň půl mil. rublů, v tehdejší ceně rublu, která byla jistě větší než 1 Kč. Teprve za dob nejprudší války občanské, takřka zvůli sovětského aparátu byrokratického a zejména črezvyčajky, byla platnost tohoto dekretu rozšiřována přímoúměrně s klesáním ceny rublu, až zasáhla nakonec všechnu činnost průmyslovou a řemeslnou. Sovětská vláda, ponechávajíc nyní ve svých rukou pouze velký průmysl, vrací se ke svému původnímu stadiu, dává se na vývojnou linii, kterou právě protivníci ozbrojené protibolševické intervence zde chtěli míti a na níž si troufají komunistický systém výrobní a společenský definitivně poraziti. Nelze tedy dobře chápati uštěpačný tón a takřka pokřik nekomunistického světového tisku, když právě v intencích politiky vývojové a socialismu reformního jest, aby sovětské Rusko na tyto cesty opravdu přišlo. Pro sovětské Rusko za dané situace padla nyní naděje na brzkou revoluci sociální v celé Evropě, žíti však v této Evropě musí a chce. Poměry je donutily, že musí hledati jistý modus vivendi ne pouze co do politiky vnější, nýbrž i co do vlastní politiky vnitřní. Na Evropě bude nyní, aby tlak, který ona nepřímo vyvíjí na vnitřní poměry v Rusku a jeho hospodářské uspořádání právě svojí neintervencí politickou a aktivitou hospodářskou, zavedl Rusko tam, kde je Evropa a lidstvo chce míti, totiž na cestu hospodářské a pak i politické rekreace.

*

Přes všechny zásadní a dokázané přednosti politiky neintervenční ukazují se nyní symptomy nových zámyslů ozbrojeného zakročení v Rusku. Tentokráte ženou se černé mraky z Dálného Východu. Ve východní Sibiři, za Bajkalem, vytvořila se situace po odchodu Čechoslováků a spojeneckých vojsk a po ústupu vojsk japonských do oblasti přímořské takto: Východosibiřská republika všeobecnými volbami svolala Ústavodárné shromáždění do Čity a utvořila samostatnou vládu. Komunistický a příbuzný jemu živel převládal, pravé strany občanské i socialistické byly v menšině, vláda byla víc a více vedena direktivami z Moskvy. Ohromné prostory zabajkalských zemí a pomocná ruka Japonců, kteří vyjednávání o vlastní evakuaci stále protahovali, umožnily pravým i reakčním živlům ruským, aby se vojensky zreorganisovaly, doplnily a ucelily, pokud ovšem to vůbec bylo možno. Oddíly Semjonova, Kappela a Ungerna eksistovaly stále, přes to, že vláda snažila se učiniti je neškodnými. Japonci dokonce umožnili sboru gen. Kappela přechod přes území čínské směrem k Vladivostoku a usídlili oddíly jeho

v kraji kozáků usurijských. Ač dříve Kappel platil za liberála, přec jen když nadešla koncem května příhodná chvíle, spojil se s reakcionářem a dobrodruhem Semjonovem a nepatrným úsilím společně svrhli vládu republiky Dálného východu s počátku pouze ve Vladivostoku, později v celé oblasti Přímořské. Že bez pomoci a předběžného souhlasu kruhů japonských se tak státi nemohlo, je víc než jisto a mimo zmíněný již převod armády Kappelovy je proto řada důkazů jiných.

Úmysly Japonska jsou patrny. Ač stará císařská říše tato nepotřebuje se zatím příliš obávati rozkladné agitace komunistické ve vlastních řadách, přec jen je jí za souseda nepohodlna vláda tak nepřátelská feudálním pořádkům v Japonsku namnoze ještě panujícím a při tom, což je hlavního, vláda velmi dobře vycházející s kolosem čínským a bouřící Korejce, Japonci nyní ovládané. Proto nemůže býti pro Japonsko nic přirozenějšího než myšlenka nárazníkového státu východoasijského, který by byl pod protektorátem Japonska tak, jako nyní je Korea sama. Stát ten má býti složen z území ruského, z Manžurie a z Korey, vládnouti v něm mají umírněné živly ruské a přirozeně že má sloužiti za hospodářský most k dalšímu pronikání japonského vlivu a živlu na pevninu asijskou. K tomu spějí události již od dob války rusko-japonské, připojení Sachalinu, otázka Kiao-čau, Yapu a pod., jsou vesměs v souvislosti s expansivními snahami přelidněného archipelagu třešňových květů a sotva dají se již nějakým způsobem omeziti. Politická fysiognomie Japonska, charakterisována silným systémem militaristickým, monarchií opřenou o tradicionelní šlechtu, zřejmě tíhne k průbojnosti cestami, jež jsou vlastní kterémukoliv druhu imperialismu světového.

Ovšem složky proti těmto japonským tendencím působící a to jak ruská, tak americká, čínská a australská mají dosud dosti síly, aby territoriální, kolonisační a emigrační záměry japonské udrženy byly v mezích neohrožujících suverenitu celků dosud nezávislých, ale nebudou jí míti, jakmile určitý průlom na pevninu se Japonsku podaří a to dokonce za přímého souhlasu těch, kteří v r. 1904 se podobné myšlence opřeli celým válečným aparátem ruského samoděržaví a přes vojenské neúspěchy přec jen ještě mnoho posic uhájili. Proto sovětská vláda, nyní faktická držitelka moci v Rusku, musí již z tohoto důvodu protestovati proti událostem ve Vladivostoku. Že proti nim protestuje i z důvodů vlastní politické bezpečnosti, je samozřejmo, neboť nebezpečí ze Sibiře hrozící není nepatrné. Při minimální zalidněnosti těchto krajů není třeba příliš velkých sil, aby celá Sibiř byla v krátké době ztracena, zvláště když je známo, že sovětský aparát je vžit v Sibiři daleko méně než v Rusku centrálním. Vojska nové vlády východosibiřské, učiněně podporovaná Japonci mohou se snadno ocitnouti na Urale a způsobiti sovětskému Rusku, i když dále nebudou s to jíti, přímo obrovské obtíže v zásobování potravinami. Že politické důsledky byly by pak pro sovětskou vládu velmi neblahé, nelze pochybovati, uvážíme-li, že při naprostém nedostatku předmětů první spotřeby může vláda ta udržeti svoji **moc jen s největším napětím sil.**

*

Říše vycházejícího slunce, která světovou válkou neobyčejně zesílila, vyslala svého 20tiletého korunního prince na cestu do Evropy. Je to poprvé

v dějinách Japonska, že jeho budoucí panovník opouští břehy ostrovního státu. Proto také při konservativním japonském zřízení a smýšlení došlo při odjezdu princově ke scénám, jež evropskému duchu jsou těžko pochopitelny. Přední představitelé nesmiřitelných vlastenců japonských málem že se nepoložili na koleje, aby zabránili odjezdu princova vlaku! Válečný křižák odvezl mladistvého Hirohita do Anglie, kde pobyl téměř měsíc, přijat byl králem a královnou a získal si všeobecných sympatií. Toť vnější stránka této »palacové revoluce«, v dějinách Japonska jistě stejně závažné jako byla revoluce z r. 1868. A vnitřní její důsledky budou zajisté důležitosti nemenší. V červenci 1921 vyprší totiž lhůta spojenecké smlouvy anglo-japonské a ač původně návštěvě Hirohitově nebyl připisován politický význam právě pro jeho mládí, ukázalo se na konec, že věc byla politicum opravdově eminentní. Vážný anglický tisk rozepsal se postupně o smlouvě mezi oběma ostrovními velmocemi a probral ji důkladně ze všech stránek. Japonsko-britská alliance jeví se anglické veřejnosti známkou moderního názoru na poměr mezi »žlutými a bílými« národy, znamená svazek míru a nikoliv války a se stanoviska anglických dominií není proti jejímu obnovení také vážných námitek, ovšem za podmínky provedení určitých změn zejména v poměru k Australii a Novému Zeelandu. Alliance ta nemůže býti uzavřena na škodu Ameriky a je nemožné, aby britské loďstvo v eventuelním námořním konfliktu obou tichomořských velmocí zasáhlo svými silami ve spor. Že návštěva prince Hirohita vskutku příznivě působila ve smyslu obnovení spojenectví, toho důkazem nejvíce přesvědčivým je svolání t. zv. říšského mírového kabinetu t. j. společného zasedání anglického kabinetu s ministerskými předsedy všech pěti samosprávných dominií. Zasedání odbývati se bude již tento měsíc a nepochybně vyjde z něho elaborát, který sice valně se nebude lišiti od zásad smlouvy dřívější, přece však vezme zajisté v úvahu jak zeslabení Ruska a Německa, tak zesílení Ameriky a hlavně zvýšenou námořní potenci obou mocností signatárních. Přes to, že můžeme býti nyní přesvědčeni o mírových snahách obou velmocí, bude obnovení smlouvy a změna některých podmínek jedním z důkazů, že těžisko světové politiky námořní ponenáhlu přechází do oceánu Tichého. *Šrom.*

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

Světová vlna zlevňovací, přesun mezi nabídkou a poptávkou. Příčiny jeho. K nám tato vlna dospěla poměrně pozdě a oslabena. Totéž lze pozorovati i v Německu. Hlavní příčinou je v obou případech podcenění valuty v poměru ke kupní síle peněžní jednotky; v Německu podcenění to způsobují velká břemena, jež musí v budoucnosti nésti, a zmenšená poplatní síla, u nás hospodářská souvislost s Německem. Je však potěšitelným, že se toto podcenění v poslední době přece zmenšilo, i třeba pracovati k úplnému odstranění jeho.

Chceme-li hospodářský vývoj u nás v prvních měsících tohoto roku krátce charakterisovati, můžeme říci, že světová vlna zlevňovací pronikla z ciziny konečně i k nám; i u nás nastal konečně onen charakteristický přesun mezi nabídkou a poptávkou, že kdežto až dosud poptávka převyšovala daleko nabídku a — obrazně řečeno — na

jednoho nabízeče připadalo několik poptavačů nedočkavě mezi sebou o zboží soutěžících, takže ceny jeho stále stoupaly, nyní naopak obraz rázem se změnil a nabídka najednou značně převyšuje poptávku, takže kupec a prodavač, spotřebitel a výrobce změnili takřka své místo a slabším je nyní zase výrobce-prodavač, kdežto dříve jím byl spotřebitel-kupec. Tento náhlý přesun, odehravší se takřka přes noc, není ostatně nic nového, čeho by zde ještě nebylo bývalo. Čteme-li na př. Tookovy »Dějiny cen«, shledáváme se tu v r. 1819 při druhém přelomu cen (první přelom nastal již r 1809, kdy indeksové číslo cen dosáhlo dle Jevonse svého maksima — 157 — klesajíc v dalších letech až na 91, ale v letech 1816—1818 nastalo nové stoupání cen až na 132 v r 1818, kdy nastal pak druhý, definitivní přelom) s týmiž zjevy, které pozorujeme nyní, třebas arci intensita jich byla tehdy menší: kdežto až do r. 1819 mluví se u Tooka stále o nedostatku zboží, o soutěži mezi poptavači a stoupání cen, v r. 1819 nastává náhlý přesun — z nedostatku zboží a zdražování v nadbytek a zlevňování. I *příčiny* byly tehdy stejné jako nyní; na jedné straně byl to *návrat k pokojným dobám mírovým a vzrůst výroby*, na druhé straně však stejně nutnou podmínkou byla i *okolnost, že se přestalo konečně s tvořením nových, fiktivních důchodů*. Takové fiktivní důchody (důchody, jimž neodpovídá vznik nových reálních statků) nevznikaly však toliko výdejem *papírových peněz*, jak měl dokonce i Ricardo za to, nýbrž i novými *úvěry*; totéž platí ještě ve zvýšené míře — neboť výdej papírových peněz byl tu poměrně nepatrný — i o Anglii nynější. Teprve když se podařilo zavésti do státního hospodářství rovnováhu a tyto zdroje nových fiktivních důchodů (jak z úvěrové tak i z platidlové inflace) zacpati, mohlo nastati ozdravění — přelom cen. Je zajisté charakteristickým pro tuto souvislost, že po napoleonských válkách státní dluh anglický dosáhl svého nejvyššího bodu v r. 1817 a od té doby stále klesal a že stejně i nyní nejvyššího bodu anglického dluhu bylo dosaženo 31. prosince 1919 a od té doby stát anglický svůj dluh zmenšuje. Také ceny dostoupily svého maksima brzo po tom, v březnu 1920, kdy cenový indeks Economisty dosáhl výše 379·6, vezmou-li se za základ (= 100) ceny z průměru let 1901—1905 (vezme-li se však za základ cenová hladina z července r. 1914 = 100, pak hladina cenová v březnu 1921 rovnala by se 327); od té doby indeks cenový stále klesá až na 223·2 v květnu tohoto roku (kdyby se arci vzal za základ = 100 zase indeks cenový z července 1914, pak by se indeks cenový v květnu 1921 rovnal již 193, což znamená, že ceny v průměru klesly již ze svého nejvyššího bodu, přesahujícího trojnásobnou výši cen předválečných pod výši dvojnásobnou). Podobně i ve Spojených Státech cenová hladina dle statistiky Dun's Review dosáhla svého nejvyššího bodu v květnu 1920, kdy indeks cenový dosáhl výše 248·5, vezmou-li se za základ = 100 ceny z průměru let 1901—1910 (oproti r. 1914 indeks cenový činil by tu toliko 211); od té doby indeks cenový stále klesá až na 171·7 v měsíci březnu 1921 (v poměru k cenám z r. 1914 činil by tu indeks cenový toliko 149). U jiných států přelom cen dostavil se podle statistiky, uveřejňované v holandské Maandschrift: ve Francii a v Italii v dubnu 1920, v Kanadě v květnu, v Holandsku v červenci, v Australii v srpnu. V *Československu*

přelom cen dostavil se poměrně pozdě, až na sklonku minulého roku. Nemáme tu arci ještě po ruce přesných oficielních indeksových čísel, neboť státní statistický úřad koná sice přípravy ku zjišťování čísel takových, avšak přípravy jeho nepokročily ještě tak daleko, aby byl mohl přikročiti již k uveřejnění. Avšak vzhledem k veliké důležitosti takových dat pokusil jsem se sám o provisorní, přibližné zjištění jich, jsa si arci dobře vědom nedostatků takového výpočtu. K tomu účelu zjistil jsem jednak podle dat vedených hospodářskou stanicí Státního úřadu statistického (pro konec r. 1920, jakož i měsíce leden—březen 1921), jednak podle dat zjišťovaných statistickou kanceláří města Prahy (pro duben a květen) i jiných ještě dat ceny 11 nejdůležitějších statků ve Velké Praze (po případě v dubnu a v květnu ve vnitřní Praze) v první polovici 1914 a v posledních měsících r. 1920, jakož i jednotlivých měsících letošního roku. Ceny z první polovice 1914 jsem považoval vždy za 100 a vypočetl, kolik činí v poměru k nim ceny v jednotlivých měsících. Z těchto čísel všech nevypočetl jsem však pouhý aritmetický průměr, nýbrž odhadl jsem dle různých statistických dat — doznávám arci, že velmi hrubě — »váhu«, kterou mají jednotlivé statky v celkovém obchodu, domácím i s cizinou. Váhu mouky stanovil jsem zhruba 2, váhu cukru 1½, váhu hovězího masa, tekstilií, uhlí, piva 1, váhu másla, obuvi, petroleje, palivového dříví, železa ½. Těmito koeficienty násobil jsem poměrné ceny pro jednotlivé statky v poměru k červenci 1914 dříve stanovené, násobky ty sečetl a dělil součtem všech koeficientů, t. j. 10. Tím způsobem obdržel jsem následující »vážené« průměry cenové:

červenec 1914	poslední měsíce 1920	leden	únor	březen	duben	květen 1921
		Velká Praha			vnitřní Praha	
100	1542	1458	1460	1317	1323	1326

Vidíme, že ceny pozorovaných statků stouply průměrně v poměru k cenám předválečným do konce r. 1920 na výši asi 15½násobnou. Jak jsem ukázal podrobněji ve své brožurce »Naše valuta a italská« (Knihovnička Času, svazek 6), je možno, že průměr tento je poněkud vyšší, než jaký by vyšel při větším počtu statků, nicméně lze míti za to, že rozdíl není velký, jak je viděti z toho, že při obdobném výpočtu takového hrubého indeksu pro Italii a srovnání s mnohem dokonalejším indeksem Bachiho se ukázalo, že rozdíl nedosahuje zdaleka ani 10%. Ostatně třeba na druhé straně poukázati ještě k tomu, že za cenu mouky v nynější době vzata tu úřední cena mouky pro obyvatelstvo nemajetné, a že kdyby místo ní byla volena cena s příplatkem pro obyvatelstvo majetné, po případě cena volného (dříve podloudného) obchodu, stoupnutí cen by bylo zase značněji vyšší. Od konce minulého roku cenová hladina i u nás klesá (zvláště klesly ceny masa, másla, bavlněných látek, obuvi, železa, petroleje); nicméně pokles ten činí přece toliko 14% a je tedy u porovnání s poklesem cen v Anglii nebo Spojených Státech poměrně velmi malý.

Vznikne-li tu otázka, čím to je, že pokles cen nastal u nás poměrně pozdě a je poměrně mnohem slabší než na př. v Anglii nebo ve Spojených Státech, tu třeba všimnouti si především nápadné shody, která se jeví mezi vývojem cen u nás a v Německu. Také

v Německu dostavil se totiž přelom cen teprve koncem roku 1920 a je poměrně slabý, jak je viděti ze statistiky cenových indexů uveřejňovaných ve Frankfurter Zeitung. Dle statistiky této činila průměrná výše cen, vezmou-li se za základ (100) ceny

z polovice r. 1914	1/12 1920	8/1	5/2	5/3	2/4	7/5 1921
100	1681	1626	1495	1439	1429	1429

Podle těchto čísel byly by ceny v Německu od začátku války až do konce r. 1920 stouply o něco málo více než u nás; leč tomuto poměrně malému rozdílu nepřikládám velký význam, neboť příslušné indexy cenové nebyly pro obě země vypočteny stejnou methodou a stejně důkladně, i může tedy onen malý rozdíl míti svou příčinu i v této okolnosti. Mnohem spolehlivějším a také důležitějším je srovnati časový vývoj cen v obou zemích; a tu lze zjistiti nápadnou shodu, neboť také v Německu nastává přelom cen teprve na sklonku r. 1920 a pokles cen je tu též poměrně slabý, čině od 1/12 20 do 7/5 21 toliko 15%. Je na snadě, hledati příčinu tohoto celkem velmi podobného vývoje cen v obou zemích, jak Německu tak i Československu, v jedné a téže okolnosti, a tu mám za to, že touto společnou příčinou bylo podcenění, kterému koncem roku 1919 a začátkem r. 1920 podlehly jak valuta německá tak i československá. Možno tu poukázati k tomu, že na př. kurs marky v Curychu, jenž činil ještě 28/6 1919 41½, klesl do 16. října již na 19·6, do 20. ledna 1920 na 8·25 a do 18. února na 6·27½ a že podobně i kurs československé koruny v Curychu, jenž činil 28. června 1919 ještě 28¼ centimů, klesl do 16. října na 14½, do 20. ledna 1920 na 7 a do 18. února 1920 na 6·40. I když se kursy ty později poněkud zotavily, zůstaly přece jak marka tak i československá koruna v poměru ku své kupní síle trvale podceněny (nejnověji, 8. června činí na př. kurs marky v Curychu 8·85 cent., kurs Kč 8·32½). Příčinou tohoto podcenění je, jak jsem jinde podrobněji vyložil (viz brožuru dříve citovanou »Naše valuta a italská«, zvláště kap. V.: Čím je způsobován rozdíl mezi vnitřní a vnější hodnotou československé koruny?) u Německa okolnost, že finanční budoucnost Německa je americkým a anglickým obchodním světem vzhledem k válečné náhradě, kterou Německo musí v budoucnosti nésti, a vzhledem ku zmenšené jeho hospodářské a finanční síle odhadována velmi nepříznivě; u nás pak nejsou dle mého přesvědčení příčinou naše vlastní hospodářské a finanční poměry, nýbrž naše hospodářská souvislost s Německem, po případě i se státy, které vznikly z bývalého Rakousko-Uherska, jež způsobuje, že naše valuta neřídí se poměrem mezi kupní silou naší koruny a peněžních jednotek dohodových států, nýbrž poměrem kupní síly naší koruny a marky, takže podcenění marky se přenáší i na naši korunu. Následek tohoto podcenění domácí valuty oproti valutám cizozemským musí pak býti, že všechny statky z ciziny dovážené se ve stejném poměru zdražují a že i u statků exportovaných do ciziny se dostavuje tendence zdražovací, ježto vývozci i při stejných cenách cizozemských, převedou-li se tyto na ceny v domácí měně, docilují vyšších výtěžků; zdražení těchto statků způsobuje pak zvýšení životních nákladů i vede ku stoupání nároků mzdových a platových, takže zdražovací tendence, kterou v dobách válečných a poválečných

inflace buď platidlová neb úvěrová zpravidla způsobuje, se tím neobyčejně zostřuje a zrychluje. To byla hlavně dle mého náhledu ona síla, která působila proti zlevňovací tendenci přicházející ze západu a měla za následek, že tato tendence zlevňovací se projevila u nás i v Německu mnohem později a již značně oslabena. V Německu vysvětluje se obyčejně stoupání cen — po případě v nejnovější době pomalejší klesání hladiny cenové — působením inflace papírových platidel, jako se často vůbec celý vývoj cen hledí vysvětliti toliko inflací papírových peněz. Rozumí se, že nepopírám nikterak účinek inflace papírových platidel i na vývoj cenový v Německu; ale mám za to, že nelze v ní přece viděti jedinou a hlavní příčinu vývoje cenového v Německu, což je nejlépe viděti z toho, že docela podobný vývoj hladiny cenové pozorujeme i u nás, ač u nás inflace platidlová je poměrně jen velmi slabá. Jestliže přes to vývoj cenový byl i u nás stejně nepříznivý jako v Německu, tedy sluší primérní příčinu v obou případech hledati v podcenění domácí valuty z příčin dříve uvedených; teprve sekundérní, mnohem slabší příčinou byla v pozorované době v Německu inflace platidlová, u nás zase zavedení některých daní (daně z uhlí, daně z obratu), jejichž hlavním účinkem bylo, jak jsem ve zmíněné brožuře (kap. VIII: Daně a dluhy u nás a v Italii) rovněž ukázal, nikoli zmenšení spotřeby obyvatelstva — jako u daní na předměty více méně zbytné — nýbrž toliko zvýšení hladiny cenové.

Potěšitelným je, že toto podcenění naší valuty v poslední době přece jen kleslo, aspoň v poměru k Anglii a Spojeným Státům (nikoli však na př. v poměru k Italii) — čímž se právě vysvětluje, že zlevňovací tendence mohla konečně k nám přece proniknout. Skutečnost ona plyne nepřímo již z toho, že přes to, že hladina cenová v Československu — a podobně i v Německu — klesla mnohem méně než v Anglii nebo Spojených Státech a že se tedy kupní síla československé koruny (a podobně i německé marky) relativně t. j. v poměru ke kupní síle anglické libry neb amerického dolaru zmenšila, přece jen kursovní hodnota Kč (menší měrou i marky) v poměru k anglické libře neb americkému dolaru neklesla, nýbrž spíše se o něco zlepšila. Můžeme však míru znehodnocení naší koruny oproti anglické libře neb americkému dolaru dříve (na př. v říjnu 1920) a nyní (v květnu 1921) aspoň přibližně i přímo stanovit.

	Výše cenové hladiny v poměru k červenci 1914		Poměr obou hladin cenových	Cena 1 libry v Kč dne 16. (dle devisní ústředny)	Poměr k relaci mírové (1 libra = 24·02 K)	Kč je tedy podceněna v poměru
	u nás	v Anglii (Economist)				
Říjen 1920	1542	281	5·49 : 1	293·5	1 : 12·22	100 . 223
Květen 1921	1326	193	6·87 : 1	278	1 : 11·57	100 : 168

Za normálních poměrů měly by kursovní hodnoty peněžních jednotek různých států státi k sobě ve stejném poměru jako jich kupní síla neboli v opačném jako výše hladin cenových. Ve skutečnosti vidíme, že kursovní

hodnota Kč je mnohem menší neboli že Kč je podceněna. Ale podcenění to se v pozorovaném období znatelně zmenšilo. Podobně je tomu i v poměru k dolaru.

	Výše cenové hladiny v poměru k r. 1914		Poměr obou hladin cenových	Cena 1 dolaru v Kč dne 16. (dle devisní ústředny)	Poměr k relaci mírové (1 dolar = 4·94 K)	Kč je tedy podceněna v poměru
	u nás	ve Spoj. Státech (Dun's-Review)				
Říjen 1920	1542	194	7·95 : 1	84	1 : 17·0	100 : 214
Květen 1921	1326	136[1]	9·75 : 1	68·5	1 : 13·87	100 : 142

Vidíme, že podcenění naší koruny v pozorovaném období jak oproti Anglii tak i Spojeným Státům značně kleslo neboli že se vnější (kursovní) hodnota naší koruny i vnitřní (domácí kupní síla) značně k sobě přiblížily, jak to byl ředitel Karásek ve své přednášce konané v lednu v Národohospodářské Společnosti správně byl předpověděl. Arci potěšení, které nám skutečnost ta může způsobovat, kalí značně pozorování, že toto sblížení nebylo — aspoň z největší části — docíleno stoupnutím hodnoty Kč, nýbrž způsobeno hlavně tím, že pokles cen se z ciziny jen v malé míře přenesl k nám a že tím nepříznivý kurs naší koruny byl teprve dodatečně z části ospravedlněn. Nicméně i tak je naše koruna ještě stále značně podceněna. Dne 17. května t. r. stála 1 libra sterlingů dle záznamů československé ústředny devisní 278 K (peníze 277, zboží 279), podle poměru kupní síly Kč a libry sterlingů byla by však měla státi přibližně toliko 165 K. Podobně 1 dolar stál dne 17. května 68·5 Kč (peníze 68, zboží 69), podle poměru kupních sil byl by však měl státi toliko 48 Kč. Cílem naším musí býti toto podcenění úplně odstraniti, neboť tímto zvýšením hodnoty naší koruny — jakož i dalším snížením cen světových, jež lze ještě očekávat — umožnil by se hladce přechod k volnému obchodu a zároveň byl učiněn rozhodný krok k dosažení finanční rovnováhy. Cíle toho lze však dosíci dle mého náhledu jednak mezinárodní regulací kursů — i státy dohodové mají nebo měly by míti aspoň zájem na tom, aby odstranily ona nadcenění a podcenění — jednak správnou politikou domácí. Třeba se v této příčině vystříci všeho, co by mohlo vésti k novému stoupání cen, platů a mezd; nebezpečí hrozí tu v nejnovější době zvláště jednak od předčasného a příliš daleko jdoucího uvolnění obchodu s obilím, jednak od přílišného zvyšování takových daní, které se toliko přesunují na spotřebitele a od těchto zase odsunují zvýšením platů a mezd (sem patří na př. navrhované zdvojnásobení daně z obratu). Leč o těchto věcech hodlám příště pojednati ještě podrobněji.

V Smichově 9. června 1921. *Dr. Mildschuh.*

[1] Indeksové číslo Dun's Review pro květen nemám ještě po ruce, jen pro březen, kdy v poměru k r. 1914 činilo 140. Avšak podle statistiky uveřejňované ve Frankfurter Zeitung byl poměr cen zboží ve Spoj. Státech v březnu a v květnu 59:54; dle toho můžeme též přibližně vypočíst indeks cenový pro květen.

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Postřivy politika socialistická.

Válka přivodila neobyčejný, dalekosáhlý převrat ve všem životě hospodářském. Způsobila brzy nebývalý nedostatek téměř všech prostředků k úkoji potřeb, diktovaných dosavadní životní normou evropského obyvatelstva. Ve všech válčících státech byly všechna pozornost a všechno úsilí věnovány výrobě materiálu válečného. Výroba prostředků pro úkoj potřeb civilního obyvatelstva byla snížena proto na míru nejmenší. Výroba tato byla pak tím míň a nedostatečnější, čím více pracovních sil bylo každým rokem odváděno od svého občanského povolání ke službě ve zbrani, a čím více rostl nedostatek materiálu, který byl stupňován u mocností středoevropských jejich hospodářským uzavřením. Při tom hospodářské statky, nashromážděné za celou, dlouhou řadu let dřívějších, za doby mírové, i vyráběné současně za války, byly mučeny se zoufalou bezohledností. S tím ruku v ruce ovšem stoupala drahota, rozšiřovaly se a rostly rozpory a protivy sociální. Státy válčící, aby hájily svoji eksistenci, musily zasahovati proto velmi hluboce a energicky v hospodářský život, ve výrobu i distribuci statků (úředními přídělý potravin, stanovením cen, určováním oboru výroby, zasahováním v poměry pracovní atd.). Výroba kapitalistická i rozdělování produktů (obchod) ocitly se tu pod přímým vlivem a dozorem moci státní.

Doba poválečná ovšem přinesla některé změny, navracející aspoň částečně poměry života hospodářského v předešlý stav. Ponenáhlu výroba stoupá a obnovený dovoz již z velké míry nahražuje nedostatky domácí produkce. Nedostatek prostředků k úkoji životních potřeb není již ani z daleka tak citelný a tísnivý, jako byl v letech válečných. To tím více, že doba válečného strádání a utrpení dovedla snížiti a omeziti potřeby civilního obyvatelstva způsobem až úžasným. Proto i po návratu míru valný díl všeho národa spokojuje se jenom částečným uvolněním od dosavadní nouze, stačí mu i částečné jen nasycení jeho potřeb životních, aniž by se dosti vehementně snažil uvésti svou životní míru na výši let předválečných. Přes to však zasahování moci státní v hospodářský život nemizí, jenom se mění a obrací na jiné cesty. Omezovati a říditi rozdělování úkojných prostředků nezdá se — ať již právem, či pochybeně — rozhodujícím kruhům více naléhavé; neboť spoléhají, že nabídka, následkem zvýšení domácí výroby i následkem většího dovozu, dovede celkem vyhověti poptávce. Nemohou však zavírati oči před tím, že se nikterak při tom nemenší vystupňované rozdíly sociální.

Drahota v letech poválečných nejen že neklesla, nýbrž naopak velmi stoupla, jak sezná každý, kdo srovná, třeba jen ve své paměti, ceny krutého roku 1918 s cenami dnešními. Dále stoupalo a stoupá nahromaděné jmění v nepočetných rukách kořistníků našeho hospodářského života, v jejichž řadách zaujímají neposlední místo některé ústavy peněžní (zejména banky), zatím co převážná většina národa je ochuzována. Je pochopitelno, že široké vrstvy, odkázané na pevný důchod (mzdu a platy) snaží se zvýšiti své příjmy a přiblížiti je hodnotě (poměrné výši), jakou měly v době předválečné. Důsledkem toho jsou ovšem stálé a četné konflikty sociální, jež se

zostřují ještě mravní posilou, kterou je pro vrstvy pracující sama eksistence socialistické sovětové republiky ruské, přečkavší dosud tolikráte jí předpovídaný pád. K tomu přistupuje v poslední době ještě nezaměstnanost, která se stala zjevem mezinárodním, vyskytujícím se stejně ve státech vítězných i poražených, a stálá bytová nouze. Vše to — nehledě k vlivu mezinárodních snah o ochranu práce — vede státní moc, aby dále zasahovala v hospodářský život, zejména v úpravu pracovních poměrů.

Výsledkem jsou tu nejen všeobecná opatření na poli sociální politiky (jako uzákonění osmihodinové pracovní doby, úprava nemocenského pojištění, závodní a revírní rady v hornictví a j.), nýbrž i zákroky individuální, jako urovnávání mezdních sporů a pod., ať již se přivolává intervence orgánů vládních ad hoc (tak své doby při stávce úřednictva v kovoprůmyslu) nebo se stanoví přímo a pro všechny případy určitého rázu součinnost a tím i vliv vládních orgánů při individuální (t. j. vztahující se jen na určité obory) úpravě pracovních poměrů a při odstraňování sociálních konfliktů. (Tak na př. je při zákonu o úpravě mezdních a pracovních poměrů domácké práce, při rozhodčích soudech v hornictví, mzdových soudech v živnostech stavebních, rozhodčích soudech pro spory o vypuzení z práce a j.). Mimo to vláda připravujíc zákonné předlohy sociálně politické a sbírajíc pro ně materiál statistický i jiný, na př. zkušenostní z ciziny a pod., může vykonávati velmi značný vliv na ducha i ráz nových zákonů. Proto má dělnictvo velmi citelný zájem na tom, nejen kdo a jak usnáší zákony v Národním shromáždění, nýbrž i na tom, kdo je připravuje a kdo je provádí. Kdežto dnes nikdo, ani nejkrajnější socialistický radikál nepopírá potřebu, aby se dělnictvo staralo o své zastoupení v parlamentě, snaha o zastoupení v moci výkonné, ve vládě a v úřednictvu byla stíhána hanou a výtkou ministerialismu. Spor o účast v moci výkonné vedl docela k rozbití mocné strany sociálně demokratické: v pravici, která počítá s danými poměry a podle nich chce řídit taktiku, a v levici, která nechce žádným, ani dočasným kompromisům a která musí počítati — má-li míti její politika vůbec smyslu — s brzkým, úplným převratem všeho hospodářského a sociálního řádu Ale počítá-li špatně?

Není-li převrat v zemích západní kultury tak blízký, jak odhaduje přání srdce a víra, již tolikráte zklamaná, dává zásadně a nekompromisně opoziční taktika dělnictvo v šanc hospodářské politice kapitalistické a způsobí jeho hospodářsko-politické vyhladovění. Na čas, pokud bude dosti silná naděje, že pracující, třídně organisované vrstvy záhy dojdou svého konečného cíle, může podobnou politiku provozovat i strana, zastupující opravdu převážnou většinu dělnictva. Ale na trvalo, ba ani na dlouho nemůže se dělnictvo zříkat podílu na moci politické, účasti v moci výkonné. Až se široké vrstvy přesvědčí, že konečný jejich cíl je ještě stále daleký a cesta k němu že vede jenom oklikami, nemají-li putující vysíliti se ještě před cílem, samy budou své zástupce volat na dráhu, na níž by byly chráněny od příkrostí dnešních řádů kapitalistických. Či jak jinak na př. vyložit volání, které se ozvalo (10. 4.) z Duchcova, tedy z kraje, který asi není pod vlivem pravice? Krajská konference odborová tam si přála, aby odborové sdružení s poslaneckými kluby soc. demokratickými zasadily se u v l á d y

o rychlé vyřízení starobního a invalidního pojištění! Není to volání po sociálních reformách?

Není prostě pochyby, že socialistické strany budou vždy více nuceny k positivní politice, ač nebudou-li chtít třídu, kterou vedou a které slouží, vydávat bezmocnou v ruce vykonné moci, ovládané vybraně vlivy buržoasními. Otázce účasti na vládě socialistické strany již se nevyhnou. A bude zkouškou jejich politické zralosti, dovedou-li vůči svým stoupencům býti dosti upřímny a zásadově odvážny, aby je získaly pro otevřenou, poctivou positivní politiku socialistickou, ovšem nepouštějící se zřetele konečný cíl a vychovávající lid i pro něj, nebo budou-li provozovat politiku dvojí tváře — jako kdysi Mladočeši proti Rakousku — a tím jenom uvedou své mary v ideový zmatek a spuštění. — *Zalud* —

LITERATURA.

Krásná.

K. Juda: Slezské dialogy. Fejtony napsané r. 1913. Nakladatel B. Kočí v Praze 1920. — *Lev Blatný:* Tři. Tři akty (skoro marionetní s epilegem). Nákladem vyd. družstva Mor.-Slezské Revue v Brně. 1920. — *Pavel Sala:* Pokušitelé. Povídky. Nákladem Karla Beniška v Plzni. 1920. — *Jaroslav Hašek:* Dva tucty povídek. Nakladatelství J. Otto, Praha 1920. — *J. Jahoda:* Střepiny. Nákladem Karla Beniška v Plzni. 1920. — *Eva Jurčinová:* Návrat a jiné novely. Nakladatel F. Topič v Praze.

Pestrý výběr prózy od drobných žurnalistických skiz přes povídkové náměty krajinné, společenské a psychologické, až k prvním pokusům mladistvého autora o sevřené formy dramatické. Žádná z těchto knih nedosahuje výše plné ceny a zralé hodnoty uměleckého díla, ale přece nejedna z nich je zajímavá látkou, dobou vzniku, úsilím stylisačním nebo i osobností autorovou.

Karel Juda je vtipný, temperamentní, obratný a poctivý žurnalista. Má široké kulturní rozhledy, zemitou lásku k rodné půdě a výbojné vřelý smysl pro demokratické právo a spravedlnost. Jeho vyspělé erudici, ostrému rozumovému poznání a odhodlanému přesvědčení dobře padne satira a výsměšná ironie, jak o nich máme z jeho bohaté novinářské činnosti hojně dokladů. V tomto pěkně vypravením sešitku znovu otiskl několik starých feitonů, napsaných krátce před velikou válkou. Všechny, jak už z nadpisu patrno, jsou věnovány Slezsku, Bezručovu chudému a vymírajícímu kmeni českému, kde se dědiny kvapem odnárodňovaly, kde krutě vládli markýz Gero, německý měšťák a polský přistěhovalec, kde dobrý lid s bezkydských hor kopal v podzemních štolách a snil svůj marný sen o velké revoluci a převrácení řádů světových. A také všechny výmluvné a patetické články spisovatelovy souvisí těsně s dílem posledního bezkydského barda. Buď autor hovoří s básníkovým duchem, nebo si přivolává jeho hrdiny z báji (bratr Ondra), nebo obměňuje, domýšli, rozvádí Bezručovy verše. Ovšem není to ta velkolepá, ponurá a krvavě vášnivá poesie, jakou naráz uchvátil genius Bezručův tisíce našich duší, ale jako novinářský článek působily tyto variace svou dobou znamenitě a měly zajisté plné právo, aby byly v této době svobodné republiky znovu vydány, zvláště když Slezsko stalo

se posledními událostmi důležitou a leckdy i bolestnou složkou našeho státního celku

Lev Blatný je nadaný, myslivý mladý Moravan, který upozornil na sebe řadou básní a novelistických prací, otištěných v rozličných časopisech. Jeho nadání jest, jako u mnohých mladých, hrotitě intelektuální, dramaticky vypjaté, až tvrdé a přebroušené. Není divu, že se záhy pokusil také o dramatické prvotiny, které i na jevišti Smichovského divadla došly pozornosti. Knižní dramatická prvotina má symbolickou komposici trojúhelníku: nejen nadpis Tři, nýbrž i počet aktovek, počet hlavních osob v jednotlivých scénách, jakož i vnitřní psychologické pojetí vyznačují tento ráz. Myšlenkově jde ve všech o bolest skeptického mladého nitra: nelze žíti ve veliké a očistné lásce dvou, kteří nevidí malicherného světa a žijí jen sobě a věčnosti. Přijde třetí, k jedné ženě druhý milenec, k jednomu muži druhá milenka. Sympatická je úporná a logická snaha, s níž geometricky přesně vyměřil mladistvý autor osoby, scény a všecky akty, máme přesvědčení, že to nejsou však komposiční hříčky, nýbrž že za rovnými, hladkými řezy ukryto jest mnoho mládí, víry a bolesti, boje a poesie. Prozatím neožívají ještě všechny podrobnosti k rytmu teplé krve, komposiční zájem převládá nad schopností vitálního zachycení a oživení scén, úsečnost a napovídavá zkratka nedávají autoru možnosti, aby rozvedl scény v plné a hutné děje s živými osobami. Věřím, že by to dovedl. Ostatně výtka stručnosti a překomponování jest pro začátečníka spíše pochvalou. Oč více máme beztvarých, rozplizlých, deformovaných druhů literárních, jichž autorům chyběla umělecká kázeň, jíž má mladý Lev Blatný až příliš mnoho.

Příkladem takové malátnosti a rozvleklosti jsou některé z povídek Pavla Suly. Jejich autoru nechybí schopnost zajímavého a výrazného postřehu, ani hojnost námětů, ani obratnost stilistická, ale přece mnohé z těchto próz, a zvláště první nejobšírnější, mohly by vypadnout mnohem účinněji, příznivěji, kdyby autor dovedl kreslit úměrněji, potlačovat vedlejší děje, přiměřeně zesilovat, stupňovat a vyhrocovat. Pokušitelé jsou vnitřní hlasy, živý proud života a síly, jenž burcuje a tvoří v malém prostředí hrdiny. A tak jest jím hned neúmorná síla vynalézavá, ironicky ukrytá v ubohém holiči, jest jím podvědomá těsná souvislost s rodným domácím prostředím, jež se ve chvíli pozdního rozčarování tragicky vybíjí, jest jím příliš dlouho zadržovaná touha po plodnosti a mateřství, žár vášně a smyslné lásky, touha po penězích, úzkostné volání slepého po světě slunce, barev a stínů. Tedy život tryskající v té či oné formě, ale zadržovaný a násilně tajený, to jsou pokušitelé, kteří svou oběť přivádějí až k tragickým konfliktům a koncům. Nelze upříti, že v těchto námětech ukryto jest opravdu mnoho lidské tragedie, mnoho širokého, obecně lidského bolu a zla. Ale, jak řečeno, tyto silné a působivé obrázky měly být pregnantněji pojaty a vyjádřeny, aby jejich účin byl mohutnější.

Jaroslav Hašek dovede psáti své lehké, zábavné humoresky s veselou bezstarostností a lehkým, řekl bych, tuláckým vtipem. Mezi jeho větami kmitá se bohatě jadrných a vtipných přirovnání, čtveračivých a lesklých obrazů, charakteristických podivnůstek, právě jako se tu hemží plno figurek, ubohých, přišlápnutých, nadutých, dobrosrdečných, ale všichni ti

dobráci mají jakési vnitřní světlo, svůj kousek ráje, jsou oddaně, nepřemýšlejíce mnoho o životě a jeho starostech, svou drahou. Lokalisovány jsou tyto zábavné historky na Slovensko, do Maďarska a Chorvatska, časově odehrávají se před válkou. Spisovatel zachytil tu nejednou dosti výrazný v naší české beletrii typ maďarského hetéra, předválečného úředníka, pozivačného statkáře a vedle něho ubohého robotníka slovenského. Ale co zaráží, jest, že se ty maďarské nicotné, ač směšné a rázovité figurky našemu humoristovi přiliš zalíbily, tolik, že jim věnoval daleko větší část své práce, kdežto na ubohé robotníky nezbylo zájmu ani pozornosti. Myslím, že české a slovanské srdce i humoristického a karikujícího spisovatele mělo vésti k tomu, aby třebas nepřímo, zlomkem, odlehčkou docenil a změřil hloubku úpadku a utrpení slovenského a třeba ve smíchu odsoudil a zešlehal nespravedlivý, nelidský útisk maďarský, pro nějž mu takto zbývá jen veselý, nezúčastněný úsměv.

Takovým ostře se zabodávajícím, hluboko do nitra pohlížejícím zájmem velmi příznivě se vyznačují horské povídky J. Jahody. Pročítáte-li Jahodovy obrázky starosvětských »dědků« a »babek«, zdá se vám, jako byste se procházeli pohorským krajem za studeného a jasného podzimního dne. Všechny kontury jsou čisté, určité a hranaté; slunce již nehřeje, ale přece svítí; chvílemi ostrý vítr zařezává se do kostí a ukazuje blízkou zimu. Jsou to figurky namnoze skvostné; kořenně lidové, s ustálenou stařeckou fysiognomií, hned furiantsky důvěřivé, hned skleslé a zimomřivé, jimž je tak těžko loučit se se světem, ale které i do stařeckých let odnášejí si zarytost a tvrdost z dob mladých a mužných let. A občas prohlédne zase bezútěšná bída těchto zchátralých ubohých těl, umíněnost a obmezenost, lišácká zlomyslnost, hned zase bezradná resignace a vyrovnaná moudrost životní. Ač stáří a zkušení, přece lidé, ba děti s novými a nesplnitelnými často nadějemi do života. Vše v přísném, objektivním, studeném světle, prohřátém mlčenlivým soucitem. Jahoda se mnohému naučil od našich vynikajících venkovských povídkářů a nejednou přirovnali bychom k nejlepším obrázkům horské lopoty, jak nám ji zachytil Rais. Není to tedy kniha výbojná, nových uměleckých cílů, ale kniha poctivá, národní, v níž i kulturní čtenář nalezne zalíbení, kterou bych však v první řadě doporučil do našich lidových knihoven.

Eva Jurčinová po několika pracích časopiseckých z oboru beletristického i kritického debutuje knihou jemných, psychologicky hlubokých a kulturních novel. Nejsou to novely v obecném slova smyslu, nejde zase o živý, motivovaný, provedený děj, ani o postavy ze skutečnosti odpozorované. Spíše cena jejích křehkých a náladových próz spočívá v lyrickém vypodobnění vlastních, z četby, přemítání a vnitřní komposice zkonstruovaných hrdinů, hlavně hrdinek, které samotářsky sníce a přemýšlejíce těžce a bolestně prožívají otřesy, spory a bloudění srdce i duše. *K. H.*

Poučná.

Dr. Robert Flieder: Zemský výbor v království Českém. Jeho organisace v letech 1714—1733. (Zvl. otisk ze Zpráv Zemského archivu království Českého sv. V.). V Praze 1917, stran 154. — *F. Chudoba:* Básníci, věštci a bojovníci. Nová řada. Plzeň 1920. K. Beníšek (Ve

sbírce »Život«, č. 2). Str. 253. — Příručka všeobecného vzdě
lání. Pro občanskou a vojenskou výchovu vydal Československý vědecký
ústav vojenský. Díl I. Uspořádali kapitán František Kučera a Dr. Rudol
Tschorn. (Štefánikovy knihovny spisů vzdělavacích, svaz. V.) V Praze 1921
314 stran za 30 K. — *Dr. Alexander S. Batěk:* Volné sdružení hlasů
(Nákladem vlastním.)

Dr. Robert Flieder: Zemský výbor v království Českém
Jeho organisace v letech 1714—1783. (Zvl. otisk ze Zpráv Zemského archivu
království Českého, sv. V.) V Praze 1917, stran 154.

V době, kdy ústava obnoveného našeho státu chce zeslabiti rozdíly
jednotlivých jeho zemí a odstraniti dosavadní autonomii zemskou, jistě ob
zvláště se stává zajímavou kniha, která je věnována zemskému výboru če
skému. Připadá nám, jako by byla vznikla na rozloučenou s orgánem, jemu
náleží veliký význam v novějších našich dějinách a jenž zejména v nejpo
slednějším čase našeho svazku s říší rakousko-uherskou, třebas nebyl vý
hradně v našich rukou, byl i na prospěch našeho duševního i hmotného roz
voje a stal se protiváhou proti nepřátelským snahám vídeňským a rozkladné
činnosti německé. Ovšem práce byla psána ještě tehdy, kdy auktor nemoh
tušiti příštích běhů věcí, ale i tak možno se domnívati, že jeho spis vy
psáním historie význačné instituce právní směřoval k cílům praktickým
aby z poznání minulosti měla užitek i přítomnost. Co Dr. Flieder vydal
je zatím jenom první část větší studie, a je omezena nejen v čase, pře
stávajíc na vylíčení prvního období Zemského výboru od jeho vzniku do
dočasného zrušení za tuhého absolutismu a centralismu Josefova, nýbrž
také v látce. V ní jde pouze o zevnější dějiny instituce, jak naznačuje u
podtitul, jde jenom o otázky organisační, a to je třeba zvláště zdůrazniti
poněvadž auktoru bylo v některých referátech pokládáno za chybu, že ne
přihlížel k vývoji kompetence zemského výboru, ač této stránce je určen celý
oddíl samostatný.

Účelem knihy je dáno její rozdělení. V první kapitole jedná se o před
chůdcích zemského výboru a o jeho zřízení a v ní vedle poúkazu na pře
chodné starší orgány věnována je pozornost zvláště hlavní komisi sněmu
českého z let 1652 až 1677, jejímž úkolem byla především zpráva berničn
a působnost ve věcech vojenských i v některých jiných záležitostech zem
ských. Tuto komisi považuje auktor za nejbližšího předchůdce, ba snad za
vzor pro vznik zemského výboru r. 1714, neboť byla to instituce stálá a
měla vymezenou kompetenci, jak nebylo u zjevů starších, ale myslím, že
bylo by třeba souvislost tu blíže objasniti propracováním stavovského úsil
samosprávného, jehož účinkem bylo nepochybně založení hlavní komise
i zemského výboru samého a jež dávalo potom vývoji zemského výboru
podklad. Ovšem snahy za povznesení práv stavovských nebyly omezeny jen
na stavy české, nýbrž projevovaly se i v jiných zemích rodu habsburského
a právě proto, že se s podobnými orgány, jako byl zemský výbor, možno
setkati i jinde, a to již mnohem dříve nežli v Čechách, i v samé Moravě
už r. 1686, bylo by v těch věcech s velikým prospěchem srovnávací zkou
mání. Takové studie byly by však dosud při zanedbanosti novějších dějin
vůbec a neznalosti pramenů velice obtížné, a Dr. Flieder proto bez toho
úvodu přistupuje k založení a ustrojení zemského výboru, na jehož počátky

měly vliv hlavně úmysly reforem berních. Ale aby tato »Ausschusskommission«, nebo jak se později říkalo »Landesausschuss« nebo »Landesausschusskommission«, česky »vybraná kommissi«, »vejhozní kommissi« nebo »zemská vejhozní kommissi« mohla býti uvedena v život jako trvalý orgán sněmovní, k tomu bylo třeba překonati nepřízeň dvora, jež před čtyřiciti léty zrušila hlavní komisi, a smířiti jej se zájmy stavovskými. Dr. Flieder podává vlastně jen »dohady« o vzniku zemského výboru a o náladě dvora, z které vyšel uznávací dvorský dekret ze 4. října 1714, a je litovati s ním, že materiál přístupný je tak chudý, že nebylo možno nic určitějšího pověděti o všech těchto důležitých otázkách. Kde se však auktor ocitá na pevnější půdě pramenů, tam možno se spolehnouti na jeho svědomitost a píli, s kterou jich dovedl využíti. O tom nás přesvědčují v II. kapitole »Organisace zemského výboru« odstavce o názvu jeho, o řediteli a jeho zástupci, o úřednících ve schůzích výborových, o volbě členů, o podmínkách volitelnosti, o volbě přísedících stavu městského, o trvání úřadu zemského výboru, o platech členů, o kollegiálním rázu výboru, o nastupování přísedících, jejich pořadí a instrukci. Zvláštní paragraf je vyhrazen dalšímu vývoji instrukce, jiný jednacímu řádu a reformám r. 1780 a posléze se promlouvá i o rozšířeném zemském výboru, který byl dosazován podle potřeby patrně pro důležitější záležitosti. III. kapitola »Úřednictvo zemského výboru« všímá si všech stránek postavení úřednictva, zvláště jednajíc o jeho rozdělení, o vrchním berním úřadu, o jmenování úřadníků, o požadované způsobilosti, o instrukci, povinnostech, přísaze a platech i pensi. Sem je vložen i odstavec o dozorčí moci nad stavovskými úředníky a o dozoru úřadů zeměpanských, z nichž poslední spíše by se bylo hodilo zařaditi až v druhou část rozpravy, která má jednati o působnosti zemského výboru. Přílohou ke knize jsou přetištěny ve výboru důležitější písemnosti počtem 33, jež činí o sobě cennou sbírku.

K vypsání vnějších forem stavovského výboru, jenž se skládal z osmi členů, po dvou ze stavu duchovního, panského, rytířského a městského a měl v čele nejvyššího purkrabí, snesl si Dr. Flieder hojně materiálu přímého, nejen z archivů domácích, ze zemského archivu českého a archivu města Prahy, nýbrž také z příslušných státních archivů vídeňských i ze zemského archivu dolnorakouského a spisovny zemského výboru moravského. Mohlo by překvapovati, že nepoužit zůstal archiv býv. místodržitelství českého, ale to třeba vysvětliti nepřístupností jeho za staré správy. Tím vším dal Dr. Flieder své studii bohatý základ, přihlížeje i k literatuře, a podařilo se mu přinésti vyjasnění v mnohých otázkách stavovského zřízení a veřejné správy české. Zpracovává namnoze otázky zcela nové a nedotčené a podává mnoho zajímavého poznání, získávaje i z analogických poměrů moravských a dolnorakouských. Zemský výbor český objevuje se nám jako důležitá promyšleně ustavená instituce hospodářství zemského a zvláště správy zemského bernictví, a vše nasvědčuje, že jeho vybudování stavové věnovali všemožnou péči, pokud bylo lze v nepříhodných tehdejších dobách. Dr. Flieder, třebas by si zvláště historik přál v jeho rozpravě místy větší zřetel k vývoji zařízení a řádů, zjednal si skutečnou zásluhu, že se oddal odvážně práci plné nesnází, v níž měl málo opory předchozího studia jiných, a že nešetřil při ní námahy a vytrvalosti. *V. V.*

F. Chudoba: Básníci, věštci a bojovníci. Nová řada. Plzeň 1920, K. Beníšek. (Ve sbírce »Život«, č. 2). Str. 253.

Od své první knihy o Wordsworthovi až po tuto nejnovější sbírku statí ukazuje se Chudoba jako nadšený obdivovatel anglických básníků a myslitelů romantických. Literárně-historickou důkladností a badatelskou přesností, které vyznačují práce Chudobovy, neustále proráží osobní živel autorova zájmu a sympatie k osobnostem, směrům a myšlenkám, jež tvoří předmět jeho studií. Snad jsou práce Chudobovy právě proto tak záživné, že byly voleny a napsány pod mocným osobním zaujetím výlučného rázu. Lze říci, že Chudoba dosud psal vlastně jenom o svých láskách. Psal-li odmítavě a nepřátelsky, bylo to skoro vždy nepřímo, jako na př. o anglickém pseudoklasicismu nebo o Byronovi a dálo se tak jen mimochodem a s úmyslem, aby zdůraznil, co uznává a čeho si vysoce váží v anglickém písemnictví. Chudoba je vše, jen ne suchý literární historik, který dovede stejně psáti o Drydenovi a Popeovi jako o Shakespearovi a Browningovi. Chudoba je výlučný dějepisec básníků, věštců a bojovníků. Ve své knize o Wordsworthovi vyložil nám, jaký je básník, kterého on miluje; v statích o Carlylovi, Shelleyovi, Ruskinovi a Meredithovi vylíčil nám typy věštců a bojovníků, kteří přinášejí, podle jeho názoru, vysoké filosoficko-básnické poselství nebo se bijí o vysoké mravní a umělecké ideje.

Nový svazek jeho studií seznamuje nás s básnickým odkazem Browningovým, Rossettiovým a Meredithovým, přináší hutnou dějepisnou črtu o hnutí praerafaelitickém a básnické i lidské podobizny Ruskina a Mereditha, zachycené z údajů autobiografických a dokumentů osobní korespondence. Stať o Browningovi blíží se pojetím a obsažností první velké práci autorově o Wordsworthovi. S přesností a jemností, jaké jsou řídké v naší literárně-historické literatuře, probráno tu básnické dílo Browningovo, jeho básnický a myšlenkový obsah i umělecká forma a to s tak dovedným použitím údajů dějepisných a literárních, že lze celou práci označiti za jednu z nejlepších, jaké byly napsány poslední dobou v české vědecké literatuře. Chudoba, ač se nevyhýbá obvyklým údajům dějepisným, bio- i bibliografickým, obrací svůj hlavní zřetel k básníku samému a jeho dílu. Dovede zachytiti (jako v případě Ruskinově a Meredithově) kouzlo osobnosti z osobních nápovědí, výroků a přiznání a právě tak dovede v básnickém díle uhodliti na základní a pro básníka příznačné zdroje umělecké inspirace. Úplná oddanost uměleckému kouzlu a ponoření do básnické myšlenky vedou Chudobu k tomu, aby vykládal, malebně líčil a citoval místa krásná a významná. Tento postup práce vysvětluje u Chudoby, který je od počátku své literární činnosti velmi jemným a malebným stylistou, především přednosti slohové. Angličtí romantičtí básníci nesporně značnou měrou působili na jeho smysl pro odstín myšlenky a skvělost výrazu, jímž se vyznačuje vše, co dosud napsal. Některé stati, jako »Ruskinova Praeterita«, jsou napsány tak hutně a výrazně, že jsou vlastně několikastránkovou zkratkou celé objemné knihy. Ale s touto vynikající předností spojeno jest nebezpečí pro kritika, že se dá příliš unést úlohou vykladače a obdivovatele a bezděky se vzdá úkolu posuzovatele a soudce. A opravdu, zdá se, jako by se byl Chudoba po svém příkrém kritickém vystoupení proti uměleckému a myšlenkovému nebezpečí byronismu zřekl této druhé kritické

úlohy. Kritická otrážitost a výbojnost, již projevil v případě Byronově, byla by nám velmi vítána i nyní, kdy stále více a hlouběji proniká svými studiemi do moderní anglické literatury a podává čím dále tím skvělejší a podrobnější literární práce. Doslov k jeho poslední sbírce statí prozrazuje, že obě knihy »Básníků, věšteů a bojovníků« jsou vlastně jen »náčrty« k budoucímu dílu. Uznávajíce všechny přednosti těchto prací, skromně nazvaných »náčrty«, těšíme se, že Chudoba rozšíří poněkud výlučný kruh svých literárních zálib a podá nám úplný obraz poromantické literatury anglické, již se zabývá. *Frant. Sedláček*

Příručka všeobecného vzdělání. Pro občanskou a vojenskou výchovu vydal Československý vědecký ústav vojenský. Díl I. Uspořádali kapitán František Kučera a Dr. Rudolf Tschorn. (Štefánikovy knihovny spisů vzdělavacích svaz. V.). V Praze 1921. 314 stran za 30 Kč.

Když jsem loni v dubnu v tomto časopise ohlašoval výnos čsl. ministerstva Národní obrany, kterým se v našem vojsku zavádí osvětová a mravní výchova, napsal jsem, že nedovedeme ani dost změřiti lidovýchovný význam toho, kdyby se podařilo uskutečniti tento výnos v plném jeho rozsahu, kdyby se naši mladí lidé nejširších vrstev vraceli z vojenského výcviku nejen tělesně otuženi a neohroženi, ale i s návykem věnovati svou prázdeň poučení a ušlechtilé zábavě, kdyby se zkrátka naplnila slova našeho presidenta a armáda stala se také pokračovací školou. Po několika letech všecek náš veřejný život by se změnil od základu. Jak ukazují některé zjevy, osvětová a mravní výchova musí překonávati mnohé a těžké překážky, ale její vůdcové a ředitelé v ministerstvu i pracovníci u jednotlivých oddílů vojenských chápou se práce opravdu s nadšením, opravdovostí a neúnavným úsilím. Ministerstvo pořádá právě letos v květnu a červnu zase vychovatelský kurs pro důstojníky-vzdělavatele, k němuž byl vyslán od každého pluku jeden důstojník, který by nejen sám výchovu u svého oddílu prováděl, ale i šířil a sděloval výsledky svého praktického výcviku vychovatelského i svým spolupracovníkům a pomocníkům.

Bylo jen přirozeno, že se záhy objevila potřeba literárních pomůcek pro tuto soustavnou práci výchovnou a této vydavatelské práce chopil se čile a pokrokově vedený československý vědecký ústav vojenský. Tomu nastala vedle vybudování čsl. vojenského musea práce vlastně hned dvojím směrem najednou, vědeckým a vzdělavacím: starati se jak o českou vědeckou literaturu vojenskou, tak i o vzdělavací knihovnu pro vojsko. O oné literatuře, která je výrazem vědeckého snažení ústavu a soustřeďuje se jednak ve Sborníku věd vojenských, jednak v jediné české vojenské vědecké revui, Vojenských rozhledech, nepřísluší mi souditi. Chci si za to blíže povšimnouti činnosti druhé, která — snažíc se doplniti školské vzdělání vojákovo kulturně a mravně — setkává se s obdobnými tužbami pro nejširší vrstvy dospělých vůbec. Zasluhují proto jak snahy samy, tak zejména jejich literární pomůcky živé a upřímné pozornosti všech lidovýchovných pracovníků.

Pro tyto úkoly založil r. 1919 vědecký svaz čs. důstojnictva (nyní čsl. vojenský vědecký ústav) Štefánikovu knihovnu spisů vzdělavacích, v níž jako svazek I. vyšly Základy občanských nauk, sborník přednášek, konaných ve vzdělavacím kurse ministerstva

Národní obrany od 1. do 16. dubna 1919, jimž v čelo položeny řeči presidenta Masaryka o úkolech a organisaci demokratického vojska. Již tyto přednášky universitních profesorů z vlastivědy, z dějin, ze zdravovědy, přednášky o vzorných charakterech, o velikých otázkách doby, o Sokolstvu a lidové kultuře rýsovaly směrnice přítomné příručky, jejíž první díl nyní vyšel. Bylo-li úkolem Základů zachytiti živé slovo přednášek prvního kursu, aby je vzdělavatelé-důstojníci mohli dále šířiti v okruhu své působnosti, úkol Příručky jest obdobný: podati materiál k výkladům a přednáškám, které jsou pro výchovu nejnaléhavější. Proti Základům Příručka snaží se již o větší úplnost a soustavnost.

Přítomný první svazek obsahuje na 314 stranách vedle 7 nabádavých básní v 33 článcích nejrozmanitější poučení o výchově rodinné, školní i sebevýchově, o výchově mravní, vlastenecké, náboženské, tělesné, společenské, občanské i lidové. Nejvíce článků (14), téměř polovinu knihy zabírajících je věnováno výchově občanské, politické a národohospodářské. Články jsou psány s nejrozličnějších hledisk a mají také velmi různou podobu: vedle nejpřístupnějších výkladů populárních jsou tu zvláště ke konci soustavné články podoby spíše učebnicové, jež vyžadují buď již čtenáře vyspělejšího, navyklého čísti pozorně nebo potřebují soustavného výkladu. Ale ze všech článků vane oddaná láska a touha všech přispěvatelů podati nejlepší poučení v podobě nejlepší a nejpřístupnější, ale nejen to, i rozehřát čtenáře pro všecky ušlechtilé a krásné ideály životní, jimiž si národ může zabezpečiti svou budoucnost a svůj kulturní vzrůst. Díl druhý bude obsahovati články zeměvědné, dějepisné, z dějin literatury, umění i lidové kultury, díl třetí (asi ve dvou svazcích) články z oboru věd přírodních, technických a zdravotnických. Oba tyto díly jsou již připraveny do tisku a vyjdou asi v době dohledné. Celé dílo teprve ukáže se potom ve svém významu jako nanejvýš záslužný pokus shrnouti v jediný celek nejzákladnější a nejpotřebnější poučení o všech věcech, které má vědět každý dobrý občan, milující svůj stát a toužící v něm žíti ne pro sebe, ale pro společné blaho a dobro.

Příručka řeší — aspoň v podobě populární pro nejširší vrstvy lidové — pansofický sen Komenského a i když neuspokojí všech přání svého mnohohlavého čtenářstva, jak ostatně při tolika spolupracovnících i tak rozsáhlé látce není ani jinak možno, jest a zůstane jistě na dlouhý čas nejúplnější a nejlepší čítankou všeobecně vzdělavací nejen pro vojsko, ale i pro všecky české čtenáře, hledající poučení o obecném vzdělání v jedné knize. Pro vojsko byl již první díl schválen jako učebnice a výchovná pomůcka pro osvětové odbory veškeré čsl. branné moci. *Jiří V. Klíma.*

Dr. Alexander S. Batěk: Volné sdružení hlasů. (Nákladem vlastním.)

»Volné sdružení hlasů« je souborem přednášek Dr. Al. S. Batka. Al. S. Batěk, jenž napsal knihu o přirozené mravouce pro školy, je hlasatelem přirozené mravouky i v životě. Neděli co neděli hlásá a káže na Staroměstském náměstí u pomníku Husova, jak co nejlépe a nejzdravěji upravit život jednotlivcův i život celého národa. Hned po převratu v promluvě »Jsme šťastní dědicové« rozvinul možnost i nutnost nového života

v Čechách, souhlasného s velkou českou minulostí. Pak v jednotlivých přednáškách (kázáních) přechází k speciálnímu vymezení, jak tedy žít v slepějích Husových («Za Husem»), jak a v čem se řídit Komenským («Za Komenským»), v čem se dát vésti Havlíčkem («Čemu nás učí Havlíček?») nebo Masarykem («Za Masarykem»). Hned od přesratu zdůrazňuje také, že je tedy nutnou převýchova českého člověka, nabádaje opět a opět, jak tu převýchovu uskutečnit, jak ji uskutečnit v jednotlivých oborech, na př. v Sokolstvu, ve vojsku, u ženy, u studentstva atd. Musil bych vyjmenovat desítky a desítky jeho přednášek, uveřejněných ve sbírce «Volné zdražení klasů», v nichž všude hlásá zdravý, praktický idealism, v nichž učí, abych tak řekl, hygieně duchovní i hygieně tělesné. Chce člověka harmonického, pracovitého, zdatného, radostného, hlásá silnou, pevnou duši, ta však předpokládá dle něho i silné zdravé tělo. A proto Batěk ukazuje, jak toto tělo pěstovat, chce pohlavní čistotu, horlí proti alkoholismu, kuřáctví a učí, jak správně jísti, jak dýchat, jak pěstovat nervy atd. Rozvrhuje-li svou školskou přirozenou mravouku na 3 stupně: na sebevýchovu tělesnou a duševní, na chování k lidem a na povinnosti k vyšším celkům, stejně i za předmět svých přednášek volí náměty o sebevýchově, poměru člověka k člověku a o povinnostech k vyšším celkům. V posledním oboru má na př. i přednášky o úpravě valuty, o práci a kapitálu, o komunismu a bolševictví, o boji volebním atd. Ale i tam, kde se obírá sebevýchovou jednotlivce nebo vzájemným poměrem lidí, nejsou jeho přednášky abstraktně horlitelskými promluvami, nýbrž většinou řeší svá temata prakticky, doklady ze života, výňatky z knih vynikajících spisovatelů a určitými vychovatelskými návody. Proto mohl bych Baťkův soubor přednášek označit jako realisaci snah o vytvoření typu moderního člověka. I když bychom tu a tam měli nějakou námitku, musíme vítat tuto dobrou a plnou, záslužnou činnost a přát si, aby nalezla hojnost následovníků a propagátorů. Vždyť těchto přednášek mohlo by se použít se zdarem i na venkově pro výchovu lidových vrstev. Chrámové kazatelství pozbylo a pozbývá významu. Ale neděle zůstává, a duše lidská touží po duchovní stravě. Nuže, taková nedělní čtení, takové nedělní promluvy jsou vhodnou náhradou. V tom smyslu je Al. S. Batěk u nás vítaným a velmi záslužným průkopníkem. Ani inteligenci neuškodí, přečte-li si jeho zdravé, povzbuzující a zušlechtující přednášky. *Z.*

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

Slovensko. — Československá církev. — Nové náboženské hnutí. — Obrodné hnutí čslov. studentstva.

Dávno již nebyl v Čechách a na Moravě takový živý zájem o otázky náboženské a církevní, jako právě nyní od několika měsíců, skutečný zájem ideový.

Slovenská část republiky zůstává nezasažena tímto proudem po ideové stránce. Mají tam své církevní a konfesijní agitace a štvanice; není bez významu utvoření tří biskupství se slovenskými hodnostáři v čele, vyjednává se mezi příslušnými činiteli o další organisační osamostatnění a úpravu území, a to jak mezi katolíky, tak mezi evangelíky, ale to jsou vět-

šinou praktické otázky organisace, eventuálně konkrétní zájmy državy. Zbývá i po této stránce ještě mnoho vykonati, aby politické osamostatnění od Uher mělo svůj doplněk v úpravě poměrů církevních. Není ještě celá katolická oblast dostatečně zpracována. Evangelická církev augsburského vyznání měla svůj významný první generální synod ústavodárný. Blíží se ke konci provisorium, upravené na přání církve samé zasažením vlády tím, že na dobu dvou let jmenovala správce biskupství, a skončí se perioda, která se strany maďarské byla do světa tendenčně a nesprávně vykřikována jako zrušení církevní samosprávy, ač byla ve skutečnosti nutnou přechodní dobou k vybudování samosprávy. Evangelická církev na Slovensku podnikla se zdarem zajímavý pokus organisačně spojiti evangelíky slovenského, německého a maďarského jazyka v jednotu, ve které slovenský živel má velikou převahu, a oba jinonárodní požívají plné rovnoprávnosti a svobody, na rozdíl od národní stranickosti a nespravedlnosti pod vládou maďarskou. Nedokončena zůstává ještě úprava poměrů pro reformovanou církev (kalvíny) na Slovensku. V ní maďarská část rozhodující počtem naučila se z nouze zásadě i praksi rovnoprávnosti, a slibuje spravedlnost slovenské menšině. Je patrno, že svoboda jest ovzduší, ve kterém ozdravují staré zděděné choroby maďarské hegemonie.

I na Slovensku jest tedy rušno v oblasti církví. Hlinka a Juriga budí pozornost a působí starosti. Otázky církevní jsou velmi těsně spojeny s problémy politickými a národnostními, s úkoly samosprávy a správy vůbec. Ale v celku je na Slovensku zájem soustředěn na stránku zevnější: organisační, mocenskou, — jedním slovem: c í r k e v n í.

V Čechách a na Moravě za to je rušno n á b o ž e n s k y, i d e o v ě: Politická stránka problémů arci není odstraněna. Mocenský rub církevního líce jest také leckde patrný, ale co zajímá nejvíc, jest náboženství jako takové, jako idea, jako obsah a cíl života.

Z mnohých stran docházejí zprávy o skutečném náboženském h n u t í. Správně vystihl Dr. Herben ve svých článcích v »Národních Listech« souborně podstatu těchto rozmanitých zjevů, když jim dal název náboženského hnutí. Mínil tím především zjev církve československé, která konečně právě po stránce náboženské jest nejméně ucelena a ujasněna; ale také o ní platí nejen podle počtu přistupujících onen název.

C í r k e v č e s k o s l o v e n s k á prožívá pořád ještě periodu svého h l e d á n í a konsolidace. Hledá svou formu a hledá své místo v souboru křesťanských církví, a řeší velmi nesnadný životní problém. Zdá se, že v ní zápasí dva proudy: jeden víc n á b o ž e n s k ý, zrozený z ducha české náboženskosti a navazující, hledající navázání na české domácí poklady, druhý spíše c í r k e v n í, usilující o pravou a přiměřenou o r i e n t a c i, která není dána ještě negativním odpoutáním od Říma, nýbrž musí býti positivně vytvořena, a snažící se o přiměřenou formu správy a bohoslužby a celého rázu církve ve všech směrech. Oba tyto proudy jsou silně promíseny a určovány ještě proudem třetím, jejž bych označil jako n á r o d n o s t n ě politický. Cítí se, že náboženství a církev, náboženský duch a církevní forma má svou stránku národnostní a politickou. Zasahují sem problémy národnostní a politické, otázky nejen bohoslužebného jazyka, nýbrž národního ducha, národních potřeb v bohoslužbě, a úkoly demokracie a demokratisace.

Cítí se, že přeložením latinského ritualu mešního, křestního atd. do češtiny nevznikne česká náboženská bohoslužba.

A problém organisační, vnitřní i vnější, přirozeně ukládá obrovské úkoly. Církev hledá své místo mezi církvemi. Kdyby starokatolicismus vznikl po prohlášení dogmatu o neomylnosti papežské neměl německý nebo šíře germánský ráz, myslím, že tento typ by byl nové církvi československé nejbližší a nejpřilehavější. Nebýt národnostních obav a předsudků, soudím, že by československá církev nalezla právě ve starokatolicismu všecko, čeho hledá: katolicismu starý, zakládající se dogmaticky na prvních ekumenických koncilech, ale ne římský; národní řeč v bohoslužbě, odstranění celibátu, autoritní biskupství s prvky demokratickými atd. V rozpacích, které působí nacionální stránka starokatolicismu, obhlíží se církev československá po přimknutí k jiným církvím. Episkopální církve anglosaské by jí byly blízky týmiž prvky církevnickými, ale jsou jí daleky svým historickým vývojem, nejen zeměpisnou odlehlostí, svým protestantismem. Zdá se mu, že jen z rozpaků hledá československá církev svůj křestní a domovský list v souboru církví prostřednictvím pravoslavné církve srbské. Nišský biskup Dositej — římským katolikům zde tak nepohodlný, že v parlamentě volají po policejním zakročení proti jeho »agitacím« a zneužívání pohostinství — vysvětil nové církvi první kněze, a vyjednává o přičlenění k řadě národních církví pravoslavných mezi Slovany. Pravoslaví má jistě mnohé momenty pravých náboženských hodnot, snad si jich ani samo není plně vědomo. Ale každému snad je jasno, že přijetí pravoslaví tak, jak je, mezi Čechy jest holou nemožností. Učit se od pravoslaví — to ano. Ale učit se také jinde. Budoucnost československé církve závisí na tom, vytvoří-li českou, samostatnou, reformačně zúrodněnou formu národní církve. Východní a jihovýchodní orientace může pro církev v srdci střední Evropy býti nanejvýše přechodnou fází. Že katolicism nazývá československou církev »sektou« a ve své nenávisti sahá k nadávkám, a zachází ve své zaujatosti až ku tvrzení, že mezi římským katolicismem a československou církví jest větší rozdíl než mezi katolicismem a protestantismem, nesmí nikoho ani zmást ani odstrašit. Jsou to jen agitační prostředky lidí bojících se o državu. Bylo řečeno, že kdyby římskokatolické církvi šlo o náboženství, musila by mít radost z přítomného hnutí, které hýbe lidmi nábožensky odcizenými.

I jinak jest v Čechách — víc než na Moravě, ač i tam částečně v menším rozsahu — nábožensky živo.

Před sčítáním lidu v únoru byla vedena rozsáhlá akce a agitace pro v y s t u p o v á n í z c í r k v e. Jaký číselný úspěch měla tato činnost, nelze dnes ještě přesně zjistiti. Odhaduje se snad dosti blízce na 15% ztráty na účtu církve katolické.

To konečně není nejdůležitější. Velmi důležité jest, že na mnohých místech celé kraje prožívají skutečně n o v o u r e f o r m a c i n á b o ž e n s k o u. Je to v krajích dosud méně nábožensky a církevně diferencovaných, což je přirozeno. Jest až nápadným zjevem, jak v přítomné materiálně a materialisticky interesované a orientované době lidé jsou přesyceni politikou a všedním řemeslným socialismem a obracejí zájem k otázkám duchovním. Mezi dělnictvem a mezi drobnějšími zemědělci — tedy ve vrstvách značně protichůdných — jeví se stejná touha po stravě pro duši.

Náboženství jest mnohým lidem skutečně novým zjevením. Zdá se, že po úhoru periody indiferentismu, po pláni liberalismu, a po souši pouhého církevnictví nastává období velmi intensivního náboženského zájmu.

Toto hnutí zasahuje — kromě kapitalistické buržoasie a liberální inteligence ve městech a na venkově — všecky vrstvy. V popředí stojí mladá inteligence, studentstvo akademické, mládež ve své hlubší části vůbec, pokud není postižena válečnou zvlčilostí a poválečnou povrchností a požitkářstvím.

Ve válce zahájila u nás práci — sociální, mravní a j. — především pro vojáky, cizí sdružení známá pod šifrou YMCA, »Sdružení křesťanských mladých mužů« a YWCA, »Sdružení křesťanských mladých žen«. Nebyla to činnost výslovně náboženská, a naprosto už ne církevnická nebo dokonce klerikální. Měla ovšem své náboženské východisko a náboženský podklad, ale nenápadně a nevtíravě, takže se mnohým zdála právě příliš málo náboženskou. Po válce zasáhla k nám Světová federace křesťanského studentstva, zase takové náboženské, ale nadcírkevní sdružení.

Snad byli původcové a propagátoři těchto organisací zklamáni, že se jim nepodařilo vytvořit u nás odnož oněch světových svazů. Naráželi u nás na nepochopení, ano přímo na odpor. Náboženství v našem prostředí intelektuálním a neintelektuálním bylo přímo předmětem posměchu, křesťanství postrachem, zrovna ztělesněním všeho zpátečnictví, kulturní nemožnosti. To je strašná bilance dosavadní náboženské výchovy, a hrozný doklad náboženské nekulturnosti českého prostředí. Ale jeden úspěch a prospěch měly pokusy o zřízení odvětví náboženských, křesťanských, ale ovšem necírkevních a naddenominačních organisací světových u nás: o náboženství se začalo myslit, vážně myslit; náboženství ve formě necírkevní nebo vůbec bez forem se postavilo před duši hlubšího člověka jako duchovní moc, jako skutečnost, se kterou nutno se vypořádat.

Tak se zrodilo studentské hnutí obrodné, směr nejen etický, sociálně interesovaný, nýbrž i nábožensky vážný, opravdově hledající, bojující o osobní náboženství. Z americké YWCA vyrostlo české obrodné sdružení mladých žen. — Je vidět, jak se v obou sdruženích zaměnilo slovo »křesťanský« názvem »obrodný«. To jsou stopy českého náboženského života, vlastně neživota. Není v tom dost určitosti, jasnosti, vyhraněnosti. Ale konečně: Což není obrození ne sice podstatou křesťanského náboženství, ale zrozením každého pravého náboženství a skutečného mravního života?

Nelze sice jistě říci o všech členech, že plně chápou a provádějí obsah a dosah obrody. Ale valné části nelze upřít opravdovosti. Zdá se, že přicházíme od plánů na obrodu společnosti zpět k úsilí o obrodu individua, což je velký čin v přítomnosti málo individualistické a začátek nápravy. Jedno držet, ale nezanedbávat druhého.

Před dvaceti lety byly takovéto zjevy prostě nemyslitelny. Jest patrno, že mladá inteligence se obrací k základním duchovým problémům národního bytí.

Skupiny, jež sdružují obrodné snahy, nejsou veliké, nejsou většinou ve studentstvu, ani v mládeži vůbec. Ale ovládnutí celku neb aspoň většiny musí býti ne darem do vínku, nýbrž ovocem veliké práce, která sama sebou jest velikým obohacením života.

DIVADLO.

Pohostinské hry členů Uměleckého divadla moskevského.

Vinohradské divadlo hostilo v květnu a na počátku června členy Uměleckého divadla moskevského. V Praze hráli již před patnácti lety a byli tehdy pro nás zjevením. Tím nyní již nejsou, ne proto, že většina tehdejších herců i se zakladatelem divadla, Stanislavským, nyní zde nehrála, nýbrž proto, že jejich způsob hry se nám stal běžným zásluhou ženatých i cizích herců, kteří se od nich učili. Ale krásný umělecký požitek a rozmanité poučení nám přinesli i nyní.

Slávu Moskevských dosáhli v cizině založily Čechovovy hry. Čechov sám měl účastenství v založení divadla a řídil provozováním svých kusů. Moskevští hráli u nás tentokrát dvě z jeho dramat, »Tři sestry« a »Višňový sad«, a tři jeho aktovky. Čechovovy hry — a většina ruských her — nejsou dramaty v našem, t. j. aristotelovském, slova smyslu. Nemívají ani hrdin, ani zápletek, ani překvapujících rozuzlení; kde jsou, bývají dosti všední (na př. nešťastný souboj v »Třech sestrách«). Hry ty chtí spíše vystihnouti náladu a vykresliti zajímavé postavy než podati napínavý děj. »Tři sestry« líčí zoufalou nudu lidí vzdělaných, přenesených z Moskvy do malého města. Život jest jim břemenem. Jak jej mají prožíti? V čem je jeho smysl? V lásce? Té se stavějí v cestu nepřekonatelné překážky (Veršinin a Máša) anebo vede ke zkáze (Andrej a Nataša). Nejspokojenější žije člověk přihlouplý, omezený (Kuligin). Ostatní upadají tělesně i duševně: lékař se opíjí, nadaný Andrej hraje v karty, jeho žena ho podvádí, důstojník Solenyj je rozmrzelý cynik atd.

Úpadek, rozklad předvádí se také ve »Višňovém sadě«. Statkářská rodina pozbývá svého majetku vlastní vinou, malátnou nečinností. Nevolnický syn nad ní vítězí a pokácí starý višňový sad. Nemožnost žíti starým způsobem, ale nedostatek odvahy a síly k novému životu a stesk po minulosti, po dětství jsou základní myšlenky této i oné hry. Přes to nejsou kusy Čechovovy zcela pesimistické. V »Třech sestrách« Tuzenbach a Veršinin, ve »Višňovém sadě« Aňa a student Trofimov sní o novém životě, věnovaném plodné práci.

Moskevští hrají Čechova realisticky, ale stilisovaně. Dekorace »Višňového sadu« (navrhl J. J. Gremislavskij) jsou veselé, radostné v úmyslném kontrastu k smutnému obsahu hry. Stěny jsou pokryty květovanými čalouny, nábytek je milý, staromodní, jeviště jest ozářeno sluncem, ze zahrady zaznívá zpěv ptactva. Vhodně, podle předpisu spisovatelova, jest užíváno hudby. Když na př. starý sluha Firs vzpomíná bývalé slávy domu, zazní smutný valčík z vedlejšího pokoje. V posledním dějství »Tří sester« slyšíme nejprve klavír, pak vojenskou hudbu, potom harfu a housle. Veselé výjevy s mnoha osobami (oslava narozenin v »Třech sestrách«, ples ve »Višňovém sadě«) jsou prováděny živě, hlučně, smutné výjevy tišeji, bez přehánění, bez křečovitých nářků. V přirozeném smíchu a pláči jsou Moskevští nedostižnými mistry.

Aktovky Čechovovy byly hrány proto, aby mohli jednotliví herci ukázati své umění. »Dobrý konec« je rozhovor mezi průvodčím vlaku a sprostředkovatelkou sňatků. »Zapomněl« je veselý výjev z obchodu s hu-

debninami a v »Chirurgii« jest předváděno trhání zubu venkovským lékařem. V první hříčce se téměř jen mluví, ve druhé se mluví, živě gestikuluje i zpívá, třetí je skoro němohrou. Všecky tři byly sehrány s neobyčejným humorem, vhodným střídáním tempa, téměř bez dekorací; pozadím je tmavozelená látka a na jevišti jsou jen nejnutnější věci, stůl, židle, pult a pod. Dokonalé herecké umění stačí samo sobě, nepotřebuje výpravy!

V Gorkého hře »Na dně« je také málo souvislého dramatického děje. Hlavní věcí jest věrné vylíčení života lidí ze spodiny velikého města. Jako u Čechova touží tito lidé po lepším životě, ale nemohou k němu dospět. Mimo tuto touhu jsou skoro vesměs zlí, bezcitní. Mnoho, více než je pravděpodobno, uvažují o životě a smrti. Hlavní filosof hry, poutník Lukov, hlásá jako básník »Divoké kachny« potřebu životní lži. Třeba se něčím těšiti, byť to nebylo pravda. Nutno i lháti z lásky k lidem.

»Na dně« jest hráno naturalisticky, v roztrhaných, špinavých šatech, s dekoracemi znázorňujícími co možná věrně špinavou noclehárnu a její okolí. Řeč i posunky jsou většinou hrubé, hlučné. Pěkným kontrastem k tomu jsou písně nocležníků sborově zpívané.

Ze starších ruských her byla dávána Ostrovského veselohra »Největší chytrák se spálí«. Je z posledního období básníkovy činnosti. Trpí rozvleklostí, ale má dobře kreslené povahy: chytráka Glumova, jeho lstivou matku, ješitného Mamajeva, omezeného generála, pověrčivou Tarusinou atd. Na hru Ostrovského působil jistě Gogolův »Revizor«: Chlestakov i Glumov mají všechny lidi za blázny, ale jsou odhaleni svou vlastní neopatrností. Ostrovského zase napodobil Krylov v »Chytráku nad chytráky«. — Veselohra byla hrána stilisovaně, klidným tempem, bez přehánění žertovných výjevů, s dobovými dekoracemi.

Z moderních ruských her byly provedeny J. D. Surgučova »Podzimní housle«. Je to sentimentální drama o stárnutí a lásce. Choť advokáta Lavrova jest nevěrna svému muži. Když jí hrozí prozrazení, přemluví svého milence, aby se ucházel o schovanku advokátovu. Mladí snoubenci se milují a advokátova žena jim musí ustoupiti. Rozpor mezi náklonností k manželu a láskou k milenci, smutek beznadějného milování a strach před stářím jsou pěkně vylíčeny. Moskevští vystihli skvěle náladu jednotlivých scén. Ve 2. dějství se schází advokátova choť s milencem v městském sadě. Stmívá se, v pozadí je viděti osvětlená okna domů, do smutného rozhovoru zaznívá zdáli restaurační hudba. V 3. dějství se koná zasnoubení; společnost si vede velmi hlučně a vesele v rozporu se zoufalstvím advokátovy ženy. Ve 4. dějství je smutné loučení zpestřeno žertovným výjevem se sluhou.

Z cizích dramat byla hrána dvě od Hamsuna, který býval ve styku s Uměleckým divadlem, a jedna aktovka Maupassantova, zpracovaná Tolstým. »U bran království« líčí pomstu ženy nad geniálním mužem za to, že se cítil nad ní povýšeným. Podobný námět zpracoval později básníkův krajan Heiberg v »Tragedii lásky«. Druhé drama Hamsunovo »Ve spárech života« je řadou obrazů, místy dosti křiklavých, ze života zhýralé varietní umělkyně, klesající stupeň se stupně. Je pozoruhodno, jak rádi hrají Moskevští dramata úpadku, rozkladu! Nazírání Hamsunovo na lidi je tu pesimistické, podobné jako v »Redaktoru Lyngeovi«. Moskevští

hrají jeho dramata realisticky, s nádhernou výpravou, pronikavým osvětlením a hojnou hudbou.

V Maupassantově »Přístavu« poznává námořník v neznámé nevěstce vlastní sestru a zabíjí ji. Rozmanité duševní stavy — zprvu nevázaná veselost podnapilých, pak smutek a soucit, konečně zuřivost a zoufalost — byly herci skvěle podány.

Mimo tyto hry byly předvedeny ve dvou večerech některé výjevy z Dostojevského »Bratří Karamazových«. Způsob provedení překvapoval: hrálo se jako v aktovkách Čechovových téměř bez dekorací. Rozhovory v románu byly herci dramaticky přednášeny. Části nepředváděné, ale nutné pro porozumění, byly čteny předčitatelem, sedícím stranou na jevišti. Zatím herci seděli neb stáli nepohnutě na svých místech. Z románu byly vybrány i rušné výjevy hromadné, na př. »Při sklince koňaku«, »V Mokrém«, »Soudní omyl«, i výjevy s málo, třeba jen jednou osobou, jako »V horečce«. Hráno bylo naturalisticky, vášnivě. Může býti spor o to, je-li oprávněno takové dramatisování románových úryvků, ale jisto je, že působí mocně na diváka a že poskytuje herci příležitosti, uplatniti celé své umění.

Ještě několik slov o jednotlivých hercích. Velmi inteligentní, jemnou umělkyní je M. M. Germanova. Hraje stejně dobře vážné, oddané ženy jako chytré kokety. Vášnivě milující ženy hraje přesvědčivě, zejména ve scénách zoufalství, O. L. Knipper-Čechovova. Starší ženy obhroublé i zchytralé hraje E. F. Skulská. Děvčata a mladé paní předvádí živě a vroucně V. G. Orlova a M. A. Kryžanovská. Vzácným hereckým nadáním jest obdařen V. J. Kačalov. Dokonale hraje jemného důstojníka (»Tři sestry«), ironického milionáře (»Ve spárech života«), sešlého statkáře (»Višňový sad«), zbídačelého barona (»Na dně«) i hloubavého, neklidného Ivana Karamazova. Dovede býti patetický i ironický, zoufalý i něžný, hrdý i ochablý. P. A. Pavlov vytvořil čtyři nezapomenutelné, zcela rozdílné úlohy: starého Karamazova, vojenského lékaře v »Třech sestrách«, Firse ve »Višňovém sadu« a vysloužilého důstojníka v »Zapomněl«. Velmi výrazná, drsná jest hra P. A. Bakšejeva. Milence i intrikány hraje vkusně J. N. Berseněv. Robustnější, ale při tom jemný jest N. O. Massalitinov. Bodrým, dobráckým humorem, znamenitou mimikou obličeje a rozmanitým hlasem vládne M. M. Tarchanov.

Čím vynikají Moskevští ve svém celku nad jiné herecké sbory? Předně promyšleným nastudováním kusů, dále oddaným přizpůsobením hry myšlence básníkově, pečlivým prováděním i nejmenších úloh, dokonalou souhrou a konečně neobyčejnou vroucností, srdečností, vlastní ruskému národu.

K. Svoboda.

ZPRÁVY.

Oslavy Komenského v amerických školách. Letošního 28. března oslavily americké školy hromadně památku J. A. Komenského. Stalo se to na vyzvání komisaře výchovy Spojených států Claxtona, který rozeslal školám všech stupňů oběžník vyzývající, aby vedle státníků a válečníků pravidelně poučovaly také o velikých vychovatelích, dobrodincích lidstva, a zahájily tuto činnost školní slavností Komenského, jíž se má věnovati hodina vyučovací. Komisař výchovy vyslovil očekávání, že zejména každá škola střední a vysoká použije této příležitosti, aby také v obecenstvu budila hlubší zájem pro otázky vychovatelské a aby poukázala na novou republiku československou, jež vracejíc se ve školství k ideálům Komenského, činí je základem demokracie své. Kancelář komisařova rozeslala školám i časopisům hojný pomocný materiál o Komenském, výňatky a vedoucí myšlenky z jeho spisů, životopis i zvláštní výklad pro děti, mapku československé republiky a soupis hojné literatury, v níž byly uvedeny rovněž časové pomůcky zeměpisné. Jak uspořádati dětské oslavy Komenského v Americe, pro ten účel sestavila v úředním časopise »School life« K. N. Cookova vzorný program. V něm uvádí vedle výkladu učitelova a výňatků z děl Komenského také český národní tanec v krojích, vypůjčených po případě od místních Čechů, a národní píseň i československou hymnu, jakož i vypravování o Sokolech, o životě Čechů a jejich účasti na válce. Spisovatelka tohoto programu doporučuje, aby se školní mládeži umožnilo navštíviti sokolské cvičení nebo viděti je aspoň pomocí světelných obrazů. V pomocných tekstech, rozeslaných pořadatelům školních slavností napsal znalec Komenského G. W. A. Luckey dětem tyto srdečné věty závěrečné: »Je dost příčin, aby se americké děti přidružily školní mládeži v Československé republice a jiných zemích, připomínajíce si 329. narozeniny velikého vychovatele Jana Amosa Komenského. Cestuje-li Američan do Evropy, často ho dojmou americké písně, pěkně hrané v cizích zemích. Budete-li zpívati národní písně nebo tančiti národní tance národa z doby a země Komenského, vzpomeňte si, že tisíce dětí v nové republice československé dělají totéž, pohlížejíce toužebně ke Spojeným státům jako k vůdčí hvězdě. Tento den učiňte užitečným dobrými skutky a vznešenými úmysly ...« Je zásluhou našeho vyslance ve Washingtoně, dra Bedřicha Štěpánka, že se slavnostmi Komenského po celých Spojených státech šířila zároveň znalost republiky československé. Vyslanec dr. Štěpánek sám byl slavnostním řečníkem o Komenském na Columbijské universitě v Novém Yorku a na universitě ve Washingtonu. I jiné vedoucí university americké, na př. Chicaž-

ská, Harvardova, Yale a Oberlin College, pořádaly letos slavnosti Komenského. Čs. vyslanectví poskytlo materiál o Komenském československé veřejnosti a také hlavní listy americké byly prostřednictvím Associated Press zásobeny. *K. F.*

Z dějin ruské školy na Podkarpatské Rusi. Rozvoj školství na Podkarpatské Rusi spjat jest jako v zemích západních s rozvojem církevního života a církevní organisace. Pokud Podkarpatští Rusové byli pravoslavnými, bylo tu školství na stupni nízkém a bylo pěstováno hlavně v klášteřích basilianských, kde vychovávali se kněží. Vzdělávání jich dle všech zpráv bylo velmi nedostatečné a omezovalo se na pouhé poznání obřadu a na počátky čtení a psaní. Zajímavo jest, že na Podkarpatské Rusi byla první tiskárna v zemích ruských a to v monastýru Hrušovském v župě marmarošské, z jejíchž tisků se však bohužel mnoho nezachovalo. Dle podání měl již tu býti tištěn slabikář.

Když biskupové národu maloruského vedeni svými vladaři připojili se k Římu a vytvořili organisaci církve řecko-katolické, otevřeli také okna západním proudům, které počaly vnikati na nynější Podkarpatskou Rus. Jest nesporno, že unie s Římem působila tu ve smyslu reformy asi tak, jako na západě reformace náboženská vůbec. Zvláště rozvily se vzdělávací snahy, když založena byla diecése mukačevská a oblast rusínská vyňata byla tak z pravomoci biskupa jagerského. První biskup Josef D. Kamelis byl Řek a přišel s nejlepší snahou, aby povznesl zejména výchovu kněží. Zajímavo jest, že na celé diecési nenašel kněze, který by byl způsobilý přeložiti bibli z latiny do jazyka rusínského. Sepsal katechismus, který byl vytištěn r. 1698 v jezuitské tiskárně v Trnavě, se kterouž tiskárnou a kolejí jezuitskou byli biskupové mukačevští od počátku v živých stycích, posílajíce tam i některé své kněze na výchovu. Katechismus ten jest nejstarší známou knihou původu zdejšího a zachoval se v pěti eksemplářích. Nástupcem Kamelisovým byl Georgius Byzancius, který pokračoval ve snahách Kamelisových a vydal Bukvar, tištěný r. 1699 v Trnavě, a knihu zvanou Kratkoje pripadkov moralnych il nrawnych sobranije, která vyšla r. 1727 také v Trnavě. Bukvaru zachovaly se dva výtisky. Případů morálních 3 výtisky. Třetí biskup byl Michal Emanuel Olšavský, který byl odchovancem jezuitské akademie kološvárské. Proto také ve své činnosti obracel se více k Rumunsku, kdež i dal vytisknouti svou knihu. Zajímavý jeho spis zachoval se pouze v jediném výtisku (v klášteře františkánském ve Lvově) a má název »Elementa pueriliis institutionis in lingua latina«, po rusky: »Načalo pisniem ditem k nastavleniju na latinskom jazyku«. Jest to učebnice, kde pod latinským tekstem jest i tekst rusínský a určena jest dětem, kteří chtějí se naučiti čísti a psáti v jazyce mateřském i v latině. Olšavský vykonal mnoho práce pro rozšíření vzdělání. Při katedrále mukačevské byla škola od r. 1681. Biskup Olšavský tuto školu rozšířil, a založil r. 1744 seminář pro výchovu kněžstva, ve kterém učil on, místní pop i ďáček. Škola měla dvě oddělení. Oddělení I., ve kterém vyučoval místní kněz a ďák, mělo za účel naučiti čtení, psaní a počtům. V II. oddělení, které bychom nazvati mohli bohosloveckým, učil biskup Olšavský sám a to ponejvíce diktoval do sešitků. Jeden z takových sešitků možno viděti v knihovně kláštera »Maria Pouč.« Katechismu učil

dle Kamelisa, morálce dle Knížky biskupa Byzancia. Pilně cvičil kněze v obřadech. Zajímavo jest, že volal tam i staré kněze již vysvěcené, kteří musili se znovu učiti. Učenníků bývalo dosti. Bývali ve škole tak dlouho, až snědli, co si přinesli, potom se škola rozpustila a znova za čas svolala, aby pokračovalo se dále. Nejlepší žáky posílal Olšavský do Trnavy nebo do Jageru a do Kološváru na další vzdělávání. V té době bylo popů v tomto území mnoho, neboť popové byli zproštěni roboty, takže kdo mohl, dal svého syna na popa vyučiti. Nebylo zvláštností, že v některé vesnici byli tři i šest popů. Otec byl batuškou, syn diakonem a vnuk kostelníkem.

Eparchie mukačevská byla podřízena biskupu jagerskému a to z opatrnosti, aby opětně od Říma se neodtrhla. R. 1771 dosáhla eparchie samostatnosti a přenesena byla do Užhorodu. Prvním samostatným biskupem byl Andrej Bačinský. Učený muž, vychovaný na základech vzdělanosti latinské. Při svém nastoupení našel v diecési velké množství kněží, takže napsal: »Kolko potokov, tolko i popikov«. Horlivě staral se o pořádek v diecési, zaváděl latinské školy a latinský jazyk úřední. Rusíni měli v té době tři školy a to v Mukačevě, v Užhorodě a ve Vel. Karolu. V té době usazovali se v jejich území Němci a Maďaři, kteří byli buď protestanty nebo římskými katolíky a počali si zakládati své školy církevní, čímž nutili i řeckokatolíky, by podobně činili. Vznikly tedy na území zdejším četné školy církevní, které učily nejnutnějšímu čtení a psaní, počtům a potom z církevního jazyka staroslovanského. Kněží tou dobou vzdělávali se jednak latinsky, jednak na podkladě jazyka ruského. Slyšíce pak též místní rusínská nářečí, vytvořili zvláštní jazyk, který byl směsicí těchto všech jazyků, jimž potom inteligence zdejší psala. Důležitá jest Luckajova gramatika, která vyšla r. 1830, kniha ta, jež se i v Haliči rozšířila, ukázala na bohatství zdejšího jazyka maloruského a potvrdila možnost jeho rozvití a jeho vzdělávání.

Vůbec byl kulturní stav Podkarpat. Rusů na konci XVIII. a na počátku XIX. století poměrně dosti příznivý. Působení humanisty, učence Bačinského neslo ovoce. Mnozí mužové z Podkarpat. Rusi působili jako profesoři ve Lvově, v Pešti i v Rusku. Uvádím: Právník M. A. Baluďanskyj v Petrohradě, matematik a fysik P. D. Lodij ve Lvově, později v Krakově a konečně v Petrohradě. V Charkově působili právník K. Pavlovyč, přírodovědec A. J. Dudrovyč a M. S. Bylevyč, odborník v polit. vědách. Člen petrohradské akademie I. S. Orlaj a buditel a historik Bulharů Jiří Huca-Venelin pocházeli též z Podkarpat. Rusi.

V té době bylo na Podkarpat. Rusi dosti silné slovanské a národní uvědomění. Když však Maďaři po létech třicátých XIX. století začali pronásledovati národnostní hnutí, užili také všech prostředků, aby Podkarpat. Rusy pomaďarštili, zvlášť prostřednictvím kněží. V roce 1848 vydán byl zákon, jímž se maďarština zaváděla do všech úřadů; národní projevy byly pronásledovány a tak zdálo se, že již tehdá rusínský lid v Uhrách vyhyne.

V té době vystoupil Adolf Dobrjanskyj a počal buditi svůj národ. On pokládal svůj národ za větev národa ruského, byl nadšeným rusofilem a jeho působením vznikl na Podkarpat. Rusi směr velkoruský, takže gramatika Duchnoviče a Rákovského, vydaná r. 1852, je gramatikou velkoruskou, podobně i gramatika K. Sabova, vydaná 1865. Eumenyj Sabov vydal r. 1891

gramatiku jazyčí zdejšího t. j. směsi, kterou inteligence zdejší zvykla si psáti. Jest to směsice slov církevně slovanských, ruských a místního nářečí. Knihy rusínské v té době tištěny byly jednak v Trnavě, jednak v Budapešti, jednak ve Vídni, Přemyšlu a ve Lvově. Vycházely v malém počtu výtisků a je jich velice málo. Život národní v té době na Podkarpatské Rusi odumírá, a když Maďaři státními školami počali zde provádětí maďarisaci, když konečně ovládli mocí peněz i církevní školy a vnikli i do kostelů, odstraňovali azbuku i svátky ruské, zdálo se, že konec je tu kultuře rusínské. V lidu jen zbytky její se udržely.

V poslední hodině zasáhly Osudy dějin, aby přervaly maďarskou práci a my počínáme znovu tam, kde šlechetný Olšavský práci začal, t. j. u lidu na podkladě národním. Jen tam možno najíti budoucnost zdejšího národa.

Josef Pelčk.

Zprávy knižní a literární. Baron J. von Szilassy: Der Untergang der Donau-Monarchie. Diplomatische Erinnerungen. Berlin (E. Berger & Co.) 1921. — Seiten 425. — M 40·—. — Autor, bývalý rakousko-uherský vyslanec v Řecku a potom zástupce uherské republiky v Bernu, vstupuje touto knihou do četné již řady spisovatelů paměti světové války. Vůči vůdčím osobnostem Uherska Tiszovi, Weckerlemu, Burianovi a jiným, zaujímal stanovisko opoziční a byl proto bývalým císařem Karlem vyhlédnut, aby v poslední hodině zachránil ještě, jako zahraniční ministr, monarchii přetvořením jejím na Dunajskou federaci. K plánu tomu ovšem nedošlo. Autor, ač sám Uher, hájí habsburskou dynastii a činí zodpovědným za konečný rozpad říše neblahý uherský kurs. Praví: »Vinu má jedině Uherskem vynalezený dualismus, který nejen že znemožnil zavedení časovým poměrům odpovídajícího federativního systému v uherské polovici, nýbrž zabránil i také vybudování podobného systému v polovici rakouské.« — John Maynard Keynes: Der Friedensvertrag von Versailles. Berlin (Verlag für Politik u. Wirtschaft) 1921. — s. 52. — M 5·—. Spis jest německým překladem pojednání, jež vyšlo tiskem nejprve v jistém americkém magazíně a jež jest z části doplněním díla »The Economic Consequences of the Peace. — Dr. Rudolf Kjellén: Die Grossmächte und die Weltkrise. Leipzig und Berlin (B. C. Teubner) 1920. — s. IV—240. — M 9·— a od téhož autora: Grundriss zu einem System der Politik. Leipzig (S. Hirzel) 1920. — s. 105. — M 7·80. — Arthur Holitscher: Drei Monate in Sowjet-Russland. Berlin (Fischer) 1921. — s. 255. — M 21·—. Autor, známý německo-židovský spisovatel, nezatajuje sobě a jiným ničeho z celkové hospodářské, kulturní a administrativní bídy, již v Rusku viděl. A přece vrací se z Moskvy s posílněnou vírou v komunismus a světovou revoluci. Vedoucí mužové bolševismu dovedli jej přesvědčiti, sami napojeni jsouce fanatickou vírou, že všechno zlo v Rusku a všechen ten bezohledný zápas o uchování moci pro nepatrnou menšinu, jest nutnou fází k nové budoucnosti a stupínkem nové epochy pro celé lidstvo, za jejíž vstupní bránu jednou historikové označí Moskvu. — Jakob Wassermann: Mein Weg als Deutscher und Jude. Berlin (S. Fischer) 1921. — s. 126. — M 17·—.

Známý německý básník líčí nám tu na pozadí své autobiografie a genese jednotlivých svých románových prací bolestnou cestu k tomu, aby sám sebe cítil i od okolí byl cítěn jako součást národa, mezi nímž se zrodil a k němuž kulturně náleží. Chce si rozřešiti záhadu oné problematické části svého života, jež se týká jeho židovství a jeho eksistence jako žida, ne žida vůbec, nýbrž »německého žida«, dva pojmy, jež i nezúčastněnému dávají tušiti množství nedorozumění, tragiky, odporů a utrpení. — Otázky židovské týká se také kniha Dr. Josefa Meisla: Geschichte der Juden in Polen und Russland. Berlin (Schwetschke & Sohn) 1921. — s. XII—342. — M 34·—.

František Drtina.

Lístek k 60. narozeninám.[1]

Napsal Jiří V. Klima.

Maje několika odstavci vystihnouti osobnost Františka Drtiny, vidím teprve nesnadnost svého úkolu. Povaha Drtinova je sice vzácně přímočará a jasná, ale jeho bohatá činnost zasáhla svým duchovým vlivem do tolika nejrozmanitějších odvětví českého života veřejného, že není snadno v těchto mnohotvárných projevech postihnouti vždy jednotné základní směrnice, v široce rozlitém řečišti nalézti původní hlavní prameny mohutného proudu pozdějšího.

Leckterou jeho duševní vlastnost vysvětlí nám vlivy dědičné. Narozen 3. října 1861 v Hněvšíně, v samotě ukryté v lůně povltavských lesů, (o níž se rozmarně rozepsal prof. Vladimír Novák v besedě Času 3. a 4. října 1911), Drtina přinesl si do života ze svých kořenů selských několik význačných vlastností našeho venkova let šedesátých, z nichž zušlechtěny a vypěstěny vyrostly základní rysy jeho osobnosti.

Podstatou své bytosti Drtina jest člověk hluboce nábožensky založený, který jistě proto nepřestal nikdy ceniti v náboženství důležitého činitele v kulturním rozvoji člověčenstva, nepřestal si také nikdy vážiti hlubokého a poctivého osobního náboženského přesvědčení jednotlivcova. Drtinovo cítění náboženské má sice svůj pramen v lidové víře, ale studiemi změnila se tato lidová víra ve filosofický pantheismus a novodobý humanitismus účinné lásky k bližnímu, jak o ní Drtina nesčetněkráte psal i přednášel. V ní Drtina chápe nejčistší mravní podstatu křesťanství, o němž napsal známý a často citovaný článek v Ottově Slovníku naučném (XV. 132—143), v ní ukazuje nejen, kam až došel a kam směřuje svým náboženským vývojem, ale také čím chce naplňo-

[1] Nebývá sice zvykem, aby časopis otiskl o svém redaktoru článek, i když se tak děje v den jubilejní. Činíme tuto výjimku s připomenutím, že za ochuravělého redaktora přejal odpovědnost za celé toto číslo podepsaný. Zdeněk Franta.

vati své náboženské ideály. Tím vším se ovšem náboženství Drtinovo na hory oddálilo od náboženstev dnešních církví. Drtina chápe náboženství s hlediska co nejširšího, náboženským jest mu všecko, co — sub specie aeterni — povznáší mysl nad všednost v přírodě, v životě i v poznání. Kdo zná dobře náboženský život našeho venkova, postřehne, že prvek i tohoto náboženského pojetí je z našich kořenů lidových.

Vedle náboženského citu je druhým, neméně příznačným rysem Drtinovy osobnosti jeho přesvědčenost o síle lidského rozumu, o síle lidského vědění. Bývá-li hledán ve spojení mysticismu s racionalismem základní ráz české povahy národní, pak Drtinova povaha je novým dokladem pro správnost tohoto názoru, dokladem tím zajímavějším, že u Drtiny právě můžeme vystopovati i kořeny obou těchto vlastností v jeho předcích z vrstev lidových. Neboť jistě i kořen jeho racionalismu je v duševní probudilosti a rozumářství těch jeho předků, zvláště jeho děda Jana, kterým rozum, kniha a osvěta byly víc než víra. Drtina podchytil si tuto přesvědčenost o síle rozumu nejen Baconským The knowledge is power, ale ve šlépějích Paulsenových názorů o vzdělání a jeho důležitosti pro výchovu založil na ní všecko své působení vychovatelské, zvláště lidovýchovné. A také největší část jeho práce v dějinách filosofie ohledávala základy i sledovala rozvoj těchto dvou základních pilířů světového názoru středověkého a novověkého jak v Myšlenkovém vývoji evropského lidstva, tak zejména v malé, ale klasické knížce, v Ideálech výchovy.

Směrnice ukazující cestu za vzděláním odvedla mladého studentíka venkovského od zemědělské práce tělesné, v níž doma osvědčoval velikou zdatnost a vytrvalost, trvale ke knihám a vzbudila v 14letém mladíku rozhodnutí, které si vynucuje všecku úctu. V mladičkém Drtinovi uzrává bez vnějších vlivů hluboký úmysl věnovati své síly obecnému dobru a připravovati se vážně a pilně na tento veliký úkol životní. Toto rozhodnutí studentíkovo mohlo by se zdáti někomu romantickým snem, s jakými se shledáváme často za studentských let, ale zvíme-li, s jakou vytrvalou vůlí je Drtina plnil přesným dodržováním pořádku pracovního, kterým si ukládal vedle studijních povinností úkoly mimořádné, zvláště studium jazyků cizích, postřehneme v něm ihned první krok na cestě vedoucí k pozdější vůdčí práci osvětové, k níž se neúnavným úsilím vyšinul.

Studijní cesta vedla Drtinu k tomuto cíli nejprve studiem klasické filologie a v ní zejména studiem řecké filosofie. První větší spis, který je výtěžkem těchto studií, je z r. 1890, Třídění jevů duševních v řecké filosofii. Tato práce otevřela Drtinovi bránu na universitu a zjednala mu právem jméno ve vědeckém světě českém. Cena Šetkova udělená spisu r. 1893 byla jen vnějším projevem tohoto uznání, které se projevilo r. 1892 již tím, že Drtina přibrán k prof. Jos. Kaizlovi za spoluredaktora pro poslední X. ročník vědeckého měsíčníku Athenaea Masarykem založeného. R. 1893 objevuje se potom jméno Drtinovo vedle Masarykova také na nově zakládané revui Naše Doba. Spolupracovnictvím tímto se Drtina dostává do nejužšího styku k Masarykovi, k němuž jej již dříve v posledním roce studií universitních připoutalo pouto universitního žáka k učiteli a duševnímu vůdci. Masaryk již tehdy svým nabádavým slovem i příkladem mocně zapůsobil na rozvoj mladého pracovníka vědeckého. Drtina je u nás prvním filosofickým žákem Masarykovým a stal se brzy i více: zásadním přívržencem Masarykových ideí vědeckého pokroku, očisty našeho veřejného života i Masarykových filosofických ideálů humanitních; byl stoupencem, který neváhal nikdy ani na okamžik postaviti se v potřebné chvíli Masarykovi po bok jako zaujatý spolubojovník za tyto společné cíle národní, nad něhož Masaryk neměl a nebude míti věrnějšího, poctivějšího a charakternějšího. Když Masaryka odváděly nové otázky od starých rozřešených úkolů k novým problémům, Drtina neváhal přejímati na universitě i v literatuře úkoly Masarykem již započaté nebo jen naznačené a pokračovati v jeho šlépějích. Za Masarykem neváhal sestoupiti s katedry universitní do víru politického života jsa jeden čas s Masarykem jediným poslancem zvoleným na program politické realistické strany Masarykovy. Není jistě třeba dalších dokladů pro tuto vzácnou věrnost, kterou Drtina zachoval praporu Masarykovu v dobách, kdy tato věrnost neslibovala ještě výhod a kdy k ní bylo třeba duševní zmužilosti a odvahy, jaká se prýští jen z hlubokého vnitřního přesvědčení.

Ale Masaryk netoužil po žácích, kteří by slepě přísahali na slova učitelova a Drtina brzy si našel svůj obor, v němž mohl rozpnouti křídla k samostatnému rozletu, a v němž mohl dorůsti a naplniti všecky ty veliké tužby, které mu od let studentských plnily nitro: pracovati pro obecné blaho. Obor tento si našel v pe-

dagogice, o kterou si r. 1897, vybídnut Masarykem a Hostinským, rozšířil veniam legendi. Hned po roce byl jmenován profesorem filosofie a pedagogiky na stolici osiřelou po deset let od úmrtí Gustava Adolfa Lindnera, jejž také ještě Drtina za svých studií na universitě zastihl.

Pedagogika nebývala nikdy na universitě oborem příliš ceněným, a kdyby nebylo zkoušek z pedagogiky povinných pro všecky kandidáty středoškolského učitelství, nebylo by pro ni u posluchačů valného zájmu. Ale Drtina viděl v něm obor nejdůležitější, v kterém nejen mohl uplatniti své osobní ideály, ale o jehož nedozírném významu pro celý národní rozvoj byl hluboce a nevývratně přesvědčen. Viděl ovšem také, že bude tu třeba budovati od základu, pracovati do hloubky i do šířky, vypracovati pro příští práci plán zabírající nejen výchovu středoškolskou, ale výchovu všech vrstev jako budovu kultury národní, dáti této veliké práci bezpečný základ vědecký a soustřediti k ní všecky síly dosud na jednotlivých školních stupních odděleně a rozptýleně pracující jako k velikému jednotnému dílu výchovy národní. Úkol, který tu Drtina před sebou měl, byl ovšem nad síly jednotlivcovy a Drtina uměl včas vložiti jednotlivé úkoly do povolaných rukou nových pracovníků, v pedagogice vědecké zvláště prof. dra Ot. Kádnera, ale tím při obsáhlosti úkolů těchto se zásluhy Drtinovy nijak nezmenšují. Drtinovi zejména nikdy nebude zapomenuto, že reformy školské neřešil nikdy s omezeného hlediska jednotlivých kategorií školských, ale vždy viděl a měl na mysli jednotu všeho školství a veškeré výchovy od jeslí pro kojence až po lidovou výchovu dospělých a že do této výchovy zahrnoval nejen školu, ale všecky instituce a korporace s jakýmkoli vlivem výchovným. Jen s takového povýšeného hlediska bylo možno osnovati výchovu opravdu národní i v dobách, kdy naše školství úpělo dobrovolně i nedobrovolně pod útlakem centralistické vyučovací soustavy rakouské. Drtinovi nebude nikdy také zapomenuto, že nedbaje přehrad mezi jednotlivými kategoriemi školskými dal jménu učitel zase v duchu Komenského plný význam s nejširším rozsahem výchovy národní. Sám se k němu přihlásil s nejčistším idealismem národního pracovníka a osvědčil tuto přináležitost k němu zejména také tím, že se postavil v čelo nejpřednější vědecké revue učitelské Pedagogických Rozhledů vydávaných nákladem Dědictví Komenského, pro něž založil a začal redigovati i Knihovnu pedagogických klasiků,

vzorný výběr nejlepších děl o vychovatelství posledních tří století. O tom, jak uměl povznášeti sebevědomí, podněcovati touhu po pokroku i po vědecké průpravě k výchovné práci českého učitelstva všech kategorií, bylo by lze uváděti svědectví velmi mnohá. Klasickým dokladem pro tuto činnost Drtinovu jest i článek starého moravského pracovníka školského Josefa Úlehly ve Sborníku vydaném ku poctě Drtinově v den jeho 60. narození.

Oboje toto široké a povznesené pojetí těchto dvou základních pojmů národní práce, kterými jsou a zůstanou výchova a učitel, Drtina se snažil uplatňovati, když byl zaveden na pole práce politické. Ze životních snah Drtinových, jak jsme si je dosud vyličili, vyplynulo jen jako přirozený důsledek, že Drtina dal této práci hlubší podklad vzorným kulturním a školským programem, jejž vypracoval jak pro stranu realistickou, tak později pro stranu národně-demokratickou. Oba tyto programy nezůstaly bez vlivu na kulturní programy ostatních stran politických, jež byly nuceny také svá kulturní hlediska přesně vymeziti nebo i vůbec nově vytvořiti. Kulturní program Drtinův zasahoval stejně do šířky i do hloubky: šlo Drtinovi o věc velikou, ba největší, ve smyslu Masarykova pojetí českých dějin postihnouti kulturní poslání našeho malého národa v dějinách člověčenstva; kulturní program politický měl hledati a ukazovati cestu, jak toto světové poslání naše naplniti životem. Ale v politice neběží jen o krásné teorie, nýbrž více ještě o praksi. A o této praksi vydají jistě jednou dějiny české práce parlamentní ve Vídni o Drtinovi svědectví pravdě, jak Drtina po celou dobu svého poslancování na radě říšské nejen se svědomitě staral o každou nejmenší otázku českého školství, která se vynořila v popředí časových úkolů, ale jak bedlivě stopoval, vítal i vyhledával každou příležitost, která se ukazovala jako možnost nového pokroku v našem školství. Zvláště dívčímu školství střednímu věnoval péči obzvláštní. Vzorná jeho ochota pomáhati při tomto rozkvětu vždy a všude vynesla mu ve Vídni čestný název českého konsula školského a této ochoty bývalo využíváno i v době, kdy již poslancem nebyl.

Bylo jen přirozeno, že po převratu naše mladá administrativa státní nemohla pominouti Drtinových zkušeností. Drtina neváhal obětovati své místo na universitě a postaviti se vedle prvního československého ministra školství a národní osvěty z politických osobností vybraného, Gustava Habrmana, jako první

odborný úředník v čelo nejvyššího našeho úřadu školského. Toto rozhodnutí Drtinovo bylo uvítáno tisíci jeho ctitelů v učitelstvu všech kategorií i jeho přátel politických s nelíčeným nadšením, zvláště když v tomto šťastném spojení neústupného politického bojovníka za pokrok a svobodu ve školství s vynikajícím znalcem našich školských potřeb spatřována záruka nezbytných reforem ve školství československém. Vědělo se přece obecně, že kromě Drtiny a prof. Kádnera není u nás hlavy, která by k těmto reformám přinášela nejen potřebné znalosti reforem z ciziny, ale také vlastní povýšenější hledisko jednotné veliké reformy výchovy národní. Ale první dvě léta v ministerstvu vyžádala si příliš mnoho času na vybudování administrativy, takže nezbylo času na osnování reforem ve velikých rysech, drobná práce příliš vyčerpávala nervy, které u citového Drtiny již za války byly více než vysíleny. Kromě toho Drtinovy snahy neměly dosti pevné a bezpečné opory u všech jeho spolupracovníků a proto odchod Habrmanův z ministerstva měl nutně v zápětí i odchod Drtinův. Zdálo by se, že je v tom kus tragiky, když muž těchto kvalit vědeckých i mravních, s tou teoretickou průpravou pro příliš dobrou a důvěřivou povahu nemůže dovršiti dílo, k němuž se zdál býti osudem a celým životním snažením předurčen. Ale tragika jest jen zdánlivá: veliké reformy školské se sice nakonec stylisují a podpisují v administrativních kancelářích, ale rodí se v tichých pracovnách vědeckých pracovníků, do jaké se vrací znovu Drtina, nyní zase profesor Karlovy university. Je zvláštním zjevem, že návrat Drtinův na universitu je vítán mezi jeho přáteli a ctiteli ne méně, než bylo provázeno jeho jmenování do ministerstva. Jistě že proto, že při práci vědecké na universitě bude moci snáze pracovati na osnování teoretických základů příští veliké reformy školství československého. Ale také z příčiny jiné. Obecně se cítí potřeba nové výchovy, ke které volal Masaryk heslem »převychovat«. K této převýchově jako ke každé výchově jest především třeba příkladu. A takovým zářivým příkladem dobrého českého republikána srdcem i prací zůstane profesor Drtina na universitě, odkud účin příkladu jeho ušlechtilé osobnosti bude jistě zase pronikati mocněji do českého školství, než může působiti nařízení z kanceláře ministerské. A k této práci, k níž se Drtina vrací, přejí mu jeho věrní přátelé a spolupracovníci srdečně a vroucně na dlouhá, dlouhá léta pevného zdraví a duševní svěžesti neubývající!

Na okraj dne.

Maďaři a Společnost Národů. Valné shromáždění Společnosti Národů, jež se sešlo těchto dnův v Ženevě, má ku konci svého programu též jeden bod, který se dotýká živé interesů našeho státu: bude se rozhodovat o připuštění Maďarska do Svazu Národů. Co vede maďarskou vládu, že si tak přispíšila s přihláškou do Společnosti Národů? Zajisté že nikoliv etické ideály representované ideou Společnosti. Nové uspořádání světa, jehož výrazem jest Společnost Národů, nemá zajisté nikde ideového protichůdce tak vyhraněného jako ve společnosti, která dnes vládne v Uhrách.

Proč tedy maďarská vláda klepe nedočkavě a neodbytně na dveře, za nimiž sedí lidé, jejichž mentalita je protichůdná duším maďarských vládců? To proto, že maďarská vláda chce zneužít Společnosti Národů pro své politické cíle. Mírová smlouva trianonská, která Maďarsku ukládá plniti tíživé závazky, vstoupila výměnou ratifikačních listin v platnost. Maďarům nezbývá než plniti závazky mírovými smlouvami uložené. Maďarská vláda plniti však nechce, anebo tak, jak ukázala názorným příkladem celému světu při odevzdání západních Uher Rakousku.

Psycha maďarské politiky jest psychou advokátů koňských handlířů. Smlouvy a závazky eksistují pro ni jen potud, pokud jsou souborem ustanovení, z něhož možno nějakým způsobem se vykličkovat. Nové hranice Maďarsku ustanovené jsou nepohodlné pánům, kteří by nyní měli počít žít z vlastního. Zákaz návratu Habsburků, vyslovený Nejvyšší radou, těžce se dotýká koterie, která s dohravší dynastií spjala svou eksistenci, pohotovost Malé Dohody, osvědčivší se při velikonoční ekskursi krále Karla, jest jim nesnesitelnou. V Budapešti se sní, kterak by se vymohly »opravy« hranic až k integritě svatoštěpánské koruny, jak by se obešlo veto Nejvyšší rady v otázce Habsburků, jak by bylo lze proti vůli Malé Dohody prosaditi »sebeurčovací právo« ekscísaře

Karla. K tomu všemu má jim pomoci přijetí do Společnosti Národů.

Marné snažení. Maďarsko do Společnosti Národů přijato nebude bez určitých výhrad. Také pány v budapeštském hradě čeká poznání, že hlavou zeď neprorazí a že mírové smlouvy se musí plniti striktně a úplně. Maďaři často pošilhávají po Berlínu, jako po svém minulém a snad i budoucím spojenci. Nuže z politiky německé mohli by si vzíti příklad. Dnes již na Sprévě proniklo poznání, že odpor je marný, že nutno zatít zuby a plniti smlouvy do písmenka. V Dunaji ale uplyne asi mnoho vody než k tomuto poznání dojde panstvo v budínském hradě. Ale dojde i o n o k němu...

Vyjednává se... V diplomatických kruzích bude pomalu pohádkou mezi nejstaršími činovníky vypravovanou o oněch idylických dobách, kdy s teplým počasím počaly prázdniny politiky. Léta již je pravý opak pravdou. Diplomacie poválečná navykla si vyjednávati v zimě i v létě. Kolik problémů řešilo se diplomatickým jednáním v letošním létě! Otázka Hornoslezská, již Nejvyšší rada, nemohouc ji sama zmoci, odkázala Svazu Národů, otázka německých reparací řešená několikerým vyjednáváním uvnitř Dohody, celé Dohody s Německem a Francie s Německem. Dále jednání anglo-irská, která z vnitřní politiky přešla brzy ve význam mezinárodní, jednání o pomoc hladovějícímu Rusku, jež hned z počátku z hranic filantropie překročilo v okruh mezinárodních zájmů. Naše zahraniční vedení, abych uvedl jen nejdůležitější porady, snažilo se v československo-polských jednáních nalézti oběma stranám jak niterný tak žádoucí poměr vzájemných vztahů obou národů; v poradách s Maďary pokoušelo se dohovořiti se s jižním sousedem o způsobu provedení mírové smlouvy. V jednání s Poláky převládá tón politický; v jednání s Maďary měl býti sousední národ hospodářskými úmluvami přiveden na pole klidnějšího sousedního spolužití. Není naší vinou, jestliže jednání nepřinesla dosud valného užitku...

Niti vyjednávání předoucí osnovu budoucích dějin ukazují, že poválečné události počínají plynouti klidnějším tempem. Proud lidských běhů vystoupivší válečnou povodní ze svých břehů vyryl si nové dráhy, nachází ponenáhlu nové břehy, podle nichž se orientuje a uklidňuje se. Katastrofy nejsou více na obzoru. Měli by si to uvědomiti ti, kteří na ně čekají.

Před novou vládou. Když před rokem odstoupila parlamentární vláda a přišel úřednický kabinet, mohlo se mluviti o krisi sociální demokracie, stávající se krisi státní. Znamená návrat parlamentní vlády ozdravení sociální demokracie? Dovoluji si o tom pochybovati. Sociální demokracie ubránila se sice záplavě komunistického chiliasmu, který ji před rokem hrozil utopiti, než z valné části nikoliv vlastními silami, ale vlivem zahraničních poměrů. Břehy její jsou však na různých místech podemlety a ukáže se teprve, má-li v sobě ještě dost síly, aby je sama ze sebe opravila.

Oslabená posice sociální demokracie jeví se nejlépe v tom, že budoucí vláda nebude vládou dvou stran shodnuvších se na určitém programu, nýbrž že to bude koalice všenárodní, jako taková nutně příliš kompromisní a bez určitě vyhraněné povahy. Totiž jeden ráz bude míti nová koalice vždy. A to sklon k ústupkům konservativním proudům dujícím dnes světem. Doba světových revolucí minula už zase, kormidlo okazující směry politického myšlení otočila se hodně do prava, odkudž přichází vše, co je konservativní na světě. Mohlo by se psáti o tom, proč tak náhle a kde je vina, ale bylo by to dlouhé a zbytečné dnes naříkání. Není možno, abychom obehnali svůj stát čínskou zdí, jež by ho oddělila od proudů světového myšlení. I kdybychom to chtěli v zájmu nějaké ideje. Musíme snésti i když myšlení světa hledí, unaveno jsouc hledáním nového, dochovati dědictví zděděné. Pokrokové myšlení musí se snažiti, aby i ono je zachovalo, — aby neztrácelo posic získaných. *O—ý.*

Koedukace na středních školách.

Napsal Dr. Ant. Kudrnovský.

(Dokončení.)

Nutno se zmíniti ještě o sklonu mladších žákyň k neklidu, povídání, smíchu, napovídání a p. Zjevy tyto nesmějí se podle Haase (l. c. 28) v žádném případě odvozovati ze špatného zvyku nebo z chybné kázně, nýbrž jsou to nejspíše výrazy silné psychické emocionality. Proto nesmějí se hned, jak se obyčejně stává, beze všeho dalšího klasifikovati horšími známkami z chování, nýbrž možno jich jen psychologickými prostředky využíti k účelu výchovnému.

Velice důležitým faktorem při vyučování dívek jest citová jejich nálada, která jistě souvisí s tělovými pocity. (Vliv periody.) Nejen jednotlivá chovanka, ale i celá třída jako celek, zvláště s přibývající zralostí, podléhá moci této nálady, kterou vyučovací umění zase musí hleděti dostati do svých služeb.

Ve vyučování jednotlivých předmětů musí se tyto duševní rozdíly hochů a dívek respektovati, jak dobře ukázal Jos. Bezdíček v čl. »O koedukaci na středních školách« (Věst. čes. prof. 1919) i Al. Vaňura v čl. »O koedukaci« (Věst. čes. prof. 1920).

Při vypravování dějepisném i náboženském, při přírodopise a v jazyku mateřském vynikají dívky více než hoši. Jejich větší představivost, fantasie a cit pomáhají jim k snadnějšímu, pestřejšímu a obraznějšímu vyjadřování, při čemž citový charakter dívčí vždy proráží. Také pro moderní filologii mají větší schopnosti. Pomáhá jim tu lehkost, s jakou spojují a rozlučují představy, a schopnost vcítiti se a tím přizpůsobiti se duchu cizí řeči, v níž konversují dříve a odvážněji nežli hoši. V klasické filologii již se jim tak nedaří. Důkladnému probírání látky gramatické vadí zde sklon dívek k povrchnosti, touha po novém a tím zaviněná slabá pozornost při častém opakování, zde zvláště nutném. Podaří-li se učiteli vzbuditi jejich zájem a což hlavní, udržeti jej přes partie gramatické, pokračuje pak četba autorů, zvláště básníků, dobře.

Pro skupinu matematicko-přírodovědeckou nemají dívky takových disposic jako hoši. Avšak příčiny menšího úspěchu jejich, na př. v matematice, nejsou pouze v abstraktním charakteru této vědy, nýbrž i v povaze matematického úkolu, který vyžaduje bráti se s logickou důsledností k cíli, vyžaduje energického postupu a rozhodování, a bylo již ukázáno, že správný postup myšlení bývá u žen snadno porušován afekty. Jisté jim v těchto oborech vadí menší schopnost formulovati pojmy a pak okolnost, že nerozlišují často možnosti od skutečnosti, že vkládajíce více osobnosti do svého myšlení úsudky citově zbarvují, a konečně že nezdar velmi trpce nesou a nerady se pak pouštějí do nových pokusů. Zde v reálních předmětech ukazují se následky nedost objektivního usuzování dívek i žen, jež také snáze než hoši a muži podléhají sugesci, vlivu autority, třídy, spolku a masy.

Z uvedeného jsou patrná jistá plus a minus (přednosti a nedostatky), jak se nám u obou pohlaví po stránce duševní normálně jeví. V době puberty, jež počíná se u dívky obyčejně kolem 12 let a u hocha o 1 až 2 roky později, dostavují se některé změny přechodné, jež dosti vyniknou, představíme-li si takového 14—15tiletého hocha s jeho klackovitým chováním, pohrdavě posuzujícího všechny formy společenského obcování, chtějícího neobyčejným nějakým činem strhnouti na sebe pozornost všech, snažícího se prokázati na venek svou vnitřní cenu, s patrnou nechutí se podrobujícího autoritě a nutné kázni, chvílemi snivě a s touhou, jindy zas jakoby nepřátelsky pozorujícího druhé pohlaví, — a vedle něho 13—14tiletou »žabku«, strojivou, marnivou, teď plachou, hodnou a poslušnou, a hned klukovsky rozpustilou, až arogantní, ale za chvíli zas chováním i rozumnou řeči rovnající se dospělým, již vše na světě jest buď báječně krásné nebo strašně ošklivé, jež vystřídá rozesmátou veselost hned s nevyslovitelným smutkem, která v touze po duši, u níž by našla porozumění, neptá se po věku ani pohlaví a zbožňuje svou učitelku nebo starého profesora, dokud opravdová láska nevstoupí do jejího citem překypujícího srdce.

Vyskytne-li se však v této kritické době pubertní u dívky anemie, dostavuje se lehká únava a nápadná roztržitost ve škole a často i horší prospěch, ač žákyně ukazuje jako dříve stejně dobrou vůli. Někdy nastoupí i jistá dráždivost a nervosnost, jež mívá i hysterické příznaky. Že úkol vychovatelův a učitelův

v tomto období jest zvlášť těžký a odpovědný, netřeba zdůrazňovati.

A nyní položme si otázku: Co jest ideálem, cílem výchovy?

Myslím, že dosud platí cíl, který Komenský určil: Jednotlivec budiž společností vychován a vzdělán za řádného člena lidské společnosti. Stává se sice (podle Drtinových Ideálů výchovy str. 37) ideál výchovy naší doby velmi složitým, neboť zahrnuje v sobě zajisté elementy, jak minulým vývojem jako cenné součásti soudobé kultury jsou dochovány, i jak současnými poměry jsou diktovány, ale přece jen zůstává ideálem výchova individuálně modifikovaná tak, aby odkryla přirozené schopnosti každého jednotlivce a podporovala jejich rozvoj, nedostatky pak aby odstraňovala. Tedy plné rozvití předností tělesných i duševních u každého hocha a každé dívky!

Jest možno dosíci tohoto ideálu při koedukaci, kde vychování má býti stejné pro hochy jako pro děvčata? Nikoliv! To by vedlo k nivelisaci obou typů, které jsou výsledkem vývoje, a snaha po setření těchto rozdílů jak tělesných tak duševních nemůže vésti jinam než k úpadku. (Féré l. c. 36.) Na štěstí pravá koedukace, úplná, byla by možna jen v internátech, kde by hoši a dívky byli stále pospolu. Mluvíce tedy o koedukaci, budeme míti na mysli jen koinstrukci, společné vyučování hochů a dívek.

Je to vlastně podivná koedukace, nespravedlivá vůči dívkám, které se v chlapeckých školách mají učiti všemu stejně jako hoši a nemohou při tom svých vloh náležitě rozvinouti. To je vlastně výchova dívčí bezohledně narážená na kopyto výchovy chlapecké. Bude-li se však při společném vyučování přihlížeti k oběma pohlavím a podávati jen to, co se hodí pro obě pohlaví, pak se nevypěstí vlohy ani hochů ani dívek, přijde se na určitou střední linii a místo dvou duševně rozdílných, ale navzájem se doplňujících individuí vychováni budou jacísi neurčití duševní míšenci, kteří si jen budou dělati konkurenci. Ale připusťme aspoň na chvíli, že eksistuje tajné umění vyučovací prakse, které by mohlo podávajíc stejnou látku současně se ohlížeti na duševní zvláštnosti hochů i děvčat a pomáhati k plnému jich rozvití, a pozorujme, jaké světlé a stinné stránky koedukace má.

Americký Commissioner for Education Harris si koedukaci pochválil, protože jest přirozená (podle rodiny), obvyklá (ve shodě s americkými poměry), nestranná (nenadržujíc žádnému

pohlaví), úsporná, příznivá pro ředitele i učitele, kteří lehce mohou srovnávati výsledky vyučování i kázeň, a konečně že jest blahodárná pro ducha, morálku, zvyklosti a vývoj chovanců. Al. Vaňura v uvedeném čl. »O koedukaci« (str. 7) dobře ukázal, že koedukaci nemůžeme pokládati za pokračování výchovy rodinné. V rodině se vychovává jen několik dětí dvěma zpravidla vychovateli a vliv otcův po stránce rozumové i matčin po stránce citové se zvláště uplatňují. Proto u dětí doma řádně vychovaných obě tyto stránky duševní se doplňují v krásný, harmonický celek. Toho nikdy nenahradí škola, jejíž vliv zvláště na city volní nemůže sahati tak hluboko a již chybí teplo rodinné. Škola jest proti domácí výchově slabá a sotva se jí podaří napraviti dítě z domova zkažené. Compayré (L'Enfant 1907, XVI) tvrdí, že koedukací vychovávají se jen poloviční ženy a poloviční muži, což pokolení lidskému nebude zdrávo, a v tom souhlasí s ním mnozí lékaři.

Ale koedukace má také mnoho stinných stránek, o nichž se Američané obyčejně nezmiňují.

Především koedukací jest vyučování samo velice ztíženo a nedochází se jím zrovna k nejlepším výsledkům. Podle pozorování prof. Sieberta poklesá koedukací výsledek vyučování cizím jazykům na amerických školách až na třetinu. Uvedený již americký profesor Hall soudí, že americká koedukace nepůsobí správně ani na hochy ani na dívky a že ani jedni ani druhé nezískávají potřebných pro sebe vlastností. Ale ani v Badensku nepřinesla koedukace od r. 1901 zavedená nějakého blahodárného vlivu obou pohlaví navzájem; naopak chlapci tam při koedukaci nic nezískávají a dívky mnoho ztrácejí.

A především mnoho ztrácejí na svém dívčím studu. Hoši nechovají se k nim vždy slušně a dovolují si vůči nim (často na vyzývavé chování děvčat!) leccos slovem i skutkem, zač by se měli styděti; ba mezi hochy a děvčaty vyšších stupňů dějí se věci, kterých nelze popisovati. Neříkám, že jest to všeobecné, ale stačí, že se případy ty na některých ústavech staly (nyní i v letech dřívějších) a že vysoké úřady školní musily je vyšetřovati a trestati. A jako u nás, tak tomu bude asi ve všech zemích, kde zavedena jest koedukace mládeže v době pohlavního vývoje. Takové věci se před veřejností skrývají, ale bylo by si přáti, aby tyto mravní delikty nebyly ututlávány, nýbrž všude přísně stíhány. To jest tedy to povznesení mravnosti, ke kterému koedu-

kace měla přispěti. Úkolem výchovy jest vésti chovance k ovládání pudů, v našem případě pudu pohlavního. Poučováním, vhodnou prací a dozorem možno předejíti valné části pohlavních ekscesů, ale nesmíme si mysliti, že potlačíme je úplně, právě tak jako nelze potlačiti tělesnou nebo duševní slabost. (Féré l. c. 254.) Je-li bedlivý dozor nad probouzejícím se pohlavním pudem nezbytný u osob normálních, jest tím naléhavější u osob z rodičů nervosních. I tam, kde výchova žactva děje se odděleně, najdou se jednotlivci, kteří svého pudu pohlavního neovládnou, s kamarády pak se sdělí o své zkušenosti a úspěchy ať skutečné či vymyšlené, svádějí a kazí pak okolí velmi snadno, neboť zvědavost mládeži vrozená jest v tomto věku a v tomto směru zvláště veliká. Pud pohlavní jest silný faktor v životě lidském; neovládnou ho někdy ani lidé dospělí, natož nerozvážná a nerozumná mládež! A kde jsou obě pohlaví pohromadě, mohou se snadno sejíti taková předčasně vyspělá individua a dochází pak ke stykům, které se mezi žactvem neutají a působí jako špatné příklady na ostatní. I obhájci koedukace připouštějí, že se koedukace pro každý věk a zvláště pro dobu puberty nehodí. V Americe docela se vyskytly návrhy, aby obě pohlaví byla od sebe oddělena, jakmile se puberta začne, a to na tak dlouho, dokud není tento proces ukončen. Také u nás jest dosti rozšířeno mínění, že tak do 11—12 let jest koedukace dobře možná. Dívky při tom sice musí snésti lecjaké ústrky od »kluků«, ale poměr obou pohlaví zůstává v té době asi týmž jako v rodině, kde mezi bratry a sestrami v tom věku také nebývá nouze o nějakou menší rvačku. Ale již v těchto třídách a ještě více ve vyšších má hrubší chování hochů špatný vliv na dívky. Jsou známy stesky rodičů na zhrublé chování dcer, které navštěvují chlapecké školy. O zjemnění mravů žákovských přítomností dívek ve třídě máme zkušenosti málo příznivé. Zpravidla jsou to dívky, které se svým chováním chlapcům přizpůsobují, a ne naopak.

Tak snad budou dívky dobře působiti na hochy svou pílí, ctižádostí, svědomitostí a jinými dobrými vlastnostmi? Ani toho není. Když dívky vidí, že takové věci hochům neimponují, přizpůsobují se opět, polevují v učení a učitel, který si sliboval od dívek, že přispějí k zvýšení úrovně mravní a pak ke zlepšení prospěchu ve třídě, jest zklamán po druhé. Vidí, že společným vyučováním hochů a děvčat se mu práce vlastně zhoršila a ztížila. Především musí zdvojnásobiti dozor, aby se nedály nějaké

nepřístojnosti, pak musí hledati způsob, metodu, jak by leckterou partii učiva učinil dívkám přístupnější a srozumitelnější, dále musí častěji povzbuzovati pozornost zvláště žáků, kteří přítomností dívek jsou svádění k docela jiným myšlenkám a zapomínají na výklad učitelův, a po zkoušení ho stihne ještě výtka žáků, že dívkám nadržuje a nespravedlivě klasifikuje.

Podkladem všeho, co zde bylo pověděno o závadách mravních i potížích pedagogicko-didaktických, jsou souhlasné odpovědi na dotazník o koedukaci, který byl poslán skoro všem ředitelstvům a profesorským sborům československých středních škol.

Jak patrno, má koedukace nepoměrně více stránek stinných nežli světlých. Koedukace jest zhoršenou formou vyučovací, nevznikla z důvodů pedagogických, nýbrž především finančních a j., jest vlastně úpadkem, neboť vývoj přece se dál od společného vyučování k rozdělenému. Možná, že i v americkém školství vývojem se dojde k oddělenému vyučování obou pohlaví.

Důvody pedagogicko-psychologické mluví proti koedukaci zvláště v době puberty. Jest uměním vychovávat takové dospívající hochy na školách chlapeckých a zrovna tak jest uměním vychovávati dospívající dívky na školách dívčích. Kolik pedagogické moudrosti, kolik zkušenosti životních a jakou znalost duše dospívajícího chlapce a děvčete by musil míti ten, kdo by chtěl v tak choulostivé době vychovávati obě pohlaví společně v jedné třídě a neublížiti ani jednomu ani druhému! Vydané předpisy a pravidla o vyučování a vychovávání zde nestačí. Zde jest třeba ještě zvláštního nenapsaného kánonu osobního taktu, kterého však každý nemá, třebas měl plnou hlavu vědomostí ze svého oboru. Každý učitel se do koedukační třídy nehodí, jak se také v posledních letech ukázalo. Při oddeleném vyučování jest možno vyučovati a vychovávati dospívající mládež téhož pohlaví v prostředí daleko klidnějším, bez vzájemného pohlavního rozčilování a bez závad hygienických (u nás na př. nedostatek záchodů), jest možno dosíci cíle učebného lépe a snadněji než při koedukaci. Klasifikace jest zde také jednotnější a objektivnější než na školách koedukačních, kde bývá (často neuvědoměle) dvojí měřítko, jiné pro dívky a jiné pro hochy. Ovšem školy ty buďtež rovnocenné, se stejnými předměty a stejným cílem učebným, ale osnova učebná budiž přizpůsobena zvláštnosti pohlaví, jak tomu jest na př. na dívčích středních školách v tělocviku a žádoucí

by bylo v matematice, deskriptivní geometrii a filosofické propedeutice, kde by se měla více vykládati pedagogická psychologie, které žákyně jako budoucí matky velice potřebují.

Kdo jest pro koedukaci na střední škole? Především fanatické bojovnice za úplnou rovnost ženy s mužem ve všem. Ty však by se měly (podle Ch. Féré l. c. 36) studiem fysiologie a anatomie poučiti, že žena může bojovati s mužem jen za cenu ztráty ženskosti, a chce-li sem mířiti, že musí nejprve resignovati na mateřství. Pak horlí pro koedukaci někteří rodiče z důvodů finančních, protože v místě není rovnocenné dívčí střední školy; obyčejně však jen do té doby, dokud na své dceři nepozorují zhoubné následky koedukace. Jest zajímavo, že pro koedukaci velice horuje mládež sama a to zvláště z rodin, kde jsou děti jen jednoho pohlaví. Konečně jsou pro koedukaci někteří teoretikové, k nimž počítám i některé profesory, než nabudou o ní vlastních zkušeností.

Proti koedukaci na střední škole jsou především mnozí rodiče a zvláště matky, jež jsou nešťastny, když dcera nemůže býti na dívčí škole pro nedostatek místa přijata. Dále jest proti koedukaci veliká většina profesorských sborů všech druhů středních škol, jak bylo zjištěno dotazníkem. Ze 124 chlapeckých ústavů, které dotazník zodpověděly, vyslovilo se jen 18 pro koedukaci, v čemž zahrnuto jest 8 ústavů buď teprve 2—3 roky trvajících nebo s kratičkou zkušeností a nepatrným počtem žaček většinou v nejnižších třídách; 7 sborů se o koedukaci nevyslovilo pro nedostatek zkušeností a všecky ostatní jsou proti koedukaci, kterou považují za nutné zlo a za opatření z nouze v těch městech, kde není samostatné a rovnocenné dívčí střední školy. A zrovna ústavy s velikým počtem žaček (120—130!) jsou proti koedukaci, ba některé sbory prohlásily, že své stanovisko, před lety koedukaci příznivé, musily po nabytých zkušenostech změniti. Také mnozí jednotlivci, kteří byli před lety koedukací (novinkou) nadšeni, nyní se na ni dívají již střízlivěji a namnoze nepříznivě.

Připojují se tedy sbory i jednotlivci vlastně k názorům, jež o koedukaci pronesli cizí pedagogové, jako na př. prof. Cohn z Freiburku, který konal po celý rok didaktická pozorování na dvou koedukačních středních školách v Badensku, v přednášce na sjezdu vratislavském »Der Wert des gemeinsamen Unterrichtes« a prof. W. Stern (Zur vergleichenden Jugendkunde der

Geschlechter), pak francouzský pedagog Marion ve spise L'éducation des jeunes filles 1902 a j. Profesor pedagogiky Dr. Ot. Kádner v Pedag. rozhledech 1919 (str. 143) napsal: «Není každý, kdo je proti koedukaci nebo nezměněnému kopírování ústavů chlapeckých, již proto zpátečníkem a nevědomcem, ba naopak může při tom býti nejhorlivějším stoupencem dívčího vzdělání a člověkem docela rozumným.» Písatel jest pro koedukaci, ale mimoškolní! Uznává, že jest potřeba, aby se zvláště dospívající hoši a dívky stýkali a navykali si bez vzájemné dráždivosti chování nenucenému a přirozenému, ale škola nemusí býti místem, kde by se obě pohlaví stýkala. Vždyť dosti příležitosti se najde jinde a v jiný čas než v ten, který jest určen pro intensivní práci duševní, k níž jest potřebí soustředěné mysli. Ať se pro studenty a studentky pořádají společné zábavy, večírky, divadla, koncerty, výlety a hry, při nichž by se navzájem poznali a na sebe zvykli, ať jsou to třebas společné podniky dívčí a chlapecké střední školy v místě. Zde jest vhodnější půda pro oboustrannou výchovu mravní, zde budou míti dosti příležitosti, aby mohli mravná naučení ve škole slyšená tady uplatniti a podle nich svou vůli zařídíti. Ale ve středních školách nechť vyučována jest mládež odděleně. Potřeba samostatných dívčích středních škol jest v mnohých městech prokázána velkým počtem dívek na tamějších chlapeckých reálkách a reálných gymnasiích (na př. Nymburk, Louny, Tábor, Kladno, Mladá Boleslav, Písek, Kroměříž, Kolín, Náchod a j.). Zřízením samostatné dívčí střední školy, rovnocenné s chlapeckými, se stejným učebným cílem, ale s osnovou přizpůsobenou tělesné i duševní povaze dívčí, ulehčilo by se beztak přeplněným školám chlapeckým. Kde není dívčí střední školy, nechť jsou dívky z nouze přijímány na ústavy chlapecké, ale ať pro ně zřízeny jsou zvláštní pobočky, jakmile počet žákyň ve třídě dosáhne 20. Všude, kde jsou dívky vyučovány, buďtež však smíšené sbory profesorské. Ať jest řádně vybudováno dívčí střední školství, které dosud u nás bylo Popelkou! Finanční důvody zde musí ustoupiti do pozadí, neboť neběží zde o nic menšího, než o přirozený duševní rozvoj mládeže obojího pohlaví, o neporušené zdraví a nezkažené city příštích matek a otců, a tím i o zdraví jejich potomstva.

Problém hodnocení.

Napsal Dr. In. Arnošt Bláha.

(Dokončení.)

Jest potvrzována ještě jinou okolností. Tím, že člověk nezůstal jako ostatní živočišný svět stát u oceňování skutečna jen se zřetelem na svou fysiologickou ať individuální ať druhovou životnost. V primitivní společnosti, gentě[1], čeledi neb kmeni, skládající se z několika čeledí, jednotlivec jest cele pohlcen společností. Nemá své vůle, nemá svého životního názoru. Vědomí, jež tu jest, jest vědomí druhové, ve všech stejné. Funkce jsou rozděleny rovně. Sociální a individuální tu spadá v jedno. Poněvadž jedinec nemá své vůle, nemá odpovědnosti. Tu není ještě mravnosti. Je jistý společenský řád, mrav, zvyklosti, ale není ještě mravnost. Proto také ten, kdo soukmenovce zabije, není pokládán za provinilce, nýbrž za nešťastníka, jehož pomátla bohyně Ate. V té době ani bohové ještě nejsou mravní, jsou jen mocní. Ale společnost by nebyla společností lidskou, t. j. společností jedinců oduševněných, kdyby nedala vznik, jak tomu jest při každé syntése, novým útvarům životnosti, vystupujícím nad pouhou biologičnost společností zvířecích. Zůstala by na stupni společností zvířecích, nevyvíjela by se, kdyby v nitru jejím nedošlo k procesu individualisačnímu, jenž se projevuje jako vzrůstající egoismus rodinný a současně i jako egoismus jedincův. I to je vlastně jen výraz její složitější životnosti. Jakmile egoismus rodinný vede k rozkladu genty, kmene, a vzniká stát, tedy sama eksistence státu jest již dokladem, že vedle přírodních tendencí, jež držely pohromadě gentu, společnost přírodní, jsou už v činnosti tendence a síly intelektuální. Od jedince se už žádají povinnosti (podřídit se vyšším, vznešenějším, podřídit se soudům atd.), musí být tedy sebevědomý. Jednotlivec vědomě reaguje

[1] gens, čeleď, něm. Sippe, Geschlecht, lat. gens, řecké *γένος*. jest společnost, jež se skládá z několika rodin, pokrevně spřízněných, neb aspoň domněle pokrevně spřízněných, jež uctívají společného předka a drženy jsou pohromadě společenstvím půdy.

na tlak společnosti. S tímto sebeuvědoměním, s navršením života afektivního a rozumového nad život pudový, s propojením uvědomělé, rozumové tendence po zdokonalení, po rozvoji životnosti k prvotní tendenci instinktivně zachovávající životnost a ovšem i s dělbou práce vznikající zvláště od doby trvalého usídlení, od začátku rolnického života, vznikají i nové potřeby, nové způsoby hodnocení a kladení cílů. Životnost se nepojímá už jen biologicky, nýbrž i duševně. A teprve nyní, kdy se probudilo sebevědomí člověka, může být řeč o primitivních formách mravnosti, teprve nyní zrodí se vlastně problém etický. Život má již svůj řád, vyjádřený mravem, souborem to norem uspořádávajících vzájemný poměr členů společnosti. Mrav tento kodifikuje se pak v právo, jež se odděluje od mravu, — to je začátek práva. Právo, zavazujíc zevně, se opírá o vůli kolektivní, celkovou, hromadnou, společenskou (státní, církevní).

Až do svého uvědomění individuum jednalo, jak žádala biologická jeho přijemnost, biologický prospěch celku, jak žádal mrav. V jeho jednání nebylo iniciativnosti duševní, byla jen instinktivní reakce, mechanické, stejnoměrně ve všech jedincích rozložené vykonávání tlaku společnosti. Jakmile se probudí sebevědomí jedince, znamená to, že životnost jeho stává se složitější: už není jen biologická, už je i duševní. I tato duševní její stránka má své přirozené potřeby, jež chtějí být ukojovány, skutečno, jež prochází osobností, jest oceňováno nejen biologicky, nýbrž i duševně. Höffding[1] píše: »Jako naše počitky jsou upozorněním na to, co se děje ve světě, jenž nás obklopuje, nebo v našem organismu, tak pocity libosti či nelibosti jsou symptomy, že naše potřeby a naše úsilí potkává se s úkojem neb že se tomu úkoji staví v cestu překážky.« Nuže, se složitější životností pocity duševní libosti či nelibosti zřetelně se odlišují od pocitů smyslové libosti či nelibosti. A když nyní přichází třetí konflikt, v němž se ocitá individuum, tedy to znamená, že při jeho jednání už nerozhoduje ani libost smyslová ani prospěch celku, ani zevní závaznost autority předků, mravu, zákona, nýbrž že se jedná k vůli vnitřní libosti duševní způsobované vnitřní povahou takového jednání. Dobro k vůli dobru. Tím společnost ve svém hodnocení skrze sebevědomého jedince dostává se ku předu. Jedinec nepřijímá do sebe jen trpně dosa-

[1] Höffding l. c. 349.

vadní tradici, nýbrž pozměňuje ji a odchyluje se od ní — a žádný mrav a žádné právo nemůže v sebe pojat předpisy pro všecku nepředvídanou mnohost života, jenž skrze jedince stále roste ze sebe a nad sebe stále novými formami, vytváří ve řejné mínění, takže i právo samo stále jest nuceno se mu přizpůsobovati — a dík své probuzené duševnosti přičleňuje k dosavadnímu hodnocení hodnocení nové, své, jež ovšem jest jen novým projevem právě se uskutečnivší stupňovanosti životnosti směrem duchovním. Tu jsme teprve u hodnocení etického. Dosud se hodnotilo s jistým zřetelem vnějškovým. Buď vzhledem k následku (příjemnost, prospěch) neb vzhledem k zevnímu tlaku kollektivní vůle (legalita). Etickým hodnocením hodnocení zvniternělo, zduchovnělo, děje se k vůli vnitřní povaze jednání. Spravedlnost pro spravedlnost, ctnost pro ctnost atd., poněvadž jsou vyvrcholením duchovní životnosti jedince i společnosti. Tam převládaly zřetele hmotné, biologické, správní. I ty jsou důležité pro životnost společnosti. Tu převládá radost z vnitřního stálého tvoření duchovní stránky této životnosti. Společnost eksistuje tím, že má své tělo, jeho potřeby a jich ukojování, že má svou kostru, pevnou organisaci (právo), o že má svůj duševní život.

A tak jsme mohli pozorovat jednotlivé stupně hodnocení: hodnocení z příjemnosti, hodnocení z prospěchu, hodnocení z autority zevní, hodnocení z autority a duchovní radosti vnitřní. K prvnímu a druhému se připíná stupnice hodnot organických a hospodářských (ukojování potřeb způsobem hmotným), k třetímu normy právní, ke čtvrtému normy intellektuální, estetické, etické a náboženské. Neboť život duchovní rozbíhá se třemi základními směry: usiluje celistvost skutečna zachytit rozumem v jeho příčinné souvislosti (pravda), usiluje je zachytit v jeho vnější i vnitřní harmonii, jak lahodíc smyslům pronikáno jest jeho obrazotvorností a intuicí (krása), a usiluje konečně to, co zhodnotil jako cenné, učinit svou osobností, zintensivnit tím svou životnost a radostným jednáním (dobro) vrátit to rozmnožené zase objektivnímu skutečnu. Ten, jenž se v tomto díle setkal s úspěchem, komu se podařilo shrnout ve svém osobním životě hodnoty, jímž dáváme přednost a o něž sami usilujeme, jest pro nás konkrétním ideálem. Pojmové shrnutí t a k o v ý c h hodnot v jeden obraz tvoří ideál abstraktní.[1]

[1] Srv. Pfordten, Ethik, 9.

Tu tedy máme řadu hodnot organické, hospodářské, právní, intellektuální, estetické, etické, k nimž přistupují ještě hodnoty náboženské. Neboť člověk cítí, že život je krátký, rozum ohraničený, aby pokryl svým poznáním celé skutečno, intuice nejasná, jednání nedokonalé. A tak aspoň v touze, jíž prochvívá do nekonečna, v touze nekonečné žít, všecko vědět, všecku krásu procítit, nejdokonaleji jednat, což vše soustřeďuje jako uskutečněné ve svém Bohu, a s níž chce jednou splynout, vyjadřuje své spění k jednotě a naplněni sebe vší mnohostí. Tato touha je duší náboženství.

Mezi jednotlivými hodnotami ovšem může vzniknouti spor, může se dospět k okamžiku, že je nutno vybírat, volit mezi nimi. Může se stát, že nastane volba nejen mezi užitečným a škodlivým, příjemným a nepříjemným, nýbrž i mezi hodnotami kladnými. Záleží jistě mnoho na tom, jakým hodnotám se dává v životě přednost. A tu se ukazuje, že tentýž zřetel k hodnotě základní, jejž bylo možno konstatovat při podřizování se části celkové životnosti organismu či společnosti, platí i v říši hodnot. Hodnocením ústředním jest hodnocení etické, zavrcholení duchovní životnosti a proto těmto hodnotám etickým, jež se pokládají za vrcholné, bývají obětovány, jim podřizovány i hodnoty, jež jsou jinak pociťovány jako velmi významné (na př. život sám).

Netřeba snad dodávat, že o této ústřední povaze etického hodnocení může být řeč jen tam, kde se jedná o hodnocení jsoucna vůbec. Tam, kde běží o zjišťování, konstatování skutečna a o jeho kausální výklad, tam zajisté etičnost žádná vnášena být nesmí. Ale ovšem i na druhé straně, ač není pochybno, že na př. při hodnocení hospodářském dlužno dbáti často vyšších zřetelů etických, přece jen zase nesmí být překročena určitá hranice, až po kterou ona částečná hodnocení jsou oprávněna.[1]

[1] Koloušek, Systém národního hospodářství 120 píše: Při výrobě lihových nápojů a v obchodu s těmito výrobky je zaměstnáno veliké množství lidí a bývají k tomu dávány cenné suroviny od přečetných zemědělců. Kdo by mohl vůči všemu tomu tvrditi, že výrobkům těm nepřisluší hodnota, když se vidí, jak na ně opravdu bývají věnovány a utráceny nesčetné hodnoty jiné? To by bylo pouze matením národního hospodářství s etikou a tím by nebyl nijak odčiněn fakt, že líh, pivo, víno, tabák a opium, jsou cennými věcmi, že jsou zbožím velmi důležitým a všeobecně uznaným. Ovšem při posuzování blahobytu společenského není lhostejno, zda-li těmto věcem jistý národ věnuje více péče než jiným daleko prospěšnějším. Takový lid, který by svou činnost věnoval velkou měrou tvoření hodnot podobného pochybného významu ke své vlastní spotřebě, který by hověl přes míru svým zhoubným náruživostem, zajisté by nevolil pravou cestu k povznesení svého blahobytu.

Hodnocení etické soustřeďuje kolem sebe všecky ostatní hodnoty a zároveň je proniká, takže všecky mohou být oceňovány a posuzovány s toho centrálního hlediska, ano k plnosti životnostní, individuální i sociální přispívají jen potud, pokud řízeny jsou směrem k etickému ideálu. Zároveň je tím naznačen vzestup hodnot pokud se týče jich platnosti směrem od relativnosti ke stále stoupající absolutnosti — hedonistické hodnocení je vždy relativnější než logické — atd. jakož i pokud se týče ekstensivnosti: od hodnot individuálních k sociálním a snad i vesmírným.

III.

Všecko hodnocení a kladení cílů dáno jest nikoli naším teoretickým, nýbrž naším po výtce citovým a praktickým poměrem ke skutečnu. Mluvíme-li při etice o hodnocení a kladení cílů, není to proto, že bychom při vědeckém vysvětlování etického jsoucna chtěli doplňovat výklad kausální výkladem teleologickým. Teleologie, jak už bylo dovozeno,[1] nepatří k vědeckému výkladu skutečna. Ale máme tu na mysli jinou okolnost. Řekli jsme, že mravnost jest jev sociální. Nuže svět sociální jest zvláštní povahy. Není jen světem našeho poznání, nýbrž též světem naší prakse. Máme pocit, že není sám od sebe jako ostatní příroda, nýbrž jako by skrze nás stále se tvořil, byl námi stále uskutečňován. Jest nejen mimo nás, nýbrž jest i světem našeho nitra, našeho subjektivního prožívání. Jen vzájemnou účastí všech a jedince se uskutečňuje. Společnost a její jevy jsou jen proto, že jsou živí jednotlivci, kteří ji žijí. Aby byla mravnost, musí být jedinci, kteří ji nejen poznávají, nýbrž i žijí. Život jest stálé jednání. Abychom mohli správně jednat, jest nutno nejen znát objektivní mravní jsoucno a pojat je v sebe, aby se v nás uvědomilo ve své nejrozsáhlejší plnosti, nýbrž i, nemá-li zůstat při pouhém poznání, při pouhé teorii, má-li se poznání stát činem, jest třeba, aby správně byly zhodnoceny všechny prostředky, jež se k uskutečnění poznání v čin nabízejí, i konečně, aby správně anticipována byla kausální řada, jež individuální čin svádí zase v objektivní mravnost. Jinými slovy řečeno: jest třeba vědomím svým a svědomím navázat na objektivně dosažený mravní vývoj, subjektivním zmocněním se ho udržovat ho dál živoucím, což ne-

[1] Kapitola tato je výňatkem z větší práce.

znamená nic jiného, než správným zhodnocením zvolit dobré prostředky k dobrému cíli. Tedy při sociálním jsoucnu běží nemenš než o teorii též o praksi. Pro praksi pak jsou otázky hodnocení a kladení cílů významu podstatného. Ovšem nutno stále pamatovat na to, že i ve světě sociálním je vše determinováno, že se tu neděje nic z ničeho, zasahováním nějakého já, nějaké vůle stojící mimo příčinnou souvislost tohoto jsoucna, že vše se děje — i vynalézání, objevování, tvoření umělecké[1] — z hmotného a duchovního materiálu pohotově jsoucího dle zákonů jsoucnu vlastních a jež jsou ve světě sociálním jen pokračováním zákonů ostatního přírodního bytí a dění.

Rozeznávání mezi světem jsoucna a mezi světem hodnot a účelů dáno jest jen tímto praktickým zřetelem. Svět hodnot, jak to poznali též Münsterberg, Krejčí a j., kryje se světem jsoucna, jenom že ve světě hodnot oceňováno jest jsoucno se zřetelem na cit, přání, praksi. Vše, co jest, může být pro někoho hodnotou, stát se cílem. V tom »pro někoho« jest právě naznačena subjektivnost oceňování — hodnotou se nám může státi cokoli, pokud to vztahujeme ke svému citu, ke své potřebě hmotné či duchovní, — cílem se nám stává, činíme-li z toho předmět usilování. A plností života by bylo, kdyby se nám mohlo státi vše kladnou hodnotou, kdyby proud našeho niterného života dovedl se podle Rousseaua rozlít po všem, ekspansivní síla duše naší dovedla nás identifikovat se vším a kdyby tak byl rozřešen Rousseauovský konflikt mezi přírodou a kulturou. Je jasno, že svět hodnot, norem, účelů neeksistuje nikde mimo nás, jak si to představoval objevitel světa hodnot Plato a všichni oživovatelé platonismu až k nejnovějším z nich, kteří se soustředili v tak zv. škole bádenské (Windelband, Lask, ale i u Göttingských Husserla, Schelera), dle nichž nad světem obsahů rozkládá se svět norem a forem, nad světem toho, co jest, říše toho, co být má. Kant tuto nadřazenost říše hodnot a norem nad říší empirie vyjádřil mírněji, ne už metafysicky jako Plato, ale přece ještě nadzkušenostně, když klade říši norem sice do nás, ale do našeho já nadempirického, jež si dává mravní zákon. Neboť kategorický imperativ, příkaz čisté rozumné vůle, platí bez ohledu na zkušenost, na jakoukoli látku chtění. Je apriorní, normuje

[1] Viz k tomu Krejčí, Psychologie III., též Syllaba, O významu kulturního prostředí pro vznik a rozvoj vědeckého génia, Nové Athenaeum. I. Ribot, Essai sur l'imagination créatrice.

zkušenost nezávisle na ní. Fichte a Novokantovci (Cohen, Natorp a j.) ho v tom následovali. Rickert řekl, že »vor dem Weltproblem steht das Wertproblem der Kultur«, a že logické vědomí jest jen »eine Form des Wertbewusstseins und damit zugleich eine Form des Pflichtbewusstseins«.[1] Všichni, i Plato i Kant i Fichte i Lotze i Rickert i Windelband i ostatní tušili správně jistou nadřazenost světa hodnot a norem. Jen že to není nadřazenost metafysická, ani apriorní, nadempirická, nadřazenost v nás, nýbrž jest to nadřazenost sociální. Rodíme se do objektivní mravní zkušenosti, jež jest sociální apriori našeho individuálního mravního vývoje, a přijímajíce je do sebe tvoříme sami znovu svým životem svět hodnot a norem, činíme tento objektivní zkušeností dobytý svět sami svým životem, světem živoucím. Ten jest smysl Kantova apriori, Rickertova Pflichtbewusstsein, Windelbandova Besinnung auf das Normalbewusstsein,[2] Fichteova tvrzení, že důvod všeho bytí nutno spatřovat ve věčné nevyplnitelnosti toho, co má býti a ovšem i ve věčném vyplňování toho, co býti má, a proto má v hořejším slova smyslu pravdu Lotze, že růst hodnot kulturních jest podstatným smyslem a obsahem historického procesu lidstva. Netřeba stavět oba světy, svět jsoucna a svět hodnot proti sobě či nad sebe. Snad měli více pravdy než se zdá Spinoza a Hegel, když věřili, že vše skutečné jest mravné a vše skutečné že jest rozumné. Jest jeden řád a řád ten se jmenuje svět, veškerenstvo, jsoucno, i my, i náš rozum, cit a vůle jest ještě svět. V rozumu se tento řád uvědomuje — rozum nevkládá řád do světa, leda v tom smyslu, že sebe sama uvědomuje jako ještě - řád ostatního světa — v citu jest prožíván jako hodnota, ve vůli chtěn jako stále se uskutečňující a i na dále »býti mající«. V životě člověka, v prožívání toho, co jest, stává se hodnotou a cílem. Neboť život není jen rozum. A svět není jen potravou pro rozum. Jsou tu i materielní smysly, praktické pudy, umělecké fantasie, žíznící srdce, a to vše se nevejde do rozumu.[3] I těm jest něčím svět. I to vše má své potřeby, i to vše chce býti něčím vyplněno. A poněvadž člověk žije celou osobností, jest jeho životem uskutečněn smír, syntésa obou světů. Tak žít znamená stále objevovat, stále uskutečňovat hod-

[1] Rickert, Über die Grenzen der naturwissenschaftlichen Begriffsbildung, 638.

[2] Windelband, Präludien I, 45.

[3] Srv. též K. Joel, Die philosophische Krisis der Gegenwart, 34 a n.

noty, postavit minutu své eksistence do služeb věčného uskutečňování ideálu. Věda o takovém životě je etika. Proto je také etika vědou o hodnotách, normách a účelech. Etika čistá stanoví dosavadní dráhu mravního vývoje lidstva a zjišťuje kvantum dosaženého mravního toho, co jest. Etika praktická, či též etická technická teorie, sestavuje na základě toho soubor mravních pravidel a vztyčuje cíl, k němuž se má spěti. Mravnost sama pak už je skutečná cesta k tomu cíli. Je to prožívání skutečna, duchovní jeho zhodnocení se zřetelem na ideál. Jen tím prožitím ze skutečna stává se hodnota, a z hodnot vyrůstá všecka lidská kultura. A ten, kdo jsoucno do svého života pojal v takové šíři, jak to ještě před ním nikdo neučinil, to je objevitel nových hodnot. Neboť hodnoty se nevymýšlejí, nevynalézají, netvoří z ničeho, hodnoty jsou objevovány. »Jako hvězdy, ona vzdálená slunce, rozsvěcují se jedna po druhé z temna noci, tak vystupují i hodnoty jedna po druhé na obzoru života lidského, a ten, kdo je nejdříve uviděl, nejdříve prožil a před ostatními žil, to jest jejich tvůrce.[1] Co on objevil, ukládá se jako zisk k dosaženému objektivnímu mravnímu bohatství, k dosaženému výboji mravního skutečna, jest poukazem pro druhé na novou, vyšší dráhu, na novou formu života, stává se hodnotou pro ty, kdož to budou chtít žít. V tom je právě podstatný rys lidského života a jeho vyvrcholení v přírodě, že člověk stále prohlédá do budoucna, k ideálu. Hodnoty jsou směrné hvězdy na cestě k ideálu. »Jen tím, že k nim člověk vzhlíží a v dálky hledí, dovede stát zpříma (v duchovním slova smyslu) a jít ku předu.«[2]

---

[1] Riehl, Moderne Philosophie, 170.
[2] Týž, str. 173.

Strany v jihoslovanské konstituantě.

Píše Mirko Tausk-Tvrtkovič. — Přeložil Jan Inderka.

(Dokončení.)

V Srbsku zápasí o vládu radikálové jako kompaktní a demokraté jako nový, v sobě nehotový a ještě nestejnorodý proud. Radikálové, kteří mají původ v maloměstském socialismu sedmdesátých a osmdesátých let minulého století, vyvinuli se časem v konservativní, hypermonarchickou a sociálně dosti zpátečnickou stranu. Ovládajíce po 20 let Srbsko a vedouce celou iredentistickou akci vžili se do myšlenkové chyby, že stát je jakýmsi druhem jejich soukromé domény. Z taktických důvodů přijali do svého středu radikály z Bosny, vojvodiny, Srěmu, Chorvatska a Dalmacie, ačkoli tito svou genealogií a ideologií zastupují typ odlišný od srbských radikálů, kteří nejsou a limine reakční. Velkosrbská fráse, která ovládá mozky radikálů »prečanských«, ozývá se z nejstaršího pokolení srbských radikálů, sdružených okolo Pašiće, Protiće, Ninčiće, v méně útočné formě než u »prečanů«. U mladších živlů mezi srbskými radikály zanikl tento směr téměř zcela, a nebylo by ho vůbec, kdyby nebylo urputného boje s demokraty, t. j. s oněmi srbskými skupinami, které povždy jsou odpůrci radikálů a které se dnes sdružily pod praporem demokratů a národnostního unitarismu. Jako demokraté, tak i radikálové zastupují zásadu centralisticky uspořádaného a administrativně decentralisovaného státu bez zřetele na kmenové a dějinné hranice. Mimo osobní boj vůdců a starší neshody s liberály, »samostalci« (samostatnými radikály) a pokrokáři, které trvají ještě z dob Obrenovićů, liší se od demokratů také méně radikálním, ale jednotnějším postupem v otázce reformy agrárního majetku a zájmy bankokratickými. Pokud jde o zahraniční politiku, jsou radikálové jediní, kteří mají naprosto jednotný a určitý směr, a tím jest frankofilství. Dokud bylo carské Rusko, byli také všeslovany starého typu. K Československu mají radikálové mnoho sympatií, ale neznají ho dosta-

tečnou měrou a přehlížejí je poněkud proto, že kdysi náleželo k Rakousko-Uhersku, neboť vůbec přesně rozeznávají, co nikdy nebylo rakousko-uherské a co jim někdy bylo. V hospodářské politice radikálové jsou přepjatí protekcionisté.

Až do světové války měli radikálové v užším Srbsku naprostou většinu národa na své straně. V krajích osvobozených v době válek balkánských nezískali mnoho sympatií, neboť tam nastolili režim příliš výslovně stranické protekce, což jim překáželo v uspořádání složitých hospodářských a sociálních vztahů Starého Srbska a Macedonie. V důsledcích hrůzovlády a přehmatného stranictví v době vyhnanství srbského národa za světové války ztratili radikálové také veliké množství stoupenců mezi inteligenci a mezi sedláky. Proto v posledních volbách nenabyli v Srbsku naprosté většiny, kterou měli tolik let, nýbrž vyšli z nich stejně silni jako stoupenci »demokratické zajednice«.

Pod jménem »demokratické republiky« pokračují v Srbsku ve svém životě pokrokáři (»naprednjaci«), bývalá vládní strana Obrenovićů, »liberálové«, zbytek starých austrofilů a »samostalci« (samostatní radikálové), kteří jsou nejstaršími odštěpenci a nejlepší skupinou dnešních demokratů. Po stránce národnostní přijaly tyto skupiny program jihoslovanského unitarismu, po stránce hospodářské z lásky k demokratům z Chorvatska a Bosny radikalismus v otázce agrární reformy a po stránce administrativní zastupují zmíněnou již formu centralismu. Svým základním rysem jsou konservativní bankokraté, ale méně nesmířitelní protekcionisté než radikálové. V otázce zahraniční politiky nejsou tyto skupiny specificky frankofilské jako radikálové a vlivem stoupenců koalice v Chorvatsku jsou pro součinnost s Československem. Do voleb šly většinou pod starými stranickými prapory.

V Srbsku teprve nedávno se začalo krystalisovati hnutí dělnické. Vlivem války, vyhnanství a Ruska přistoupila většina srbského proletariátu ke komunismu. Sociálním demokratům zůstali věrni toliko nečetní stoupenci starých předáků Lapčeviće a Kaclerroviće. K tomuto rozkladu a poklesnutí do nerozumných krajností mnoho přispěla okolnost, že strana smrtí Duška Popoviće a Dimitrije Tucoviće ztratila své eminentně nejsilnější a nejschopnější lidi. V poslední době začal se i tu proces krystalisace k centru. V čele tohoto hnutí stojí inteligentní Živko Topalović a Dr. Košanin. Sociální demokraty vede Vito-

mir Korać z Chorvatska, Nedeljko Divac a jmenovaní staří vůdcové, křídlo ve vojvodině pak Dr. Vasa Stajić, vzdělaný a dokázaně poctivý politik, jenž před krátkým časem vystoupil z demokratického tábora z důvodů zásadních. Úroveň socialistických proudů v Srbsku je značně vyšší než v Chorvatsku a v Bosně.

Nejmladší, nejuniversálnější a nejprogresivnější hnutí v Jugoslavii — nehledíc ovšem k socialistům — představuje »strana zemědělská« (»zemljoradnička partija«). Toto hnutí zachvacuje příslušníky všech tří kmenů, všech náboženských vyznání a všech krajů našeho státu, prozatím mimo bánské Chorvatsko, kde teprve v těchto dnech rozvine svůj prapor. Přes to, že jde o hnutí selské, přece jde o hnutí po každé stránce pokrokové. Jediný program měšťanských stran, jenž mluví o svobodě svědomí, o mezinárodní snášelivosti a vyšších humanitních cílech, jest program zemědělců, sedláků, kteří jinak všude jsou nositeli ideologie právě nejkonservativnější. Ve straně té zastoupeni jsou srbští selští zádružníci, rolnická strana z Bosny, rolnická (»kmetijska«) strana slovinská a selská zádružnická strana v Dalmacii. Vedle sociálních demokratů jsou jediným kladným živlem v ústavodárném parlamentě. Selská strana napsala na svůj prapor hesio boje proti národnostnímu partikularismu, proti bankokratismu, který jako těžká můra dáví mladý tento stát, proti nesvědomitosti a jednostranosti hospodářských pokusů, kterými měšťanské strany soustavně podkopávají základy našeho národního bytí, a konečně i proti demagogii ostatních selských proudů (Perić, Radić, Milan Pribičević, bosenská strana katolická atd.), které jsou buď nakloněny jakémusi druhu selské diktatury nebo vedou boj proti soudobé městské kultuře a proti modernímu hospodářskému vývoji, jdouce do boje s pověstným okřídleným slovem: »Národe, líbám prach obuvi tvé.«

V této chvíli selské strany, které tvoří zemědělský klub v konstituantě, ještě se nepřetavily a nesplynuly v jedno jednotné těleso, nýbrž dokonce se i takticky rozešly, ale jsou přece na cestě k tomu a působí dobře jako politický nástroj mladého intelektuálního pokolení, které má i dosti svědomí i dosti kultury, aby rozbilo okovy národnostní i náboženské stísněnosti, které poutají našeho primitivního venkovana, a aby ze sedláka vychovalo bojovníka pro kulturu a pokrok, nikoliv aby jej ohlu-

povalo a svádělo demagogii a činilo z něho nevědomý nástroj reakce a psychopatické touhy po vládě. Hlavní vůdcové tohoto hnutí jsou Vojislav Lasić, Gjoko Perin, Mihajlo Vidaković, Marko Gaković, Dr. Uroš Stajić, Ivan Ucelj, Ante Franić a N. Vošnjak. Mandátů mají v Srbsku 14, v Bosně 12, mezi Slovinci 9, v Dalmacii 3, ve vojvodině 1.

Vošnjakova skupina a Gaković v posledních dnech se rozštěpili, ale nelze to považovati za zásadní a definitivní.

Srbská republikánská strana neznamená prozatím mnohem více než pouhý pokus o vnášení západních ideologií do našeho života. Sdružila pod svým praporem nevelkou hrstku intelektuálních nespokojenců a idealistů a několik lidí, kteří z důvodů osobních nebo místních nemohou nebo nechtějí pracovati se starými srbskými stranami.

Černá Hora jak počtem obyvatelstva, tak kulturní svou zaostalostí neznamená mnoho ve velké mase jihoslovanského národa, a její voličové přes všechen regionalismus rozhodli se více méně pro radikály a demokraty s osobitým zabarvením. Proto nemíníme zde o jejím stranickém životě, který jest teprve v embryonálních prapočátcích, mluviti. V Černé Hoře zasluhuje zmínky jen to, že část černohorského plemene většinou ze starých kmenových důvodů a tradicí, část t. zv. vyšší třídy pak z důvodů a zájmů osobních podporuje zahraniční propagandu přívrženců Nikolových a italskou.

V Záhřebě, v březnu 1921.

Ruská literatura, věda a školství za diktatury proletariátu.

Napsal Jiří Polívka.

(Dokončení.)

Náboženství jest ovšem se všemi svými vnějšími odznaky úplně odstraněno. Jako obligátní předmět jest zavedena ruční práce, učí se různým řemeslům, ševcovskému, truhlářskému, zámečnickému, knihařskému a j., na vesnických školách zahradnictví a zemědělství. Tyto práce konají se, či spíše měly by se konati, ve zvláštních dílnách, po případě na pozemcích k tomu účelu určených. V tom ohledu jest ovšem nad míru mnoho nedostatků, většinou jest to vše pouze na papíře. Řízení školy rovněž silně změněno, na něm mají účastenství nejenom zástupcové pracující třídy, členů komunistické strany, než ještě učící se mládeže od dvanácti let! Vysvědčení se vůbec nevydávají, leda výkaz vykládaných předmětů. Domů se žádné úkoly nedávají, učebnice jest vypuzena ze školy. Tresty nejsou vůbec dopouštěny, zkoušky naprosto odstraněny. Školníků není vůbec, všecky práce musí žáci sami obstarávati, štípati dříví, topiti, uklízeti, mýti podlahu a pod.

Tyto reformy nepotkaly se se souhlasem, naopak vyvolaly více méně ostrý odpor jak se strany obyvatelstva a učitelstva, taktéž mládeže, u této ukazovalo se, že zbavena učebnic nemůže hned si osvojiti přednesenou látku, a zbytečno tedy naštěvovati školu. Zřízení komunistických jačejek vneslo stranickou vášeň a nepřátelství do útlé mládeže, koedukace pak vedla k mravnímu rozvratu, jmenovitě v komunistických internátech. Důsledkem všeho toho pozbylo brzy obyvatelstvo všeho zájmu, neposílalo svých zástupců do školní rady. Ba rodičové přestali koncem konců vůbec posílati své děti do těch škol, a to nejenom pro svůj odpor k systému školnímu, než namnoze proto, že nuceni těžkými poměry musili dětí využívati k práci. Školy pustly, ale za to se všechny možné sovětské kan-

celáře a úřady naplňovaly 14—15letými pracovníky. A dále přeměňovala vláda zhusta školní budovy v kasárna, nemocnice neb v kanceláře, tak že i ty nemnohé děti, které nepřestaly ještě choditi do škol, byly z nich vypuzeny. Rozumí se, že školní místnosti a učební pomůcky, pokud vůbec byly, se vším tím ničily, ba lavice i almary při nedostatku topiva sloužily k vytápění kasáren atd. A tak došlo k úplnému ničení škol. Učitelé utíkali z nich, hledali si jiné zaměstnání, a postavení jich stalo se nesnesitelným. Vláda pohlížela na ně jako na odpůrce revoluce a sabotážníky, volala je do črezvyčajek, odsuzovala je do žaláře, zvláště na udání se strany komunistických jačejek. Děti samy začaly místy dáti na jevo svou nenávist ke komunistickým vůdcům, tak jmenovitě za posledních demonstrací v Petrohradě koncem února t. r. Přirozeně, když se na jedné straně zasypávají komunistické spolky mládeže dary, a vedle toho v témže Petrohradě zavírá zvláštním dekretem Lunačarského konkurující spolek socialistické mládeže. Ovšem se oficiálně obviňují učitelé, že mezi dětmi vedou tichou propagandu proti vládě sovětů, a rozumí se, volá se na tyto učitele policie, jak za staré doby carské! (srv. článek V. Černova v 165. č. Volje Rossii). A obyvatelstvo spatřovalo v nich hlavní viníky rozvratu školního a obviňovalo je ze sympatií k bolševismu. A tak přemnohé školy se zavíraly, jiné 2—3 se spojovaly v jednu, a nyní vedou politování hodné živoření ve zničených místnostech, aneb v soukromých bytech za nemožných podmínek, bez křídy, bez tabule, a ovšem bez papíru, sešitů a tužek. A tak vyrůstá mladé pokolení též při tomto režimu neznalé písma. Jak to dopadá ve školách, možno souditi podle oficiální zprávy o t. ř. pokazatelné škole, která byla zřízena místo někdejšího Jelizavetinského institutu v Petrohradě r. 1918, otiskl ji list »Pravda« dne 12. ledna t. r. Podává se tu obraz hrůzostrašný, víře nepodobný. Vychováváno bylo tam 395 dětí, a všeho služebního personálu bylo 265! Byli správcové, pokladník, knihvedoucí, lékař atd. kromě učitelských sil, ale ve všem děsný nepořádek, o ničem nevedly se knihy, ač se na ten ústav věnovaly nesmírné peníze, za rok 167 mil. rublů, což jest zajisté i při nízké ceně rublu velmi mnoho. Děti byly zavšiveny, jich prádlo špinavé, ba namnoze prohnilé, všude v učebnách i v ložnicích děsná špína, šatstvo, obuv, všecko se válelo, na učebnicích ležely zbytky jídla, kol dokola nemyté nádoby, zrezavělé atd. (Volja Rossiji č. 118.) Tak vyhlížel

internát komunistický v hlavním městě. Jak to asi dopadá ve venkovských zapadlých městech? A jak to vypadá v mateřských školách? O tom hrozné zprávy podává Boris Sokolov v 130. čísle Volje Rossii. Fanatičtí komunisté a ještě fanatičtější komunistky uvědomili si, že výchovu skutečných komunistů třeba počínati od nejmladšího pokolení, od nejdrobnějších dětí, děti musí se vyrvati ze »záhubného« vlivu rodinného, musí se znacionalisovati. Až se od prvních dnů svého života budou nalézati pod »blahodárným« vlivem dětských sadů a škol, přejmou abecedu komunismu, stanou se skutečnými komunisty. Rodiny donucovány svěřovati děti mateřským školám tím, že se nedávaly dále poukazy na chléb a mouku pro děti starší jednoho roku. Aby pak výchova se mohla vésti v přísném duchu ortodoksního komunismu, byli starší zkušení a osvědčení vychovatelé a učitelé systematicky pronásledováni a vyháněni ze škol, jak středních, městských, taktéž vesnických, a na jich místa dosazováni věřící přívrženci strany, ale při nejmenším nezkušení, ba namnoze přímo nepřátelsky se chovající k všeliké pedagogice. Výsledek těchto pokusů byl krajně žalostný a celý ten systém ukázal se býti přímo vražedným. Prohlídka mateřských škol v Petrohradě odhalila děsné příklady trestuhodné nedbalosti, zločinného zneužívání svěřených úřadů. Jedny takové jesle, ve kterých se chovalo přes sto dětí od 1—4 let, byly shledány v takovém stavu, že musily ihned býti zavřeny. Děti nedostatečně živené, špatně oděné, v hrozné špíně chované od hrubých chův v místnostech nevětraných a špatně vytápěných podléhaly nemocem, za tři měsíce, od ledna do března, byl jich počet přeměněn na 90%, t. j. téměř všechny byly dopraveny do nemocnice. Tak to bylo takořka ve všech jeslích v Petrohradě, v Moskvě i na venkově. Nemocnice byly tak přeplněny dětmi, že se nemocné děti ze škol a útulků nemohly ani dovážeti do nemocnic, třebas byly zachvácény horečkou, osypkami a jinými nakažlivými nemocemi. Jedinou záchranou byly ještě soukromé mateřské školky, které se místy zachovaly, ačkoliv sovětská vláda netrpěla soukromou iniciativu stejně jako dříve autokratická vláda carská, útulky a školky odnímala po únorové revoluci původním správám a dávala je do správy státní. Jen něco málo se jich zachovalo v Petrohradě a v Moskvě, udržovaly se ve vzorném pořádku přes všechny obtíže, a teprve od počátku jara 1920 začala se vláda jinak a laskavěji chovati k nim a opatřovati jim vše po-

třebne. Ovšem od dubna začaly je ukazovati cizím delegacím jako vzorné sovětské ústavy. Do svých vlastních školek cizince zajisté nevedli! Sovětská vláda nevzdávala se ovšem své násilnické politiky. Donucovala matky, aby své drobné dítky vodily do zvláštních dětských jídelen, ačkoliv příprava jídla neodpovídala elementárním požadavkům dětské hygieny, a voditi dětí do nich prohlásily matky na zvláštní své schůzi za zločin. Matky zahájily rozhodný zápas s vládou a dosáhly toho, že vláda byla nucena ustoupiti a povoliti pro děti zvláštní podíl, poukaz na chléb a mouku a j. (pajok).

Výsledky všeho toho byly hrozné, odstrašující. Podle oficiálních dat vystoupila úmrtnost děsnou měrou: v Moskvě stoupl sice počet sňatků s 12.000 r. 1914 na ok. 20.000 r. 1920, ale porod zároveň sklesl s 54.000 r. 1913 na ok. 23.000 r. 1920. A úmrtnost dětí do 16 let vzrostla s 81 r. 1913 na 372 r. 1919 a ok. 400 r. 1920 na deset tisíc obyvatel. Není pochyby, tak prohlásila společnost dětských lékařů, že tak ohromná úmrtnost dětí a tak silný úpadek porodů jest v přímém spojení s rozhodnutími vlády, která činí vše možné, jen aby rozrušila rodinu a znacionalisovala děti od jednoho roku.

Znemravnělost dětí ke škole povinných vzrůstá děsnou měrou, prostituce mezi děvčaty 10—15letými hrůzně se vzmáhá, r. 1920 napočteno 88% prostitutek máloletých! Úžasný obraz toho nakreslil na základě úředních zpráv Boris Sokolov v č. 203 »Volje Rossii«.

Taková jest skutečnost, takové jsou nepopiratelné výsledky tak krátkého poměrně panování komunistické vlády. A tak mohl chroniqueur Sovremennych Zapisků M. Višňak plným právem načrtnouti nynější ruské poměry těmi zoufalými slovy: Tisku není, ne pouze proto, že vláda nedovoluje jiných listů mimo své, než prostě z hospodářských příčin, není papíru, není barev, není strojů, není transportu ani telegrafu, není produktivní práce, není živého Ruska. Vymírají celá pokolení, ale nejen to, vymírají též věci, ústavy, věda, kultura. Zmírá každé hnutí literární a idejové, které jest vlastní životu. Běda, netřeba nyní psáti přehled života v Rusku, jako spíše smrti, postupu umírání rychlého i pozvolného...

Hle, do těchto konců přivedlo sotva tříleté panování bolševické tyranské oligarchie svou vlast a národ, všude a ve všem jen úpadek, rozklad a zkáza!

V únorovém čísle toho listu (str. 398) byla krátce oznámena kniha znamenitého anglického spisovatele H. G. Wellse »Russia in the Shadows«, a hlavní úsudek jeho, že Rusko upadlo do nynější své bídy světovou válkou a mravní a rozumovou nedostatečností svých panujících tříd, a že jest to prý falšováním celé světové situace, tvrdí-li se, že strašlivá bída dnešního Ruska jest pouze následkem komunismu, že prokletí komunisté přivedli Rusko do nynějšího stavu... Kniha vyšla nejnověji též v ruském překladě (Sofia 1921, str. XVI a 96) s ostrými a sarkastickými poznámkami úvodními z péra kn. N. S. Trubeckého. Výborný anglický autor, oblíbený svými romány u soudobého čtenářstva, navštívil sice Rusko již po druhé po pause šestileté, ale opětně jen na krátko, a konečně za těch 15 dní své cesty po Rusku v průvodu dámy, která byla již šestkráte vězněna od bolševiků pro pokus o útěk z Ruska a tím zajisté hrozně postrašená, a v stálých rozmluvách s M. Gorkým nemohl při vší své snaze nabýti samostatného úsudku o ruských věcech, než nepochybně díval se na ně jen brejlemi, které mu nynější pohlaváři nasadili, soudí o ruských věcech velmi povrchně, nemohl proniknouti do hloubi a podstaty věci. On dokázal svým vlivem, že v Anglii zahájili velkou akci, aby byla duševní blokáda Ruska zrušena, posílány hojné knihy atd., ale proč nedokázal, že těm učencům mučeným duševním hladem, dychtícím po čerstvém vzduchu, po hojné duševní stravě, takovému Glazunovu, blouznivě vzpomínajícímu anglických přátel, chvějícímu se úzkostmi, nepropukne-li též v Anglii taková revoluce, jakou sám byl odsouzen prožiti, nebylo povoleno odjeti z toho dusného bolševistského vězení, z té fysické a mravní bídy do Evropy na čas a tam okřáti a nabrati nových sil k nové práci, o tom se v jeho knížce nedočítáme. A opět vyšla podobná anglická knížka: Arthur Ransom, The Crisis in Russia (srv. Volja Rossii č. 145) se stejnou tendencí. Vůbec jest ku podivu bohata literatura o bolševicích ve všech evropských jazycích. »Russkaja kniga« naplnila jich názvy několik sloupců. Význam málem asi všech těchto spisků bude zajisté téměř šmahem leda efemérní, jich pouze informativní cena jest též namnoze pochybná. Jisto jest, že třeba na okamžik nějak pomohou nynějším oligarchům v Kremlu, přece jich před soudní stolicí dějin neobhájí.

Básnictví Homérovo a moderní.

Napsal Ot. Vaňorný.

(Dokončení.)

Na štěstí si Pénelopeia vyložila jeho slova jinak. Věděla, že potulní žebráci rádi lidem povídají to, čeho si přejí, jen aby od nich vylákali nějaké dary. Tento úmysl podkládala slovům žebrákovým.

Když jeden ze ženichů, šlechetný Amfinomos, blahopřál Odysseovi k vítězství nad Írem, Odysseus vida jeho dobré srdce radil mu, aby odešel z domu, poněvadž Odysseus je nablízku. — Jak věděl žebrák, že Odysseus je nablízku?

Se ženichy odvážil se mluvit ne jako žebrák, který přišel prosit o kousek jídla, nýbrž jako hrdý sebevědomý muž, který je jim, šlechticům, roven, Antinoovi, náčelníku ženichů, vytýkal, že duch jeho není roven postavě krásné, a že by ze svého nedal žebrákovi ani zrnečko soli, když mu z cizího nechce dát ani kousek jídla. Eurynomovi, druhému náčelníku, praví dokonce:

> Tys však nadmíru zpupný a hrdou mysl máš v hrudi.
> Snad též o sobě mníš, že's nějaký obr a silák!
> Kdyby však vladař se vrátil a do země otcovské přišel
> brzy by tuhle ten vchod, ač značnou se honosí šířkou,
> úzký ti byl, jak předsíní ven bys utíkal odsud.

Odysseus nemohl se již udržet, tlumený hněv vyrazil — v žebrákovi probudil se král — ale bezmála by se byl prozradil! Odysseus příliš se zapomněl.

Tyto výroky budí ve čtenáři obavu, že pojmou ženichové podezření, že to není žebrák, zvláště když jim už na sněmě věštec Halitherses připomněl starou svou věštbu, že se Odysseus vrátí v dvacátém roce, nejsa od nikoho poznán.

Ale ženichové byli jako slepí a přímo se řítili do záhuby!

Také Télemachos někdy se zapomněl. Když Eurymachos vrhl po Odysseovi podnožkou a ostatní ženichové láli na žebráka, tu již Télemachos neudržel svého hněvu a obořil se na ženichy:

Ztřeštěnci, posedlí jste! — však dobře je na vás už vidět,
moc že jste jedli a pili! — či dráždí vás některý z bohů?
Teď snad máte už dost! — — A jděte už domů — se vyspat!

V tom se však Télemachos zarazil — překročilť míru. I mávl konejšivě rukou a dodal mírně, jako na usmířenou:

— ač-li vás pobízí duch — já nikoho vyhánět nechci!

Básníkovi pomáhal tu také »fatalismus antických lidí: nikdo neujde svému osudu. Ženiši jako mušky do ohně řítili se slepou nutností do záhuby. A kdyby se Odysseus byl sebe více prozrazoval, bylo by to stejně dopadlo.« (J. S. Machar.)

Některé věci moderního čtenáře zarážejí, poněvadž se s nimi v moderní poesii neshledává. Nebylo by divu, kdyby je pokládal za chyby — ale zjevy ty zakládají se na duchu té doby a na povaze tehdejší poesie.

Bohové. Moderní básnici neužívají bohův ani duchů k vysvětlení dějů, nýbrž hledí děje odvodit z důvodů vnitřních, přirozených, jako z lidských povah, z duševního stavu osob, ze situace, atd. atd., pokládajíce za uměleckou vadu, kdyby podnět dějův a jejich provádění vycházelo zvenčí, ze světa cizího, ležícího mimo děj. Moderní čtenář je zajisté překvapen, když vidí, jak u Homéra bohové neustále zasahují do lidských dějův a osudů.

Ale toto zasahování bohů do lidských dějů nebylo u básníků tehdejší doby zjevem neobyčejným. Čemu lidé hned nerozuměli a příčinu si nedovedli vysvětlit, přičítali bohům. Lid v ě ř i l ve zjevování bohů a v jejich účinkování na lidské osudy. Také byli dle tehdejších názorů bohové lidem doby hérojské bližší. Přední rodové odvozovali svůj původ od bohů.[1] Nebylo tedy divu, že se bohové o své blízké potomky starali a jejich osudy řídili.

Z této všeobecné národní víry si vysvětlujeme, proč básník bohů tak hojně používá. Je to přirozeno a vyplývá to z ducha tehdejší doby. D n e s ovšem by zjev ten byl uměleckou chybou a byl by nemožný.

Této národní víry však užil básník také k svým účelům poétickým — ovšem způsobem, kterého by moderní básník užít

[1] Tak Achilleův děd Aiakos byl syn Diův, sám Achilleus byl syn bohyně Thetidy. Nestorův otec Néleus byl syn Poseidónův, Agamemnonův praděd Tantalos byl syn Diův, atd. atd.

nemohl, založil celou komposici svých básní na působení bohů. — Bohové jsou mu tedy uměleckým prostředkem k provedení básnického plánu v celku i v jednotlivostech.[1] Básnický plán Iliady i Odysseie jest opravdu velkolepý, hodný velikého básnického génia, ale provedení plánu připadá moderním čtenáři velmi, velmi primitivní.

Vizme příklad z Odysseie. Situace říše a královské rodiny Odysseovy byla zoufalá, ale ani Odysseus ani syn Télemachos nevěděli si rady. Děj nemohl s místa a bez bohů by se nebyl ani rozproudil. Teprv Athéna způsobila Odysseův návrat, doma pak jej zachránila od záhuby a dala podnět k pomstě nad ženichy. — Z lidských podnětů by děj nebyl ani počal.

Naše Odysseia není bez Athény možná. Athéna dala podnět k veškerým hlavním událostem Odysseie a pak je také prováděla.

Básník užívá bohů také tam, kde mu provedení básnického plánu dělá jakékoliv obtíže, kde rozuzlení zápletek a obtížných situací by samo sebou nebylo možné, vůbec všude tam, kde nemůže najít vnitřního důvodu. Některé scény by bez zásahu bohů nebyly možné.

Homéros chtěl v Iliadě vylíčit setkání trojského krále Priama s Achilleem ve stanu Achilleově. Ale král nepřátelský nemohl se přece objevit v táboře achajském! Nepozorovaně s vozem do stanu Achilleova také přijet nemohl — ani v noci. Ale básník nechtěl se zříci té nevyrovnané scény. Nezbývalo než sáhnout po pomoci božské. Priama přivedl v noci nepozorovaně bůh Hérmeiás, a také jej z tábora vyvedl.

Někdy básník z touhy po napínavosti zavede osoby své básně do takové situace, že bez bohů z ní není východu: Odysseus přišel do svého domu nepoznán v podobě starého žebráka a nesměl se prozradit, nechtěl-li být od ženichů zabit. Ale stará služka Eurykleia, která bývala jeho chůvou, poznala svého pána při mytí nohou po jizvě na noze a pustila překvapením nohu. Kovové umyvadlo hlasitě zařinčelo, převrhlo se a voda se vylila. Pak nastala delší rozmluva mezi Odysseem a Eurykleiou. Jak bylo možná, by to všecko neslyšela Pénelopeia, která seděla vedle? — Athéna obrátila její mysl jinam — a Odysseus byl zachráněn.

[1] Viz E. Belzner, Homerische Probleme na str. 112 atd. Srov. A. Roemer, Homerische Aufsätze str. 144 atd.

Někdy jdou za sebou scény, z nichž každá je založena na jiných podmínkách, ale přece k sobě náležejí. Vyrovnání mezi nimi může přivést jen božstvo. Právě bylo řečeno, že Odysseus vešel k Eumaiovi a do svého domu v podobě starého žebráka. Mohl básník předvést nám jej jako člověka přirozeně zestárlého? Ale jak by se byl mohl sešlý stařec před dvěma dny zalíbit mladistvé, krásné princezně faiécké? Jak by byl mohl u Faiékův ukázat takovou sílu a statečnost? A byla by krásná, věčně mladá nymfa a bohyně Kalypsó s takovým úsilím o to stála, aby sešlý, scvrklý staroch se stal jejím manželem? Ostatně Léodamás, syn faiéckého krále Alkinoa, praví výslovně, že Odysseus je mlád. — A naopak, jak mohl silný, sličný muž, jakým se jevil u Faiéků, za dva dni přijít na Ithaku zestárlý, že ho nikdo nepoznal, ani nejstarší sluhové, ba ani vlastní žena? Básník z důvodů poetických potřeboval k vylíčení scén u Faiéků mladého, krásného a silného muže, ale ke scénám na Ithace opět muže starého. Rozpor, který tím nastal, básník sám vyrovnati nedovedl. Vnitřního důvodu neměl, poněvadž ho nebylo. Nezbylo, než aby proměnu provedlo božstvo, měly-li obě scény, ithacká i faiécká, zůstat beze změny. Pomohla Athéna, která Odyssea proměnila dočasně v starce.

Jak vidět, básník si velmi usnadňoval svůj úkol. Kdykoli byl v nesnázích, povolal na pomoc některého boha, v Odyssei hlavně Athénu — a ta mu byla vždycky po ruce, kdykoliv jí potřeboval.

Básník náš kladl hlavní váhu na mistrné a účinné vylíčení jednotlivých částí a scén — to byl jeho hlavní účel, a v tom byla jeho síla a přednost. Spojení a odůvodnění těchto scén není vždycky umělecké, aspoň ne umělecké dle požadavků básní novověkých.

Ale prostředek, kterým scény spojoval, t. j. bohové, neodporoval povaze jeho věku. Nikdo z jeho posluchačů (čtenářů) se nad tím nezastavoval, poněvadž tenkrát lid všeobecně věřil v zasahování bohův do dějův a osudů lidských. Byl to tedy prostředek tenkrát úplně přirozený. Bohové s představou Iliady a Odysseie tak srostli, že si těchto básní bez bohů nemůžeme myslit.

Jen v Odysseově vyprávění u Faiéků (Apologoi) Athéna nevystupuje, a Odysseus vede si tam všude samostatně. Někteří učenci soudí, že bloudění Odysseovo bylo už před Homérem

zbásněného od jiného básníka, a že tuto hotovost látek Homéros převzal a k účelu svému zpracoval.

Ostatně jsou některá místa, kde bohové vystupují, prostě krásná. Na př. v Iliadě Apollón, který s Olympu spěchá, by potrestal Achaie za urážku svého kněze Chrysa, Thetis u Dia na Olympu, v Odyssei Artemis kráčející za lovem po Erymanthu neb Taygetu, a j.

Děje současné.[1] Žádný spisovatel nemůže dva současné děje vypravovat najednou, nýbrž nejdřív jeden a teprv pak druhý, ale ize jejich současnost aspoň naznačit některými výrazy, jako »zatím«, »zatím co se toto dálo«, »současně s . . .«, »zároveň s . . .«, »tou dobou«, a pod. Nám je takovéto naznačování současnosti samozřejmé a nikomu ani na mysl nepřipadne, že by mohlo být jinak.

I Homérovi byly podobné výrazy známy, i on jich užíval k naznačování dějů současných. Tak na př. v XV. zp. Iliady v. 343—345.

> Zatím co Trojané zbroj jim svlékali, achajské mužstvo
> k příkopu ke hlubokému a kolům se přihnalo v zmatku,
> přeplalo sem i tamo a za zeď se skrývalo z nouze.

Řecké výrazy jsou zde ὄφρα — τόφρα — pokud, potud, zatím co, tehdáž.

V témže zpěvu v. 390—394.

> Patroklos za doby té, co trojské i achajské mužstvo
> opodál rychlých lodí kol ochranné válčili hradby,
> seděl ve staně zatím a bavil hovorem družným
> mužného Eurypyla a na jeho bolestnou ránu
> přikládal hojivé léky, jež konejší bolesti černé . . .

Řecké výrazy jsou εἷως — τόφρα — pokud, potud, za doby té, co — tehdáž.

Uvádíme ještě jen verše 141—143 ze zp. XXIV Iliady:

> Tak tam v okruhu lodním i matka i rozenec její
> přemnoho perutných slov druh ke druhu mluvili ještě,
> Iridu posílal Zeus tou dobou do svaté Tróje

Řecké výrazy jsou ὣς-δ᾽ = takto — tu (tou dobou).

---

[1] Podrobnější poučení o tom jest ve spisech: Th. Zielinski: Die Behandlung gleichzeitiger Ereignisse im antiken Epos 1901 a E. Bolzner. Homerische Probleme 1912.

Ale je ku podivu, že Homéros užívá těchto výrazů jen k naznačení kratších dějů současných. Současnost velkých, složitých dějů těmito výrazy neoznačuje. Proč, není dosud vysvětleno — můžeme jen konstatovat, že to básník nečinil.[1] I když cítíme, že některé děje současné jsou, přece způsob, kterým je básník vypravuje, nevzbuzuje dojmu současnosti. Když (v Iliadě) Zeus procitl na hoře Idě, poslal bohyni Iridu k Poseidónovi, který pomáhal Achaiům, a boha Apollóna k Hektorovi, který byl omráčen ranou balvanu. Rozumí se, že je poslal oba najednou. A jak to dopadlo? Nejdřív poslal Íridu k Poseidónovi, a teprv když poselství bylo vyřízeno a Poseidón se podrobil Diově vůli, pak teprv Zeus řekl k Apollónovi: »Jdi nyní, milý Foibe, k Hektorovi kovem ozbrojenému . . .« Podle tohoto líčení básníkova to vypadá, jako by Zeus i Apollón zatím mlčky na Idě čekali, až poselství Íridino bude vykonáno a rozkaz Diův proveden. Z dějů současných staly se děje postupné.[2]

Jsou-li oba děje složité a zasahují v sebe, počíná si Homéros takto: Nejprve vylíčí jeden děj a dovede jej až do jistého bodu klidu, kde se může zastavit. Zatím děj druhý musí počkat. Teprv když je první děj ukončen, může začít druhý — i časově. Potom básník dovede zase druhý děj do bodu klidu, kde může zatím přestat. — Děj první musí počkat, až se druhý ukončí. Pak se vrátí opět k ději prvnímu a zase jej dovede do bodu klidu, pak se vrátí k druhému, atd. Příklad: Athéna ve schůzi bohů navrhla, by k nymfě Kalypse byl poslán bůh Hermés s rozkazem, aby propustila Odyssea, sama že dojde na Ithaku, aby dodala Télemachovi odvahy. Athéna i čtenář pokládají oba děje (odeslání Hermovo i odchod Athénin) za současné. Vizme, jak si básník počíná: Nejprv vypsal Athénin odchod na Ithaku a podniky Télemachovy, ke kterým jej Athéna povzbudila, a dovedl své vypravování až do doby, kdy Télemachos přišel ke králi Meneláovi do Sparty. Tam se podniky Télemachovy zatím končí, a básníkovo vyprávění se může zastavit. Děj druhý, t. j. poslání Hermovo musilo počkat,

[1] Již Aristarchos, přeslavný učenec starořecký (nar. v 3. stol. před Kr.) poznal, že Homéros neumí naznačit současných dějů.

[2] Jediné vysvětlení bylo by snad to, že Zeus opravdu čekal, jak jeho poselství k Poseidónovi dopadne. Nebylo-li maličkostí přimět mohutného boha moře k ústupu. Kdyby byl Poseidón odepřel poslušnost, bylo by došlo k nesmírnému boji dvou světových mocností, bohem nebes a bohem moře. Možná tedy, že Zeus opravdu s napětím čekal, co Poseidón udělá. Teprv když tato důležitá věc byla odbyta, t. j. když Poseidón ustoupil, teprv pak Zeus poslal Apollóna uzdravit Hektora.

ale ponévadž děj první zabral 6 dní, mohlo poslání Hermovo začít teprve 7 dne.

Teď zas básník vyprávěl děj druhý, t. j. Hermovo poslání a osudy Odysseovy až do bodu klidu, t. j. až do doby, kdy Odysseus přišel do své otčiny a k pastýři Eumaiovi, kdež čekal na syna. Děj první musil zatím čekat, až se děj druhý dokončil. Pak teprve se básník vrátil k ději prvnímu, t. j. k Télemachovi, který ještě byl ve Spartě u krále Menelaa. Ale ponévadž události druhého děje (poselství Hermovo ke Kalypse a odplutí Odysseovo od nymfy Kalypsy až po jeho návrat do vlasti) zabraly 29 dní, t. j. 35 dní od počátku básně, musil Télemachos tak dlouho čekat ve Spartě. Teprve pak, t. j. 35. dne (6 + 29) mohl začít zase děj první. Básník tedy se k němu vrátil, líčil Télemachův návrat ze Sparty a dovedl své vyprávění do bodu klidu, t. j. do té doby, kdy se Télemachos sešel s otcem Odysseem u Eumaia. Pak už básník oba děje spojil.

Toto vypravování nedělá dojmu dějů současných — současnost není nikde naznačena, naopak děje jsou vyprávěny tak, jako by následoval jeden za druhým, jako by děj druhý počal tam, kde skončil předešlý. Současnost proměněna v následnost.

Důvod tohoto počínání básníkova nám není znám. Vždyť tím nedocílil žádného účinku ani výhody, ani poétické ani aesthetické, naopak zapletal se do odporův a pravděnepodobností.

Jediný na ten čas možný výklad je ten, že Homéros nedovedl naznačit současnost delších, spletitých a do sebe zasahujících dějů.

Dokud tento zjev nebyl znám, kritikové zastavovali se nad některými nesrovnalostmi, které vzešly z toho, že básník neuměl naznačit dějů současných. Tak na příklad král Menelaos pozval Télemacha, by se u něho zdržel 11 neb 12 dní. Ale Télemachos odmítl toto pozvání z důvodu, že druhové naň čekají v Pylu a že jsou už mrzuti. A najednou se Télemachos ve Spartě zdržel 29 dní, aniž básník tuto nesrovnalost nějak vysvětlil. Učenci vykládali si spor tím, že obě místa prý nemohou pocházet od jednoho a téhož básníka, atd.

Pravděnepodobnosti a odpory. Čtenář, který s celou duší se zahloubá do četby básně jakožto uměleckého díla za tím účelem, aby prožíval poétické její krásy, ani nepozoruje pravděnepodobností, nesrovnalostí a odporů, které se v básni snad vy-

skytají: nevidí jich. Vidí je toliko čtenář kritický, který báseň čte, aby ji posuzoval dle pravidel logiky — tedy pouhým rozumem beze zření k zákonům fantasie.

Čtenářům, kteří chtějí Iliadu a Odysseiu číst jako báseň, by tedy nebylo ani potřeba mluvit o pravděnepodobnostech a odporech — kdyby kritikové z nich nebyli odvozovali dalekosáhlé důsledky týkající se osoby básníkovy a jednoty básní.

Není snad ani jediného čtenáře moderního, který by o tom nebyl slyšel nebo četl. Aby si tedy čtenář mohl udělat úsudek správný a neposuzoval básníka chybně, jest potřeba o věci té stručně se zmínit:

1. U Homéra pravděnepodobnosti a odpory skutečně j s o u.

Télemachos (v Odyssei) býval pořád doma. Najednou odplul na dalekou cestu do Pylu a Sparty — a nikdo si jeho nepřítomnosti po tři dni nevšiml, ani ženichové, ani matka Pénelopeia. Teprve 4. dne to ženichům oznámil Noémón, vlastník lodi, na které odplul Télemachos; matce pak to řekl hérold Medón.

Je to pravdě podobno? — M a t k a že by si po tři dni nevšimla nepřítomnosti syna, kterého dosud každého dne doma vídala? — A ženichové? Télemachos odplul na vypůjčené lodi, provázen jsa mnohými mladými občany ithackými. Je vůbec možno, aby o jeho výpravě nikdo nic nevěděl, aby se o ní v městě tak malém, jako byla Ithaka, mezi lidem nemluvilo?

Ale nelze si myslit, že by básník tak veliký dopustil se takové pravděnepodobnosti bez příčiny. Příčina byla poétická: Básník chtěl vylíčit dojem, jaký učinila na ženichy a na matku zpráva o zmizení Télemachově.

Pobití ženichů stalo se v den, kdy byla slavnost Apollónova v posvátném háji za městem. C e l é město se jí účastnilo, i sluhové ženichů. — Je pravdě podobno, aby se jí neúčastnil ani jediný ze ženichův, ačkoli to byli synové předních rodů z Ithaky a z jiných zemí Odysseových? — Ale básník toho tak potřeboval ke svému účelu poétickému. Chtěl, aby město bylo vyprázdněno a nikdo nemohl ženichům přispět na pomoc — ženichy pak všecky do jednoho shromáždil do domu Odysseova. Podobných příkladů je mnoho.

U Homéra byly však také hojné odpory. Uvádíme jediný příklad z Iliady: Vůdce Paflagonů, Pylaimenés, byl od Menelá a v první den bitevní zabit, ale v třetí den bitevní provází mrtvolu svého syna.

2. Řekové četli Homéra jakožto básníka a kochali se v jeho krásách. Odporů buď nepozorovali nebo na ně nekladli velké váhy. Historik Herodotos se vyslovil, že Homéros nikdy si neodporuje.

Za pozdějších dob učenci řečtí četli Homéra již kriticky a také pozorovali v něm odpory, jež hleděli odstraniti neb vyložiti, ale přece nikdo pro tyto odpory nepochyboval o jednotě básní.

Teprv novověcí kritikové, hlavně němečtí, vyhledávali horlivě u Homéra odpory, soudíce, že místa, na kterých jsou odpory, nemohou pocházet od téhož básníka. Někteří vybudovali na základě odporů v básních zvláštní teorie o vzniku Iliady a Odysseie. Karel Lachmann učil, že básně homérské skládají se z menších samostatných »písní« (Ilias z 19). Adolf Kirchhoff tvrdil, že Odysseia je slátanina od pozdějšího jakéhosi zpracovatele, nikoliv hudlaře.

Od té doby kde kdo vyhledával u Homéra odpory; ani jediný zpěv, ba snad ani jediný verš nebyl jejich nemilosrdnou kritikou ušetřen. Haněli, kárali, mistrovali básníka, dávajíce mu duchaplné rady, jak to neb ono měl udělat, nepozorujíce, že sami se zaplétají »do horších odporů, nežli jsou ty, které chtěli odstranit.« Dobře praví C. Rothe,[1] že jednali s Homérem jako se školákem, jemuž opravujeme bezcenný úkol. — Bylo to pravé řádění těchto lidí, kteří byli sice učení a bystří, ale neměli potuchy o pravé podstatě díla básnického: chtěli studeným rozumem mistrovat básníka, nevědouce, že fantasie má jiné zákony než logika. Později nastal i v Německu obrat.

A přece všecky takové snahy nemají ceny, poněvadž odpory nejsou důkazem nejednotnosti básně.

Jsou přirozeným zjevem u básníků všech časů. Básník pohrouží se totiž celou duší svou do toho, co právě líčí, a zapomene na vše jiné. V žáru tvůrčí činnosti neuvažuje o tom, že by to, co právě tvoří, mohlo odporovat místu jinému. Je veden fantasií, ne chladným rozumem a úvahou.[2] Aby docílil účinku, obětuje soulad. Tak si počínají všichni básníci, staří i novověcí. Goethe, chlouba německé poesie, dokonce schvaluje a doporučuje takové počínání: Jest venkoncem oprávněno, když básník svým osobám

[1] Die Ilias als Dichtung. Paderborn 1910 str. 65.

[2] Naopak, pozdější zpracovatel (Bearbeiter, redaktor, Flickpoet, jak jej němečtí učenci nazývají) byl by je jistě našel a odstranil. Jeho činnost byla rozumová a kritická. A když báseň »upravoval«, byl by najisto všecky nesrovnalosti urovnal.

vkládá do úst řeči a slova, která jsou právě na tom místě vhodná, působivá a dobrá, nestaraje se o to, že by se tato slova snad mohla neshodovat s místem jiným. Schiller se vyjádřil: »Ale co já se starám o odpory — jen když docílím účinku!«

Tak na odpory hledí sami básníci, a to nejpřednější! Proto také nalézáme u básníků novověkých m n o ž s t v í odporů. Nelze bohužel velezajímavé této látky zde podrobně probírat, uvedeme z velikého množství odporů jen nepatrné ukázky: U svědomitého Ariosta v Orlando furioso v 18.45 padne Ballustrio, ale 40.73 a 41.6 opět žije. — Max Piccolomini ve Wallensteins Tod IV. 1. byl ráno pohřben, ale večer téhož dne IV. 34 padl v bitvě.

Němečtí učenci shledali množství nesrovnalostí a odporů ze spisovatelů německých, anglických, francouzských a vlašských, a to i z nejpřednějších, na př. ze Schillera, Šekspíra atd.

Uvádím zde z hojných příkladů jen tyto: V Kleistově Familie Schroffenstein změní si Ottokar se svou sestrou Agnes šaty. Agnes odejde nerušeně v šatech bratrových, ale Ottokar byl od vrahů proboden. Po několika verších praví básník, že Rupert, druhý vrah, vytáhne meč z prsou Ottokarových. Ale za krátko se objeví Agnes opět ve dveřích, spatří zabitého Ottokara a zvolá: »Meč v prsou! Spasiteli!« Podobně zvolá Silvestr, který pokládá Ottokara za jeho sestru: »Bože na nebi! Meč v prsou mé Anežky!« Jak vidět, Kleist zapomněl, že sám dal před několika verši hercovi pokyn, aby meč vytáhl.

Z českých básníkův uvádím aspoň tato místa: Z Vrchlického Bar Kochby (vyd. z r. 1897): Římský legát Rufus dal zajaté židy přivázat na kříž, zajatou ženu zasypal po pás do jámy. Když zajatci svým voláním Rufa vyrušovali, kázal jim nalít žhavého olova do hrdel. Básník poznamenává v závorce: (Vojáci nahřívají pánve s olovem nad ohni a v y k o n á v a j í mezi dalším r o z k a z l e g á t ů v.) — — Ale za chvíli volají židé zas. A když vítězný Bar Kochba zahnal Římany a kázal ukřižované židy osvobodit, byli tito bez porušení (str. 135—153). Básník zapomněl později na to, co dříve tvrdil.

Srovnej ještě Cizinku od Růž. Jesenské: Bojanovský statkář Přemysl Mysleta byl o s m a h l ý (na str. 69), ale na str. 70 perlil se mu pot na b í l é m čele.

Veliké množství odporů jest u Šekspíra.[1]

[1] Koho ta věc zajímá, přečti si spis O. Jaegera Pro domo, kdež vyčítá veliké množství odporů v básních velikého Brita (zvl. na str. 182—184).

Můžeme být jisti, že ani básníci ani většina čtenářův odporu těch nepozorují. Celé generace čtenářů kochaly se v krásách Šekspirových, a nikdo nemluvil o odporech.

Někdy si je básník odporu vědom, a přece jej ponechá, aby nezkazil poétickou krásu místa.[1]

To všecko děje se u básníků novověkých. Tím spíše je zjev ten vysvětlitelný u pradávného básníka Homéra.

Byl-li potulným pěvcem, aoidem, skládal jistě i on krátké epické básně k přednesu. Není vyloučeno, že leckterou z těchto svých básní pojal pro jejich krásu do svého velikého eposu, ale že se mu někdy nepodařilo najít těsné pojítko, které by je s ostatní látkou bezvadně spojovalo. Možná také, že převzal a zpracoval leckterou báseň svých předchůdců a zařadil do své básně s podobným nezdarem.

Velké básně vyžadují dlouhé doby a zabírají mnohdy celý život. Nemůžeme si přece myslit, že Homéros složil tak ohromné dílo jedním rázem, po pořádku, od počátku do konce. Jistě svůj plán časem měnil, leccos přidal, a zase odstranil. Nemáme pražádných vědomostí o tom, jak básník své dílo skládal. Každému je známo, jak Svatopluk Čech změnil plán svého Výletu pana Broučka do měsíce. Wieland sám praví o vzniku svého Oberóna:[2] »Měl jsem v hlavě báji, která mě byla základem. Ta byla v mé duši organickým zárodkem, který ponenáhlu vyháněl ze sebe výhonky a květy. Nikdy jsem neměl vlastního plánu, jako si na příklad malíři zhotovují skizzy k historickým obrazům. Temný cit mě vedl od jednoho k druhému a genetická síla básnická tak dlouho působila, až vše zapadlo do sebe a splynulo v celek.« — Nebylo by tedy divu, když by za dlouhou dobu vývoje básně vloudily se do ní některé odpory a nesrovnalosti.[3]

Bohužel nelze podrobně probírat velezajímavou tuto látku, která déle než jedno celé století pobuřovala mysl všech vzdělancův a dosud není ukončena.

Místa opakovaná. Moderní spisovatel má se na pozoru, aby svých výroků neopakoval, a úzkostlivě se vyhýbá tomu, aby neužil ani dvou stejných slov brzo za sebou — nemá-li k tomu

[1] Srov. Eckermann, Gespräche mit Goethe, a 5. VII. 1827.

[2] v dopise Wolfovi.

[3] Upozorňuji na spis: C. Rothe, Die Bedeutung der Widersprüche für die homerische Frage 1894 a téhož spisovatele: Die Ilias als Dichtung 1910 str. 55—72.

ovšem zvláštní příčiny. Toho u Homéra není. Některá přídavná jména přívlastková, tak zvaná epitheta, se tak ustálila, že příslušná jména podstatná se na jistých místech verše bez nich ani neobejdou — a to i tam, kde se to nehodí. Nebe bývá nazváno hvězdným, ale básník je tak nazývá i za bílého dne. Tak je to i s verši. Přírodní zjevy neb lidské výkony, které se pravidelně opakují, bývají vyjádřeny týmiž slovy, na př. východ i západ slunce, červánky, přípravy k vyplutí, přistání s lodí, oběti, přípravy k hostinám, jídlo, zvláště pak poselství, atd. atd. Jak Pénelopeia oklamala ženichy tkaním a páráním rubáše, vypravuje básník třikrát úplně stejně — a je to veliké místo. Tento zjev, který je význačnou vlastností básní Homérových, není u moderních básníků možný. Ale u Homéra si jej vysvětlíme snadno: Podařil-li se některý výraz, verš nebo i skupina veršů, bylo jich pak všeobecně užíváno i od jiných básníků, a nikdo se nad tím nezastavoval. Básnický jazyk se teprve vyvíjel, v zápase o výraz bylo těžko vytvořit něco lepšího. Takové verše staly se dlouhým užíváním pouhými formulemi. Básníkům byly podporou, poněvadž nemusili výrazův a veršů teprve skládat a znova tvořit; ony ustálené verše podávaly se mu samy a téměř za něho myslily.

Jsou to zděděné formy poétické, jakýsi technický aparát jazykový, který se dlouhým vývojem básnické řeči vyvinul a ustálil. Náležel k epickému slohu, a básníci se mu nebránili a snad ani bránit nemohli, nechtěli-li setřít tento zděděný ráz epické poésie odedávna pěstované. Můžeme to nazvat manýrou, snesitelnou jen v básnictví, které se přirozeně a odedávna vyvíjelo. Moderní básník by byl pokládán za neobratného, ba nemotorného, kdyby si takto počínal.

Někdy užívali básníci formálních veršů za tím účelem, aby zjednali sobě i posluchačům okamžik oddechu, zvláště při řečech. Myšlenky v řečech jdou za sebou ráz na ráz a posluchači jsou jimi velmi napínáni. Proto básník nepočíná příští řeči přímo, nýbrž uvede ji formálním veršem a leckde připojí též formuli oslovovací, na př.:

> Rozumný Télemachos mu na to dal odpověď tuto:
> »Nestore, Néleův synu, ty velká Achaiův pýcho,
> — ⏑ — — — ⏑ —

Takovéto formální verše neobsahují nic nového, nýbrž jsou jakési pausy a dopřávají posluchači aspoň na okamžik oddechu.

Kritikové přikládali místům opakovaným neoprávněně důležitost hledě ke vzniku básní Homérových a k stáří jednotlivých míst a zpěvů. Měli za to, že místa, kde jsou takové verše vícekrát, jsou původní a tedy starší, místa pak, kde se méně hodí nebo vůbec nehodí, že jsou mladší, napodobená, padělaná. Kritikové přičítali je nejapným pobásníkům a napodobitelům. Mnění toto vyvrátil C. Rothe[1] a dokázal z mnohých míst, že opakované verše mnohdy lépe se hodí na místech původem mladších. Mimo to úsudky učenců vyvozované z míst opakovaných mnohdy se od sebe nadobro liší.

Místa opakovaná nejsou spolehlivým a objektivním prostředkem k určování původnosti a stáří místa zpěvův a úsudky i nejbystřejších kritiků bývají po této stránce většinou bezcenné.

Jak již dříve řečeno, místa opakovaná vyvinula se přirozeně a byla společným majetkem básnické řeči a slohu. Básníci jich bez rozpaku, hojně a libovolně užívali, nepřihlížejíce vždycky k tomu, zdali se právě k místu zcela hodí či ne.

Opakované verše jsou jen důkazem toho, že básnictví epické bylo dávno, velmi dávno před Homérem pěstováno, a ukazují k tomu, že »Homéros není na počátku rozvoje epiky, nýbrž na jejím konci.«

Žádným způsobem však nelze opakovaná místa pokládat za vadu a neobratnost básníkovu s hlediska moderního, nýbrž za přirozenou vlastnost a ráz tehdejšího básnictví epického.

Všecky tyto zjevy (zasahování bohů, nenaznačování současnosti dějů, odpory a místa opakovaná) jsou zbytky starodávné naivnosti a jakési nedovednosti, kdy básníci ještě neuměli za poétickým účelem seskupovat, utvářet a vyličovat události tak, aby vše bylo přirozené, pravděpodobné, vyhovovalo požadavkům rozumovým a jevilo všude plnou svobodu výrazu a dokonalou eleganci jazykovou. Takové naprosté dokonalosti se tehdejší poésie epická ještě nedopracovala.

Kdo takto chápe povahu básní Homérových, miluje básníka i s těmi některými zjevy, kterých u básníků moderních nesnáší, poněvadž si je dovede vysvětlit, a nevymítá z básně každé

[1] Die Bedeutung der Wiederholungen für die Homerische Frage 1870 a Die Ilias als Dichtung 1910 str. 22—55.

místo, které nevyhovuje logickým a poétickým pravidlům nynější doby.

Dnes máme dokonalé nauky, logické i estetické, známe pravidla nejpokročilejší techniky básnické — a přece nezrodil se druhý Homéros. Ani nejslavnější epikové světoví nejsou a nemohou být soky starořeckého velikána ducha, který ostatně zazářil jen jedinkráte i na samém nebi poésie vlastního národa.

ROZHLEDY.

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

Podcenění valuty má značné účinky na výrobu, působíc při statcích vyvážených jako vývozní prémie, při statcích dovážených jako ochranné clo, zvyšuje se jím tedy zaměstnanost domácího dělnictva, ale způsobuje též stoupání cen. Účinky ty lze zřetelně pozorovat i u nás. V průmyslu vystupuje více účinek první; světová krise výrobní jeví se sice i u nás, avšak značně seslabena. Při zemědělské výrobě zase, kde se výroba nedá tak zvětšit, vystupuje více účinek na ceny. Kdyby byla tendence ta mohla volně působit, bylo by bývalo následkem rapidní stoupání cen. Proto bylo nutno zavésti vázané hospodářství; tím jsme si uspořili též bolestnou krisi zemědělskou. Nyní však, kdy světové ceny obilí značně klesly, bylo možno přikročiti k uvolnění. Třeba však i tu povlovného přechodu.

V červnovém čísle bylo ukázáno, jak značně je naše koruna (Kč) v poměru ke své domácí kupní síle podceněna v zemích dobodových a neutrálních. Toto podcenění má však velmi důležité účinky též na *výrobu*; k nim chceme tentokráte podrobněji přihlédnout. Podceněná valuta působí totiž na jedné straně na v ý v o z podobně jako vývozní prémie, neboť vyvezou-li se ze země s podhodnocenou měnou výrobky do ciziny, táž cena cizozemská jako dříve dává v domácí měně větší výtěžek i možno tedy se spokojiti též s menší cenou v měně cizozemské a vytlačiti tím soutěž jiných zemí. Na druhé straně působí však znehodnocená měna, pokud se týče s t a t k ů z c i z i n y d o v á ž e n ý c h, podobně jako dovozní ochranné clo, neboť táž cena v měně cizozemské za statek dovážený znamená nyní v měně domácí obnos větší a tudíž soutěživost ciziny se statky doma vyráběnými se tím zmenšuje. Z obou těchto příčin sesiluje se soutěživost domácí výroby a v z r ů s t á tím — aspoň okamžitě — též z a m ě s t n a n o s t a poptávka po silách pracovních v zemi se znehodnocenou měnou, což jsou účinky samy o sobě jistě příznivé. Oproti tomu stojí arci účinek velmi nepříznivý, záležející v tom, že se podhodnocením měny z v y š u j í c e n y statků dovážených i vyvážených a působí tím na stoupání hladiny cenové. Účinky ty můžeme u nás skutečně pozorovat, a to jak ve výrobě průmyslové, tak i ve výrobě zemědělské, třebas arci v každé z nich dostavují se poněkud jinak.

Pokud se týče p r ů m y s l o v é v ý r o b y, je Československo z velké části odkázáno na vývoz, neboť převzalo z bývalého Rakouska největší část průmyslových závodů, avšak domácí odbytiště jich se značně zúžilo. Z účinků znehodnocené měny přichází tu tedy v úvahu zvláště ú č i n e k n a v ý v o z a na zaměstnanost průmyslů vývozních. Účinek ten lze zřetelně pozorovat v tom, že výrobní krise, která od minulého roku zachvátila v intensitě dosud

nevídané největší část světa, dotkla se sice též Československa citelně, ale přešla sem přece jen značně seslabena. To je jasně vidět z cifer o nezaměstnanosti. Tak činilo na př. procento nezaměstnaných v poměru k celkovému počtu členů dělnických sdružení nebo pokladen, na něž se cifry nezaměstnaných vztahují, (viz srpnový Bulletin mezinárodního ústavu statistického) ve Velké Britanii a Irsku v lednu 6·0%, v únoru 8·5, v březnu 10·0, v dubnu 17·06, v květnu 22·2, v červnu 23·1, v červenci 16·7, v Kanadě v lednu 13·07%, v únoru 16·12, v březnu 16·48, v dubnu 16·27, v květnu 15·46, v Dánsku v lednu 22·1, v únoru 24·6, v březnu 22·2, v dubnu 18·9, v květnu 16·1, ve Švédsku v lednu 20·2, v únoru 20·8, v březnu 24·6, v dubnu 24·2, v květnu 25·3, v Norvéžsku 11·3, 14·9, 16·1, 17·1, 17·8, v Belgii 19·3, 22·7, 31·5, 31·2. Naproti tomu v Německu, jehož valuta je v poměru ke kupní síle velmi podceněna, činil dle citované statistiky počet nezaměstnaných v lednu toliko 4·5, v únoru 4·7, v březnu 3·7, v dubnu 3·9, květnu 3·7, červnu 3·0% dělnictva. V republice československé činil dle Sociální Revue a pozdějších zpráv ministerstvem sociální péče v novinách uveřejněných počet osob přímo podporovaných v nezaměstnanosti 15. ledna 1921 41.942, 15. února 47.328, 15. března 41.312, 15. dubna 31.500, 15. května 30.000, 15. června 29.000, 15. července 33.500 (mimo to bylo podporováno nepřímo, prostřednictvím podniků 15.000 osob); srovnáme-li čísla ta s úhrnným počtem členů všech odborových sdružení v československé republice, který podle statistické příručky republiky československé činil koncem r. 1919 přibližně něco přes 1,200.000, činí procento nezaměstnaných toliko mezi 3—4%. Z celkového počtu osob přímo podporovaných v nezaměstnanosti připadala v červenci největší část (53%) na průmysl textilní, 17% na kovoprůmysl a 7% na stavební živnosti. Z cifer uvedených vysvítá jasně účinek valutových poměrů na zaměstnanost dělnictva. Také cifry o kapitálu nově investovaném (at již v nových podnicích nebo v podnicích již existujících) a o počtu nově založených podniků nenasvědčuje úplné stagnaci průmyslu a obchodu. Činiltě dle statistiky ministerstva financí kapitál nově v hotovosti investovaný v akciových společnostech a společnostech s ručením obmezeným v lednu t. r. 146·8, v únoru 107·9, v březnu 119·8, v dubnu 75·8, v květnu 74·6 mil. K. Počet od ledna až do května nově založených akciových společností činil 11, 12, 13, 15, 7, počet nově založených společností s ruč. obm. 32, 26, 24, 24, 15. Celkový přírůstek firem do obch. rejstříků zapsaných (rozdíl mezi firmami nově přibylými a vymazanými) činil v lednu 601, v únoru 532, v březnu 567, v dubnu 445, v květnu 187; teprve v květnu jeví se znatelnější úbytek.

V zemědělství jeví se účinky znehodnocení valuty poněkud jinak. Československá republika není totiž, pokud se týče zemědělských plodin a dalších výrobků z nich, zemí vývozní, nýbrž je nucena z části je dovážeti, nebo přesněji řečeno, ona některé zemědělské plodiny a výrobky (cukr, slad, líh, dříví, ječmen) sice vyváží, jiné však (zvláště chleboviny), a to ještě ve větší hodnotě, je nucena dovážet. (Prof. Hutchinson v Prager Presse z 1. května t. r. vypočetl arci, že naše potřeba v potravinách je domácí výrobou plně kryta; proti jeho výpočtům lze však namítat, že oproti dobám mírovým spotřeba některých vrstev obyvatelstva, na př. zemědělského dělnictva dosti značně vzrostla a že bylo dosud dosti značné části

výrobků použito k vykrmování dobytka. Ve skutečnosti jednota dovozu převyšovala dosud stále — třebas ne příliš velkými obnosy — hodnotu vývozu.) A tu tedy, pokud se týče výrobků vyvážených, znehodnocená valuta zvyšuje jich výtěžek v domácí měně a způsobuje tudíž vývozům jejich velké, nezasloužené zisky, zvyšuje zároveň zaměstnanost příslušných odvětví, naproti tomu při výrobcích dovážených, pokud je jich při výrobě nutně třeba, zatěžuje značně domácí spotřebitele, aniž se tu domácí výroba podstatně zvětšuje. V obou případech — jak u předmětů vyvážených tak i dovážených — je účinkem znehodnocené valuty zvýšení jejich cen a tím i zvýšení celé hladiny cenové. Ano, kdyby se byly nechaly síly ty volně působit, byla by musela cenová hladina rapidně stoupat, neboť každé citelnější zvýšení cen těchto statků musí vésti též ke zvýšení mezd a platů a tudíž i cen všech ostatních statků, tím však klesne domácí valuta oproti cizině ještě více, směnečné kursy se zhorší a tudíž ceny domácí jsou nyní oproti cenám cizozemským vzhledem k onomu znehodnocení již zase nízké, a tak — opakuje se onen proces zdražování stále znovu a znovu.

Mělo-li se tomuto hrozícímu překotnému stoupání všech cen zabrániti, nemohla státní moc tvoření cen hlavních zemědělských plodin přenechati volné soutěži, nýbrž musela je sama regulovat, a měla-li zase tato regulace míti nějakou naději na úspěch, musela prodej hlavních výrobků monopolisovat; to se stalo již r. 1915 zřízením obilního ústavu s jeho odbočkami. Proti hospodaření tohoto ústavu byly již od vzniku jeho pronášeny četné — a zajisté z velké části oprávněné — stesky, a zvláště v novější době nedá se nic dobrého na ně dopustit. A přece lze tvrditi, že toto státní obhospodařování bylo nutností, a to nejen v zájmu spotřebitelů, nýbrž i — v zájmu výrobců samých. Neboť kdyby bylo bývalo tvoření cen hlavních zemědělských výrobků přenecháno volné soutěži, byly by ceny těchto plodin — ale s nimi, jak bylo již řečeno, i celá hladina cenová i ceny zemědělské půdy, pachty, mzdy zemědělského dělnictva atd. — stoupaly ještě mnohem rychleji, nežli tomu bylo ve skutečnosti, po přelomu cen byly by však ceny zemědělských plodin rapidně klesaly a byla by tudíž pro zemědělské výrobce vznikla dosud nevídaná krise. Že by vývoj byl se dál skutečně tak, je vidět na př. ze zkušenosti z doby ponapoleonské. Tehdy arci stoupání cen a následující po něm pokles nedosáhly daleko oněch rozměrů, jakých dosáhly za světové války, a přece jen klesáním cen zemědělských výrobků bylo, jak píše Tooke, rolnictvo tak citelně zasaženo a žaloby jeho staly se tak hlasitými, že anglická vláda odhodlala se v r. 1822 k výdeji 4 mil. £ pokladničních poukázek s tím zjevným úmyslem, aby byly ceny hnány do výše. Ale i ve světové válce pozorujeme podobné účinky ve Spojených státech, kde se ceny zemědělských výrobků vyvíjely volně; jakkoli tu vzestup a následující po něm pokles cen byl mnohem menší než u nás, přece jen výrobci zemědělští byli poklesem značně zasaženi, a pěstiteli bavlny bylo vypracováno koncem r. 1920 zvláštní memorandum presidentovi Federal Reserve Boardu, aby byly bankovní úvěry zase zvětšeny. Ale nepotřebujeme choditi pro příklady ani tak daleko. I u nás nebyly monopolisovány státem všechny zemědělské výrobky a co do cen stlačeny, nýbrž u některých z nich, na př. zemědělského zvířectva ceny

ponechány více volnému vývoji; a tu pozorujeme, že ceny jejich napřed velmi značně stouply, ale pak i citelně klesly, takže se v interpelaci agrárních poslanců z 28. července 1921, tisk 2787, mluví dokonce — arci přehnaně — o finanční krisi zemědělského obyvatelstva.

Jestliže tedy stát — napřed rakouský, pak československý — nedopustil, aby ceny hlavních zemědělských výrobků stouply na výši, jaká by odpovídala cenám světovým zvýšeným o znehodnocení valutové, a raději schodek plynoucí při dovozu nesl ze svého, lze politiku takovovu považovati za správnou, tím spíše, když mohl monopolisací neb kontrolou vývozu jiných výrobků (cukru, lihu, sladu, dříví) zabaviti ve svůj prospěch valutové zisky a schodek takto když ne vyrovnati, tedy značně zmenšiti. Ale nelze již považovati za správné, jestliže se snažil udržeti ceny výrobků (mouky, chleba) na výši nepřiměřeně nízké, neodpovídající ani cenám placeným domácím výrobcům za jejich plodiny (v r. 1920 1 *kg* pšenice a žita placen při rychlé dodávce 1 *K* 90 *h*, cena mouky chlebové stanovena však toliko 1 Kč a mouky vařivé toliko 2 Kč), neboť jednak se tím ztížil přechod k budoucím poměrům normálním, jednak se též schodek nesený státem bez potřeby značně zvýšil. Stal se arci pokus uhraditi příslušný schodek jinými způsoby (t. zv. příplatky majetných, t. j. osob majících více než 30.000 Kč jmění nebo více než 15.000 Kč důchodu, příspěvky zaměstnavatelů, t. j. 1 Kč za každou osobu a den a dávkou z katastrálního výnosu), tak, aby ceny výrobků nemusely býti zvýšeny, nebo prostonárodně řečeno, tak, aby se vlk nažral, avšak koza zůstala celá. Ale opatření to, které bylo patrně diktováno snahou, udržeti si přízeň lidu, bylo naprosto neštastné, neboť bylo i nespravedlivé (pro různé třídy měla platiti různá pravidla, zjištění »majetných« mělo se díti zcela nahodile, neboť jmění 30.000 Kč samo o sobě je malé bohatství, zvláště když se nepřihlíží k počtu členů rodiny) i neúčinné (ukázalo se brzo, že příplatky majetných i příspěvky zaměstnavatelů dávají mnohem menší obnosy, než očekáváno). Když se pak poklesem světových cen očekávané velké zisky z vývozu dříve jmenovaných zemědělských výrobků rozplynuly, neb aspoň značně ztenčily, ukázal se dosavadní systém zcela neudržitelným (podle důvodové zprávy k zákonu o zabezpečení výživy a zemědělské výroby, tisk 1547 z 2. zas., činil by nehrazený schodek i po odečtení kat. dávky, příspěvků majetných a zaměstnavatelů jakož i 1250 mil. Kč z exportu cukru 2901 mil. Kč, po případě připočteme-li tento obnos 4151 mil. Kč), i ukázala se nutnost, přikročiti ke změně systému směrem k volnému obchodu. To se stalo nařízením vlády ze dne 30. června 1921 o uvolnění a hospodaření sklizní z roku 1921, tisk 224 sb. z. a n., jímž bylo ustanoveno, že držitelé zemědělských podniků jsou povinni dodati státu ze sklizně r. 1921 celkem 40.000 vagonů žita a pšenice (výjimečně může být místo 100 *kg* žita neb pšenice dodáno též 125 *kg* ječmene), že však jinak dnem 1. července 1921 počínaje uvolňuje se pro celé území státní s výhradou zvláštních předpisů, upravujících obchod cukrovkou a cukrem, obchod veškerými plodinami zemědělskými a výrobky z nich a že státní obilní ústav se svými zemskými odbočkami vstoupí do likvidace dnem 1. září 1921. Zmíněný kontingent má se rozvrhnouti mezi držitele zemědělských podniků podle velikosti jich orné

půdy (tedy nikoli půdy osetě příslušnými obilninami, což může ovšem vésti k mnohým nesrovnalostem), a sice má množství jimi odváděné stoupati progressivně s velkostí orné půdy (držitelé od 3—5 *ha* mají odvésti 30 *kg* z 1 *ha*, od 5—20 *ha* 60 *kg*, od 20—50 *ha* 85 *kg*, od 50—100 *ha* 100 *kg*, nad 100 *ha* 135 *kg*, nehledě zase k úrodnosti půdy). Kontingentu toho má se použíti k přednostnímu (veřejnému) zásobování osob nemajetných. Za osoby takové mají dle nařízení ze dne 11. srpna, č. 270 sb. z. a n. v zásadě býti považovány jednočlenné domácnosti s měsíčním příjmem do 1000 Kč, 2—4-členné s příjmem do 1500 Kč, 5 a vícečlenné s příjmem do 2000 Kč, ale také ony jen tehdy, nejsou-li držiteli pozemků stačících k úhradě potřeby, nebo majiteli nemovitého majetku a cenných papírů. I u nich mají však ceny býti zvýšeny; jako hranice stanoveno, že detailní cena mouky chlebové nesmí převyšovat 1·90 Kč, mouky vařivé 5 Kč za 1 *kg*, cena chleba vyrobeného z 1 *kg* mouky chlebové pak 3 Kč (rolníkům má za toto kontingentní obilí být placeno 190 Kč za 100 *kg* pšenice neb žita). Deseti procentům nejchudších konsumentů má však býti ke zlevnění chleba poskytnut přídavek v obnosu 1 Kč na osobu týdně.

Přehlížíme-li tato ustanovení kriticky, musíme uznati, že nynější doba byla pro uvolnění zemědělské výroby poměrně příhodnou. Rozpětí mezi dosavadní úřední (přídělovou) cenou a cenou světovou bylo sice dosud velmi značné, v tom jeví se právě zase účinek podhodnocené naší valuty (v Italii nemající onoho podhodnocení, klesla na př. světová cena až hluboko pod cenu úřední) — ale bylo přece jen, a to právě v nejnovější době, poklesem světových cen velmi zmenšeno (dle cit. dříve statistiky činila cena 1 bushelu pšenice č. 1 v Chicagu v lednu 1920 ještě 3·10 dol., v lednu 1921 již 1·86, dne 10. srpna již jen 1·15, kdežto cena dolaru činila 16. ledna 1920 okrouhle 53 Kč, 17. ledna 1921 81 Kč, 16. srpna 1921 87 Kč, tedy od ledna do srpna t. r. se málo změnila. Sluší však vítati, že nebylo přikročeno hned k úplnému uvolnění obchodu s obilím a moukou, nýbrž pro obyvatelstvo nemajetné, jehož rozsah byl tentokráte mnohem pečlivěji a spravedlivěji stanoven, ponecháno ještě přednostní zásobování za nižších cen. Přes to je otázka, zda nebylo by se tu mělo jíti ještě dále (zvýšením kontingentu nebo zvláštní dávkou uloženou rolnictvu a poskytnutím importní prémie), aby se případný účinek na cenovou hladinu ještě zeslabil a zisky rolnictva zmenšily. Každým způsobem bude potřebí tyto zisky agrárního obyvatelstva podrobiti přiměřenému zdanění.

Smíchov, 10. září 1921. *Dr. Mildschuh.*

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Dělnictvo československé republiky v bojích obranných. — Stávka a výluka kovodělníků a dřevodělníků. — Boj bankovního úřednictva. — Stabilisace a snižování mezd a platů. — Společný postup odborových organisací českého a německého dělnictva v Československu.

V letních měsících, v květnu a v červnu svedeny byly některé tuhé boje sociální, které jsou neklamným příznakem těžké krise našeho hospodářského života. Dochází vždy znovu na srážky mezi kapitálem a prací, v nichž třída pracující přirozeným během věcí ocitá se v postavení pouze obranném. Ve

dnech revolučních, za mocného dojmu, kterým na západě působil sociální převrat v Rusku, učinily vrstvy, držící dosud ve svých rukou všechnu moc v životě hospodářském, aspoň některé ústupky třídě hospodářsky utlačené a vykořistované. Mzdové boje vedly tu k postupnému zvyšování mezd a platů, které přibližovalo příjmy lidu pracujícího aspoň poněkud, třeba většinou velmi nedostatečně, stoupnuvší a stále ještě stoupající drahotě. Spolu továrními výbory a zasahováním svých důvěrníků dělnictvo domohlo se via facti jakési ovšem ještě velmi nedokonalé demokratisace průmyslu. I zákonodárství zasahovalo v úpravu pracovního poměru způsobem, poměrně příznivým dělnictvu a snažilo se dosti účinně omezovat svémoc podnikatelovu (na př. omezení doby pracovní uzákoněním osmihodinového pracovního dne, ochrana domáckých dělníků, omezení výpovědního práva v některých oborech a pro určité kategorie, uzákonění podílu na zisku a závodních rad v hornictví atd.). Lze plným právem říci, že celkový duch, jímž se nesla všechna úprava pracovního poměru, byl pokrokový a reformní, i když nevedl k opravám ze základu a nijak neopodstatňoval mluvení o přeměně republiky demokratické v republiku sociální. Tak bylo až do letošního roku. Zatím však nadšení dnů revolučních a — mluvme upřímně — i strach před přímým zasahováním širokých mas lidových vyprchaly, zejména když i v Rusku nové řády socialistické byly samými svými tvůrci a obhájci ponenáhlu oklešťovány a učiněna nejedna koncese ve směru k starým řádům kapitalistickým. K tomu přistoupilo i zřeknutí se dělnických stran u nás jakékoli účasti na vládě a rozštěpení jednotného šiku třídně organisovaného dělnictva, které dává vybíjet se bojovné síle a veřejnému zájmu pracujících vrstev ve vzájemném zrádcování a odvádí jejich pozornost od organisovaného a promyšleného útoku kruhů podnikatelských proti nedávným sociálním vymoženostem. Kapitál průmyslový i zemědělský zřejmě se domnívá, že nadešla jeho chvíle, aby postupně odstranil úspěchy, kterých se domohlo dělnictvo v prvých dobách po převratu. A tak velké sociální boje, jichž jsme letos svědky, jsou vesměs pro dělnictvo boje obranné.

Z nich nejúpornější byl zápas kovodělníků, který po dlouhém vyjednávání skončil 8. června. Skončil pro dělníky úspěšně; neboť se podařilo v celku uhájiti dosavadní stav, jejž zaměstnavatelé chtěli pozměniti na úkor pracujících. Zajímavý byl zápas ten již proto, že je to snad prvý třídní boj poslední doby u nás, kde šlo více o zásadní otázky než o spor mzdový a jiné výhody hmotné. Organisace zaměstnavatelská chtěla sice také docíliti paušálního snížení mezd (o 10%), ale více šlo oběma stranám o vliv továrních výborů a důvěrníků a zasahování jejich ve správu podniků. Tu pak mělo střetnutí i velmi značný význam a dosah politický: jeho výsledek měl jistě — ne-li přímo prejudicielně — aspoň mocnou mravní vahou působit na zákonodárné projednávání závodních rad. Není přece dosti dobře myslitelno, aby při zákoně o závodních radách vláda trvala na návrhu a parlament chtěl přijmouti předlohu, dávající dělnictvu méně, než kolik mu v životní praksi přiznali sami zaměstnavatelé. Poněvadž pak při závodních radách v podstatě jde o prvý krok k demokratisaci hospodářského života, jenom uvítá, kdo přeje sociálnímu pokroku a chce smírnému vyrovnání sociálních protiv, domohlo-li se ve svém obranném boji dělnictvo v kovoprůmyslu úspěchu. A tomu tak je; neboť boj skončil vzájemným kolektivním ujednáním, podle

něhož zůstal dělnictvu zachován vliv na propouštění jak skupinové, které musí býti aspoň týden napřed ohlášeno dělnickým organisacím, aby mohly navázati jednání o něm, tak jednotlivých dělníků. Zamýšlená výpověď jednotlivých dělníků musí býti vždy ohlášena důvěrníkům a činiti-li továrna výbor nebo jeho předsednictvo proti propuštění námitky, rozhodne o něm smírčí komise, v níž zasedá stejný počet zástupců dělnických organisací a organisace zaměstnavatelské, a jíž předsedá živnostenský inspektor. Shledá-li smírčí komise, že výpověď se stala z důvodů nepřípustných (zejména pro politickou, národní nebo náboženskou příslušnost nebo činnost propuštěného), nalezne, že zaměstnavatel je povinen buď přijmouti zpět do práce propuštěného dělníka, a to za dosavadních podmínek a dáti mu při tom náhradu za ušlý výdělek, buď se mu postarati o jiné zaměstnání ve stejném oboru, v stejném místě a za stejného přibližně výdělku, buď dáti propuštěnému odstupné ve výši týdenní až čtyřtýdenní mzdy. Mimo to i přijímání dělníků podrobeno kontrole dělnických organisací, jimž přísluší právo přesvědčiti se, zda nově přijatí dělníci jsou odborově organisováni. Tím vlastně stala se odborová organisace obligatorní pro všechny kovodělníky. Ač i tak je dnes již převážná většina dělnictva, zvláště v kovoprůmyslu odborově organisována, je mravní význam ujednání, podle něhož nesmí býti zaměstnáván dělník neorganisovaný, nemalý. Je to jistě nejúplnější uznání odborových organisací. Ale i pokud jde o výhody hmotné, skončil boj kovodělníků jejich úspěchem: zaměstnavatelé upustili od úmyslu snížiti mzdy o 10%; za to musili přiznati prodloužení dovolené, peněžní výpomoc dělnictvu na vánoce a zajištění příplatku za práci přes čas, který bude nadále vypočítáván ze základní mzdy i drahotních přídavků. Konečně upustili zaměstnavatelé i od pokusu prodloužiti pracovní dobu nad 8 hodin denně tím, že by se do ní nezapočítávaly pracovní přestávky. Výsledek boje, kterým ve věci nejspornější (vlivu na propouštění z práce), rozhodování v jednotlivých konkrétných rozepřích zase vloženo v ruce t. zv. osoby nestranné (zde živnostenského inspektora), podléhající vždy vlivu vládnímu, nově ukazuje, jaký zájem musí míti dělnictvo na svém zastoupení ve vládě i na tom (což ostatně s tím souvisí), aby živel úřednický byl proniknut smýšlením opravdově sociálním.

Mnohem hůře skončil jiný velký boj sociální, budící značnou pozornost české veřejnosti: stávka bankovního úřednictva. Ukázalo se tu, jak námezdná inteligence svým sociálním vyzbrojením a pohotovostí je daleko pozadu za dělnictvem. Bankovní úředníci bezmála po dvouměsíčním boji prohráli svoji věc na celé čáře. Nejen že se nedomohli služební pragmatiky, jak o ni v celém sporu šlo, ale musili připustit i snížení platu a dočasné zvýšení doby pracovní (než budou spracovány resty, nakupené za stávky) a snésti hromadné propuštění účastníků stávky (1368 úředníků). Že bankovní správy využily tak bezohledně svého vítězství, ovšem bylo málo rozvážné a rozumné. Vysvětliti lze věc jenom tím, že šlo o to, dáti výstražný a odstrašující příklad i jiným oborům. Že bankovní úřednictvo svoji při ztratilo, nepřekvapilo nikoho, kdo pozorně pozoroval sám počátek i průběh stávky. Stávka byla zahájena za nepříznivé situace politické, ukvapeně (bezprostředně před prvním), s poměrně velmi nedostatečným stávkovým fondem; organisace úřednictva byla i mravně slabá: nedovedla zabrániti stále vzrůsta-

jícímu počtu stávkokazů z vlastních řad, tím méně jejich přílivu z jiných oborů (úředníků soukromých i státních). Sympatie veřejnosti, které v posledních letech stále se vykládalo o vysokých platech bankovního úřednictva a jež valně si nevšímala, že nejde tentokráte o spor mzdový, také nebyla na straně zaměstnanců. Konečně ani úřednická vláda — pamětliva, že špatné příklady kazí dobré mravy, — v době, kdy se blíží projednávání nové pragmatiky státního úřednictva, jistě nevyužila všeho svého vlivu na správy bank ve prospěch aspoň kompromisního vyrovnání celého sporu.

Sociální zápas kovodělníků a bankovního úřednictva není ovšem osamoceným třídním bojem našich dnů. Současně v Praze trval a jej přetrval mzdový boj dělníků obrábějících dřevo, který nebudil stejnou veřejnou pozornost jenom proto, že v něm nešlo o kategorii tak početnou a že v něm šlo jenom o požadavky hmotné (o 15% přídavek a o hražení dovolené). Spor dřevodělníků skončil 22. července — po 12týdenní stávce, za níž se nevyskytl ni jediný stávkokaz — aspoň částečným úspěchem dělnictva, jež docílilo zvýšení mzdy a povolení jednorázové drahotní výpomoci.

V poslední době mluvilo a psalo se mnoho o stabilisaci, ba i snižování mezd. A zdálo se také, že výše mezd se sama ustálila tak, že ani dělnictvo již nebude přicházeti s požadavky nového zvyšování. Není pochyby, že cenové ustálení v hospodářském životě usnadnilo by rozvoj činnosti podnikatelské a pomohlo by oslabiti současnou krisi výrobní, projevující se místy již zastavováním výroby a hrozivým jeho důsledkem: rostoucí nezaměstnaností. Ovšem ustálení, po případě snižování cen nemůže začínati u mezd a platů, které v celku ani z daleka nestouply stejnou měrou jako cena zboží. Stoupla-li drahota, jak dnes se počítá, as 15kráte, platy ve svém průměru stouply sotva na výši čtyřnásobnou až paterónásobnou, a mzdy dělnické stouply průměrem osmkráte až desetkráte. Vždy tedy pracující, odkázaní na pevný příjem za svoji práci, platí snížením své životní míry (o třetinu, polovinu až i o dvě třetiny!) útraty válečné a na jejich účet jde dosud trvající hromadění jmění v rukou bezohledných kořistníků současného života hospodářského. Že těm vrstvám nelze ukládati další břemena at snižováním mezd a platů, at jejich stabilisací za současného, nového vzrůstu drahoty, je příliš zjevno. Napsaly samy »Nár. Listy«, které jsou přece tiskovým exponentem politiky velkého kapitálu u nás: »Zajisté náklady živobytí, zvláště potravin musí podstatně zlevniti, abychom mohli přistoupiti k snížení mezd.« Místo toho však nadchází nové, velmi citelné zdražení chleba a mouky, jež jsou základní potravinou širokých vrstev. Důsledkem budou pravděpodobně nové mzdové boje, které budou pro dělnictvo za nynější krise hospodářské a za dnešního stavu politického mnohem těžší, než dosud.

To postihují dobře v dělnických kruzích aspoň ti, kdož jsou pověřeni řízením hospodářské politiky dělnictva, která, má-li býti úspěšná, musí býti positivní, reálná. Proto odborové organisace, aby aspoň poněkud vyvážily politickou roztříštěnost dělnictva, tolik oslabující všechnu jeho moc a vliv, manifestovaly svoje sjednocení na konferenci sdružených socialistických odborových ústředen (16. června). Konference, jež byla proniknuta dnes nezvyklou jednomyslností, účastnily se Československé odborové sdružení, Československá obec dělnická a Deutsche Gewerkschaftskommission. Stálo tu tedy zase jednou dělnictvo v pevné, semknuté řadě: české i německé děl-

nictvo sociálně demokratické a české dělnictvo národní (komunisté ani pokrokoví socialisté nemají svých odborových organisací). V resoluci, kterou konference přijala, a která je za daného stavu jakýmsi minimálním programem českého i německého dělnictva naší republiky, požaduje se: sjednocení sociálního zákonodárství; postupná socialisace všech podniků, k tomu zralých, zejména dolů; sociálně spravedlivá politika daňová, spočívající výhradně na daních přímých; upuštění od pokusů o snižování mezd; upuštění od přídělu zabrané půdy do soukromého vlastnictví; zvýšení podpor v nezaměstnanosti;[1] zamezení nového zdražování životních potřeb, zvláště mouky a chleba; podpora výroby; zlepšení návrhu vládního o závodních radách, který v nynější své formulaci je horší i původní vládní osnovy i zákona, platného v Německu a v republice rakouské;[2] starobní a invalidní pojištění dělnictva, jak již je provedeno v Německu. (Při tom nestaví se dělnictvo proti pojištění hospodářsky slabých samostatných osob; jenom se brání proti tomu, aby nebylo tím komplikováno a zdrženo provedení dělnického pojištění.) Formulované tu požadavky sjednoceného dělnictva republiky jistě nevybočují z mezí proveditelných sociálních reforem. Je jenom na rozvaze kruhů kapitalistických a na prozíravosti vlády, aby neprozřetelným odpíráním nebo nekonečným oddalováním jejich splnění nevháněly dělnictvo v taktiku radikální, hazardující s věcí dělnictva i republiky. *Žalud.*

LITERATURA.

Krásná.

Karel Klostermann: Zmizelá osada. Šumavský román. V Praze. (Vilímkova knihovna, svazek 187.) — *Felix A. Vondruška:* Povídky z Pošumaví. 1921. (Nakladatelství »Českého Deníku« v Plzni.) — *Jaroslav Pasovský:* Stojaté vody. Román. V Praze. (Vilímkova knihovna, svazek 184.) — *Emerich Al. Hruška:* Okna do cizího štěstí. V Praze 1919. (Topičovy Dobré knihy původní, svazek 15. Pořádá Ad. Wenig.) — *Ot. Štorch-Marien:* Vzkázání mojí milé. 1919. (Edice Aventinum.) — *František Zýbal:* Pěl ptáček. Básně. Olomouc 1920. (Družina literární a umělecká, svazek 9.)

V nové knize, obsahující mimo román o zmizelé osadě několik menších črt z téhož šumavského kraje, zůstal si Karel Klostermann sympaticky důsledným. Miluje stále vřele ten svůj horský svět, lituje, že postupem času mizí jeho samorostlá rázovitost a bojí se, aby nevzala za své nadobro; zachycuje svým svědomitým a poutavým pérem, co mu z bývalých dob Šumavy utkvělo v paměti buď vlastním prožitkem nebo tradicí a s úkolem vřele zaujatého vypravěče spojuje užitečnou tendenci, kterou přispívá k poznání kulturních a hospodářských poměrů jižních Čech a jejich vývoje. Obsah románu i črt rýsuje se na pozadí živelní katastrofy s počátku let sedmdesátých minulého století, kdy Šumavou zaburácela strašná vichřice, která způsobila, že šumavské lesy byly zachváceny broučkovou pohromou,

[1] Provedlo Národní shromáždění ještě před samým ukončením svého třetího (letního 1921) zasedání.

[2] Zákon byl přijat v Národním shromáždění jako zákon o závodních výborech, ovšem v úpravě, ve které přece zůstává hodně pozadu za svým německým a rakouským vzorem.

již hvozdy utrpěly nesmírné škody, ale dělnému lidu přinesla značný blahobyt. Klostermann dopodrobna popisuje, cokoli s tím souvisí, a hlavně o tehdejší lidi mu běží, o jejich duševní i jinou zaostalost, primitivnost způsobu jejich života, o nebezpečí, jimž byli vydáni v šanc, s nimiž však bojují s tvrdostí a neústupností lidí, kteří o každou skývu chleba se musí rváti s přírodou ještě tvrdší a nemilosrdnější. Pozorné oko Klostermannovo postřehlo je v jejich prosté, jadrné podstatě, má pochopení pro její stránky světlé i stinné, kterých je víc, od sobecké vypočítavosti a hamižnosti až k nelidské zločinnosti, jíž dovede čelit jen zdravý smysl pro spravedlnost a »cosi šerého, nevysloveného, tajemného, cosi, co tu stálo nad věčnými zjevy života, cosi, čeho se báli mnohem více než všelikého nebezpečenství, jímž ohrožovala je příroda«. Klostermann dovede se přizpůsobit i výrazem i názory sousedské úrovni svých lidí a tklivý tón vzpomínky nijak není na ujmu pravdivosti a skutečnosti, jíž nezakrývá ani neidealisuje.

Z téhož prostředí vyváženy jsou pošumavské povídky Felixe A. Vondrušky, jimiž autor na Klostermanna přímo navazuje. Také on stával často nad tím šumavským krajem, a když mu hlavou šuměly vzpomínky z mládí, v srdce prý mu vstupoval jakýs teskný, mohutný a výsostný pocit, o němž Dostojevský napsal: »Tu mlčí rozum, mlčí logika, člověk miluje nitrem svým, svou útrobou, miluje první své mladé síly!« Ale takové jeho povídky jako »Návštěva« nebo »Čtvrtá dimense« nemají v sobě něco zrovna specificky šumavského a v ostatních není té osobité rázovitosti, která vyznačuje knihu Klostermannovu. Povídky Vondruškovy vznikly spíše z turistického dojmu než z láskyplné starostlivosti, studia a kulturního zájmu.

Proti Klostermannovi a Vondruškovi sahá Jaroslav Pasovský do života malého města a označení »Stojaté vody« už předem dává tušit jeho tendenci. Vyznívá v naprostý neprospěch malého města. Pasovskému jest malé město místem, kde vlastně nelze eksistovat; spíš ještě někde ve vši lze obstát, jenom ne v malém městě. Ukazuje se to na bankovním úředníku pochybné minulosti Mikešovi, který je sem přeložen z Prahy a div si nezoufá nudou a dlouhou chvílí; ukazuje se to na stárnoucí Věře, která tu marně touží po vlnobití a dravém i krásném neklidu velkého světa a po štěstí lásky, po několikerém zklamání vzdá se dobrovolně malíři, který na několik dní přišel do blízké hájovny, a posléze podá ruku zestárlému vdovci v nedalekém městysi, aby pečovala o jeho děti a bez lásky mu vytvářela ilusi teplého krbu, a ukazuje se to již na mladém profesoru Manhartovi, který však včas zakotví v rodinném štěstí. Jenže nutno mít na mysli, že takový ničemný člověk, jako jest autorův Mikeš, který nemá smyslu pro nic jiného než pro vilná dobrodružství a přebíhá od ženy k ženě, nestojí za to, aby k vůli němu se pohlíželo s patra na malé město a horovalo se pro Prahu proto, že ta mu poskytne jen více příležitosti k zábavnému plýtvání časem; Věru týž osud mohl stihnouti také ve velkoměstě, a Manhartovi nebylo třeba dospět k poznání, že překrásné jest žíti pro jiného a učinit svůj život stupněm, aby kdosi jiný po něm snáze stoupal ke štěstí, jen proto, aby se s malým městem smířil. Mimo to takoví šosáci, hospodští velikáni a podobní lidé, jaké autor nalézá ve svém městě, jsou právě tak možní a hojní ve městě velkém jako v malém, stejně jako záletné a klepavé paničky a sentimentální dívky. Mikeš, zajede-li do Prahy, nepořídí tam nic jiného než že

prohýří dvě, tři noci a u Manharta nemá z románu deset patnáct, že by mohl ve velkém městě vědecky, literárně nebo jinak vyniknouti anebo že by svou inteligenci na venku nemohl uplatnit, a tak přednost velkoměsta spočívá dle všeho jenom v pouličním ruchu, nočním životě, nákladu, tramvajovém homozu, v ozářených kavárnách a kabaretech. Tímto způsobem klesti velkoměsto před městem malým jest pochybeno. Tendence měla význam jenak: každý, kamkoli jest osudem postaven, nechť vyplní svůj úkol plně, jak náleží: touhu podívat se při tom do světa nebudeme dnes přece pokládati za tak naprosto neuskutečnitelnou, aby nemohla přinést plodných podnětů k zdárné činnosti v menším prostředí. Snad měl spisovatel na mysli právě na Manhartovi ukázat, že to možné jest; ale jeho úmysl vůči všemu ostatnímu, co román vyplňuje, s dostatek nevyniká. Proto jest jeho kniha celkem všední.

Mnohem více pozornosti vzbudil Emerich Al. Hruška svou knihou »Okna do cizího štěstí«. V ní mladý autor vyslovuje svůj zásadní názor na ženu a lásku. Jest velmi upřímný a prozrazuje o sobě, že se nikdy nedovedl ženou rozehřáti na déle než dva dny; pak prý vše, co v něm vzplálo, rychle odumírá a štěstí, jehož chtěl u té které ženy dosáhnouti, mizí do závratné nekonečnosti. Sám se ptá po příčině toho a vidí ji v tom, že si příliš brzy jasně uvědomuje své požadavky, které vkládá do lásky: jediné, čeho si od ženy žádá, jest její tělo; nedovede si vytvořit velkého ideálu, o kterém mluví básníci, jest založen příliš materialisticky a zřejmě prý vidí do organismu strojů, nazývajících se člověk, láska, takže snad ani není a nemůže býti schopen citů, jimiž jsou naplněni ti, kteří se neodváží pitvati své srdce a vášně. Nedovede být milencem, jest jen biologem, jemuž žena jest pouze pokusným zvířetem, na němž by dokázal nejrůznější věty psychologie lásky: stýká-li se se ženou, sleduje při každém dotyku do nejmenších drobností děje, které se v nich odehrávají, rozebírá je a definuje. Snaží se přesně určiti, v čem záleží vzájemná přitažlivost, srovnává tvary a barvy těl, zabývá se láskou vůbec jen jako vědou, místo srdce má obludnou mechaniku. A to vše proto, že v něm nikdy nebylo ideálů, vzletu a nadšení, cítil a chápal toliko neúprosnou tvrdost života. Proto jest jeho názor na lásku a ženu nadmíru pesimistický. Láska jest mu pouze uplatňováním zákonů pohlavního pudu; pohlaví jest dravé, zuřivé, lstivé a úskočné zvíře, láska jest toliko jemněji zaobalené slovo: pohlavní pud; láska mezi dvěma jednotlivci rozdílného pohlaví neexistuje, jest to pouhá funkce smyslů, poháněných pudem. Žena jest tvor smyslný, toužící po požitcích a obdivu, chce, aby muži vykonávali v prvé řadě svou povinnost, je mělká, bezduchá, hloupá, domýšlivá; jest udicí, do které se má zakousnouti muž; láska, kterou chce, jest hnusná ceremonie pohlavnosti. Případy pak, které spisovatel v knize vyličuje, jsou psány s tohoto zásadního stanoviska a mají být dokladem pro správnost toho, co autor vypozoroval a »matematicky« přesně zjistil. Nebýt vlastního doznání spisovatelova, jímž sám sobě vysvětluje základ svého pesimistického názoru, mohlo by se s určitostí tvrdit, že vznikl vlivem Strindbergovým a Schopenhauerovým. Bez vlivu na něho jistě nebyli, o Schopenhauerově vlivu svědčí zejména také způsob, jakým uvažuje o bohu a přírodě. Ale budiž, uznejme výklad jeho vlastní za platnější nebo aspoň stejně platný. Můžeme tak učiniti tím spíše, ježto jeho pesimismus

v otázce poměru muže k ženě jistě není definitivní; autor nemůže mít posud tolik všelijakých zkušeností, aby nebylo lze pomýšleti na změnu. Také proto nesmí mysliti, že přišel s nějakým objevem, jak se zdá za to míti i tam, kde mluví o literárnosti a životnosti spisovatelů: po době francouzského, severského a ruského realismu není taková distinkce nijak novou. Ale je přece vidět, že E. A. Hruška k úkolu spisovatelskému přistupuje s vědomím, že nespočívá v tom, aby popsal několik archů, nýbrž dal podnět k přemítání a diskusi o velmi vážných věcech.

Vezmete-li po knize Hruškově do ruky lyrické verše Ot. Storchovy-Marienovy a čtete hned na první stránce verše: »Má milá, má budoucí ženo, Tvé jméno budiž pochváleno«, a dále: »Štědrou jsi štěpnicí, zákonem božím«, nebo »Na okně modravý hyacint voní. Vzpomínka na Tebe duši mi zvoní«, představíte si snadno, s jakou nevolí by se od takových veršů odvrátil přísný pesimista lásky. Ale my při ní ochotně setrváme; při jejich četbě jako bychom pobíhali rozkvetlou loukou; vůně mladé přírody z těch veršů mluví, je to samé zvlněné pole, šumné olšiny, vrbiny, červený mák a kopretina, slunce a ptačí zpěv; k tomu stesk samoty, vzpomínky a touhy. Někdy je básník až příliš zdrobnělý a mazlivý, obraz o povodni vymyká se z celku, ale mluví z toho nestrojený hlas šťastných chvil a svěžesti mládí.

Kniha Františka Zýbala »Pěl ptáček« jsou básně katolického duchovního. Ale jen část jich jest básnickým tributem, jejž autor vzdal svému životnímu povolání, oddíl »Hospodin jest můj pastýř«. Jest to patrně tribut povinný a není předností knihy; nepotřebuje mne nikdo ujišťovat o své víře v boha nebo o svědomitém plnění úkolu duchovního, když o tom nepochybuji; raději bych s básníkem sdílel jeho vnitřní rozpor, pocituje-li jaký, byl účasten bojů, jež o něho svádí život a povolání, nebo si kladl mučivé otázky, jež vynucují; místo toho musím se však v tomto oddílu knihy spokojiti s důvěrou v sílu kazatelského slova, od něhož si básník slibuje vše, kdežto já jsem na pochybách, stačí-li poslední pomazání k tomu, abych se přestal chvěti o hrozný osud pěti sirotků, jimž umírá matka a kteří otce již nemají; nebo stačí-li k zaplašení sociální bídy zbožný povzdech kostelníkův, a zahojí-li krutou ránu otce, jemuž padl poslední syn, pouhý hlahol zvonu a pohled na Mater Dolorosu. Z těch veršů profesionálních nemám tedy mnoho, byť jejich forma byla lahodná, vytříbená. Více si cením oddílu druhého, věnovaného básníkovu rodnému kraji, Slovácku. Je v něm několik podařených motivů, inspirovaných obrazy Úprkovými nebo poesií Hálkovou, Nerudovou a lidovou poesií, a ještě výše stojí verše, v nichž mezi řádky diskretně lze vytušit básníkův elegický povzdech nad tím, jakým jeho život býval kdysi a jaký jest nyní. Jisté jest, že autor není z těch, kteří se do básní jenom nutí. — *ejč* —

Poučná.

Sborník vzpomínek a prací vydaný ku poctě univ. prof. Dra. Fr. Drtiny. Uspořádal *Jiří V. Klíma*. V Praze 1921. Nákl. J. Otty, s. s r. o.

Autoreferát pořadatelův.

Literatura o profesoru Drtinovi není posud počtem bohatá: Knížka, tři brožurky, šest článků, nepočítám-li novinářské článečky, to bylo by asi

všecko, co vyšlo do r. 1912, většinou právě před deseti lety k padesátým narozeninám Drtinovým. Nejcennější z toho byla knížka František Drtina, vydaná nákladem Dědictví Komenského, kterou r. 1911 k padesátým narozeninám jeho napsali František Čada, Otakar Kádner, Josef Tůma a Octavian Wagner. Ti rozdělili se o své úlohy tak, že Josef Tůma vylíčil účast a práci Drtinovu v Dědictví Komenského, Otakar Kadner vyložil v nejobsažnější stati Drtinovy názory pedagogické, František Čada rozebral vědecky práci, kterou vykonal Drtina jako historik filosofie i ocenil Drtinovu činnost na poli výchovy lidové, Oct. Wagner posléze rozepsal se o tom, jaká byla v nejširších rysech Drtinova školska politika. Jak patrno, knížka vyzdvihla všecky nejvýznamnější stránky Drtinova působení literárního i veřejného, hodnocené sice čtyřmi různými autory s různých hledisek, ale celkem tak, že ze všech příspěvků vyplynul obraz bohaté činnosti Drtinovy do r. 1911.

R. 1913 přibyla k uvedené literatuře Drtinova čítanka, vydaná r. 1920 v 2. vydání (nákladem Sobkovým v Brně). K ní napsán od Karla Jaroslava Obrátila velmi obšírný úvod životopisný, který založen byv namnoze na vlastních sděleních Drtinových má leckde cenu i ráz autobiografie. Na konci připojena i bibliografie spisů a článků Drtinových, které však vadí, že není sestavena podle let, nýbrž abecedně podle začátečních slov nadpisů knižních i článkových. Výběr ukázek ze spisů Drtinových je zdařilý a ukazuje Drtinovu činnost literární případně volenými výňatky celkem výstižně.

Tyto dvě knížky jsou však celkem vše, nač možno při blízkém jubilejním dnu ze starší literatury odkázati. Nová příležitost 60. narozenin Drtinových dala však již podnět (a dá ještě) k novým článkům a pracím, z nichž o jedné, jistě nejrozsáhlejší a nejvážnější, podávám tuto po přání pořadatele tohoto čísla autoreferát současně s jejím vydáním.

Podnět k vydání nového objemného sborníku vyšel před rokem ze Společenského klubu české fakulty filosofické a z Jednoty filosofické. Také první přípravné práce (spojené s pozváním přispěvatelů) vykonala jménem klubu sl. PhC. Růžena Krušinová. Péče o vydání Sborníku svěřena redakčnímu komitétu, jehož prací se zúčastnili profesoři university Karlovy Otakar Kádner, František Krejčí, Václav Novotný a Emanuel Rádl, vedle nich pak podepsaný, který pověřen i uspořádáním celého sborníku. Z příspěvků, které se začínaly scházeti, byl ihned patrný dvojí jejich ráz: jedny se zřejmým vztahem k jubileu přinášely ocenění činnosti Drtinovy nebo vzpomínky na něho, druhá skupina byly články vědecké zasílané od přátel, žáků i ctitelů Drtinových, které spojoval všecky jen společný cíl uctíti 60. narozeniny Drtinovy pracemi vědeckými. Tento dvojí směr příspěvků nebylo možno již změniti a tím se vysvětluje dvojí takřka tvář sborníku: vzpomínková a biografická v části první, menší, zabírající jen asi třetinu knihy, a různorodé příspěvky vědecké v části druhé. Tím nemá ovšem býti řečeno, že by mezi vzpomínkami nebylo příspěvků vědeckých, jakým je hned krásný relief Drtiny-filosofa z péra prof. dra Fr. Krejčího, k němuž se řadí obdobné ocenění Drtiny politika od Jana Herbena. Dokumentární cenu podrží obšírné a široce založené vylíčení styků prof. Drtiny s moravským učitelem od starého duševního vůdce moravského učitelstva řed. Josefa

Ulehly. Ostatní vzpomínky jsou již podružnější, když prof. dr. Gustav Zába oceňuje filosofická hesla psaná Drtinou pro Ottův Slovník naučný, nebo když sen. Fr. Veselý vzpomíná na Drtinu studenta universitního i později na poslance, na něhož tu mají vzpomínky také jeho protikandidát sen. B. Franta a Josef Kubálek, jenž ukazuje, jakou výchovnou cenu měly voličské schůze prof. Drtiny na Královéhradecku a jeho »kázání« na nich. Na Drtinu za války vzpomíná prof. Syllaba, svými vzpomínkami přispěli také Lad. Haškovec a prof. Jan Krejčí. Velmi zajímavý jest nástin školského programu, na němž se shodli první náš ministr školství Habrman se svým státním tajemníkem. Sekretář extense Weingart vypočítává z úředních výkazů lidové přednášky Drtinovy, prof. Pastrnek naznačuje zásluhy Drtinovy o Svaz osvětový, dr. Fuchs zásluhy jeho o společenskou výchovu českého studentstva. Ale nejcennějším příspěvkem této části, který jistě často bude uváděn, rozebírán i komentován, jsou vlastní konfese a vzpomínky Drtinovy, které ve sborníku hned po úvodní básni Jana Rokyty uveřejňuje pořadatel. Chystaje psychografický náčrt o Drtinovi, předložil mu zevrubné otázky, na které Drtina odpověděl obšírnějšími konfesemi o svém cítění náboženském, o české náboženské otázce a svém přestupu k církvi českobratrské, o strýci Janovi, který měl velký vliv na probuzení filosofického myšlení Drtinova, o četbě, o názorech na tělesnou práci, na umění a posléze o některých silných dojmech z mládí. —

Druhý oddíl sborníku zahajuje prof. Frant. Groh krátkým příspěvkem k Aristotelově definici tragoedie, z klasické filologie, kterou Drtina začal své studie universitní. Profesor G. Bouglé z pařížské Sorbonny poslal Poznámky o promítání hodnot, v nichž objasňuje s hlediska psychologického, interpsychologického a sociologického a řeší na konec s hlediska sociologické teorie promítání hodnot krásnými průhledy otázku o poměru kolektivního vědomí k vědomí individuálnímu. Příspěvek je ve sborníku otištěn ve francouzském originále i s překladem od doc. dr. In. Arn. Bláhy, jenž tu také má původní příspěvek Organické základy mravnosti. Drtinův sborník jest asi první vědecká kniha tištěná u nás, kde se po prvé po válce sešli na neutrální půdě vědecký příspěvek francouzský a německý. Prof. Pavel Barth z Lipska, dávný ctitel Drtinův, uveřejňuje tu článek o Komenském jako pedagogu a Evropanu, zahrocený na konec ve výzvu, že oba národové žijící pospolu v srdci Evropy, podobných vloh, spojení společným utrpením v minulosti i v přítomnosti, jsou povoláni k tomu, aby živým přátelstvím připravovali zcela ve smyslu Komenského spojené státy evropské, jichž je Evropě potřebí proti vzrůstajícímu nátlaku Mongolů. Příspěvek je zase otištěn německy a v překladě pořadatelově. Komenského se dotýkají ještě příspěvky tři: Prof. Václav Novotný obhajuje tu známý Komenského »Panegyricus Carolo Gustavo« a vyzdvihuje právem zejména krásné místo, kde Komenský žádá svobody pro všecky. Insp. Zeman vyvrací pověst o cestě Komenského do ciziny Náchodem a osvětluje její pravděpodobný vznik. Pořadatel podává předběžnou zprávu o prozkoumání archivů v Jablonném nad Orličkou, kde se narodil zet Komenského Petr Figulus, a soudí, že Figulus slul pravděpodobně asi rodným jménem Hrnčíř. Pedagogiky týká se několik příspěvků. Zemský školní inspektor Zdeněk Franta uveřejňuje tu »pedagogické aforismy« z inspekčních porad středoškolských, jež mohou býti důkazem, jaký jiný duch,

duch Masarykův a Drtinův začíná vanouti českými školami středními. Zajímavé ukázky ze zápisků žákovské rady v Hellerupu v Dánsku otiskuje tu Arnošt Kraus na doklad, jak jinde se již vžila žákovská samospráva, u nás tak žalostně ztroskotavši. Prof. Kádner uveřejňuje tu novou ukázku ze své veliké pedagogiky ve otázce volného slohu, založenou jako vždy na obsáhlé literatuře s vlastními kritickými poznámkami. Doc. Chlup nastiňuje tu úkoly dvou nových vědeckých podniků učitelských, školy vyšších studií pedagogických a ústavu pro pokusnou pedagogiku, jež si učitelstvo samo značným nákladem obětavě zakládá. Jak proti tomu zní historický výklad Josefa Tůmy, jak se vzdělávali čekatelé učitelství pro školy triviální na přípravce při hlavní škole v Kolíně r. 1845-46! Dr. Šerácký vykládá tu vědecký obor u nás dosud málo známý, experimentální metody v psychologii. Prof. Heverock rozebral mínění o podstatě spánku, jež jest mu základní funkcí živých organismů, docházeje i s tohoto hlediska ke své definici jáství. Prof. Emil Svoboda vyličuje rozpor v životě i v učení Tolstého hlubokým symbolickým článkem Úděk. Prof. Peisker volá po zreformování dějepisného studia směrem přírodovědným a posléze prof. Albert Pražák v článku „Malohontští osvícenci kresli obraz činnosti málo známé společnosti 24 osvícených literátů-ochotníků v malohontském Nižním Skalníku v zapadlém Gemeru, jejichž práce, uveřejňované v první třetině století XIX. ve sborníčcích Solennia zvaných jsou zajímavým příspěvkem k české literatuře na Slovensku. Slovenskem končí se Sborník jako by na důkaz, že Drtinův zájem sahá až do nejvýchodnějších stolic naší republiky, jak připomíná i insp. Pešek ve svém příspěvku Drtina a Podkarpatská Rus.

Shrne-li se celkový obraz všeho, čeho Sborník čtenáři poskytuje, lze jistě poukázati k lecčemus, co mělo býti o osobě a činnosti Drtinově osvětleno podrobněji a jasněji. Omezení vzniklo jednak tím, že na přání Dědictví Komenského, jež přejalo část nákladu pro své členy, vypuštěno ocenění Drtinovy činnosti, pokud je přinesla již zmíněná knížka z r. 1911. Jiné otázky, školských reforem a školské politiky se dotýkající, byly zase příliš živé, aby mohly býti rozvířovány v knize podávané prof. Drtinovi jeho přáteli a ctiteli v jubilejní den se srdečným blahopřáním. Ale i přes tyto mezery Sborník přináší leckteré příspěvky, které budou často citovány ať již se souhlasem či s námitkami. Ale nejčastěji sáhne po Sborníku ten, kdo z vlastních konfesí a vzpomínek Drtinových bude chtít poznati krásnou a ušlechtilou jeho osobnost.

Jiří V. Klíma.

DIVADLO.

Činohra.

Fráňa Šrámek: Zvony. Hra o 3 dějstvích (Národní divadlo). — *Václav Kliment Klicpera.* Zlý jelen. Fraška ve 4 dějstvích (Stavovské divadlo). *Euripides:* Medeia. Tragedie o 5 částech. — *Sofokles:* Slídiči. Satyrská hra. Přel. F. Stiebitz (Nár. divadlo). — *William Shakespeare:* Sen noci svatojanské. Veselohra o 5 jednáních. Přel. J. V. Sládek (Smíchovské divadlo). — *Jean Racine:* Bajazet. Tragedie o 5 dějstvích. Přel. J. Jahn (Vinohradské divadlo). — *Jean de La Fontaine:* Kouzelný pohár. Veselohra o 1 dějství. Přel. M. Rutte. — *Alfred de Musset:* Rozmary Marianniny. Komedie o 2 dějstvích a 6 proměnách. Přel. H. Jelinek

(Stavovské divadlo). — *Georg Büchner:* Smrt Dantonova. Hra o 12 obrazech. Dramaturgicky upravil A. N. Tolstoj. Přel. V. Červinka (Vinohradské divadlo). — *Henrik Ibsen:* Divoká kachna. Hra o 5 dějstvích. Přel. A. Kraus (Národní divadlo). — *Roberto Bracco:* Nevěrná. Komedie o 3 dějstvích. Přel. E. Brand. — *Arnold Benett:* Veliká událost. Komedie o 4 dějstvích. Přel. A. Křížová (Vinohradské divadlo). — *H. R. Lenormand:* Tournée. Komedie z uměleckého života o 5 dějstvích a 14 obrazech. Přel. B. Fischerová (Stavovské divadlo).

Šrámek těžil ve »Zvonech« již po druhé ze světové války. V »Hagenbecku« vykreslil karikaturu rakouského generála, ve »Zvonech« chtěl vylíčiti mravní úpadek vesnice za války, zvláště když byly odneseny zvony. Ztroskotal úplně, ježto nemá ani valného dramatického nadání, ani nutné umělecké kázně. Ve 2. dějství se mu sice podařilo zachytiti dusnou, smyslnou náladu vesnice v noci po příchodu vojáků — je mistrem nálady, zejména milostné — ale jinak nakupil v dramatě množství dějů bez náležitého smyslu a souvislosti. Tak v I. dějství se hádají dlouho sousedé Peterka a Chramous. Čekáme, jaký to bude míti následek, ale marně. Selky odporují vojínům, zdá se, že dojde k prolévání krve, ale nestane se nic. Ve 2. dějství chce stará Peterková zapáliti dům, ale je jí v tom zabráněno. Naopak Peterka zapálí u starosty, ale jak a proč, se nedovídáme. Z osob je zajímavěji kreslena jen Peterková, žárlivě střehoucí muže, ale chránící ho v nebezpečenství. Ostatní sedláci jsou vykresleni v duchu starých vesnických povídek, jako paličatí mudrlanti. Řeč je podivnou směsicí rčení vulgárních, někdy sprostých, a literárních.

Klicpera měl dramatické nadání, ale nedostávalo se mu umělecké kázně. »Zlý jelen« má šťastný, napínavý začátek: padne rána, na jevišti leží zabitý jelen a mladý myslivec s dřevaři hledá marně pytláka. Jsme zvědavi, kdo jelena zastřelil. Pěkný je také výjev, kdy se myslivci zjeví duch zabitého jelena. Ale jinak je děj rozbředlý a místy nejasný. Vedle zamilovaného a ukvapeného myslivce Vítka je výrazně kreslen jen vyděračný sluha Strachoš. Řeč je strojená, vtipy brzy dobré, brzy špatné. Tendence je svobodomyslná. Nynějšího diváka baví vtipy o komunistech.

Euripidova »Medeia« jedná o pomstě zrazené ženy. Medeia, jsouc opuštěna Jasonem, usmrtí lstí svou sokyni, jejího otce a zabije své a Jasonovy děti. Euripides nestojí sice bez výhrady na straně Medeině jako my, odchovaní středověkým a moderním kultem ženy — vytýká, že Medeia zradila vlast a otce a zabila nevinného bratra, že ženy přeceňují lásku a vidí v loži vše — ale přece volba i zpracování námětu svědčí o odvaze a samostatnosti jeho myšlení a mravního cítění. Neboť Řekové většinou viděli ve vdané ženě jenom rodičku a vychovatelku dětí a nijak se nestarali o její citový život. Společnost žádala věrnosti od ženy, ne od muže. Děj dramatu je spádný, rychlý, není zdržován tolik retorikou jako v jiných starověkých tragediích. Osoby jsou kresleny spíše typicky než individuálně; tak je tomu vůbec v antickém písemnictví.

O athénských divadelních slavnostech bývalo hráno po třech tragediích veselé drama satyrské (t. j. se sborem satyrů), které mělo zmírniti pochmurný dojem z předcházejících tragedií. Do nedávna bylo známo jenom jedno satyrské drama, Euripidův »Kyklops«. Před několika lety bylo objeveno jiné,

bohužel neúplné, Sofokleovi »Slídiče«. Vyprávějí známou báji, jak novorozený Hermes ukradl bratru Apollonovi jeho stádo a za náhradu musil mu dáti lyru, již si byl zhotovil. Hledání ukradeného stáda sborem satyrů a mocný dojem z hry na neznámý nástroj jsou vtipně vylíčeny.

Ve »Snu nocí svatojanské« spojil Shakespeare odvážně svět antický (Theseus, Egeus atd.) se středověkým romantickým (Oberon a Titanie). Básníci mohou odtud čerpati poučení, jak je zbytečné ustlovati příliš o historickou věrnost a přesnost. »Sen nocí svatojanské« jest kouzelná pohádka jako pozdější »Bouře«. Puck, strojící na rozkaz Oberonův různá kouzla, jest dvojenec Arielův. Hra líčí žertovně nerozum, nestálost a zaslepenost lásky. Helena miluje Demetria, ale on ji nemá rád, nýbrž Hermii, která zase nestojí o něho. Kouzlem Puckovým se vše změní a Titanie, královna elfů, si zamiluje hloupého tkalce s oslí hlavou. Krásně jest ve hře vystižena poesie lesa, letní přírody. Na konci jest vložena do veselohry jiná hra, o Pyramovi a Thisbě, vtipná parodie ochotnických divadelních představení. Herce-řemeslníky básník, cítící aristokraticky (srov. Coriolana), zesměšňuje. Hru ve hře nalézáme též v »Hamletu« a v »Zkrocení zlé ženy«, ale spojení her je vždy různé. V »Hamletu« jest hra pozvaných herců natnou součástkou děje, v »Zkrocení zlé ženy« jest hra o opilém kotláři rámcem ostatního dramatu, tuto je hra řemeslníků vložkou, jež sice s dějem těsně nesouvisí, ale jest v dřívějších jednáních připravena.

V předmluvách k »Bajazetovi« praví Racine, že se děj této tragedie zakládá na skutečné události, o které vyprávěl v Paříži carihradský vyslanec. Ale v »Bajazetu« není hlavní věcí děj, nýbrž líčení lásky a žárlivosti sultánky Roxany. Roxana miluje prince Bajazeta takovou láskou, že jest ochotna i jeho usmrtiti i sebe samu zahubiti, když se doví, že jí nemiluje. Nejistota, pochybnosti, podezření, zoufalství a zuřivost Roxanina jsou vylíčeny úchvatně. Krásně je také vykreslen Bajazet, jenž si chce zprvu udržeti přízeň Roxaninu, ale pak, nemoha zatajiti své lásky k Atalidě, jde dobrovolně a odhodlaně na smrt. Dojemně, ale méně osobitě a pravdivě je kreslena Atalis. Je příliš trpná. Chce dokonce, aby ji Bajazet opustil a tak sebe zachránil. Ostatní osoby, věrný vezír Acomat, jeho důvěrník a otrokyně obou paní, jsou vedlejší, nemají přímého vztahu k vlastní tragedii lásky.

V »Kouzelném poháru« spojil La Fontaine dva starší povídkové náměty, na sobě nezávislé: o hochu, který byl vychováván, nevěda nic o ženách, a o poháru, z něhož se může napíti jen věrný manžel nebo manželka. Sloučení obou námětů se La Fontainovi dobře podařilo. Morálka hry je stejná jako v jeho »Povídkách«: užívejte rozkoše, dokud je čas!

Mussetovy »Rozmary Marianniny« mají jednoduchý děj ze staré commedia dell' arte: žárlivý manžel zabíjí milence své ženy. Tento děj jest jen zběžně naznačen, výjevy se rychle střídají. Básníkovi šlo především o líčení citů — šílené lásky Coeliovy, oddaného přátelství Octaviova, vrtkavosti Marianniny — a o krásný dialog. Obrazy v řeči jsou podrobně rozvinovány, jejich smysl vtipně měněn. Poučení ze hry je smutné: láska je zcela nesmyslná, pošetilá. Coelio miluje vášnivě Mariannu, ale ta nemá ráda jeho, nýbrž jeho přítele Octavia, který o ni nestojí a mezi ženami si nevybírá. Básník předvádí trojí typ mužský: lstivého pedanta, dobrosrdečného požitkáře a rozcitlivělého milence, a dvojí ženský: rozmarnou, nestálou

divku a vřele milující matku. Hra se končí velmi smutně: nejen že milenec jest úkladně zavražděn, ale domnívá se, že ho oklamal jeho přítel.

Mladičký německý básník a studující lékařství Büchner podal v »Smrti Dantonově« podivuhodně životný obraz francouzské revoluce. Látku čerpal hlavně z Thiersa, dramatickým vzorem byl mu Shakespeare a básníci »Sturm und Drangu«. Hra je volně stavěna, skládá se z mnoha obrazů. Jsou to výjevy z ulice, příbytků, soudu, vězení, volné přírody atd. Hrdinou dramatu není vlastně Danton, nýbrž národ v revoluci. Danton jest ovšem nejpodrobněji kreslen, s velikou psychologickou pravdivostí. Je člověk pudový, smyslný, obklopený nevěstkami, atheista, opravdový přítel lidu, strhující řečník, ale neukázněný, bezprogramový, zanedbávající vhodné příležitosti. Protivou k němu jest rozumový, chladný, nepodplatný, bezúhonný a bezcitný Robespierre. Básník-lékař je naprostý realista, ba materialista. Domnívá se, že jsme nesvobodni, neřídíme sami svého jednání, jsme hnáni neznámými silami. Nejmocněji zasahuje v náš život pohlavní pud. Hra oplývá smělými vtipy o pohlaví. Její řeč jest ozdobná, obrazná, ale při tom pádná. Rozhovory jsou skvěle rozvinovány: z bezvýznamných vtipů se přechází do vážných úvah. Škoda, že Büchnerova hra nebyla provozována podle originálu, nýbrž v zpracování A. N. Tolstého. Tolstoj pokazil některé vtipy a škrtl mnoho míst, buď že se mu zdála býti neslušná, nebo málo dramatická (úvahy o bohu, o umění), nebo politicky závadná (Justovo hájení teroru). Zato přidal některé sentimentální výjevy.

V »Divoké kachně« ukazuje Ibsen, že poznání pravdy, skutečného stavu věcí nepřináší člověku štěstí, že mnozí, neli všichni lidé potřebují nutně »životní lži«. Někdy se soudí, že tato pesimistická myšlenka je v rozporu s voláním po pravdě v starší »Noře«. Ale rozporu tu není. Nora řekne svému muži pravdu, ale tím zničí štěstí své rodiny, tak jako zničil přepjatý Gregers štěstí rodiny Hjalmarovy. Nora pak odchází, ne pro pravdu neb nepravdu, nýbrž proto, že muž nechápal její veliké oběti. Děj »Divoké kachny« jest promyšlen do všech podrobností. Vše je náležitě, téměř matematicky přesně odůvodněno. Na př. Hjalmar pozoruje, jak Hedvika obtížně čte, a pojme podezření, že je dcerou Werleho, o jehož špatném zraku před chvílí slyšel (také v »Noře« věří Ibsen velmi dědičnosti). Hedvičina sebevražda je motivována několikerým způsobem: zoufalstvím nad Hjalmarovým odchodem, radou Gregersovou, aby obětovala, co je jí nejdražšího, a rozrušením, souvisícím s jejím dospíváním (na to upozorňuje v dramatu lékař Relling). Postavy hlavní i vedlejší jsou kresleny zajímavě a pravděpodobně: srdečná, dětsky přítulná, ale odvážná Hedvika, trpělivá, obětavá matka Gina, tlachavý a nestálý Hjalmar, přepjatý moralista Gregers, stářím, hanbou a nedostatkem sešlý Ekdal, snaživý, vypočítavý, ale v podstatě ne zlý obchodník Werle, opilý kněz Molvik, střízlivý lékař Relling, filosof hry jako v »Noře« doktor Rank, a j.

V Braccově »Nevěrné« podezírá žárlivý manžel neprávem svou půvabnou choť z nevěry. Žena ho vytrestá. Navštíví domnělého milence, ale zůstane choti věrnou a smíří se s ním. Námět je vhodný, některé výjevy napínavé, ale kresba postav a řeč je velmi všední.

Benettova »Veliká událost« má neuvěřitelný, ale vtipný námět, v jakých si libují novější angličtí spisovatelé (Anstey, Stevenson, Wells).

Slavný, bohatý malíř dá pochovati svého zemřelého sluhu s velikými poctami, jako by on byl malířem, a sebe pak vydává za sluhu. Odtud vyplývá několik veselých situací. K tomu je připojena milostná historie: malíř si zamiluje nevěstu svého sluhy, vezme si ji za ženu a je s ní šťasten. Z kontrastu bohatého, vzdělaného malíře a prosté, dobrácké ženy vyplývají jiné veselé výjevy. Závěr je těžkopádný; spisovatel chtěl, aby se malíř proměnil, ale aby jeho štěstí dále trvalo.

V »Tournée« vylíčil Lenormand realisticky smutný život kočovných herců, hladovějících, nocujících každý den v jiném hotelu, chátrajících tělesně i mravně. Hra není dramaticky stavěna, nýbrž se skládá z řady obrazů, jejichž počet by bylo možno zvětšiti neb zmenšiti. Básník se nevyhýbá křiklavým efektům a všedním vtipům, ale dobře kreslí některé osoby (herec Montredon, maloměstský bonvivant) a dojemně líčí oddanou lásku herečky, jež se i zaprodává, aby pomohla svému muži — a zůstává čista.

Ve výpravě a režii kusů jest pozorovati pokrok. Není šablonovitá, přizpůsobuje se duchu hry. Při »Medeii« opustil Hilar úplně tradici starověkého divadla. Právem, neboť nehrajeme ku poctě boha, před mnoha tisíci diváků a na denním světle. Sbor umístil Hilar za herce, ježto má v dramatě podružné místo. Obratně užil různě míšeného světla, vysílaného z laterny magiky na papírové závěsy. Nevhodná byla veliká mřížová vrata. »Slídiči« byli hráni jako offenbachovská burleska. Pěkného dojmu barevného docílil Wenig v »Bajazetu« tmavočervenými pozadím a různobarevnými úbory herců. »Zlého jelena« vypravil Jandl žertovně, po způsobu starých ochotnických divadelních dekorací. Umyvadlo a květiny za okny byly jen namalovány. Mezi jednotlivými dějstvími hrála venkovská hudba. V »Tournée« rozdělil Čapek jeviště na dvě polovice. Zatím co se v jedné hrálo, byla druhá zakryta a připravována pro další obraz. Nehostinné hotelové pokoje byly dobře znázorněny. Jako na svých obrazech užívá Čapek i na jevišti nápisů neb vedlejších obrazů k objasnění smyslu dekorací. S nepatrnými prostředky na malém otáčecím jevišti vypravil pěkně Bor veselohru Shakespearovu.

Nad jiné herce vynikla pí. Dostalová jako Medeia a Roxana. Je jistě naší nejlepší tragédkou. Líčí úchvatně vášeň, nikdy nepřekročujíc mezi pravého umění. Má oduševnělou tvář a jasný, trochu drsný hlas. Mimo ni podali nadprůměrné výkony sl. Grégrová jako oddaná, srdečná Hedvika, pí. Vrchlická jako rozmarná Marianna a obětavá herečka »Tournée«), pí. Hübnerová jako Gina a stará Peterková — tu hrála příliš realisticky —, sl. Schubértová jako dovádivý Puck, pí. Šiblová-Zuzáková jako jemná, trochu ironická hraběnka (»Nevěrná«), p. Želenský jako Hjalmar a herec Montredon, p. Vávra jako Gregers, p. Hurt jako starý Ekdal a Peterka, p. Zakopal jako opilec (»Smrt Dantonova«) a slavný malíř (»Veliká událost«) a j. Příliš hlučně, výstředně byl hrán »Kouzelný pohár« a místy i »Sen noci svatojanské«. *K. Svoboda.*

ZPRÁVY.

Společnost jako organism ideový.[1] René Worms, profesor národního hospodářství na právnické fakultě pařižské, redaktor Revue internationale de sociologie a jednatel Mezinárodního Institutu sociologického, hlásil se v první své knize Organisme et société vysloveně ke škole organicistické, t. j. k tomu směru sociologickému, jenž zakládá sociologii na předpokladech biologických. Od té doby vydal řadu spisů, tak zvláště svoji obsáhlou Philosophie des sciences sociales a své »Les principes biologiques de l'évolution sociale«, jež ukazují, že Worms neustrnul na prvotním organicismu, nýbrž šťastnou vlastností své povahy, pružností svého ducha a ochotou, přijímati pravdu odkudkoli — pro tuto svoji vlastnost byl nazván eklektikem, a možno ten název pro něho přijmouti, pojímá-li se bono sensu — přiveden byl k tomu, vzdáti se původního svého organicistického stanoviska. Sám to přiznává (Philosophie des sciences sociales I. ve 3. kap., též ve II. díle O metodě sociálních věd a i v přítomném spise str. 55.), že pod vlivem osobního přemýšlení i pod vlivem diskusí, hlavně v pařížské sociologické společnosti a na III. mezinárodním kongresu sociologickém přiveden byl k tomu, zmírnit neústupnost svých prvotních závěrů a osobních předsudků. A tak pokládá sice společnosti za bytosti, ale pouto, jež jednotlivce slučuje ve společnost, jest psychické. Je to dědičnost, výchova, společné potřeby, zvláštní okolnosti, v nichž se společnost nalézá, impulsivní činnost některých osobností elity. Souhrn všech těchto vlivů tvoří mentální mnohonásobné pojítko, jež udržuje společnost v jednotě a jež z ní tvoří, předpokládáme-li, že není organismem fysickým, aspoň dle terminu Espinasova organism ideový. Život sociální jest tedy, aspoň částečně psychický, a původ svůj má v součinnosti mentalit individuálních. Tak připouští Worms zřejmě důležitost psychické stránky života sociálního, organicismus přestává být pro něho výlučnou metodou, přiznává i metodě psychologické její úkol při řešení sociálního problému a stojí tedy, stejně jako Espinas na rozhraní mezi organicistickou a psychologickou teorií společnosti, blíží se značně, zvláště posledním svým spisem již ke kritickému realismu.

Konciliantní stanovisko Wormsovo, tušící a hledající v každém systému část pravdy, proniká i z tohoto spisu, jenž vymezuje logický předmět socio-

---

[1] René Worms, La sociologie, sa nature, son contenu, ses attaches, Paris, Marcel Giard, 1921, 2 fr. 50 c. (Bibliothèque sociologique internationale publiée sous la direction de M. René Worms.)

logie, orientuje spolehlivě a přístupně o základních problémech sociologie, tak: jaká je to věda sociologie, jaká je podstata sociálních vztahů, co nutno pokládat za základní jev sociální, jakou realitu má společnost, která jsou rozdělení sociologie, které jsou prvky sociálního života, k jakému poznání jsme dospěli v sociálním vývoji, jakými metodami pracuje sociologie, a jakými zákony se řídí sociální život. Na závěr se připojují kapitoly o poměru sociologie k biologii, psychologii, částečným vědám sociálním, k sociálním uměním a konečně k filosofii.

Kniha tato jest ve hlavních svých částech zhuštěným výtahem z jeho Filosofie sociálních věd, jest jakousi abecedou sociologických poznatků a může být jako velmi vhodný úvod do sociologického studia vřele doporučena všem, kdož se chtějí zasvětit do základních problémů této důležité vědy.

Dr. *Jan Arnošt Bláha*

Morální pedagogika. O minulých velikonocích (30. března až 1. dubna) konal se v Lipsku První německý sjezd pro morální pedagogiku, jehož jednání péčí předsedy prof. dra P. Bartha vyšly právě tiskem.[1] Na něm úvodní přednášku měl Pavel Barth »O nutnosti plánovitého vyučování morálce«. Proti pochybnostem (na př. Forsterovým), že není žádné všeobecně uznané soustavy etiky, že každý filosof má vlastní principy a že výsledky jsou velmi rozmanité, snaží se Barth dovoditi, že cíle jsou u všech filosofů totožny, a že jsou jimi silná vůle a sociální vůle. Tak se nám prý jeví u všech klasických soustav etiky. Stoa na př. nalézá nejvyšší míru dobra v povaze mudrcově, a tato záleží právě ze silné a sociální vůle. Silná vůle jeví se v ovládání afektů a v nezávislosti na vnějších věcech. Sociální vůle jeví se ve všeobecné lásce k lidem, již učili stoikové první ještě před křesťanstvím. Říkali: Každá rozumná lidská duše je fragment, kus rozumné duše boží, jež proniká vesmírem, z níž v momentu plození duše jednotlivá přichází do těla a v niž se po tělesné smrti vrací, takže všichni lidé jsou stejného původu, jsou bratří a sestry. »Jsme všichni údy jednoho velikého těla,« praví stoik Seneca doslovně. Kdo tedy bližního svého nenávidí a jemu křivdí, křivdí celkovému tělu a tím sobě samému, poněvadž k celkovému tělu náleží.

Totéž vidíme také u Spinozy. Jeho cíl je ctnost, která se rozpadá ve dvě části: v silnou vůli (animositas) a sociální vůli (generositas).

Totéž nalézáme u Kanta. Ctnost má podle něho sledovati dva cíle: vlastní dokonalost a cizí štěstí. První záleží ve vzdělání všech duševních a duchových schopností, jež nejsou možny bez silné vůle, jest tedy upotřebením silné vůle, druhý, cizí štěstí má předpokladem sociální vůli. Obé, silnou a sociální vůli zahrnuje Kant v pojmu dobré vůle, jež, jak známo, podle něho jest jediné naprosté dobro ve světě.

A kamkoli se podíváme, dovozuje Barth dále, na nejmodernější etické soustavy, jež založeny jsou na pojmu vývoje, nalézáme vždy zase oba nejvyšší cíle Kantovy. Etika na př. Herb. Spencera, klasického filosofa vývoje, učí, jak ve vývoji organismů roste vliv nervové soustavy, tedy

[1] Moralpädagogik. Verhandlungen des Ersten deutschen Kongresses für Moralpädagogik, 1921, Lipsko, Dürr.

roste důležitost duchovních činností a rozkoší, jich přednost před smyslnými, káže nám tedy růst od těchto k oněm, což toliko silnou vůlí je možno: vidí mimo to všude ve světě pokrok z agregátů k soustavě, a tento pokrok také v lidské společnosti. Tato záleží nejdříve z prvků, které jsou sobě rovny a málo spolu souvisejí, jest tedy nejprve agregát, ale přetvořuje se tak, že prvky, lidé společenským dělením práce vždy méně se sobě rovnají, ale vždy těsněji souvisejí, a sobě navzájem vždy stávají se nepostrádatelnými. Tak stává se společnost vždy více soustavou; tím roste její solidarita a úzká spojitost lidí, tedy její společenská vůle.

Ideálem prof. Barthovi bylo by mravní vyučování, povinné pro všechny děti, a vedle něho dějepisné a etické vyučování náboženství. Ježto však za daných poměrů tohoto ideálu nelze docíliti, má se pro ony dítky, které konfesijního vyučování náboženství nenavštěvují (a v Sasku je to možno) i pro příští světskou školu požadovati plánovité morální vyučování s několika hodinami, nekombinované se žádným jiným předmětem.

Československo-Jihoslovanská Liga, měsíčník stejnojmenné organisace, vydala právě číslo 4-5. Vedle úvodní stati o Vidov danu obsahuje dvojčíslo články univ. prof. dr. M. Murka, dra J. Auerhana, prof. J. Inderky, dopis gen. konsula dra J. Daneše ze Sydney (Australie), jakož i bohaté rubriky: Politická kronika král. SHS, Vojenské věci, Ukázky z jihoslovanských literatur, Bibliografický přehled Jugoslavie (od prof. dra D. Prohasky), Feuilleton, Studentstvo, Z činnosti ústředí Ligy a místních odborů a Zprávy. Dále obsahuje číslo podrobný přehled vzájemného diplomatického a konsulárního zastoupení ČSR. a král. SHS. — Časopis dostávají pouze členové Ligy za členský příspěvek, který činí roč. Kč 24.—, pro studenty a vojenské mužstvo Kč 12.—, zápisné Kč 3.—. Sekretariát Ligy jakož i redakce a administrace listu jsou v Praze, II., Mikulandská 7, III. posch.

Dante. Italie oslavovala v září tohoto roku 600letou památku smrti Dante Alighieri, tvůrce »Božské Komedie«, a s ní celý vzdělaný svět, neboť Dante je z těch, kteří překročují hranice své doby i svého národa a náleží celému lidstvu. I český národ se přihlásil k jeho oslavě, tak jako by se byla přihlásila Italie k oslavě Husově, nebýt světové války. Dante a Hus — zosobnění středověku a začátek nové doby, tato paralela by nebyla bez zajímavosti. I pro nás snil Dante svou velkou apokalypsu, jako pro Italy se rodil nový svět z hranice Husovy, ale to nelze rozváděti v těchto řádcích, jejichž účelem je pouze upozorniti na to, že i k nám může mluvit velký italský básník doposud a že máme proč poslouchati jeho hlasu i přes propasti věků, neboť je to hlas, který znít bude tak dlouho, pokud bude žít lidstvo. Ne politický stranník svého rodného města Florencie, ne středověký křesťan, vězící v názorech a předsudcích své doby, nýbrž duch, který dovedl shrnouti ve své veliké básni jako v ohnisku všechno, co jeho doba myslila, co cítila a po čem toužila, který dovedl svým uměním dokázati, že ještě po staletích trpíme s Franceskou a Paolem, že nás jímá úžas nad činem Ugolinovým, že chápeme závrať poutníka, blížícího se »Rájem« k Nekonečnému — to je Dante, jak se mu musíme obdivovat ještě i nyní.

Slabý a zkalený odlesk jeho záře dopadl na náš [illegible] století posledními dvěma zpěvy Kollárovy »Slávy Dcery«, plné odrazů jí [illegible] století Jaroslav Vrchlický jak svým překladem [illegible] tak ostatních jeho básnických prací, tak silným vlivem, který Dante zanechal v jeho vlastní básnické činnosti. Kdo dovede jíti hlouběji pod roucho jímž doba nutně zahaluje i největší svoje děti, najde v Dantově tv., co z lidské duše nikdy nevymizí — jistotu, že stále budeme trpěti, poněvadž jsme lidmi, a touhu po věčnosti. *Z. I*

Zprávy knižní a literární. Dr. Alexander Cartellieri Geschichte der neueren Revolutionen vom englischen Puritanismus bis zur Pariser Kommune (1642—1871). V Lipsku 1921, str. 220, M 25. — Autor, jenž jest profesorem dějin na universitě v Jeně, zabírá v okruh svého líčení a pozorování obě revoluce anglické 17. století, revoluci francouzskou z r. 1789 a všechny revoluce evropské století devatenáctého. Ptaje se po základních hnacích silách revoluce, dochází k závěru, že typický pořádek události při každé bývá tento: absolutismus, opposice, revoluce, militarismus, reakce. Revoluce vždy věřily, že jsou mezinárodní. Byl to však vždy veliký omyl. První náběh zdával se sice tomu nasvědčovati, ale brzo silněji a silněji vystupovaly národnostní vášně a určovaly směr jednání v souhlase s přirozenými, trvalými a dějinně danými podmínkami životními.

Heinrich Herrfahrdt, Das Problem der berufsständischen Vertretung von der französischen Revolution bis zur Gegenwart. Stuttgart u. Berlin 1921, str. 193, M. 32. — V dějinném přehledu změn v názorech o užitečnosti zájmového zastoupení dochází autor k výsledku, že tento požadavek byl odvozován ze dvou základních myšlenek: V prvém období (až do r. 1848) vedoucí společenské vrstvy usilovaly o to, aby dosáhly svých starých nadpráví stavovských prostředkem zájmového volebního práva. V druhém období (až do r. 1918) přidržovali se sociologové (Schäffle) a státníci (Bismarck) myšlenky zájmového zastoupení jako prostředku k překonání moci politických stran a k uplatnění skutečných zájmů lidu. Ke konci zabývá se autor snahami provésti myšlenku o možnosti rozřešení problému tím, že by se moc zákonodárná přenesla na splnomocněné výbory sestávající z členů nadaných právem hlasovacím neb poradným.

Graf Hermann Keyserling, Deutschlands wahre politische Mission. 2. vyd. — Was uns Not tut. Was ich will. 2. vyd. Darmstadt 1920, str. 50; 63, každá 3 M. — V první studii prohlašuje autor, že osud Německa byl zaviněn vírou v jeho imperialistickou missi. Německo prožívá nyní svůj čtvrtý úpadek (konec Staufovců, třicetiletá válka, r. 1806, r. 1918). Němci prý nejsou žádným Herrenvolkem (k tomu jim schází politické nadání), nýbrž národem měšťanským (Bürgervolk), vyznamenávajícím se neobyčejnými ctnostmi. Jest povolán, aby uskutečnil stát budoucnosti v nastávajícím nyní období občanském. O druhé knížečce dá se v krátkosti říci, že má účel výchovný. Za důležitější než positivní vědění pokládá tvůrčí osobní vliv a ethické působení na mládež.

Frank A. Vanderlip, Was Europa geschehen ist. Deutsch herausg. R. vom Scholtz. München 1921, str. 217; M. 15. — Autor, ředitel National City Bank of New York, popisuje tu dojmy z cesty po Evropě konané počátkem roku 1919. Ostře dává vystupovati nesnázím celkového evropského hospodářského stavu, při tom však doufá, že americkému podnikavému duchu vzkvétají tu veliké vyhlídky.

J. Larin a L. Kritzmann, Wirtschaftsleben und wirtschaftlicher Aufbau in Sowjet-Russland 1917—1920. Einzige autorisierte Übersetzung von Spectator. Berlin 1921, str. 177; M 15. — Dva mužové, zastupující vůdčí místa v systému rad, chápou se tu slova, aby vylíčili ruský hospodářský život. Kniha jest psána v době, kdy bolševičtí vůdcové ještě doufali, že dá se uskutečniti komunistické hospodářství. Čas byl pro to příznivým. Ohromné úsilí, aby rozmnožen byl vozový park železniční, mělo do jisté míry úspěch, a nenastala dosud krise v těžbě uhlí a kovů. A tak jest spis naplněn optimismem, tvůrčí radostí a naivní důvěrou ve vlastní síly, což vše vynamenává vůdce bolševiků. Kdo chce studovati ducha těchto mužů, tomu lze tuto knihu odporučiti.

F. Sanlaville, Socialisme et propriété. Paris 1920, str. XVI—258, Fr. 6. — Po krátkém přehledu nejdůležitějších socialistických systémů probírá autor kriticky názory socialismu (a to především socialismu marxistického) na soukromé vlastnictví.

Dr. Erwin Dörzbacher, Die deutsche Sozialdemokratie und die nationale Machtpolitik bis 1914. Gotha 1920, str. VIII—270; M. 18. — Kniha jest sebráním projevů, jež vůdčí osobnosti sociálně demokratické učinily v parlamentě, na sjezdech strany neb ve vědeckých spisech a jež vztahují se k německé světové politice a s ní úzce spojené otázce zbrojení. Autor analysuje stanovisko sociální demokracie, jež z projevů těch vyplývá a stanoví rozpory, jež tu mezi slovy a činy zdají se stávati. *K. R.*

AP
52
N35
roč.28

Naše doba

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY